P. VIRGILII MARONIS
OPERA
VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETVA ADNOTATIONE
ILLVSTRATA
A
CHR. GOTTL. HEYNE

ACCEDIT
INDEX VBERRIMVS

TOMVS SECVNDVS
AENEIDIS LIBRI I - VI.

LIPSIAE
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH
MDCCLXXI

Virgiliani carminis dotes praecipuas doctrinam poetae et sermonis poetici praestantiam a me haberi, ex iis, quae passim a me dicta sunt, intelligitur. Vt eas paullo accuratius declararem, quandoquidem Virgilius is auctor est, in quo iuuenilis aetas exquisitioris doctrinae initia imbibere solet, praeter cetera boni interpretis officia, vt obscura et difficilia et exquisitiora illustret, propositum mihi in Commentariis meis esse, iam in praefatione ad priorem Tomum professus sum. Vtramque operam iis maxime praestiti, qui non in eo acquiescere volunt, vt vniuerse sibi dictum audiant, magnum ac doctum esse poetam; in quo tamen ingenii illa vis ac doctrinae copia orationisque pulchritudo posita sit, non assequantur. Accidit mihi ipsi saepius, quod et aliis evenire solet, vt hunc vel illum locum audirem esse sublimem, magnificum, divinum; dictionem praeclaram, poeticam; vt tamen nec intelligerem nec declarare possem, qua tandem in re pulchritudo illa, dignitas et ma-

iestas Virgiliani carminis spectanda esset. Habebam sensum aliquem praeclarae alicuius pulchritudinis, sed obscurum, iudiciumque mentis confusum et turbidum, quod nec mihi expedire possem, multo minus aliis, nisi vt exclamarem, pulchrum locum esse! Neque aliter rem se habere vidi in vernaculorum poetarum lectione; ne de ipsis poetis dicam; intellexisse enim difficile multis esse, assequi aut diserte satis exponere, quae tandem in iis, quae pulchre et praeclare conscripta mirarentur, pulchritudinis caussae et rationes essent; rerumne inuentio, an tractatio, an enuntiatio, laudis vel reprehensionis summam contineret, et, quando oratio tam laudabilis esset, qua tandem re praeclara illa orationis virtus spectanda vel declaranda videretur. Potest enim aliquis verborum sensus tenere praeclare; potest poetarum lectione esse tritissimus, in libris quoque aestheticis versatissimus; fac critica quoque opera esse exercitatum; tamen is non parum forte haereat, si poeta paullo doctior ipsi ita declarandus sit, vt rerum a poeta expositarum claras vbique habeat notiones easque aliis perspicue et diserte declarare possit.

Diffi-

Difficultatem hanc ſenſi obiectam maxime tum, cum poeticam orationem ad ſolutam reuocare vellem. Mox in hoc ipſo rerum cardinem verſari vidi, ſi quis poetici ſermonis vim et naturam, copiam, ornatum, percipere velit, vt tum demum profeciſſe aliquid ad eam rem ſibi videri debeat, vbi easdem res ac ſententias communi ſermone exponere et poetico habitu et ornatu nudatas animorum ſenſibus exhibere in promtu fuerit; ita enim in ſenſum oculosque incurrere, qua doctrina, ingenio, orationis vi, a poeta eaedem exornatae et commendatae ſint. Non niſi in praeſtantioribus vel difficilioribus locis, nec ſemper nec vbique, hoc eſſe faciendum, per ſe intelligitur.

Vt itaque ornatiſſimam poetae orationem declararem et explicarem; id vero breuiter facere, conſilium et ingenium meum ſuadebant; nulla mihi ratio viſa eſt commodior, quam vt, verſu indicato, ſententiam ſoluta oratione, ſed verbis propriis ſubiicerem iisque delectu, poſitu et iunctura ita temperatis, vt poetici ornatus ſemina et cauſſas continerent; vnde adeo adoleſcens ſemel monitus, comparatis poetae verbis, facile aſſequi poſſit, qualis poe-

tici phantaſmatis ratio et natura per ſe ſit, qualisque amplificatio et exornatio acceſſerit, vnde color poeticus, ſententiae dignitas vel ſublimitas, orationis dignitas et ornatus, petitus ſit; quid in ipſis verbis, verborum dilectu, ſtructura, collocatione, grauitate, pondere, ornatu, copia, exquiſitiore aliqua flexione, aut toto orationis habitu, cultu, elegantia et dignitate, immutato et inuerſo vulgari ordine, poetae artem et iudicium commendare debeat.

Pleraque verbo tantum monui; ſed vt verbum illud rei et conſilio meoque ſenſui ſatis conſentaneum reperirem et exputarem, etſi illud nunc, cum a me appoſitum eſt, ſatis obuium, et vulgare forte, videri poteſt, ſaepe tamen intentiore cogitatione et cura opus fuit, quam ad multas e copioſioribus notis conſcribendas. Alia mihi monenda fuere, cum interpretum aliquem et virum doctum in hoc vel illo loco et verbo haeſiſſe viderem; nam faciebat ea res probabile, fieri poſſe, vt etiam alius ad eundem ſcopulum offenderet, etſi meo ſenſu locus nihil difficultatis habere viſus erat; ſed monui verbo, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione ſubiecta; quae

ſi cui otioſa vel leuis viſa fuerit, antequam de eius inutilitate pronuntiet, alios velim interpretes et commentatores euoluendos ſibi eſſe putet.

Ceterum operae meae etſi tumultuariae fere et, interiectis temporum et officiorum interuallis, deſultoriae, cum poſt priorem Tomum vulgatum per plures annos ſepoſitum poetam moxque repetitum per menſium ſaepe plurium decurſum aliae curae manibus excuſſerint, ratio fere haec fuit, vt primum particulam aliquam poetae ad meum ſenſum interpretarer, quaeque monitu neceſſaria viderentur, adſcriberem, tum Interpretes conſulerem primum veteres tum recentiores. Quam vellem omnes, ſaltem plures, a me potuiſſe inſpici, aliorumque copiis meam penum locupletari! Non dubito, et ex vetere lectione etiam memoria teneo, in ſexcentis libris doctorum virorum Virgiliana loca illuſtrari vel obſcurari. Poterunt poſt me alii aliunde opes nouas congerere, aut ex aliorum accuratiore doctrina operam meam emendare; etſi ſuper Virgilio multa dicere facile eſt, at pauca recte dicere, ſatis difficile. Ego quidem cum non

possem euoluere omnes, sumsi in manus optimum, saltem doctissimum, Cerdam, cuius tamen copia et eruditio non raro plus molestiae quam fructus boni habere solet, tum Germanum Valentem Guellium inspexi, et e recentioribus Trappium et Wartonum. Pierii, Heinsii et Burmanni copiae ad lectionis varietatem et veritatem spectant; ad interpretationem parum inde profeceris. Seruium accurate comparavi, tum Ruhnkenii, doctissimi et humanissimi viri, monitu excitatus Iulium Pomponium Sabinum, qui veterum Grammaticorum fragmenta, e pleniore quoque Seruio, nonnulla seruauit. E Donati grammaticis et rhetoricis argutiis potest forte alius, qui otio abundat, pauca adhuc legere, quae vtilitatem habeant; etiam ex diligente comparatione Anthologiae Latinae. Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Ausoniique et Claudiani lectione recens studium suum ad Virgilium conuertat! non vt ille loca similia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum Poetae illi, quos ad Virgilium se composuisse totos manifestum est, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipsa quoque

que elucutione, in singulis versibus ac verbis, exprimere eum laborant, saepe interpretationem locorum Virgilianorum suppeditant. Mihi acquiescendum fuit in iis, quae ex pristina lectione memoria retineret, aut quae passim in excutiendis locis vel interpretibus occurrerent.

Vt tandem poetae artem ac doctrinam declararem, cum ingenii et iudicii eius laus in ea re inprimis emineat; vanum enim est, quod multos iudicare audias, poetam omnia ingenio, nihil arti debuisse; inuestiganda esse putaui, quae essent vel inuenta a poeta vel aliunde, maxime e Graecis, translata, cum in toto argumento et materia singulisque eius partibus, tum in rerum verborumque ornamentis. Quae res cum non semper nota aliqua commode comprehendi posset, sed ad disputationem paullo longiorem excurreret, praestare putaui, vt in Excursus post singulos libros insertos talia reiicerem.

Quae mihi proposita fuerint, ingenue exposui. Nollem me tam longe abesse ab eo, quod sequutus sum; sed mihi satis est, exem-

plum poetici cultus ornatusque declarandi omninoque poetae interpretandi propoſuiſſe, quod omnino ad poetarum, etiam recentiorum, lectionem rite inſtituendam vtilitatem habere poſſit. Addendorum et emendandorum ſiluula Tomo tertio ſubiicietur, cum noua editorum et ſcriptorum Virgilii codicum notitia, quam virorum aliquot doctorum humanitati debeo. Quod ſi vita et otium ſuppetierit, in alium Tomum minora poemata, quae ſub Virgilii nomine ferri ſolent, reiicientur. Scr. in alma Georgia Auguſta d. XXII. Aprilis CIↃIↃCCLXXI.

DIS-

DISQVISITIO I.

DE CARMINE EPICO VIRGILIANO.

De carmine epico vniuerſe multa diſputare, cum tot habeamus libros, in quibus copioſe et accurate de eo praeceptum eſt, et cum pauci ſint, quibus expediat, vt in praeceptis diu detineantur, inutile eſſe arbitror. Neque etiam talis diſputatio vllam ad adoleſcentum animos habere poteſt vim aut vllam afferre vtilitatem, niſi vno iam vel altero carmine epico perlecto diligenter et docte enarrato; ne nunc illud moneam, praeceptis iſtis et diſputationibus omnino plus promitti quam praeſtari. Pleraque enim, quae vtilitatem aliquam habent, talia ſunt, vt ab vnoquoque ingenio liberaliore, vbi vnus vel alter poeta perlectus fuerit, vel, nemine monente, facile animaduertantur; vanis autem et inanibus ſubtilitatibus et argutiis aetas illa melius caret. Tum vtilitas illa, quam praeſtant, intra iudicium de ingeniorum monumentis, quae manibus iam tractamus, qualecunque ferendum ſubſiſtit; vt ii vero, qui aliquem ingenii ſui foetum edituri ſunt, ex illis praeceptionibus paullo plus quam ex vno vel altero bono exemplo proficiant, exſpectari non poteſt. Eos tamen, qui adoleſcentibus poetas interpretantur, librorum illorum doctrina imbutos eſſe velim quam maximè; nam ita demum

demum, vbi ipsi virorum doctorum disputationes accurate cognouerint et animo teneant, in promtu habebunt, in singulis rebus et caussis monere commode et cum fructu enarrare ea, quae adolescentum ingenia alere, iudicia acuere, elegantiae et virtutis sensum aut instillare aut excitare animis possint. Omnino enim praecipiendi hisce de rebus vtiliter et cum fructu ad adolescentum animos genus est vnum et fortasse solum, vt scilicet non vniuerso de genere multa, subtiliter forte, sed ad ingenia tenella et rudia parum accommodate, disputentur, verum vt in ipsa interpretatione poetae in singulis locis, rebus, personis ac sententiis ea moneantur salubriter ac breuissimis, quae ex re praesenti et oculis subiecta claritatem suam habent et veritatem. Adolescens enim, qui tam beatus fuerit, vt Homerum et Virgilium interpretis alicuius opera in hunc modum instituta enarratum audierit, disputationes illas aestheticas forte non sine fructu aliquo deinceps perleget; sed initio a tali lectione facto si quis ad poetas cognoscendos pergere voluerit, an is ex doctorum virorum disputationibus ad intelligendos et iudicandos poetas multum profecisse se intellecturus sit, admodum dubito. Sed, vt peruersis hominum nostrorum studiis occurratur, satis haec dicta esse arbitror.

Quae hic a me exponenda sunt, pauca quidem et summatim, ad Virgilianum carmen sunt referenda. Ad huius rationem intelligendam satis est tenere, carmen epicum vniuerse nihil aliud esse, quam narrationem omnibus numeris absolutam ac perfectam, seu narrationis genus praestantissimum et iis virtutibus, quae huic generi inesse possunt, cumulatum; carminisque adeo epici naturam positam esse in rei gestae magnae et arduae narratione

ad

ad admirationem efficiendam instituta. Eiusmodi enim narratio praestantissima est ex toto hoc rerum genere. Admiratione animis iniecta quaeritur hic ea, quae omni carmini proposita est, sed in alio genere ab aliis caussis proficiscitur, delectatio; quae vtique, si ingenuo et liberali animo digna esse debet, a rerum honestate et vtilitate seiuncta esse nequit, et tanto exquisitior, generosior et plenior est, quo maiora virtutis adhortamenta et incitamenta cum hac ipsa voluptate animis se insinuant; vt adeo, si quis carmini epico magnum aliquod ac praeclarum virtutis et vitae, inprimis publicae, praeceptum subiectum esse debere dixerit, ad rerum vtique veritatem dixisse ille videatur; sed poetae epico talis vtilitas ad philosophicas rationes exacta non ita proposita esse potest, vt poeticas rationes inde petat aut metiatur; vt rerum narratarum admiratione animi afficiantur, hoc summum est quod ille sequitur. Ipsa autem rerum animorumque nostrorum natura ita fert, vt, quod a virtute et vtilitate publica vacat, ad animos nostros admiratione impellendos vim habere nequeat. Non igitur vlla ratione euenire potest, vt bonum carmen epicum contineat nihil, quod ad publicam et ciuilem vtilitatem valere possit. Magna visissim et ardua consilia, excelsi et magnifici animorum sensus, virtus vltra vulgarem mortalitatis modulum et morem animosa et fortis, nullis aduersis casibus et periculorum terroribus infracta mens, salus ciuium, vel imperii maiestas parta vel seruata ac defensa, haec eadem illa sunt, quibus maxime hominum animis admiratio iniici potest, quae adeo inprimis epico carmini idoneam materiam suppeditant.

Admiratio itaque, necesse non est, vt a rerum et naturae miraculis petatur; sed, quod facile quis-

que

que intelligit, admiratione animos noſtros afficiunt omnino res a magna animi virtute aut immani aliquo ſcelere profectae, a magno viro, magna ingenii vi, magnis corporis viribus, magnis animi motibus et affectibus, inter magnas difficultates, caſus et pericula, magnis praeſidiis et auxiliis, magnis de cauſſis ſuſceptae et geſtae, quales fere res etiam euentu clarae et inſignes magnique exempli eſſe ſolent, vt aut magni alicuius viri aut populi vel ciuitatis aut generis adeo humani fortunas in vtramque partem contineant. Non difficilis eſt ad cognoſcendum in rhetoricis et poeticis locus de magnitudine; nec tamen omnis magnitudo epici carminis indoli eſt accommodata, ſed ea maxime, quae a ſenſibus et a phantasmatibus proficiſcitur, quippe quae eadem ad animos mouendos et admiratione imbuendos inprimis valet. Quae quidem omnia paſſim a viris doctis ſatis diſerte ſunt expoſita.

Vt admiratione autem tanto magis teneatur animus, non modo res geſta, quae narratur, et actio eo attemperata ſit neceſſe eſt, vt mirationem faciat, verum etiam narrationis genus et ratio ad admirationem efficiendam vel tuendam idonea requiritur. Qua de re plura monere nihil attinet. Quis enim non videt, orationis genus eſſe debere nec humile nec molle, ſed forte, acre, magnificum, ornatum, etſi pro argumenti diuerſa natura diuerſe attemperatum, et quae ſunt alia.

A binis hisce tamquam principiis repetenda ſunt omnia, quibus carminis epici argumentum, perſonae epicae, facta, virtutes ac characteres, ſententiae, oratio ac dictionis genus conſtituuntur; verbo

verbo, admiratione quaesita delectatio moderatur in hoc genere omnia.

Potest autem accidere mentibus nostris admiratio rerum vel hominum modo cum molliore, modo cum grauiore animorum impulsu; miramur enim alia attonitis similes, alia terrore perculsi, alia miseratione commoti; interdum magno cum animi aestu miratio est coniuncta, interdum cum leniore ac remissiore impetu, et cum molliore et suauiore animi affectu. Quo ipso sequitur, vt magna in hoc genere esse possit varietas pro argumenti diuersa natura, vtque inanis sit virorum doctorum opera, qui Homeri ac Virgilii exemplis omnem carminis epici naturam circumscribere voluerunt.

Eam admirationem rerum, quae cum terrore aut cum miseratione et grauiore omnino animi affectu mentem impellit, inprimis ad tenendos animos valere, magnamque delectationem habere, quis non videat et naturae humanae esse consentaneum intelligat. Res haec ex parte animaduersa in opinionem induxit Marmontelium V. Cl. *) vt intra tragicos affectus non minus epicum genus contineri et idem argumentum in vtrumque vsum accommodari posse existimet. Sed dramate latius patere epicum carmen, hoc est, narrationem per caussas et consilia expositam; et magnos affectus non nisi vnam esse ex pluribus admirationis mouendae caussis, ex superioribus facile intelligitur. Ne illud moneam, epici carminis virtutes multas ex narrationis bonae indole et natura esse petendas, ad quam et hoc spectat, vt tanto dulcior sit omnis narratio, quanto magis illa animum terrore vel misera-

*) *Poetique Françoise* T. II. p. 234. sqq.

ſeratione exagitat. Vt vero, quod vir elegantiſſimus in medium profert, ſutilis aliqua tragicarum actionum compages bonum epos efficiat, vereor. At vero ex epici carminis partibus bonas tragoedias fieri poſſe alia res eſt, de qua iam Ariſtoteles egit Poet. c. 23 et 26.

Illud tamen negari nequit, cum id, quod admirationis maioris vim habeat, ad animos noſtros mouendos tanto ſit potentius, heroicum argumentum genus epici carminis nobiliſſimum conſtituere; inprimis ſi ex heroicis temporibus petitum fuerit, quibus deorum interuentu res aut geſtae ſunt aut geri creditae; etſi minus bene a Batteuſio et aliis tota epici carminis vis ex his deorum miniſteriis deducitur.

Reliqua, quae de carmine epico praecipi ſolent, partim ex narrationis bonae ratione ac praeceptis, partim ex poeticae orationis genio, repetita ſunt et facile repeti poſſunt; v. c. quae de episodiis argute magis quam vere diſputantur. Neque in his animos generoſiores diu detineri velim. Pleraque enim ſunt talia, vt, niſi quis tardiſſimi ſit ingenii, primo ſtatim rerum obiectu ea percipiat. Quorſum enim operoſe multa conſcribere aut commemorare, vt factum, quod argumentum epicum contineat, doceas, eſſe debere vnum, et abſolutum, et intra iuſtum temporis ſpatium comprehenſum? quorſum de nectendo et diſſoluendo nodo h. e. de difficultatibus obiectis? de episodiorum affinitate et nexu cum epica narratione? Haec intelligere et aſſequi haud adeo difficile eſt; ſed difficultates paullo maiores tunc naſcuntur, ſi in rem praeſentem deducendae ſunt iſtae diſputationes, vt appareat, qua ratione et arte

arte in magno factorum numero argumentum carminis ita digeri et adornari possit, vt ad vnitatem deducatur res. Hoc ingenio poetae relinquitur; qui, si ad hoc satis ingenio valet, multo magis praeceptorum istorum copiosa expositione carebit.

Vt vero admiratio rei magnae animum tenere et delectatione perfundere possit, quis non videt, ea omnia a poeta curari et sagaciter prouideri debere, quae ad illud consilium prodesse, caueri debere ea, quae obesse possint? ante omnia lectoris animum argumenti notione aliqua esse imbuendum, vt nec tamen exsatietur, in mediam rem esse rapiendum, cumque omnia ad sensus et phantasmata in carmine redeant, rerum obiectarum praestigiis ita deliniendum et fallendum, vt iam in alia rerum natura et ordine, alia cogitandi, sentiendi et agendi via et ratione, aliis temporibus, inter alios homines, et extra se solitumque vitae tenorem constitutus, in nihil incidat, quo expergefactus quasi ex aureo somnio sibi lusum fieri animaduertat; id quod sine indignatione et poenitentia aliqua eius, qui ad se rediit, fieri non potest. Hinc a viris doctis multa cum magno legentum fructu disputata sunt de probabilitate poetica ac mythica et de verisimilitudine, quam poeta sectari debet, qui non ipse vult sua acta rescindere. Omnino ad hanc illusionem, quam recentiores commode vocant, pleraque, quae de carmine epico cum vtilitate aliqua praecipi possunt, reuocare in promtu est; et ad hanc normam vel maxime reuocare soleo ea, quae de multis Virgilii locis a VV. DD. disputata sunt.

Virgiliani igitur carminis dotes vt recte discernant ac perspiciant, ad id intendant animos adolescentes, auctor sum, vt quantum cum in toto argumento tum in singulis partibus insit ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas, consi-

derent. Exponitur a poeta Aeneae ex Troia capta profugi, post longos errores, in Latium aduentus a fatis monstratus, et condita ab eo in his locis Troianorum colonia nouaque parata sedes. Quis autem non facile intelligat iam ab initio, rem esse magnam, arduam, et admirationis aliquantum habentem, quod profugus ex vrbe incensa aliquis fatis ducentibus in tam longinqua terra, in Latio, nouas sedes ponit? Quis non in summis periculis ac discriminibus in nauigatione et mox in Italia obiectis nouam admirationis efficiendae videat esse materiam? nec minus in singulis carminis partibus, in motibus et affectibus animi, in moribus, sententiis? et eidem consilio accommodatum esse orationis genus et colorem et ornamenta? In his ac similibus disertus esse potest facile vnusquisque carminis interpres.

Rerum quidem inueniendarum laudem Virgilius habet admodum diuersam ab Homero, nec tamen nullam aut contemnendam. Alterum cum eo comparem, qui verae historiae exornationem suscipit, alterum cum Milesiae narrationis auctore *). Scilicet Homerus id agebat, vt narrationem rei ad opinionem verae tradere vellet, cuius sublimitate et magnitudine contactam et inflammatam habebat mentem; propius attingebat tempora heroica, ipsam rerum famam sequebatur, qualis ea in popularium ore ferebatur, cum ipse temporum decursus omnia in maius auxisset, et, vt in maiorum factis et prisci aeui rebus fieri solet, humana facta ad diuinam aliquam speciem ac dignitatem euexisset; deorum itaque ministeriis omnia exsequebatur, quoniam priscis

*) Egregius est ad animi mei sententiam declarandam locus Baconis de augm. Scientt. lib. II. cap. 13. p. 80. Opp. T. I. non reprehendendus ille, si ad epicam poesin reuocetur.

priſcis hominibus hoc erat perſuaſum, humanis rebus gerendis intereſſe deos praeſentes multoque magis praeſentes adfuiſſe rebus geſtis patrum aetate, iniicere eos hominum animis bona vel praua conſilia, obiicere pericula ac diſcrimina, iraſci, dolere, metuere, ſperare; verſabatur ſub eodem coelo et adierat ea loca, in quibus res illae, a fama tam magnifice ornatae, fuerant geſtae; vtebatur ſermone, natura ſua poetico, hoc eſt, per philoſophorum ſubtilitatem, et rhetorum ac grammaticorum argutias nondum fracto et attenuato, ſed qui multum adhuc retinebat ex genio antiqui ſermonis Graeci, qui communis eſſe ſolet omnium rudium linguarum, vt res ad ſenſum reuocaret, adeoque ſenſa animi et cogitata, etiam phyſicas et ethicas ſententias, per rerum naturas, proprietates, vices, vtilitates, propter ſimilitudinem aliquam translatas vel adumbratas, declararet; quibus omnibus poetica vis vel maxime ineſt. Itaque fere accidere ſolebat, vt philoſophorum quoque opiniones vel praeceptiones ſpeciem narrationis factorum induerent: Ortus v. c. mundi ex chao per pugnam elementorum in perſonas et deos commutatorum erat enarratus. Homerus igitur ea maxime ingenii ſollertia eſt vſus, vt videret, narrationes has poetarum ante ſe, quae philoſophicas doctrinas interpretabantur, omnino narrationum poeticarum loco inſeruire poſſe; vt quae a poetis ante ſe ex priſci ſermonis genio expoſita eſſent ſymbolica rerum cogitatarum adumbratione, ea a ſe pro factis et fatis deorum narrarentur veterumque mythorum naturam et faciem haberent. Hac potiſſimum ratione doctrinam de diis poeticam et ſyſtema aliquod mythologicum condidit Homerus; cumque ad epicam et dramaticam rerum expoſitionem egregie eſſet accommodatum, in poetarum inde patrimonium illud ceſ-

fit. Vt rem abſoluam verbo, Homerico ingenio obſtetricabantur et, vt ſine doctrina doctrinam, ſine arte artem habere videretur, efficiebant plurima, quae, ſi ab iſto aeuo diſceſſeris, omnibus poetis deeſſe neceſſe eſt. Virgilius itaque a libero iſto ingenii et mentis impetu et praecipite motu intercluſus, et tot enthuſiaſmi fouendi, excitandi et inflammandi adminiculis plane deſtitutus, priorum poetarum exemplis tamquam cancellis circumſcriptus, ingenio frenis iam tum ab Ariſtotele aliisque iniectis, ab arte neceſſe habuit petere omnia. Alio aeuo, ab heroica aetate nimis remoto, inter diuerſiſſimas hominum, rerum, temporum, locorum ac coeli rationes ſuum opus erat aggreſſus. Sine doctrinae et multae ac variae lectionis copiis, nulla iam tum ingenii laus erat. Fracto in hunc modum mentis impetu, tamen vel ſic magnum eius etiam in inueniendis rebus ingenium ex his agnoſcas: Primum vidit carmen epicum Homericum, hoc eſt, heroicum poſſe perfici et ornari; tum eius vix eſſe poſſe argumentum idoneum, niſi ex vltima antiquitate et aetate heroum proprie ita dictorum petitum. Eſt autem a natura res ita comparata, vt priſcorum heroum ipſa nomina, res geſtae et fata etiam per ſe non adeo memorabilia animum humanum teneant et admiratione afficiant. Eſt porro illa aetate morum ac vitae ſimplicitas ea, quae poeticum ornatum ſublimesque rerum formas et ſententiarum grauitatem multo magis ſuppeditet, quam vita hominum elegantior; quando etiam ipſa facta corporum magis viribus et animorum impetu ac virtute gerebantur, quam conſiliorum ſagacitate, et artis vel ingenii ſubtilitate. Tandem gerendis tum rebus ipſi dii interfuiſſe credebantur. Ita deorum miniſteriis res explicare et ex toto cyclo mythico, quae vellet, depromere poterat.

Italicis

Italicis autem mythis nouam et Graecis incognitam suauitatem adiecit. Tum vero praeclaro iudicio argumentum ex vetere cyclo epico delegit, necdum tractatum a claro aliquo poeta, nec tamen plane intactum et Homerico aliisque carminibus quasi contiguum ac finitimum. Ita enim consequutus est hoc, vt materiam haberet copiosam, nec rudem, sed poetica tractatione ab aliis iam subactam et ad epicam dignitatem ac vim accommodatam. Personas et characteres, mores ac facta iam aliunde nota, commendata, constituta ac definita, optauerit sibi poeta quisque. Illud vero ad intelligendum procliue est, quam expedita ac facilis esse debeat copia ornamentorum et episodiorum in tali argumento tam late fuso et patente; quod ipsum Homerus aut vidit aut sensit, cum ex toto belli Troiani decursu vnum heroem, vnum factum selegit, adeoque infinitis aliis rebus ex istius belli historia ad exornandum et amplificandum argumentum recte vti potuit. Hoc vno suo iudicio plurima praeclara carminis sui praesidia et vberrimos fructus tulit Maro. Non nouus et ignotus est lectoribus heros, cuius fata exponit, nec Troianorum nomen ac fortuna tam obscura, quin ab initio statim miseratione afficiamur et virtutis admiratione. Deorum autem interuentus, Iunonis et Veneris irae et studia, ac partes iis tribuendae, egregie erant iam ab Homero definitae. Quando itaque primo statim Aeneidis ingressu Iunonis *memor ira, irarumque caussae saeuique dolores* memorantur, odia Iunonia ex Homero statim succurrunt legenti et iam ab initio grauem de Aeneae fortuna sollicitudinem iniiciunt.

Poetae sollertiam et acumen etiam in hoc spectari volo, quod non modo ex nobilissima antiquitatis parte, qualis rerum Troicarum est,

verum etiam ex eo temporum articulo Aeneidis argumentum duxit, qui intra paucorum annorum decursum ingentem vim illustrium facinorum ac memorabilium casuum conuersionesque rerum mirabiles cum Graeciae et Asiae, tum Italiae comprehendit. Nam exciso Ilio dici vix potest, quantopere vbique turbatum sit. Victi victoresque ad nouas sedes quaerendas per totum terrarum orbem dispersi vagabantur *), et versus occidentem maxime, qui tam parum adhuc Graecis notus erat. Primum iis tunc nauigatio vltra Siciliam frequentari coepit, cum ad illud tempus Phoenices illa maria tenerent, nisi quod e Creta aliisque forte insulis paucae naues Siciliam adibant.

Errores isti heroum ab Ilio redeuntium variis Graecorum carminibus epicis, Νόστοι ea inscripta erant, materiam et argumentum praebuerant; quae si ad tempora nostra peruenissent, plura forte vestigia in iis deprehenderemus, quibus Virgilius institerat; quandoquidem in simili argumento cum iis ipsis versabatur. Sed eaedem historiae seu fabulae de Achiuorum reditu magnae tragoediarum Graecarum parti materiam subiecerant, vt inprimis ex Euripide apparet, et multo magis ex tot deperditarum titulis intelligitur. Ex Graecorum autem tragoediis, inprimis Euripidis, omnino poetam plurimum profecisse ex iisque orationis suae dignitatem passim et maiestatem, sententiarum quoque pathos, interdum tragico propius, affectuumque grauitatem tragicam, vt in Amata, in Didone, in Pallante, in Niso et Euryalo, comparasse suspicari licet **). Magna earum pars a superioribus

*) Egregius est eam in rem Strabonis locus lib. I. p. 48 B. et lib. III. p. 150 A.

**) Cf. ad lib. II. Exc. I. p. 227 et aliis locis.

rioribus poetis latine iam erat reddita; quae res poetae non parum adiumenti ad orationis cultum et copiam afferre debuit.

Veniamus ad dilectum in heroe, quem sibi sumsit poeta, factum. Primum persona eius, genus, fortuna, nomen ac virtus et olim vnum quemque liberaliter institutum adeoque Homerica lectione imbutum tenere debuit et nunc tenet; qui casus eum in Italiam adduxerit, discere auemus; Troianorum autem e patria incensa profugorum fata lubenter cognoscimus. Longa nauigatio per mare ista aetate parum nauibus frequentatum ad terras nondum humano cultu, quem aliquando accepturae erant, celebratas quidni locum faciat plurimis periculis ac difficultatibus, quibus Aeneae virtus in admirationem sui rapere poterat? Infestae deae ira asperrima et ex altera parte tot deorum monitus exspectationem faciunt magnam *). Quae omnia cum ad rerum magnitudinem, quae animum admiratione detineat, valeant, ad narrationis probabilitatem egregie quoque sunt comparata. Sed cum plura huius generis narrari possint, et in Notis et Excursibus passim notata sint, in dilectu

*) Singularis est Marmontelii censura in Virgilium (*Poetique Franç.* T. II. p. 237.) soli superstitioni superstructum esse Aeneae in Italiam aduentum, adeoque nisi ad animos superstitione simili tactos vim nullam habere posse. Vt verbo rem absoluam: Ponamus Aeneam posthabitis deorum monitis in alia terra consedisse, apud Didonem sedem fixisse, quod vir acutissimus malebat; et cogitemus, quo animo illud laturi simus inter legendum vel audiendum. Aliud est Batteusii acumen, qui narrationi de aduentu Aeneae et Troianorum in Italiam nihil inesse videt quod humanitatis sensum attingat. Quid vero? alienum a te, si homo es, putabis, an magnus et virtute clarus vir ex incensa patria profugus post tot aerumnas, et casus fortiter perlatos tandem ad tutam sedem delatus sit.

tamen Aeneae magni poetae ingenium ac iudicium doctum et exquisitum nihil magis arguit, quam quod eum potissimum Carminis sui heroem circumspexit, qui in Italiam Troianorum coloniam deduxerat, nouum regnum in Latio constituerat, vnde Albae Longae adeoque etiam Romae origines repetebantur, quique adeo, etsi nec nobis ingratum esse potest, tanti imperii primas origines cognoscere, tamen Romanis ex omni antiquitate acceptissimus et commendatissimus esse debebat. De Aenea eiusque erroribus ac fatis omnes veteres annales Romanorum loquebantur, quod ex fragmentis passim a Sext. Aurelio Victore seruatis et ex Dionysio ac Festo satis colligi potest; eundemque Aeneam in nonnullis, quae interciderunt, Graecorum carminibus partes sustinuisse non obscuras, ex Lycophrone, qui antiquiora collegit, et ex imitatoribus seu exscriptoribus veterum intelligas, Quinto Calabro lib XI. et Dictye. Cum autem omnino in Graecorum Romanorumque libris de Aenea tam multa narrata essent, paratas ornandi et amplificandi argumenti copias ei ad manum fuisse apparet. Quae poetae felicitas cum vulgo parum nota et intellecta sit, paullo accuratius mox ea de re, variis etiam deinceps Excursibus de singulis partibus, agemus. Deducto tandem rerum ordine in Italiam noua rerum, hominum et locorum genera ac nomina subnascebantur, contingebatque adeo poetae, quod in votis habere debebat, vt praeter ea, quae a Graecis tractata satis erant, noua et intacta ipse afferre posset.

Iudicium poetae in dilectu herois, quem ornaret, quam elegans et exquisitum sit, etiam ita iudicari posse puto, si quis aliorum carminum epicorum argumenta comparet, vt Herculis vel Thesei facta, Argonautica, bellum Thebanum, Gigantum

tum vel Titanum pugnam; quae omnia etsi summa cum arte tractata et expolita, non tamen ad eum splendorem excoli potuissent, neque satis momenti ad animos impellendos aduertendosque habuissent; cum contra ad popularium inprimis mentes tenendas Aeneae fata tantam vim habere deberent. Adeo omnia ea, quae Dionys. Halic. I, 49. ad adstruendam Aeneae in Italiam aduentus veritatem memorat, simul ad poetae sapientiam declarandam valent: Τῆς δὲ ἐπὶ Ἰταλίαν Αἰνείου καὶ Τρώων ἀφίξεως Ῥωμαῖοί τε πάντες βεβαιωταὶ, καὶ τὰ δρώμενα ὑπ' αὐτῶν ἔντε θυσίαις καὶ ἑορταῖς, μηνύματα, Σιβύλλης τε λόγια, καὶ χρησμοὶ Πυθικοὶ, καὶ ἄλλα πολλά.

Neque vero huic argumenti felicitati et tantis materiae copiis poetae ingenium defuit. Vellem id pluribus a me exponi posset! Sed ne in immensum rerum campum euagetur disputatio, ratio nobis nonnullorum tantum habebitur, quae quidem praecipua in toto hoc loco videntur. Spectant ea partim ad Homericam imitationem partim ad elegantiorem phantasmatum et narrationis omnino habitum, partim denique ad orationis dignitatem et ornatum.

Ipsam Aeneidis ideam, descriptionem et dispositionem partium ad Homericum partim Odysseae partim Iliadis exemplum factam esse negari nequit; pauca quoque carminis lumina locaque insigniora, et rerum orationisque ornamenta esse arbitror, quae a Virgilio sine exemplo inuenta et tum primum ex ipsa rerum natura adumbrata et descripta esse affirmari posse putem. Certe paucissima ex iis occurrere memini, quorum non aut exempla aut semina aut materias modo rudes modo inchoatas ac praeformatas ex Graeco aliquo poeta excitare aliquis possit. Atqui ex Graecis poetis tam pauci ad nos peruenerunt; quid si plures essent superstites,

 maxime

maxime Alexandrini? Neque dici poteſt, caſu aut neceſſitate Graecum et Romanum poetam, dum eundem rerum et ſententiarum orbem libero mentis meatu peruagantur, in idem phantaſma aut ſenſum et dictum incidere potuiſſe ac debuiſſe. Factum hoc vtique et ſaepe. Nec alterum, quod forte moneas, negari poteſt, multa paſſim ab Vrſino, Guellio, Cerda, Clarkio, forte et ab aliis pro imitatis et adumbratis afferri temere et ſine iudicii acumine, quae partim ſimilitudinem tantum, interdum et hanc ſatis obſcuram, habeant, partim talia ſint, vt ſanus quisque et rerum intelligens homo, ſi easdem res exponat, iisdem modis ac verbis, iisdem ſenſibus ac ſententiis vſurus ſit; cuiusmodi multa a me omiſſa ſunt, nonnulla eo conſilio appoſita, vt comparatione facta delectent. Sed Maroni innumeris in locis Graeca, Homeri inprimis, ante oculos fuiſſe, probant plura, et primum quidem totius carminis deſcriptio ab Homero petita, tot verſus ad verbum latine conuerſi, tot loca, quae exquiſitiorem cultum et ornatum vel acumen vel doctrinam aut aliud quid reconditae naturae produnt, quae ea ſimplicitae, vt reliqua, enuntiaturus erat, niſi fuiſſet, qui iam occupauerat; porro graeca ratio flectendi verba vel orationem, quae ad indolem poeticae dictionis Virgilianae et genium pertinet; tum poetae ipſius profeſſio Ge. III, 10. *Primus ego in patriam mecum — Aonio rediens deducam vertice Muſas;* tandem veterum auctoritas, vt Senecae Suaſor. III, qui Virgilium *non ſurripiendi cauſſa, ſed palam imitandi, hoc animo, vt vellet agnoſci,* in multis verſibus alios expreſſiſſe affirmat. Manifeſta haec imitationis Homericae veſtigia in quam diuerſas partes laudis vel reprehenſionis a viris doctis deflexa ſint, longum eſt dicere. Aliis nihil diuinius fuit imitatore Virgilio, aliis nihil ieiunius et ſterilius. Equidem hoc

hoc in loco multa esse video, quae nec laudi magnopere nec veniae locum faciant, sed quae rei naturae et rationi ita sunt consentanea, vt quomodo aut quare aliter se habere debeant, caussa idonea non appareat. Cum semel ad Odysseae et Iliadis tamquam magisterium Aeneidem composuisset poeta; quod quidem cur parum sapienter factum a Marone dicamus, non video, cum id inter Romanos a nemine adhuc fuisset tentatum; quidni Homerum in partibus quoque aut singulis locis sequendum putaret? et cum omnino vestigiis eius insisteret, quandoquidem argumentum affine ac simile tractabat, difficile erat cauere, ne in easdem passim rerum ideas, eadem phantasmata, easdem sententias, eadem πάθη incurreret. Sunt autem multa, quae vno tantum modo recte dici et efferri possunt; multa quae, si naturae consentanea esse debent, variare velle ineptum sit. Praeterea non facile assequare, quomodo poeta doctus et Graecorum poetarum lectione subactum habens et ornatum ingenium, cum se ad opus suum converteret, ita omnia quae legerat, animo expellere et exturbare potuisset, vt nihil ex pristina lectione obuersaretur animo. Maxima autem eorum, quae imitatione expressa dici possunt, pars eius modi est, vt non tam data opera et studio Homerica verba aut sententias reddere voluisse videri possit, quam vt potius in ea incidisse videri debeat, ipsa re ea, quae olim lecta et cognita in simili argumento memoria tenebat, iterum ad animum reuocante. Atqui hoc imitandi genus, tantum abest, vt reprehendi possit, (etsi nonnulli id faciunt in nostris quoque poetis, etiam in ingeniosissimo, Wielando,) vt poetam doctum nihil magis arguat et deceat. Sed in Virgilio reprehendendo vel laudando id, quod primo loco reputandum erat, non meminerant

viri

viri docti, poetam, etiamsi ingenium eum ad noua et intacta tulisset, hoc suae aetati suisque popularibus tribuere debuisse, aut saltem in opinione eius temporis communi excusationem habere, cum ad artem poetae et ad maiorem carminis suauitatem pertinere crederetur, si multa ex Graecis essent expressa vel adumbrata. Perlustret mihi aliquis veterum poetarum ante Virgilium fragmenta, inprimis Ennii, omnia fere et singula ex Graeco aliquo poeta aut latine expressa aut imitatione adumbrata videbit. Etiam Plautus ac Terentius toti fere ex Graecis vel ad Graecos comparati et constituti sunt. Ad Graeca prorsus ingenia se composuere Romani; in Graecis pueritiam et adolescentiam consumebant. Ex multis scriptorum, inprimis Ciceronis locis notior res est, quam vt plura de ea monenda sint. Itaque etsi exculto iam sermone Romano, et pluribus Romanorum ingeniorum foetibus in publicam lucem eductis, tamen ne sub Augusto quidem destiterunt summi viri amare Graeca, ea exprimere latine, cum Graecis ornatu certare, eorum inuenta sua facere, multo magis si nouum carminis genus in Romanas literas inferrent. Horatii quidem Carmina pleraque ex Graecis Lyricis adumbrata esse nullus dubito; quandoquidem inter tam pauca fragmenta ex istis lyricis seruata vix vnum et alterum est, cuius non imitationem ab Horatio factam excitare possis; quid itaque futurum putabimus, si Lyricos Graecos integros cum Horatio comparare liceret. Neque aliter se rem cum Ouidio, Propertio aliisque habituram esse credere fas est, si Graeci Elegorum scriptores, inprimis Alexandrini poetae adhuc exstarent. Quis itaque Virgilium reprehendat, quod popularium suorum sensum, iudicium ac morem sequutus totum se ad Graecos poetas in suis carminibus

nibus exprimendos applicuit. Noua accedere videbatur voluptas, quae delectationem in maius auctam afferret, si praeclara et suauis sententia simul graeci loci recordationem faceret, vnde esset expressa. In Aeneide itaque pauci sunt characteres, vix vllum factum notabilius, vix locus aliquis praestantior, in quo non poetae alicuius Graeci, inprimis Homeri, vestigia agnoscas. Sed in eadem Aeneide multo doctiorem et ingeniosiorem imitatorem agnoscas facile, quam in Eclogis, in quibus multa passim aliena a rerum veritate et ratione posita notauimus, et alia facile notari possunt, in quae poeta imitandi studio parum subtili incidit, vt cum pastor indoctus, Ararim et Oaxem memorat, aut in illis: *nuper me in littore vidi*, aut: *nouimus et qui te*, et id genus alia. Neque vero haec Graecorum imitatio aut ingenio carere aut iudicio putanda est. Est enim imitatio haec nequaquam seruilis illa aut affectata, cuiusmodi ab ingenio exili et ignauo proficisci solet, neque in alterius poetae verbis, modis et figuris variandis turpiter ingenii vires attriuit poeta; sed vbi occurrerat aliquid ab alio cogitatum vel inuentum, statim rem suam fecit, et Homerico phantasmate tactus animus, tamquam scintilla idoneo fomite excepta, statim flamma correptus incaluit, et magno incendio exarsit. Hinc nouae rerum formae, noua genera, nouae interdum naturae. Nemo facile, si singula recognoscat et excutiat, non intelligit Virgilium, etiam vbi presse sequitur, modo castigatiore, pulchriore vel augustiore rei phantasmate, Latini sermonis elegantia, aut nouo rerum ornatu, modo deducta feliciter ac deflexa ad aliud rerum genus sententia vel oratione, certasse cum Graeco poeta. Inprimis autem se Romanis in Homeri imitatione magnopere probare debuit cultus Augustei seculi, quo simplicitas

plicitas inculta et horrida interdum Homeri vetuſtas modo ad honeſtiorem et mitiorem cultum a Marone, modo ad elegantiorem ornatum temperata eſt. Hoc nomine ipſe Aeneas quoque commendabilior videri potuit. Omnibus eius factis, moribus ac dictis mitior aliquis humanitatis cultus ineſt. Apparatus rerum ſunt ornatiores; ornamenta dignitas, ſplendor et elegantia, μεγαλοπρέπεια, ſed heroum perſonis digna, illuſtrat. Quae quidem res in longam diſputationem adduci poſſet, ſi animi magis lubitum quam ſcriptionis conſilium proſequi mallemus *). Verum cuique Virgiliani carminis virtutes rite aeſtimaturo alte hoc menti inſidere debet, qua aetate, quo in populo, qua in vrbe, quos inter homines poeta vixerit, quem inde colorem carmen eius duxerit, vt, etſi ſaluo et integro heroicorum temporum more, purior tamen, mundior et caſtigatior eſſet carminis habitus, affectus et πάθη alia mitiorem alia grauiorem naturam omninoque cultioris aeui dignitatem haberent, heroumque mores, ſententiae ac dicta, etſi heroicae aetati conſentanea, ſpirarent tamen neſcio quid ex elegantia ſeculi, vrbis et aulae, in qua poeta vixit.

Ad cultum Virgiliani carminis gratum et amabilem non minus ſpectat orationis indoles, quippe quae in ſimplicitate mirabili dignitatem ſeruat et grauitatem. Ornatu enim vario et exquiſito, et ſermonis poetici nitore, orationis dignitate et grauitate,

*) Scripta haec erant, cum in manus ſumſimus Hurdii, elegantiſſimi Britanni, diſputationem de imitatione poetica, qui praeclare rem expedit, quatenus et rerum a poetis tractandarum et ingeniorum tantam inter ſe eſſe affinitatem docet, vt plures eadem aut eodem modo eloqui neceſſe ſit; bene etiam notas verae imitationis apponit; ſed vt de Virgilii imitatione ſententiam mutaremus, nihil ab eo allatum vidimus.

uitate, ſententiarum pondere, Homerum longiſſime antecellit, cuius laus praecipua in proprietate et ſimplicitate poſita eſt, etſi nec vis et robur nec pulchritudo et interdum nec ornatus ei deſit. Sed nec Virgilius in ornatiſſima oratione ſimplicitatem et proprietatem deſeruiſſe videri debet; etſi ſequiores ſcriptores multa orationis ſuae pigmenta et lenocinia ex eo adoptarint; ſed male in pedeſtrem illatis iis, quae carmini erant propria. Certe poetici ornatus elegantis nec affectati praeſtantiſſimum et vnicum exemplar eſſe arbitror carmen Virgilianum; in hoc ſermonis poetici genium primo conſtitutum et ad certa rerum principia ac regulas exactum deprehendere et troporum ac figurarum naturas et inuerſionum rationes deſcriptas et ad legem redactas diſcere licet. Quae ipſa res animaduerſa me adduxit, vt in ſermone Virgilii poetico enarrando et explicando operam collocarem accuratiorem, quam in vllo alio ſcriptore recte conſumi a me poſſe putem. Attamen in hac ipſa poetici ſermonis conſtitutione poetae ſagacitatis laus non tam in inueniendo, quam in inuento aliorum cum ingenioſa ſagacitate in ſuos vſus transferendo debetur. Alexandrinis enim poetis, Callimacho, Apollonio, Nicandro, Arato, poetici ſermonis indoles et natura vnice eſt accepta referenda; hoc eorum docent ſcripta in ſumma ſimplicitate cultum, nitorem et ornatum admirabilem, et quem ex omnibus aetatibus neminem alium aſſequutum eſſe vidimus, referentia. Videntur ſcilicet poetae doctiſſimi et Ptolemaeorum contubernio expoliti animaduertiſſe, non infeliciter Tragicorum tumorem Homerica ſimplicitate temperari poſſe. Hos Maro auctores habuit, cum tanto maiore iudicii laude, quod Ennius et ceteri, qui praeceſſerant,

de

de orationis elegantia et ornatu castigatiore parum laborauerant.

Placet nunc in fine subiicere nonnulla et per saturam monere, quibus virorum doctorum quorundam opinionibus, quas totam carminis indolem vel characterem tollere videas, tacite aut expresse a nobis occurratur; nam in contentionem cum quoquam descendere nec ingenii nostri nec moris est.

Primum de consilio, quod poeta in Aeneide conscribenda secutus sit, et de fine, quem propositum habuerit, multi varia comminiscuntur. Nihil quidem magis alienum esse potest ab epico carmine quam allegoria; iugulat enim totam eius vim, rerum et hominum dignitatem attenuat, gratum animi errorem excutit et aestum inter legendum refrigerat, voluptatemque omnem intercipit. Certatim tamen viri docti argutiis suis Aeneae personam nobis eripere et Augustum submittere allaborarunt. Etiam ex parata noua in Latio sede miseros Troianos exturbarunt; adumbratum esse a poeta nouum tum Romae constitutum vnius principatum. Simili acumine alii arcana, nescio, quae dominationis Augusteae consilia in Aeneide condenda deprehendere sibi visi sunt. Ita Spencius, elegantis ingenii vir *), πολιτικὸν epos esse Aeneidem sibi persuasum habet, neque aliud quicquam poetam spectasse, quam vt animis libertatis ereptae desiderio aegris fomenta admoueret, et nouum principem approbaret. Nihil tamen Aeneae personam, fortunam, facta et fata habere videas, quod ei consilio respondeat; nullus in Aeneide populus est liber, qui dominum accipiat; nulla monarchiae bona

*) Polymetis Dialogue III. p. 17 sqq. quem passim sequuntur Wartonus, Holdsworthus et alii.

na videas expofita aut commendata; verbo nihil occurrit, quo libertatis amore contacti animi adduci aut allici poffint, vt a bono principe malint tuto regnari quam cum libertatis vano nomine paucorum potentum dominatione vexari. In Iuliae gentis honorem, quae a Iulo Aeneae filio originem ducere videri volebat, Aeneidis opus fi non fusceptum, nonnulla tamen paffim fuauiter memorari, ad Augufti laudes ingeniofe alia inferi, ipfa carminis lectione manifeftum fit et a veteribus quoque Grammaticis iam monitum eft locis pluribus; fed quantam vim ea ad dominationem Augufti commendandam habere potuerint, mihi non fatis conftare lubenter fateor. Neque, fi noua Aeneae fedes in Latio diuinis humanisque iuribus vallata fuerit, quale inde propugnaculum nouo Augufti regno partum fit intelligo; vt adeo, fi demonftrari hoc poffit, poetae confilium illud in Aeneide condenda propofitum fuiffe, parum feliciter eum hac in re verfatum videri dicerem.

In eandem tamen opinionem iam ante Spencium inciderat Vir doctus inter Francogallos *), qui inprimis fimilitudinem inter Aeneae et Augufti perfonam et fortunam diferte perfequitur. Ingeniofe eum ludere non neges; et multorum doctorum virorum communis eft opinio, Auguftum fub Aeneae perfona effe adumbratum; eo fpectare virtutes Aeneae a poeta tributas; eo referunt multa alia. Videas nonnullos tam egregie fibi placere in hoc inuento, vt vndique conquirant et venentur ea, quae ad Auguftum accommodari poffint. Sic oris dignitas lib. I, 593. *Os humerosque deo s.* cum affentatione in Auguftum memorata eft. Plura huius

*) Mr. l'Abbé *Vatry, Difcours fur la Fable de l'Eneide Mem. de Litterat. To. XIX. p.* 345.

huius generis v. c. apud Iortinum Diff. VI. p. 248. et alios inuenias. Ignofcenda haec putem alicui ex media affentatorum turba, qui Aeneide lecta vnam vel alteram Aeneae laudem ad Auguftum traheret, vt Principi palparet. Sed vt poeta tam diffimiles perfonas, fortunas, virtutes et facta ac res geftas inter fe comparare voluerit, mihi quidem fi Maronis iudicium et elegantiam recte teneo, parum probabile videtur.

Eadem fere via carmen πολιτικὸν conditum a poeta vifum iam olim erat R. Patri *le Boffu* (*Tr. du Poeme epique* Lib. I. c. XI.) vt Romanos partim ad amplectendum et probandum praefentem rerum ftatum adducere, partim Auguftum ad moderationem ac clementiam adhortari et a dominationis libidine et impotentia reuocare voluerit. Sed nec huic confilio vlla ex parte refpondet Aeneidis fiue argumentum fiue tractatio; profugus ex vrbe incenfa Aeneas nouam fedem quaerit, armis vim illatam propulfat, et fic porro; quid tandem his ineft quod ad imperandi artes ac virtutes fpectet?

At fabulae Virgilianae vniuerfe ineffe et in fingulis carminis partibus aut locis ac verfibus occurrere talia, quae principibus pro falubribus praeceptis commendari poffint, nemo neget; quin potius inter vtilitates, quae poetarum carminibus debentur, praecipue hoc commemorandum eft. Verum non propterea dici poteft ac debet: in condendo carmine et in fabula deligenda et ordinanda tale praeceptum propofitum poetae fuiffe, cuius explicandi cauffa narrationem inftitueret. Narrare ille voluit ac debuit rem magnam et altam et mirabilem. Quod narratio illa et delectatio, quae inde accipitur, cum vtilitate ad omnes hominum ordines, inprimisque ad principum animos coniuncta eft, hoc epicae narrationi per fe confentaneum

neum est; ipsa enim rei natura ita fert, vt magnorum virorum facta magna et praeclara sine summo ad hominum animos, mores ac virtutem fructu exponi et narrari nequeant, multo magis si cum sententiarum splendore et orationis ornatu instituta sit narratio.

Mores Aeneae ad Augusti mores esse siue accommodatos seu inde adumbratos, nobis quidem parum probabile videri, iam supra innuebamus. Sapientior erat poeta et rei poeticae intelligentior, quam vt talem cogitationem in animum admitteret. Nam praeterquam quod Aeneae characterem non inuenit, sed ab aliis iam traditum accepit, circumspiciendae erant a poeta virtutes Aeneae eiusmodi, quae in epico argumento vim et splendorem haberent, et factorum, quae enarranda erant, caussas idoneas suppeditarent. Quod si ille studium suum ponere voluisset maxime in hoc, vt Aeneas Augusto assimularetur, quam multa et quam parum consentanea epicae narrationi, argumento, operis characteri, temporum rationi, illaturus in carmen suum fuisset poeta!

Dissimilem tamen omnino Homericorum heroum aiunt esse Aeneam; inferiorem quoque Achille et Vlysse; sola pietate insignem. Quid igitur? si Aeneas alter esset Achilles? alter Vlysses? annon exscriptum potius et seruili imitatione expressum eum dicturi sint? Non ego is sum, qui coeco aliquo poetae mei amore nihil ab eo peccatum esse contendere velim. Iliadis argumentum feliciorem et epicae dignitati propiorem materiam habere si quis dixerit, me habet assentientem; et delector ipse multo magis Homeri lectione quam Virgilii; Enimuero non omnia carmina epica ex vno et eodem genere procedere possunt; post Achillis autem iras et Vlyssis sapientiam seu vafri-

 tiem,

tiem, quae et priſcae aetati et epico carmini accommodatior erat, quam ſapientia, cum variandum et nouandum eſſet aliquid poetae, quidni Aeneae virtutem, quam cum ceteris heroibus communem habet, fortitudine animi in perferendis calamitatibus et obſequio erga deos temperaret? Ad hoc eum ipſa rerum ac temporum mutata ratio ducebat, et ea, quae de Aeneae erroribus et aduentu in Latium tradita a ſuperioribus poetis erant, reuocabant. Monitis deorum et oraculis omnia ab Aenea ſuſcepta et confecta, Penates et ſacra patria ab eo in nouas ſedes illata, narrauerat antiquitas; (v. Disquiſ. II.) quid itaque magis rei conſentaneum, quam vt heros inſignis pietate et religione exhiberetur? Neque vero non videre debuit tantus poeta, ad rerum magnitudinem et auguſtam aliquam dignitatem religioſas res, cauſſas et conſilia, eximiam vim habere. Itaque hoc quidem tamquam rerum cardine praeclare eſt vſus, vt praedictionibus variis animos ſpe et exſpectatione teneret ſuſpenſos, religioſamque aliquam et auguſtam ſpeciem rerum euentibus praetenderet *). Achilleum quidem robur et iracundia aliena erant a toto argumento; ſedata et placida et humanitatis ſenſu temperata eſt Aeneae virtus; et licet concedendum ſit, epicam vim maiorem Achilli ineſſe, non tamen omnes epicas perſonas Achillem referre poſſe manifeſtum eſt. Meras pugnas Homericis ſimiles et belluinam fortitudinem vix probaſſet Auguſtei ſeculi elegantius et mollius iudicium. Cum itaque omnino Aeneidis alius ac diuerſus prorſus ſit character quam Iliadis, quis

*) Multus eſt Seruius paſſim in hoc, vt Aeneam ex Flaminis alicuius vel Pontificis perſona egiſſe doceat v. c. IV, 29. prauo vtique acumine, cuius tamen fundus aliquis eſſe debuit.

quis non videt importunum esse, in Aeneide requirere ea, quae Iliadi sint propria; easdem animorum inflammationes, aestus, tempestates? At insunt Aeneidi alia, quae probes; quidni in his acquiescas! Sed infinitum esset omnia persequi, quae ab iis, qui subtiles poetarum iudices videri volunt, dum rerum argumenta, exempla, caussas et rationes miscent, temere laudantur ac reprehenduntur, inprimis quoties Virgilium et Homerum inter se comparant. Sed nobis retundendus est omnis, quo abripi possemus, impetus. Itaque nec Warburtoni, Viri S. R. sententiam attingemus, (*Divine Legation of Moses* T. I. B. II. Sect. IV.) qui perfectum legum ferendarum auctoris exemplar in Aenea exhibitum esse a poeta voluit; inprimis cum alio loco (ad Lib. VI, Exc. X.) paucis ea de re monitum sit.

Aeneidis argumentum septem annis absolui, parum accurate traditum videtur. Aeneae errores septem annos explere verissimum est. v. Exc. II. ad lib. III. Sed ipsa carminis narratio non nisi cum septimi anni aestate exordium habet (v.ibid. p. 353) eodemque anno absoluitur. Pari errore Odysseae argumentum octo, nouem vel decem annis comprehendi creditum est, cum tamen illud intra triginta sex vel septem dies ad exitum perduci manifestum sit ei, qui animum aduerterit.

Multo minorem esse characterum, hoc est, virorum factis ac virtutibus insignium, numerum ac varietatem in Aeneide quam in Iliade conqueruntur passim multi; nec sine poetae reprehensione versus memorant ex Aen. I, 220. sqq. *fortemque Gyam fortemque Cloanthum;* inique admodum et vt sibi ipsi, quid velint, parum constare videantur. Nam locus quidem laudatus nullos heroes recitat, quorum personae vim aliquam habere debeant epi-

 cam;

cam; ſed veniunt illi viri in cenſum et turbam eorum, qui tantum nomine laudandi et epitheto ſuauitatis cauſſa ornandi ſunt: quales apud Homerum innumeri illi pugnantes vel caeſi ἐσθλοὶ, ἀμύμονες, κρατεροὶ, αἰχμηταὶ, et ſic porro. Excuſant Voltarius et Addiſonus poetam, ſed tam argute, vt ſummorum virorum ſubtilitatem mireris: Alter, cum Homerus, inquit, ceſſantem a pugna Achillem exhiberet, alios interea fortia facta edentes exhibere debuit, quod in Aeneide ſecus ſit. Alter ad Virgilii elegantiam hoc refert, quod, cum Auguſtum vellet adumbratum, neminem ei virtute parem adiunxerit. Enimuero cum argumenti indoles et natura totius tractationis menſura et regula ſit, plures vtique factorum et rerum geſtarum ſocii et participes eſſe nequeunt, quam quos res ipſa poſtulat; et, ſi paucos alios, qui virtute emineant, in carmen ſuum induxit poeta, neque adeo Homerica ingeniorum et morum diuerſitate delectat: at ſapientiam viri miremur ſaltem in hoc, quod tanto magis inter omnes vnus Aeneas inſignis virtute eminet, nec eius ſplendori quisquam alius niſi Turnus forte, officit. Quae res tanto difficilior erat, cum is nec Achillea aliqua corporis animique virtute omnes mortales antecellat, nec, quorſum immanis efferati animi iracundia aut acceptus Patrocli funere dolor erupturus ſit, ſollicitos nos teneat.

De verſu Virgilii epico eiusque ad aurem ſuauitate ac grauitate nonnulla disputare iuuaret, niſi maiorem ſubtilitatem ea res haberet, quam vt legentum animos et oculos tenere poſſit. Illud vnum monebimus, in errorem inducere iuuenilem animum videri eos, qui nimii in eo ſunt, vt ad rerum ſonos et naturas accommodatos et formatos velint eſſe verſus. Equidem non diffiteor ſenſum me animi refragantem habere, quotiescunque perſua-

persuadere mihi volo, magnum aliquem poetam aestu tantarum rerum abreptum et magnorum phantasmatum vi inflammatum in sono cursus equestris vel tubae vel aliarum rerum reddendo laborare; Attenuat ea res et deprimit ingenium poetae et artis poeticae dignitatem. Sunt tamen, ais, tales versus in optimo quoque poeta. Recte; sunt vtique multi; etsi plures alios ad hoc lusus genus accommodare solet eorum ingenium, qui talibus rebus indulgent. Sed mihi ad poetices indolem propius esse videtur statuere, ipsam orationis naturam ita esse comparatam, vt multarum rerum sonos exprimat; inflammatum autem phantasmatum specie obiecta animum, cum rerum species sibi obuersantes vt oratione viuide exprimat, laborat, necessario in ista vocabula incidere, vel orationis proprietate ducente. Ita graues et celeres, lenes ac duros sonos vel non id agens et curans ad rerum naturam accommodabit et orator quisque bonus et multo magis poeta.

DISQVISITIO II.

DE RERVM IN AENEIDE TRACTATARVM INVENTIONE.

Quale in inueniendis rebus omnino Virgilii ingenium fuerit, non tam fecundum illud in excogitandis nouis rerum generibus, nec audax ad suscipienda vel tentanda intentata ab aliis et intacta, aut ea, quorum successus esset dubius et incertus; sed, quae nec minor laus est, natum et factum ad inuenta priorum rudia et inchoata perficienda et polienda ornandaque; quam admirabilis porro ac felix fabulae, quam sibi carminis argumentum fecit,

natura ſit et quantum in hoc dilectu iudicium emineat: ſuperiore disquiſitione expoſitum eſt. Reſtat, quod illo loco polliciti ſumus, vt paucis declaremus, vnde poeta fabulam ſuam eiusque tam copioſe inſtruendae et ornandae materiam acceperit, vt inde clarius appareat, quae et quanta inuenti laus poetae ingenio ea in re debeatur, et quam limatum et ſubtile eius fuerit iudicium in deligendo ſibi argumento eiusmodi, quod ingentes rerum et ornamentorum haberet copias iam ab aliis paratas et ſubminiſtratas, vt doctrina tantum et iudicii ſagacitate opus eſſet ad dilectum faciendum.

Solent fere Interpretes, quantum intelligo, quique alii hac de re agunt, ita ſtatuere, vt poetam famam aliquam obſcuram de Aeneae in Italiam aduentu ſequutum eſſe dicant. Enimuero ex iis, quae a Dionyſio Halic. lib. I. a Strabone lib. XIII. a Plutarcho in Romulo, a Feſto in *Roma*, Sext. Aurelio Victore de O. G. R. et a Seruio paſſim ad Virgilium memorantur, omninoque ex accuratiore hiſtoriae cognitione manifeſtum fit, fuiſſe hanc de Aeneae erroribus, deductaque Troianorum in Latium colonia, narrationem inter illuſtriores et a multis Graecis Romanisque ſcriptoribus poetisque expoſitas ornatasque hiſtorias. Poterant hoc docere ſaltem ea, quae, etſi diuerſo conſilio, congeſſit Ryckius in Diſſ. de primis Italiae colonis et Aeneae aduentu. (ad calcem Holſtenii Notar. ad Stephan Byzant.)

Omnino quidem de Aeneae in Italiam aduentu fabulae, (ſi fabulam dicimus, non ficta ſtatim ac commen-

commenticia res ponitur, sed fabula, *μῦθος*, omnem veterem historiam designat, antequam litteris consignari et sermone pedestri exponi coepisset) huius igitur fabulae fundus habetur Homeri ille locus notissimus Il. Υ, 307. 8.*) vbi Neptunus diis auctor est, vt Aeneam cum Achille congressum imparem pugna educant, ne eius morte Dardani posteritas deficiat, quem tamen Iupiter prae ceteris liberis diligat omnibus; at Priamum cum progenie Ioui nunc esse inuisum; itaque Aeneam eiusque posteros Troianis esse imperaturos:

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Regnum his versibus Aeneae posterisque eius promitti manifestum est; sed quo in loco illud fuerit, varia apud veteres fama fuit; quandoquidem de Aeneae erroribus ac sedibus tam diuerse traditum erat **), cum alii eum in Thraciae littore, in Arcadia alii, alii in Sicilia, alii in Italia, quae fama tandem prae ceteris credita ac celebrata est, consedisse et vitam finiisse narrassent; fuerant quoque qui in ipsa Troade regnum illud constitutum esse vellent. Non nobis iam id quaeritur, quae harum narrationum ceteris verisimilior sit; verum nostra eo spectat disputatio, vt ex hac ipsa narrationis varietate manifestum fiat id, quod volumus, non obscurum aliquem in veteri historia aut inter poetas

*) Translatus ille ac repetitus in H. in Vener. 197. 8. et a Virgilio praeclare in oraculum Delphis Aeneae datum conuersus: *Antiquam exquirite matrem. Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris Et nati natorum et qui nascentur ab illis.* III, 96. 8. Et hinc versus illi pulcherrimi lib. IX, 446 — 9. expressi.

**) v. ad Aen. III. Exc. I.

tas virum fuisse Aeneam, nec eius fata et res a Virgilio demum inuentas esse et excogitatas. Illa enim ipsa narrationis diuersitas auctorum, qui de Aenea tradiderant, et poetarum, qui idem argumentum tractauerant, diuersitatem et copiam arguit. Vt enim poeta quisque in materiam ab aliis ante se tractatam incidit, ita, vt suo consilio vel totam fabulam vel inde partem accommodet, refingere nonnulla et mutare, addere vel detrahere solet. Historici autem Graeci dum suae ciuitatis seu populi origines repetebant, popularem famam sequebantur. Solenne enim hoc omnibus Graeciae ciuitatibus, vt stirpis vel vrbis conditorem haberi vellent clarum aliquem ex vltima antiquitate heroem. Cum vero multae passim per Graeciam sparsae essent Troianorum coloniae, quid mirum, eas omnes originem suam ad Aeneam referre maluisse? Vnde diuersitas illa famae et narrationis necessario oriri debuit. Non itaque, vt hoc obiter moneamus, antiquis fabulis omnino fidem detrahit narrationis diuersitas; manet enim semper fundus aliquis non magis veritate sua destitutus quam quae ab auctoribus grauissimis traduntur; et praeclare hactenus Thessalus Hippocratis f. in Πρεσβευτ. Οὐ μῦθος τὰ Τρωϊκὰ ἀλλ' ἔργα· adeoque vanam disputationem instituisse videri possunt Cluuerius et Bochartus, qui ex ista opinionum diuersitate probare voluerunt, Aeneam nunquam ad Italiam accessisse. Acriter satis eorum impetum retudit Ryckius in diss. laudata, sed argumentis promiscue effusis et iudicio parum subtili. Nec vero vltra famam si non certam ac constantem, potiorem tamen ac celebriorem, quaestio illa de Italia

ab Aenea adita expediri et firmari poteſt; eſt tamen talis fama in omni antiquitate pro fide ac probabili ratione, in qua acquieſcere et quam ſequi neceſſe eſt.

Iam poetae ne iſta quidem potior rerum fides ac probabilitas ſectanda. ſi tamen ſatis tenère animos vult, ea ratio ſequenda eſt, quae celebritate et claritate ad popularium animos maximam vim habere poteſt. Etſi itaque inter Graecos ſcriptores magnus erat ea de re diſſenſus, cum tamen Romani ſcriptores de Troianorum in Italiam aduentu Albaeque Longae originibus ab Aenea eiusque progenie repetitis vno ore traderent, (v. inprimis Sext. Aurel. Vict. de O. G. R.) iure ſuo Maro fabulam hanc inter Romanos celebratam praeferre ceteris potuit ac debuit.

Antequam ad alia progrediamur, de loco Homerico ſupra memorato pauca adhuc monebimus. Produnt Homeri verba ſatis aperte regnum aliquod, quod Aeneas eiusque poſteri obtinuerint. Homerus itaque, qui propior aetate ad Troiana tempora vixit, famam aliquam, vt ſolet, illo tempore ſuperſtitem ea de re ſequutus eſt; niſi forte ipſe in itineribus ſuis in poſteros Aeneae incidit. Fuiſſe regnum illud in ea ipſa Troade, in qua Priamus regnauerat, ea eſt verborum ſententia, quae legentibus locum prima occurrit; atque ita veteres locum ſunt interpretati (v. Strab. XIII. p. 608 C.) fueruntque adeo, qui, cum Aeneam in aliis terris regnum condidiſſe mallent, interpolatione facta πάντεσσιν pro Τρώεσσιν, in ſuas partes poetam traherent. Alii diuerſum ab Anchiſae Venerisque

filio

filio Aeneam fuisse statuebant; erant quoque, qui de patre male memoratum dicerent, quod ad Ascanium esset reuocandum; alii denique Aeneam rebus in Italia constitutis Troiam esse reuersum ex eodem illo loco sibi persuaserant. Quam celebrata inter veteres et nobilis debuit esse narratio, quae cum tanta opinionum varietate in diuersas partes tractaretur!

Strabo quidem vulgari narrationi de Aeneae erroribus et Italiae aditu omnino repugnare locum Homericum existimabat; in hoc enim innui, Aeneam in Troia mansisse, in regnum successisse idque posteris suis reliquisse. Potuit tamen Troianis imperari ab Aenea etiam aliis in locis, etiam in Italia; et vel hoc posito, sententia sua Homerico loco constat; quod iam Dionys. Halic. acutus scriptor, vidit, lib. I, c. 53. Quod tam obscure oraculum illud Neptuni extulit Homerus, etsi ad naturam et morem vaticiniorum accommodate illud factum est, ratio tamen eius rei reddi potest, etiam haec ipsa, quod in terris longinquis regnum illud Aeneae constitutum erat; vnde non nisi obscura et incerta fama inter Graecos de eo esse poterat. Quam parum enim frequentatum Graecis et notum mare Tyrrhenum et Adriaticum Homeri aetate fuerit, vel ex Odysseae fabulis intelligas, quae intra illa maria continentur, neque satis probabiliter a poeta narrari potuissent, nisi eius popularibus parum adhuc nota adeoque fabulis idonea plaga illa fuisset.

Vt tamen Troia euersa discessuque Achiuorum facto dispersos fuga Troianos iterum in ea loca conuenisse et regni aliquam speciem restituisse credamus,

damus, plura fidem faciunt, et eo plures poetarum narrationes alludunt. Secundum eos, quos Dictys lib. V. extr. ſequitur, regnum Troianum Antenori ab Achiuis ex pacto conceſſum mox fuit ab Aenea tentatum, ſed fruſtra. Demetrius autem Scepſius, etſi eum ciuibus ſuis gratificari voluiſſe ſuſpicari licet, Scepſios ſuos poſt Troiae excidium a Scamandrio, Hectoris f. et ab Aſcanio Aeneae, regnatos eſſe tradiderat v. Strabo l. c. p. 607. ſed accurate eam rem vt perſequamur a conſilio alienum eſt. (Confer tamen ad lib. II. Exc. XVII. p. 256.) Videntur autem paullo poſt in novo hoc regno turbae factae inter viros principes ex regia ſtirpe oriundos, et hinc noua diſcidia, noui diſceſſus et in alia loca profectiones ſequutae. Hoc quidem modo diuerſiſſimae iſtae ſcriptorum rationes componi et conciliari inter ſe poſſunt omnes.

Sed, vt diximus, nobis non tam id agendum eſt, vt diuerſitatem narrationis in conſenſum redigamus, quam vt copiam rerum narratarum, quae poetae pro materia carminis eſſet, ex hac ipſa varietate declaremus. Sunt autem multa, quae etſi ab aliis alia ratione tradantur et ornentur, fundum tamen communem priſcae alicuius et a maioribus acceptae narrationis aperte prodant; ſunt alia, in quibus omnes fere conueniunt, vti Calliſtratus, Satyrus et Arctinus, hic quidem antiquiſſimus, in hoc, quod Aeneas Penates cum Palladio abſtulerit. (vide ib. c. 68. 69. adde Lycophr. 1261 ſqq. Xenoph. de Venat. non longe a pr.) quod patrem et filium ſecum duxerit. (v. partim ibid. partim

tim Auct. de Orig. G. Rom. c. 9. et 11. et inprimis egregius ex Sophoclis Laocoonte locus ap. Dionyf. I, 48. Νῦν δ' ἐν πύλαισιν Αἰνείας ὁ τῆς θεοῦ Πάρεστ', ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίου Νώτου καταστάζοντα βύσσινον φάρος. conf. inf. Exc. ad II, 721.) A Strabone XIII. p. 607. inter πολυθρύλλητα memoratur et hoc, et alia, de quibus figillatim fuis locis videbimus, inprimisque quod in Latium difcefferit Aeneas, et fecundum oraculum eo loco confederit, vbi menfam comederant. Vulgarem hanc inter Italos fuiffe fabulam, vt et alteram illam de fue grauida, copiofe docet Dionyf. Halic. I, 55. 56. Conon Narrat. 46. et ex Lutatio, Catone et Caefare Auctor de Orig. G. R. c. 11. 12. e quo omnino patet (adde Ryck. l. c.) ex fcriptoribus Romanis antiquis non facile vllum fuiffe, qui Aeneae fata et aduentum in Italiam non expofuerit. Item Varro de RR. II, 4. Adde Lycophr. 1250 fqq. (vbi male πύργους τριάκοντα iungunt, iam inde a Scholiafte; fed per πύργους exponi puta χώραν, et τριάκοντ' ἐξαριθμήσας γονὰς ad fuem fpectare.) Inter cetera tamen omnium maxime notabile videtur illud, quod Graeci fcriptores dudum ante Augufti tempora originem Romanorum a Troianis Aeneaque duxerunt, et imperium orbis terrarum ex Homericis de Aenea verfibus ad eos transtulerunt v. Conon Narrat. 46. et inprimis Lycophron v. 1226 fqq. Apponerem loca, nifi breuitati ftuderem; erit etiam nonnulla ex his perfequendi commodior locus, quando de fingulis agetur. Eft enim nobis hoc inprimis propofitum, vt vestigia,

gia, etiam obscura, veteris hiſtoriae ſcrutemur, quibus inſtitiſſe vbique poeta videri poteſt. Nec enim ille facile ſine auctore loquitur. Simul adoleſcentes exemplum mature habere cupimus, nam praeceptis haec res non facile expediri poteſt, quo conſilio, qua ratione, ac quo ſtudio in narrationibus mythicis verſandum ſit. Nihil enim aliud agere velle, quam cognoſcere ac quaerere ac in vnum locum congerere, quid hic vel ille et ſexcenti alii eadem in re tradiderint, cenſuerint, ſomniauerint, hoc eſt, opera et otio abuti. Contra vtilitatis illi ſtudio et honeſtatis ineſt plurimum, ſi modo veteres hiſtorias populorumque origines, modo priſcorum hominum mores ac vitam vel ſermonem vel religiones, modo poetarum inuenta inde illuſtres, addiſcasque quae illi, quos nobis fortuna ſeruauit, ex antiquioribus poetis ante oculos habuerint, quomodo illa variauerint, ornauerint, quid in quaque re, in quoque conſilio, quod ſequerentur, ſpectauerint; vtque ab ingenuis poetarum fabulis inepta illa grammaticorum, monachorum et interpretum commenta diligenter diſcernas. Sed nunc vniuerſe nonnulla, quae ad fabulam Aeneidis ſpectant, ſummatim exponere conſilium erat.

Quod per praedictionum ambages totus Aeneidis decurſus praecipitatur, inter ingenioſiſſimi poetae inuenta iam alio loco numeratum eſt. Eſt tamen etiam hoc commentum tale, vt rem non excogitaſſe, ſed commode oblatam ſapienter in vſus ſuos conuertiſſe dicendus ſit. Miro enim omnium ſcriptorum conſenſu tota de Aenea narratio

ratio per vaticinia, oracula, somnia, auguria et omina exigitur, siue hoc poetarum, a quibus ab initio fuit tractata, siue antiquorum hominum, a quibus posteri eam acceperunt, ingeniis tribuendum est. Troiani sane e Phrygia, auguriorum omninoque vaticinandi ac diuinandi artium quasi matre ac sede, digressi multas huius generis fabulas in Graeciam et Italiam apportare debuerunt. Fuisse adeo, qui disciplinam auguralem e Phrygia in Italiam allatam traderent, e Seruio ad lib. III, 359 discas; nisi Tyrrhenos iam ante eas artes tenuisse credendum est. Etsi omnino gens prisco tempore fuit nulla, quae non significari futura, et a quibusdam intelligi praedicique posse censeret (Cic. de Diuin. I. pr.) Inprimis vero in deducendis coloniis summa oraculorum vaticiniorumque auctoritas erat; quod satis vel ex vno Herodoto constat. (Cf. Cic. l. c. c. I. f.) Ad sedes itaque Troianis in Italia constituendas oraculis et vaticiniis nihil videri debuit accommodatius. Poeta certe egregie hanc veterum superstitionem seu religionem est amplexus, maiorumque fama et historiarum fide in Troianis suis eo vsus est, vt per fatorum decreta ac deorum interuentum omnia ab eo narrata procederent. Callide autem ab obscuris et incertis ad certiora magisque definita progressus discendi cupiditatem subinde nouis stimulis incendit. Primum lib. II, 281 sqq. Hectoris vmbra Aeneae per somnum suadet fugam, *nouamque in alia terra, vltra mare*, quod Troadem alluit, *coloniam* promittit. Mox auspicium, primum flammae in Iuli capite, II, 681, tum exorti subito

meteori

meteori v. 692 receptum ad Idae munita loca et *spem posteritatis ex Iulo* ostendunt; nec non Creusa *Hesperiam* sedem futuram interpretatur v. 781 sqq. (vbi Excurs. videndus.) In Delo Phoebi oraculum alia de ea terra declarat, *quod inde Troiani originem ducant, et quod ibi magnum imperium constituturi sint Aeneae posteri* III, 94 sqq. quae cum iti Creta considere vellent, Penates per somnum Aeneae oblati de Italia manifestius exponunt, v. 163 sqq. post quae illa recte ab Aenea dici potuerunt lib. I, 380 sqq. *Italiam quaero patriam* etc. Vnum aliquid adiiciunt Harpyiae de comesis post epulas mensis, tamquam futurae sedis ac coloniae signo, III, 254 sqq. Tandem Helenus in Epiro omnes casus iam manifeste ac clare exponit III, 374 sqq. etiam de sue XXX. porcellos enixa, alia a Sibylla exspectanda esse monet. In Sicilia per somnum Anchisae anima descensum ad inferos, V, 730 sqq. et apud Cumas Sibyllae accessum ad Latinium, bellum et Euandri societatem praedicit VI, 83 sqq. Adde his ipsum posteritatis recensum apud inferos, et VI, 891. 92. *Exin* (Anchises) *bella viro memorat quae deinde gerenda Laurentisque docet populos vrbemque Latini Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.* Omnia haec secundum aliquam auctoritatem apponi, partim in singulis locis videbimus, partim ex sequentibus patebit.

Omnino praedictio aliqua ab initio iactata fuit, qua euerso Ilio Anchisae Aeneaeque maior rerum ordo, maiora fata promitterentur. Eo ipsi Homerici versus ducunt supra memorati, ex Il. v, 307. 8. Tum in Sophoclis Laocoonte Anchi-

sen, *mandatorum a Venere acceptorum memorem*, de fuga cogitare filiumque, vt in Idam se reciperet, hortari intelligas ex fragmento apud Dionys. I, 48. quod forte noster respexit, dum Venus Aeneam hortatur lib II, 619. *Heu fuge, nate dea* etc. Etiam praedictionem illam, sedis condendae locum fatalem illum fore, vbi fame compulsi mensas comedissent, iam pridem Anchisae a Venere factam, e Caesare lib. I. et Lutatio lib. II. monet Victor O. G. R. 11. *Tum Anchisa coniiciente, illam esse miseriarum errorisque finem, quippe meminerat, Venerem sibi aliquando praedixisse* etc. et c. 9. ex Alexandro Ephesio lib. I. de bello Marsico: — *Idam petit, ibique nauibus fabricatis* — *oraculi admonitu Italiam petit*: et Dionys. I, 55. — ne in vlteriores Europae partes classis Troiana nauigaret, οἵτε χρησμοὶ ἐγένοντο αἴτιοι, τέλος λαβόντες ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, καὶ τὸ δαιμόνιον πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἐνδεικνύμενον: Narrat inde portenta in appulsu ad Laurentum facta, latices fontis repente e terra prosilientes, et mensas absumtas.

Fuisse etiam somnium aliquod Aeneae celebratum a multis, ex Cic. de Diu. I, 21 apparet: *Sint haec, vt dixi, somnia fabularum, hisque adiungatur etiam* Aeneae somnium: *quod in Numerii Fabii Pictoris Graecis annalibus eiusmodi est*, vt omnia, quae ab Aenea gesta sunt, quaeque illi acciderunt, *ea fuerint, quae ei secundum quietem visa sunt.* Narratum igitur erat apud Num. Fabium, qui dum graece scripsit, graecos auctores sequi potuit, somnium, quo fata Aeneae exponerentur per quietem ex ordine, quae deinde euentus comprobauit.

Porro

Porro multos passim Penatum monitus, quos Aeneas acceperat, fuisse memoratos, ex Seruii loco discere licet ad III, 148 Penates — *quos quidam dicunt, ideo inductos a poeta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem iussum cum Latino foedus fecisse; eorum etiam monitu Latinum Aeneae se coniunxisse;* (haec eadem ap. Dionys. I, 57 occurrunt) *eosdem tradit* (Varro) *visos aliquotiens in somnis, quid fieri vellent, imperasse, eaque nostros publice curasse maiores.* Etiam dubitationem post appulsum ad Laurentem agrum de loco nouae vrbis capiendo secundum nonnullos oblati per quietem Aeneae dii patrii diremerant ap. Dionys. I, 56. descripta et haec e Catone in origine gentis Romanae, quem eo toto loco sequitur; nam totidem verbis ex illo libro leguntur ista ap. Auct. de O. G. R. c. 12. extr.

Latinus Fauni oraculo monitus fuerat, vt generum sibi sumeret extraneum aliquem et cum eo regnum communicaret. Sic Virg. Aen. VII, 254 sqq. Paria ex Catone, (non ex Q. Lutatio) prodit Victor de O. G R. 13. — *vtpote qui* (Latinus) *in hoc consilium auctoritate numinum cogebatur; namque extis ac somniis saepe admonitus erat tutiorem se aduersus hostes fore, si copias suas cum aduenis coniunxisset.*

Similiter etiam in ceteris, quae ab Aenea in Italia gesta sunt, nihil aliud poetam egisse, quam vt antiquas historias suis consiliis accommodaret, ex iisdem auctoribus clarum est, et infra quoque suo loco sigillatim monebitur. Quam auctoritatem in excidio Troiano sequutus sit, pluribus Excursibus ad lib. II. declarabitur.

Satis, puto, ex iis, quae adhuc dicta sunt, intelligitur, materiam carminis poetae mira fortuna oblatam fuisse, non ab eo excogitatam et inuentam. Tractationem autem et ornationem etsi non magis poeta a se petiit, Homeri tamen vestigiis insistendo eam laudem sibi parauit, vt elegantiore iudicio, maiore cultu et exquisitiore ornatu omnia persequeretur.

Etiam hanc argumenti, quod poeta tractandum sibi sumserat, felicitatem aliquam habendam esse supra diximus, quod cum per deorum ministeria res esset exsequenda, offerrent se Iunonis et Veneris numina, quae poetae caussae tam praeclare seruiunt, potentissima illa et ipsa fabula iam dudum consecrata; nam quod insigni Veneris cura habitus est Aeneas, id iam ex Homero familiare sibi habet lector, et Iunonis odium in Troianos, non minus ex Homero notum est. Iam eximio aliquo fortunae beneficio res ita ferebat, vt alterius deae numen Carthaginiensibus et mox Turno accommodari posset, altera autem dea non modo tamquam Romanorum tutela constanti religione coleretur (cf. Lucret. I. pr.) verum etiam Iuliae gentis prima stirps et origo haberetur.

In Iunonis autem odio tractando et ad poeticam vim temperando poetae prodesse potuere Ἡράκλειαι, carmina, quae olim exstabant de Hercule, quale v. c. Stesichori fuit. Iunonis enim odiis plurima in his videntur fuisse expedita; qua in re iam tot in locis Homerus praeiuerat, v. c. Il. σ, 119. ξ, 256 sqq. ο, 25. sqq.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Troia capta Aeneas, Anchisae et Veneris filius, vir singulari pietate parique fortitudine praeditus, cum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Aeolo rege ventorum, rogatu Iunonis, grauissima tempestate ad Libycum litus adpellitur: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulosque in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerat) aequaliter distribuit: sociosque deinde, longis iam erroribus fatigatos, spe futurae quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris hortatur. Interea Venus Aeneae sui Troianorumque caussam apud Iouem agit, omniumque calamitatum illarum caussam Iunoni imputat. Iupiter contra, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis potentiaeque Romanorum, filiae dolorem consolatur. Cuius oratione confirmata Venus, Aeneae suo, locorum ignaro et explorandae regionis caussa huc illuc oberranti, sese obuiam praebet: nauesque dispersas saluas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido. Aeneas itaque matris beneficio caua nube cinctus, vna cum Achate Carthaginem ingreditur: vbi et socios saluos reperit, et a Didone benigne excipitur. Venus tamen, quod neque Iunonio hospitio, neque muliebri inconstantiae satis fideret, sopito in Idaliae lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus et oscula latenter reginae amorem inspirat Aeneae.

Ille ego, qui quondam, gracili modulatus auena
Carmen, et, egressus siluis, vicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

Arma

Ille ego. Vulgaris sententia est haec, quatuor hos versus auctorem habuisse Virgilium, sed a Vario esse sublatos. Quod si ita res se haberet, acutior sane Varius poëta nostro fuisset. Sed totum illud commentum Pseudodonati fide nititur, v. T. I. p. CXXXII. et nobis quidem verisimilius est, a Grammatico aliquo versus hos esse assutos; factum enim est hoc idem in aliis poëtis; etiam olim in

A carmine bucolico et georgico ad heroicum se procedere significat. Sententia integra: *Ille ego — nunc h. M. arma virumque cano.* Bene autem tam longa oratione interiecta, poterat illud *at* in apodosi praefigi, quod toties factum videmus;

Arma, virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinia venit
Litora.

in Hesiodi opere rustico hoc sibi permiscrunt Rhapsodi. Ceterum reiecti ii versus sunt doctissimorum virorum suffragiis, v. Burm. ad h. l. Burm. Sec. in Misc. Obss. Vol. VI. T. III. p. 523. et in praef. Virgil. partim quod ab optimis codd. inprimis Medic. et, quantum aestimare licet, Romano absunt; (cf. Heins. it. Miscell. Obss. Vol. VI. p. 523. e nostris non habet Goth. tert.) partim quod ab Ouidio et aliis Aeneis a verbis: *Arma virumque*, tanquam principio carminis designatur; quod tamen argumentum paullo leuius est; poterant enim verba laudari, quae commodissime in eam, quam volebant, sententiam transferri possent, vt in illo: *Transtulit in Tyrios arma virumque toros*; cum *Ille ego* incommodum esset. Poterat etiam omissa praefatione ipsius tractationis initium laudari. Sunt, quibus versus Virgilii ingenio indigni esse videntur. Omnibus tamen argumentis grauius est hoc, quod rationi epici carminis aduersantur, cuius maiestas non modo, sed et lectoris studium, auocato ad poëtae lusus animo, infringitur: multo autem peius id fieret in ipso carminis exordio. Quod quidem tanto poëtae obseruatum non fuisse, credere vix licet. Nam Orphicorum Onomacriteorum auctoritatem ad carmen cultissimum nullam vim habere manifestum est; si forte in eius exordio poëtam de se mentionem facere memineris, idque exemplum ad Virgilium trahere volueris.

2 *Lauinia* Heins. Medicei a m. pr. aliorumque codd. auctoritate tuetur. Sic iam ed. Colon. Vulgo: *Lauinaque*. Sed oppidum fuit *Lauinium* et Latini filia, *Lauinia*: nihil autem (nisi forte apud Graecos, vt Dionys. Halic. I, 59) occurrit, quod *Lauinum* scribatur. Eadem varietas apud Gell. X, 16 et alios. v. Heins. et Burm. Apud Propert. II, 25, 64 igitur *Lauinis litoribus* erit pro *Lauiniis*.

mus; quod adeo reprehendi aut *at* in *et* mutari nolim. Reliqua sic iungenda: qui, *modulatus — et egressus siluis*, (re pecuaria relicta, Ecl. IV, 3) *coëgi arua vicina, vt parerent colono quamuis auido*, vt, licet ille frugum terrae sit auidissimus, tamen agri, prouentus vbertate, cupiditati eius satisfacerent. cf. Burm. *Parent arua et arua coguntur*, siue de agricola, siue, vt h. l. de poëta super re rustica praecepta dante, bene e poëtica ratione dicitur; at forte non nisi in pedestri oratione *cogere arua, vt pareant*. Arua *vicina* possint non incommode dicta videri, iisdem *siluis* subiecta. *Arma horrentia* nolim accipere horribilia, nam, an vocabulum ita accipi possit, dubito, sed vt *tela horrentia, hastae horrentes*, dum erectae, protensae stant.

1—3. *Arma*, h. e. bella (sub Aeneae aduentum in Italia orta) *virumque cano, qui venit*: h. e. et aduentum viri a Troia profugi in Latio circa Lauinium.

Arma

Litora. multum ille et terris iactatus et alto
Vi superûm, saeuae memorem Iunonis ob iram:

A 2 Multa

3 *et* ante *terris* abest in nonnullis ap. Burm. Ceterum non bene maior interpunctio poni videtur ante *multum*, vt noua sententia exsurgat. Sed iungendum: *virum, qui venit — Italiam, Lauinia litora*; *multum ille iactatus et t. et a.* Neque video, cur infra v. 6 ante *Genus* maior sit distinctio illata. 4 *et* ante *saeuae* auctoribus libris et edd ant. abiecit Heins. post Pierium.

Arma virumque melius ita nos et epici carminis dignitati convenienter interpretari putamus, quam pro *armato viro*, aut, vt *vir* ad sex priores, *arma* ad sex posteriores libros pertineat, aut cum Burmanno ita accipere, quemadmodum in solenni formula: *arma virosque ad bella polliceri*, et in similibus. Videtur enim haec alia loquendi forma eaque aliena ab h l esse, et exsisteret sensus: apparatum bellicum canere incipio. — *Fato profugus* praeclare ponitur, vt ad deorum interuentum poëta viam muniat — *primus* simpl. eo refero, quod stirpis ac gentis nouae in Italia fuit auctor ac princeps. Interpretes quidem multa moliuntur in h. l. cum Antenor iam ante ad Italiam accesserit. Si tamen iungendum est *primus Troiae ab oris*, ita intelliges, vt primus e Troianis in has certe Italiae partes ad Lauinium (quod iam auctor libri de Orig. G. Rom. c. 1 monuit) peruenerit Aeneas; nam Antenor ad Venetos in intimo sinu Adriatico, adeoque in alia Italiae parte, quae Galliae Cisalpinae erat, appulerat. cf. inf. 247. Quamquam et aliorum Italiae proprie dictae colonorum respectu primus Aeneas vtique e Troianis Italiam adiit; nam qui ante eum Italiam frequentarant, Oenotrii, Euander et Hercules, ex Graecia aduenerant Sed, vt diximus, arguta haec potius quam vera putamus. — *venit Italiam*, Homerica ratione; ἧκε πόλιν et innumera, omisso εἰς. Omnino hoc infigendum animo, vt semel monitus sis, poëtam Graeco more praeposita ista, *in*, *per*, *ad*, negligere. *Italiam — Lauinia litora* declaratiue cumulata sunt, et sane *Latium* proprie antiquitus Italia dicta; *Lauinia* autem *litora*, in quibus aliquando vrbs Lauinium erat condenda, vt solent poëtae petere epitheta etiam a postmodo factis.

3. 4. *Multum ille* — postquam ille magnos labores maritimis erroribus, et tentata frustra variis in locis noua sede, tolerauerat. Πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμὸν —. Odyss. α, 4. — *memorem I. ob iram*. proprie *Iunonis memoris*; cuius ira cum acceptae iniuriae pertinaci memoria erat coniuncta, adeoque et ipsa ira *memor*.

Sic

Multa quoque et bello paſſus, dum conderet vrbem,
Inferretque deos Latio. genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
  Muſa, mihi cauſſas memora, quo numine laeſo,
Quiduo

6 *inde* Zulich. a m. pr. 8 *quo n. laeſa* coni. Scioppii. ſed v. Heinſ. Heuman. coni. *quo nomine laeſa*. ſed v. Burm. Niſi in fronte libri talis erroris ſuſpicio nimis temeraria videri poſſet, ex Lucani imitatione coniectet aliquis ſcriptum olim fuiſſe: *quo crimine laeſa*. Nam ſic ille VII, 847. *Theſſalia infelix, quo tanto crimine, tellus, Laeſiſti ſuperos, vt te tot mortibus vnam, Tot ſcelerum fatis premerent?*

Sic et Graeci. v. Guellius ad h. l. *μνάμων μῆνις* Aeſchyl. Agam. 161. cf. Aen. V, 781 ſqq.

5—7. *Multa* quoque *paſſus*, etiam *bello*. Quamquam *quoque et* pro ſimplici *quoque* etiam alibi occurrit. *dum conderet vrbem*, donec Lauinium condidit ſedemque ibi imperii fixit; cuius rei ſignum certiſſimum, ſi patria religio inſtituta eſt, vnde: *Inferretque deos Latio*. cf. XII, 194. Ceterum in hoc et ſeq. verſu poëta operis characterem ex fine propoſito ſatis declarauit. Importunum itaque eſt Achillem iratum in Aeneide deſiderare, quem poëta exhibere noluit nec debuit. — *Inferretque deos Latio*, inferret in Latium penates Troia aduectos. A re, quae religionem et venerationem habet, acceſſum Aeneae praeclare deſignat. — *Vnde*, alii ad *Latium* et ad *vrbem* retulere, alii ad *Aeneam*. Melius: qua ex re, quo factum eſt, vt Aborigines cum Troianis aequati communi Latinorum nomine ſint comprehenſi, (cf. Aen. XII, 823 ſq.) vt ab Aſcanio Alba ſit condita, et ex eius poſteris *vrbis Romae conditores* ortum habuerint. — *Albam* autem bene ab *Albanis patribus* deſignat, h. e. ſenatu, tamquam a nobiliore populi parte cf. IV, 682. VII, 727. *Romam* per *altae moenia Romae*, pleniore ore.

8. *Muſa, mihi c. memora*: Nam quae deorum interuentu aut conſiliis et machinationibus alicuius dei euentum ſuum habuerant, niſi a dea edoctus, poëta ſcire non poterat. Itaque ille munit viam ſibi, vt iis commode vti poſſit. — *quo numine laeſo*. Cum *numen* ſit voluntas, tum poteſtas ac maieſtas dei, (vnde tandem pro ipſo deo eiusue natura aut nomine ac titulo ponitur) potentiae autem partes eſſe poſſint, vt in Iunone diuitiarum, regnorum, coniugiorum, partus, Burmannus poſt Catroeum (cur tamen hunc nomines, cum iam in Seruio, Cerda et aliis eadem explicatio occurrat?) ita accepit, vt eſſet, *qua parte potentiae eius laeſa*. Enimuero vt vni deo

plura

Quidue dolens, regina deûm tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantaene animis coelestibus irae!
Vrbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli:

9 *Quidue Deum R. dolens.* Hamb. pr. 11 *Impulerat* Rom. cum aliis ap. Heinſ. ad v. 4. 12 Cur *Tyrii t. coloni* parenthesi includantur, non video. Est enim ea poëtica forma, vt absoluta enuntiatione dicatur, quod in prosa esset, vrbs fuit, *quam T. c. tenuere*, habitarunt. 13 *Karthago* Medic. cum multis aliis: item Goth. sec. Alii *Cartago*, vt et apud alios. *Tiberina* omnes h. l. cum alias tantopere varient libri in scriptura. *Hostia* Mediceus. it. Goth. pr. et tert.

plura numina inesse dicantur, nec vsu nec ratione mihi quidem liquere videtur. Si poëtae de vno deo *numina* memorant, id fit poëtica ratione, vt pluralis pro singulari ponatur. Neque procedit res, si verba proprie accipias, vt alterius numinis caussam suscepisse Iuno putetur; quemadmodum Aiacem Oilei vltus est Iupiter in Palladis gratiam; vnde modo ipsi, modo Palladi naufragium Aiacis tribuitur, v. Odyss. γ, 130 sqq. et inf. v. 43. Itaque, quamquam duriorem, praeferas rationem iam a Seruio propositam: *quo*, qua re, qua in caussa, *numine laeso*, maiestate diuina, h. e. ipsa Iunone. Si poëta duriore hac ratione offensus fuisset, facile *qua*, quatenus, qua in re, vel *qui*, quomodo, rescribere potuisset. Subiicitur pro explicatione: *quidue dolens — impulerit* dea virum, exquisite, h. e. coëgerit, *tot casus voluere*, h. e. vt subiret, adiret. Quae enim grauia, difficilia et molesta sunt, et magna cum difficultate tolerantur aut perficiuntur, ea *volvi* poëtis dicuntur.

12. Vrbs *fuit*, quoniam illa tum erat euersa, a Tyriis condita et habitata. *antiqua*, non tam quoniam noua Carthago deducta nuper a Caesare colonia erat, vt fere interpretes; sed quoniam antiqua origo inprimis in vrbium laude memoratur. inf. II, 363 de Troia: *Vrbs antiqua ruit.* et de Italia: *Terra antiqua, potens.*

13. 14. *Longe*, procul, longo interiecto maris interuallo, ex aduerso Italiae et quidem Romae, quam per *Tiberim* designari puto. — *studiisque asperrima belli.* Virtus bellica perpetuo a poëtis per *iram* exprimitur eiusque attributa. *Exasperatur* autem is, qui offenditur et ad iram prouocatur et irritatur. Itaque *asper*, τραχύς, modo iratus, vehe-

Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Poſthabita coluiſſe Samo. hic illius arma,

Hic

15 *Hanc* Bigot. *fertur terram* Sprotianus pro var. lect. *vna* Parrhaſ.

vehemens, ferus, ferox, ſaeuus, modo fortis, bellicoſus, modo acer, ardens, concitatus, flagrans vt h.l. Similiter *acres* iracundi, calidi, θερμοί, mox ſtrenui, πρακτικοί, tum vehementes, δεινοὶ et ſic fortes. Semel monuiſſe expedit ad poëticam orationem, quam inprimis perſpectam eſſe volumus, declarandam.

15. Quam Iuno fertur vnam omnium maxime amaſſe; etiam Samo praetuliſſe. De templo Iunonis Samiae v. Herodot. III, 60. Carthagine ſub *Vraniae* nomine h. e. ea appellatione, quae graece ita reddi poſſet, fuit culta. vid. Selden. de Diis Syris Synt. II, c. 2.

16. *Hic illius arma, hic currus fuit*, ducta, puto, rei imago ab antiquis heroibus, qui curribus vecti ad pugnam egrediebantur, reduces autem eos in loco tecto collocabant ac reponebant. v. Il. θ, 441. ε, 194. traducta illa, vt alia, ad deos, quibus currus ſui eſſent, qui et ipſi in iis locis, quae potiſſimum colerent, reponerentur. Pro talibus locis habentur poëtis et eae vrbes eaque templa, quae celebriore aliqua religione coluntur Egregius hanc in rem locus Il. , 21 ſqq. de Aegis Neptuno ſacris. Iunonis autem currus e nobili Homeri loco Il. ε, 720 ſqq. (adde Odyſſ. ε, 381) notus eſt. Burmannus laudat Val. Flacc. V, 184. Poëtica tamen potius quam vera deſcriptione vti videtur poëta. Nam Carthaginienſes leoni inſidentem expreſſiſſe memorantur caeleſtem ſuam deam. cf. Apuleius Met. VI, 6. Porro *arma* Iunoni tribuuntur, non v. c. quatenus inter reliquos deos deasque armata praeliis ante Troiam interfuit, vt Il. υ, 70. et Aen. II, 614. *Iuno ferro accincta.* cf. Valer. Flacc. V, 288. 289 debent enim *arma* h. l. eſſe aliquod proprium ac perpetuum; vt adeo de *Iunone armata* cogitandum ſit, qualis Ἥρα ὁπλοσμία fuit Elide culta, Lycophr. Caſſ. 610. 858. et ἱππία h. e. curru vecta Olympiae ap. Pauſan. V, 15 p. 414. ſed tamen haſta ei quodam modo propria fuit, etiam ex Latinorum religione. Nota Sabinorum *Iuno Curitis.* cf. Cerda. Sed optime Seruius: *Sic autem eſſe etiam in ſacris Tiburtibus conſtat, vbi ſic precantur: Iuno curulis, tuo curru clypeoque tuere meos curiae vernulas ſane.* Locum noſtri poëtae expreſſit Ouidius Faſt. VI, 45. *Poeniteat, quod non foui Carthaginis arces, Cum mea ſint illo currus et arma loco.*

17. 18.

Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fouetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces.
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,

17 *regni* Goth. pr. 18 *Sinunt* Medic. a m. pr. et pr. Moret. *sinent* editi quidam et Goth. tert. *si quae* Zulich. *intendit* Puget. et Parrh. a pr. m. quae varietas et alibi occurrit. cf. Burm. *fauetque* tres ap. Burm. *vouet* coni. Heumanni. v. Nor. 19 *Troiano sanguine*, sine *a* Moret. pr. et Leid. sed v. Heins. Iudicium de hoc versu obscurum Quinctiliani Inst. IX, 3, 14. vbi v. Interpp. 20 *quae euerteret.* duo ap. Burm. alii ap. Pier. vt et alibi variatur. *auerterat* tert. Rottend. *quum verteret* Puget. 21 *Hic* Schol. Cruqu. ad Horat. Epod. 5. 22 *Libyes* ed. Ven.

17. 18. Carthagine, Romae aemula; praeclare vtitur poëta h. l. — vt ea vrbs regnum gentium, caput imperii terrarum, sit, Iuno *iam tum*, in ipsis vrbis initiis, *tendit*, contendit, allaborat, operam dat, *fouetque* sc. eam h. e. ei fauet, studet, vel tuetur, defendit. Dura tamen ita exiret iunctura. Malim: *fouet* hoc, hanc rem, hoc consilium, animo et cogitatione. *Si qua* ratione.

19—22. Enimuero e Troiana stirpe ortum habere acceperat gentem, quae Carthaginem aliquando esset euersura. Populum enim ab ea esse oriturum, qui ad exscindendam Carthaginem in Africam sit copias suas traiecturus. Si ita exposueris, P. Angelii Bargaei subtilitate non indigeas, in Epp. Clar. Viror. lib. I. p. 85 (Lugd. 1561) qui, vt tautologiam effugeret, explicabat: *venturum*, futurum et euasurum late regem ab excidio Libyae. Iam expende rationem poëticam. — *Hinc*, ex hac progenie, posteritate Troianorum. *populum late regem* pro late regnantem, v. Burm. ad Petron. c. 82 extr. Comparant εὐρυκρείων Homericum et εὐρυμέδων. cf. inf. I, 235. *Hinc fore ductores* etc. — *bello superbum*, exquisitius quam potentem, ferocem, vtpote victorem, κυδιόωντα, semel de hoc vsu vocis apud poëtas monemus. *Libya* nunc pro Carthagine in ea Africae parte sita — *venturam exitio*, ad exitium, vt, *auxilio*, *subsidio* v. Burm.

22. Audierat *Parcas sic volvere* siue fila sua nere et cum iis fata, ἐπικλῶσαι, siue haec *moliri*, *machinari*.

23. 24. *Veteris belli*, paullo ante gesti, vt *vetus* et *antiquus* inter-

Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis.
Nec dum etiam caussae irarum saeuique dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretaeque iniuria formae,
Et genus inuisum, et rapti Ganymedis honores.
His adcensa super, iactatos aequore toto
Troas,

24 *Agris* Medic. *gesserit* Moret. qu. 25 *necdum iam* fragm. Moret. *saeuique labores* Pierii Longob. cum aliquot aliis ex vulgari permutatione. sed *dolores* proprie irarum inprimis muliebrium. cf. Burm. 26 *Exciderent* vnus Leid. *in* inter *alta* et *mente* iam Pierius sustulerat. 28 *raptis* Rom.

interdum. v. Burm. — *prima*, primum, prius. *Argi* pro *Argiuis*.

25—28. In parenthesi esse positos puto. *Id metuens et belli memor*, *quod gesserat*, — *arcebat Troas*. Cum autem alias caussas interposuisset, *iniquum Paridis iudicium*, *quo Iunonis forma inferior pronunciata fuerat, et Ganymedis raptus*, addit v. 29. *His accensa super*, cum, super cetera, insuper etiam his sibi factis iniuriis esset inflammata Aliorum interpretum ratio, vt *id metuens* eum antec. *Audierat* iungas, orationem efficit elumbem et languidam. Anacoluthum agnoscere satius esset, sed necesse non est.

26 *Manet repostum* pro, est repositum in animo *alte* profunde. Comparanda autem cum his Homerica Il. ω, 25 — 30. Formam adumbrauit Statius Theb. I, 246. vbi Iupiter: *ne que enim arcano de pectore fallax Tantalus et saeuae periit iniuria mensae.*

27. Hinc Ouid. Fastor. VI, 43. *Caussa duplex irae: rapto Ganymede dolebam: Forma quoque Idaeo iudice victa mea est.* Ceterum versus est ex ornatissimis. *spretae iniuria formae* adiectum ad declarandam iudicii indolem. *spreta forma*, est Iunonis pulchritudo pulchritudini Veneris posthabita; et quandoquidem id cum Iunonis iniuria factum, hoc plenius: *spretae formae iniuria.*

28. *Genus inuisum*, propter Dardanum, Iouis et Electrae, pellicis, filiae Atlantis, filium, a quo Troiani ducunt originem. Seru. — *rapti* (v. Aen. V, 255) *Ganymedis honores*, propter ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe. Seru.

29—33. *His accensa super.* v. ad v. 25—28 — *reliquias Danaum*, a Danais et ab Achille relictorum; qui Achiuorum manus effugerunt. Mox *multos* annos h. e. septem. — *acti fatis.* quoniam hoc ipsum Iunonis odium

Troas, reliquias Danaûm atque inmitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant laeti, et spumas salis aere ruebant;
Quum Iuno, aeternum seruans sub pectore volnus,

30 *atque* aliquot in codd. abest. v. Pierium. *Achilli* Medic. aliique ap. Pier. et Heins. quem vide hic et ad 120. et ad Ecl. VIII, 70. siue quod etiam *Achillus* olim fuit, vt *Patroclus* et *Patrocles*, siue ex *Achilleus*: nam ab *Achilles* frustra ducere Grammaticos puto. Vulgo h. l. *Achillis*. 35 *salis* in Medic. supra adscriptum; ita esset hiatus. Sed et X, 214 *campos salis aere secabant*. 36 *in pectore* Zulich. ex glossa. aut *in* ex alio ordine, qualis in Doruill. *seruans aeternum*.

odium fatale erat, vt Seru. aut potius, quoniam Troiani et ipsi suis fatis in his erroribus agebantur. *molis*, molitionis, difficultatis. In prosa: Tam difficile erat etc.

34. Hic, vt in Odyssea, in medias res abripitur lector. Quomodo enim e Sicilia soluerit Aeneas, qui tum classe in Italiam tendebat, infra videbimus sub finem libri III. Sed tempestate mox orta a cursu auertitur et ad litus Africae, tantum non naufragio facto, eiicitur. Rerum autem ordinem ipsamque adeo dictionem ad Homeri exemplum instituit Odyss. ε, vbi Vlysses ex Calypsus insula Ithacam petens, cum iam Phaeaciam in conspectu haberet, tempestate a Neptuno excitata naufragus enatat. Quod ibi Neptunus facit, tributum h. l. Aeolo, quodque Leucothea, hic Neptuno. cf. Macrob. Sat. V, 2. In Homero tamen maior rerum varietas narrationisque suauitas.

35. *Vela dabant*, cum per epexegesin hoc vellet explicare, saltem verbis erat ornandum, cum sententia eadem maneret; itaque *spumas salis*, ἅλμης, maris; occurrit et alibi. *aere*, aerata naui, seu rostris aeratis (sed et *puppes aeratae et aereae* vt Aen. V, 198) *ruebant* secabant, vt terra *ruitur* sulco facto. *laeti*, alacres, Italiae, laborum metae, nunc tandem propiores. πρόθυμοι cf. II, 394. 395. Seru. Sed habuit poëta ante oculos versum 269 Odyss. ε. γηθόσυνος δ' οὔρῳ πέτασ' ἱστία δῖος Ὀδυσσεύς.

36—38. *Aeternum volnus*, qui v. 25 *saeui dolores*. ita gr. ἕλκος. Adumbrata autem Iunonis indignatio ex Odyss. ε. 281 sqq. vbi similis oratio Neptuni. Hinc nullus fere est poëta, qui

Haec ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere claſſem
Argiuûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam et furias Aiacis Oilei?

Ipſa,

38 *Nec poſſum* Rottend. ſec. *non poſſe* Puget. et ſic Donatus legit. *euertere* Goth. pr. *auertere gentem* tres ap. Burm. et Goth. tert. *claſſem* Zulich. pro var. lect. ex verſu ſequ. 40 *ipſo* Graeu. malo. *potuit atque ipſos* tert. Moret. *ſubuergere* vnus Leid. ſed ſuperſcripto altero. 41 *furiis* Pierii obl. quod defendi poſſet cf. Burm. *Oili* Medic. male.

non eundem ad modum iram alicuius dei finxerit. Similem prorſus locum videbis inf. lib. VII, 286—320. quem comparaſſe non poenitebit. — *victam* poëtica copia adiicitur. — *Teucrorum regem*, ducem.

39 ſqq. Potuit tamen Pallas, vel contra fata (h. e. quamuis fauſtus reditus fato erat deſtinatus) Achiuorum claſſem perdere et fluctibus opprimere, vnius Aiacis vlciſcendi cauſſa. Ab Euripide haec ſumta eſſe, Macrob. V. Sat. c. extr. monet. Male Vrſinus ad *Aiacem Oileum* fabulam Euripideam prouocat, quae nulla fuit, ſed Οἰλεὺς credita fuit, quae Συλεὺς legi debet, vt Heathius, V. Cl. docuit. Sed Euripidis locus, quem Virgilius reſpicere debuit, eſt in Troad. v. 77—86. vnde etiam verſus 23 ſq. Virgilio ante oculos fuere. Fabulae fundus eſt in Homero Odyſſ. γ, 135 ſq. et multo magis δ, 499 ſqq. ſed ibi Neptuno tribuitur, quod h. l. Minerua facit: *Illum exſpirantem — Turbine corripuit.* Homerum autem ſequuti poëtae cyclici, varie et copioſe, inprimis in Νόστοις ſuis, tractaſſe videntur hanc narrationem, vt ex Quinto Cal. colligo, qui copioſe Aiacis fata exponit lib. XIV, 420 ſqq. Etiam Lycophron in Caſſandra v. 392. 3. cum vulgari narratione conſentit. Virgilianam tamen rationem Hyginus habet fab. CXVI. vnde colligo, Tragicum aliquem Mineruae partes has olim dediſſe, quas Homerus Neptuno; quamquam et hic ipſe huic variationi locum feciſſe videri poteſt, dum interdum totam reditus Achiuorum calamitatem ad ſolam Mineruam refert, vt Odyſſ. α, 326. 7. γ, 135. 145.

40. 41. *Ipſos* Argiuos; niſi doctiorem rationem vis ſequi, vt poſt claſſem nautas intelligas; vti nonnunquam fit. cf. Burm. — ob *Aiacis Oilei* f. inſanam libidinem, ſtupro Caſſandrae illato in Mineruae templo, in conſpectu ipſius deae; quae res et gemmarum anaglyphorumque nonnullorum argumentum

Ipſa, Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitque rates, euertitque aequora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine conripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quae diuom incedo regina, Iouisque
Et ſoror et coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Iunonis adoret

Praeterea

42 *e nauibus* tert. Rottend. et Menag. a m. pr. *vnum* pro *ignem.* Goth. tert. 43 *Deiecitque* tres ap. Burm. quem vide. *euerrit* Giphan. Ind. Lucret. *inuertit* Hamb. ſec. ap. Cort. ſed *euertere* pro *ſubuertere*, efficax verbum. 44 *ſpirantem* Mentel. pr. *transfixo corpore* Sprot. et Menag. ſec. *tempore* Probus legit in Seruianis, quae vide. 45 *inflixit* legerunt nonnulli ap. Pierium. et ſic Iunt. et iam olim Cornutus ap. Seru. Sed *acuto* ſcopulo *infigi* melius. 46 *Diuom* eſt ex Gud. 47 *annis* Hamb. pr. et Zulich. perpetua variatione. 48 *aut quisquam* Pierii Longob. cum aliquot aliis; item quinque ap. Heinſ. Voſſ. *haud qu.* apud Pierium alii: *aut quis iam*, vel *ecquisquam* Goth. ſec. *et quis iam* edit Mediol. et Goth. pr. *en quisquam*. Sed praeſtat *et*. Porro *nomen* nonnulli, vt ſolent. *adorat*

et

tum eſt. Facinus hoc honeſte, grauiter tamen, declaratur per *noxam* et *per furias.*

42. En exemplum deae fulmen moderantis. Sed talia iam vulgata ſunt poſt Cuper. Harpocr. p. 100. Burmann. Iou. Fulgur. c. 15. et Winkelm. *Monumenti ant.* T. II, cap. 2. Res etiam in gemmis obuia. Sed piget in his diſertum eſſe: ad poëtae locum cf. Q. Calab. XIV, 445 ſqq. 508. 532. et Seru. ad h. l.

42—45. Facta nauium disperſione ad Caphareum, Euboeae (cf. inf. XI, 260) promontorium, Aiax Oilei f. ad Gyras petras, prope Myconum inſulam, actus naufragium fecit. Ipſum vero Pallas fulmine percuſſum procellae vi ſcopulo etiam illiſit. Commentarii loco eſſe poteſt Senecae imitatio in Agamemnone, quo loco Achiuorum reditum narrat 528 ſqq. adde Quintum Cal. l. c. XIV, 547 ſqq.

46. 47. Cf. Aen. VII, 304. 307--310. *incedo*, h. e. quae ſum; ſed illud maiore cum dignitate. Inceſſus dearum, inprimis Iunonis, ſatis notus. Propert. II, 2, 6. *incedit vel Ioue digna ſoror*, h. e. tamquam altera Iuno. *Iouis ſoror et coniux* ex Homerico: κασιγνήτην ἄλοχόντε Il. π, 432. cf. Cerda.

48. Praeclare ad inuidiam *bella gero*, pro eam perdere cupio. *numen Iunonis*, me. at

quanto

Praeterea, aut ſupplex aris inponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca foeta furentibus auſtris,
Aeoliam venit. Hic vaſto rex Aeolus antro
Luctantis ventos tempeſtatesque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum

et imponet Rom. et alii ap. Pier. Medic. et multi alii ap. Heinſ. et Burm. it. Goth. tert. inter quos nonnulli *imponit*. Vulgatam defendit Burm. Heinſius vero alteram, et meo quidem iudicio rectius. Maior enim vis abſolutae orationi ineſt. *impendit* Moret. ſec. *imponit odorem* Mentel. alt. a m. ſec. *honores* Goth. tert. Hamb. ſec. in Exc. Cort. ed. Ven. 1472. 51 *loca plena* Leid. vnus ex interpr. 53 *luctatos* Gud. 54 *et v.* Nonius et duo Burm. 55 *vaſto cum m.* Oudart. et Leid. ſollenni variat.

quanto grauius! Adumbrata autem haec ex Odyſſ. ν, 128 ſqq.

49. *Praeterea,* poſt talia, in poſterum. eſt Homericum *ἔπειτα*. *honos*, ſolenne poëtarum de ſacrificiis, libationibus etc. quae in deorum honorem fiunt, aliquantum ornatus habet. Expreſſit verſum Ouid. Am. III, 3, 33. *Et quisquam pia thura focis imponere curet?* Iam vides *honorem* plus dignitatis epicae habere. Maius etiam decus adiecto *ſupplex*, vocabulo religioſo, quod omnino, vt *ſupplicare*, ad cultum deorum refertur, ſacris vel precibus factis.

50. Nota narrandi artificium: non ante verbis conſilium Iuno exponit, ſed ſtatim, quid ea peregerit, ſubiicitur. Habuit autem poëta ante oculos Il. ξ, 230 ſqq. vbi Iuno Somnum adit.

51. 52. *Nimborum* h. l. ventorum, qui *perturbati aëris, repentinarumque ac praecipitum pluuiarum* cauſſae ſunt. *foeta* poëticum, vt *grauida*, plena *auſtris*, omnino ventis, ſed *auſtri* ſunt ſaeuiſſimi in mari Mediterraneo; igitur melius hoc genus ponitur. — ad *inſulam Aeoliam* venit. v. Odyſſ. κ, 1 ſq. ſed v. Excurſ. ad h. l.

52—56. Ornati verſus: Aeolus incluſos tenet ventos. *vaſto antro*, naturale enim eſt, vt loca concaua (ſubterranea) plena ſint ventis. Seru. ſuper v. 53. 54. vid. Seneca Qu. nat. VI, 18.

54. *imperio premit*, grauius quam regit, et *frenat* plus quam tenet, cohibet. *vincula* per *carcerem* declarantur. non enim compedes eſſe poſſunt. Sunt igitur pro cuſtodia.

55. Optime iunges: *fremunt cum murmure montis*. Certe *murmur montis* recte iungitur, nam quae oculorum auriumue ſenſu

Circum clauſtra fremunt. Celſa ſedet Aeolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque et montis inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas ſciret dare iuſſus habenas.

Ad

56 *circum* Heinſ. ex ſcriptis omnibus. vulgo: *circa. circum caſtra* Hamb. ſec. *ferunt* Menag. pr. 57 *tenet* Doruill. *mollisque* vnus Heinſ. 58 *Ni faciant* Priſcian. et Medic. Etiam Pomponus Sabinus. 59 *rabidi* Moret. ſec. *vertantque* Menag. pr. et ed. Ven. 1472. *verſantque* Vratisl. *traherentque* Oudart. *traerentque* Leid. vnus. *ruerentque* Hugen. ſed *verrant* egregie pro diripiant, ſpargant; et eſt omnino voc. ventorum. *per aures* Iunt. ed. 60 *addidit* tres Burm. inter quos Hamburg. pr. *addidit imis* pro var. lect. 61 *Id metuens* tres ap. Burm. ex v. 23. 63 *lapſas* et *iuſſus dare ſciret* iidem.

ſenſu accipiuntur aliquo in loco, ea ipſi loco tribuuntur. cf. inf. 124. Praeiuit autem noſtro Lucret. VI, 196. *Speluncas — venti cum, tempeſtate coorta, Implerunt, magno indignantur murmure clauſi.* Virgilius vero Statio Theb. I, 347. *Iam clauſtra rigentis Aeoliae percuſſa ſonant* etc. item Valerio Fl. I, 574 ſqq. inprimis 591 ſqq.

56. 57. *Celſa in arce*, extra antrum, alto in montis cacumine, tamquam in ſpecula, infra 140 *aula* dicta ſ. regia. Sic apud Homerum Odyſſ. κ pr. habet regiam Aeolus, vt et apud Quintum l. c. 475 — *mollit animos*, mitigat, h. e. reprimit ac coërcet eorum impetus.

58 *Ni faciat — quippe ferant* exquiſitius quam vulgare, *quod ni faciat Aeolus, ferant vtique. profundum caelum*, altum v. ad Georg. II, 288. Habuit poëta ante oculos Lucret. I, 279. 280. *Venti — corpora caeca, Quae mare, quae terras, quae denique nubila coeli Verrunt ac ſubito vexantia turbine raptant.*

60—64. Primum ventos ſpeluncis incluſit, *inſuper*, praeterea, *molem et* (quae *molis* eſt explicatio) *montes altos* iis impoſuit. — *foedere certo*, certa lege, ratione; non temere et pro eorum impetu: — *premere*, habenas inhibere, retrahere: opp. *laxas dare*, laxare. modo coërcere, (v. 54 *frenare*) modo liberiorem impetum concedere, omninoque moderari. *iuſſus* a Ioue cf. 77.

65—69.

Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt:
Aeole, (namque tibi diuom pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſasque obrue puppes:
Aut age diuerſos: et disiice corpora ponto.

Sunt

66 *emulcere* Mead. *ventos* Donat. Acro et edd. nonnullae; etiam Hamburg. ſec. male. cf. Burm. 68 *Ilion Italiam* ſex ap. Burm. cum ed. Ven. 1472. *in* omittit etiam Goth. pr. *in Italia* Leid. at Ouid. Ep. VII, 51 *Ilion in Tyrios transfer felicius vrbem.* cf. Burm. 69 *que* abeſt a Ven. *ſummerſasque* Rom. et alii. *ſubuerſas* coni. nonnulli ap. Pierium, quia *obrui* prius quam *ſubmergi*; male in poëta. 70 *diverſos* Heinſ. reſtituit e Codd. conſenſu etiam ap. Pierium. vulgo *diuerſas*, quae vulgaris ratio foret. Habent hoc pauci codd. (vt Goth. tert. a m. pr.) ſed legitur ap. Diomedem in arte Grammat. et Donatum in Andr. Terent. et Schol. Lucani IV, 457. *diſſice* ſcribunt fere poſt Medic. et Rom. libri; ſolent enim veteres et librarii et marmorarii e duabus literis *i* alteram tantum exhibere. v. Heinſ. *corpora diſſice* Oudart. *diuide* Reg. pro gloſſa. *diſcute* alter Hamb. *vento* pro *ponto* Moret. pr. et Leid. a m. pr. eadem diuerſitas VII Aen. 528. Lucan. V, 570. Burm.

65—69. *Aeole, namque*—poëtica ratio, qua (Homeri exemplo γὰρ v. c. Il. ω, 334. vbi cf. Ern.) proſaicam formam relinquit et ſimul orationi vehementiam affectus conciliat: *Aeole*, quandoquidem *tibi Iupiter*, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, *dedit hoc, vt poſſis mulcere et t. fl Incute vim ventis —ponto.* *vt obruatur fluctibus claſſis mihi inuiſa— mulcere fluctus*, reprimere, *et tollere* eos *vento*, h. e. concitare, vt alte inſurgant. cf. Cerda et Burm. Sumtum ab Ennio Annal. XVII. Auſter et Aquilo *Endo mari magno fluctus extollere certant.* Odyſſ. κ, 21. 22. Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων, Ἠ μὲν παυέμεναι, ἠδ' ὀρνύμεν', ὅν κ' ἐθέλῃσι. Illuſtrat et Dionyſii Perieg. verſus 464 Αἰόλυ, ὅς θνητὰ μετ' ἀνδράσιν ἔλλαβε δῶρα, Κοιρανίην ἀνέμων κλονεόντων θ' ἱσαμένων τε — *nauigat* per *aequor.*

68. Pulcherrimus verſus verborum dilectu!

69. *Incute*, vt iniicere, immittere, *vim*, impetum, iram, *ventis*, tertio caſu. Sic melius. Seruius ex Ennio: *dictis Romanis incutit iram.* *ſubmerſas obrue* grauius quam, ſubmerge. *age diuerſos*, diſſipa, diſperge per diuerſa, vt Seru. et *disiice corpora*, h. e. eos, ſed praeclare, *corpora*, quippe naufragio fa-

ctæ

Sunt mihi bis ſeptem praeſtanti corpore Nymphae,
Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, o regina, quid optes
Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Iouemque
Conci-

72 *Quae formam pulcherrima* Medic. Heinſio notante, cui graeca ratio impenſe placet; non tamen ita expreſſum a Fogginio, ſed *forma. quae eſt forma* Hamburg. pr. *quae forma eſt* Bigot. *Deiopea* non modo Medic. ſed et Rom. cum aliis Pierianis, Heinſiani tribus exceptis, Zulich. tres Goth. Librorum itaque auctoritate erat recipiendum, niſi lubrica in fine τȣ͂ *m* ſedes eſſet. Porro alii *Diopea, Diopeam.* cf. ad Georg. IV, 343. 73. In *connubio* noli cum Grammaticis putare mediam corripi, aut ſyſtole aliqua id fieri poſſe; ſed pronunciandum *connubjo*, vt ſint tres ſyllabae. 75 *faciat te prole beatum* Bigot. 76 *Aeolus e contra* ſex ap. Burm. a librario barbaro. *quod* nonnulli ex Heinſianis; item ex Pierianis. *quod optas* duo Hamb. et ed. Ven. 1472. vt et alibi. 77 *labos* Zulich. 78 *quodcunque hic r.* Goth. pr.

cto mari merſos. Atque ſic factum vides inf. 118. 128. 129.

71. Vid. Excurſ. ad h. l.

73. Verba *ſtabili propriamque dicabo* h. e. dabo ſimpliciter, ad ornatum et declarationem refer τῶν *connubio iungam.* aemulatus poëta eſt illud Δώσω ὀπυιέμεναι καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν.

77. *Explorare*, recte ſecusne id fiat quod velis fieri. Praemunit transitum ad Neptuni indignationem de Aeoli audacia v. 130 ſqq. Simplicius Homerus Il. ξ, 196 Αὔδα, ὅ, τι φρονέεις τελέσαι δέ με θυμὸς ἄνωγε. Venus ad Iunonem; quem verſum et alibi repetit vt Odyſſ. ξ, 85.

78. Verba hanc ſententiam fundunt: tuis in me officiis debeo totum hoc ventorum regnum, quod mihi a Ioue impetraſti, quin et ipſum inter deorum ordines locum; is enim deſignatur antiqua poëſi per iſtud: *epulis accumbere Diuum.* vt de ſomno Homer. l. l. v. 241. ειλαπινάζων. Obſcurior aliqua fabula fuerit neceſſe eſt, quam poëta hic ſecutus ſit: niſi tantum in verbis Homeri reddendis laborauit l. l. Il. ξ, 238, vbi Iuno Somno θρόνον ab Vulcano affabre fabricandum promittit. Cerda ita illuſtrat, vt veteres dicat credidiſſe, in Iunonis poteſtate regna et imperia eſſe.

81—83.

Concilias: tu das epulis adcumbere diuom,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec vbi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem
Inpulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Vna Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, et vaſtos voluunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes coelumque diemque
Teucro-

79 *Concilia* Rom. 80 *parentem* Hamb. ſec. 82 *at v.* tres Burm. non male. 84 *tortumque* legebat et hic Marklandus Epiſt. crit. p. 52. vbi illud *tortum* in plura poëtarum loca reducere aſſaborat. 85 *crebrisque* Mead. Goth. tert. a m. pr. Ceterum nullus habet: *Vna Eurus Boreasque ruunt*, vel *Vna Eurusque Aquiloque r.* 86 *Affricus* multi ſcribunt. *Affricos* Rottend. et Goth. pr. *ad ſidera* Bigot. et idem Goth. pr *tollunt ad ſidera* Hugen pro div. lect. ſcilicet ex v. 103. 87 *It coelo clamorque v.* ap. Priſcian. libro VII. ſed aliter ſcripti et Eutyches Grammaticus *Heinſ.* 88 *arripiunt* Hamb. pr. forſ. *Abripiunt* Burm.

81—83. Haec eadem ap. Quintum l. l. v. 479 ſqq. Aeolus χερσὶν ὑπ' ἀκαμάτοισιν ὄρος μέγα τύψε τριαίνῃ — βίῃ δ' ἐξ' ἔρριψε κολώνην. (non male epitheton adiecit noſter *cauum* montem, propter antrum) Egregie autem dei et potentia et impetuoſum obſequium declaratur, vno ſub ictu monte in latus dimoto. Alius poëta (quamquam et noſtrum idem facere volunt interpretes v. Burm.) repagula oſtiorum ſolui iuſſiſſet. Simplicior Homerus Od. ε, 291 ſq. nec tamen minus ſublimis. Statius Virgilii veſtigiis inſtitit: *dubiamque iugo fragor impulit Oeten In latus.* Theb. I, 119. — *conuerſa cuſpide*, ſceptri h. e. haſtae; hanc intorquet, inmittit.

84—86. *Incubuere*, incumbunt, ἐνέπεσον, ἐπέχραον, ἐνέσκηψαν — *a ſedibus imis ruunt*, h. e. a fundo. inf. II, 419 *imo Nereus ciet aequora fundo* — Sequitur tempeſtatis deſcriptio omnium fere poſt Virgilium poëtarum imitatione nobilitata, in qua obſeruandum, quomodo omnia ſint ad terrorem et admirationem narrata. Ad v. 85 v. Excurſ.

87. Laudat Seruius ex Pacuvio in Teucro: *armamentum ſtridor et rudentum ſibilus;* funium nauticorum.

88. 89. Odyſſ. ε, 293 — σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ. cf.

Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether:
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae soluuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!
Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
Contigit oppetere! o Danaûm fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?

Saeuus

90 *et* abest a Sprot. Hamb. pr. et ed. Ven. sed habet Schol. Horat. I od. 34 *aër* MSS. Graeu. 91 *montem* Medic. a m. pr. 92 *Extimplo* scribitur in nonnullis. 93 *tendens geminas*. Bigot. 95 *ora deum* pr. Hamb. Super *quis* Seruius ita est intelligendus: Duplex fuit forma: *qui, quorum, quis*. (non autem *queis*) et *ques, quium, quibus*, siue ab initio, *queis, queium, queibus*. 96 *o* deest ed. Ven. 1472. 97 *Tytide* multi male scribunt. mox: *decumbere flammis* Hamb. pr. sed cum Diomede in campo ante Troiam congressus est. v. not. 98 *hanc animam* Parrh. *tua hanc animam* Bigot. *animamque tua hac* (saltem deb. *hanc*) Moret. pr.

cf. Odyss. ι, 66—69 et inf. III, 198 vbi *nimbi*, qui h. l. *nubes*. Mox *poli* pro coelo simpl.

92. Naturae veritatem sequutus poëta, exemplo Homeri Od. ε, vnde locus expressus, v. 297. καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ (cf. Achillis exemplum, qui mortem a Xanthi eluvie instantem similiter exhorrescit Il. φ, 272) Aeneam suum metu vacare non sinit. Antiquam sepulturae religionem huc aduocare, qua, cum inhumati iacerent, qui mari absorpti essent, tanto grauior naufragii horror esse debebat, nimis argutum arbitror. Priscis heroibus nec metuere nec flere indecorum est.

93. Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν v. 298 Od. ε, et sequitur similis oratio Vlyssis.

94—96. ibid. 306 Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ etc. Compara locum. cf. Il. φ, 279 sqq. nostrum imitatur Seneca Agam. 515 sqq.—*obpetere mortem*, vulgare; poëta absolute posuit; vt *obire mortem*, mox, *obire* simpliciter.

96—98. Diomedem, Tydei f. potissimum inter Achiuos memorat, quoniam cum eo congressus a Venere morti ereptus fuerat. v. Il. ε, 239 sqq. 311 sqq. *Fortissimum* eum appellat ex Il. ζ, 98, vbi Helenus de eodem: Ὃν δὴ ἐγὼ κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. (Aliena affert Schottus II. Obss. 15.)

Saeuus vbi Aeacidae telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon: vbi tot Simoïs conrepta sub vndis
Scuta virûm galeasque et fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens aquilone procella

Velum

99 *et ingens* vnus Pierii, vnde Gifan. facit *vt*. 100 *Sarpedo* Medic. a pr. m. *sub vndas* alii ap. Seru. Versum hunc repetit inf. VIII. 539. 101 *pectora* Oudart. Hamb. sec. et Leid. nec non Goth. tert.

99. Odyss. γ, 108 Nestor facta Achiuorum ante Troiam recensens ἐνθάδ' ἔπειτα κατέκταθεν ὅσσοι ἄριστοι· Ἔνθα μὲν Αἴας κεῖται Ἀρήϊος, ἔνθα δ' Ἀχιλλεύς, ἔνθα δὲ Πάτροκλος — ἔνθα δ' ἐμὸς φίλος υἱός. suauissimus locus! *saeuus Hector* simpl. pro fortis, vt *acer*, *asper*, v. 14. Scilicet, vt semel moneamus, cum *saeuus* proprie ad iram, furorem ac vehementiam spectet, pro communi epitheto, saepe tantum in ornatum, adhibetur in omnibus rebus, quae ad bella, pugnas, virtutem; ad imperia, regna, iussa; ad mare, ventos, tempestates pertinent. Quo fit, vt nonnunquam per *fortis*, *magnus*, *potens*, declarari possit; vt Homerica δεινός, αἰνός, ἀπηνής. — *telo*, hasta v. Il. χ, 319 — *iacet*, periit, κεῖται. quamquam et corpus Hectoris sepulturam sub moenibus vrbis habuit v. Il. ω, 786. — Sarpedon *ingens* πελώριος.

100. 101. Contendit cum Homero Il. μ, 22 sq. καὶ Σιμόεις, ὅθι (in cuius litore) πολλὰ βοάγρια καὶ τρυφάλειαι Κάππεσον ἐν κονίῃσι, καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν. cf. inf. v. 119.

102 — 5. *iactanti* simpl. dicenti. Homerus ibid. v. 313 Ὣς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης Δεινὸν ἐπεσσύμενον — μέσον δέ οἱ ἱστὸν ἔαξε Δεινὴ μισγομένων ἀνέμων ἐλθοῦσα θύελλα: Locum Il. ο, 624 sqq. non bene comparant viri docti. — *stridens aquilone procella*, h. e. ab aquilone incitata, immissa; plus autem est in *stridens*. *ferit* ea *velum* et lacerat, *aduersa*, a prora irruens, excitatque fluctum ingentem, quo vtrinque citra nauis latera se prouoluente remi franguntur, seu, quod proprie dicitur, *detergentur*; Graecorum παρασύρειν τοὺς ταρσοὺς cf. Diodor. XI, 18. vnde sequitur τὸ παραφέρεσθαι, φέρεσθαι πλαγίας τὰς ναῦς vel ἐπικαρσίας; detersis sc. remis iam obliquo cursu fertur nauis adeoque *prora auertit* se, incerta in hanc vel illam partem fertur, et nauis vndis, fluctibus, *dat latus*: quod nolim cum Cupero Obss. II, 2 a palaestra arcessere. Illustrantur haec ex Valerii Fl. imitatione I, 618. 9. cf. Quint. Cal. XIV, 592. Fundus est in Odyss. ι, 70 sqq. de Vlysse a Ciconibus progresso:

Velum aduerſa ferit, fluctusque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, et vndis
Dat latus. Inſequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his vnda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit. Furit aeſtus arenis.
Tris Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras.
Dorſum immane mari ſummo. Tris Eurus ab alto

103 *auerſa* vna Iuntina ed. *fluctumque* Medic. a m. pr. cum aliis. v. Burm. 104 *proram auertit* (ſ. procella ſ. nauis) Medic. et Gud. item Rom. cum nonnullis aliis. *proram vertit* Sprot. ſed cedit codd. auctoritas poëticae rationi cf. Heinſ. et Burm. *proram aduertit*. quatuor ap. Burm. *prora aduertit* Leid. a m. pr. 105 *proruptus* alter Hamb. cf. inf. 247. 108 *adreptas* ſex Burm. *arreptas* Goth. tert. *ad* ſ. Sprot. *ducit* Hamb. pr. 109 *mediisque* Medic. et duo alii etiam pr. et ſec. Goth. at quinque Heinſ. *mediis quae fluctibus*, quo ducit Mentel. tert. *mediisque fl.* Hoc placet, inprimis ſi parentheſi includas verſum *in ſaxa latentia torquet* (*ſaxa vocant Itali mediis quae fluctibus aras*) h. e. quae ſaxa. Montalb. *mediis in fluctibus.*

greſſo: ingraueſcit aquilo et naues *αἱ μὲν ἔπειτ' ἐφέροντ' ἐπικάρσιαι, ἱςία δέ σφιν Τριχθά τε καὶ τετραχθὰ διέσχισεν ἲς ἀνέμοιο* (*ſtridens a. p. velum aduerſa ferit*) Locus eſt e praeſtantiſſimis. — *inſequitur mons aquae praeruptus cumulo*, h. e. praeruptus, propter altitudinem cumulatae aquae. Intelligit autem *decumanum fluctum*, (Graeci *τρικυμίαν* dicunt, forte pro maris diuerſa natura) vt iam Scaliger vidit, qui aliis minoribus ipſe maior ſuccedit. Eo autem inſequente alterum nauis latus, aut altera pars alte deprimitur, altera exſtat. Itaque *Hi*, alii ex iis, qui in naui ſunt, v. c. in prora, *pendent ſ. in fl.* alii, qui in puppi ſunt, merguntur mari.

108—112. Vid. Excurſ. ad h. v. *ſaxa latentia* *ἕρματα ὕφαλα* vt ſaepe — *dorſum* alias *taenias* appellant. *mari ſummo*, ſub maris ſuperficie latens *οἰόθι δ' ἄλμη Ἀπλόος εἰλεῖται γαίης ὕπερ ὅσσον ἔχουσα* Apollon. IV, 1270. 71. e quo loco, vbi in Syrtes inciderunt Argonautae, plura transtulit Virgilius. — *Syrtes* interpretantur *τὰ breuia, τὰ βραχέα*, vadoſa loca, qualia alias litorum ſunt; opp. *profunda*, *alta* vel *aperta* inf. v. 221 de ſcopulis *breuia vada;* plerumque tamen arenoſa loca dicuntur *breuia;* eadem mox *vada.*

In breuia et Syrtis vrguet, miserabile visu,
Inliditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Vnam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. Excutitur, pronusque magister
Voluitur in caput. Ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vasto;

Arma

111 *mirabile* sex Burm. 112 *Impellitque* Hamb. *illuaitque* Comm. Cruqu. ad Horat. I, Od. 3. 113 *ipsumque vehebat* Puget. v. Burm. *Oronten* firmat Heins. alii *Orontem, Oruntem.* 114 *ingenti vertice* h. e. procella coni. Lennep Animadv. ad Coluth. p. 97. sed v. not. 115 *Syrtis* v. Pier. 116 *istam* Hugen. 117 *et* deest in binis. *Vertex* scribit Medic. semper. v. Heins. et Pier. 118 *gurgite summo* Hugen. pro var. lect.

113—5. *Vnam ingens pontus,* (δεινῶς pro fluctus, quod incitatus Valer. Fl. IV, 666 *effluit imber spumeus et* magno puppim *procul* aequore *vestit*) *ferit in puppim* κατὰ πρύμναν, (non ἐπὶ πρύμναν, quae diuersa plane res est, ἐπὶ πρύμναν ἐλαύνειν) *a vertice* h. e. desuper v. sup. ad Georg. II, 310. alte insurgens fluctus desuper in caput irruit. Odyss. ε, 313. ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης Δεινὸν ἐπεσσύμενον. Puppi itaque depressa inclinatur gubernator et labante vestigio prolabitur: quamquam et ipse fluctus adiuuare satis casum hominis potuit.

115—119. Vides Homerum l. l. Od. ε, 314. περὶ δὲ σχεδίην ἐλέλιξεν. Τῆλε δ' ἀπὸ σχεδίης αὐτὸς (Vlysses) πέσε: πηδάλιον δὲ Ἐκ χειρῶν προέηκε· μέσον δέ οἱ ἱστὸν Ἆξε Δεινὴ μισγομένων ἀνέμων ἐλθοῦσα θύελλα. Τηλοῦ δὲ σπεῖρον καὶ ἐπίκριον (velum et antenna) ἔνπεσε πόντῳ. Τὸν δ' ἄρ' ὑπόβρυχα θῆκε etc. Obseruanda autem in Virgilio variatio in diversis nauium casibus. *Magistrum* nominat Aen. VI, 334 sqq. *Leucaspim et Lyciae ductorem classis O.* et, quod *pronus voluitur in caput*, translatum est ex verbis: ὁ δ' ἄρ' (κυβερνήτης) ἀρνευτῆρι ἐοικὼς Κάππεσ' ἀπ' ἰκριόφιν — Odyss. μ, 413.

Mox v. 117. *Vorat* est absorbet, καταπίνει.

118. *rari* epith. ornans, vt et *vastum. gurges* μέγα λαῖτμα θαλάσσης. Conspiciuntur passim nantes (cf. Odyss. μ, 417. 418.) et *arma* h. e. clypei, quos, cratibus textos corio indutis, quis dubitet aqua ferri potuisse? Laudant Liu. I, 37. *multique mortales — in flumine ipso periere, quorum fluitantia arma ad vrbem cognita in Tiberi.* Adde

Aen.

Arma virûm, tabulaeque, et Troïa gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaeuus Aletes,
Vicit hiems. Laxis laterum conpagibus omnes
Adcipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
  Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis

119 *Troica* alii. Sed graeca ratio poëtis frequentata. 120 *Iam inualidam* Sprot. *nauim* Moret. pr. et qu. v. Heinf. *qua* f. Hamb. pr. et Sprot. *Achati* agnoscit Charis. Inst. Grammat. lib. 1 quod illustrat Heins. cf. sup. ad v. 30. 121 *Aletes* cum melioribus Heins. ex 'Αλήτης. male vulgo *Alethes*, *Alaetes*. 122 *Vincit* vnus Heins. cum Cod. Argent. Boecleri ap. Cuningam. *laterum laxis* Hamb. pr. 123 *remis* Goth. tert. 124 Heins. malebat *pontus*, vt *misceri* esset infinitiuus historicus, quod sane non insuaue esset. 125 *Immissamque* Bigot. et Reg. male. emissa erat ab Aeolo. *immensamque* Zulich. et vnus Leid. superscripto *i*. vulgari variatione. *sentit* duo alii ap. Burm. *hiemem vt sensit* emendat Markland. ad Stat. V. Silu. 2, 113. Sed et alterum poëtae vsitatum est.

Aen. VIII, 539. *quam multa sub vndas Scuta virum galeasque et fortia corpora volves, Tibri pater!* cf. Doruill. ad Chariton. p. 627. qui et Manil. V. 51. laudat. Erant autem militum arma in puppibus religata inf. v. 183 vbi Seru. X, 80. Nauium tamen armamenta alii malunt intelligere. Sed *arma virum* dicit.

120. Nomina sunt ex Homero, non autem ipsi homines.

122. *Vicit hiems*, tempestas χειμών, labefactauit, soluit nauium latera, vt aqua subiret. *imbrem*, aquam maris post Ennium et Lucretium dixit; et post Virgilium saepe alii poëtae vt Stat. III Theb. 250. 251. *inimicum* grauius accipiendum pro *exitioso*. Materiem ornatissimi loci habuit haec verba: ἀπὸ τοίχους Λῦσε κλύδων τρόπιος· τὴν δὲ ψιλὴν φέρε κῦμα.

124—6. Apud Homerum l. l. 334 Vlyssem prospicit Leucothea et offert suum κρήδεμνον, at seruat eum Minerua v. 382 sqq. nam a Neptuno tempestas fuerat immissa.

125. *Sensit* Neptunus *pontum misceri* magno cum murmure et *sensit hiemem* emissam, —*et stagna* refusa. Duplex structura, vt saepe. *stagna* pro mari, quod *refusum*, erutum et exturbatum erat ex *imis vadis*, fundis; quod v. 84 *ex imis sedibus*, βυσσόθεν, nisi cum Seruio, quem Cerda sequitur, per *stagna* profunda maris velis indicari. Sed *stagna* pro mari nouasse videtur poëta ex λίμνη apud Homerum.

126—9.

Stagna refusa vadis: grauiter commotus, et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Aeneae toto videt aequore classem:
Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat. Dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam coelum terramque meo sine numine, venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego. Sed motos praestat componere fluctus.
Post mihi non simili poena commissa luetis.

Matu-

126 *ab alto* Leid. 128 *deiectam* Bigot. cf. v. 43. *disectam* Graeu. *disiectamque* Leid. *toto Aeneae* Bigot. *vidit* Mentel. tert. *navem* Zulich. a m. pr. 129 *ruinam* Rom. et ed. Iunt. sed praestat alterum. 132 *nostri* Sprot. et Hamb. pro var. lect. et Lutat. ad Stat. II Theb. 4. 133 *terram caelumque* Parrhas. 134 *audetis et tantas* Menag. pr. 135 *Quis* Bigot. a m. pr. Vir doctus coni. *Vos ego*, quod vel in pedestri oratione deterius esset; vt praeclare iam monuit elegantiss. Ruhnkenius in docto Comment. ad Aquil. Rom. p. 147.

126—9. *Grauiter commotus* — *placidum caput*, v. Excurs. ad h. v. — *alto prospiciens* int. ex fundo maris, in quo regia dei est. — *disiectam -- oppressos.* v. sup. v. 69. 70. — *coeli ruinam* grauissime dixit pro vento ac procella.

130. Statim Neptuno in animum veniebat, Iunonis machinatione, vt exsatiaret odia sua erga Teucros, hanc tempestatem esse conflatam. Ita *dolos* et *iras* accipe. Habuisse fertur poëta ante oculos Homer. Il. α, 536, 7. Sed verba ex Apollon. IV, 753. Οὐδ' ἄλοχον Κρονίδαο Διὸς λάθον. Simile argumentum vide tractatum ab Ouid. I. Met. 601 sqq.

131—5. Duo ventos pro toto ventorum agmine manifeste ponit tanquam poëta. nam neutrius in hac tempestate partes debuere esse praecipuae — *generis vestri.* non tam originis, quam omnino gentis; tantumne vos confidentiae in vobis, in vestris viribus, habetis? Argutantur h. l. Interpp. post Nonium, cum videant in natalibus Ventorum, ap. Hesiod. Theogon. 378. 379. nihil esse reprehendendum. *meo sine numine* voluntate, iusso. *tantas moles*, rerum perturbationes, tempestatem. — *Quos ego* grauissime vlciscar, puniam; vel, punire possem, vel deberem. Notus locus.

136. *Non simili*, sed grauiore, *poena*. Porro *post* et *commissa* sensu iunge, si in poste-

rum

Maturate fugam, regique haec dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi ſaeuumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. Tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos. Illa ſe iactet in aula
Aeolus, et clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat:
Conlectasque fugat nubes, ſolemque reducit.
Cymothoë, ſimul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt nauis ſcopulo. Leuat ipſe tridenti:

138 *pelagi imperium* Parrhaſ. *magnumque tridentem* Leidenſ. pro var. lect. ex gloſſa. 140 *domus* Mentel. pr. Rottend. tert. et Goth. pr. *iactat* Hamburg. alter Oudart. Goth. tert. *regnat* alter Menag. et Hugen. 142 *citius dicto* Hamburg. pr. *timida* alter Menag. 144 *Cymothe*, *Cymothee*, *Cymothaee*, male ſcribitur. 145 *Detendunt* Goth. pr. *leuat atque* Hamburg. pr. *ille* Doruill. *tridentem* Goth. tert. non male; niſi alterum doctius eſſet.

rum tale quid auſi eritis, non impune feretis.

137. *Maturate fugam*, accelerate receptum in antra veſtra; *mature* h. e. ocyus diſcedite. Inepta apud Seruium Macrob. VI. Sat. 8. et Gellium X, 11. in h. l. interpretando ſubtilitas.

138. *imperium — tridentem.* praeclare, vt v. 78. quodcunque hoc *regni — ſceptra.* Et ſic ſaepe poëtae. Hinc et *ſaeuus tridens*, quia poëtis *ſaeuum imperium*, v. ad v. 99.

139. *ſorte*, ſortitione inter fratres. cf. Il. ο, 187 ſqq. *immania ſaxa*, vaſtum antrum v. 52.

140. Homer. Il. α, 179. Οἴκαδ' ἰὼν σὺν νηυσί τε σῇς καὶ σοῖς ἑτάροισιν, Μυρμιδόνεσσιν ἄνασσε. At ornatius noſter extulit: *ſe iactet — aula*, regia. cf. ad 56.

142. Aliter ſimile argumentum tractatum vides ab Ouidio I. Met. 330 ſqq. *dicto citius* non, antequam diceret; dixit enim: *Sic ait.* Sed citius quam dici poteſt. Seru. Aliter ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον dictum, et Il. τ, 242. Αὐτίκ' ἔπειτ' ἅμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον.

144. *Cymothoë* vna ex Nereidibus — ſplendidi hi quatuor verſus v. 144 — 147. quantarum ſcilicet rerum imagines! Habuit forte ante oculos Apollon. IV, 930 ſqq. vbi Thetis cum Nereidibus nauem Argo inter erraticas rupes ſaluam deducunt, et 1609 ſqq. *Detrudunt naues ſcopulo* refer ad eas v. 108. quas *Notus in ſaxa latentia torquet.* Porro ipſe N. *levat* n. naves: itaque poſt *ſcopulo* nolim διαστίζεσθαι. Nam *leuari ſyrtes* vix bene dicuntur.

Et vaſtas aperit Syrtis, et temperat aequor:
Atque rotis ſummas leuibus perlabitur vndas.
Ac, veluti magno in populo quum ſaepe coorta eſt
Seditio, ſaeuitque animis ignobile volgus;
Iamque faces et ſaxa volant; furor arma miniſtrat:
Tum, pietate grauem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent; adrectisque auribus adſtant:
Iſte regit dictis animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora poſtquam
Proſpi-

146 *Et magnas* Graeu. v. ad 55 et 138. 147 *pellabitur* al. v. Pierium. 148 *Et veluti* quatuor ap. Burm. *in magno populo. in populo magno. magno populo.* varietates v. ap. eumd. *magna* Moreti ſec. et Montalb. et ſic Ge. Fabricius legi viderat, vt eſſet, *magna ſeditio.* temere. cf. Burm. *cum forte* Hamburg. pr. in excerpt. Cort. *coborta* ſcribunt tres Burm. Goth. tert. *coacta* Oudart. 149 *feruetque* Schol. Horatii Crucqu. lib. I. Od. 1. 150 *iam ſaxa* ed. Cuning. ex MS. Bersman. *volunt* iam Seruii aetate legebatur, quem vide. *Iam faſces* Bigot. a m. pr. *et tecta* Hamburg. ſec. *et tela* Zulich. a m. pr. *ſudes et ſaxa* Freinshem. ad Flor. III, 21 emendarat, ſed vide h. l. Heinſ. 151 *grauem populi* Hamburg. alter. 152 *arreptisque* quatuor Burm. *erectis* Zulich. et Leid. pro var. lect. *abſtant* Montalb. v. Heinſ. *aſtant* al. 154 *Sic omnis* Moret. ſec. *pelagi cunctus* Bigot. *cecidit furor* Puget. *aequore* coni. Heumannus ſed v. Burm.

146. *Aperit ſyrtes*, via ex arenoſis vadis facta, vt ſaepe poëtae. refer ad tres naues v. 110. 111. et *temperat vndas*, fluctus placat.

147. Talis Neptunus quadrigis vectus in variis gemmis occurrit: Mill. I, 1. n. 121. Dactyl. Lipp. Alias laudatas v. a Saxio V. Cl. ad Virgil. Iuſtic. T. V. p. 37. Eſt enim et ibi ſimilis gemma expreſſa. Conf. Aen. V, 817 ſqq. Pulcre autem ſingula celeritatem exprimunt, etiam τὸ *labi per vndas*. VIII, 91. *Labitur vncta vadis abies.*

148—153. In proſa: *vt ſaepe in m. p. cum coorta eſt ſ.— ſilent.* Comparationis, quae quidem quoad ſeditionem cum mari comparatam, ſatis frequens eſt et ab Homero Il. β, 144—146 ducta, nouam ac praeclare ornatam tractationem facile intelligis, inprimis in voc. *magno — coorta eſt ſaeuitque animis* (ira) *ignobile vulgus* (vt vile, epith. ornans).

149. Nuda oratio eſſet: *ardet ira vulgus. furit.*

151. *Grauem*, venerabilem, *pietate ac meritis*, religione erga deos et ſanctitate, beneficiisque in patriam ac ciues collatis.

Prospiciens genitor, coeloque inuectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi Aeneadae, quae proxima, litora cursu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus. Insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque sinus scindit sese vnda reductos.

155 *Aspiciens* Sprot. *que* abest a pr. Moret. Miror neminem legisse: *pontoque inuectus aperto.* 156 *flectat* Leid. a pr. m. *flexit* tert. Mentel. a m. sec. *fluctuque volans* Romanus et alii aliquot ap. Pier. minus poëtice. 157 *Aenidae* Leid. vnus. *Aeneidae* Goth. alt. *quae littora proxima* alter Hamb. 160 *obiectum* Menag. alter. *amnis* Hamb. pr. a m. sec. 161 *scinditur, inque s.* Hamb. sec. *sese scidit vnda* Sprot. cf. IV. Ge. 420 vbi idem versus.

latis. Vtrumque hominibus auctoritatem conciliat.

155. 156. *Coelo aperto*, sereno, quod adhuc nubibus erat obductum, *inuectus* per mare. *Equos*, v. Homer. Il. ν, 23. 24. Seriores poëtae tribuunt Neptuno hippocampos. v. Stat. II, Theb. 45—47. cf. Georg. IV, 389. *curru secundo*, celeri, ductum a naui, quae secundo amne deuehitur. Ceterum hunc locum ornatissimum ante oculos habuere Silius VII, 254—259. et Statius V. Theb. 704—709. *genitor*, pater: Sic proprie omnes seniores dii, mox et quicunque alii, vt Mars, Bacchus, Apollo, h. e. venerabiles, verendi, sancti. At Burmannus vult *ita dici deos rerum, quibus praesunt*; in quo nihil paternae notionis videas.

157. *Defessi*, fessi, iactati tempestate, vt saepe poëtae.

159—169. De toto loco vide Excursum. Hic sigillatim adhuc nonnulla expendemus. Primae eius lineae petitae sunt partim ex Odyss. ε, 404. et 411 sqq. vbi Vlysses enatat naufragio in Phaeaciam, partim Odyss. ν, 95 sqq. vbi in Ithacam escendit.

159. Insula non est ap. Homer. in loco, quem hic expressit Odyss. ν, 97. sed est alius locus, quem et hic ante oculos habuit, in descriptione terrae Cyclopum Odyss. ι, 116. Νῆσος ἔπειτα λάχεια παρὲκ λιμένος τετάνυσται Γαίης Κυκλώπων, οὔτε σχεδὸν, οὔτ' ἀποτηλοῦ, Ὑλήεσσ'. Ex eodem loco cerui inf. 184. poëtae in mentem venere.

160. 162. Δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες, λιμένος ποτιπεπτηυῖαι. (forte interpunctione mutata: Ἀκταὶ, ἀποῤῥῶγες λιμένος, ποτιπεπτηυῖαι *prolapsae*) Αἵ τ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα Ἔκτοθεν (*ab alto*) Homer. Odyss. ν, 97 sqq.

161 *Sinus reductos* simpl. pro

Hinc atque hinc vaſtae rupes, geminique minantur
In coelum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Aequora tuta ſilent. Tum ſiluis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet vmbra.
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, viuoque ſedilia ſaxo:
Nympharum domus. Hic feſſas non vincula nauis
Vlla tenent: vnco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Aeneas conlectis nauibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore

Egreſſi

162 *rupes vaſtae* Puget. 163 *lato* Rottend. alt. 164 *ſcaena* Medic. aliique praeſtantiores. vel ſic tamen male. *ſtat ſiluis vmbra c.* Hamb. pr. non male. 165 *eminet* Puget. minus bene. 166 *Frunde* Graeu. *auerſa* Goth. pr. 168 *Hinc* ſ. Menag. pr. *nauis* Heinſ. e Priſciano et ſcriptis. 169 *aequora* alter Rottend. *vllo non* emendabat Scaliger. 171 *ſubiit* Parrh. *et* m. *at* m. nonnulli.

pro ſinum interiorem, ſ. interiora ſinus.

164. Hanc *ſcenam* h. e. proſpectum *ſiluarum coruſcarum*, tremula inter interualla luce micantium, et hoc *nemus* Virgilius ex vna olea ap. Homer. 102. propagauit, tanquam ex ſurculo.

166—168. Hoc antrum itidem ex Homero v. 103—112. Sed apud hunc tam auguſta loci facies, tam veneranda antiquitatis ſanctitas, vt Virgilius ab antro ornando plane abſtineret. Atqui et hoc iudicium magni poëtae eſt.

168. 169. Ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται. ibid. v. 100. 101. Vides vbique Virgilium, ſi ſententia certare non poterat, verborum ornatu cum Homero contendiſſe. At indicabimus et huius ornatus lineas: Odyſſ. ι, 136. Ἐν δὲ λιμὴν εὔορμος, ἵν' οὐ χρεὼ πείσματός ἐστιν, οὔτ' εὐνὰς βαλέειν, οὔτε πρυμνήσι' ἀνάψαι etc. vides *vincula et anchoram*, ſed ornate: *vnco non alligat a. morſu*; translato epitheto anchorae ad *morſum*. Inf. XII, 274. *mordet fibula.* Simile Nymphaeum ad Heracleae Ponticae agros tranſtulerant veteres poëtae, quod repetiit ex iis Quintus Cal. VI, 470 ſqq. verſibus non malis.

170—3. *Septem nauibus*, vna qua Aeneas vehebatur, tres e ſcopulis a Tritone, tresque aliae e ſyrtibus, ſeu vadis arenoſis, a Neptuno expeditae. Ceteras praeter vnam ſeruatas mox videbimus; fuit enim tota claſſis XX. nauium.

172. Pul-

Egressi optata potiuntur Troës arena,
Et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem conruptam vndis, Cerealiaque arma
Expe-

172 *Troës potiuntur* tres ap. Burm. cum vno Goth. at tert. *spaciantur T.* 174 *At primum* aliquot Burm. et ed. Iunt. *Hinc* viuus Heins. *silici* praeclare Heins. e melioribus libris et e Grammaticis. vulgares libri *silicis*. Etiam in codd. parre et ed. Ven. male *excussit*. 175 *succepit* olim Seruius in libris habebat, quem v. 144 et sic alter Mentel. it. Goth. pr. et ed. Mediol. cf. Scalig. IV. poët. 16. 176 *ex fomite* Oudart. Leid. et Hamb. pr. pro var. lect. nec hoc male; sed *in f.* doctius. *a fomite* pr. Moret. *flammas* aliquot Burm. et Goth. tert. 177 *correptam* Exc. Burm.

172. Pulcher versus! Odyss. ε, 463. ὁ δ' ἐκ ποταμοῖο λιασθεὶς Σχοίνῳ ὑπεκλίνθη, κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν *arena.* litus. *tabentes artus sale;* vnda marina respersos, madidos, simpliciter. Poëtae enim *tabem* proprie de humore corrupto, mox de quocunque, inprimis sordido. θάλασσα δὲ κήκιε πολλὴ Ἂν στόμα τε ῥῖνάς τε. Odyss. ε, 455.

174. Reprehendit hic et in seqq. inprimis 210 sqq. poëtam Homius Elements of Criticism. T. III. p. 232. 229. quod eadem orationis grauitate res humiles narrat, qua grandes et sublimes. Voluit sane Virgilius hoc ipso verborum ornatu nobilitatem obscuris rebus addere. Aliter Homerus, qui orationem rebus accommodat; et praeceptum sane primum in tali re est, leues res leuiter esse attingendas, vt obiter tantum lectoris animum praestringant. Sed habet poëta quisque seculi sui Genium, cui in nonnullis est litandum; et verborum ornamenta alia splendoris et sublimitatis sunt, alia elegantiae et suauitatis, quae recte rebus etiam humilibus accommodari possunt.

176. *Rapuitque in fomite flammam*, raptim excepit lignis aridis pro fomite subiectis. alias *fomes rapit flammam*, quam raptim concipit. cf. Seru. Virgilium hic Theocr. Idyll. XXII, 33. et Hymn. in Merc. v. 110. imitatum esse, locis inspectis vix probabile habeas.

177—9. Hic vides primorum hominum rationem et artem panis conficiendi, non ingratam illam et iniucundam cognitu hominibus, qui, a quibus initiis vita humana ad hunc cultum progressa sit, ab omnibus sciant quaeri philosophis, qui humanae vitae annales

Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit; Anthea si quem
Iactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Nauem in conspectu nullam. tris litore ceruos
Prospi-

179 *Extorrere* Zulich. et Hamb. pr. 181 *pelago late* tres Burm. *Anthea* libri potiores ex ἄνθος. al. *Antea*. *si qua* a multis olim lectum fuit, quod et Carisius testatur. cf. Pier. et Fabric. retinuit Cuning. in sua edit. Sed *aliquis* cum nomine proprio eleganter iungi satis docuere viri docti. 183 *Capin*, et *Capim* alii, vt Goth. *Caici*, a nomine fluuii Mysiae. al. *Cayci*. 184 *Nauim* aliquot ap. Heins. et Goth. sec. cf. ad v. 120.

les aut condere aut cognoscere cupiunt. *fruges* h. e. grana, *torrent*, vt facilius exuant glumam et facilius comminui possint, tum *frangunt saxo*, vt multi populi etiamnum grana saxis contundunt. cf. Goguet Origine des Loix etc. P. I. Liv. II. art. 2. et supra Georg. I, 267. *Cerealia arma* puta esse haec ipsa saxa. porro mactram, seu alueum, quo farina subigeretur. De fermento enim tum non cogitabant; sed statim farinam illam seu pultem in quadrarum forma sub cinere coquebant. Recte Servius honestatem sermonis hic commendat. Aliter ἔντεα δαιτὸς Odyss. η, 232. *fessi rerum*, ex calamitatibus et casibus, quos subierant (ita *res* poëtis) exhausti viribus, quae itaque cibo erant reficiendae.

180—4. *Omnem prospectum late petit pelago*, in prosa, prospectum capit, prospectat, quantum licet, per pelagus. cf. Od. κ, 146 sq. et 95 sq. *In biremibus* non est haerendum. Poëta simpl. pro nauibus posuit. — In v. 183. *aut Caicum*, debebat dicere vel Caici nauem; nunc ponit *arma Caici in puppibus celsis*. *arma* in puppibus religata cum Seruio intelligere vix possis, quippe haud facile e longinquo conspicua; nec commodum exemplum ex Aen. X, 80. Insignia nauis h. e. parasemum male interpretantur alii; erant ea in prora non in puppi. Equidem aut de aplustribus simpliciter aut de tutela nauis. Sed illud verius.

184. *Ceruos* ex Homeri capreis fecit, v. sup. ad 159. Nullos tamen ceruos in Africa inveniri Herodotus, Aristoteles et Plinius post illos VIII, 33 s. 51. affirmauerant. Firmat tamen se ipsum Virgilius Aen. IV, 154. et Lucan. IX, 921. Opianum

Prospicit errantis: hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
Conripuit; fidus quae tela gerebat Achates;
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit; tum volgus: et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum nauibus aequet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnis.
Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
Litore

185 *Aspicit* Puget. Hemistichium idem Aen. XII, 719. *quos tota* et *tot armenta* vett. nonnulli ap. Pierium. 186 *et* abest Bigot. *et valles, per longum.* Menag. pr. 188 *quae et tela* Menag. pr. 193 *fundit* et *aequat* Hamburg. pr. cum Goth. tert. alii *fundit* et *aequet*, aut *fundat* et *aequat*. Hoc placet Burmanno. *Fundet* Goth. alt. *humo* Medic. cum aliis praestantioribus it. Goth. tert. at Romanus *humi*. pro *numerum* Moret. pr. *meritum.* 195 *deinde bonus quae vina* Hugen. et sic iam codd. ap. Pierium.

pianum et Philostratum memorant praeterea Cerda et alii. Iam omnium horum leuis sane tali in re auctoritas. Forte tamen eos cum aduersariis ita in gratiam reuoces, vt cerui nomen latius ab iis vsurpatum dicas. Sunt enim, quod historiae naturalis auctores docent, varia ceruorum et capreolorum genera per Africam sparsa. Quicquid sit, ceruos proprie dictos nunc per oras Africae versus septentrionem sitas errare, affirmat, vt *Leonem Africanum*, *de la Croix* et alios taceam, *Shaw Travels* p. 243.

189—193. *Cornibus arboreis.* Ecl. VII, 30. *ramosa cornua.* *Capita alta cornibus*, prosaica ratione *capita altis cornibus*, vel *alta c. habentia*. *Miscet agens turbam*, ornate, pro agit, agitat, perturbat, vt promiscua fuga se ipsi inuicem trudant, cum antea *longo agmine* incederent; *septem ingentia corpora* grandius, quam *ceruos*. — *victor*, ornatus poëticus.

195—197. *Deinde vina, quae* etc. In Drepani portum, qui Siciliae est, classis Troiana delata fuerat Aen. III, 707. non longe aberat *Aegesta* vel *Segesta*, quam Graeci et *Egestam* scribunt, condita ab *Aegesto* Troë, quem Virgilius *Acestam* appellat, quod merito mireris; videtur

Litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, et dictis maerentia pectora mulcet:
O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora; dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
Adcestis

196 *Tenario* Zulich. sed *c* superscr. *abeuntibus illis.* Bigot. *abeuntibus hospes* Medic. Pierii. non malo lapsu. 198 *enim* abest a Moret. sec. *sumus ignari* Voss. *neque enim immemores sumus* Medic. Pierii. 199 *Et passi* Rottend. pr. 200 *vos ad S.* Rottend. pr.

tur enim ex mala scriptura *c* et *g* ductum. Benigne fuerant ab ipso excepti, vt etiam inf. I, 558. 570. hinc *bonus.* Idem iterum hospitio Aeneam excipit Aen. V, 36 sqq. Quod vina commendat, vt Acestae munus ξενήιον, id vt poëta, et Homeri imitatione facit Odyss. ι, 197 sqq. *Vina onerare cadis* quasi pro onere inferre, infundere cadis, pro vulgari *cados o. vinis.*

198. 9. In prosa: O socii! satis meministis, vos grauiora his, quae modo experti sumus, passos esse. Spem itaque retinete, habitura esse finem etiam haec mala praeteritis leuiora. *ante mala* τὰ πρὶν κακά. Horat. I. Carm. 7, 30. *O fortes peioraque passi Mecum saepe viri.* Locus autem expressus ex Odyss. μ, 208. Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν. Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ Εἴλει ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφιν. Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ, βουλῇ τε νόῳ τε Ἐκφύγομεν· καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω. Macrob. V. Sat. 11. Maronem in his locupletiorem Homero existimat. At inter Seruiana legitur: *Totus hic locus de Naeuio belli Punici lib. translatus est.* Scilicet is ipse Homerum latine loqui fecerat.

200. *Scyllaeam rabiem*, quoniam Scylla canibus cincta, v. sup. ad Ecl. VI, 75. quorum *rabies* proprie dicitur. *sonantes scopuli*, fluctibus allisis, et quidem *penitus*, in interioribus adeo rupis recessibus et antris, sunt ii ipsi, quibus Scylla insidebat. v. inf. III, 554. 558. 566. 7. *Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere. accessistis* ad eos, hactenus, quod iam fretum Siculum ingressi non longe ab iis aberant, cum dati ab Heleno oraculi memores statim ad laeuam conuertunt cursum. *Cyclopia saxa*, litus Cyclopum saxosum in Sicilia, cuius illi rupes et antra incolebant in Aetnae vicinia. v. inf. III, 569. 644. 675. accesserant scilicet et ad hoc litus et in portu escenderant, sed ab Achaemenide moniti fugiunt. Est quidem in Ser-
Vianis

Adceſtis ſcopulos: vos et Cyclopia ſaxa
Experti. Reuocate animos, maeſtumque timorem
Mittite. Forſan et haec olim meminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt. Illic fas regna reſurgere Troiae.
Durate, et vosmet rebus ſeruate ſecundis.
Talia voce refert: curisque ingentibus aeger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Illi

201 *ſcopulis* Moret. pr. *adceſtis* Heinſ. puto reſcripſit, vt ſibi conſtaret. *acceſtis* ipſe Medic. et Rom. *Cyclopea* multi; ſed in hoc et ſimilibus penultimam produci putabat Heinſius. cf. inf. ad 665. Apud Orpheum I, 138. Βύτης Αἰνειάδης occurrit. ſed corruptum id eſſe apparet. nonnulli etiam *Cyclopeia* male. 202 *animum* ſec. Moret. 205 *ſedes ibi* codd. ap. Pier. *quietis* ſc. nobis, vetus MS. ap. eundem. 207 *durare* et *ſeruare* vnus Heinſ. 209 *alto corde* Rottend. pr. alter Hamb. Puget. Leid. vn. etiam aliquot codd. Pierii, nec hoc indocte.

vianis docta nota: *Quidam tamen haec ſaxa inter Catanam et Tauromenium in modum metarum ſitu naturali dicunt eſſe, quae Cyclopea appellantur, quorum medium et eminentiſſimum Galate dicitur.* Sed ſunt haec a poëta aliena.

203. *Forſan et haec o.* nobilem ſententiam illuſtrant Cerda et alii. Sed pertinet huc Euripideum, quod Macrob. VII. Sat. 2. laudat, Ὡς ἡδύ τοι, σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων latine conuerſum a Cic. de Fin. II, 32. et ante Euripidem Homeri locus Odyſſ. ο, 397—400. Ingenioſa imitatione haec ſequutus eſt Statius I. Theb. 472. *Forſan et has venturus amor praemiſerit iras, Vt meminiſſe iuuet.*

204. Per hos ipſos caſus, per haec *diſcrimina rerum:* pleonaſmus poëtis frequentatus. poſſunt tamen *res* pro rebus aduerſis, periculis accipi, vt v. 178.

205. *Sedes vbi fata q. Oſtendunt* h. e. oracula et auguria praedicunt, promittunt. *Oſtendere* egregie inprimis poëtae, hac in re. Iidem *fas* eſſe dicunt ea, quae fatis volentibus et oraculorum monitu fiunt.

207. *Durare* pro durare ſe, animum ſuum, poëtae primum, mox alii ſcriptores, vt Tacitus. τλῆτε, φίλοι. Il. β, 299. cf. Cerda.

209. *Premit*, occultat, vt ſaepe. *altum* proprie, alto corde, h. e. intimo, ſed docte poëta epitheton transfert ad *dolorem*, qui eo ipſe fit intimus et altus dolor.

210. Il.

Illi ſe praedae adcingunt, dapibusque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, veribusque trementia figunt;
Litore aëna locant alii, flammasque miniſtrant.
Tum victu reuocant vires: fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinae.
Poſtquam exemta fames epulis, menſaeque remotae,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;

Spem-

210 *Illic* Goth. ſec. *Accingunt ſeſe praedae* Puget. Diſtinctionem ita inſtitui vult Burmannus: *praedae accingunt, dapibusque futuris Tergora deripiunt c.* 211 *Deripiunt* Heinſ. ex ratione grammatica, quam tamen vnus Rottend. tuetur. Sic iam emendarant Turnebus et Giſan. v. Cerd. 212 *verubus* al. v. Pier. et inf. ad V, 103. 213 *Littoreque aëna* Montalb. *flammisque* Hugen. quod dictum eſſet, vt *velis miniſtrare* Aen. VI, 302 et alia. Burm. 214 *renouant* Voſſ. *r. animos* Sprot. ex 202 repetitum. *per herbas* vnus Heinſ. 215 in ſec. Moret. *τῷ ferinae* ſubiungitur *munere* cum gloſſa: *hemiſtichium*; vt ſit vnus ex verſibus, quos imperfectos Maro reliquit. Sed amat caſus ſecundos Maro. Et laudatur hic ipſe verſus a Grammaticis eam in rem. v. Heinſ. *farinae* Rottend. pr. et duo in Exc. Cort. 216 *excepta f.* Zulich. a m. pr. *exſtincta* Hamburg. pr. *epulis exempta f.* Oudarti.

210. Il. *α*, 459 ſqq. vbi ἔδειραν; hic ornatius: *Tergora deripiunt coſtis et viſcera nudant.* Recte Seru. *viſcera*, quicquid ſub corio eſt, h. e. carnes.

212. Totus ex: Μίστυλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν ibid. 465. *trementia*, adhuc palpitantia, vt et Seru. Non equidem ſuauem in hoc epitheto imaginem ſenſui obiici dixerim.

213. *Aëna locant.* quorſum? certe non ad elixandas carnes, quibus heroica tempora plane non vtebantur, vt notum eſt. Et torreri carnes in antec. verſu ſignificatur. Igitur his ahenis aquam calefaciunt, cf. Aen. VI, 218. 219. vt ſe lauent ante epulas, ex more. cf. Cerda. Seru. — *Flammas miniſtrant*, ornate, vt omnia in h. l. pro, *ſubiiciunt aënis ignem.*

215. Satiant ſe et carne ferina et vino. Iam excute ornamenta verborum.

216. Hoc eſt Homericum: Αὐτὰρ, ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. cf. inf. VIII, 184. *menſae remotae* noto vetere more, quo menſa cum epulis conuiuae apponebatur et auferebatur. At h. l. fuſi per herbam epulantur? Itaque vel improprie dictum, vel *menſae* pro ipſis cibis.

217. *Longo ſermone*, non tam

Spemque metumque inter dubii: ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et iam finis erat: quum Iuppiter aethere ſummo
Deſpiciens

218 *Credunt* Mentel. Poſt *inter* diſtinguunt nonnulli Codd. et edd. vt ſit: *dubii ſeu v. credant*. Burm. 219 *ſeu extrema* duo ap. Burm. *ſeu iam e.* Puget. 220 *Orontis* plures Codd. et edd. etiam ap. Pier. v. ſup. ad v. 30. *Oronti* etiam fragm. Vatic. 221 *Amici* alii. *Tunc Anthei* Hamb. pr. *caſus* Leid. et Sprot. Illud *ſecum* non debet offendere. nam *gemit ſecum* A. c. *Lycus*. idem memoratur lib. IX, 556. 222 *Giam* multi, etiam noſtri, vel *Gian*. *Cloantum* caſtigatiores, notante Heinſio, vt Goth. pr. *Choantum* Leid. Noli in vulgarius incidere, vt emendes: *Et iam finierat*.

tam qualis poſt coenam eſſe ſolet, quam potius multis cum querelis. *Amiſſa ſociorum parte dolentes Multaque conqueſti.* Ouid. Met. XIV, 242. *requirunt ſocios*, declarant deſiderium amiſſorum ſociorum. v. Burm. ad h. l. conqueruntur eos ſibi ereptos, Μνησάμενοι δὴ ᾽πειτα, φίλους ἔκλαιον ᾽ἑταίρους, Odyſſ. μ, 309.

219 H. e. ſiue iam eſſe mortuos. *Extrema pati* proprie dicuntur, qui crudeli ſupplicio affecti animam efflant, h. l. ſimpliciter, qui moriuntur morte violenta, fluctibus ſubmerſi, *nec iam exaudire vocatos*, h. e. eſſe mortuos, quos inuocari ab amicis et conclamari notus mos erat, inf. III, 67. VI, 505. cf. Odyſſ. ι, 65. Ad proſaicam ſane ſubtilitatem debuiſſet antecedere: extrema eos *paſſos eſſe* credant, et iam conclamatos. Sed in poëta illa non requiritur.

223. *Et iam finis erat* ſc. longi ſermonis, h. e. querelarum, aut omnino, coenae factae. Pompon. Sabinus *finem diei* interpretatur. nam mox dormitum concedunt, v. inf. 305. Qui ſequitur locus, e praeſtantioribus eſt habendus, cum poëta hoc ipſo et miraculum addat hoſpitio Aeneae apud Didonem, et, quod multo maius, Romanorum animos in ipſo carminis aditu in Aeneam et totam adeo carminis fabulam advertat. Lineas primas huius artificii videas in Odyſſ. ε, 5 ſqq. vbi Minerua apud Iouem (vt iam Odyſſ. α pr. fecerat) de intercepto Vlyſſis reditu conqueritur, mittitur etiam tum Mercurius. Venerem Ioui ſupplicem nota gemma, ſed a recentiore manu, expreſſam ad Virgilii plane ductum videre licet Suite des Pierres gravées par Mme le Hay n. XV.

Despiciens mare veliuolum terrasque iacentis,
Litoraque, et latos populos, sic vertice coeli
Constitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas
Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentis,
Adloquitur Venus: O qui res hominumque deûmque
Aeternis

224 *Respiciens* Bigot. *dispiciens* duo, et *prospiciens* duo alii ap. Burm. sed *despiciens* etiam Macrob. VI. Sat. 4. *terrasque latentes* Hamburg. 226 *terris* Puget. 227 Miror neminem in *tales* haesisse, et *tacitas curas* coniectasse. Sed cf. not. 228 *atque oculos lacrymis s.* Priscianus et Alcuinus ap. Heins. *offusa* Seruius citat inf. ad 482. 229 *Adloquitur* scripsit Heins. cum Medic. aliis et numismatis antiquis, in quibus *Adlocutio. deorumque* malint Heins. et Bentl. ad Horat. I. Od. 12, 14.

In versf. 223--227. plura Homeri loca ante oculos habuit: inprimis Il. ν, pr. et θ, 51. 52. *mare veliuolum* exquisite, cum proprie naues sint *veliuolae. terras iacentes* praeclare, respectu quidem Iouis ex alto prospicientis, porrectae sub ipso et late patentes; quamquam *terrae iacentes, gentes iacentes*, et alibi ap. poëtas occurrunt simpliciter *positae.* similiter *lati populi* sunt dicti. *sic* αὕτως non semper est temere vel frustra, sed, sic, vti res se habet, quo statu illa est; *sicut erat*, Romanorum poëtarum, cf. Il. ε, 255; et habet fere μιμητικὸν aliquid, vt Il. γ, 220. Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὕτως. cf. Il. ζ, 400. η, 100. κ, 50. λ, 388. et al. Non temere Iouem oculos in Africae litora et Aeneae naufragium intentos habuisse, arguunt illa: *defixit lumina — tales iactantem pectore curas.* Igitur accipiendum: sic, vt erat, prospiciens terras, in vertice Olympi *constitit*, quod homines facere solent, qui oculos animumque in aliquam rem intendunt, (stautem autem contra morem, non sedentem Iouem hic cogitare necesse est) et *defixit oculos regnis Libyae*, in litore Africae, ad quod Aeneas naues subduxerat. Notabili autem orationis breuitate Iouem cogitabundum stetisse declarat poëta, et *curas*, cogitationes et consilia, de Troianorum calamitate agitasse. Itaque respectu τοῦ *sic* subiicit, *tales curas iactantem*, h. e. cum hunc in modum oculis animoque in Aeneae fatis esset defixus.

228. Obserua artem et breuitatem poëtae. Vt miserationem faciat Venus, *tristis, flens* et *pulchra* inducitur. Pulchrae feminae lacrymis quis non moueatur!

229. Macrob. VI. Sat. 2. *In principio Aeneidos tempestas describitur,*

Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,

231 *Quod* Diomedes. 233 *Cluditur* post alios Gudianus. 234 *hinc* abest a sec. Moret. *Certe hic* Ven. *Certe in Romanis* Zulichem. a m. pr. 235 *a* omissum in Gud. Moret. pr. et multis aliis, etiam ap. Pierium; et in fragm. Vatic. a pr. m. vt fere et alibi cf. Burm. Equidem abesse malim. 236 *dicione* omnes vetustiores.

scribitur, et Venus apud Iouem queritur de periculis filii, et Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus a Naeuio sumtus est ex primo libro belli Punici. illic enim aeque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur: et sequuntur verba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Comparari potest etiam Mineruae et Iouis super Vlysse altercatio Od. α, 44 sqq. et multo magis Thetidis alloquium Iouis Il. α, 497 sqq.

230. *Et fulmine terres*, possit otiosum videri post illa: *qui res — imperiis;* sed *fulmen* insigne summi imperii; grauius autem *fulmine terres*, quam, *fulmen geris, iacis.*

231. Manifesta adumbratio versuum ex Il. δ, 31. Δαιμονίη, Iupiter ait ad Iunonem, τί νύ σε Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες Τόσσα κακὰ ῥέζουσιν, ὅτ' ἀσπερχὲς μενεαίνεις etc. ipsa autem orationis forma ex Odyss. α, 44 sqq. expressa, vbi Minerua apud Iouem de Vlyssis aerumnis conqueritur: vbi v. 62. τί νύ οἱ τόσον ὠδύσαο, Ζεῦ. tum Iupiter simili modo atque hic respondet.

232. *Quibus tot*, agnosce poëticam orationem, pro, quid potuere committere, vt iis — clauderetur. *tot funera* h. e. tot clades et calamitates. *ob Italiam* propter Italiae aditum, ne ad Italiam accedant, in toto t. orbe nullus confidendi locus iis relinquitur. nam septem iam annos omnibus terris et maribus errauerant, vt Aen. I, extr.

234. *Hinc*, ab his Troianis, *fore*, orituros esse, *a sanguine Teucri reuocato*, a stirpe T. instaurata per nouam progeniem, (cf. sup. I, 19 sqq.) *Romanos — ductores*, populum regnatorem, *qui m. qui t. — tenerent. Voluentibus annis* sc. se, nota poëtica ratio, quoniam annus in orbem redit.

236. *Omni ditione*, Seru. omni potestate, pace, legibus, bello.

Pollicitus. Quae te, Genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Troiae triſtisque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achiuis,

Illyricos

ſtiores. Heinſ. *terras omnis* fragm. Vatic. a Campiglia expreſſum, cuius lectionis etiam Seruius meminit. Nec diffiteor hanc lectionem multo magis epicae dignitati conuenire videri, quam ſubtilem omnium generum poteſtatis comprehenſionem. 237 vide an lenior fluat oratio, ſi diſtinxeris: *Certe hinc — pollicitus, quae te, genitor, ſententia vertit?* Durum enim illud *pollicitus* ſine *es* in fine ſententiae abſolutae. 238 *caſum* quatuor Burmanni. *caſus* Bigot. 241 *rex ſumme* Hamb. ſec. in Exc. Cortii. 242 *delapſus* alter Hamburg. et Franc.

bello. Aen. X, 53. *magna ditione — Carthago premat Auſoniam.* Sed v. Var. Lect.

237. *Quae te ſententia vertit* exquiſite, quod nouum conſilium vertit te, mutauit animum tuum. Vulgari ratione *vertitur* ſententia, animus, conſilium. mox *occaſum Troiae ſolabar* etiam exquiſite, vt fere ſemper poëtae, pro, *conſolari ſe.* cf. Georg. I, 293.

239. *Fatis contraria fata rependens.* etiam hoc docte; *rependens*, compenſans, *fata contraria*, Troianorum calamitates, *fatis* ſc. melioribus, nouo Italiae regno, h. e. ſperans, fortunam Troianorum futuram eſſe tanto laetiorem. Plane aliter *contraria fata* dicuntur Aen. IX, 136.

242—249. Cf. Seru. ad h. l. ex eo Pompon. Sab. Liuius I, 1. — *caſibus deinde variis Antenorem — veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum;* hic ſinus poëtae doctius *Illyrici ſinus*, namque Illyricum maiori Adriatici ſinus parti praetenditur; idem *intima regna* Liburnorum, nam verſus interiores receſſus Liburni, Illyrici populus, tum Iſtri, hinc Veneti et Euganei. Succeſſerant autem Veneti in Euganeorum ſedes. (quod ſi teneas, Corradi et Burmanni difficultatem ad v. 243. facile tolli videbis) Quod vero *tutus*, hoc eo ſpectat, quod ſiue nullo numine aduerſante, ſiue barbaris non prohibentibus, (ſed illud melius) illas terras occupauit. Potuere tamen et alia eſſe Antenoris fata, quae nunc ignorantur. Ita colligo ex Sex. Aurel. Victor. de orig. G. Rom. c. 1. *Quare autem addiderit* tutus, *ſuo loco planiſſime annotauimus in commentatione, quam conſcribere coepimus, recognitam ex eo libro, qui inſcriptus eſt*

de

Illyricos penetrare ſinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timaui:
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arua ſonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, ſedesque locauit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa. Nunc placida compoſtus pace quieſcit.

 Nos,

245 *magno* Parrhaſ. ex v. 55. *cum vaſto* alter Hamburg. 246 *proruptum* defendit Heinſius hic et alibi. cf. inprimis ad Silium III, 51. Eſt ſane exquiſita vox hoc ſenſu, pro *prorumpens.* multi *praeruptum,* cf. Cerda. etiam Fragm. Vatic. a pr. m. et ap. Senec. Qu. nat. III, c. 1. quod ſane defendi poſſet. cf. ſup. 105. *praereptum* Ed. Ven. *in mare proruptum* Moret. pr. et Franc. 247 *vrbes* Zulich. *ſedemque* Exc. Burm. 249 *Troica* tres ap. Burm. *cum placida c. p. quieuit.* Menag. alter.

de Origine Patauina. (Sic enim locum illum forte conſtituas) —Tandem etiam, poëtarum more, qui a finitimis locis multa deſignant, (ſcilicet vt ornatum inde et nouarum rerum notionibus ſuauitatem verſibus ſuis quaerant,) *Timauum,* quamquam paullo remotiorem flumium, ſed notiorem et veterum forte poëtarum vſu frequentatum, ad ſitum eundem declarandum commemorat. Sed de hoc v. Excurſ. ad v. 244 ſq. — *Hic tamen* refer ad Illyricos ſinus; in oris his litoris Adriatici, et quidem, cum ad intimos ſinus receſſus penetraſſet, inter Euganeos, qui tum haec loca tenebant, Pataium ille condidit, et *genti nomen dedit;* at quale? dicunt *Antenoridarum.* apud poëtas vtique; non vero vulgare nomen. ſed Venetorum nomen, quod vulgo veteres ab Henetis Paphlagoniae, quos Antenori viae ſocios fuiſſe aiebant, ductum eſſe volunt; falſo tamen, nam Veneti aut a Belgica Gallorum gente (v. Strab. IV, p. 298. A.) aut ab Illyriis populis originem habuere. v. Herodot. I, 196. Sed de his alio loco actum. — *armaque fixit Troia*, pace ſc. et tranquillo otio parto; quod ſuaui rerum imagine reddidit, petita illa ab iis, qui militia miſſi arma ſuſpenderent et figerent. cf. Pompon. Sab. ad h. l. — *Nunc placida compoſtus pace quieſcit.* Sane *componi* abſolute mortui dicuntur, et iidem *quieſcere.* Veneris tamen conſilio, quo hoc exemplum affert, parum conueniret, Antenoris *mortem placidam* laudare; at ſi de quietis ſedibus, rebus placatis, vita tranquilla agitur, tum fere *res compoſitae* memorantur, non ipſi

Nos, tua progenies, coeli quibus adnuis arcem,
Nauibus (infandum) amiſſis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longe diſiungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Vultu,

251 *Infande* duo Burm. (et ſic apud Seruium legendum: *infandum* pro *infande* poſuit. *amiſſis infandum* Doruill. 252 Dubitat Burmannus, an *aque* ſit ſcribendum. Verum etſi non ſcribitur, ſubintelligendum tamen: *atque* ab *Italis oris diſiungimur*, interiacente mari et aliis terris. *aruis* Leid. vnus et Hamburg. pr. pro var. lect. 253 *in regna* pro var. lect. Hamburg. ſec. et Oudart.

ipſi homines; aut ſi hoc fit, tum adiectum aliquid videas: *ad pacem, ad modeſtiam* etc Atque ita etiam in iis ipſis locis fit, quae h. l. a Burmanno laudantur. Sed dicendum, poëtam h. l. *compoſitum* nouo exemplo adhibuiſſe, poſtquam ſe compoſuit; vt *ſe componere* dicuntur ii, qui ſe quieti dant ac ſomno; aut quieſcit *rebus compoſitis*, adeoque et ipſe *compoſitus*.

250. Magno cum artificio ſe ipſam facit vnam ex Troianis, qui iniuriam tulerint: *Nos, tua p. quibus annuis arcem coeli*, h. e. coelum, promittis Aeneam poſt mortem inter Deos iri relatum. Callide et inuidioſe etiam illa: *vnius* ob iram ſc. Iunonis, et *nauibus a.* pro nauium parte et *prodimur*, per fraudes perdimur, per inſidias Iunonis calamitatibus vexamur.

253. *Pietatis*, qua Aeneas inſignis. At ipſa ſuam perſonam interponens: haec pietatis et amoris erga te praemia? *in ſceptra*, in promiſſum Italiae regnum, cum Troiano exciderat, *reponis*, pro vulgari, reſtituis.

254—296. Sequitur nobiliſſimus locus, in quo ſub vaticinii ſpecie, arte non improbabili, explicantur Romae origines, incrementa ſplendorque imperii Auguſti.

254—256. Aliter haec Virgilius adſtruxit, quam Homerus ſua, cum Thetidi annueret Iupiter Il. α, 517 ſqq. in quibus Iouis maieſtas auguſtior. At hic placidi μειλιχίη, Iouis ſuauis imago. Apud Gudium Inſcr. p. V, n. 3. *Ioui Opt. Max. Serenatori* legitur. cf. Gemmam et alia ap. Gorium Dactylioth. Smith n. II. Oſculum Veneris ori impreſſum ex Il. ε, 372. poëtae in mentem veniſſe videtur, vbi Dione mater Venerem amplectitur. In ſingulis tamen obſerua decorem. Vs. 254. ſecundum Ennium: *Olli reſpondet rex Albaï longai* et alia. ſubridens μειδιόων — In v. 255. Ennium

Vultu, quo coelum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libauit natae. Dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea. Manent inmota tuorum
Fata tibi. Cernes vrbem et promiſſa Lauini
Moenia, ſublimemque feres ad ſidera coeli
Magnanimum Aenean: neque me ſententia vertit.

255 *tempeſtatemque* Bigot. 256 *dein* tert. Goth. 257 *Cytherea.* Mirum ex τὰ Κύθηρα, Κυθήρεια, factum eſſe Κυθέρεια, etiam Κυθερήια. 258 *et* in al. deeſt, monente G. Fabricio, conterraneo noſtro, quem ſequutus eſt Cuningamus. 260 *vertet* Rottend. ſec. Moret. ſec.

nium ante oculos fuiſſe notat Seruius: *Iupiter hic riſit; tempeſtatesque ſerenae Riſerunt omnes riſu Iouis omnipotentis.* Sed Ennius, vtut oratio horrida ſit, multo viuidius rem expreſſit: *Ridet Iupiter; et tempeſtates arrident. Oſcula libare* poteſt ſane cum Salmaſio poſt Seruium accipi, os alterius leuiter labiis ſuis perſtringere; ſed ſi pro *dare oſculum* accipias, poëticae dictionis genio et carminis dignitati conſules. *libare*, (vt XII, 434. *Summa per galeam delibans oſcula*) *oſcula*, libando, leuiter attingendo ſumere; vt in illis, *amnem, fluuium, libare. Natae* cum energia adiectum, licet iam *olli* anteceſſiſſet; vt reuocetur in animum perſona eius, de quo agitur. Ita ſemper fere Homerus: τῷ δ' — Ἕκτορι et al. Non videbat hoc Seruius. *Parce metui*, parce metuere, noli — φείδεο τοῦ δεῖσθαι. *Cernes vrbem;* ſentis quam ἐνεργῶς ſit expreſſum.

259. Propter v. 250. *coeli quibus annuis arcem.* Bene addidit *feres*, vt gratius eſſet, quod per ipſam fieret, pulcre monente Seruio. Recipietur vtique olim Aeneas inter deos Aen. XII, 794 *Indigetem Aeneam ſcis ipſa, et ſcire fateris, Deberi coelo* fatisque ad ſidera tolli. Vtrumque ex Ennio I. Annal. *Vnus erit, quem tu tolles ad caerula coeli Templa;* qui verſus non ex Veneris, vt Columna putat ad e. l. p. 34. ſed ex Martis oratione ſeruatus eſt. Docent hoc ſequiorum poëtarum loca, qui Ennium ante oculos habuerunt, inprimis Ouidii Faſt. II, 487. vbi Mars ad Iouem: *Redde patri natum* (Romulum) — *Vnus erit quem tu tolles in caerula coeli,* (quae ipſa lectio ex Ennio tuenda) *Tu mihi dixiſti. Sint rata dicta Iouis.* Adde Met. XIV, 813 ſqq.

260. *Neque me ſententia vertit.* ad v. 237. *quae te g. ſententia vertit.* Ceterum *magnanimus*, vt ſemel moneamus, male de generoſa animi indole accipiunt; eſt *fortis, animoſus*, ex μεγάθυμος, μεγαλήτωρ, μέγα φρονέων,

Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura remordet,
Longius et voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque ferocis
Contundet; moresque viris et moenia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit aeſtas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis menſibus orbis

Imperio

261 Antiquae edd. iungunt fere: *Hic, tibi.* Ex Graeu. notat Burm. *Hinc (Tibi f. enim) q.* Duo *hinc. quando te haec* Menag. alt. 262 *euoluens* Hamb. pr. Pariſ. a pr. m. Doruill. Ed. Ven. vti Waddel. Animadu. Crit. p. 10. emendarat; et ſane de temporum hiſtoriis commode *τὸ euolui.* Sed non bene copula deſideretur; et epicae orationi accommodatiſſimum: *mouebo voluens longius,* pro petam, repetam. Hoc fere Ge. II, 295. Aeſculus — *immota manet multosque nepotes, Multa virum* voluens *durando ſecula* vincit, et ſic alibi *voluens* ſimili ſenſu: *Tum genitor veterum* voluens *monumenta virorum — ait* Aen. IV, 102. *ac voluens* Parrh. Sed *et v.* etiam fragm. Vatic. *monebo* ed. Dan. et quae eam ſequuntur. *docebo* Puger. et vn. Guelf. in Exc. Cort. 264 *mortesque* Zulich. *moenia condet* Oudart. et Hamb pr. pro var. lect. a gloſſatoris manu. 266 *transierant* qu. Moret. *cum* alter Hamb. 267 *Iulus* Exc. Burm. ſed *Iulo* defendit etiam Rufin. de Schem. Lex. p. 33. ap. Burm. *quoi* fragm. Vatic. 269 *annos* Longob. Pierii, ſollenni lapſu.

νέων, quae omnia ad bellicam virtutem referenda.

262. Quandoquidem haec cura te mordet, cruciat, rem tibi exponam et longius voluens *fatorum arcana mouebo*, h. e. fata altius repetam. Vſum *τοῦ mouere* exemplis bene declarauit Bentlei. ad Horat. III, Carm. 7, 20. Ratio in eo ineſt, quod quae ἐκφέρομεν, proferimus, promimus, manifeſta facimus, declaramus, proprie *mouere* dici poſſumus. *longius voluens*, euoluens, repetens. *Italia*, in I. more Graecorum adoptato a Virgilio et hinc ab aliis. *pop. feroces contundet.* vides praelia cum Rutulis et Etruſcis per victoriam declarari.

264—266. *Moresque viris et moenia ponet*, vrbem condet Lauinium et nouum imperium fundabit legibus, (leges ponet) per illud triennium, quo regnum tenebit. Haec ornat: *Tertia dum* h. e. *donec. terna hiberna*, pro hibernorum temporibus h. e. tres hiemes, tres anni.

v. 267. v. Excurſ. ad h. v.

269—271. Trigeſimo regni

anno

Imperio explebit, regnumque ab ſede Lauini
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hic iam ter centum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea; donec regina ſacerdos

270 *ab ſ.* Heinſ. e Medic. et al. adde Rom. antea: *a ſ.* Sprot. et Parrhaſ. *a ſede Latini.* Ceterum ſi *Lauinium* vnice verum eſt, ſcribendum hic et v. 258. *Lauinl.* 271 *magna vi* Zulich. vt et alibi. v. Burm. *vi multa* Oudart. et ſic alii ap. Pier. *muniet vrbem* ſec. Hamb. 272 *tercentos* Montalb. et Ven. *trescentum* fragm. Moret. *Hinc* Seru. et MS. Bersmanni, quos ſequitur Cuningamus; et ſic aliquot Heinſiani; *hoc* duo. Cum *regnabitur* abſolute dictum ſit, tum autem ex more dicendum eſſet, *genti Hectoreae* h. e. ab *g. H.* Burmannus, Vir latiniſſime doctus, emendat: *Haec* ſc. Alba regnabitur. Neſcio tamen, annon vulgata ad eundem loquendi modum accedat: *regnatur* eſt regnum tenetur, habetur, *ſub gente H.* vt Homeri ὑπὸ, cum notatione obſequii aut imperii, quod patitur quis. *Haec* tamen expeditior eſt lectio.

anno Aſcanius Albam Longam condidit, ſedemque regni a Lauinio in nouam vrbem transtulit. Ita et alii tradunt. Quod ſi is verborum ſenſus eſſe debet, antique locutus eſt poëta pro: Aſcanius XXX annos imperio explebit, *cum* regnum transferet. ſi tamen ad communem rationem verba accipias, nihil definit poëta, ſed Aſcanium XXX annos eſſe regnaturum, et in hoc regni tempore vrbem nouam conditurum ait. *orbes*, annos, *magnos*, longos, vt alibi, epitheto ex natura anni depromto, quatenus plurium menſium ſpatia in ſe comprehendit. Argutatur Macrob. in Somn. Scip. II, 11. et Seru. cum aliis interpretibus in h. v. Sic Ecl. IV, 2. *magni menſes: voluendis menſibus*, qui voluuntur, voluunt ſe. *muniet* exquiſitius quam *exſtruet. multa vi*, magnis opibus, magno hominum rerumque apparatu; at Burm. contendit eſſe, magno impetu, animi ardore, ſtudio.

272. Per CCC annos reges e Troiana ſtirpe Albae Longae eſſe regnaturos ait ad Romulum vsque. De rationibus hiſtoricis olim in Excurſu ſuper temporibus aduentus Aeneae in Italiam diſputabitur. *Gens Hectorea* eſt Troiana ſimpl. vt V, 190 *Hectorei ſocii.* ſic et alii v. Burm. Ex Troiana ſaltem ſtirpe, ſi forte non omnes ex Aeneae proſapia, oriundi fuerunt reges, qui Albae Longae imperarunt, quamuis illa non modo Troianos, ſed etiam Latinos Aborigines haberet incolas. *regnabitur ſub g.* v. Var. Lect. Aen. XII, 826. *Sit Latium; ſint Albani per ſecula reges* etc.

Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupae fuluo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem, et Mauortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
Quae mare nunc terrasque metu coelumque fatigat,
Consilia

274 *Partu geminam* sec. Hamb. 275 *tectus* Vratisl. 276 *accipiet* Hamb. pr. cum vno Guelpherb. in Exc. Cort. nec hoc male. 277 *ducit* alter Hamb. 278 *metam* Bigot. minus poëtice. 280 *quae terrasque* quidam codd. ap. Burm. et Pier. sed sic melius *que* abesset.

274. *Ilia* poëtis dicta, ab Ilio Troiae, Rhea Syluia, *sacerdos* Virgo Vestalis, *regina* h. e. regio sanguine orta, vt βασίλισσα, *Marte grauis*, e Marte grauida, gemellos vno partu edet.

275—277. Romulus Romam condet. Quam ornate et splendide hoc poëta extulit! vt *lupam nutricem* attingeret, Romulum, antiquorum heroum more, pro casside lupae exuuias seu lupinam pellem gessisse narrat. *Et galea hirsuta compta lupina coma* Propert. IV, 10, 20. de Romulo. *laetus tegmine*, pro ornatus, aut, qui habet. *tegmen lupae* pro exuuiis lupae. v. Burm. *R. excipiet gentem*, succedet genti Hectoreae, s. Troianae; h. e. post alios ex ea gente, ex Aeneae posteritate, succedet in regno Albano Romulus. Sunt haec omnia, vaticiniorum et oraculorum more, per ambages ac pleniore ore exposita, quam in oratione Iouis ad filiam exspectari poterat. *Moenia Mauortia*, Roma a Martis filio condita; vt saepe al.

278. 279. *Rerum metas*, h. e. limites *imperii. sine fine*, aeterna vrbs, vt in numis et monumentis. A poëtis haec innumeris in locis ornata et variata.

280. *Quae m. — metu c. fatigat.* si *metu*, h. e. prae metu, Iuno fatigat omnia sc. precibus, hortatu, minis; habes auctoritatem v. 23. *Id metuens veterisque memor Saturnia belli* etc. Sic tamen tenue nescio quid infertur orationi. Sin *Iuno fatigat metu* h. e. terroribus, *mare, terras, coelum*, verearis forte, ne turgere videatur oratio. Sed subest sententia: Iunonem omnia nunc miscere, vt Troianos perdat. Inf. XI, 400. *Proinde omnia magno Ne cessa turbare metu.* et VII, 301. *Absumtae in Teucros vires coelique marisque. Fatigare* praeclare hoc sensu, de rebus, quibus vel abutaris vel frequenter, multum, nimium vtaris; vnde turbare, affligere, vexare.

281. Iu-

Consilia in melius referet, mecumque fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.

Nasce-

281 *Mecumque iuvabit* sec. Moret. sollennis varietas. cf. Burm. 282 *Progeniem rerum dominos* Bigot. Sed *Romanos* firmat Sueton. Aug. 40. et, qui et ipse versum repetit et ad Domitiani laudes transferr, lib. XIV, 124. Martialis. 283 *placitum est* Leidens. male cum aliis ap. Pier. v. Burm. ad Lucan. II, 5. et inf. ad Aen. II, 428. 284 *Pythiam*, *Phythiam* male scribitur. 285 *Imperio* Parrhas. ex interpretatione. *et v.* duo. *cunctis* Hamb. pr. cum nonnullis Pierianis.

281. Iunonem animo mutato in meliorem partem εἰς τὸ βέλτιον iam consulentem (sic XI, 426. *Multa dies — Rettulit in melius*) Romanisque placatam ex Horatio reminisceris Carm. III, 3. *Gratum elocuta consiliantibus Iunone diuis* etc.

282. Augusto frequentatum hunc versum ex Sueton. Octau. 40. notum. Versus dignitatem in prima parte facile percipias. at post *Romanos rerum dominos*, annon languet *gentemque togatam*, h. e. a vestimenti genere designatam? Quis enim nunc simile quid ferret in Gallis, Anglis, designandis? — Scilicet Romanos *belli pacisque artibus claros* memorat poëta: *Romanos, rerum dominos* h. e. orbis terrarum regnatores, an hoc sine armis? sine bellica virtute? Iam *gentemque togatam* intelligas spectare ad togae h. e. pacis artes ac virtutes. Et cogitandum, maiorem dignitatem in toga olim fuisse quam nunc in vllo vestimenti genere. *The enrob'd people* diceret non minus grauiter Britannus aliquis; vt belle monebat me Brandes. V. Cl. *Sic placitum*, ita ego constitui, decreui. De formula agit Burm. ad Aen. II, 428.

283 — 285. Splendide Romanorum bella cum Graecis et Achaiam in prouinciam pop. Rom. redactam designat. *lustris*, annis. *domus Assaraci*, Romani a Troianis oriundi, inter quos Assaracus, Trois filius, ex Aeneae fuit maioribus. Graecia praeclare per *Phthiam*, vtpote Achillis patriam, et *Mycenas*, Agamemnonis regiam, declarata; nec non per *Argos*, quos tum Diomedes tenebat, (Il. β, 559 sq. erant tamen illi tantae tum dignitatis, vt apud Homerum tota Graecia per *Argos*, et totus exercitus *Argiuorum* nomine insigniretur. inf. VI, 839. *Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas.* Grauissima vocabula et ista: *Seruitio premet — dominabitur.*

286 seqq.

Naſcetur pulchra Troianus origine Caeſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris;
Iulius, a magno demiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim coelo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. Vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.

Cana

287 *Et famam* ſec. Hamb. *fama* deleta lit. *m* Regius. *terminat* Oudart. et duo Leid. a m. pr. 288 *dimiſſum* plerique vitioſe. 289 alii olim *honeſtum*, ſec. Seru. natum ſcilicet ex *honuſtum*, vt ſcribebatur. 290 *Adſpicies* Fabricii MS. cum Goth. tert. et quatuor ap. Burm. qui *accipies* Schol. Cruqu. Horat. auctoritate et Ge. I, 28. *et te maximus orbis — Accipiat*. Sed eſt omnino grauius, et habet plus ἐνεργείας reſpectu Veneris. Sic v. 259. *ſublimemque feres*. 291 *miteſcunt* Hamb. alt. Ceterum Burm. coni. *Aſpera quum p. — Cana Fides — iura dabunt*. Sed hoc vaticinationis impetum et vim infringere videtur. Sunt ſcilicet talia abruptis ſententiis efferenda.

286 ſeqq. Ad Auguſtum referas haud dubie verius quam ad Iulium Caeſarem cum Seruio, Cerda et aliis ap. Burm. Nam nec terrarum imperium v. 287. facile Caeſari tribuitur, neque *is ſpoliis Orientis onuſtus*, neque ab eo pax reſtituta v. 290. Contra de Auguſto talia vbique obuia. v. inpr. Aen. VI, 793 ſq. Et *is Caeſar Iulius* adoptionis iure, hinc *Troianus*, ab Aſcanio Troiano genus ducens; itaque *Iulius*, *nomen demiſſum a m. I.* h. e. naſcetur Caeſar, Iulius nomine, quod nomen ab Iulo in eum venit. *pulchra origine* ſimpl. clara. Non ad Venerem reſpici poſſe puto, per ſermonis vſum. — 289. *Hunc tu o.* haec illa perpetua poëtarum inprimisque Virgilii de Auguſti in Parthos expeditione vaticinatio v. Vit. Virg. p. CLVIII. CLIX. CLXIII. cf. ad Georg. II, 170. neque in vnum certum annum ea cogere neceſſe eſt; quin adeo ante ſigna a Parthis reddita poëticus ingenii feruor haec ita recte efferre poterat. *ſecura*, nemine intercedente, Iunone placata. *vocabitur h. q. votis*, praeclare honores diuinos habendos Auguſto oſtendit, vt Georg. I, 42.

291. Ad Ianum clauſum V. C. 725. et pacem per terrarum orbem reſtitutam recte refertur cf. Virg. Vit. ad h. a. Nec tamen hinc probare aliquis ſuſcipiat, hoc ipſo anno primum Aeneidos librum eſſe ſcriptum. *ſecula aſpera miteſcent*, tempus illud erit pacatum. Quae ſequuntur, magnifice expreſſa ſunt: ſed de his v. Excurſ. ad h. v.

299. *Fati*,

Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus,
Iura dabunt: dirae ferro et compagibus artis
Claudentur Belli portae. Furor inpius intus
Saeua ſedens ſuper arma, et centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Vt terrae, vtque nouae pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyae citus adſtitit oris.
Et iam iuſſa facit: ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente Deo. In primis regina quietum
Adcipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Aeneas, per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data eſt, exire; locosque
Explorare nouos, quas vento adceſſerit oras;

Qui

293 *Et* deeſt Bigot. *arctis* al vt male ſcribi ſolet. 295 *Sceua* Franc. et Parrh. 297 *Maiae* ſec. Moret. et ſic Rom. a m. pr. *demittit* ex melioribus repoſuit Heinſ. Vulgo *dimittit*. *demiſit* Ald. et Iunt. *dimiſit* pr. Goth. *demittit Olympo* Goth. ſec. 298 *atque* al. et ſic vulgo ante Heinſ. 300 *aethera* Leid. et al. *aëra multum* ed. Ven. 301 *ac* deeſt pr. Moret. 302 *Omnia iuſſa* Oudart. *At iam i. gerit* Hamb. pr. 306 *alta* ſec. Moret. *locosque Quaerere conſtituit, quos vento a. — Explorare* Menag. pr. Ex quibus illa poſſis tenere: *locosque Explorare nouos, quos vento acceſſerit; oras Qui teneant, — hominesne feraene.* 307 *acceſſerat* Leid.

299. *Fati*, quo Troianis Italia erat petenda; quod ignoranti Didoni verendum erat, ne aduenae in his litoribus ſedem figere vellent cf. 527. Mox *remigio alarum* ornate. Alae auium cum nauium remis comparari ſolent.

302. Ponunt feroces animos; mites et placidos animos accipiunt, ne aduenarum conſpectu exterriti armis eos propulſent. — *quietum animum* ἕκηλον, l. εὔκηλον, pro placidum, propitium, εὐμενῆ.

305. *Per noctem plurima voluens.* ἀλλ' Ἀτρείδην — — ὕπνος ἔχε γλυκερός, πολλὰ φρεσὶν ὁρμαίνοντα Il. κ, 4. *lux alma*, grata, iucunda. Vt ſemel moneamus, *almus* conuenit fere cum noſtro *gutthätig*, quo poëtae vtuntur.

307. Explorat loca noua, et explorat, ad quas oras acceſſerit venti vi, ſeu tempeſtate, appulſus

Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feraene,
Quaerere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus vmbris
Occulit. Ipse vno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia silua,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma

Sparta-

308 *vident* Medic. a m. pr. *feraeue* male multi. 309 abest *que* a Longob. et al. Pierio non probante. 310 *conuexu* Zulich. Oudart. Leid. a m. sec. et Exc. Burm. 312 *Achatae* Medic. sed *Achate* firmat Heins. Prisciani auctoritate. *atque vno* Hamb. pr. et Puget. 313 *lati ferri* Hamb. pr. pro var. lect. quod ex Seruio esse deriuatum Burm. vidit. cf. IV, 131. 314 *sese obtulit* nouem ap. Burm. quod recte reiicit. Sed ratio est, quod *sese tulit* exquisitius est; vt et illud: *obuia se tulit*, quam *tulit se obuiam*. 315 *ferens* Sprot. et Hamb. pr. *Virginis — et virginis Spartanae* miror nemini displicuisse sic iuncta, quippe parum suauiter. Assimulauerat se facie ac vestitu *puellae*, et erat armata *puellae Spartanae* more. Nec importunitatem mutata interpunctione sustuleris. Exspectabas Nympham vel Dianam: *Naidos os h. gerens*, aut simile quid; vt Ouid. Met. I, 691. 5. *Naias vna fuit — ritu quoque cincta Dianae Falleret, et credi posset Latonia.*

appulsus — *exacta referre*, quae explorasset, comperisset.

308. Color ductus ex Odyss. ζ, 119 sqq. vbi Vlysses in Phaeacum insula expergefactus est; et multo magis ex Odyss. κ, 144 sqq. vbi Vlysses ad Aeaeam insulam appulit.

310. Classem occultat sub conuexa rupe nemoribus consita 162 — 165.

313. *Crispans*, exquisitius quam vibrans, habens. Binas hastas gerere, mos fere heroum et apud poëtas. cf. XII, 165. et apud artifices. Res vana esset exempla congerere. *Achates* Aeneae comes datus, vt ap. Homer. θεράποντες heroum et ἑταῖροι: Idomenei Meriones etc.

314. Antequam siluam litoris esset egressus, *sese tulit*, se egit, incessit *obuia*, (cf. inf. 503.) occurrit ei Venus, puellae venatricis vultu et amictu. Habuit, quem imitaretur Homerum Odyss. η, 19 sqq. ν, 221 sqq. vbi Minerua altero loco puellae aqualem gestanti, in altero pastori assimilata Vlyssi obuia et viae dux fit. Sed non infeliciter rem variauit Virgilius.

316. Ar-

Spartanae: vel qualis equos Threïssa fatigat

Harpa-

316 *Virginis arma Sarranae* h. e. Tyriae (cf. Georg. II, 506.) ingeniosa est emendatio Marklandi ad Statii Silu. V, 2, 118. Burmannus eam h. l. exagitat, quod de Tyriis colonis Aeneas nondum aliquid cogitare poterat; Spartanae autem (quod tamen dubites) vel Threissae virginis species occurrere iam ante Aeneae debuerat. Enimuero poëta non declarat, qualem sibi Aeneas deae speciem animo nunc finxerit; sed lectori delineare laborat formam et habitum Veneris, qualem lector suo animo eam repraesentare sibi debeat. Marklandi autem emendatio locum habet nullum propterea, quod ipsam comparationem iugulat. *Spartanarum* virginum vel Thracicarum formae habitusque notissimi sunt; his igitur vti debuit poëta ad declarandum id, quod per se sensibus legentis subiici satis clare non poterat. Infra autem Venus, ne dea crederetur, recte se Tyriam aliquam puellam simulare poterat, cum iam expositura esset, qui essent, qui haec loca incolerent. *Threissa*, Θρᾶσσα, Θρῆσσα, Θρήισσα, vt Θρᾶξ, Θρήιξ.

316. Arcum cum sagitta habebat, puellae Spartanae vel Thressae more. Hoc structurae forma variauit. De Spartanarum puellarum exercitatione palaestrica nota res. Enimuero tum *nudae* erant, vt tot loca docere possunt; vel Plutarchi ille classicus in Lycurgo p. 47. F. et — *More tuae gentis nitida dum nuda palaestra Ludis*, Paris ad Helenam ap. Ouid. Epist. XVI, 149. cf. Propert. III, 14, 1. vbi v. Intpp. et Crag. de rep. Laced. lib. III. t. 9. inst. 4. Nisi igitur dicamus, in iaculorum certe missione nudis corporibus eas non fuisse, ad communem potius puellarum Lacaenarum habitum erit referendum, cum militaria opera tractarent, atque ideo breuibus tunicis, iisque ad femur vsque diffusis vterentur, vt nudum femur in incessu appareret, (vnde φαινομηρίδες Spartanae puellae; qua de re loc. class. Plutarch. in Lycurgo p. 76. F. Eurip. Andromache 596 sqq. vbi v. Barnes. et hic Cerdam. Pollux VII, 55. adde Clem. Alex. II. Paedag. 10.) Hic tamen ab eo potissimum Spartana virgo designatur, quod arcum cum telis gerit. Nam coma soluta ad eam non spectat; si vel Horatium memineris: *in comtum Lacaenae more comam religata nodum* II, Carm. 11, 23. quem locum intactum esse relinquendum putamus. *Harpalyces* in vetustis fabulis notum nomen. Alia est ab Iphiclo spreta, a qua cantilena *Harpalyce* dicta. Ex Aristoxeni ὑπομνήμασιν narrat Athenaeus XIV, 3. p. 619. F. alia Clymeni filia, de qua ex Euphorione Parthenius Erotic. c. 13. Hic tertia, notior illa paullo ceteris, Harpalyci, Amymnaeorum (ita legendum, sic Amymnos Epiri memorat Steph. Byz.) Thraciae regis,

Harpalyce, volucremque fuga praeuertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, monſtrate mearum
Vidiſtis

317 al. *Arpalyce. Harpalice.* Sed eſt Ἁρπαλύκη. Mox *Eurum* Rutgerſii, Huetii aliorumque (v. Cuningam. ad h. l.) emendatio eſt, obuia ſane et in quam quilibet facile incidat. Docte de ea egit Burm. ad h. l. cf. Bentl. ad Horat. I. Carm. 25, 20. vbi recte Euro Hebrus ceſſit. In noſtro loco *Hebrus* defendi poteſt ex vſu poëtarum comparandi motus curſusque celeritatem cum fluuiorum impetu. Neque obſtat, quod Hebrum nonnulli leni et placido flumine procedere tradunt. Poëtarum enim non ſemper eſt in his ſumma ſubtilitas. v. Burm. ad Valer. Fl. V, 180. *Eurum* tamen accommodatiorem h. l. eſſe, negari nequit. 319 *comam* Heinſ. ex ſcriptis, vt magis poëticum; et ſic omnes meliores, etiam Pieriani. al. *comas defundere* Sprot. et Rottend. pr. *diſpergere* Leid. vn. ex gloſſ. 321 *Et prior. At prior. Ac prius* in al. *inquit, nobis m.* Goth. ſec.

regis, quae in ſiluis educta venatibus et curſibus ſeſe durauerat. De ea v. h. l. Seru. et Hygin. f. 193.

317. Vid. ad var. Lect.

318. *De more*, qui venantum mos eſſe ſolet. vulgaris fuiſſet oratio: *more venatricis. habilem arcum*, qui facile haberi, tractari poteſt; h. l. leuis vt Valer. Fl. III, 523. *leuis omnibus arcus.* I, 109. *Tela puer facilesque humeris gaudentibus arcus Geſtat Hylas.* Sane alias *habile telum* poteſt et de magno grauique dici, ſi ſcilicet is, qui gerit, ſit robuſtior v. c. de Aeneae clypeo Aen. XII, 432. cf. ad Tibull. I, 9, 7. et Burm. ad Ouid. II. Met. 531. — *dederat ventis comam diffundere* δῶκεν ἀνέμοις φέρεσθαι, h. e. ὥστε, diffundendam; h. e. comam ſolutam habebat.

Amplificauit haec, vt ſolet, Claudianus de R. P. 30 ſqq.

320. *Nuda genu*, adeoque ſuccincta vt venatrix; v. ad Callim. in Dian. v. 11. et ad Oppian. I. Cyneg. 97. *Sinum* ſcilicet veſtis *collegerat nodo;* poſſis intelligere fibulam, vt de Charonte VI, 301. *Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.* et Claudian. de R. P. 40. *Collectae teneri nodantur iaſpide veſtes.* Sed, ſi bene meminimus, fibula in humeris, non in pectore veſtem colligit. Igitur melius cum Cerda de cingulo, qui Liuii Andronici notos verſus poëtae ante oculos fuiſſe ſuſpicabatur: *Balteus et reuocet volucres in pectore ſinus.* Nodus ſcil. omnino pro quouis vinculo.

321. Quo ſermone ac lingua

Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetra et maculoſae tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O quam te memorem? virgo; namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem ſonat; o, Dea certe;

An

322 *Si quam bortantem* Zulich. 323 *pharetram* habebant codd. Priſciani tempore et ſic Hamb. ſec. et aliquot Pieriani. Ita ſcribendum etiam eſſet *tegmina*, vt Gudian. a m. pr. *maculoſo* Mentel. pr. *aut m.* Menag. pr. 325 *at* Seru. et edd. Ald. Iunt. Scilicet erat ea vulgaris lectio, quam Pierius e codd. conſenſu emendauit. *ſic f. inquit* ſec. Hamb. quod meliorem ſonum facit, addit Burm. niſi forte *infit*. 326 *mihi eſt* Franc. *nec* Goth. pr. 327 *O quid te* ed. Ven. *voltus* e Gudiano. *cultus* Hamb. ſec. Interpunctionem horum verſuum mutaui. 328 *vox hominum* Gud. a m. pr. cum al. *neque vox vn.* Moret.

gua hic in Africae oris, Venus et mox Dido et ſic alii in Sicilia et Italia, cum Aenea vti potuerint, vt, quae dicerent, ab hoc intelligi poſſent, aliena a poëſi epica eſt quaeſtio, ne dicam inepta. Omnem enim eius vim, illecebras et gratam fraudem interciperet talis ſubtilitas. Conuentum eſt inter poëtam et lectorem tacite in hoc, vt communi ſermone inter ſe vti putentur Troiani et Achivi et ſic porro. Semel monuiſſe ſatis eſt.

323. *Succinctam pharetra*, vt gladio, ferro, ſuccinctum dicimus: ſcilicet *ſuccingere* eſt interdum inſtruere ita, vt cinctu adiungamus rem. Pharetra autem humeris pendet cingulo vincta. *tegmen lyncis* vid. ad v. 275.

324. Georg. III, 413. montisque per altos *Ingentem clamore premes ad retia ceruum.* Hic etiam doctius pro *apro, curſum apri premere*, inſequi.

327. Lineas horum verſuum videas in Odyſſ. ζ, 141 ſqq. 149 ſqq. vbi Vlyſſes in ignota terra Nauſicaam ſimili modo alloquitur; et Nauſicaa reſpondet fere v. 192 ſqq. vt Venus v. 338. adde Odyſſ. δ, 376 ſq. vbi Menelaus cum Idothea ſermonem habet. cf. Hymn. in Vener. 92 ſqq. 107 ſqq. Imitatus eſt vſque ad faſtidium copioſus Statius IV, 746 ſqq. cf. mox ad 334.

328—332. Nec tibi vox humana eſt —*ſanguinis*, e genere Nympharum vna — *Sis felix* *χαῖρε θεά, ἵληθι* ſis propitia. cf. Ecl. V, 65. — *quaecunque*, qualiscunque dea ſis, noſtris malis ſuccurre, docendo, ſub qua parte coeli etc.

 334.

An Phoebi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leues quaecumque laborem:
Et quó ſub coelo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris vrbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

Impe-

329 *Aut -- aut* vet. exempla ap. Pier. it. Oudart. et Bigot. accuratius interpungas: *An P. ſoror? an N. ſ. vna?* 330 *quemcunque* Hamb. ſec. et Parrhaſ. 331 *et quo ſub tandem coelo* Parrh. 332 *iactamur* Leid. *locorum* et *locumque* nonnulli. 333 *et vaſtis* Heinſ. e libris, ſuadente iam Pierio. antea *vaſtis et*, vt multi boni codd. cum Romano, quos v. ap. Cuningam. item, omnes Gothani. 335 *tum* Heinſ. e ſcriptis. v. *tunc*. 336 *pharetras* Bigot. et Exc. Burm. 337 *que* abeſt a Reg. *altae* Gudian. *aptare* Seruius citat ad Ecl. VII, 32. 338 *vrbes* Medic. a m. pr. 339 *ſunt fines L.* Bigot. *Libyci fines* Doruill. *fines Libye* Goth. tert. et Guelpherb. vnus a Cortio collatus. *genus inſuperabile* Pieriani aliquot, Moret. quart. et Goth. ſec. Leid. et Reg. pro gloſſ. forte ex IV, 40. *intractabile ferro* Oudart.

334. Odyſſ. τ, 183 ſqq. Telemachus Vlyſſem a Mercurio auguſtiore forma ac corporis ſpecie ornatum, tanquam deum aliquem, alloquitur ſimili fere oratione. Neque diſſimile Alcinoi dictum Vlyſſisque reſponſio Od. η, 199 ſqq. 208 ſqq.

335. *Tali honore*, ex v. antec. int. hoſtia, ſacrificio. Vult enim mortalis virgo videri, non dea.

337. Venantum habitus, cothurnus. Res nota, ne a ſentibus et ſilicibus laederentur crura. Verſus ex Liuio Andronico adumbratus: *Sed iam purpureo ſuras include cothurno.* cf. ſup. Ecl. VII, 32.

338. *Agenoris vrbem;* a progenie Agenoris conditam, quem Graecorum mythi Phoenicum conditorem, ex Aegypto oriundum, et eius poſteros Sidonis reges faciunt, non Tyri, quae multo ſerius et floruit et Graecis innotuit. Sidonii — *Tyron vrbem ante annum Troianae cladis condiderunt*, Iuſtin. XVIII, 3. Noli itaque mirari, Sidonem, non Tyrum, Homero memorari.

339. *Sed fines Libyci* ſunt, h. e. ſolum eſt Libyae pars;

(fines

Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est iniuria, longae
Ambages. Sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat

Omi-

342 *Vestigia* Parrh. Menag. pr. Hamb. pr. et Rottend. pro var. lect. Nec hoc male. sed *fastigia* sunt capita narrationis. 343 Mirum, in *Sychaeus* priorem syllabam produci et mox v. 348 intra tam paucos versus corripi, vt semper aliis in locis corripitur. *Sychaeus* ad scripturam Medicei Cod. aliorumque vetustiorum scripsit Heinsius; idem tamen *Synchaeum* a poëta exaratum fuisse autumabat. nam sic scribi ap. Graecos. (apud Eustath. tantum, si recte memini, ad Perieget. v. 196) Sed etiam sic ingrata illa varietas eiusdem vocis intra decem versus diuersimode scriptae non tollitur. alioqui simile exemplum est in *Sicania* I, 557. et *Sicani* V, 293. et al. Vulgo *Sichaeus* scribitur. Ex *Sicharba* nomen fecisse poëtam Seruius ait. *Acerнas* aut forte verius *Adherbas* Iustino dictus. *Huic Sichaeus erat coniux* Goth. tert. *ditissimus auri* iam Huetiana emendatione tritum est. Me non tam v. 348 et 361. moueret, quam hoc, quod in tali gente, qualis Phoenicum, mercatu et nauigatione inclita, ex *auri* potius copia, quam ex latifundiis declarari debuisse videntur diuitiae. Et Iustinus XVIII, 4, 6. *Huic* (Elissae marito) *magnae sed dissimulatae opes erant*, aurumque *metu regis non tectis sed terrae crediderat.* Enimuero habuit poëta historicos, quos sequeretur, vt ex scriptoribus apparet, sequioribus quidem, sed qui vetustiores exscripsere, vt Io. Malala p. 206. ed. Oxon. qui Seruium compilauit, sed alium, quam qualem nunc habemus, et Cedren. Hist. Comp. p. 140 B. διαφθονούμενος αὐτῷ ὡς πολυευπόρῳ καὶ δυνάστῃ. 344 *misere* Zulich. sed hoc iam in *magno amore* latet. 345 *iugauit* Menag. pr.

(fines saepe pro ipsa regione, vide vel Burm.) simulque *fines* pro incolis, Libybus, dixit, qui erant populus indomitus, asper et ferox. Nam ad Libyes, non ad Phoenices, hoc spectat: *genus i. b.* Mox *imperium regit* exquisitius quam tenet, habet.

341—344. In prosa esset: longa esset narratio; sed rem summatim exponam. Etiam in talibus poëticam vim agnosce. *fastigia* sunt rerum capita. — Sichaeus ditissimus inter Phoenices agris s. agrorum possessione v. Burm. *miserae dilectus* τῇ σχετλίᾳ pro *a misera*, graece; et hoc pro, *ab ea*, ornate. misere autem, vel valde, eum amabat.

345. *Intactam*, Homericum κουριδίην ἄλοχον pulchre expressum *primisque iugarat Ominibus* h. e. nuptiis, pro quibus auspicia nuptialia dici solent; vnde

traxit

Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum
Inpius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanae: factumque diu celauit, et aegram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis; ora modis adtollens pallida miris,

Crude-

346 Pro *Ominibus*, *Connubiis* Hamb. alter, Menag. sec. *omnis* Bigot. vtrumque ex interpretatione. 348 *quos inter medios* Medic. et Moret. pr. Leid. vnus a m. pr. etiam nonnulli in Seruianis, duoque Gothani. Vtrumque dicitur; sed *medius*, puto, exquisitius. 349 *aram* sec. Moret. *incautum ante aras — Clam ferro immitis superat* Bigot. 350 *amorem* Medic. *amore* videtur Rufinianus legisse, vt Rottend. sec. habet. 352 *vna spe* Pierius ex vno ant. et sic Goth. pr. *spe vana* Bigot. *elusit* Zulich. *Multa malus, simulans*, male in Burm. edit. interpungitur. 353 *in somnos* Voss. sec. 354 *tollens pallentia* ed. Ven. Distinctio post *coniugis* est a Burmanno; antea non nisi post *miris*.

traxit *omina*. Guellius laudat e Propertio: (III, 19, 14.) *Contineant nobis omina prima fidem* pro amore. *Pater* autem Belus, ex poëtae narratione v. 621.

346. *Germanus* int. Didonis. Rem etiam Iustinus exposuit, etsi paullo aliter lib. XVIII, 4 sq. *Quos inter* int. Sichaeum et Pygmalionem. *Furor* quanto potentius quam inimicitia!

350. *Securus amorum g.* nil curans; ne ea quidem cogitatione a scelere reuocatus, quod sorori, quae misere coniugem amabat, summos luctus crearet. VII, 303. *optato conduntur Tibridis alueo Securi pelagi atque mei.* Mox *malus* ad fraudem ac dolum spectat.

353—56. *Inhumati c.* auget rei atrocitatem et somnii narrati probabilitatem epitheton hoc, si memineris, insepultos, nisi humentur, quieti reddi non posse. In verbis ante oculos habuit notum Lucretianum: *simulacra modis pallentia miris*, h. e. miro modo pallida. — *Crudeles aras*, h. e. scelus ad aras in se commissum, *traiectaque pectora ferro* h.e. caedem suam *Nudauit*, cum clam factum esset, manifestum fecit; nam *nudare* exquisite pro retegere, recludere, monstrare. hinc *caecum scelus*, occultum, *domus*, a fratre in sororis marito commissum. cf. Ouid. Ep. VII, 113. De reliquis v. Excurs. ad h. l.

361.

Crudelis aras, traiectaque pectora ferro
Nudauit; caecumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His conmota fugam Dido sociosque parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: nauis, quae forte paratae,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur auari
Pygmalionis opes pelago. Dux femina facti.
Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque nouae Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,

355 *Transiecta* Menag. alt. Goth. pr. 356 *domus et scelus* Medic. *caecumque dolis* Doruill. non male. *scelus esse* vn. Heins. *scelus ore retexit* Goth. pr. 357 *patriaeque* Medic. quod illustrat Heins. *patriamque* antiquissima aliquot exemplaria Pierii, alter Hamb. Franc. et Witt. Equidem praeferendum hoc haud dubie puto vtpote doctius. Sed *patria* praefert post Henr. Steph. Burmannus, quia *fugam* praecesserat. 358 *auxilioque viae* Mediceus Pierii. *veteris* nonnulli, sed ambigua fieret oratio. Burm. 359 *thensauros* veteres scribunt. v. Pier. ad h. l. *ingens* Zulichem. sed altera lectione superscripta. 362 *metus aeger* Goth. sec. non male, sed *acer* fortius spirat. *naues sunt forte p.* Zulich. an: *naues tunc f. paratas Corripiunt.* Burm. 363 *arripiunt* Graeu. *ornarunt auro* qu. Moret. idem *portentur.* 364 *facta est* Puget. *facta* Goth. tert. 365 *cernes* recte defendit Burm. superato demum colle inf. 419. Mediceus tamen cum multis *cernis.* 366 *surgentesque — arces* Oudart. 367 *Bursam* Zulich. Leid. Goth. sec. *mercatique* sc. sunt *solum,* etsi durius, maluit poëta, quam *mercatumque solum,* emtione paratum, sc. cernes, vt orationem variaret noua iunctura.

361. *Odium crudele* μῖσος ἀπηνές. proprie quale est inmanis animi. quamquam etiam epitheton a tyranno, qui *crudelis* erat, transferre potuit poëta ad *odium.*

364. In *Pygmalionis opes* vis et acumen inest; scilicet quas ille animo et spe iam praeceperat.

366. Sane Didonem arx Byrsa tamquam propriam conditricem habuit; vrbem enim ipsam iam illa aduentante stetisse probabile fit. At hic nolim ita argutari. *Arx Carthaginis* est Carthago. Ἰλίου ἄκρα.

367. Deuenere — et mercati sunt solum, Byrsam h. e. locum, in quo Byrsam arcem condide-

Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quoue tenetis iter? Quaerenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo conponet veſper Olympo.

Nos

368 *Taurinum* Goth. pr. *quantum taurino* Sprot. *poſſint* Medic. *poſſunt* pr. Voſſ. 369 *quibus aut veniſtis* Heinſ. e Medic. aliisque reuocauit; et confirmant id Nonius Marcellus et Priſcianus. Romanus tamen cum Oblongo et Mediceo Pierii aliam codicum ſectam facit, *quibus aduenistis*; hanc ſequitur Cuning. ſcriptura per *t* cauſſam varietati dedit. 370 *quaue* Mentel. pr. *quodue* Menag. pr. *quoque* Hamb. pr. 371 *ab p.* fragm. Moret. *de p.* Franc. et Menag. pr. 372 *primum* Hamburg. alt. 373 *et placet* Franc. a m. pr. *tantorum a. l.* Macrob. III. Sat. 2. ſed alio loco vulgata exhibetur. *noſtrorum a. parentum* vetus codex Pierii, quod fruſtra ille firmat. 374 *veſper componet* Hamb. pr. *componat* Corradus ait alios legere v. Burm. Sunt ſcil. codd. ap. Pierium. Poſt v. 374 in Gracu. cod. ſpurius verſus ſubiectus erat: *Quam tibi noſtrorum ſtatuatur ſumma laborum.*

diderunt, ſeu *Byſram* verius; vt poſt Scaligerum ad Euſeb. Chron. multi, quos enumerare ambitioſum foret, docuerunt. ſed recte fabulam, a Graecis haud dubie ortam, poëta ſequitur. In *taurinum tergum* prouide vulgare *corium* euitat. Mox *Qui tandem* operoſe eliquat Burm. Praeſtat ſimpliciter dicere, interrogationis vim augeri particula, et deſiderium ſciſcitantis intentius inde eluceſcere.

371. βαρυστενάχων Homer. vt Il. α, 364. et ſaepe alibi.

372—374. Si ego fata noſtra ordine exponere, et tu ea audire velles, dies nos deficeret. Quam ornate ſingula! Homerus minus ſobrie Od. γ, 113 ſqq. et ξ, 196. annos pro die ponit. In *annalium* nomine argutatur Macrob. III. Sat. 2. et poſt eum alii. Grauius eſt vocabulum quam hiſtoria, adeoque magis epicum. *Coelum clauditur* modo nubibus obductis, modo tenebris noctis praetentis, vt h. l. Nec huc trahenda *porta coeli* Georg. III, 261. *Veſper componit diem* quaſi mortuum et ſepultum; inquit Cerda poſt Scaligerum et Turnebum; qua imagine poëtae noctem repraeſentare non refugiunt. v. Cerdam et quos laudat. Vellem idoneis exemplis hoc firmaſſent viri docti. Dies *obire* et *occidere* alio modo dicitur.

Nos Troia antiqua, si vestras forte per auris
Troiae nomen iit, diuersa per aequora vectos
Forte sua Libycis tempestas adpulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam, genus ab Ioue summo.

375 *Vestras si forte* Heinf. vnus. 376 *init* Zulich. *iactos* vnus ap. Pierium. 377 *forte* Bigot. a m. pr. et al. *forte mala* Zulich. pro var. lect. *applicat* Sprot. quod Burm. praeferre malit. Equidem vim ac virtutem lectionis non capio. 378 *qui* non agnoscit Moret. pr. et sane concinnius subintelligitur. v. Heinf. 379 *aequora* Menag. pr. et sec. Rottend. 380 *et* ante *genus* sustulit Burm. auctoribus libris Montalb. Hamb. alt. Bigot. cf. not. *ab I. magno* Romanus.

nitur. Equidem post Burmannum dicere malim, *componere* simpl. esse *finire*. Neque simile est illud: *condere diem*, vt Ecl. 9, 52. *condere soles*, et illud Horatii: *Condit quisque diem collibus in suis.* IV, 5, 29. Nam in his occultare, tegere, est, adeoque exigere diem, donec sol occiderit.

375—7. *Troia antiqua*, epitheton cum dilectu positum; tanto clarior vrbis fama esse debet, quo antiquior illa est. *diuersa aequora*, simpl. alia via quam qua iter parabamus; ex illis: Οἴκαδε ἱέμενοι, ἄλλην ὁδὸν, ἄλλα κέλευθα Ἤλθομεν. *tempestas appulit* δεῦρο πέλασε κῦμα. *forte sua*, casu, qualem tempestas afferre solet. Habuit in his, quam sequeretur, poëta orationem Vlyssis ad Polyphemum Od. ι, 259 sqq.

378. *Penates*. v. Excurs. ad lib. II, 293.

380. Fabulam poëta sequitur, qua Dardanus a Corytho Tyrrheno genus dicere ferebatur, cum Corythus Samothracicus in eum esset translatus similitudine nominis. v. Aen. VII, 205 sqq. 240 sq. VIII, 134 sq. adde III, 167. 8. VII, 122: *Hic domus, haec patria est.* II, 620. *tutum patrio te limine sistam.* Hactenus Italia est Aeneae patria; et hactenus *genus petit* h. e. stirpem et originem generis a Ioue ducti, quatenus Dardanus, Iouis filius ex Electra, et generis auctor, ex Italia oriundus est. cf. III, 94 sqq. At Burmannus eam rationem sequitur, vt *genus* nominandi casu positum accipiat. *ego Aeneas, genus a Ioue*, h. e. Iouis, vt V, 45. quaero patriam. Quae ratio per se est bona, sed haec stirpis memoratio paullo serius, quam reliqua oratio fert, subiici videtur.

381.

Bis denis Phrygium conſcendi nauibus aequor,
Matre Dea monſtrante viam, data fata ſecutus;
Vix ſeptem conuolſae vndis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyae deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt.
Quisquis es, haud, credo, inuiſus coeleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio,

381 Inepte Grammatici ſuper *Bis denis* commentantur: *viginti* fuiſſet pedeſtris orationis forma. 382 *ata fata* Graeu. eraſa prima litera, quaſi voluerit *rata*. Sed vulgatam firmat Burm. *data f. ſequuntur* Goth. pr. 383 *conuolſae* Romani et Medic. adeoque optimorum ſcriptura. 384 *pererro* Hamb. pr. eadem diuerſitas IV, 72. Burm. 386 *eſt* abeſt a nonnullis. v. Burm. 388 *carpis vitalis* Montalb. 389 *ad r. l.* Exc. Burm. *ad* omittit Rottend. ſec. quod forte doctius. *teque hinc r.* Parrh. et Venet. *ad lumina* fragm. Moret. et edit. Geneu. *profer* Leid. ſed v. Burm. 390 *ſocios reduces* Doruill. *claſſemque receptam* Sprot. Hamb. pr. Leid. vn. et Zulich.

381. *Phrygium aequor*, litori Troadis ſeu Phrygiae minoris praetentum. *conſcendi aequor nauibus* doctius dictum, pro vulgari, *conſcendere naues*. Qui enim *in altum* euehitur, is et *aequor conſcendere* dici poteſt.

382. *Matre dea m. v.* ex Aen. II, 589 ſqq. eſt dilucidandum. Quae Seruius et Pomponius ex Varrone de Veneris ſtella hic incommode ſatis memorant, potuere inſidere poëtae animo in libro II, 693, *de coelo lapſa* etc. — *data fata*, monſtrata tum per auſpicia tum per oracula III, 95 ſq. 163 ſq. 375 ſq.

In 383—5. obſerua magnificam dictionem ex verborum delectu. *ignotus* Seru. exponit *quaſi* propter v. 379. *fama ſ. a. notus*. Enimuero eſt in terra ignota, vel pro ignarus locorum.

385. Eum interfata eſt querentem, non paſſa queri plura. οὐδ' εἴα κλαίειν. (Il. η, 427.)

387. 388. Ornate. O carum te ſuperis, cum Carthaginem delatus ſis! Expreſſit autem illud, quod aliquoties apud Homerum: οὐ γὰρ ὀΐω Οὔ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε, vt Odyſſ. γ, 127. *vitales auras* ex antiquo ſermone habet v. c. apud Lucret. III, 406 et al.

390. *Claſſem relatam*, reductam, reducem. *verſis aquilonibus* h. e. ventis ſimpliciter.

Mox

Nuntio, et in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Adſpice bis ſenos laetantis agmine cycnos,

 Aethe-

lich. ſed *relatam* recte defendit Burm. Ego addam: hoc exquiſitius eſſe altero; et vt *ferri in portum*, proprium in re nautica eſt, ſic poëtica oratione *referri* ex alto vel tempeſtate iactatum in portum bene dictum. *relictam* Goth. tert. 393 Heinſius varie tentat, aegre ſcilicet ferens procedentes eodem tenore caſus *bis ſenos laetantes.* Malit *laetanti bis ſenos*, vel *bis ſeno laetantis a.* vel *bis ſenos laetanti examine.* Sed vulgatam et codd. et Priſcianus defendunt; vnus Sprot. pro var. lect. *luctantes.* Tu vitio ſic occurre, vt accuratius interpungas et legendo moram facias: *Adſpice bis ſenos, laetantes agmine, cygnos.*

Mox *vani* ad ornatum egregie. *Vanus*, non modo qui pollicetur, quae praeſtare nequit, ſed et qui profitetur vel falſam vel inanem doctrinam. cf. Seru.

393—399. Duodecim naues cum Antheo, Sergeſto, Cloanthoque ſeruatas mox videbimus. Has totidem olores innuunt, quos ab aquila modo agitatos et diſperſos hoſte abacto ludibundos plaudentesque terram aduolare oſtendit Venus. *turbabat* eleganter pro agitabat, inſequebatur. *aperto coelo* alii ſereno, ego malim pro libero, peruio volantibus. Quae ſequuntur, varie accipiuntur et accipi poſſunt. Plerique Iutpp. *terras aut capere* h. e. tenere, inſidere, aut *captas iam deſpectare* h. e. deſpicere in terram iamiam capiendam, cui iam appropinquant volatu, vt capiant, occupent; qui quidem modus loquendi, etſi durus, non infrequens eſt, vt in illo: εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστίν. Od. ε, 90. Burmannus *captas* intelligit a prioribus, qui in terram iam deſcenderant, captas. Quod ieiunum eſſet. At Seru. *capere*, eligere. In Georg. II, 230. quem laudat, eſt *capere oculis.* Eſſet igitur ſententia admodum idonea: cygnos terram aut eligere, qua conſidant, aut iam delectam et oculis deſignatam volatu petere et ad eam deuolare. Mihi ſimpliciſſimum videtur, cygnos intelligere a litore vel maris vel fluminis in terram euolantes; eosque partim iam *capere terram*, conſediſſe in terra, partim ex aëre deorſum in terram ferri eique tam propinquos eſſe, vt iam *capta* terra et occupata ab ipſis videri poſſit. Atque hoc melius cum verſu, qui reſpondet, 400 conuenit: *aut portum tenet* (hoc erat, *terras capere, occupare*) *aut pleno ſubit oſtia velo* (*deſpectare*). *ſtridentibus alis* exquiſitius quam clangentibus. *coetu cinxere polum*, agmine

Aetheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat coelo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, et qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, et auertens roſea ceruice refulſit,

Ambro-

394 *Aetheria quos forte plaga I. ales ab alto* vn. Heinſ. et Parrh. 395 *turbauit* Doruill. *turbarat* ed. Ven. cum aliquot codd. Pierianis. *turbabit* Romanus. 396 *captis* Mentel. tert. pro var. lect. Reg. a m. pr. ſed aduerſatur ſententiae. *reſpectare* Gudian. a m. pr. *iam nunc ſpectare* Doruill. *iam* abeſt Franc. *deſperare* eſt vitium operarum edit. Heinſ. 398 *vt coetu* Moret. pr. a m. pr. v. inf 486. *coetum* Medic. ſed *m* notatum. *cinxere ſolum* coni. Burman. ſed v. not. 399 *pubesque tuae puppesque* Bigot. v. Burm. 400 *portus* Hamb. pr. 401 *quo te* Pierii Longob. et multi ap. Burm. quod equidem dicerem vulgarius eſſe. *ducet* ed. Ven. *duxit* Zulich. *via ducit* Bigot. *derige* Gud. et Rom. 402 *aduertens* Hamb. ſec. male.

ne euolant, quaſi exſultantes. *polum* pro coelo, aëre; in hunc alis ſublati ludunt volando in orbem, vt ſolent, vel gyrum. Ita puto omnia ſatis expedita, in quibus et Burm. haerebat. Cur autem augurio e cygnis vtatur poëta, ſubtiles rationes afferunt interpretes, v. Seru. et Cerda. Praeſtat hoc vnum monere, quod Veneri ſacra auis cygnus eſt, et quod *Cygnus in auguriis nautis gratiſſimus ales: Hunc optant ſemper, quia nunquam mergitur vndis;* laudat verſus Seruius ex 'Ορνιθογονίᾳ, Macri ſcilicet Aemilii. (v. Brouckh. ad Tibull. p. 275. ex Iſidoro XII, 7.) — *Diſſident autem olores et aquilae* auctore Plinio X, 74 ſ. 95. cf. Cerda. Athen. IX. p. 393. D. μάχεται δὲ (ὁ κύκνος) καὶ τῷ ἀετῷ, αὐτὸς μάχης μὴ προαρξάμενος. Et hinc ap. Homerum in cygnorum anſerumue gentem irruens aquila inducitur, egregio v. c. loco Il. ο, 690 ſqq.

399. *Pubes tuorum* dictum puto vt *turba tuorum*. *Oſtia* docte, h. l. vt V, 281. aditus portus.

402. Vid. Excurſ. ad h. v. Si in *roſea ceruice* non tam Horatii I Carm. 13, 1. auctoritatem, quam rationem deſideras, aut puta *roſeum* eſſe omnino ſuaue vel pulchrum, aut colorem floridum exprimi in tenera cute etiam candidiſſima pellucentem. *Ambroſias comas*, ambroſia, deorum hoc vnguentum eſt, delibutas, ab Homero habet,

Ambrosiaeque comae diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, vbi matrem
Adgnouit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientis aëre saepsit;
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,

Moliri-

403 *A vertice* octo ap. Burm. quod probat vir doctissimus propter τὸ *auertens*. Sed semper lubricum in talibus iudicium; poëtica enim eaque exquisitior ratio praepositionem respuit; et tamen plurimis locis poëtae vulgari ratione vtuntur; vt, vbi ea a librario potius quam a poëta profecta sit, dictu sit difficile. 406 *est* abest Menag. pr. et Hamb. sec. male. *fugientem tali est v. s.* Longobard. Pierii. 408 *dextras* Rottend. pr. *dextram i. dextrae* Hamb. pr. 409 *aut veras* alter Rottend. *et v.* tert: Goth. *ac reddere* sec. Hamb. *et notas audire ac r.* Parrh. ex VI, 689. 410 *vertit* Bigot. *ducit* Puget. 411 *gradientem* Hamb. sec. *saepsit* scriptura est Medicei et Romani. 412 *fundit* Bigot. *fulsit* Wallian. 413 aberrant codd. in *ne quis* et *neu quis*. v. Burm. *possit* plurimi, male. *neu qui cognoscere possint*. Voss. vnus.

bet, vt statim Il. α, 528. — *palla* Veneris vel ex illo nota Il. ε, 315 πέπλοιο φαεινοῦ πτύγμα et 348. Ἀμβρόσιος διὰ πέπλου, ὅν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί. *incessum* autem cogita leuem illum et volatui similem, columbarum instar, κατὰ ῥύμην τινὰ ἀέριον καὶ ὁρμὴν ἀπαραποδιστον, sec. Eustath.

407. *Toties* v. Aen. II, 589.

408. 409. Cf. verba Vlyssis ad matrem inter vmbras. Od. λ, 209 sqq.

412. Densa nebula circumfudit eos. Ab Homero eum hoc traxisse notum est, apud quem saepe occurrit; inprimis compara Odyss. η, 14. 39—43, quem locum iam monstrauit Macrob. V, 4. de Vlysse, quando Alcinoi regiam intrat; ad cuius exemplum totus Aeneae ad Carthaginem et Didonem aditus est expressus. adde Apollon. II, 210—214. et alios. cf. h. l. Cerda. Totum locum expressit Valer. Fl. V, 400 sqq.

413. 414. *Contingere*, malum inferre. *moliri moram* ponderosius quam facere, excitare.

Est

Molirius moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedesque reuiſit
Laeta ſuas: vbi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, ſertisque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Iamque adſcendebant collem, qui plurimus vrbi
Inminet, aduerſasque adſpectat deſuper arces.
Miratur

414 *Molirive viam* Hamb. pr. *que* Bigot. *moram veniendi ac p.* ed. Ven. *diſcere cauſſas* poſt Longobard. et alios, Pierio inſpectos, Rottend. vterque et Hamb. vn. pr. var. lect. forte ex Aen. VI, 488. in edd. nonnullis eſſe videtur *expoſcere.* aliquot codd. ap. Pier. *exquirere.* 415 *Paphon* Hamb. pro cum al. ant. *adit* aliquot ap. Burm. et Pier. 420 *adſpectant*, vt ad Aeneam cum comite referatur, Gudianus a m. ſec. cum Rottend. pr. Hamb. pr. et aliis ap. Burm. quem vide; item fragm. Vatic. Bottar. p. 170. Sed collis *adſpectat* haud dubie melius; nec temporum conſequentia aliter permittit. *exſpectant* Leid. vn. *exſpectat* Puget.

Eſt enim ſtruere vel mouere poëtis *moliri.*

415. Cf. ad v. 16. Verſus ex Homero ſed ornatius expreſſi Odyſſ. ϑ, 362 ſq. Compara Hymn. in Vener. 58. 59 ſqq. et Odyſſ. ν, 80. 81 ſqq. de Minerua. At ex Virgilio Statius V. Theb. 61. *Illa Paphon veterem centumque altaria linquens* — Quod autem thuris et ſertorum odores exhalantium tantum ſit mentio, non victimarum caeſarum, ſatis docte interpretes referunt ad morem ſacrorum Veneris, quod arae nullus ſanguis offundebatur, maxime Paphiae Veneri. v. Tacit. Hiſt. II, 3. cf. h. l. Cerda. Comparat locum Callimachi de Apollinis Carnei ara H. in Apoll. 80 ſqq. Guellius. — *laeta* v. 416. accipe, quoniam gaudet Papho. *Sabaeo* v. Georg. II, 117.

418. *Corripere viam*, doctius quam *iter* h. e. celeriter, raptim, facere, exigere; ſic *corripere greſſum;* doctius etiam V, 144. *corripuere campum currus.*

419. *Qui plurimus vrbi inminet* ad magnitudinem refero; Seruius *longum*, Cerda *altum* exponunt. Simpliciter in vulgari oratione dixiſſes: *Imminet vrbi collis aliquantum editus, et Byrſam deſpicit. Hunc iam adſcenderant.* Pro *magno monte* poëta diceret *multum montem*, vt Georg. III, 52. *plurima ceruix*, longa et craſſa. Minus commode diceres dictum pro *collis plurimum imminet.* Ceterum poëta hoc ſumſit ex topographia Carthaginis. Tales enim colles aſperos et difficiles in ipſo aditu Iſthmi, in quo Carthago ſita erat, deſcribit

Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, et ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars optare locum tecto, et concludere ſulco.
Iura, magiſtratusque legunt, ſanctumque ſenatum.

Hic

421 Vnus Leid. aberrat in *mapalia*. Haec ſup. Georg. III, 340. vidimus eſſe *aedificia calamis cannisque plexa*, (v. Silius XVII, 89. 90) *oblonga, incuruis lateribus tecta, quaſi nauium carinae ſunt* ex Salluſt. Iug. 21. qualia adhuc ſunt tuguria in conum exeuntia plurimorum populorum, et ea quidem *plauſtris vecta*, adeoque *mobilia*. At *magalia*, priore etiam ſyllaba producta, ſunt agreſtia aedificia *ſtatiua*, eoque nomine inprimis veniebant ſuburbia Carthaginis. v. Bochart. Chan. I, 24 et II, 9. Waſſe ad Salluſt. l. l. et Geſner. in Theſ. h. v. Omnium fundus Seruius ad h. l. 422 *aſtra* v. fragm. Vatic. ſed *ſtrata* in marg. *virorum* Hugen. 423 *ardentes inſtant* Moret. ſec. 424 *moliriue* a. *ac* m. Parrh. *ſubducere* Rottend. alter. Vulgata eſt ap. Schol. Cruqu. Horat. III. Carm. 1. 425 *aptare* plurimi Heinſio et Burm. inſpecti. etiam Rom. a pr. m. perpetua varietate cf. inf. 552. *conducere* tert. Moret. cum gloſſa, id eſt, *deducere*. perperam. *tecta et c. ſ.* tert. Goth. a m. pr. *tecto* ſingulari numero magis poeticum h. l. 426 v. not.

bit Polyb. lib. I. c. 46. τῶν γεωλόφων τῶν ἐπιζευγνύντων τὸν αὐχένα τὸν συνάπτοντα τὴν κ. etc.

421. Sic Vlyſſes Phaeacum vrbem: Θαύμαζεν δ' Ὀδυσεὺς λιμένας καὶ νῆας ἐΐσας etc. Od. η, 43 ſqq. quem totum locum poëta ante oculos habuit. Magnum aedificii opus bene cum caſis et tuguriis componitur. De *magalibus* v. var. lect. — *ſtrata viarum* doctius quam viae ſtratae. Exempla ſimilia v. ap. Cerdam.

423—425. *Inſtant* operi Tyrii. vt plene extulit Silius II, 407 ſqq. in loco hinc expreſſo. — *ſubuoluere* bene, vt declaret, in altum educi arcem. — *optare* vt III, 109. eſt eligere h. l. v. Cerdam et al. *concludere ſulco*, foſſam ducere, definire aedium ſitum ac locum foſſa facta. Male de aratro cogitant.

426. *Iura* ſunt iudicia, vſu ſollenni. Habentur igitur comitia creandis iudicibus, magiſtratibus et ſenatoribus. ita equidem interpretor. Nam ſi *iura* loca ſint, vbi ius dicitur, durum ſic, *legere iura;* et quid tum, *legere magiſtratus? ſenatum?* Debebunt ſcilicet et hi pro *curiis* poſiti intelligi h. e. pro locis, vbi illi conueniant. Burmannus *iura magiſtratusque* magiſtratus iuridicos, qui ius dicant, explicat. Sed cogitandum erat, Aeneam de monte proſpicientem ea omnia,

quae

Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
Fundamenta locant alii, inmanisque columnas
Rupibus excidunt, fcenis decora alta futuris.
Qualis apes aeftate noua per florea rura
Exercet fub fole labor; quum gentis adultos
Educunt foetus, aut quum liquentia mella
Stipant, et dulci diftendunt nectare cellas:
Aut onera adcipiunt venientum, aut agmine facto

Ignauum

427 *Hinc* fec. Hamb. *portas* Montalb. et Leid. cum al. etiam ap. Pier. Sed de his iam v. 422. *fodiunt* qu. Moret. *lata* fragm. Vatic. *theatris* lectio eft fragmenti Vaticani; porro codicis Romani cum tota familia, quae eum fequitur; et hoc Heinf. praetulit. Alteram ducit Mediceus, *theatri*, quod Burm. reuocauit, quia non verifimile fit, vt in noua vrbe thearra exfiftant. Si tamen ad hanc fubtilitatem defcendere velimus, theatri mentio hic omnino nulla fieri debebat. v. not. Sed alterum eft magis epicum. 428 *Fundamenta petunt* alii ap. Pier. etiam fragm. Vatic. quae alterum in marg. habet. 429 *exfcindunt*. Zulich. 430 *florida* pr. Moret. 431 *gentis adultae* Hamb. fec. 432 *excidunt* Graeu. a m. pr. *perducunt* Oudart. an *producunt?* addit Burmannus. Sed *educunt* ex aluearîis; et Macrob. V. Sat. 2. defendit. *et conliquentia* Goth. tert. *ftillantia mella* Hamb. pr. cf. Ge. IV, 164. 433 *diftentent* malit Cuning. fed v. ad Ecl. IX, 31. adde Ge. IV, 164. *aut d.* Zulich. 434 *excipiunt* Bigot.

quae hic ponuntur, oculis fuis cognofcere. Vnde igitur intelligere e longinquo poterat, magiftratus iuridicos nunc legi. Si mecum omnino ad *comitia*, quae habentur, referas, tolerabilis faltem eft ratio. Sed vel fic hic verfus inter reliquos quafi alienigena aliquis habitat; quandoquidem neque grammatico aliquo vinculo ceteris adnectitur, nec fententia ipfa colligatur; nam reliqua omnia ad aedificia noua, quae excitantur, fpectant.

427—429. An theatri ftructuram Phoenicibus recte, atque adeo in ipfo rerum initio, dederit, viderit poëta; Graecarum fane ciuitatum coloniis hoc accommodatius. Sed res praeclare ob oculos pofita. Portus *cothon* dictus proprio nomine ap. Liu. et al. v. Bochart Chan. I, 24.

430—436. Expreffa ex Georg. IV, 163—69. vbi v. cf. Aen. VI, 707—9. *fub fole*, die calido. Comparationem, quam mireris cuipiam difplicere potuiffe, aduerfus H. Stephanum diff. de Criticis p. 111 defendit Burm. Praeiuerat Homerus Il. β, 87—90. *fub fole* pulchre obferuat Burm. effe, fole oriente, fummo mane, Georg. IV, 185.

Ignauum fucos pecus a praesepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam moenia surgunt!
Aeneas ait, et fastigia suspicit vrbis.
Infert se saeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media, laetissimus vmbrae,
Quo primum, iactati vndis et turbine, Poeni
Effodere loco signum, quod regia Iuno

Monstra-

436 *Fragrantia tecta* malit vir doctus in Obss. misc. crit. T. II. p. 29. quia *mella* iam v. 432. ratione parum idonea. cf. Burm. *flagrantia* etiam hic codd. vt alibi; sic Goth. tert. 438 *suscipit* tres ap. Burm. c. Goth. pr. *conspicit* Hamb. pr. *prospicit* Vratisl. merae vtique aberrationes. Aedificia alta et excelsa *suspicimus* proprie. Commode itaque poëta hac voce vsus est, vt altitudinem aedificiorum eo ipso subiiceret animis. Hinc etiam *fastigia vrbis* dixit pro tectis. 439 *se saeptum* alter Menag. 440 *viros* Bigot. et vnus Heins. Et sic iam Pierius fuisse memorat, qui legerent: *Per medios miscetque viros* sc. se. 441 *vmbrae* tamquam exquisitius recepit et docte illustrauit Heins. Adde Markland. Ep. crit. p. 121. Vel Probi auctoritas in Seruianis, et latius in Pomponio Sabino, satis erat grauis; accedebat Codex Montalb. et inter Burman. codd. Bigot. et tert. Mentel. a m. sec. Vulgo *vmbra.* 443 *effudere* vitiose Exc. Burm. *locum signo* ed. Ven. ap. Maittair. *quo r. I.* Leid. et Voss.

185. *mane ruunt portis.* quamquam *sub die*, *sub nocte*, non semper tam anguste accipitur poëtis.

437. Egregie ad affectum haec exclamatio! quid enim his rebus conspectis Aeneae per maria et terras erranti, vt nouam sedem quaereret, noua vrbe condita optabilius videri debuit!

439. 440. Obserua, quomodo in singulis prosaicam formam euitauerit; etiam ipso graecismo: μίσγεται ἄνδρεσσιν inmiscet se turbae, nec cernitur ab vllo οὐδενὶ ὁρᾶται. Confer tamen Homerica Od. η, 37—42.

441. Templum in luco conditum, ex vetere more.

443. *Signum*, omen intelligam—*caput equi*—*atque* omen *clamore salutant* Silius II, 411. seruatum inde in numis Carthaginiensium *equi caput.* Poëtam agnosce in hoc, quod non simpliciter inuentum, sed a Iunone monstratum, obiectum fodientibus, narrat. *Sic nam* portendebatur, fore Poenos gentem bellicosam (cf. inf. III, 539.) et *facilem victu.* De hoc v. Excurs. ad h. v.

446.

Monſtrarat, caput acris equi; ſic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine diuae:
Aerea cui gradibus ſurgebant limina, nexaeque

Aere

444 *Monſtrabat* Gud. Zulich. Graeu. *monſtrauit* Montalb. et Hamb. alter. *monſtraret* fragm. Moret. *ſignam* (ex *ſic nam*) et ab alt. manu *ſignum* Gudian. *ſignum* tres al. ap. Burm. et iam ap. Pierium. 445 *facilem victus* coni. olim Burm. ad Val. Fl. VI, 323. ſed *victu* eodem ſenſu accipi poſſe ad h. l. fatetur. Eſſet tamen alterum elegantius. Turbas, de quibus in Exc. fecit in hac forma, quod permutata fuit cum altera illa, quaſi *facilis victu* eſſet dictum ac *facilis viſu, auditu, cognitu.* Sed *victu facilis* ducendum erat ex *victus facilis.* Qui victum habet facilem, is *victu facili eſſe*, et exquiſitius *facilis victu* vel *victus* dicitur. Gens *victui facilis* iterum diuerſum quid deſignaret, vt vel exemplo intelligas: *ager pecori facilis*, qui praeclaris ſuis paſcuis pecus facile alit. 448 *nixae* multos legere iam Seruius notauit. Eandem lectionem codices a Burmanno enumerati habere videntur, non *nexae*. *Trabes aere nixae* Catroeo arriſerunt, qui tamen, quod mireris, *les colonnes, qui portoient l' Architrave, étoient de bronze* reddidit, adeoque columnas aeneas intellexit epiſtylio ſubiectas; hoc vero non eſt *niti*, ſi alteri ſuppedites id, cui innitatur,

446. *Templum donis opulentum et numine diuae. dona* de vaſis, vtenſilibus totoque apparatu ſacro int. *numen* cum Seruio accipio, de ſimulacro deae ex auro aliaue pretioſa materia facto, quod *τὸ opulentum* poſtulare videtur; (nec tamen ſic *numen* eſt ſimulacrum, ſed *numen diuae* pro *diua*, et haec ad ſimulacrum refertur.) Alii *numen* eo referunt, vt numinis praeſentia horrorem intrantibus incutiat, quod Burmannus malit. Ita vero *opulentum* paullo durius pro *inſtructum* accipiendum; et ad magnificentiam templi, in quo condendo occupati erant Poeni, declarandam magis idonea eſſe videtur prior interpretatio; neque omnino in templo exſtruendo numinis praeſentia operis faciendi pars eſt. In ſeqq. Theodori Samii *bellum Iliacum* pluribus tabulis, *quod eſt Romae in Philippi porticibus* (Plin. XXXV, 40, 40) poëtae ante oculos fuiſſe, leuiſſima coniectura ſtatuebat *Turnbull* Tr. on ancient Painting p. 63. 64.

448. 449. Ad heroicorum temporum magnificentiam pertinet, quod omnia ex aere fecit. Vnam laudabo Alcinoi regiam Odyſſ. η, 86 ſqq. Homerus eandem elegantiam ad deorum ſedem, Olympum, tranſtulit.

Aere trabes: foribus cardo ſtridebat aënis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem
Leniit. Hic primum Aeneas ſperare ſalutem
Auſus, et adflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens, dum quae fortuna ſit vrbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur,

nitatur, quamquam res ipſa vera eſt, *capitulis aereis columnas* vſitatas aliquando fuiſſe. cf. Plin. XXXIV, 7. Sed *trabes aere nixae* eſſe deberent columnae aeneis baſibus impoſitae. Enimuero de portarum poſtibus agi ea, quae vtrinque adiunguntur: *ſurgebant limina —foribus cardo ſt.* ſatis declarant. Poſſunt tamen et ipſi poſtes aeneis baſibus innixi dici. 449 *cardo ſtr. abenus* vir doctus legit Miſcell. Obſſ. Voll. II. T.I. p. 85. inutili plane emendatione. 450 *Hic* tres ap. Burm. *in templo* Puget. *res ablata* Hamb. pr. 451 *Hoc* primum (ſc. in luco) Longob. Pierii. *ſpectare* Zulich. Goth. tert. 455 *labores* quod in vulgaribus nonnullis edd. viſitur, duo Goth. Menag. pr. et ſic alibi variatur. v. Burm. Vide porro annon accuratius diſtinguatur: *dum, quae f. ſit vrbi, artificumque manus inter* ſe, (ſc. quae ſint) *et* (dum) *o. l. miratur.* Sed *miratur manus inter ſe* eſt exquiſite, ſc. dum *inter ſe comparat.*

tulit. Quid? quod Romae talis magnificentia erat frequens, cuius adhuc in Pantheo veſtigia deprehenduntur, vt Spencius bene monuit. Ornatiſſime autem ſingula extulit. Erant ei templo aereae fores. Hoc ſic extulit: *Aerea gradibus ſurgebant limina*, h. e. limen erat ex aere. Sed quid eſt alterum: *nexae aere trabes ſurgebant? trabes* haud dubie ſunt poſtes; et *aere nexae* vulgo ſic accipi videas, vt *poſtium*, h. e. trabium ex ligno, v. c. abiegnarum, vincula et claui ſeu vnci ſint ex aere. At hoc pro reliqua templi magnificentia quam eſſet ieiunum: quod recte ſenſit Catroeus. Alii indutos poſtes aereis laminis intelligunt; at nec hoc ſiue ſenſui ſiue iudicio noſtro ſatisfacit. *Nexas aere trabes* putamus dictos poſtes aeneis cardinibus iunctos. Hinc ſubiectum: cum cardine aereo et ipſas fores vel valuas aereas fuiſſe. *foribus cardo ſtridebat* (erat) *aeriis*. Patet vel ex Claudiani imitatione XXXIII, 237. *ferrati poſtes; immenſaque nectit clauſtra chalybs*, h. e. ex chalybe erant cardines immenſarum valuarum. Quod autem toties materiam repetit, facit Homeri exemplo. cf. Burm. ad Ouid. II. Met. 107.

452. *Afflictis melius confidere rebus*. de *rebus a.* explet Seru. et ceteri. Sed abſolute ſic poni magis poëticum.

455 *Artificum manus* h. e. opera,

Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et saeuum ambobus Achillem.
Constitit; et lacrimans, Quis iam locus, inquit, Achate,
Quae regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. Sunt hic etiam sua praemia laudi:

Sunt

457 *Volgante* Sprot. 458 *Atridem* Seneca Ep. CIV. forte illo caussae, inquis, quam ibi agit, seruiens. *Atridam* Bigot. et *Atridem* ex Seneca Cerda recepit. *Atriden* etiam Cuningham. Iam si rationes criticas audias, leuior ista est auctoritas, quam vt ei aliquid tribui possit. Possunt tamen librarii videri reposuisse pluralem *Atridas* tanquam sibi notiorem; cum non viderent, durum esse et insolens, vt *ambobus* ad tria capita referatur, tum vni tantum Atridae, Agamemnoni, saeuum fuisse Achillem, non vtrique. Studiose tamen poëta *ambobus* posuisse videtur, cum *saeuum cuspide Achillem*, vel alio modo dicere potuisset. (locum Homer. Odyss. δ, 335—39. possit aliquis pro exemplo laudare, nam et ibi νεβροὶ cum matre cerua in ἀμφοτέροις spectati videri possunt; sed hinnulos ibi poëta binos a matre relictos ponit) Recurrere autem in pluribus tabulis Achillis persona debuit, modo cum Agamemnone litigans, modo Priami filios occidens. *scaeuum* Moret. qu. *Priamum saeuumque* Voss. *ferumque* Goth. alt. *Achillen* Probus et Cledonius Grammaticus, vt Doruill. et al. 459 *Quis non* Bigot. *quis nam* Leid. vnus. *qui* Cuning. edidit e cod. Mark. 460 *in* omittunt tert. Mentel. et Regius, hic cum glossa: *scilicet in*. *nostris* ed. Iunt. — *in nostris terris* alter Menag. 461 *sunt hic et* Franc. *haec* Parrh.

opera, et *operum labores*, opera affabre elaborata. De ceteris v. Excurs. ad h. v.

458. *Saeuum ambobus Achillem*, *saeuus* fuit in Priamum, Hectore caeso; in Agamemnonem saeuiit ira et peruicaci odio propter ereptam Briseidem: itaque saeuum omnino accipiam, exquisite pro infestum, iratum. (nam saeuus poëtis de iracundo) Si *Atridas* recte legitur (v. V. L.) *ambobus* notabili nouitate positum est, vt *et illos et hunc* designet; etsi non sine exemplo, nisi memoria fallit. Si autem alteri ex Atridis infensus fuit, quid ni et fratrem odio habitum dicat poëta? Vt *ambobus* de vtroque exercitu accipiam, nihil praecessit, quod, vt faciam, inducat me.

460. *Nostri laboris* h. e. famae de nostris calamitatibus.

461. *Laudi* pro virtute et rebus gestis, quae laudem merentur, vt saepe. v. Cerd. et Burm. scil. ex Homerico κλέος. Virtuti etiam hic honos suus habetur.

462.

Sunt lacrimae rerum: et mentem mortalia tangunt.
Solue metus. Feret haec aliquam tibi fama salutem.

462 *En lacrimae* Parrh. Heins. in ora cod. sui mutauerat distinctionem: *sunt lacrimae: rerum et m. m. t.* Arridebat hoc Burmanno, vt *mortalia rerum* sint, res mortales; quod illustrat.. Et hoc quidem ita dici posse, nemo dubitet. Sed primum illud durum, quod interfertum ita datur: *rerum et mentem mortalia.* Sensisse hoc videtur ipse Burmannus; itaque apponit alterum: *sunt lacrimae, et rerum m. m. t.* Tamen vel sic manet alterum, quod monere volebamus, vt illud nude positum: *Sunt lacrimae,* sibi quid velit, non videas, Tentabat idem vir sagacissimus: *et gentem mortalia tangunt*; ita vero poëtica vis plane iugulatur. Scilicet accidere hoc nostrum cuique solet, vt semel offusa menti nube in sudum emergere nequeamus. Burmanno sensu carere videbatur illud: *lacrimae rerum.* Sed *res* simpliciter pro rebus humanis, casibus mortalium, atque etiam de rebus aduersis passim dici virum doctissimum non latebat; vt in illo *quantum spes vltima rerum libertatis habes?* Lucan. VIII, 454. *tanta homines rerum inconstantia versat* Ouid. Met. XIII, 646. Rebus humanis si illacrimamur, ferunt illae et accipiunt lacrimas, quae ipsis debentur; sunt *illis* lacrimae; et doctius: *sunt lacrimae rerum.* 463 *metum* multi scripti et editi. scilicet hoc vulgare et pedestri orationi magis consentaneum. Ita etiam doctius dixit: *soluere metum* quam *soluere metu* sc. animum. *fert haec* Franc. v. Burm.

462. *Sunt* etiam hic *lacrimae rerum;* deflentur res, h. e. casus humani, h. e. sunt hic pectora, quae lacrimas impertiant casibus et calamitatibus aliorum. *et mentem mortalia tangunt*, et res humanae casusque, quibus iactari solent mortales, afficiunt hominum, qui has terras inhabitant, animos miseratione. Tali interpretatione satis lucis affusum versibus videtur; nisi fallimur. Imitationem loci habes in Val. Flacco lib. I, 723. 724.

463—65. *Haec fama*, quod Troianorum calamitates in his ipsis terris innotuerunt, hoc nobis horum hominum animos reddet propitios. Sed cum maiore beneuolentiae significatione ad Achatem amicum retulit: *tibi.* mox de *pictura* v. Excurs. ad 455. *inanem* appellat epitheto ornans a natura artis, rerum imagines quocunque modo repraesentantis, petito. Ceterum in seqq. obserua artificium poëtae in descriptione rerum et h. l. quidem tabularum, quando v. 474. tempestiue transit ad eam orationis formam, qua res quasi ante oculos geri videntur, non pictae adspici. Mox *largoque humectat flumine vultum* ad nostri sermonis rationes non est exigendum. et *humectat* est exquisite pro irrigat. Habuisse autem inter Graecos

Sic ait, atque animum pictura pascit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Troiana iuuentus:
Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis
Adgnoscit lacrimans; primo quae prodita somno
Tydides

464 *Hic ait* Franc. 467 *Grai* Mentel. 468 *Ac* nonnulli ap. Burm. 469 *haud* vel *non p.* Gud. *haud* etiam Montalb. et tert. Rottend. pro *niueis* Graeu. *iuuenis*; librarii errore. 470 *adgnoscit* scriptum cum Medic. et Gud. hic et al. vt inf. 488. consentiente adeo Vaticano fragm. *agnouit* Zulich. *dedita somno* Zulich. frustra. nam proprie poëtis: *prodi somno.* et cf. Heins.

videtur poëta, quos in hoc loco sequeretur. Apud Aristot. enim Poët. c. 13. loco ab Vrsino laudato, inter agnitionum genera in tragoedia etiam est ex Dicaeogenis Tragici Κυπρίοις, qui ἰδὼν τὴν γραφὴν ἔκλαυσεν — ὅθεν ἀνεγνωρίσθη.

465. Multa gemens. πολλὰ στενάζων. Ceterum *humectat* noli ieiunum putare post *largo flumine*, quin mitigat hoc ipsum. Esset enim τερατῶδες: largo flumine *inundat* vultum; quale nostrorum hominum sensu esse debet illud Homeri: δακρυχέων ὥστε κρήνη μελάνυδρος.

466 — 68. Respicit potissimum pugnam Patroclo occiso factam, cum versus castra fugerent Achiui insequentibus Troianis et instante Hectore, Il. ε, quo facto die sequenti Achilles nouis a Thetide acceptis armis prodit et Troianos fugat, Hectorem occidit Il. τ. Cum adeo Rhesus mox sequatur, noluisse poëta temporum ordinem seruare dicendus est. Cum v. 467. bene comparant Il. ξ, 14. τοὺς μὲν ὀρινομένους, τοὺς δὲ κλονέοντας ὄπισθεν et Il. ο, 7. In *cristatus*, v. 468. Seruius vim quaerit; nam secundum Homerum in Achillis cristis terribile quiddam fuisse Il. τ, 380. Verum id quidem; sed, vt ab ceteris armis, ita a galea et crista saepe petunt epitheta poëtae. Sic κορυθαίολος Ἕκτωρ.

469 — 473. De Rheso Il. κ, 433 sqq. 470 sqq. *tentoria primo somno prodita* h. e. Thraces in tentoriis cubantes. Pulchre autem somno tributum τὸ *prodere*, quod per somnum factum. *Diomedem* sine Vlysse nominare, liberum erat poëtae. *niueis tentoria velis.* De his vid. Excurs. ad h. l. *ardentes equos* acres dixit; vt equidem arbitror, si loquendi vsum audias. Si de colore accipias, quod durum esse puto, non *candentes* cum

Tydides multa vaſtabat caede cruentus:
Ardentisque auertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Troiae Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque inpar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. Huic ceruixque comaeque trahuntur
Per terram, et verſa puluis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non aequae Palladis ibant

471 *Vaſtauit* alter Hamburg. *cruentis* alter Gud. 472 *albentes — equos* ſec. Moret. habet; quem ſane colorem conſtanter Rheſi equis tribuunt Homer. l. l. 437. τοὺς δὴ καλλίστους ἵππους ἴδον, ἠδὲ μεγίστους· Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Et ſic Rheſi drama v. 304. Πώλων — χιόνος ἐξαυγεστέρων. cf. 616 — 19. Sed ſic *candentes* equi erant dicendi vt XII, 84. Homericum transtulit, *qui candore niues anteirent, curſibus auras.* Nam *albus* color minus gratus Georg. III, 82. *color deterrimus albis.* Verum vel ſic videtur poëta euitare voluiſſe concurſum τῶν: *niueis velis et candentes equos.* Itaque *ardentes* dixit, forte illa Homeri ſectatus v. 547. vbi equi hi Αἰνῶς ἀκτίνεσσιν ἐοικότες ἠελίοιο. Quamquam et hoc ipſum *candore* potius fuiſſet exprimendum. Maneamus itaque in hoc, vt *ardentes*, acres, alacres, impetuoſos accipiamus; vt *calentes, igneos.* Porro *arbentes* a m. ſec. Hamb. prior habere dicitur. Videtur et is *albentes* a prima manu agnouiſſe. Idem *euertit* habet, et alii ap. Burm. *aduertit.* male. *Auertere* de praeda abigenda ſatis frequens vt h. l. Burm. Drakenb. ad Sil. III, 311. et al. v. inf. X, 48. 477 *tenens tantum* Montalb. Quintilianum VII, 9, 7. mireris dubium facere, ſitne *tamen* ad *tenens* an ad ſeqq. trahendum. *tenet* aliquot ap. Pier. male. *Hinc* duo Burm. 478 *verſa* eſt κεκλιμένον δόρυ; a *verrendo* duci nequit. Sic enim *puluis* verritur, non *haſta.*

cum Seruio; ſed *fului* αἴθωνες eſſent *ardentes.* at hoc repugnat Homero et Euripidi. v. var. Lect. *auertit* eſt abigit exquiſite; non, intercipit.

472. 473. Fatale hoc fuiſſe ſiue Rheſo ſiue Troianis, ſi equi guſtaſſent herbam et aquam Scamandri, Homerus non habet; vt ex poëtae lectione promtum cuique eſſe poteſt; neque is, quem Euripidem non eſſe nuper poſt alios euicit Celeb. Valkenaer, auctor Rheſi. Nam v. 600—4. vix eo referre poſſis. At memorat eam fabulam Euſtath. et Schol. ad κ, 435, qui Pindarum auctorem laudat; nec non Seru.

474—78. De *Troilo* v. Excurſ. ad h. v.

479—482. Ex Il. ζ, 269—312. vbi Heleno monente Hector ad vrbem regreſſus Hecubam

Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
Suppliciter tristes, et tunsae pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Tum

480 *Sparsis* multi a Pierio et ab Heinf. inspecti, et ed. Ven. Sed, *sparsos* crines furentibus, supplicibus *passos* conuenire arbitratur Burm. 481 nescio an melius *suppliciter ferebant* iungas. *tonsae* al. *tonsis* Parrh. 482 *aduersa* multi. 483 *tractauerat* alii ap. Corrad.

bam ad Mineruae templum in acropoli Troianarum matronarum (*Iliadum*) pompam ducere, donariique loco deae peplum egregie elaboratum consecrare iubet, vt Diomedis impetum illa reprimeret. *Interea* non ad tempus posse referri videtur; sed inter cetera tabularum argumenta, ecce, occurrit hoc, quod — *non aequa*, iniqua, Troianis infensa, irata Pallas. *Diua solo f. o. a. tenebat.* Hom. l. c. v. 311. Ὣς ἔφατ' εὐχομένη, ἀνένευε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη. sed in Virgilio suauior rei imago esse videtur, *auersa facies oculis in terram fixis*, quam *renuens caput*. Peplum autem illud interdum deae signo iniiciebatur pro amictu, interdum tantum ad genua apponebatur; vt ap. Homerum l. c. et sic Athenis in Panathenaeis Mineruae; Iunoni Olympiae et sic porro. cf. Exc. de Palladio inf. ad II, 293.

483—87. Nouum argumentum anaglypho, vt arbitror, opere expressum: *redditio corporis Hectorei*, ex Il. ω. Bene vel ad artis rationem: *raptauerat;* nam hoc antecesserat, et corpus lacerum et foedatum immanem eam contumeliam vel in tali opere arguere poterat. Expressum autem putetur Achillis tentorium, ipse Achilles sedens, *supplex ei factus Priamus* (vide Il. ω, 478 sqq.) et diuinum illud: Μνῆσαι πατρὸς σεῖο — iamiam fari incipiens; in conspectu, adducta a Priamo redimendi corporis pretia; ἀπερείσι' ἄποινα (— χρυσοῦ δὲ στήσας ἔφερε δέκα πάντα τάλαντα. vnde v. 484. *auro corpus v. A.*) adstant ex alia parte *spolia*, h. e. arma, quibus caesum Hectorem spoliauerat victor, *currus*, cui illigatum eum raptauerat, et *ipsum corpus amici* sc. Hectoris, ex curru supinum, pulueri incumbens, quod quoque die orto ter circa Patrocli tumulum ductare solebat Achilles. v. Il. ω, 14 sqq. Si ita repraesentata singula fingas, nihil iam est, quod cum Conrado, Burmanno aliisque vel desideres vel haereas. Possis et illa 485—87. diuersum aliquod opus facere; raptatio-

Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo:
Vt ſpolia, vt currus, vtque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermis.
Se quoque principibus permixtum adgnouit Achiuis,
Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis

E 4 Penthe-

486 *Currum* fragm. Moret. et Hamburg. pr. ſed magis poëticum: *currus*, vt ap. Homer. *ἅρματα*. *curſus* Hamb. alter. *atque* alii male. 487 *conſpectat* Voſſ. Non bene cum Burmanno tollas diſtinctionem poſt *inermis*, vt continues proſaica aliqua forma: *vt conſpexit* et ſe *quoque agnouit*. Porro *inermem* Goth. alter. 488 *agnoſcit* praeſens tempus picturae conuenientius arbitrabatur Ge. Fabric. Et hoc habet Romanus, cum fragm. Vatic. teſte Bottario p. 170. vt adeo, quod etiam Cuning. feciſſe videmus, recipiendum ſit, cum totus orationis tenor id flagitet. 490 *duxit* Menag. pr. et Zulich. *ducit* etiam Schol. Stat. et Nonius habet. v. Burm. In v. 491. 492 diſtinctionem in fine verſuum ſuſtuli.

raptationem caeſi Hectoris, non illam circa muros factam, ſed hanc, qua ad naues oneratum ſpoliis et cadauere alligato currum agitaret victor; ex Il. χ, 395 ſqq. (cf. Dictys III, 15. 16.) non tamen, vt arbitror, ſatis commode. De v. 483. vide Excurſum.

487. *Manus inermes* noli inertem putare ornatum. Nam eo ſpectat, quod intrauerat hoſtilia caſtra ſupplex ad genua Hectoris procubiturus.

488. Cum Achiuis *permiſtum* praelio, *προμάχοις μιχθέντα*, ſeu pugnantem, Aeneam ſaepe ap. Homer. inuenias, inprimis Il. ε et υ.

489. Agnouit Memnonem pugnantem, quod autem *nigrum* appellat et *Eoas acies* memorat, id quo pertineat, vide in Excurſu ad h. l.

490—93. De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus v. Quintum Smyrn. libro I. Argumentum hoc expreſſum videbis in Monum. inedit. Winkelmanni n. CXXXVII. vt ipſam Pentheſileam ſaepe in gemmis, et in tabula ap. Pauſan. p. 402. *peltae lunatae* proprie Amazonum fuere. *ſubnectens cingula mammae* exquiſitius quam *ſ. mammam cingulo*. Laeua ſcilicet papilla erat nudata. Nota omnia. vid. Cerd. et al. vt Petitum omnino de Amazonibus. Induxerunt autem Amazonas in belli Troiani hiſtoriam poëtae, qui poſt Homerum ſcripſere, quia celeberrimae erant in antiqua hiſtoria Amazonum impreſſiones in Aſiam minorem factae, inprimis in Phrygiam et Lydiam; quarum vna in Priami tempora incidit v. Il. γ, 189. De reliquis loca claſſica apud Strabonem ſunt,

Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exsertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in vno;
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua.
Qualis in Eurotae ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille secutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis:
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus diuae, media testudine templi,
Septa

492 *Exsectae* codd. ap. Pier. male. cf. Aen. XI, 649 et 803. 494 *haec cum* Doruill. et ita Rufin. ap. Burm. Idem *Aeneae* pro *ab Aenea* positum esse contendit. Recte si quid video. Nam si exponas: *ei videntur esse miranda*, pedestrem habeas orationem, non poëticam. 495 *obtuituque* duo. *diffixus* pr. Rottend. *in imo* duo Goth. frequente lapsu. 497 *iuuenum magna* Sprot. *comitante* post Romanum Menag. pr. Hamburg. pr. *Iuuenes* Tyrios principes esse, nil dubites cum Burmanno, 499 *secuntur* Parrh. 501 *ingrediensque* ap. Macrob. scripta nonnulla; sed v. Heins. *gradiensque dea* ex scriptis Giphan. Ind. Lucret. et Rom. cum al. ap. Pierium, it. Goth. alt. Sed maior vis in *deas*, et absorptus sibilus sequente litera. 502 *Latonae et* vn. Heins. et Parrh. male. *praetentant* pr. Hamb. *pertentat* duo Heins. 504 *opere* Rom. a pr. m. 505 male iungunt alii post Seruium: *instans o. r. futuris, Tum foribus Diuae. in foribus* Nonius in *testudines. in media* Parrh. *media in t.* Goth. sec.

sunt. *ardet*, furit, fortiter pugnat, *mediis in millibus*, doctius quam in turba vel acie. — *audetque viris c. virgo* ex Homerico — Ἀμαζόνας ἀντιανείρας Il. ζ, 186. γ, 189. natum videri, notarunt iam alii. Totus de Amazonibus locus est pulcherrimus.

494 sqq. Cum hac oeconomia rerum cf. laudatum locum Odyss. η, 133 sqq. et de v. 498—503. v. Excurs. ad h. v.

504. Vrbem condendam praeclare *opus regnumque futurum* appellat.

505. 506. *Media testudine templi*, h. e. medio templo, latino

Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Iura dabat legesque viris: operumque laborem
Partibus aequabat iustis, aut sorte trahebat:
Quum subito Aeneas concursu adcedere magno
Anthea Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos aequore turbo
Dispulerat, penitusque alias auexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
Laetitiaque metuque; auidi coniungere dextras

506 *Saeptam* fragm. Vatic. *alto* Mentel. pr. et Moret. sec. vt veteres nonnulli ap. Pierium. Sed *alte subnixa* exquisitius, ad ornandum τὸ *resedit*. Cogita sedes dearum et heroinarum. Sic Helena Odyss. δ, 136. ἕζετο δ' ἐν κλισμῷ, ὑπὸ δὲ θρῆνυς ποσὶν ἦεν. *residit* al. male. 508 *ac s.* Hamb. alter. *haut s.* fragm. Vatic. *sorte ferebat* Goth. tert. 509 *tum s.* Leid. *iam cursu* alter Moret. *cum cursu* Zulich. Voss. *ascendere* Victorin. ap. Heins. 510 *Serestum* Montalb. vitiose. 512 *auexerat*, non, *aduexerat*, meliores ap. Pier. et Heins. cum binis Goth. In Medic. *d* appictum ab alia manu. *auerterat* Gud. et duo Rottendorf. cum fragm. Vatic. *aduerterat* Sprot. et Montalb. *aduxerat* Doruill. et *adduxerat* vnus Pier. *altas* alter Goth. 513 *Obstipuit* veterrimos ad vnum omnes hic vt et in aliis poëtarum exemplaribus (et inf. 613.) scribere, monet Heins. cf. Pier. Etiam ita Romanus; et *obsticuit* vetustiss. fragment. Vatican. a Bottario editum; quod idem cum Romano aliisque Pierianis (item binis Goth.) *percussus* habet, cum in Mediceo aliisque optimis Heinsianis miro consensu legatur *perculsus*, quod bene reiectum ab Heinsio, cum, *percussus laetitiaque metuque*, coniungendum sit. Malim adeo maiorem distinctionem post *metuque* ponere. 514 *laetitiamque metumque* alter Hamb. *laetitiaque auidique metu* Montalb. *contingere* alter Hamb. et Zulich. ac Gud. a m. pr.

tino vsu, quatenus intra fores consederat; cum omnia dicantur *media*, quae sunt post principia. *septa armis*, armatis, satellitibus; quod vulgare est monitu; vt et hoc, *iura legesque dare* nihil esse aliud quam *ius dicere*. In templis autem senatum cogi, tribunalia poni, notus veterum mos. *solio alte subnixa resedit* ornate.

507. Opus aedificationis *partiebatur* inter ciues suos vel de sententia vel sorte. *sorte trahebat opus* doctius, quam trahere sortem, ducere, ad assignandum opus; sorte tracta opus assignare. — Mox *concursus* aut cum plurium concursatione, aut simpl. cursus, accursus.

510. Cf. sup. 220 sq.

516.

Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant; et nube caua ſpeculantur amicti,
Quae fortuna viris; claſſem quo litore linquant;
Quid veniant. Cunctis nam lecti nauibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi;
Maxumus Ilioneus placido ſic pectore coepit:
O Regina, nouam cui condere Iuppiter vrbem,

Iuſtitia-

515 *Animos ſed res* quartus Moret. 516 *quia nube* Menag. ſec. 517 *claſſes* Hamb. pr. *claſſim* Sprot. *quo in litore* vnus Heinſ. *linquent* alter Goth. In *linquant* ſentis continuatam actionem, adeoque pro, *liquerint*, poni potuit. Sic v. 546. 547. *quid* eſt ex τίπτε pro διὰ τί; 518 *cuncti*, quod mireris, lectio antiquiſſimorum fere et optimorum eſt codd. interque eos Romani, Vatic. fragm. a m. pr. Medicei, qui alias non facile in dubia lectione in idem conſentiunt, nec non Seruii et Donati. *cunctis*, quod haud dubie verius, in pauciſſimis occurrere videtur; vt in duobus Heinſ. et binis Gothanis; fuit tamen lectio vulgata iam ante Pierium. *cunctis nam lectis* Gud. a m. pr. *lectis* et *laeti* aberratur etiam in aliis. *leti* in Rom. a m. pr. 519 *et* ab Hamb. pr. abeſt. 521 *placito* duo. *nunc* pro *ſic* Hamb. pr.

516 *Diſſimulant*, pro vulgari, reprimunt ſe, continent ſe, quo minus prorumpant.

519. *Orantes veniam* ſimpl. propitiam et beneuolam voluntatem, vt ne eſcendere ac litus tenere prohiberentur. Scilicet, vt ſequens oratio v. 525 ſqq. ad intelligendum expedita ſit, cogitandum, naues illas in litus, quod raro adiri ſolebat, reiectas pro praedatoriis, ληϊστρικαῖς, fuiſſe habitas. Accurrunt itaque Poeni, prohibent Troianos eſcendere, ſin faciant, igni naues comburere velle minantur.

521. *Maximus I.* ſc. natu; vt 654. *natarum maxima* abſolute. niſi vniuerſe eſt, princeps inter ipſos, et auctoritate eminens. Ita ſimpliciter alibi Aen. III, 107. *Maximus vnde pater — Teucrus.* — *placido pectore*, h. e. nil turbatus, nullo rerum metu impeditus ac perculſus; nihil aliud. Ilioneus autem male h. l. a Pomponio et aliis ad eum refertur, qui Il. ξ, 489 ſqq. occiditur, Phorbantis f. Alium in Troiae euerſione ab Diomede caeſum, δημογέροντα, videbis apud Quint. Cal. XIII, 181 ſqq.

522 ſqq. Oratio egregie ad conſilium et ad affectum dicentis audientisque comparata; cum qua non ſine fructu compares alteram ad Latinum R. habitam Aen. VII, 213 ſqq. Praeclarum hoc: *nouam cui condere I. vrbem* — haec enim

ex

Iuſtitiaque dedit gentis frenare ſuperbas,
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a nauibus ignis;
Parce pio generi, et propius res adſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas:
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra

523 *Seruare* alter Hamb. 524 *circum m.* Hamb. pr. ex v. 32. et Cuningam. coniiciebat: *circum* vel *huc per*, ad ductum Aen. VII, 228. fruſtra. Nam praepoſitiua docte a poëta ad Graecorum ductum omittitur. 525 *infandis* Zulich. a m. pr. 526 *parce, precor*, alter Hamb. *et* deeſt Montalb. *res accipe* pr. Hamburg. ſed v. not. 527 *Tyrios* Bigot. *Iliacos* Sprotianus; neutrum male: ſed in *Libycos* conſentiunt libri. 528 *aduertere litora praedas* Venetus Heinſii. *ad litora tollere* Sprot. *a litore vertere* Leid. cum aliquot codd. Pierii. 529 *animo eſt* Sprot. *animis non tanta* ed. Venet.

ex Troianorum ſenſu votorum ſumma; et graue ex altera parte ad humanitatis officia argumentum apud Didonem. ſimiliter expende reliqua. 523. *gentes ſuperbas* int. Afros, non Poenos. *iuſtitiam* ad totum mitiorem vitae cultum, *legesque ac iura data* refer, quibus feritatem eorum mitigauit.

525. 526. *Infandos ignes*, qui aduerſus fas iusque gentium, inferuntur. *pium genus* Troiani h. l. qui nullam iniuriam, nullum nefas commiſerant, praedas agendo. *propius adſpice res noſtras*, accuratius inſpice. ſc. deprecatur iudicium de ſe ex primo rerum adſpectu fortunaeque ſpecie, poſtulatque a regina, vt accuratius ſibi, qui ſint, exponi patiatur.

527. Non ſe ad depraedandas incolarum terras ac ſedes veniſſe ait. Comparat Cerda Orphica Argonaut. 827 ſqq. ſententia ſaltem non adeo diſpar eſt.

528. *Vertere praedas* exquiſite pro auertere, abigere.

529. *Ea vis*, audacia, vt alias. eadem mox *ſuperbia*, inſolentia.

530. Ex Enniano: *Eſt locus, Heſperiam quam mortales perbibebant*, expreſſum eſſe, iam Seruio notatum et Macrobio VI, 1. elegantiore vtique oratione. Porro v. 530—33. repetuntur III, 163 ſq. *Eſt locus* h. l. pro regione. Non hic locum habet grammatica ſubtilitas. Quod autem *Heſperiam* pro Italia dicit, maiorem habet antiquitatis auctoritatem. Quod
Graecum

Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.
Quum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus auſtris,
Perque vndas, ſuperante ſalo, perque inuia ſaxa
Diſpulit. Huc pauci veſtris adnauimus oris.

Quod

531 *Patens* Goth. pr. *aruis atque v. g.* mera aberratio. 532 male al. Oenotrii. Graecum eſt Οἴνωτροι. cf. I. I. a Burm. 534 Medic. cum multis bonis: *Hic curſus fuit*; quod accipiendum eſt: is fuit c. — *huc cunctis* (fuit) *ire voluntas*, expletur verſus in Doruill. inepte. 538 *Perpulit* Doruill. a pr. m. *voſtris* Aruſian. Meſſ. laudat. *aduenimus* aliquot ap. Pier. ex interpretatione.

Graecum nomen inter Tyrios memoret, ſuper hoc argutari in poëta epico nefas. cf. ſup. ad v. 321.

531. *Terra antiqua*, a prima inde hominum memoria habitata, adeoque non ignobilis et obſcura; *potens armis atque vbere glebae*, incolarum fortitudine et ſoli vbertate excellens. οὖθαρ ἀρούρης. Nobiliſſimus inter veteres verſus. De 532. 533. vide Excurſ. ad h. v. *minores* proprie natu, Virgilius ad poſteros vel ſeriores transferre ſolet, vt v. 733. et al. *gentem* autem doctius poſuit pro *terra* Homerico more, δῆμος Φαιήκων pro inſulâ.

535—538. *Subito fluctu*, repentina tempeſtate commota, *aſſurgens*, vt *mare aſſurgit fluctibus*, cum proprie *fluctus adſurgant in mari*. *Orion* dictus omnino pro tempeſtatibus ac procellis, quales fere eius ortu vel occaſu exoriri ſolent. alioqui Orion etiam cum iudicio a poëta poſitus eſſe videri poteſt. Incidit enim eius ortus, etiam in his Africae plagis, in menſem Iunium. Aeſtas autem agebatur tum. v. inf. v. vlt. *in vada caeca* vid. v. 110. — *procacibus Auſtris*, ornate ventorum procelloſorum vi, a tempeſtate victos nos, partim per altum, partim inter ſcopulos penitus nos disiecit. *procaces auſtri*, venti vehementes: Horatio *proterui*, Gr. ἀσελγεῖς. vid. Cerda. *ſuperante ſalo*, victa a maris ac procellarum vi nauigantum arte et labore. Ita ſup. *vicit hiems*, et inf. II, 311. *Vulcano ſuperante*. — *adnauimus*, appulimus, vt poëtae ſolent.

539;

Quod genus hoc hominum, quaeue hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenae.
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma;
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior et armis.
Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Aethe-

539 *Nam g.* Goth. ſec. *Quae genus haec h.* fragm. Moret. *Quod g. eſt h.* Menag. pr. *quae hunc* tres ap. Heinſ. *quaeue tam* Leid. 540 *patriam* pr. Moret. a m. ſec. *hoc ſpatio* Menag. pr. miro caſu. 541 *conſidere* Oudart. ſollenni varietate. 542 *et* deeſt in nonnullis, etiam Pierianis. 543 *deas* Voſſ. *fandique nefandi* quinque ap. Heinſ. 545 *Non pietate* Doruill. *bello nec* ſec. Moret. Argutatur h. l. Burm. qui cum Seruio diſcrimen facit inter *bellum* et *arma*; ſane eandem rem declarant ſed tropis diuerſis. 546 *et veſcitur* pr. Hamb.

539. Furium, ſiue is M. Furius Antias ſeu Bibaculus fuit, VI. Annal. praeiuiſſe poëtae Macrob. VI, 1. exiſtimat: *Quod genus hoc hominum, Saturno, ſancte, create?* Sed ex his et ſimilibus poëta vix multum proficere potuit; nec nos ex talium comparatione. Antiquitati tamen debetur hoc, ne eius auctoritatem in his negligamus.

540. *Hoſpitio p. arenae.* ornate. pro, a litore p. ab eſcenſu in litus; mox *primam terram* dixit.

542. Agnoſce poëtici ſermonis indolem; pro abſtracto: ſi *humanitatem*, humanitatis iura et officia, et vindictam iniuriae, quam humana ira exigere a vobis poteſt, (haec enim ſunt *mortalia arma*) pro nihilo ducitis, ſaltem illud reputate, deos eſſe iuſti iniuſtique inſpectores iniuriaeque adeo vltores; θεῶν δ' ὑποδείσατε μῆνιν Odyſſ. β, 66. In *ſperate* ineſt notio τοῦ *metuere*, quod frequens eſt Graecis Latinisque poëtis.

544. *Iuſtior pietate*, vt vulgo iungi video, mihi quidem duriſſimum videtur. Praeſtat interpungere: Quo *iuſtior alter, Nec p.* h. e. Quo nec alter iuſtior, nec maior fuit pietate, bello et armis. Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής, de Agamemnone Il. γ, 179.

546. 547. *Veſci aura* antiquum eſt, et ex Lucretio notum, pro *frui. occubat vmbris*, exquiſite ſecundum illam formam, *occumbere morti* lib. II, 62. A tautologia hos duos verſus

Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat vmbris;
Non metus, officio nec te certasse priorem
Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus vrbes,
Armaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et siluis aptare trabes, et stringere remos.
Si datur Italiam, sociis et rege recepto,

Tendere,

547 *Neque adhuc* constanter codd. Heins. et multi Pier. alii *nec. occupat* tres Burm. 548 mirum in vulgatam lectionem optimum quemque codicem, atque etiam Grammaticos, (v. Heins.) conspirare; est enim manifesto falsa: *nec te c.* vel *neque te.* Sensus quidem qualiscunque extorqueri inde potest; sed occurrit vnicuique in oculos, legendum esse: *Non metus, officio ne te c. p. P.* οὐ φόβος, μή. Non metuendum est, ne te poeniteat aliquando beneficiis nos priorem demeruisse. Et exstat haec lectio in Hamb. alt. a m. sec. Habent edd. vt, Cerdae. Cuningh. In fragm. Vatic. totus locus desideratur. *Nec metus* Medic. Pierii cum aliquot aliis. 550 *Armaque.* Etiam hanc lectionem prauam esse arbitramur, etsi a Seruio, Cod. Romano aliisque praestantioribus libris agnoscatur. *Arma* quidem aiunt memorari ad timorem Poenis incutiendum. At alienum hoc a toto orationis consilio rerumque facie, potiusque ad animos exasperandos idoneum. Medic. cum Colot. Vrsini legit *arua*; et hoc verum. Nam eo spectat oratio, vt metum intercipiat, ne in his terris considere velle videantur. Sunt in Sicilia vrbes, et agri, et popularis noster Acestes. Et explicatur hoc idem v. 557. *At freta Sicaniae saltem* sedesque paratas — *regemque petamus Acesten.* adde responsionem Didus v. 572. et inf. IV, 311. Porro *Troiano a. s.* Moret. qu. 551 *vento* Hamb. pr. 552 *optare* Montalb. quod ornat Heins. *tangere* Hamb. sec. 553 *Ausoniam* sec. Moret.

sus liberat Cerda. Sed ratio in hoc quaerenda, quod ea maxime notio dilucidius exponitur, quae rei summam continet, et cui adeo animus maxime immoratur seu deliberatione, seu animi affectu. cf. v. 555 et 556. Ante oculos habuit poëta illa: εἴπε ἔτι ζώει, καὶ ὁρᾷ φάος ἠελίοιο, εἰ δ' ἤδη τέθνηκε, καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισιν — Od. ν, 207. ξ, 44. et al.

548. Vid. var. Lect.

550. *Armaque* v. var. Lect. De *Acesta.* cf. sup. 195. Eiusdem vrbs *Aegesta* intelligenda.

551 *Subducere classem* ἐρύειν ἤπειρόν δε Homero. vulgo καθέλκειν. κατάγειν.

552. In siluis trabes aptare nauibus, et incidere arbores, quae pro remis sint, h. e. naues reficere. Mox *rex* pro duce, vt saepe.

554

Tendere, vt Italiam laeti Latiumque petamus.
Sin absumta salus, et te, pater optume Teucrum,
Pontus habet Libyae, nec spes iam restat Iuli;
At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidae.
Tum breuiter Dido, voltum demissa, profatur:
Soluite corde metum, Teucri: secludite curas.
Res dura, et regni nouitas me talia cogunt
Moliri,

554 *At* I. Heins. coni. at sequitur hoc v. 557. et vide not. 555 *abrupta* solus Hugen. *nec iam spes* tres Burm. 556 *Libyce* Oudart. 557 *Ad* quatuor ap. Burm. 558 *hunc* Rom. *petemus* sec. Hamb. *Acestem* multi. 559 *cunctis* Medic. a pr. m. e sequente litera. 561 *vultu* alter Mentel. *dimissa* tres Burm. 562 *Soluite corda metu* Parrhas. forte cum aliis v. Burm. quod vulgarius esset. *corde metu* vn. Moret. *pellite corde metum* Bigot. Sed *soluere metum* exquisite; vt sup. 463. *s. c. metus* plurali numero, antiqui plerique codd. teste Pierio; et hoc doctius. *seducite curas* Bigot. 563 Malit Burmannus cum edd. quibusdam antiquis distinguere et legere: *Res dura: at regni.* h. e. durum quidem est, fateor; sed — Enimuero, ferri quidem potest, fateor; sed doctior est vulgata lectio. v. not. *res dira* Goth. sec.

554. *Vt I. p.* docte omisso ex Graecorum more, *rogamus, liceat nobis per te, o regina, I. p.* Nam si continuares: *aptare t. et stringere remos, eo consilio, vt I. p.* prosaicum foret: similiter v. 557. 558.

555. 556. *Sin absumta salus,* sin periimus, siquidem is periit, in quo res nostrae positae sunt, vna cum Iulo; — *spes Iuli* pulchre pro Iulo.

557. Siciliam iterum petere liceat.

559. *Fremitus* h. l. ac murmur adsensum commotis hominum animis indicat. Simplicius Homericum: Ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοί.

561. *Vultu demisso* et *breuiter* fatur Dido. Adde haec ad 496 sqq. et obserua, qua arte poëta descriptionem faciat; et vide quid adhuc desit, vt Didonem vnice studio tuo dignam habeas. Iam in ipsa oratione pudor cum dignitate, prudentia cum summa humanitate maxime elucescunt.

562. 563. *Secludite curas.* exquisitius quam excludere, eiicere, deponere, sollicitudinem ac metum. cf. Seru. *Res dura,* quod vulgo, res durae, dura rerum

Moliri, et late finis custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat vrbem,
Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni:
Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe.

Seu

564 *Finis* ex Medic. *lato* ed. Ven. *forti c.* Bigot. *teneri* sec. Hamb. et a pr. m. alter Rottend. 565 *Troiam* Graeu. *nescit et vrbem* ed. Venet 566 *tanta* in vulgg. edd. ante Heins. *ac tanti* duo Burm. *et t.* ed. Dan. et aliae iam ante Pierium. 567 *obtunsa* scribit Rom. Medic. cum aliis Heins. *obscura* Zulich. 568 *aduersus* multi, vt semper. Bene Burm. Gronou. laudat ad Senecae Medeam 10. *subiungit ab v.* sec. Hamburg. *sol mergit* Menag. pr. *vergit* Ven. Heinsii. sed v. Burm.

rum conditio, quae cogit aliquid vel inuitos facere (*moliri*) — mox *custos* pro viris in custodia finium et praesidio locatis.

566. Possis sane per *virtutes virorum* exponere. Sed proprie tamen vtrumque vim habet suam; nec amplectar facile ieiunam figuram hendiadyein. *virtutes* l. pro virtute l. res praeclarae, fortiter gestae.

567. 568. Non adeo *obtusa pectora*, h. e. stupida ingenia habemus, non tam barbari sumus, vt Troianorum res praeclare gestas et fata ignoremus. *Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe*, h. e. nec tam remotas a sole terras incolimus. id quod tandem ad eandem sententiam redit, quatenus *frigus* ad animi stuporem adeoque ad feritatem et immanitatem transfertur, et remotiores a solis orbita terrae pati id creduntur. Alienum plane est, quod Seruius et Pomponius Atrei et Thyestae fabulam huc aduocant. Aliter hic *sol auersus* ob horrorem et auersationem sceleris; vt et alii bene poëtae de nefando facinore. Sic caesis maritis Lemniis Stat. V, 297. *Auersum Lemno iubar et declinia Titan Opposita iuga nube refert.* Sapientius hoc, quam in alio versu, vbi Virgilianum locum imitatus est Theb. I, 683 sq. *Scimus, ait, nec sic auersum fama Mycenis Voluit iter. Regnum et furias oculosque pudentes* (*an cruentos?*) *Nouit* — Extremae terrae partes ita omnino designantur, vt *extra solis vias* esse dicantur, quatenus vel intra duo Tropicos vel intra temperatiores zonas non comprehenduntur. Quo igitur magis terrae versus septentrionem vel versus austrum recedunt, eo magis *auersus* h. e. simpliciter remotus (nam argutantur in hac voce) ab iis *sol iungit equos* h. e. oritur iterque suum diurnum conficit. adeo-

que

Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arua,
Siue Erycis fines, regemque optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibusque iuuabo.
Vultis et his mecum pariter conſidere regnis?
Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. Subducite naues.
Tros Tyriusque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque vtinam rex ipſe, noto conpulſus eodem,
Adforet Aeneas! equidem per litora certos
Dimittam, et Libyae luſtrare extrema iubebo;
Si quibus eiectus ſiluis aut vrbibus errat.

570 *Finem* ed. Ven. *regnumque petatis* Menag. et Hamb. pr. et quart. Moret. Porro v. 571 et 573. a Goth. tert. aberrat. 572 *et hic* Sprot. et Bigot. *pariter mecum* Ven. *ſin vultis mecum* Wall. quod proſaico eſſet propius. *conſiſtere* aliquot Pierii et Burmanni tres cum Parrh. cf. inf. 629. Burmannus coni. *conſidere*, parum feliciter, et quid tum *pariter mecum? — c. terris* Romanus; quod poëticam dignitatem minus ſpirat. 573 Piget ineptiarum ſuper hoc verſu. *Quam vrbem ſtatuo, ea veſtra eſt*; Graecorum loquendi more. *ſubd. remos* Puget. 574 *Tyriosque* Medic. a m. pr. *agentur* Sprot. *habetur* apud Nonium Marcellum, ex interpretatione. Guyetus legebat: *habetor*. Sed *agetur* eſt eruditius in pedeſtri oratione: *nullo d. habebitur*, vel *nullum eorum diſcrimen habebitur*. 575 *c. ibidem* Puget. 577 *Emittam* Sprot. *videbo* Ven. 578 *aut montibus* Montalb. qu. Moret. et Zulich. et probat Burmannus; *quum rarae admodum in Africa eſſent vrbes, certe ſub ditione Didonis hoc tempore, neque proprie in illis* errare *dici quis poſſet, ſed* per vrbes oberrare; *in montibus vero paſſim* greges errare *etiam dicuntur, ego* montibus *praeferrem*. Enimuero nec

que pro, non tam *auerſus eſt.* male Cerda. Iam in Virgilio haec non eſſe ſubtiliter exigenda apparet, ſi Africae clima cogites, ſed hoc vnum tenendum, Poenos non eſſe barbaros, non adeo eſſe remotos a clementiore coeli terraeque plaga, reſpectu Troianorum.

569. *Heſperiam magnam* ſimpl. potentem. Aliter Graecia magna dicitur. *Eryx*. vid. V, 759.

571. *Auxilio tutos*. quod in proſa: rebus neceſſariis inſtructos, munitos. Pedeſtris eſſet oratio; ſi acciperes: *dimittam tutos* cum *auxilio*. Mox *ſtatuo* exquiſite pro condo: vt ἱδρύω.

575 *Compulſus*, non, coactus; hoc tenue eſſet; ſed huc depulſus, delatus, — mox *certos* exquiſite, quibus fides haberi poſſit, *Dimittam*, in diuerſas partes mittam.

His animum adrecti dictis, et fortis Achates,
Et pater Aeneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Aeneam compellat Achates:
Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides: classem, sociosque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Caesa-

de Didonis ditione hic agitur; nec vrbes magnas ciuitates necessario designant; et *vrbibus errare* docte dictum, pro, per vrbes; et si greges errant in montibus, an et propterea naufragi? Immo vero *montibus* damnandum propter hoc ipsum, quod *filuae* et *montes* fere iungi solent adeoque librarii lapsum facile produnt. Heins. coni. *rupibus*; litorum scil. respectu. Sed quidni tempestatibus in ignotas terras delati vicinos vicos petant? et *Gaetulae vrbes* IV, 40. — *erret* Exc. Burm. 579 *animi* Parrh. Ven. a m. pr. minus docte. *animum erecti* Zulich. et ed. Ven. quae est interpretatio exquisitioris voc. *arrecti*. — *dictis arrecti* qu. Moret. — *animum* pro *animos* dixit. v. Burm. 580 *erumpere nube* pr. Moret. et duo Rottend. a m. sec. quod scilicet vulgare est. *nubem* doctius. cf. Burm. *abrumpere* codd. Pieriani aliquot, Rom. a m. sec. Montalb. et al. inscite. 582 *animum s. vertit* Bigot. *animos s. vertit* ed. Ven. 583 *reductos* Menag. pr. Ven. et Parrh. cf. v. 390. 584 *medio fluctu* Puget. *medio quem fluctu* Montalb. sine *in*, vt toties alibi. 586 *ita f.* alter Rottend. *circum cum fusa* emendabat Cuning. *quae circumfusa*; r. notabilis lectio fragm. Vatic. a Bottario editi. 587 *in aëra* Montalb. et Doruill. sed pro vulgata Nonius Marcellus. 588 *adstitit* Vratisl. *constitit* Parrhas. vtrumque vulgare, etsi eodem sensu. 589 *similes* Sprot. *os humeros similisque deo* Franc.

582. *Animo sententia surgit*, ad eam formam, qua *stare, sedere, insidere* dicitur.

584. *Vnus* Orontes. v. 113 sqq.

585. Sup. 390 sqq.

586. οὔπω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτε. Odyss. π, 11.

587. *Purgat* se, soluitur, extenuatur nebula (καὶ τότε δή ῥ' αὐτοῖο πάλιν χύτο (non λύτο:) θέσφατος ἀήρ. Odyss. η, 143.) *aetherem apertum*, vt aër purus — redderetur, et *clara lux*, remota nebula, et *refulsit* pro vulgari, apparuit, nihil amplius.

589. *Humeros* int. latos ac torosos, herois vel dei, v. c. Mercurii

Caesariem nato genetrix, lumenque iuuentae
Purpureum, et laetos oculis adflarat honores.

 Quale

590 *Genetrix nato* pr. Rottend. 591 *laetosque* Montalb. *latos* duo Burm. *laetis* Goth. tert. Sed tuentur vulgatam grammatici. v. Burm.

curii vel Martis, qui corporis robur viriumque efficaciam declarant; quod apparet in statuis veterum, et obseruatum est post Iunium Winkelmanno, idemque tradunt ipsi picturae linearis magistri. Locus insignis est Valerii Fl. II, 491. vbi Hesione Herculi: me eripe — *namque potes, neque enim tam lata videbam Pectora, Neptunus muros cum iungeret astris; nec tales humeros pharetramque gerebat Apollo.* Ceterum notatum iam aliis, locum effictum ad Homericam formam Odyss. ζ, 229—235. et (nisi huc iidem tralati) ψ, 156—162. vbi Vlyssi Minerua simile decus diuinum impertit. Conferenda sunt a studioso talium rerum singula; sed nec Scaliger, neque alii temere audiendi, qui de hoc vel illo praeferendo pronuntiant. Ita *os humerosque deo similis* tantum ornatius exprimunt formam augustam et diuinam, quam Homerus simplicius: θῆκε — Μείζονα τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα. cf. Od. π, 174 sq.

590. *Ipsa decoram caesariem nato genitrix — adflarat*, non quasi comas eius breuiores in promissiores mutarit; sed comae eius adflauit, diuinitus affudit, decus, effecit, vt similis esset comae promissae Apollinis vel Bacchi, qui in vulgus notabiles caesarie sua. At Homerus Vlyssi a Pallade *crispos crines* affingi facit? κὰδ δὲ κάρητος Οὔλας ἧκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας. scilicet Mercurio eum assimulare volebat; vti et aliis in locis corpus athleticum Vlyssi tribuit. — *lumen iuuentae purpureum* ornate pro *iuuenta* eximia et pulchra. *lumen* est nitor; nitor autem iuuentae proprie tribuitur. *purpureus* pro pulcher, notum. v. ad Horat. IV. Carm. I, 10. qui idem III, 3, 11. 12. ad diuinam formam retulit, *quos inter Augustus recumbens* purpureo *bibit* ore *nectar.* Iuuentam autem cum caesarie iunxit. Tibull. 1, 4, 37. *Solis aeterna est Phoebo Bacchoque iuuentas, Nam* (f. Ac) *decet intonsus crinis vtrumque deum.*

591. *Laetos oculis afflarat honores:* inerat oculis desiderabilis aliqua venustas, gratia, χάρις καὶ ἵμερος. Primum *laetos honores* dixit pro honore; *honos* autem pro pulchritudine; res nota. *laetos* aut ad hilaritatem, quae semper adspersa est oculis nitidis et pulchris, (ὄμματα φαιδρά) aut potius ad oculorum fulgorem, qualis in lucido iuuentae et pulchritudinis

flore

Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariusue lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente
Inprouisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo, socias. Grates persoluere dignas
Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid vbique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.

Di

593 *Argento* pr. Moret. *Pariusque* Wall. *circumdatus* codd. ap. Seruium ad Aen. III, 126. 594 *Tunc* Goth. pr. cum aliis. 595 *I. adest* pr. Hamburg. 596 *abreptus* sec. Hamb. 599 *exactos* Zulich. a m. pr. *iam copiis omniumque* Parrhas. sed in marg. *exhaustis iam casibus.* quod deterius foret. 601 *Nil opis* Zulich. *nostri* Menag. pr. *est* omittunt tres Heinf. *o Dido* Goth. sec. 602 *Dardanidae* tres ap. Burm. *quae magnum* pr. Moret. et Bigot. *aspersa* sec. Rottend. Sed hemistichium hoc abesse forte malis? Auget tamen sententiae vim. Consederant autem Troiani exsules partim in vicinis Troadis oris, partim in Thracia, Creta, Epiro, Sicilia, Venetorum oris.

flore esse solet, referes; nam *laeta* poëtis proprie lux, nitor. *adflarat*, quod Homerus dixit, affuderat, κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις. et—κακκεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη. *adflare*, hoc sensu ductum videtur inde, quod contactus hoc genus est, parum sub sensum cadens; itaque et vates et poëtae *afflari* dicuntur, quippe *contacti*, *percussi*. Ita et *fulmen afflare* dicitur.

v. 592. 593. v. Excurs. ad h. v. Decus, h. e. pulchritudo, iuuenilis nitor et oculorum insolitus splendor Aeneae erat affusus, quale decus (pulchritudo) illud est, quod manus (artifex) addunt ebori vel argento vel marmori Pario, quando auro, circumdatur, includitur. Hic cum Iensio de stilo Homer. p. 296. poëtae iudicium desideres. *Iuuentae lumen purpureum* et *laeti h.* multo plus splendoris habent, quam ea, quibuscum comparantur v. 592. 593. Adde quod haec ipsa, Homeri aetate, aliquid eximii ornatus habebant, non Virgilii aeuo.

595 sq. Praeclara et affectus plena oratio. *reliquias Danaum*, a Danais relictos; passiue, vt aiunt; stragi Troianorum caedique ab Achiuis perpetratae superstites. — *exhaustos* attritos, consumtos, vexatos. cf. Burm. — *socias*, de conatu; recipere vis.

603.

Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vsquam iuſtitiae eſt, et mens ſibi conſcia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current, dum montibus vmbrae

603 *Reſpectent* ed. Iunt. 604 vt vulgo legitur, etiam in fragm. Vatic. *ſi quid vsquam iuſtitiae eſt*, impedita fit ratio eius, quod ſequitur: *et mens ſibi conſcia recti*; quod adeo iungendum cum ſup. *Dii et mens ſ. c. r. Praemia digna ferant*. Et hactenus ſecundum Stoicos poëtam locutum dicere potuit Seruius. Legenti tamen facile cuique occurrere poteſt: *ſi quid vsquam* Iuſtitia eſt *et mens ſibi conſcia recti* h. e. in vllo pretio eſt. Quo altera interpretatio Seruiana ſpectat: *ſi valet apud homines iuſtitia*. Et lectionem hanc praeferunt Gudianus, qui inter praeſtantiſſimos eſt, cum ed. Dan. Heinſ. ſicque coni. H. Stephanus, qui tamen rationem emendationis non perſpexit. Habet ſcilicet maiorem δεινότητα oratio, ſi ſic procedat: ſi pietatis h. e. recti iuſtique ex metu deorum, reſpectus eſt apud deos; ſi iuſtitia rectique conſcientia non inane nomen ſunt habendae; dii tuam humanitatem remunerabuntur. — *recti eſt* Puget. 605 *ferent* vir doctus in Obſſ. Miſc. I. p. 7. vt IX, 254. *dii moresque dabunt veſtri*. Sed nec *ferant* damnandum, quod omnes libri habent, etiam Vatic. fragm. *quae te iam* Goth. pr. *tulere* duo Burm. vt emendabat Guningamus. 606 *talem tanti* Parrh.

603. Ante oculos fuit Vlyſſis ad Nauſicaam oratio pulchrarum ſententiarum plena, vbi Odyſſ. ζ, 180. Σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς etc.

605. Felix hominum aetas, in qua te tam generoſam feminam naſci contigit! *laeta* ſunt fauſta, felicia ſ. Compara l. c. Odyſſ. ζ, 154—57. De forma laudandi hac v. Ouid. IV. Met. 322 ſqq. et ibi Burm.

607—610. Quod Tibullus I, 4, 65. nude: *dum robora tellus—vehet*, hoc ornatius extulit Virgilius: donec in montibus vmbrae ſiluarum *conuexa* montium h. e. latera et ambitus, obſcurabunt, et ornatius, *luſtrabunt*, vmbra pro flexu ſolis procedente et circumagente ſe. *polus paſcere ſidera* dici poteſt, pro ſidera paſci in polo, quatenus ſtellae errare et vagari per coelum videntur. Et Callimachum expreſſum eſſe a noſtro, iam ab Anna Fabri aliisque et ante omnes a Germano Valente ad h. l. eſt notatum in Del. 176— Τείρεσιν, ἥλικα πλεῖστα κατ' ἠέρα βουκολέονται. Cum tamen Lucretianum I, 232. *vnde aether ſidera paſcit?* et alia loca, inprimis V, 384 ſqq. multo magis videri poſſint poëtae animo inſediſſe, Seruianam interpretationem facile admittas, vt ad philoſophorum opinionem referas,

Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:
Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, laeuaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo adſpectu Sidonia Dido;
Caſu deinde viri tanto. Et ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quae vis inmanibus adplicat oris?

Tunc

608 *Conuexa* veteres librarii (praeter fragm. Vatic. Pieriique oblongum, in quibus recte poſt *conuexa* interpunctio poſita) et ſcholiaſtae fere cum *ſidera* coniungunt; male vtique. nam coelum eſt conuexum, non aſtra. Hoc tamen poſito Heinſ. coniiciebat: *dum montibus vmbrae Luſtra dabunt*. ingenioſe; niſi *conuexa* obeſſet, et *Luſtrabunt* multo etiam magis eſſet ingenioſum. Pro *luſtrabunt*, *inſtabunt* Bigot. et pr. Hamburg. pro var. lect. vnde Burm. coni. *conſtabunt*, parum feliciter. Etiam Marklando ad Stat. Silu. p. 102. locus viſus eſt corruptus; nam interpungebat et ipſe poſt *luſtrabat*. at v. infra notam. — *polis dum ſ.* nonnullae edd. male. *polum dum ſ. paſcent*. Hamb. alter. *palus* miſere emend. Brodaeus II. Miſc. 17. *paſcit* Medic. c. al. ap. Heinſ. quod mireris. *poſcet* fragm. Vatic. 610 *quo* ſec. Hamburg. et Parrh. *vocent* alter Rottend. a m. ſec. et Goth. ſec. 611 *Sergeſtum*, *Sereſtrum*, *Segeſtum* al. hic et alibi. v. Burm. et Pier. Malim ſane *Segeſtum*. Etiam mox *Gigam*, *Giam*. 613 *primum* malebat Heinſ. ſed *primo* eodem ſenſu capi par eſt. 614 *caſum deinde viro*. Hamb. ſec. 616 *quae vis immanibus applicat auſis* emendat Marklandus ad Stat. Silu. III, 3, 17. hoc ſenſu: *quae vis maior admouet te tam immanibus auſis, tam ingentibus coeptis?* ingenioſe quidem Markl. vt ſemper. Enimuero quod ad litus Libycum tempeſtate erat delatus, caſui debebatur; nihil magni conatus et auſi in hoc. Frigide et contra decorum Didonem ſua regna *immanes oras* vocare ait. At Libyae vicinas gentes intelligit. cf. 339. IV, 40 ſq. vt bene Burm. ad h. l. monuit. — *implicat* Bigot.

feras, qua aſtra marinis terreniſque humoribus attenuatis (ἀπoῤῥoίαις) ali putabantur, vid. Cerda et l. l. ab Burm. quemadmodum iris imbibere imbres. v. ad Tibull. I, 4, 44.

609. 610 Quocunque abiero, beneficii accepti memor ero.

610—13. Laetus et gratus beneuolentiae et amicitiae affectus in his verſibus obſ. — *caſus* eſt fortuna, vt ſtatim v. ſq.

613. Reſpexit h. l. Silius II, 412 ſqq.

616. *Immanibus oris* Libyae, cuius imnanes et feri incolae, ſiue etiam horridae et aſperae incultaeque terrae. Nec male

Pompon.

Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchifae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulfum patriis, noua regna petentem
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaftabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo cafus mihi cognitus vrbis
Troianae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipfe hoftis Teucros infigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab ftirpe volebat.
Quare agite, o tectis, iuuenes, fuccedite noftris.

617 *An tu ille* Ven. *Anchife* nonnullos legere Pierius monet. 618 *genuit Phrygii* Ven. *Simountis* Leid. vn. *in vnda* Menag. pr. *ad vndas* Schol. Statii, duo Heinf. fed recentes, cum Doruill. Sed Donat. et Prifcian. tuentur vulgatam. 619 *memini Teucrum* tres ap. Burm. et fic Rom. 621 *cum B.* Menag. pr. et Leid. 622 *ditione premebat* Menag. pr. male, inquit Burm. an quia hoc de afpero tantum imperio putabat dici? Sane *ditione tenere* et alibi, fup. 236. — VII, 737. variatur, at X, 53. *premere* conftanter; exquifitius fc. quam *tenere.* 626 *ab* Heinf. e Medic. et aliis. Olim *a.* cf. ad Georg. I, 171, Aen. VIII, 130. *ab* vel *a* deeft plane in fragm. Moret. et Sprot. *a ftirpe videbat* fec. Moret. 627 *o iuuenes, noftris f. tectis* Zulich. *o iuuenes, tectis* quatuor alii: *o noftris, i. f. t.* Parrh.

Pompon. Sab. de intempeftuofis litoribus accipit. *applicat* ita fert vt nauem applicueris. vt v. 377. *appulit.*

617—18. Secundum verfus Il. β, 820. 821. Sic Nympharum partus ad fluminum ripas collocant plerumque poëtae. v. Germanus.

616—626. Vide Excurf. ad h. v. Teucer acceffiffe ad Belum, Sidonis ac Tyri regem, putandus eft, vt, cum ab eo copiae in Cypro haberentur, harum auxilio aduerfus incolas infulae vteretur, quos in noua fibi fede paranda in hac infula alienos et infeftos experiebatur. — *Opimam* C. dixit, quam in profa, *opulentam*, et *laude ferebat* pro efferre laudibus. *reges Pelasgi*, pro Achiuorum ducibus, etiam hoc licentius et feriorum poëtarum graecorum exemplo; nam Homero Pelasgi diuerfus ab Achiuis funt populus — *Teucros*, Troianos; ab his originem ducere videri volebat Teucer; propter maternum genus, vt recte Seru. Erat enim ex Hefione Laomedontis filia natus, quam Telamon a fodali Hercule muneris loco acceperat. v. Sophocl. Ai. 1319 fqq.

Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat. Simul Aenean in regia ducit
Tecta: simul diuom templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos
Munera, laetitiamque dei.

At

623 *Post multos* Doruill. ed. Iunt. 629 *hac* deest Medic. *considere* Gud. tertius Moret. pro diu. lect. Hamburg. pr. et Bigot. cf. v. 571. Sed post *iactatam* melius *consistere*. 631 *sub regia* quart. Moret. 632 *diuom* Heins. secundum Gudianum. *diuis* Sprot. *honores* Montalb. et pr. Hamburg. 634 *Triginta* alter Hamburg. in Sax. Exc. 635 *centum pingues* Montalb. *cum m. haedos* Menag. ex Ecl. I, 23. 636 Gell. IX, 14 — *in illo versu nihil dubium est, quin* dii *scripserit pro* dici: Munera laetitiamque dii — *Quod imperitiores*, dei, *legunt ab insolentia scilicet vocis istius abhorrentes. Sic autem* dies dii *a veteribus declinatum est*, vt fames fami, (igitur veteres *fames, famei?*) pernicies pernicii, progenies, progenii, luxuries luxurii — Ita et legebat, monente Heinsio, Iulius Romanus in libello

630. Nobilissimus versus; grauissima sententia; cuius, cum v. 628. 629. vi percepta, si adolescentem non voluptate gestire videas, nae illum a poëtae lectione statim abigas, suadeo. Turbas Burm. post Seruium facit. sensus: ipsa ἐκ ἀπειρόκακος, ipsa tot aduersa experta, animum habeo pronum ad succurrendum aliis, qui et ipsi fortuna aduersa iactantur. *disco*, teneo, noui.

632. *Simul diuum templis indicit honorem.* Si de supplicatione diis propter felicem Aeneae hospitis aduentum decreta cum Seru. Donato et Pomponio intelligimus, a more antiqui seculi recedere dicendus est poëta et deflectere ad suae aetatis vitam. Nam, vt ex toto Homero satis constat, heroicis temporibus, hospitis aduentu in domo statim sacrum fit, caeditur victima et ex ea epulo sacro hospes excipitur. Veterem illum heroum morem plane deseruit Valer. Fl. II, 650. 651.

634. *Horrentia* setis seu pilis, et *terga suum* pro suibus. In toto loco ante oculos poëta habuit Odyss. 9, 59 sqq.

636. *Munera laetitiamque dei* alii iungunt, vt vinum munus et γάνος Διονύσου, χάρμα Βάκχου dictum sit; atque hoc puto leniorem

At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediisque parant conuiuia tectis.
Arte laboratae veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,

libello de Analogia, teſte Soſipatro. Occurrit eadem lectio in Seruianis ſimul cum altera, *die*, id eſt, *diei*. Commemorat etiam Pompon. Sab. cum Gelliano loco, (qui conferendus cum editis; habet v. c. *extra dabantur* vbi nunc *extrudebantur*) N. Heinſ. vt hanc lectionem probaret, a ſe impetrare non poterat. Mihi tamen vnice vera videtur; primum quidem, quod exquiſitior illa lectio et eadem antiquiſſimae auctoritatis, tum autem, quod lenius decurrit quam altera: *mittit tauros, ſues, pecudes, munera laetitiamque diei*; quibus diem tam fauſtum ac feſtum exhilararent, vt hoſpitalibus donis fieri mos erat. Sane in codd. fere *dei*; ſic ipſe Romanus; occurrit et in Seruianis, et in Donati interpretatione. Et ſic iam Ruffus Apronianus, monente Pomponio Sabino (male in ed. Lucii *die* excuſum eſt) legerat; quod ſine dubio ad eam recenſionem pertinet, e qua Mediceus codex prodiit, nam cum in eo ab initio *de* eſſet, *i* rubro adſcriptum eſt, vt *dei* ſit. Sunt tamen et codd. in quibus alterum occurrit, nam Pierius tres illas lectiones ſigillatim e codd. laudat; et, *die* Doruill. *Diae* Parrh. 639 *ſuperbae* Hugen. a m. ſec.

leniorem orationem efficere. At alii cum Heinſio *munera* cum ſuperioribus iungunt: *mittit — munera*, ſimul cum his, *laetitiam dei*, h. e. vinum laetificum. Nolim quidem ſenſu abundare; dure tamen et lyrica potius audacia mihi ita dictum videtur *laetitia dei*; ferrem *laetitiam Bacchi*. Aliter quoque γάνος βοτρύων, ἀμπέλου. Aliter etiam infra: *Adſit laetitiae Bacchus dator*. v. 734. Ex quo Silius *Bacchi dona* duxiſſe videtur.

637. Iam Catullus dixerat LXI, 46. — *quacunque opulenta receſſit Regia — Tota domus gaudet regali ſplendida gaza.* cf. reliqua — *luxu* praeclare pro apparatu regali.

639. Breuitatis, vtpote in narratione, et poëticae elegantiae ſtudium omiſſionem verbi peperit: *ſunt*, vel *inſtruuntur*. — int. autem veſtes ſtragulas purpureas magna cum arte textas. *Oſtrum ſuperbum* ſplendidum. inf. 697 et 700. *aulaea ſuperba* et *oſtrum ſtratum*.

640. Vaſa magna argentea et aurea, eaque caelata factis maiorum Didonis. *Caelata*, vtpote in poëta, ſimpliciter accipe de opere glyptico et ſculptorio, ſiue anaglyphum illud ſit ſiue diaglyphum et caelatum, nil refert.

Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.
Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad nauis praemittit Achaten,
Ascanio ferat haec; ipsumque ad moenia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet; pallam signis auroque rigentem,

Et

642 *Antiqua ab origine gentis* Gudianus, duo vetustiores Rottend. tres alii c. fragm. Moret. et quatuor Burman. cum Goth. pr. Et sic Medic. Pierii et Longob. cum aliis aliquot ap. eum. quod equidem praefero tamquam doctius et melius; et sic iam editi nonnulli habere videntur. *primaque ab o.* pro diuersa scriptura in alt. Hamburg. *ducta suae antiqua* ed. Ven. 643 *mente* apud Germanum fuere, qui legerent. male. *mentem* omnes libri tuentur. Mens *non consistere*, sed fluctuare, dicitur, quando curis et sollicitudinibus agitatur; vti et animus vel mens quassa, concussa, conquassata. 644 *ad nauem* Oudart. *transmittit* Menag. pr. *permittit* Moret. sec. et Graeu. Burmannus coni. *remittit*; quem vide. At tenendum, *praemittere* poëtis dici vt προπέμπειν. προϊένοι. pro simpl. πέμπειν. *Achaten* e Grammaticis firmauit Heins. vulgo *Achatem*. 645 *Ascanio vt ferat* Venet. *ipsaque* pr. Moret. a m. pr. *secumque ad m. d.* Parrh. *ad limina* Menag. pr. 646 *stat cari* Montalb.

645. *Ferat*, nuntiet omnia haec, quae accidissent, vt bene iam Donat. et Seruius, qui idem bene illustrat. In v. sequ. τὸ *stat* pro *est*, vulgari verbo. *cari patris*, φίλυ πατρὸς, h. l. pro amantis.

647—656. Apud Homerum munera fere ξεινήια hospitibus aduenis dantur ab iis, qui excipiunt. Hoc loco iubet Aeneas apportare e nauibus, quae Didoni donet. — *palla signis auroque rigens*, intextis rerum vel hominum formis ex auro. Laudant Pindari Isthm. VI. 58. 59. — Οἰνοδόκον φιάλαν χρυσῷ πεφρικυῖαν. sed hoc illustraret *pateram aureis signis horrentem* h. e. asperam signis exstantibus. Sed *rigent vestes* durae, plenae ac densae auro. v. Burm. Aen. XI, 72. *Tunc geminas vestes auroque ostroque rigentes Extulit Aeneas:* quas Dido — *tenui telas discreuerat auro. rigentes togas* ex nostro duxit Claudian. I, 205. *Et c. c. velamen acantho*, praetextum acanthi foliis, vestis oram ambientibus. De *acantho*, *branca vrsina*, vel capitulorum in columnis ornatu nobili herba, v. ad Ecl. III, 45, vbi in poculis ansae acantho circumlitae, vt apud Ouid. Met. XIV, 701. crateris os. *croceum*, quod eius genus est; nam vulgare est flore albo. saltem a semine luteo

vix

Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuae Helenae: quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret, inconceſſosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile donum.
Praeterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxuma natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.

Haec

649 *Circumtexto* ſec. Moret. *Achanto* ſcribunt nonnulli hic vt alibi. 650 *Ornata* Leid. f. ex *ornamenta.* 651 *Dum p.* Menag. pr. *peteres* Fabric. laudat. 652 *Abſtulerat* alii male. Commode laudat Burm. ad Sueton. Neron. 49. vbi adde Cl. Erneſti et Oudendorp. Sic Gr. ἐκφέρειν. ἐξαίρειν. Odyſſ. ν, 137. πόλλ' ὅσ' ἂν οὐδέποτε Τροίης ἐξήρατ' Ὀδυσσεὺς etc. cf. Gueſl. 653 *Ilionae*, vt ſit *ſceptrum Ilionae*, habent Mentel. pr. duo Rottend. et Leid. nec ab eo refugit Heinſ. Enimuero nimis nude ponerentur tum illa: *quod geſſerat olim.*

vix appellari eum *croceum* puto; quamquam hoc veſtes tingi olim potuere, quod e Schol. MSt. N. Heinſ. ad Claudian. p. 180. b. notauit. Calpurnius Ecl. IV, 68. *rutilum* dixit, vbi Tityrum *cantantem rutilo ſpargebat acantho Nais.* et ſimiliter puto *Sidonium* Statius in loco ex noſtro expreſſo III. Silu. I, 37, 8. *Hic tibi* (Hercules) *Sidonio celſum puluinar acantho* (h. e. cui intextus ſit ex purpura acanthus) *Texitur, et ſignis creſcit torus aſper eburnis.* Veſtes apud Seruium ex acantha vel acanthio, ſpinae genere, factae, bombycinis ſimiles (v. Plin. XXIV, 66.) alienae ſunt ab h. l. Homerico vero more v. 650—52. commendatur *velamen* illud, h. e. peplum; Seruius *cycladem* memorat, forte, quod hoc inter feminea veſtimenta inprimis lautum. Abſtulerat autem cum Helena (Ἀργείην Ἑλένην latiore ſenſu, etſi Spartanam iam Homerus adpellauerat. cf. Germanus.) Paris multas veſtes et ornamenta, κειμήλια, quae ipſa cum Helena repetebant Achiui. v. Il. γ, 70. et al.

653. Habes ſceptrum h. e. haſtam vel ſcipionem, inſigne puellae regiae, vt omnino hominum genere vel honore inſignium. Sic ap. Eurip. Troad. 150. Hecuba Σκήπτρῳ Πριάμου διερειδομένα choros ſe celebraſſe dicit. De *Ilione* v. Exc. ad h. v.

655. Coronam intelligo duplici materia, h. e. diadema, nam de eo agitur, aureum, gemmis diſtinctum, quo in monumentis, inprimis Etruſcorum, ſaepe deas ornatas videas, Ouid. Met. XIII, 704. *Dant pateram, claramque auro gemmisque coronam.* neque aliter dictum, quam ad Virgilii imitationem,

tionem,

Haec celerans, iter ad nauis tendebat Achates.
At Cytherea nouas artis, noua pectore versat
Consilia: vt faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus inplicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilinguis:
Vrit atrox Iuno, et sub noctem cura recursat.

Ergo

656 *Nec o.* Goth. pr. *Hac celerans* alter Mentel. á m. sec. vnde *Accelerans* pr. Rottend. Montalb. Vratisl. *Has celerans* Oudart. *Ascelerans* tert. Moret. Vides, quam parum talibus variationibus sit tribuendum. 658 *mutatusque* Franc. 660 *atque* tenuit Heins. propter consensum librorum edd. que vett. *ac* pr. Moret. *vtque* nonnullae edd. vide ad v. 298 et 486. 662 *reuersat* Franc. v. IV, 3.

tionem, (sententia tamen ex Homero expressa Il. χ, 470. I. κρήδεμνόν θ', ὅ ῥα etc.) apud Valer. Fl. VIII, 235, vbi Venus Medeam ornat: *ipsa suam duplicem Cytherea coronam Donat;* nam ipse Flaccus sese interpretans subiicit, *et arsuras alia cum virgine gemmas;* et paullo antecesserat similis forma: *ipsa suas illi c. s. vestes I.* Nec tamen intercedo, si, vt, interdum solet, *duplicem* simpliciter pro magna, praeclara, accipias positam. Diuerso sensu *geminas coronas* Claudian. X, 203 simpl. pro binis; etsi Gesn. ibi aliter.

657 sqq. Viderunt iam Germanus et Vrsinus in toto Veneris artificio et machinatione Virgilium ante oculos habuisse Apollonium, quem cf. lib. III, 7 sqq. inpr. 25 sq. 112 sqq.

659. 660. *Donis furentem* vix nisi dure admodum dicas; quamuis v. 713. *Expleri mentem nequit ardescitque tuendo.* Melius vt *donis incendat reginam furentem*, amore inter haec ipsa actam; quo Seruiana interpretatio spectat. — *ossibus implicet ignem*, exquisitiore forma, quam *ossa implicet igni*, h. e. ipsis ossibus ac medullis (vt de amore loqui mos est, v. Cerda et al.) flammas inserere, immittere, insinuare: dictum, vt *inuoluere omnia flammis, incendio;* quoniam etiam in vulgari oratione *flamma inuoluit domum.*

661. 662. *Domum ambiguam* Seru. incertam, in qua habitat mutabilis femina; dure, meo quidem sensu. Malim *domum* pro stirpe, gente, dictam, et ad fraudulentum Pygmalionis ingenium respici. Locus Aen. IV, 96. 97. aliter se habet. Recte itaque iungitur ipsius adeo populi ingenium, *Tyriosque bilingues* eodem sensu, h. e. fallaces. *Vrit Iuno* cogitatio de Iunonis in Aeneam odiis et consiliis eam cruciat. *sub noctem.*

Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Nate, meae vires, mea magna potentia, solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoëa temnis;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquae,

Nota

663 *Ergo quis* Goth. pr. *dictis compellat* vn. Guelpherb. in Sax. coll. 664 *mea regna* sec. Rottend. 665 *Typhoëa.* Sic omnes, ipse Medic. c. fragm. Vatic. Τυφωεὺς, Τυφώειος, vt Ἀχιλλεὺς, Ἀχίλλειος, Ὀρφεὺς, Ὄρφειος. Dubito equidem, an hoc *e* ex *ει* natum a poëta corripiatur. cf. sup. ad v. 201. Igitur dicendum, forte duci ex Τυφώς. Apud Seru. multi, *Typhoia*; hoc itaque esset verius. In Franciano erat *Typhea* et superscr. *on*, *Typhonea*; debebat saltem *Typhonia*, vt est in Goth. sec. Apud Claudian. de R. Pros. III, 183. *Typhoia* recte expressum in Heins. male *Typhoeia* in aliis, aduersus metrum: Τυφωήιος. 666 *et* deest in binis. *tua munera* duo alii ap. Burm. *lumina* Goth. tert. omnia solito errore. 668 *iactetur que*, maxima codd. pars apud Pierium, Heins. et Burm. atque adeo ipsi Medic. Rom. et fragm. Vatic. in quo tamen forte a m. sec. Etiam sic Seruii Codices exhibebant. *iacteturque dolis* Voss. pr. *iactatusque* Goth. sec. omnia a praua manu, quae cauendum esse putabat, ne vltima in *iactetur* laboraret. *Iunonis acerbae* Longob. Pierii et fragm. Vatic. a m. pr. Similis commutatio a Burm. notata lib. XI, 587.

Item. vesperi haec geruntur. v. inf. 726.

664—66. *Meae vires, mea m. potentia*, splendide pro, per quem ego valeo et potens sum. Petiere hinc alii, vt Statius I Silu. 2, 137. *tu, mea summa potestas.* adde Ouid. V. Met. 365. quod a poëta forte graeco Virgilius sumserat. Paullo aliter filii patrum σθένος, robur, dicuntur; vnde et Tragici v. c. Eurip. Troad. 570. Astyanax Ἕκτορος ἶνις. Contemtus, quo Amor Iouis fulmina habet, elegans poëtarum et artificum veterum lusus, suaui cum varietate expressus passim occurrit, inprimis in gemmis, v. c. Mus. Flor. T. II. t. 16, 1. *tela Typhoëa*, quibus Iupiter vsus est in Typhoëum εἰς Τυφωέα. Pomponius Sabinus *Aetnaea* reddit, quatenus Aetna, Cyclopum, qui fulmina fabricantur, officina, Typhoëi pectori imposita esse a nonnullis dicta. *Typhois Aetna* Ouid. Ep. XV, 11. — *tua numina posco*, tuam opem et auxilium, quod per *potentiam* et *numen* declarat.

667—672. *Nota tibi* sunt, (vt Graeci pro, notum tibi est) quemadmodum Aeneas fr. — Magna autem cum arte et cum dilectu singula orationis membra sunt effecta; vt illud: *frater tuus.*

670.

Nota tibi: et noſtro doluiſti ſaepe dolore.
Hunc Phoeniſſa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus: et vereor, quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia. Haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc adcipe mentem:

Regius

670 *Nunc* alii ſcripti et editi apud Pier. Heinſ. et Burm. et ſic fragm. Vatic. a m. pr. et habet, quo placeat. 671 Heinſ. coni. *vt vereor*. Heumannus olim: *At v.* 673 *quodcirca* Bigot. *arte* Oudart. et Leid. vn. *flammis* ſec. Moret. 675 *Aenean* Medic. a m. pr. *mecum Aeneae* Sprot. *mecum magno Aeneae* Moret. ſec. 676 *Quo* aliquot ap. Pierium et Heinſ. qui coni. *qui*. *Quo facile* Zulich. a m. pr. *quam* Gudian. a m. ſec. addita intp. *prout* vel quomodo. v. Georg. III, 309. *quid* Leid. ſed recte; *qua*, qua via et ratione, tuentur Heinſ. et Burm. *poſſes* Romanus.

670. Adumbratum putant ex notis verſſ. Odyſſ. α, 55—58. vbi Vlyſſes ſimiliter a Calypſo retinetur.

671. 672. Sollicita eſt Venus et metuit, ne hoſpitium hoc Aeneae in Iunonia vrbe ad eius exitium vertat, (cf. IV, 96 etc.) Iunonis in Aeneam odiis. *tanto cardine rerum*, in articulo, ἀκμῇ, in tanto rerum momento, dum res ſumma agitur, illa ſc. Iuno *non ceſſabit*, ſed nouas aduerſus Aeneam machinas parabit, quo eum perdat.

673. *Cingere flamma;* vt X, 119. *moenia cingere flammis.* Sic *flamma inuoluere, circumdare*. h. l. amore, vt *amore irretiti, illaqueati* tenentur. *ne quo ſe numine mutet:* ne Iunonis machinatione aliqua animus eius mutetur.

675. *Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.* Sane qui primo occurrit ſenſus, eſt: amet A. tanto amore, quanto ego eum amo. Dicat aliquis amorem matris Veneris eſſe diuerſum a Didonis amore. Sed quod magis me mouet, eſt, quod a Seruio iam obſeruatum video, nimis vulgariter illud dictum videri, adeoque indignum poëta. In Seruianis altera occurrit interpretatio, *mecum, per meos amores, me adnitente*, (h. e. per me) quam et Cerda amplexus eſt. Laudatur IV. Aen. 115. *Mecum erit iſte labor*, h.e. apud me, fiet per me, meus erit. Silius VIII, 330. *mecum erit haec prorſus pietas* h. e. aderit, inerit mihi.

Regius adcitu cari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat; mea maxima cura;
Dona ferens, pelago et flammis restantia Troiae.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediusue occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus:

Vt,

677 *Accitus* fragm. Vatic. 678 *puer ille* pr. Hamburg. 679 *et* abest a Doruill. 680 *Nunc ego* fragm. Moret. vt sup. 670. *Citheron* Parrh. 681 *Idaliam* Bigot. sec. et Rottend. tert. scilicet vt conueniret cum v. 693. *Idaliae lucos.* sed v. not. *Idalia* Goth. alter. *secreta* Leid. et pr. Hamburg. *reponam* Sprot. a m. pr. 682 *ne quis* multi ap. Burm. *mediusque* Hamb. alter. 683 *ipsius* pr. Moret.

mihi. Lenior ratio non succurrit. Versum tamen habent omnes.

677. *Ascanius* designatur per *regium puerum*, quatenus *Rex Aeneas* saepe dictus. *maxima cura* h. e. amor, carus Veneri.

679. Cf. 647.

680--88. *Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera* inf. lib. X,86. Cythera, τὰ Κύθηρα, insula ipsa, Laconicae obiecta, h. l. *alta*, quatenus montosa est, hinc etiam, *super*; nisi forte aliquis montes in ea designari malit, vt et Idalium τὸ Ἰδάλιον ὄρος in Cypro; etsi et ipsa vrbs *Idalium*; quae paullo post 693. *Idalia*, Ἰδαλία χώρα, vt *Venus Idalia* dicta. (vrbem et montem intellige ap. Bion. Idyll. 1,36. 37. vt expedias interpretes.) Sed *super a. C.* est pro *in.* Sic ὑπὲρ v. c. quod modo succurrit φθῖσθαι ὑπὲρ Λιβύης Orph. Arg. 141. *sacrata sede* ἐν τεμένει. — *ne qua*, ratione ac via, *scire* pro rescire dictum. *medius occurrere*, in medio negotio sup. 348. *Quos inter medius venit furor.* h. l. de eo, qui impedimentum affert. — *faciem falle*, mentire, simula, falsam exhibe. cf. German. *facies* pro toto corpore et habitu v. h. l. Burm. cf. v. 658. *notos vultus*, ex more poëtarum, pro vultu suo proprio. — *laticem Lyaeum* pro vulgari, latex Lyaei. Sed poëtarum more pro deriuato adiectiuo, *latex Lyaeius*, quod ipsum vix vsus ferret, ponitur. *inspires ignem*, nonne paullo durius hoc? et iungitur etiam noua rei imago: *fallasque veneno* h. e. per fraudem venenum ei instilles. Quod autem hoc ita adstruit poëta, vt Didonem inter conuiuii hilaritatem, quae animum relaxat, amore inflammet, naturae humanae conuenienter comminiscitur.

690

Vt, quum te gremio adcipiet laetiſſima Dido,
Regalis inter menſas laticemque Lyaeum,
Quum dabit amplexus atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et greſſu gaudens incedit Iuli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos: vbi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adſpirans complectitur vmbra.
Iamque ibat dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Quum venit, aulaeis iam ſe regina ſuperbis

Aurea

685 *Et* Goth. tert. *vt te cum* vnus Guelpherb. in Sax. collect. *accipiat* ſec. Moret. male. 686 *regales epulas inter* Montalb. 688 *obſcurum* alter Hamb. *fallaxque venenum* ed. Venet. non inſelici errore. 690 *et vultu* Schol. Stat. II Theb. 96. *greſſu gradiens* Sprot. a m. pr. *inceſſit* Doruill. 691 *placitam* ſollenni vitio aliquot ap. Pier. 694 *floridus* et *amplectitur* Zulich. cum Parrhaſ. 697 *conuenit* Goth. tert. ſed in eo fere ſemper *con* pro *cum*.

690—94. *Gaudens* ſuauiter adiectum vt alias, *laetus paret* h. e. lubens. — *quietem irrigat*, vt, *ſomnum infundere*, et, vulgatiore ratione, *perfundere ſomno*, *irrigare membra quiete*, habet ab antiquioribus poëtis, Lucretio, et Furio Antiate ap. Macrob. VI, 1. Et hi duxere ex Homerico ἐπὶ γλυκὺν ὕπνον ἔχευεν· περὶ δ' ἀμβρόσιος κέχυθ' ὕπνος. Nata autem loquendi forma ex notione humoris primum *nocti*, tum *ſomno* adiuncta; vnde ὑγρὸς ὕπνος. Ex eo ipſo artificum ratio ducta, quod Somnus cornu defundit quietem vel ſomnia; non inuerſe, vt vulgo creditur. *fotum gremio*, ornatius quam, *poſitum*. haerent interpretes cf. 718. *interdum gremio fouet*. *amaracus*, ſampſuchum vel *maiorana*, quae inter coronarias eſt. v. Plin. XXI, 11 ſ. 35. 39. — *in Cypro laudatiſſimum et odoratiſſimum* ibid. c. 22 ſ. 93. et vt *vmbram* h. l. efficiat, luxuriantius ibi naſci debet. ſuauiter autem ſingula in v. 693. 694. *complectitur adſpirans*, adhalando odores, ἡδύπνους.

695. 696. *Duce laetus A.* ornate pro habens ducem.

697. 698. *Aulaea* ſunt veſtes v. 639. aliter Georg. III, 25. Cerda cum aliis de velis appenſis, quae proprie *aulaea*. vt Horat. II. Sat. 8, 54. *ſe compoſuit*,

pulcre

Aurea conpoſuit ſponda, mediamque locauit.
Iam pater Aeneas, et iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae: quibus ordine longo
Cura

699 Malim cum ſuperioribus iungere: *Cum venit, a. iam ſe regina ſ. compoſuit — Iam pater A. conueniunt* h. e. iam etiam p. 700 *conuenient* Rom. a m. pr. *decumbitur* Commelin. *ſtructoque* ed. pr. Burmanni. adde Pierium, vnde male adſcriptum Pomponio in edit. Baſil. Lucii. 701 *Dant manibus famuli* Medic. Gudianus cum al. optimis; item Romanus, Longob. aliique Pieriani; adde quos Cuningamus laudat. Vulgatum ordinem retinuiſſe Heinſ. videtur Priſciani auctoritate motus. *Dant f. lymphas manibus* Hamb. pr. *lympham* Hamb. ſec. 702 *tunſis* Medic. *mantelia* Heinſ. poſt Pierium cum vetuſtiſſ. Rom. Medic. aliisque. Vulgo *mantilia.* v. Georg. IV, 377. 703 *longam penum* a Virgilio dictam, Cariſius lib. I. Inſtit. auctor eſt. Duplex ſcriptura iam Gellii aetate circumlata eſt. v. IV. N. A. c. l. *longam penum* expreſſit etiam Auſonius. Donatum et Seruium fruſtra laudat Ge. Fabric. Retinuit tamen Heinſ. *ordine longo* praeclare, propter codd. conſenſum, et Nonii Marcelli Eugraphiique auctoritatem. Adde etiam poëticam rationem, quod *ordine longo* grauius ac dignius dictum. *inſtruere* porro legitur ap. Gell. l. c.

pulcre pro conſedit. — *ſponda aurea* iungendum, ne *ſponda* nude ſit poſita. Dicta exquiſitius quam lectus. — *mediamque locauit,* inter Aeneam et falſum Iulum, in triclinio. Copioſe explanat Cerda. Verba tamen tantum hoc ſuppeditant: eam confediſſe in lecto; et *mediam ſe locauit* ad poëticum ſermonem referendum.

700. *Strato oſtro.* ſuper toro purpurea veſte, ſtragula, ſtrato. cf. 639.

701. 702. *Poſt diſcubitum* hoc loco (etſi non ſemper, quod Intpp. volunt, ita veterum mos ferebat. v. Odyſſ. δ, 52 ſq. η, 172.) aqua affertur ad manus lauandas; afferuntur ad eas tergendas (non ad menſas integendas, vt quidam commentantur; hoc enim vt ne opus eſſet, menſas cum ipſis ferculis tolli mos erat) χειρόμακτρα laeuia ac mollia (v. ad Georg. IV, 377.) ſimulque inſtruitur menſa pane e caniſtris depromto et appoſito. Apud Homerum panis (quippe cruſtae vel placentae noſtrae ſimilior) in caniſtris apponitur, vt Odyſſ. α, 147 et al. quod preſſius ſequitur noſter Aen. VIII, 180. 181.

703. 704. In interiore aedium parte erant feminae, quae *obſo-*

 nia

Cura penum ſtruere, et flammis adolere p nates.
Centum aliae, totidemque pares aetate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, et pocula ponant.

Nec

706 *Qui dapibus onerant m. et p. ponunt* Rom. cum plerisque aliis peruetuſtis Pierii, quod recte illi probatur, tamquam quod neſcio quid picturatius habeat, quum res ipſa ita geri videatur. *dapibus*

nia pararent et *carnes coquerent.* Nam hoc eſt, iis curam fuiſſe, *ſtruere penum.* (cf. Gell. IV, 1.) inſtruere et adornare edulia ac cibos. — *longo ordine*, quoniam L. numero, (reſpexiſſe poëta putatur Odyſſ. *η*, 103 ſq. de Alcinoi regia, cuius conuiuium expreſſit in ſeqq. ex Odyſſ. *ϑ*, 57 ſq.) — *et flammis adolere penates*, h. e. flammas in penetrali ſiue omnino in domo vt VII, 71. *caſtis adolet tum altaria taedis* pro taedas in altari, exquiſitiore ratione, vt paſſim alibi, *adolere focos* et alia. Nec ſatis ſcio annon ita acceperit Statius, qui totum h. l. expreſſit, ſed, vt ſolet, ad faſtidium vsque productis ſingulis rerum momentis I. Theb. 512 ſqq. vbi — *adolere focos epulasque recentes Inſtaurare iubet. Adolere focos*, quamquam ſententia ambigua, etiam expreſſit Silius XI, 278. qui et ipſe locus ex noſtro eſt adumbratus; quod iam ante Cerdam vidit Pomponius. Eſt tamen altera interpretatio, quam Cerda defendit, (etſi ille Seruium ac Donatum fruſtra in partes vocat, Pomponius autem Sabinus priori potius fauet) eo ſenſu, vt ad ſuffitum, qui inter epulandum fieri ſolebat, thure in foco vel arula cremato, et quidem in Genii vel Laris vel Penatium honorem, referatur; id quod firmare videtur alter locus iisdem paene verbis expreſſus Georg. IV, 378. 379. vbi poſt reliqua: *Panchaeis adoleſcunt ignibus arae*, ſed quid eſt *adolere penates*? nam Cerda male explicat; ſcilicet *penates* dicti pro *aris* ac *focis*, in quibus ignis accenſus eſt in penatium honorem; adeoque *adolentur penates*, vt *arae adolentur* et *adoleſcunt* h. e. tura vel ignis in aris. In explicando voc. *adolere* nugantur Grammatici. Videtur *olere* ab initio omnino notionem augendi habuiſſe, ſed ſubſtitiſſe tandem in vno rerum genere, quod incrementum habet continuum, ſeu quod continuatur, ſcilicet primum flammae in fomite nutritae; vnde *adolere* eſt cremare; tum odoris ex cremata victimae carne vel ture; vnde *olere* eſt odorem emittere.

705. 706. Ducentis aliis miniſterium dapum et vini apponendi mandatum. *pares aetate* int. iuuenes, pueros, ex more. Valer.

Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneae; mirantur Iulum,
Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix, pesti deuota futurae,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phoenissa, et puero pariter donisque mouetur.
Ille, vbi complexu Aeneae colloque pependit,

bus onerant etiam Giphan. Indic. Lucret. p. 462. e scriptis vindicat. *onerant et ponunt* etiam Parrhas. c. Goth. pr. et tertio. *onerant et ponant* ed. Ven. Iunt. Ald. 707 *limina nota* Doruill. 708 *visi d.* Menag. pr. vt saepe. *discrimine* Goth. pr. 710 *flagrantis* Medic. c. Mentel. pr. Parrh. et al. Etiam sic Rom. qui alias quartos casus per *es* effert. sed *flagrantem deum* vix feras; et epitheton h. l. requiritur in *vultus*. *flagrantis* multi alii. *fulgentisque* Sprot. e glossa, quae in Leid. vno. *vultum* Menag. pr. 713 *videndo* Hamb. pr. ex interpr. 714 *pariter puero* omnium librorum Pierii, Heins. et Burm. lectio est, quam etiam Carisius agnoscit, vt mireris eam non esse receptam. Vulgatam Hamb. pr. et Goth. pr. tuentur, et Ven. cum pr. Moret. *pariter donis pueroque*.

Valer. Fl. II, 653. loco hinc expresso: *centumque pares primaeua ministri Corpora*. Quae de poculis in secunda demum mensa adhibitis memorat Burmannus h. l. et ad v. 737. ad heroica tempora referenda non erant. Cibus et potus ap. Homer. statim ab initio apponuntur; maiores calices ad libationem faciendam ad finem coenae; vt et hic inf. 723.

707. 708. *Per limina laeta* simpl. in domo. Mox *tori picti* iterum sunt vestes stragulae.

710. *Flagrantes dei vultus.* Seruius *ardentes diuinitate*; sed hoc parum clare. Nec clarius Donatus. Vt de roseo genarum colore cum Cerda accipias, vix loquendi ratio fert. Arbitror *oculos fulgentes* indicari, vtpote Amoris: saepe ap. Ouidium *igne, ignis fulgore micantes*, item *flagrantes oculi, flagrantia lumina amantum*. mox *pictum* int. h. l. *circumtextum*, ex 649.

712—14. *Pesti deuota futurae* δεινῶς, pro amori exitiabili destinata, eo amore iam contacta. Vis poëtica mox in eo, quod *mentem* addit, et quod *ardescit* et quod *tuendo* pro intuendo. Mox *mouetur* cum dilectu plus quam, *delectatur, tenetur*.

Et magnum falſi inpleuit genitoris amorem;
Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto
Haeret: et interdum gremio fouet, inſcia Dido,
Inſidat quantus miſerae deus. At memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sychaeum
Incipit, et viuo tentat praeuertere amore
Iam pridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſaeque remotae;
Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant.

Eſt

716 *Huc oculis* Goth. tert. *et pectore* pr. Hamb. ed. Iunt. 719 *inſidat* Medicei et optimorum codd. ap. Heinſ. eſt lectio, quam et Seru. ac Donatus agnoſcunt, cum Nonio, tamquam archaiſmum, adeoque doctiorem. Vulgo *inſideat*; quam codd. et edd. familiam ducit, vt alias, Romanus. De voc. vi v. German. Val. — *quantum m. d. ac memor* Franc. 720 *obolere* alter Menag. 721 *peruertere* Montalb. Leid. *peruertere amorem* ed. Ven. et ſic Romanus antiquiſſ. *praeuertere tentat amore* Puget. *vino t. p. amorem* Goth. tert. 722 *diſſueta* qu. Moret. et Wall. 724 *crateres* aliquot ap. Burm. *magnas* tert. Rottend. et Leid. quaſi a *cratera* ductum ſit. *Crateras laeti ſ.* Nonius et *Crateras longe ſt.* Lutatius, ap. Burm. forte ex Aen. VII, 147.

716. Cf. Excurſ. ad h. v.

717 ſq. *Haeret* in puero — *gremio fouet*, noli ex noſtro ſedendi more aeſtimare; (quod etiam Valeſium feſellit in Valeſianis p. 63.) nam Iulus iam tum pubeſcere debuit, ſi quidem ante ſeptem annos patris ductu e Troia egreſſus eſt. Sed accumbentium ſitus animo repraeſentandus eſt. *miſerae* pro *ſibi*, quanta cum vi! et tota poëtae cogitatio egregie eſt inſerta: *inſcia D.—deus. Acidalia* Venus ab Acidalio fonte, qui eſt in Orchomeno Boeotiae ciuitate, in quo ſe Gratiae lauant, quas Veneri conſtat eſſe ſacratas. *Seru.* — *abolere Sichaeum*, h. e. Sichaei memoriam, deſiderium, amorem — *praeuertere* exquiſite pro ſimplici, occupare amore. Nam quod occupamus, in eo ſimul praeuertimus alios ne occupent. *amore viuo* vt *flamma viua;* opp. *reſides animi*, animus ad amandum, vt bene Seruius, iners et qui deſueuit amare. *Amor* autem *puber* h. l. vt in vet. ſignis ap. Winckelm. *G. d. K.* p. 233.

723. *Poſtquam prima quies e.* h. e. quamprimum epulandi finis erat facta. Nam *libatio* ad finem coenae facta, v. ad v. 705. VIII, 184 et 273. 279. 280. De ſpatio inter primam et ſecundam menſam fruſtra Cerda multa. Ceterum verſus hic iam ſupra legitur v. 216. vbi v.

724. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο, Κοῦροι μὲν κρητῆρας

Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, et noctem flammis funalia vincunt.

G 3 Hic

725 *It ſtrepitus tectis* Gud. a m. pr. pr. Menag. Rottend. tert. Leid. a m. ſec. quod et in Seruii Codice fuit, nec Burmanno diſplicet. Mihi quidem nimis in maius rem ferre videtur, cum de ſtrepitu, ſermonibus et clamoribus inter vina agatur. Scythicum foret, ſi *ſtrepitus ad tecta it*, vt, *clamor coelo it*. Aliter infra IV, 666. Didonis morte cognita: *It clamor ad alta Atria.* — *vocesque* Bigot. alter Rottend. cum Schol. Cruqu. ad Horat. III. od. 19. *perampla* vna voce nonnulli Pieriani cum pr. Moret. *per alta* Longob. cum aliis Pierianis, item Zulich. ex lib. IV, 665. obſeruante Burmanno. 726 *lychyni, lichini,* aberrationes ap. Burm. Praeclare Seruiana: Graeco ſermone vſus eſt, ne vile aliquid introferret; nam offendiſſet *lucerna*. *lacuaribus* ab aliis ſcriptum fuiſſe, ibidem monitum videas. *laquearibus altis* vnus Guelpherb. in Collat. Cort.

κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο, Νώμησαν δ' ἄρα πᾶσι (quod quidem hic aliter v. 729.) Il. α, 470. 471. Alter verſus etiam alibi repetitur vt Od. α, 149. δ, 339. Meminiſſe autem neceſſe eſt ex Homero, ſtatui ad coenam maiora vaſa, crateras, et minoribus poculis ex iis hauſta vina diſtribui inter ſingulos conuiuas, apud Homerum quidem per praeconem ad ſingulos conuiuas accedentem, v. c. Odyſſ. θ, in Alcinoi conuiuio, quod Virgilius reſpexit. Sedebant enim conuiuae in ſoliis parietem ambientibus, et vnicuique apponebatur menſa cum cibo. Iam *vina coronant* (h. e. pocula, ſi κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο expreſſum eſt) aliter quam de impletis vsque ad ora poculis intelligi nequit. (et ſic Pomponius et Seruius, qui tamen et alteram interpretationem habet.) Il. θ, 232. vbi de copia cibi potusque: πίνοντες κρητῆρας ἐπιστεφέας οἴνοιο. Alia breuitatis ſtudio omittimus. De corollis certe cogitare heroici temporis mos non patitur, cf. Athen. I, 15. De ſequiore vero aeuo non dubitatur, vt Georg. II, 528, De loco III, 525. infra videbimus.

725. Comparant illud: Μνηστῆρες δ' ὁμάδησαν ἀνὰ μέγαρα σκοτόεντα. Odyſſ. α, 365. et alibi repetitum. Lectiſſimis verbis vſus eſt noſter, inprimis in *volutant.*

726 ſq. Continuatam in multam noctem coenam indicare vult poëta. Verbis ſimilibus vtitur Statius I. Theb. 520. 521. et Silius XI, 281. 282. iam ſupra laudati. cf. Cerda. Obſerua et hic v. 726. 727. ſummum ornatum verborumque dignitatem in re tenui. Non lucernas vel candelabra poſuit, ſed *lychnos, funalia* h. e. funiculos cera illitos; h. e. faces. cf. Odyſſ. η, de regia Alcinoi, 100 ſqq.

728.

Hic regina grauem gemmis auroque popoſcit,
Inpleuitque mero pateram: quam Belus, et omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis:
Iuppiter, (hoſpitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc laetum Tyriisque diem Troiaque profectis
Eſſe velis, noſtrosque huius meminiſſe minores.
Adſit laetitiae Bacchus dator; et bona Iuno.
Et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate fauentes.
Dixit, et in menſam laticum libauit honorem,

Primaque

729 *Qua* magna pars codd. ap. Heinſ. item ed. Ven. et pr. Goth. ſed recte reiectum; eſt enim minus doctum. *a bello* Zulichem. addita gloſſa: feſtiuis diebus. 730 *dum f.* Longob. 733 *que* abeſt Menag. alteri. 734 Ante Pierium vulgo lectum, *adſis*. Sed omnes eius libri habebant *adſit* vel *aſſit*; neque aliter Heinſiani cum Macrob. III. Sat. 4. Comment. Cruqu. ad Horat. I. od. 18. vtramque lectionem agnoſcit Seruius. *At ſit* Medic. 735 *O Tyrii coetum* quatuor ap. Burm. 736 *in menſa* vulgg. ſed *in menſam* Macrobii, optimorumque librorum et exemplorum copia firmauit poſt Pierium Heinſ. Redit res eo, quod doctius dicitur hoc, quam illud. nonnulli etiam ap. Pierium, et noſtri tres Gothani, *immenſum*, quod eodem alludit. adde lib. VIII, 279.

728—30. Etiam hinc ſua duxit Statius l. c. 539 ſqq. — *ſoliti* ſc. implere, h. e. qua vſi fuerant. A Belo autem Tyriorum regum ſtirpem ducebant Graeci. v. Seru. ſup. ad 642. Apollodor. II, 1. cf. Salmaſ. Exerc. Plin. p. 402. Ex noſtro idem Silius I, 87 ſq.

731—35. Preces inter libandum ad Iouem ξένιον, hoſpitalem, factae. — *hoſpitibus te dare iura*, praeeſſe, ſub tutela eos habere; (non aliter vſus loquendi fert, quatenus *dare iura* ſimpliciter interdum eſt, imperare. Dicerem eſſe, *qui hoſpitibus illatas iniurias vlciſceris*; ſed an *dare iura* pro vlciſci dicatur, dubito) — Expreſſa autem illa Homerica Odyſſ. υ, 179 ſqq. Adde Odyſſ. ν, 50. et plur. al. loca. Illud *nam* cauſſam interponens Homericum eſſe ſatis conſtat. cf. Erneſt. V. V. ad Odyſſ. μ, 320. *minores*, nepotes, ſup. 532. — *Bacchus laetitiae dator*: Germanus laudat Δῶρα Διονύσου πολυγηθέος ap. Heſiod. Op. et D. 614. *bona Iuno*, propitia, χρηστή, ἀγαθή. Inuocatur autem hic, vt patrium Tyriorum numen. — *coetum celebrate*, bene Seru. conuiuium; *fauentes* interſitis huic conuiuio.

736—740. *Laticum*, laticis, *honorem*, h. e. vinum in deorum honorem ac cultum libatione effuſum — *libato*, h. e. poſtquam libatum erat, vel libato

Primaque libato summo tenus adtigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. Ille inpiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Personat

737 *Libatos* n. latices coni. Heins. et alii viri docti. Nec inficiandum, versum ornatiorem et suauiorem inde exire. *libatos latices attigit* h. e. poculum, vnde pars vini in mensam iam erat effusa. *libatum* alter cod. Hamburg. videlicet honorem. *sacro tenus* Sprot. *cum Bithiae* Hamb. pr. *Biciae*, *Byciae* al. 739 *summo se p.* Menag. pr. *profluit* Oudart. *s. s. p. ore* nonnullos libros legere Pierius docet.

bato laticum honore, alteri tradit poculum, vnde primo loco gustauerat regina, vt et ille libatione facta biberet; quod et is laetus lubensque facit. προὔπινεν illa et *dedit*, propinauit, *increpitans*, simpl. adhortans, inuitans, vt et ipse biberet, siue, vt primo loco Seruius, inclamans; nil amplius. Sic et aliis in locis exponi potest. Obiurgandi hic nec locus, nec dignus vel reginae vel epici poëtae persona talis sarcasmus: vt nec illud ex poëtae mente fit, quod Didonis verecundiam in bibendo praedicant. Aliena haec a loco et consilio poëtae omnia. Sed dicendum: quod poëtae memorandum erat, eum cum decoro extulisse, inprimis antiquorum temporum more, cum matresfamilias vino non vterentur.—*Bitias* Punicum nomen, quod et alibi occurrit. —*pleno auro se proluit*, poculum vini plenum epotauit, quod tantum labris attigerat Dido; dictum puta, vt *vino perfundi*, *madere*, *tingui*, de ebriis; quae omnia notiora sunt. Burmanus docte, non eleganter, haec illustrat. *Multa prolutus vappa* etiam Horat. I. Serm. 5, 16.

740. Ad Homeri imitationem inprimis Odyss. θ, 62 sq. Heroicis temporibus semper ἀοιδὸς conuiuiis, quae fere cum re diuina erant coniuncta, aderat. cf. Quintil. I, 10, 10. quem locum sine auctore affert Pomponius. — *crinitus*. proprius is citharoedorum habitus comam alere; forte Apollinis exemplo. Traduxisse tamen ex suis temporibus ad vetera videtur Virgilius. *personat* ea, *quae d.* canit cithara. Sic poëtis *sonare*. Praeclare et hoc ad illorum temporum, quibus omnis philosophia naturae qualicunque contemplatione continebatur, rationes, quod carminis argumentum ex cosmogonia et ex physicis petitum est. Quod autem Atlantem cantus magistrum facit, fabulam alicuius poëtae Graeci exquisitiorem redolet, veluti quod Ecl. VI. Silenus physica docebat. Atlanti vulgo tributa siderum notitia ac sphaerae inuentum. cf. Intpp.
Ouid.

Personat aurata, docuit quae maxumus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores;
Vnde hominum genus, et pecudes; vnde imber, et ignes;
Arcturum, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones:
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

Inge-

741 *Docuit quem* Medic. cum parte codd. Heins. nec non Romanus cum aliis Pierianis. Etiam Seruius: *quae* legendum, non *quem*. *docuit quam* Gracu. *Atlans* Romanus, et sic Mentel. 742 scripsisse nonnullos *is* Pierius monet. Scilicet *hic* eius loco positum. Atque is quidem (Iopas) canit etc. 743 *vnde genus hominum et pecudum* — Hamb. pr. *pecudes, aqua, imber et i.* ed. Ven. scil. *aqua* ex glossa. *et ignis* Sprot. et Rottend. tert. *et pecudes, genus vnde ferarum,* Medic. Pierii. 744 *Pliadasque Hyadas* plures ap. Heins. et duo Goth. *Plyadasque hyades* ed. Ven. *Pleiadas*que Parrh. scilicet quoniam alias *Pleiadesque Hyadesque* iungi norant: (sup. Georg. I, 138. Iliad. σ, 486. Ouid. Met. XIII, 293.) inuito metro, plane vt Aen. III, 516. vbi idem versus recurrit, factum videmus; v. Heins. ad e. l. *septemque triones* Hamb. alter. 745 *Qui* Goth. sec. *properant* tres Burmanni. *se intingere* pr. Moret. qui et mox, *obstat*. 746 *tum quae* Goth. sec. non male. Iidem hi duo versus 745, 6. supra Georg. II, 481. 2. occurrebant.

Ouid. IV. Met. 631 etc. Idem inter primos philosophos recensetur a Diogene Laërt. in prooem. Quamquam haec omnia ad solum astronomiae studium referri possunt. Cum Iopas Tyrius, nunc Poenus, citharoedus inducendus esset a poëta, acute Atlantem e vicinis Mauretaniae montibus auctorem carminum, quae caneret, ei arcessiuit. *maximus Atlas.* Aen. VIII, 136. *maximus Atlas, — aetherios humero qui sustinet axes.*

742—746. *Errantem lunam*, pro, *lunae errores* seu cursus. *solis labores*, defectus, eorumque caussas. cf. Georg. II, 478. — *imber et ignes* h. e. fulgura, ex nubium afflictu — *Arcturus* stella post caudam maioris Vrsae, posita in signo Bootae, et *Hyades* stellae in fronte Tauri. cf. Seru. ad h. l. *geminique Triones:* sunt Helice et Cynosura, Vrsa maior et minor, *teriones* h. e. boues dictae (v. ad Georg. III, 381.) quia ab antiquis hominibus sub boum, iugo iunctorum, forma sidera haec comprehensa fuisse videntur; hinc iisdem, et interdum maiori Vrsae soli, (vt Odyss. ε, 273.) tributum nomen ἅμαξα, *plaustrum;* et hinc *Bootes*, qui deinde, Vrsarum formis et nominibus subiectis, *Arctophylax* dici coepit. Vsus etiam tulit hoc, vt septem in altero horum *terionum*, Vrsa maiore, stellae clarissimae (cf. Cic. N. D. II, 41.) *septentriones* appellarentur.

748.

Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.
Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos. Nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

747 *Plausum* vulgares libri habent. Sic etiam in Seruianis. Sed *plausu* Romanus c. aliis vetustiss. Pierii, item Medic. cum ceteris Heins. praeter Sprot. et Ven. adde Wass. ad Sallust. b. I. 5. *plausu* etiam duo ex Goth. In tert. Moret. *plausus*. Sed praeclare *plausu* reuocat. et illustrat Heinsius exemplis promiscue positis, quibus apparet tantum hoc, *ingeminare* absolute dici: *ingeminat clamor* et alia. Scilicet dicendum: *plausu ingeminare* esse doctius et exquisitius dictum, quam *plausum*, vti multa alia similiter immutari solent, vt poëtica dictio a vulgari recedat. cf. Heins. ad Aen. II, 207. Sic illud Ouid. Fast. VI, v. extr. *increpuitque lyra* pro, *i. lyram*, de quo aliquando ad Horatium pluribus. 748 *trahebant* ed. Ven. 750 *super Hectora* Gudianus. 751 miror neminem coniecisse: *quibus A. venisset filius oris*. 753 *Nunc age* Hugen. 756 *Fluctibus — omnibus aestas* alii *ac fluctibus* Menag. *et terris et fluctibus* aliquot libri ap. Pierium, quod, inquit, sententiam reddit vberiorem. Et sic quoque MS. Bersman. et ed. Cuning. In Goth. pr. subiicitur: *Funera Dardaniae narrat fletusque secundo.*

748. *Noctem sermone trahebat* doctius quam alterum, *sermonem trahere in noctem — longum bibebat amorem*, imbibebat, quasi longo haustu. Metaphora per se frequens.

751. Vid. Excurs. ad h. v.

753. *A prima o.* excidium Troiae a simulato inde Achiuorum reditu equoque fabricato. Male alii post Seruium, a raptu inde Helenae.

755. Annorum numerum ex Teucro scire potuit. cf. 619 sq. De ipso annorum computo v. Excurs. ad lib. III. pr. Ceterum Homius c. XXII. Elem. crit. reprehendit libri clausulam, cum ipsa πραγματεία nullum hic, ad quod illa incidi potuerit, momentum suppeditet. Monitum hoc, vt plura a summo viro, subtilius quam verius. Cum Aeneae narratione nouus plane rerum ordo exsurgit, adeoque memorabilem interquiescendi locum subiicit. De clausulis et exordiis librorum Aeneidis non male disputantem video Ios. Trappium ad h. l.

EXCVRSVS I.

I, 51. 52. *Ventorum in patriam, loca foeta furentibus austris, Aeoliam*, in insulam Aeoliam, *venit* Aeneas, h. e. vnam ex Aeoliis, quas et Vulcanias et Liparaeas appellant, sedem ac regiam Aeoli, siue Strongyle illa fuit siue Hiera. Nam nota est hac in re varietas. v. qui laudantur a Cerda. adde Apollonii Schol. IV, 761. et Spanhem. ad Callim. in Dian. 47. Liparam tamen noster in animo habuisse videri potest, si Aen. VIII, 416. 417. compares, vbi Vulcani sedem, Hieram, iuxta *Aeoliam Liparen* narrat. Vnam *Aeoliam* memorat Homeri exemplo Odyss. κ, 1. quo toto loco comparato intelliges, Aeolum Virgilii plus dignitatis habere, etiam in hoc, quod *vtres*, quibus venti includuntur, absunt; qui sane in Homericis fabulis locum suum tuentur, in Virgilio autem absurde positi fuissent. Comparato tamen Quinti Cal. loco XIV, 474 sqq. intelligere mihi videor, praeiuisse Virgilio ex cyclicis poëtis aliquem, qui tempestatem in Graecorum classem, Aiacis Oilei f. vlciscendi caussa, excitatam simili modo descripserat. Nam Quintus, qui illum sine dubio expressit, loco Virgiliano multa habet consentanea. Virgilium in hac fabula expressit Valer. Fl. I, 576 sqq. sic vt facile imitatorem intelligas; breuius narrationem exsequitur Silius IX, 491 sqq. Apollonii exemplo IV, 777.

EXCVRS. II.

I, 71. *Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae.* Habet igitur etiam Iuno suas Nymphas, non modo Diana. Memorantur Nympharum nomina ap. Pompon. Sab. ad h. l. Sed ne fallare, exscripta ea esse teneas ex Georg. IV, 336 sqq. vbi Nereides Clymenes comites enumerantur. Locus expressius ex Il. ξ, 267 sqq. sed ibi Iuno Somno promittit Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων. Charites enim Iunoni adsunt antiqua religione. Ita ap. Pausan. II, 17. Sed fingunt poëtae nonnulla praeter religiones. Sic Statius Palladi non minus quam Dianae comites dat Theb. II, 239. Alioqui Horae Iunoni adsunt, quas ad quatuor anni tempora reuocat Quintus Cal. X, 336 sqq. In Homero multa sunt, quae minus displicent. *Somno* coniugem promitti, magis est consentaneum, quam Aeolo, XII. iam ex vxore filios habenti v. Odyss. κ. pr. cui ideo nec v. 74. aliquid praeclari admodum promittitur, pulchra eum prole parentem futurum. Dicendum tamen, Virgilium hac in parte fabulae ab Homero recessisse, Aeolumque nondum vxori iunctum posuisse. In 74. 75. voluit poëta Homericis verbis vti; ibi v. 269 Somno promittitur Pasithea ἧς αἰὲν ἐέλδεαι ἤματα πάντα, *cuius amore tu flagras ab omni inde tempore*,

tempore, cuius amore iam dudum teneris (vide 276. cf. Odyss. ι, 210. 219.) quae multo melior est muneris commendatio. Sed Virgilius, nisi in diuersam sententiam versus Homericos deflexit, ita accepisse videtur, *quam tu semper amabis*, ἐέλδεαι pro futuro tempore, quod et ipsum accommodatum est prisco vsui loquendi. Vide v. c. Hymn. in Venerem v. 149. et Odyss. ζ, 281. ἕξει δέ μιν ἤματα πάντα. Vnde apparet, vetere aeuo omnino hanc fuisse formulam designandi coniugii.

EXCVRS. III.

I, 85. *Vna Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africus.* Aquilonem cum his non memorari miror equidem. Nam, quod Seneca Nat. Qu. V, 16. vbi h. l. excitat, *Vna*, inquit, *Eurusque Notusque — Africus, et* qui locum in illa rixa non habuit, *Aquilo*, verum non est, nisi tantum hoc dicere voluit, omissum esse aquilonem a poëta. Nam ad classem Aeneae, quae a Siciliae litore occidentali euecta cursum ad Italiam tenebat, versus Africae litora reiiciendam, aquilonis sane partes esse debuere praecipuae. Sed eum omissum tanto magis mireris, quandoquidem in loco Homeri, quem verbis expressit, Odyss. ε, 295. vbi Vlysses ex Calypsus insula redux graui tempestate opprimitur, cum ceteris ventis Βορέης αἰθρηγενέτης memoratus sit. Et in altero loco Odyss. ι, 80. 81. vbi Vlysses, qui vltra Maleas prouehi non poterat, versus Libyae litus, ad Lotophagorum insulam, Meningem esse putant, reiicitur, borea vento, et quo alio vento fieri id potuisset? id factum memoratur. Similiter de Argonautis apud Apollonium IV, 1231. quos ex Ionio mari in syrtes tempestas impingit, καὶ τότ' ἀναρπάγδην ὀλοὴ βορέαο θύελλα Μεσσηγὺς πέλαγός τε Λιβυστικὸν — φέρ' — Habuit autem et hunc ipsum locum ante oculos Virgilius, vt e pluribus vestigiis intelligas. Dicendum itaque, poëtam ventos promiscue h. l. posuisse, nec ad subtiliorem aliquam rationem; et in vna saltem procella ipsum aquilonem nominat inf. v. 102. — Porro aliam difficultatem in h. l. mouere videri potest Seneca l. l. vbi, recitatis his versibus, *in vnam tempestatem omnes ventos congregari posse negat.* Res scilicet ita ad libramentum rediret, et aquilonem reprimeret auster, et sic porro. Poëtarum vsu defendit nostrum poëtam Cerda cf. inf. II, 417. et Senecae imitationem Agamemn. 473—76. habes. Enimuero, nisi ab aliena manu iste pannus Senecae assutus est, cogitandum est de subitis ventorum conuersionibus, ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium se vicissitudine. Naturam rei clare expressit Hom. Odyss. ε, 331. 332. Nauem ἀμπέλαγος ἄνεμοι φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα, Ἄλλοτε μέν τε Νότος

Βορέῃ

Βορέῃ προβάλεσκε φέρεσθαι· Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρῳ εἴξασκε διώκειν.

EXCVRS. IV.

I, 108—112. *Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet: Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras. Dorsum immane mari summo. Tris Eurus ab alto In breuia et Syrtis vrguet, miserabile visu.* Aut *Itali*, Romani, omnino quaecunque saxa, omnes scopulos, medio in mari *aras* vocant, quemadmodum *ara* omnem crepidinem et eminentiam veteri sermone designabat. Notus locus Scalig. Auson. Lect. II, 22. At sic frigidissima esset oratio. Aut de certo aliquo loco agitur. Erant autem ex aduerso Carthaginis, CCXXX ab vrbe stadiis, inter Apollinis et Mercurii promontoria (cf. inf. Exc. ad v. 158.) duae insulae seu verius scopuli, saepius pro vna insula habiti, nunc Afris *Zowa-moore*, in geographicis tabulis *Zimbra*, vitiose in Gallicis libris, *les Isles des Imbes*, dicta, de qua v. *Shaw Travels* p. 146. olim *Aegimorus* vel *Aegimurus* insula. Plin. V, 7. *Contra Carthaginis sinum duae Aegimori Arae, scopuli verius quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam.* (Compara Liu. XXX, 24.) *Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedisse*; vt adeo sub mari laterent (*saxa malignis submersa vadis* Statius diceret I. Theb. 373.) Varro ap. Seru. ad h. l. *verentur in pelago latentem insulam, quem locum vocant Aras.* Eas *Neptunias* fuisse vocatas idem Seruius e Claudio Quadrigario docet, at Sisenna *propitias* appellauerat. Iam *Arae* possunt dictae videri, quia scopuli sunt super aquam eminentes. At Seruius: *quod ibi Afri et Romani foedus inierunt et fines imperii sui illic esse voluerunt.* Inducias quidem in ea insula ruptas sub finem belli Punici secundi Liuius l. l. memorat; non pacem ibi factam. Et fines imperii in pacis conditionibus apud Polyb. III, 22 sqq. aliter constituuntur. Sed qui istum Seruianis adsuit pannum, *Aegates* insulas, Lilybaeo Siciliae oppositas, ad quas victi a C. Lutatio Catulo Poeni bello Punico primo finem fecerunt, cum Aegimuro confudit. Quod et a Pomponio Sabino factum video. Alia lacinia in Seruianis docet, in his saxis, quae insulae submersae olim reliquiae essent, Poenorum sacerdotes rem diuinam facere solitos. Hactenus de vocis *arae* interpretatione. nunc de toto versu, quem solent laudare docti viri, tanquam doctrinae, quae in poëta fuit, argumentum. Recte quidem. Sed quis poëtam ferat in medio rerum aestu, cum omnia tempestate magna turbata sunt, cum omnia mortem intentant, grammaticam aliquam subtilitatem alienissimo loco interferentem? Sen-

sisse

fiſſe hoc frigus iam alios non dubito; et eundem ſenſum ſe habere priuatis aliquando ad me literis ſignificabat Artium inter populares noſtros ſoſpitator, Hagedornius. Niſi tamen eſt aliqua poëtam defendendi ratio, vt interpunctione peccari dicas. Voluerat ſcilicet ille verba ſic legi et accipi: *Tres Notus — in ſaxa latentia torquet, Saxa, vocant Itali mediis quae in fluctibus Aras, Dorſum immane m.* Iuuatur ita aliquantum poëtae oratio, meo ſaltem iudicio: nec in hunc modum male apud Seruium ordo inſtituitur, etſi paullo tenuior vel ſic ſit oratio: *quae ſaxa, latentia in mediis fluctibus, Itali aras vocant.* Ita poëtae labes, ſi non eluitur, ſaltem dilui videtur. Sed alia difficultas occurrit in locorum ac ventorum deſcriptione. Tres naues *Notus* in *Aras* abripit; atqui ad eas *Aquilo* ferre debebat naues a Sicilia in altum euectas? Verum et hic *Notum* temere pro quocunque vento ponere potuit; vt Aen. V, 2. Aeneas ex Africa verſus Italiam tendens *fluctus aquilone ſecabat.* Potuit etiam claſſis iam tum ad occidentales vel auſtrales Ararum partes delata eſſe, vnde Notus in Aras propelleret. Paullo poſt v. 110. *Eurus tres alias naues in breuia et Syrtes* agit. Iam vulgo omnes, quotquot vidi, interpretes Syrtes proprie ita dictas (de quibus v. Salluſt. Iug. 78.) intelligunt. Enimuero, vt taceam, ab occidentali Siciliae litore prouectos Eurum non potuiſſe ad has partes abripere; huic enim dubitationi eodem, quo modo vſi ſumus, modo occurri poteſt; omni, quantum video, geographicae rationi hoc repugnat, vt tam ingenti marium ſpatio ad Syrtem minorem, multo magis vt ad maiorem, delata Troianorum claſſis pars fuerit, cum altera pars Aris, h. e. inſulis Carthagini obuerſis, adhaeſiſſet. Porro tempeſtate ſedata iactatae naues v. 158. *proxima litora* petere dicuntur; et appellunt ſane illae ad Carthaginenſe litus. At quantum litoris hoc eſſet interuallum inter Carthaginem et Syrtim minorem; nam maior multo etiam longius remota. Quo efficitur, vt, niſi poëta dormitauit, (quod fere eſt, vt verearis, ſi cf. V, 192. VII, 302. VI, 60. cum V, 51. IV, 41.) Syrtes ſaltem appellatiue de arenoſis locis quibuscunque accipiamus; quem in modum Syrtin illam, in quam ἐκπεσεῖν timet nauis Paullum vecta Act. Ap. XXVII, 17. de loco aliquo arenoſo circa Clauden inſulam, non de magnis Syrtibus, accipiendam putamus. Fuiſſe igitur in ea maris parte, circa Aras ſeu Aegimuri inſulas, loca arenoſa credendum eſt, in quae pars nauium Troianarum incidit.

EXCVRS. V.

I, 124 — 129. *Interea magno m.* etc. — Hic *grauiter commotus,* ira, et *caput placidum* habere videntur primo obtutu, quod

quod sibi repugnet. Obseruarunt iam alii et nuper Ill. Homius in Element. Critic. Nec tamen defuere iam olim qui defenderent. Sed Grammaticorum veternm leuissima est ratio, vt alterum ad Aeolum, alterum respectu Aeneae dictum sit. Artificum autem, quibus animi motus in deorum ore ita sunt exprimendi, ne placida numinis maiestas inde minuatur, exemplo et ratione, ad quam et Spencius prouocat, tueri poëtam nolim. Nam diuersa est in his poëtices et plastices ratio atque indoles. Plastes enim vel pictor iram etiam placidi vultus exprimere potest, et in Neptuni ore iram ita pingi posse, vt placidi vultus vestigia non modo maneant, verum etiam ipsam iram temperent et mitigent, nemo dubitat. Verum poëta, cum *grauiter commotum* et *placidum* sigillatim vnum post alterum ponit, diuersis animi sensum ac contrariarum rerum imaginibus impellit, adeoque alterum altero subeunte iugulat. Meliorem rationem ac viam defendendi poëtae suppeditabat *Brandesius*, Vir summus, artium literarumque politiorum egregius arbiter, cum et ipsis poëtis eam legem scriptam et ab Homero (vt in ipso Neptuno Odyss. ε, 282 sqq.) et praestantissimo quoque poëta obseruatam esse diceret, vt dignitatem et maiestatem deorum etiam in ira vel exsultatione alioue affectu animi seruarent, eique hactenus consulerent, ne faciem ira tumentem rictumue cachinno diductum, legentium sensui obiicerent. Etiam in illis: *Quos ego — sed praestat* placida illa dei maiestas a poëta est prodita. Tanquam numinis itaque proprium omnino habendum est *placidum caput*, quod et placato et irato conuenit ac manet, adeoque h. l. mari effertur etiam ab irato. Sed nec video, quare *grauiter commotus* de graui ac vehemente ira, qua exardesceret, acceptum sit. Est enim nihil aliud quam, quod Neptunus, cum ortam subito, ignota de caussa, tempestatem sensisset, rei miraculo turbatur. Est Homericum συγχυθείς. Aliam dubitationem facere possit, quod Neptuni et animus et os atque vultus, mythologorum ac poëtarum consensu, paullo tristior, iracundus et toruus exhibetur, adeoque *placidum caput* ei praeter naturam tribui videtur. Multa hic dici possunt; nam in talibus disertum ac doctum esse non adeo difficile est; sed etsi Neptuni ingenium et os τὸ μειλίχιον Iouis non semper habere solet, tamen ista vultus tristitia, qua a Ioue discernitur, non ad iram ac furorem assurgit. Si autem poëtarum loca sunt, in quibus oris truculentia aut animi saeuitia paullo insignior ei tribuitur, videndum, an poëta non potius maris, cuius imperium deus habet, ingenium respexerit; vt in illo: *suisque immanior vndis.*

EXCVRS.

EXCVRS. VI.

I, 159—169. *Eſt in ſeceſſu longo locus. Inſulâ portum Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos. Hinc atque hinc vaſtae rupes, geminique minantur In coelum ſcopuli: quorum ſub vertice late Aequora tuta ſilent. Tum ſiluis ſcena coruſcis Deſuper, horrentique atrum nemus imminet vmbra. Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum: Intus aquae dulces, viuoque ſedilia ſaxo; Nympharum domus. Hic feſſas non vincula nauis Vlla tenent: vnco non adligat anchora morſu.* Cum de hac loci, ad quem Aeneas appulerit, deſcriptione in diuerſas abierint ſententias interpretes, accuratius de ea mihi erit agendum. Videamus primum verba eorumque ornamenta. *In longo ſeceſſu*, ſinu, *eſt locus. Inſula*, quae continenti eſt obiecta, *efficit portum obiectu laterum* ſuorum, (hoc ipſo, quod obiecta, oppoſita eſt) *quibus*, ad quae, *omnis vnda ab alto*, omnis fluctus, *Frangitur et in ſinus reductos*, in interiores ſinus receſſus, *ſeſe ſcindit*, fracta recedit. *Hinc atque hinc*, haud dubie adhuc in ipſa inſula, ab vtraque eius extremitate, *vaſtae rupes geminique ſcopuli minantur in coelum*, (duo ſcopuli eminent) *quorum ſub vertice* (ſubter quibus) *late Aequora tuta ſilent.* Haec et pulchre dicta et intellectu facilia. *Tum*, praeterea, *deſuper imminet* (ſupra eſt) *ſcena ſiluis coruſcis*, proſpectus ſiluarum (quae micant, coruſcant, dum vento agitantur) *et atrum nemus imminet horrenti vmbra.* (etiam hoc in ipſa inſula.) *Sub aduerſa fronte*, in litore adeo continenti, ex aduerſo inſulae, *antrum* eſt *ſcopulis pendentibus* — *Hic* (non tam in hoc antro, quam in tota hac ſinus parte, quae pro portu eſt) *feſſas non v.* Nolo iam longus eſſe in commemorandis aut refellendis aliorum rationibus, quibus totus loci ſitus in aliam formam mutatur. Ita iam v. 162 ſqq *Hinc atque hinc vaſtae rupes* ſqq. ad terram continentem referunt omnes fere, praeter Scaligerum Poëtic. V, 3. interpretes. Poteſt poëta ita preſſius videri ſequutus eſſe Homerum, apud quem δύο πρεβλῆτες ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες in ipſo continenti viſuntur. Sed in Homero nulla omnino inſula obiecta; et, ſi ita facias, *fronte ſub aduerſa* v. 165. quomodo interpreteris, aut quomodo cum Cerda *tum* ad alterum litoris latus trahas, non habes. Porro *ſinus reductos* Cerda et alii de interuallis inter inſulae latera et ſcopulos continentis accipiunt. Sed poëta totum interiorem ſinum poſt inſulam intelligit. Exoritur altera diſputatio, in qua Africae parte, et quidem in vicinis Carthagini litoribus iſte locus ſit, aut fuerit. Iam cum talem locorum ſitum a nemine alio commemoratum viderent, Interpretes poſt Seruium, quem habemus, et Pompon. Sabinum fere in eam ſententiam diſceſſere, vt totum locum

cum poëtae ingenio deberi, neque eum vnquam vere exstitisse existimarent. Et verum vtique est, quod iam Macrob. V. Sat. 3. et Seruius ad h. l. notarunt, poëtam expressisse nobilissimum Homeri locum de Phorcynio portu et Nympharum antro Odyss. ν, 96 sqq. atque adeo transtulisse ea, quae Homerus de insula Ithaca memorauerat, ad ornandum litus Africae. Enimuero mutauit non pauca, vt siue certasse cum Homero, siue certi loci naturae sua accommodasse videri debeat. Fuere porro interpretes, qui, secundum Seruium, poëtam portum suum ad portus nouae Carthaginis in Hispania speciem adumbrasse putarent; quoniam apud Liuium descriptio istius portus est huic loco simillima: lib. XXVI, 43. *Ceterum sita Carthago sic est. Sinus est maris media fere Hispaniae ora, maxime Africo vento oppositus et quingentos passus introrsus retractus, — huius in ostio sinus, parua insula obiecta ab alto portum ab omnibus ventis, praeterquam Africo, tutum facit, ab intimo sinu peninsula excurrit, tumulus is ipse, in quo condita vrbs est.* Prospectum vrbis delineatum dedit Cerda. cf. Silium XV, 220 — 229. Addisonus (*Remarks on several Parts of Italy* p. 153 sqq.) sinum Neapolis vrbis Virgilii oculis esse obuersatum putabat, nec ab eo dissentit, qui haec loca adiit Grosleius (Nouveaux Memoires sur l'Italie T. II. p. 105. 106.) et potest hoc speciem aliquam habere, si poëtam Neapoli otium suum consumsisse repetes, et Capreae insulam obiici litori montibus et siluis munito memineris. In his tamen omnibus nonnulla sunt, quae probare vix possis. Parum sapientem parumque gnauum poëtam dicas, qui in litore Italiae obiecto, quod quotidie tot Romani frequentarent, quodque adeo notissimum esset, (nam aliter res se haberet in ignota regione,) vellet locum fingere, qui nuspiam esset, et tantum hoc agere, vt locum ex Homero latine conuerteret. Simili ratione Nympharum antrum apud Homerum poëtica licentia effictum multi voluere. At habemus Artemidori Ephesii fidem ap. Porphyr. de A. N. cap. 4. qua constat verum huius descriptionis fundum fuisse. Quod descriptio porro loci cum situ portus Carthaginis nouae et Neapoleos conuenit, id mirum non est, cum multorum portuum idem situs sit, idque pro praestantissimo facile portus genere habeatur, quod obiectu insulae efficitur: cuiusmodi plurimi memorari possunt portus. Talis erat Brundisii, de quo v. Lucan. II, 613—621. Alexandriae. Caes. B. Ciu. III, 112. Maneat itaque, Virgilium veri loci situm adumbrasse, quamquam additis forte nonnullis, quae ad poëticam amoenitatem et ornatum facerent; quod, vt poëta, recte facere potuit. Atque haec ne Virgilii magis studio, quam aliqua veri specie

arbitrari

arbitrari videamur, *Shavium*, doctissimum virum, auctorem laudare possumus, qui similem in Carthaginiensi litore locum deprehendisse sibi visus est. In Tunitano sinu, in quo eodem Carthago olim fuit sita, inter promontoria Apollinis et Mercurii, quorum hoc quidem, nunc *Cap Bon*, ab Oriente, illud, nunc *Cap Zibeeb*, ab Occidente, sinum claudit, in hoc itaque sinu, cuius os inter duo promontoria vndecim leucas patet, supra *Misuam*, versus promontorium Mercurii, seu Hermaeum (*Cap Bon*) circum ea loca, in quibus *Aquilaria* olim fuit sita, (nunc vicus *Lowhareah*, qui vnam tantum leucam a promontorio illo abest) a litore inde vsque ad vicum hunc mons procedit, qui totus effossus et excauatus, a mari inde ad vicum iter subterraneum praebet. Patet enim via, ad cuniculi speciem, a solo ad verticem ad viginti vel triginta pedes, relictis per interualla ad montis molem sustentandam columnis et arcubus seu fornicibus; spiramentis etiam passim aër et coelum desuper admittitur. Fuisse has lapicidinas Straboni XVII. p. 1191, A. commemoratas, suspicatur idem Shavius; recte, nec ne, nunc non disputamus; vnde Carthago, Vtica et aliae vicinae vrbes materiam peterent. Mons ipse silua obsitus. Antri ostia versus mare patent, iisque obiecta est Aegimurus insula (de qua sup. ad v. 108—112.) In antri aditu fontes aliquot inter rupes prorumpunt; in prospectu passim sedilia e viuo saxo, quibus operae olim pepercerant, dum cetera exciderent. Hunc locum itaque *Shavius Travels* p. 159. (cf. mappam geogr. ad p. 146.) poëtae ante oculos fuisse non dubitat, dum locum describebat, ad quem Aeneas appulit. Videntur sane omnia sic satis esse accommodata. Accedit locus ap. Caesarem de B. Ciu. II, 21. *C. Curio in Africam profectus — appellit ad eum locum, qui appellatur Aquilaria. Hic locus abest a Clupea passuum XXII. millia*, habetque non incommodam aestate stationem; et duobus eminentibus promontoriis continetur. Intelligenda scilicet haec eadem duo promontoria Apollinis et Mercurii supra commemorata. Insula tamen scrupulum facere potest, si Aegimurus illa est, cum eandem illam per Aras declarari supra viderimus. Sed Aegimurum seu duas potius insulas, *Zimbras*, seu *Zowamores*, ita esse sitas, constat, vt ipsi Mercurii promontorio subiacere videantur, maior quidem quatuor leucas, at minor parum remota a litore. Potuit igitur ad maiorem pars classis adhaerere; at altera minor habeatur pro insula litori obiecta. *Nemus* sane v. 164. 165. non recte in continentem transfert Shavius; sed et ipsa insula olim siluis obsita esse potuit. Potuit etiam poëta ornare locum, aut sequi famam, qua Aegimuri

scopuli olim insula fuisse memorabantur. Quid? quod poëtam nullius leuitatis et vanitatis accusare possemus, ne tum quidem, si nullum huius locorum situs vestigium in Africano litore nunc compareret. Totum enim istius tractus litus maris alluuie incredibili modo est immutatum, et, quod vel ex Shavio satis apparet, procedunt nunc litora inter Ruscinonem et Carthaginem multo altius in mare, quam olim. Si quis vltra instare, et calumniari velit, a monte per Shavium designato ad Carthaginem vsque locorum interuallum esse maius forte, quam vt altero die Aeneas nauibus progressus satis mature Carthaginem peruenire potuerit, eum dicemus poëtam in ordinem cogere et historiae feueriori legi obnoxium facere. Ceterum haec et illa sup. ad v. 108 sq. paullo subtilius disputasse non poenitebit, inprimis si descriptionem geographicam errorum Aeneae, qualis ipsi Virgilio Burmanni praefixa est, inspexerit aliquis; in qua Nympharum antrum vltra Mercurii promontorium versus Syrtin minorem, naufragium vero classis ad Syrtin maiorem, et ex altera parte Arae in partibus occidentalibus vltra Carthaginem expressae sunt.

EXCVRSVS VII.

I, 244—246. Primum versus hi, licet pulcherrimi, alieno loco Timaui descriptionem intrudere videri possunt, quod iam Vrsinus recte vidit, qui simili loco Homeri Odyss. δ, 708. excusare rem velle videtur. Sed omnino hoc grauissimorum poëtarum more et exemplo fit, vt ornatus idonei materia, qua variari oratio et delectari legentis animus possit, non dimittatur manibus; cum delectationis maior sit ratio habenda, quam iudicii animorum sedati. Porro, quibus in terris is fluuius quaerendus sit, magna fuit inter viros doctos controuersia. Si enim notus ille Istriae fluuius est, quid ille cum Patauio commune habere potest, vt v. 247. *Hic tamen ille vrbem Pataui — locauit?* (sed v. ad e. v.) Maluere itaque alii referre ad Meduacum s. Brentam, nonnulli adeo ad Padum; quos ipsa res refellit et Paullus Pincius cum aliis doctis viris a Burmanno praef. Tom. VI. Thes. Ital. nominatis. Nec Grosleius (Obss. sur l'Italie par deux Suedois T. II. p. 107.) nisi recocta apposuit. Si tamen Timauus Istriae fluuius est, difficultates contra hos versus vel sic, non Catroeus primus, sed multi ante eum viri docti (v. c. Cerda) monerunt, qui Timauum aut plane nullum, aut huius, quem poëta narrat, admodum nunc quidem dissimilem esse contenderent. Sed frustra; nam Strabonis lib. V. p. 214. 215. et Melae auctoritas poëtam defendit, vt Timaui olim istam natu-

ram

ram fuiſſe dubitari nequeat. Scilicet inter Aquileiam et Tergeſte, in Carnorum finibus, apud vicum S. Ioannis, non longe a caſtello Duino (*Tywein*) qui totus tractus ſaxeus et ſcopuloſus eſt, complures ingentesque inter rupium antra aquarum fontes profiliunt: quorum praecipuos ſex numerabat Cluuerius, qui haec loca adiit et ſingula accurate explorauit (v. *Italia ant.* p. 192.) nec plures *Valuaſor*, quem cum eo comparauimus, in *Crainia* T. I. p. 272 ſqq. 612 ſqq. Hi fontes tribus alueis paullulum delati, mox in vnum flumen confluunt, quod vix mille paſſuum viam emenſum vno oſtio in mare exit. Italis etiam nunc *maris parentem* (la madre del mare) appellari Holdsworthus tradit; quod nomen iam Polybii aetate frequentabatur. v. Strab. l. c. p. 214 D. Cum autem Strabo cum aliis *ſeptem*, Mela cum Virgilio *nouem ora* ſeu *capita*, et fontes, (ſic *ora* et alii v. c. Statius IV. Theb. 832.) memorent, alias in vicinia ſcaturigines, quae in eosdem alueos deferuntur, quarumque vna ex lacu prodit, a veteribus adnumeratas eſſe ſuſpicatur Cluuerius. Hoc idem diligenti inueſtigatione proſequutum videmus Holdsworthum, elegantiſſimi ingenii Virum, dum viueret, p. 600. 601. Ceterum cum per ſubterraneas cauernas mari ad Timaui fontes iter pateat, cum aeſtu maris magnam illi aquarum molem accipiunt; quo fit, vt ingenti cum fragore et mugitu Timauus inter rupium antra prorumpat (hoc eſt noſtro, *vaſto cum murmure montis*) nec, iam in vnum alueum coactus, contineri in eo poſſit, ſed vicina late loca inundet, antequam ad mare perueniat. Hinc ille *it mare proruptum*, ad maris ſpeciem, magnos fluctus voluentis, (quod magna aquae vi prorumpit ſe, effunditur, vt Pompon.) et *premit arua*, operit, inundat, *pelago*, aquarum vi pelago ſimili, *ſonanti*, inter agros ſcopulis conſitos. De origine Timaui multa diſputant iidem, quos memorauimus, auctores. Cum plena ſit Carnorum regio fluminibus ſubeuntibus terram moxque iterum emergentibus, etiam Timauus ſimili ratione idem eſſe flumen videtur, quod XIV. millia paſſuum (XVIII. vel XX. Irenaeus de Cruce *Iſtoria di Trieſte* lib. I. c. 2. et V, 10. memorat) ſupra hos fontes ad vicum D. Catiani (*S. Kazian*) bis terue ſubter rupium caua viam ſibi facit, tandemque cuniculo ſubterraneo totum conditur. *Rekam* id flumen eſſe, Valuaſor docet, qui rectius haec exponit, quam Cluuerius. Sed iam apud Strabonem lib. V. p. 329 A. Poſidonius hoc idem tradiderat, e montibus delatum Timauum voragine terrae abſorberi, εἶθ' ὑπὸ γῆς ἐνεχθέντα περὶ ἑκατὸν καὶ λ ϛαδίους (XVII. millia paſſuum) ἐπὶ τῇ θαλάττῃ τὴν ἐκβολὴν ποιεῖσθαι male accipitur: *in mare effluere.* Vert. *ad mare, non longe a mari, emitti iterum*

H 2 Emen-

Emendanda etiam ex his ipsis nota nostra ad Ecl. VIII, 6. Restat vt hoc moneamus, *fontem Timaui* h. l. pro ipso Timauo dici; eum autem ita *superasse* Antenor intelligendus, vt cursu nauium iuxta litora seruato, nam cum classe haec loca adiit, ostia fluuii praeteruectus ad vlteriores plagas et interiorem sinum pergeret. Ceterum hunc locum certatim expressere Lucanus, Silius et Statius, qui Timauo etiam ex hoc loco ad ipsos Patauinos fines designandos poëtico more vsi sunt. Vnde inter recentiores inanis et vana de hoc fluuio, sitne Patauino agro an Istriae adnumerandus, orta est controuersia, de qua v. Burman. praef. T. VI. Thesauri Italiae p. 13. Sed praestat illud adiicere, nostro iudicio, si verum quidem huius moris sensum animus imbibit, ex anteriore poëta, et quidem Graeco, qui nunc interiit, Virgilium sua transtulisse videri. Fuit enim et in ornando nimius, quod fere in talibus locis solet, et ornamenta paullo exquisitiora cumulauit.

EXCVRS. VIII.

I, 267. 268. *At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur, Ilus erat, dum res stetit Ilia regno* — Igitur Ascanius Iulus dictus fuit; de quo v. Exc. super Error. Aeneae. Ab Iulo vulgo ducta gens Iulia. Sed h. l. etiam nomen gentis Iuliae a Iulo *cognomine* Ascanii deriuatur. Sane, licet alia gentium nomina ducta fere sint a praenominibus, vt ab Aulo Auliae, ab Marco Marciae, non tamen nominum gentilitiorum exempla desunt, quae a cognominibus venisse videntur, vt Gentis Flauiae, Fuluiae, Rutiliae, al. v. Cerda ad h. l. Enimuero hoc cognomen Iuli formatum poëta esse vult ab *Ili* nomine, quod Troianum fuit, et inter alios Laomedontis pater gessit, sed ratione grammatica plane refragante. Verum in etymologiis cum Graeci tum Romani argutias plerumque captant, non sermonis rationem et analogiae veritatem sequuntur. Nec multo subtilior altera ex Iulii Caesaris Pontifical. lib. II. et Catone in Origg. memorata etymologia, vt Iulus a Ioue, *Iobus*, *Iolus*, *Iulus*, ductum sit. v. Auct. de Orig. G. Rom. c. 15. Altera in h. l. quaestio est, an pro carminis epici maiestate, et in Iouis oratione, eaque ad Venerem, Aeneae matrem, etymologia talis recte inserta esse videri possit. Partem difficultatis vidit Britannus in Miscell. Obss. Vol. I. p. 5 et 82. aduersus quem et ibi doctiss. Editor et ad h. l. Burmannus disputant, nescio an commode satis. Equidem, suffragante *Brandesio* nostro, V. Cl. defendam poëtam hactenus, quod in Augusti gratiam et ad maiorem, quam populares sui inde capere poterant, voluptatem, etiam praeter πιθανότητα et subtili-

ſubtilitatem, intexere aliquid non dubitauit. Nec tamen minus ita alterum verſum ab aliena manu acceſſiſſe ſuſpicor, ſiue totum, ſiue poſt *Additur*, cum a poëta ſcilicet imperfectus eſſet relictus. Nam interpretatio iſta: *Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno*, per ſe inepta, multo etiam magis a loco hoc aliena eſt. Tum an *regno* ſatis latine adiectum ſit, neſcio: dum resp. Troiana, regnum Troianum, ſtetit, durauit, *regno?* niſi putes defendi poſſe ex lib. II, 88. *Dum ſtabat regno incolumis* Palamedes.

EXCVRS. IX.

I, 291—96. *Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.* ***Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Iura dabunt: dirae ferro et compagibus artis Claudentur Belli portae. Furor inpius intus Saeua ſedens ſuper arma, et centum vinctus aënis Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.*** Splendidiſſimus locus et Ioue vaticinante dignus. Fidem ait, religiones patrias et concordiam abolitis bellis ac diſcordiis eſſe regnaturas. *Fides cana*, quia alias *priſca*, *antiqua*, dicta. *Veſta*, quippe Romanis patria eaque antiquiſſima religione culta cum ipſis Penatibus. cf. Aen. II, 296. et imperii praeſes, in cuius aede ignis ſacer ſeruabatur. (Sed vt *pudicitia* per eam deſignetur, Romano equidem more fieri poſſe non arbitror) Quod autem *Quirinum cum fratre Remo* nunc *iura dare*, h. e. regnare, imperio Romano praeeſſe, rem Romanam tueri, ait, in his concordiam quidem ciuium innui poſſe, Burmanno non refragabor, vt forte pro eo, quod diceres, fore vt concordia et pax bellis ciuilibus et diſcordiis ſopitis vigeat ac floreat, poëta Romulum et Remum, quos dira diſcordia disiunxerat, iterum regnaturos eſſe dixerit. Meo tamen ſenſu rei ſermonique poëtae accommodatius eſt hoc: Bellorum ciuilium noxa interdum a Remi caede repetebatur, qua tota poſteritas culpae et piaculo erat obligata; iam bellis ciuilibus expiatus Remi ſanguis videbatur, vt v. c. Horat. Epod. 7, 17. Itaque ea poëtae mens: Temporum antiquorum integritatem et puritatem iri reſtitutum, qualis illa fuerit, antequam fraternus *ſanguis in terram defluxit* primumque illud parricidium fuit commiſſum. Pacatis iterum animis et fraterna concordia priſtina rem Romanam tueri quaſi videbuntur Remus ac Romulus. De Agrippa cum Seruio et aliis cogitari non poſſe, iam recte Burmannus monuit. Quod vero poëtae animum ad has rerum imagines deduceret, vt Fidem, et Veſtam cum Remo ac Romulo commemoraret, fuiſſe ſuſpicor etiam hoc, quod, vt ex topographiis Romae diſci poteſt, in Palatino monte,

adeoque circa Palatinam Caesaris domum, templa Fidei, Veſtae ac Romuli Remique erant. Maiorem igitur haec omnia ſuauitatem habere debuere, ſi Romanus aliquis ea legeret, qui illa templa ante Auguſti domum poſita meminiſſet. — Mox v. 293. 294. *Bellum* hic perſonam dei induere puto. Diuerſa Belli a Bellona et Marte perſona. Apud Plin. XXXV, 36, 16. Apelles *Belli imaginem reſtrictis ad terga manibus* pinxit, *Alexandro in curru triumphante.* Eam cum altera tabula Apellis Auguſtus in Fori ſui partibus celeberrimis dicauerat. Vt tamen picturam hanc Virgilius hic ante oculos habuiſſe videri debeat, quod iam in Seruianis ſuſpicatur aliquis, neceſſe non eſt. Notio haec admodum obuia et communis, vt Diſcordiam, Bellum, Martem, vinctos, religatis poſt tergum manibus, cogitemus; inprimis inter eos, qui triumphum agi, in eoque hoſtes captos vinctis poſt tergum manibus duci viderant. Noſtrum ante oculos habuit Calpurn. I, 46. de Numeriano Caeſare: *dabit impia vinctas Poſt tergum Bellona manus, ſpoliataque telis In ſua veſanos torquebit viſcera morſus, Et, modo quae toto ciuilia distulit orbe, Secum bella geret.* Huius *porta dira*, quia dei diri et abominandi, clauditur *ferro et compagibus artis* ſ. vinculis h. e. foribus ferratis. Hom. θύραι πυκιναὶ et πυκινῶς ἀραρυῖαι. Iani templum reſpicere putatur et recte. Aen. VII, 607. *Sunt geminae Belli portae, ſic nomine dicunt. — Centum aerei cludunt vectes, aeternaque ferri Robora, nec cuſtos abſiſtit limine Ianus.* Plutarch. de Fort. Rom. p. 322 B. ἐκλείσθη δ' οὖν τότε (ſub Numa) καὶ τὸ τοῦ Ἰάνου δίπυλον, ὃ πολέμου πύλην καλοῦσι; vt recte iam Xylander vertit non τύχην. Pax occludit Ianum ap. Lucan. I, 61. 62. Contra Pacem clauſo Iano incluſam teneri, interpretatio et ſententia Ouidii eſſe videtur Faſt. I, 281. ſi locum recte capimus. Si Valer. Flacc. III, 253. *tunc porta trucis coit infera belli* hunc locum reſpexit, probabile fit, alteram lectionem, *porta effera* veram eſſe. Iam porro *Furor impius* h. e. Bellum ciuile. Ouid. I. ex Pont. 2, 126. de Auguſto: *Clauſit et aeterna* ciuica bella *ſera.* cf. Petron. B. Ciu. 256 ſq. *nodi* exquiſite pro vinculis, catenis. Virgilium ante oculos habuiſſe videtur Manil. iam Cerdae laudatus, I, 921. *iam bella quieſcant, atque adamanteis Diſcordia vincta catenis Aeternos habeat frenos in carcere clauſa.* et Ouid. I. Faſt. 702. *Gratia Dis domuique tuae: religata catenis Iampridem noſtro ſub pede Bella iacent.*

EXCVRSVS X.

I, 297. *Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto* ſqq. Videtur hunc poëtae locum expreſſiſſe caelator gemmae non ignobilis

bilis e Museo *Bourdalouii*, post Montefalc. in Virgilio Londinensi, Iusticiano et Ambrogiano repetitae, in qua Iupiter in medio sedens, Venus iuxta cum Amore Ioui supplicans, ex altera parte Mercurius cum mandatis Iouis discedens. Ceterum celeritati bene consulitur a poëta, omni Iouis sermone omisso. Mercurius autem animis, vt h. l. Didonis, molliendis et flectendis inprimis idoneus deus, qui *feros* adeo *cultus hominum recentum* formauit. Scilicet hoc ad persuasionis vim pertinet, in monendo, consiliis dandis, et sic porro; vt Odyss. α, 37. ad dehortandum a scelere Aegisthum mittitur. Omnino oeconomia fabulae huius primi libri est eximiae artis. Carthaginis aduersus Aeneae fata tuendae studio (v. sup. 13. 19.) Iuno Aeneam immissa tempestate perdere voluerat. Atqui hac ipsa tempestate in Carthaginis huius, cui Iuno metuit, litus eiicitur Aeneas. Iam mireris vtique poëtam hoc casu non eo vti, vt tanto maiorem nobis super Aeneae discrimine ac periculo, ex Iunonis odiis in illa ipsa terra et vrbe, quae deae tantopere curae cordique erat, impendente, solicitudinem faciat. Sed poëta aliam viam est ingressus. Ne Aeneas vllum in his locis periculum adeat, mittitur Mercurius ad Poenorum Didonisque inprimis animos placidos et propitios efficiendos. Quo facto, cum tamen vel sic Venus haberet, quod Iunonis odia et iras metueret, Cupidinis mox illa opera vtitur, (inf. 670 sqq.) vt Didonis animum amore in Aeneam inflammet, quo minus illa Iunonis aliquo monitu in diuersa consilia impulsa in eius perniciem conspiret. Interea Iuno, dum his iam malis aliter occurri non posse videt, (v. IV, 90 sqq.) hoc ipso Didonis et Aeneae amore ad auertendum ab Italia Aeneam et intercipienda adeo Romae fata vti constituit; sed quo minus illa res exitum habeat, Iupiter, cui fatorum ordo inprimis curae esse debet, cauet (ibid. v. 222 sq.)

EXCVRSVS XI.

I, 353—359. *Ipsa sed in somnis* etc. Quae de mariti specie per somnum oblata narrantur, a poëta ipso adornata videntur, nec incommode ad epicam poësin, vt miraculo animum teneat. Forte poëtae, praeter historiam, debetur etiam illud ad rei atrocitatem adiectum v. 349. *ante aras.* Nam vulgo (vide Cedrenum p. 140. B. et Io. Malalam Chronograph. p. 68. (p. 206. ed. Oxon.) qui Seruium ad h. l. descripsit, sed, vt apparet, multo integriorem quam qualem nunc habemus. cf. Eustath. ad Dionys Perieg. v. 195.) cum venatum exiisset, a fratre vxoris insidiis petitus interiisse Sichaeus traditur. Sed vt poëta ante aras id factum mallet, occasionem fingendi praebere

potuit hoc, quod maritus Didonis sacerdotio Herculis functus esse memoratur. cf. Iustin. XVIII, 4. Iam somnii visum potest illud quidem ita accipi, vt ipsum facinus, quasi ipsa Dido rei gestae interesset, somniantis animo fuerit obiectum. Sed poëticae rationi magis consentaneum, vt, quae a Sichaei Vmbra verbis sunt exposita, tanquam gesta enuntientur; vt in notis exposuimus. Similiter Vmbra Sichaei mox abditos thesauros indicat, quo loco repositi sint, vt itineris subsidium ac viaticum Didoni fugienti sint. Sic Hectoris Vmbra inf. II, 297. effert sacra, efferenda esse gestu significat. Thesauri Didonis adhuc Neronis tempore lusum auaritiae fecere. v. Tacit. Annal. XVI. pr.

EXCVRSVS XII.

I, 378. 379. *Sum pius Aeneas* etc. Notati hi versus, quod Aeneas egregie se ipsum commendat. Recte, nostris moribus si rem aestimes; secus, si heroicis; vt ex toto Homero satis constat. Exempla aliorum v. ap. Pierson. Verisim. p. 206. adde Spencium in Essay on Pope's Odyssey P. I. p. 52. Hic ipse versus ex Homero adumbratus Odyss. ι, 19. Vlysses apud Alcinoum: Εἴμ' Ὀδυσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν Ἀνθρώποισι μέλω (carus et honoratus sum propter sagacitatem consiliorum in re bellica) καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. *fama super aethera notus* poëtae nihil aliud quam celeber et inclytus. Inclytum autem ac notum se calamitatibus suis dicere, minus habet offensionis etiam nostris moribus; et pietatis mentio facta hominum animos beneuolos ipsi reddere poterat; verum et *pius*, vt omnino in Aeneide, perpetuum est Aeneae attributum, quod, Homerico more, proprio nomini tanquam aliud proprium adiungitur. Sic et *pater Aeneas*, quod antiquiore sermone honoris vocabulum fuit, ac reuerentiae amorisque, inprimis regibus tributum. Sic Odyss. θ, 145. ξεῖνε πάτερ. Quod autem in Penatibus secum abductis Aeneas inprimis gloriatur, ad veterem religionem pertinet. Nondum excisa plane et euersa videbatur resp. superstitibus adhuc diis tutelaribus seu patriis, eorumque vasis et sacris instrumentis. Qui in coloniam mittebantur, sacra metropoleos suae secum abducebant. Si per fraudem sacra h. e. dii patrii et eorum vtensilia essent furto ablata, grauissima calamitas ea habebatur. Vt deos elicerent, qui vrbem oppugnabant, aut vt deos vinculis ligarent, qui obsidione graui premebantur, ad eandem religionem pertinebat. Capta igitur vrbe praecipua ea cura inprimis sacerdotum, vt deorum signa et vasa salua essent, dum aut absconderent, aut secum asportarent. Sic Panthus Apollinis

nis facerdos II, 319. Sigillatim fatis haec expofita paffim funt a viris doctis.

EXCVRSVS XIII.

I, 402—4. *Dixit et auertens rosea c.* etc. Non iniucundum erit, paucis exponere, quibus modis poëtae, Virgilius et Homerus, deorum praefentiam vel in difceffu arguant, inprimis cum viri docti, qui in hunc locum inciderunt, fequuti fere fint Heliodori Aethiop. lib. III. p. 148. 149. ed. Bourd. a quo tamen non tam poeticas rationes, quam theofophorum commenta expofita effe manifeftum fit.

Quoties igitur poëtae, inprimisque principes ifti, deos cum hominibus agere iisque intereffe faciunt; faciunt autem hoc faepiffime, ex recepta inter veteres perfuafione, in prifcorum hominum et heroum vita, fere vt in vita patriarcharum, deos faepe inuifere homines, iis occurrere, fermones ac confilia communicare folitos; fiue antiquo fermone, qui omnia per deorum minifterium expediebat, fiue percuffo tanta locorum folitudine animo vifa talia probante; (Vide inprimis Odyff. ν, 201 fqq.) Quoties igitur deos inter homines agere memorant poetae, fi modum quidem et rationem exponunt, quam tamen faepe declarare negligunt, aut dii plane fe hominum vifui non fubiiciunt, aut in confpectum veniunt manifefti, aut forma humana adfumta fe offerunt, vt tamen in difceffu diuinae praefentiae nonnunquam figna aliqua edant.

Si in hominum confpectum non veniunt, quibuscum tamen agunt, folent fere verba eorum tantum audiri, quibus is, quem alloquuntur, facile numen agnofcere poteft, vel quod deus fuum nomen effatur, vel quod dei vox iam olim nota et faepius audita eft. Ita Vlyffes et Achilles de Mineruae vel non confpectae voce nihil dubitant, et notum Aiacis illud apud Sophoclem: Ὦ φθέγμ' Ἀθάνας φιλτάτης ἐμοὶ θεῶν, Ὡς εὐμαθές σου, κἂν ἄποπτος ᾖς, ὅμως φώνημ' ἀκούω etc. Diuerfa ratio eft, qua Apollo Il. π, 788 fqq. loco inter paucos fplendido, Patroclo etfi inuifus terrorem infert.

Sin in confpectum veniunt dii manifefti, in multa fere luce (v. c. inf. IV, 358.) diuina adeo forma, hoc eft, et maiores et pulchriores mortali apparent; fierique id fere animaduertas vel occurfu alterius dei, vel vt filio, marito, aut amato a fe homini, faepius vni illi in magna hominum frequentia, in confpectum veniant. Sic inter pugnas dii fibi occurfant in Iliade, fic Achilli Thetis. Sic foli Peleo, marito olim fuo confpecta Thetis apud Apollon. IV, 854 fqq. et Aeneae fe mater Venus — *non ante oculis tam*

 clara,

clara, videndam Obtulit et pura per noctem in luce refulsit — confessa deam, qualisque videri Coelicolis et quanta solet, lib. II, 591. Et in Hymno in Venerem 181 sqq. 175. Venus in Anchisae amplexus venit immortali conspicua forma; Testatur deam insolitus aliquis splendor, ac purior lux, vt Anchises oculos tegat manu ὡς δ' εἶδεν, δειρήν τε καὶ ὄμματα καλ' Ἀφροδίτης etc. Promiscue autem aliis mortalibus non facile se videndos praebent dii, Od. π, 160. quippe quorum ne adspectum quidem ferant mortales, sed aut mente aut oculis capiantur, aut subita morte exspirent. χαλεποὶ δὲ θεοὶ φαίνεσθαι ἐναργεῖς Il. υ, 131. Heroibus tamen suis hoc tribuit interdum Homerus, vt deos ac deas ipsa diuina specie oblatas intueantur. Sic Achilli in media Achiuorum concione, sed soli, conspicitur Minerua, statimque agnoscitur, δεινὼ δέ οἱ ὄσσε φάανθεν, Il. α, 200. Scilicet in his et similibus non religiosa, sed poëtica persona diis induitur. Ceterum ex loco hoc Heliodorus illud duxisse videtur, quod ex fixo et constanti obtutu deum intelligi dixit.

Verum frequentissima ratio ea est, vt ad eum, quem volunt, accedant eumque alloquantur, humana forma induti, noti fere alicuius et familiaris, sicque ei ludum faciant, vt cum mortali se agere ille putet; Tumque dii consequuti id, quod volebant, interdum abeunt, vt nec agnoscantur: v. c. Il. ρ, 70. cf. φ, 285 sqq. χ, 226 sqq. Sic etiam inobseruati discedunt qui per somnum se offerunt, vt Minerua Odyss. ζ, 41 sqq. δ, 795 sqq. et cum Tiphy illa per somnum adstat Orph. Arg. 538. 554. interdum inter dicendum agendumque oculis, voce, toto corporis habitu mortali forma maiore produnt se, vt omnino diuinae naturae indicium vel originis habita est oris corporisque maiestas, vel pulchritudo. — *specto*, ait ille ap. Ouid. III. Met. 609. *cultum faciemque gradumque: Nil ibi quod posset, credi mortale videbam.* Ita Iris, quae Beroen simulabat, Aen. V, 647. — *diuini signa decoris Ardentisque notate oculos, qui spiritus illi, Qui vultus, vocisque sonus vel gressus eunti.* cf. Od. ν, 288. Interdum vero, vel in ipso discessu, modo ad terrorem faciendum modo ad numen testandum, produnt se et conspicuos reddunt. Priorem rationem in Callim. in Cer. 58. et Il. γ, 396 sqq. obserues, vbi Veneris anui assimulatae consiliis obsequi cum nollet Helena, tum illa manifesta adstat dea, καὶ ῥ' ὡς οὖν ἐνόησε θεᾶς περικαλλέα δειρὴν Στήθεά θ' ἱμερόεντα καὶ ὄμματα μαρμαίροντα, Θάμβησέν τ' ἄρ' ἔπειτα. quem ipsum locum Virgilius versibus supra adscriptis ante oculos habuit, rem tamen aliter tractauit: *auertens rosea ceruice refulsit* etc. Diuinam speciem numenque arguit pulchra ceruix, coma suauiter spirans, palla deae defluens, cum antea venatricis more esset succincta, tandemque incessus. Videamus de singulis.

Scilicet

Scilicet si abeuntes numen manifestum ac confessum faciunt, signis fere atque notis id faciunt sequentibus: Peractis mandatis subito ex conspectu eorum, quibuscum loquebantur, auferuntur, euanescunt vel auolant. Exemplum habes Mercurium Odyss. κ, 307. Alias abeuntes, forma adscititia abiecta, diuinam speciem a tergo ostendunt. Sic Apollo in Butae formam conuersus — *Mortales medio adspectus sermone reliquit, Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram. Adgnouere deum proceres diuinaque tela Dardanidae, pharetramque fuga sensere sonantem.* Aen. IX, 657 sq. Apollinem hic vides euanescentem, sed in aërem sublatum; cum alibi nube vel obscura caligine inuoluant se dii, quippe qui omnino, vt inuisi sint, nube se operiant, atque eos quoque, quos subducere vel occultare volunt, nube obducant, vt toties ap. Homerum fit. Sed aliis locis incessus abeuntes deos declarat leuis ac celer, et volanti similis, vt vix pedibus terram attingant; qualis omnino deorum incessus esse fertur, modo stellae fatuae cadenti Il. δ, 75. modo columbae, modo accipitris volatui comparatus. Notus locus Il. ε, 778. Αἱ δὲ βάτην τρήρωσι πελειάσιν ἴθμαθ' ὁμοῖαι. harpae etiam, quae ex aquilarum genere est, Minerua coelo descendens assimulatur Il. τ, 350. 1. et Neptunus Calchantis habitu Achiuos ad pugnam adhortatus Il. ν, 62 sqq. Αὐτὸς δ', ὥς τ' ἴρηξ ὠκύπτερος ὦρτο πέτεσθαι etc. et subiicit Aiax: non hic fuit Calchas: Ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων Ῥεῖ' ἔγνων ἀπιόντος· (leui scilicet et suspenso gressu) ἀρίγνωτοι δὲ θεοί περ. At in Odyss. α, 320. Minerua, cum sub Mentae persona Telemachi animum erexisset, ἀπέβη, Ὄρνις δ' ὣς ἀνόπαια (etiam haec ex aquilarum genere) διέπτατο, et Odyss. γ, 371. 2. eadem apud Nestorem ἀπέβη φήνῃ εἰδομένη· θάμβος δ' ἕλε πάντας ἰδόντας. Serpentis lapsum ac tractum nusquam a poëtis Graecis vidi deorum incessui assimulari. at vide Spenc. ad h. l. Singulare est Od. χ, 239. 297.

Cum pendulo hoc incessu coniunctum fere illud, vt praeter naturam mira aliqua vi affici sentiat modo animum modo corpus is, qui cum deo in mortalem mutato egerat. Sic supra memorato loco Il. ν, 62 sq. Neptunum, qui Calchantis personam induerat, agnoscit Aiax manuum pedumque insolito vigore viriumque refectione, v. 74. 75. et tetigerat eum deus discedens sceptro suo. Imitatus hoc est Quint. Cal. XI, 142 — 44. Aliud exemplum habes Il. ν, 81. 110. Apollinis Aeneam restituentis: Ὣς εἰπὼν ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμένι λαῶν. et Odyss. α, 320. Minerua discedens Telemacho non modo incessu, sed et ex eo manifesta fit: τῷ δ' ἐνὶ θυμῷ Θῆκε μένος καὶ θάρσος. Hoc idem faciunt interdum dii tacite et occulte, vt Pallas Menelaum nouis viribus recreat Il. ε, 569.

Tandem inter praesentis numinis signa refertur gratus odor, quem siue totum corpus siue coma exhalat. Ita Venus h. l. *ambrosiaeque comae diuinum vertice odorem Spirauere.* Et Dianae nec in adspectum prodeuntis praesentia ex diuino odore agnoscitur ab Hippolyto apud Eurip. Hippol. 1391. Ductum autem hoc ex antiqua vita, quando regiae opulentiae erat, vnguentis suauibus delibutum corpus habere, antequam frequentioribus commerciis copia maiore et expeditiore sumtu vnguenta Asiae in Europam illata sunt. A regum autem luxu, qualis tum esse poterat, adumbrata deorum vita, adeoque in eam traductum etiam vnguentum ambrosia dictum. Sic de Iunone Il. ξ, 170 sqq. et de Venere Odyss. ϑ, 364. 365. et sup. Georg. IV, 415 sqq. Hoc tamen diuinae naturae argumentum non nisi in elegantioribus diis locum habere potest; itaque in Venere tantum, et Apolline nobis obseruatum; in Diana tamen etiam ap. Eurip. l. c.

Et hi quidem priscae et epicae poëseos praecipui modi diuinam praesentiam declarandi, super quibus multa possint argutius disputari, nisi hoc a consilio nostro esset alienum; et facere hoc cuiuis ex superioribus est in promtu. Nec tamen existimandum, semper haec tam accurate et diserte a poëtis tractari. Quin saepe satis habent, deum memorare cum mortali agentem, numen suum manifestantem, et a mortali agnitum, nulla tamen re adiecta, qua intelligatur, quomodo id fieri potuerit. Scilicet iam ab initio inter poëtam et lectorem tacito consensu conuenerat, posse et solere a diis fieri ea, quae naturae morem deserunt eoque ipso mirationem faciunt. Exempla vide Il. υ, 319. vbi Neptunus Aeneam non latet, et ϱ, 334. Apollinem idem Ἔγνω ἔσαντα ἰδών. adde Il. β, 172. ε, 794. 815.

EXCVRSVS XIV.

I, 442—45. *Poeni Effodere loco signum* etc. Quas fidiculas his verbis interpretandis adhibuerint viri docti, vide ap. Cerd. Burm. Trapp. Si Carthaginiensium historiam inspicere meminissent viri docti, in multis huius et quarti libri locis minus turbassent. Celebrata satis inter veteres res est, Carthaginienses agri colendi studiosissimos fuisse, et totum illum Africae tractum laetissimo cultu summae fertilitatis effloruisse. Itaque praeclare iis portenditur perpetua victus copia et affluentia. et *facilis victu* est is, qui facilem et paratum victum habet: εὔπορος, vt agrum *frugibus* vel *frugum facilem* dixere veteres. v. Burm. Tenendum scilicet, ea, quae in vulgari oratione τὸ *facilis* pro adiectiuo adiunctum habent, poëtice ita efferri;

efferri; vt si *alloquium regis facile* exprimendum sit, *facilem regem alloquio* vel *alloquii* dicat poëta, vt Val. Fl. V, 407. *litus quod faciles appulsus habet*, idem *litus facile appulsibus*. Ita quae *victum facilem* fundit humo *tellus* Georg. II, 460. est etiam *tellus victu facilis;* et sic *gens victu facilis*, quae habet victum, alimenti copiam paratam, affluentem, propter agrorum scilicet fertilitatem et vbertatem. Simili modo infinita alia ad prosaicam formam comparanda sunt. Aen. VIII, 318. *asper victu venatus*, h. e. qui victum asperum, qualis est vitae asperae, durae et pauperis, praebet. *nox aspera curis* Val. Fl. III, 362. quae curas asperas secum affert, et sic porro. *Equus* autem quidni ferax et laetum solum, equis alendis idoneum, ominetur? quum hoc armentum pabuli copiam et vberem agrum inprimis sibi poscat. Vide, si talis res auctoritate indiget, Columellam de R. R. VI, 27. Varia quidem de hoc portento inter fundamenta vrbis reperto fuit narratio, nam alii (v. Seru. et Pompon.) primo caput bubulum, alii palmam simul repertam tradiderant, proxime tamen ad nostrum alii ap. Eustath. ad Dionys. Perieg. 195. εὗρον κεφαλὴν ἵππυ, καὶ συμβαλόντες σημαίνεσθαι σχολὴν αὐτοῖς καὶ παρ' ἄλλων δόσιν τροφῆς, καθὰ καὶ τοῖς ἵπποις, ἔκτισαν ἐν τοιούτῳ τόπῳ Καρχηδόνα: vides hoc ipsum, *facilem victu*, ita expressum, vt sine multo labore victum inueniant. Quod Aen. III, 540 sqq. diuersum ex equis augurium petitur, nihil officit. Poterant enim eaedem res diuersis temporibus et rerum conditionibus ad diuersa trahi omina. Ita ἵππον πολέμιόν τε καὶ ἐπήλυδα, *bellicosum et aduenam* interpretabantur vates Telmessenses ap. Herodot. I, 78.

EXCVRSVS XV.

I, 453 sqq. *Namque sub ingenti lustrat dum singula templo, Dum — Artificumque manus inter se operumque labores Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas.* De pictura vulgo haec accipiuntur; et v. 464. *picturam* expresse appellauit. Quod si verum est, aduersus temporum rationem peccare poëta maluit haec commemorans, modo gratis rerum imaginibus delectaret. Nam *Iliacis temporibus non fuisse* pingendi artem *apparet*. v. Plin. XXXV, 6. Obseruatum hoc iam est Gogueto de origg. legg. art. et discipl. Tom. III. p. 346. Et Homerum sculpturae opera in omni metallorum genere memorare, nulla picturae, vnicuique Homerum legenti facile succurrit. Quid tamen si Virgilium non de pictis tabulis, sed de anaglypho opere, forte ex aere, quod antiquissimum fuit genus, agere dicamus? Nam quod *picturam* dixit, hoc poëtica elegantia de quouis opere, quod figuras rerum ac signa repraesentat, bene memorare potuit. Quo tamen

tamen minus secure in hanc opinionem concedas, mouere te possit hoc, quod picturis ornata templa in Graecia et Italia fuere frequentissima; vt vel Plinii Pausaniaeque lectione satis constat. Exempla v.c. in Pausania, vt Athenis I, 17. in Thesei templo, I, 18. in templo Dioscurorum I, 20. in templo Bacchi cf. c. 25. 26. At anaglyphi operis, nisi in foribus templorum et fastigiis *ἀετοῖς* (vt in Parthenone Athenis Pauf. I, 24. in templo Iouis Olympii V, 10. cf. X, 19. VIII, 45.) vix memoria vlla. Et in porticibus templorum inter columnarum ordines signa collocari solita, raro parietes opere sculptorio ornari. Enimuero nec de alio sculptorio opere quam quod in templi foribus ac valuis factum erat, hic agi putamus. Perpetuus enim etiam aliorum poëtarum ille mos est, quoties templorum vel palatiorum ornamenta ab arte describunt, vt in forium anaglyphis exponendis morentur. Quid? quod operis argumentum, belli Troiani historiae, vix bene in templi parietibus potuisset pingi; ad ornatum vero valuarum erat illud accommodatissimum. Non picturam, sed sculpturam expressit etiam, qui haec imitatur, Silius in Elissae nostrae templo: *stant marmore maesto Effigies, Belusque parens, omnisque nepotum A Belo series.* Pun. I, 86. Habuit tamen ante oculos simul alterum locum Aen. VII, 177. vbi Pici regia similiter describitur. At Valer. Fl. V, 411. in fastigio templi (ita quidem nobis videtur) et in foribus 417—465. expressas historias apud Colchos memorat; sapienter quidem hoc; sed idem in operis summa infelix; non enim apparet, quorsum ista descriptio anaglyphi inserta sit. At noster poëta ad confirmandum Aeneae animum his rerum imaginibus egregie vtitur. Anaglypha idem et alibi memorat, vt inf. 640. Troiani autem belli historiae, etsi in populo, qui nihil cum Troianis et Graecis commune haberet, recte tamen poterant operis ab arte profecti argumentum praebere. Poterat enim ars externas historias, inprimis claras et nobiles, sibi materiem facere; et ab Etruscis similiter belli Troiani historiam, quamquam illa aliena ab hoc populo erat, in tot monumentis, inprimis sepulcralibus, expressam videmus. Ceterum ea, quae mox memorantur, non continui alicuius operis vniusque tabulae argumentum sunt habenda; certe nihil in poëta video, quod ita statuere iubeat; sed singulae historiae singulorum operum argumentum constituere putandae.

EXCVRSVS XVI.

I, 469. *Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis.* Niuea tentoria quomodo in poëta defendam, non habeo; non quidem

quod *niuea* tentoria fecit, eo scilicet, vt vel noctu nitore fulgentia late essent Diomedi et Vlyssi speculantibus conspicua; sed quod Troianis temporibus tentoria nondum erant *lintea*. Achiuorum κλισίαι stipitibus lignisque constabant, vimine intertexto humoque aggesta, adeoque tuguria potius. v. Il. ω, 449 sqq. cf. Eustath. ad Il. α, 185. Recte et Tzetza in Antehomericis, quae MS. apud me habeo: Achaei: τεῦξαν δὲ κλισίας πλεκτάς, σαβάρχις (h. e. σταυροῖς) ἀραρυίας. Thraces vero illa nocte ne in talibus quidem tentoriis, sed, vt erant, nuda humo recubabant; πεδοστιβεῖς vt in Rheso Eurip. 763 sqq. vt et totus Troianorum exercitus sub dio noctem agebat, quantum quidem ex Homerica lectione memini. Etiam Rhesi Trag. auctor tantum εὐνὰς Thracum et κοίτας memorat.

EXCVRS. XVII.

I, 474—78. *Parte alia fugiens amissis Troilus armis* etc. Troilus Priami f. admodum puer, h. e. in prima iuuenta constitutus (*impubem Troilon* Horat. dixit II, 9, 15. *nimium cito Congresse Achilli Troile* Senec. Agam. 747. 748.) ab Achille victus. Factum iam ante Iliadis tempora. Nam libro vltimo inter occisos ab Achille filios Priamus Τρώϊλον ἱππιοχάρμην memorat, Il. ω, 257. Meminit etiam Quintus Paralip. IV, 155. 419 sqq. inter superiorum temporum res ab Achille gestas. Alii serius et post Memnonis demum interitum collocasse videntur, vt ex Lycophrone 307 sqq. et Tzetza ad e. l. colligas. Et sic manifeste Dictys qui vulgo fertur IV, 9. Post Hectorem Ausonius Epitaph. 18. qui h. l. expressit. Omnino varie hanc historiam a priscis poëtis tractatam fuisse necesse est. Inprimis tamen infames fuere Achillis amores in Troilum pulcherrimum puerum, vid. Tzetza ibid. et ad e. Canter. Nou. Lect. II, 9. et h. l. Cerda post Seruium. quamquam Tzetza pro solita sua stultitia sponsione certat, Troilum magnum iam natu fuisse. Nata autem sine dubio est ea fabula e poëtarum lusibus, qui puerorum amores inprimis Achillis exemplo defendebant; quam ad rem summum illud occisi Patrocli desiderium frequentari solebat. Illud mireris, quod iam Lycophron fabulam hanc interpolatam sequutus esse videtur l. l. et Arae auctor carminis, quod inter Simmiae παίγνια habetur. Ceterum Virgilius Troili caedem ita narrat et tractat, vt is cum Achille congressus vulnere accepto curru exciderit, pedibus tamen ita impeditus, vt supinus e curru delapsus ab equis raptaretur, (compara Il. ζ, 42. 43.) cum interea nec hastam nec frena e manibus dimitteret; itaque hasta inuersa per terram tracta sulcos in puluere tractim faciebat; nisi

cum Seruio eum hastam Achillis, qua erat transfixus, traxisse malis vulneri inhaerentem. exquisitius autem: *puluis inscribitur hasta*, quam, vt *hasta scribat in puluere*. Aliter Dictys l. I. Dares c. 33. Iosephus Iscanus VI, 289 sqq. Tragoediae Troili nomine inscriptae fuere olim Sophoclis, et aliorum.

EXCVRSVS XVIII.

I, 483. *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros Achilles.* Obseruatum et hic et ad Homerum iam ab aliis, Homerum raptati circa Troiam Hectoris non meminisse. Ter circa vrbis muros fugit Hector, caesus autem e curru ligatus statim ad naues trahitur. v. Il. χ, 399 sqq. Tractum igitur Hectoris cadauer circa muros Tragicis deberi puto, qui omnia fere belli Iliaci facta variis modis tractata et ornata pro consilii ratione saepe inflexerant et variauerant. v. Excurs. ad Aen. II. pr. Fuere autem huius argumenti tragoediae olim plures Aeschyli, Timesithei, Dionysii Tyranni, Ennii, Ἕκτορος λύτρα inscriptae, aliorum Πρίαμος, Ἀχιλλεύς. Virgilius tamen inprimis ante oculos habuisse videtur Euripidem, quem inter ceteros ille probauit, Androm. v. 105. 106. Hanc Ennius latinam fecerat, exque ea hic ipse locus de miserabili Hectoris caede superest. v. Fragm. Ennii p. 239. Est ex ea vox sonora et splendida *raptauerat* petita. cf. inf. II, 272.

EXCVRSVS XIX.

I, 489. *Eoasque acies et nigri Memnonis arma:* Memnonis ad Troiam aduentus, et pugna cum Achille ac caedes, inter res Iliacas post Iliadem celebre argumentum, quod inprimis nobilitauit *Arctinus Milesius*, cuius *Aethiopis* olim fuit lectitata. Etiam in Tabula Iliaca a Fabretto edita Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον adscripta, tanquam ex qua rerum expressarum pars petita sit. Arctinum ad Olymp. IX. Suidas, ad IV. refert Eusebius Hieronymi MCCLIV. vbi v. VV. DD. Pontac. Scalig. Vallars. item Salmas. ad Solin. p. 599. 600. Ryck. de prim. Ital. colon. p. 440. Eidem Ἰλίου πέρσις tributa, de qua v. Excurs. ad lib. II. pr. Secundum veteres, quos amisimus, late describitur Memnonis fatum a Quinto Paralip. lib. II. et Dicty IV, 4. VI, 10. Multis etiam olim tragoediis fuit celebratus Memnon, Aeschyli inprimis et Sophoclis, cuius Αἰθίοπες eiusdem argumenti fuisse videntur, et, quod probabile fit, vna eademque cum *Memnone* fabula. Memnonem etiam Homerus ipse memorauit Odyss. δ, 188. λ, 521. et quidem tanquam pulcherrimum iuuenem. Virgilius tamen *nigrum* appellat. Scilicet Tithoni et Aurorae filius

Indos

Indos et Aethiopes adduxiſſe fertur, vt Troianis opem ferret. Obſcurior eſt fabula, et quae modo ad Aegyptum ſuperiorem, modo ad Aſſyriorum adeo origines reuocetur. Vide a Pocockio congeſta ad Memnonis ſignum illuſtrandum in ruinis Thebarum, *Deſcript. of the Eaſt* Tom. I. p. 101 ſqq. et in Inſcription. ant. graecis p. 80 ſqq. 91 ſqq. Sed ne poëtae abſurda commenti eſſe videantur, hoc ſaltem monebimus, Aſſyriorum imperium videri illo tempore vsque in Aſiam minorem prolatum, atque ex iis finibus, adeoque ex Oriente, (hinc *Eoae acies*) fingi vel tradi aliquem Memnonem copias Troianis adduxiſſe; Indos et Aethiopes poëtae vocant; quo nomine omnes ad Orientem ſitos populos, in auſtralibus inprimis plagis, declarabant veteres. Ornata deinde variis modis et amplificata fabula. cf. Pauſan. X, 31. p. 875. confuſa tandem cum alio Memnone Aegyptio. Adde inf. ad v. 751.

EXCVRSVS XX.

I, 498—503. *Qualis in Eurotae ripis* etc. Expreſſa ſuauiſſima formae Didonis et ſpeciei corporis procerae cum Diana comparatio, cuius ſemina iam in nobiliſſimo illo verſu de Helena Odyſſ. δ, 121. 122. Ἐκ δ' Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑψορόφοιο Ἤλυθεν, Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτῳ εἰκυῖα latent, ex Odyſſ. ζ, 101 ſqq. in qua Homerum cum Virgilio contulerunt viri docti, iniquo fere iudicio, cum modo in ſingulis partibus haererent, et ex acceſſoriis rebus vim totius comparationis definirent, modo alterius poëtae caeco amore omnem laudem ad eum, contemto altero, traherent. Probus, etiam Pomponio Sabino ad h. l. laudatus, ap. Gell. IX, 9. (cf. Macrob. V. Sat. 13 et 4.) *nihil quidquam tam improſpere Virgilium* ait *ex Homero vertiſſe*— quem locum ibi vide et expende. Nam ſingula refellere non vacat. Iul. Caeſ. Scaliger in Poëtice V, 3. p. 219. *Virgilianos verſus a magiſtro, Homericos vero a diſcipulo confectos* oſtendere vult. Sed erat ſummus Vir omnino Homero iniquior. Probum vel Scaligerum exſcripſerunt vel ſequuti ſunt plurimi alii, etiam nuper Martorellus V. D. in *gli Euboici ſecondi Abitatrici di Napoli* p. 405. Nobis quidem, vt in aliis, inuenti laudem, quae haud dubie eſt maior, Homerus, maioris ornatus commendationem habere videtur Virgilius; et eſſe in vtroque, quod probes, quod mireris. *Qualis exercet c.* eſt pro proſaico: *qualis eſt, cum exercet.* Male igitur reprehenſum et hoc. *Exercere choros* docte dictum pro ducere, inſtituere. *choros* egregie, cum Homerus *luſum* memoret: παίζουσι, quod ſcilicet ipſum de choreis ac ſaltatione accipiendum, vt v. c. Odyſſ. θ, 250. 251; et paullo ante μολπὴ erat cantus cum ſaltatione. v. Graeu. Lect. Heſiod. c. 19. Vituperant

perant tamen choros Dianae tributos. Scilicet non meminere viri docti, cum antiquorum hominum more sollennis in omnibus festis et sacrificiis esset saltatio cum cantu, traductas esse choreas, vt alia vitae humanae gaudia, ad beatam deorum vitam. Inprimis autem puellares choreas dederunt veteres Veneri cum Gratiis et Nymphis; quod ex iis in suum carmen deriuauit Horat. I, 4. et Dianae cum Nymphis. In talibus autem choris haud dubie, quae procerior et pulchrior est corpore, eminet super ceteras. Aliam viam ingressus erat Apelles, qui *Dianam* pinxerat *sacrificantium virginum choro mixtam: quibus vicisse Homeri versus videbatur, id ipsum describentis.* Plin. XXXV, 36, 19. cf. Spenc. Polymetis Dial. VIII. p. 102. Chorum proprie dictum accipio et hic; quippe Dianae Nymphae χορήτιδες datae. v. Callim. in Dian. 13. 14. cf. v. 170 sqq. Ouid. II. Met. 441 sqq. *Ecce suo comitata choro Dictynna per altum Maenalon ingrediens* etc. *Eurotam* tribuit Dianae Virgilius, Laconicae fluuium, qui *Taygetum montem* alluit, quem Homerus memorauerat. Nec *Cynthus* inepte nominatur, vtpote Deli insulae mons. Magnus numerus Nympharum pulchre a nostro expressus: *quam mille sequutae O. hinc atque hinc glomerantur.* Nympharum comitatum Latonam circumstantem pulchre etiam Apollon. expressit in loco insigni et cum hoc comparando III, 875 sqq. Quod *pharetram fert humero*, otiosum (quamquam vel sic positum, ornaret tamen; cum dea sit ἰοχέαιρα) haberi nequit, siquidem Nymphas *supereminet omnes:* conspicuique adeo sunt humeri deae. Iam hoc quidem ornatius extulisse Homerum, negari nequit: Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει, ἠδὲ μέτωπα, Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι. Recte itaque ab his abstinuit poeta Romanus. In versu autem 502. tantum abest, vt Homero inferiorem putem; vt potius ingenium Virgilii mirer. Arte enim plane Homerica in fine comparationis adiicit adiunctum vel factum aliquod, quod illam notionem, ad quam illustrandam tota comparatio erat instituta, inprimis clara luce perfundit. Atque hoc interdum feliciter ab aliorum sensu ductum est vt h. l. Didonem inter ceteras oris corporisque maiestate eminere facit. Id declarat Dianae exemplo — *gradiensque deas supereminet omnes.* (Hausere hinc certatim alii v. c. Statius I. Silu. 2, 115. 116.) Huius ipsius rei conspectu in sinu gaudet mater Latona: *Latonae tacitum pertentant gaudia pectus:* h. e. gaudia tacita; exsultat tacite, animaduersa hac filiae suae diuina formae maiestate. Sic IV, 364. *Luminibus tacitis.* Atque hoc decus Virgilius sibi conflauit ex illo quod temere inter cetera abiectum repererat: γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ. *pertentant* feliciter poeta pro, subeunt: cf. V, 828. Georg. III, 250. Iuuat tandem obseruare et hoc, post alios,

alios, nisi fallimur: in forma Didonis describenda vno epitheto defungi poetam: *pulcherrima Dido*.

EXCVRSVS XXI.

I, 530—33. et III, 163—66. *Est locus, Hesperiam G.* etc. Nomina Italiae omnia ab Graecis venisse videntur; an inter incolas toti huic terrarum tractui nomen commune impertitum fuerit ac quale, ignorari putamus. nam *Saturniae* nomen, quod Dionysius Halic. I, 34. putabat, vix fuit commune vulgareque nomen, sed poëtarum. A Graecis autem, praeter *Hesperiae*, h. e. terrae occidentalis nomen, vt in aliis factum est, nomen, quod certo agro vel certae regioni, quam primum adierant vel coloniis frequentarant, ad remotiores terras, tandemque, modo angustius modo latius, ad totum hunc ab Alpibus procurrentem tractum fuit traductum. *Oenotria* ab initio fuit ager inter Lameticum s. Terinaeum sinum ac Scylacium, qui serioribus temporibus Bruttiorum erat. Appulerunt enim Oenotri Pelasgi in litore hoc Italiae interiore, atque Ausonibus hinc eiectis protulerunt fines suos primum versus Laum fluuium et Metapontum vrbem, mox vsque ad Silarum et Bradanum, donec tandem vsque ad Latium peruenerunt, Siculisque expulsis has quoque terras obtinuere. Itaque recte Oenotri totam Italiam obtinuisse dici possunt, et ipsa Italia *Oenotria*, vti a prioribus incolis *Ausonia*, et a Chonibus, Oenotrorum parte, *Chonia*. Accuratius omnia haec secundum Aristotelem, Dionysium et Strabonem post Cluuerium a nobis exposita sunt in Guthriani operis recensione T. IV. p. 75 sq. et al. Successit *Italiae* nomen, idque paullo serius: *nunc fama*, minores (nam XVII. γενεαῖς h. e. 459. annis ante bellum Troianum Oenotri Italiam frequentauerant) *Italiam dixisse ducis de nomine gentem;* quod et ipsum nomen ab initio illi *Italiae* parti fuit proprium, intra cuius fines Oenotria principio includebatur, Antiocho Syracusio teste apud Strabonem VI. p. 391. et Dionys. Halic. I, 34. Ab Italo, qui ex regibus post Oenotrum gentis conditorem fuit, nomen ductum idem ap. Dionys. Halic. I, c. 12 et c. 35. tradebat; adde Aristot. de Rep. VII, 10. Hellanicus autem Lesbius cum Timaeo ap. Gell. XI, 1. aliisque a *vitulis*, ἰταλοῖς; vtrumque tamen coniecturae potius Graecanicae quam acceptae a maioribus narrationis fidei deberi videtur. Saltim hoc ex iisdem locis teneri posse videtur, circa Herculis Thebani demum tempora Italiae nomen inualuisse. Namque super nominis origine multa alia aut commenti sunt aut tradidere veteres v. Seru. ad h. l. I, 533. adde his Bocharti somnia Canaan I, 33. Siculorum regem appellat Italum etiam Thucydides VI. cf. Cluuer. Ital. I. p. 10 sq.

 qui

qui tamen frustra conatur efficere, vt Italiae nomen Latio proprium fuisse videatur. Ceterum, quod in Seruianis ad v. 532. lib. I. legitur: Oenotria, *vt Varro dicit, ab Oenotro, Sabinorum rege*, videndum est, an a seriore manu inculcatum sit. Consentit enim cum iis, quae a Catone Anniano p. 6. traduntur.

EXCVRSVS XXII.

I, 588—593. *Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit, Os* etc. Primum conferenda cum h. l. inf. X, 135 sqq. Homer. Odyss. ζ, 229—235. ψ, 156. 162. De statuis ex ebore, argento vel marmore factis vix recte haec accipias; quorsum enim pertinere *τὸ circumdatus* dixeris. nam ad inaurandi artificium multo minus bene hoc referas. Mihi videtur saltem de sculptura vel anaglypho, nisi forte simpliciter de ornamento aliquo vel cimelio, agi ex ebore, argento vel marmore facto, quod intra aliam materiam, h. l. aurum, comprehensum et inclusum est, vt ita auri splendore repercusso interioris materiae candor et nitor tanto clarius effulgeat. Ad similem modum nouo decore et splendore diuinitus affuso forma Aeneae humana augustior est reddita. Quod etiam multo magis patet ex altero loco lib. X, 135 sq. *Qualis gemma micat, fuluum quae diuidit aurum* (auro inclusa) *Aut collo decus aut capiti; vel quale per artem* Inclusum buxo, *aut Oricia terebintho Lucet* ebur. Sane ibi poëta adsimulationem paullo aliter inflexit. At Homerus, e quo vterque locus expressius, dum Vlyssem lotum et vnctum noua corporis dignitate enituisse declarare laborat, simpliciter *argentum auro inclusum* memorat, versibus tamen nitidissimis; inprimis ad declarandam notionem τοῦ· τῷ περίχευε χάριν, adhibet illud: Ὡς ὅτε τὶς χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ Ἴδρις — in quo argentum, h. e. ornamentum aliquod et ἄγαλμα, muliebris v. c. ornatus, ex argento, ferruminatione, (κολλήσει, συναφῇ) inclusum auro, intelligere in promtu est; in quo argenti nitor ac candor inter aurum suauius ac viuidius elucescit; auri enim rutilantis splendore repercusso argenti nitor multo magis efflorescit. Apparet ex his ipsis locis talem argenti aurique in vno opere consociandi vsum ac morem viguisse. Nec desunt exempla. Talis erat calathus Helenae ex Aegypto apportatus Odyss. δ, 132. τάλαρον Ἀργύρεον· χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράαντο. Talis erat crater ibid. v. 615. Omnino variis metallis vas vel vtensile exornandi morem fuisse declarat v. c. lectus Vlyssis Odyss. ψ, 200.

EXCVRSVS XXIII.

I, 619—626. *Atque equidem Teucrum* etc. Multa cum arte et sagacitate haec ex tragicorum fabulis ad maiorem rei probabilitatem traduxit poëta. Teucer, redux a Troia, a patre Telamone

mone aſpere acceptus, ſiue quod fratrem Aiacem non eſſet vltus, ſiue alia de cauſſa, (v. Seru.) neque in inſulam Salaminem admiſſus, forte Phoebi accepta, profectus, nouam Salaminem in Cypro condidit. Plures fuere huius argumenti tragicae fabulae. Nunc ea de re Helena Eurip. 89 ſqq. 144 ſqq. eſt conſulenda. Exſtiterunt forte etiam lyrica carmina, vnde Horatius I. Carm. 7. expreſſit, niſi is Pacuuium ante oculos habuit. v. Cic. II. de Or. 46. Iam Cyprum a Phoenicibus coloniis fuiſſe frequentatam, atque etiam ditione habitam, vel ipſe inſulae ſitus probabile facit. Forte tamen et hiſtoriarum monumenta tradiderant, a Tyriis vel Sidoniis, et quidem a Belo aliquo Cyprum fuiſſe bello petitam. Paullo tamen licentius in his, iure quidem ſuo, verſatur poëta. Facit Beli, Tyri regis, ſedem *Sidonem*, quae tamen, Troianis ſaltem temporibus, ſuos reges ipſa habuit; v. ad Guthrium T. I. p. 439. Porro *Beli* nomen tanquam mollius, recte praetulit poëta vero nomini, quod pater Eliſae et Pygmalionis, Tyri rex, habuit *Mutgonis* vel *Matgeni* ap. Ioſeph. in Apion. I. p. 927. *Mettinum*, *Mettem*, *Methrem* appellant alii v. ad Iuſtin. XVIII, 4, 3. Adde Seru. ad Aen. I, 343.

EXCVRSVS XXIV.

I, 653. *Praeterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim.* Ilionen inter Priami filias ab Apollodoro et ſimilibus memorari non videas, ſed ab Hygino fab. 243. et 109. ex tragoedia ſcilicet Graecorum aliqua, quae interiit. Etiam Pacuuii tragoedia hoc nomine fuit; et Accii Ilionen ex Nonio laudari videas, male ab aliis, etiam a Columna, inter Ennianas fabulas commemoratam. Ex ea dictum illud: *Mater te appello* e Cic. Acad. Qu. IV, 27. et Horat. II. Serm. 3, 61. notum. adde Seru. ad h. l. et III, 15. Laodicen fruſtra huc vocat Cerda, de qua v. Quint. Cal. XIII, 544 ſqq. Tryphiod. v. 648. et Pauſan. X, 26.

EXCVRSVS XXV.

I, 716. *Et magnum falſi impleuit genitoris amorem.* Videamus paullo accuratius de h. l. in quo mihi diſſentiendum eſt a doctiſſ. Interprete. Nam, quae primae legentis cogitationi occurrat, ſententia eſſe videtur haec, vt Aſcanius falſus deſiderium patris, a quo abſentiam filii impatienter ferente arcellitus erat, primis amplexibus et oſculis expleret. Ita *magnum* amorem bene dixit, et *falſus genitor* eſt eluſus, deceptus, vel ſimpl. cuius verus filius Amor non eſſet. *Implere amorem*, vt, *dolorem*, *luctum*, bene dicitur; communius *explere*. Burmannus tamen Corradum, qui ita expoſuerat, reprehendit, alteramque rationem proponit, vt ſit: *partes filii, patrem vehementer amantis, bene egit;* erga patrem amorem oſtendit omnibus numeris ita

ita perfectum, vt crederent, esse verum filii affectum. Sane *amor genitoris* est etiam amor in genitorem; et vt *impleri officium* dicitur, cui satisfacimus, ita *amor* recte videtur dictus *impleri*, cum debitus amor praestatur. Sed primum toti rationi subesse aliquid coacti ac duri videtur; nec, quorsum *magnus* amor pertineat, dicere in promtu est; et Aeneae desiderium potius erat explendum, cuius omnis in Ascanio cura stabat et animus haerebat. Ceterum Seruius locum obscure interpretatur, nec Donatus vel Pompon. Sab. quicquam iuuant.

EXCVRSVS XXVI.

I, 750—53. *Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa; Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis; Nunc, quales Diomedis equi; Nunc, quantus Achilles.* Memnonis (de quo vid. Excurs. sup. ad 489.) *arma* nec apud Pindarum, nec apud Dictyn et Quintum quicquam habent praecipui. Apud Hesiodum Theog. 984. Memnon χαλκοκορυστὴς, sed hoc simpliciter *armatus*, vt passim alii heroes. Nisi itaque poëta fabulam parum nunc notam sequutus est, nec commentitium est, quod in Seruianis legitur, a Vulcano facta fuisse ei arma; ad barbaricum exercitus Memnonii apparatum, a Troiano more diuersum, referendum est. cf. Dictys IV, 4. et 5. Malim equidem accipere simpliciter, vt sit variata oratio pro vulgari: multa rogitans — porro super Memnone, et Diomede et Achille. Similis forma orationis Ecl. VI, 80. 81. *Quo cursu deserta petiuerit, aut quibus ante Infelix sua tecta superuolitauerit alis*, pro, quomodo ille narrauerit, quemadmodum Philomela primum in solitaria loca fugerit, mox vero in hirundinem mutata, pristina sua tecta iterum petierit, et circum ea volauerit. (Nam haec est vnica ratio, qua difficultati, quae me in illo loco tenebat, scil. quod eadem Philomela et deserta petit cursu et superuolat sua tecta, et quod opponitur, *quo cursu, quibus alis*, occurri potest; de ceteris nihil dubitabam.) Sed vt in nostro Aeneidis loco rationi propositae non satis confidam, facit primum, quod etiam supra v. 489. *nigri Memnonis arma* memorata singulare quid de armis eius innuere videntur; tum in hoc ipso loco v. 752. *Diomedis equi* subiecti similiter certa aliqua ratione sunt dicti, et *quantus Achilles*, h. e. quanta eius virtus. Videntur autem *Diomedis equi* esse candidi illi Rheso caeso abducti sup. v. 469 sqq. Nam neminem veterum memini, qui cum Seruio Diomedis equos a Diomedis Thracis equis carniuoris originem ducere dicat. Nec male tamen *Diomedis equos* de curru, quo Diomedes vehebatur, intelligas, vt semper ἵπποι apud Homerum.

P. VIRGI-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

Didonis voluntati morem gerens Aeneas, excidii Troiani seriem narrat; ea est huiusmodi: Graeci decimo belli Troiani anno attritis iam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quae vrbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantae magnitudinis, vt portis vrbis recipi non posset, eius vtero lectissimum quemque procerum includunt. Troiani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt. Nocte intempesta Graeci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt. Sinon reserato equi vtero armatos emittit: omnia ferro flammisque foedantur. Aeneas interim ab Hectore in somnis admonetur, vt sibi fuga consulat, deosque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem turpi fugae praeferens, frustra in arma ruit: satis feliciter primus impetus succedit Troianis, donec Coroebi consilium secuti, sumtis Graecorum armis, suorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamusque ipse a Pyrrho Achillis filio interficitur. Aeneas itaque frustra tentatis omnibus, cum iam nihil spei reliquum esset, sacra Anchisae patri committit, eoque in humeros suos sublato, assumtisque Ascanio filio Creusaque vxore, fugam arripit. Graeci a tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam vxorem amittit: cuius quaerendae caussa per totam vrbem oberranti obuia fit vxoris Vmbra, virumque mortis suae certiorem facit: ipse ad socios reuertitur; quo iam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, eius auspicium, quocunque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

Hic et tertius liber Episodium de Troiae excidio Aeneaeque erroribus complectuntur, quod praeclare poëta intexuit, quippe cum Aeneae fatis inprimis coniunctum et ad admirationem excitandam natura sua et magna inter homines fama eximie aptum. Quod autem Aeneae narrantis partes tradidit, in eo illud commodi assequutus est poëta, vt et tota narratio habeat maiorem auctoritatem, magisque miserationem faciat, cum ab eo exponantur res, qui earum *pars magna* fuit ipse; Delectus porro rerum ita relictus erat poëtae, vt proferre tantum ea liceret, quae vel mouent inprimis vel ornatum admittunt; Tandem ipse audientium confessus post sollennes epulas et Didonis in Aenea haerentis vultus habet, quod legentis animum

Conticuere omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto:
Infandum, Regina, iubes renouare dolorem;
Troianas vt opes, et lamentabile regnum
Eruerint Danai: quaeque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumue, aut duri miles Vlixi

Tempe-

2 *Ab alto eſt* Medic. Pierii. 3 *renouare iubes regina* Hamb. pr. 4 *opis* Hugen. 5 *ipſa* Franc. 7 *diri* Goth. tert. *Vlixi* ſcriptura eſt Medic. Romani aliorumque codd. etiam Priſciani ap. Heinſ. ſcilicet pro *Vlyxei* (quod habent Goth. pr. et tert. et edd. nonnullae.) cf. *Oronti* I, 220. inf. 30. *Achilli.* Vulgo, *Vlyſſei.* Franc. *Vlixis.*

mum quodammodo afficiat. Noctem ipſam, iam prouectam, habere quoque, quod mentem teneat, putabat Trappius. Eſt hic liber inter perfectiſſimas operis partes ipſius poëtae iudicio habitus; quippe quem cum quarto et ſexto Auguſto ſpeciminis loco praelegerit. v. ſup. T. I. p. CXXIX. Quem autem ex antiquioribus poëtis ante oculos habuerit Virgilius in excidio Troiae exponendo, diſputatum eſt in Excurſu ad huius libri princ.

1. *Intenti ora tenebant.* ornate, erant intenti; habebant vultus et oculos intentos et conuerſos in Aeneam. Mox v. 2. *altus* tantum ornat. Et erant tricliniares lecti magnificentiae cauſſa alti; accedebant puluini.

3. Cf. Odyſſ. ι, 12 ſqq. et η, 241. 242. ſed in Virgilio omnia ornatiora; vt v. 4. ornate pro, vt *regnum Troianum euerterint Achiui*, *eruerint* et *Troianas opes* dixit, et *regno* adiecit epitheton, *lamentabile*, quod lamentabile exitium habuit. Eadem expreſſit Statius ſuo more Theb. V, 28 ſqq.

6 ſq. Reluctatur Aeneas narrationemque principio deprecatur: nimium enim ſibi animum iri commotum harum calamitatum recordatione, quas ne Achiui quidem, cladis auctores, ſine lacrimis narraturi ſint; noctem praeterea extremam (cf. Od. λ, 329 ſqq.) vix adhuc longam narrationem ferre — *quorum pars m. fui.* quarum calamitatum magna pars me ipſum attingit, ad me ſpectat. *Myrmidones* et *Dolopes* ad Achillem et Neoptolemum eius f. ſpectant. cf. inf. 29. *durus* autem Vlyſſes, vt *ſaeuus* III, 273. (melius h. l. quam, ſi patiens) *miles V.* h. e. Ithacenſium aliquis. Mirum eſt, quod de Achaemenide (vide lib. III, 614.) acce-

piſſe

Temperet a lacrimis! et iam nox humida coelo
Praecipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breuiter Troiae ſupremum audire laborem;
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulſi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, ſectaque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant. Ea fama vagatur.

8 *Temperat* Gud. et Goth. ſec. 10 *Sed cum* Hamb. pr. *Et ſi* Franc. *agnoſcere* Gud. cum aliis vett. ap. Pierium. *cognoſcere tantos* Gracu. in marg. vel *c. tantos.* 12 *luctumque* ſec. Moret. Parrh. et ed. Ven. praeter aliquot codd. Piet. et Donatum, quod mireris Burmannum probaſſe, inprimis poſt Cattoeum; nam eſt vulgare et tenue prae altero, vbi de horrore (h. l. ex recordatione rerum triſtium; itaque *luctus*) et auerſatione rei ingratae et moleſtae agitur. Quod proprie de membris vel de ſanguine dicitur, ad animum transfertur. *luctus* Cariſius habet, notante Pierio. 15 *diuinae* Menag. pr. 16 *factaque* Ven.

piſſe Aſinium Pollionem memorant Seruius et Pomponius. Imitatus h. l. Silius II, 650 ſqq.

8. 9. Vid. Excurſ. ad h. l. cf. IV, 351. 352. *Suadent ſidera cadentia* ſomnum elegantius, quam, inuitant ad ſomnum.

11. *Supremum laborem*, cladem, ipſum vrbis excidium. — Mox *refugit* exquiſite, cum in re, quae per plura momenta durat, etſi vulgari vſu praeſens repraeſentetur, praeteritum tamen non minus locum habeat. Locum expreſſere alii, v. c. Seneca Agam. 416 ſqq.

13. *Fatis repulſi.* quoniam fatale erat, non niſi poſt nouem annos Troiam capi. v. Il. β, 313 ſqq.

15. 16. De Equo Troiano v. Excurſ. ad h. v. *Inſtar montis*, ad montis magnitudinem; breuiter magnam imaginem rei animo obiecit, ſtatim ab initio. *Palladis arte*, ὑποθημοσύνῃσι. — τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ. Odyſſ. θ, 493. *intexunt coſtas abiete ſecta* h. e. trabibus abiegnis, tantum ad declarationem vlteriorem τοῦ *aedificant* ſpectat. *intexunt* ſimpl. eſt *texunt*. *Texere* autem de trabibus iunctis et in fabrica e ligno, inprimis nauium, frequens eſt. v. Cerda. cf. inf. 112.

17. Sparſerant famam, equum hunc Palladi eſſe poſitum, votis pro reditu ſuſceptis. Hoc, vt poëta, extulit. Seruius *votum* pro participio habet, id eſt vouiſſe

Huc delecta virum fortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cauernas
Ingentis vterumque armato milite conplent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis;
Huc se prouecti deserto in litore condunt.

Nos

18 *Dilecta* Gud. a m. pr. 20 *ingentis* Heins. scripsit cum veterrimis et Prisciano. 21 *Tenedus* Rom. cum al. antiquis ap. Pier. 22 *manerent* Bigot. 24 *proiecti* Longob. sed est: *huc prouecti condunt se*. In Goth. tert. *condunt* in marg. vel *ponunt*.

visse pro reditu. Ibidem: *Accius in Deiphobo inscriptum dicit: Mineruae donum armipotenti Danai abeuntes dicant.* Quod hic ex voto equus dicatus dicitur, non repugnat iis, qui ad Palladem placandam exstructum dicunt Quint. XII, 38. 370. In idem etiam consentit Virgil. infra v. 162 sq.

18—20. Ductores Danaum *fortiti*, sortitione facta, *includunt huc caeco lateri* h. e. in latus, h. e. corpus equi occultum, in quo occulti latere poterant, *delecta virorum corpora* exquisite pro, *viros delectos;* hoc idem declaratiue exornauit in iis quae subiicit: *penitusque c. — complent.* Ornate omnia pro, equo huic includunt delectos viros. Fuerunt autem Vlyssis praecipuae ea in re partes. v. Odyss. ϑ, 494. ἦγεν *fecit, vt duceretur in arcem.* et sic ceteri, vt Quintus XII, 22 sqq. apud quem Calchas vates primus fraudis auctor est, modum et rationem fraudis Vlysse subiiciente, at apud Tryphiod. 44 sqq. Helenus Troia profugus. Tandem obseruasse non poeniteat, quam ornate poeta equum extulerit eiusque notionem quam mirifice variauerit; quod iam Seru. ad v. 230. et Cerda ad h. l. monuit, vt *cauernam, vterum, latebras, curuam compagibus aluum* et sic porro.

21—23. *Tenedos* insula, olim *Leucophrys*, agro Troiano praetensa, XL stadiis a continente aberat. *diues opum* propter incolarum diuitias; nisi ad templum maxime Apollinis Sminthei respicit, quod in insula erat Il. α, 38. Eodem, quod *notissimam* (*fama* poëtice ornat) vocat, pertinere puto. nunc tantum *sinus et st.* h. e. ea vastities in insula facta, vt ea hoc vno nota sit, quod *naues* tempestate iactatae in litorum recessu, quem *sinum* appellat, *stationem*, etsi *parum tutam*, habeant. Eodem mox *desertum litus*, quo condunt se Achiui.

25—30.

Nos abiiſſe rati, et vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſoluit ſe Teucria luctu:
Panduntur portae. Iuuat ire, et Dorica caſtra,
Deſertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſaeuus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acie certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptae donum exitiale Mineruae,

Et

25 *Vos et abiſſe* ed. Ven. *ventoque petiſſe* Menag. pr. et Leid. *abiſſe* et *petiſſe* etiam in Romano. 26 *ſoluit longo ſe* Montalb. *ſe* deeſt Moret. ſec. *poſuit ſe* Schol. Horat. IV. Od. 6. ſcilicet explicuerat per *poſuit luctum.* 27 *ad Dorica c. Deſertosque locos, litusque videre relictum* Wittian. 29 *ſcaeuus* Franc. vt al. *Vlixes* pr. Hamburg. 30 *acie* Heinſ. e melioribus, inprimis Rom. Medic. Gud. vulgo *acies* quod praeter codd. inter quos omnes Gothani, Rufinianus de Schem. Lex. p. 33. nec non Pomponius Sabinus agnoſcunt. Burmannus vtrumque illuſtrat. Sed dicendum: *hic acie certare ſolebant* eſſe exquiſitius adeoque poëta dignius; alterum proſaicum.

25—30. *Mycenas* exquiſitius quam Graeciam. *vento*, vento ſecundo. *omnis Teucria* ſc. gens, ait *Seru.* omnes vtique Troiani. malim de regione accipere. Sic Dardania, v. c. 282. pro ipſis Teucris. — *ſoluit ſe luctu* exquiſitius quam ſoluere, deponere, finire luctum. *ſoluere* autem de *luctu* dictum, quoniam dolor, triſtitia, moeror, congelare, contrahere, adſtringere, vincire, dicuntur. cf. Burm. *Dorica caſtra.* Habet hoc a ſerioribus poëtis. Homerus Achaeos, Argiuos vel Danaos memorat. *Dorum* nullae fuere opes praecipuae, niſi poſtquam cum Heraclidis in Peloponneſum deſcenderant LXXX annis poſt Troiam captam — Porro obſerua poeticum ornatum v. 27. 28. pro caſtra deſerta et relicta. Homerus etiam hoc addit, caſtris ab ipſis fuiſſe ignem ſubiectum Odyſſ. ϑ, 501. Sequitur id Quintus Cal. XII, 331. et 30. Tryphiod. v. 138. 207 ſqq. et ceteri. — *claſſibus* h. e. nauibus in terram ſubductis. cf. Fabrett. ad tab. Iliac. p. 323. *Dolopum* v. ad v. 7. Sequitur autem poëta eos, quos Euſtathius memorat Dolopes Myrmidonibus Achillis accenſos credidiſſe. v. Il. ι, 480. et β, 684. — *tendebat*, tentorium habebat. militare verbum. cf. Cerda. Ceterum comparandus cum poëtae verecundia notus Ouidii luſus Epiſt. I, 31 ſqq. *Atque aliquis poſita* etc.

31—34 In *ſtupet* — *miratur* male argutantur; eſt poëtis vtrumque idem, et iungunt talia, modo ad varietatem orationis et copiam, modo ad ornatum vel vim addendam, eadem notione aliter atque aliter expoſita.

Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, et arce locari;
Siue dolo, seu iam Troiae sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare iubent, subiectisque vrere flammis:
Aut terebrare cauas vteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:

Et

32 *Thymoetes* varie corrupta vox in libris v. ap. Heins. et Burm. Sed est Θυμοίτης. 33 *inter* Ven. *infra* sec. Moret. *in arce* qu. Moret. 34 *manebant* pr. Hamb. *parabant* alter. *volebant* Montalb. sed vide Burm. Trappius, non adeo inelegantis vir iudicii, versus malebat sic disponi: *Et molem — Siue dolo — Duci intra*; quod mollius quid habere ipsi videbatur. Recte quidem. Sed, vt nunc est, grauior est oratio. 35 *m. s. surgit* sec. Hamb. ex I, 582. pro *menti*, *cordi* Goth. tert. 37 *iubent* habet codd. et grammaticorum auctoritatem; non minus tamen grauis est fides τῷ *iubet*. v. Heins. *subiectisque v. f.* recte inter Seruiana: *que — disiunctiua, quae hic esse debuit*. Nec dubito, *ve* esse scribendum. Nam diuersa haud dubie inter se apponuntur. Ita et ἠὲ — ἠὲ Odyss. l. c. 40 *ante alios* aliquot Pieriani. At Goth. alter: *primus ibi iuuenum*, notabilis lectio. Sic enim durum illud quod τῷ *ante omnes* inhaerere videbatur, sublatum esset; et possit hoc ex glossa irrepsisse videri; iungendum adeo: *iuuenum magna c. caterua*. 41 *Laucboon*, *Laocbon*, *Lacboon*, *Laucon*, hic et infra, aberrationes codd. *Laucoon* Medic. semper. Et v. 230. *Laocounta* Doruill.

exposita. — *innuptae*, epitheton manifeste expressum ex Eurip. Troad. 536. χῆρον ἄζυγος — (h. e. ἀγάμου, παρθένου) h. l. tantum ornat; ad rem nihil facit. *donum Mineruae* h. l. quod oblatum Mineruae. *Seru.* Sapientius autem Virgilius de equo consilia inire Troianos facit, antequam in arcem deductus erat, quam ap. Homerum in arcem iam deducto equo. Od. 9, 504 sqq. e quo loco pleraque hic expressa.

35—39. Ornate singula. Capys et quibus melius consilium placebat — *tentare* exquisite pro explorare equi cauitatem. *Vulgus scinditur in studia contraria*, in diuersas partes; additur ad ornatum, *incertum*.

40. De Laocoonte, v. inf. 201 sqq. *primus ante omnes*, quia sequitur, *magna c. caterua*, quam turbam ille decursantem *ardens* ira anteuertebat. cf. Burm. *Arx*, Πέργαμος ἄκρα.

47. Vt

Et procul, o miseri, quae tanta insania, ciues?
Creditis aue&tos hostis? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
Inspe&ura domos, venturaque desuper vrbi;
Aut aliquis latet error. Equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curuam conpagibus aluom

Contor-

42 *Insania* alter Menag. sollemni varietate. *Burm.* 43 *aut illa* Goth. alter et tert. 44 *et sic* Menag. pr. 45 *hic* sec. Moret. *incluso* Wallian. 47 *domus* Leid. 48 *nec c.* aliquot. Donati au&oritate a nonnullis male distinguitur: *latet error equo; Ne.* v. Heins. et Pier. 49 *haec dona* Parrh. 50 *validis contorquet viribus* sec. Moret. 51 Quantopere veteres Grammatici in *feri* trepidarint, ex lacinia intelligitur, quam Pomponius h. l. ex vett. Scholiis seruauit: FERI, *id est, equi, nam lib. VII*, 489. *ferum appellat ceruum. Apronianus legit* Ferit, pro *percussit curuam aluum in compagibus.* (Hoc in Cod. Mediceo habetur, quamquam a nemine adhuc notatum) *Alii legunt* Feri, *vt sit ferus, feri, pro equo, vt fera, ferae,* pro *quadrupede. Alii legunt Feri, vt sic sit, id est feram, propter verba similiter cadentia* (vltima non capio) — Porro *feri c. compagibus a.* MS. Prisciani p. 134. notatum in Colle&. Sax. *aluom* Gud.

47. Vt qui inclusi sunt, ex ea, tanquam ex turri, speculari vrbem et muros desuper ex altiore loco conscendere possint. — *error* mox pro fraude, exquisite.

49. H. e. habeo Danaos suspe&os etiam cum vltro offerunt dona.

50. *Validis viribus* pro magnis. Mox ornatissime iterum equum ligneum declarat. In *latus* et *aluus*, quae in vnum iun&a, non est argutandum. Iunguntur a poëtis synonyma sine omni subtilitate. Etiam Tryphiod. 61. Ποίει δ' εὐρυτάτης μὲν ἐπὶ πλευρῆς ἀραρυῖαν γαστέρα. Infra v. 231. *tergum* ponitur. In partium ac formarum generumque designatione summam libertatem orationis poëticae indoles ac ratio fert. *ferum* exquisite dixit pro equo, vt docent Lexica et viri do&i ad Phaedrum. cf. h. l. Cerda ac Petron. 89, 12. *aluus curua compagibus* h. e. ex compage lignorum curua. — *stetit tremens*, pro contremuit. *vtero recusso*, repercusso. *cauernae* do&ius quam cauerna h. e. equus cauus, κοῖλον δόρυ. Odyss. ϑ, 507. — *gemitus* pro sonitu resultante.

54 sq.

Contorſit. Stetit illa tremens, vteroque recuſſo
Inſonuere cauae gemitumque dedere cauernae.
Et, ſi fata deum, ſi mens non laeua fuiſſet,
Inpulerat ferro Argolicas foedare latebras;
Troiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
  Ecce, manus iuuenem interea poſt terga reuinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui ſe ignotum venientibus vltro,

Hoc

52 *Intorſit* ſec. Rottend. quod defendi poſſit. *recuſo* Reg. a m. pr. et tert. Mentel. cum binis Goth. *recluſo* pr. Hamb. et ſec. Moret. perperam. 53 *ſonitumque* Bigot. ex interpret. *cateruae* Sprot. pro var. lect. quod prima fronte arridere poteſt, ſi v. 243. memineris: *vtero ſonitum quater arma dedere.* Sed nec *gemitus* nec *cauae* reſpondent. 54 *non coeca* duo Guelpherb. in Collect. Sax. 55 *Impulerant* Hugen. male. *tentare latebras* Hamb. pr. pro var. lect. repetitum, vt Burm. monet, ex v. 38. *aperire* Hamb. ſec. *fodere* Goth. tert. ex interpretatione. v. not. 56 *ſtaret et maneres*, hoc a m. pr. Medic. ad Seruianam normam: „Si *ſtaret* legeris, *maneres* ſequitur, propter ὁμοιοτέλευτον.„ Etiam alii codd. variant. v. Heinſ. Sed *ſtares — maneres* Romanus, omnes Pier. aliique probi codd. Pomponius Sabinus haec habet: *ſtaret* et *maneret* legit Apronianus. Eſſet tamen hoc altero vulgarius. 57 *manu* Montalb. *iuuenum* duo ap. Burm. cum Rufino. male. 59 *Dardanidem* ſc. regem, ap. Barth. Aduerſ. XII, 2. e quatuor libris. *quis ſe* Seruius, cum ſeptem ap. Heinſ. et Leid. pro var. lect. Goth. tert. a m. pr. pro *quibus*; quod placebat Tollio ad Auſon. p. 566. ſed vulgata lenius decurrit.

54 ſq. Et ſane impuliſſet, adduxiſſet Troianos, effeciſſet, vt equi latera refregiſſent, puta ſecuri impacta etc. et interiora aperuiſſent. Enimuero, *ecce manus iuuenem* etc.—*ſi fata deum non fuiſſent* h. e. ſi non fatale fuiſſet. (Αἶσα γὰρ ἦν etc. Odyſſ. ϑ, 511. Quintus Cal. Palladem nominat XII, 387.) *mens laeua*, ſtultitia Troianorum. v. Ecl. I, 16. Forte tamen melius iunxeris: *mens non laeua* h. e. ſana, ſi fatum et mens ſana fuiſſet. *ſi fata fuiſſent* inf. v. 433. cf. III, 16. *Argolicas latebras*, equus quo latebant Argiui.—*foedare*, exquiſite pro lacerare, vt aliis in locis de vulnere, aut mutilato corpore, vt αἰσχύνειν, λωβᾶσθαι, h. l. diffringere et diſſoluere machinae compagem. Ad verbum omnia expreſſa ap. Petron. c. 89. v. 20 ſq.

57. De Sinone v. Excurſ.

58. *Trahebant*, cum feſtinatione adducebant, vt VI, 753. *Conuentus trahit in medios.* Seru.

59—62. Qui ſe iis vltro obtulerat. Reliqua amplificandi et ornandi ſtudio adiecta — *hoc ipſum*

Hoc ipſum vt ſtrueret, Troiamque aperiret Achiuis,
Obtulerat, fidens animi, atque in vtrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certae occumbere morti.
Vndique viſendi ſtudio Troiana iuuentus
Circumfuſa ruit, certantque inludere capto.
Adcipe nunc Danaum inſidias, et crimine ab vno
Diſce omnis.
Namque, vt conſpectu in medio turbatus, inermis,
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:

Heu,

60 *Vt* deeſt Moret. pr. *inſtrueret* Goth. tert. 61 *fidensque* pr. Moret. *fidens animo* Romanus. *ad vtrumque* Oudart. v. Burm. 62 *verſare dolo* Longob. Rottend. a m. pr. Sprot. pro diu. ſcriptura. Leid. a m. ſec. quibus adde Seruium. Hoc ita dici poſſe docet Burm. nec de eo dubitatur: quid? quod etiam doctius ita dicitur: *verſare dolis Troianos*, vti, *verſare animum conſiliis*, *curis* pro, curas animo; vt et Graeci, v. c. quod modo in manu habemus, Tryphiod. 112. *Αὐτὰρ ὁ δαιμονίῃσι νόον βουλῇσιν ἑλίσσων.* At h. l. vltima litera a ſequentis voc. initio intercepta eſſe videtur. *certae morti*, quod ipſa ratio monſtrabat, Heinſ. recepit ex Nonio Marcello, Longob. Pierii, Moret. ſec. et Rottend. tert. Vulgo *certe*. Notabilis Pomponii Sabini nota: *certe* aduerbium eſt: ſic legit Apronianus. 64 *certatque* Romanus, Witt. et Parrh. ſed alterum doctius. 65 *Aſpice* Doruill. male. *Accipe* eſt audi, vt ſaepe. *crimen ab v.* ed. Iunt. Habuit idem in ſuo codice Donatus: legitur et in Seruianis. ſed ab interpolatore eſt: *A. n. D. inſidias et crimen*; *ab vno Diſce omnes.* 67 *in* abeſt a multis codd. etiam Gud. 68 *Phrygia circum agmina ſpexit* Moret. pr. quod non de nihilo eſt, iudice Heinſio; eodemque Venetus alludit: *Phrygia circum agmina vidit.* vtrumque tamen interpolatoris eſſe videtur, qui metro conſultum eſſe volebat. Hamb. vn. *Ph. a. circum vidit* ex gloſſa. *ſpexit Ph. a. circum* alter Goth.

ipſum vt ſtrueret ſc. vt adduceretur ad regem. *ſtruere* voc. inſidiarum et doli v. Cerda. — *fidens animi* exquiſitius quam, *animo;* et hoc pro proſaico: animo fidenti vel fidens, confidens. — *verſare dolos*, vt, conſilia, curas, h. e. agitare, h. l. cum adiuncta notione, efficere, ad exitum perducere.

63. 64. Ornatius quam Quintus Cal. XII, 356. ἄλλοθεν ἄλλος Μέσσον ἐκυκλώσαντο περισταδόν. *circumfuſa ruit* ornate pro circumfunditur. *certant illudere capto*, h. e. certatim illudunt, αἰκίζουσι.

65. *Ab vno crimine diſce omnes*, exquiſite pro vulgari *ex* vnius ſcelere, et h. l. quidem fraude, ex vno exemplo, cognoſce, quales, quam perfidi omnes Danai ſint. Ita ſimpliciter accipio:

69. Quor-

Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt
Adcipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos vsquam locus: et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conuersi animi, conpressus et omnis
Inpetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidue ferat, memoret, quae sit fiducia capto.
[Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.]
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor
Vera,

69 *Quae me tellus* Cuning. ex citat. ap. Quintil. IX, 2. *Quaenam nunc tellus* Moret. pr. *possent* alter Hamb. 71 *vnquam* edd. Iunt. perpetuo lapsu. *et super*, h. e. praeterea, bene Pier. et Heins. ex librorum opt. consensu defendunt. Vulgares, *insuper.* duo Moret. *et insuper.* 73 *compressi* vnus Guelpherb. in Collect. Sax. *comprensus* Doruill. 75 *memorem* alii legunt in Seruianis. *cepto* Zulich. a m. pr. cui Burm. fauere ait VIII, 15. *Quid struat his coeptis.* 76 Versus hic abest a Medic. et Mentel. pr. item a Witt. In Mentel. sec. Gudiano, Rottend. pr. Graeu. et Regio ab alia manu est scriptus. Etiam rationibus eum deturbat sede Heins. quod lib. III, 612. iterum legitur, et quod Sinoni, homini audaci, non conueniat, deposita formidine, et quod v. 107. *Prosequitur pauitans.* adde similia apud Cerdam. Enimuero fingit Sinon et hoc, quasi deposuerit formidinem; vt v. 67. *turbatus constitit* h. e. qui vellet videri turbatus. (— *timentem turbatumque oculis* Aen. VIII, 222.) Nec h. l. bene abesset, puto, versus. Etiam Quintus XII, 365. *ὁ δ' ἐνθέμενος φρεσὶ κάρτος, Τοῖάδ' ἄρ' ἐν μέσσοισι δολοφρονέων ἀγόρευσε.* Et potest casu versus in vno apographo omissus esse. Nam Mediceus, Gudianus, Rottendorphius primus, nec non Menteliani, vnam faciunt familiam, vt multis locis cognouimus. Enimuero ex Pomponii scholio, ad h. l. referendo, didici, Apronianum, e cuius recensione Mediceus Codex est, versum sustulisse, quod Virgilii esse non putauit. 77 *quidem* Medic. Pierii. v. h. l. Burm. *fuerit quodcunque* Pierius et Heinsius optimorum codd. et Phaedri, Seruii Donatique auctoritate defendunt. Vulgo, *fuerint quaecunque.*

69. Quorsum confugiam?

71. 72. Et quem, tanquam hostem, insuper ipsi Troiani extremis afficient suppliciis. *poenas cum sanguine* h. e. vita ipsa *poscunt.*

73. *Conuersi* h. l. mutati.

75. *quae sit fiducia capto* pro *ei*, num habeat, quod ad veniam impetrandam afferre possit. Nec tamen male cum v. 59—61. comparat Burm. qua fiducia se ipse captiuitati obtulisset.

77. Haec Sinonis oratio eximio artificio est composita, quod facile in singulis declarabit interpres,

Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum. Nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si forte tuas peruenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et inclyta fama
Gloria; quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere

78 *Vera, nec Argolica me iam de* ed. Ven. ab interpolatore, qui *inquit* non ferebat post *fatur*. 79 *ne si* Ven. et ed. Ven. 80 *fingit* Gud. e tribus aliis. *fingat* ed. Ven. *finxit* Goth. tert. *iam vanum et mendacem* Doruill. 81 *aliquod* praeclare Heins. sc. *nomen* ex optimis codd. Vulgo etiam apud Grammaticos *aliquid*. v. Heins. et Burm. 82 Carisius notat veteres legisse *Belida*, quomodo Σιμωνίδα et Λεωνίδα pro Λεωνίδου et Σιμωνίδου dicebant, notante Heinsio. In Zulich. pro diu. lect. *Nauplide*. 84 *qui* vitium est edit. Gotting. *quos* pr. Hamburg. f. *quod*, vt est in Goth. tert. qui porro: *bella vocabat*.

terpres, vel quisque sibi lector. A veris incipit dicere et in falsa desinit, vt bene Seru. Nota enim et confessa, quae de Palamede et Vlyssis odiis narrat. Verum etiam Calchantis responsum, sed a Tragicis fere ad Polyxenae sacrificium in Achillis tumulo tractum. Praeterea vt animi audientium tanto magis capiantur, etiam miserationem mouet; inprimis v. 137 sqq. quos sine motu animi vix perlegas. Videtur haec oratio, nisi ex tragoedia est ducta, tota Virgilio deberi. Certe in iis, quos habemus, Quinto Calabro et Tryphiodoro, qui exscripsere veteres, Quintus quidem propius ad nostrum, a Sinone ea, quae in fraudem finxerat, simpliciter exponuntur. — *fuerit quodcunque* h. e. quicquid euenerit, mihique exinde acciderit. Bene Seru. *i. e. quicunque me sequatur euentus*. Sinonis autem, qui Aesimi filius perhibetur, historia variis modis a poëtis inprimis tragicis exornata fuit. Ex iis sunt, quae Seruius ad v. 79. de genere eius, ab Autolyco ducto, tradit. cf. ad Hygin. f. 108.

79. *Hoc primum* sc. verum fatebor. Sic iunge. Reliqua ex Accio in Telepho sumta Macrobio teste Sat. VI, 1. *Nam si a me regnum Fortuna atque opes Eripere quiuit, at virtutem non quiit.*

81—85. *Fando* h. e. narrando, aliorum narratione. *gloria inclyta* adiecto *fama* ornatum est. — *Pelasgi* h. l. Achiui, seriorum Graecorum more. Nam Homerus nunquam ita. *bella vetabat*, dissuadebat bellum et oppu-

Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, et conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regumque vigebat

Conci-

85 *Dimiſere* multi h. l. vt alibi, male. v. Heinſ. et Burm. *nec c.* Goth. tert. 86 *et* deeſt ſec. Hamb. *et ſanguinitate* Parrh. et Ven. Pro declaratiua particula *et* h. l. eſt habenda, vt coniicere neceſſe non ſit: *vt c. pr.* 87 *in annis* Witt. *ab armis* Bigot. Idem fere verſus inf. III, 595. 88 *regio incolumis* Goth. tert. a pr. m. *regumque* Heinſ. ſecundum optimos codd. Vulgo *regnumque.*

oppugnationem *Troiae* — *demittere neci* exquiſite, ad ſimilitudinem alterius formae: *demittere Orco, vmbris,* h. e. ad loca infera, ex Homerico: ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν, vbi v. Clark. —*falſa ſub pr.* h. e. ſub falſo crimine proditionis, vt bene Seru. nam literas eius ad Priamum datas, ſed a ſe fictas, protulerat Vlyſſes. — *caſſum lumine*, priuatum vita, antique et docte. Palamedes hic Nauplii f. *Belides* h. l. quoniam eius auia Amymone Danai filia, Beli neptis. v. Seru. h. l. Pomponium et quos Burman. laudat. Eſt hic ex iis, qui poſt Homerum poëtarum carminibus celebrati fuere, cum eorum, qui Homericas fabulas ſuppleuerunt, tum Tragicorum inprimis fabulis; e quibus Sophoclis fuit *Sinon*, et Euripidis; de qua poſt alios nuper egit Valkenaerius V. Cl. vnde ea fluxere, quae adhuc non modo in Grammaticis, verum etiam in multis ſcriptoribus, paſſim leguntur; ad quae illuſtranda Palamedis hiſtoriam condidimus ad Tzetzae Antehomerica olim prelo parata; nonnulla iam exhibuimus in Praelect. de *hiſtoriae mythicae corruptelis.* Quae ad h. l. illuſtrandum faciant, poſſunt fere ex Ouid. Met. XIII, 56—60. peti; niſi quod ibi alia odii cauſſa.

86. Ita plures apud Homerum comites dati heroibus. Sic Achilli Phoenix, Aiaci Telamonio Teucer — verſus 87. eximii artificii. cf. inf. III, 612 ſqq. et copioſiorem locum Ouidii Met. III, 583—596. *miſit in arma* h. e. ad bellum. Quod *pater pauper* eſt, ad amplificationem Homericae ſimilem pertinet; vti aliis in locis, quod *pater diues* eſt; nec in eo argutandum. *primis ab annis,* ab initio belli, bene Burm. poſt Seruium.

88. 89. *Dum ſtabat regno incolumis* Palamedes, h. e. quamdiu erat incolumi regia dignitate et inter ceteros Achiuorum principes auctoritate, etiam ego propter P. cognationem in aliqua dignatione fui habitus. *ſtare* dicuntur, qui florent rebus proſperis, auctoritate, opibus; vt notum. Expli-

cant

Conciliis; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. Inuidia postquam pellacis Vlixi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: et me, fors si qua tulisset,
Si patrios vmquam remeassem victor ad Argos,
Promisi vltorem: et verbis odia aspera moui.

89 *Conciliis* Medic. cum melioribus. Alii *Consiliis*, vt omnes Pieriani, duo ex Goth. Gudian. Mentel. Moret. pr. Sane Regum seu Principum de regno deliberantium fuere *consilia*, et ita proprie deberent dici. Sed poëtae videntur id sequi, quod a vulgari vsu recedit et ponunt *concilia*. 90 *fallacis* multi codd. ap. Heins. et Pierium, quem v. quod est vulgare. cf. Bentl. ad Horat. III. Carm. 7, 20. *Vlyxi* Heins. h. l. vt sup. v. 7. alii *Vlyxei*, vel *Vlyxis*. *infelicis Vlyxis* Zulich. ex VII, 613. 91 *loquar* vnus Leid. a m. pr. *excessit* Longob. *decessit* Puget. *discessit* Zulich. quae omnia vulgaria sunt. vulgatam lectionem etiam Donatus agnoscit. *ab auris* Exc. Burman. soliti lapsus. 92 *adflictans* alii monente Taubmanno. *vita* erasa litera *m*, Regius Cod. *luctumque* Franc. a m. pr. 93 *casu* Venetus. 94 *Nec t. infelix* pr. Moret. *et fors me si qua* ed. Ven. *fors* multi, vitio sollemni. 95 *vsquam* duo. *remearem* Sprot. *ad agros* idem, sec. Hamb. et Ven. *in agros* Leid. et duo pro diu. lect. Malim equidem ita scripsisse, cum de homine priuato agatur, non de Diomede, cui tale quid conuenientius esset: *si remeassem victor ad Argos*. 96 Lectio, quam Faber ex Seruio ad h. l. exsculpsit et Cuning. recepit, *hinc ascita mihi labes*, nihili est et plane nulla. Nam recentior Grammaticus explicauerat vocabulum *adscita* rarius, quod in Seruii explicatione occurrit, per vulgare *adsumta*, nullo ad ipsum poëtam respectu.

cant sequentia: *regumque v. C.* Summa enim Palamedis erat sapientiae ac consilii in principum consessibus auctoritas; vnde σοφώτατος ἀνδρῶν, et multarum rerum, etiam literarum, inuentis clarissimus. — etiam nos *aliquod nomen* ac *decus* h. e. honorem, *gessimus*, habuimus,

90—93. *Pellax V.* exquisitius quam fallax, qui in fraudem pellicit. v. Cerda et var. lect. Est Homer. πολύμητις. ποικιλομήτης. — *superis ab oris*, e vita, ad loca infera. sup. 85. *Demisere neci.* — v. 92. 93. pulchri versus. *in tenebris*, inclusus domi, vitatis hominum conuentibus.

96. *Promisi vltorem*, minatus sum. v. Seru. h. l. et Burm. *verbis odia aspera moui* exquisite pro, Vlyssis odium exasperaui, exacerbaui.

Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Vlixes
Criminibus terrere nouis: hinc ſpargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conſcius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante miniſtro ——
Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata reuoluo?
Quidue moror? ſi omnis vno ordine habetis Achiuos,
Idque audire ſat eſt; iamdudum ſumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.

Tum

99 *In vulgum ambiguam* Sergius in Artem Donati; ſed v. Heinſ. 100 *magiſtro* Goth. alter. Quia in media ſententia interpellat ſe, inepti quidam in MSS. ſupplerunt: *Hoſtia tum* (ſum) *miſer ac ſacras reputatus ad aras.* 101 *autem* deeſt fragm. Moret. et ed. pr. Burmann. *nequiquam* ap. Macrob. vt paſſim in MSS. v. Pierium h. l. *ignota reuoluo.* ed. Venet. 102 *in ordine* Exc. Burm. 104 *Haec l.* Marius Victorinus in Arte Grammat. v. Heinſ. inf. ad 664. — *hoc magno* tres Moret. Menag. pr. Leid. et Schol. Horat. nec diſplicet. *Ithacus*, Ἴθακος cum Euripide v. c. Cyclops v. 103. et aliis. Apud Hom. Ἰθακήσιος.

97—99. *Prima mali labes* elegantius quam origo vel cauſſa. κακοῦ δ' ἄρα οἱ πέλεν ἀρχή. Il. λ, 603. Explicat Iuſtinus Cerdae laudatus (XVII, 1.) *Hinc* prima mali labes, *hoc* initium impendentis ruinae *fuit.* — *Criminibus terrere nouis*, eleganter pro crimina noua proferre, eum criminationibus exagitare. — *et quaerere conſcius arma.* Varie haec in Seruio expoſita videas; nam e recentioribus nihil proficias. *Arma* eſſe poſſunt conſilia, quae agitabat Vlyſſes ad depellendum imminens ſibi a Sinone periculum, ſic *conſcius* ſc. periculi imminentis; poſſunt etiam eſſe fraudes et inſidiae, quas in Sinonem parabat, *conſcius*, tacite intra ſe, aut *conſcius* eſt cum aliis, communicato ſcilicet cum aliis conſilio. Hoc verum videtur, cum ſtatim Calchantem conſiliorum ſocium aſſumſiſſe dicatur. Neque enim requieuit etc. *Arma* autem dicta de conſiliis et inſidiis fere, vt *machinae*, et Gr. τεύχεα. — mox reticere Sinonem ſumma cum arte, tum, quum maximam exſpectationem excitaſſet, facile quisque ſentit.

102—4. *Vno ordine*, pro vulgari, *vno loco*. Seruius *vno reatu*, et a cauſſarum claſſibus vel ordinibus explicationem nimis docte petit. — *idque audire ſat eſt.* Varie et hoc exponitur et exponi poteſt. Placet, *audire id*, eſſe me vnum ex Achiuis; et ad primam enuntiationis partem refero: *ſi ſat eſt*. Ad apodoſin retuliſſe videtur Cerda, vt ſit, vel haec audire ſatis eſt; nil vt amplius addam neceſſe.

Sed

Tum vero ardemus ſcitari et quaerere cauſſas,
Ignari ſcelerum tantorum artisque Pelasgae.
Proſequitur pauitans, et ficto pectore fatur.
  Saepe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, et longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque vtinam! ſaepe illos aſpera ponti
Interclusit hiems, et terruit Auſter euntis.
Praecipue, quum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt aethere nimbi.

105 *Dum vero* Leid. *ſcitare* Exc. Burm. *ſcrutari* Goth. ſec. 106 *Pelasgi* Excerpta eadem. 108. *voluere* Cariſius p. 193: vbi *ſaepe* pro *aliquoties* explicat *Burm.* 109 *et* abeſt Parrh. *decedere* nonnulli, vt editum a Germano et Cerda. Enimuero aut *decedere* abſolute vix bene diceretur, aut *decedere bello*, vt, *nocti* III. Georg. 467. *calori* IV. Georg. 23. alium ſenſum daret. Contra *diſcedere* eſt proprium de exercitu dimiſſo. v. Burm. 110 *et ſaepe* ſec. Rottend. *portum* Montalb. a m. ſec. ſcilicet vt eſſet: *illis a. portum I. hiems.* 112 *iam cum* Medic. cum *hic* Doruill. *confectus* pr. Hamb. *contectus* Menag. alter. *conceſtus* Franc.

Sed *id* et *que* et *audire* pro *audiuiſſe* non facile id admittunt. Manendum adeo in prima interpretatione, quam et Seruius agnoſcit. Mox *iamdudum* ita poſitum, vt poſſit per *quam primum* exponi, vt ſaepe. cf. Burm. Vulgo diceremus: iamdudum ſumere debebatis p. — Verſus 104. illuſtratur ex Il. α, 255. Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιο τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ, El — *Ithacus* pro Ithacius Vlyſſes, vt *Itala gens* et ſimilia. Alias Ἰθακήσιος, *Ithacenſis*. *mercentur* elegantius quam magno emant.

105. Ad inflammandam audiendi cupiditatem mediam orationem abrumpit, quod facile quisque ſentit.

107. *Ficto pectore*, ſubdolo animo, h. e. ſubdole et fraudulenter. Mox *moliri fugam* graue vocabulum pro parare v. ſup. I, 404. et *feſſi longo bello* eleganter adiectum τῷ *diſcedere*.

111—13. *Terruit euntes*, ire volentes, vt Seru. deterruit, vel quo minus irent, nauigarent, vt Graeci etiam poëtae. Mox *trabes acernae*, ſupra v. 16. ex *abiete—contextus* (v. ſup. v. 16.) *ſtaret*, eſſet; vt mox *ſonuerunt nimbi*, orti ſunt turbines. Omnia ad ornatiorem orationem ſpectant.

Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phoebi
Mittimus, isque adytis haec triſtia dicta reportat:
Sanguine placaſtis ventos, et virgine caeſa,
Quum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. Volgi quae vox vt venit ad auris,
Obſtupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa

114 *Eurypilum*, *Euripilum*, *Euriphilum* librariorum lapſu. Eſt Εὐρύπυλος. *ſcitatum* defenditur ab Heinſ. et Burm. Plerique codd. *ſcitantem* etiam Gud. a m. pr. at Medic. inquit Heinſius, probe *ſcitatum*. Sed ne mireris Gudianum a Mediceo hic diſſidere, tenendum in Mediceo a prima manu *ſcitantum* eſſe ſcriptum, quod erratum eſſe poteſt ex *ſcitantem*, veriorque adeo haec lectio, quam et ex Longob. Pierius affert et Seruius exponit. Pomponii memorabilis eſt nota: *ſcitatum*, non *ſi tantum*. Igitur Aproniana, quam ille fere ſequitur, lectio, ac potius correctio, eſt *ſcitatum*; eam exhibent tres Goth. poſt Regium; etiam Cariſius memorat. v. Pierius, et in Seruianis aliquis. Porro *ſcitari* Puget. cum Bigot. et binis Hamburg. pro var. lect. quod graecum eſſet. ſed recte Burmannus monet, graeciſmum non vbique contra codd. eſſe intrudendum. *ſcitatem* ed. Mediol. *citatum* Zulich. vitioſe. 115 *que* abeſt ab Parrh. *in que* alter Hamb. *ſusque* Montalb. *triſtia dona* pr. Hamb. 116 *placaſti* alter Hamb. 118 *animamque Argolicam* alter Hamb. cum Longob. *litandum eſt* Medic. Pierii. 120 *animi* Seruius. Sic et Doruill. cum Gothanis et aliis ſine dubio codd. et edd. nonnullis, quod eſſet vulgare. *Obſtipuere* ſcribitur et hic in codd.

114—19. *Suſpenſi*, ſolliciti Seru. dubii, quid facerent. *Eurypyli* plures; v. Burmann. ad Ouid. Met. XIII, 357. celeberrimus Telephi f. qui Troianis auxilio venit et poëtis cyclicis atque apud Tragicos argumentum nobile ſuppeditauerat. De quo late Quint. Cal. VI, 119 ſqq. at h. l. videtur intelligendus, qui fere apud Homerum occurrit, Euaemonis filius, ex Ormenio Theſſaliae copias ducens. v. Il. β, 734 ſqq. — *virgine*. expetita victima Iphigenia, ſubſtituta tamen mox cerua. Sed cum haec fabula poſt Homerum demum adſcita, et varie olim tractata fuerit, videntur etiam fuiſſe, qui Agamemnonis filiam vere immolatam traderent. Quod et Lucret. I, 85. ſequitur: *Aulide quo pacto Triuiai virginis aram Iphianaſſai turparunt ſanguine foede* etc. — cum *veniſtis*, venire volebatis. *animaque litandum Argolica*, verba cum dilectu, ex religionum formula.

121. *Cui*

Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae ſint ea numina diuom,
Flagitat. Et mihi iam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectusque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,

 Conpo-

121 *Parant* Hamb. ſec. *petant* alter Goth. *paret* coni. Viri docti miſc. Obſſ. crit. T. II. p. 86. vt *Apollo* intelligatur; ſed bene receptam tuetur Burm. et, ſi *parare fata* h. e. mortem, accipere velles, ſine mutatione melius intelligi poterant Vlyſſes et Calchas, cui ſcil. parent fata. 122 *Hinc* Sprot. *magno vatem* tres ap. Burm. et tert. Goth. *Calcanta* male ſcribunt librarii. *Calchante* Montalb. 123 *ea munera* pr. Hamb. perpetuo lapſu. 125 *ventura timebant* Hamburg. pr. pro diu. lect. ſed v. Burm. *taciti* eraſum erat in Gudiano. v. eund. 126 *bis ſenos* Bigot. 127 pro *aut* neminem video legere atque. 128 *magni* editio Dan. Heinſ. vitioſe. *clamoribus auctus* Zulich.

121. *Cui fata parent*, (h. e. metuentium, cui hoc fatis, h. e. oraculo, deſtinatum ſit,) vt mactetur pro victima. Iam explicari hoc poteſt, *parent* ſc. mortem; at *mortem* non omitti potuiſſet. Dictum vti: *quid fata parent*, et, *in quem*. Mox *poſcere* proprium de fatis, oraculis deorumque voluntate.

123. *Quae ſint ea numina diuum*, quod numen, h. e. quae voluntas Phoebi, et ſententia oraculi ſit. Recte Seruius: *numina diuum* pro oraculis poſuit, id eſt vt ambiguitatem oraculi interpretetur, et quaerit modo, non quid dicant, nam planum; ſed, quis debeat immolari. Nolim Burmannum maluiſſe: quaenam ſint tam crudelia numina, quae iterum ſanguinem poſcant. Nam haec eſſet et otioſa quaeſtio, et reſponſio parum conſentanea, v. 129 et 127.

124. *Multi canebant*, vaticinabantur, diuinabant, vt *videbant*, prouidebant; *taciti*, apud ſe, ſecum; aut etiam ſecreto inter ſe. v. Burmann.

126. *Tectus*, ornate additum, eſt diſſimulans, vt ſaepe etiam apud Ciceronem; ſcilicet tanquam qui rem horrendam et in aliorum exitium vertentem eloqui detrectaret. mox *prodere* cum dilectu pro edere, nominare.

129. *Vo-*

Conpoſito rumpit vocem, et me deſtinat arae.
Adſenſere omnes: et, quae ſibi quisque timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere.
Iamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in vlua
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi iam patriam antiquam ſpes vlla videndi,

Nec

129 *Compoſitam* Longob. et Goth. pr. *rupit* Medic. cum maiore librorum parte, etiam ap. Pier. *compoſitor rupit* Vratislau. *vt me* Goth. tert. 130 *timebant* Gud. a m. pr. non male, vt etiam in Seruianis monitum. *ſibi q. parabat* Goth. tert. a m. pr. 132 *Ergo dies* ap. Nonium in *dies*, ſed v. Heinſ. ad Ouid. III. Met. 519. *dies infeſta* Goth. tert. *parantur* Goth. pr. 134 *leto fateor* tres ap. Burm. *fateor me leto* duo ibid. 135 *lacus* Goth. pr. Sic deb. Limoſaque *lacus — vlua*, quod imitatione expreſſum putare poſſis a Lucano in noto illo: *Exſul limoſa Marius caput abdidit vlua*, II, 70. 136 *dilicui* Menag. alt. *daret* fragm. Moret. *ſi forte tuliſſet* alter Hamb. ſolita variatione in hoc verbo; niſi putes: *ſi fata tuliſſent*. v. not.

129. *Vocem rumpit*, vt ῥήσσει. Sic ſaepe Graeci et Latini. v. Burm. et Cerda. qui et illuſtrant *τὸ deſtinare* voc. proprium de damnatis. exquiſite etiam *compoſito* pro *ex* vel *de compoſito*. Ceterum Calchantis tergiuerſationem adumbraſſe videtur ex Il. α, 69 ſqq.

131. *Conuerſa tulere*; exquiſite pro *conuerterunt*.

133. *Salſae fruges*, mola ſalſa h. e. far toſtum contuſum ſale adſperſo. Σπονδάς τ' οὐλοχύτας τε μάλ' ἐσσυμένως ὑπαλύξας Quintus Cal. XII, 375.

134 ſq. Vid. ſup. ad v. 57. *Vincula* non ſunt vittae, ſed, quibus ligatus ſeruabatur, et ad aram adducebatur, etſi iam vittatus. v. infra 156. Ante aram vero ſoluta ſtabat hoſtia. Multa h. l. argutantur Seru. et Cerda.

136. *Si forte dediſſent*. Multa etiam de his verbis argutantur Seruius et Donatus; nihil quod ad rem faciat. Si a Virgilio verba ſunt, accipienda pro, *ſi forte darent*, vel *ſi forte daturi eſſent vela*; id quod durum eſt. Suſpicari tamen licet, ſupplementum eſſe verſus imperfecti; niſi forte non nimis argutum ſit interpungere: *dum vela, darent ſi forte, dediſſent*. vt iungas: *dum dediſſent vela, ſi forte darent*.

137. Sequentia egregie ad miſerationem ficta. — In quibus reſpexiſſe videri poteſt Il. ε, 408.

Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum: miserere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, et miserescimus vltro.
Ipse viro primus manicas atque arta leuari

138 Ex Seruianis apparet, fuisse olim, qui *duplices* legerent, quia *dulces* leue esset et commune epitheton liberorum. Inepte. 139 *fors et p.* Medic. Gud. et Rottend. tert. quibus adde Seruium. vt sit: *quos forsan etiam illi poenas reposcent. poscere* cum duobus accusatiuis illustrat Heins. sed recte monet Burmannus, iis locum esse, vbi aliquid poscimus, quod ille ipse, a quo poscitur, dare vel facere possit; at filii ipsi Sinonis vice puniendi poscebantur. *fors et* ortum ex scriptura antiqua *at* pro *ad.* Iunxere apud Seruium alii *forset* pro *forsit*, fors sit, fortasse. Vulgatam habet Pomponius. *Quos illi ad p. forsan.* ed. Ven. 140 *refugia* Bigot. 142 *restet* ab Heins. receptum, quippe elegantius post *si qua est*, ex Medic. a m. sec. Gudiano sec. et tert. Rottend. et Menag. adde Goth. tert. Vulgo *restat. vnquam* Medic. a m. pr. et alii vitiose. 143 *horum m. laborum* Bigot. *malorum* Ven. 144 *miserere viri* Bigot. 145 *veniam* MS. Petau. sollenni varietate, sed bene Burmannus monet, h. l. *veniam* per *vitam* potuisse explicari. non facile *vitam* per *veniam.* — *vltra* pr. Hamb. pro var. lect. Ceterum possit distingui ante *vltro*; nec tamen satis bene. 146 *Ipse vltro primus* Sprot. *manicas primus* alter Hamb. *alta* Hugen. *arta atque* Graeu. *leuauit* Goth. tert. deberet sequi: *Vincla senex* vel *bonus Priamus.* Pro *ita fatur* Goth. tert. *adstat*, forte ex *adfatur.*

, 408. 409. — *patriam antiquam*, pristinam. nihil amplius. Omnibus colonis, exsulibus, transfugis prior patria est *antiqua patria.* cf. Cerda. *Ob nostra effugia*, plenius quam exile: ob fugam meam — *piabunt*, h. e. expiabunt, pro punient, vlciscentur, exquisite.

141. *Quod*, qua in re, vt saepe transitui seruit. Seru. propter quod te oro. cf. Burm. Est ex Gr. ὅ. *conscia numina veri*, inspectores ac testes harum rerum, quas narro — mox

143. *fides*, quam hic inclamat, est iusti rectique obseruantia, h. l. iuris diuini et humanitatis.

145. *His lacrimis*, propter has lacrimas. *vltro* est libenter, facili promtoque animo. Mox *leuari* est laxari proprie, vt bene Burm. sed tum poëtis omnino de demtis vinculis. Sic et χαλᾶν.

Vincla iubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios;
Noster eris: mihique haec edissere vera roganti.
Quo molem hanc inmanis equi statuere? quis auctor?
Quidue petunt? quae religio? aut quae machina belli?
Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait: vos arae, ensesque nefandi,

148 *Hic* Leid. et alt. Rottend. *hinc nam* pr. Moret. *hinc obliuiscere* Bigot. 149 *mihi haec* hiatu relicto Leid. Montalb. alt. Hamb. *mihique hoc* Sprot. *mihique edissere* duo aut tres Heins. Sed *mihique haec* agnoscit etiam Donat. ap. Burm. 150 *quid molem* Hugen. *qui* pr. Moret. a m. pr. *hanc* abest sec. Hamb. *strauere* Ald. *quis actor* Hamb. pr. 151 *petant* tres Burm. *petit* Sprot. a m. pr. 153 *exhaustas* Leid. vnus. *exustas* Goth. alter. 154 *vestrum N.* Speciosissima est Marklandi emendatio ad Stat. p. 7. *Vestae N.* qui etiam praeclare aduocat versus inf. 296. 297. Firmat eam codex Ge. Fabricii, forte et hoc, quod Sinon, qui iam Troianus ciuis videri volebat, numen Troiae tutelare inuocat. Obstat tamen, quod iam a viris doctis monitum, non *ad vrbem et arcem*, in qua seruabatur sacer ignis, *conuersum*, sed *manibus ad sidera sublatis* haec dicere Sinonem. cf. Burm.

148. *Hinc*, porro, in posterum, *amissos Graios* dixit vt liberos, amicos *amissos*, quibus priuati sumus. exquisite.

149. Il. κ, 384. et aliis locis: Ἀλλ' ἄγε μοὶ τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον.

151. Quid in equo fabricando spectarunt? num religionis caussa, vt deo alicui consecrarent, an vt machina bellica esset, fabricati sunt? — mox v. 152. *dolis instructus* Homericum κακοῖσι δόλοισι κεκασμένος, κερδαλεόφρων Il. δ, 339.

154. *Aeterni ignes* vix alii esse possunt quam sol, luna et sidera, de quibus et Seru. ac Donatus acceperunt. nam paullo ante: *Sustulit ad sidera palmas.* Iis aeternitatem, numen, et locum in iureiurando tribui, iam satis docuit Burmann. ad h. l. Etiam *non violabile* bene ad periurii vltionem retulit; minus bene Seruius ἄφθαρτον exprimi putabat. De Penatibus aut Vestae igne, quem etiam Pomponius ad h. l. vocauit, qui Troianorum esse deberet, vix Sinon loqui sine aliqua affectatione potuit, inprimis cum *arae ensesque, quos fugit*, sequantur, h. e. sacra patria. cf. var. lect. — *Enses*, μάχαιρα, σφαγὶς, inuidiose pro singulari.

Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi;
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt; teneor patriae nec legibus vllis.
Tu modo promissis maneas, seruataque serues
Troia fidem; si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo

Tydides

156 *Vittaeque, deum q.* ita distinguitur in Mentel. et in Pierii codd. et sic iam olim distinctum Seruii tempore. Placebatque Cerdae ea ratio. Sed *vittae deum* sunt diuinis rebus adhibitae. *et vittaeque* Witt. 157 *secreta* Leid. Hamb. sec. et pro var. lect. alter Leid. quod a Couterio male defensum recte reiecit Burmannus. *reuoluere* Hamb. pr. et Menag. alter. 158 *ac o.* Oudart. *et cuncta qu.* Moret. *et cunctas* Menag. pr. omnes vitiose. 159 *patriae teneor* Leid. meo sensu mollius. *tenear* Heuman. coni. non male; vide tamen Burm. 160 *Dum modo* Wall. *iurataque* tert. Moret. *promissaque* Goth. tert. 161 *si vera rependam* Menag. alter, ex priore loco. *repandam* nonnulli apud Pierium. Sed magnam mercedem pro salute sua persoluit, arcana Graecorum retegendo. 162 *capti* Vratisl. *coepti et* Ven. cf. v. 75. 163 *auxilio* tres Burm. quod vulgare esset. *semper fuit* Bigot.

157. *Sacrata Graiorum iura* sunt, nostro iudicio, ciuitatis ius, quod *resoluere* se dicit, vt patriis legibus solutus in ciuitatem Troianam transeat, amplius iam Graecus non sit, sed vnus e Troianis. itaque subiicit: *patriae teneor nec legibus vllis.* In hunc fere sensum, vt a sua quasi patria tanquam familia se abdicet, Donatus. At Seru. et Pomponius ad sacramentum militare referunt, quale scilicet inter Romanos erat, quo ad bellum exiens miles adigebatur. Burmannus multo etiam argutius de conscripto sacrata lege exercitu, qua iurabant se non redituros domum nisi victores.— Sed *sacrata iura* simpl. pro *ius sacrum; resoluit* ius, qui eo se liberat. Mox 158. debebat sequi: Fas mihi sit ex iusto odio in eos omnia arcana (haec sunt, *si qua tegunt*) proferre. In inuersione agnosces poëtam.

160. *Seruata* egregie adiectum, vt quod *reuelaturus sit*, ad Troianorum salutem pertinere videatur. — *si v. feram,* pro vulgari, dicam.

162. *Fiducia* est eadem quae spes certa; *belli* docte adiectum, de belli exitu, vt et *stetit* pro vulgari, *posita fuit in.*

164. Dio-

Tydides sed enim, scelerumque inuentor Vlixes,
Fatale adgressi sacrato auellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi diuae contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractae vires, auersa deae mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscae
Luminibus flammae adrectis, salsusque per artus
Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.

Extemplo

164 *Titides* libri vitiose. *scelerumque repertor* Graeu. ex glossa. v. Burm. 165 *egressi* Graeu. *aduellere* Menag. alter pro *abuellere.* 168 *virgineasque* ed. Dan. Heins. *diuas* Menag. alt. *sunt diuae ausi* Ven. et Parrh. 169 *retro ac s.* Menag. *et retro* duo Burm. *sublata* Hamb. pr. et pro diu. lect. Zulich. sed vindicat vulgatam Nonius in *fluere* et repetitus idem versus Georg. I, 200. vbi pro *fluere, ruere*. Sane quae retro labuntur, *ruunt* proprio voc. sed *fluere* exquisitius pro hoc ipso *ruere*. Et h. l. poëta non de monte, sed flumine petiisse notionem videri potest. 170 *aduersa* Gud. cum quinque aliis, sollenni varietate. 173 *arreptis* Zulich. vitiose; idem *frementem*. Porro exspectabat forte aliquis *parmam* vibrans *hastamque tr.* aut simile quid paullo fortius. Sed sobrie ac pudenter poëta in tali τερατείᾳ; maluit is deae formam declarare, et satis habuit *trementem* addere, deae signo a terra subsiliente, tanquam prae ira.

164. Diomedes h. l. *impius* propter Palladium ablatum. De quo v. inf. Excurs. ad II, 293. nisi vulneratum Martem et Venerem quoque huc reuocare velis.

165—68. Grauissime singula — etiam quod *vittas virgineas* deae memorat; nam est nihil aliud quam deam virginem (supra *innuptam*) attingere, contrectare, manibus impuris. *Vittae* h. l. esse debent, in capite Mineruae; adeoque fuit sine casside.

169. 170. Ornate, vt iam Georg. I, 200. Ex illo tempore spes bona Achiuorum euanuit. *fluere*, diffluere, dilabi. *retro sublapsa referri* pro prosaico, retro ferri, labi, de mole, quae in altum erat euecta.

170—175. Vnde *Tritonia* Pallas dicta sit, iam veteres ignorarunt. E pluribus, quae memorantur, caussis maxime probabilis est, quod a τριτώ, quod Aeolibus caput est, sit appellata Τριτογένεια, capite Iouis nata. Nisi malis sequi eos,

qui

Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curuis secum auexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
Inprouisi aderunt. Ita digerit omina Calchas.

Hanc

177 *Non* Goth. tert. *excindi* multi scribunt etiam ap. Burm. adde fragm. Vatic. *excidi* Zulich. 178 *Omnia* vulgg. *Numina ni r.* Zulich. ab interpolatione, ex iis, quae sequuntur. 179 *pelago et curuis carinis* ornate satis, sed forte secundis curis a Virgilio delendum. *auexere* post Pierium debetur Heins. e melioribus codd. petitum. vulgo, *aduexere*, (quod tamen et ipsum fragm. Vatic. exhibet) et Voss. vn. cum Goth. tert. *adduxere*. male. 180 *Et nunc quae* Menag. pr. 181 *parent* Parrh. *parant socios* Goth. tert. non malo lapsu. 182 *aderant* Medic. a pr. m. *omina* bene Heins. librorum meliorum consensu. vulgo, *omnia*, quod sane ad intelligendum facilius. Sed v. not.

qui modo ab amne, modo a palude seu Libyae, seu Boeotiae, seu Thessaliae, seu Argolidis ductum nomen esse volunt. *monstra* h. l. ostenta — *arsere c. L. fl. arrectis* ornate, oculi Palladii exarsere ira; *lumina arrecta* exquisitius quam erecta; vt semper poëta, v. c. v. 206. *erigere oculos, vultus*, vt contra, *demittere, deiicere*. porro Palladium sudauit, subsiliit clypeo hastaque mota. cf. Excurs. ad II, 293. (Quod in Seru. ad 173. est, *Sudor salsus:* „Hoc autem Ennius de Lamis dixit; leg. *de lacrimis*. Locus esse debuit, qualis Accii in Phoenissis: *Salseis cruorem gutteis lacrimarum laui*. Ex Ennio laudatur apud Macrob. VI, 2. *Neque miserae lauere lacrumae salsum sanguinem*).

176—79. *Tentanda fuga aequora* ornate pro reuertendum esse. *Omina ni repetant Argis* ductum videtur, vt Seruius et Pomponius iam notarunt, ab imperatoribus Romanis, qui ad auspicia repetenda ac renouanda Romam nonnunquam ex castris reuerti solebant, si v. c. malum omen inciderat. Itaque similiter statuit, esse Achiuis Graeciam repetendam, auspicia ibi instauranda, et cum ipso Palladio aduecto reuertendum.

180. 181. Et nunc quod in Graeciam redierunt, hoc eo pertinet, eo consilio factum est, vt parent — sed poëta exquisite medium orationis membrum neglexit. *arma parant*, h. e. opes et copias bellicas instaurant, *deos parant comites* factis sacris placatos.

182. *Ita digerit omina C.* h. e.

Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeſo
Effigiem ſtatuere; nefas quae triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas adtollere molem
Roboribus textis, coeloque educere iuſſit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia poſſit;
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Mineruae,
Tum magnum exitium (quod di prius omen in ipſum
Conuertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.

Sin

183 *Et pro n.* Rottend. tert. *numine rapto* Oudart. ſed *laeſo* doctius; nam laeſa dea, quod fuerat rapta. 185 *Hanc adeo* MS. Fabric. cum Mediceo Pierii; niſi hunc eundem Fabricius reſpexit. *tamen* recte, quod vim propriam hic habere, intelliges ex noſtra interpretatione. *immenſum* Goth. tert. ex interpretatione, vt ſit pro immenſe. 187 *Neu recipi* Priſcianus lib. XVII. cum codd. aliquot. *in portis* ſec. Moret. *nec duci* primus Moret. *poſſet* Priſcian. ibid. c. Gudiano et al. 188 *Nec* alii. Sed in his varietas MSS. ad faſtidium. *teneri* Priſcian. l. c. vitioſe. 190 *excidium* Priſcian. ibid. alter Hamb. et Voſſ. 191 *conuertent* Puget. *Phrygiis* Hamb. pr. cum aliquot codd. Pierii et fragm. Vatic. antiquiſſimo. Burmannus laudat Drakenb. ad Sil. VIII, 243. *Frigibus*, *Frugibus* male ſcribitur.

h. e. hanc auſpiciorum petendorum rationem praeſcribit, aut, ita *omina*, monſtra v. 171. h. e. oſtenta, *digerit*, ordinat, interpretatur Calchas. Sic Seruius melius accepiſſe videtur.

183. Interea *moniti*, Calchantis monitu, Palladii vice, quo rapto deae ſibi iram conflauere, ad ſacrilegium expiandum, *hanc effigiem*, hoc equi ſignum, ſtatuerunt; quod quatenus Palladi poni potuerit, quaeſitum eſt Excurſu ad v. 15. 16.

185—88. Quam ornate, ſi ſingula expendas! Ne tamen votiuus hic equus in vrbem inferri, et pro numine tutelari ſtatui poſſit, ad tantam magnitudinem Equum fieri, (ad tam ingentem molem extollere et tantam, vt ad coelum pertingere videatur) iuſſit Calchas. Etiam in membrorum ordine et collocatione poëtam agnoſcis. *antiqua religione* h. e. ea qua ſurreptum Palladium antea coluerant; vt nunc pro Palladio Equus haberetur, quo cultu demerita et propitia reddita Pallas eandem, vt ante, tutelam colenti populo praeſtaret. cf. Seru.

189 ſqq. Melius haec quam apud Tryphiod. 288 ſqq. ſi conferre iubet.

192—194.

Sin manibus veſtris veſtram adſcendiſſet in vrbem;
Vltro Aſiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud maius miſeris multoque tremendum
Obiicitur magis, atque inprouida pectora turbat.
Laocoon,

192 *Veſtris manibus* Parrh. et Ven. cum Goth. tert. 193 *magnam* Hamb. pr. *Pelopea* Heinſ. recte cum Mediceo et Schol. Statii. adde Goth. ſec. Vulgo *Pelopeia*, quod et ipſum bene ſcribitur, ſed non h. l. *ad Pelopeia* ſec. Hamb. interpolate. 194 *in noſtros* Witt. *et veſtros* Bigot. 196 *coactis* Heinſio acceptum ferendum, qui Medicei optimorumque codd. et Grammaticorum, Seruii inprimis, forte et Donati auctoritatem recte ſequutus eſt. Sic et a Pomponio lectum et in fragm. Vatic. Illuſtrat *lacrimas coactas* Heinſ. et h. l. eas defendit ipſa rerum ratio ac veritas. Vulgo *coacti*, ſicque omnes Pierii. 199 *Huc aliud* Donat. *miſeris maius* pr. Hamb. *timendum* idem. vulgata eſt apud Nonium in *tremere*. 200 *Obiicitur monſtrum* Bigot. Sed id iam peti poterat ex 171. *Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.* Sed *aliud* eſt alia res. *ac impr.* Leid. vn.

192—194. Sin a vobis in vrbem inductus eſſet equus. Troianos, conuerſis fatis, Argos eſſe bello petituros et exciſuros.

195—98. Egregium epiphonema, incluſum ſententia aliqua inprimiſque ad miſerationem aptum. *Achilles Lariſſaeus* ſimpl. Theſſalus; alias non ſatis accurate; nam Lariſſa tum Achilli non parebat, ſed Letho; et a Pelasgis habitabatur. v. Il. β, 840 ſqq. — *mille carinae* numero paullo craſſius expreſſo, vt ſolent poëtae. v. Popium ad Il. β. Barneſ. ad Eurip. Androm. 106. Muncker. ad Hygin. 97. fab. etiam Cerdam ad h. l. et Vrſin.

199. Vid. Excurſ. ad h. v.

199. Homericum locum Il. β, 305 ſqq. quo Neſtor oſtentum Achiuis Aulide occluſis obiectum memorat, Virgilio ante oculos fuiſſe, coniectura eſt ingenioſi auctoris Siluar. critic. P. I. p. 98 ſqq. Res ipſae inter ſe ſatis diſpares eſſe videntur; formulae, qua orditur vterque narrationem, eſſe aliqua ſimilitudo poteſt. *obiicitur* eleganter vt de oſtentis et rebus miris vel inopinatis pro, *euenit* — *improuida pectora* h. e. Troianos, qui tale quid non praeuiderant. Repentinum et inopinatum prodigium, quod adeo tanto magis animos turbat ac percellit. cf. Cerda.

201.

Laocoon, ductus Neptuno forte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
(Horresco referens) inmensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora

201 *Laucoon, Lachoon* in Gothanis; et sic sine dubio etiam in aliorum libris fuit. Ita enim fere librarii. v. sup. 41. cf. ad Petron. 89. v. 19 et 43. *Neptuni* Bigot. et a m. pr. Hugen. a sec. Hamb. pr. Sed alterum doctius. 202 *taurum immensum* sec. Hamb. *ingentes m. ad aras* Goth. pr. Porro *sollennis sacerdos* olim iunxere viri docti. v. Pompon. Sabin. at cf. not. 203 *a Tenedo gemini* Hamb. pr. quod mollius. *geminae — angues* pr. Moret. vt solet nonnunquam. Sed vni libro tali in re non parendum. 205 *incumbent* Mentel. 206 *erecta* pr. Hamb. et Bigot. quod vulgare. cf. not. ad 173. *arrepta* Goth. tert. vt ibidem codd.

201. 202. *Ductus forte.* siue ex historiis hoc habet, interemto enim Neptuni sacerdote, ex aliis, vt mos erat, sacerdotibus Laocoon, qui Apollinis erat, sorte obtingente, Neptuni sacra curabat, cf. Seru. ex Euphorione, siue vnum sacerdotii adipiscendi modum e pluribus posuit, vt poëta. Quod autem in his adiunctis paullo copiosior est, in eo artem poëtae agnosce; facit enim exspectationem — *aras sollemnes* dixit docte, ad quas sollemne sacrificium parabatur; vt *sollemnis circus*, in quo sollemnes ludi habentur, Ouid. V. Fast. 597. a Burm. laudati, *sollemnia theatra* I. Art. 133. *campus sollemnis* Claudian. de VI. Conf. Hon. 5. — Ceterum quod in primo statim laetitiae publicae tumultu de sacro, Neptuno faciendo, cogitatur, mirum videri potest. Videtur hoc Seruio obuersatum: *mactabat*, inquit, *scilicet vt Graecis mala naufragio prouenirent.* Sed Neptunus cum Apolline secundum nonnullos Troiae tutela est habitus; etsi Homerus solum Apollinem memoret; ei itaque soluta obsidione sacra parantur χαριστήρια, et quidem in ipso litore, vt et ap. Hygin. 135. *vt sacrum faceret Neptuno ad litus;* et sic alibi ap. Homer. Neptuno sacra fiunt.

203—9. Ornatissimus locus. — *incumbunt pelago*, praeclare, pro innatant, sed cum significatione magnitudinis — *iubae sanguineae*, serpentum fuluorum barbae seu comae. cf. Cerda ad h. l. Ap. Homer. Il. β, 308. δράκων δ' ἐπὶ νῶτα δαφοινός. — *exsuperant vndas*, eminent supra mare — *legit pontum* egregie de vestigiis incessus lenis vel tractus in superficie — *sinuantque i. v. terga*, h. e. pars posterior

Pectora quorum inter fluctus adrecta, iubaeque
Sanguineae exsuperant vndas: pars cetera pontum
Pone legit, sinuantque inmensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: iamque arua tenebant,
Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
Laocoon-

207 *Superant* omnium librorum lectionem esse apparet, praeter recentem Venetum Heinsii. Nam Pierius nec ipse in suis codd. aliud inuenisse videtur, et *superant* etiam in priscis edd. quas euolui, exstare vidi, praeterquam in Iuntinis et Stephan. in quibus vulgaris lectio *exsuperant* comparet, vt ex Aldina adeo primum profecta esse videatur. Mireris itaque cur eam Heinsius retinuerit. Sed varianda forte visa oratio propter v. 219. *superant capite et ceruicibus altis.* — *superant vndis* nonnulli Pieriani; sed alterum *superant vndas*, doctius arbitror dictum. 208 *Pone secat* Zulich. a m. sec. *sinuantque* ab Heinsio reuocatum ex Mentel. pr. et aliis pluribus; etiam Pierianis, adde Goth. sec. vt *terga sinuant* absolute dictum sit, pro sinuant se; cuius formae multa exempla ad h. l. congessit. Sic modo *superant* inf. 229. *insinuat* 235. *accingunt* et infinita apud ipsum Virgilium. Vulgo *sinuatque*, etiam in Seru. vt Georg. III, 192. *sinuatque alterna volumina crurum.* 209 *solo* alter Menag. 210 *suffecti* vel *infecti* Zulich. male. *igne* alii multi. v. ad Valer. Fl. I, 822. Burm. 212 *exanimes* Oudart. *ex agmine* Sprot. *agmine cepto* pr. Moret. a m. pr. *agmine facto* tres ap. Burm. quod scilicet et alibi occurrit.

rior serpentum sinuat se in immensum volumen, spiram. v. V. L.

209—11. Quintus XII, 448. *ἐπεσμαράγησε δὲ πόντος Νισσομένων, καὶ κῦμα διίστατο· τοὶ δ' ἐφέροντο, αἰνὸν λιχμώοντες* (*Sibila languebant linguis vibrantibus ora* noster, ornatius.) Ceterum similia de ingentium draconum allapsu plura sunt poëtarum loca, (cf. Cerda) v. c. vbi de Cadmo agitur, vt de draconibus ab Hercule puero et a Cadmo interemtis, comparanda illa quidem non sine fructu, si otio abundes, ita tamen vt iudicium in cognoscendo rerum dilectu, varietate narrationis et suauitate, acuas, non, vt inanem lectionis copiam ostentes ieiunamque inde verborum rerumque similium copiam memoria comprehendas. Ex Virgilio hausere Ouid. IV. Met. 688 sqq. Valer. Fl. II, 497 sqq. Silius II, 584 sqq. inprimis VI, 149 sqq. Petron. c. 89. v. 29 sqq. Adde Statium V. Theb. 506 sqq. *arua* pro litore. *suffecti* h. e. oculis suffusis — *ora sibila*, vt Georg. III, 421. *colla sibila*, *συρίζοντα*.

212. *Agmine certo*, exquisita latinitate, pro vterque simul destinato in eum lapsu.

Laocoonta petunt: et primum parua duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus vterque
Implicat, et miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum, auxilio ſubeuntem ac tela ferentem,
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: et iam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite et ceruicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit diuellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit;
Qualis mugitus, fugit quum ſaucius aram
Taurus, et incertam excuſſit ceruice ſecurim.

At

214 *Iam amplexus* Rottend. pr. *complexus* Moret. fragm. *conplexus* Hamb. pr. perpetua variatione. 215 *teneros m. d. artus* Vir doctus coni. in Obſſ. Miſc. Crit. T. I. p. 29. IV. p. 29, quia puerorum corpora. Et ferri ſane id poſſit. Sed poëtae aliter placuit. *miſeros artus* exquiſite pro artus miſerorum puerorum. 216 *auxilium* Moret. ſec. et Hugen. *et tela* Bigot. et Hug. *tela parantem* fragm. Moret. et Sprot. 217 *collo bis* alter Menag. 219 *collo* vnus Guelpherb. in Collect. Sax. *et crinibus* Voſſ. *alte* Goth. ſec. 220 *deuellere* Mentel. pr. et Moret. pr. cum aliis vett. ap. Pierium. 221 *perfuſas* aliquot ap. Burm. *ſaniae* Gud. et Voſſ. 223 *Qualis* Grammaticorum et Codicum auctoritate recepit Heinſ. Vulgo *quales. mugitus veluti* ap. Macrob. II. Sat. 5. at idem lib. VI, 13. *Qualis m.* Apud Lactant. de M. Perſec. 33. vitioſe laudatur: *quales mugitus fingit ſaucius taurus.* — *aram* Heinſ. ex libris, poſt Pierium probauit. Vulgo *aras.* 224 *ſecurim* per *i* Virgilium ſcripſiſſe, Probi Valerii teſtimonio conſtat apud Gell. XIII, 20.

215. *Implicat*, circumdat ſpiris ſeu nodis ac voluminibus. *morſu depaſcitur*, ἐπινέμεται, ornate pro, admordet, deuorat. (ſic poëtae, *morſu lacerare, conſumere*) ac potius h. l. ſimpl. mordet; nec aliter intelligendus Lycophronis παιδοβρῶς Πόρκης. — *tela ferentem*, cum telo in manu approperantem — *bis circumdati collo ſquamea terga*, cum collum eius h. e. omnino ſuperiorem corporis partem tractibus inferioris corporis ſui bis circumdediſſent, ſuper eius caput eminent, emicant ſuis capitibus.

220 — 24. Pro ſerpentibus docte *nodos* ponit; et egregie ad miſerationem facit v. 221. quod *vittas*, inſulas ſacerdotis narrat. *Clamores*, ſuper his v. Excurſ. ad h. v. *incertam ſecurim* non ſatis certo et valido

ictu

At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſaeuaeque petunt Tritonidis arcem;
Sub pedibusque deae, clipeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta nouus per pectora cunctis
Inſinuat pauor: et ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt: ſacrum qui cuspide robur
Laeſerit, et tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque diuae
Numina conclamant.
Diuidimus muros, et moenia pandimus vrbis.

Adcin-

225 *Lapſi* alter Hamb. ſed v. not. 226 *Diffugiunt* alter Hamb. in Collect. Sax. *Tritonidos* ap. Macrob. IV. Sat. 4. et edd. Fabric. et Cuning. 227 *clypei ſub* Franc. 228 *trema facta* Reg. 229 *expandiſſe* Menag. pr. v. Burm. 230 *ſacrum quia* pr. Moret. *qui ſacrum* Puget. 231 *torſerit* Zulich. 232 *ſedem* Zulich. a m. pr. *ſedis* pr. Moret. *horrendaque* Franc. a m. pr. 233 *conclamat* tert. Mentel. a m. pr. 234 *diffidimus* Schol. Cruqu. Horat. III. Od. 16, ad v. 13. *diffidit vrbium portas Vir Macedo.* At vulgata retinenda

non

ictu depreſſam. Imitationem Senecae Agam. 777. *ceruice taurus vulnus incertum ferens* laudat Burm. Adde aliam apud Silium V, 64. 65. Sapienter autem boue non quacunque, ſed, vt dignitatem res haberet, boue victima in comparatione vſus eſt; quod iam fecerat Homerus loco, quem ante oculos habuit Il. υ, 403—5. Male comparant Il. ϱ, 520 ſqq.

225. *Lapſu effugiunt* ornate pro labuntur, ſerpunt; ne *lapſu* nude ſtare putes. *delubra ad ſumma*, Mineruae templum in arce ſumma. Minerua h. l. *ſaeua*, irata Troianis. At Palladium ex arce abreptum ſupra vidimus, v. 164. vnde ergo h. l. Palladis ſignum? dicendum ſcilicet, fuiſſe aliud ac diuerſum ab illo arcanae religionis Palladio. cf. Excurſ. ad II, 293. — *ſub pedibus*, h. e. inter pedes, et poſt clipeum. Egregie hoc a poëta adumbratum ex eo, quod Palladis ſigna (ξόανα) interdum draconem pedibus adporrectum habent. Vidit hoc iam Cerda.

228—32. *Scelus expendiſſe*, exquiſite, poenas pro ſcelere, ſacrilegio, in equum, Mineruae donum, commiſſo — *tergum* v. ſup. ad v. 50. *ad ſedes*, deae, h. e. templum. *ſimulacrum.* Homericum μεγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον Odyſſ. θ, 509. — *orandaque diuae Numina*, numen eius exorandum, placandum.

234—37. *Diuidimus muros*, exquiſite pro diſſoluere et dirumpere, vt aditus fiat, aut vt

h. l.

Adcingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subiiciunt lapſus, et ſtuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Foeta armis. Pueri circum innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediaeque minans inlabitur vrbi.
O patria,

non modo propter librorum conſenſum, ſed et quod doctior et exquiſitior eſt. cf. Markland. ad Stat. I. Silu. I, 10. *Hunc neque diſciſſis cepiſſent Pergama muris*, quo in loco, ex Virgilio expreſſo, Marklandi emendationem *diuiſis* non bene ſpernit Burm. ad h. l. 235 *operi omnes* alter Hamb. cum Goth. tert. *ſtuppea* ſcribunt optimi 236 *ſubiciunt* multi, veteri ac ſollemni more in talibus, vt *obicit, obicitur*. 238 *pueri circum* Heinſ. ex optimis codd. Vulgo *circum pueri*.

h. l. latius pateat. Nam de porta Scaea agitur, a qua non longe ſtabat equus; ἐν πύλαις, vt Eurip. Troad. 521. *moenia* h. l. proprio ſignificatu, vt aedificia intra muros ſint. v. Burm. h. l. et Lexica — *accingunt* ſe, v. var. lect. ad v. 208. *rotarum lapſus* egregie pro ſimplici, *rotis*, quae *labentes* dicuntur poëtis, quando voluuntur — ſic et *intendunt* exquiſitius, quam illigant, innectunt. cf. IV, 506. Ceterum poëtam ad thenſas Romanorum ſuorum ſacramque pompam reſpexiſſe non improbabile eſt.

237—40. *Scandit muros*, h. e. transſcendit, maior imago quam ſi portam *intrat*, quae, murorum impoſitorum et attingentium parte deiecta, erat dilatata. conf. inf. VI, 514. 515. et *machina fatalis*, exitium fatale Troianis afferens, et *foeta armis*, plena armatis viris; vt iam ἐγκύμον' ἵππον τευχέων ap. Euripidem Troad. 11. h. e. ἔνοπλος, vt ibid. v. 520. ſupra 20. *vterum* dixerat. *grauis* inf. VI, 515. *et armatum peditem grauis attulit aluo.* Locus autem ex Ennianis expreſſus apud Macrob. VI, 2. *Nam maximo ſaltu ſuperauit Grauidus armateis equus ſuo partu ardua perdat Pergama.*—*ſacra canunt* h. e. hymnos, vt bene Seru. ſcilicet quemadmodum alias apud poëtas, *canere dulce, ferale.* Hic, et in toto loco, manifeſta Euripidei chori veſtigia Troad. 522 ſq. — *mediae vrbi*, omnia media dicuntur poſt initia, adeoque tota vrbs intra muros, etſi vtique per mediam vrbem ad arcem ductus eſt equus, vt Palladis in templo collocaretur. cf. Eurip. l. c. 540. 1. et Odyſſ. θ, 504. *minans* ſimpl. ad altitudinem ref. Nam quae altitudine ſua ſuper cetera eminent, minari iis dicuntur. cf. Aen. IV, 88. et Seru.

Melius

O patria, o diuum domus Ilium, et inclyta bello
Moenia Dardanidum! quater ipſo in limine portae
Subſtitit, atque vtero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen inmemores caecique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, dei iuſſu non umquam credita Teucris.
Nos delubra deum miſeri, quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea coelum, et ruit oceano nox,

241 *Ilion inclyta* nonnulli libri et Priſcian. ap. Heinſ. *Ilion et* duo Burm. cum Goth. ſec. 242 *ipſe* Ven. v. Burm. *limine poſte* Exc. Burm. 247 Male ab aliis ad antec. referri *dei iuſſu*, monet Burm. *iuſſo* Oblongus Pierianus. 249 *per vrbes* alter Hamb.

Melius autem iungitur *illabitur vrbi mediae, minans;* quam *minans mediae vrbi*, quod tenuius.

241—43. *diuum domus*, incertum eſſe poteſt, quo ſenſu dixerit poëta. Proprie tamen vrbs ita appellari debet propter auguſta templa et religiones; et ex perſona pii Aeneae haec acceptio eſt conuenientiſſima. Ceterum v. 241. totus Ennianus eſſe fertur ap. Seruium. v. 241. 242. ad omina pertinent, quae putide exſequitur Quintus Cal. XII. v. 491 ſqq. Expreſſa e noſtro eſſe Senecae Agam. v. 626 ſqq. iam Cerda monuit.

244. *Inſtamus tamen.* Quintus Cal. XII. 419. οἱ δ' ἅμα πάντες εἷλκον ἐπιβρίσαντες etc. *immemores* h. l. improuidi, incogitantes, (cf. eund. v. 512 ſqq.) quippe quos monuerant dii tali omine, nec tamen Troiani eorum monitum intellexere. — *monſtrum infelix* praeclare de Equo portentoſae magnitudinis, qui exitium vrbi erat allaturus. Sic Ciceroni *fatale prodigium portentumque* pro pernicioſo homine.

246. 247. De Caſſandra vate, cui ne nunc quidem creditum et fides habita, copioſius Quintus Cal. XII, 516 ſqq. Tryphiod. v. 346 ſqq. in Tab. Iliaca n. 99. in qua Priamus eam retrahere videtur. — *dei iuſſu* Apollinis. res nota. Adi vel Seruium h. l.

248. 249. *Velare* proprium hac in re, ſuſpenſis ſuper templorum poſtibus coronis ac ſertis, etiam frondibus, infulisque. Traduxit aliis locis poëta ad quodcunque coronandi genus, etiam victimarum vel ſacerdotum, ſola corona vel infula ac vitta.

250—53. *Vertitur coelum.* cf. ad v. 8. 9. et v. Excurſ. ad h. v.

ruit

Inuoluens vmbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,
Litora nota petens: flammas quum regia puppis
Extulerat: fatisque deum defensus iniquis,
Inclusos vtero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit

253 *Amplectitur* tres ap. Burm. 254 *At iam* sec. Moret. *falanx*, *phalans* male in libris. *ibant* aliquot ap. Pierium cum Donato, et probat Heinsius. 255 *tacite* duo Goth. 256 *flammas tum* pr. Moret. 257 *fatis diuum* Zulich. *fatisque dei* Gud. pro diu. lect. v. Burm. 258 *Danaos vtero* Puget. 259 Post *Sinon* finita priore sententia nouam ordiendam puto. *Laxat claustra Sinon. Illos p. — Epeos. Inuadunt vrbem etc.* Vulgata distinctio parum commoda. Mox post *promunt* interpunct. mutaui. — Porro *Laxat castra* e nonnullis Heins. laudat Burm. ad Petron. 89. v. 7.

ruit exquisite pro venit, surgit. *vmbra magna* v. ad Georg. II, 388. — *M. dolos*, quam ingeniose adiectum et vere tamen! *per moenia* nunc est per vrbem dispersi. — *sopor f. c. artus.* Non moratur poëta in comissationibus Troianorum, quas adtingit tantum v. 265. At vide ineptias Quinti Cal. XIII. pr.

254. 255. *Phalanx* docte pro classe — *tacitae per amica silentia Lunae* ornate pro noctu. *Silentia noctis* saepe apud poëtas; eadem *tacita*, *silens*, *taciturna*. Nunc Virgilius *silentia* ad *Lunam* transtulit; quod magis etiam poëticum; cumque *silentia Lunae* per se dici recte possint pro *nocte*, siue Luna fulgeat siue lateat, poëta tamen versu 340. *oblati per Lunam*, satis declarasse videtur, se *lunam* cum ratione posuisse, adoptata eorum opinione, qui Troiam plenilunio excisam tradiderant. v. laudd. a Burmanno, inprimis vero Vet. Schol. Euripideae Hecub. 913. apud Vrsin. ad h. l. et Petron. 89, 54. 55. Praeclare de h. l. egit Burm. *amica s.* h. e. grata et fauentia insidiis Achiuorum.

256. 257. De face sublata v. Excurs. ad II, 250. — *fatisque d. d. i. fata deum* ex more, et pro *diis iniquis* fata iniqua dixit sc. Troianis infesta. *defensus*, seruatus Sinon a Troianis. *Danaos et claustra* (in latere fores) *laxat*, solito more, vno verbo duobus nominibus adcommodato, proprie diuersis; aperit et Danaos emittit.

259 — 64. Vid. Excurs. ad v. 15. 16. *se promunt.* ἱππόθεν ἐκχύμενοι,

Reddit equus, laetique cauo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Vlixes,
Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos.
Inuadunt vrbem somno vinoque sepultam:
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Adcipiunt socios, atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris

 Incipit,

260 *Cauo se r. promunt* maior librorum pars; et sic proprie hac in re dicitur. Enimuero Longob. Pierii, quem etiam Ge. Fabricius respicere videtur, *produnt* haber, quod sane exquisitius, *se prodere.* Itaque Heinsio illud probatum ad Claudian. IV. Cons. Honor. 643. et Ouid. V. Fast. 508. *promit* fragm. Moret. *cauo de r. promunt* Leid. cum Goth. tert. a m. sec. 261 *Tisandrus*, *Thesandrus*, *Thersandrus* in libris scribitur et in edd. hic et alibi. Ita et pro *Sthenelus* aberratum *Stenelus*, *Scelenus*, *Schelemus*, *Schoeneus*. Porro *durus* Ven. et Franc. post Longob. Vide Pierium, qui et *diuus* e codd. et grammaticis memorat. *diuus* etiam a m. pr. fragm. Vatic. 262 *dimissum* alii, ex more. *demissam* Rottend. alter. *Acamas* bene post Pierium ab Heinsio restitutus e libris. vulgo *Athamas*, perpetua varietate. 264 *Epeos* Heins. e libris, vulgo *Epeus*. Medic. *Epaeos*. Gud. a m. pr. cum aliis *Epios*, tres *Epius*. Alii vitiose: *Epyus*, *Opeus*, *Ipeus*, *Ypheus*, *Epheus*, *Efeus*, *Ephius*, *Epheos*. 265 *somnoque meroque* Hamb. sec. *vino somnoque* Goth. tert. et *sopitam* alter. 268 *erat, cum* fuere qui legerent teste Guellio; sed vtrumque dici mos est.

ἐκχύμενοι, κοῖλον λόχον ἐκπρολιπόντες Odyss. ϑ, 515. *Thessandrus*, Polynicis et Argiae f. vt h. l. Seru. *ex Aetolia* ait Pompon. ad h. l. et Dictys lib. I. c. 14. adde c. 17. (f. *ex Boeotia*) Sed idem Dictys eum inter eos refert, qui in pugna cum Telepho ceciderant lib. II, 2. Homerus tamen eius non meminit. De hoc et *Acamante*, altero Thesei filiorum et Demophoontis fratre, v. *Intpr.* ad Hygin. f. 108. et h. l. Heins. de ceteris saltem Seruium. *Demissum lapsi per funem*, h. e. delapsi fune demisso, ex historia acceperat, v. sup. Excursu laudato. at egregie ad magnitudinem equi declarandam accommodauit. Itaque emphasin Quintil. agnouit Inst. VIII, 3, 84. vbi v. not. et Vrsin. ad h. l. *primusque M.* intelligo, qui primus, inter primos, egressus est. Argutantur in hoc iam veteres. Vide Sext. Aurel. Victor. G. Rom. c. 1. *doli fabricator.* Sic δόλον pro equo ad insidias facto Hom. Odyss. ϑ, 494.

268 sqq. Locus, cui similes e pluribus poëtis excitari possint,

Incipit, et dono diuum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis, ecce, ante oculos moeſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largosque effundere fletus;
Raptatus bigis, vt quondam, aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus lora tumentis.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos ſanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Adcepit patrios. Vltro flens ipſe videbar

Conpel-

270 *Inſomnis* vna voce, multi ap. Heinſ. *inſomnes* Montalb. *inſompnis* Leid. vn. ſed non inſomnem fuiſſe Aeneam patet ex v. 302. vbi *excutitur ſomno*; quod iam Burm. monuit. *in ſomnis* diuiſim etiam fragm. Vatic. 271 *refundere* Medic. Pierii. *fluctus* aliquot Pier. *fletus* Hamb. alter, v. inf. 298. 272 *biiugis* Rottend. tert. quod Heinſ. praeferebat. 274 *Ei* Medic. fragm. Vatic. Rottend. pr. *heu* alii. Ceterum Gronou. Diatribe Stat. c. 22. p. 124. ordinem verborum ita inſtituendum edicit: *vt quondam erat raptatus — heu mihi! qualis? q.* Duriſſime. 275 *exuuiis* aliquot ap. Pier. et Burm. *inductus* aliquot apud vtrumque. *Achilli* Heinſ. cum melioribus etiam h. l. Vulgo *Achillis* et *Achillei*. cf. ſup. I, 30. 276 *iaculatum* Goth. pr. 277 *et* abeſt Franc. *concretoque* qu. Moret. *et concreto ſ.* Menag. pr. a m. ſec. quod vulgarius eſſet. cf. Burm. 278 *Vulnera illa* Leid. *vulnera et illa* Bigot. *vulneraque ipſa* Franc. et Witt. Stat. III. Theb. 364. *Vulneraque iſta ferens putri inſiccata cruore.*

ſint, quoties per ſomnum ſpecies obiicitur, adumbratus videtur ex Il. ψ, 62 ſqq. vbi Patrocli Vmbra Achilli apparet. Virgilium plane expreſſit Statius V. Theb. 265 ſqq. et totum locum, qui ſequitur, Seneca Troad. 438 ſqq. *mortalibus aegris*, ſane vt alias miſeris, οἰζυροῖς, πολυπόνοις, proprie tamen infirmis. Burmannus feſſos laboribusque et curis diurnis fatigatos interpretatur. — *ſerpit*, quando latenter membris infunditur, Seru. *raptatus* v. ſup. I, 483. — *ater* plus quam reſperſus, inquinatus. cf. verſus Homericos Il. χ, 401 ſqq. *tumentes*: οἰδᾶν ſimiliter in fabula Oedipodis.

274 — 79. Nobiles verſus ex eo loco ducti, qui magnos adfectus habere ſolet fortunae priſtinae et praeſentis comparatione. Similia loca congeſſit Cerda. Verſum 274. Ennii eſſe

Seruius

Conpellare virum, et moeſtas expromere voces:
O lux Dardaniae, ſpes o fidiſſima Teucrum,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Exſpectate venis? vt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque vrbisque labores
Defeſſi adſpicimus! quae cauſſa indigna ſerenos
Foedauit voltus? aut cur haec vulnera cerno?

L 5 Ille

280 *Incertas exp.* fragm. Moret. *moeſtas promere* Exc. Burm. et Menag. alter a m. ſec. *bas promere* Bigot. *effundere* Menag. pr. Moret. qu. Vulgata eſt apud Nonium in *moeſtas*. 281 *Dardanide* alter Hamb. et Franc. cum Goth. ſec. et tert. *Dardanidum* aliquot Pierii. *ſpes o ſanctiſſima* Schol. Cruqu. Horatii I. Sat. 7. et IV. Od. 5. Sed vulgatam etiam Macrob. IV. Sat. 2. habet. *fidiſſuma* ſcribunt codd. antiquiores ap. Pierium, et in vno *firmiſſima* vel *fortiſſima*. 283 *quem te poſt* Zulich. *multa dierum* Gud. a m. pr. *poſt tanta* vnus Guelph. 284 *per varios* Oudart. vt lib. I, 628. *poſt hominum varios v.* Bigot. 285 *accipimus* Hamb. pr. et Goth. tert. a m. ſec. Et poteſt exquiſitius videri. *ſeueros* Hugen. a m. ſec. 286 *et cur* Leid.

Seruius docuit. *qui redit* pro, qualis redibat, paullo inſolentius; nam breui vltima *redit* pro *rediit* poni vix poteſt; inf. 279. *accepit*, pro acceperat; graeca, ſaltem Homerica, ſtructura, qua tale tempus ponitur. *exuuias A.* arma Achillea Patroclo detracta. — *Danaum puppibus*, in naues Achiuorum. reſpicit ναυμαχίαν Il. ν. ſqq. et π, 122. τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ Νηὶ θοῇ —. *concretos ſanguine crines*, foedum quidem, ſed quod horrorem non minus quam miſerationem facere queat. Porro *vulnera* omnino in pugnis cum Achiuis factis accepta, non, vt ap. Seruium, cum extinctus Hector male ab Achiuis haberetur Il. χ, 369.

282—86. Quaſi immemor caedis Hectoris, eum obiurgat, quod tam diu abfuerit et nunc demum ad auxilium Troianis ferendum adueniat. — Etiam in his Ennium ante oculos habuit, cuius verſus ap. Macrob. VI, 2. *O lux Troiae, germane Hector! Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer? Aut, qui te ſic reſpectantibus tractauere nobis?* *Lux* autem non ad gloriam referendum, ſed de *ſalute* accipiendum, ſi quidem ex Homerico φάος expreſſum, quo is hoc ſenſu vtitur, non altero. *vt te p.* h. e. qui, quomodo. — *defeſſi* cladibus, vt eleganter poëtae v. c. Horat. II. Carm. 4, 11. *Tradidit feſſis leuiora tolli Pergama Graiis.* — *ſerenos foedauit v.* quoniam et *foeda tempeſtas* proprie dicitur. cf. Seru.

290. *Ruit*

Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troia.
Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites: his moenia quaere,

Magna

287 *Ipse* Montalb. *nec quaerentem me* sec. Hamb. *nec me remoratur vana querentem* Menag. pr. *fata moratus* ed. Ven. 288 *de p. fundens* Parrh. 289 *Heus f.* Leid. vn. *tete* corr. Cuning. *eripe telis* Doruill. 290 *a* deest Doruill. Menag. pr. et Mediceo Pieriano. Adde Goth. tert. In secundo *Alte a c. alto culmine* superscripto *a* fragm. Vatic. *ab c.* Leid. vnus. Doruillius bene coni. *ruit alta a culmine Troia*, quod significantius est, et Homer. Il. ν, 773. ὤλετο πᾶσα κατ' ἄκρης Ἴλιος αἰπεινή. adde Il. ο, 557. 558. 291 *Priamo patriaeque* sec. Hamburg. *datum est* Witt. 292 *possint* alter Rottend. Olim distinxere nonnulli — *defendi possent etiam, hac d.* pro adhuc. v. Seru. 294 Heins. distinguere volebat: *his moenia quaere magna, p.* et ita in Witt. erat. Contra Burm. disputat magis subtiliter quam vere. Declaranda res ex eo, quod elegantior loquendi modus, si epitheton vel adiectiuum post relatiuum ponitur: *moenia, quae magna*, pro vulgari, *moenia magna, quae*.

290. *Ruit alto a culmine* T. (Etiam inf. v. 603.) ex Homerico, quod saepius occurrit, κατ' ἄκρης. cf. Var. Lect. Videtur tamen hoc paullo diuerso modo dictum. Ad 291. 292. cf. inf. XI, 288. 289. Habet patria et Priamus omnia, quae a te ad ipsum defendendum fieri ac praestari poterant. *etiam hac*, δεικτικῶς, Hectoris manu, h. e. mea.

293. Vid. Exc. ad h. v. *Sacra* et *Penates* possunt pro eadem re haberi, vt illa, quibus generis notio inest, declarentur per hos. Et sic saepe *sacra* vniuerse, de deorum simulacris, etiam de his ipsis Penatibus. v. c. Ouid. Fast. I, 527. cf. Cerda. Mox tamen v. 296. 297. *vittas Vestamque et ignem sacrum* memorat, quae omnia cum Penatibus asportauit; an haec per *sacra* declarare potuit? *Vittas* religiose posuit, cum *Vesta vittata* (non enim ad Palladem vittae referri possunt, quod Burm. fecit) aut *cum vittis* dicenda esset. vide sup. ad v. 168. *Virgineas ausi diuae contingere vittas.* — *Fatorum comites* quanto potentius, quam, *errorum, viae, casuum! Moenia* int. vrbem Lauinum. *magna* dixit respectu Romae inde oriundae. vt et III, 159.

298—301.

Magna pererrato ſtatues quae denique ponto.
Sic ait: et manibus vittas, Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Diuerſo interea miſcentur moenia luctu:
Et magis atque magis, quamquam ſecreta parentis
Anchiſae domus arboribusque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, et ſummi faſtigia tecti
Adſcenſu ſupero, atque adrectis auribus adſto:
In ſegetem veluti quum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata laeta, boumque labores,
Praecipitesque trahit ſiluas: ſtupet inſcius alto
Adcipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.

Tum

295 *Qui* Longob. et alii ap. Pier. 297 *affert* duo ap. Burm. v. ad Georg. IV, 311. et ad Ecl. VIII, 64. 298 *m. fletu* Leid. vnus. v. ſup. 271. 299 *at magis* Medic. a m. pr. 300 *obtexta* Guelpherb. vn. in Collect. Sax. non male. 301 *concreſcunt* cod. antiquiſſimus Pierii. Videtur Heinſ. etiam *crebreſcunt* inueniſſe. cf. Burm. *que* abeſt Franc. *irruit* Goth. tert. male. *ingruunt* bene de iis quae accedunt, propiora fiunt. *error* pro *horror* pr. Moret. perpetua aberratione. 305 *ſaxi de vertice torrens* Schol. Horat. IV. Od. 14. ex v. 308. *ſaxi de vertice paſtor. montano a vertice* Bigot. ex VII, 567. *et torto vertice torrens. rapidos* pr. Moret. et Franc. *a flumine* Moret. tert. 306 *hominumque labores* pr. Hamburg. pro diu. lect. ex I. Georg. 118. *haec quum ſint hominumque boumque labores Verſando terram experti — laborem* Voſſ. et fragm. Moret. *boumque labores* fragm. Vatic. 307 *ſedet* pro *ſtupet* Quintil. VIII. Inſt. 6, memoriae vitio. 308 *aſpiciens* Sprot. pro var. lect.

298—301. Interea *vrbs miſcetur luctu* h. e. in vrbe miſcetur *luctus* h. e. eiulatus, clamor, (mox v. 301. *ſonitus*) *diuerſus*, a diuerſis vrbis partibus. *domus ſecreta receſſit* ornate pro, eſt ſecreta, remotior a litore, et porta Scaea eaque parte, qua Achiui vrbem ingreſſi erant. Statii imitationem notat Burm. Theb. V, 242. *et ſi lata receſſit Vrbe domus.*

302—8. *Adſcenſu ſupero,* pro adſcendo ornate, in re tenui. In his: *arrectis auribus adſto* ſtuporem ſimul cogita. Iungendum enim, adſto, — veluti — ſtupet paſtor. Quae ſequitur comparatio duplex, adumbrata eſt ex Il. β, 455. 456. λ, 155 ſqq. et Il. δ, 452 — 455. adde ε, 87 ſq. λ, 492 ſqq. Lucret. I, 282 — 290. Conf. inf. 496 ſq.

Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
Insidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Volcano superante, domus: iam proxumus ardet
Vcalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum

310 *Alta* Hamb. sec. vt saepe alias. 312 *Vcbalion* Rottend. sec. In aliis codd. alio modo vitiose. *Sigeoque igni* Parrhas. 315 *et currere* Sprot. *ad arcem* Moret. pr.

496 sq. Georg. II, 304 sqq. Aen. XII, 523 sqq. et X, 405 sqq. Argutantur in comparandis locis Macrob. Scalig. Cerda. Dicendum simpliciter, poëtam Homeri inuenta egregie suis verbis reddidisse et ornasse. Nisi forte in hoc reprehendendus videri potest, quod *ex Aeneae narrantis persona* talis comparatio non satis commode intexta sit. Quod et Wartono ita visum video. Sed illius narrantis recordationem suauitas narrationis iamdudum excussit. *furentibus austris* dicit vt poëta pro, ventis flantibus. *torrens*, χείμαῤῥος, *rapidus*, auctus, *montano flumine*, aquarum colluuie e montibus. — 308. Il. δ, 455. τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν.

309 — 313. *Tum vero m. fides* ornate, vti *rebus fides fieri* dicitur euentu. manifesta iam res erat. Alii interpretes aliter. — *Deiphobi* domus prima incensa; duxerat enim Helenam post Paridis mortem, vt iam Seruius. cf. Quint. Cal. XIII, 354 sqq. Odyss. θ, 517 sqq. qui locus fundus fabulae. proxima Vcalegontis, qui e principibus erat et in consilio Priami Il. γ, 148. — *Sigea i. f. l. relucent*, prospicienti ex vrbe per tenebras. cf. Quint. ibid. 464 sqq. *lata* cum delectu h. l. positum; nam late relucet mare circa promontorium Sigeum. cf. Cerda. Male, puto, Seruius et Pompon. quod illic fretum Hellespontiacum incipit dilatari. Denique *tubarum clangor* praeter temporum rationem memoratur; quod et Dacierius monuit. Nam Iliacis temporibus nondum tuba et lituus.

314 — 17. *Nec sat rationis*, h. e. parum consilii, *in armis*, nec mihi satis ipsi constabat, quantum his armis profuturus essem captae et incensae iam vrbi. — *ardent animi glomerare manum bello*, ardeo, hic vnus impetus erat, colligere milites ad pugnam, et cum iis (*cum sociis*) in arcem ad regem concurrere. — 317. et illa vna cogitatio animum subit, quam pulchrum

Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Praecipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuom,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, paruumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.

Quo

317 *Praecipitat* Gud. *praecipitent* sec. Hamb. 318 *Achiuom* Heins. e Medic. et Gud. Vulgo *Achiuum*. *Achiuis* pr. Menag. Sprot. et alter Hamb. 319 *Pantos*, *Panteus*, *Pantheus*, *Phantheus*, hic et mox vitiose in MSS. In Sprot. *Pantboys* et mox *Pantboy*, expressa enuntiatione graeca. v. Heins. *Otriades*, *Otyriades*, *Oetriades* male vulgo hic et infra. 320 *iactos* tert. Rottend. *victus* Gud. sed v. Burm. 321 *cursumque* Moret. qu. et sic legebatur Seruii aetate. *cursusque* Menag. pr. et Witt. Eadem varietas et alibi. v. Burm. Vtrumque autem recte etiam in poëta dicitur, videtur tamen *cursum* remotius a vulgari esse — *ad litora* paucissimorum librorum videtur esse lectio; vnum Hamburg. pr. laudat Heins. Ceteri, quotquot inspecti sunt, etiam nostri tres (in duobus *lumina*) et vett. edd. porro Seruius, Donatus, Pomponius, *ad limina* prae se ferunt. Alterum itaque illud ex sollemni lapsu in h. v. ortum videri potest, et subiisse primum Aldinam; certe in Iuntina, quam ex illa expressam coniicio, primum excusum video. At eam deseruit Rob. Stephan. Consensum librorum firmat ipsa rerum ratio et ordo. Nondum consilia exsequi coeperat Aeneas: vide v. 314—317. antequam domo exeat, ecce tibi offert se ei Panthus, qui ad eius domum, quippe in remota vrbis parte sitam (vide v. 299. 300.) confugiebat. Forte et hoc ipsum poëta ad Aeneae pietatem retulit, vt religionum minister ad eum confugiat. Pomponius haec habet: limina *domus meae: in hoc auctoritas et dignitas Aeneae videtur*. Seruius autem: *Aeneae et religio laudatur et virtus*. *limina* igitur ipsa re satis definita, quod sint Aeneae. Sic XI, 267. Quae pro altera lectione dici possint, v. ap. Burm.

pulchrum sit, fortiter pugnando mori. cf. Georg. IV, 218.

318—321. Panthus sacerdos Apollinis cuius templum erat in arce. Ponunt autem poëtae primo loco continens, tanquam latius: *arcis Phoebique s.* Videtur Panthi Othryos f. persona ducta ex Il. o, 522. vbi Apollo Panthi filium, Polydamantem, tuetur. Adde inf. v. 430. Fabula de Pantho, quam Seruius memorat, etiam ap. Eustath. p. 900. l. 47. occurrit, seriorum poëtarum commentum. — Etiam mox genus primo loco, *sacra*, et tum finitius, *deos*, h. e. simulacrum Apollinis. cf. v. 293. *Sacra suosque — Penates*. Non ignoro vasa et vtensilia sacra ab aliis intelligi. At *victos* quam inuidiose! Deorum

autem

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies, et ineluctabile tempus
Dardaniae. Fuimus Troës: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit. Incensa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,

Insul-

322 *Quo res s. loci?* pr. Rottend. sed v. Burm. Idem vir doctissimus coni. *qua prendimus arcem?* qua via, ratione, ad arcem peruenire possumus? Mihi quidem hoc tenuiter dictum videtur; et adi notas. 323 *eram gemitu, cum* — distinguit Leidens. 324 *ineluctabile fatum* Macrob. V, 1. recitat; ex lib. VIII, 334. *ineuitabile tempus* ed. Ven. quod et in Witt. Cod. suprascriptum. 325 *Dardanidae* Moret. tert. *Ilion* nonnulli, vt sup. 241. 326 *omina* Bigot. pro var. lect. Et sunt, quae pro hac lectione dici possint. cf. sup. ad 178. Transferuntur enim auspicia, et auspiciorum habendorum ius, cum imperio; sed argute magis, quam vere. 328 *mediisque* aliquot ap. Burm. 329 *fudit* nonnulli codd. Heins. et Burm. nec male hoc. Seruius vulgatam lect. interpretatur: et habet *fundit* grandius quid, quam *fudit*. Nimis argute *τὸ fundere* h. l. a partu repetunt, quia v. 238. *foeta armis*. Est simpl. emittit. Odyss. Θ, 515. *ἱππόθεν ἐκχύμενοι.* — *que* abest Regio. *fictorque Sinon* coni. Waddelius; sed v. Burm. *victor*, propositi effector, recte interpretatur Seruius.

autem simulacrum in excidio templi et vrbis ex more secum ferre et seruare studet sacerdos, vt Aeneas Penates, ne in hostium potestatem veniant. Nota res est, sed semel monenda. *trahit* cum dilectu positum pro ducit.

322. Frustra laborant in interpretatione, qui *arcem* de Pergamo accipiunt. Optimum factu, vt *arcem* pro perfugio accipias: quo confugimus?

324 sqq. Admirabilis oratio, grauitatis et doloris plena, et ea quidem sacerdotis Apollinis, et in tali rerum conditione! Euripidis illa Troad. 581. respexisse poëtam volunt: Πρίν ποτ' ἦμεν. Βέβακεν ὄλβος. Βέβακε Τροία.

326. *Ferus Iupiter*, vt alias *saeuus*, h. e. iratus, crudelis. *omnia Argos transtulit*, Argiuis victoriam et rerum summam permisit, Troia nunc euersa.

329 — 335. *Mediis in moenibus*, in media vrbe, nam in arce. cf. 240. 252. *incendia miscet*, plus, quam promiscue, passim, facit. ita *miscere caedes*. haerent in h. v. interpretes. *alii*, — *millia quot* h. e. tot millibus, quot eorum etc. pro vulg.

reliqui

Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis vmquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt.
Talibus Othryadae dictis et numine diuum
In flammas et in arma feror: quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Ripheus, et maxumus armis
Epytus: oblati per lunam Hypanisque Dymasque:
Et

330 *Exsultans* Menag. pr. quod minus esset. *alii portis* sec. Moret. et Leid. vnus. *portisque alii* Menag. et Sprot. *alibi patentibus* Gud. *alii patentibus* Rottend. a m. pr. *alij in bipatentibus* Leid. et Moret. tert. *aliique petentibus* ed. Venet. 331 *vnquam* Heins. cum libris potioribus. alii vt vulgo, *nunquam*, quod et Priscianus lib. XVII. habet. 332 *Obsidere* sec. Moret. et Goth. terr. a m. pr. inf. v. 450. 333 *oppositis* Gud. cum magna parte codd. Heins. et Pierian. quod Heinsio non displicebat. Etiam Pomponius *telis oppositis* exponit. Videtur tamen alterum, quod etiam Goth. pr. et sec. habent, exquisitius, poëticaque adeo dictione dignius esse. Adhaeserat *s* ex sequenti voc. v. Burm. — *ferrea acies* Hamburg. pr. v. Heins. *stat pernicies* nonnulli codd. ap. Pierium cum Donato. *stant* Goth. sec. *vmbone corusco* ed. Ven. 335 *resistent* sec. Rottend. 338 *quod fr.* Gud. *quo gemitus* Doruill. et Witt. *in aethere* sec. Hamburg. *ab aethere* pr. Moret. 339 *sociis* Menag. pr. sed Ecl. VI, 20. *addit se sociam.* Mox *Repheus*, *Rypheus* scribitur — *maximus annis* quod a nonnullis legi Pierius et Ge. Fabricius testantur, interpolatum per eos, qui v. 435. *Iphitus aeuo Iam grauior* meminerant, quasi idem cum Epyto esset. 340 *Epytus*, Ἤπυτος, ex libris Heins. restituit. Medic. *Aepitus* (Aepytus, Αἴπυτος non minus recte diceretur)

reliqui omnes. *portis bipatentibus*, ornatius, quam simpliciter patentes, apertae. intelligendae autem portae Scaeae. cf. sup. v. 266. *portisque patentibus omnes Accipiunt socios.* — *Obsedere oppositi* ornate et hoc adiectum. *stat—stricta* pro stricta est; *stat*, quippe sublatus et erectus ensis. — *caeco Marte*, nocturno praelio, quo cerni ac discerni hostis nequit.

336 — 38. *Numine diuum* tanquam a deo aliquo actus — in medium incendium et pugnas ruit. *Erinnys* quae ante *Furor*, h. e. animi impetus.

341 — 46.

Et lateri adglomerant noſtro: iuuenisque Coroebus
Mygdonides. Illis ad Troiam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandrae incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non ſponſae praecepta furentis
Audierit.
Quos vbi confertos audere in proelia vidi;
Incipio ſuper his: Iuuenes, fortiſſima fruſtra
Pectora,

tur) in aliis vitioſe: *Epitus, Epithus, Ephitus, Aephitus, Iphytus, Et Pythus*; et mox *Hyphanis, Hipanis et Dimas, Dumas.* cf. inf. 394. *oblecti* Wall. a m. pr. *per lucem* coni. Waddelius; at v. Burm. 341 *glomerant* Reg. *Coroebus* vnice vere; ab Heinſio reſtitutum ex Κόροιβος. Vulgo fere *Choroebus, Chorebus, Corebus.* Puget. *Thorebus.* 342 *Mirdoneis* Goth. tert. in litura. *illis qui* ante Heinſ. qui Medicei et vetuſt. libb. (adde Seruii) auctoritate *qui* ſuſtulit; vt iam Pierius e ſuis libris auctor fuerat. Suadet idem poëtici ſermonis genius. cf. ſup. ad I, 378. *illis qui Troiam* Parrh. 343 *Caſandrae* in multis ſcribitur; et ſic fere in geminanda litera ſemper variant veteres. cf. Heinſ. *accenſus* quatuor ap. Burm. *captus amore* quinque ibid. 346 *audierit* concinnius Heinſ. e Medic. et melioribus. adde Colot. Vrſini. Vulgo *audierat.* 347 *concretos* Goth. tert. a m. pr. *confectos* Franc. *conſertos* Wall. et Witt. cum aliis ap. Pierium, qui e melioribus libris *confertos* tuetur. v. Burm. qui et coni. *ardentem in p.* quia *audentem* v. 349. ſtatim redit. 348 Quae ſequuntur, meo iudicio aut ſic ſunt interpungenda, vt parentheſis intra (*quae ſit — ſuccurritis vrbis Incenſae*) contineatur; vt ſit: *ſi vobis cupido eſt audentem extrema ſequi, moriamur*; cauſſis a principio ſtatim, vt plerumque fit, commemoratis; aut ſic ſunt conſtituenda ſine parentheſi: *Iuuenes, fortiſſima fruſtra Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido Certa ſequi,* (agite, ſequimini me; quod membrum orationis ita omitti ſaepe videas) *quae ſit rebus fortuna, videtis; Exceſſere — Di, quibus imperium hoc ſteterat; Succurritis vrbi Incenſae. Moriamur et in media arma ruamus* Explicationem v. in notis. In vulgari ratione et interpunctione *ſuccurritis* nihil habet, quicum commode copuletur. Seruius quidem *fruſtra ſuccurritis* iungit parentheſi incipienda a *ſi vobis.* Sed intricate et contorte omnia. *fortiſſima fruſtra* ſeparanda non ſunt.

341 — 46. *Adglomerant,* docte, ſe adiungunt. cf. ſup. 315. Suauiter rerum miſerabilis facies diſtinguitur episodio breui de Coroebo Mygdonis filio, de quo v. Excurſ. ad h. v. et Cerdam ad h. l. — *gener* autem h. l. ſpe. — *praecepta* h. l. ſunt monita vatis a deo actae.

347 — 54. *Audere in proelia* exquiſite, cum audacia procedere in pugnam — *ſuper his,* ſimpl.

Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, (quae sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensae. Moriamur, et in media arma ruamus.
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuuenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos inproba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis
Vadimus haud dubiam in mortem: mediaeque tenemus
Vrbis iter. Nox atra caua circumuolat vmbra.

Quis

349 *Nobis* Goth. tert. *audendi* duo Goth. aliquot ap. Heinf. et apud Seruium nonnulli *audendi* vel *audenti*; etiam Donatus *audendi* interpretatur. *in extrema* Franc. vt 347. *cupido est* etiam tres. 351 *adytis omnes* Zulich. 352 *hoc* aberat sec. Rottend. et Leid. a m. pr. *succurrimus* Parrh. 354 *superare* Goth. tert. 356 *in* deest fragm. Moret. et vni Leidensi. 359 *in mortem haud dubiam* Oudart. et Leid. vn. 360 *Nox a. — vmbra.* Haec assuta esse et versum imperfectum reliquisse Virgilium credebat Ortuinus ap. Burm. At optimo poëta hoc hemistichium admodum dignum videtur.

simpl. pro posthaec, inde. Quae sequuntur, sic ordinare iuuat: O iuuenes, frustra fortes, si vobis cupido certa est, sequi audentem extrema, h. e. aliquem, qui extrema mortis pericula adeat, agedum! moriamur, et in media arma ruamus; nam videtis, quae sit rerum fortuna et conditio; videtis, deos tutelares ac praesides Troiae nos plane deseruisse; *succurritis vrbi Incensae!* sero ad patriam defendendam properatis, quippe *iam captam et incensam*. Nihil superest, quam honeste mori. Moriamur etc. — v. 351. ex veteri superstitione satis nota interpretandus, qua vrbes captae vel capiendae a diis deseri credebantur. v. Vrsin. et Cerda ad h. l. Euripidis locum e Troad. iam Macrob. V. cap. extr. comparauit. cf. Tryphiod. v. 496. 497. hinc euocatio deorum, de qua h. l. Seruius. — 354. *Vna salus* int. honestam mortem, qua se ab hostium potestate liberent. — 355. *Furor additus.* Laudat Burm. Statium V. Theb. 33. *O miserae, quibus hic furor additus.*

355 — 60. Homerus comparatione luporum saepe vtitur v. c. Il. λ, 72. οἱ δὲ, λύκοι ὥς, θῦνον. *lupi raptores* ex epitheto σίνται Il. π, 353. natum videtur. et π,

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, et religiosa deorum
Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
Quon-

361 *Foenera* alter Mentel. *vulnera* Sprot. perpetua variatione. *talia* Doruill. ex huius libri initio. 362 *lacrimis possit* Ven. *per lacrimas* Doruill. e glossa. *possit animis aequare* ed. Ven. *lacrimis explere* Sprot. pro var. lect. Porro *aequare dolores* pr. Hamb. perpetua aberratione. *dolorem* nonnulli codd. apud Macrob. V, 1. Tandem, *lacrimas aequare dolori* Vratisl. quod sane et ipsum dicitur, sed vulgarius; et forte natum e glossa; Nam etiam Pompon. interpretatur: *laboribus aequare lacrimas.* 363 *fuit* Hugen. *durata* Goth. alter, ex compendio scripturae orto vitio. 365 *domus* duo Heinf. *perque vias et religiosa d.* omissis mediis Voss. vnus. 366 *dant poenas* qu. Moret.

56. λύκοι ὥς, Ὠμοφάγοι, item Odyss. ζ, 133. de leone: κέλεται δὲ ἑ γαστὴρ Μήλων πειρήσοντα — ἐλθεῖν, — *quos improba* (magna) *ventris Exegit* (egit, quia prodeunt ex latebris) *caecos rabies;* quantum ornatius! vt etiam reliqua: *atra in nebula*, ex obseruatione sagacitatis in talibus animantibus. Sic Apollon. a Burmanno laudatus II, 124. ἤματι χειμερίῳ lupos praedari facit, et Homerus Βάν ῥ' ἴμεν, ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν Ἀμφόνον, ἀννεκύας, διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα (*per tela, per hostes*) Il. κ, 297. 298. — Comparatio autem tantum ad impetum et rabiem irruentium referenda; nil amplius, ne cum Trappio haereas. *Vadimus* impetum et furorem notat verbum. v. Burm. *Nox circumuolat*, quippe alata inf. VIII, 369. cf. Monum. ant. ined. Winckelm. n. XXVII. *caua vmbra* quatenus ipsi ea circumdantur, quasi tecti; puto equidem.

361. Odyss. γ, 114. τίς κεν ἐκεῖνα Πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων; imitatus Silius V, 421 sq. et II, 650 sqq. vbi plura in Sagunto euersa ex altero Aeneidis libro petita sunt; Sic illa mox 363. quae inter eximia loca equidem ponere soleo, *Vrbs antiqua ruit* belle translata sunt ibid. v. 654 sqq.

364. *Inertia corpora*, possunt esse sine vita et motu; si modo *sternuntur* est, *strata sunt, iacent;* sin iungas, *sternuntur corpora inertia*, malim accipere de imbellibus, senum, infantum, feminarum. Bene hactenus Seru. et Pompon. exponunt non repugnantia, vt pecora. vt inf. IV, 158 — Mox *poenas*

Quondam etiam victis redit in praecordia virtus;
Victoresque cadunt Danai. Crudelis vbique
Luctus, vbique pauor, et plurima mortis imago.
Primus se, Danaum magna comitante caterua,
Androgeus obfert nobis, socia agmina credens
Inscius; atque vltro verbis conpellat amicis:
Festinate, viri. Nam quae tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a nauibus itis?
Dixit: et extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit, medios delapsus in hostis:

367 Legitur et *quaedam* teste Ge. Fabricio. Sed vulgatam etiam grammatici firmant. 369 *noctis imago* aliquot ap. Pier. 370 *Primus sed* Rottend. *magna Danaum* Doruill. 371 *Androgeus* rescripsit Heins. post Pierium cum libris potioribus. Vulgo *Androgeos*. v. Heins. *se offert* alii ap. Pier. *effert* Hugen. 372 *affatur* Bigot. 373 *tam lenta* Witt. sed in marg. *sera*. 375 *nunc* deest Menag. *a* deest Parrh. et Goth. tert. *nunc primum celsis a nauibus* Exc. Burm. *vos nunc a nauibus* Lutat. ad Stat. VII. Theb. 229. *a puppibus* Hamb. sec. In fine versus interrogationem addunt duo Heinsiani. 376 *neque iam* Bigot. 377 *delapsus* meliores, vt Medic. Gud. a m. pr. Moret. pr. item alii ap. Pier. vulgares *dilapsus*. Apud Priscian. XVIII. *illapsus*, qui interpretatur, *se illapsum esse*. Sed hoc prosaico propius. *ad hostis* etiam nonnulli apud Pierium.

nas dant pro caeduntur, moriuntur, vt Seru. bene.

367. Sententia eadem, aliter tamen expressa Il. ξ, 480. 481.

368. 369. *Crudelis luctus*, vt, *saeuus dolor*, qui in nos saeuit. *plurima mortis imago*, h. e. *vbique* caedes facta cernitur; passim caesorum cadauera proiecta. Magis hoc accommodatum antecedentibus, quam varias caedis formas et genera intelligere.

370. *Androgeos* alibi non occurrit in Troicis. Pomponius Sabinus: *miles Mnesthei, ducis Athenarum*; nescio vnde habeat. Diuersus est Minois filius VI, 20.

374. *Rapiunt feruntque*, ἄγουσι καὶ φέρουσι. vt notum. v. Cerda. Modo *sera*, quae seros facit, id est, tardos. Seru.

376. *Responsa non fida satis*, quibus fides haberi non potest, quae fidem non faciunt, adeoque suspecta. Respexit versum Statius II. Theb. 535—37. *sensit delapsus*, ᾔσθετ' ἐμπεσών, vt notum, intellexit se in hostem incidisse.

Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Inprouiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepidusque repente refugit
Adtollentem iras, et caerula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeus viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis et circumfundimur armis;
Ignarosque loci paſſim, et formidine captos
Sternimus. Adſpirat primo fortuna labori.
Atque hic ſucceſſu exſultans animisque Coroebus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clipeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus. Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?

Arma

378 *Retorſit* pr. Hamb. pro var. lect. 379 *improuiſam* Hugen. v. ſup. v. 203. *qui in ſentibus* Menag. pr. *anguen* alter Rottend. 380 *gradiens trep.* Parrhaſ. ex interpr. *nitens pedibus trep.* Wittian. 381 *colla mouentem* Oudart. 383 *circumfundimus* multi ap. Pier. et Heinſ. quem v. Gud. a m. pr. *circumfudimus.* 384 *et paſſim* Ven. et Goth. ſec. 386 *ſucceſſu exſultans* Heinſ. e libris poſt Pierium. Vulgo *exſultans ſucceſſu.* 387 *quae prima* aliquot. *quam* Rottend. ſec. et Gud. a m. pr. addita intp. *in quam partem.* Rottend. tert. *qua primum*, non male. *quod prima* Leid. a m. pr. 388 *qua ſe oſtendit* ſec. Hamb. *ſe* abeſt a Zulich. et Goth. tert. *ſed* alter. *extendit ſe dextra* fragm. Moret. et eiusdem codex quartus. 389 *mutamus* Gud. a pr. m. *ciclopes* Goth. pr. 390 *quis ab hoſte* aliquot Pier. *requiret* nonnulli apud eund. *requirit* Hugen. et Goth. alt. et apud Macrob. V, 16. *reuiſat* alter Hamb.

379—81. Comparatio ab Homero petita, ſed variata Il. γ, 33 ſqq. Hinc alii certatim. Propius ad Homerum Iuuen. I, 43. noto verſu: *Palleat; vt nudis preſſit qui calcibus anguem — humi nitens*, pedem figens — *attollentem iras*, h. e. caput iratum, adeoque ſimpliciter erigentem ſe vel caput prae ira et rabie. III Georg. 421. *tollentemque minas et ſibila colla tumentem.*

388. *Qua oſtendit ſe dextra*: fortuna *ſe dextram*, fauentem ac propitiam oſtendit.

389. *Inſignia* nimis argute de clipeorum inſignibus ac ſculpturis vel de galeis et criſta; Enimuero poëtica ratione vel ipſi *clipei* ſunt *inſignia*, quatenus Danai his ipſis inſigniuntur, vt mox *clipei inſigne;* vel, vt malim, omnino arma.

390. *Dolus, an virtus* adhibeatur. Mox *comantem galeam*

ἱππουριν

Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argiuum adcommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque iuuentus
Laeta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus inmixti Danais haud numine noſtro,
Multaque per caecam congreſſi proelia noctem
Conſerimus: multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad nauis, et litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, et nota conduntur in aluo.
Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo

 Crinibus

391 *Arma? dabunt ipſi.* Ita Seruius diſtinguit; minus bene. *dabunt hoſtes* Bigot. *dabunt* int. dictum pro *dent*, miniſtrent. *clade* pro *deinde* Goth. ſec. 392 *Androgeo* nonnulli ap. Pierium et Doruill. ex interpolatione, vt inf. 425. *Peneleo* cf. VI, 20. *clipeique i. decori* ſunt qui legant ap. Pierium, et ſic Goth. tert. 395 *armant* Gud. 396 *non n. n.* Witt. *nomine noſtro* Gud. a m. pr. vel *omine bono* Zulich. ex interpr. 397 *per totamque* ed. Ven. *lumina* pro *proelia* Menag. pr. 398 *Dimittimus* Medic. c. ceteris fere omnibus. cf. Heinſ. etiam Goth. duo, at tertius *committimus*. *demiſimus* Leid. 399 *defugiunt* Sprot. et Menag. 401 *Scandere* Moret. bene, niſi *conduntur* ſequeretur. v. Burm. 402 *quicquam* Wall. *quamquam* Bigot *quenquam conſidere* ed. Ven. 403 *ſparſis* tres cum ed. Ven. *parſſis* et a m. ſec. *ſparſis* Goth. tert. *virgo P. ſparſis* Wall. a m. ſec.

[illegible] — et *clipeum induitur*, loro ſuper humeros iniecto et inſerta manu anſae, ὀχάνῳ. cf. inf. 671. 672.

395. *Spoliis recentibus*, exquiſitius quam, nouis, aliis, quam quae habuerant, armis.

396. *Haud numine noſtro*, h. e. auerſo, nobis non propitio. *at ſi — Audiat auerſa non meus aure deus* Tibull. III, 3, 28. vbi v. not. et h. l. Cerda. Nimis acute cum aliis apud Seru. Pomponius: *quia ferebant* Mineruam, Graecorum numen, in clipeis, non Neptunum, Troianorum inſigne. mox v. 402. *inuitis diuis.* ἀέκητι θεῶν. *nox caeca*, in qua nihil cerni poteſt, vt iam ſupra.

401. *Scandunt rurſus equum.* Forte dictum nolis a poëta; nimis enim portentoſum hoc; ſed *formidine turpi* adiecit. Vidit hoc elegantiſſ. dum viueret, Holdsworthius.

403—6. Vim Caſſandrae ab Aiace Oilei f. coram Pallade illatam

Crinibus a templo Caſſandra adytisque Mineruae,
Ad coelum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Coroebus,
Et ſeſe medium iniecit periturus in agmen.
Conſequimur cuncti, et denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima caedes,
Armorum facie et Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira

Vndi-

406 *Iam t.* Bigot. *geminas* Moret. ſec. 408 *iecit* Ven. et Parrh. cum Goth. tert. v. Burm. *medium mittit* Witt. *periturus* Heinſ. poſt Pierium e melioribus. vulgo *moriturus* ſollemni permutatione. v. Burm. 409 *concurrimus* alter Hamb. 411 *Obruimur noſtrôrum* idem. 412 *horrore* Witt. vt ſup. 301. idem *tubarum* a m. pr. vt et alibi.

illatam eſſe vulgo memorant. Poſſit igitur ad poëtae pudorem aliquis hoc trahere, qui id, quod conſequutum eſt, vt captiua abſtraheretur, narrare maluerit; etſi non tam narrauit, quam tractam tanquam in tabula repraeſentauit. Sed et alii veteres poëtae abſtractam tantum ab Aiace e Mineruae ſacro Caſſandram narraſſe videntur, quos ſequitur Dictys V, 12. Nam ad ipſam vim illatam ab Aiace vel inferendam τὸ *trahebatur* h. l. referre, vetant, arbitror, reliqua. Etſi non neſciam Eurip. Troad. 69. 70. ὀυκ οἶσθ' ὑβρισθεῖσάν με καὶ ναοὺς ἐμοὺς; Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ. Neque, ſi argumentum frequens priſcae artis apud Pauſaniam X, 26. et Plinium, et adhuc in gemmis eſt Caſſandra ab milite prenſa vel abſtracta, aliud exhiberi putandum, quam captiuam illam abducendam ab Aiace. — *ardentia* ira, pudore erepto. *arcebant*, antique, continebant, coërcebant εἶργον. Verſus 405. 406. ante oculos habuit Ouid. Met. XIII, 410. 411. *tractata comis antiſtita, Phoebi Non profecturas tendebat ad aethera palmas.*

409. *Denſis i. armis*, irruimus in hoſtium denſum agmen.

410. *Delubrum* int. Mineruae, ex quo Caſſandra erat abducta. cf. v. 425. Erat autem illud in acropoli; ad hanc igitur iam peruenerat Aeneas, mediam per vrbem v. 359.

412. Quod arma, quae induerant, Graeca erant, et criſtae Graecae.

413. *Gemitu* h. e. dolore, *atque ira ereptae virginis*, propter Caſſandram ſibi a Coroebo ceteris-

Vndique conlecti inuadunt; acerrimus Aiax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et laetus Eois
Eurus equis: stridunt siluae, saeuitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.

414 *Vadunt* ed. Ven. vide sup. 359. 415 *Dolopumue* scripti et edd. multi. 416 *diuersi magno* Macrob. VI, 2. sed vulgatam idem alibi et Lutat. ad Statium agnoscunt. v. Burm. *aduerso rupti* Witt. *quondam rupto ceu* alter Hamburg. 417 *confugiunt* Goth. tert. a m. sec. forte cum fuisset *confugunt*. *Zephyrique* Rottend. sec. *notus Eois* pr. Hamb. 418 *aquis* Ge. Fabric. emendare volebat; et sic in vno Leid. superscriptum. Male. v. not. *strident* aliquot; sed *stridunt* etiam Probus agnoscit ap. Heins. 419 *ponto* Menag. sec.

ceterisque ereptam, *inuadunt vndique, collecti*. Aiax est idem ille nefandus stuprator, Oilei f. Mox *gemini Atridae*, δισσοὶ Ἀτρεῖδαι ap. Eurip.

417—19. Ad Homeri dictum Il. ι, 4—7. et Ennii ex Annal. XVII. ap. Macrob. VI, 2. sed multo ornatius et variate; porro Homerica cum arte effectum rei attexuit: *stridunt venti* etc. *Eurus laetus Eois equis*, ad ornatum spectat. Bigis vecti venti apud poëtas et sculptores. Nec Ζέφυρον ἱππεύσαντα Eurip. Phoeniss. 220. et *Eurum equitantem Siculas per vndas* Horat. IV. Carm. 4, 44. aliter accipere debebant quam de curru inuectis. Commune enim hoc omnibus diis, quoniam prisco illo tempore, quo religiosae hae notiones primum in hominum animos venerunt, bigis vecti reges vel quadrigis, nunquam equis insidentes, conspiciebantur. Itaque nemo vidit equitantem Iouem et sic porro. Vana adeo Spencii ad h. l. subtilitas. *laetus* autem, vt superbus, gestiens, ἀγαλλόμενος. cf. I, 690. 276. et saepe. Ceterum Virgilium plures expresserunt. cf. Columna ad Ennium p. 114. adde inf. X, 356 sqq. IV, 440 sqq. *Nereo* h. l. tridens tribuitur, quod notandum. *Spumeus* h. l. spuma maris adspersus, spumosus. *saeuit tridenti*, eleganter, vt alias *flagris*, *verbere*, infert tridentem mari, ad impellendum illud et fluctus excitandos. Cum Homericum: ἀμυδις δέ τε κῦμα θαλάσσης Κορθύεται· πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν, ante oculos habuerit poëta, possis suspicari, Nereum, pro *mari* positum, saeuire sub tridente sc. Neptuni. Verum hoc paullo reconditius esset.

420—23.

Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per vmbram
Fudimus inſidiis, totaque agitauimus vrbe,
Adparent: primi clipeos mentitaque tela
Adgnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero. Primusque Coroebus
Penelei dextra, diuae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Ripheus, iuſtiſſimus vnus
Qui fuit in Teucris, et ſeruantiſſimus aequi.
Dis aliter viſum. Pereunt Hypanisque Dymasque
Confixi a ſociis; nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Iliaci

420 *Obſcuram* Menag. ſec. *per vmbras* pr. Hamb. *ſub vmbram* aliquot Pieriani, et Leid. 421 *Fundimus* Gud. a m. pr. et quinque Heinſ. cum binis Burm. quibus adde duo Goth. *totamque a. vrbem* Longob. Pierii. *agitamus in vrbe* ſec. Hamb. 422 *apparent primi:* alii diſtinguunt apud Pier. et *apparent primo* aliquot codd. ap. Heinſ. *clipei primos* Goth. pr. 424 *Illic* ed. Ven. *illicet* fere in libris ſcriptum; ſed v. Pier. *illico* Goth. alt. *irruimur* Parrh. 425 *Peneleo* Doruill. a m. ſec. Vide ſup. 392. *Pelenei* Sprot. 426 *procubuit* Cariſ. lib. I. Inſt. Grammat. et Macrob. IV. Sat. 3. cum Doruill. a m. ſec. 428 *viſum eſt* aliquot Burm. quem v. ad Lucan. II, 5. 429 *Confoſſi* Vratisl. *a* deeſt Montalb. qui et a m. ſec. *confiſi. ab ſociis* Exc. Burm. *Pantheu* Wall. *Phantu* Goth. alt. 430 *neque A.* Gud. c. binis aliis.

420—23. *Illi etiam* v. ſup. 370. 383 ſq. *mentita tela*, falſa, quae nos Graecos eſſe mentiebantur, vt Seru. Mox 423. *ſignant* h. l. agnoſcunt. Sic *notare* etiam vulgari ſermone et σημειοῦσθαι, τεκμαίρεσθαι. porro *ora ſono diſcordia*, ad poëticae orationis genium, pro diſcordia et diſcrepantia ſermonis; quippe qui Troiani eſſent, diuerſaque vterentur dialecto.

424—30. *Diuae a. ad aram*, in ipſo adeo templo Mineruae ſup. 403. niſi ante templum in προνάῳ vel in περιβόλῳ, vt et expreſſum vides in tab. Iliaca n. 104. — *Peneleus* hic alius eſſe debet, quam Homericus Boeotorum dux; nam is ab Eurypylo fuit occiſus, Antenoris filio, vt Pomponius Sab. ad h. l. narrat, neſcio vnde; ad Telephi filium refert Pauſan. IX, 5. f. — *cadit et Ripheus, iuſtiſſimus vnus* omnium — *et ſeruantiſſimus aequi*, qui adeo cadere non debuiſſet, communi hominum iudicio; ſed *diis aliter viſum*, de cauſſis et rationibus, quae nos homines latent. Copioſe de h. l. agentem v. Burm. Laudant

Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec vllas
Vitauiſſe vices Danaum; et, ſi fata fuiſſent,
Vt caderem, meruiſſe manu. Diuellimur inde:
Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus aeuo
Iam grauior, Pelias et vulnere tardus Vlixi,
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:

432 *Noſtro* Vratisl. *in hoc caſu noſtro* Goth. non infelici lapſu. 433 *manus* pro *vices* pr. Hamb. *ſi fata dediſſent* Leid. tert. *tuliſſent* Bigot. et Zulich. pro var. lect. quod verum putat Burm. quoniam proprie ita dici ſolet. At quid facias ſup. v. 54. *ſi fata deum, ſi mens non laeua fuiſſet.* 434 *mea* pro *manu* Sprot. 435 *Yphitus, Iphytus, Ephitus, Hyphitus, Iphicus,* in libb. 436 *Pelia et v.* Barth. codex ad Stat. XI. Theb. 310. *et* abeſt etiam a Parrhaſ. Burm. coni. *Pelias ex vulnere t. V. Vlixi* Heinſ. e libris potioribus, vt et expreſſum ap. Gell. IX, 12. vulgo *Vlyſſi.* alii *Vlixis, Vlixei.* v. Heinſ. Verſus 435 et 436. Quintil. Inſt. IX, 3, 35. laudat, vt exemplum regreſſionis. 437 Dura verbi ſubſtantiui omiſſio. *vocari* Heinſ. malebat. Heumannus, probante adeo, quod mireris, Burmanno diſtinguebat: *Diuellimur inde, I. et P. mecum (quorum — Vlyſſi) Protinus ad ſedes P. c. vocati.* mihi poſt *vocati* (h. e. cum eſſemus vocati) non plene interpungendum, ſed ſententia vsque ad *Cernimus* continuanda videtur. vt ſit: *Vlixi, Protinus — vocati, Hic vero — Cernimus.*

dant etiam Homericum Odyſſ. α, 234. Νῦν δ' ἑτέρως ἐβάλοντο θεοὶ, κακὰ μητιόωντες.

431—34. Quanto cum affectu, egregia orationis inflexione, ſe incolumem abiiſſe narrat! — cf. Senecae Troad. 28 ſqq. *in occaſu veſtro*, ſup. I, 238. *occaſum Troiae triſtisque ruinas. vices* fortunae, caſus, et quidem h. l. pugnae. recte adeo Seruius omnino per *pugnas* interpretatur. — *manu m.* ſtrage, quam inter hoſtes edebat. Bene Seru. *id eſt fortiter dimicaſſe; bi enim merentur occidi.* Centies autem manus pro pugna. At Pompon. *meruiſſe*, dimicaſſe; idem eſt merere, pugnare, dimicare. Reſpexit ſcil. ſtipendia. Iunxere alii *manu vt caderem.* Male. — *ſi fata f.* cf. ſup. 54.

436. Gell. IX, 12. laudato loco — *quum diceret vulnus, non quod accepiſſet Vlyxes, ſed quod dediſſet.*

438. *Ceu nulla prius lamenta, nec atri Manaſſent imbres.* Statius III. Theb. 122. monente Burmanno.

Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
Protecti obiiciunt: prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tecta domorum
Culmina conuellunt: his se, quando vltima cernunt,

440 *Hic M.* tres Heinf. cum Zulich. a m. fec. Male puto. *ad bella* Exc. Cortiana Saxii *que* non male abest a Goth. tert. 441 *Alta* Hamb. pr. Bigot. et Zulich. Parrhasius in marg. scripserat *atra* (*f.* pro *arta*, vt in Silio mox laudando nonnulli legunt) perperam; sed et *atra* superscripto, *acta* fragm. Vatic. *Testudo* proprie *agi* dicitur, etiam cum scutorum est. Eadem varietas ap. Silium I, 365. *condensis actae testudinis armis.* 443 *ac tela* Medic. Gud. cum aliis apud Heinf. et Pier. it. Goth. pr. quod prauum est. Etiam in Seruianis occurrit cum altera lectione. *ad tecta* nonnulli Pieriani, cum fragm. Vatic. superscripto *tecta*. *que* abest post *clipeos* in tert. Moret. *clipeisque* Hugen. vnde Heinf. coni. *clipeisque ad tela sinistras P. o.* 444 *pressant* duo, et *pensant* alter Menag. solita aberratione. *dextris f. prensant* tres ap. Burm. 445 *e contra* pr. Moret. male. v. Burm. *turres et* aliquot Pier. *tota domorum* post Medic. Pierii, Moret. tert. et Hamb. sec. pro var. lect. et idem cum altera lectione in Seruianis laudatur. *tuta d.* Moret. qu. Sunt et viri docti, qui *Culmine* legunt, h. e. a culmine, vt v. 603. sed v. not. 446 *hi* Sprot. et ed. Ven. *hisce et q.* Parrhas. et Goth. tert. a m. pr. Ceterum quorsum parenthesis hoc et sequ. versu faciat, non video.

441. *Acta testudine* scutorum haud dubie; συνασπισμῷ. Praeiuerant antiquiores poëtae graeci, vt colligas ex Quinto Cal. XI, 357 sqq. vbi simili modo oppugnantur moenia Troiae (cf. mox 443. 444.) Mox *haerent*, in prosa, admotae sunt.

442. *Postesque sub ipsos Nituntur gradibus.* simpliciter *gradus* accipiam, quibus ad ianuam palatii adscenditur. *niti*, vt eniti. — At mox quomodo hi *prensant fastigia dextris?* Commodius hoc dictum forte videatur de iis, qui scalas admouerant. An igitur *gradus* h. l. scalarum sunt? et erant vtique *fastigia* in templis et palatiis frons tecti. Ἐπάλξεις in simili re memorat Homerus. Duplex tamen h. l. pugnandi et pugnantium ordo. v. mox 445 et 449. 450. et cogitandum de veterum domorum forma, quae, cum plura tabulata non haberent, fastigium in fronte aedium habebant satis humile. — *obiiciunt sinistris clipeos ad tela protecti*, vt aduersus tela superne missa protegerent se.

445. *Culmina domorum tecta*, docte pro ipso tecto iisque rebus, quibus superior domus

Extrema iam in morte parant defendere telis:
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Deuoluunt. Alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſeruant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque leuare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, et peruius vſus
Tectorum inter ſe Priami, poſtesque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,

Saepius

447 *In* abeſt a magna librorum parte, vt fere alibi. ſed eſt in fragm. Vatic. et Medic. et al. *parent* Parrhaſ. 448 *Aeratasque trabes* antiqui codd. apud Pierium, quod recte h. l. reiicit. *aeriasque* Hamburg. pr. pro var. lect. ſed v. Burm. — *alta* in duobus aut tribus antiquis omiſſum viderat Heinſ. et in Gudiano eraſum; Pierius autem in nonnullis: *decora illa*; hoc et fragm. Vatic. habet, ſuperſcripto *alta*; quod defendi poſſit, et *decora ampla* ed. Ven. ſed *decora alta* verum eſſe, vel ex Statii imitatione apparet V. Theb. 422. 423. Adde ſup. lib. I, 429. *columnas — ſcenis decora alta futuris.* 449 *fractis* Hamb. pr. *vnas* duo ap. Burm. cum aliquot Pierianis, perpetuo vitio. 450 *Obſidere* pr. Moret. cum fragm. Vatic. Vide ad IV. Georg. 436. ſup. 332. et al. *quas ſeruant* Menag. pr. *aſſeruant* Leid. vnus a m. pr. *adſeruant* in Seruianis. *ordine longo* Bigot. memoriae lapſu, ex aliis locis. 451 *animis* pr. Moret. Montalb. ſec. Rottend. et Witt. Nec diſplicet, vt *ſuccurrere* infinitiuus hiſtoricus ſit. Vulgatam etiam fragm. Vatic. habet et Pompon. Sab. interpretatur. 452 *viros leuare* Wall. male. *et vim* Menag. pr. *vimque addere victi* coni. Heinſ. (ſcilicet, ſi *addere* pro finito modo poſitum eſt) *a. tectis* Bigot. et Wall. a m. ſec. 453 *deuius* Goth. tert. a m. ſec. 455 *quo* duo Burm. cum Goth. pr. *qua ſe infelix* Menag. pr. *cum r.* aliqui in Seru.

pars tegitur, h. e. tegulis. *tecta penetralia* eodem modo I. Georg. 397.

451. Hoc ipſo rerum adſpectu renouatum in Aenea conſilium ac propoſitum, quod iam pridem ceperat (v. 315. *concurrere in arcem*) vt regiae Priamoque ſuccurreret.

453 — 58. Cum aditus ad regiam obſideretur ab hoſtibus, poſtica porta eam intrat Aeneas et a tergo peruenit ad tectum regiae, qua parte pugnatur. Illa porta poſtica cum ornatu, quem tam vulgaris res vix videbatur capere poſſe, vt bene Segraiſius iam obſeruauit, deſignatur per quatuor determinationes: eſt *limen*, ſunt *caecae* h. e. ignotae aliis nec cognitu faciles et obuiae, *fores — peruius vſus tectorum Priami inter ſe*, h. e. qua commeare et conuenire

Saepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et auo puerum Astyanacta trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis: vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Turrim in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaum solitae naues, et Achaïa castra,
Adgressi ferro circum, qua summa labantis
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, inpulimusque; Ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit;

456 *Andromacha* alter Menag. 457 *Astyonacta* Wall. *Astianacta* alii. Totus versus deerat Goth. pr. 458 *ad* omittit Eugraph. in Eunuch. Terent. sane elegantius; sed scriptis contra dicentibus; praeter Goth. pr. Guiet. coni. *Euado hac s. f.* quod et Seruius supplet. — *inde* Sprot. 459 *iactabant vndique* Excerpta Burm. *inertia* a m. pr. fragm. Vatic. 460 *turrem* Carisius lib. I. Inst. Gramm. agnoscit. At Gellius XIII, 19. Valerium Probum *turrim* legisse testis est; nec aliter scripti v. Pierium, Heins. et Erythr. Ind. h. v. 461 *inde* Sprot. 462 *Achaia*, forma poëtae solenniore, Heins. tantum in recentioribus repererat; at accedentibus Franc. Witt. Parrh. ed. Ven. et Doruill. quibus addendi nonnulli codd. Pierii, et primo omnium loco fragm. Vatic. p. 171. reposuit Burmannus. Vulgo *Achaica*. Totus versus deerat Goth. tert. 463 *circum ferro* Parrh. *quae* Gud. a m. pr. *labentes* duo Burm. cum binis Goth. 464 *imis* Hugen. pro var. lect. ex interpretatione. In hoc et sequ. versu distinctionem mutaui. Nam sententia non absoluitur nisi post *impulimusque*. 465 *que* abest Franc. *et ea* Doruill. *Elapsa* pro *ea lapsa* Gudianus cum nonnullis aliis ap. Heins. et Burm. nec non cum Pierianis plerisque et duobus Gothanis; vitio tamen. — *ruinas* Vratisl. 466 *agmine* ed. Dan. Heins.

conuenire se inuicem commode poterant, qui inhabitabant regiam; h. e. familia regia per plures domos vel palatii partes dispersa — *postes relicti a tergo* h. e. porta, quae a tergo erat, opposita illi, quae est in aedium fronte. Duriter alii post Seruium. *ad soceros*, Priamum et Hecubam — *trahebat* accommodatum breuibus pueri gressibus; pro ducebat. Sic sup. v. 320. *paruumque nepotem Ipse trahit* — *euado* sc. hac porta ingressus regiam.

460 — 67. *In praecipiti*; turrim in editiore loco positam — eandemque altissimam — hanc e vicinis locis, vt equidem arbitror, ferreis vncis et contis quassatam

Incidit; Ast alii ſubeunt: Nec ſaxa, nec vllum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exſultat, telis et luce coruſcus aëna.
Qualis

470 Vulgo interpungitur *Exſultat telis*, quod mutaui. *coruſcat* Montalb. Wall. et ed. Ven. *ăbena* ſcriptum a ſec. manu in perueteri exemplari Gell. II, 3. teſtatur.

quaſſatam et labefactatam tandem in obſidentes deiiciunt. — *qua ſumma tabulata dabant iuncturas labantes*. Scilicet turres habebantur quatuor et plurium tabulatorum adeoque et contignationum; quarum tigna vel trabes capitibus ſuis immiſſae eſſe debent parietibus. Iam h. l. *ſummum tabulatum*, cur proprie dictum nolis, cauſſa idonea non eſt; hoc facile admittebat vncos et contos in *iuncturis* ſuis, (h. e. qua parte trabes inſertae et fultae erant pariete) quae facilius cedebant et inſertum vncum recipiebant, quam ſolidus paries; itaque *labantes*, cedentes, laxantes ſe. Seruius bene: *faciles ad reſolutionem:* et *dabant iuncturas*, plus quam *habebant;* praebebant ſcilicet aggredientibus turrim ferro. Quibus conuulſis ſuperior turris pars in oppugnantium capita decidit. (*ruinam trahit*, exquiſitius quam *facit*) Ἑλχ', ἡ δ' ἕσπετο πᾶσα Il. μ, 398. qui locus comparandus in τειχομαχίας narratione. — v. 461 *vnde omnis T. v.* illuſtrant intpp. ex Il. ν, 13. 14. etſi ipſa turris poëtae ex Il. φ, 526 ſqq. nata eſſe videtur, vbi Hectoris ſatum ex ea proſpicit Priamus cum Troianis. Egregia autem cum arte haec inſerta ſunt a poëta ad rerum faciem variandam, quod etiam Wartono obſeruatum.

469 ſqq. Expugnatur tandem regia per Neoptolemum, Achillis f. qui ipſas fores erat aggreſſus. Nam hoc eſt *ante veſtibulum ipſum* h. e. ianuam, qua illud intratur, *primoque in limine*. Egregie autem eum repraeſentauit: *exſultat*, pro pugnat. *telis et luce coruſcus aëna* h. e. armis, thorace, clipeo et galea, aereis ſplendentibus; vt ſaepe ap. Homerum λαμπόμενος ſimili in re. Il. ν, 341. ὄσσε δ' ἄμερδεν Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων.

471—75. Ad Homeri ductum, ſed ornatius et cum variatione, Il. χ, 93—95. Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' (*mala*, noxia et venenata, vt ſaepe, *gramina paſtus*) ἔδυ δέ τε μιν χόλος αἰνός, Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῇ. (*lubrica c.* — *linguis micat ore triſulcis*) ὣς Ἕκτωρ — οὐχ ὑπεχώρει. at
apud

Qualis vbi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis nouus exuuiis nitidusque iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem. et linguis micat ore triſulcis.
Vna ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; vna omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina iactant.

Ipſe

471 *In lucem* offendit poſt *et luce* verſu ſup. et quod otioſum eſt. Burmannus Homericum ἐπὶ χειῇ comparans coni. *e luſtro*, vt referatur ad: *micat arduus*, (malim vel ſic: *in luſtro c. m. gr. paſtus*) dubitat tamen an *luſtrum* de ſerpentis cubili et latebra dicatur. Mihi videbatur *ingluuies* latere in corrupta lectione, quo ducere poſſunt *mala gr. paſtus* et *tumidum*. *paſtus ingluuiem mala gramina*, paullo durius et exquiſitius, ſed propter hoc ipſum forte a librariis corruptum. *Paſcere ingluuiem* dictum eſſet vt *paſcere ventrem*; et Georg. III, 431. de ſerpente cherſydro: *hic piſcibus atram Improbus ingluuiem ranisque loquacibus explet*; ex quo loco etiam alia in hanc comparationem traducta mox videbis. Silius autem imitatione VI, 155. *Ingluuiem immenſi ventris grauidamque venenis Aluum deprenſi ſatiabant fonte leones.* 472 *ſub terram* Parrhaſ. v. IV. Georg. 43. et Sil. VI, 150. et ſaepe. *gelidum*, ſed correctum, *timidum* Doruill. 473 *Tum* pr. Hamb. *cum* aliquot ap. Burm. *conpoſitis* alter Rottend. et Leid. a m. pr. *compoſitis* ſec. Hamb. quod non diſplicebat Heinſio. Similis varietas III. Georg. 437. vbi hic idem verſus repetitur. 474 *corpore* Cod. Thuan. Macrobii V. Sat. 5. perpetua variatione. *ſublato pectora tergo* MS. ap. Pierium; male. Georg. III, 426. *anguis ſquamea conuoluens ſublato pectore terga.* 475 idem verſus III. Georg. 439. cf. Silius VI, 222. 223. 476 *Peryphas, Peryfas, Perifas* male in libris ſcriptum. 477 *Actomedon* et *Syria*, *Schiria*, *Seria* vitioſe in libris. *Autumedon* Pompon. Sab. *omnes* Medic. 478 *ſuccedunt muro* Seruius inf. ad v. 723. vbi et in MSS. *et flammam ad faſtigia iactant.*

apud Virgil. Pyrrhus non ſuſtinet hoſtem ſed aggreditur. — Porro *in lucem* v. var. lect. *tumidum*, quoniam *mala g. paſtus*, adeoque ſuccis venenatis repletus, ex vulgari hominum opinione. Expreſſere hunc locum certatim alii, vt Statius IV. Theb. 95 ſqq. Silius XVII, 448—451. XII, 6—10. VI, 155. et paſſim alii.

476—78. Occurrit Periphas apud Homerum, ſed non hic; Automedontis ἱππηλάτου, aurigae Achillis, ſaepius fit mentio. *Scyro*, inſula de Cycladibus vna, copias adduxerat Pyrrhus, ab auo Lycomede acceptas, cuius

Ipse inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit
Aeratos: iamque excisa trabe firma cauauit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Adparet domus intus, et atria longa patescunt:
Adparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatosque vident stantis in limine primo.
At domus interior gemitu miseroque tumultu
Miscetur;

479 *Correcta* vnus Leid. 480 *prorumpit* Menag. pr. *praerumpit* Venetus. *a c. rumpit* Wall. a m. pr. 481 *auratos* pr. Hamb. *ferratos* Voss. *et iam* Menag. pr. *excissa* Oudart. *cauabat* Longob.

ius filia, Deidamia, Pyrrhi mater ex Achille, cf. Il. τ, 326 sqq. Odyss. λ, 505 sqq. Sed fabulam de Achille apud Lycomedem latente Homerus non habet. —*succedunt tecto* h. e. fores adoriuntur.

479—82. *Ipse*, Pyrrhus, quis dubitet ex 469. 470. et 491. *dura limina*, ipsas fores e dura materia, ilice, factas — ipsas fores etiam per *postes* et quidem aere obductos, *aeratos*, intelligo, quos *vellit*, mouet, labefactat, *a cardine*. cf. 492. 493. Quintus Cal. X, 388. similibus fere verbis: Ὤρμηναν δὲ πύλῃσι θεηγενέος Πριάμοιο Ἀθρόοι ἐγχριμφθέντες ὑπ' ἀμφιτόμοις πελέκεσσι Ῥῆξαι τείχεα μακρὰ, πύλας δ' εἰς οὖδας ἐρεῖσαι Θαιρῶν ἐξερύσαντες. Tandem perruptae et perforatae hae ipse fores laxata afferum vel tignorum coagmentatorum compage: iamque *cauauit robora firma*, fores roboreas, *excisa trabe*, et *dedit*, effecit, *fenestram*, aperturam, *ingentem lato ore*, foramine.

483 sqq. Ad affectum haec magna cum arte traducta esse, iam alii post Scaligerum viderunt. — 485. *Armati* sunt qui v. 449. 450. memorabantur.

486 sq. Proprie *clamor*, *lacrimae*, *gemitus miscetur*, quatenus promiscue a pluribus vel diuersis fit; hinc, si quo in loco hoc factum significatur, vt h. l. in domo ipsa, *domus miscetur gemitu*. Mox *cauae* cum dilectu positum epitheton ad sonum — *vlulant* exquisitius quam *resonant*; exemplo Graecorum βοᾷν in simili re, v. c. Eurip. Troad. 29. Porro versum 486. ex Ennii Annal. II. de Albae excidio esse translatum Seruius ad h. l. notat. Ab Macrobio obseruatum non reperio. cf. inf. XI, 213 sqq. et Liuius de Alba I, 29. — *Quod matres familias errant*, discurrunt, per tecta, id ex veterum moribus tanto magis ad affectum, quod thalamo inclusae alias latebant — osculantur postes (cf. Ouid. Met. XIII, 412. 413.) quippe vltimum

Miſcetur; penitusque cauae plangoribus aedes
Femineis vlulant. Ferit aurea ſidera clamor.
Tum pauidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. Labat ariete crebro
Ianua, et emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
Inmiſſi Danai, et late loca milite conplent.
Non ſic, aggeribus ruptis quum ſpumeus amnis
Exiit, obpoſitasque euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, camposque per omnis
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Caedo

487 *Clangoribus* quatuor ap. Burm. ſolemni varietate. 490 *poſtes* ex Probi ſententia. *poſtis* alii. v. Pier. *poſtesque et* Witt. *fingunt* Ven. et Leid. vnus a m. pr. vt ſaepe alibi. 491 *neque ipſi* Heinſ. e Medic. et aliis. Vulgo *nec.* 492 *ſubferre* aliquot. *proferre* ſec. Moret. 493 *emoto cardine* Nonius ap. Pierium, Hamburg. et ed. Ven. Sane vtrumque recte dicitur, etiam a poëta: v. exempla ap. Heinſ. et inf v. 610. VI, 382. vulgatam tamen ſuauiorem eſſe puto. *remoto c.* Franc. *ordine p.* Bigot. 494 *irrumpunt* Hamburg. minus bene. *rapiunt* MS. Fabricii, bene, ſed non h. l. 496. 497 *cum ſpumeus exit Amnis et oppoſitas euincit* Hamb. pr. a manu interpolatrice. 497 *ciecit* Ven. *erupit* Macrob. V, 5. *trahit de g.* Scheffer. ex v. 499. *oppoſitas euincit* Goth. tert. 498 *arma* duo ap. Burm. *tumulo* ed. Ven. 499 *rapit* Menag. pr. vt et alibi permutatur cum *trahit.* *parat* Hamb. ſec. *frementem* Parrh.

mum vale dicturae, iamiam ab hoſte abstrahendae. Apollonium IV, 26. iam Seruius huc aduocauit; et Arioſti locum egregium *Cant.* XVII. *Stanza* 13. Wartonus.

491—93. *Vi patria.* πατρὸς ἐῢ καταείμενος ἀλκὴν Quint. Cal. XIII, 219. *ſufferre*, ſuſtinere Pyrrhi impetum non potuere nec *clauſtra*, h. e. fores roboreae v. 481. 482. firmitate ſua, *nec ipſi cuſtodes*, qui v. 485. et 449. Burmannus mauult: *ſufferre* ſc. ſe. *arietem* nolim accipere proprie; quippe quod inuentum Troianis temporibus ſerius eſt. cf. ad 441. Sed de arietatione et pulſatione ac concuſſione forium ad arietis inſtar.

494. *Rumpunt aditus*, faciunt ſibi aditum; at quanto potentius illud!

496—99. v. ſup. ad 305. vbi huius comparationis ſemina

in

Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine foedantem, quos ipse sacrauerat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi
Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
Vrbis vti captae casum, conuolsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem;

Arma

500 *Que* abest Bigot. *Atrides* pr. Hamb. 503 *Q. intus th.* Goth. pr. non male. *spes illa* legunt nonnulli apud Pierium, et sic edit. Iunt. *spes quanta* vnus Pierii, ab interpolatore. *ampla* Medic. Pierii, Gud. et Ven. cum Goth. sec. *alta* Scheffer. 506 *fuerint Priami* Oudart. *fuerunt* Franc. a m. pr. *requiris* tres Burm. *requires* Witt. Voss. et Carisius Grammat. 507 *vti* Heins. reposuit e Mediceo aliisque melioribus. Vulgo *vbi*, quod interpretamenti loco esse potest: *vbi hic* Ven. et Parrhas. *casus* Hamb. pr. *collapsaque vidit* Schol. Iuuen. ad Sat. X, 268. 508 *mediis penetralibus* et *mediis in p.* passim codd. ap. Pierium, Heins. et Burm. manifesta corruptela exquisitioris formae: *medium in p. hostem.* vide sup. I, 348. et saepe alibi. cf. Burm. *in* ommissum in nonnullis.

in locis Homericis et Lucret: sed ornatius omnia Virgilius suoque more. Expende singula — *fertur cumulo* aqua cumulata. v. sup. 105. *insequitur cumulo praeruptus aquae mons.*

499. 500. Καὶ τὸν φυτεργὸν Πρίαμον — τοῖςδε δ' εἶδον ὄμμασι Αὐτὴ κατασφαγέντ' ἐφ' ἑρκίῳ πυρᾷ Eurip. Troad. 481 sqq.

501. *Centum nurus* latius dictum, quinquaginta enim erant filiae, totidem filiorum vxores seu nurus. Mox 503. *quinquaginta thalami* secundum Homer. Il. ζ, 243 sqq.

502. In toto loco ante oculos Enniana illa apud Ciceronem ex Andromacha p. 236. ed. Hessel. *O pater! o patria! o Priami domus — Vidi ego te, adstante ope barbarica* (vt hic v. 504.) — *Priamo vi vitam euitari, Iouis aram sanguine turpari. foedantem* plus quam cruentantem. *sacrauerat*, accenderat diis Penatibus.

503 — 5. *Q. illi thalami*, illi tam magnifice exstructi, — *procubuere. Barbaricum aurum* h. e. Phrygium, vt saepe poëtae. vide vel Cerdam et Guellium, quosque Burm. laudauit. cf. inf. XI, 769. 770. — *postes spoliis superbi*, ornati, Romanorum notissimo more. v. inf. VII, 183—86. — *Tenent D.* h. e. partim igni partim ferro grassantur.

506. 512. Cf. Excurs. ad hos versus.

Arma diu ſenior deſueta trementibus aeuo
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtis.
Aedibus in mediis, nudoque ſub aetheris axe,
Ingens ara fuit; iuxtaque veterrima laurus
Incumbens arae, atque vmbra conplexa Penates.
Hic Hecuba et natae nequidquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempeſtate columbae,
Condenſae, et diuom amplexae ſimulacra ſedebant.
Ipſum autem ſumtis Priamum iuuenalibus armis
Vt vidit: Quae mens tam dira, miſerrime coniux,
Inpulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, et ſacra longaeuum in ſede locauit.
Ecce autem elabſus Pyrrhi de caede Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hoſtis
Porticibus longis fugit, et vacua atria luſtrat

Saucius.

509 *Senio* Goth. pr. *diſtincta* Wall. *timentibus* Rottend. ſec. 510 *nec quicquam* Franc. cum al. 511 *hac denſos* tres Burm. *moriturus fertur* Oudart. *ad hoſtes* aliquot Pierii codd. 515 *altaria cingunt* Goth. tert. 517 *ſedebant* Heinſ. iterum reduxit vetuſtiorum codd. etiam Pierianorum auctoritate; et recte idem Burmannus monet conuenire τῷ *altaria circum et condenſae.* Vulgo *tenebant*, quod cum multis aliis Medic. a m. pr. habet et Ge. Fabricius ex Ouid. XIII. Met. 413. deſcendere volebat. *ferebant* alter Moret. 518 *iuuenalibus* Heinſ. cum Medic. et aliis melioribus etiam Pierii. Vulgo *iuuenilibus*. at poëta rarius ſequi debet. 521 *non def.* Montalb. *def. aſtis* Menag. pr. 522 *meis* Montalb. male. v. I, 232. III, 489. Burm. 524 *Vel m.* Parrh. *affata* plures Burm. 525 *longaeuom* Gud. *in* abeſt Excerptis Burm. et Goth. tert. *a ſede* Bigot. 528 *fuit* duo Burm. vt fore alibi. *fugiens vacua* Bigot.

519. *Mens dira*, quae dira, male ominata, abominanda conſilia agitat.

525. *Sacra ſede*, ara. v. 513. 515.

528—30. *Porticibus longis.* Si Homerica et non ſua potius tempora ſecutus eſt, αἴθουσαν expreſſit, quae αὐλὴν ab vtraque parte ornabat. Mox *luſtrat* h. l. diſcurſu,

Saucius. Illum ardens infesto volnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamque manu tenet, et premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est coelo pietas, quae talia curet,
Persoluant grates dignas, et praemia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios foedasti funere voltus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed iura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.

529 *Infecto* sec. Moret. et ed. Dan. Heins. *infausto* Menag. pr. *infesto in vulnere* Oblongus Pierii, saucius enim erat Polites; quod ferri posset. 531 *euasit et ante p.* quidam Pieriani, e glossa. 532 *et vitam multo* Wall. *fundit* plerique Pieriani. 533 *in* deest sec. Menag. Hamb. sec. et Parrh. quod et ipse h. l. abesse malim. *media iam in* pr. Moret. vide sup. 508. 535 *Ac tibi* ed. Ven. *Et t.* Voss. *pro scelere tanto* pr. Hamb. 536 *si qua coelo* Bigot. *si qua coelo est* Doruill. *in coelo* Leid. *est pietas coelo q. t. curat* Menag. pr. *curent* Medic. et Parrh. 539 *f. vulnere v.* Ven. Parrh. sec. Hamb. et Goth. pr. *sanguine* Bigot a m. pr. Doruill. et Wall. quae sollennes sunt aut aberrationes aut interpolationes. Posterius quidem non displicere video Burmanno V. Cl. ad Antholog. Vet. Lat. p. 338. nec quod ad sensum attinet, dissentias; sed *funus* haud dubie exquisitius poëtaque dignius. *Fecisti, patrios f. et v.* sec. Moret. *vultos* Medic. pro *voltus*. v. Heins. 540 *a quo te* Reg. 542 *exhibuit* Bigot. *que* abest a nonnullis Pierii, Heins. et Burm. 543 *recessit* Parrh.

discursu, et *vacua* cum dilectu, vt significet Troianos iam fuga dispersos, cf. Burm. ad Val. Fl. IV, 21. — *infesto vulnere insequitur*, infeste, hostili more, vt vulnus inferat; sed alterum multo magis poëticum, *vulnere infesto*. *Vulnus* de telo h. l. post alios accipit Burm. vt saepe vulnus reddi potest. cf. inf. VII, 533. X, 140. XII, 376. scil. quando de telo ita agitur, vt vulnus ab eo factum simul memoretur. — *premit hasta*, exquisitius quam transfigit. cf. IX, 330.

533 — 543. *Media morte*, praesenti mortis periculo. *abstinuit*

Sic fatus senior, telumque inbelle sine ictu
Coniecit: rauco quod protinus aere repulsum,
Et summo clipei nequidquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori. Illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc

544 *Fatur* Bigot. et Leid. vn. 545 *Proiecit* Parrh. quod admodum se commendat, vt hoc verbo irritum ictum notet, vel Burmanno iudice. — *repulsum est* Puget. Parrh. et ed. Ven. cum Goth. tert. *sepultum* et *sepultum est* e suis codd. laudat Pierius, vnde Gifanius faciebat *repultum*, antique pro *repulsum*; Male. v. Burm. 546 *E summo* Vratisl. vt dudum ipse malueram. *et* non citat Lutat. ad Star. I. Theb. 377. *repellit* alter Hamb. 547 *Cum P.* tertius Moret. *tum* sec. Moret. 548 *illic* Zulich. et mirum veteres *illi* pro aduerbio h. l. accepisse. Sic Donatus et Seruius. *fata* sec. Moret. Sprot. et Donat. ad Terent. ap. Heins. *dicta* Nonius in *triste*. Sed v. not.

sinuit exquisite, continuit se. — *pietas* h. l. respectus ac miseratio eius, qui indigna patitur — *grates* h. l. poena. et sic *praemia* frequentius. — *patrios foedasti funere vultus*, grauissimis verbis et atroci spectaculo accommodatis. Re funebri pollui et contaminari homines, religiosa erat opinio; et adsperso eius, qui caeditur, cruore foedatur, cruentatur, aliquis. h. l. ipsi *vultus*, tantum non adspersi et contaminati *funere*, caede, sanguine. *funus* per cadauer interpretatur Seruius. Forma versus 540. *At non ille* sqq. illustratur a Burmanno V. Cl. ad Anthol. Poët. Lat. p. 338. — *in hoste* exquisitius quam *in hostem*. v. Drakenb. ad Liu. XXVIII, 43, 8. Respicit autem redditum Priamo cadauer Hectoris Il. extr. — *iura fidemque supplicis*, τὸ ὅσιον τῆς ἱκετείας, sanctitatem supplicis, nam de *fide* proprie dicta et supplici data h. l. agi nequit. Sed supplex *in fidem alicuius* h. e. tutelam venit; debetur itaque ei *fides* h. e. incolumitas. — *sepulcro*, ad sepulturam — *in mea regna*, in regiam. Sequutus est nostrum Seneca Troad. 1103.

544—49. *Sine ictu*, quod vulnus non faceret, non penetraret; sed perforato corio, quo scutum erat inductum, ab aere resiliret. κωφὸν βέλος dixit Hom. Il. λ, 390. — *rauco aere*, aereo clipeo, qui percussu raucum sonitum edebat — et, *nequicquam*, sine effectu et vulnere — *pependit* in clipei pelle, vt Burm, Male Seruius. Saepe talia apud Homerum, v. c. Il. γ, 347 sqq. — *tristia facta*, atrocia h. l. Mox de sarcasmo ex Homero ducto: *Referes*

Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit et in multo labsantem sanguine nati,
Inplicuitque comam laeua; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, et prolabsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiae. Iacet ingens litore truncus,
Auolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

550 *Hoc* Heins. consensu codicum, etiam Pierianorum; vulgo *haec*. 551 *laxantem* Ven. pr. Hamb. et Goth. pr. 552 *impleuitque* sec. Hamb. *coma* Gud. a m. pr. non male, si *laeuam* legas cum Burm. 553 *scapulo* Sprot. a m. sec. et Witt. *addidit* idem cum Goth. sec. 554 *Haec finis* v. Gell. XIII, 20. et Heins. ad Aen. III, 145. *Hic f.* duo Goth. *Hic f. Priami, hic fatorum exitus* Francian. *hac exitus illum sorte tulit* coni. Heins. 555 *et lapsa* aliquot ap. Burm. 556 *populis quondam* Parrh. et Wall. 557 *aequore* pro *litore* Doruill. Burmannus coni. *limine* sc. regiae. Non est sollicitanda bona lectio, quam confirmant Manilius et Seneca. v. not. 558 *auolsumque* Gud. cum Medic. *abscissumque* Oudart. et Leid. vnus; sed atrocius *euulsum*. v. Burm.

Referes ergo haec etc. videndus Popius ad Iliad. XIII, Obs. 31.

550 sqq. Seneca expressit Troad. 44 sqq. (vbi *Aeacidae* retinendum)—*implicuit comam*, ergo cum ceteris armis v. 509 sq. galeam non sumserat—*extulit ensem*, non, vagina extraxit, monet Burmannus, sed sustulit; intentauit. Versu tamen 529. 530. *hasta* vtebatur Pyrrhus.

554—59. Epiphonema ad commiserationis affectum praeclare compositum; simplex tamen et obuium. Placet non minus illud de Achille ap. Ouid. Met. XII, 615. 616. *forte*, fatali necessitate. Seru. *Asiae*, magnae saltem partis Asiae minoris. v. Strab. XIII. p. 875 A—*regnatorem populis*, pro populorum.—*iacet ingens litore truncus*. Scilicet insepultum proiectum fuit Priami corpus: (vel Ennii versibus notum ap. Cic. Tusc. Qu. I. c. 44. Adde Senecam Troad. 54 sq. Auson. Epitaph. 23. quod ex nostro adumbratum est) et quidem *ad litus tractum; et illic relictum sine capite*, vt Pompon. Sab. quae vnice vera interpretatio, obuia eadem in Seruianis; vnde etiam intelligitur, ad Pacuuii tragoediam poëtam respexisse; quamquam locus qui ibidem adscriptus fuerat, excidit. Sed imitationem notarunt viri docti ex Manil. IV, 64. 65. *Priamumque in*

At me tum primum saeuus circumstetit horror:
Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Vt regem aequaeuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: subiit deserta Creüsa,
Et direpta domus, et parui casus Iuli.
Respicio, et quae sit me circum copia lustro,
Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere aut ignibus aegra dedere.
[Iamque adeo super vnus eram: quum limina Vestae
Seruan-

559 *Vt me* Menag. sec. *cum primum* quatuor Burm. *at mecum p.* Witt. *error* Hugen. 561 *funere* Oudart. et Parrh. a m.pr. v. sup. 539. 562 *subit et* multi Pierii, Heinsii et Burm. Cur vero ante *Subiit* maiore distinctione sententiam iugulent vulgo editiones, non video; itaque eam mutaui. 563 *vt d.* codices ap. Pier. *et deserta* alii ap. eund. 564 *Despicio* Oudart. *me circum* Heins. e codd. vt mollius; vulgo *circum me.* In Wall. a m. pr. *quae sit rerum mihi copia.* 566 *dederunt* Bigot. 567 Versus hi XXII. vsque ad v. 588. ab omnibus Pierii

in litore truncum, Cui nec Troia rogus, et Seneca ex hoc eodem loco Troad. 140. *magnoque Ioui victima caesus Sigea premis litora truncus. Litus* de Troia, tanquam *litorali plaga*, accipere, durum arbitror. Quod Seruius addit, Pompeii tangere historiam Virgilium, hoc eo dumtaxat pertinet, quod huius loci maior ac suauior aliquis sensus esse debuit Romanis, qui Pompeii simile fatum memoria tenerent — *sine nomine corpus*, sine nota, qua agnosci posset, quatenus sine capite et vultu erat.

559 sqq. Hic artem poëtae agnosce. Quis Aeneae in patrem, omninoque in suos, pietatem nunc eum rerum cardinem fore exspectabat, quo narratio ad id, quod rerum caput erat, Aeneae discessum, conuerteretur? Et quam accommodata haec Aeneae personae! et quam apta ad studia nostra animosque in virum tam eximiae pietatis coniiciendos?

563. *Direpta domus*, in prosa, direptio domus meae animo obiiciebatur, quasi iam facta. Mox *copia* docte pro copiis, notant Grammatici. cf. Burm.

565. Aeneam e turri pugnantem meminisse necesse est, supra v. 458. 460 sqq. Incendio iam per regiam Priami sparso desiliunt alii in terram, alii in ignem. *corpora aegra*, quia *defessi* pugnando, exhausti viribus.

567 sqq. v. Excurs. ad hos vers.

567—74. *Super vnus eram*, οἰώθην Homericum. vt Il. λ, 401. *Erranti;* ergo Aeneas iam de turri

Seruantem, et tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida adspicio; dant clara incendia lucem

N 4 Erranti,

Pierii, Heinsii et Burmanni codd. aberant, excepto Menag. alt. in quo recentiore manu erant adscripti, addita subscriptione: *Ista metra non sunt de textu.* In nonnullis ap. Burmannum (non in omnibus libris, vt Catroeus iactat) non hic, sed initio Aeneidis exarati reperiuntur. Neque hos versus Seruius, Donatus et Pomponius interpretantur. Desunt etiam in edd. nonnullis antiquis, sed paucis. E Codicibus vnum Doruillianum Burmannus memorat, in quo illi legebantur. At e nostris Gothanis primus et secundus eos exhibent, vt et Bongarf. alter in Excerptis Cortii et Vaticani nonnulli, sed omnes recentiores. v. praef. Bottarii ad Fragm. Vatic. p. VIII. Iam hos versus Virgilianos esse, non est, quod dubites, si eorum indolem et numerosam venustatem exquiras. At relictos mox ab ipso vel ab aliis resectos esse necesse est. In Doruilliano adscriptum erat: *Tucca et Varus* (l. Varius) *detraxerunt haec Virgilio carmina, quum emendarent hunc librum iussu Octauiani* (cf. Vitam Virgilii c. 14. 15.) Et in Hamb. sec. et in Guelpherb. vno, quod in Excerptis Cortii notatum video, similis nota occurrebat, addita ratione: *Sed Tucca et Varus hoc* (quod Aeneas Helenae manum inferre volebat) *non competere stilo heroico, quia turpe esset viro forti in mulierem manus iniecisse, illos subtraxerunt.* Hausta videntur haec ex Seruio, quem v. ad v. 592. vbi additur alia caussa, cur sublati fuerint, quod contraria his (et sup. versibus 310 sq. *iam D.*) dicantur Aen. VI, 510 sqq. Quod quidem paullo grauius, alterum vero leuissimum est argumentum; non enim indecorum videri Aeneae, quod Helenae, omnium malorum caussae, conspectu, paullo grauius exarserit, si penitius rem inspicias, facile intelligas. Neque sine iis versuum 589. 592. 594. 595. sententia constat. Si tamen sublati fuere ii versus, Tuccae et Varii iudicio, aut forte ipsius Virgilii, cum in eius autographo essent expuncti, melioribus nondum substitutis, mirandum hoc non est, quod sententia sine illis versibus constare nequit, cum sublati quidem illi, non autem totus locus immutatus nec in expunctorum locum alii repositi sint, nec reponi potuerint. In Seruio P. Danielis leguntur haec ad v. 566: *Post hunc versum versus fuerunt, quos Tucca et Varus obliti sunt,* vt in poëmatis recensu siue casu, siue alia de caussa, forte, quia in poëtae autographo erant in margine scripti, omissi fuerint. Enimuero panno illi assuto parum fidei haberi potest; et videtur *obliti sunt* praue pro *omiserunt* dictum esse. Defenderunt hos versus multi ap. Burman. suo quisque more, quos vide; Franc. inprimis *Campani* Quaestionem Virgilianam super h. l. et cum iis Trappium ad h. l. 567 *lumina* ed. Iunt. *vasto* Rottend. sec. a m. sec. *vaste* et *vastae* aliquot ap. Burm. 568 *tacita* Voss. 569 *Tyndaridem* ed. Ven.

turri vel tecto regiae desiluerat vt sup. v. 528. — *inuisa*, abdita. et per regiam errabat vacuam, Sic melius, puto.

575 sqq.

Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaum et deserti coniugis iras
Praemetuens, Troiae et patriae communis Erynnis,
Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
Vlcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenas
Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?
Non ita. Namque etsi nullum memorabile nomen
Feminea

570 *Per c. tuenti* ed. Ven. 571 *obuersaque* P. ed. Ven. 572 *Et Danaum poenas* vel *poenam* alii ap. Burm. *Et D. poenas deserti et* Goth. sec. 573 *Praemetuens* Heins. cum melioribus. Vulgo *permetuens. patriae c. ob iras* Goth. sec. 574 *Argis* MS. in Seruio Dan. et Goth. sec. 575 *ignis* duo Burm. 576 *an sceleratae sumere poenas* h. e. a scelerata? vt malim inf. 585. *merentis sumsisse poenas.* Et sic iam Valesium coniecisse docet Cuning. 578 *regnata tr.* MS. in Seru. Dan. cum Goth. sec. sed v. Burm. 579 *patris* alter Menag. 580 *et* deest nonnullis. 581 *ferro Priamus* Goth. sec. *ferro vt P.* Menag. *ferro Priamo vt* tres Burm. alius *f. Priamus vt.* Reg. *ferro pro Priamo vt Troico.* Iuntina *a. ignis.* 582 *sudaret* vel *sudari* Reg. *sudauit* al. in Seru. Dan. Porro Heinsius post Vales. coni. *vndarit.* sed v. not. et Drakenb. ad Sil. II, 455. *Dardanio* vnus Guelph. in Exc. Sax. *Dardanidum* alius.

575 sqq. Sequentia ex Euripideis expressa in Oreste v. 1132 sqq. *Exarsere ignes animo* pro vulgari *animus ira exarsit. subit ira* h. e. impetus ex ira, vt vlciscerer excidium patriae — *sceleratas poenas*, paullo insolentius, pro, poenas a scelerata — 579 — 582. *coniugium*, coniugem pristinum, — *patres*, parentes — *Phrygiis ministris*, Troianis captiuis illi in seruitium addictis — *sudarit sanguine*, madefactum, humectatum. Ex Enniano: *Terra sudat sanguine* apud Nonium in *sonere.* Vide alia apud Cerdam.

583 — 87. *Non ita*, οὐ δῆτα. Vulgo *absit hoc! Nequaquam.* — *nullum m. nomen*, nulla gloria — *tamen laudabor*, quod extinxerim. *nefas* h. e. nefariam feminam Helenam — *animumque explesse iuuabit Vltricis flammae.*

Feminea in poena eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, et ſumſiſſe merentis
Laudabor poenas: animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammae, et cineres ſatiaſſe meorum.
Talia iactabam, et furiata mente ferebar;]
Quum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam; qualisque videri
Coelicolis, et quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque haec inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?

584 *Habet haec* quatuor Burm. et Seru. Dan. cum Goth. ſec. Male. 585 *tanti et ſ.* ed. Ven. *merentes* alter Menag. cum MS. in Seru. Dan. et ſic explicat *merentis* Heinſius. Enimuero vide annon malis *poenas ſumſiſſe merentis* exquiſite pro *a merente.* 586 *animum expreſſiſſe* ed. Ven. 587 *famae* MS. in Seru. Dan. cum vtroque Goth. et ed. Iunt. *flammam* Rottend. *famam* ſex Burm. ita vero refingendum eſſet cum Burmanno: *vltrici flamma*, non vt illam in incendium mittat, ſed vt ſatiet, placet cineres, manes ſuorum, flamma et rogo ac morte Helenae. *ſeruaſſe* Goth. ſec. 588 *ferebam* vnus Burm. *loquebar* MS. in Seru. Dan. 589 *Tum mihi* ſex Burm. cum Goth. pr. *ante oculos* Medic. ſec. Hamb. et Sprot. *tum mihi ante oculos ſeſe* Wallian. *ante oculos t. c. videnda* Franc. 590 *et clara* Bigot. et gloſſematis loco Regius. *in nocte refulſit* Zulich. a m. pr. 592 *dextramque* Medic. vt graeciſſet Maro, addit Heinſ. potius ex ſolito librarii lapſu. 594 *quid* Oudart. *quis indomitus tantas* Menag. ſec. et Exc. Burm. *tantus furor* ante Pierium legebatur. 595 *veſtri* Goth. pr.

flammae. Duriter dictum videtur de vlciſcendi ardore, ſiue iungas *animum vltricis flammae* pro flammam animi, vlciſcendi cupiditatem; ſiue, *animum expleſſe flammae v.* h. e. flamma ſ. ira vltrice, h. e. vltione. *poenas merentes* vt v. 576. *p. ſceleratas*, a merente.

588—93. Cf. ſup. Excurſ. ad I, 402. Imitatio Homeri manifeſta Il. α, 193 ſqq. vbi Minerua Achilli ſoli in conſpectum venit eumque ab ira et impetu reuocat. Ad 592. 593. cf. ibidem v. 361.

595—600. *Noſtri cura* pietas eſſe videtur matri Veneri praeſtanda in eo, vt Anchiſen ab ipſa amatum, tueatur ac ſeruet; et ſic Seruius: *et hoc loco, vt ſolet, vnam ſe de Aeneae familia*

Non prius adſpicies, vbi feſſum aetate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet coniuxne Creüſa,
Aſcaniusque puer? quos omnis vndique Graiae
Circum errant acies: et, ni mea cura reſiſtat,
Iam flammae tulerint, inimicus et hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacaenae,
Culpatusue Paris; diuom inclementia, diuom
Has euertit opes, ſternitque a culmine Troiam.
Adſpice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat viſus tibi, et humida circum
Caligat,

596 *Aſpicias* Leid. vnus. *ibi* Medic. a pr. m. 597 *Anchiſem* plurimi. *ſuper eſt* multi ap. Pierium et Burm. *coniuxque* Witt. *coniux ſuperetne C.* nullus habet. 599 *circuerant* ed. Ven. 600 *abstulerint* Bigot. *inimicusque* edd. ante Pierium. *hauſerit ignis* Oudart. a pr. m. 602 *diuum i. diuum* recte probata poſt Pierium et alios Heinſio lectio, optimorum librorum et grammaticorum auctoritate. Vulgo edd. *verum incl. d.* plerique Pieriani: *ſed enim incl. d.* Sprot. *ſaeuum i. d.* Zulich. a m. pr. *vnquam i. d.* Bigot. *Diuum i. ſummis.* 603 *ſternit a* Leid. vn. a m. pr. et Voſſ. 604 *adducta* Menag. pr. *timenti* Zulich. pro diu. lect. 605 *Mortales viſus h.* Wall. ſuperſcripto *que*. *hebetet* Franc. *tibi limina circum* Leid. vnus. *lumina* Goth. tert. a ſec. m.

familia facit. Niſi reuerentia eſt, quam Venus exigit in hoc, ne Helenae, quam ipſa tuebatur, filius iniuriam faceret. — *aſpicies*, vt poëta, pro *circumſpicies* — *quos hauſerit enſis*, vt paſſim poëtae, v. Drakenb. ad Silium V, 524. pro confodere, transigere. ἀφύσσειν Homer. vt Il. ξ, 517. hauriendo enim penetratur a vaſe immiſſo ac diffinditur aqua.

601 — 3. Sententia ex Priami verbis ap. Homerum petita Il. γ, 164. 165. adde Odyſſ. α, 347. 348. et frequens apud veteres. v. Cerda poſt Guellium. *Tyndaridis f. i. Lacaenae* ornate pro Helena οὐ γάρ τοι Ἑλένη πέλει αἰτίη etc. v. ap. Quint. Cal. XIII, 412. — *a culmine* v. ſup. 290.

604 ſqq. Pulcherrimus totus, qui ſequitur, locus partim Homeri auſpiciis Il. ε, 127. 128. vbi Minerua Diomedis viſum acuit, et Il. μ, 13 ſqq. 27 ſqq. vbi Neptunus et Apollo vallum Achiuorum diruunt (cf. imitationem Quinti Cal. XIV, 631 — 651.) partim aliorum poëtarum ductu elaboratus. Nam in Troiae excidio diis manifeſta aliqua opera ab antiquioribus poëtis tributa, vt ex imitatoribus patet. v. Tryphiod. 550 — 560. Quint. Cal. XIII, 415 ſqq. *nubem* int. caliginem, vt Hom. νέφος

Caligat, nubem eripiam, tu ne qua parentis
Iuſſa time, neu praeceptis parere recuſa:
Hic, vbi disiectas moles, auolſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque vndantem puluere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque ab ſedibus vrbem
Eruit. Hic Iuno Scaeas ſaeuiſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a nauibus agmen
Ferro adcincta vocat.
Iam ſummas arcis Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens et Gorgone ſaeua.

Ipſe

607 *Ne* Leid. duo. 608 *Hic tibi* ſec. Menag. *deiectas* Bigot. *diſcretas* Menag. pr. *disiectaque ſaxis* Hugen. 609 *ſanguine* pro *puluere* Zulichem. a m. pr. v. ſup. 582. 610 *immota* Menag. alter. *remota* Vratisl. cf. ſup. 493. 611 *ab ſ.* Heinſ. e Gud. v. eum ad III. Aen. 687. Vulgo *a ſedibus.* 612 *ſocias* Doruill. e verſu ſequ. 614 ſuppleuit Doruill. *ſaeuasque accendit ad iras.* 616 *Inſidet et v.* Bigot. *Obſedit* ſec. Moret. vt v. 450. Sed et Homerus ἐφέζετο Περγάμῳ ἄκρῃ. — *nimbo et fulgens* Medic. *nymbo fulgens* ed. Mediol. *effugiens* ed. D. Heinſ. — *limbo* Moret. ſec. pro var. lect. vt iam olim lectum, in Seruianis notatum. *clypeo* Zulich. a m. ſec. *Gorgona* Franc.

νέφος l. l. et Il. *ο*, 668. *υ*, 341. 342. Imitationes ſublimis huius loci paſſim in recentioribus obſerues. Miltonum lib. XI, 411. Taſſonem Cant. XVIII. Stanza 93. Wartonus laudauit.

606. 607. *Tu ne qua p. Iuſſa time.* propter illa quae v. 619 ſqq. ſubiunget. Mox *vndantem* pulcre v. VIII, 257.

610. Vid. Il. *μ*, 27 ſqq.

612–14. Iuno—*prima* quippe in vrbis ingreſſu — *ſocium agmen* Achiuos — *vocat*, vt apud Homerum Neptunus Il. *ν*, 83 ſqq. et Apollo apud eund. Troianos de muris Troiae inclamat. Imitatur noſtrum Statius de Venere, V. Theb. 281. Quae ſuper h. l. Spencius Polymet. p. 56. diſputat, aliena ſunt; ſed dicendum erat, alia Iunoni tribui, quatenus religioſe colitur, alia, quatenus poëticum eſt numen ad res humana vi maiores exſequendas adoptatum.

615. 616. Pallas inſidet arci Pergamo, vt ap. Homerum Apollo Il. *ε*, 460. ſed ibi ad tuendum, h. l. ad euertendum. — *nimbo effulgens et Gorgone ſaeua;* aegide. At *nimbus*, qui de obſcura fere vel atra nube dicitur, (v. Indicem) h. l. de candida et lucida nube accipiendus eſſe videtur, quod alibi

Ipſe Pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat: et ſpiſſis noctis ſe condidit vmbris.
Adparent dirae facies, inimicaque Troiae
Numina magna deum.
 Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troia:
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Quum ferro adciſam crebrisque bipennibus inſtant
Eruere agricolae certatim; illa vsque minatur,

Et

617 *Vires animosque* Wall. 619 *excipe nate* Puget. *fuga* vnus Leid. et ſic coni. Scioppius et facile eſt coniicere. Burm. coni. *arripe nate fugam*; quamquam et huius formae exemplum deſideres; vt ſit dictum pro *rape, raptim cape.* Melius eſt dicere, compoſitum pro ſimplici poſitum, vt mos poëtis, et quidem in hac ipſa voce inf. VII, 119 *eripuit* pro rapuit, excepit. Et ſimilia paſſim alibi. 620 *nunquam* Exc. Voſſ. et Medic. a m. pr. perpetua varietate. — *patrio tutum te lumine* Wall. *in limine* ſec. Menag. *limite* quatuor Burm. *patris te in limine* Franc. 622 *facies dirae* Wall. 624 *viſum eſt* quatuor Burm. *in igne* ſec. Hamburg. 625 poſt *Troia* nolim plene interpungere, vt vulgo fit. 626 *antiquam ſummis* pr. Hamb. Explendum autem: *viſa Troia verti*, euerti, *ac ruinam trahere, veluti ornus, quum eam* etc. *r. traxit.* 627 *abſciſam* duo Burm. *abciſam* Menag. alter. *actam* pro *inſtant* Codex Thuan. ap. Macrob. V. Sat. 2. memoriae lapſu.

bi non facile occurrit; niſi vnum locum inf. IX, 110. 111. huc trahas: *Hic primum noua lux oculis affulſit, et ingens Viſus ab aurora coelum transcurrere nimbus.* De nimbo capita deorum ambiente in poëta noſtro cogitare non licet. An *effulgens nimbo* eſſe poſſit e nube obſcura, vel in nube, fulgens, vt Pompon. Sab. accipit, dubito. Mox malim *effulgens et ſaeua* iungere, h. e. ſaeuiens, vibrans aegidem.

618. *In Dardana arma*, aduerſus Troianos pugnantes.

619. *Eripe* pro *fugam rape*, raptim capeſſe, accelera. v. Var. Lect. *labori* pugnae, diſcede ab armis. Ego te per hoſtes medios tutum reducam domum tuam. cf. 634.

626 — 631. Similia ex Homero et Apollonio loca laudant Macrob. V, 11. Vrſinus, Guellius et Cerda; ſed ad occiſos, non ad vrbis excidium, inſtituta, verborumque ornatu

cum

Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Volneribus donec paullatim euicta supremum
Congemuit, traxitque iugis auolsa ruinam.
Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
Expedior. Dant tela locum, flammaeque recedunt.
Atque vbi iam patriae peruentum ad limina sedis,
Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer aeui
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si coelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent sedes. Satis vna superque
Vidi-

629 *Vt t.* Wall. 630 *supremo* pr. Hamburg. 632 *Discedo* pr. Hamb. et ita ap. Macrob. *dea* alii codd. ap. Pier. Heins. et Burm. sicque duo e Goth. at v. not. *abducente* vel *adducente deo* vel *dea* aliquot ap. Pier. et Burm. *hac d.* Bigot. *deo* in Medic. emendatum ex *dea*. 633 *experior* Schol. Horat. ad Carm. sec. Perperam. 634 *Atque vbi* post Pierium Heins. e melioribus. Vulgo *Ast vbi. Ac vbi* Leid. 636 *primos montis* Sprot. 637 *exscissa* malint Guellius et Cerda, quia *excidium* inde duci debuit. Sed vtrumque dicitur. v. inf. ad IV, 425. *abscisa* alter Hamb. *perducere* sec. Moret. 639 *corpore* Parrhas. male. 640 *et rebus seruate secundis* suppletus versus in Franc. ex lib. I, 207.

cum h. l. neutiquam comparanda. Expende singula — *traxitque iugis auolsa ruinam*, plus quam *duxit*, *fecit*; et haec pro, *euellitur arbor*, *proruit*.

632. 633. *Descendo* de arce; non de turri; nam hoc iam factum v. 570. 588. — *expedior*, liberum iter habeo; vt contra *impedimur*, obstante turba. Vulgari sermone *via* ipsa *expediri*, *expeditum iter*, dicitur. — *ducente deo* ex gr. ἡ θεός, saepe exquisite pro dea. — *dant tela locum*. cf. Aen. VI, 110. 111.

638 — 640. *Exsilium pati*, praeclare de patria relinquenda. Negat se esse Troia discessurum. *integer aeui sanguis*, h. e. integri aeui, iuuentae, adeoque pro, iuuenilis vigor. Mox *agitare fugam* proprie est, de fuga deliberare. cf. Burm.

642. *Satis superque vna excidia vidimus*, exquisite; satis superque est, quod semel Troiam (ab Hercule propter Laomedontis perfidiam) expugnatam vidi et vrbi captae superuixi, ne bis idem experiar.

644. *Sic*

Vidimus excidia; et captae superauimus vrbi.
Sic o, sic positum adfati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam. Miserebitur hostis,
Exuuiasque petet. Facilis iactura sepulcri.
Iam pridem inuisus diuis, et inutilis annos
Demoror: ex quo me diuom pater atque hominum rex
Fulminis adflauit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrimis, coniuxque Creüsa,

Asca-

643 *Et* in multis Burm. deest. 644 Abfuerat ab initio hic versus a Mediceo. *dimittite* pr. Hamburg. 645 *miserabitur* Ven. et Moret. sec. 646 *petat* Hamb. sec. In fine versus *est* additum erat in edd. nonnullis ante Pierium. 647 *annis* Sprot. et Franc. male. v. Burm. 649 *igne* Oudart. sed alteram formam Virgilius sequitur. cf. Burm. 651 *Nos circum* Montalb. *effusis lacrimis* quinque ap. Burm. quod vulgare esset. *effusi lacrimas* Rottend. sec. et Exc. Burm. graecismo paullo duriore.

644. *Sic positum*, κείμενον quasi iam funus, *adfati*, extremum illud Vale! Vale! Bene Pompon. Sab. *praestate mihi funebre officium et vbi effati estis vltima illa verba, quae dici solent mortuis, discedite.* cf. ad Tibull. III, 2, 15.

645. *manu* non, mea, vt Cerda post Guellium, cum imbellis senex sit, sed hostium, vt bene Burmann quem v. *miserebitur hostis*, siue vt vel miseratione motus me supplicantem, vt vita liberet me, occidat, siue ne ignominiose tractare corpus, αἰκίζεσθαι, sustineat, adeoque *exuuias petet*, aut spoliis erit contentus; aut, ad sententiam priorem, propter exuuias occidet me. Priorem rationem Seruius habet: *dixit affectu eius, qui cupiebat interimi, vt eum hostis quasi miseratus occideret*, vt inf. IX, 495. X, 676. — Cadauer insepultum abiici, quod aliis tam horrendum, mihi graue non est.

647—49. Fundus fabulae in Hymno in Venerem v. 287—289. afflatus fulmine et secundum alios excaecatus, iuxta nostrum tantum debilitatus membrisque captus, Anchises, quod consuetudinem cum Venere euulgarat. — *annos demoror* quasi festinantes diu viuendo detineo. *Seru.* dictum vt, *morari mortem, fata, Orcum, animam.* cf. Burm. — *fulminis adflauit ventis*, quandoquidem aër fulminis iactu impulsus et rarefactus intercludit spiritum; vt alias, *aura fulminis*; vnde ipsum *adflare* ductum.

651—54. Lugubris sane et mise-

Aſcaniusque, omnisque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque vrguenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et ſedibus haeret in isdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quae iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet vrbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituraeque addere Troiae
Teque tuosque iuuat: patet iſti ianua leto,
Iamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.

Hoc

652 *Euertere* Menag. pr. et qu. Moret. vt alibi. v. Burm. 653 *obcumbere* Zulich. 654 *que* abeſt Wall. 656 *et quae* Moret. pr. *iam* deeſt Mentel. pr. Hamb. pr. a m. pr. et Leid. et placebat hiatus Heinſio; ſed bene Burmannus monuit, *iam* neceſſario h. l. requiri. *aut mihi quae f.* aliquot Pieriani. 657 *mene ferre* Zulich. et pr. Rottend. *et ferre* Medic. quod et adſcripſit Pomponius Sab. 659 *ex tota* Oudart. a m. ſec. 660 *periturae te addere* pr. Moret. 661 *Te quoque, nosque iuuat* Donat. legiſſe videtur. *iuuet* pr. Rottend. *iſtic* plurimi codd. apud Pier. et Burm. cum binis Goth. et ed. Mediol. *illic* ed. Ven. 662 *Namque* Montalb. *aderat* Zulich. *Priami multo* Leid. et Witt. et Pieriani nonnulli. *multo maculatus ſanguine* Ven. 663 *gnatum* ſcribunt plurimi ap. Pier. et Heinſ. et mox *patremque*. *qui obtruncet* Maronianum eſſe, bene notat Heinſ. et hoc exhibet Mentel. pr. a m. pr. nec facile eo carere poſſumus.

miſeranda rerum facies, ſi ſingula cogites — ſed an Wartono aſſentiaris, qui Lebrunium melius hoc argumento vſurum fuiſſe putat, quam Darii tentorio, forte dubites. Maior vtique rerum fortunaeque conuerſio in hoc cernitur, quam in familia priuati hominis. *Nos contra* orare non deſiſtimus *effuſi lacrimis*, exquiſite pro *in lacrimas* — *ne vertere ſ.* h. l. euertere, perdere, *fatoque vrgenti incumbere*, bene Seruius: Simile eſt, vt: *currentem incitare, praecipitantem impellere.*

657 ſqq. Ad patrem Anchiſen conuerſus haec dicit. Affectus nota impetum pulchre expreſſum abruptis etiam ſententiis — *tantum nefas*, vt ſuaderet rem tam nefariam. — 661. *patet iſti ianua leto* ad talem mortem ab hoſte accipiendam via patet; ea mors facile obtineri poterit. Similia loca v. ap. Cerdam.

662. 663. Refellit iſta v. 645. 646. mi-

Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, vt mediis hoſtem in penetralibus, vtque
Aſcanium, patremque meum, iuxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine, cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reuiſam
Proelia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro adcingor rurſus, clipeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem conplexa pedes in limine coniux
Haerebat, paruumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc

664 *Hocce* Moret. pr. et tert. a m. ſec. At olim lectum fuiſſe *hocc* teſtantur Grammatici, Priſcianus aliique ap. Pierium et Heinſ. quod et exhibent Montalb. Witt. et ed. Mediol. — *per hoſtes* Ven. et Parrh. 665 *Eripit* Medic. *in* abeſt Parrhaſ. *atque* duo Burm. *vsque* vitioſe in vulgaribus edd. 666 *Aſcaniumque p.* edd. vulgg. ante Heinſ. *Aſcanium Anchiſemque patrem iuxtaque C.* Parrh. 667 *mactato* ſec Rottend. et ſec. Hamb. hic quidem addito: *vel mactantem. mactatum* vel *mactatos* Wall. *maculatum* Parrh. *iactantes* pr. Hamb. vnde Heinſ. coni. *iactatos.* v. Burm. 668 *lux optima* Wall. a m. pr. errore ſolito. cf Burm. 670 *Nusquam* Pieriani aliquot; ſed e potioribus ſuis et Grammaticis exemplisque defendit vulgatam Heinſ. *vnquam* Franc. 671 *Hinc* Heinſ. cum codd. propriis et Pierianis. Vulgo *Hic. clipeo rurſusque* Wall. *clipeumque ſiniſtrae* aliquot antiquiſſ. Pier. cum Donato. 673 *comprenſa pedes* Hamb. pr. per graeciſmum. *in limina* Hugen. 674 *que* abeſt Franc. 675 *trahe in o.* Voſſ. *cape* Doruill. 676 *inermis* Goth. tert.

646. *miſerebitur hoſtis* etc. *multo de ſ.* cum dilectu poſitum epitheton, quem effudit ſine omni ſenis miſeratione — et 663. reſpicit v. 529 ſqq.

668. *Arma, viri* — ſc. quae ingreſſus domum depoſuerat. Male olim Grammatici hic argutati ſunt. v. Seru. et Pompon, Sab. *vocat lux vltima victos,* quanto potentius! quam; manet nos mors; moriendum eſt; vt et Seru. Mox 670. *nunquam* pro non, vt Ecl. III, 49. Sententiam grauius extulit Homer. Il. χ, 304. 305. — et 672. *manum inſertabam clipeo,* loro clipei vel anſae. v. ſup. 393.

672 ſq. Ante oculos fuiſſe h. l. Homerum, notarunt iam viri docti: v. Il. ζ, 394 etc. 399 ſqq. vti noſter Val. Flacco in Aeſone

Hanc primum tutare domum. Cui paruus Iulus,
Cui pater, et coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Quum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tractuque innoxia molli
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.

Nos

678 *Tua quondam* Doruill. *tua cura* Goth. sec. non male. 679 *tectum illa* Hamb. sec. *repleuit* aliquot Pier. *repleret* fragm. Vatic. 680 *Cum subito* Medic. cum multis aliis, etiam Pierianis. At *subitum* poëticum. Ortus error ex scriptura *subitū*. — *miserabile* Gud. Ven. Parrh. v. III, 26. 681 *arma* pro *ora* Ven. 682 *lenis* Montalb. sollenni vitio. 683 *lucem* Seruius, seu quisquis hoc Seruio assuit, legisse videtur. cf. Burm. — *tractuque* lectio est a Burm. reposita, de qua latius egit ad Grat. Cyneg. 362. cum enim semel *tractus flammarum* arrideret, vbique fere obtrudere eum volebat. Est tamen *tractus flammae* etiam ab h. l. alienissimus; emicare enim talis flamma, errare, lambere, tantum debuit; atque hoc est *tangere, tactus*, quod libri habent plerique omnes, etiam Medic. et fragm. Vatic. Ad *tractum fl.* referre melius possis mox, quae de stellae lapsu 693 sqq. — Maior difficultas in *molli*, quod sane accommodatissimum est τῷ *tactu*, nec tamen nisi forte in recentissimis codd. et in vett. edd. quas equidem euolui, omnibus occurrere videtur. Contra quicquid est codicum, et in his antiquissimi, Medic. cum fragm. Vatic. *mollis* habent, Parrh. et ed. Ven. cum sex Heins. et antiquo vno ap. Pier. *molles*; quomodo igitur *mollis* deseri possit, non video. Sane tum et *mollis comas* et *mollis flamma* iungi potest; sed hoc malim. *flamma mollis* est leuis, vt *mollis somnus*, vel mobilis, vt Georg. II, 389. *mollia oscilla*. Ita *leuis apex*, et *mollis flamma* sibi respondent.

Aesone et Alcimede lib. I, 762 sq. fuit — *tendebat* doctius quam *ostendebat* et *patri*, quam, *mihi*.

678. *Coniux quondam tua dicta* h. e. quae eram. Non argutandum. vt notum illud: καὶ τὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν, h. e. esse. *cui relinquor* inf. IV, 323. *cui me moribundam deseris, hospes?*

680—84. Ornate singula. cf. imitationem Val. Flacci I, 570 sqq. Flamma e capite micans ostenti et praesagii regiae dignitatis genus vel ex narratione de Seruio Tullio notum. Conf. inf. VII, 73 sqq. Doctus autem Anchises auguralis scientiae Veneris munere. Vide Ennii et Naeuii loca h. l. apud Pompon. Sab. petita ex Probo in Ecl. VI cf. Fragm. Enn. p. 11. 12. — *apex*, flamma in apicem acu-

Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera laetus
Extulit: et coelo palmas cum voce tetendit:
Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis,
Adſpice nos; hoc tantum: et, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater; atque haec omina firma.
  Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit laeuom, et de coelo lapſa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram ſe condere ſilua,

Signan-

685 *Trepidi* Wall. *manu crinemque* Hugen. 686 *ſacros* Goth. ſec. Mentel. ſec. et ed. Dan. ex compendio literarum. v. Burm. *exſtinguere* qu. Moret. et Voſſ. 687 *Et p.* Franc. 688 *Ac coeli* Rottend. pr. *et palmas coelo* Zulich. *ad coelum* aliquot Pier. *ad coelos p.* Rottend. ſec. male. cf. Burm. 690 *hos* pro *hoc* Medic. ſed a m. pr. *nos tantum et ſi quid p.* Hugen. 691 Turbatum hic quidquam olim eſſe debuit, ſi Pompon. Sabinum inſpicias: *Probus ait:* atque haec omina firma, *niſi enim petiiſſet omina, nunquam confirmari optaſſet* (an hoc ad lectionem *omina* ſpectauit pro quo in multis *omnia* legitur?) *Et Apronianus* auxilium *legit, vt ſit: Da deinde auxilium pater et firma omina.* Atqui haec conſtans omnium librorum eſt lectio. F. olim fuit: *Da deinde auſpicium. haec* omiſſum in Hugen. et fragm. Vatic. 693 *laeuom* ex Gud. *vmbram* Franc. vt alibi. 694 *magna cum* Doruill. 695 *lambentem* Doruill. 696 *ſiluam* fragm. Vatic.

acuminata, viſus is eſt *fundere lumen de vertice Iuli* h.e. lucere; vt Ouid. Faſt. VI, 636. — *inque coma Flammeus arſit apex.* Hanc rationem damnare equidem nolim et ſic *leuis* bene de flamma. Burm. tamen cum Seru. *apex* proprie dictum accipit ſc. de pileo Phrygio, qui, vt pueri, eſſe debuerit *leuis.* — *flamma viſa lambere tactu*, contactu. cf. Var. Lect. *fontibus*, docte pro fonte, et hoc pro aqua.

690. *Aſpice nos*, pro vulgari, *reſpice. hoc tantum*, ſc. plura a te non peto. cf. Burm. — *haec omina firma* ſecundum auguralem diſciplinam. cf. h. l. Seru. Pompon. Hoc ſtatim fit, dum laeuum tonat. cf. Odyſſ. *υ*, 97 ſqq.

693—98. Stella cadens (ſup. Georg. I, 365 ſq. cf. Spanh. ad Callim. in Del. 38.) laetum auſpicium h. l. fugae ſuſcipiendae. Reſpexiſſe videtur poëta Homerum Il. *δ*, 75 ſqq. et Apollon. IV, 294 ſqq. Mirum tamen, quod h. l. cum tonitru coniun-

cta

Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, et late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Adfaturque deos, et ſanctum ſidus adorat.
Iam iam nulla mora eſt. Sequor, et, qua ducitis, adſum.
Di patrii, ſeruate domum, ſeruate nepotem:
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troia eſt.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.

697 *Longo tum* Cuning. ex Hulſ. *limite* firmauit poſt Pier. Heinſ. e codd. Vulgg. *lumine* vel *limine* — *ſulcos* pr. Rottend. *cum l. l. ſulcans* Wall. F. mollius: *Signantemque vias tum l. l. ſ. Dat lucem.* 699 *His vero* pr. Rottend. pro var. lect. *ſe tollere* Gud. a m. pr. eleganter, modo *affari* et *adorare* ſequi poſſet. *in auras* alii ap. Pierium; — *ad aras* nonnulli ap. eundem, et Zulich. ſed v. Burm. 700 *ſanctum lumen* Zulich. 701 *quo* aliquot Pier. Leid. et Goth. ſec. ſed v. lib. I, 401. Ecl. IX, 4. 702 *nepotes* ſec. Moret. ſed v. Burm. 703 *Veſtrum o augurium* vn. Leid. v. Burm. ad Ouid. I. Ep. 101. *augurium eſt* Menag. *eſt* in fine deeſt Moret. ſec. 704 *gnate* Montalb.

cta eſt et cum ſulfureo halitu. Ad Luciferum, Veneris ſtellam, Aeneae conſpectam, traxerant alii. v. ſup. ad I, 382. Totam augurii rationem per partes explicat Seruius.

699—704. *victus*, expugnata tandem voluntate — *ſe tollit ad auras* pro ſimplici, e ſtrato ſe attollit, ſurgit. — *affatur deos*, precatur — *veſtroque in numine Troia eſt* dubiam admodum interpretationem habet, et inſolens eſt: *in numine eſſe.* Cum haec verba coniuncta ſint cum illis: *Veſtrum hoc augurium*, poëta declaraſſe videtur, *numen* ipſi ſimili ſignificatu eſſe dictum, h. e. pro *augurio, omine.* vt inf. VII, 119. Simpliciſſima itaque ratio forte haec eſt: Troia haec, quam ego deſerere, cui ego ſuperſtes eſſe nolui, (ſup. 637.) non amplius mihi Troia eſt: *in veſtro numine*, in veſtro hoc augurio, *Troia eſt*, h. e. Troia mihi erit, quocunque veſtrum augurium, o dii, ducet nos. Nam vt nouum Troiae ortum oſtendi ſibi Anchiſes putet, paullo argutius eſſe videtur, quaſi ſit: *Troia eſt in v. n.* h. e. Troia altera promittitur hoc omine, vt III, 86. *Serua altera Troiae Pergama.* Ita tamen videtur accepiſſe, quisquis Seruianis haec attexuit: *Augurium numenque veſtrum efficiat* (*immo, efficit*) *ne putem Troiam periſſe.* At Seruius ipſe hoc habet: *in vobis habeo Troiam, propter illud ſup.* 642. *Has mihi ſeruaſſent ſedes.* quod forte in priorem noſtram rationem

Dixerat ille: et iam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque aestus incendia voluunt.
Ergo age, care pater, ceruici inponere nostrae:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit:
Quo res cumque cadent, vnum et commune periclum,
Vna salus ambobus erit. Mihi paruus Iulus
Sit comes, et longe seruet vestigia coniux.
Vos famuli, quae dicam, animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, iuxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello e tanto digressum et caede recenti,

Adtre-

705 Ille *etiam* Witt. et Goth. sec. *ille quidem*, *per* ed. Ven. 706 *que* abest Voss. *voluit* Ven. 708 *subito* pr. Menag. et Ven. male. cf. inf. IV, 599. Heins. 709 *cadant* quidam ap. Pier. *cadunt* Wall. *cadet* duo Burm. *cadat* Witt. *cadit* Hamb. sec. *periclum est* Leid. vnus. 710 *mihi solus I.* Donatus legisse videtur, quod placebat Pierio. cf. Heins. 713 Heins. malebat *vrbem*; sed vtrumque vsitatum. cf. Burm. 716 *Hac* coni. Heins. *ex diuersa* Leid. vnus. *e diuerso* duo. *ex aduerso* Menag. pr. *veniamus* tres Burm. 717 *Tum* Leid. a m. pr. *saxa* Ven. 718 *bello tanto* Doruill. cum al. Pier. *ex tanto* alii eiusdem, cum Goth. tert. *et tanto* sec. Rottend. *bello egressum ex tanto* Witt.

nem interpretari possis; namque alias haec cum ceteris non satis bene conuenire videntur, vti nec illa interpretatio, quam Burm. sequitur: *in vestra potestate, tutela, Troia est.*

705. *Clarior ignis* h. l. clarior strepitus ignis, *propiusque aestus* h. e. calorem, *incendia voluunt*, ornatissime, pro flamma, incendium, propius adserpit.

711. *Longe seruet vestigia* h. e. obseruet gressus meos; e longinquo autem, ne, si multi vna exirent, deprehenderentur ab hostibus. Itaque et famulos per diuersas vias dimisit. Ita bene Cerda post Seruium.

713. *Deserta Ceres* exquisite dicta, cuius templum erat desertum vetustate vel belli decennalis tempore — *ex diuerso*, ex diuersis partibus ac viis, quibus dimittuntur.

717. Vid. sup. Excurs. ad II, 293.

721—23

Adtrectare nefas; donec me flumine viuo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros subiectaque colla
Veste super, fuluique insternor pelle leonis;
Succedoque oneri. Dextrae se paruus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis:
Pone subit coniux. Ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae: sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Euasisse viam: subito quum creber ad auris
Visus adesse pedum sonitus: genitorque per vmbram

 Prospi-

719 *Adtractare* et *attractare* in nonnullis Pier. et Burm. scriptum. — *donec in f.* duo. *flumine in vno* Hugen. 721 *Hoc* Zulich. *proiectaque colla* aliquot Pier. quod arridebat Heinsio, vt porrigeret Aeneas ceruicem ac praeberet oneri. Sed longius quaesitum hoc. *submissa* Goth. tert. 723 *paruulus* Mentel. pr. *Iulos* Moret. pr. 725 *subiit* Mentel. tert. *per o. viarum* vnus Guelph. in Exc. Cort. 727 *examine* duo Burm. cum Goth. sec. 728 *aurae terrent* sec. Moret. 729 *et* abest Doruill. *comiti onerique* duo Burm. *timebam* Goth. tert. 730 *propinquandum* Exc. Burm. 731 *euasisse vicem* Marklandi ad Stat. V, Silu. II, 152. coniectura, Burmanno improbata, sed vnice vera, et ab editore in textum recipienda. Nam neque omnem adhuc viam erat emensus, nec de via ad portas facta bis memorare attinebat; at hoc erat memorabile, quod iam omnes fortunae vicissitudines, omnia, quae timuerat, euasisse sibi videbatur; falso tamen. 732 *vmbras* sec. Hamb.

721 — 23. Superinsternor veste et pelle leonis (ante oculos habuit Il. κ, 326 sqq. vbi Agamemnon simili habitu inducitur) humeros et colla subiecta, h. e. collum, quod subiicio, submitto oneri imposito.

726 — 29. Suauiter et ex affectus veritate! Comparant Apollon. III, 953. 954. *glomerati ex agmine* (v. sup. 414.) doctior ratio; quamuis et ipsi in *agmen* colligebant se, ex hostilibus tamen copiis erant.

730 — 34. *Portis* v. Excurs. ad hos vss. *omnem viam* v. Var. Lect. — *adesse ad aures* dictum potest videri pro accedere, vel accidere ad aures. Poëticae tamen dictioni conuenientius iungere: *creber ad aures* sonitus, qui crebro, clarius clariusque, auditur.

Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.
Ardentis clipeos, atque aera micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque auia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum;
Heu! misero coniux fatone erepta Creüsa
Substitit, errauitne via, seu lassa resedit,
Incertum; nec post oculis est reddita nostris:
Nec prius amissam respexi, animumue reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
Venimus. Hic demum conlectis omnibus vna
Defuit; et comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incusaui amens hominumque deorumque?

Aut

733 *Respiciens* Ven. et Goth. tert. male. 734 *Ingentis cl.* Hamb. alt. 735 *nescio quid* duo Burm. 738 *fatoue* Doruill. 739 *errauitne viam* Franc. seu *capta* pro diu. lect. Gud. et pr. Rottend. a m. pr. cumque iis Goth. tert. *lapsa* sollemni lapsu, in Goth. pr. et multis ap. Heins. et Burm. quod mireris potuisse probari viro doctissimo. 740 *Incertum est* multi ap. Burm. 741 *animumue* Heins. e melioribus: vulgo *que. refluxi* Voss. 742 *Cereri* Moret. sec. 744 *reflexit* Exc. Burm. a m. pr. 745 *incuso* Hamb. sec. *deosque* Leid. *deumque* multi ap. Burm. et duo Goth. *hominum demensque deorum* Franc.

ditur. — *prospiciens*, quippe in humeros filii sublatus. Non ad metum referendum. — *ardentes clipeos*, relucente flamma, quippe aereos.

735 — 40. Super decoro in hoc loco seruato non male disputauit Segraisius. *numen male amicum*, inimicum, infestum, δαίμων τὶς κακός. — *mentem confusam eripuit:* duo iunxit, quae fere sigillatim poni solent. *eripere mentem:* ἐξελέσθαι φρένας; *mens confusa* perturbata: σὺν δὲ γέροντι νόος χύτο vtrumque Homericum. cf. Guell. — *nota regione viarum* pro excedo, deflecto, de viis notis, frequentibus. tum pro *via*, poni possunt *loca, partes, regiones*, per quas viae patent; hinc *regio viarum* poëtis ducta. Exempla v. ap. Burm. — *fato erepta, substititne, errauitne via.* Non enim dubitat fato esse sublatam; cf. inf. 777. Ita Seruius, non male puto. Melius tamen; *m. c. erepta Cr. fato ne subst. e. v.*

742. *tumulum antiquae Cereris*, collis, in quo antiqua Cereris erat aedes sup. 713. Male de sepulcro Potter. Gr. Ant. T. I. p. 174.

750—55.

Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe?
Aſcanium, Anchiſemque patrem, Teucrosque Penates
Commendo ſociis, et curua valle recondo;
Ipſe vrbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omnis, omnemque reuerti
Per Troiam; et rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portae,
Qua greſſum extuleram, repeto; et veſtigia retro
Obſeruata ſequor per noctem, et lumine luſtro.
Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. Inruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Voluitur: exſuperant flammae: furit aeſtus ad auras.
Procedo, et Priami ſedes arcemque reuiſo.

748 *In valle* pr. Moret. a m. ſec. 750 *renocare* Ven. et alter Menag. et Goth. tert. cum aliquot Pier. minus bene. *renouaſſe* alii aliquot Pier. *r. meos* Zulich. *r. vrbis* Doruill. 752 Cerda coni. *obſeſſaque.* v. not. Deerat verſus Moret. ſec. 755 *animo* ſeptem Heinſ. Exc. Burm. et duo Goth. intercepta *s* a ſequenti vocis initio, vt et in Medic. factum. *animum* Schol. Stat. Theb. I, 494. — *tunc ipſa ſ.* Doruill. *nunc* idem Schol. lib. I, 368. 757 *Irruere* Gud. a m. pr. *intus erant D.* pr. Hamb. eidem abeſt *et.* — *omne replebant* Menag. pr. 758 *Illicet* plerique ſcribunt. *faſtigia tecti* Schol. Cruqu. Horat. lib. II. Od. 4. et Medic. a m. pr. 759 *et ſuperant* Goth. ſec. 760 *Procedo et P.* Heinſ. cum vetuſtioribus, etiam Pierianis; et Donato vt inf. III, 349. et ſup. 632. Vulgo *Procedo ad P.* vel *Protinus ad P.* cf. Burm. *praecedo* Moret. pr. *ſedemque arcemque* ed. Ven.

750—55. *Stat*, decretum eſt apud me, vt ſaepe. — *obſcura limina portae*, porta per noctem obſcuram oculos fallens. ſup. v. 725. *per opaca locorum.* — *lumine luſtro* ſimpl. circumſpicio — 755. horror noctis vbique terret me.

761—66. *Porticibus vacuis.* cf. ſup. 528. *Iunonis aſylo*, templo, quod in arce fuit. cf. ſup. ad 567. Eurip. Troad. 32. ſimpl. ὑπὸ στέγαις παῖδ' — *pueri et matres* captiuae abducendae. Expreſſum miſerabile hoc captiuorum agmen in Tabula Iliaca n. 111. et in Polygnoti pictura ap. Pauſan. X, 25. 26. cf. inf. III, 323. Ouid. Met. XIII, 412 ſqq.

Et iam porticibus vacuis Iunonis afylo
Cuftodes lecti Phoenix et dirus Vlixes
Praedam adferuabant. Huc vndique Troïa gaza
Incenfis erepta adytis, menfaeque deorum,
Crateresque auro folidi, captiuaque veftis
Congeritur. Pueri et pauidae longo ordine matres
Stant circum.
Aufus quinetiam voces iactare per vmbram,
Inpleui clamore vias, maeftusque Creüfam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocaui.
Quaerenti, et tectis vrbis fine fine furenti,
Infelix fimulacrum atque ipfius vmbra Creüfae
Vifa mihi ante oculos, et nota maior imago.
Obftupui, fteteruntque comae, et vox faucibus haefit.
Tum fic adfari, et curas his demere dictis:

Quid

761 *At iam* Goth. fec. 762 *laeti* duo Burm. *durus* Parrhaf. in marg. cum nonnullis Pier. et Goth. tert. 763 *obferuabant* alii ap. Pier. Heinf. et Burm. follemni lapfu ex *afferuabant*. *obferuant* Parrh. *hic* Goth. alter. 765 *craterasque* Medic. *que* abeft duob. Burm. et alteri Goth. 767 Supplent verfum Venetus: *et crebris fua carpunt pectora pugnis*, Exc. Burm. *crebrisque premunt fua p. p.* Guelpherb. vn. in Exc. Cort. *et crebris pulfant fua p. p.* Wittianus: *et tacitis implent mugitibus auras.* 768 *vmbras* multi ap. Burm. et duo Goth. vt iam toties variatum vidimus. *per vrbem* coni. Heinf. fed v. Burm. 769 *viam* nonnulli ap. Burm. 770 *nec quicquam* Franc. — *iterum iterumque* aliquot Heinf. et Burm. cum Goth. fec. 771 *fine more* tert. Moret. et Leid. vnus; quod alias Virgilius amat: fed h. l. non conuenit. *ruenti* aliquot boni libri Heinf. et Burm. minus bene; nam *furere* magis ἐναργὲς quam *ruere*. 772 *vnius vmbra* Zulich. fed *ipfius* etiam Nonius in *imago*. 774 *Obftipui* fcribitur etiam hic ap. Pier. *fteterantque* aliquot Pier. et tres Burm, praue. *fteterèque* Franc. vt etiam lib. III, 48. habet. 775 *tunc* alii ap. Pier. et Goth. alter. *effari* Hamb. fec. v. fup. 700.

771. 772. *tectis vrbis*, intra vrbis moenia — *fimulacrum*, εἴδωλον, *infelix*, infeliciter amiffae Creüfae — *nota maior i.* h. e. priftina; igitur iam dea facta. Nota veterum opinio. cf. Cerda. Imitatione noftri Hylas Herculi per fomnum obiectus ap. Val. Fl. IV, 18 fqq. — 43.

774. Ex Il. ω, 358 — 60.

777. II.

Quid tantum insano iuuat indulgere dolori,
O dulcis coniux? non haec sine numine diuom
Eueniunt. Nec te hinc comitem asportare Creüsam
Fas: aut ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exsilia, et vastum maris aequor arandum.
Et terram Hesperiam venies: vbi Lydius, arua
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia coniux
Parta tibi: lacrimas dilectae pelle Creüsae.

776 *Dolori* Heinf. librorum auctoritate restituit; vulgo *labori*, vt nonnulli libri, etiam Goth. alter, forte ex lib. VI, 135. quamquam ea permutatio sollemnis. Hic tamen *dolor* potius, quam *labor*, locum habere videtur, nisi quod *labor* exquisite pro dolore ponitur. Arusianus Messius laudat: *Quid iuuat insano tantum i. dolori* Vratisl. *Quid tandem i. i. i. dolori*, et pr. Moret. *Quid tam insano*, ex compendio literarum. 778 *nec te comitem hinc asportare Cr.* vt in nonnullis legitur, olim libros obsedisse, ex Seruio patet; quod Grammatici adeo defendere satagebant. Retinuit metri vitium Cuning. Alii aliter emendare voluere; nam Medic. cum aliis: *nec te comitem hinc portare* (pr. Moret. etiam *portasse*) Hamb. sec. *nec te hinc c. portare*, duo Moret. *nec te hinc comitem portare.* Parrh. *nec te comitem asportare.* 779 *aut ille s.* ex Medic. et aliis optimis reposuit Heinf. vt iam ed. Ald. et aliae vett. Vulgo *haud ille.* sed ex Codd. non facile tale quid diiudicari potest. Witt. *haud ille sinet.* Porro *summi* Exc. Burm. *puri* Goth. alter. 780 *longum* Gud. pro var. lect. τῦ *vastum.* — *auxilia* Goth. tert. 781 *Et terram H.* Heinf. cum optimo quoque, etiam Pieriano; Virgiliano more ex Graecis ducto, vt *ad* omittatur. Vulgo tamen *Ad t.* vt et nonnulli codd. habent, et Probus in Arte. Heinf. coni. *Vt t.* Parrh. *Hesperiem.* 782 *laeto f.* Doruill. cum nonnullis Pier. 783 *res Italae* Medic. et Colot. ap. Vrsin. miro lusu. *res laeta* et *res latae* nonnulli. sed *res laetae* praeclare poëta de felici et prospero rerum statu et conditione, vt saepe alibi.

777. Il. ε, 185. οὐχ ὅγ' ἄνευθε θεῦ τάδε μαίνεται. Et similia alibi.

779. *Fas*, fatum, seu voluntas deorum. cf. Heinf.

780—84. *exsilia* pro *exsilium*, et hoc pulcre pro longo itinere vel errore adiuncta notione, quod extra patriam fit, cf. Burm. et ex *arandum* adsumendum verbum latius: *obeunda*, vt iam Seru. — *Lydius Thybris* pro Etruscus, ex vetere opinione originis Etruscorum a Lydis ductae — *arua virum* signate exemplo Graeci ἀνδρῶν — *leni fluit agmine.* Supra Georg. I, 322. *agmen aquarum*

Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumue ſuperbas
Adſpiciam, aut Graiis ſeruitum matribus ibo,
Dardanis, et diuae Veneris nurus:
Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
Iamque vale, et nati ſerua communis amorem.
Haec vbi dicta dedit, lacrimantem, et multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuisque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reuiſo.
Atque hic ingentem comitum adfluxiſſe nouorum
Inuenio

785 *Superbam* Franc. 786 *haut* vel *haud* aliquot. 787 *et tua coniux* ſupplent nonnulli verſum in Seruianis. 788 *me detinet* Hamb. *hic deſtinet* ed. Ven. 789 *ſerua nati* Montalb. *amores* Graeu. 790 *plura v. d.* Leid. 791 *Diſcere* ſec. Hamb. 792 *conatus erat* Macrob. V. Sat. 7. *colla et d.* Doruill. *circumdare brachia collo* ſec. Moret. 793 *comprenſa* Heinſ. cum Medic. et optimis ceteris. alii *compreſſa*, quod Pierius praetuliſſe videtur. Zulich. *compreſa* ſec. Hamb. *conata*; perpetuae variationes. Aliquot Pier. etiam, *manu*. 794 P[illegible]. *pennis*, *v. ſ. vento* Medic. Pierii, ex interpolatione. — *ſ. fumo* Macrob. V. Sat. 5. vt alibi: inf. V, 740. IV Georg. 449. *ferro* Leid. a m. pr. Faber emendabat *ſomnio*, quia ὀνείρῳ ἴκελος ap. Graecos occurrit. ſed *ſomno* quidni poëta aeque bene dixerit, qui et ipſe ſi excuſſus, diſpulſus fuerit, ſoluitur, diffluit, euaneſcit. Nec, ſi ſomnium cogitare neceſſe ſit, quicquam impedit, quominus *ſomnum* de eo accipias, vt ſimile plane ſit illi ap. Apollon. IV, 877. Αὐτὴ δὲ πνοιῇ ἰκέλη δέμας, ἠΰτ' ὄνειρος Βῆ ῥ' ἴμεν. 796 *hic* abeſt tert. Rottend. *effluxiſſe* duo Hamb.

rum dixerat; at h. l. abſolute Ennii exemplo Annal. V. *Quod per amoenam vrbem leni fluit agmine flumen* apud Macrob. VI, 4. Adde Lucret. V, 272. et noſtri imitatorem Stat. I. Theb. 356. cf. Cerda. Porro ad v. 781. 782. v. Excurſ. — *lacrimas Creüſae*, propter C. vt alia.

785 — 89. Praeclari verſus; metuere autem debuit, ne illa in hoſtium manus incidiſſet et captiua abduceretur. *ſedes ſuperbas*, regiam ſuperborum dominorum — 788. Magna deum Mater. cf. Exc. ad 725. — 789. plenus affectus verſus. cf. ſimilia ap. Cerdam.

792 — 94. Iidem verſus redeunt infra VI, 700—3. ducti ex Homero Odyſſ. λ, 205—7. Vnde petierunt et alii: cf. ſup. Georg. IV, 500.

Inuenio admirans numerum; matresque, virosque,
Conlectam exſilio pubem, miſerabile volgus.
Vndique conuenere, animis opibusque parati;
In quascumque velim pelago deducere terras.
Iamque iugis ſummae ſurgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum; nec ſpes opis vlla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montem genitore petiui.

798 *Ex Ilio* Heinſ. ſecundum Donati ſcripturam probabat, ſed inuito metro. Mox idem malit iungere: *miſ. vulgus vndique conu.* — *et miſ.* Rottend. tert. *mirabile* Leid. 799 *animisque* Moret. ſec. et pr. Rottend. 800 *decurrere* Gud. pro diu. lect. 802 *que* abeſt Franc. 804 *montes* Medic. cum altero Mediceo Pierii et aliquot aliis ap. Burm. Vtrumque rationem habet.

798. *Collectam exſilio*, ad fugam. Mox *opes*, fortunas int. ad naues faciendas, inſtruendas et ſic porro.

801. Vid. Excurſ. ad h. v.

802—4. *Limina portarum*, portas. *Spes opis*, auxilii patriae ferendi, vt Seru. Igitur diſceſſi. — *montem* int. Idaei iugi partem. cf. IX, 80.

EXCVR-

EXCVRSVS I. ad Aen. II. princ.

Post sermonis poëtici elegantiam poëtae doctrinam declarare nobis inprimis esse propositum, ab initio sumus professi. Cum itaque in libro altero excidii Troiani casus mira rerum varietate et iucunditate exponat, multaque, quae in Homero non occurrunt, commemoret, quandoquidem in inueniendis rebus aut in aliorum inuentis sapienter retinendis, variandis, ornandis, disponendis, eloquendis vel maxime poëtae ingenium cognoscitur, vt intelligatur, quaenam ille ab antiquioribus poëtis iam ante exposita ad proprii carminis naturam, rationem ac consilium attemperauerit, non intempestiuum fore arbitramur, si, qui ante Virgilium praeter Homerum res Troianas, excidii inprimis, de quo nunc potissimum agitur, exposuerint, quosque ex iis potissimum Virgilio ante oculos fuisse probabile sit, paullo accuratius indagemus; etsi in nonnullis nos doctioris disputationis tantum lineas ducere, in aliis nonnulla, quae copiosius iam ab aliis dicta sunt, summatim colligere non ignoremus.

Res igitur Troiani belli omnino post Homerum primum fuerunt tractatae a poëtis cyclicis, hoc est, ab iis poëtis, qui, Homeri exemplo, non modo rerum bello Troiano gestarum, quae Iliadem siue antecesserunt siue sunt sequutae, verum adeo, Proclo apud Photium teste, totius mythologiae a Coeli et Terrae inde nuptiis ad finem errorum Vlyssis, modo singula capita modo plurium capitum complexum carmine epico, hoc est, ad Homerici carminis numeros, tractandique et eloquendi modum, composito, exposuerant, et ex quibus certa dispositione a nescio quo collectis et ordinatis syntagma epicum exstabat concinnatum. Accurate de iis post Salmas. in Solin. p. 597. et Casaub. ad Athen. VII, 4. Dodwell. de Cycl. p. 802. qui soli consuli merentur, egit Schwarzius Altdorf. in Diss. de poëtis cyclicis. Adde Fabric. B. Gr. T. I. p. 281. etsi admodum pauca in hoc argumento ad liquidum sunt perducta.

Quorum autem poëtarum nomina et opera hoc cyclo comprehensa fuerint, res est partim obscura, partim controuersa, etiam inter veteres. Quo ipso constare puto, intra priuatam nonnullorum doctorum Grammaticorum opinionem totam hanc de cyclo epico praeceptionem substitisse. Neque vnquam tale corpus plurium poëtarum aliter confectum esse arbitror, quam vt grammaticus aliquis eorum recensum seu indicem faceret, et singulari forte libello aut in opere grammatico ederet. Nec facile omnes, quorum magnus fuit numerus, qui Genealogias deorum, Titanomachias, Gigantomachias, Argonautica, Thebaica,

ca, Amazonica, Heracleas, Orchomenica, et sic porro, tum in rebus Iliacis qui Νόστ. scripserunt, tali indice enumerati fuerunt. *Arctinum Milesium*, *Leschen et Eumelum* eo comprehensum fuisse plerique tradunt; sed *Antimachum*, *Stesichorum*, *Cypria carmina* inserunt alii, fide non satis explorata.

Nec tamen horum poëtarum opera, quae, vt ex nonnullis fragmentis colligere licet, tota ad Homeri non tam artem quám sermonem potius ac colorem et epicam dictionem fuit composita, aliorum studia et conatus infregit ac retardauit. Nam cum pedestris orationis vsus et cultus increbrescere inter Graecos coepisset, multique essent, qui antiquissimos mythos historiasque Graeciae, partim singularum vrbium fabulis, religionibus ac sacris, festis ac ritibus, locorum etiam monumentis, templorumque donariis consecratas, partim ex priscis carminibus, quae supererant, collectas literis mandarent; inter quos *Acusilaus Argiuus*, et *Pherecydes Atheniensis*, et si vera edidit Clemens Alex. etiam *Eumelus Corinthius*, et post hos alii θεογονιῶν auctores, genealogiis deorum ac cosmogoniis condendis inprimis inclaruerant; successerunt alii, qui Graecorum post mythicum tempus historias, adeoque etiam bellum Troianum perscriberent, inter quos nescio an primo loco *Hecataeum Milesium* ponam. Sed *Hellanici Lesbii* in Troicis rebus fides inprimis fuit probata, vt etiam Dionysius Halic. lib. I, c. 46. 47. in Troiae excidio Aeneaeque fuga narranda eum potissimum sequendum existimet; et ex Clemente Alex. I. Strom. p. 139. satis constat, eum Troiae captae epocham inter ceteros accurate definiisse. Laudantur eodem loco alii, sed nominibus tantum noti. Celebrius nomen est *Dionysii Milesii*, qui Herodoto paullo antiquior circa Olymp. LXV. vixisse traditur, et a Dodwello et aliis, etiam Schwarzio, cycli epici auctor existimatur; quod tamen totum ex nomine κυκλογράφος, quo Suidae audit, ductum esse video. Enimuero nomen illud habuisse videtur propter opera sua, quae cyclum mythicum et historicum efficiebant, eaque in hunc modum ordinanda, vt scripserit Μυθικὰ, Τρωικῶν βιβλία γ', tum Κύκλον ἱστορικὸν ἐν βιβλίοις ζ', sequebantur τὰ Περσικὰ et tandem τὰ μετὰ Δαρεῖον; in quo ipso habemus historiae catholicae scriptorem antiquiorem illis, qui vulgo habentur; et nescio annon *Polemonis Periegetae* libri simili modo dicti sint κυκλικοὶ apud Schol. Il. γ', 242. nam et is Iliaca libris tribus et Argonautica, tum alias veteres historias etiam ex titulis monumentisque collectas, scripserat.

Etsi autem cum temporum decursu ab antiquis illis epochis longius longiusque historiae procederent, tamen et sequiores

res ſcriptores ab antiquioribus Graecorum rebus orſi bellum fere Troianum, quoniam ab eo inde tempore ciuitates ac regna Graeciae ſiue ad certam formam fuerant deſcripta, ſiue futurarum opum prima initia ceperant, in principio operum ſuorum modo breuius modo copioſius repetebant; quod nec *Thucydides* facere recuſauit. Et in hunc, puto, cenſum veniunt tot ſcriptores inter eos laudati qui Troianas res perſcripſerint, quos in transcurſu modo eas leuiter attigiſſe exiſtimandum eſt. Ita ap. Dionyſ. Halic. I, 48. *Menecrates Xanthius* hiſtoriam ab Achillis funere auſpicatus narratur, exordio quoque libri ſubiecto; quo tamen ſummatim tantum, cum ad Lyciae res (τὰ Λυκιακὰ) exponendas ille properaret, Troianas res perſtrictas fuiſſe credere licet. Etiam *Calliſthenes*, cuius *Graecae Hiſtoriae* olim celebratae fuerunt, cum de Troia capta egiſſe memoratur (v. Schol. Euripid. Vet. ap. Vrſin. ad Virg. II. Aen. 255.) primo ſaltem Graecarum Hiſtoriarum libro Troianas res ſummatim narraſſe videtur, etſi hoc ita factum, vt ſeparatum aliquod opus particula illa haberi poſſet, ſuſpicari poſſis ex Cicer. V. ad Diu. 12.

Cum ab his ſcriptoribus, qui res vel vniuerſae Graeciae vel ſingularum ciuitatum certique temporis exponerent, tamen Troianum bellum non plane praetermitteretur, fieri id multo magis debuit ab iis, qui Hiſtoriarum ſyſtemata conderent, vt res Troianas omninoque totum cyclum mythicum operibus ſuis intexerent aut praefigerent. Et hoc factum vides a *Diodoro Siculo* in libris quinque prioribus, qui exſtant, in quibus eum Dionyſium maxime Mileſium ſupra memoratum exſcripſiſſe ſuſpicor. cf. lib. III, 52. vbi v. Weſſel. Idem ante eum ab *Anaximene Lampſaceno* factum, qui Alexandri tempore vixit et ab antiquiſſimis Graeciae rebus orſus (τὰς πρώτας ἱστορίας vel τὴν πρώτην τῶν Ἑλληνικῶν) hiſtoriam vsque ad pugnam Mantineenſem pertexuerat. v. Diodor. XV, 89. et Voſſ. de Hiſt. Gr. I, 10. item a Cephalaeone Gergethio, qui in primis Hiſtoriarum variarum, quas Muſas inſcripſerat, libris res Troianas attigerat, vt ex Dionyſ. Halic. lib. I, c. 49. et 58. patet; nec non Piſandri opus infra laudandum.

Adhuc res Troianae communi aliquo inter ſcriptores conſenſu erant traditae, prout ab Homero et poëtis cyclicis, ex maiorum fama ac narratione, antiquo ſermone, hoc eſt, poëtico, fuerant expoſitae. Sed cum poëtices honos inter Graecos frequentari coepiſſet, eſſentque primum, qui ſigillatim particulam aliquam ex toto illo cyclo mythico et epico decerptam carmine tractarent, ornarent et delectationis cauſſa variarent, tum alii, inprimis lyrici, qui carmina ſua ſuauibus episodiis ornare vel-

lent,

lent, ex eo tempore res Troianae quasi materiae poëticae loco esse coeperunt, qua ingeniosi homines in quamcunque formam diffingenda vterentur, vnumque id propositum haberent, vt cum probabilitate aliqua delectarent.

Ab historiae fide multo magis recessum est, cum Tragici poëtae fabularum suarum ὑποθέσεις et argumenta ex cyclo illo peterent, et pro consilio suo tragoediaeque natura varie ea tractarent, ornarent, inflecterent, noua affingerent, et saepe in diuersissimas partes traherent. Quae quidem res cum vel ex Sophocle et multo magis ex Euripide notissima sit, haerere in illa nolumus.

Iam historicis et tragicis successit nouum hominum genus, quod omnia miscuit ac turbauit, Interpretes poëtarum dico et Grammaticos, maxime ab Ptolemaeorum inde seculo, vt aliquando accuratius in libello singulari *de Seculi Ptolemaeorum genio* a nobis exponetur. Horum alii Cyclos illos in epitomen redigebant; qualem habemus adhuc Apollodori *Bibliothecam*, quam cycli epici compendium esse iam Salmas. ad Solin. p. 847. vidit, sed particulam tantum aut medium saltem opus, quo mythicum tempus comprehenderat, inter XXIV eiusdem libros περὶ θεῶν et τὰ χρονικὰ, quae historicum, vt isti ἄδηλον tempus, ex Galei mente complectebantur. Alii separatim hanc vel illam particulam ex toto orbe exposuerunt. Ita *Lysimachus* Alexandrinus τὰ Θηβαϊκὰ, et τοὺς Νόστους, de quibus inf. Excurs. V. Similiter alii Grammatici τὰ τραγῳδούμενα scriptis peculiaribus explicuerunt, quibus tragoediarum argumenta ac fabulas exponebant, interdum et commentabantur. Ex hoc genere multis amissis, nonnulla superesse videntur in *Hygini fabulis*, ex veteribus tragoediis excerpta; nam maior operis pars ex orbe Graecorum mythico est consarcinata, vt inspicienti facile apparet; nam facto a genealogiis deorum initio per Cadmeas ac Thebanas fabulas ad Argonautica, Heracleam et Troica ex more procedit.

Qui post omnes illos scriptores iterum veteres mythos, adeoque etiam Troianum bellum nouis libellis repetebant, cum antiquissimos scriptores sequi, aut tragicorum ac lyricorum ceterorumque poëtarum commenta ac lusus sollerter ab illis discernere deberent, omnia inter se miscuerunt, totamque adeo veterum mythorum rationem turbarunt, vt in plerisque difficile sit perspicere, quid ac quantum veteris vel philosophiae vel religionis vel historiae vel prisci sermonis iis subesse credendum sit. Cuius corruptelae auctores habendi inprimis Grammatici, qui commentarios in veteres poëtas scripserunt. Dum enim

illi

illi ad illuſtrandam aliquam fabulam, omnia quae vsquam legerant, nullo iudicio collegerunt et ex vno loco in centum alios, modo additis nonnullis modo reciſis, transtulerunt; perditis nunc antiquis ſcriptoribus, vnde hauſerant, ipſi ab eo inde tempore fabularum auctores, indocti pariter et leuiſſimi, facti ſunt.

Etiam Philoſophorum, Sophiſtarum ac Rhetorum opera aliqua fuit in corrumpendis mythis et hiſtoriis antiquiſſimis; illorum quidem in theogoniis maxime, horum autem in heroum rebus et Troiano inprimis bello, dum declamationum argumenta inde caperent et laudem ex eo captarent vani homines, ſi haberent, quae contra res vetuſtiſſimae fidei probabiliter dici viderentur. Habemus adeo *Dionis* Pruſ. oratiunculam de Troia nunquam capta, qua mireris multos ad eleuandam veteris hiſtoriae fidem, inprimis in Troianis rebus, vti.

Auſi etiam ipſi hiſtorici, qui veterum ſcilicet hiſtoriarum fidem ſuis temporibus et ſolito rerum gerendarum mori ac conſuetudini accommodare volebant, res Troianas in πραγματείας formam redigere, aut diuerſarum narrationum naturas ita miſcere, vt maior probabilitas nouae narrationis exſiſteret, v. c. vt Romani populi originibus a Troianis ductis conſulerent. Demetrius autem Scepſius, ὁ τὸν Τρωϊκὸν διάκοσμον ἐξηγησάμενος, vt Strabo XIII. p. 609, Grammaticus Crateti et Ariſtarcho aequalis, in Scepſiorum gratiam multa in rebus Troianis aliter ac ceteri tradiderat. v. Strabo l. c. Librum XVI. et XXIV. laudari videas ap. Athen. IV. p. 173. F. 175. A.

Cum iam Graecia a Romanis in ſeruitutem redacta cum ceteris libertatis bonis etiam accuratae doctrinae omnem habitum, tandem etiam ſenſum, amiſiſſet, deperditis iam tum aut deliteſcentibus pleriſque ex praeclaris illis antiquioribus poëtis ac ſcriptoribus, ecce tibi prouenerunt multi non poëtae, ſed verſificatores, qui ex nonnullis, qui ſupererant, poëtis cyclicis antiquis noua carmina conſcriberent, aut etiam ex grammaticorum vel hiſtoricorum doctioribus libris breuiores epitomas conficerent, cenſendas iſtas et diiudicandas fere non modo ex propria doctrina, ſed etiam ex eorum, quos exſcripſerunt, fide ac iudicio. Ex priore genere poëtam habemus non infimo loco habendum, *Quintum Calabrum*, in quo emaculando Laur. Rhodomannus, Ilfeldenſis olim ſub Mich. Neandro diſciplinae aeternum decus, tale ingenii acumen exhibuit, vt ex ſummis recentiorum temporum criticis paucos habeam, quos cum ipſo comparandos putem. Sed Quintus ille haud dubie ante oculos habuit aliquem aut plures ex veteribus poëtis cyclicis, inprimis Leſchen, vt mihi quidem viſum eſt, comparandis cum

et

eo fragmentis Leſchae et iis, quae aliunde de parua Iliade cognoſcere licuit. Sunt in eo loca egregia et quae praeſtantiore quoque poëta non indigna ſint. Alter eſt *Typhiodorus*, cuius Ἰλίου ἅλωσιν habemus, ſed multo indoctior et ſaepe ineptus homo, et cum eo *Coluthus*, in Ἑλένης ἁρπαγῇ: in vtroque tamen facile melioris venae veſtigia paſſim deprehendas, tanto gratiora illa et iucundiora, quo aridius et ſterilius ſolum eſt, in quo flores illi enaſcuntur.

Videntur aliquo tempore et tales poëtae *cyclici* eſſe appellati, qui intra belli Troiani hiſtorias ſe continebant. Factum id ſeriore aetate, quum antiquioris doctrinae mythicae ac poëticae auctores vix amplius in manibus eſſent vlli praeter Homerum et vnum forte vel alterum ex priſcis cyclicis. Qui homines ſe veteres meliores ita imitari putabant, ſi exſcriberent; et Homericos ſe iactabant, ſi Homericis verbis ac formulis verſus ſtolide compingerent. Certe in hoc genus ſcriptum eſt Epigramma in poëtas κυκλικοὺς Anthol. III, 40, 3.

Ex hoc genere infima iam aetate, infimo loco, fuit *Tzetza*, qui Antehomerica, Homerica et Poſthomerica verſibus ſcripſit parum doctis, quorum fragmentum e Cod. Auguſtano deſcriptum a Tryllitſchio iam dudum apud me eſt notis et emendationibus inſtructum ac typis paratum; ſepoſitum tamen a me ea de cauſſa, quod Mortonum, V. Cl. editionem eorum e pleniore codice Londinenſi parare nuntiatum erat. Sed is Tzetza ſtolidae iactantiae homo, non tam, quod Dodwellus augurabatur, veteres cyclicos, quam miſellos potius Grammaticos et compilatores, qui eum anteceſſerant, exſcripſit, nec ſic tamen negligendus, quippe ex quo, in tanta meliorum ſcriptorum iactura, multa, quomodo a ſuperioribus tradita fuerint, intelligi poſſint, modo quis ſatis magna doctrina inſtructus ſit.

Inter eos, qui proſaico ſermone bellum Troianum ſeriore aetate condiderunt, is qui *Dictyis Cretenſis* nomen mentitus eſt, quem adhuc latinum habemus, non indoctus fuit homo, et qui, ſi non veteres paſſim cyclicos, interdum et tragicos poëtas, tamen eos, a quibus iſti fuerant exſcripti, ante oculos videtur habuiſſe. Hunc Graeci fere recentiores exſcripſerunt, vt Ioannes Malala, Cedrenus, Tzetza et Conſtantinus Manaſſes p. 44 ſqq. in Synopſi hiſtorica a Meurſio edita. Praeter illum tamen alium adhuc Troianarum rerum interpolatorem inter ſeriores Graecos exſtitiſſe neceſſe eſt ſub *Siſyphi Coi* nomine; ex quo multa exhibere videtur Io. Malala. At *Daretis Phrygii* de excidio Troiano libellus haud dubie ineptum aliquem Sophiſtam habet auctorem et declamationis potius genus conſtituit, quo

poëtarum fabulae in historiae pragmaticae formam deflectere propositum est.

Fuere etiam olim Τρωϊκὰ *Palaephato* tributa, sed iunioris Grammatici, eiusdem forte nominis, foetus. v. Suidas h. v. Ex iis depromtum esse videtur, quod Seruium laudare video ad lib. III, 8. „quamuis Palaephatus tradat, capto Ilio Aeneam post triennium „nauigasse.„ Idem de Anio rege et sacerdote egerat. v. eundem ad III, 80. scilicet secundum antiquiores, quos exscripserat. Ad eum Ioan. Malalae quoque locum refero Chronogr. p. 101. Ex his ac similibus, qui veteres, quas narrabant, historias simul interpretabantur, fluxisse videntur absurda commenta, quibus contaminata est etiam Troiani excidii Historia in *Ioanne Antioch. Malala*, *Cedreno*, forte et aliis Graeculis, qui ex telesmatica adeo et astrologia multa intexere ausi sunt v. c. de Palladio etc. alia autem allegorice exponere, vt ipsius Tzetzae allegoriae Homericae in bibliothecis seruantur; quarum similia multa in Chiliadibus apposuit. Non eo vsque audaciae sunt progressi, sed intra Dictyis fere et Daretis commenta substiterunt scriptores deterioris aeui latini, vt Elinandus, et qui eum excerpsit, Vincent. Bellov. Specul. Histor. lib. III, 62. item Guido de Columna in Historia Troiana circa 1287 scripta et 1477. edita; quam si quis non meminerit, vnde ducta sit, non parum haereat, si tot inauditas res narrari videat.

Romanos poëtas antiquissimos quidem nihil aliud fere egisse, quam vt Graeca latine conuerterent, ab his autem aetate proximos, et omnino praestantissimum quemque poëtam, Graeca latine expressisse, Graeciae flores in viridaria Romana transtulisse et omnino ex Graecis profecisse vnice, ad eorumque exemplum poëticum aliquem sermonem, qui a pedestri oratione plane discrepat, conformasse, in confesso est. Ennius, qui Iliadis riuos in Annales suos traduxerat, Tragoedias plures latine conuerterat; et sic Tragici ac Comici veteres fere omnes faciendum sibi putauerant. Sed de hoc nunc non agitur; verum Iliadem Homeri transtulerat *Cn. Mattius*, et *Cypria carmina* infra videbimus a Naeuio latine facta, et, si alii inter Romanos memorantur, qui argumentum belli Troiani tractarunt, vt Macer Antehomerica, v. Ouid. II. Am. 18. et Posthomerica II. ex Ponto 10, 13. item Camerinus, IV. ex Ponto 16, 6. vbi v. not. ex Graecis fere eos sua effinxisse, exemplum eorum, qui superstites sunt, credere iubet.

Munita iam et patefacta est via, vt accedere possimus ad id, cuius caussa totam hanc disputationem suscepimus, vt scilicet quaeramus, quem potissimum ex veteribus poëtis Virgilius

in

in excidio Troiano enarrando sequutus sit. Esse hunc inter eos, qui interierint, facile intelligitur, quandoquidem nec cyclicorum poëtarum aliquis, nec eorum quisquam, qui proximi fuere, omninoque qui ante Virgilium vixere, ad nostra tempora peruenit. Sedula tamen multarum rerum, et eorum inprimis, qui, seriores quidem, veteres tamen exscripserunt, et Tabulae Iliacae a Fabretto vulgatae, in qua auctores adscripti sunt, vna cum Polygnoti tabula apud Pausaniam, comparatione, coniectare licet, Virgilium potissimum *Iliadem paruam* expressisse, multa tamen, vt infra in singulis videbimus, passim ex Graecis tragoediis, inprimis Euripidis, hausta intertexuisse, quod tot loca ex Hecuba et Troadibus traducta docent; et omnino Euripidem plurimum videtur probasse Virgilius. Quod autem poëtae animum inprimis ad tragoedias fructumque inde ad ornandum epicum carmen vberrimum petendum potuit conuertere et adducere, hoc fuisse arbitror, quod magna fabularum Graecarum pars ab Ennio, Accio, Liuio Andronico, Naeuio, Pacuuio, Varrone, forsan et aliis, latine erat conuersa. Proficere ex his poëta non parum debuit non modo ad narrationis varietatem, verum multo magis ad orationis poëticae, cui elaborandae inprimis studebat, dignitatem et ornatum. Etsi enim diuersissima sit tragicae epicaeque orationis indoles, tamen tragica illa oratio Virgilianae dictioni grauitatem illam, quam tantopere miramur, et maiestatem, interdum δεινότητα aliquam rhetoricam, eloquentiaeque modo copiam modo acumen, comparasse videtur. Quam procliue autem Virgilio fuerit, in bello et excidio Troiano de quo nunc potissimum quaerimus, tractando et ornando Tragicorum inuentis vti, ex eo apparebit, si tragoediarum huius argumenti copiam, inter Romanos saltem, ante oculos positam habeas. Ita Liuius Andronicus *Achillem, Helenam, Laodamiam, Protesilaum*, (nisi eadem cum illa fuit fabula) *Aiacem*,—*Equum Troianum*,—*Odysseam, Aegisthum, Hermionen* in scenam produxerat. At Naeuii fuere tragoediae *Iphigenia, Protesilaus, Telephus, Hector, Equus Troianus, Aegisthus;* Pacuuii *Chryses, Armorum iudicium, Teucer, Iliona, Anchises, Hermiona, Dulorestes;* Accii *Achilles, Telephus, Diomedes, Nyctegresia, Epinausimache, Myrmidones, Armorum iudicium, Eurysaces, Neoptolemus, Philoctetes*,—*Troades, Andromache, Astyanax, Hecuba, Iliona, Deiphobus*,—*Clytaemnestra, Aegisthus, Agamemnonidae, Aeneadae, Antenoridae;* Ennii *Iphigenia, Achilles, Telephus, Phoenix, Aiax*,—*Hectoris Lytra*,—*Andromache, Hecuba, Alexander*,—*Dulorestes, Eumenides;* (Quae Ennio vulgo tribuitur, *Iliona*, Pacuuii fuisse videtur) Varronis tandem *Cycnus, Aiax,*

 Armorum

Armorum iudicium, *Eumenides*. Harum partim fragmenta, aliarum nomina tantum ad nos peruenerunt; sic Atilii *Electra*, L. Pomponii Secundi *Armorum iudicium*; et quot non cum ipsis nominibus intercidisse putabimus!

Quae igitur poëta in sua narratione a vulgari ratione habet recedentia, aut in quibus auctorem, qui ei praeiuerit, desideres, ea ex tragicis suis in epos suum traduxisse nobis videtur; in vulgari autem narratione Iliadem paruam diximus ipsi potissimum fuisse propositam; quae qualis fuerit, paucis est exponendum.

Ilias parua, Ἰλιὰς μικρὰ, non tam totum bellum Troianum, quod tradunt, quam res Iliacas post Homericam Iliadem comprehendisse debet, si ea repures, quae, tanquam eius argumentum, Aristot. de Poët. v. 23. memorat, plus quam octo tragoediis sufficere, cum Iliadis Homericae argumentum tantum vnam, ad summum duas, suppeditet. Nam Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων καὶ Τρῳάδες, haec omnia, inquam, ad res post Hectoris atque adeo post Achillis caedem gestas spectant. Dici vix potest, quantopere viri docti, inprimis Salmas. ad Solin. p. 800 sq. in iis turbent, quae super hoc disputant. Ex particula Ἰλίου πέρσις versus excerptus esse videtur Scholiastae veteri Euripidis ap. Scalig. de Emend. Temp. lib. V. et Tzetzae ad Lycophr. v. 344. laudatus: Νὺξ μὲν ἔην μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, qui et in Tzetzae Μεθομηρικοῖς repetitus est ap. Dodwell. de Cyclis p. 803. cf. Exc. ad Aen. II, 340. Ex Ἀπόπλου carmine puto esse vndecim illos versus de Aenea ap. Tzetz. ad Lycophr. 1263. Hunc sc. a Neoptolemo captiuum deductum esse in iis traditur. cf. eund. ad 1232. vbi additur, eum post Neoptolemi apud Delphos caedem liberatum fuisse. Etiam inter auctores tabulae Iliacae adscripta: Ἰλιὰς μικρὰ λεγομένη κατὰ Λέσχην Πυῤῥαῖον. Habitus et huius paruae Iliadis auctor olim a nonnullis Homerus, vt ex auctore de vita Homeri, qui vulgo Herodotus fertur, patet, c. 16. vbi et primi duo versus occurrunt. Διατρίβων δὲ παρὰ τῷ Θεστορίδῃ ποιεῖ Ἰλιάδα τὴν ἐλάσσω (ita hic appellatur, nec audiendus Salmas. Polyh. p. 598 sq. qui Cypria carmina et Ἰλιάδα ἐλάττω vnum esse nullo argumento contendit,) ἧς ἡ ἀρχή: Ἴλιον ἀείδω καὶ Δαρδανίην εὔπωλον, Ἧς πέρι πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρηος. Fabricius, qui l. l. hoc idem repetiit, tamen mox initium poëmatis Lescheï narrat quod Horatius perstrinxerit v. 136. *Fortunam Priami cantabo et nobile bellum*, Ἀείσω Πριάμοιο τύχην πόλεμόν τε κλεεινόν. Sed is versus a Salmasio confictus et pro paruae Iliadis Lescheae primo versu venditus est l. c. p. 601. A. scilicet is Iliadem ἐλάσ-

ευ diuersam ab Iliade parua, et eandem cum Cypriis carminibus esse volebat, vt modo dictum. Sine auctoris nomine eam laudant Clemens Alex. et Vet. Schol. Euripidis ap. Fabric. B. Gr. T. I. p. 279. 280. et Pausan. III, extr. At communior sententia ad Leschen eam retulit. v. Fabric. ibid. p. 180. Ryck. p. 444. qui p. 446. contra eam sententiam disputat, sed cupide magis quam grauiter ac vere. *Lesches hic f. Lescheus*, Λέσχεως, Lesbius, Pyrrha ciuitate oriundus, ab Euseb. Hieron. ad Olymp. XXXIII. memoratur; *Lesches Lesbius, qui fecit paruam Iliadem*, vt inter antiquissimos adeo habendus sit.

Iam *Cypria carmina*, modo memorata, τὰ Κύπρια ἔπη, vel τὰ Κύπρια, apud Aristot. de Poët. c. 23. videas vna cum parua Iliade laudata, quo ipso manifestum fit, diuersa ea carmina fuisse; vti ex Pauf. X, 26. saltem hoc patet, ab Leschei Ἰλιὰς πέρσις diuersum opus fuisse. Videntur ea comprehendisse anteriora Iliadis. Certe ab Herod. II, 117. super Helenae raptu laudantur, et versus ex libro XI. ab Athen. XV. p. 682. E. F. exscriptos ad iudicium Paridis pertinuisse, facile aliquis suspicetur; sed, si libro demum *vndecimo* ea de re fuit actum, recteque ita scriptum est, quam copiose in antecedentibus libris tota de Helena et Dioscuris narratio debuit esse tractata! vt forte hic scriptor cum Salmasio p. 599. in Solin. censendus sit is, qui *gemino* bellum Troianum *orditur ab ouo*. Aliquot versus ap. Schol. Il. α, 5. recitantur, qui non longe a principio libri locum habuisse videntur: et quod triduo Paris Sparta Troiam redierit, ex Cypriis carminibus docet Eustath. p. 663. A. In iisdem fabula de Anii filiabus erat narrata, teste Tzetza ad Lycophr. v. 570. atqui et ea in belli Troiani initia incidebat; vt adeo manifestum sit, Cypriorum Carminum argumentum vix aliquid habere, quod in Virgilianum carmen transferri potuerit. Auctor varie a variis est traditus. Fuere olim qui Homerum proderent; sed diuersa in Cypriis et dissona ab iis, quae Homerus de Helenae raptu tradiderat, occurrere, iam Herodot. II, 117. monuit. Alii alium ediderunt auctorem. v. Athen. VIII. p. 334. XV. p. 682. Proclus ap. Phot. Cod. 239. Salmaf. ad Solin. p. 599. et, qui aduersus eum disputat, Ryck. de pr. Ital. init. p. 446. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 374. Hemsterh. ad Polluc. X, 85. Perizon. ad Aelian. V. H. IX, 15. et quos laudat Interpres Herodoti doctiss. ad l. c. Sed *Stasinum Cyprium* fuisse auctorem, probabilior et communior est sententia. Latine Cypria carmina reddiderat Naeuius, cuius *Cypria Ilias* laudatur Carisio; quo ipso probabile fit, eam Virgilio saltem lectam fuisse. Ex eadem forte sunt, quae Seru. ad Aen. I, 273. III, 10. recitat.

Sed excidium Troiae, de quo nobis nunc, inter ceteras Troianas res, potissimum quaeritur, quam diuersis modis tractatum olim esse debuerit, vel inde colligas, quod carmina tam multa ab antiquis memorantur Ἰλίου πέρσις, h. e. Ilii vastatio vel excidium inscripta. In libris fere ἐν Ἰλίου περσίδι inflectitur, quod tamen praeter rationem fieri videtur, vt iam Scaliger ad Euseb. Chron. p.72. a. Maussacus ad Harpocrat. in voc. καθελών, et Salmas. ad Solin. p. 800. monuerunt; nam ἐν Ἰλίου πέρσει dicendum. nec Ἰλιόπερσις recte a nonnullis scribi videtur; nam flecti deberet Ἰλιοπερσία.

Stesichori Ἰλίου πέρσις saepius veteribus laudatur, v. c. Pausan. X, 26. pr. c. 27. p. 865. Ab eodem Pausania p. 864. in verbis: κατὰ τὴν Ἱμεραίου ᾠδὴν hoc idem carmen designatur, quod lyricum fuisse videtur, sub *Himeraei* nomine; erat autem Stesichori patria Himera Siciliae; adeoque male inde nouum auctorem nonnulli effinxerunt. Etiam in Iliaca Tabula inter auctores, e quibus artifex Iliadem suppleuit, Ἰλίου πέρσις κατὰ Στησίχορον legitur. Alia Ἰλίου πέρσις inter veteres lecta fuit, a Stesichori carmine diuersa, quod vel ex Pausania X, 25. 26. patet, qui vtramque seorsum memorat. sed is vt alteram Stesichoro relinquit, ita alteram p. 861. Lescheo tribuit, cui vicissim Iliadem paruam detrahere videtur; vt adeo, quoties Pausanias Lescheum laudat, de Ἰλίου πέρσει intelligendum sit.

Cum apud Aristot. de Poët. c. 23. Ἰλίου πέρσις inter partes Iliadis paruae memoretur, suspicor siue partem hanc seorsum habitam, tanquam singularem libellum, cuius auctor nec omnibus esset notus, siue nomine deceptum fuisse Pausaniam, qui vnam tantum Ἰλίου πέρσιν viderat, vt ad Lescheum alterum etiam carmen hoc titulo vulgatum referret.

Apud Euseb. Hieronymi MCCLIV. *Arctino Milesio*, praeter *Aethiopida*, de qua v. Excurs. ad I, 489. tribuitur *Iliaca vastatio* (Ἰλίου πέρσις). Cum nemo alius huius carminis meminerit, leuis interpolati Hieronymi auctoritas esse possit, nam siue ex margine, quo quis similis carminis erat recordatus, siue ex interpretatione Aethiopidis, irrepsisse videri potest. Enimuero ea, quae ex *Arctino* Dionys. Halic. lib. I, c. 68. et 69. de Palladio narrat, vix aliunde, quam ex hoc carmine, petita esse possunt.

Sacadae, non, vt vulgo legitur, *Acati*, Argiui, Ἰλίου πέρσιν ex Athenaeo XIII. p. 610. C. (cf. Maussac. ad Harpocrat. in καθελών) laudarunt iam alii, etiam Vrsinus ad Virgil.

Sed excidium Ilii non minus persequuti videntur, qui τὰ Τρωϊκὰ condidisse narrantur, inter quos *Syagrus*, qui omnium primus

primus iam ante Homerum argumentum hoc tractasse ferebatur, sec. Aelian. V.H. XIV, 21. tum *Metrodorus Chius* apud Athenaeum p. 184. A. tandem *Hegesianax* Alexandrinus apud eund. IX. p. 393. E. ὁ τὰ Κεφαλίωνος ἐπιγραφόμενα Τρωϊκὰ συνθεὶς, quod ita interpretandum arbitror, vt ex maiore Cephalionis opere, Musarum nomine inscripto, res Troianas excerptas aut in epitomen redegerit aut ampliauerit. Sed horum operum omnium lectio ac fama intra paucos viros doctos et intra breue tempus substitisse videtur.

Fuere et Tragoediae Troiae excidium titulo praeferentes: vti Iophontis ap. Suid. h. v. ex certa virorum doctorum emendatione, et Sophoclis Ἰλίου ἅλωσις ap. Strab. XIII. p. 608. Neque Nicomachi Πέρσις ἢ Πολυξένη alio trahenda esse videtur, vt nec Phormios Ἰλίου πόρθησις; at Timothei πέρσαι ἢ Ναύπλιος leg. πυρσοὶ vel πυρσά. De Sophoclea tamen fabula admodum dubitandum esse putamus, an vlla exstiterit. Nam primum totus ille locus: Σοφοκλῆς γοῦν ἐν τῇ ἁλώσει τοῦ Ἰλίου παρδαλέαν φησὶ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἀντήνορος προτεθῆναι σύμβολον τοῦ ἀπόρθητον ἐαθῆναι τὴν οἰκίαν, totus igitur ille locus ab aliena manu, margini forte appositus, in contextum venisse videtur; nam Demetrii Scepsii narrationem intempestiue satis interrumpit, nec cum ceteris cohaeret; etsi res ipsa etiam apud Pausan. X, 27. in Polygnoti tabula occurrit. Sed et dubitari potest, an is ipse, qui verba adscripsit, nouam aliquam fabulam Sophoclis hoc nomine declarare voluerit. Narrare enim voluisse videtur rem, quae capta Troia inter ceteros casus contigerit; multoque magis ea exposita esse debuit in fabula Sophoclea Ἀντηνόριδαι, passim a veteribus laudata, quae ad eam narrationem instituta fuisse videtur, quam Dictys ex tragico aliquo, forte ex ipso Sophocle, exposuit lib. V, extr. cum Antenori regnum Troianum ex pacto cum Graecis relictum ab Aenea frustra tentatur.

Sed iam dudum possum videri si non inani, aliena tamen a poëta, opera defunctus esse, siquidem luculentissimo Macrobii Sat. V, 2. loco satis iam expositum est, quem Virgilius in hoc libro sibi propositum habuerit: — „vel quod euersionem „Troiae cum Sinone suo et equo ligneo ceterisque omnibus, „quae librum secundum faciunt, a Pisandro paene ad verbum „transscripserit? qui inter Graecos poëtas eminet opere, quod „a nuptiis Iouis et Iunonis incipiens, vniuersas historias, quae „mediis omnibus seculis vsque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt, in vnam seriem coactas redegerit et vnum ex diuersis hiatibus (h. e. interuallis; noli tentare, *tractibus*) temporum corpus effecerit. in quo opere inter historias ceteras in-

 „teritus

„teritus quoque Troiae in hunc modum relatus eſt. Quae fide- „liter Maro interpretando fabricatus eſt ſibi Iliacae vrbis rui- „nam. Sed et haec et talia (nempe omnino quod Virgilius „Graecos poëtas imitatus ſit) vt pueris decantata praetereo.„ Praeclara narratio, et in qua vellem acquieſcere poſſe. Sed diſpiciamus eam accuratius. Piſandri opus, de quo Macrobius loquitur, eſſe debet, quod τῶν Ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν titulo Suidas, Ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν Zoſimus Hiſt. V, 29. laudat, quorum alterutrum ex altero emendandum. Kuſterus ad Suidam Zoſimi lectionem praeferebat, ſed melius vtique Fabric. Bibl. Gr. Tom. VI. p. 606. alteram lectionem defendit, quam vel Macrobius tuetur: *a nuptiis Iouis et Iunonis incipiens.* Ἱστορίαν ποικίλην δι' ἐπῶν, quod idem Macrob. interpretatur, bene appellat Suidas, ἐν βιβλίοις ἕξ, at duo MSS. ἐν βιβλίοις ξ'. et ſane plus quam ſex libros laudari vsque ad XXVI. infra videbimus, quo H. Valeſii ad Euagr. I, 20. emendatio concidit, qui *ſedecim* libros fuiſſe ſtatuebat. Zoſimo l. c. dicitur Piſander in hoc opere πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἱστορίαν περιλαβών. Itaque et res Troianae in iſto opere locum ſuum habuerunt; et inde ſua ſumſit Virgilius, ex Macrobii quidem fide.

Enimuero Piſander ille, quod iam a doctis viris monitum, et e Suida conſtat, Alexandro Mammaeae imperante floruit, Neſtoris Larandenſis, quem Ἰλιὰς λειπογράμματος Seuero Imp. clarum reddidit, filius, Laranda Lycaoniae et ipſe oriundus.

Suidas quidem in his, quae tradit, errare vix potuit; nam et accurate de Piſandro agit, et ab altero eiusdem nominis bene eum diſcernit, nec facile exemplum ſimile narrari poteſt, vt antiquioris poëtae opus recentiori tributum fuerit. Contra innumera ſunt exempla eius erroris, quo recentiorum ſcriptorum opera ſub veterum et clarorum auctorum nominibus, inprimis ſi ſimilia inter ſe eſſent, fuerunt venditata. Fuit porro hoc ſerioris Graeciae ingenium, vt fabularum et hiſtoriarum tanquam corpora ac potius epitomas, et quidem verſibus, conderent. hocque eodem more in cyclicorum poëtarum veterum opera eos eſſe graſſatos, ſupra vidimus.

Peccarunt igitur Grammatici, quos Macrobius diſputantes inducit, et grauiter vtique, temporum ratione; quod autem in fraudem inducere potuit, fuiſſe videtur hoc, quod antiquior poëta eo nomine floruit, cui recentioris poëtae opus illud vulgo tum tribuerent; et intercesserant iam inter Larandenſis iſtius et Macrobii tempora ducenti anni.

Fuit ſcilicet antiquus poëta Piſander circa XXXIII. Olymp. quamquam alii Heſiodo antiquiorem et Eumolpo aequalem tradiderunt, Camiro Rhodi oriundus, *Heracleae* auctor, h. e. carminis

carminis de rebus ab Hercule gestis, cuius non infrequens inter Grammaticos mentio. Diserte de eo agit Suidas. cf. Kuster. ad e. l. Meurs. in Rhodo II, 11. Staver. et Muncker. ad Hygin. Astron. 24. Burmann. V. Cl. ad Vales. Emend. IV, 14 qui Pisandri nomen praeclare aduersus substitutum Terpandri tuetur. Tertium quidem aliquem Pisandrum poëtam facit Vales. ad Hesych. in Νῦς ὁ παρὰ Κενταύροις, et cum eo alii. Sed in Schol. Aristoph. Auib. 1555. κωμῳδούμενος aliquis Pisander memoratur, cuius saepe apud Schol. mentio fit, qui etiam Platonis comoediam eo nomine insignitam laudat. Adde Suidam in Εἴ τι Πεισάνδρου. Etiam *Pisandrum Physicum* Fulgentius excitat Mytholog. I, 14. verum Grammaticus ille in scriptorum nominibus omnino est contaminatissimus. Sed antiquior ille Pisander inter principes poëtas epicos post Homerum, Hesiodum, Panyasin et Antimachum fuit habitus, a Tzetza certe et Proclo, locis a Burmanno laudatis, p. 117. adde fragm. Censorini c. 9. et idem διασημότατος ποιητὴς apud Stephan. in Καμειρεύς; Quinctilianus vero X, 1, 56. *Quid? Herculis acta non bene Pisander?* Habemus quoque in eius laudem Epigramma inter Theocritea XX. Etiam Strabo XIV. p. 655. D. inter celebres Rhodios, καὶ Πείσανδρος δὲ ὁ τὴν Ἡράκλειαν γράψας, Ῥόδιος. Quamquam idem lib. XV. p. 688. C. vbi de Bacchi et Herculis in Indiam expeditionibus agit, dum refellit fabulam, haec subiicit: „quod Hercules leonis spoliis amictus, et clauam gestans exhibetur, Troianarum rerum memoria posterius est, πλάσμα τῶν τὴν Ἡράκλειαν ποιησάντων, εἴτε Πείσανδρος ἦν, εἴτ' ἄλλος τις. Igitur communis quidem opinio Heracleae auctorem Pisandrum vulgauerat, fuere tamen, qui pro re incerta haberent. Quod eo forte referendum est, quod Pisino Lindio Pisandrum sublegisse Heracleam fama olim fuit, vt ex Clemente Alex. intelligitur Strom. VI. p. 266. f. loco, quo de scriptorum plagiis agit. Fuit quidem et alia Ἡράκλεια, quae Panyasin Halicarnass. auctorem habuit, quam Eratosth. in Catasterism. c. 11. laudat. Creophyli Οἰχαλίας ἅλωσιν in ea fuisse exscriptam, Clemens Alex. Strom. VI, p. 266. f. prodere videtur. Sed ad hanc alteram Strabonis dubitatio spectare vix potuit.

Iam a serioribus circa duo hos Pisandros esse erratum, tributumque antiquiori, quod iuniori esset proprium, nemo mirabitur, qui innumeros tales errores in scriptorum nominibus commissos apud animum cogitet. Quid? quod apud Suidam legimus Pisandro Camireo multa cum ab aliis, tum ab Aristeo poëta composita, fuisse supposita, tanquam ipsum auctorem haberent. *Aristeus* hic videtur esse Proconnesius ille Aristeus vel

Aristeas fabulosis carminibus inter veteres notissimus; cuius tamen ipsius nomine inscripti libri incerta fide olim circumferebantur: quippe iam suo tempore Dionys. Halic. vera et genuina Aristeae scripta non amplius haberi affirmauit. Etiam Stephanus Byzant. qui in Καμιρεύς antiquum illum Pisandrum tanquam celeberrimum poëtam (διασημότατον ποιητὴν) laudauerat, in ceteris locis, quoties Pisandrum excitat, aut Ἡραϊκὰς θεογαμίας aut aliud suppositititium opus respicere videtur. Peccant simili modo et alii. Sed cum semel in hunc locum inciderimus, videamus paucissimis, quae ad alterutrum fragmenta vel loca veterum referenda esse videantur.

Ad *Camirensem* respicere arbitror loca sequentia: Apollodor. Biblioth. I, 8, 5. vbi, *quam alii Hipponoi filiam narrant, ex qua Oeneo Tydeus natus sit, Gorges filiam* Pisander tradit: Πείσανδρος — λέγει· Fuit autem inter Herculis aequales et socios Tydeus. — Eratosthenes in Catasterismis c. 12. Pisandri auctoritate firmat, *Herculem leonis Nemaei a se occisi exuuias gestasse:* λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος, ὅτι καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ ἔσχεν, ὡς ἔνδοξον πεποιηκώς· vltima sic interpretanda: *leonem ea re* (adeoque virtutem suam in leone enecando) *clarum reddens.* Schol. Germanici Arateor. Phaenom. p. 114. *Periandrus* (emendarunt iam VV. DD. *Pisandrus*) *Rhodius refert, eum* (leonem) *ob primos labores Herculis memoriae caussa bonorifice astris illatum:* sic Eratosth. paullo ante: τινὲς δέ φασιν, ὅτι Ἡρακλέους πρῶτος ἆθλος ἦν εἰς τὸ μνημονευθῆναι. — Hyginus Astron. II, 24. de Leone — *De hoc et Pisandrus et complures alii scripserunt.* (cf. Munck. ad eund. f. 30.) Pausan. II, 37. inter eos, qui Hydrae Lernaeae plura capita affinxere: Πείσανδρος ὁ Καμιρεύς, et VIII, 22. *Stymphalidas crotalorum ope fugatas ab Hercule idem Pisander Camireus prodidisse narratur.* — Athenaeus XI. p. 469. D. vbi *de cratere Herculis,* Πείσανδρος ἐν δευτέρῳ Ἡρακλείας — Schol. Pindari Pyth. 9, 185. p. 294. Antaei, ab Hercule is est caesus, filiam Ἀλκηΐδα dictam, ὥς φησι Πείσανδρος ὁ Καμηρεὺς (lege Καμειρεὺς) — Apud Schol. Apollonii sunt sane loca, quae ad Herculem spectant, Pisandri testimonio firmata. I, 1196. de claua Herculis (ad quem loc. cf. Suid. in Πείσανδρος) IV, 1396. de Ladone, dracone; at res non aeque manifesta est in IV, 58. de Endymione, lib. I, 151. de Idae et Lyncei Argonautarum matre, Polydora, I, 471. de Arene, Peloponnesi vrbe, nunc Hierana. II, 98. de Amyco. II, 1090. de Harpyis. Potuerunt enim illa forte in carmine de Hercule occurrere; sed nec eum satis refellas, qui ad alterum Pisandrum omnia haec traxerit. Nam Argonautica apud hunc satis copiose fuisse tractata, ex Zosimo V,

29. ap-

29. apparet, qui ex eo Argonautarum iter ex Iſtro in mare Adriaticum, condita vrbe Emona in Pannonia, (nunc *Laubach* Carniolae eſſe creditur) narrat; et, quod dolendum eſt, Grammaticorum manibus recentiora illa opera cyclica multo diligentius verſari ſolebant; vt etiam tum, cum vetuſtiores auctores laudant, eorum fere, quos exſcribunt, fide id faciant. Ita nec auſim pronuntiare de Schol. Eurip. Phoeniſſ. v. 1748. ſuper Sphinge ex Aethiopia arceſſita, et de loco Etymologici M. in κεραννὺς, vbi omnino non apparet, quorſum ad firmandum vulgariſſimum vſum τοῦ κεράσαι, male ibi a cornu repetitum, pro infundere, ad Piſandrum prouocetur. E toto Piſandro verſum vnum integrum ſeruauit Io. Stobaeus Serm. XII. de Mendacio p. 140. Οὐ νέμεσις καὶ ψεῦδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν.

Ad *Piſandrum* vero *Larandenſem* loca primum Stephani Byzantini ſpectare videntur omnia, in quibus Piſandri teſtimonio vtitur; nihil enim ea habent, quod ad Heracleam vllo modo trahi poſſit, aut ſi habent, vti locus in voc. Ἀγάθυρσοι, Βοαύλεια et in Ἀστακὸς, nam Herculis ſane res geſtae etiam ad Scythiam et Bithyniam ſpectant, tamen librorum numerus adiectus euincit, ad Larandenſem ea loca eſſe referenda non minus ac reliqua in Οἰνωτρία, Ἀπέννιον, Λυκόζεια, Νιφάτης, Κυβέλεια. Nam *Heraclea* duobus libris conſtabat; at Stephanus Piſandrum laudat libro VII. X. XIII. XIV. XXVI. Porro ex hoc altero petitum eſſe debet, quod Euagrius H.E. I, 20. Antiochiam Syriae iam olim Graecorum coloniam fuiſſe firmat, quae narratio qualis fuerit, ex Ioanne Malala diſci poteſt Chronogr. p. 32 ſq. et Cedreni Compend. Hiſt. p. 134 ſq. Etiam is, qui inter Epigrammatum auctores recenſetur, iunior hic Piſander cum Fabricio videtur eſſe habendus. Latere etiam ille videtur ſub *Theſſandri* nomine ap. Seru. ad II, 211. cf. inf. Excurſ. ad II, 199.

Sed vt ad Macrobium redeamus, quod ille quidem a Piſandro Virgilium pleraque libri ſecundi petiiſſe narrat, id eum temere, et Ἡρωϊκῶν ἐπιγαμιῶν opere nec viſo nec lecto, pronuntiaſſe admodum probabile fit. Nam ſi opus ipſum inſpexiſſet poëtae tam ſerioris aetatis, quomodo illud *vniuerſas hiſtorias, quae mediis omnibus ſeculis* ad aetatem ipſius Piſandri *contigerunt*, eo comprehenſas eſſe profiteri potuiſſet, vt tamen nec animaduerteret ad multo ſeriora poſt Virgilium tempora opus procedere? Illud ſaltem conſtat, opus recentioris poëtae eum communi aliorum errore poëtae antiquiſſimo Piſandro tribuiſſe. Quod ſi qua in Virgilio deprehenſa fuere, quae ſimili modo a Piſandro, multo illi poſteriore, narrata erant, ea ſiue ad com-

munem

munem fabulae narrandae morem siue ad communes fontes referenda sunt, quos vterque libauerat. De Sinone et equo Troiano, quae exempli loco a Macrobio memorantur, suo loco videbimus.

EXCVRSVS II.

II, 8. 9. *et iam nox humida coelo Praecipitat.* A solis curru, vt omnino de poëtica hac ratione semel moneamus, similis imago traducta ad Noctem, vt ei tribuantur *equi*, *currus*, *axis*, *orbita* per coelum v. c. inf. III, 512. *necdum orbem medium Nox horis acta subibat.* v. ad Tibull. II, 1, 87. Itaque *Nox praecipitat*, sub finem decursus per coelum in mare descendit; quemadmodum *procedit ad Oceanum*, *medium iter exegit* et similia, omninoque ad hanc formam dictum accipiendum, si *Nox oritur*, *surgit*, *venit*, ab Oceano: inf. v. 250. *ruit Oceano Nox*, adde Il. 9, 486. et quidem modo sic, vt ab Oriente Nox quasi Solis vestigia premat, modo, vt Sole in Oceanum descendente Nox ab hac ipsa parte Occidentis surgat, vt apud Ouid. — *lux tarde decedere visa Praecipitatur aquis et aquis Nox surgit ab isdem.* Similiter *Sidera sequi Noctis currum*, et singulis noctibus cursu per coelum exacto *mane occidere* et *in mare immergi*, omninoque *labi*, *procedere*, *ruere*, sermone poëtarum receptum est; et hinc mediam noctem ita declarant, vt *sidera*, praecipue septentrionalia, *culmen coeli* ac verticem seu polum *tenere*, mox inde *vergere*, *cursu decliui ferri*, nocte iam exacta *occidere* dicantur. v. c. in illis Ouidii Met. X, 446. *Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones* Flexerat obliquo *plaustrum temone Bootes.* cf. Seneca Troad. 439. Herc. Fur. 129. et al. Ductum hoc ab antiquissimis poëtis, v. c. Orph. Arg. 534. Ἀλλ' ὅτε πρὸς μέσατον νυκτὸς πρύβαινεν ἄταρκτος, Ἄστρα τε τηλεφανῆ δῦνεν (in eo iam erant vt subirent) ῥόον Ὠκεανοῖο. Par modus est, quando ad oculorum sensum iudicio facto modo sidera *circumagere se in coelo* ac *circumuoluere* per nocturnum spatium, (v. c. quod ad manum est, Quint. Cal. X, 101. Ἦμος δ' αἰγλήεντα περιστρέφετ' οὐρανὸν ἄστρα) modo *coeli inuersionem* et versationem singulis noctibus, vt diebus singulis, fieri dicunt. Sic inf. 250. *Vertitur interea coelum, et ruit Oceano Nox*, h. e. surgit, prodit cum coelo verso; quasi nouum hemisphaerium oculis sese offerat per noctem. Haec non animaduersa miras interdum interpretum argutias pepererunt. Omnium harum loquendi formarum primae lineae occurrunt in Homero, sicuti etiam *cadentia sidera* h. l. et inf. IV, 81. VIII, 59. et *procedentia sidera:* Il. κ, 251. 252. Ἀλλ' ἴομεν· μάλα γὰρ νὺξ ἄνεται, ἐγγύθι δ' ἠώς, Ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε — Adde Odyss. μ, 312. ξ, 483.

EXCVR-

EXCVRSVS III.

II, 15. 16. De *Equo Troiano* episodium ex Pisandro petitum esse, falso a Macrobio traditum, supra declarauimus Excurs. I. ad hunc librum. Videamus igitur, an probabili aliqua ratione expediri possit, quem alium auctorem sequutus sit poëta.

Homerus iam Il. ο, 71. mentionem rei obscuram iniecerat, —εἰσόκ' Ἀχαιοὶ Ἴλιον αἰπὺ ἕλοιεν, Ἀθηναίης διὰ βουλάς. Sed disertius idem de Equo egit Odyss. θ, 492. δ, 271 sqq. Huic tanquam fundamento superstructa fuit communior aliqua narratio, quam a Lescheo primum profectam esse, inde suspicari licet, quod Quintus Cal. XII, 134 sqq. copiosus est hac in re, et quod occurrit Equus Troianus simili fere forma ac statu in Tabula Iliaca, quae in hac parte Iliadem paruam sequi profitetur. Diuerse tamen nonnulla cum a nostro tum a ceteris poëtis et grammaticis narrari videas, quae ipsa res argumento est, multos ex antiquioribus poëtis in ea narratione ornanda operam collocasse. In Tryphiodoro v. 61. et in Petronii halosi Troiae rhetoricam ambitionem facile agnoscas. Ineptior tamen Tryphiodorus. Operum nonnullorum veteris artis argumentum fuit hic idem Equus Δούρειος vel Δουράτεος, vt in arce Athenarum ex aere, ap. Pausan. I, 23. et in *Polygnoti tabula* apud Delphos ibid. X, 26. (quem simile argumentum Athenis in Poecile pinxisse ex Plutarcho in Cimonis Vita p. 481. A. apparet, vbi τὰς Τρῳάδας et inter eas Laodicen ad amatae sibi Elpenices speciem expressisse memoratur) in qua Epeus exhibitus erat nudus, Troiae murum solo aequans, καταβάλλων εἰς ἔδαφος τῶν Τρώων τὸ τεῖχος, prominente inter ruinas capite Equi Duratei. A quibus multum discessit Comes Caylus in interpretatione et adumbratione huius picturae (*Hist. de l'Acad. des Inscr.* Tom. XXVII. p. 34.). Sed Epeus ex artificis mente ruinam muri ampliabat, vt prospectus in vrbem pateret, intra cuius moenia erant repraesentanda nonnulla, quae ad argumentum spectabant. Praeter artificis tamen animum ac graeca Pausaniae, expressa sunt a Caylo etiam alia nonnulla. Ad nostrum tempus seruata opera, in quibus Equus Troianus visitur, Winckelmannus olim numerabat quatuor, picturam, satis inscite factam, Codicis Vaticani a Bottario ed. p. 43 et 47. tabulam Iliacam a Fabretto vulgatam, num. 95 et 100. (vnde Begerus transtulit in lib. de Bello et Excidio Troi.) gemmam apud Licetum p. 310. (e quo Gorlaeus repetiit P. II. n. 523.) et picturam Herculanensem Tom. III. t. 40. quibus ipse addidit quintum exemplum e gemma, *Monum. ant. ined.* CXL. quae cum Virgilio hactenus conuenit, quod in ea expressum id, quod v. 262. legimus: *Demissum lapsi per funem;* tamen simul

scala

ſcala admota equo cernitur, quam Quintus Cal. XIII, 52. et Tryphiod. v. 89. memorant, Tabula etiam Iliaca num. 100. exhibet. Cernuntur ibidem *clauſtra* (v. inf. 259.) quae Sinon *laxat* et aperit, h. e. θυρίον ſeu oſtiolum; quod idem cum fune in pictura Codicis Vatic. p. 47. occurrit.

Habebat igitur poëta fabulam a multis tractatam et vulgarem ante ſe poſitam, ſed cum ea ſimul tragicos ſuos ex Graecis expreſſos. Nam *Liuii Andronici* fuit fabula, *Equus Troianus*, e qua fragmenta pauca ſuperſunt, aliaque *Naeuii* ap. Macrob. VI, 1. et de eo actum fuit quoque in *Accii Deiphobo*. v. Seru. ad II, 17.

Sed grauior obſeruatio forte eſt illa, qua arte poëta fabulam per ſe puerilem et nullam πιθανότητα habentem ita tractauerit, vt nihil nos in ea offendat, multa delectent. Fabulam dixi puerilem et per ſe parum probabilem, etſi interpretatione ſua eam iuuare conati ſint multi etiam inter veteres. Vide vel Seru. et Cerdam ad h. l. et plura ſatis inepte excogitata ap. Licetum *Gemmis Annular.* p. 310 ſqq. Sed haud dubie in veteris Graeciae priſco ſermone, audaces et inſolentes figuras ſectante, origo huius Equi latet. Quod tamen me in hac fabula multo magis tenet, eſt hoc, quod ille Equus Palladi voti cauſſa offertur. Nam ſi Neptuno, Equorum auctori, Ἱππίῳ, conſecratum viderem, non mirarer. Quod Pallas artibus praeeſt, id tantum ad artificium equi ligno facti pertinere poteſt. An equus, nauis ſymbolum, (nam nauigationem antiquiores per equitationem adumbrabant; vt forte hoc ipſo ortum videatur, quod Neptunus equum produxiſſe proditus eſt) pro nauigatione felici dedicatus fuit? Palladi autem, quia ea dea propter ablatum Palladium erat placanda? Nauigio etiam actuario nauem adſimulat Eurip. Troad. 538. in chori verbis, quae antiquum ſermonem fere aemulantur; ad nauis etiam modum et rationem a vectoribus inſeſſae effictum eum exhibet Tryphiod. v. 62. 181. Quod vero in Virgilio fabula per ſe inepta placere poteſt, id efficitur primum eius antiquitate; nam in multis mythis hoc ſuus quemque ſenſus docere poteſt, quo propiores illi rerum hominumque originibus priſcaeque vitae aſperitati aut ſimplicitati ſint, eo facilius in iis ferri res parum probabiles; (cf. inf. ad III, 209 et 250.) tum tractatione ſapienter et magno cum iudicio inſtituta poëta omnia ab oculis remouit, quae attenuare rem et officere dignitati epicae poterant; contra multa appoſuit, quae ad probabilitatem faciunt; cumque inprimis vix in ſtolidiſſimos homines cadere videatur, vt patiantur ſibi tam turpem fraudem fieri, vt, ſuſpicione de viris in Equo conditis ſemel

mel orta, tamen eum intra moenia recipiant, callide poëta plura eaque, quae ad religionem spectant, rem ad hominum animos potentissimam, attulit, quae Troianos a proposito reuocarent, primum Sinonis dolos, tum Laocoontis tristem sortem. De quibus omnibus Homerus, pro seculi sui simplicitate, parum laborabat, fabulam nude exponens Odyss. δ, 272 sqq. At Virgilii iudicium multo magis intelligas, si Quintum Calabrum et Tryphiodorum compares. Vt vnum commemoremus, noster v. 260—64. eos, qui Equo insederint, memorat *nouem*. cum Homerus simpliciter *πάντες ἄριστοι* dixisset. Ecce tibi Quintum, qui (XII, 310 sqq.) ad *triginta*, et *Tryphiodorum*, qui (v. 153 sqq.) *duo ac viginti* commemorat; at Cedrenus Hist. Compend. p. 131. C. *quatuor et viginti;* et si multo magis insanientes audire lubet, legendi Tzetza ad Lycophr. 930 et Eustath. ad Od. λ. p. 1698, 1. cf. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 367. Varie inter hos scriptores eorum, qui Equo latuerunt, nomina tradi, vix opus est monere. Ex iis, quos Virgilius inf. II, 261 sq. recitat, Thessandrum et Machaonem nemo habet alius, nisi Hygin. fab. 108. In Equo ex aere facto, qui Athenis in arce stabat, Menestheus et Teucer cum Thesei filiis (Demophoonte et Acamante) ex Equo prospiciebant, *ὑπερκύπτουσιν ἐξ αὐτοῦ* ap. Pausan. I, 23. p. 55. satis ridicule, fere vt in Cod. Vatic. Quantum ineptierint circa hunc Equum veteres, scilicet dum seriores tractatum a superioribus poëtis argumentum variare et ornare volebant, saltem ex eo colligas, quod ap. Seruium ad II, 150. mensura Equi lignei traditur; *fuisse eum longum CXX. latum XXX.* pedesne an cubitos, non adiectum.

EXCVRSVS IV.

II, 57. Etiam narrationem de *Sinone* ex Pisandro ductam a Virgilio, tradiderat Macrob. V, 2. sed v. sup. Excurs. I. ad h. lib. Sinonis fraudes etiam Quintus, Tryphiod. Dictys et Dares memorant. Videntur in eum poëtae, qui Homericas fabulas ornarunt, transtulisse, quae ille de Vlysse narrauerat, Odyss. δ, 244 sqq. praeiuisse autem omnibus Lesches. Nam Iliadis paruae particulam constituebat *Sinon* ap. Aristot. Poët. 23. cf. Tzetza ad Lycophr. 344. Ex eodem repetita res in Tabula Iliaca n. 98. Fuit Sinon etiam fabulae Sophocleae argumentum Hesychio laudatae. Ex hac aut alia tragoedia profecisse videtur Virgilius in Sinonis oratione, quae Graecarum tragoediarum eloquentiam et acumen redolet. Est vero omnino apud Virgilium totus hic locus de Sinone eximie elaboratus et ornatus, etiam ad probabilitatem magis, quam apud ceteros. Ita apud Quintum

v. 355.

v. 355. prope equum adſtat Sinon, quod minus probabile, quam hic II, 57 ſqq. In Cod. Vatic. pictura p. 43. reuinctum fune ſuis brachiis ducit equum Sinon. Porro apud eundem Quintum interrogatus de equo reſpondere recuſat, nec niſi αἰκιζόμενος, verberibus, naribus auribusque reſciſſis, fraudem effatur. At apud Tryphiod. 211. et Cedren. Hiſt. p. 131 D. ſe ipſum verberibus lacerat, vt Troianos fallat. Sapientius omnia Virgilius; etiam hoc quod in palude ſe delituiſſe narrat, v. 135. At apud Quint. v. 375. Sinon ad Equum tanquam ad aſylum ſe recipit.

EXCVRSVS V.

II, 199. *De Laocoonte.* Sequitur apud poëtam locus vel nuperis virorum doctorum diſputationibus nobiliſſimus, et a Virgilio ſumma cum arte tractatus; ſuper quo et nobis liceat partim de poëtae inuentis, aut vnde ille narrationem eiusque ornamenta acceperit, partim de Vaticano ſimilis argumenti opere quaerere, num ei quicquam cum poëta commune ſit. Sed ad vtramque quaeſtionem ſatis expedita fore videtur reſponſio, ſi viderimus, qui alii poëtae veteres fabulam de Laocoonte tractarint, et ornarint.

Et primum quidem varie omnino olim a variis narrationem hanc eſſe tractatam, vel ex ſerioribus ſcriptoribus intelligimus, qui nihil aliud feciſſe putandi, quam vt ſuperiores auctores aut ſeruiliter imitarentur aut exſcriberent. Exponunt autem illi narrationem de Laocoonte copioſe et in multis diuerſe.

Ita apud Quintum Calabrum XII, 388—409. grammatici potius quam poëtae loco in multis habendum, iam tum, cum haſta percuſſerat equum Laocoon, Palladis numine terra ſub eius pedibus mouetur, vnde eum repentino terrore attonitum ſtupor et ἀναισθησία occupat. Mox tamen, cum equus v. 436 etc. in vrbem duceretur, ille non deſiſtit hortari et obteſtari Troianos, vt equum comburerent; tum ex inſula Calydna Minerua dracones aduocat, qui, dilapſa, quae aderat, turba, v. 466—490. duo Laocoontis filios correptos malis frangunt, fruſtra ad patrem manus tendentes, Πατρὶ φίλῳ ὀρέγοντε ἑὰς χεῖρας. οὐδ' ὅς ἀμύνειν ἔσθενεν. Inde duo dracones non, vt apud Virgilium, in Mineruae templum in arce confugiunt, ſed ſub terram euaneſcunt, circa templum Apollinis in arce Pergamo, vbi adeo cenotaphium iis factum narrat. (In ipſo templo Apollinis Thymbraei filios interiiſſe Tzetza memorat ad Lycophr. v. 347. neſcio an auctore alio rei.) At pater oculis capitur. Hactenus Quintus, qui, quam diuerſus in multis ſit, obuium eſt. Tryphiodorus Laocoontis plane nullam mentionem facit, vti nec Dictys

et

et Dares. At Hyginus f. 135, proxime ad Virgilium, patrem cum filiis necatum narrat. Facit is, nisi ab exscriptore vel excerptore corruptus est, Laocoontem Acoetis filium, Anchisae fratrem; at Antenoris filium tradit Tzetza ad Lycophr. 347. Apud eundem Hyginum Laocoon est Apollinis, non Neptuni, sacerdos, et contra eius voluntatem vxorem duxit, eique ab Apolline dracones immittuntur; quae non admodum ab iis discrepant, quae Seruius ex Euphorione adfert. Filiorum quoque duorum nomina apud Hyginum adscripta sunt: *qui filios eius Antiphantem et Thymbraeum necarent.* at apud Seru. ad v. 211. Thessandrus *Ethronem* et *Melanthum* nominatos edidit. Quid? quod et draconum nomina occurrunt; *Porces* quidem apud Lycophr. v. 347. vbi Tzetzes alterum *Chariboeam* excitat, (ὁ Πόρκης -- ἡ Χαρίβοια) vtrumque etiam ex Lysimacho commemorat Seruius l. c. et, si alteri Seruii loco ad v. 204. fides habenda, nomina ea iam Sophocles in Laocoonte protulerat. Dracones ingeniose satis *Typhonis soboles* produntur a Quinto v. 443. Ab eodem dracones á Calydna arcessuntur, seu potius a Calydnis, cum Lycophrone l. c. (ad quem loc. v. Schol.) quae duae sunt insulae iuxta Tenedum. Apud Virgilium ab ipsa Tenedo prodeunt, in quo Hyginum habet consentientem. Immoramur his per se leuibus eo, quod vel ex his intelligitur, varie olim hanc fabulam a pluribus poëtis fuisse tractatam. Sed liberior nobis progrediendi locus datur, et possumus etiam scriptores laudare Virgilio antiquiores, qui de Laocoonte egerint. Nonnullorum quidem nomina iam ante adscripsimus. Etsi *Thessandrus* quidem, modo e Seruio memoratus, excitari a nobis non potest; nam is *Pisandrus* esse videtur, quem supra ad horum Excurss. principp. ad seriores auctores relegauimus, corrupte ille et alias *Tisandrus* vocatus. Alter autem scriptor, a Seruio laudatus, *Lysimachus* Alexandrinus sine dubio fuit, non ignobilis olim auctor περὶ Νόστων, quem cum aliis similis argumenti scriptoribus laudatum vides in Schol. Apollon. I, 558. et particulam ex primo eius libro in Tzetza ad Lycophr. 874. cf. Voss. de Hist. Gr. lib. III. p. 180. a. Attigit etiam fabulam *Lycophron* poëta, qui et ipse Alexandriae vixit, Ptolemaei Philadelphi aetate, in Cassandra v. 347. Alius fuit ex schola Alexandrina, qui fabulam de Laocoonte non attigit tantum, sed pertractauit, et ille quidem poëta olim clarissimus, *Euphorion.* Ex eo fabulae ornamenta nonnulla satis recondita narrat ad h. l. Seruius, et ex eo, puto, corrupte tamen, Pompon. Sab. Omnino quidem Euphorionem fabulas Troianas suo more tractasse et narrasse, ex iis patet, quae eum de Laodice, Priami filia, diuerse ab Ho-

mero et Lescheo σὺν οὐδενὶ εἰκότι, narrasse Pausanias prodit lib. X, 26. p. 864. Potuit autem de Laocoonte agere Euphorion, in opere Μοψοπία vel Ἄτακτα inscripto, quo reconditae et obscurae ex tota fabulari historia fabulae non secus atque a Callimacho in Αἰτίοις et a Lycophrone in Cassandra erant expositae. v. sup. ad Ecl. VI, 72. In quinto libro, Chilias inscripto, prisca oracula, eorumque euentus, collegerat, adeoque et ea, quae excidium Troiae antecesserant, memorare debuit.

Non vana hinc suspicio oriri potest, Euphorionem etiam Virgilio in hac fabula ante oculos positum fuisse. Nam quam magnifice Virgilius de eo poëta senserit, ex Ecloga VI, 72. et X, 50. intelligitur; vnde etiam Quintil. X, 1, 56. *Quid? Euphorionem transibimus? quem nisi probasset Virgilius, idem nunquam certe conditorum Chalcidico versu carminum fecisset in Bucolicis mentionem.* Et omnino Alexandrinis poëtis inprimis operam dedisse Virgilium nostrum, ex iisque profecisse in doctrina poëtica, qua excellit, admirabili, et in simplicitate orationis pura, tersa ac nitida, cui dignitatem tamen et grauitatem, qua illi carent, ex Tragicis, vt supra exposuimus, petitam adiecit, coniicimus. Certe ex illis poëtis tota Augustei seculi elegantia ac nitor fluxisse videtur, et Romae ab elegantioribus hominibus Alexandrinos illos vnice frequenti lectione tritos fuisse, vel ex Cicerone apparere puto Tusc. Qu. III, 19. vbi Ennium *ab his Euphorionis cantoribus* (h. e. iis, qui eum vel latine redderent, vt Cornelius Gallus, vel eum imitatione sequerentur aut omnino valde frequentarent) contemni ait; scilicet tersiorem et puriorem Euphorionis orationem iudicabant Enniana. Etiam Tiberium Caesarem Euphorionem, Rhianum et Parthenium admodum probasse, vt et eorum imitatione carmina graeca scriberet, e Sueton. Tib. 70. constat. Non igitur veri adeo dissimile videri potest, si quis Euphorionem a Virgilio in hac fabula expressum esse censeat, cum, quae a Seruio ex eo commemorentur, Virgilianis fere conueniant.

Tota tamen ratio, qua poëta hoc episodium tractauit, tragicum potius spiritum orationemque affectibus grauem et ornatam prodere videtur. Debuit autem in multis tragoediis graecis latinisque, quarum argumenta excidium Troianum respicerent, haec narratio occurrere. Inprimis tamen nobilis olim fuit *Sophoclis* tragoedia, *Laocoon* inscripta, e qua versus aliquot seruauit Dionys. Halic. I, 48. (quem vide) et duo alios Harpocration in ἀγυιᾶς. Ex eadem esse videtur, quod Eustath. ad Odyss. p. 1496. l. 36. a Sophocle equum Troianum eleganter ὕπαλον dictum memorat. An ex illa Sophoclis, nescio, sed ex

ex aliqua certe Graeci poëtae tragoedia breuiter narrata est fabula ab Hygino f. 135. iam autem is cum Virgilio multo magis, quam cum ceteris auctoribus consentit.

Iam dudum Cyclicos poëtas laudatos a me forte aliquis exspectat. Nam Homerum illam fabulam plane non habere auctorem satis constat. Enimuero ne *Iliadem* quidem *paruam* attigisse illam profiteri posse mihi videor, quandoquidem Tabula Iliaca, quae post Homerum et Arctinum ex illa expressa est, Laocoontem ignorat. Sed alium habeo, quem primum fabulae auctorem nominare possis, *Bacchylidem*, nam is, Seruio quidem teste, *de Laocoonte et vxore eius vel de serpentibus a Calydnis insulis venientibus atque in homines conuersis* meminerat; Qui, si antiquus ille fuit μελοποιός, Pindari aequalis, non nisi obiter in lyricis suis fabulam attingere potuit, vt tamen eius verba pro fundo essent reliquis poëtis. Vna adhuc superest fabulae de Laocoonte narratio ap. Petron. c. 89. in ἁλώσει Troiae v. 29 sqq. sed ea ex Virgilio, in nonnullis tantum non pueriliter, in aliis declamatorie omnia in maius efferendo, expressa, (etsi in multis bene eam aduersus Tollium defendat Burm.) siue is vere tabulam aliquam tum superstitem ante oculos habuerit, siue habere finxerit. Inter alia, cum Virgilius intactum reliquisset, vtrum Laocoon morsu serpentis perierit, nec ne, ille v. 49 sqq. patrem cum filiis exanimatum exhibet. porro v. 44. de pueris: *paruulas illi manus Ad monstra vertunt; neuter auxilio sibi, Vterque fratri transtulit pias vices, Morsque ipsa miseros mutuo perdit metu.* Placent haec mutui fratrum amoris cogitatione; sed accuratius dispicienti vix ex rerum veritate dicta videri possunt; sibi enim, non alteri, *in graui ac repentino terrore* consulit quisque; et importuno verborum lusu expressa talia nolis. Sed haec iam praeclare animaduersa a Lessingio V. Cl. in Laoc. p. 57. videas. Ceterum, quod *paruulas manus* tribuit, admodum pueros videtur significare velle; et Virgilius: *parua duorum corpora* natorum. Talia quoque in Codicis Vaticani pictura, admodum inscite facta, expressa videas. Si tamen sacrificanti patri ministerium praestiterunt, tamquam Camilli; vix adeo teneros exhiberi a poëta posse putes. Et tales impuberes, (quamquam et ii ipsi reprehensi, quod patris speciem non satis aequent. v. *Richardson. Descript. de divers Tableaux* etc. p. 513. Comes *de Caylus* Tom. XXV. Mem. de l'Ac. des I. p. 329.) in nobilissimo illo Laocoontis cum filiis duobus signo, quod Viridarium Pontificis Max. Romae habet, siue Rhodiorum artificum opus, siue eius exemplum, exhibentur. In reliquis meo quidem iudicio aut nihil in signo illo

occurrit, quod magnopere cum Virgilio conueniat, aut vnum et alterum, quod adeo, nec artificii vel carminis ratione ita postulante, diuersum sit, occurrit. Quae cum ita sese habeant, parum materiae ei disputationi inde suppetere videri possit, vtrum poëtam artifex, an is poëtam sequutus sit. Neuter enim alterum, neque vterque commune aliquod exemplum, vel eundem auctorem, ante oculos habuisse, sed vterque suos auctores, (quos plures in hac fabula extitisse vt constaret, supra a nobis allaboratum est) suaeque artis rationes sequutus esse dicendus. In hanc tamen de discrimine inter poëtae et artificis opera, eorumque caussas ac rationes, disputationem incidisse Lessingium V. Cl. est quod gratulemur, cum ei librum praeclarum eo nomine inscriptum debeamus. In Holdsworthii et Spencii Annotat. et Obss. ad h. l. etiam nonnulla nuper legimus, sed vulgaria fere, partim et falsa.

EXCVRSVS VI.

II, 222. *Clamores simul horrendos ad sidera tollit* Laocoon. Quae docti viri nostrates nuper super h. l. disputarint, recenti tenetur memoria. Mihi quidem, quid in poëta excusandum vel defendendum videri debeat, nondum satis liquet. Certe ne clamores memoraret, nihil eum deterrere potuit. Nam in Laocoonte nec herois aut magni viri fortitudo et constantia, nec Romani pectoris gladiatoriis spectaculis efferati immanitas omnino vllum habere potest locum. Agendum erat poëtae inprimis hoc, vt portentum terroris et horroris plenum offerretur, quo Troiani obstupefacti suspicionem fraudis animo dimitterent et Equum in vrbem reciperent. In tali consilio *clamoris* ratio haberi a poëta poterat hactenus, quod ad terrorem augendum clamores ingentes, quos tolli audias, facere possunt et ipsi, in tam atroci casu, in quo naturae impulsus ita fert, vt clamorem tollas. Neque ea res fastidium aut reprehensionem habere potest. Enimuero doloris victi, questusque repressi vel temperati, laus omnino fuisset nulla. Non enim de pugna vulnereque accepto agitur. Nihil hic de virtute militari, nihil de fortitudine sapientis. Constantiam ac tolerantiam in prodigio eiusque horrore declarando nemo desiderat. Aliter res se haberet in Laocoonte in scenam producto, quando mores eius simul sunt exprimendi. Virgilius vero omnia ad terrorem et miserationem efferre et debuit et voluit.

EXCVRSVS VII.

237 sqq. *Scandit fatalis machina muros* etc. Non male haec, sine dubio e vetere poëta, ornantur apud Tryphiod.

v. 318

v. 318 ſqq. Pallas ibi ipſa Equum impellit, Iuno autem et Neptunus portae compagem laxant. Omnino plures hanc narrationem ornandi modi, variis nouis caſibus ac miraculis rerum intextis, apud veteres fuiſſe videntur; qua in re ipſe Homerus praeiuit in notabili epiſodio de Helena Equum obambulante. Odyſſ. δ, 274 ſqq. quod haud dubie in alio vetere poëmate accuratius fuit tractatum, vti etiam ex Tryphiod. 442 ſqq. apparet, vbi propius ad veri aliquam ſpeciem res expoſita. Mihi de illo loco, quo primo obtutu nihil abſurdius eſſe poſſe videtur, ita ſtatuendum videtur, vt, ſuſpicione de conditis in Equo Achiuis ſemel orta, Helena acceſſerit, et varia tentauerit, quo efficeret, vt, qui incluſi eſſent, feminae ſibi amicae ſe proderent. Itaque non modo ſe ſuumque nomen profata ſuamque erga Achiuos, populares ſuos, beneuolentiam et in priſtinum maritum fidem intemeratam teſtata eſt, verum etiam reditus ſui ad Achiuos et in Graeciam deſiderium commemorauit, quod ſibi commune eſſet cum vxoribus Achiuorum apud Troiam deſidentium; quippe quae votis precibusque aſſiduis reditum maritorum expeterent. Quae vt tanto magis ad affectum mouendum eſſent dicta, mulierum iſtarum, quippe quas olim familiares ſibi habuerat, ipſa verba, blandasque maritorum ſuorum compellationes vocesque adeo ad deſiderii amorisque ſignificationem compoſitas imitatur. Nec multum aberat, quin ea res ſucceſſum haberet. Omnium enim animis recordatione et miſeratione coniugum relictarum motis multi ſe vix continebant, quin Helenae reſponderent.

EXCVRSVS VIII.

II, 250 ſq. *Vertitur interea coelum et ruit Oceano nox* etc. Praeiuiſſe Ennium Annal. VI. *Vertitur interea coelum cum ingentibus ſignis* Macrobius VI, 1. obſeruauit; id quod tantum ad verba pertinet. Rem iam Leſches docuerat, qui ſuam de Troia capta narrationem ſic erat orſus: Νὺξ μεν ἔην μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, quando Sinon facem ſuſtulit, apud Schol. Lycophr. 344. Omnino tamen Virgilius Euripidem ante oculos habuit Troad. 542 ſqq. Adde chorum Hecubae 914 ſqq. — Facem diximus a Sinone ſublatam, quae vulgaris eſt narratio; at inf. Aen. VI, 517. ab Helena factum narratur. Coniunxit vtrumque Tryphiod. 498 ſqq. et potuit ſane alterum poſt alterum fieri. At in hoc ipſo loco II, 256. 257. facem nauis imperatoria Agamemnonis extuliſſe dicitur: *flammas cum regia puppis extulerat;* quod Seneca ſequitur et imitatur Agam. 427. 428. Sed hoc eſt ſignum profectionis claſſi ab imperatore datum.

EXCVRSVS IX.

II, 293. 296. 297. et al. *ſuper Penatibus, Palladio et Veſta.* Quid tandem illud ſit, quod Aeneas capta Troia ſecum in Italiam abduxerit, nam modo Penates, modo Palladium, modo Veſta memoratur, fuerintne priuati Aeneae an publici Penates, et qua ſpecie vel fuerint vel ſint crediti, paucis iuuat inquirere, quantum quidem ad loca nonnulla poëtae declaranda facere id poteſt, inprimis ſi hiſtoriae fidem, quam deſerere in nonnullis videtur poëta, compares; quandoquidem poëta Penatium religione tam praeclare vſus eſt ad maiorem Aeneae fatis, errori et ad Italiam acceſſui, dignitatem mirationemque conciliandam. Multo enim auguſtiora omnia videri facile intelligas, ſi inferre Aeneam Latio Penates (*inferretque deos Latio*) quam Latium acceſſiſſe audias, et ſic porro. Primum poëta *Palladium* rem facit a Penatibus diuerſam, abreptum illud ab Vlyſſe et Diomede lib. II, 163 ſqq. *impius ex quo* etc. At, quos Aeneas aſportauit, *Penates* fuere. Primus de iis locus eſt Aen. II, 293 ſq. vbi Hector per ſomnum ad Aeneam: *Sacra ſuosque tibi commendat Troia Penates; Hos cape fatorum comites* — Paullo poſt v. 296. *Sic ait, et manibus vittas Veſtamque potentem Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.* Et mox poſtquam Anchiſen in humeros receperat, v. 717. *Tu genitor, cape ſacra manu patriosque Penates.* Medio loco, quod poëtae facere poſſunt et ſolent, alterum, *Penates*, tacuit, et ſolum *vittas Veſtam et ignem* memorauit, tanquam partem *ſacrorum*, quae plimo et tertio loco memorauit: *Sacra ſuosque Penates;* ſcilicet *ſacra* vniuerſe, et in iis etiam *Penates;* niſi plane declaratiue ſolos Penates per *ſacra* omnino intelligere malis. Etiam Seneca de Benef. III, 37. *Anchiſes complexus ſacra ac Penates deos.* Tandem Aeneas de ſe lib. III, 12. *feror exſul in altum Cum ſociis natoque Penatibus et magnis dis.* Ex naturali verborum ordine alii *Penates*, alii *magni dii* eſſe debent. Atqui communis eſt veterum opinio, eosdem fuiſſe *Penates* et *deos magnos* e Samothracia. Varronem et Heminam Caſſium laudat Seru. ad I, 378. (vnde Pompon. Sab. ad I, 68. ſua tranſtulit) Macrob. III. Sat. 4. adde Seru. ad II, 296. III, 12. Iidem *dii patrii*, θεοὶ πατρῷοι. Sed et ipſe Virgilius III, 159. vbi Penates Aeneae per ſomnum apparent: *Tu moenia* magnis *magna para.* Videntur itaque iidem eſſe *Numina magna* v. 264. Itaque declaratiue in illo III, 12. loco poſitum eſſe debet: *Penatibus et magnis dis.* Sed v. not. ad e. l.

De Palladio et Veſta mox videbimus, paucis praemiſſis de Penatibus. Ex locis laudatis colligi poſſe videtur, omnia

iſta

ista adeoque et ipsos Penates in Aeneae domo fuisse; namque ex ea efferuntur. Atqui hoc poëtae in Penatibus adhibendis consilio, et aliorum locorum sententiae, ipsique rei repugnaret. Nam *publici Troiae Penates, dii patrii*, non Aeneae priuati esse debuere, qui in Italiam abducti ad Romanos tandem peruenerunt. Et sunt loca, in quibus passim *Troiae Penates* dicuntur. Sic II, 293. *Sacra* suosque *tibi commendat* Troia Penates VII, 121. *Vosque, ait, o fidi* Troiae *saluete* Penates. V, 62. *adhibete* Penates *Et* patrios *epulis, et quos colit hospes Acestes*, et v. 632. O patria et *rapti nequicquam ex hoste* Penates. Tandem IX, 258. *Excipit Ascanius: Per* magnos, *Nise*, Penates Assaracique Larem *et canae penetralia Vestae*. Si igitur publici Penates fuere, poëta obscurum et intactum reliquit, cur in Aeneae domo Penates publici habebantur, et quomodo ad Aeneam potissimum Penatium cura spectabat. Poëtae satis erat, Hectoris vmbrae monitu id fieri. Eo loco, quo de Aenea *τὰ ἱστορούμενα* afferimus, plura olim esse commemorata apparebit, quibus poëta insistere et rem, tanquam vulgatam satis, tacite sequi poterat. Sed quod inprimis poëtae animum impellere potuit, est forte hoc, quod Aeneam sacerdotio functum tradiderat antiquitas. Certe ex Dictye IV, 17. discimus, *Apollinis sacra eum praecipue* esse tuitum; et secundum Menecratem Xanthium a Dionys. Halic. I, 48. excitatum Aeneas ad defectionem a Priamo hoc ipso erat adductus, quod *sacerdotii dignitate* ab eo fuerat exclusus, *ἄτιτος ἐὼν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπὸ γερέων ἱερῶν ἐξειργόμενος*. Fundus rei Il. ν, 461. Ceterum vulgo in arce Penates seruati narrantur; cf. Dionys. Halic. I, 46. 69. et al. et hoc ex perpetuo veterum ciuitatum more ita se habere debuit. Hoc tamen sequi poëta non potuit, qui Aeneae domum in alia vrbis parte sitam esse voluit, vnde mox ad arcem accurreret. Apponam Hellanici Lesbii vetustissimi scriptoris, narrationem ap. Dionys. Halic. I, 46. 47. Vrbe capta, inquit, Aeneas cum suis Dardaniis se recepit in arcem Pergamum, *ἐν ᾗ καὶ ἱερὰ τὰ πατρῷα τοῖς Τρωσὶν ἦν*, eamque defendit. Cum tamen videret, hostium impetum diu sustineri non posse, hominum corpora *καὶ τὰ ἱερὰ τὰ πατρῷα* et opes seruare studet; tum, infirma multitudine praemissa, ipse cum iuuenibus in Idae munitiora loca discessit, *ἀγόμενος ἐπὶ ταῖς συνωρίσι τόν τε πατέρα καὶ τοὺς θεοὺς πατρῴους*. Inde induciis cum hostibus factis discessit, *παραλαβὼν τὸν πατέρα καὶ τὰ ἕδη τῶν θεῶν* h. e. simulacra—Et agro Laurente capto c. 55. f. alii Penates (*τὰ ἕδη τῶν θεῶν*) in locum indicatum e nauibus efferunt, alii vero bases (*βάθρα*) et aras ipsis statuunt, mulieres autem cum vlulatu et choreis sacra prosequebantur et c. 57. *ἱδρύνται τὰ ἕδη τῶν θεῶν ἐν τῷ κρατίστῳ*.

Fuiſſe autem Penates ſimulacra deorum, et quidem, cum ab Aenea portari poſſent, lignea, formaque deorum ſolita, ex locis ſeqq. apparere videtur: III Aen. 148. *Effigies ſacrae diuum Phrygiique Penates Quos mecum a Troia mediisque ex ignibus vrbis Extuleram, viſi ante oculos adſtare iacentis* et v. 173. *coram cognoſcere* vultus Velatasque comas praeſentiaque ora *videbar*. Seruius ad III, 148. haec habet: „*Varro* ſane *Rerum* „*Humanarum ſecundo* ait, Aeneam deos Penates in Italiam re„duxiſſe, (hoc et Macrob. III, 4. repetit) quaedam lignea vel „lapidea ſigilla, quod euidenter exprimit dicendo: *Effigies ſa*„*crae diuum Phrygiique Penates;* quamuis alio loco alias opi„niones ſecutus diuerſa dixerit.„ Romam, vt mox videbimus, deducti arcana primum religione haberi, mox tamen hominum conſpectui ſubiici ac vulgari coeperunt. Nam Dionyſ. Halic. I, 68. Romae in aede deum Penatium ſub Veliis duo Genios ſeu adoleſcentes ſedentium habitu et haſtam manu tenentium viderat, eoque Timaei fidem eleuat, qui mera κηρύκεια, *caduceos*, eſſe ab indigenis audierat; forte tamen nec hoc falſo, ſi id ad informia rudis artis opera referas. In numis, gemmis, marmoribus, vt in tab. Iliaca n. 98 et 117. (ſed talia vnicuique, libros euoluenti, occurrentia ambitioſe memorare piget) Anchiſes Aeneae humeris haerens tenet capſulam vel aediculam, qua Penates incluſi ſunt; in aliis tamen Palladium tenet; quod nonnunquam ipſis Aeneae manibus inſiſtit; nam peplo inuolutos Penates tenens Aeneas (πέπλως περισχών, vt Lycophr. 1266.) mihi nondum in priſcis monumentis occurrit.

Haec igitur ſimulacra, hos Penates, Italiae inferri, fatale erat. cf. III, 167 ſqq. Atque habuit vtique res euentum ſuum; collocati ſunt Penates Lauinii, (ſecundum Lycophr. 1261. in Palladis templo) vnde mox, Alba Longa condita, cum in nouam vrbem deducendi eſſent, cedere loco noluerunt, v. Dionyſ. Halic. I, 67. Orig. G. Rom. 17. et alios. Romam tamen aliquando migrare non recuſarunt, ſiquidem Penatium aedes Romae fuit ſub Velia, non longe ab aede Veſtae, v. Dionyſ. ibid. incendio Neroniano deleta. v. Donat. III, 3. de Vrbe Roma. Non enim recte alii tradiderunt in Veſtae templo Penates ſeruatos. v. VV. DD. ad Tacit. Annal. XV, 41.

Etiam *Veſtam* cum *igni aeterno* Aeneas abſtuliſſe Troia creditus. Aen. II, 296. *vittas Veſtamque potentem* effert Hectoris vmbra. Adde V, 744. 745. Ouid. Faſt. III, 423 ſqq. vnde *Iliaci foci* Veſtae, *Iliaci ignes* etc. In ſacro Lauinienſi a Coſſ. faciendo cum Penatibus etiam Veſtae ſacrificatum Macrob. III. Sat. 4. et Seru. ad Aen. II, 296. notarunt.

Palladium

Palladium tandem, h. e. ſignum Palladis antiqua religione cultum et διιπετὲς habitum, cum ipſis Penatibus Aeneam extuliſſe narrant quidem alii, poëta vero, vt ſupra dictum, non memorat, quippe qui eam narrationem ſequitur, quae pro antiquiore habenda eſt, furtim illud ab Vlyſſe et Diomede iam ante Troiam captam ablatum fuiſſe. v. Aen. II, 164 ſqq. ab Antenore proditum Achiuis, vt alii addunt; ſed res variis modis a poëtis ornata. Ita ſponte et volentem ſequutam eſſe Palladem alii memorauerunt. v. Ouid. Faſt. VI, 431. In quem ſenſum Tryphiodori v. 54. ex lectione Cod. Medic. (ſecus quam Lennep. ed. Coluth. v. 196. volebat) eſt conſtituendus. Ἦλθε δὲ καὶ Δαναοῖσιν ἑὸν βρέτας ἁγνὸν ἄγουσα Ληϊστὴ μὲν ἐοῦσα, φίλοις δ' ἐπίκουρος Ἀθήνη. h. e. furto quidem abducta, Achiuis tamen propitia. Diſtinguendus autem hic Vlyſſis in vrbem ingreſſus ab altero illo, quo mendici habitu res et conſilia Troianorum ſpeculatus eſt. v. Odyſſ. δ, 244 ſqq. Eurip. Rheſ. 501. 710 ſq. Hecuba 239 ſqq. Quintus Cal. vtrumque ingreſſum tantum ſtrictim memorat, V, 278. X, 346. forte quod Leſches, quem maxime expreſſiſſe nobis creditur, hanc fabulam omiſerat; ex altero tamen loco diſcas Alcathoum, cuſtodem Palladii caeſum, eſſe eum, quem in gemmis proſtratum ante Diomedem vides. Notum enim eſt gemmas nobiliſſimas Dioſcoridis, Solonis, Hylli aliorumque ſacrilegium hoc Palladii ablati exhibere. Creditum tamen inter Romanos Palladium hoc Romae in Veſtae templo ſeruari, fatale etiam huic vrbi habitum; nec vlli viro, ne Pontifici quidem Maximo, videre illud fas fuit. Quibus de rebus multi egerunt. Satis eſt comparare Ouid. VI. Faſt. 421. 431 ſqq. Hinc Veſtam interdum cum Palladio videas, vt in Sarda apud Maffeum Gemm. ant. P. II. n. 76. Omittimus quae de gente Nautia, in cuius tutela Palladium habebatur, aliisque rebus diſputari poſſint. Ex altera parte non minus Athenienſes Palladium Troianum in ſua arce ſeruare videri volebant. v. Pauſan. I, 28. Religionum harum tam diuerſarum a poëtis variis modis ornatarum cum fidem adſtruere vellent vrbium ſcriptores, paſſim et grammatici, atque oſtendere, quomodo ad Aeneam rediiſſet Palladium a Graecis ablatum, multa commenti ſunt, quibus tota haec de Palladio quaeſtio ita obſcurata eſt, vt multorum doctorum virorum, qui expedire rem volebant, otium conſumſerit. Nobis ſatis eſt cauſſas diuerſitatis indicaſſe. Occurrit autem cum Palladio Aeneas in multis numis gentis Iuliae; armata virguncula ſtantis habitu; eadem fere ſpecie, qua in monumentis id quoque Palladium conſpicitur, quod Diomedes cum Vlyſſe abſtulit; quo ipſo Heinſii ſententia fir-

matur ad Ouid. Faſt. VI, 423. cf. Apollod. Bibl. III, 11, 3. et ipſe Virgilius Aen. II, 172. *Vix poſitum caſtris* ſimulacrum; *arſere coruſcae* Luminibus *flammae* arrectis, — *terque ipſa* ſolo Emicuit parmamque *ferens* haſtamque *trementem*. An verò Palladis ſignum hoc idem habendum ſit, aut a poëtis habitum fuerit, quod in templo Palladis in arce Ilii ſito viſebatur, et in cuius genibus peplum Troianae mulieres apponunt Il. ζ, 273. 303. N. Heinſius illo loco quaerit; ſed vt idem haberi poſſit, nolim cum viro doctiſſ. θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν interpretari *ad genua*, quod iam Strabo refellit, multo minus *induere*. Nam diuerſa in arce Palladis ſigna eſſe et potuere et debuere. Nam etiam in noſtro poëta lib. II, 225 ſqq. poſtquam v. 165 ſq. ablatum iam Palladium memoratum erat, angues, qui Laocoontem cum filiis eliſerant, in templum Mineruae in arce fugiunt, *Sub pedibusque deae clipeique ſub orbe teguntur.* Et quale dicemus fuiſſe Palladis ſignum illud, quod Caſſandra ab Aiace Oilei violata auertit vultum? v. Lycophr. Caſſandra v. 361. Quint. Cal. XIII, 425 ſq. quod bene poëta noſter ad aliam rem ornandam transtulit Aen. II, 172. Non igitur Maro ſui oblitus videri debet, ſed diuerſa fuere in arce Palladis ſigna. Diuerſum etiam a Penatibus Palladium illud διιπετὲς a plerisque, et ab ipſo poëta, habitum vidimus; ſed ex aliorum doctrina *Pallas* cum *Iunone* iis ipſis diis Penatibus erat accenſenda. v. Macrob. III, 4. *Apollinem* et *Neptunum* alii apud eundem, fruſtra aduocato verſu Aen. III, 119. at *Tuſci Cererem, Palem et Fortunam Penates* tradiderant. v. Seru. ad Aen. II, 325. adde eund. ad II, 119. III, 12. Quae omnia ita componi poſſunt, vt partim obſcuram ac parum expreſſam Penatium formam coniecturae locum feciſſe dicamus, partim diuerſis temporibus diuerſas Samothracum religiones, multo magis eas, quae inde erant deriuatae, diuerſasque *deorum magnorum* interpretationes fuiſſe meminerimus. Redit adeo diſputatio ad deos Cabiros, de quibus multa ſatis ſubtiliter quaeſita, etiam nuper a Frereto, Hiſt. Acad. Inſcr. Tom. XXVII. ſed ad opinionum magis et coniectationum vanitatem, quam ad veterum hiſtoriarum fidem. Loca claſſ. ſunt Schol. Apollonii I, 916. Dionyſ. Halic. I, 67—69. Macrob. III, 4.

Ceterum Penates, ignem ſacrum et Palladium etiam iungit Lucan. IX, 990—94. docto in loco.

EXCVRSVS X.

II, 341 ſq. 386 ſq. 424. 425. De Coroebo Mygdonis f. argumentum, pro episodio inductum a Virgilio, variis modis a veteribus fuiſſe tractatum videtur, donec tandem ſtulti et ve-

cordis

cordis hominis personam ei induerent, vt adeo in prouerbium abiret. Ad v. 341. Seruius: *Hunc autem Coroebum stultum inducit Euphorion, quem et Virgilius sequitur, dans ei inf.* 390. *Dolus an virtus quis in hoste requirat? cum sit turpissima dolo quaesita victoria.* Prius illud notatu dignum; Euphorion enim Coroebo, temerario forte in Achiuos facto impetu, personam vecordis hominis primum addidisse videtur; dum scilicet argumento ab aliis tractato nouitatis gratiam conciliare volebat. Etiam Pompon. Sab. *Euphorion*, inquit, *inducit eum stultum.* Sed alterum, quod in Seruio *Euphorionem Virgilius sequi* traditur, inepti grammatici commentum est, nec, nisi alia fuere in Euphorione, quae expressa forte sunt a poëta, ex hoc liquet, an Euphorionem ante oculos habuerit Virgilius; quod adeo sine fundo idoneo ex h. l. ponit Iac. Nic. Loensis Epiphyll. II, 3. vt non magis vera sunt, quae de carmine *Minxade* deprompta a Virgilio esse vult. In Polygnoti tabula ap. Pausan. X, 27. Coroebus etiam erat expressus, vbi ille addit: eius monumentum nobile in Phrygum finibus (ἐς Τεκτοσάγων adiectum, de quo v. Intpp.) et Mygdonas ab eo nomen habuisse; quod falsum. Nam *Mygdones* antiqua Thracum stirps fuere. Venisse eum ad Cassandrae nuptias, et *occisum*, ὡς μὲν ὁ πλείων λόγος, *a Neoptolemo; Leschcus autem a Diomede interemtum carminibus prodidit.* Itaque Virgilius tertium aliquem auctorem sequutus est. Nam is v. 425. a Peneleo interfectum tradit. Lescheum sequutus est Quintus Calab. XIII, 168 sq. Ad aram interfectum exhibet etiam Tabula Iliaca n. 104. Ceterum quae de Coroebo subiiciuntur, eum Cassandrae amore incensum operam Priamo in hoc bello obtulisse, eleganter ab Homerico Othryoneo Il. ν, 363 sqq. traducta sunt, sed multo suauius et ornatius, inprimis hoc: *Infelix qui non sponsae responsa futurae* Audierat.

EXCVRSVS XI.

II, 506. *Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.* Etiam super Priami caede narrationis fuit diuersitas. Adeat, qui singula cognoscere cupit, Seruium, Pompon. Sab. Quintum XIII, 220—241 sqq. Pausan. X, 27. p. 865. Virgilius vulgarem rationem sequitur, eximie tamen omnia ornauit. Sed ab Euripide Troad. 479. 481 sqq. mutuatus est ea, quae de Hecuba 515—524. egregie ad miserationem ficta sunt, simul tamen Homeri ductu Il. ω, 200 sqq. (non ex Il. χ, 108 sqq.) vbi Priamus ad Achaeorum castra iter est fuscepturus. Politae caedem memorauerant et alii, vt e Quinto Cal. XIII, 214. intelligitur, et forte primo loco Stesichorus in Ἰλίου πέρσει, vt ex Tabula Iliaca coniicias,

cias, quae totum hoc factum eodem modo, vt Virgilius, exhibet n. 105, 106. Nam Lesches de Priamo aliter tradiderat, vt iam ex Pauf. X, 27. notauimus. Sed quae ad miserationem poëta composuit et hic, non alibi inuenio; etsi orationem Priami ad Pyrrhum habitam recitat Quint. Cal. XIII, 225 fqq. Tryphiodorus autem affectum infert non male v. 624 fqq. — Porro Priamus ad aram Iouis Hercaei caeditur, communi poëtarum et grammaticorum narratione. Sed in hac difficultas occurrit. Veteres enim Graeci eam in aula fub dio positam memorant. Athen. IV. p. 189 E. Ὅμηρος δὲ τὴν αὐλὴν ἀεὶ τάττει ἐπὶ τῶν ὑπαίθρων τόπων. Ἔνθα ἦν ὁ τοῦ Ἑρκείου Ζηνὸς βωμός. (Scilicet apud Homerum qui aedes intrat, primum ἕρκος, in hoc αὐλὴν fubit, tum πρόδομον, tandem ad θάλαμον procedit) Vide Eurip. Troad. 482. 483. Paufan. IV, 17. p. 321. X, 25. p. 865. adde II, 24. Quintum Cal. XIII, 222. vbi not. Tryphiod. 622. alios Cerda laudauit. Virgilius ex parte hos auctores ante oculos habuit, ex atrio tamen in impluuium rem traduxit; *Penates* enim memorat, quorum ara in penetralibus tecti esse folebat, fub impluuio, non in aula. Forte dicas illum aut (quo Seruius ducit) Iouem per Penates esse interpretatum, (etsi plura fimulacra non vnum Iouis fignum videtur agnofcere v. 517. Sed et de vno intelligi poteft, et cf. Ouid. Met. XIII, 412. 413.) aut Penates pro ipsa domo dixisse, quam inumbrabat laurus. vt iam Cerda acceperat. Sed haec dura funt. Ceterum fi alii, vt Quintus Cal. VI, 147. XIII, 436. aram Iouis Hercaei in arce ponunt, recte vtique hoc faciunt; nam regia Priami erat in arce.

EXCVRSVS XII.

II, 567 fqq. Helenae recuperationem varie a veteribus poëtis fuisse expositam, vel ex lib. VI, 525. et ex imitatoribus, quos habemus, apparet: v. Quint. Cal. XIII, 354 fqq. 385 fqq. (vbi, quae hic de Aenea memorantur, Menelao tributa videbis: impetum occidendi Helenam et Veneris interuentum) XIV, 39 fqq. Tryphiod. 602—621. Euripidem plane hic deserit Virgilius, fi nobilissimum Troadum locum compares 860 — 1058. Mox *limina Veftae Seruantem* dixit Helenam. Ad templum Veftae vulgo referunt, ad quod illa confugerat. quod fane esse potuit in Pergamo, acropoli, vt Mineruae et Apollinis templa (cf. Quint. Cal. XIII, 433 fqq.) et Veneris fecundum Tabulam Iliacam n. 107. in ea fuerunt; Iunonis inf. 761. et ipsa ara Iouis Hercaei v. fup. ad v. 512. Veftam autem Aeneas abduxit, cum Ilio excederet. v. Excurf. ad II, 293. Nefcio tamen an de penetralibus regiae Priami intelligendum fit, in quibus ignis Ve-

ftae

ftae facer in ara. v. fup. II, 296. 297. de Aeneae domo. Erat autem Helena in thalamo Deiphobi, vnius ex Priami filiis; adeoque in ipfa regia cf. fup. 503.

EXCVRSVS XIII.

II, 721 — 23. *Haec fatus — Succedoque oneri.* Plurium veterum monumentorum notum argumentum, inprimis gemmarum et numorum v. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 373. 374. in qua n. 109. haec etiam Aeneae fuga occurrit, et quidem Mercurio duce; et Saxius V. Cl. ad Virgilium Iuftic. T. IV. p. 41. Obferuare licet etiam in gemmis nonnullis τὸ βύσσινον φᾶρος in Anchifae tergo fluctuans, quod Sophocles in *Laocoonte* notauerat ap. Dionyf. Halic. I, 48. cf. Disquif. de Inuent. mater. Aeneidis.

EXCVRSVS XIV.

II, 725. Creüfa in Polygnoti tabula apud Delphos inter captiuas erat relata. v. Pauf. X, 26. vbi addit, fecundum alios eam tanquam Aeneae vxorem per deorum matrem ac Venerem a feruitute fuiffe liberatam. Atque hoc fequitur Virgilius. cf. v. 788. adde Seru. ad v. 735. Cybeles autem numen ad *Idam* et Phrygiam proprie pertinet. At Lefcheus eodem Paufania tefte et Cypria carmina Eurydicen Aeneae vxorem dederant. Videntur tamen iidem eam Aeneae fugae comitem addidiffe; namque in Tabula Iliaca n. 109. quae ex Lefcheo magnam partem expreffa eft, vxor Aeneam fequitur. *Creüfa* Sophoclis fuit fabula, fed an ad hanc noftram trahenda, ignoratur. Creüfae noftrae et Apollinis filium Anium, nepotem Andrum, tradebant fcriptores, qui de Andriorum originibus fcripferant v. Conon. Narrat. XLI. Mox vbi Aeneas *portis* fe appropinquaffe narrat, *Porta* intelligenda eft ab hofte auerfa, verfus Idam et partes auftrales, vnde tamen non minus litus peti poterat. Quintus Cal. X, 338 fqq. ex antiquioribus poëtis cyclicis, vt arbitror, quatuor portas Troiae memorat: Scaeas, Idaeas, tertiam, quae verfus campi planitiem et quartam, quae ad Simoëntem ducebat. Scaeae, verfus occidentem fpectabant, eaedem etiam Dardaniae dictae; etfi has alii verfus orientem fitas effe volebant, vide Euftath. p. 608. 609. 1274, 1. et Hefychium in Δαρδάνιαι. Adde Daret. Excid. Tr. c. 4. Haec per fe leuia ac vana in Troiae topographia ad poëtarum loca nonnulla declaranda vtilitatem habent.

EXCVRSVS XV.

II, 781. 782. *Ad terram Hefperiam* etc. — *leni fluit agmine Tbybris.* In his verfibus grauis cenfura poëtae occurrit. Audierat

dierat scilicet Aeneas iam tum ex Creüsa, quam in terram fata eum essent ductura. Atqui in sequente libro Aeneam in Thracia mox in Creta considere videbimus, Hesperiae et Tiberis plane immemorem, neque oraculum Apollinis in hunc sensum interpretantem, quod tamen facere necesse erat ei, qui haec ex coniuge sua audierat. Quomodo porro classem parare poterant III, 7. *Incerti quo fata trahant, vbi sistere detur?* et 87. *Quem sequimur? quoue ire iubes? vbi ponere sedes?* In Seruianis iam olim fuisse videtur, qui haec deprehenderet: *Cur ergo*, inquit, *Aeneas horum non meminit et considit in Thracia et aliis locis?* Et ad III, 181. etiam alios hic haesisse intellexi e Burm. nota. Potest tamen aliquid, nec sine colore aliquo, responderi: quod *Hesperia* siue *Italia* terra tum erat ignota, obscuri nominis et ignoti situs, multo magis Tiberis; vnde de eo non male inf. lib. V, 83. *Ausonium*, quicunque est, *quaerere Thybrim;* quodque Creüsae monitum, vt solent res obscurae aut minus probabiles, parum alte in Aeneae animum descendisse videtur; non magis ac Cassandrae vaticinium lib. III, 183 sqq. Bona est in hanc fere sententiam nota Holdsworthi p. 236. cf. p. 232.

EXCVRSVS XVI.

II, 801. *Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae Ducebatque diem.* Noto poëtarum more sidera montibus oriuntur vel occidunt; quem autem alium quam Idam montem memorare h. l. poterat poëta? Ita Eurip. Troad. 1068. Idam τέμενα πρωτοβόλον ἁλίῳ eadem ratione memorat. Grammatici tamen alteram illam formam, *tibi deserit Hesperus Oetam* VIII. Ecl. 30. comparantes super Ida argutantur. Pompon. Sab. ad h. l. *Describit diem, cum sol in ariete est; tum videtur oriri e cacumine montis Idae. Ergo et mense Martio direpta fuerit Troia.* De hoc quidem, quod vltimo loco positum, aliter tradiderant veteres, v. Excursum ad lib. III. princ. Quod ad prius illud attinet, an verum sit id, quod satis subtiliter enarrat Grammaticus, nescio. At illud satis constat, poëtam non de Sole, sed de Veneris stella loqui. Aliud circa solis ortum phaenomenon memoratur in monte Ida, sed non nisi circa Caniculae ortum, apud Diodor. XVII, 7. et Lucret. V, 662 sqq. vide Voss. ad Melam lib. I. c. 18. *Luciferum* autem, seu Veneris stellam etiam cum respectu fabulae memorasse videtur a Seruio et Varrone laudatae. Stellam enim illam ab Aenea, donec ad Laurentem agrum venisset, semper fuisse visam, narratum fuit. Est aliqua poëtarum ars etiam in talibus, cui tamen indulgere admodum quemquam nolim.

EXCVR-

EXCVRSVS XVII.

II sub fin. Copiose et ornate poëtam fata et facta Aeneae in ipso Troiae excidio exponere vidimus. Vt tamen appareat partim haec minime poëtam temere et ad libidinem finxisse, partim quo ille iudicio inter plures narrationes eam, quae sibi vtilissima erat, amplexus sit, ea breuiter, quae ab aliis his de rebus narrata sunt, subiicere non pigebit.

Quod igitur vrbe ab hostibus ex insidiis capta Aeneas ad arcem accurrit, multaque strenue facit, noli poëtae commentum existimare. Fuit vtique ea de Aeneae virtute fama, et, quam multa ad arcem Pergamum defendendam fortiter ac sapienter egerit Aeneas, quomodo, salute desperata, partem ciuium fortunarumque saluam in Idae tuta eduxerit, pactioneque cum Achiuis facta discesserit, ex Hellanico, antiquissimo scriptore, diserte narrat Dionys. I, 46. 47. (p. 36.) qui locus accurate est legendus.

Virgilius quidem Aeneam quasi in vrbe Troia domicilium habentem inducit, Anchisaeque domum in parte vrbis ab arce remota memorat II, 299 sqq. At Homerus Aeneam ab vrbe Dardano adduxit v. Il. β, 819 sqq. quam cum regione Dardania ille regebat v. Strabo XIII. p. 596 D. Sita illa erat ad ipsas Idae radices, vnde Anchisae habitatio in ipso Ida ab auctore Hymni in Venerem ponitur, v. 68. 75. cf. Quint. Cal. VIII, 97. 98. Troianos ex Dardano et Ophrynio Aeneae paruisse, ex Hellanico tradit Dionys. Hal. I, 46. Ex iisdem locis aliisque vrbibus Troianis, etiam ex Bebrycia, (cf. ibid. c. 54.) confluxisse ad eum, cum in Idam se recepisset, magnam multitudinem hominum, idem Hellanicus ibid. memoriae prodiderat; vnde Virgil. II, 796. *Atque hic ingentem comitum adfluxisse nouorum* etc. et illustris ex Sophoclis Laocoonte locus ibid. c. 48. *Adest Aeneas* — Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν παμπληθίαν, Συνοπάζεται δὲ πλῆθος etc.

Aeneam cum Achiuis pactione facta saluum discessisse, miro consensu inter veteres traditur, etsi id, diuersissimis modis, modo ad prudentiae laudem modo ad perfidiam ducis trahitur. Ad vtramque rationem siue firmandam siue ornandam caussasque consilii reddendas, scilicet vt in loco, qui a multis erat tractatus, multa ac varia a veteribus erant commemorata, locis etiam Homeri in eas partes tractis, de quibus copiose disputare nihil attinet. Occurrunt illa apud Dionys. Halic. Strab. Dictyem, Auct. de Orig. G. Rom. Seruium aliosque passim, sed prima huius vtique suspicionis semina sparsisse videtur Homerus Il. ν, 180 sq. quos versus quod olim Grammatici tolli voluerunt, ad hanc ipsam controuersiam pertinet, et Il. ν, 459 sqq. Poëtae necessario fuit melior de Aeneae fide fama sequenda, in qua et

alios

alios habuit consentientes, inque iis Hellanicum Lesbium ap. Dionys. l. c. I, 47. Fuere enim adeo, qui caussam Aeneae operose defenderent, aut eum excidii tempore ab vrbe absuisse comminiscerentur, vt scilicet tanto facilius a crimine liberarent.

Ad poëticum tamen ornatum animique affectum dulcissimum comparatum est inprimis illud, quod per medias flammas Aeneas patrem humeris susceptum cum diis patriis vrbe capta effert. Itaque in eam rem certatim poëtae inuolarunt, eamque mirifica varietate exornarunt. Sed loca ad obseruandum aeque atque ad intelligendum obuia sunt. Ex antiquioribus Sophoclis locum ex Laocoonte iam supra vidimus: adde Lycophr. 1264 sqq.

In Disquisitione *super inuentionis laude rerum in Aeneide tractatarum* fuisse vidimus, qui Troianum regnum ab Aenea occupatum, alios, qui frustra ab ipso, vt Antenoridis eriperet, tentatum dicerent. Ascanium cum Scamandrio Hectoris f. Scepsii apud se regnasse contendebant, vt ex Strabone XIII. p. 607. ibi memoratum. At eandem gloriam ad se trahebant Phryges, qui agrum Dascyliticum, in quo lacus Ascanius est, incolebant; aiebant enim illi Ascanium arcessitum apud se regnasse, eumque paullc post Scamandrium et ceteros Hectoridas, qui a Neoptolemo e Graecia dimissi (cf. Not. ad Aen. III, 294.) ad ipsum confugerant, in patriam sedem Troianumque regnum reduxisse; ita ex Hellanico Dionysius I, 47. vnde petiisse putandus Pompon. Sab. ad Aen. III, 1. Non admodum diuerse narrata haec videas ap. Conon. narrat. 46. Aeneam capta Troia secessisse in Idam; cum vero Scamandrius et Oxynius Priami filii e Lydia, quo emissi fuerant, rediissent et omnia circa Ilium loca sibi vindicarent, Veneris iussu eum discessisse. Vt tamen idem Conon Narr. XLI. narrat, Ascanius in monte Ida regnum retinuisse videtur; quod et ipsum ad Scepsin, quippe in Idae ὑπωρείαις sitam, spectare potest.

Quam diuersas poëtarum olim sectas fuisse existimes, si audias, in Iliade parua Aeneam captum a Neoptolemo Phthiam abductum fuisse! Versus ipsos Tzetza ad Lycophr. 1263. affert: etsi hoc idem non de Aenea, sed de Scamandrio aliisque Hectoridis traditum a nonnullis Dionys. I, 47. memorat. Habet tamen et Dictys V, 16. quem adeo et hoc a Lesche petiisse, ex hoc ipso constare videtur.

Super *Anchise* post Hymnum Homericum in Venerem et fidem aliquam historiae obscuram non minus varia a variis, qui haec tractauerant, seu coniectando seu argumentum ornando fuerunt inuenta. De eius morte ad lib. III, 710. videbimus. Nunc potissimum illud tenendum, cum eius personam omnino

poëta

poëta egregie tueatur, quippe cui semper det partes iubentis, praecipientis, monentis, quod ad parentum ac senum temporibus heroicis auctoritatem ac sanctitatem praeclare est comparatum, inprimis tamen ei diuinandi et cum auguria, omina ac somnia, tum oracula interpretandi facultatem tribui a Virgilio, vt lib. II, 687 sqq. III, 538. et al. quod Ennii non modo et Naeuii auctoritate facit (v. Not. ad II, 680—84.) sed Graecorum fere scriptorum consensu. Etiam Sophocles in Laocoonte Aeneam induxerat in Idam secedentem Anchisae patris iussu, qui partim acceptorum a Venere mandatorum memor (ex quibus Virgilius mandata Veneris Aeneae data adumbrasse videtur II, 619 sqq.) partim prodigium, quod modo in Laocoonte eiusque filiis acciderat, interpretatus, vrbis interitum praeuidebat ap. Dionys. I, 48. Veneris iussu Aeneam fugisse, etiam apud Cononem inuenias Narrat. XLVI. quae et monuerat vrbem eo loco condendam, vbi bouem sibi admugire deprehensurus esset.

De *Creüsa* Excursu ad II, 725. egimus. Sed quam varie Aeneidis argumentum a poëtis tractatum fuerit, etiam ex coniuge Aeneae data apparet. *Codonen* et *Anthemonen* ipsi in matrimonio habitas ex iisque duas filias susceptas in Arcadia relictas vel elocatas ex Agathyllo Arcade videas ap. Dionys. Hal. I, 49. at Anii filiam, *Launam*, Aeneae desponsam, videbimus Exc. I. ad lib. tert. Hinc etiam in liberis adsignandis magna diuersitas; cf. Dionys. Hal. I, 72. Quod tandem ad *Ascanium* attinet, eum quidem in Troade relictum nouum constituisse regnum, paullo ante a nonnullis proditum vidimus. Communior tamen opinio, secundum Dionysium Halic. quoque et Strab. XIII. p. 608. A. fuit haec, eum cum patre in Italiam venisse. Ascanii nomen in fuga demum ipsi inditum, cum prius esset *Euryleon*, apud Dionys. I, 65. reperias, adde Orig. G. Rom. 14. quod et ipsum antiquo poëtae deberi videtur. *Alios duo paruulos filios abductos ab Aenea tradere, alios vnum, cui Iulo cognomen, post etiam Ascanio fuerit, secum extulisse*, Q. Lutatius scriptum reliquerat, v. Orig. G. Rom. c. 9. et sic ex Hellanico narrat Dionys. I, 47. relicto Ascanio Aeneam reliquos liberos cum patre et diis Patriis secum auexisse. Ascanium tamen, etsi relictum in Troade, mox, cum pater in Macedonia obiisset, eo accessisse nouosque colonos inde secum in Italiam abduxisse, tradiderat alius vetus auctor, quem Schol. Il. ν, 459. exscripsit. Multo maior circa Ascanium diuersitas post aduentum in Italiam; sed de his nunc non agimus.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM.

Euersa Troia, Aeneas collectis suorum reliquiis, quae caedi flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti nauium classe, primum in Thraciam defertur: vbi cum futurae vrbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore caesi prodigiis, Delum petit. Consultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis suae matrem, hoc est, primam originis suae terram repetendam didicisset, falsa Anchisae patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, positis iam moenibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus a diis penatibus, relicta Creta, Italiam petit. Ibi subito oborta tempestate, primum ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyiis infestatur. Mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram praeteruectus, Epirum tenet: quae id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi caedem Andromache in coniugium cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra marique periculorum certiorem facit. Aeneas, relicta Epiro, Tarentum primamque Italiae oram praeteruectus, ad eam Siciliae partem, quae Aetnae monti adiacet, appellitur. Ibi Achaemenidem, ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras soluit: memorque praeceptorum Heleni, vitatis Charybdis et Scyllae periculis, Siciliae litora longo circuitu circumuectus, tandem Drepanum aduehitur, vbi Anchises, tum senio tum longae nauigationis iactatione fatigatus, fatis concedit. Inde Italiam petiturus, immissa ab Aeolo subita tempestate in Africam eiicitur: quam partem libro primo exsequitur.

Rerum varietate et doctrinae copia hic liber ceteris facile praestat, totus ille ad Odysseae exemplum conscriptus. cf. inprimis Cluuer. Sicil. ant. p. 452 sqq. Quod tamen minus vulgo lectores suauitate sua detinet, non tam id facit, quod Segraisius iudicabat, quod liber secundus grauissimi argumenti, nam de Troiae excidio agit, antecedit, et Didonis amores suauissima narratione sequuntur; sed potius hoc, quod multarum rerum, inprimis quae ad mythos veteres et geographiam antiquam spectant, notitiam habere debet is, qui omnia, quae poëta leuiter tantum attingit et perstringit, intelligere velit.

Post-

Postquam res Asiae, Priamique euertere gentem
Inmeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troia;
Diuersa exsilia et desertas quaerere terras
Auguriis agimur diuom, classemque sub ipsa
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae;
Incerti quo fata ferant, vbi sistere detur;
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas;

1 *Priamique vertere* Medic. sed a m. pr. 2 *Immeritum* Rottend. tert. *visum est* multi ap. Pier. Heins. 3 *Ilion* sex ap. Burm. *fumat* male Probus acceperat pro *fumauit*. Recte post *cecidit* mutatur tempus, *fumat*; quod non vno temporis momento absoluitur. 4 *et diuersas q. terras* aliquot veteres Pieriani, et Menag. Voss. pr. Hamburg. alter pro var. lect. Parrh. Doruill. Haeret Burmannus. Suauior, puto, esset illa lectio; sed ad fidem criticam probabilior est altera lectio *desertas*, cum codd. auctoritate, inter quos Fragm. Vatic. tum quod ea vix nasci potuit ex altera, quae multo expeditior est. Quod autem τῷ *desertas terras* putant repugnare *arua opima* II, 781. et similia; id leue est; possunt enim agri esse deserti et cultoribus vacui, et tamen fertiles haberi, inprimis si cultus accesserit; et terra, in quam noui coloni sunt immigraturi, bene deserta et non satis frequentata hominibus dicitur. Sed id plane h. l. non quaerendum. Poëta enim hoc vnum agit, vt miserationem moueat. Praeclare autem post *Ilium superbum: desertae terrae*; in quibus ipsis sedes nouae erant condendae. 5 *classimque* Sprot. *classesque* pr. Rottend. pro var. lect. 6 *et* abest nonnullis ap. Heins. et Pier. 7 *ferent* duo Heins. 8 *Vt prima* Hamb. pr. *inceperit* Medic. a pr. m.

1—3. Splendidum exordium, pro: Postquam Troia in hunc modum fuerat euersa. —*res Asiae*, regnum Asiae v. sup. ad II, 556.

4—8. *Diuersa exsilia, desertae terrae*, ad miserationem satis grauiter, pro terris nouis ac *diuersis*, longinquis, inhabitandis. — *Auguriis diuum* sup. II, 691 sq. nisi addere malis prodigium flammae v. 682. et Creüsae monitum v. 780. In *Antandro* argutantur Grammatici, et Cerda in adiecto *ipsa*. Simpliciter ex Strab. XIII. p. 606 D. tenendum, versus meridiem ab Ilio, ad sinum Adramyttenum, fuisse, etiam serioribus temporibus, vrbem Antandrum, nauale, ad Idaei montis radices. Nihil igitur mirum, si poëta naues Aeneae in tam nobili et commodo loco aedificatas tradit.

8. *Vix prima i. aestas* s. aestatis prima pars, h. e. ver. v. Excurs. ad h. v.

Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat:
Litora quum patriae lacrimans portusque relinquo
Et campos, vbi Troia fuit. Feror exſul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, et magnis dis.
Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;
Hoſpitium

9 *At p.* duo Burm. *Et pro cum* in Montalb. ex interpr. *Vt p.* coni. Heinſ. ſed *et* exquiſite apud poëtas pro *vt*, *cum*; etſi nolim praeſtare, quod Seruius ait, velocitatem ineſſe. — *dare ventis vela* duo Hamb. pro var. lect. et ed. Ven. quae ſane communis poëtarum ratio, ſed propter hoc ipſum ſuſpecta; etſi non diffitendum, *fatis*, in quo optimi Codd. conſentiunt, etiam fragm. Vatic. parum commodum h. l. videri. 10 *cum* Heinſ. e Medic. aliisque; vulgo *tum*. duo *dum*. 12 *gnatoque* ſcribunt multi. *cum magnisque p. et dis* Menag. pr. 14 *erant* ſec. Moret. et Medic. a m. pr. *Ligurco*, *Lygurgo* et *Ligurgo* paſſim in codd. ſcribitur.

9. *Fatis*, propter deorum iuſſa et monita, de quibus ad v. 5. dictum.

10—12. Notabilis eſt Seruii nota: *Amat poëta, quae legit, immutata aliqua parte, vel perſonis, ipſis verbis proferre. Naeuius enim inducit vxores Aeneae et Anchiſae, cum lacrimis Ilium relinquentes, his verbis:* Amborum vxores noctu Troiad exibant, Capitibus opertis, flentes ambae, abeuntes Lacrimis cum multis. *Hoc iſte Aeneam eodem in tempore eiusdem rei cauſſa inducit feciſſe, cum dicit:* Litora tum p. — relinquo. Vnde haec depromta ſint, docet Voſſius in not. ad Naeuii fragm. p. 76 ſq. — *Et campos vbi T. f.* pathos in breuitate iam Macrob. miratus eſt V, 1. *cum ſociis* v. ſup. II, 796. — *Penatibus et magnis dis.* hi inter ſe diſcernendi quomodo ſint, vix dicere habeo, cum et perpetuo pro iisdem habeantur, et nullos alios Aeneas ſecum Troia abstuliſſe memoretur. Explicatiue igitur alterum adiectum. inf. v. 148. *Effigies ſacrae diuum Phrygiique* Penates. Niſi ita diſtinguere placet *Penatibus et, magnis dis;* vt per interpretationem aliquid fere inferri ſolet. Hoc iam fecerat, quisquis in Seruianis adiecit: *magnis dis. poteſt tamen hic et pro bonore dici.* Sed durum hoc eſſe, negari nequit.

12. *Cum ſociis. Verſus eſt Ennii, et ſunt verba Pyrrhi.* Seruauit antiquum hoc ſcholion Pompon. Sab.

13—18. Primum Thraciam vniuerſe deſignat, *Terra Mauortia* (nam Thraciam Marti ſedem tribui iam ab Homero notum eſt, et cf. inf. 35.) *vaſtis campis — Thraces arant* (natum

Hoſpitium antiquum Troiae, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curuo
Moenia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionaeae matri, diuisque ferebam
Auſpicibus coeptorum operum: ſuperoque nitentem
Coelicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea ſummo

16 *Cum* Leid. vn. *et in litore* Franc. *coruo, curro,* duo Burm. 18 *Aeneades* Medic. a m. pr. — *gentes de n.* Montalb. pro var. lect. v. ad III. Georg. 122. *cunctos* tert. Rottend. 19 Ab h. v. noua narratio. Itaque interpunxi. 20 *auſpiciis* Wittian. *auſpiciisque* Vratisl. — *ſuperumque* Parrhaſ. in margine. 22 *tumulus iuxta* Montalb.

(natum forte ex primis Hecubae Euripideae verſſ. 8. 9.) *acri*, ſaeuo (v. h. l. Guellium) *quondam regnata Lycurgo* e fabulis de Baccho noto, v. Homer. Il. ζ, 130 ſqq. Mox dum *hoſpitium antiquum Troiae* memorat, regem Thracum hoſpitii iure cum Priamo iunctum indicat: neque *ſocios Penates* aliud, quam declarationem eius hoſpitii eſſe puto; debuerunt enim hoſpites eosdem deos tutelares habere. Docte quidem, nimis tamen ſubtiliter Pompon. Sab. ad communem Thracum et Phrygum originem refert. Regem hunc Thraciae ſequentia v. 49. declarant eſſe Polymneſtorem. Iam hunc Cherſoneſum Thracicam tenuiſſe fabula vulgo narrabat; quod inprimis Euripidis auctoritate conſtat, in Hecuba v. 8. et al. Sed Virgilius dum ad Hebri oſtia vrbem ab Aenea, qui adeo in iis locis eſſe debuit, conditam memorare neceſſe haberet, narrationem fabula a vicina regione petita ornare facile potuit. Quid? quod Polymneſtoris ditio ad Hebrum vsque extendi potuit. Certe Plinius IV, 11. *Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio.* De vrbe *Aeneadis* v. Excurſ. I. *fatis iniquis* ſiue propter ea, quae ſequuntur, fatis ſiniſtra, ſiue quod iniqua fortuna decedere patria et alienis terris ſedem quaerere coëgerat. Ammianus XXII, 8 pr. priorem ſententiam firmare videtur; reſpicit enim h. l. *Aenus*, qua diris auſpiciis coepta, moxque relicta, *ad Auſoniam veterem ductu numinum properauit Aeneas.*

20. *nitentem* candidum potius quam pinguem intelligo; candor enim ſpectatur in victima Ioui ferenda. Etſi etiam pro altero laudare poſſis Homerum Il. β, 403.

22—25. Ornata oratio. Sentis, ſi in vulgarem transferas:

in

Virgulta, et denſis haſtilibus horrida myrtus.
Adceſſi; viridemque ab humo conuellere ſiluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum, et dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quae prima ſolo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttae,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.
Rurſus

24 *Auellere* Exc. Burm. 25 *vt* abeſt a ſec. Hamb. *aram* tres Burm. 26 Vocibus transpoſitis Montalb. *H. video et dictu m. m.* Pugetianus: *H. dictu video m. m.* Wallian. *H. dictu et video m. m.* Nonius in *Horrendum: H. dictu video, m. m.* Macrob. III, 10. *H. dictu et viſu m. m.* Sed *dictu mirabile monſtrum* iam vidimus lib. II, 680. — *miſerabile* aliquot Pieriani et Ven. a m. pr. vt alibi. 27 *cum quae* Sprot. *Namque vt pr.* ed. Mediol. *namque vbi p.* aliquot Pier. *arbor* Burm. e codd. repoſuit, ne ſibilus in *arbos* aurem laederet. 28 *hinc atro* aliquot Pier. Franc. et ed. Mediol. *linquuntur* multi Pier. et Heinſ. vt et II. Georg. 187.

in cuius vertice cornus et myrtus ſtabant. Cum inde frondes coronandae arae peterem — Porro *tumulus* h. l. ſimpl. collis; nam inſepultus fuerat proiectus, vt ex v. 62 ſq. apparet, et cf. 45. 46. In mare proiectum corpus in litus fluctu eiicitur apud Eurip. Hecuba v. 26. 697 ſqq. quem ſequi maluit Ouid. Met. XIII, 437 ſqq. vbi pleraque ex Euripide expreſſa. — *horrida* noli aliter accipere, quam myrtetum horrere denſis virgultis; vti omnia prominentia *horrere* dicuntur. — *haſtilia* pro virgis myrti, (Burm. laudat Intpp. ad Grat. Cyneg. 129.) vnde haſtas et iacula faciebant veteres; quod iam vidimus Georg. II, 447. *At myrtus validis haſtilibus, et bona bello Cornus.* Iaculis enim confixus Polydorus inf. v. 45. 46. — Myrtus autem bene in litorali plaga. Georg. II, 112. *Litora myrtetis laetiſſima* cf. Cerda. — *tegerem.* tegere, velare, proprium in re ſacra de coronis ac ſertis. cf. ſup. II, 248. 249. myrtea ſerta h. l. in ſacris Veneris.

28. *Huic a. l. ſ. guttae* ornate pro, ex ea manant guttae ſanguineae, pro ſucco ſcilicet. Et mox: *terram tabo maculant,* quanto ornatius, quam, cadunt in terram! atque ſic porro. Mox *tentare* eſt explorare. Ceterum fabula, quam Virgilius et ipſam, vt tot alia, a poëtis cyclicis accepiſſe videtur, ſatis probabilis videri debuit olim iis, qui in arbores mutari puellas, Nymphas

Rurſus et alterius lentum conuellere vimen
Inſequor, et cauſſas penitus tentare latentis:
Ater et alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa mouens animo, Nymphas venerabar agreſtis,
Gradiuumque patrem, Geticis qui praeſidet aruis,
Rite ſecundarent viſus, omenque leuarent.
Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia niſu
Adgredior; genibusque aduerſae obluctor arenae;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris:
Quid miſerum, Aenea, laceras? iam parce ſepulto:
Parce pias ſcelerare manus. Non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.

33 *Alter* codd. plerique Pier. et Heinſ. etiam edd. ſollemni lapſu. *Alterque alterius* Zulich. *Rurſus et alterius* Hamb. pr. a m. pr. *alter et a.* a m. ſec. 35 *Gradiuomque* Gud. a m. pr. *grandaeuumque* duo. — *armis* Hamb. ſec. *oris* Menag. pr. 36 *ſecundaret et leuaret* Wittian. et Goth. ſec. 37 *Tertio* Cariſ. v. Pier. et Heinſ. *maiori* Leid. *niſu* Heinſ. ex codd. et edd. vett. repoſuit. Vulgo *nixu*. cf. Pier. 38 *auerſae* alter Rottend. 39 *alloquar* Ven. 40 *auditus* e vet. cod. laudatur in Seruianis. *et* deeſt Menag. pr. *ad auras* quatuor Burm. vt ſaepe alibi, ſic inf. 93. 41 *ſepulchro* codd. et Donatus ap. Pierium. 43 *extremum* Witt. cum codd. Pier. perpetuo lapſu. *E. dedit* Wall. *aut* reſtituit Heinſ. e libris (adde fragm. Vatic.) et Grammaticis, quem vide. Vulgo *haud*; in quo fere ſemper variant libri. *aut* vero pro *nec* etiam in proſa ponitur in ſimili ſententia. ſc. *non de ſtipite* ſed de meo corpore.

Nymphas Hamadryadas cum arboribus naſci, ſacris arboribus ſucciſis guttas ſanguinis manare legiſſent. cf. Seru. ad v. 46. Si quid mirum videri debet, ſit forte hoc, quod noſtris adhuc temporibus Taſſus, Arioſtusque cum Spencero eadem fabula feliciter vſi ſunt.

34—38. Valde animo aeſtuans ſuper prodigii cauſſis adoro Nymphas Hamadryades et Martem Indigetem, vt malum omen auertant. *viſus* pro viſum h. e. oſtentum, portentum, quod *ſecundum*, felix eſſe in bonum conuerti vult, vt bene Seru. Mox *obluctor*, ἀντιβαίνω, vt Burm. aut ἀντερείδω.

41—43. *Iam* tandem *parce* ſ. *parce ſcelerare*, h. e. noli, vt ap. Horat. et al. male Seruius; at recte idem *ſepultum* h. l. vidit eſſe fortuita obrutum terra. cf. ad v. 22. — *me tibi non externum*

Heu! fuge crudelis terras, fuge litus auarum.
Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, et iaculis increuit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi; quum iam diffideret armis
Dardaniae, cingique vrbem obſidione videret.
Ille, vt opes fractae Teucrum, et Fortuna receſſit,
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames? Poſtquam pauor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monſtra

44 *Amarum* ſec. Hamb. perperam. cf. Burm. 46 *impleuit* aliquot Pier. cum pr. Rottend. et Sprot. 47 *Nunc vero* alter Hamb. 48 *ſteterantque* aliquot Pier. et Burm. vt ſup. II, 774. *ſtetereque* Franc. *et* abeſt a Doruill. 49 *magno c. p. vaſto* Parrh. *magno c. p. quondam* Cuning. ex Hulſ. 50 *commiſit alendum* Exc. Burm. ex interpretatione. 51 *Thraicio, Traicio* ſcribitur. 52 *inſidione* alter Hamb. 53 *et* deeſt Montalb. et aliquot Pierianis. *Teucrum fr. fortunaque r.* Doruill. 55 *abrupit* quinque Burm. *obrumpit* tres alii. *erupit* Goth. ſec. 56 *corpora* Wall. 57 *caeca f.* Wall. *relinquit* duo Burm. 58 *Dilectos* alter Hamb. *p. et proceres* Menag. pr. *parentum* aliquot Pieriani.

ternum Troia tulit, protulit, genuit, h. e. Troianus ſum.

45. 46. *Seges telorum increuit iaculis acutis* h. e. tela vt emiſſa erant in me, in hoc tumulo (ſentit mecum Pompon. Sabin.) excreuerunt in arbores, vnde iacula petuntur. (Igitur iaculis fuit confoſſus; cf. Auſon. Epitaph. XIX. aliter atque apud Euripidem, qui eum ferro conciſum induxit).

47. *Preſſus formidine.* puta poſitum pro vulgari, *oppreſſum.*

49. v. Excurſ. huius v.

53. Rem et cauſſam Agamemnonis potiorem factam; partes Agamemnonis.

55. *Fas omne abrumpit*, paullo audacius dictum videtur, diuina humanaque iura infringit, violat. Mox *quid non — cogis* pro *ad quid.* Sed praepoſitio eleganter omittitur. vid. Burm.

61. *Dare*

Monſtra deum refero, et, quae ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra;
Linqui pollutum hoſpitium, et dare claſſibus auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, et ingens
Adgeritur tumulo tellus: ſtant manibus arae,
Caeruleis maeſtae vittis atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutae.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis et ſacri pateras: animamque ſepulcro

 Condi-

59 *Et* deeſt Menag. pr. 60 *abscedere* Goth. tert. 61 *Linquere* pars codd. et edd. At Heinſius cum aliis, inter quos Medic. Gud. *linqui*, eadem vi, ſed poëta poteſt videri voluiſſe orationem variare. *polluto* tert. Rottend. — *auſtrum* pr. Hamb. 62 *Polydori* ſec. Rottend. Moret. ſec. 63 *cumulo* alter Hamb. et pr. pro var. lect. *tellus tumulo* Sprot. 64 *nexae* Voſſ. *cupreſſu* tres Burm. cum Pierianis, vt alibi variant. cf. Pier. 65 *At* pr. Hamb. *Iliadas* Voſſ. *crinis* libri ap. Pier. 66 *trepido* Hamb. ſec. et Exc. Burm. *fumantia* Oudart. *Kymbia* Parrhaſ. 67 *ſacras p.* Exc. Burm. *animaque* Franc.

61. *Dare claſſibus auſtros* non eſt hypallage, ſed, vt vulgo *nauis vento tradi* dicitur, ſic exquiſitiore ratione *naui ventus*, vt vela ventis pandantur et ſic porro.

62 ſqq. Locus de inferiis claſſicus. Nota rerum ac verborum proprietatem. *Inſtauramus funus*, religioſo vocabulo, pro facimus. — *tumulo*, vt tumulus fieret. — *ſtant m. arae*, doctius, quam, ara ſtatuitur. *caeruleae* vittae ſunt nigrae v. Seru. Burm. *moeſtae vittis* moeſtitiam declarantes, exquiſite, cum *ornatae, velatae*, dicere deberet. — *cupreſſinis* frondibus coronatur h. l. ara. matronae Troianae ſolutis crinibus circumſtantes tumulum plangunt et lamentantur. cf. XI, 35. — *inferimus*, ἐπιφέρομεν χοὰς. *cymbia lactis* cf. Ecl. V, 67. *ſanguinis*, victima caeſa, cf. inf. V, 77 ſq. *animamque ſ. voce ciemus* h. e. vocamus. cf. inf. VI, 374. 379. vt ap. Homer. v. c. Odyſſ. ι, 65. 66. Quod Burmannus *animam* pro corpore vel homine dictam ait, quamquam id interdum fieri certum eſt, h. l. tamen vix conuenit; corpore enim inſepulto vagatur anima, ſepulto autem redit ad quietem ſepulcri, vt bene Seruius, qui ad h. l. videndus, ſiue vt aliquamdiu cum corpore vel cinere duret, ſiue vt inde loca infera ſedesque manium ſubeat; nam magna ſuperſtitionis circa haec diuerſitas. cf. ad Tibull. III, 2, 15.

69—72.

Condimus, et magna supremum voce ciemus.
Inde, vbi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lenis crepitans vocat auster in altum,
Deducunt socii nauis, et litora conplent.
Prouehimur portu: terraeque vrbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nerei-

69 *Prima quies* Goth. tert. *prona fides* pr. Moret. a m. pr. sollemni potius lapsu (de quo v. Burm.) quam exquisitioris epitheti studio, quod nec facile feras h. l. multo minus desideres. *pacataque* Parth. 70 *lenis crepitans.* displicet merito duplex epitheton, etsi similium exemplorum auctoritate defendi forte possit. v. Burm. Heins. coniecerat *segnes crepitans*, Burm. *lentos c.* Toupius V. Cl. in Suidam P. III. p. 138. *lenicrepitans*, quod in Lucretio non displiceret. Pierius e codd. aliquot laudat *lene crepitans*, quod consuetudine Virgilii satis tritum cur non teneant viri docti miror. Nam quod vltima in tono et ante duplicem consonam producitur, insolens esse non videtur. 72 *Praeuehimur* duo Burm. male. *terrae* sine *que* duo. 73 *medio colitur* Gud. cum multis aliis. Porro Burm. h. l. et iam ad Ouid. Fast. VI, 177. emendat *gratissima Delus*, probante Burmanno Secundo V. Cl. ad Anthol. Poët. Lat. p. 460. Et habet sane quo placeat. Videant tamen alii, annon poëtica ratione exquisitius ponatur genericum nomen, *tellus.* Porro in tali positu, vt hic verba vides: *Sacra — gratissima tellus Nereidum matri* potest forte *tellus* magis placere. *Tellus* autem pro insula non adeo abhorrere ab vsu poëtarum videtur. Subeunt modo illa animum: Claudian. de R. Pr. I, 192. Ceres de Sicilia: *salue gratissima tellus* Ouid. Met. III, 597. *Forte petens Delum, diae telluris ad oras Applicor.* et inf. v. 127. *crebris freta consita terris.* Etiam Senecae locus Herc. fur. 15. tanquam ex nostro expressus vulgatae lectionis columen haberi potest: *Quibusque natis mobilis tellus stetit.*

69—72. Ornati versus. Cum primum ineunte vere mare esset patefactum, iterum naues conscendimus. — *auster* h. l. non proprie, nam ex Thracia euectis is non potest esse secundus ventus; (etiam ap. Homerum ἄνεμον βορέην Vlyssi ex Thracia soluenti mittit Iupiter Od. ι, 67.) sed h. l. pro vento omnino. — *Venti dant maria placata*, quatenus ipsi sunt placidi.

73—77. Delus olim mari vaga tandem inter Gyarum Myconumque, Cyclades, consedit ἐστήρικται, fixa est. nihil amplius. *mari medio* seu quia Cycladum media habita dictaque Straboni, Plinio et Solino. v. Cerda, et adde Callim. in D. 300. Steph. Byz. in Δῆλος ibique Intpp. seu simpliciter, in alto; modo loquendi Homerico Odyss. δ, 844. vt mox de Creta v. 104. *Nereidum matri*, Doridi,

Nereidum matri, et Neptuno Aegaeo:
Quam pius Arcitenens, oras et litora circum
Errantem, Gyaro celsa Myconoque reuinxit,
Inmotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Adcipit. Egressi veneramur Apollinis vrbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
Vittis et sacra redimitus tempora lauro,

Occur-

74 *Neptunio* aliquot ap. Burm. adde Pier. *Neptuno Ennosigaeo* Titius Loc. controu. XV, 16. 75 *prius* interpretatur Pompon. Sab. et notatum pro var. lect. in Seruianis; sicque aliquot Pierii tresque Burm. quod iam Broukh. probarat, et nuper docte illustrauit Burman. Secundus V. Cl. ad Anthol. l. c. p. 460. vt sit *prius errantem*. Ad terrae tamen motum sub Augusto, si Tertulliano fides habenda, factum referri hic nihil potest. — *arquitenens* scribitur in Medic. et aliis v. Heins. *Actius arcitenens* coni. Cuning. parum feliciter. 76 Ordo verborum ab Heins. Medicei aliorumque, etiam Pierianorum codd. auctoritate est restitutus. Vulgo in scriptis et editis leg. *Mycone celsa Gyaroque*. Sed *Mycone* vitiosum esse et Pierius vidit et facile apparet; est enim Μύκονος; ortum forte, vt Heins. vidit, ex *Mycono e celsa* cf. eund. ad Ouid. Ep. XXI, 81. docentque id var. lect. • Burm. codd. *Myconoë*, *Miconee*, *Michonaë*, it. *M. excelsa et celsa*, vt in Goth. Sed Heins. porro rescripserat *Gyaro e celsa*, sine libro, quod recte Burm. reliquit. — *celsae* vnus Leid. Aberratur etiam: *Micone*, *Micono*, — *Giaro*; cuiusmodi errores notare piget, praetermittere tamen non licet. — *reuexit* Codex Amstel. ap. Burmann. Secund. l. c. *ligauit* pr. Hamburg. In laudato Epigrammate: *Delos iam stabili reuincta terra.* 77 *componere* Oudart. male. v. Burm. cum fixa sit, iam non agitatur ventis, vt ante. sed est ἠνεμόεσσα καὶ ἄτροπος. 78 *et fessos* Exc. Burm. *huc f.* Doruill. *toto* Montalb. 81 *lauru* Caris. lib. I. 109. legit, notante Heins.

di, et *Neptuno* (*Aegaeo* dicto, quod eius sedem in Aegaeo mari poëtarum narratio consecrauit, vt vel ex Homero notum v. Guell. vel Cerdam) Cur iis *gratissima* Delus, v. Excurs. ad h. v. *pius*, gratus erga insulam, φίλην τιθήνην, in qua erat natus. res vel ex Callimachi Hymno in Delum nota. *Arcitenens* vox iam Naeuio aliisque poëtis ante Virgilium frequentata. v. loca ap. Macrob. VI, 5. et Vrsinum. — *oras et l. c. Errantem* illustrant illa ap. Callimach. l. c. v. 41 sqq. De reliquis v. Excurs. ad h. v.

80. De *Anio* v. Excurs. I, qui est de Erroribus Aeneae.

82 Ex

Occurrit: veterem Anchisen adgnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto.
Da propriam, Thymbraee, domum: Da moenia fessis,
Et genus, et mansuram vrbem. Serua altera Troiae
Pergama, reliquias Danaum atque inmitis Achilli.
Quem sequimur? quoue ire iubes? vbi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis inlabere nostris.

Vix

82 Aberrant fere codd. Heins. et Burmanni in *Anchisem*; vt vero metro consulant, concinnant reliqua varie: *veteremque A.* vel *veterem Anchisemque* vel *v. A. cognouit.* Etiam pro *agnoscit* plerique ap. Pier. et Heins. *agnouit*, etiam sic vetustiss. fragm. Vatic. 84 *veneramur* aliquot ap. Pier. et Heins. et vnus Burm. ex antecedente oratione. 85 *patriam domum* Schol. Horat. Cruqu. lib. III. Od. 13. quod illustrat Heins. *Da T. domum propriam* Montalb. 87 *Achilli* firmat Heins. et h. l. cf. sup. I, 30. al. *Achillis*. At *Achillei* fragm. Vatic.

82. Ex antiqua fabula repetendum, cuius vestigia seruauit Seruius: *Ad Anium Anchises ante Troicum bellum consultum venerat, an Salaminam peteret comes Priamo; vnde et agnoscitur* sc. nunc ab Anio. Eadem sequitur Ouid. Met. XIII, 641 sq.

83. *Iungimus hospitio dextras* illustrat Burm. int. hospitii pristini iure, propter hospitium, quod iam inter Anchisen et Anium fuerat. cf. XI, 65.

84—89. Notabili cum breuitate significat poëta Aeneam esse ingressum templum, adorasse deum et preces fecisse. Latius euoluere Virgilii verba videtur Ouid. Met. XIII, 633—637. *Templa saxo structa vetusto*, quis dubitet esse *vetustum templum*. Argutatur tamen in hoc Macrob. III. Sat. 6. vbi etiam in iis poëtam in ordinem cogit, quod ad Apollinis γενέτορος aram et religionem referri totum locum volt. Adsciuisse tamen Macrobii commentum videtur Seruius cum aliis Grammaticis. v. Seru. ad v. 83. 84. — *Da*, indica, vt Seru. *data fata* sup. I, 382. — *propriam*, perpetuam, stabilem, firmam Seruius exponit. cf. inf. VI, 872. et ad Ecl. VII, 31. — *Thymbraeum* h. l. appellat nulla alia quam poëtica ratione; etsi aliter Grammatici. *Thymbra* erat Troadis vicus cum Apollinis luco ac templo v. Strabo XIII. p. 598. A. B. Et *genus* inter cetera; *domum, moenia, vrbem*, aliud esse nequit, quam locus generi futuro, sedes stirpis, a qua noua posteritas

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei; totusque moueri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris:
Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere laeto
Adcipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Haec

90 *Erat* Parrhas. in marg. 91 *Liminaque et l.* duo ap. Burm. *limina sunt* Zulich. *que* post *limina* plane abest a Franc. *laurosque* Rottend. tert. a m. pr. 93 *et* deest Leid. et Oudart. *ad auras* aliquot Pier. sec. Hamb. et Witt. v. sup. v. 40. 94 *de stirpe* aliquot Pieriani. 95 *laeta* pr. Rottend. pro var. lect. vel *toto* Sprot. 96 *exq. terram* Zulich. ex interpr. 98 *ab ipsis* Ven.

ritas originem ducat. Respondet igitur, vt monet Cerda, τῷ *domus*, quae fine certa sede esse potest nulla. — *reliquias Danaum* cf. sup. I, 30. — *Da pater augurium*, exemplo Priami iter in castra Achiuorum parantis Il. ω, 310 sqq. — *animis illabere nostris.* Proprie Phoebus descendit in mentem vatis sui; insinuat se, suam vim, eius animo; h. l. etiam illis, quibus forte data rem obscuram explicat et illustrat, φράζει. *augurium* vero h. l. pro oraculo, vt etiam alibi. Oraculo autem proprie erat locus, veteri more, in nouis sedibus quaerendis. cf. de Batto locum ap. Herodot. et Callim. in Apoll. 65 sqq.

90—93. Sollemne scilicet hoc. Notum vel ex Callimachi H. in Apoll. pr. et Spanh. ad e. l. — *omnia* deinde per species redduntur: *liminaque laurusque* v. Burm. — *Mons circum*, Cynthus. Nam templum in campo situm; v. Vir doctus Exerc. de Delo sup. laud. p. 90. *cortina* ὅλμος, operculum tripodis, *mugit*, vento subterraneo e specu, cui imposita est, surgente, siquidem credere licet, ad Delphici tripodis instar haec fuisse adumbrata. cf. Spanhem. ad H. in D. v. 90. *adytis reclusis*, ipso templi penetrali per motum terrae patefacto; nisi *adyta* de ipsa illa spelunca accipere malis.

93. *Submissi petimus terram*, exquisite, prouoluimur; Lucretiano loquendi more.

94—98. Oraculum Italiam, vnde Dardanus originem habere ferebatur, respicit. v. inf. 163. atque hinc *Dardanidas*, non *Teucros* aut alio nomine, nunc appellatos vult Macrob. I. in So. Scip. 7. et Seru. ad h. l.

duri,

Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu
Laetitia: et cuncti, quae fint ea moenia, quaerunt;
Quo Phoebus vocet errantis, iubeatque reuerti.
Tum genitor, veterum voluens monumenta virorum,
Audite, o proceres, ait, et fpes difcite veftras.
Creta Iouis magni medio iacet infula ponto;
Mons Idaeus vbi, et gentis cunabula noftrae.
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna:
Maximus vnde pater, fi rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum eft aduectus ad oras,

Opta-

99 *Excita* Hugen. 100 *fint haec* Ven. *quae funt* Leid. fed v. Burm. cf. fup. II, 123. 101 *iubeatue* ed. Ald. et Iunt. Goth. pr. 102 *voluens veterum* multi. *priorum* Montalb. 103 *o* deeft quatuor Burm. *dicite* tres. 104 *medio magni* Goth. tert. 105 *ibi* multi ap. Burm. *et* deeft Zulich. 106 *vrbis* multi Pier. et duo Heinf. At *vrbes* Valerius Probus in codice, qui ipfius Maronis fuerat, fcriptum repererat, ap. Gell. XIII, 19. 108 *Teucrus* defendit Heinf. e libris et Grammaticis. adde fragm. Vatic. alii *Teucer*, vel *Teucros*, v. Pier. *adductus* alter Hamb. *delectus* pro *delatus*, et a m. fec. *deuectus* Leid. vnus. *primum transuectus* Goth. fec. *in oras* multi ap. Pier. fragm. Vatic. p. 172. et tres Goth. *Critheas — in oras* Doruill.

duri, labores tot experti, πολυτλήμονες. *vbere* pro vbertate alibi v. c. I, 531. et h. l. pro vbere feu feraci folo. Verfus 97. 98. nobiliffimi illi Homerici funt Il. υ, 307. 308. Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει, Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένοιντο. ex Neptuni perfona. memorabile eft, quod h. l. Seruius habet: *Orpheo* hunc Homericum verfum alterum *effe fublatum. Item Orpheus de oraculo Apollinis Hyperborei* fc. fumfit; nam ita effe intelligendum, ex Pomponio Sab. patet qui Seruianum illud repetit: *Hunc eundem* (verfum) *Homerus ab Orpheo fumfit; Orpheus ex oraculo Apollinis.* De interpretatione verfuum v. Disquif. *de inuent. materiae in Aeneide tractatae.*

Ad 102 et fqq. v. Excurf.

102. *Voluens*, reuoluens animo veteres hiftorias.

103. Comparant illud Odyff. β, 229. Κέκλυτε δὴ νῦν μευ, Ἰθακήσιοι, ὅττι κεν εἴπω.

104. Expreffus locus ex Odyff. τ, 172 fqq. *cunabula*, origines vulgo.

106. *Centum vrbes.* ἑκατόμπολις Il. β, 649. res nota. vid. Meurf. de Creta I, 5.

108. Ad promontorium igitur

Optauitque locum regno. Nondum Ilium, et arces
Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybelae, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominae subiere leones.
Ergo agite, et, diuom ducunt qua iussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
Nec

109 *Aptauitque* aliquot Burm. cum Goth. sec. *regni* Hamb. sec. *Ilion et* duo etiam hic. 111 *Hic* Nonius Marcellus in *colere*. Seru. ad Aen. X, 220. et Wall. Porro varie scribitur, *Cybele, Cybeles, Cybeli* (hoc quidem inani, vt solet, verborum apparatu ornat Catroeus) apud Pier. et Heinsium, cuius docta nota est ad h. l. et vt *Cybeles* cum ceteris conueniret, mutatum etiam *mater* in *matris*, et refinxere adeo: *Hinc matris cultri Cybeles* ap. Pier. Nam librariorum lapsus sunt *Cybili, Cibili, Cibeli, Cybile, Cibelae*, et al. Sane mons ille Phrygiae, qui Matri deum nomen dedit, recte scribitur et *Cybelus* sc. mons et *Cybele*, et *Cybelon*, Graecisque τὸ Κύβελον, τὰ Κύβελα, ἡ Κυβέλη (vnde ipsa dea ἡ Κυβέλη et Κυβήβη) Heinsius *Cybelae* praetulit hic et XI, 768. quoniam Virgilius talem formam amat, et quod hoc proximum est lectioni *Cybele*, quae in plerisque libris, etiam Medic. et Fragm. Vatic. occurrit, (item in tribus Goth.) et a Nonio Marcello firmatur. Interpretati autem erant vulgo, vt ex Pompon. Sab. apparet; *mater Cybele cultrix* sc. sacrorum. — *C. ira* Witt. pro *aera*. 112 *et fida* Schol. Crucqu. Horat. III. Od. 1. 113 *vincti* Franc. *victi* Doruill. 114 *diuom* Gud. *quo* Goth. sec. *qua ducunt* tres Burm. *qua fata* ed. Ven. 115 *Gnosia* e scriptis tuetur Heins. Gud. et alii *Cnosia*. Vulgo *Gnossia*; sed de hac scripturae varietate auctores de numis et marmoribus sunt videndi.

tur Rhoeteum escendit Teucer, siue ex antiqua narratione, siue vt poëtice pro Troiano litore omnino sit dictum.

109. 110. Ex Il. υ, 216—18. Dardanus Κτίσσε δὲ Δαρδανίην· ἐπεὶ οὔπω Ἴλιος ἱρὴ Ἐν πεδίῳ πεπόλιστο, πόλις μερόπων ἀνθρώπων· Ἀλλ' ἔθ' ὑπωρείας ᾤκεον πολυπιδάκου Ἴδης. (hoc est, *habitant vallibus imis* ad Idae radices) cf. Strabonem XIII. p. 592. de illo loco Hom. disputantem. *optauit* v. ad I, 425.

111—13. Ex Creta traducta in Troadem sacra Cybeles, declarata ea per partes: *Mater* deum, quae *colit*, inhabitat, *montem* Phrygiae, *Cybelen*, v. Heins. *Corybantum saltationes*, cum *cymbalis; nomen montis Idae*, in quo illa sacra habebantur, ipsa *mysteria* Idaea, (haec sunt *fida silentia sacris*; in s. hoc est, sacrorum) — et in iis *Cybeles leonibus vectae* repraesentatio. Quae omnia satis illustrata sunt cum ab aliis tum a Pignorio.

115. *Placemus ventos*, sacra
diis

Nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque litora Cretae:
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque iugis Naxon, viridemque Donysam,
Olearon,

116 *Nec distant longo* Menag. sec. 117 *sistat* Hamb. sec. cf. Burm. 118 *mactabat* ap. Nonium in *honor*, et ap. Macrob. IV. Sat. 1. 121 *regno c. paterno* pr. Hamb. quod esset pedestre. 123 *domus* aliquot Heins. vt fere semper variant scripti in h. v. *domum* aliquot Pieriani, it. fragm. Vatic. *atque vacare* Zulich. a m. sec. Porro libri et grammatici olim distinxerunt: *desertaque l. C. Hoste, v. d.* Possit etiam distingui: *desertaque l. C. Hoste vacare, domos sedesque a. r.* Sed vulgaris interpunctio satis commoda. 125 *Bacchantemque* Menag. pr. *Naxum* fragm. Vatic. vt mox *Olearum* et *Parum.*

diis maris praesidibus faciamus! cf. v. 119. et petamus Cretam!

118. *Honores*, docte pro victimis, quae in deorum honorem mactantur. In v. 119. nonnulli olim Penates quaesiuere.

120. *Tempestatibus* sacrum fieri agna videbimus Aen. V, 772. quod autem nigra, illustratum est a viris doctis ex Aristophanis Ranis. Sed et Neptuno παμμέλανας ταύρους mactant Pylii Odyss. γ, 6. De sacris Ventο Ventisque factis v. Cerda cum aliis. Verba versus 120. fere eadem ac Il. γ, 103. et v. 119. ex λ, 727.

121—23. Idomeneus in Cretam redux factus (vid. Odyss. γ, 191. 192.) iterum a suis fuit exactus, tandemque, vt inf. v. 400. videbimus, in agro Sallentino extremae Italiae consedit. Res et caussa varie in νόστοις tradita esse videtur; siquidem diuersae narrationes sunt Seruii ad h. l. Strabonis X. p. 480. Schol. Odyss. ν, 259. cf. inf. XI, 264. Alios vide ap. Meurs. Creta III, 4. — *adstare* pleniore ore quam *esse*.

124. *Ortygia* vnum ex vetustis nominibus Deli. v. Spanh. ad Callim. et al. Ceterum discessum Aeneae ornatius exhibet Ouid. Met. XIII, 679 sqq. qui in ceteris Maronem ante oculos habet, et totum Aeneae cursum ex eo mutuatur.

125. *Naxon*, insulam, in qua

Olearon, niueamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.

Hortan-

rum. *Nason* aliquot Pierii, quem vide. *Donusam* aliquot eiusdem, vt in codd. Plinii et Taciti scribitur. *Donisam*, *Donissam*, *Dinosam* alii vitiose. 126 *Olearon* Heinf. secundum Medic. et vetustiores alios. *Olearum* fragm. Vatic. At alii *Oliaron*. Graece vtrumque scribitur Ὠλίαρος et Ὠλέαρος. v. Heinf. et Pier. — *Parum* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. *Pharon* Medic. et al. 127 *freta concita* omnes fere libri, etiam fragm. Vatic. item (cum Seruio et Donato) Grammatici ap. Heinf. qui tamen praetulit *consita*, vt iam Dan. Heinf. ediderat, laudatque pro ea lectione primum Moret. Ad Sporadas referendum id esse, facile patet. Sed quid in illa tot tantisque auctoritatibus firmata lectione reprehendendum sit, non facile videas. Hoc porro video, esse eam doctiorem et ex maris natura. Denique non intelligo, quam poëticum hoc sit, tam accurate Cycladas et Sporadas distinguere, quod vix in geographicis libellis fieri solet. Iam suo tempore *consita* a multis lectum narrat Cerda, et recte inhaeret alteri, vel Paullini auctoritate, qui et ipse legerat ac probarat *concita*. — *concita remis* aliquot Pier. *ventis* pr. Hamb. pro var. lect. Wall. a m. pr. sed *terris* a sec. 128 *exagitur* Oudart. *vario bortamine* fuere, qui coniicerent iam ap. Pierium, et nuper firmare voluit vir doctus inter Danos, vt ex Noua Biblioth. Litt. et Artt. eleg. T. IV. P. I. p. 5. intelleximus. Verum *clamor nauticus* est illud ipsum *celeusma* vel *bortamen*, neque adeo cum hortamine exoriri potest; sequitur porro: *Hortantur socii*. Denique *vario certamine* bene ex poëtici sermonis more adiectum — *vario discrimine* Goth. tert. lapsu librarii, qui e supinis et stupidis prorsus fuit in illo codice.

qua vel ipse Bacchus, ex India redux, aliquando *est bacchatus*, h. e. egit triumphum bacchicum, vel in qua insula, Baccho frequentari solita, Bacchica turba *bacchari* solet, h. e. sacra Bacchica celebrare, in iugis insulae. v. Georg. II, 487. Imitatur Claudian. XXXIII, 205. *vlulatibus Ide Bacchatur* et Valer. Fl. III, 20. *Dindyma sanguineis famulum bacchata lacertis*: loca iam aliis notata. — *Donysam* insulam a colore marmoris *viridem* appellari Seruius monet, et Petronii 133. *viridem Thason* comparat Cerda. Malim simpl. siluosam vel herbosam intelligere, qualis praeternauigantibus illa occurrere debuit. Et sic mox *niueam Paron*, a candidis marmoribus, quae in montium passim iugis longe conspici possunt; et ita *Cyclades* omnino *nitentes* et *fulgentes* Horatio III. Carm. 28, 14. I, 14, 20. Adde inprimis Dionys. Perieg. 530.

127. *Crebris freta consita terris*, Sporadas. sed cf. Var. Lect.

Hortantur socii, Cretam proauosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo auidus muros optatae molior vrbis,
Pergameamque voco, et laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque adtollere tectis.
Iamque fere sicco subductae litore puppes;
Connubiis aruisque nouis operata iuuentus;
Iura domosque dabam: subito quum tabida membris,
Corrupto

129 *Cretan* pr. Moret. *Cretas* Hugen. 131 *Set tandem* Medic. *allabitur* idem a m. pr. et Venetus. *illabitur* Zulich. sed correctum. *labimur* sec. Hamb. 132 *aptare* librarii lapsu ex *optatae*. Wall. vnde Burm. nouerat, qui hinc mallet: *aptare emolior vrbis*. Eum coniectorem se fuisse, Burm. Sec. profitetur ad Anthol. Lat. Poët. p. 467. 133 *Pergameonque* ed. Ven. *et* reuocauit Heins. omissum in aliis. Distinxere olim alii: *P. voco laetam c. gentem. H.* 135 *s. l. classes* Hamb. pr. 136 *armisque* Ven. 137 *dabant* Zulich.

130. Est ventus secundus, *οὖρος, φέρων, ἴκμενος* Odyss. *ι*, 6. Il. *α*, 479. cf. Vrsin. Guell. Cerda. *surgens*, flans. v. h. l. Seru. Mox *Curetum orae*, Creta v. ad v. 102. et *adlabimur* iam Seru. ait ostendere, prosperam nauigationem fuisse; etsi malim simpliciter accipere: adnauigamus, accedimus.

132—34. Locum designat nouae vrbi, Pergamo dictae. *gentem*, socios a Troia profectos, *laetam cognomine*, nomine vrbis a pristina sua patria petito, *hortor amare focos*, domicilium sibi parare et priuata tecta, vt Cerda; sed maior vis inest *τῷ amare*, quod bene Burm. explicat, libenter incolere, vt sedem perpetuam futuram. *arcemque attollere tectis*, acropolim condere. Proprie *attolli* de aedificiis in altum eductis cf. sup. II, 185. Attolluntur *tecta arcis*, et tandem *arx ipsa tectis*.

135—37. *puppes*. Cum a parte sua declarandae essent naues, proprie *puppis* dicta, prora subductarum *in siccum* nauium spectante in altum. — *operata* non ad rem sacram est trahendum; sed simpl. operam dare. v. ad Tibull. — *iura domosque dabam*. domos h. e. locum domiciliis statuendis, agrosque assignabam; quae forma est generis, *iurium condendorum;* adeoque vtrumque iungere potuit. Argutum nimis esset, ad ius publicum priuatumque referre.

137—42. Pulchri versus inprimis v. 140. qui tamen ex Lucretio V, 987. et Ennio (v. Columu. ad eius fragm. p. 53.)
est

Corrupto coeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et lethifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam fessis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat.

138 *Corrupta* Rottend. a m. pr. *tactu* Hamb. pr. a m. pr. *tracta* Mentel. tert. 140 *et l. annus Linquebat d. a.* aliquot codd. ap. Pier. 141 *dum* Parrh. in marg. *ferius* Menag. *exuere* Wall. 142 *Ardebant* tres Burm. cum fragm. Vatic. *seges ipsa* alter Goth. ex lapsu librarii. *negabant* Gud. et Mentel. a pr. m. quod placebat Heinsio. *negare* fragm. Vatic. a pr. m. 143 *Oraculum* plene in multis codd. et edd. *reuiso* Puget. sed v. sup. II, 181. 145 *Quam finem* Heins. e Grammaticis et codd. post Pierium restituit. Adde fragm. Vatic. alii *quem.* — *quem finem fessis* tres Burm. 146 *temptari* Leid. vn. et Oudart. (scilicet scribitur fere *temptare*) *auxiliumque iubet* alter Hamb. 147 *in terris* pr. Hamb a m. sec. *et somnus t. a. h.* Doruill.

est adumbratus. Porro totum locum ante oculos habuit Statius Theb. I, 632 sqq. *Venit* (quod fere de malis calamitatibusque ingruentibus ponitur) *membris arboribusque satisque lues* (quod eleganter, vt mox *seges aegra*, ab aëris miasmate, ad arbores segetesque tetro solis aestu exustas tractum) — *coeli tractu*, aëris plaga, regione, vt alibi. Elegantior tamen Burmanni interpretatio, vt *tractus*, ductus, haustus aëris sit. Laudat egregie ad rem Lucret. VI, 1126. Lucan. VII, 412. — *anima* dicitur *relinquere nos*, et *nos animam;* vtrumque recte. v. Burm. Sed exquisitius hoc, adeoque poëticae dictioni accommodatius. Canicula autem et h. l. pro aestu coeli, qui cum eius ortu ingruit (cf. Seru. et v. sup. ad Georg. IV, 425.) et hic pro pestilentiae caussa; quod toties apud veteres occurrit. cf. Apollon. II, 519.

143—47. Forma est similis Il. α, 62 sq. — *veniam precari*, placare deum, cf. ad I, 519. vt ille vere edicat, *quam finem fessis rebus*, calamitatibus, *ferat*, oraculo monstret, *vnde iubeat tentare auxilium laborum*, qua ex re petere remedium malorum, scilicet pestilentiae.

147. De viso hoc et Penatium

Effigies sacrae diuom, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia, mediisque ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras,
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
Nos tumidum sub te permensi classibus aequor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,

Impe-

149 *Ab T.* Parrhas. in marg. et fragm. Vatic. *que* abest a Moret. sec. Porro Burm. coni. *vrbe Extuleram.* 150 *iacentes* Menag. et Wirt. sed *oculi iacentes* argutius quid habent quam pro carminis epici diguitate. *iacenti* Graeu. et Leid. eleganter, iam Burmanno iudice. 151 *Insomnis* alii vna voce. *Insomnes* pr. Rottend. Sed *In somnis* est exquisite pro in somno, per somnum. Hactenus bene. Sed si visi adstare Penates *multo manifesti lumine* et quidem *lunae*, quae per fenestras se immittebat, non somnium esse hoc potuit. Et inf. 173. *Nec sopor illud erat* etc. quamquam hoc aliter expediri posset. Sed prius illud necessario requirere videtur *Insomnis*, vt vigilanti species deorum fuerit exhibira. Dubitationem recte mouit etiam Trappius; sed solutionem vix probes. *manifesto lumine* aliquot ap. Heins. sollenni aberratione. *manifeste* Leid. 152 *incertas* Menag. pr. 153 Deesse hunc versum in multis exemplaribus, Seruiana monent. *Cum* Goth. sec. 154 *Quae t. d. Ortygiae* Sprot. *Quid tibi* Parrh. in marg. *dilato* Hamb. sec. *est* abest a tribus Burm. 155 *Hinc* tert. Rottend. *en vltra* Hugen. *en tua nos vltro* Doruill. *nos vltroque* Puget. *lumina* Hamb. sec. 156 *incensaque tua* Wall. 157 *permissi* Sprot. a m. pr. *emensi* Doruill. a m. pr. *permesi* olim in multis, vt Seruiana monent, addito: *Hic versus variasse dicitur*; quod ad istam scripturae varietatem refero. 158 *ad astra* Mentel. pr. et Seru. Fuld. ad I, 22. cum binis Goth.

tium forma v. Excurs. ad Aen. II, 293. cf. h. l. Var. Lect.

152. *insertas fenestras* proprie accipiendas recte Burm. monet: *insertas parietibus*. Multa hic Guell. Cerda post Seru. perperam.

155. *tua ad limina.* atqui seruabantur iam in Aeneae domo? Scilicet de ipso cubiculo *limina* accipienda.

156—60. Nos — Iidem tollemus etc. — *tua arma*, non proprie, sed imperium, ductum; et sic Seruius; vel turbam, quam ducebat: mox, *sub te*, h. e.

te

Imperiumque vrbi dabimus. Tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae sedes. Non haec tibi litora suasit
Delius, aut Cretae iussit considere, Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebae.
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae sedes; hinc Dardanus ortus,

160 *Neu* Hamb. pr. *furorem* Wall. a m. pr. 161 *suadet* Sprot. pro var. lect. 162 *haud* aliquot Pieriani, Ven. et ed. pr. variatione sollenni, quam et paullo ante vidimus. *in Creta* e Cledonio Heins. Porro *Crete, Creta, certe* librariorum aberrationes. *consistere* Goth. pr. Hamb. pr. et ed. pr. perpetuo lapsu. *considere iussit* duo Heins. et aliquot Pier. 165 *Oenotrii* Medic. et alii male. v. sup. I, 532. *tenuere* Wall. et Vratisl. perpetua mutatione. 166 *duxisse* fragm. Vatic. aliquot Pier. et Montalb. *gentes* duo ap. Burm. 167 *Haec* Menag. pr. et Franc. *vobis* Franc. *hac vobis* Witt. *hae propriae nobis* Wall. *hic D.* tert. Mentel. a pr. m.

te duce. — *tollemus in astra* non ad Caesaris apotheosin, vt iam Seruius, mox alii, sed ad summum potentiae fastigium refero, quod fere cum gloriae ac famae summo fastigio coniunctum esse solet, de quo proprie illa dicuntur. — *moenia* non male referas ad Lauinium, ab Aenea conditum. *magna* enim sunt, propter magnarum rerum seriem ex huius vrbis primordiis aptarum. si tamen, quia *Vrbi*, quod modo antecedit, ad Romam potius spectare videtur, etiam *moenia magna* de Roma acceperis, etsi haec Aeneas non condidit, potest tamen *parare* ea a poëta dici, quatenus ea omnia exsequitur, quae condendam vrbem euentu antecedere fatale erat. *magnis* h. e. nepotibus, ad tantam imperii opumque magnitudinem peruenturis. — nec detrecta nauigationem ad vlteriora loca. Mox v. 162. *Cretae considere* pro in Creta, docte.

163 — 66. Iidem versus intexti erant supra lib. I, 530 — 33. vbi vide.

167. *Hae n. propriae sedes.* Supra ad Apollinem v. 85. *Da propriam, Thymbraee, domum.*

167 — 71. De Dardani origine ex Italia v. Excurs. ad h. l. *Iasius pater*, si de Dardani patre accipias, habet tum *a quo* expeditam interpretationem. Sed e Seruio, qui e vetustioribus fabulas seruauit, adparet, sequutos esse Italos hac

in

Iaſiusque pater, genus a quo principe noſtrum,
Surge age, et haec laetus longaeuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque requirat
Auſonias. Dictaea negat tibi Iuppiter arua,
Talibus adtonitus viſis, ac voce deorum,
(Nec ſopor illud erat; ſed coram adgnoſcere vultus,
Velatasque comas, praeſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio e ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo

Inteme-

168 *Veſtrum* ed. Ven. Cum *Dardanus pater* potius commemorandus h. l. videatur, quam *Iaſius pater*, cogitare poſſis leg. *Dardanus Iaſiusque patres.* Sed poteſt poëta idem voluiſſe et altero loco neglexiſſe; *Dardanus* pater *Iaſiusque pater.* Omnino ſi ſemel manifeſtum ſit aliquo in loco, poëtam noluiſſe accurate loqui, in ſingulis haerendum non eſt. 169 *haec* abeſt a Witt. 170 *dubitata* Zulich. *Corythum* ſcriptionem e libris et ratione grammatica reſtituit Heinſ. Vulgo *Coritum*, et librariorum ludibria: *Choritum, Chorythum, Corintum.* v. Burm. h. l. et ad Rutil. Itin. I, 600. — *requirat* Heinſ. cum melioribus, etiam fragm. Vatic. Vulgo alii *require.* Nonnulli *requiras.* 172 *iuſſis* tres ap. Burm. *et voce* Medic. cum al. Heinſ. et Pier. 174 *Vittatasque* Wall. ex interpr. 175 *pectore* duo Burm. Parentheſin vix neceſſe ad huius verſus finem continuare. Poëta data opera ἀτάκτως loqui potuit tali in re. 176 *e* deeſt aliquot Pierianis et Franc. *ex* Voſſ. *ex ſtructis* Doruill, cf. Burm.

in re Graecos mythos, qui Iaſium Dardani fratrem tradidere, cum quo in Samothraciam abiit, vt adeo pater poſteritatis reſpectu dictus ſit. Nam, vt multum aetate prouectum cum Holdsworthio intelligas, vix probe feceris. Igitur cum *a quo* neceſſario ad *Dardanum* referendum ſit, ſic locum expono vt dictum ſit pro vulgari: Dardanus, cum Iaſio, a quo Dardano etc. *princeps* h. l. auctor ſtirpis vel generis. *Corythum* de ipſo rege ac conditore Cortonae accipit Cluuer. Ital. ant. p. 592. Malim de vrbe, et h. l. pro tota Italia, ſaltem Etruria ac finitimo Latio, poſitum. vt ap. Rutilium *Corythi populos* Tyrrheniae malim exponere. — *Dictaea arua* v. IV. Georg. 152.

174. *Velatae comae.* caput vitta redimitum. v. Excurſ. ad II, 293. cf. Pompon. Sab. ad h. l.

175. Ad Ennii ductum ap. Macrob. VI, 1.

177. *munera Intemerata*, vinum purum, pure, rite libatum. quod *munus*, mox *honos.*

180.

Intemerata focis. Perfectô laetus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Adgnouit prolem ambiguam, geminosque parentis;
Seque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto haec generi portendere debita nostro;
Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?

178 *Praefecto* Franc. 179 *Anchisem* multi. 180 Nonius forte *ancipitem*. sed v. Heins. 181 *decepto* Rottend. tert. *errore viarum* pr. Hamb. sed v. Burm. *e. parentum* aliquot Pier. 182 *Italicis* Sprot. *flammis* Goth. tert. a m. pr. *factis* fragm. Vatic. 183 *casus tales* duo Burm. *canebas* pr. Hamb. *monebat* sec. Moret. *tenebat* Goth. pr. In Witt. hic versus post sequentem legebatur; perperam. 184 *Nam* Exc. Burm. 185 *vocauit* Hugen. 186 *Italiae* Montalb. *ab H. v. litore* Ven. ex interpolat. 187 *vt quem* nonnulli. *quem tu* alii. *quem etiam* Wall. *moneret* multi ap. Pier. et Burm. *moueres* pr. Hamb, a m. sec.

180. 181. Agnouit duplicem Troianorum ortum ac stirpem: alteram a Dardano, alteram ductam a Teucro; adeoque *ambigua proles* ipsi sunt Troiani, qui et Dardani et Teucri (et hi sunt *gemini parentes*) genus erant. Agnouit porro Anchises in interpretando Apollinis Delii oraculo, cum *antiqua mater* et *prima tellus* esset exquirenda, *se deceptum* esse *nouo errore veterum locorum*, h. e. errore circa loca vetera interpretanda; quod duas terras, a quibus stirpis Troianae auctores olim originem traxisse vetus fama erat, nunc non distinxerat, sed alterius aduentus, Dardani scilicet, ex Italia immemor, in altera terra, vnde Teucer venit, tantum haeserat. Igitur *vetera loca*, terrae vetere aliqua fama celebrata, tanquam eae, vnde Troiani originem haberent; et *nouus error*, quatenus seriore aeuo erratum est circa haec loca interpretanda. Satis expeditus videtur locus, vexatus a Seruio aliisque.

183—88. Cassandrae vaticiniis nunquam creditis egregie vtitur poëta. *tales casus* hanc nostri generis fortunam, vt ad Hesperiam, vnde Dardanus generis auctor erat oriundus, nobis sit reuertendum. — 184. 185. Nunc bene *repeto* memoria, eam *portendere*, praedicere,

Cedamus Phoebo, et moniti meliora ſequamur.
Sic ait: et cuncti dicto paremus ouantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucisque relictis
Vela damus, vaſtumque caua trabe currimus aequor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec iam amplius vllae
Adparent terrae, coelum vndique et vndique pontus:
Tum mihi caeruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit vnda tenebris.
Continuo venti voluunt mare, magnaque ſurgunt
Aequora. Diſperſi iactamur gurgite vaſto.

Inuol-

188 *Credamus* Ven. *moniti et* Montalb. *maiora ſ.* alter Hamb. 189 *dicto* Heinſ. e melioribus, et tanquam concinnius. Eſt ſcilicet alterum *dictis* proſaicum. *dictis cuncti*, multi. 193 *vlla apparet tellus* codd. et edd. ap. Macrob. V. Sat. 3. ſed v. Heinſ. 194 *inſtitit* Hugen. vt ingruit, ἐνέπεσεν. 196 *voluont* Gud. *voluent* pr. Moret. vel *agitant* ſec. Hamb. 197 *iactatur* Mentel. tert. a m. pr. *turbine* Exc. Burm. et alter Hamb.

re, hoc *debitum*, fato, *generi* noſtro, et multum memorare Heſperiam et nouum regnum in Italia. cf. Excurſ. ad II, 781. et Disquiſ. de inuentione materiae Aeneidis.

188. Comparant, ſed quoad ſenſum, Il. α, 216.

190. *paucis relictis* recte. Nam manſit vrbs Cretae, Pergamum.

191. Ἡ δ' ἔθεεν κατὰ κῦμα aliquoties Homerus. v. ad Il. α, 483.

192—95. Homius, Vir Ill. P. III. c. 21. in his tantologiam ineſſe arbitratur. Videtur vir ſagaciſſimus parum probare, quae pleniore copia a poëta elaborata ſunt. Sane τά, *et inhorruit vnda tenebris* de mari nigreſcente, iam in illo: *Noctem h. ferens* h. e. tenebris coelum obducens, continentur. Sed quis, niſi omni carminis ſuauitate ſublata, poëtae neget hoc, vt rem primum ſimpliciter exponere, mox eandem ornatius, grauius, copioſius, declarare poſſit. — Tempeſtatem autem ortam puto cum flexu circa Peloponneſi promontoria; exemplo Homeri in Vlyſſe Odyſſ. ι, 80. nam ibi mare vndoſum, aeſtus et procella, ex Aegaeo Ionium mare petentibus etiamnunc ſollicitudinem faciunt. — *caeruleus*, niger, *ſupra caput adſtitit, imber*, ex Hom. Odyſſ. μ, 405 ſq. item ξ, 301 ſqq. explicandum, vnde totus locus hic et inf. V, 8 ſqq. expreſſius, Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων Νηὸς ὑπὲρ κεφαλῆς. Etiam alias κατ' ἄκρης, a vertice, ἐνέπεσεν ἄελλα, vel τὰ κῦμα. v. ſup. ad I, 114. Mox *magna aequora*, grande

voc.

Inuoluere diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit. Ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in vndis.
Ipse diem noctemque negat discernere coelo.
Nec meminisse viae media Palinurus in vnda.
Tris adeo incertos caeca caligne soles
Erramus pelago: totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se adtollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac voluere fumum.

198 *Coelo* pr. Mentel. a m. pr. et alter Hamb. nimirum *diem abstulit.* 199 *abrupti n. ignes* Moret. sec. et sic Giphan. legit secundum Lucret. II, 40. et Lambin. sed et alterum hoc, quod omnes libri cum fragm. Vatic. tuentur, bene dici solet, etiam poëtae, *nubes, coelum, ruptum, abruptum, scissum* fulmine. v. Drakenb. ad Sil. Ital. III, 196. *imbribus* Goth. sec. 200 *caecisque* sec. Hamb. *et cesis* Wall. 201 *decernere* pr. Hamb. *discrimine* Sprot. 202 *viam* Medic. *mediis P. in vndis* ed. Ven. 203 *Tris* codd. et grammatici ap. Heins. *treis* Schol. Horat. Vulgo *tres.* — *caeca in caligine* Ven. et Parrh. *caeca incertos c.* aliquot Pier. 204 *Erramus vento* Parrh. *et totidem* Hugen. *totidem et* Montalb. vtrumque etiam in Pierii codd. occurrebat; recte sublatum. Porro Seruiana ad h. v. *Hinc Pelopis gentes Maleaeque sonantia saxa Circumstant, pariterque vndae terraeque minantur. Pulsamur saeuis et circumsistimur vndis.* Hi versus circumducti inuenti dicuntur, et extra paginam in mundo (h. e. margini alliti; ab indocto vtique interpolatore.) *Circumductos* versus Burm. ex Suet. Aug. 88. interpretatur. 205 *primo* tert. Mentel. 206 *vellere f.* Hugen. *ducere f.* Medic. Pierii, *summum* Zulich.
pro var. lect.

voc. h. e. magni fluctus. et *gurges* sup. I, 118.

198 — 202. *Inuoluere d. n.* Procellae adspectum coeli, lucemque ac solem, eripiunt. *nox humida*, tenebrae ex pluuia. cf. sup. I, 88. 89. fulmina ingeminant se *abruptis nubibus* v. Lect. Var. et cf. sup. Georg. III, 259. — *caecis in vndis*, ignoto in mari, incerto. — *meminisse*, scire vt antea solebat; notante Burm.

203. *incertos dies:* Seruius bene obscuros, vt Aen. VI, 270. *incerta luna.* Ante oculos autem locus Odyss. ε, 388 sqq. cf. ι, 74 sq.

205 — 208. Pulchri versus ad sensus veritatem. *voluere fumum* cf. Odyss. κ, 99. et al. — *Vela cadunt*, demittuntur, vt, tanquam in locis vadosis, remis ad terram agatur nauis. *remis insurgimus*, exquisitius quam innitimur, incumbimus. cf. inf. 560.

Vela cadunt; remis inſurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent ſpumas, et caerula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me litora primum
Adcipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictae,
Inſulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſasque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſaeuior vlla
Peſtis et ira deum Stygiis ſeſe extulit vndis.
Virginei volucrum voltus, foediſſima ventris
Proluuies, vncaeque manus, et pallida ſemper
Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus; ecce

Laeta

207 *Remisque* Hugen. *inſurgunt* ſec. Moret. et Parrh. cf. Burm. 208 *obnixi* Nonius, ſed v. Heinſ. *adniſi* Ven. Verſus denuo occurrit IV, 583. 209 *prima* Medic. et Gud. 210 *Excipiunt* iidem cum fragm. Vatic. et multis aliis, et ſic etiam Pierii aliquot. Sed *accipere* poëtae ſollenne. — *ſtant Graio* pr. Hamburg. *ſtant de* Franc. 211 *I. in magno Ionio* pr. Hamb, *in* deeſt Zulich. a m. pr. 212 *Phencia* duo Burm. *Phyneïa* fragm. Vatic. 214 *Triſtior haud illis monſtris* Witt. aut Medic. et ed. Iunt. *illo* Schol. Iuuen. IX, 38. *haud ſaeuior* Ven. 215 *a ſtygiis* tert. Rottend. 216 *vultus volucrum* pr. Hamb.

V, 189. — *ſpumas, caerula*, pro mari. Adumbrati verſus ex Ennii Annal. XIV. v. Fragm. Enn. p. 103. 104.

210—15. *Strophades* inſulae duae in mari Ionio, ex aduerſo Peloponneſi ante Zacynthum ſitae; olim *Plotae* dictae. Sed, propulſis ex Phinei domo ad eas vsque inſulas Harpyiis, Boreae filii ὑπέστρεφον ἄψ ἐπὶ νῆα, vnde Στροφάδες dici coeperunt. vid. Apollon. II, 285—296 ſq. Mox in *magno* non argutandum. Dictum vt omnino *mare magnum*, *terra magna*. *clauſa domus* h. e. ex domo Phinei expulſae a Zetho et Calai — *ira deum* h. l. res, quae ab ira deum venit, a diis iratis immittitur.

216—18. Occurrunt Harpyiarum effigies. vt in Iuſtic. Virgilio Tom. II. p. 69. *ventris proluuies* ſic ſatis honeſte pro ſordibus effuſis. *vncae manus*, vngues, vt Seruius; γαμψώνυχες enim Harpyiae. Inf. 233. *pedibus vncis*.

219 ſq. Habuit poëta ante oculos episodium Odyſſ. μ, 262 ſqq. qui locus conferendus, de armentis in inſula ſolis — *laeta armenta*, pinguia iam Seru. expoſuit; puto, adſpectu laeta, καλά;

Laeta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Inruimus ferro, et diuos, ipſumque vocamus
In partem praedamque Iouem. Tum litore curuo
Exſtruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At ſubitae horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Inmundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cauata,
Arboribus clauſi circum atque horrentibus vmbris,
Inſtruimus menſas, arisque reponimus ignem.
Rurſum ex diuerſo coeli caecisque latebris

Turba

220 *Lecta* Goth. tert. *paſſis* idem, *in campis* Goth. ſec. 221 *caprigenumque genus* alter Hamb. et ſic Cod. Thuan. Macrobii VI. Sat. 5. — *per herbas* ex optimis et plurimis reuocauit Heinſ. adde Pierium. Vulgo *per herbam.* 222 *et* abeſt a binis Burm. 223 Reſtituit ordinem verborum ex libris Heinſ. poſt Pier. Vulgo *In praedam partemque.* mox *tunc* vulgo alii. 224 *que* abeſt ab ed. Iunt. poſt *dapibus.* 225 *Et* Voſſ. *Ac* Witt. *ſubito* vulgo ante Heinſ. qui meliores ſequutus eſt. *horrifero* Sprot. *de montibus altis* Goth. ſec. 226 *plangoribus* aliquot Pier. *allas* et in marg. *halas* Parrh. *aures* (f. auras) Gud. et Puget. Seruius haec habet ad h. v. „*Sed ſane hic verſus, qui circumductus eſt,* (cf. ſup. ad v. 204.) *talis auditur: reſonant magnis ſtridoribus alae.* 229 *rurſus in* aliquot Pier. *rurſus ſeceſſu* vn. Leid. 230 *clauſam* Medic. Gud. et Mentel. pr. ſed priores illi duo expuncta *m.* — *clauſa* ſex ap. Heinſ. et Burm. et Goth. tert. *clauſum* Franc. *clauſas* coni. Heinſ. et ſic Vratisl. omnia perperam. 231 *ignes* duo. *menſis arisque r. ignes* ſec. Hamb. *imponimus* Montalb. et ſec. Menag. 232 *coelo* Zulich. a m. pr. *tenebris* Leid.

λά; vt *ſeges* et alia. — *caprigenumque pecus* ex Pacuuio et Attio ductum v. Vrſin. ad h. l. pro capris — *nullo cuſtode*, ſcil. erant armenta conſecrata alicui numini, ἀνειμένα, ἀφιερωμένα, forte ipſis Harpyiis.

223. *In partem vocamus* honeſtius quam, *participem facimus. In praedam vocamus*, parte carnium toſtarum religioſe appoſita. cf. Cerda. *toros*, ornat rem tenuem, ceſpitem.

225. *lapſu*, volatu, vt ſaepe, *adſunt*, aduolant. Mox *vox dira*, ſtridor.

231. *aris* ſimpl. focis. arguatur Seru. cum al.

234. *Pol.*

Turba ſonans praedam pedibus circumuolat vncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeſſant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac iuſſi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enſis, et ſcuta latentia condunt.
Ergo vbi delapſae ſonitum per curua dedere
Litora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Aere cauo. Inuadunt ſocii, et noua proelia tentant,
Obscaenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec volnera tergo
Adcipiunt; celerique fuga ſub ſidera lapſae
Semeſam praedam et veſtigia foeda relinquunt.
Vna in praecelſa conſedit rupe Celaeno,
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro caede boum ſtratisque iuuencis,

Laome-

233 *Dapibus* Goth. tert. a m. pr. *T. ſ. pedibus ſubito c.* aliquot ap. Pier. 234 *ſocii* tres Burm. cum Goth. tert. *capeſſunt* ſec. Hamb. *capeſcant* Franc. 236 *et i.* Witt. *faciant* tert. Rott. *rectosque* Montalb. *per herbas* Parrh. cum aliquot Pierii. cf. ad v. 221. *per orbem* pr. Rottend. pro var. lect. 238 *dilapſae* Heinſ. cum melioribus libris maluerat. Sed recte ab eo disceſſit Burm. nam ex alto delabuntur in menſas Troianorum, non in diuerſas partes. *dederunt* ſec. Hamb. 240 *coepiant* vn. Leid. 241 *ferro pelagi* Parrh. 242 *vulnere* alter Hamb. 243 *ſidere* duo pr. Moret. 244 *ſemeſſam* Parrh. *ſemenſam* Gud. qui et *relinquunt.* 246 *rumpitque* Heinſ. e ſuis. Vulgo *rupitque.* 247 *bella* pr. Hamb. v. Burm. *iam pro* Goth. tert. *caeſisque i.* pr. Moret.

234. *Polluit* plus quam *contingit.*

239—41. *Miſenus* tubicen claſſis. inf. VI, 164. 165. — *tentant noua praelia, foedare*, graece, vt foedent, caedant, vulnerent, *obscaenas*, foedas viſu olfactuque, *volucres pelagi*; ex alto enim aduolant. Seruius eo refert, quod Ponti et Terrae, ſeu ſecundum alios, Neptuni proles habitae fuerint. Sed Ponti dicendae erant neptes ſecundum Heſiodum. cf. Apollod. I, 2. 6. et hoc ſequi poſſumus, nec impedit, quod *Stygiis vndis* v. 215. prouenisse dixerat. Eſt enim haec poëtica forma, vbi de malae rei origine agitur.

245. Quem poëta in hoc ſequutus ſit, non liquet. *infelix vates* ſimpl. dira, ſiniſtra. Seruius: nuntia infelicitatis vt Il. α, 106. Μάντι κακῶν — *rumpit vocem* ſup. II, 129.

Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias infontis pellere regno?
Adcipite ergo, animis atque haec mea figite dicta:
Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curfu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis moenibus vrbem,
Quam vos dira fames noftraeque iniuria caedis
Ambefas fubigat malis abfumere menfas.
Dixit: et in filuam pennis ablata refugit.
At fociis fubita gelidus formidine fanguis
Deriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis precibusque iubent expofcere pacem,

Siue

248 *Bellumque* aliquot Pier. 249 Ordo verborum reuocatus eft e fcriptis et editis ab Heinf. poft Pierium. Vulgo alii *patrio infontes Harpyias. Arpias infontes* Wall. 250 Heinf. diftinxit poft *ergo*, alii poft *animis*. Nil refert. cf. Burm. *figite dextra* Medic. a pr. m. 252 *ego* deeft aliquot Burm. et Pierianis. 253 Poft *vocatis* interpungunt codd. ap. Heinf. et Burmannum, qui ita malit: *ventosque vocatis*. Sed cf. not. *petitis curfu* Franc. 254 *que* abeft ab fec. Mentel. a m. pr. 257 *fubigit* vn. Leid. *fubiget* Voff. *affumere* nonnulli. *confumere* alter Hamb. a m. fec. 258 *in filuas* aliquot Pier. Parrh. et ed. Ven. *pinnis* Medic. Gud. et tert. Mentel. et Seru. ad v. 246. 260 *Deriguit* Heinf. e libris. Vulgo *Diriguit*. *non* Zulich. *iam* deletum in Parrh.

250—52. Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσι. Il. α, 297. et alibi. Porro Apollinem quae dicit, a Ioue habere, res nunc nota. cf. vel h. l. Cerdam et Burm. ad Seru. verba ex Aefchyli fabula, Ἱέρειαι infcripta, petita effe vult Macrob. V. Sat. ext. Πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός. et — ταῦτα γὰρ πατὴρ Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα. *Furiarum ego maxima* v. fup. ad 209 extr.

253—57. *ventis vocatis* doctius quam ventum fecundum nacti. Scilicet *vocant* ventum nautae, dum velis excipiunt, vt apparet v. c. inf. V, 211. VIII, 707. 708. — *datam*, fatis conceffam, vt bene Seru. vel praedictam — *noftrae iniuria caedis* dictum cum vi; affumenda enim animo vltio et poena huic iniuriae debita. De vaticinio v. Excurf. VIII. ad hunc librum.

260. 261. *Expofcere pacem*, veniam, placare deos. De pace proprie dicta, quae et armis peti poteft, hic non agi poteft. Itaque ea forma orationis eft,

vt

Siue deae, seu ſint dirae obscaenaeque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores.
DI, prohibete minas: di, talem auertite caſum:
Et placidi ſeruate pios. Tum litore funem
Deripere, excuſſosque iubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: ferimur ſpumantibus vndis,
Qua curſum ventusque gubernatorque vocabant.
Iam medio adparet fluctu nemoroſa Zacynthos,

Duli-

262 *Durae* Parrh. 263 *Et* Heinſ. e codd. Alii vulgo *At*. *En* Sprot. a m. ſec. et Parrh. — *ſparſis* Zulich. 264 *que* abeſt a Leid. *indicit* praeclare e codd. et edd. Iunt. aliisque reuocauit Heinſ. Vulgo vitioſe *inducit*. 265 *Di, p. nefas — peſtem* pr. Hamburg. vt iam ex nonnullis ſuis notarat Pierius. *talemque a*. Exc. Burm. *aduertite* Montalb. 266 *Dii placidi* pr. Hamb. *placide* Gud. a m. pr. *ſ. viros* Goth. pr. 267 *Deripere* Heinſ. e melioribus et ratione grammatica. Vulgo *Diripere — extenſosque* Oudart. pro var. lect. ſcil. ex interpretatione — *laſſare* Ven. perpetuo errore. 268 *ferimur* Heinſ. e Gud. et quatuor aliis; accedit pars librorum Pierii et Goth ſec. Vulgo *fugimus*. 269 *curſu* Hugen. *curſus* Goth. ſec. *vocabat* etiam hic multi codd. Pierii, Heinſii et Burm. 270 *Zacynthus* libri et grammatici ap. Pier. Heinſ. et Burm. *Zacyncthus*, *Iacynthus*, *Iacinthos*, *Iacintos* librariorum ludibria.

vt non quidem ellipſis ſit inferenda, verum de inuerſa et immutata oratione ſit cogitandum. Principio poëtae animo inſidebant haec verba: *nec iam armis, ſed votis precibusque eſſe agendum;* alterum hoc ſic extulit: *ſed votis precibusque deorum pacem eſſe expoſcendam.*

263—67. *Honores* vt modo v. 178. — *minas*, malum ſiniſtro vaticinio denuntiatum. — *et placidi ſeruate pios*, ornatus in tenui, pro *ſeruate nos*. — *funem*, τὰ πρυμνήσια, vel τὰ πείσματα, vt in Orphic. 621. 622. at *rudentes excuſſi*, euoluti, antennarum ſunt. — *Tendunt vela Noti.* Ἔπρησεν δ' ἄνεμος μέσον ἱστίον. Odyſſ. β, 427. et al.

266. Non ſine iudicio hic et inf. 471. 472. et alibi Anchiſae auctoritate res parari facit. cf. Excurſ. XVII. ad lib. II.

268. 269. Cf. Odyſſ. λ, 9. 10. *amorem* poëtae eſſe cupiditatem et ſtudium, noli ex animo dimittere.

270—73. *Nemoroſa Zacynthus Dulichiumque Sameque.* Δουλίχιόν τε Σάμη τε, καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος Odyſſ. ι, 24. ἐν ὑλήεντι Ζακύνθῳ occurrit et alibi. At Σάμη lectum fuit etiam a Virgilio, contra atque Apollodorus volebat ap. Strab. X. p. 453 D.

Sane

Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacae, Laërtia regna,
Et terram altricem ſaeui exſecramur Vlixi.
Mox et Leucatae nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, et paruae ſuccedimus vrbi.
Anchora de prora iacitur. Stant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,

Luſtra-

271 *Same, Samos, Samo* libri exhibent, ſed plures *Same*, Medic. *Samae*. v. Burm. — *Nerytos* Medic. *Nericus* Franc. male. Nam Nericus erat in continente oppidum v. Odyſſ. ω, 376. 272 *Effugimus Ithacae ſcopulos* nonnulli ſcripti et editi ante Pierium; quod ſeruari debebat. Nam qui ſyllabae breui male timebant, ordinem verborum inuerterunt. — *Ithacae et L. r.* Medic. Pierii, et Witt. cum Goth. ſec. *Ithaci Lerceaque regna* Wall. 273 *vltricem* Goth. tert. *Vlixi* Heinſ. et h. l. e ſcriptis repoſuit. Vulgo *Vlyſſis* vel *Vlixis*. *Vlixe* Gud. a m. pr. *Vlixes* Moret. a ſec. m. *Vlyxei* Medic. Pierii. 274 *Leucaten vmbroſa* Sprot. *Leucatem* Oudart. 275 *formidandus* alter Menag. 276 *ſucceſſimus* Zulich. a m. pr. 278 *potimur* Puget.

Sane communius nomen *Samos* etiam apud Homerum, quae deinceps Cephallenia. *Dulichium* eſt prope Cephalleniam, vnde etiamnunc *parua Cephallenia*, vel *Teaki* appellatur. cf. *Wheeler* p. 35 ſqq. *Neritos* Virgilio videri potuit diuerſa ab Ithaca inſula, vt Melae II, 7. ſed poteſt etiam Neritos, qui Ithacae mons eſt, primo loco ad deſignandam Ithacam poſitus eſſe, quae mox diſerte et ipſa memoratur. — *ſcopulos Ithacae* Il. γ, 200. 201: Λαερτιάδης πολύμητις Ὀδυσσεύς, Ὃς τράφη ἐν δήμῳ Ἰθάκης, κραναῆς περ ἐούσης. Ex eodem itaque loco fluxiſſe videntur *Laërtia regna* — *Et terram altricem Vlyxi*.

274. 275. Leucates, ὁ Λευκάτης, nobile amantum ſaltu promontorium Leucadis, in conſpectum venit et Apollinis fanum. Interpretes, a Seruio inde, quantum video, de Apollinis templo Leucatae impoſito accipiunt, quod ſane Strabo lib. X. p. 452 B. memorat. Verum quae hic ſequuntur: *quod ad hoc fanum appulerint, vrbemque intrauerint, ludosque Actiacos celebrauerint;* meo qualicunque iudicio ad alterum promontorium ipſis ſinus Ambracii faucibus praetextum ducunt; in hoc et Actium oppidum et portus tutus et fanum Apollinis Actiaci. v. Strabo lib. X. p. 451 D. VII. p. 325 A. Thucyd. lib. I. c. 29. quod ſi Virgilius Auguſto blandiri voluit, vt ipſa res docet, propter victoriam Actiacam, in cuius memoriam ludi

Actiaci

Lustramurque Ioui, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaestras

Nudati

279 *Lustramusque* ed. Ven. *votis inc.* tert. Rottend. 280 *Acciaque* multi, etiam ap. Pier. *Acteaque* duo. *Acteiaque* Voss. *celebrantur* vn. Voss. 281 *lactente* Sprot. a pr. m. At v. Burm.

Actiaci quinquennales instituti erant, (cf. Dio LI. pr.) alius locus ab ipso poni nequiit. *formidatum* autem *nautis*, cum propter saxa, tum ventorum pugna, omne debet esse promontorium. Itaque bene Pompon. Sab. *Apollo*, id est, pars illa saxea, in qua templum Apollinis erat. De templo cf. Sueton. Octau. 96. extr. ibique Intpp. Iam de Apollinis signo aliquo, quod in promontorio steterit, Spencium Polymet. Dial. VIII. p. 33. haec accipere mireris. Nam et illa ipsa statua in templo isto fuisse credenda est ex communi more. Ceterum signum hoc Constantinopolin aliquando est deductum. v. Meurs. ad Theodor. Metochit. ad p. 3.

279. Antequam ludorum sollemnia rite celebrari possint, expiatione et lustratione opus est. *Lustramur Ioui*, inuocato Ioue, cui sacrum piaculare offertur. Quaeritur tamen, cur Ioui, non Apollini, cui ludi ipsi instituti esse debuere? Varia commenta vides in Seruianis. Sed primum ad obseruandum in promtu est, sollenne fuisse priscis hominibus, vt in sacris cuicunque deorum factis Iouem in partes vocarent. Porro expiationes et lustrationes proprie ad Iouem referuntur, quippe vltorem et vindicem caedis omnisque piaculi, quod expiandum est. cf. Apollon. Rhod. IV, 699. 700 sq. Piaculum in Harpyias commissum potes cum Seruio sigillatim huc trahere. — *votis incendimus aras*, docte, pro, ignem in aris vel impositum thus et victimam; *votis*, votorum persoluendorum caussa. Nam εἰς εὐχαριστίαν instituti ludi, vt bene Cerda obseruat, ideo subdit: *iuuat euasisse tot vrbes* etc. Si tamen *vota* pro ipsis victimis accipias, ferri et hoc potest.

280. Proprie ludi Actiaci celebrari dicendi erant. Sed exquisitius, quoniam locus hominum frequentia *celebrari* et ipse dicitur, *litus Actium* h. e. Actiacum, memorauit, et *ludos Iliacos* Troiano ritu habitos. Videntur autem iam antiquitus ludi ad Actium celebrati esse, quos poëta commode in rem suam vertit. E Callimacho περὶ Ἀγώνων, Harpocration et Suidas τὰ Ἄκτια memorant; sed ea huc trahere vix ausim.

281—83. *Oleo labente*, exquisite, quod diffluit, corpori

illitum.

Nudati focii. Iuuat euafiffe tot vrbis
Argolicas, mediosque fugam tenuiffe per hoftis.
Interea magnum fol circumuoluitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus afperat vndas.
Aere cauo clipeum, magni geftamen Abantis,
Poftibus aduerfis figo, et rem carmine figno:
AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBVS ARMA.
Linquere tum portus iubeo, et confidere tranftris.
Certatim focii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aërias Phaeacum abscondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque fubimus
Chaonio,

282 *Audaces focii* Puget. 284 *circumuertitur* Zulich. 286 *Aere nouo* Spror. *clypeo* Rottend. fec. 287 *auerfis fingo* Ven. 289 *tum penitus* Goth. fec. *confiftere* duo Burm. perpetua variatione, fed male h. l. 291 *afcendimus* duo Burm. cum aliis, praue. *vrbes* Sprot. 292 *portusque f. Chaonio* Medic. a m. pr. mox correctrix manus adiecit *s*. Et fane *portusque f. Chaonios et c.* multi codd. habent, vel contra metrum, et olim, vt vel ex Seruio patet, habuerunt. Hinc grammaticorum tricae, de quibus v. Pier. et Heinf. Sed facile eft ad intelligendum, primum librarii errore factum vt communiore more *portusque fubimus* fcriberetur; hinc accommodarunt alterum. Burm. putabat fcriptum primo fuiffe *portumque f. Chaonium. Chaonia* Zulich. E Gothanis pr. et tert. veram lectionem agnofcunt.

illitum. *fugam tenuiffe*, vt inf. 686. *curfum tenere*. Bene Seru. *feliciter nauigaffe*, quem vide.

284. Vid. Excurf. II. de annis Errorum Aeneae ad a. 2. *Sol circumuoluitur m. annum*, εἰς vel κατὰ, fic vt annus abfoluatur, peracto annuo folis curfu. *magnum annum*, fimpl. ad ornatum, quoniam multos dies intra fe continet; vt iam alias notatum. cf. fup. I, 269. Ad vanas argutias circa hanc vocem delabitur Catroeus, dum ad annum intercalarem luftri referre laborat. *afperat*, exafperat, ἀγείρει, procellarum ira. cf. Cerda et Burm.

286—88. De clipeis votiuis, cum titulo infcripto, inter donaria fuspenfis res nota. De Abante v. Excurf. ad h. l. *aduerfis*, ornat; in templi aditu. *carmen*, de vno verfu, tenere te non debet. *haec arma*, hunc clipeum confecrauit: Αἰνείας ἀπὸ τῶν Δαναῶν· vt in fimili re faepe: v. c. ap. Paufan. lib. I, 13. p. 31.

289—93. *portus* v. ad v. 274. 275. *confidere tranftris*. faepe Homer. ἐπὶ κληῖσι κάθιζον. Mox *feriunt mare*, vt toties τύπτειν ἅλα — *abscondimus* eodem modo vt fup. v. 275. *aperitur* cf. Cerda. *aërias Phaeacum arces*,

 mentes

Chaonio, et celſam Buthroti adcedimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbis,
Coniugio Aeacidae Pyrrhi ſceptrisque potitum:
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore,
Conpellare virum, et caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſis et litora linquens.
Sollemnis quum forte dapes, et triſtia dona,
Ante vrbem in luco, falſi Simoëntis ad vndam,
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſſam lacrimis, ſacrauerat aras.
Vt

293 *Brutoti, Butroti, Bythroti, Bitroti, Biroti, Burrhoti,* et quot modis non, peccatur. *accedimus* Heinſ. e melioribus poſt Pier. reuocauit. Vulgo *adſcendimus.* 294 *Hinc* ed. Mediol. 295 *Priamidenque* Wall. 296 *regnisque p.* Leid. vn. 298 *incenſum eſt p.* aliquot Pier. *incenſus pectus,* vt graeciſmus ſit, quatuor ap. Burm. *amore eſt* Parrh. 299 *agnoſcere* Ven. 300 *Egredior portu et* Leid. *claſſes ac* Hamb. pr. *claſſemque et* Parrh. *linquo* Hamb. pr. a m. ſec. 301 Ante Heinſ. vulgo: *Sollemnes tum.* Heinſio accedit fragm. Vatic. —*dapis* Gud. a m. pr. 302 *Simeontis, Simoontis,* aberrant. *vndas* duo ap. Burm. 303 *Andromachen* fragm. Vatic. 304 *cumulum* alter Menag. 305 *geminans* Sprot. cum Goth. ſec. *cauſſa* Leid. vn. *cauſſas* Hamb. ſec.

montes Corcyrae ὄρεα σκιόεντα γαίης Φαιήκων Odyſſ. ε, 279. *portu Chaonio.* eſt portus Pelodes ad Buthrotum Epiri Chaonibus quondam habitatae.

296. 297. Coniuge et regno Pyrrhi eſſe potitum Helenum. —*patrio marito,* eiusdem originis, ſc. Troianae. Erat Helenus frater Hectoris. in *ceſſiſſe* argutantur interpretes poſt Seru. Nil aliud eſt, quam matrimonio teneri, haberi, vel relinqui, venire in poteſtatem alterius viri.

301—5. Ornati verſus. *Andromache inferias ferebat Manibus Hectoris. dona* h. l. in re ſacra de libatione —*Simois* erat ſimulatus. cf. inf. 349 ſq. et 336. — vt ſolebant coloniarum conditores patriorum locorum ac fluminum nomina transferre ad nouas ſedes. — Hectori cenotaphium exſtruxerat —*geminas aras,* ſiue vt Ecl. V, 66. *Ecce duas tibi Daphni,* ſiue vnam marito, alteram filio, Aſtyanacti. Vtramque cauſſam iam Seru. attulit. Probo poſteriorem, quoniam:

Vt me conſpexit venientem, et Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Deriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur: et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? viuisne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector vbi eſt? dixit, lacrimasque effudit, et omnem
Inpleuit clamore locum. Vix pauca furenti
Subiicio et raris turbatus vocibus hiſco.
Viuo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu! quis te caſus deiectam coniuge tanto

 Exci-

306 *Troica* Hamb. pr. 307 *Arma timens* Hamb. ſec. *ext. rebus* Leid. a m. ſec. cf. Burm. 308 *Deriguit* e melioribus et h. l. Heinſ. adde fragm. Vatic. v. ſup. 260. — Porro multi diſtinguunt poſt *Deriguit*; minus bene. — *relinquit* duo Burm. cum Goth. tert. 310 *verum mihi* Medic. *adfert* Zulich. et Exc. Burm. 311 *qn ſi lux* Goth. ſec. 312 *effundit* tres ap. Burm. 313 *Compleuit* Exc. Burm. 315 *omina* fragm. Vatic. 316 *Nec* duo Burm. *Ne dubites* alter Leid. *Ne d. ne vera vides* Gud. a m. pr. *vera fides* in ſex lectum videbis, ſed recentibus, ap. Heinſ. et Burm. quod Heinſio Marklandoque arridet. Enimuero de oculorum fide, viſuque adeo, hic agitur, non de narrationis et auditionis fide. Recte *vides* etiam fragm. Vatic. ſeruat.

niam: *cauſſam lacrimis* adiectum.

306—9. *Troïa arma*, viros Troianos — *monſtris*, adſpectu, qui ipſi monſtri et prodigii inſtar erat — 309. Δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε — Ὄψε δὲ δή μιν ἔπεσσιν ἀμειβομένη προσέειπε Odyſſ. δ, 706.

310—13. Tune vere ades ipſe? *afferſne te* (cf. inf. 346.) *mihi* tanquam *vera facies* viri, cuius ſpeciem habes? tanquam *verus nuntius* tui? vt vere ille ſis, quem vultus nuntiat? — *aut ſi lux alma*, vita, *receſſit*, et haec vmbra Aeneae eſt, quae mihi apparet, *Hector vbi eſt*, qui et ipſe inter vmbras eſſe debet, *dixit, lacr. eff.* etc. In hoc Andromaches πάθει, piiſſimae in mariti memoriam feminae, quis non magnum poëtam facile agnoſcat? Sed v. Excurſ. ad v. 294.

313. 314. *furenti*, impatienter dolenti, vt bene Seru. Saepe ſic Graeci. *Subiicio*, ὑποβάλλω, reſpondeo — *hiſco* exquiſitius quam *loquor*.

315—19. *extrema per omnia*, ad pericula et diſcrimina refer. — *deiectam*, δεινότερον quam priuatam, viduatam Hectore. Nam

deiicimur

Excipit? aut quae digna satis Fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit voltum, et demissa voce locuta est:
O felix vna ante alias Priameïa virgo,
Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
Iussa mori, quae sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile!
Nos, patria incensa, diuersa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, iuuenemque superbum,
Seruitio enixae, tulimus: Qui deinde, secutus
Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque Hymenaeos,

Me

318 *Qua d.* Reg. *digna sacris* Zulich. *remansit* Wall. *F. fuisset* Goth. tert. a m. pr. 319 *Andromachae* Mentel. pr. *Andromachen* nonnulli iam ap. Pierium, et Leid. duo pr. Hamb. et Exc. Burm. vt sit: *quae d. s. F. reuisit H. Andromachen? Pyrrhi* quatuor ap. Burm. et *Pirri* duo Goth. *Pyrrhi an c.* aliquot Pieriani. *seruat* Gud. a m. pr. Omnia deteriora. Vulgatam exhibet etiam fragm. Vatic. 320 *dimissa* alii, vt solet. *submissa* Exc. Burm. 321 *alios* Montalb. 325 *vecti* fragm. Vatic. 326 *fastum* aliquot Pier. minus poëtice. *fatus* alter Mentel. a m. pr. forte et Zulich. vnde Heins. coni. *flatus*: sed v. Burm. 327 *enixe* tres Burm. et sic Donatus interpretatus est; male. v. Heins. et Burm. et Pier. 328 *que* abest ab vno Leid.

deiicimur gradu, spe, honore omninoque magna aliqua re, quando ea priuamur. — *quis casus te excipit*, ad quam fortunae conditionem decidisti? nunc redacta es? Seruius eo refert, quod *excipiuntur* proprie, quae cadunt; recte quidem, sed forte hic nimis subtiliter. *Excipiunt nos* ea, quae nobis alia post alia accidunt et eueniunt. *digna satis* l. te l. priore illa fortuna. — *connubia seruas*, accipio, vt Gr. φυλάσσειν de iis, quibus tenemur et obnoxii sumus; pro, matrimonio iuncta es, haberis.

320 sqq. Artem poëtae iam Scaligero III. Poët. 14. aliisque obseruatam facile agnoscis. Andromache, casta et pudica femina, virique amantissima, non nisi per ambages respondet. Felicem praedicat Polyxenam, quae ad Achillis tumulum caesa seruitutem morte anteuerterit. Ad sequ. cf. Excursum XI.

325 — 27. Cf. Eurip. Androm. 109 sq. *diuersa aequora* longinqua v. sup. v. 4. — *enixae* de partu accipiendum, vt iam post Pompon. Sab. Cerda et Heins. docuere. Nam Andromache serua Neoptolemo filium Molossum pepererat, vt vel ex Euripidis Andromacha notum.

329.

Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptae magno inflammatus amore
Coniugis, et scelerum Furiis agitatus, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?

329 *Me famulo famulamque* Heins. recepit; ita enim fere omnes Pieriani et Heinsiani omnes, cum Donato, (adde fragm. Vatic.) excepto Hamb. pr. cui adde Goth. sec. et tert. qui tuentur id, quod olim legebatur: *Me famulam famuloque*. Ingratum tamen vtrumque. Non male itaque Heins. coni. *Me famulo famulam Heleno*; vt hiatum imperiti librarii ferre noluerint. *Me famulamque famulo* ed. Mediol. *transmittit* Sprot. *concessit* pr. Hamb. *permisit* Goth. tert. 330 *flammatus* Gud. et fragm. Vatic. cf. Burm. 331 *Furiis scelerum* Ven. 332 *Excipit incautum insidiis* Seru. citat ad III. Ecl. 18. cum interpretamento. Mox *que* deest binis Burm. 334 *Sors Heleno* Voss. haud dubie elegantius. cf. Burm. 335 *Ch. vrbem* pr. Hamb. *a Troiano* tert. Rottend. *dixi* sec. 336 *Pergameamque* Medic. Lectum scilicet olim fuit a nonnullis *Pergameam Iliacamque*, vt ex Seruio patet. Vnde autem lectio illa fuerit, Pomponius Sab. memoriae reliquit; *sed Apronianus*, inquit, *Pergamiam legit*; is scilicet, e cuius recensione Codicem Mediceum habemus. 337 Burm. in difficultates hic nescio quas se induerat, et coni. vel *qui cursum huc venti* vel *quo cursum venti, quo f. d.* Potuisse enim Andromachen satis scire, qui venti ex Troade ferrent. Enimuero sic argutari possis et in vulgari: *quomodo huc venisti?* et in Odyss. α, 171. πῶς δέ σε ναῦται Ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; etc. Scilicet si vulgari sermone vsa esset Andromache, quaesiuisset illa sic: *quo casu ad has terras accessisti?* Iam hoc poterat factum videri vel tempestate vel fato vel deorum numine. Et haec, vt vides, expressit poëta.

329. Cf. Eurip. Androm. 1273. γυναῖκα δ' ἀ. — De reliquis circa hos versus v. Excurs. XII.

333—35. *pars reddita* simpl. data. v. Seru. In v. 334. 335. Poëta inseruit argumento, vt Troianorum nomen per totum terrarum orbem clarum ac celebre habeatur, dum fabulam hanc de Chaonum nomine amplectitur. Chaones enim longe ante Chaonem Troianum (de quo Seruiana consule) et Helenum fuerunt, ex antiquissima scilicet Pelasgorum stirpe.

336. *addidit*, imposuit monti arcem Pergami nomine, tanquam in nouo Ilio.

337—43. Affectus haec muliebris

Aut quisnam ignarum nostris deus adpulit oris?
Quid puer Ascanius; superatne, et vescitur aura?
Quem tibi iam Troia ****
Ecqua tamen puero est amissae cura parentis;
Ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
Et pater Aeneas et auunculus excitat Hector?

Talia

338 *Quisnam* Heins. vt fere omnes libri etiam Pieriani cum fragm. Vatic. Vulgo *quis te* ex glossa. *quis iam* ed. Ven 339 *aut v.* Exc. Burm. *vescitur auras* plerique codd. Pier. nec improbat Heins. Fuit etiam in Patrh. a m. sec. et in fragm. Vatic. vbi v. p. 174. cf. ad Tibull. II, 5, 63. et sup. I, 546. 340 *Quae tibi* alter Menag. In melioribus, inter quos Medic. Gud. fragm. Vatic. versus mancus est relictus; in aliis varie suppletus: *Quem tibi iam Troia peperit fumante Creüsa. — obsessa est enixa Creüsa — Troia est obsessa enixa Cr. — Troia natum fumante reliqui*; inepte omnia. v. Burm. post Pier. Ex vno Guelpherb. in Exc. Cort. notatum video *Troia — peperit florente Creüsa.* Scilicet Ascanii aetas id postulare visa erat. 341 *Ec quae iam* ante Heins. legebatur. At meliores Heins. et Pier. cum Donato et Catilio: *Et qua tamen* vel *Ec qua tamen*; hoc et fragm. Vatic. habet. Alii *Etque tamen, Et quae* vel *Ecquae tam, Quae tamen et p. Qua tamen et*; vt in talibus errari fere solet. *Ecquaenam* Goth. pr. *Ecquae* Pompon. Sab. interpretatur. — *amissi parentis* apud Carisium. v. Pierium ad h. l. Probat hoc etiam Markland. sed v. Burm. — *amissae est c.* etiam nonnulli. 342 *Et quid* multi, vt solent. 343 *auonculus* Gud. vt semper in similibus.

liebris plena et Andromaches ingenio consentanea! De Ascanio sollicita est, ex tacita Astyanactis sui memoria. cf. inf. v. 489. 490. 491. — *superatne et vescitur aura* ex antiquo sermone. cf. sup. I, 546 — Sane interrogationem illam v. 341. de desiderio amissae matris Creüsae per se non malam (cf. Eurip. Hecub. 992. εἰ τῆς τεκούσης τῆσδε μέμνηταί τι μου, adde Electr. 351.) tamen hic forte abesse malis; vix enim Andromache Creüsae fatum resciuisse aut poterat, aut post illa v. 310 sq. 337 sq. debebat. Manifeste tamen poëta ponit, Creüsae fatum Andromachae iam aliunde innotuisse; et recto ordine procedit interrogatio primum de pietate in matris memoriam, tum de exemplo patris et aui, quam illud ad pueri animum vim habeat! *Parentem* de patria accipere, importunum — 342. 343. generosi versus! ex communi illa sententia, vt qui magni viri filium se esse meminerit, plus ad virtutem incitamenti habeat. *in* h. e. ad *antiquam virtutem* int. maiorum. — *auunculus Hector*, latius dictum pro consanguineo. cf. inf. XII, 439.

Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incassum fletus: quum sese a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Adgnoscitque suos, laetusque ad limina ducit;
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et paruam Troiam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine riuum
Adgnosco, Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex adcipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,

 Inpo-

344 *Multosque c.* Menag. pr. *Iamnosque* alter Hamb. vnde Heins. coni. *largosque.* 345 *In casum* Zulich. cum glossa: *Aeneae et Troianorum* cf. Burm. 346 *Priamides Helenus multis* duo Burm. aliquotque Pieriani; quod simplicius, vt sup. v. 295. cf. Pier. — *adfert* Heins. e codd. suis omnibus. Vulgo *offert.* tres *effert.* 347 *agnouitque* alter Hamb. *ad limina* Heins. cum maiore codd. parte. Sic et omnes Goth. nisi quod vnus *lumina.* Vulgo *ad moenia,* quod in paucis recent. ille repererat. 348 *lacrimans* aliquot Pier. aliquot Heins. et edd. vett. nonnullae; manifesto sed procliui lapsu. Nec alirer fuerat, puto, in Gudiano, qui lituram hic habebat, e qua Heins. tamen excitabat: *multum lacrimae* pro *lacrimarum* curiose potius quam vere. Nam *multum* Homericum πολλὸν est, pro valde, admodum, et talia amare Virgilium satis constat. *lacrimis* Exc. Burm. Porro *fudit* plerique Pier. et aliquot Heins. tert. Goth. male; idem tamen Pompon. Sab. interpretatur. 349 *ad paruam* Sprot. *et patriam* Zulich. et Leid. a m. pr. — *s. multis Perg.* Witt. a m. pr. 352 *feruntur* Ven. et alter Hamb. pro var. lect. 353 *Illas* Montalb. 354 *in* deest optimis; sed tuetur Heins. grammaticorum auctoritate.

XII, 439. Nam Ilus et Assaracus, a quo Hector et Aeneas genus ducebant, erant Trois filii. Notatu dignum, quod hic in Seruianis: *Quidam* auunculus *humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.*

345—48. *a moenibus,* via ex vrbe — *se affert* v. sup. v. 310. inf. VIII, 477. vt *ferre se, inferre se, efferre se, offerre se.* v. h. l. Heins. — *suos,* populares. — Recte Seru. addit: *Et bene verba Heleno post Andromacham non dedit, ne frigeret; sicut in libro V. Acestae* (v. 41.)

349. 351. Cf. sup. v. 302. et adde Exc. de Errorr. Aen. *in Epiro.* Troiam alteram adstare putasses. *simulata magnis,* assimilata. cf. inf. IV, 512. — *amplector* sc. vt exosculari solent postes in patriam reduces.

354. 355. Nec moratur in

conuiuii

Inpositis auro dapibus: paterasque tenebant.
 Iamque dies, alterque dies processit: et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem adgredior dictis, ac talia quaeso:
Troiugena, interpres diuom, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae,

Fare

355 *Impositisque* Witt. *tenebat* Ven. 356 *praecessit* Leid. *inflatus* alter Menag. *que* abest a sec. Rortend. 358 *Hic* edd. ante Pier. *et talia* Witt. 359 *qui n. diuum* Witt. a m. pr. 360 *Clarii et lauros* Medic. Pierii, Witt. Moret. sec. — *laurus* Medic. a m. pr. cum aliis antiquis, quod antiqui Grammatici defendunt; recepit itaque Heins. rursus deseruit Burmannus; forte casu potius quam consilio. 361 *Qui volucrum* Schol. Horat. ap. Heins. *omnia* nonnulli. *pinnae* Medic. Gud. et tert. Mentel.

conuiuii descriptione poëta, nec plane intactum dimittit, sed obiter intexit pauca, quae ad conuiuii magnificentiam declarandam valere possint: et quidem religiosam rem, libationem, et vasorum πολυτελειαν. Vltima tamen *paterasque tenebant* vereor ne frigeant.

356. 357. *aurae Vela vocant*, inuitat ventus secundus, vt vela expandantur. Male hypallagen advocant. Conf. Burm. et sup. 61. inf. 454. 455. — *tumidoque i. c. a.* Il. α, 481. Ἐν δ' ἄνεμος πρῆσεν μέσον ἱστίον. et similiter aliis locis.

359 — 61. Helenus οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος iam Homer. Il. ζ, 76. — *qui sentis*, intelligis, ad plura h. l. refertur, de quibus singulis diuerso modo dicitur. Aliter sentit aliquis deum, aliter sidera et auium cantus. *sentit vates Phoebum*, cum deum pectore suscipit, seu, dei afflatu tactus, diuinoque furore plenus futura praedicit et oracula edit; hoc poëta exornauit: *qui numina Phoebi*, *Qui tripodas*, (tripodi insidens Delphis Pythia vaticinabatur) *Clarii lauros* (quatenus, vt fere omnia antiquissima fana, religionis et caloris caussa, sacro luco inclusum erat templum Apollinis Clarii apud Colophonem. v. Strab. XIV. p. 442.) h. e. qui vim diuinam animo capis, quam Delphis Pythia, et apud Claron sacerdos mente recipere solet. — *sentis sidera*, nosti quae ex iis ad futura praeuidenda intelligi possint. Reliqua ad auguria cum ex oscinibus tum ex praepetibus h. e. ex auium cantu ac volatu spectant. cf. inf. X, 175 sq.

362

Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, et cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, et terras tentare repostas:
Sola nouum dictuque nefas Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
Obscoenamque famem) quae prima pericula vito?
Quidue sequens tantos possim superare labores?
Hic Helenus, caesis primum de more iuuencis,
Exorat pacem diuom, vittasque resoluit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit:
Atque haec deinde canit diuino ex ore sacerdos:

362 *Omnis e.*—*Relligio* aliquot Pieriani, sec. Rottend. Gud. a m. pr. item Goth. pr. quod arridere potest, quoniam sequitur: *cuncti diui.* Sic *cursum* esset, quem teneo, nauigationem, quam facio versus Italiam. 363 *et* abest a Ven. et Parrh. cum Goth. alt.—*numina diui* Gud. 365 *nouom* Gud. *Arpia, Arpyia, Harpeia* aberratt. codd. 368 *Quodue s. possim tantos* Parrhas. forte etiam, subiicit Burm. *qua p. p. vito?* qua via, ratione. Nil necesse. 369 *primum caesis* Ven. et Parrh. 371 *lumina* sec. Hamb. 372 *Ipse etiam* pr. Hamb.—*suspensus* pro var. lect. Hamb. sec. et Seruius. Male. cf. Burm.—*duxit* codices ap. Pier. 373 *haec* deest Leid. vni.

362—64. *namque omnem cursum mihi prospera dixit Religio:* etiam hoc per hypallagen explicare volunt, pro, omnis religio prosperum dixit cursum. Perperam. *Religio* h. l. de oraculo et omnino de vaticinio. Totum, qui superest, cursum, quo ille instituendus sit (hoc v. 363. 364. vlterius declarat) iam satis defininerunt, praedictiones, quas adhuc accepi, laetae illae et secundae,—*numine,* etiam hoc pro effato diuino et forte—*repostas* exquisitius quam remotas, et *tentare* quam petere.

365—67. *dicta nefas,* abominandum.—*Prodigium,* euentum rerum prodigii similem, —iras h. e. calamitatem, malum, ex *ira* Harpyiae, boum caede et Troianorum armis laesae. cf. sup. 234 sq. 245 sq. *obscoenam famem:* quatenus ad vltima redacti etiam ea comedunt, quae nauseam faciunt. Sic, *obscoenus cibus,* et *obscoena pastu auis* vpupa ap. Plin. X, 29 s. 44. Hoc Seru. volebat: *quae homines etiam ad obscoena compellit.*

369—73. *pacem* beneuolentiam dei, vt iam supra vidimus; dum

Nate dea, (nam te maioribus ire per altum
Aufpiciis manifefta fides: fic fata deûm rex
Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hofpita luftres
Aequora,

375 *Si* pr. Hamb. a m. fec. *bis* Gud. Ven. Parrh. 376 *hic* edd. Ven. et Iunt. *fic* quatuor Burm. et Goth. fec. *bis* alter cum ed. Mediol. 377 *tutius* Oudart. et Parrh. *aequora luftres Hofpita* Zulich.

dum oraculum expetiturus eft. Sacrificantum et vatum habitus *vitta* vel *infula*. *Soluitur* h. l. illa, religiofo more, fiue animi refpectu, quem iam ab omni terrena faece vacuum deo foli vacare fignificabant, quo fere Seruiana fpectant, vel quatenus furor diuinus et corporis agitatio vincula non ferebat. At, inquit Cerda, in aliis locis vates iam vaticinium edituri *vittis ligant, implicant* caput? Recte; fcilicet ii vates non perpetuo vittae ornatu vtebantur; quod alii facere folebant, quibus adeo inftante iam furore diuino folui poterat. — *ad tua limina P.* Erat igitur templum Apollinis in noua Troia ad exemplum Pergamei fani. — *Sufpenfum* h. l. paullo minus vulgari modo pro perturbatum, percuffum dictum puto; adeoque *multo fufpenfum numine*, turbatum horrore ex praefentia dei. cf. inf. VI, 45. 54. *numen*, maieftas, vis manifefta dei, quae horrorem ac reuerentiam facit. Sic, *multum ineffe, adeffe, numen*, alibi dicitur. Hoc fimplicius quam apud Burm. Satis quidem expeditum et illud, vt *multum numen* fint multa oracula, quae iam ante acceperat, (vide v. 362.) quibus fufpenfus h. e. follicitus ac dubius eius animus fit; mihi tamen minus arridet.

374—76. Circes apud Homerum μ, 37 fqq. forte etiam Phinei apud Apollon. II, 311 fqq. exemplo Helenum hic fata ac cafus nauigationis Aeneae praedicere facit. Ipfos autem cafus omninoque Aeneae errores ad Vlyffis errores compofitos effe, facile quisque videt. Ineft tamen forte in his maior fuauitas ipfa rerum nouitate et probabilitate; nam Homericis temporibus nondum illa maria Graecis multum erant frequentata; qua in re victus Virgilius ornatu et doctrina fuae cauffae confulere neceffe habuit. — *maioribus aufpiciis*, quam vulgo hominibus contingere folent, h. e. fimpl. magna h. e. magnarum rerum; adeoque magna fata; quod Liuius pr. *ad maiorum rerum initia ducentibus fatis*. Argutatur Seruius. Melius idem *fortitur*, disponit, ordinat, *voluit vices* viciffitudines rerum, *is ordo* fatorum *vertitur*, ita fuccedunt fibi fata.

377 — 80. Cf. Apollon. l. c. II, 311 fq. *tutior*, tutius, minore

Aequora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinosque, ignare, paras inuadere portus,
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in vnda,

Et

378 *Consistere* pr. Hamb. et Ven. vide sup. 162. Burm. 380 Distinguunt codd. partim post *Scire* partim post *Helenum*; cf. Pier. et Burm. sed in interpunctione codicum nulla, meo iudicio, auctoritas. — *vetet* pr. Hamb. 384 *Trenacia* Wall. a m. pr. et a m. sec. *Trinacia*; et sunt sane grammaticorum argutiae in ea scriptura — idem Wall. *lentendus* a m. pr. *tentandus* Goth. sec. a m. pr. *flectendus* Guelpherb. vn. in Exc. Cort. ex interpr.

re cum periculo, si resciuit, quae euitanda sint. *hospita aequora* Seruius vicina interpretatur. Sane longinqua, ignota, an esse possint, dubito. Si vsum loquendi vocis huius recte teneo, esse debent maria nauigantibus amica, quae nauigantes tutos ac saluos transmittant — *prohibente scire* etc. Nam, vt Lucan. V, 176. *Nec tantum prodere* vati, *Quantum scire, licet.* v. h. l. Seruium, qui bene addit: *prohibet autem scire mortem patris — tempestatem ab Aeolo immissam: amorem Didonis* (qui sane vix commode memorari poterat) — *Nouimus autem Iunonem hoc agere, vt, si possit fieri, regnum Italiae Libycas auerteret oras. Inopinatum vero dolorem etiam Aeneas conqueritur*, vt inf. v. 712. nec vates Helenus — Hos mihi praedixit luctus.

381 — 83. Poterat Aeneas statim in orientali Italiae extremae litore considere, ex aduerso Epiri. At totum illud litus a Graecorum coloniis tenebatur. cf. inf. 398 sqq. — *longa via diuidit Italiam* h. e. Italiae illa pars, quae Aeneae petenda est, diuisa, remota est, *longis terris*, sc. longo illo tractu inferioris Italiae, *inuia* vel difficulter emetienda; sic Seruius acceperat: *significat autem difficilem circuitum;* vel plane non peruia sc. Aeneae, terrestri itinere, si eam partem adiisset, quae Epiro opposita est, quod fata vetabant. Hoc spectasse videtur Pompon. Sabin. *inuia volentibus fatis.* Comparant illa Il. α, 156. ἐπειὴ μάλα πολλὰ μεταξὺ οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα.

384 — 87. Ornate. Mare Siculum et Tyrrhenum est peragrandum. *lentandus remus*, agendus, sed exquisitius; curuatur enim et flectitur vi vndarum et nisu remigis. Sic Apollon

Et ſalis Auſonii luſtrandum nauibus aequor,
Infernique lacus, Aeaeaeque inſula Circae,
Quam tuta poſſis vrbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Quum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum foetus enixa, iacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:

Fata

386 *Circae* vetuſtiorum auctoritate repoſuit Heinſ. qui copioſe aliis exemplis firmat. Vulgo *Circes*; aliquot etiam *Circe*. 387 *poſſes* alter Hamb. 388 *memori quae* (pro *que*) *haec m. t.* ſec. Moret. 389 *vndas* aliquot Pieriani et Hamb. alter, vt ſupra. 391 *foetus capitum* Montalb. 393 *Hic l.* Doruill. et ap. Nonium et Cledonium. *erat* duo Burm.

Ion. II, 593. ἐπεγνάμπτοντο δὲ κῶπαι, Ἠΰτε καμπύλα τόξα, βιαζομένων ἡρώων in traiectu Symplegadum. Quoniam enim *lenta* quae ſunt, facile flecti poſſunt, hinc *lentus* pro flexilis, et *lentare* flectere. A Virgilio Statius et alii petierunt; Virgilius ab antiquioribus, vt Seru. docet. — *inferni lacus*, Auernus inf. lib. VI. *Circes inſula* VII, 10 ſq. *Aeaea*, Colchica, ab Aea, Colchidis vrbe, vel ex Apollonio Rhodio nota. — *vrbem componere*, noue dictum eſſe debet, pro ponere, condere; vt *templum componere* ex Ouid. I. Faſt. 708. laudat Burm. Niſi eſt quod vulgo, res vrbis componere, pacare, ordinare. Eſt tenendum alterutrum, nec cum Burm. duas diuerſas notationes in vnum locum congerere auſim; quod ſermonis humani rationi aduerſatur.

388. Vt ap. Homer. Σῆμα δέ τοι ἐρέω et illud: σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ σύνθεο, vel βάλλεο σῇσι.

389 — 93. Cf. inf. VIII, 42 ſqq. 81 ſq. Vſus et hic poëta eſt oraculo ſua natura non adeo commendabili, celeberrimo tamen inter populares ſuos v. inf. Exc. *de acceſſu Aeneae* ad Italiam. Res ipſa innumeris in monumentis antiquis, gemmis, numis exhibita, vt exempla ſingula laudare velle ineptum ſit. — *ſecreti fluminis* h. e. in parte ſecreta, ab hominum frequentia remota, fluminis Tiberis inf. VIII, 82. *per ſiluam — viridi in litore.* — Ceterum obſeruandum, qua verborum dignitate ignobile argumentum poëta ornauerit.

Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parua Philoctetae subnixa Petilia muro.

395 *Inueniant* quatuor Heins. 396 *Has inter* Goth. tert. *vrbem* Oudart. pro var. lect. ad *oram*. 397 *qua nostri* Parrh. quod adridet Burmanno. *profunditur* duo ap. eund. 399 *Hinc* et *Narricii*, *Naricii*, *Naritii*, aberrationes Codicum. 400 *Sallentinos* Heins. cum aliis melioribus, quem v. et quos laudat Burm. *Salantinos* Goth. tert. *Phalentinos* Ven. *Salicanos* Sprot. *limite* Leid. vn. 401 *Lictius*, *Licius*, *Litius*, *Lycius*, *Lytius*; porro *Idomeneos*, *Idumeneus*, *Ydomeneus*, — *Melibroae* — *Philotetae*, *Philothetae*, *Phyloctetae*, *Philocteae*, librariorum stupores, quos ponimus, vt iis mature assuescant iuuenes. 402 *Petelia* Medic. et sic in numis et Graecis script. occurrit.

395. *viam*, rationem et exitum oraculi, ipsae res dabunt, et propitius erit Apollo, oraculi auctor.

397. Quae alluitur a nostro mari.

399. Locri Epizephyrii, in Bruttiis, ad litus Italiae extremae exterius, Locrorum Opuntiorum colonia, quorum erat vrbs Naryx vel Narycium, ex aduerso Euboeae insulae. Locros Ozolas vrbis conditores fuisse contendit Strabo VI. p. 259 B. Sed communior opinio altera illa. v. Cluuer. Ital. p. 1301 sq. Sequitur vero poëta eam narrationem, qua ex Locris, Aiacis Oilei sociis, fuisse crediti sunt, qui dispersa ad Caphareum promontorium classe in Bruttios fuerint delati. cf. Seru. Aliter Lycophr. 1141. 1148. vbi cf. Schol.

400. 401. Sallentinorum, qui ex antiquis Messapiis fuerunt, tractus erat in peninsula Calabria. Insederant eum mox Cretensium coloniae; cf. Strabo VI. p. 281 B. atque has ad Idomeneum Troia reducem, sed mox patria eiectum (cf. sup. 121. et inf. XI, 265.) nonnulli retulerunt. cf. Varr. lib. III. Rer. Hum. ap. Valer. Prob. ad Ecl. VI, 31. vnde Pompon. Sab. ad h. l. petiit, et inf. ad v. 531. *Lyctus* aliquando inter insigniora Cretae fuit oppida. Plin. IV, 12. iam Cerdae laudatus.

401. 402. Petilia vel Petelia in Bruttiis supra Crotonem a Philoctete, Herculis comite, condita, (hoc enim est *subnixa muro*)

Quin, vbi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris iam vota in litore solues,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat; et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, vbi digressum Siculae te admouerit orae
Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
Laeua tibi tellus, et longo laeua petantur

Aequora

403 *Steterunt* alter Hamb. *naues* pr. Hamb. *puppes* Goth. pr. 404 *in litora* Medic. a m. pr. cum tribus aliis. 405 *Purpureas* Doruill. a m. pr. 407 *occurret* Franc. *omnia* multi. *turbat* duo. 408 *socios* Medic. a m. pr. 410 *degressum* Sprot. et inf. 492. *amouerit* duo. *Siculis oris* Franc. 411 *rarescunt* codd. Seruii inf. ad 530. in Wall. superscr. vel *clarescent*. Parum acute. *plaustra P.* Parrh. 412 *laeta* aliquot Pier. *petentur* Hug. et Wall. a m. pr. cum Goth. sec.

muro) cum Troia redux vrbe patria, Meliboea Thessaliae, per seditionem fugeret. cf. Strabo VI. p. 254 A. quo loco apparet, Lucanorum deinde primariam vrbem eam fuisse. *Meliboei* pro Meliboeensis. Seru.

403—9. Religionis sanctitatem cum iudicio et hic intexit carmini Virgilius; mira enim talis loci suauitas debuit esse, si Romanorum quis in religiosi ritus originem incideret. Illustrationem loci pete ex inf. 543. 545.— subest tamen et hic antiqua fabula de Diomedis vel Vlyssis in his locis occursu, quam Seru. ad h. l. attingit et olim variis modis tractasse videntur poëtae et scriptores. v. Plutarch. Qu. Rom. T. II. Opp. p. 266 C. et Auctor de Orig. gent. Rom. c. 12. At vide Excurs. I. ad h. lib. sub f.

404. *in litore.* ad Castrum Mineruae, supra promontorium Iapygium v. inf. 531.—*velare* memento, vt Graeci.

407. *omina turbet*, captata ante rem sacram, vt bene Cerda. Turbari malis ominibus sacrificii religionem, et, vt id caueatur, adoperto capite esse sacrificantes, nota res.

409. *in religione*, in obseruatione religiosi ritus, et *casti* ἁγνῶς, vt saepe.

410—13. Flectendum in aditu freti Siculi cursum et vt tanto tutior ille sit, Siciliam totam circumeundam monet. Fretum appellat ex more *claustrum.* Proprie ea, quae densa sunt, transitum occludunt, hinc *den-*

sa

Aequora circuitu: dextrum fuge litus, et vndas.
Haec loca vi quondam, et vasta conuolsa ruina
(Tantum aeui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, quum protenus vtraque tellus
Vna foret: venit medio vi pontus, et vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaque et vrbis
Litore diductas angusto interluit aestu.
Dextrum Scylla latus, laeuum inplacata Charybdis
Obsidet,

414 *Et* deest Parrh. *conuolsa* Gud. 415 In Wall. versus erat in margine adscriptus; idem *longaeua*. Ennium videtur ante oculos habuisse Annal. XV. ap. Gell. IX, 14. *Postremae longinqua dies confecerit aetas*. Adde Lucret. II, 68. 69. — duo *motare*, sollenni permutatione. v. Burm. 416 *protenus* Heins. reposuit cum Velio Longo, et Leid. altero ac Rottend. pr. 417 *forent* Rottend. tert. *medio venit* Moret. pr. Parrh. *venit in m.* Ven. *media* Zulich. a m. sec. 419 *deductas* Medic. cum al. antiquis. Vir doctus Britannus Gentl. Magazin 1764. p. 464. *litora diductas* emendabat h. e. quoad litora, refutatus mox ab alio p. 556. Neuter viderat, *litore diductas* esse idem ac mari, quod interuenerat, diductas; nam vbi litus, ibi mare Sed qui paupertatem suam aliorum indigentia occultare amant, plura in Britannorum commentariis periodicis huius generis inueniant. 420 *laeuom* Gud. *impacata* aliquot Pieriani, et vnus Leid. quod non bene praeferebat Cerda. *implicata* quatuor Burm. eum Goth. tert.

sa poëtis, quae clausa plane vt Gr. πυκινόν· v. c. πυκινὸν πῶμα· Odyss. κ, 283. πυκινῶς κευθμῶνας de bene occlusa hara; adeoque, ea, quae laxantur, aperiuntur, patent, *rarescere* dixit poëta. Iam Seruius bene: *quia venientibus de Ionio (mari) propter curuaturam litorum clausae videntur angustiae, quae paullatim propinquantibus aperiri videntur — dextrum litus* Italiae. Seruius:—*nam de Ionio nauigantes, si fretum petant, dextrum teneant litus necesse est. Pelorum angustum* docte dixit pro freto ipso promontorium illud alluente.

414—19. De Italia ac Sicilia motu terrae diremta vide vel Cluuer. Sicilia I, 1. — *ruina*, motu terrae — *protenus*, continue, vt iam Seru. cum esset vna continens. v. Cerda. — *venit* pontus in medium cum vi. Val. Fl. I, 590. *cum flens Siculos Oenotria fines Perderet et mediis intrarent montibus vndae.* — *litore*, mari iam facto, — *aestu* poëta pro freto, quoniam in iis angustiis mare aestuat. cf. Seru.

420—23. Ex Homero adumbrata esse nemo dubitat, Odyss. μ, 73 sqq. 234 sqq. Variorum

Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusque ſub auras
Erigit alternos, et ſidera verberat vnda.
At Scyllam caecis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, et nauis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema inmani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Praeſtat

421 *Obſedit atque immo baratri* Franc. ſed talia exſcribere piget. Mox *abrutum* Zulich. 422 *in abruptu* aliquot Pier. 423 *egerit* legebant viri docti, (et ſic Cerda) apud Pierium, qui recte monet, ſequentia poſtulare *Erigit*; quod et per ſe exquiſitius eſt. cf. inf. ad v. 576. *Elicit* Hamb. pr. 424 *Aſt* tert. Rottend. cum Goth. pr. 425 *Ora exercentem* alter Hamb. quod a monacho rhythmicis verſibus adſueto profectum lepide monebat Burmannus. *exhalantem* Ven. 426 *polchro* alter Hamb. *corpore* Montalb. 427 *piſtrix* reuocauit Heinſ. librorum auctoritate, qui vel *priſtrix* vel *piſtrix* exhibent; Vulgo pars codd. et edd. *priſtis*. cf. Heinſ. *piſtris* per *s* non per *x* defendit Pompon. Sab. ad h. l. 428 *caudam* Ven. *commixta* Wall. et Zulich. a m. ſec. Male. v. Burm.

riorum loca vides ap. Cluuer. Sicil. I, 5. Idem cum aliis docuit, *Charybdin* nihil aliud eſſe, quam impetuoſiorem vndarum fluxum a ſeptentrione in Auſtrum, ortis vehementioribus flatibus ab Auſtro, qui illum repellant; *Scyllam* autem ſcopulum, humanae forte formae, ad litus Italiae, verſus Scyllaeum oppidum. Canum latratum aſſimulant fluctus ſcopulo illiſi, et lupos belluasque ex ea naſci narrare potuit antiquitas, quoniam loca plena ſunt monſtris marinis. cf. Seru. ad 420. — *Dextrum* freti Siculi — *implacata*, pro implacabilis, vt ſolent poëtae, ſaeua — *ſorbet* ἀναῤῥοιβδεῖ, *in abruptum*, profundum adeoque praeceps. cf. ſup. I, 105—8. — *erigit*, ἀνίησι, emittitit, ſed cum vi. v. Odyſſ. l. c. 239. 240.

424—28. Cf. ibid. 93. 94. 99. 100. — *Prima* ſuperiore corporis parte — *poſtrema*, inferiore — *piſtrix* omnino pro bellua marina, *commiſſa caudas Delphinum vtero luporum*, h. e. habens coniunctas D. caudas lupinis corporibus, in quae virgineum pectus deſinit, interque ea canum protomae prominebant, vt verſu 432. elicias. Canes autem marinae videntur intelligendae. cf. Odyſſ. μ, 96. 97. Variis modis ab Homero inde Scyllae facies exhibita, varie etiam in monumentis veterum. Sed talia huc non congerenda. Sufficit intelligere, qua ſpecie

Virgilius

Praeſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos et circum flectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, et caeruleis canibus reſonantia ſaxa.
Praeterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris inplet Apollo,
Vnum illud tibi, nate dea, praeque omnibus vnum
Praedicam; et repetens iterumque iterumque monebo.
Iunonis magnae primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis. Sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta.

Huc

429 *Pachinni* ſcribitur in libris. 430 *Ceſſantes* Goth. ſec. *fluctus* alii, notante Parrhaſio. 433 Alii iungunt: *ſi qua eſt Heleno prudentia vati, Si qua fides.* At pr. Moret. non ineleganter, iudice Heinſio, *Si qua eſt H. p., fati Si qua fides*; ex non infelici errore. 434 *animam* Meſſius Aruſianus. v. Burmann. Sec. V. Cl. ad Antholog. Lat. p. 125. 435 *Vnum illum* Gud. a m. pr. *Vnum iſtud* in marg. Parrh. *Verum aliud* pr. Hamb. — *proque omnibus* Medic. et alii boni codd. (et Goth. duo) etiam Georg. Fabricii, et ſic Diomedes et Donatus; hocque receperat Heinſ. ſed reliquorum librorum lectionem *praeque* reuocauit Burm. quod mihi vulgarius videtur altero. 436 *Praedico* tres Burm. *iterum iterumque* multi ſollemni vitio. 437 *I. ſacrae* Hamb. pr. 439 *S. S. votis* Wall. a m. pr. quod erar in codd. Pierianis et in libro Donati. 440 *metire* aliquot Heinſ. et Pierii, vt ſit dictum, quemadmodum *metiri viam, pelagus. emenſus iter* etc. Sed recte Pier. et Burm. vulgatum praeferunt. cf. not. Nonnulli vitioſe *metiere* vel *meciere.*

Virgilius exhibuerit. Conf. ſup. ad Ecl. VI, 75. Ceterum ad Virgilii de Scylla verſus Miltonum ſuos *de Peccato* (*of the Sin*, Ἄτην dixeris) formaſſe, iam alii monuerunt.

429—32. Variauit Homerica l. c. v. 109. 110. *metas Pachyni* docte h. e promontorium Siciliae auſtrale, — *ceſſantem*, morantem, vt Seru. plus temporis in nauigatione conſumentem — *vidiſſe*, modus loquendi ab Homero ductus l. c. v. 87. 88. et ſaepe. De *canibus* v. ad v. 424—28.

433 ſqq. Magno cum apparatu monitum a vate et inferri et enunciari obſerua. cf. inf. v. 546 ſq.

438 — 440. Tale praeceptum Phineus dat Iaſoni apud Apollon. II, 425. cf. Guell. ad h. l. *canere vota*, facile apparet, eſſe, facere vota, preces. Dixiſſe videtur poëta ad eam

 rationem,

Huc vbi delatus Cumaeam adcesseris vrbem,
Diuinosque lacus, et Auerna sonantia siluis;
Insanam vatem adspicies: quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit

441 *Cumarum a. vrbem* alii cum Seruio. cf. Burm. 443 *Infamem vatem* Sprot. — *adspicias* Exc. Burm. *sub ipsa* alter Hamb. 444 *et carmina* Parrh. sed v. Burm.

rationem, qua vota formula sollemni, adeoque *carmine*, suscipiuntur. Sed hoc iam Burmannum obseruasse video. *libens* est in formulis sacris, προθύμως, adeoque nec parce, nec supine. — *dominam* δέσποιναν. *supera*, expugna sacris factis; hinc *victor*. — *fines Italos mittere*, dimitteris, discedes, ad Italiam petendam. Vides in his poëtae artem. Praestruit enim et praeparat sibi descensum partim ad tempestatem lib. I. Iunonis fraude excitatam, partim ad Didonis amores, quibus Iuno impeditum Aeneam retinere in Libya volebat. Bene hoc obseruauit iam Holdsworthus.

441 sq. Cf. inf. VI pr. — *diuinos lacus*, Auernum, vt statim addit: *Auerna sonantia siluis*; pronum est *A. s. in siluis* intelligere. Sed de lacu, non flumine, et quidem inferorum locorum, agitur. Itaque accipiendum, sonantia siluae strepitu, quod et Cerda et Burm. monuerunt, qua ille lacus erat inclusus; nam inf. VI, 238 — *lacu nigro nemorumque tenebris*; et sic VI, 704: *virgulta sonantia siluis*. adeoque est quod in vulgari: *Auernus inter sonantes siluas*, (vti inuersa ratione in Orph. Argon. 1131. καταγεῖ δὲ παρ' ὀχθαῖσιν ποταμοῖο Δένδρεα, malim intelligere arbusta in ripa, Acherontis strepitu resonantia.) Hoc malim, quam dicere, poëtam Auernum lacum, qualis nunc erat, repraesentasse, continuatum cum Lucrino, et infuso per huius fauces mari; vnde Georg. II, 163. *Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Auernis*. v. ibi not. *diuinos* autem *lacus* vel omnino sacros, consecratos, cum Seruio, accipies, vel propter vicinam Sibyllam diuinam vatem, — mox *insanam*, ἐνθουσιάζουσαν, ἔνθεον, quod semper substituendum, vt semel moneamus, cum de furore, insania, vatum agitur. — *rupe sub ima*, in antro, mox 450. *cauo saxo*. — *notas*, literas, et *nomina*, verba, adeoque quod in vulgari sermone, *verba scribit*. cf. Georg. III, 158.

445 — 452. *Digeris in numerum*, ordinat, disponit in ordinem,

Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent inmota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis quum cardine ventus
Inpulit, et teneras turbauit ianua frondis,
Numquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
Quamuis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus inplere secundos,
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resoluat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,

446 *Degerit* Medic. *se clausa* Exc. Burm. — *reliquit* vulgo ante Heins. cum parte codd. 448 *carcere* pr. Hamb. *vento* Menag. pr. 450 *saxa* Medic. 451 *nec iungere* Zulich. *carmina iungere* duo. 452 *aedemque* Gud. a m. pr. 453 *Haec t.* in marg. Parrh. *fiant d.* Hugen. *tantae* multi, sed male. 454 *increpitant* tres Heins. et vn. Goth. *vi ventus* Leid. pro var. lect. ex v. 356. *et tua cursus* Witt. 455 *vocent* Medic. a m. sec. Gud. cum aliis; et sic Seruius cum Pomp. Sab. legerat; male. 457 *canet* et *resoluet* quatuor Burm. quod possit placere. sed *Ipsa canat* sc. poscas. inf. VI, 76. *Ipsa canas, oro. canat* et *resoluet* Gud. *volensque ora* Parrh. *ipsa ora* duo Burm. Versus hic et sup. 446. aberat a Voss.

dinem, vt bene Seruius, et vt patet v. 447. — atque antro includit. — *ventus tenuis;* ornat epitheton, a natura venti sumtum. — *ianua* mota, motaque cum ipsa, aura. — *situs* positus et ordines foliorum, reponere ea in sua loca. — *inconsulti* h. l. quibus consultum, responsum non est. Seruius: sine responso.

454—57. *Vocant aurae vela* supra v. 356. cum ventus secundus spirat. Quoniam talis ventus cursum facit, et ad nauigationem instituendam vocat, h. l. ipse *cursus* vela vocat *vi*, ex βίῃ, βίηφι, h. e. σὺν βίᾳ, βιαίως, vehementer. — *sinus secundos* velorum egregie dixit vento secundo inflatos. — *ipsa.* non foliis vaticinia mandet. Natam autem hanc fabulam antiquissimis temporibus puta, quando scribendi materia erant palmarum folia. Tum etiam antra erant pro domibus.

458—60. v. inf. VI, 83. sqq. Non tamen satis diserte ibi videri possunt exposita, *Et quo q. m.* — mox *venerata*, poëtarum more passiue, vel inuocata

Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; curſusque dabit venerata ſecundos.
Haec ſunt, quae noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Troiam.
Quae poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro grauia, ſectoque elephanto
Imperat ad nauis ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,
Loricam conſertam hamis auroque trilicem,
Et conum inſignis galeae, criſtasque comantis,
Arma Neoptolemi. Sunt et ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium ſubplet: ſocios ſimul inſtruit armis.

Interea

459 *Et quocunque m.* Witt. *Ex quo* et *expediat* Franc. *effugias* aliquot Pier. 460 *veneranda* Wall. ex interpr. *venerata ſacerdos* ed. Ven. et aliquot codd. ap. Pierium et Burm. cum Goth. pr. ex compendio ſcripturae *ſcdos.* 461 *moueri* Ven. 462 *fatis.* ſeptem codd. Burm. et Goth. alter a m. ſec. et ſic auguror poëtam maluiſſe. Nam in fatis hoc eſſe, vt Troia reuocetur, vbique inculcare amat; idque totius carminis oeconomia poſtulat. 463 *affatus* multi ap. Burm. male. *effari* proprie de vatibus. Seruius ex augurali diſciplina repetit *Ergo,* ſubiicit, *religioſo verbo voluit vti, qui potuit dicere: Quae—ſic ore eſt fatus amico. —eſt* deeſt pr. Hamb. 464 *Dona dei hinc* ed. Iunt. *grauida* Giphan. in Ind. Lucret. *ſeptoque* Franc. *elephante* Zulich. 465 *cathenis* pr. Menag. 466 *Dodoneosque* aliquot libri: *Dodoneasque lebetas* fere omnes; ante Pier. *lebetes,* quod pauci libri habent. *lebetos* Franc. 467 *conſortam* Reg. *ſquamis a. tr.* Seru. IV. Georg. 91. 469 *Sunt haec* Franc. 471 *inſtruet* Medic.

cata ac rogata, vt curſum ſecundum det, vel ſimpl. ſi eam adieris et vaticinium petieris, vt v. 456.

463—71. Munera hoſpiti ab hoſpite data ex Homero animo tene; cf. Odyſſ. α, 309 ſqq. inprimis ν, pr. Adde Cerdam. *auro grauia;* bene Cerda: ſignatur pondus ac perinde pretium: *ſecto elephanto,* πριστοῦ ἐλέφαντος Odyſſ. σ,' 195. τ, 564. h. e. ebore in lamellas ſecto adeoque omnino elaborato, polito, *grauia,* nunc ſimpliciter inſtructa, ornata; quod in generaliori notione continetur. —*ſtipat* plus, quam in nauim imponit, vt inf. 485. *onerat.* tum ornatum verborum et munerum commendationem obſerua — *ingens argentum* pro vulgari,

Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phoebi interpres multo conpellat honore:
Coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniae tellus: hanc adripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est.
Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate. Quid vltra
Prouehor, et fando surgentis demoror austros?

472 *Classim* Sprot. vt et sup. v. 5. *classes* pr. Hamb. 473 *vento fieret* Parrh.—*furenti* multi ap. Burm. et sic Goth. alter; male h. l. nam de vento secundo agitur, vt bene Seru. 474 *amore* Hugen. et pr. Moret. pro var. lect. et ita alibi variatur. Burm. 475 *Anchise* Priscian. sed v. Heins. *Anchisae* Medic. sed *e* expuncta, et Mentel. pr. 477 *eripe* Ven. *repete* Goth. tert. 478 *praeterlabere* quinque ap. Burm. cum edd. Ven. et Iunt. *vt praeterlabere* quatuor, sed recentiores. 480 *Vade age o f. n. p. quod* Medic. a m. pr.

vulgari, *ingens argenti pondus*, aut, vt sequentia declarant, *vasa ingenti a. pondere* — *lebetes Dodonaeos*, h. e. quales sunt in templo Iouis Dodonaei. Hoc, puto, simplicissimum. — Porro 467. *Loricam consertam hamis*, h. e. catenulis se inuicem mordentibus, ἁλυσιδωτὸν, *auroque trilicem* h. e. iisdem hamis triplicatis et quidem aureis. Ductum a textura, cum trinis filorum ordinibus textum fit, τρίμιτον. cf. Cerda inf. ad V, 259. adde VII, 639. *clipeumque auroque trilicem Loricam induitur*, qui locus me reuocat, quo minus, quod malim, quodque Seruium facere video, iungam: *Loricam trilicem, consertam hamis auroque* — 468. ornate galeam designat a partibus, quae inprimis eam commendant — *parenti* Anchisae — *duces*, magistros equorum, agasones. cf. inf. X, 574. Seru. *socii* declarant *remigium*.

472. 473. *Anchises*. cf. ad v. 266. 267 *velis* sexto casu accipias, vt sit naues instruere, adornare, velis vento excipiendo expansis. Sic *biremes remigio aptare*, inf. VIII, 80. Sequitur autem in hoc historiae fidem. Nam ex Epiro Troianos colonos viam Aeneae ad Italiam monstrasse, antiqua ferebatur narratio, v. Dionys. I, 51. (p. 41.)

474 — 81. *honore*, verbis honorificis, alias *honor verborum*. — *Coniugio*, honesto voc. vtitur.

Nec minus Andromache, digressu moesta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori:
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Adcipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint,

483 *Subtegmine* et *sub tegmine* libri fere etiam h. l. 484 *Ausonio* Goth. tert. a pr. m. *chlamyden* alter Mentel. — *nec cedit honore*, sic Scaurus legebat apud Seruium, siue is inter eos fuit, qui Aeneidem recensuerunt, siue hanc tanquam grammaticus emendationem proposuit. Venit ea lectio in Gudianum, probata Heinsio mihique non minus pro vera habetur: *nec cedit honore* sc. verborum, ad coniugis exemplum v. 474. *Quem Phoebi interpres multo compellat honore.* etsi Scaurus ita explicabat: non cedit Heleno liberalitate et munificentia. cf. Pompon. Sabin. Heumannus olim totum hemistichium ab aliena manu esse putabat; et sustulerant id iam alii ante Cerdam. *honori* aberat a Mentel. pr. 485 *Testilibus* in nonnullis scriptum. *que* deest Graeu.

vtitur. *— bis*, semel excisa ab Hercule Troia, propter Laomedontis perfidiam — *arripe velis*, versus hanc ab Epiri litore dirige naues, cf. inf. 532. vt tamen nunc quidem litora modo legas — *quam pandit*, oraculo designat — *prouehor*, sermone progredior — *demoror austros* orientes, h. e. vos demoror, quo minus *a.* vtamini. Haec fere e Seruio. Imitatus est Auienus fab. XVI, vt Heins. notat.

482—85. Poterat haec supra subiicere v. 470. Enimuero mira cum arte vtitur Andromaches affectu. cf. sup. ad 337. — *digressu supremo*, exquisite, proprie supremum, vltimum digressus momentum, — *picturatas auri subtemine vestes* vtrum de textili an de acu picto opere accipias, cum Cerda sane dubitare possis. Nam vtroque modo *picta vestis* dicitur, interdum adeo simpliciter pro distincta coloribus et variegata. Malim tamen *pictas acu* accipere; etsi enim ita conuenit cum *Phrygia chlamyde;* tamen *vestes* sunt stragulae, et exquisite *subtemen* ita simpliciter pro filo ponitur. Ita *textilia dona* (ex Homerico ἐσθῆτά θ' ὑφαντήν) mox ab his diuersa. — *nec cedit honori*, si verum esset, aut cum Seruio explicandum, *tanta dat munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim est* honori non cedere, *parem esse meritis accipientis;* aut *non cedit honori* sc. verborum, quo vsus erat Helenus erga Anchisen, vt Andromache Ascanium nunc non minus honorifice compellet. Sed v. Lect. var.

486—91. Locus inter paucos

Sint, puer, et longum Andromachae teſtentur amorem,
Coniugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc aequali tecum pubeſceret aeuo.
Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
Viuite felices, quibus eſt Fortuna peracta
Iam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum:
Arua neque Auſoniae, ſemper cedentia retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Troiamque videtis,

587 *Andromachae* Heinſ. e ſcriptis et grammaticis. Eo alludunt Medic. et alii: *Andromache*. Vulgo *Andromaches*. Wall. *Andromachen*. Duo Burm. *teſtantur*, tres alii *honorem* procliui lapſu. 490 *tenebat* legit Rufinian. de figg. p. 28. *gerebat* Nonius in *ſuper* ſed *ferebat* Priſcianus, Diomedes, Macrob. cum libris ſcriptis; et firmat Burm. inprimis ex Statii imitatione I. Achill. 339. 492 *His* et *affabor* ſec. Moret. *degrediens* Sprot. v. ſup. 410. *abortis* plerique Pier. et noſtri Goth. 493 *parata* Ven. et ſic Achill. Stat. ad Tibull. II, 4, 1. h. e. conſtituta et parta. Sed praeſtat vel ſententiae vi alterum. Memineris illud inf. IV, 653. *Vixi, et quem dederat curſum Fortuna, peregi.* et *Fortuna* h. l. idem quod mox fatum, quod iam notatum Pomponio Sabino. — Porro diſtinguit Cerda cum aliis: *Viuite. Felices, quibus — iam ſua!* cf. Burm. Minus bene. Sed: *Viuite felices vos, q. — iam ſua,* exquiſitius. 495 *arandum eſt* Parrh. 496 *Arua nec* Parrh. et Goth. tert.

eos dulciſſimi affectus, etiam ſententiarum ac verborum dilectu, inprimis adiuncta declarantium — *manuum monumenta mearum*, cum dignitate, pro manuum mearum opere ex Odyſſ. ο, 126. Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν etc. qui locus Virgilio obuerſabatur. — *dona e. tuorum*, popularium et amicorum — *ſuper*, quae ſuperes, περιοῦσα, περιγεγενημένη. — *Sic o. ſic* ex Hom. Odyſſ. δ, 149. 150, vbi Menelaus de Telemacho Vlyſſi comparato: κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες etc. eſt autem exquiſite dictum pro, *tales oculos habebat, tales manus* etc. v. 491. *pubeſceret* ornatius quam *eſſet*; Eurip. Ion. 354. Σοὶ ταυτὸν ἥβης, εἴπερ ἦν, εἶχ' ἂν μέτρον.

492 — 96. Durum habeat pectus neceſſe eſt, cui hi verſus miſerationem nullam faciant. 496. *ſemper cedentia retro.* inf. VI, 61. *Iam tandem Italiae fugientes prendimus oras.*

497 — 99. cf. ſup. 359 ſq. — *quae*

Quam vestrae fecere manus, melioribus, opto,
Auspiciis; et quae fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arua
Intraro, gentique meae data moenia cernam,
Cognatas vrbis olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus; vnam faciemus vtramque
Troiam animis. Maneat nostros ea cura nepotes.
Pro-

498 *Quae* sec. Moret. 499 *fuerint* Gud. cum aliis Heins. et Burm. etiam apud Seru. Ita *auspicia minus obuia Graiis* essent, quae a Graecorum auspiciis ac fatis non aeque, atque ante, vincerentur, iis essent interiora. 500 *Sic q.* Goth. tert. *et vicina* Witt. a pr. m. 502 *Cognatasque* ante Heins. sed *que* abesse a codd. monuerat iam *Pierius* ,*qui* aliquot Heins. 503 *Epiri* Voss. *Epiro Hesperiam* Medic. Gud. a m. pr. duo Moret. pr. Rottend. et Zulich. An olim fuit *Epirom, Hesperiam,?* — *populosque verendos* Sprot. 505 *Troianis. M.* alter Hamb.

— *quae fuerit minus obuia Graiis.* sensum recte exponit Seru. *id est, quae nullum patiatur excidium;* mox tamen ibidem miscentur notiones: *obuia*, id est, *obnoxia, inimica, contraria.* Sed *Troia obuia Graiis*, pro *inimica*, quod Cerda et alii arripuerunt, etsi exquisite dictum, vt inf. VI, 64. *Dique, deaeque omnes, quibus* obstitit *Ilium et ingens Gloria Dardaniae*, tamen consilio sententiae parum videtur consentaneum; igitur tenendum alterum: *obuia Graiis*, h. e. obnoxia, exposita eorum furori; vt iam a Burm. expositum video.

500—5. v. Excurs. ad h. l. — *data* sc. fato *moenia.* v. sup. 255. Burm. — *cognatas vrbes populosque p. E. H.* — *faciemus vtramque* (retulit ad sequens, pro vtrosque, ex vtraque ciuitate, Buthroto et Roma, a Lauinio oriunda,) *vnam animis Troiam. Populos Epiro. Hesperia*, accipio, populos in Epiro h. e. Epiri et Hesperiae. Vides me apodosin post *cernam* statim auspicari, quod iam Cerdam fecisse animaduerto. Vt Burm. post Heins. cum Seruio interpunxit, procedit prius membrum vsque ad *Atque idem casus;* vt sit, *cernam moenia, Cognatas vrbes pop. pr.* Atqui hoc et structura et sententia fit asperior aut nulla. *Hesperia quibus* et *propinquos Epiro* iungunt alii, quod prorsus ferri nequit. Etiam Burmannus illustrat *Dardanus Hesperia* h. e. Hesperia, (Ἑσπερόθεν cf. Seru.) quod locum hic vix habet. A *Dardano* autem Troianos omnino originem habuisse, adeoque

et

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, curſusque breuiſſimus vndis.
Sol ruit interea, et montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad vndam,
Sortiti remos, paſſimque in litore ſicco
Corpora curamus. Feſſos ſopor inrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia coelo,
Arcturum, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.

 Poſt-

506 Vir doctus Britannus volebat verſus 506. 507. collocare poſt 520. repugnare enim inter ſe, quod prouecta dicatur claſſis et tamen mox adhuc in litore moretur. Male. v. not. — *Prouehimus* Leid. vn. v. ſup. v. 72. 508 *et* deeſt Wall. 509 *Sternimus* ed. P. Dan. *ad vndas* Ven. 511 *F. ſ. occupat* Voſſ. repetitum, ait Burm. ex IV. Georg. 190. 512 *atra* alter Hamb. *horas atra* Ven. *horis apta* Goth. pr. non malo lapſu. 514 *vrbibus* Goth. pr. 515 *notant* Sprot. *tacita* Gud. 516 *Pliadasque H.* codicum pars apud Pierium, Heinſ. et Burm. cum binis Goth. neque aliter Macrobius legerat V. Sat. 2. Sed repugnat id metro. Idem verſus ſup. lib. I, 744. cum ſimili varietate. — *ſeptemque triones* pr. Hamb. 517 *circum aſpicit* Goth. ſec.

et illos, qui Epirum tenebant, et hos, qui Italiam petebant, ſupra vidimus v. 167.

506—11. Poſtquam Buthroto ſoluerant, legendo litus ad montes Ceraunios procedunt. Hic ſub noctem deſcendunt in litus, ſcilicet, vt, cum mutandus iam eſſet curſus, ventum ſecundum excipiant. cf. var. Lect. — *vmbrantur* ex σκιᾶσθαι vel σκιάζεσθαι Homerico. cf. Odyſſ. γ, 487. et al. Quae ſequuntur, ex Odyſſ. ι, 168 ſq. illuſtrantur. — *Sortiti remos*, per ſortem diuiſi ad officia remigandi. *Seru.* vt adeo pars in naui ad remos pernoctaſſe videatur. *irrigat* v. ſup. I, 692.

512—17. *Necdum Nox ſubibat orbem medium*, euecta erat coelum, (cf. Excurſ. ad II, 8. 9.) *acta horis*; exquiſite pro horis exactis. Quem poëtici ſermonis vſum niſi tenerem, malim *Noctem*, ſiue eius *bigas ab Horis actas*, ſuaui rerum imagine, intelligere. — Media autem nocte, quando ſcilicet aura oriri vel mutari ſolet, ventus recte exploratur a gubernatore; et *auribus* auram *captat*, vel ex leni

Poſtquam cuncta videt coelo conſtare ſereno;
Dat clarum e puppi ſignum; nos caſtra mouemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas.
Iamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,

Quum

520 *Tendimus* alter Rottend. 521 *Tumque* Franc.

leni aëris motu, vel, vt Seruius: *naturale enim eſt, vt, a qua parte flaturus eſt ventus, ad eam auris admota frigidior fiat.* — *tacito coelo,* quia noctu. cf. Seru. ad totum h. v. et *notat, ἰσοξᾷ,* — *gemini triones,* vtraque vrſa. Sed de hoc et de toto verſu 516. v. ſup. ad I. Aen. 744. vbi idem verſus — *Armatum auro Orionem, χρυσάορα,* quia, vt bene Seru. *et balteus eius et gladius clariſſimis fingitur ſtellis.* Commentarii loco ſit Aratus a Germanico verſus: *Primus in obliquo rapitur ſub pectore Tauri Orion: nonnulla magis vicina notabit Stella virum, ſparſae quum* (f. *ſparſaeque in*) *toto corpore flammae. Tale caput magnisque humeris ſic balteus exit, Sic vagina enſis, pernici ſic pede fulget.* Ex Arat. Phaenom. 586 ſqq. Lucanum I, 675. iam Seruius laudauit: *Enſiferi nimium fulget latus Orionis.* Poſuit autem poëta vno loco ſidera, non quae vno tempore conſpicua ſint, oriantur et occidant, ſed e quibus partim tempeſtatis mutationes omnino ac vices veteres augurabantur, partim quorum conſpectus niſi puro ac ſereno coelo nullus eſt. cf. v. 518. adeoque, cum ea ſidera omnia nunc Palinuro in oculos incurrant, ſecuritatem coeli ſereni inde captat. v. Macrob. Sat. V, 11. cf. I Georg. 394. 5. et mox v. 518. *coelo ſereno.* Ceterum in his verſſ. Homerum ante oculos habuit, egregie tamen ornauit ac variauit, Odyſſ. ε, 270 ſqq. Virgilium vero Ouid. Met. III, 594 ſq.

518 — 20. *Omnia videt habere coelum, quae ſignificant ſerenitatem.* Seru. *omnia conſtant,* compoſita et tranquilla ſunt; nihil, quod inconſtantiam et varietatem coeli ominetur, occurrit. cf. Cerda. Lucret. IV, 462. *Et ſonitus audire, ſeuera ſilentia noctis Vndique cum conſtent.* — *dat clarum ſignum.* quale hoc fuerit, quaerunt interpretes, num face ſublata, an tuba. hoc probat Burm. quem vide. cf. ſup. 239. — *caſtra* exquiſite de copiis nauticis in litore tendentibus. Similia alibi v. Cerda. — *velorum alas* h. e. extremas velorum partes, lacinias, angulos. Vulgo exponunt: quia vela nauis alae eſſe videntur.

521 ſq. Ad caſtrum Mineruae appellunt Troiani, ſub Hydrunto; quo loco planum

ac

Quum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam laeto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit: inpleuitque mero; diuosque vocauit
Stans celsa in puppi.
DI, maris et terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
Iam propior, templumque adparet in arce Mineruae.
Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.

Portus

522 *Tum procul* idem cum Oudart. *o. montes* Parrh. 523 *primum* sec. Moret. *conclamant primus* Doruill. Statii imitationes IV. Theb. 807. III. Silu. 2, 23. laudat Burm. 524 *laeti* sec. Moret. et Goth. *socii laeto* quatuor Burm. et vnus Goth. 526 *vocabat* Wall. 527 *Stant* Medic. *prima in puppi* Gud. pro diu. lect. quod probat Heins. vt varietur hemistichium, quod et VIII, 680. IX, 261. recurrit. 529 *venti* Montalb. ab interpolatore. *v.* vel *nobis* Zulich. *facilem vento* Doruill. *et adspirate* Wall. *secunde* alter Rottend. 530 *Crebescunt* multi et hic male. cf. ad Georg. I, 359. 531 *que* abest a Leid. 532 *et* deest Wall. *prioris* Goth. sec. a m. pr. *ad l. vertunt* tres Burm.

ac molle litus; hinc *humilem Italiam;* siue quia procul ex alto visentibus terra semper humilis videtur. cf. sup. ad v. 76. cf. Seru. Vnde Pompon. Sab.

525 sq. Aliter quam de corona vera crateri ex more sacrorum imposita vix haec videntur posse accipi; etsi dubitatio animum subit, vnde in alto florum copia fuerit. Sed hoc forte calumniari est. cf. sup. ad I, 724. Cum toto autem loco comparandus Pindarus in diuino de Argonaut. carmine Pyth. IV, in octaua Antistrophe: ἐπεὶ δὲ ἐμβόλου κρέμασαν ἀγκύρας etc.

529. Date nauigationem faustam *vento* h. e. vento secundo immisso; et adspirate, fauete, propitii. Verba singula cum dilectu.

531. Cf. Dionys. Halic. I, 51. Strabo VI, p. 281 B. et Excurs. de *Errorr. Aen.* Adde Cluuer. Ant. Ital. p. 1240 etc. *Arx* pro monte, (vt sup. 336. vide sup. ad 521.) in quo templum erat, quod Idomeneus condidisse ferebatur. (Pompon. Sab. ad v. 530. *Portus Aetnei.* leg. *Idomenei.*)

532. Cf. sup. v. 207.

533

Portus ab Euroo fluctu curuatus in arcum;
Obiectae salsa spumant adspargine cautes:
Ipse latet. Gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque ab litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore niuali.
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas:
Bello

533 Vulgo *Eoo.* At *Euroo* omnes paene codd. Pierii, Medic. et ceteri vetustiores Heins. et sex Burm. Noua tamen ea forma ab *Eurus*, etsi analogiam habet in *Arctous*, *Lesbous* et al. et confunduntur fere *Eurus* et *Eous*; poteratque primo erratum esse *Euo* pro *Eoo*, vt *Eo* est in pr. Hamb. et in multis *Euro*. Vide Heins. ad h. l. qui *Eoo*, quod vulgatae edd. habebant, cum Pierio retinuit; non tamen, nisi in tribus quatuorue, iisque recentioribus libris, illud repererat; adde duo Goth. at alter *eroo*. *Euroo* tamen etiam Seruius interpretatur; et vsus est ea voce Priscian. in Periegesi v. 871. — *flatu* Exc. Corr. ex Hamb. sec. idque videbatur in Parrhas. fuisse, in quo etiam *Eoo* repositum erat. — *curuatur* aliquot Heins. et Burm. cum edd. Ald. Iunt. *sinuatur* sec. Moret. 534 *adspargine*, antiqua forma, reposuit Heins. Medic. et Gudiano, Grammaticisque Velio Longo et Nonio auctoribus. Vulgo *aspergine*. De voce Burm. laudat Barth. ad Stat. II. Theb. 675. Goth. sec. *vertigine*, quod absolute ita dictum equidem non memini. 535 *dimittunt* plerique codd. excepto tamen Medic. et nonnullis aliis. *deducunt* ed. Ven. Porro *Late patet* male Donatum legere in Seruianis notatum: quod tamen in nostro Donato non occurrit. 536 *Erecti sc.* aliquot Pier. — *ab litore* idem ex antiquis, et Heins. e potioribus. Vulgo *a litore*, vt in vno Goth. 539 *At p. A.* quinque Burm. *Tunc* vn. Leid. sic inf. 558. — *o* abest a Rottend. tert. *bellum contra b.* Goth. sec.

533—36. Portum Veneris describit satis ornate: situs est versus Orientem. Efficitur ille sinuoso maris flexu, scopulis vtrinque porrigentibus se, qui sensim crescunt a litore. *Euroo fluctu* v. var. Lect. *scopuli turriti*, in turris modum alti, *demittunt brachia muro gemino*, ab vtroque portus latere procurrentes sensim versus mare decrescunt; Eadem fere sup. I, 162 sq. *Hinc atque hinc vastae rupes* etc. cf. Odyss. κ, 87 sqq. *brachia* bene tribuuntur scopulis, quoniam ambiunt portus latera: cf. Cerda. iidem *murus*, cuius speciem habebant. — *refugitque a litore templum*, dum ab alto intuentibus in ipso litore situm videbatur, propius accedentibus retrocedebat quasi, *quia situm est in colle, qui sensim crescit a litore*, vt bene Seru.

537 sq. v. Excurs. de *Aeneae Error.* Comparant Odyss. λ, 107 sqq.

Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen idem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre,
Spes et pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonae, quae prima adcepit ouantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxuma, rite
Iunoni Argiuae iuſſos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum,

Graiu-

540 *Bella haec* alter Hamb. 541 *Et tamen* Ven. *curſu* Witt. *currum ſuccedere* vn. Leid. forte hoc exquiſitius. Burm. laudat not. ad Ouid. Met. XIII, 611. 542 *et ferre i. c. frena* Zulich. a m. ſec. 543 *Spes eſt p.* ante Heinſ. vt plerique codd. et edd. etiam in Seruianis ad v. 537. et ſup. ad I. 443. Sed Medic. cum aliis melioribus *Spes et p.* — *Cum* alter Menag. *numina ſancta:* Ad h. v. Pompon. Sab. „*Ita et Probus legit et Apronianus.*„ Quae adeo memorabilis hic ſit varietas, non aſſequor; niſi eſt quod alii *ſacra* exhibuerunt, vt ex ſec. Hamb. et Leid. notauit Burm. 544 *quae primum* duo Moret. et Rottend. ſec. 545 *capite* ed. Iunt. *capite — velabar* Rufinian. de Schem. Lex. p. 35. *capite* et *capute velamus* ſex vel ſeptem ap. Burm. miro lapſu: — *ante aram* Goth. tert. Montalb. et Voſſ. hic etiam *velantur*, et Wall. a m. pr. *velatur.* 548 *profectis* Franc. 549 *antemnarum* ſcribunt multi codd. *ante minarum* Goth. alter.

ſqq. de bobus Solis et de Neptuni equo Apollon. IV, 1364 ſqq. ſed parum illa ad h. l. faciunt. Ceterum ornate pleraque. *Tondentes c. late*, paſcentes late vagando. — *bella a.* ad bellum. — *curru* h. e. currui. Multa hic Cerda, ſed argutiolas ſectans. Argutatur et Burm. ad 543, qui equos candidos triumphantium huc aduocat. Fundus interpretationis, quam Anchiſes facit, in eo eſt, quod equi etiam iugum ferunt.

543. 544. Palladi ſacrum faciunt, cuius templum in eo portu, v. ſup. 531. — *ouantes* ornantius quam *nos*. Mox 545 ſpectat ad ſup. 403 ſqq.

546. 47. *dederat quae maxima* reſpicit ſup. 435. *vnum illud praeque omnibus vnum* — *praeceptis* pro e praecepto Heleni. — *Argiuae* v. ſup. I, 24. ſed h. l. tantum ornat.

548 — 50. Item ex praecepto Heleni ſup. v. 396 — 98. *obuertimus* an pelago, vt VI, 3. *Obuertunt pelago proras;* ſed potius e ſequ. verſu, *domibus G.* h. e. litori; namque verum et hoc, cum antennae cum malo tolluntur. *velatarum*, h. e.

velis

Graiugenumque domos ſuſpectaque linquimus arua.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. Adtollit ſe diua Lacinia contra,
Caulonisque arces, et nauifragum Scylaceum.

Tum

550 *Domus* Gud. cum aliis. *domum* ſec. Moret. a m. pr. 551 *ſi fama eſt vera* Ven. 553 *Callonesque* Wall. Seruius: „*Aulonisque* „*arces*. Aulon mons eſt Calabriae, vt Horat. II. Od. 6. *et amicus* „*Aulon Fertilis* (ita legitur) *Baccho*; in quo oppidum fuit, a Locris „conditum, quod ſecundum Hyginum, qui ſcripſit de ſitu vrbium „Italicarum, Aulon eſt„ (etſi in his poſtremis voc. dubia lectio) Poteſt haec Seruiana lectio doctrinae ſpeciem habere; nam ſimiliter *Aulonisque* exhibet Acron ad Horat. I. Od. 16. (ſed Cruqu. Comment. *Caulonis*) et *Aulonesque arces* pr. Rottend. Legitur autem ap. Strabon. VI, p. 261 B. ed. Par. Καυλωνία, πρότερον δ' Αὐλωνία λεγομένη διὰ τὸν προσκείμενον αὐλῶνα, h. e. conuallem. Etiam Steph. Byz. h. v. ab Hecataeo *Auloniam* vocatam memorat, διὰ τὸ μέσην αὐλῶνος εἶναι· (addit idem ab heroë *Caulone* mutatum nomen; qui forte *Caulus* ille eſt apud Seruium, Clitae Amazonis filius; ſed probabilius eſt, dialecti aliqua duritie gutturalem acceſſiſſe, nam in Mazochii ſomnia ad Tabb. Heracleenſ. p. 527 ſqq. vbi ex Hebr. *Kol*, de voce tonitru accepta, ducit, non moramur.) — Ex altera tamen parte primam literam in principio verſus excidiſſe in vno vel altero codice, quo Seruius vtebatur, non minus probabile eſt. Quod ap. Horat. II. Carm. 6, 18. occurrit *et amicus Aulon Fertili Baccho*, vbi Vet. Schol. montem eſſe Calabriae ait, et Intpp. laudant Martialis illud: *Nobilis et lanis et felix vitibus Aulon*, id ad Tarentinum agrum ſpectat, non ad hunc Locrorum Epizephyriorum, vt iam ſatis docti viri docuerunt, adeoque nil iuuat, quod h. l. *C. arces* h. e. mons vel promontorium memoratur. eod. v. *nauifragum Scylaceum.* Σκυλάκειον· Multum aberratum eſt in his vocibus a librariis: *naufragum, naufragium* — *Scillacaeum, Scyllacaeum, Scillaceum, Silaceum, Scylleum.* v. Pier. et Burm.

velis indutarum, vt alias *veliferae*. Mox de Herculeo Tarento v. Excurſ. ad h. v.

552. Liu. XXIV, 3. *Sex millia aberat ab vrbe* (Crotone) *nobile templum, ipſa vrbe nobilius, Laciniae Iunonis; ſanctum omnibus circa populis.* v. ibi plura. Adde Strab. VI, p. 261. D. et praeter Cluuerium, Seru. et Cerdam Ariſtot. de Mir. Audit. p. 726. ad h. l. Schol. et VV. DD. ad Lycophr. v. 856. — *attollit ſe*, quia appropinquantibus aut recedere montes videntur aut ſurgere. Seru.

553. Verſus auſtrum nauigantibus primo loco *Scylaceum* vel *Scylacium*, olim *Scylletium*, in conſpectum venit, in interiore ſinu, *nauifragum* h. l. dictum ſiue propter ſcopuloſum litus, ad quod vrbs illa ſita, Athenienſium colonia, ſiue pro-

pter

Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces:
Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.
Eripite, o socii: pariterque insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
Contor-

554 *Cum* Rott. sec. et Hamb. sec. *Trinacia* Seru. sup. ad v. 384. *cernitur hora* pro *ora* Hamb. pr. et Graeu. v. Burm. Leid. *Cum procul — tollitur Aetna*, non male. Rottend. tert. *Trinacria cernitur. Aetnam Et gemitum p.* 556 *ab litore* aliquot Heins. minus bene. Sic tamen quoque Medic. a manu emendatrice. 557 *Exsultantque vado* tert. Mentel. a m. pr. non infelici lapsu. 558 *At* sec. Rottend. vt alibi saepe. Sic sup. v. 539. — *haec* abest a Mentel. pr. Goth. sec. *hic illa* Medic. cum aliquot Pierianis. 560 *o* deest Leid. et plerisque, quos Pierius viderat, cum Goth. alt. *etque* Franc. 561 *hac i.* Franc. *primumque r.* Reg. *rudentes* Gud. a m. pr. et Exc. Burm. *rudente* aliquot ap. Burm. et Pierium, ex interpolatione puto, vt ad funem referrent. *tridentem proram* coni. Heins. inf. ad V, 143. perperam.

pter tempestates inter duo promontoria, Iapygum et Cocintum, frequentes et graues. Nam promontorium Scylacium frustra, puto, ponitur. Mox *Caulonis arces* apparent nauigantibus, h. e. Caulon, vel Caulonia, in alto litore vel colle condita, Achaeorum colonia. v. Strabo VI. p. 261 B. Pausan. VI, 3 p. 459. et Intpp. ad Steph. Byzant. h. v. Seruiana plane ineptiunt.

554 — 57. Scylacium sinum praeteruectis iam e longinquo, tanquam in medio mari (*e fluctu*) Aetna Siciliae *cernitur* h. e. ex fumo et igni cognoscitur; auditur iam fragor maris ad scopulos Scyllae (*Et gemitum — f. ad l. voces*) iamque apparet et oculis cognoscitur ingens maris aestus, quo Charybdin in propinquo esse intelligit Anchises. In toto loco ante oculos Vlysses Odyss. μ, 201 sqq. *vada exsultant* h. e. mare ex imo fundo sublatum in altum egeritur. v. sup. 420 — 23. τῆδ' ἄμοτον βοάασκεν ἀναβλύζουσα Χάρυβδις. Apollon. IV, 923.

558 — 560. *Hos scopulos — saxa* — int. Scyllam. *Eripite nos.* Vulgaris orationis taedium excutit poëta et in hoc, quod pronomina omittit; interdum ad nostros sensus satis duriter. Sed lenius hoc quam supplere *remos:* Eripite remos, expedite, — *insurgite remis*, v. sup. ad v. 207.

561 — 63. A litore in altum cursum deflectunt, adeoque

Contorsit laeuas proram Palinurus ad vndas.
Laeuam cuncta cohors remis ventisque petiuit.
Tollimur in coelum curuato gurgite, et idem
Subducta ad Manis imos desidimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab adcessu ventorum inmotus, et ingens

Ipse

562 *Laeuam proram* ed. Ven. *in vnda* Leid. a m. pr. 563 *petebant* pr. Hamb. 564 *ad coelum* Medic. Pierii. *turbato* tres Burm. male. *in gurgite* pr. Hamb. 565 *Subducti* Parrh. Mox vulgg. edd. ante Heinf. *descendimus*; verum reposuerat ille, (tanquam exquisitius) cum Medic. aliisque praestantioribus suis et Pierianis *desedimus*, quod cum Pierius tum ipse copiose illustratum dederunt; *desidimus* ex vno Montalb. proferebat, tanquam quod cum *Tollimur* melius tempore conueniret, et nunc receptum ab Burmanno vides. *consedimus* vnus Leid. male. 566 *ad concaua* Parrh. *dederunt* Ven. 567 Totus versus abest a Goth. pr. alter *rotantia*; quamquam piget talia notare. 568 *relinquit* tres Burm. duo Goth. 569 *illabimur* Francian. *vndis* sec. Rottend. 570 *incessu* pr. Hamb. *et abscessu* alter. *ab accensu* Zulich. *ab occasu* Graeu. sed adscriptum *accessu — motus* Vratisl.

que a dextra in laeuam. — *rudentem proram*, ὀγκώμενον, vt *gemere*, *βοᾶν clamare*, h. e. stridere, impulsu fluctuum, ac sonare, vt etiam Seru.

564 — 67. Maris aestuantis et magnos fluctus mouentis, propter vicinam Charybdin et Scyllam, agitationem et motum concitatissimum in transcursu sentiunt. Sed aucta haec omnia in rerum miracula. Videntur autem v. 564. 65. ad Charybdin, et 566. 567 ad Scyllam sigillatim spectare. cf. sup. 420 sqq. et Cerda. adde ad Tibull. IV, 70 — 75. — *desidere*, vt *sidere*, *subsidere*, proprie de nauibus mersis vel depressis. v. Heinf. ad h. l. et quos laudat Burm. *Spumam elisam*, fluctuum ad cautem allisorum, ἐπιβλύει ὕδατος ἄχνη, Apollon. IV, 1238. *rorantia astra*, aqua in altum sublata roris instar guttatim destillante, defendere debuit seculi Augustei genius. Nostris hominibus vix placeant! Ita tamen veteres saepissime. v. c. mox v. 574, *et sidera lambit*, de flamma Aetnaea.

568. Quam ornate! vesperi ventus cessat.

570. Proprie aqua est immota a ventis. Mox eleganter portum ventis inaccessum extulit: *Portus ab a. v. immotus.*

Portum

Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente fauilla;
Adtollitque globos flammarum, et sidera lambit:
Interdum scopulos auolsaque viscera montis
Erigit

571 *Ipse* Pierius et alii cum *Aetna* iungunt. v. Burm. sed, *Ipse portus*. — *sub horrificis — ruinis* aliquot ap. Pier. sed id esset vulgarius; — *tonat* meliores, vt vis poëtica postulat. Multi *sonat*, vt semper variant. 572 *praerumpit* Doruill. *ad* abest a Gud. 573 *canente* a m. pr. Leidens. *candore* Voss. 574 Haeserant Critici iam apud Gellium (v. Exc.) in hoc, quod poëta vno tempore fumum et flammas emitti faciat, cum tamen, quod Pindarus bene obseruauerit, *interdiu fumet Aetna, noctu flammiget*. Cui, si poëta id vitiose a se poni putasset, facile potuisset occurrere, scribendo; *Attollitue globos*. Enimuero, si poëta tam subtiliter rem tractare voluisset, cum noctu Troiana classis appulerit, nihil aliud quam *flammam* memorare debuerat. Sed interualla habet intestinus Aetnae labor non modo maiora illa extremi furoris et remissionis, vide v. c. Strab. VI, p. 274 A. C. verum etiam cum semel exarsit, minora illa, fumi modo continui, modo inter fumum flammae; interdum cum flamma expulsa saxa. Vtrumque sequi poëta potuit; coniunxerat etiam omnia pariter Lucret. VI, 690—93. quem ante oculos habuisse videtur Virgilius. 575 *conuolsa* aliquot Pier. et Leid.

Portum autem hunc, vt totum de Cyclopibus, eorumque terra, locum Homero sublegit: Odyss. ι, 136 sqq. Ἐν δὲ λιμὴν εὔορμος etc. qui versus huius sunt interpretatio. Portus ille Aetnae profluuiis totus nunc est oppletus, vt ex P. Bembo et Fazello docuit Cluuerius. Homeri tempore Aetna nondum intestinis incendiis saeuiisse videtur, etsi iam tum erant antra Cyclopibus habitata; (de quibus cf. Doruill. Sicilia T. I. p. 247.) alioqui Homerus hoc naturae portento, ad poëticum ornatum tam accommodato, esset vsus; id quod primo loco Pindarus, tum Orphicorum auctor Arg. 1249. eorumque exemplo Virgilius, facere non neglexerunt.

571 — 77. Si alia de Aetna loca vis comparare, v. Cerda h. l. et Cluuer. Sicil. ant. lib. I. c. 8. et quis nescit Cornelii Seueri Aetnam? Sed in talibus nunc non haeremus; raro obiter attingimus. Ad poëtae nostri ductum Iustin. IV, 1. — *horrificis tonat Aetna ruinis* h. e. fragore resonat; satis grauiter. — *prorumpit*, emittit, ἀναπέμπει, antiquo loquendi modo, vt iam Lucret. cf. sup. I, 246. — 573. *Turbine f. p. et c. fauilla:* h. e. globis fumi, cum cinere permistis, φλόγας καὶ

Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Vrgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
Inpositam ruptis flammam exspirare caminis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure

576 *Erigit* Heins. cum melioribus retinuit. At *Egerit* pr. Moret. alter Voss. et tert. Rottend. pro var. lect. et malit Burm. propter τὸ *eructans*, et adstruit copiosius Burm. Sec. V. Cl. ad Anthol. Lat. p. 350. Permutatio sane vtriusque vocis est satis obuia; v. sup. 423. et *egerere* per se elegans esset; sed *erigere* et exquisitius ac doctius esse et maiorem vim habere videtur, vt in altum continuo tractu surgentia saxa ac metalla eniti videas. Inf. IX, 239. *aterque ad sidera fumus Erigitur*. VII, 529. *Paullatim sese tollit mare et altius vndas Erigit; inde imo consurgit ad aethera fundo.* — Porro *eruit* Menag. sec. *eruptans* Franc. *sub astra* sec. Menag. 577 *glomerant* Hugen. 578 *Encheladi* Wall cum aliis. *semiustum* merito reuocauit Heins. Libri plerique et edd. *semusti*, cum non viderent, duas vocales contractas in vnam efferri, vt saepissime fit apud Graecos. 579 *more* Gud. a m. sec. *hac mole* Oudart. *que* deest Montalb. 580 *expugnare* alter Hamb. *spirare* Oudart. 581 *quotiens* duo Goth. et sic Medic. *mutet* cum Medic. et aliis bonis libris Heins. *mutat* Donatus cum aliis; vti et bini Goth. (tert. *morat*) Sane *mutare latus* bene dicitur; et docuit satis illud Heins. cum aliis. Ad Callim. H. in Del. 143. frustra prouocant. Sed *motat* pro *mouet*, agnoscit codicum pars, etiam ap. Pierium, et defendit Seruius, cum viris doctis; v. Cerda, et ante eum Guellius. possitque id tanquam exquisitius praeferri, nisi perpetua et temeraria harum vocum in libris occurreret permutatio. Apud Statium III. Theb. 595. *aut vbi tentat Enceladus mutare latus*, Virgilii imitatione, nulla varietas occurrit, nisi quod vnus *versare* legit. in nonnullis etiam *motet*; in Wall. *moueat*. cf. Burm.

καὶ λιγνῦς, vt Strabo VI, p. 274 A. Aliter non accipiam. *fauilla candens*, vt *canus cinis*; ornans epitheton a rei natura ductum. cf. Lucret. VI, 689 — 692. De scintillis Seruius exponit. — *Erigit eructans* ornatius quam eructat ἐρεύγει, emittit, extrudit. — *liquefacta saxa* h. e. in vitrum conuersa, interdum admixtis metallis; vnde ῥύακες illi, riui igniti (*Laua*) — *fundo*, ἐκ μυχῶν, vt Pindarus.

Ad verss. 571 — 77. vid. Excurs.

578 — 82. Nota vel ineptis hominum commentis fabula, quae ex antiquo physica phaenomena adumbrandi modo profecta est, cum ignem subterraneum cum fulmineo igni compararent. Pro Encelado,

Murmure Trinacriam, et coelum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſiluis inmania monſtra
Perferimus: nec, quae ſonitum det cauſſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus; obscuro ſed nubila coelo:
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

X 2 Poſtera

583 *Nocte illa* aliquot Pieriani, et duo Burm. ſed hoc vulgarius. *tecti ſiluis* omnes fere libri Pier. et Heinſ. itaque *in* recte ſublatum. De ſenſu ambigunt Cerda et Burm. Sed in litus eſcendiſſe Troianos noctemque ibi exegiſſe, dubitare nec narrationis modus nec veterum hominum mos ſinit; neque aliter Vlyſſes in eo ipſo loco, quem Virgilius hic expreſſit Odyſſ. ι, 150. 151. *tecti ſiluis* ad litus procurrentibus, in loco nemoroſo, in his ipſis ſiluis, ab interiore parte, accedentem mane ad ſe vident Achemeniden v. 590. Non autem, olim ſaltem, ſiluae defuerunt Aetnae, vt ex Pindaro diſco Pyth. I, altera Antiſtrophe: Αἴτνας ἐν μελαμφύλλοις κορυφαῖς καὶ πέδῳ — *immunia* Medic. a pr. m. 585 *nec l. aether Sidera habet. polus* — Sprot. *aether* etiam Voſſ. cum Goth. tert. 586 *obstruſo — coelo* Goth. ſec. felici errore, ſi modo error nec priſca lectio eſt, cuius interpretamentum ſit *obscuro*. Nam *obstruſum* exquiſite pro clauſum, occluſum, adeoque obductum, obscurum. In libris fere illud cum voc. *abstruſum* variat, apud Lucan. Stat. et Claudian. quod vel Lexica docent. 587 *in* deeſt binis Burm. *limbo* Goth. pr.

lado, quem tamen et alii agnoſcunt, vt Orpheus Arg. 1249. 50. cf. Cornel. Seu. Aetna 70 ſqq. alterum gigantem Typhoeum vel Typhonem memorant Pindarus l. c. et Aeſchylus; (vt Briareum Callimachus) at Virgilius hunc ſibi ſeruauit ad ſimilem locum ſubterraneo igni notabilem inf. IX, 716. idque Homeri exemplo Il. β, 783. v. ad Hygin. f. 152. Cerda et all. Pari exemplo ad Phlegraeos campos magno terrae motu collapſos gigantum pugna fuit traducta. — *Aetnam inſuper impoſitam*, ὕπερθεν ἐπιτιθὲν ὄρος, *exſpirare flammas caminis ruptis* h. e. cauernis et receptaculis flammae ſubterraneis, quae noue *caminos*, fornaces, dixit — *coelum ſubtexere fumo*, exquiſite, vt *ſuffundere*. Vtrumque Lucret. in eadem re loco iam Cerdae laudato VI, 478. 481.

582—87. *monſtra* h. l. monſtroſum phaenomenon, rem portentoſam. *ſonitum*, fragorem montis. — *nec lucidus polus aethra Siderea* h. e. coelo ſtellis fulgenti. — *in nimbo*, nubilo aëre. Ἀὴρ γὰρ περὶ νηυσὶ βαθεῖ' ἦν, οὐδὲ σελήνη Οὐρανόθεν προὔφαινε, κατείχετο γὰρ νεφέεσσιν. — Odyſſ. ι, 143. 144. quem totum locum Virgilius ante oculos habuit, laude tamen hactenus integra, quod Achemenidis perſona inducta magnam legentibus

Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram:
Quum subito e siluis, macie confecta suprema,
Ignoti noua forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
Respicimus. Dira illuuies, inmissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
Vt quondam patriis ad Troiam missus in armis.

Isque

588 *namque* Montalb. Goth. pr. *prono* Goth. tert. frequenti lapsu. 589 *Humentesque vmbras* Ven. v. lib. IV, 7. et saepe alibi. 590 *Tum* Leid. Mox *e* deest Wall. etiam edd. nonnullis vulgg. *conspecta* pr. Hamb. pro var. Lect. v. Burm. 591 *noua fama* sec. Rottend *vultu* tres ap. Burm. 592 *ad sidera* Zulich. a m. pr. et Wall. librarii lapsu, cuius animo frequentior ratio insederat. 593 *Prospicimus* aliquot Pieriani. *ingluuies* Sprot. *dimissaque barba* idem cum Vratisl. cum Goth. sec. (pro *demissa*) *promissa* Nonius in *promittere*, et Gud. a m. pr. vtrumque vulgarius prae eo, quod excusum est. *immensaque* Witt. Seruium argutari arbitror. 594 *tegumen* Heins. scripsit cum Medic. et aliis vetustis. cf. eund. inf. VII, 666. et ad Ouid XIV, Met. 166. Item Pierius e duobus. Ceteri *tegimen* vel *tegmen*; hoc habebant edd. vulgg. Mox *et* vel *ac cetera* multi ap. Burm. 595 *Vt q.* ita reposuit Burm. ex Hugen. vt sententiam melius connecteret. Poni enim *vt*, quemadmodum saepe, *vt erat*, *sicut erat*. — inde illa illuuies, inde detritae vestes, quod diu in obsidione Troiae haeserat. Vulgò legitur *Et*. Videat lector, an in hoc acquiescere malit. Nam primum *Vt* parum commodum, quocunque modo accipias; (melius tamen positum dicas pro *quippe qui*. Ex Burm. sententia *Vt erat* plene fuisset eloquendum) *erat Graius*, h. e.

Graeco

gentibus mirationem rei nouitate facit. Imitatorem nostri habes Ouidium XIV Met. 158 sqq. vbi ad Cumas alius Vlyssis socius substiterat. Ceterum ex Virgiliana narratione apparet, poëtam fuisse inter eos, qui Caprariam insulam et Cyclopum sedes ante Aetnam in litore orientali collocarent; non ad Drepanum et Erycem, vt alii, quos Cluuerius, recte puto, sequitur.

588—92. *primo Eoo*, Lucifero, mane, ἠῷος ἀστὴρ, cf. Georg. I, 288. *vmbram humentem*, vti amant poëtae *noctem humidam*, (cf. Cerda) propter rorem.

593—95. cf. vet. poëta ap. Cic. Tusc. Qu. III, 12. *immissa* in faciem, adeoque exquisitius quam *promissa barba* — — *Consertum spinis tegumen*, vestem laceram ac detritam habebat, et ne panni diffluerent, spinis pro filis consutam et far-

tam.

Isque vbi Dardanios habitus, et Troïa vidit
Arma procul; paullum adſpectu conterritus haeſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad litora praeceps
Cum fletu precibusque tulit. Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc coeli ſpirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me Danais e claſſibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt iniuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque inmergite ponto.

X 3 Si

Graeco habitu, *quippe qui ante Troiam fuiſſet.* Haec vix cohaerent. Porro detritarum veſtium cauſſas ab obſidione Troiae repetere, ieiunum videtur. Sufficit aliquem per tres menſes vitam in ſiluarum latebris exegiſſe. Itaque ſequi malim Seruium: v. not. Niſi forte totus verſus alienus et ex lib. II, 87. *Pauper in arma pater primis huc miſit in annis* confictus. Certe eum, ſi abſit, nemo facile deſideret. Lenior tamen medicina foret haec, vt verſu ſeq. pro *Isque* legas *Namque.* — *at cetera Graius, Et quondam patriis ad Troiam miſſus in armis. Namque vbi Dardanios habitus et Troïa vidit Arma procul, p. a. c. haeſit.* Ita omnia inter ſe nexa; etſi Seruiana ratio ſic ſatis rem expedit. 597 *aſpectu paullum* Witt. *pauco aſpectu* Goth. ſec. *paullum a conſpectu* Goth. tert. 600 Rufinian. de figg. p. 26. citat: *per ſuperos atque hoc coelum*; lapſu, haud dubie, memoriae. *perque hoc coeli* Wall. non male. v. Burm. *numen* Leid. *ſperabile numen* a m. pr. Medic. 601 *queſcunque* aliquot, antique. v. Pierium. *in quaſcunque* aliquot alii Pier. *adducite terris* Medic. a m. pr. *adducite* alii multi Heinſ. et Burm. ſollemni lapſu: *aduertite* etiam alter Hamb. pro var. lect. 602 *de claſſibus* Montalb. et ſec. Moret. 603 *Argolicos* Rufinian. de Schem. 604 *ſceleri* Medic. ſed a m. pr. 605 *in* abeſt a binis Burm. *in fluctu* Venetus.

tam. cf. Ouid. Met. XIV, 566. vbi multa ex Virgilio adumbrata. Ex his ipſis tamen pannis agnoſcebatur Graecus eſſe. v. Burm. Nec tamen male etiam Seruius: Habet enim vnaquaeque gens inceſſum et vocem propriam. — *patriis ad T. miſſus in armis*, Homerica oratio, nam ſaepius ſimilis forma, aliquem a patre ad bellum eſſe miſſum. Recte autem Seru. *ex ſequenti eius confeſſione hoc dicit Aeneas.* cf. var. Lect.

599 — 606. *teſtor*, quaeſo, obteſtor. Seru. *hoc coeli ſpirabile lumen*, vitale, de quo (l. quo) ſpiramus. *idem.* *lumen* autem pro aethere, aura; vt etiam poëtae: *luminis aura*, quandoquidem lucem transmittit. *Danais* (pro Danaicis) e *claſſibus*

Si pereo, hominum manibus periisse iuuabit.
Dixerat: et genua amplexus, genibusque volutans
Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat iuueni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlixi,
Nomen Achemenides, Troiam genitore Adamasto
Paupere

606 Praeclare hanc lectionem reduxit Heins. codicum fere omnium, etiam Pierianorum auctoritate; in edd. vulgg. erat: *Si pereo, manibus hominum p. i.* Fuere quoque qui distinguerent: *Si pereo manibus hominum, p. i.* multo tenuius. Porro *Si peream* aliquot Pier. Male. 607 *amplectens* duo Moret. Leid. vn. Goth. pr. *volutus* iidem et alter Leid. sed hoc vulgarius. Vulgatum defendit etiam Carisius. 608 *Qui sit* Heins. cum melioribus, vt iam ante Pierium lectum. alii *Quis sit* vulgari ratione. *quo fari sanguine* Sprot. *fari a quo* Menag. alter. 609 *agitat* Hamb. alter. 610 *haud plura* Parrh. ex communi formula. v. Burm. *loquutus* Wall. a m. pr. 612 *Ipse* Doruill. 613 *Vlixi* et hic ab Heins. cf. Pier. 614 *Nomen* post Ge. Fabric. Pieriumque reuocauit Heins. e codd. cf. Toll. ad Auson. p. 297. Vulgo *Nomine*, quod vulgare. Porro *Achemenides* scriptum cum Medic. aliisque praestantioribus, etiam ap. Ouidium, vt sit ὃν τὰ ἄχη μένει. Vulgo *Achaemenides*, quod nomen aliunde notius esse poterat. *Achimenides* alii, vt omnes Gothani. *Agamenides* Franc. et sic Nannius. v. Burm. Tandem *Adamasto* varie corruptum: *Adamasco* ap. Pier. et al. *Damasco, Damasto, Adamastro.*

classibus pro e Danais. Ex Sophoclis Philocteta nonnulla cum his comparari posse, iam Cerdae monitum. — *si sceleris tanta est iniuria nostri*, ornate, si scelus meum tantum est. *Spargite*, cum vi, discerptum dispergite.

606 — 9. *genibusque volutans haerebat.* ad genua prouoluens se inhaerebat, προσφὺς εἴχετο. *dat iuueni*, vt euitaret tenuem voculam *ei* — *praesenti*, certo, *pignore*, quod manum dat.

613 sqq. Hoc de Achemenide episodium totum Virgilii ingenio deberi videtur, scilicet vt ita Homerica de Cyclope intexere suis versibus posset. Nam delectare solet et hoc, si fabulas, notas quidem nec nouas, noua tamen cum variatione, nouo cum ornatu et in nouo rerum vel narrationis ordine legimus. Temporum rationi

Paupere (mansissetque vtinam Fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Inmemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (DI, talem terris auertite pestem!)
Nec visu facilis, nec dictu adfabilis vlli.

616 *trepidum* Sprot. *tepidi* Ven. *lumina* alter Hamb. et Goth. 618 *Domos* Medic. (a m. pr.) tert. Rottend. Sane *Domus sanie dapibusque cruentis* durissima iunctura dictum, pro saniosa. Burmannus Vir doctiss. videtur probasse H. Stephani interpretationem: *opaca sanie et dapibus*; quod et durum et ieiunum est. Obuia est emendatio: *Domus s. d. cruenta* sieque Wittianum habere video. Saepe epitheta librarii accommodant proximo vocabulo. *Dapes* autem ipsae erant *cruentae*, hinc sine dubio cruentatum antrum. Exemplis res non indiget. Inf. VIII, 297. *ianitor Orci Ossa super recubans antro semesa cruento.* 619 *ingens ipse* iungit Waddelius ap. Burm. qui recte reiicit. 621 *affabilis* retinuit Heins. codd. Grammaticorumque auctoritate; et Macrob. VI, 1. ab Accio in Philoctete sumtum testatur: *Quem neque tueri contra, neque affari queas.* Statii etiam imitationem affert Burm. III. Silu. 3, 72. *Terribilem adfatu passus visuque tyrannum.* Seruius tamen *nec dictu effabilis*, sermone non explicabilis; et inf. v. 644. *infandi Cyclopes*, ineffabiles, vbi ad h. l. prouocat. Esset itaque πέλωρ ἄῤῥητον, vel Hesiodeo voc. ὗτε φατειὸν quod Ruhnkenius V. Cl. ingeniose restituit Orpheo v. 926. et

ni quidem aduersatur hoc episodium, quod iam apud Seruium notatum videas; Vlysses enim inter initia erroris sui ad Cyclopas venerat, at Aeneas multo serius. v. *Exc. de Errorr. Aeneae.* Sed in talibus male poëtas reprehendas. cf. sup. ad 294 sqq. — *genitore A. Paupere.* sup. II, 87. *Pauper in arma pater primis huc misit in armis.* Nescio tamen, annon poëta sua potius tempora, quibus militia inter vitae genera quaestuosa erat, (v. ad Tibull. I, 1 pr.) quam Homerica respexerit; nam addit: *mansissetque v. Fortuna!* hoc elegantius quam: vtinam pauper, adeoque domi, manere maluissem!

616. *trepidi*, bene adiectum, prae festinatione. de v. 618 v. Var. Lect.

620 sq. *pestem*, pestilens et exitiosum hominum vitae monstrum. *nec visu facilis* h. e. cuius adspectum non facile aliquis ferat, (ἀπροσόρατος voce Orphica. Bene Seru. „*cuius possit etiam adspectus inferre formidinem.*„) nec alloquium. Reliqua v. in var. Lect.

Viſceribus miſerorum et ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque exſperſa natarent
Limina: vidi atro quum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent ſub dentibus artus.

Haud

et videri poteſt exquiſitius. Sunt etiam codices, qui ita legunt, apud Pierium, plerique Heinſ. et Burm. poſſuntque ſimilia memorari, v. c. Silius I, 175. *ferum viſu dictuque.* Et affine huic alterum: *viſu audituque*, quod ſaepe occurrit, iam inde ab Orpheo Argon. 901. Recte tamen alterum praefertur, quandoquidem iunctum cum *nec viſu facilis.* 622 *paſcitur* Gud. tert. Rott. et alt. Voſſ. cum pr. Goth. 624 *Preſſa* etiam hic duo Burm. cum tert. Goth. 625 *exſperſa* Seruius: „Haec fuit vera lectio, id eſt, madefacta: nam ſi „*aſperſa* dixeris, tapinoſis et hyperbole iunguntur„ ſcilicet *adſperſa* et *natarent.* Erat tamen Seruiana lectio in nullo Pieriano, ſed in optimo Menag. et quatuor aliis Heinſii, qui egregie adſtruxit, et in tribus Burm. Adde tert. Goth. Reliqui *aſperſa* vel *adſperſa*; (quod interpretamentum eſt alterius) *reſperſa* Sprot. et pr. Moret. *exſparſa* Witt. in margine. cf. ſup. ad v. 534. Eſt autem *exſpergere* proprie foras ſpargere et hinc diſpergere, diſſipare; et tandem *limina exſperſa*, reſperſa ſanie ac cruore *ex illiſis* humi corporibus. 627 *trepidi artus* Medicei aliorumque vetuſtiorum auctoritate receperat Heinſius, non offenſus eadem rei natura bis expreſſa: *trepidi* h. e. tremuli, *tremerent.* Tacite eum deſeruit Burm. antiquo reuocato *tepidi*, ſcilicet vitali calore. Paullo melius Ouidius XIV, Met. 196.

eliſi trepident ſub dentibus artus.

623—27. cf. Odyſſ. ι, 288 ſqq. — *corpora*, elegantius quam viros — *reſupinus*, bene niſum iacientis exprimit, dum ad colligendas vires corpus reducit ac recuruat. cf. Burm. At Homerus notionem magnitudinis in monſtro tuitus eſt: Σύν τε δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας, ποτὶ γαίῃ κόπτ'. Reliqua a Virgilio ornatius expoſita. Niſi et id ipſum, quod modo memorauimus, cum Seruio, de iacente humi Cyclope accipere mauis: quo ipſo magnitudo virtutis appareret, quod reſupinus hoc facere potuit. Conf. Ouidii verſus XIV Met. 205—9. ex h. l. expreſſos. *exſperſa* v. Var. Lect. — *membra fluentia tabo*, oratio poëtica pro vulgari, defluente tabo.

Ad 623 et ſeqq. verſſ. vid. Excurſ.

627 ſq. cf. Odyſſ. ι, 299 ſqq. 316 ſqq. *oblituſue ſui eſt; ſui*, cum vi, h. e. ſuae aſtutiae ac calliditatis; quae iſta aetate eadem cum ſapientia habita, vt ex Homero obſeruare in promtu eſt; ibid. v. 420: Αὐτὰρ ἐγὼ βύλευον — πάντας δὲ δόλυς,

καὶ

Haud inpune quidem. Nec talia passus Vlixes,
Oblitusue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
Ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Inmensus, saniem eructans ac frusta cruento
Per somnum conmixta mero; nos, magna precati
Numina, sortitique vices, vna vndique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,

629 *est* deest binis ap. Burm. 630 *meroque* Wall. perperam. 632 *per antrum Immensum*; sic Seruius, Gud. a m. pr. alter Mentel. a m. pr. Voss. pr. duo Hamb. totidem Moret. et Ven. ap. Heinsium, qui praeferebat; adde duo Goth. — *iacuitque per a. Immensus* Medic. cum ceteris etiam Pierianis; idque Burmannus potius duxit; recte quidem meo qualicunque iudicio; nam et poëtica oratione dignius et ἐνάργειαν maiorem habet, quam alterum. Nam quod Seruius ait: *Immensum* ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quasi in toto antro iacuerit; id potius ad *τὸ per antrum* valet, quod maius rei phantasma offert, quam *in antro*. Iam etsi adiicias: *iacuit per antrum Immensum*, hoc non aeque rem in maius effert, potuit enim immensi antri qualecunque spatium occupare, quam *iacuit immensus*; et nunc δεινὸν est illud alterum *per antrum*, vt impleat suo corpore totum antrum. cf. similem varietatem Ouid. III. Met. 37. et ad lectionem diiudicandam Quintil. VIII, 4, 83. sed idem interpretationem nostram firmat. Porro *Immensam saniem* aliquot Pieriani, et Zulich. a m. pr. Praue. *et fr.* scripti Heins. Burm. cum Goth. tert. *cruenta* Witt. 633 *summa p. Numina* Doruill. 634 *Nomina* Medic. *vna ordine* Wall. a m. pr. 635 *tenebramus* h. e. obscuramus, excaecamus, legebat Donatus, cum aliis apud Seruium, aduersus Homeri et Euripidis fidem et exemplum, vt iam Pier. et alii monuerunt.
636 *iacebat* Ven. male. v. notam.

καὶ μῆτιν ὕφαινον, Ὥστε περὶ ψυχῆς· μέγα γὰρ κακὸν ἐγγύθεν ἦεν. *in discrimine tanto*. 630. ex eod. l. v. 296. 297. et 371. — 631 — 33. v. ibid. 372. 374. — 634. *sortiti vices* v. ibid. v. 331 sqq. — 634. 635. vide ibid. v. 378 sqq. — 636. *latebat* quanto ornatius quam *erat!* vides eadem voce simul toruam frontem, horridas palpebras, hirsutum supercilium, λασία μὲν ὀφρὺς ἐπὶ παντὶ μετώπῳ Ἐξ ὠτὸς τέταται. Theocr. Idyll. XI, 71. *Argolici clipei:* erat is Argiuorum seu proprium insigne seu ludorum praemium; aut, quatenus scutum proprium Romanorum, clipeus rotundus omnino Graecorum; quod ex Catone Seruius memorare videtur. Laudant etiam ex Dionys. Halic. IV. (p. 221. c. 16.)

Argolici clipei aut Phoebeae lampadis inſtar:
Et tandem laeti ſociorum vlciſcimur vmbras.
Sed fugite, o miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantusque cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera preſſat,
Centum alii curua haec habitant ad litora volgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia iam Lunae ſe cornua lumine conplent,
Quum vitam in ſiluis, inter deſerta ferarum
Luſtra domosque traho, vaſtosque ab rupe Cyclopas
Proſpi-

637 *Phoebei* Wall. 638 *vmbram* alter Hamb. 639 *a litore* Witt. Edd. Ald. et Iunt. P. Dan. cum tribus Goth. *atque hoc ab litore* ſec. Moret. *funes* Franc. 641 *Iam* pr. Moret. eleganter, inquit Heinſ. — quod vix verum h. l. 642 *prenſat* alter Hamb. v. ad Ecl. III, 99. *preſſit* Montalb. *preſat* Franc. 643 *haec* abeſt ab Ven. *hic* Vratisl. *habitant curua haec ad* pr. Hamb. *volgo* Gud. *paſſim* pr. Hamb. 644 *et in a.* duo Burm. *atque altis moenibus* Parrh. et tres alii. 645 *lumina* tres vitioſe. *ſe cornu lumina complent* Sprot. Satis bene. 647 *domusque* Menag. alt. Goth. alt. *vaſtaque ab rupe* Oudart. *vaſtoque* Franc. *a rupe* tres Burm. quem v.

c. 16.) vbi Ἀργολικὰς ἀσπίδας Seruius rex ferre iubet ciues primae claſſis. *Phoebeam lampadem* eſſe Solem, non Lunam, in aperto eſt. E Callimacho translatum eſſe verſum, Faber pronuntiat; ſed hoc tantum de clipei comparatione verum eſt, H. in Dian. 53. de Cyclopibus: τοῖσι δ' ὑπ' ὀφρὺν φάεα μουνόγληνα, σάκει ἶσα τετραβοείῳ Δεινὸν ὑπογλαύσσοντα. Ex Virgilio ſua ſumſit Ouid. XIII. Met. 851. 52.—Mox 639. *vlciſcimur* ad ductum Homeri l. c. v. 475 ſqq.

641 — 44. Ornatum (partim ex Hom. l. c. 337. 341.) vides: Qualis Polyphemus eſt, tales Cyclopes multi in vicinia habitant. An vero talis verborum ornatus trepidanti A. ſatis conueniat, dubitare forte poſſis.

647. *domos* ſc. *ferarum* non otioſum poſt *luſtra;* nam ſpeciem rei clariorem exhibet, quam voc. proprium dabat—*ab rupe Cyclopas* iunge; proſpicit in monte errantes. modo v. 644. *et altis montibus errant.* et inf. 655. *ſummo cum monte videmus.* item 675. Mox 649. *Victum infelicem,* ſimpl. miſerum. Argutum puto, de infelici arbore accipere. *lapidoſa corna* ab oſſe, quod in ſe habent.

653.

Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infelicem, baccas lapidoſaque corna,
Dant rami, et vulſis paſcunt radicibus herbae.
Omnia conluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem. Huic me, quaecumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque abſumite leto.
Vix ea fatus erat: ſummo quum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole mouentem
Paſtorem Polyphemum, et litora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
Trunca manum pinus regit, et veſtigia firmat.

Lanige-

648 *tremeſco* ſcribunt fere codices, teſtibus Pierio et Burm. 650 *auulſis* Wall. pro *et v.* 651 *hanc partem ad litora* Donatus legit, quod Ge. Fabricio videbatur habere aliquid antiquitatis. *hanc primo a litore* Nonnius in *luſtrare*. quod placuiſſe Heinſio mireris, cum primae litoris parti vix credere ſe potuerit, qui latebras quaerebat; vt recte iam Burm. monuit. Et cf. Ouid. XIV. Met. 218 ſq. loco e Virgilio expreſſo: *Haud procul adſpexi longo poſt tempore nauim* — ad litusque cucurri. *primum in litore* Ven. Burm. malit: *hanc primam ad l. claſſim.* 652 *Proſpexi* Medic. Gud. pro diu. lect. Colot. Parrh. ſed iam *Proſpicio* v. 648. *Conſpicio* Ven. idem *Hinc me.* alter Hamb. *Huc me.* 654 *aſſumite* tres ap. Burm. 655 *in monte* aliquot Burm. et Goth. pr. 656 *gerentem* pr. Hamb. Vnde Burm. coni. *ferentem.* Sed vulgatum multo praeclarius eſſe cum *magna mole* iunctum, quis non videat? 659 *manu* Medic. (etſi interpolatus, ſed a recent. manu) cum praeſtantioribus omnibus Heinſ. et Pier. et vtrique id probarum; at Burm. veterem lectionem *manum* reuocauit, recentibus tantum codd. et auctoritatibus firmatam, et a qua lapſus difficilior fuiſſet ad alteram. Sed nec *manum* bene dictum eſſet; quorſum enim *manus* regenda fuiſſet? ſed *pinus*, h. e. truncus pineus *manu*, h. e. quam manu tenebat, *regit et firmat veſtigia* h. e. greſſus. Etiam Seruius *manu* explicat, ſed fere vt Pierius, qui *Monſtrum pinus regit* iungere videtur. *manum* tamen Quintil. agnoſcit Inſt. VIII, 4, 24. — *Trunca manus pinum* Goth. pr. et tert. *gerit.* — *format* Leid.

653. *Addixi.* ſignato verbo exprimit deſperationem, ait Seru. at quatenus? ſc. eſt pro, me tradere decreui.

657. Πέλωρ, πελώριον θαῦμα apud Homerum l. c. *informe*, vt ἄμορφον, deforme. *cui l. a.* h. e. excaecatum; deformitas noua praeter naturalem, vt Cerda monet. — Mox vero 663. *inde*, ex aequore, aqua marina. Burm.

666.

Lanigerae comitantur oues: ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit,
Luminis effoſſi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem;

Verri-

660 *haec ſ. v.* Goth. tert. 661 *malis* tert. Rottend. — Verſus inexpletus Ge. Fabricii libris, in Medic. duobus Mentel. vno Pier. quibus adde Fragm. Vatic. etſi et ibi recenti manu adſcriptum ſupplementum: *de collo fiſtula pendet*, quod ceteri fere codd. etiam editi habent, niſi quod duo treſue *pendebat fiſtula collo*, vt et Goth. tert. a m. ſec. Montalb. *dependit f. c.* Reiecta haec ab Heinſ. poſt multas virorum doctorum diſputationes. vv. Pier. Cerda et quos Burm. laudat. Neque ſi ex codicum auctoritate rem aeſtimes, verſus facile retineri poteſt. Nam aliis reprehenſionibus interpunctione occurras; *ea ſ. voluptas*; *Solamenque mali de collo fiſtula pendet.* 663 *effuſi* alter Menag. et nonnulli alii, vti ſuſpicari licet, item Medic. ſed a m. pr. *effuſo.* — *fluuidum* multi ap. Pier. et Burm. vt et aliis ſcribitur. *ille* Menag. ſec. *lauat* Goth. ſec. 664 *infrendis* Gud. a m. pr. *infrens* fragm. Vatic. a m. pr. ſuppletum *infremens*. 665 *fluctu* et *fluctus* legi Seruius teſtatur et ex eo Pompon. Sab. ſed hoc omnes habent Pieriani, excepto Porcio, in quo *ſ.* abraſa, et Heinſiani, praeter vnum Rottend. — *ſtrinxit* aliquot Pier. Leid. *tingit*. Medic. et Sprot. *texit*, ſed ille a m. pr. Fragm. Vatic. nil mutat. 666 *celare* duo Burm. Goth. tert. a m. pr. *Nos trepidi procul inde f. c.* hic ordo verbor. ex Argent. Boecleri ap. Cuning.

666.667. cum Homericis certauit l. c. v. 471. 472. adde Odyſſ. κ, 126 ſqq. *Sic merito*, εἰκότως. Nam ſupplicem, ἱκέτην, quis aſpernari auſit! Mox *ſonitum vocis*. *Vox* nouo exemplo pro ſtrepitu vel remorum vel vndae remis impulſae, vt ſup. 556 *fractae voces* pelagi. Cum poëta plura audacius extulerit, facile et hoc feras. Sin ferendum eſſe neges, cum Burm. *vocem* de hortamine et celeusmate accipies. Diſceſſerant quidem *taciti*, ſed *certantes remos* vir doctiſſ. ad hortamen, certe mutuum, referri poſſe obſeruat. — *veſtigia* pro ipſis greſſibus, notum; et, *dextram adfectare* Seruius: dextram intendere et iniicere, ſcilicet ſic vt poſſit nauem tenere, Terent. Heaut. III, 3, 60: *Ad dominam qui adfectant viam*, id eſt, intendunt, ſed cf. Var. Lect.

671.

Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Senſit, et ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum vbi nulla datur dextram adſectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus aequare ſequendo,

Clamo-

668 *Verrimus* edd. etiam antiquiores, quas Pierius reſpicere videtur, et inter Heinſianos pr. Moret. et Ven. a m. ſec. Praetulit hoc Heinſ. et Burm. ille, puto, tanquam exquiſite poëticum, hic quoniam *taciti* volebant diſcedere. At *vertimus* ceteri omnes, etiam Medic. fragm. Vatic. et Donat. quod ſane et ipſum eſſe poëticum quis neget, quodque et alibi apud poëtas occurrit, et inf. V, 141. *freta verſa*; quare codicum auctoritatem quid infringat, non video. Neque mihi videtur grauior ſtrepitus exire, ſi mare *vertant* remi, quam ſi *verrant*. 670 *dextram affectare* multos codd. habere Pierius affirmat; Heinſ. e Medic. a m. pr. laudat, quaſi is ſolus haberet; ſed vitio forte ſcriptum, pro *dextrum*, nam ſic a m. pr. praefert Fogginius. Etiam Burm. e ſolo Menag. laudat, *dextram a.* non tamen adſcriptum, quid in ceteris eius libris legatur. Quid ſit *dextram affectare*, Seruius explicat, (v. not.) ſimulque, Nam ſi *dextra* legeris, ait, „vt ſit, *dextra affectare*, id eſt contingere, caret exemplo,„ At multo magis caret exemplo non modo, ſed et analogia, *affectare dextram*, nam quarto caſu eſfertur id, quod appetitur, cui manus iniicitur. Sic Georg. IV, 562. *viamque adfectat O.* Sic *regnum, famam, plauſum affectare.* Itaque *affectare dextram* eſſet appetere manum alterius, h. l. Troianorum; quod hic ſenſum non habet. Contra *dextra affectare* ſc. nos, nauem; analogiae conſentaneum eſſet, hoc ſenſu: τῇ δεξιᾷ ὀρέξασθαι τῆς νηός. E codd. tamen iſtam lectionem enotatam non video, ſed a Pierio e nonnullis antiquioribus *dextra attrectare*, quod et pr. Rottend. habebat, vulgatae ſc. interpretamentum, a Catroeo tamen receptum. *aſſertare* Wall. in marg. *dextrae affectare* tert. Moret. a m. ſec. non male, inquit Heinſ. Cum tamen *dextram affectare* librorum auctoritas, etiam fragm. Vatic. tueantur, dicendum eſt, noue poëtam hoc formaſſe, forte ad Graecam formam ὀρέγειν τὴν χεῖρα, quod Guellius non male comparat, minus bene ὀρέξασθαι. Nam *adiectare* vel *iniectare* dextram, quae facile cuiuis in mentem veniant, acutioribus non facile ſe probent. Verum dum Marklandi locum in Epiſt. Crit. ad Fr. Hare p. 17. a Saxio V. Cl. indicatum euoluo, video prius illud a Valeſio iam olim propoſitum et ab Editore Cantabrig. probatum a Marklando refelli et *dextra affectare* praeferri et illuſtrari.

671. *nec potis eſt*, *aequare fluctus I. ſequendo*, accipi aliter non poteſt, quam de altitudine maris profundiore, quam pro monſtri proceritate. Nec, dum nos inſequitur, par eſt molis ſuae magnitudine altitudini maris, quae eo maior eſt, quo longius a litore proceditur. Porro ad 672. cf. Odyſſ. ι, 395.

676. ad

Clamorem inmenſum tollit: quo pontus, et omnes
Intremuere vndae, penitusque exterrita tellus
Italiae, curuisque inmugiit Aetna cauernis.
At genus e ſiluis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et litora conplent.
Cernimus adſtantis nequidquam lumine toruo
Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales quum vertice celſo
Aëriae quercus, aut coniferae cypariſſi
Conſtiterunt, ſilua alta Iouis, lucusue Dianae.
Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela ſecundis.

672 *Cl. horrendum* pr. Hamb. *ingentem* alter. *ponit* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. a m. pr. 673 *Contremuere* Medic. cum Colot. *infremuere* quod ſane et ipſum frequens de mari et fluctibus. Sed hic iungitur: *exterrita tellus.* 674 *tellus Trinacriae* Parrh. et aliquot Pier. cum Goth. pr. ex interpolatione, quoniam *Aetna* ſequitur. *immugit* ſcribitur in multis codd. ſed v. Heinſ. 675 *Et g.* Ven. *Et gens* Voſſ. pr. et Hugen. *e montibus* Medic. Gud. cum aliis Heinſ. *et ſ. C. et montibus* Ven. Goth. pr. 676 *ad portas* duo Burm. *complet* plures alii. 679 *conſilium* alter Menag. cum Goth. tert. *vertice ſummo* Hugen. 680 *corniferae* tert. Goth. 681 *Conſtiterunt* Heinſ. cum melioribus ſuis et Pier. Vulgo *Conſtiterant.* aliquot Burm. et Goth. ſec. *Conſtiterint.* Venetus *aſtiterant. lucoue* duo Burm. *lucisue* vnus. *que* Goth. tert. 682 *ruentis* fragm. Vatic.

676. *ad portus* cf. v. 570. *nequicquam,* quia nocere (nunc) non poterant. Seru. — *A. fratres,* populares, gentiles. Mox *coelo,* ad coelum. *concilium,* exquiſite pro turba.

680. 681. *coniferae cypariſſi.* Cupreſſus mas fert conos nuci pineae non abſimiles. v. Seru. ad h. l. et ſup. ad v. 64. *baccas,* appellat Plin. XVI, 33. ſ. 60. At κῶνες etiam Graeci. v. Athenaeus lib. I. p. 57. B. C. — *ſilua Iouis,* declarant quercus, *lucus Dianae* cupreſſi; adeoque de Diana infera vel Hecate aut Proſerpina agi manifeſtum eſt. Nam cupreſſus feralis arbor, alias Diti ſacra, vt Plin. l. c.

682. 683. Nos metu agitati quocunque malumus curſum dirigere, quam in portu manere. *rudentes excutere,* euoluere, explicare et intendere, v. ſup. 267. *ventis ſecundis,* int. quo ventus ferret; non exſpectare ventum, quem curſus poſtulabat.

Contra iuſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter vtramque viam, leti diſcrimine paruo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori.

Miſſus

684 *mouent* aliquot Pier. duo Heinſ. fragm. Vatic. duo Goth. vt fere alias variatur. — *Scyllamque Charybdim* quidam ſcripti et editi, *Scyllaeque Charybdis* alii ap. Pier. cum Rottend. ſec. at pr. et duo alii Heinſ. *Scyllae atque Charybdis*; vnde ſuſpicari poſſis *Scyllae atque Charybdis Inter vtrinque viam* ab aliis lectum fuiſſe. Heinſ. coniiciebat *Scyllamque Charybdimque Inter*, non male. *Scillam Charibdim* ed. Ven. *Charybdin* Gud. cum aliis: *Scylla atque Charybdis* fragm. Vatic. vnde ſuſpicetur aliquis fuiſſe: *Contra iuſſa monent Heleni, Scylla atque Charybdis. Inter v. v. — Ni teneant curſus, certum eſt d. l. r.* Sed et hoc parum expeditum foret, et facile praeferas vulgatum, quod et Seruius et Donatus habent. 686 *Ne* Gud. cum aliquot Pier. ſed *Ni* antique. v. Seru. Heinſ. Ceterum hoc hemiſtichium: *certum eſt dare lintea retro*, tanquam a ſententia alienum, ab alia manu ad ſupplendum verſum attextum ſuſpicor.
687 *ab ſ.* Heinſ. e libris et more poëtae. Vulgo *a ſ.*

684—86. E pluribus verborum iuncturis, quas hic facere poſſis, et quas paſſim a Seruio, Donato ac Pomponio Sab. inde Intpp. facere videas, illa videtur eſſe optima, h. e. verborum locique naturae adcommodatiſſima. *Ventos ſecundos*, qui tum a tergo ſpirabant, fac fuiſſe Notum vel Auſtrum; ab hoc reiici debuere verſus Charybdin et Scyllam; in quo poëta verſus Homer. Odyſſ. μ, 426 ſqq. ante oculos habuit; *Contra Heleni iuſſa monent, ni (h. e. ne) teneant* (naues) *curſum inter Scyllam atque Charybdin, vtramque viam leti diſcrimine paruo;* (per appoſitionem; vtraque et Sc. et Ch. eſſet iter periculoſum, ſi per eam nauigatio fieret) Tamen, cum ventus verſus has partes ferret, ſc. ab auſtrali plaga ſpirans, *certum eſt dare lintea retro*, h. e. iam decreueramus, iterum mare Adriaticum repetere; cum Boreas exoritur. — *Heleni iuſſa*, v. ſup. 410 ſq. 429 ſqq. — *ni*, antique pro *ne*. Sic Seru. et plures vett. Grammatici ap. Heinſ. et all. Eſt graeca ratio, ἐὰν, ἐὰν μὴ, εἰ, εἰ μὴ, pro *vt, ne* — *teneant* ſc. naues. Sic ſaepe Homer. in ſimili re. v. c. Odyſſ. γ, 172. vbi praeceſſerat Ἠιτέομεν δὲ θεὸν — ὄφρα φύγοιμεν — ſequitur v. 176: Ὦρτο δ' ἐπὶ λιγὺς οὖρος ἀήμεναι· αἱ δὲ μάλ' ὦκα Ἰχθυόεντα κέλευθα διέδραμον.

687. *Venti* poëtis a montibus, tanquam ſedibus, petuntur. cf. Markland. Epiſt. crit. p. 56. itaque h. l. Aquilo a promontorio Peloro, ad fretum Siculum; hinc *anguſta ab ſede* — *Miſſus*

Miſſus adeſt. Viuo praeteruehor oſtia ſaxo
Pantagiae, Megaroſque ſinus, Thapſumque iacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Vlixi.
  Sicanio praetenta ſinu iacet inſula contra
Plemmyrium vndoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur vndis.

Iuſſi

689 *Pentagiae, Pantagyae,* (hoc et Medic. et Rom. cum fragm. Vatic. ſed Πανταγίας, ὁ ἄγων h. e. ἀγνύων πάντα vndae impetu.) *Tapſumque, Taſſumque, Taxumque, Thabſumque, Capſumque,* librariorum lapſus: *Tharſumque* Rom. 690 *mandabat* Parrh. *retrorſus* apud Priſcian. et in codd. Pier. et Heinſ. *retorſum* Goth. tert. 691 *Vlyſſi* Priſc. et Probus. Vulgo *Vlyſſei.* Vltima, *comes i. V.* ex v. 609. aſſuta putabat Burm. 693 *Plemyrium* Rom. Medic. et alii duo; vt et graece ſcriptum ap. Steph. Byz. Sed plerique Πλημμύριον. At *Plemirium, Plemurium, Pleuron* librariis debentur.—*vnde dixere* Parrh. 694 *hic* ed. Ven. 695 *habuiſſe vias* vnus Pier. ſed v. Burm. *quae nunc* duo Burm. 696 *confundimur* Menag. pr. *perfunditur* aliquot Pier.

Miſſus puto exprimi ἵκμενος vel ἱέμενος.

688. 689. *Viuo oſtia ſaxo Pantagiae. Pantagias* (nunc *Fiume di Porcari*) paruus fluuius, breui curſu, infra Leontinos, cuius oſtium praeruptis vtrinque rupibus includitur: de eo v. Cluuer. Sicil. lib. I, c. 11. Doruill. Sicula p. 206. 207. *Megara* ſunt h. l. Hyblenſia, quia olim Hybla parua dicta, non longe a Syracuſis, in ſinu Megarenſi; *Golfo di Auguſta*, quem ab auſtrali parte includit *Thapſus*, peninſula in mare procurrens, *plana, paene fluctibus par*, ait Seruius, qui inſulam appellat, vnde *iacentem* dixit poëta, h. e. humilem, non altam montibus.

690. 691. *relegens retorſum.* nam cum Vlyſſe a Lotophagorum inde inſula, litori Africae praetenta, Siciliae litus Orientale ad Cyclopas vsque praeternauigauerat. itaque *Litora iam errata.*

692 — 96. Inſula *Ortygia*, et ex aduerſo Plemmyrium promontorium, ad aditum ſinus et portus Syracuſani. In eadem fons Arethuſa, de quo et de fabula ſuper eius cum Alpheo Elidis fl. congreſſu v. ſup. Ecl. X, 1 et 4. — *vndoſum* h. l. περικλυστον, quod aeſtuantis maris fluctibus alluitur; vnde et ipſum nomen πλημμύριον. — *occultas e. v. ſubter mare,* τήν τε θάλασσαν νέρθεν ὑποτροχάει. Moſch. Idyll. VIII. *ore tuo*, eodem fonte; vnde Pindaro Arethuſa ἄμπνευμα

Iuſſi numina magna loci veneramur: et inde
Exſupero praepingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes proiectaque ſaxa Pachyni
Radimus, et fatis numquam conceſſa moueri
Adparet Camerina procul, campique Geloi,

Inma-

697 Ordinem verborum ex optimis libris reduxit Heinſ. Vulgo *Numina m. l. iuſſi v. — venerantur* Sprot. 698 *Helori* inde a Pier. et Heinſ. Ἕλωρος. Vulgo *Elori*. 699 *Hic* Menag. alter. 700 *Redimus* Goth. ſec. a m. ſec. 701 *Camerina* ſane maxima ſcriptorum pars.

πνευμα σεμνὸν Ἀλφειῦ. v. Cluuer. Sicil. ant. p. 163. 157.

697. *Iuſſi*, admoniti, ſed a quo? vel ab Achemenide, vel ab Heleno, vel ab Anchiſe, ait Seru. Hoc vltimum verum puto. Nam per totum librum eae ſunt Anchiſae partes, vt religiones et auſpicia curet. *Helorus* fluuius in litore orientali paullo ſupra Pachynum promont. de quo accurate egit Cluuerius e Fazello. Primum inter ſpecus et exeſas rupes procurrit, vnde Silio *clamoſus Helorus;* mox vbi ad litus acceſſit, placido ac leni curſu incedit, et hieme, clauſo maris fluctibus oſtio, frequenter excreſcit ſtagnatque, vnde agri vicini pingueſcunt plurimum. (Nunc *Atellaro* et in inferiore parte *Abiſo*) *Exſupero*, h. l. praeteruehor.

699. *Pachynum*, promontorium Siciliae ab auſtrali parte. (*Capo Paſſaro*) *proiecta ſaxa* expreſſit Gr. προβλῆτες σκόπελοι.

700. 701. *Camerina nunquam conceſſa moueri:* accipio, palus, in qua deus nolebat, vt quidquam mouerent, nouarent Camarinenſes. Seruii verba appo-nam: Palus eſt iuxta eiusdem nominis oppidum: de qua quodam tempore, cum ſiccata peſtilentiam creaſſet, conſultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, reſpondit: Μὴ κίνει Καμαρίναν· ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων· quo contemto exſiccauerunt paludem, et carentes peſtilentia, per eam partem ingreſſis hoſtibus, poenas dederunt. Similia narrant Steph. Byz. Suid. et Anthol. Gr. ap. Cluuer. Sed quae illa vrbis expugnatio fuerit, nusquam declaratur. Ter Camarinam fuiſſe conditam, ex Thucydide aliisque docet idem Cluuer. Ceterum poëtam haec ex ſua potius, quam Aeneae narrantis, perſona dixiſſe, iam Seruius vidit; quod tamen de toto hoc loco non minus tenendum. Nam omnes illae vrbes et locorum nomina Aeneae temporibus recentiora ſunt.

701. 702. De ſitu vrbis et fluuii *Gelae* camporumque res parum explorata. v. praeter Cluuer. et quos Burm. laudat, Doruill. Sicula c. 6. Acquieſcit Doruillius in Cluuerii ſententia, eſſe Gelam, qui nunc *Fiume di Terra Nuoua*, Campos autem Geloos,

Inmanisque Gela fluuii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimum quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeïa caecis.

Hinc

pars. Sed in talibus scripti non sunt audiendi, sed Graeci; quibus Καμαρίνα: etsi Salmasio ad Chronic. Euseb. p. 250. hoc dandum, vulgari vsu literam inflexam fuisse. — *montesque* G. Parrh. Porro *Geloni* Ven. Vratisl. male. *Geloti* Wall. 702 *Gela* noli mutare; vrbs proprie ἡ Γέλα, et fluu. ὁ Γέλας. — *de nomine* Parrh. et Hamb. pr. 703 *A. atque A.* Puget. Fluctuant et hic libri inter *Agragas* et *Acragas.* — *ostendit* alter Menag. 705 *Selinys* vel *Selinis* etiam hic fere libri. *Salinis* Goth. tert. cum ed. Ven. v. Pier. Heins. et doctiss. Comment. Burmanni ad Numism. Sicil. p. 420. 421. 706 *caecis L. saxis* Goth. pr.

Geloos, egregiae fertilitatis planitiem, latius cis et vltra fluuium patuisse, quam vulgo creditur. Sed quorsum *immanis* spectet, dubitari potest. *magnam* interpretantur; sed vrbis amplitudinem nemo veterum memorat. Procliue est, ad dominos potius referre, vt saepe in vrbium epithetis fit, vt ab incolarum vel dominorum moribus et ingeniis ducta sint. Atque eo deuenisse etiam Doruillium video in Sicul. p. 129. Gelae tamen tyrannos saeuos et immanes fuisse, vnde doceri possit, mihi non satis constat. Nam quae ap. Herodot. VII, 153 — 56. de iis memorantur, ad immanitatem non adsurgunt. Igitur de tyrannis Gela oriundis, Hierone et Thrasybulo, Gelonis fratribus, Syracusarum tyrannis erit accipiendum. Proponitur etiam a Doruillio altera interpretatio, vt ad vrbis situm ad amnem verticosum et immanem referatur. Sed neque loci tanta immanitas et fera facies esse videtur, vt ab ea potissimum designari potuerit a poëta.

703. 704. *Agrigentum* in monte Acragante situm, maximis quondam opibus ex agri fertilitate et Carthaginiensium mercatu refertum; hinc ciuium magnificentia et luxus. Aluere iidem equos ad certamina Graeciae, et inter Olympionicas fuit Theron Agrigentinus a Pindaro celebratus. v. Seru. et Burm. quamquam ad hunc solum respici a poëta non dixerim. Vide de hac vrbe Cluuer. et Doruill. p. 88. 89.

705. *Selinuntem* palmis agrestibus abundasse, ex Cicer. Verr. V, 87. satis constat. Ex nostro expressit XIV, 200. Silius Ital. quem in toto hoc loco comparare iuuabit. De Selinunte copiose post Cluuer. Doruill. p. 60 sqq. et 420 sqq. vbi et ruinae duorum templorum eius vrbis oculis subiectae sunt.

706. *vada L. dura saxis caecis* h. e. latentibus. *dura* (ne *dira* coniectes) *vada* dixit, h. e. locum vadosum

Hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora
Adcipit. Hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae caſusque leuamen,
Amitto Anchiſen. Hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis, nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus adpulit oris.
  Sic pater Aeneas, intentis omnibus, vnus
Fata renarrabat diuom, curſusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

707 *Dripani* Moret. ſec. *portus me et* primus. *me* deeſt Montalb. *ineluctabilis* Zulich. a m. pr. *illectabilis* Goth. pr. 708 *actis* omnes Pier. et magna pars Heinſ. et Burm. cum ipſo Romano. Alii *actus*, inter quos et Mediceus referendus. *actum* Voſſ. ſcilicet genitorem. *aptis* Goth. pr. Iam *tempeſtates actas*, hoc eſt, vel pulſas vel exactas dici, dubitari nequit. v. h. l. Heinſ. cf. ad Georg. I, 413. Sed an tempeſtates diſpulſae fuerint, nunc non quaeritur. Igitur recte, *actus*, de Aenea. Solent autem librarii flectere adiectiua et participia ad propius vocabulum. 709 *oneris* Ven. *omnis* Parrhaſ in litura. 710 *Anchiſam* Parrh. *Anchiſem* Ven. 711 *n. e. ruinis* Sprot. 713 *nec d.* aliquot Burm. Duo quoque *dura*. 714 *haec* deeſt alteri Menag. 715 *disgreſſum* Witt. *veſtrae — orae* Gud. a m. pr. ſed v. Burm. *applicat* Parrh. 717 *Fataque narrabat* aliquot Pier. *enarrabat* alter Menag. *recenſebat* qu. Moret. Sed *renarrabat* haud dubie vere; non vt argutari velim cum Seruio et aliis, ſed vt aut pro ſimplici et vulgari ſit poſitum, *narrare*, poëtarum more, aut ad eum modum formatum, quo *repeti* et *iterari* res, quas narramus, dicuntur. cf. Burm. 718 *fatoque* Rottend. ſec. *bis* Sprot.

vadoſum fundo ſaxeo, quoniam extrema Lilybaei promontorii ἄκρα plana atque depreſſa, ad III. M. paſſuum ſub vndis protenditur, in trium circiter cubitorum altitudinem tecta. Cluuer. II. 1. pr.

707. *Drepanum — illaetabilis ora.* Ager Drepanitanus ſterilior et fere arboribus et herbis deſtitutus; ſolum enim arenoſum; et praeterea multos in tractus aqua marina exaeſtuat, ſtagnandoque ſalem profert. — et ob hunc ruris illius moeſtiorem adſpectum non minus, quam ob Anchiſae hic locorum amiſſi memoriam ab Aenea Drepanitana ora vocari *illaetabilis* videtur.

Ad v. 710. Excurſ. XVII.

712. Comparant Homerica Il. ρ, 407 — 410. Imitatur noſtrum Valer. Fl. III, 301 ſqq.

715. ex Odyſſ. η, 276. 77.

718. *factoque h. f. q.* ornate: et narrationis finem fecit.

EXCVRSVS I.

De Aeneae Erroribus.

Cum errores Aeneae magna cum doctrina persequutus sit poëta, vt ea penitus inspiciatur, de cursu, quem Aeneas tenuit, paullo accuratius videbimus, adhibitis iis, quae ab aliis scriptoribus eadem de re erant tradita.

Ex portu Antandri Aeneas in altum euectus primum Hellespontum classe petiit, et, vt tum nauigantium mos erat, ad ostia Hebri appulit vrbemque *Aenum*, seu *Aeneadas*, vt poëta appellat, condidit III, 16—18. v. Excurs. de Annis Errorr. Aen. a. 2. Dubitari enim non potest, eum de hac vrbe cogitasse, quandoquidem fabulam de Polydori vmbra subiicit, quae a vicina Chersoneso bene eo traduci potuit. v. Not. ad III, 13. Latius paullo Ouid. Met. XIII, 429. *Est, vbi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus, Bistoniis habitata viris* etc. Sed in Chersoneso Polymnestoris sedem fuisse dubitari nequit. v. Eurip. Hecuba 569 sqq. nam iisdem locis Hecuba in canem fuit mutata. At Cynossema erat ad Hellespontum apud Sestum. v. Pollux V, 5. Intpp. Steph. Byzant. ad h. v. Cellar. Geogr. ant. Etsi non defuere, qui et in hoc discreparent, vti Dictys V, 16. sed de communi fide, quam poëtae sequuti sunt, nunc quaeritur.

Habuit autem Virgilius in hoc consentientes plerosque e Romanis scriptoribus. Mela II, 2. *Eximia est Aenos ab Aenea profugo condita.* Plin. IV, 11. *Os Hebri — oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio.* adde Solin. c. 10. et ibi Salmas. satis miscentem ea, quae apponit. Etiam Ammian. XXII, 8. vbi v. Vales. cf. Seru. ad III, 1 et 17. Nec tamen poëta huius opinionis auctor est putandus, sed habuit veteres auctores, quos sequeretur, inprimisque Q. Lutatium, nam is in *Historiis* similia tradiderat: *Aeneam primum Thraciam appulsum, Aenum ex suo nomine condidisse, dein cognita Polymnestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum.*

Cur tamen poëta non Aenum sed *Aeneadas* vrbis nomen prodidit? scilicet Aeneadas recte dixeris incolas, eorumque adeo nomine vrbem potuit insignire, vt tot aliae vrbes, v. c. Gabii, Tarquinii, incolarum nomine designabantur. Sed adsciuit nomen hoc poëta, tanquam exquisitius, ex alia narratione, quam et h. l. subiicere volumus.

Scilicet alia, eaque constantior ac verior, inter Graecos maxime, fama obtinuit, ad Chersonesum Pallenen Aeneam appulisse, ibique Aeniam (Αἴνειαν) vrbem condidisse. Inhabitabant illam tum Thraces *Crusaei* vel *Crossaei*, fidissimi Troianorum

rum focii. Haec Dionyfius ex Hellanico docet lib. I, 47 et 49. cf. Herod. VII, 123. et ibi VV. DD. *Chryfeos Thracas* fcriptum videas ap. Pompon. Sab. ad Aen. III. pr. fed eius tota nota ex Dionyfio eft defcripta, ex eoque emendanda; vti altera ad v. 17. ex Herodoto l. c. Si mireris forte, cur inter Troianorum focios ab Homero illi Crufaei non memorati fint, tenendum, eos in Paeonum nomine latere videri, ab Axio fl. euocatos Il. β, 848 fq. In Pallene Aeneae appulfum etiam collocat Lycophron 1236—38. Nam, quam ille habitaffe dicitur, *Rhaecelos* ad Ciffum montem circa Aeniam fita effe debuit. v. Schol. ad e. l. et VV. DD. ad Steph. h. v. et mox *Almopiam* pro Macedonia memorat. Hanc Aeniam *Aeneadas* quoque appellatas (Αἰνειάδας) ex Theone, vetere Lycophronis Scholiafta, notauit Steph. Byz. in Αἴνεια. Veriorem hanc de Aenia Pallenes ab Aenea condita narrationem diximus, propterea quod vetuftiorum auctorum fide nititur, et quod, quare in alteram mutata fuerit, facile intelligitur, quoniam nimirum Thraces etiam Pallenen tenuiffe ignorabatur. Sed etiam altera illa Thraciae Aenus iam ante Aeneam floruit, fiquidem ex ea (Αἰνόθεν) Piros ad Troiam iam ante vrbis cafum adfuiffe memoratur Il. δ, 520. Sunt autem tales circa fimilis nominis vrbes errores fatis frequentes, vt in hoc ipfo exemplo re inuerfa Conon Narr. 46. Pallenes Aeniam Aenum appellatam vult; et Tzetza ad Lycophr. l. c. vtramque confundit. Virgilio tamen propter Epifodium de Polydori vmbra multo opportunior erat altera de Aeno Thraciae narratio, eamque adeo fequutus eft. Quippe fuit et ipfa vrbs olim non obfcura, condita mox iterum ab Aeolibus, feu Cumis feu Mitylene oriundis. v. Steph. Byz. in Αἶνος, Scymnus Chius 695. et Harpocrat. in eodem voc. ex Ephoro. Seruius autem ad v. 19. h. l. alios vrbis nomen ab Aeno, Vlyffis focio deduxiffe, ex Euphorione et Callimacho commemorat.

In Thracia, hoc eft, Pallene, Aeneam vitam finiiffe, nonnulli olim tradiderant apud Dionyf. Halic. I, 49, et inter eos Cephalo (Cephalion) Gergethius (v. Excurf. ad lib. II. pr.) et Hegefippus περὶ Παλλήνης, a quo fcriptore, cum id confilio fufcepiffet, accuratius haec tractata fuiffe probabile fit; fed idem vrbi fuae heroëm quafi proprium confecrare hac morte voluiffe videtur; quod toties factum in vetere hiftoria notauit iam Dionyf. Halic. egregio loco lib. I, 54. extr. (p. 43. 44.) Patrem Anchifen, ibi fepultum, ex Theone memorat Steph. Byz. in Αἴνεια.

Conon, cuius operam potiffimum in fabulis de populorum et vrbium originibus (τοῖς ἐθνικοῖς) colligendis pofitam fuiffe

 apparet,

apparet, Narrat. XLVI. Aeneam narrat traiecto Hellesponto primum in Sinum Thermum (Thermaicum Macedoniae) peruenire, vbi patrem Anchisen vita functum humat, oblatumque sibi ab incolis regnum recusat; *hinc*, inquit, *in terram Brusiadem profectus* (εἰς τὴν Βρυσιάδα γῆν) omnibus, quibus vteretur, erat gratus et iucundus κατὰ χάριν τῆς Ἀφροδίτης. Mugiente ibi, quae ex Ida ipsum sequebatur, boue, moniti a Veneris accepti memor imperium ab incolis in se delatum suscipit, bouequo Veneri mactata vrbem condit primum Aeniam (Αἴνειαν) appellatam. *Brusiadem* illam terram facile aliquis mutandam putet εἰς τὴν Κρουσιάδα ex Dionys. Halic. et Herodoto l. c. Sed Βρῦσις μοῖρα Μακεδονίας ἀπὸ Βρύσου, Ἠμαθίου παιδός, vt Steph. Byz. iam Galeo laudatus, et inter Thracas *Brysae* ap. Plin. IV, 11 s. 18.

Diuersam ab omnibus his rationem, quae tamen ad illa ipsa, quae memorata sunt, reuocari potest, ingressus erat is auctor, quem Schol. Il. ν, 459. exscripsit, *Troia*, inquit, *capta Aeneas sumto secum patre Anchise fugit, naufragioque circa Atho facto in interiora terrae est profectus* (ita accipio, ναυαγίῳ δὲ περιπεσὼν περὶ τὸν Ἄθω, ἀνῄει σὺν πατρί.) *Anchises quidem ad Calaurum montem iuxta Anthemum fluuium moritur et ab Aenea Pyanae, vbi etiamnum Anchisae dictum sepulchrum est, humatur; quo facto Aeneas, Veneris monitu, vrbem condidit, Aeneadem ab ipso appellatam. Mortuo vero Aenea natus ex eo filius clam ad nouam patris sedem accedit*, (videtur auctor sequutus esse eos, qui Ascanium in Troade relictum tradiderant) *et vrbe euersa, assumtisque colonis in Italiam concessit.* Anthemuntem vrbem Macedoniae cum agro nouimus; potuit etiam fluuius cum monte Calauro eodem loco esse supra Pallenen. In *Pyana* dubito an *Pydna* lateat. Sane etiam Strabo XIII p. 608. paullo latius *ad Olympum montem* habitasse Aeneam dicit. Cissum montem supra e Lycophrone vidimus, et Atho Tzetza ad eundem v. 1263 nominat.

Ceterum hanc in Pallene sedem Aeneae respicit Liuius I, 1. —*primo in Macedoniam venisse*, et XL, 4. traductis iam a Cassandro Aeneatibus Thessalonicam —*proficiscuntur. Thessalonica Aeneam ad statum sacrificium, quod conditori Aeneae cum magna ceremonia quotannis faciunt.* *Portus* etiam *Aeneae* in Pallene memoratur ab eodem XLV, 30.

Ex Thracia in Delum insulam Troiani delati, III, 69 sqq. Hoc idem Dionys. Hal. I, 50 habet: *Cum e Pallene*, inquit, *soluissent, in insulam Delum venerunt, quum Anius in ea regnaret; et in hac insula, dum res eius florerent et aedificia starent,* (misere autem deuastata est insula ab Archelao, Mithridatis duce.

duce. *v.* Viri docti Exerc. de Delo in Misc. Obss. Vol. VII. c. 9.) *multa indicia visebantur, quae Aeneae et Troianorum in eam aduentum testabantur.*

Anius hic in veterum poëtarum mythis fuit celebratissimus, etiam filiabus Oenotropis, vt docent, quae apud Ouid. XIII Met. 640 sqq. Lycophronem Cass. 570 et Schol. ad e. l. et versus sqq. Seruium ad III. Aen. 80. Dictyn lib. I. fine legi possunt. Nam nos haec tantum attingimus. Est tamen haec ex antiquissimis fabulis, si quidem Pherecydem (modo Syrium intelligere licet) et Cypria Epe de iis laudat Tzetza l. c. Ad eundem Anium refer loca Suidae in *Ταυροπόλον*. Apollinis et Creüsae filius proditur Anius apud Cononem Narrat. 41. eiusque filius Andrus, insulae ab ipso appellatae conditor. v. ibid. Ouid. l. l. v. 649.

Anii filiam ab Aenea in matrimonium ductam, secundum alios violatam, Anium partu edidisse, Seruius ad III, 80 narrat. Prius illud e Graecis scriptoribus nonnullis etiam Dionys. Halic. I, 59. commemorat, nomen puellae, insuper addit, *Launam* (nisi *Lauiniam* vel *Lauiniam* ipse Dionysius scripserat) fuisse; nauigasse eam cum Troianis in Italiam, dante hoc Aeneae precibus Anio patre; erat enim fatidica et sapiens mulier; eumque inter nouam vrbem condendam morbo fuisset exstincta, et in eo ipso loco sepulta, in vxoris memoriam nomen eius vrbi indidisse. Similia Q. Lutatius narrauerat; vnde exscripta in Orig. Gent. Rom. c. 9.

Delo digressos Troianos per medias Cyclades statim ad Cretam deducit Virgilius. Ad historiae veritatem comparatum est, quod vrbs *Pergamea* vel *Pergamum* ab iis in Creta conditur III, 132. 3. Relicti in ea nonnulli ex sociis ibid. v. 190. De vrbe hac cf. Seru. ad e. l. et Meurs. in Creta lib. I. c. 13. Inter *oppida Cretae insignia* Pergamum enumerat Plin. II, 12. 20. Quod in Creta pestilens annus superuenit, ingeniose poëta ex iis effinxit, quae Idomeneo a Troia reduci euenisse, quaeque Cretam de pristinis opibus deiecisse memorantur, v. Herodot. VII, 171. Eodem alludit Dictys VI, 11, cuius figmenta raro antiquioris alicuius fabulae vel auctoritatis fundo destituta deprehendas.

Sedis in Creta tentatae Dionys. I, 50. non meminit, sed vbi de Delo memorauerat, *Deinde*, inquit, *in aliam insulam Cythera, quae ante Peloponnesum est sita, venerunt templumque Veneri condiderunt.* Hoc cum ad Aeneae pietatem tam accommodatum esset, Venerisque omnino opera tam frequens in Aeneide sit, a Virgilio neglectum, mireris forte. Nec facile

le ignorare doctissimus poëta id potuit, sed derelictum ab ipso suspicor propterea, quoniam, cum similem fere religionem mox ad Actium erat enarraturus, taedium effugere voluit.

Quod Cytheris nonnulli tribuerunt, id alii ad continentem transtulisse videntur. Nam ex aduerso insulae, ad litus Laconicae, in sinu Boeatico, vbi circa Maleam flexeris, fuerunt aliquando duae vrbes, mox in Boeas collectae, *Etia* vel *Etias*, et *Aphrodisias*: vtramque ab Aenea conditam fama ferebat, *cum ille in Italiam fugeret et in hunc sinum tempestate fuisset delatus.* Nomen alteri a Venere, Aeneae matre, *alteri ab Etide vel Etiade Aeneae* filia. v. Pausan. III, 22. extr.

Ad eadem loca referendum videtur, quod Dionys. I, 50. Troianos a Cytheris soluentes in Peloponnesi promontorio amisisse Cinaethum narrat, a quo illud appellatum *Cinaethium*. Videtur id esse, quod Pausan. III, 22. in eodem sinu Boeatico post Promontorium, Asini maxillam, tradit *Cinadi monumentum*: Ἔστι δὲ καὶ μνῆμα Κινάδη, νεὼς τῆς Μενελάου καὶ ὅτος κυβερνήτης ἦν. Variauit et in hoc fabula.

Alia fuit fabula de Aeneae ad Arcadiam accessu et Anchisae in iis locis sepultura. Fuisse scilicet aliquem suspicor poëtam, qui haec ita tractauerit, aut famam, quae ita haec ferret, vt, cum Samothraciae, adeoque et Troianorum, origines prisca aliqua narratione ad Arcades referrentur, (v. Dionys. I, 61, 68, 69, vbi de Penatibus agit, vnde etiam explicanda illa Arcadum et Troianorum συγγένεια c. 50 memorata, quam renouasse dicuntur tum Troiani.) Aeneam cum Anchise in antiquas Arcadiae sedes reduceret, cum sors esset data, *vt antiquam matrem exquireret.* (vt Aen. II, 96.) Certe ex alio Pausaniae loco lib. VIII, 12. f. discimus, *Anchisium montem* (ἡ Ἀγχισία ὄρος) et *Anchisae sepulcrum* inter Mantineam et Orchomenum Arcadiae monstratum fuisse. *Cum enim in sinu Boeatico*, quem modo nominauimus, *escendissent, Anchises in ea loca quacunque de caussa profectus diem suum obiit ibique est sepultus — Adiacent Anchisae sepulcro templi, quod Veneri dicatum fuit, ruinae.* Consentanea his occurrunt apud Dionys. Halic. I, 49. nam et ibi pars scriptorum Aeneam in Arcadiam adduxisse memoratur, vt *Orchomenum* et *Nesum* inhabitaret et *Caphias* conderet, a Capy Troiano dictas (hoc et Strabo habet lib. XIII. p. 608. A. at Stephanus Byz. in Καφύαι a Capy, Anchise patre,) sed alii eum ibi mortuum, alii in Italiam discessisse tradiderant, inter illos quidem *Araethus* (ita enim legendum pro Ἀρίοθῳ, Ἀραίθῳ γράψαντι τὰ Ἀρκαδικὰ, ex Schol. Apollonii Arg. II, 500, etiam apud Hygin. Astron. II, 1. *Arietbus Tegeates historiarum scriptor*

ptor

ptor leg. *Aractbus* v. ib. Muncker.) inter hos autem *Agathyllus Arcas*, cuius elegos apponit Dionyſ. l. c. in quibus Aeneas Neſo duas filias elocaſſe memoratur. Emendandus ex illo loco Pompon. Sab. ad III, 276.

Inſula *Zacynthus* eſt ex aduerſo Elidis. Etiam ad hanc adpuliſſe narrat Dionyſ. I, 50. et erant Zacynthii quoque cognationis iure iuncti Troianis. *Dardanum enim, Iouis et Electrae Atlantidis filium duos ex Batea filios ſuſcepiſſe tradunt, Zacynthum et Erichthonium; quorum alter ex Aeneae maioribus erat, Zacynthus vero inſulae conditor.* Omnia haec, etſi fabularum ambagibus inuoluta, eo tamen pertinere videntur, quod Troiani et inſulae huius, vt ceterorum locorum, incolae haberent aliquam antiquitus cognationem; erant ſcilicet, niſi fallimur, omnes ex Pelasgorum ſtirpe oriundi. Sed de his alibi. *Commorantur hic aliquod temporis ſpatium Troiani, et indigenarum humanitate inuitati et aduerſa nauigatione impediti. Veneri in templo, quod ibi exſtruxerant, ſacrificium faciunt, quod ad hoc vsque tempus Zacynthii publice faciunt, et cum alia tum etiam curſus certamina iunioribus proponunt. Victoriae praemium autem accipit is, qui templum primus ingreditur. Curſus autem hic Aeneae et Veneris appellatur; et adſtant amborum ſtatuae.*

Faciunt et haec ad poëtae noſtri artem agnoſcendam. Zacynthum ille tantum nomine attigit lib. III, 270; narrationis moram vero fecit nullam niſi in Strophadibus adiacentibus, quippe quas videbat ornatum ex antiquis de Harpyis fabulis admittere. Porro, quae hiſtoria de ludis in inſula Zacyntho ab Aenea celebratis tradiderat, ea ad Actium magna cum laude tranſtulit, vt Auguſtum Actiacorum ludorum auctorem, hoc tanquam blandimento demereri videretur.

A Zacyntho *Troiani per altum nauigantes ad Leucadem adpulerunt, quem locum Acarnanes adhuc tenebant. Atque hic quoque Veneri templum exſtruxerunt, quod nunc eſt in parua inſula inter foſſam* (διορύχου) *et vrbem.* (cf. Strabo X. p. 451 D.) *Vocatur Veneris Aeneadis templum.* Dionyſ. l. c. et apud Seru. ad III, 279: *Varro templum Veneri ab Aeneae conditum, vbi nunc Leucate,* (ita lego pro *Leucatem*) *dicit; quamuis Menander et Turpilius comici a Phaone Lesbio id templum conditum dicant.* Poëta tamen et hoc neglexit vti, ſed Apollinem ſolum memorauit v. 274. 5. ſcilicet ne toties templa Veneri condita memorando taedium lectori faceret. Aeniam ad Acheloum (v. Strab. X. p. 450 C.) a nemine vidi ad Aeneam vel ad Troianos referri.

At de Actio non neglexit poëta. *Quum ad Actium appulissent, ad sinus Ambracii promontorium stationem habuerunt Troiani. Inde in vrbem Ambraciam venerunt, in qua regnabat Ambrax, Dexameni f. Herculis n.* (v. Hudſ.) *et vtroque in loco huius aduentus vestigia remanent: apud Actium quidem Veneris Aeneadis templum, et prope hoc alterum Magnorum Deorum; quae nunc etiam aetate mea exstant,* ait Dionyſ. l. c. *Ambraciae vero eiusdem deae templum, et Aeneae sacellum, prope paruum theatrum, in quo etiam est parua operis antiqui statua, quae dicitur Aeneae, eamque sacrificiis colebant sacerdotes, quas ipsi amphipolos vocabant* (αἱ καλούμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμφίπολοι). Ergo poëtae inuento hoc loco debentur ludi ab Aenea instituti, et suspensus clipeus, in cuius tamen consecratione poëta aliquid habuisse videtur, quod sequutus est; Nam Seru. ad III, 287. *Sciendum tamen,* inquit, *hunc clipeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poëta per transitum tetigit.*

Quod sequitur de appulsu ad Epirum, id a poëta diuerso plane ab aliis modo est tractatum ornatumque. Nam apud Dionyſ. Halic. I, 51. *ex Ambracia cum nauibus quidem Anchises oram legendo Buthrotum Epiri portum subit. At Aeneas et cum eo lectissimi quique totius exercitus, duorum dierum itinere per terram confecto, Dodonam perueniunt, deum consulturi. Atque hic in Troianos cum Heleno incidunt. Accepto deinde de colonia deducenda responso, deo dona Troiana dicarunt, cum alia tum etiam crateres aeneos, quorum nonnulli adhuc supersunt literis antiquissimis inscripti, quae donorum dicatorum auctores testantur; et quatuor ferme dierum itinere confecto ad classem apud Buthrotum redierunt.* Vides hic, quae poëta ex priorum auctorum narratione in suum vsum conuerterit, et quibus ipse ea variauerit. Heleni occursum eiusque vaticinium v. 374 sqq. a Dodona Buthrotum traduxit, omninoque hic suauissimum episodium de Andromache intexuit. Donaria templi dona discedentium tam ornate exposita peperisse videntur v. 464 sqq. Quominus autem Dodonaeo oraculo, quo quis non parum suauitatis et ornamenti carmini accedere potuisse existimet, vteretur, simile de Delio oraculo iam ante accurate tractatum episodium reuocasse videtur poëtam. *Troianos oraculum* (et quidem id, quod ab Harpyis edi maluit Virgilius v. 255 lib. III. de ambesis mensis) *a Dodonaeo Ioue apud Epirum accepisse,* Varro quoque narrauerat Rer. Diuinar. II. ap. Seru. ad III, 256. Adiungendus iis alius locus, qui ex eodem libro II. petitus esse debet, apud Seru. ad III, 349: *Multi putant,* ait Seruius, *Aeneam* de ea venisse (f. non deuenisse) *ad Epirum, et*

et ibi haec loca per licentiam poëticam esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit, et omnia loca hisdem dici nominibus, quae poëta commemorat, se vidisse. Idem etiam Varro Troiam Epiri ab Aenea, siue a comitibus eius, Biopatora *nuncupatam docet, vbi Troiana classis Aeneam* (Dodona reuertentem) *exspectasse sociosque castra in tumulis habuisse memoratur, quae ex illo tempore* Troiana *appellantur; vnde apparet, diuinum poëtam aliud agentem verum semper attingere.* Egregia grammatici obseruatio. Erat vtique apud Buthrotum collis, in quo Aeneas castra habuerat, *Troia* appellatus, (vt Dionys. ap. Hudson. ex Vatic. lectione restituendus p. 40. l. 32.) et ad mare *portus Anchisae* dictus, (ibid.) vnde, cum templum Veneri et eo loco dedicassent, Ionium mare traiiciunt, habentes secum nauigationis comites ac duces non paucos ex illis oris et cum his Patronem Thurium cum amicis, quorum Patron quidem ad Aluntium Siciliae consedit, reliqui, deductis in Italiam sociis, domum redierunt. Quae in memoriam beneficii huius Romani in Acarnanes contulerint, iam ad III, 500. notatum est.

Fit tandem traiectus ad Italiae litus. Dicat aliquis, quorsum Aeneas tam longo errore per mare Ionium vsque ad sinus Adriatici oras, vnde mox Italiae litus ac tota Sicilia legenda classe fuit, siue a Virgilio siue ab antiquioribus poëtis deductus est, cum a Creta breue ac rectum iter versus Italiam et Latium esset? Sed et tota antiquitas ita tradiderat, et quicunque illo tempore ex Graecia, multo magis ex Asia, soluentes Italiam adire dicti sunt, oram eius Orienti obuersam accesserunt, quippe quae tum Graecis sola erat nota et frequentata; cum, quae magis ad Occidentem sita essent, inter terras tantum non incognitas tum haberentur. Itaque poëta egregie fabulam suam antiquitatis fidei attemperasse videri debet, cum, audito per somnum a Penatibus Italiam esse petendam, (v. III, 163 sq.) ad inferioris Italiae partem exteriorem Aeneas cursum dirigit, nec nisi ab Heleno vate edoctus mente tandem assequitur, ad interiores Italiae oras se a fatis duci. (v. III, 381 sqq.)

Ceterum etiam in hac errorum Aeneae parte multa fabulosa a Graecis adspersa fuisse intelligitur, quippe quibus hoc erat propositum, vt fabulam multorum ingenio operaque tritam variarent et ornarent; nec argumentum ab eo consilio abhorrens. Et primum quidem narrationes fuerunt variae de occursu modo *Vlyssis* a) modo *Diomedis* b) in hoc Italiae litore; sed breuitatis

a) ex M. Octauio Victor. Orig. G. R. c. 12. Lycophr. v. 1242 sq. et al. adde Ryck. de prim. Ital. inc. p. 449. f. Schottus ad Proclum p. 22. in calce Obss. hum. et al.

b) Solin. c. 2. Seru. ad Aen. III, 407. et

uitatis ſtudio loca tantum indicabimus. Ex antiquiſſimo autem ſcriptore, qui συναγωγὴν τῶν ἱερειῶν ἐν Ἄργει ſcripſerat, Dionyſ. I, 72. memorat Aeneam ſtatim ex Moloſſis cum Vlyſſe in Italiam traieciſſe. Singulare plane eſt quod Dictys lib. V. extr. *Ita coactus*, inquit, *cum omni patrimonio a Troia nauigat Aeneas, deuenitque ad mare Adriaticum, multas interim gentes barbaricas praeteruectus: vbi cum his, qui ſecum nauigauerant, ciuitatem condit, appellatam Corcyram Melaenam.* Sed de inſula hac ſinus Adriatici accuratius diſpiciemus ad Apollon. Arg. 571.

Traiectu ad Italiae litus circa promontorium Sallentinum vel Iapygium facto ſecundum Virgilium III, 530 ſqq. *Portum Veneris* ad Caſtrum Mineruae ſubeunt Troiani et Palladi Iunonique ſacra faciunt. Similia prorſus inuenies ap. Dionyſ. Hal. I, 51. qui et haec habet, in locis his Italiae, quae Aeneas praeternauigauit, *aduentus ſui multa eum reliquiſſe veſtigia cum alia tum etiam phialam aeream in templo Iunonis literis antiquis Aeneae nomen, qui deae donarat, declarantem.* Templum hoc *Iunonis Laciniae* eſt infra Crotonem. Fuit et in his locis Siris olim vrbs Troianorum colonia credita, mox Heracleenſium nauale, in qua Palladium Iliacum dedicatum indigenae monſtrabant; v. Strabo lib. VI. p. 264 A.

Tandem in Siciliam perueniunt Troiani et ad Drepana eſcenſum faciunt. Sed de his alio Excurſu agetur ad lib. V.

EXCVRSVS II.

De Errorum Aeneae annis.

III, 8. *Vix prima inceperat aeſtas Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.* Etſi in poëta temporum rationes ſubtiliter exigere velle importunum foret, multo magis, ſi tacite ea praetereat aut minus definite apponat ipſe poëta, ſi tamen temporum momentis vel cardinibus expreſſe adiectis ſemel animum ad haec conuerterit, ne temere id feciſſe videatur, ipſi vtique curandum eſt diligentiſſime. Sed habet etiam ad multa Aeneidis loca inprimisque huius libri declaranda magnam vtilitatem, vt errores Aeneae in annos ſuos dispertiri poſſis, et doctrinae exquiſitae Virgilii pars non exigua ea re continetur. Pendet autem tota fere annorum ratio ex illo verſu lib. I, 755. *Nam te iam ſeptima portat Omnibus errantem terris ac fluctibus aeſtas*, tum ex iis verbis, quae ſupra adſcripſimus, III, 8. quo tempore Aeneas Antandro ſoluerit. Scilicet

a. C. N.

407. et al. Plutarch. Qu. Rom. T. II. Opp. p. 266 C. et al. Super Palladio a Diomede Aeneae reddito multa fabulantur feriores Graeci: Malala p. 207. Cedren. Comp. H. p. 135.

a. C. N.
1184 — *Troia capitur.*
est is a. M. 2820
e vulgari ratione — a. 1. Errorum Aeneae.
P. I. 3530. ante primam Olymp. 408. ex Eratosth. Canon. 433.
a. V. C. 431. — secundum Marm. Arundel.

Troiae excidium paullo ante solstitium aestiuum incidisse, miro consensu tradit vetus Graecia, mense quidem Thargelione, etsi in die non satis sibi constant. v. inprimis nobilissimum locum ex vetere Euripidis Scholiaste seruatum ab Vrsino ad Aen. II, 255. Dionys. Halic. I, 63. (p. 51. Sylb.) Plutarch. in Camillo p. 138. B. a pluribus iam laudatos, inprimis Scaligero, Petauio; adde Ryck. de prim. Ital. Colon. p. 431. Nos Marmor Arundelianum sequuti noctem inter XXIII. et XXIV. Thargelionis ponemus, h. e. inter XI. et XII. Iunii. Pomponius quidem Sab. ad Aen. II, 801. mense Martio direptam vrbem narrat, nescio quo auctore, sed leui certe et indocto.

Luna circa mediam noctem oriente Achiuos ex insidiis progressos iam Lesches in Iliade parua ediderat: Νὺξ μὲν ἔην μεσάτη, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, quod Virgilius expressit: II, 250. *Vertitur interea coelum* etc. et 255. *tacitae per amica silentia Lunae.* Hinc omnino ad plenilunium, quod tamen aliquot dies iam praecedere debuit, retulere Troiae excidium chronographi. v. Clemens Alex. Strom. I, p. 321 sq. (139.) Scaliger de Emend. temp. lib. V. p. 378. Dodwell. de Cyclis Graec. p. 808. et post hos multi alii, etiam Burmann. cum Seru. Cerda aliisque ad Aen. II, 255.

Achiui quidem hac ipsa aestate litore Troiano soluunt, sed inter varias contentiones exortas paullo serius quam factu opus erat, ne in ventos Aquilones statos, etesias vocant, qui hac anni parte in his plagis maris Aegaei flare solent, inciderent; itaque classis fere misere tempestate est disiecta. Ita quidem mihi ea de re videtur statui posse. Homerus vt mirationem maiorem faciat Odyss. γ. et δ. calamitatem hanc Palladis irae et Achiuorum dissidiis moxque Neptuni odiis recte tribuit. His iisdem ventis, etsi alio anno, Vlysses, porro Aeneas, versus Libyae litora sunt delati; iisdem, sed anno demum octauo post, Menelaus per XX. dies in litore Aegypti ad Pharum tenebatur Odyss. δ, 351. 475. Incipiunt autem constanter spirare circa XVII Kal. Aug. cum iam decem dies ante exorti sint v. Plin. II, 47. In hiemem igitur, nisi procellosum tempus intelligas, dilata Graecorum nauigatio dici nequit. Tradita haec accuratius fuerunt haud dubie a veteribus, vti ex Dictye colligo lib. V, 8. vbi

vbi in paciſcendo cum Antenore Vlyſſes vrget, *tempus ad nauigandum idoneum praeteruolare*, et V, 16. *vrgente nauigii tempore*, et c. 17. pr. — *veriti, ne per moram, interuentu biemis, quae ingruebat, a nauigando excluderentur.*

Capta Troia Aeneas, qui ſe in montem Idam cum ſuis receperat, ab auſtrali parte verſus Antandrum deſcendit, inque huius vrbis portu claſſem facit. In claſſe facienda et inſtruenda hiems conſumitur, lib. II, 5. 6. *claſſemque ſub ipſa Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae.* At ſecundum Dionyſii Halic. I, 63. calculos iam autumni a) huius anni initio Troiani Helleſpontum traiiciunt et in Thracia hiemem exigunt, ad hiſtoriae veritatem haud dubie propius; ſed hanc deſerere recte potuit poëta. Ab omnium ceterorum fide recedit, quod ad Aen. III, 8. Seruius ex Palaephato (qui iunior ille, Τρωϊκῶν auctor eſſe videtur, v. ad lib. II. Exc. I.) notat, *capto Ilio Aeneam poſt triennium nauigaſſe.*

Antenor interea et ipſe diſceſſum parat, et iter quidem, quod et Aeneas facere decreuerat, verſus Italiam inſtituit. Si quaeras, quomodo in hoc conſilium vterque deuenire potuerit, cogitandum eſt, illo tempore terras Europae occidentales Graecis Troianisque fuiſſe eodem loco, atque Europaeis ante duo ſecula Americam. Tenebant autem Graeci tum omnia maris Aegaei litora, vt adeo niſi in Ionio receptus eſſet Troianis nullus.

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1183.	a. 1.	a. 2.

Aen. III, 8. *Vix prima inceperat aeſtas — Litora cum patriae lacrimans portusque relinquo, Et campos vbi Troia fuit. Feror exſul in altum.*

Habuit Aeneas, cum exiret, XX naues, Aen. I, 381. *Bis denis Phrygium conſcendi nauibus aequor.*

Primum quidem curſum in Thraciam tenuit. III, 13 ſqq. — 68. *Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis. Thraces arant.* condit hic in litorali plaga vrbem, *Aeneadas*: v. 16 — 18. quod de *Aeno* Thraciae ad Hebri oſtia accipiendum eſſe, Excurſu I. ad h. l. vidimus.

Parabat Aeneas Veneri, Ioui aliisque diis ſacrum, quo cum ad aram velandam frondes ex proximo virgulto peteret, prodigio ſanguinis ex ruptis ramis fluentis moxque vmbrae Polydori monitu, inferiis ei factis terra exceſſit; quod non niſi vere ſequente factum.

Hiemem

a) Dionyſ. quidem τῷ ἑξῆς ἔτει, πρώτῳ δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν· ſed vtitur ille anno Attico nouo, qui a nouilunio, quod a ſolſtitio aeſtiuo proximum eſt, initium habet et cum annis adeo Olympicis, qui et ipſi inde ducebantur, conſpirat.

Hiemem in Thracia (h. e. Pallene) a Troianis exactam, etiam Dionys. ex communi ratione tradit I, 49 et 63, etsi superioris iam anni; nam huius anni hiemem in Sicilia ab iis consumtam ponit; vt adeo sequente anno secundo a Troia capta ad agrum Laurentem peruenerint. Et hanc rationem sequuti sunt alii: vt L. Cassius Hemina ap. Solin. c. 2.

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1182.	a. 2.	a. 3.

Inde vbi prima fides pelago, placataque venti Dant maria etc. Aen. III, 69. Vere ineunte, ἔαρος ἀρχομένου, mari patefacto, versus Archipelagum nauigant, Delum perueniunt. Ab Anio Anchisae hospite benigne excepti Apollinem consulunt; a quo eum antiquam matrem exquirere, h. e. eam terram repetere iussi essent, vnde maiores Troianorum progressi ad Troiae loca olim peruenerant, Anchises eam Cretam interpretatus, vnde Teucrum ad Troadem appulisse a maioribus acceperat, eam petere iubet. Ad hanc igitur insulam bona spe alacres cursum dirigunt. II, 73 — 131. Idomeneus iam tum Creta erat a suis expulsus v. 121. Condunt hic vrbem *Pergameam*, instruunt domos, colunt agros, et terra se a fatis monstrata nunc tandem potitos esse laetantur. v. 132 — 37.

Inter haec annus vnus et alter exire debuit; neque aliter numerus ille septenarius annorum confici possit, nisi ita statueris. Igitur

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1181.	a. 3.	a. 4.

in noua colonia Cretae consumitur. Interea

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1180.	a. 4.	a. 5.

siccitas agrorum, aëris grauitas, lues corporibus infesta. Cum iterum Phoebum in Delo consulere vellent, Aeneam per somnum docent Penates, non Cretam, sed Italiam sedem a fatis destinari. Itaque paucis in colonia relictis iterum naues conscendunt. III, 137 — 191.

Euecti in altum graui tempestate opprimuntur, vt procellosum in his plagis mare esse solet (v. Not. ad III, 192.) Quarto die ad Strophades, quae Ionii maris insulae occidentali Peloponnesi litori obuersae sunt, appulsi, cum ab Harpyis vexarentur, accepto a Celaeno vaticinio, iterum hinc soluunt, III, 192 — 267. et alias huius maris insulas praeteruecti Actium in sinu Ambracio perueniunt. Hic lustratio et Ludi habiti. III, 268 — 83. *Interea magnum Sol circumuoluitur annum, Et glacialis hiems aquilonibus asperat vndas* v. 284. 285.

a. C. N.

a. C. N. a Troia capta Error. Aeneae
1179. a. 5. a. 6.

Transacta apud Actium hieme Epiri litore lecto ad Buthrotum escendunt, vbi praeter omnem exspectationem in Helenum cum Andromache incidunt. Aliquantum temporis cum ipsis commorati, accepto nouo ab Heleno vaticinio, iterum nauibus in altum deductis (III, 286 — 505.) praeter montes Ceraunios prouehuntur, cumque per noctem litorum tuta subiissent, altero mane Italiam conspiciunt. 506 — 29.

Traiectu facto Portum Veneris paullo supra promontorium Sallentinum vel Iapygium dictum subeunt, et Palladi Iunonique sacra faciunt, 530 — 48.

Mox sinum Tarentinum, oram Bruttiorum, et Siciliae fretum praeteruecti in Cyclopum litore escensionem faciunt; sed recepto Achemenide, qui ab Vlysse relictus fuerat, (Vlysses igitur paullo ante, et quidem, quod poëtae praeter Homeri fidem ponere licuit, ante tres menses v. III, 645. in his litoribus errauerat) Polyphemi metu classem iterum expediunt, et litus Siciliae orientale et australe praeteruecti in occidentali litore supra Lilybaeum promontorium Drepani portum ad Erycem intrant. Hic dum a longis erroribus recreant se, sub aestatis exitum, (cf. an. seq.) Anchises moritur. III, 549—714. b)

a. C. N. a Troia capta Error. Aeneae
1178. a. 6. a. 7.

Vere

b) In temporibus quae nunc succedunt, ordinandis magnam difficultatem iniecit ipse poëta, qui discessum e Sicilia et accessum ad Africam septimo errorum anno factum diserte memorat v. ext. libri I. *nam te iam septima portat Omnibus errantem terris ac fluctibus aestas*; idem tamen reditum in Siciliam hoc eodem anno septimo factum narrat lib. V, 626. *Septima post Troiae excidium iam vertitur aestas.* Atqui alia passim in Aeneide occurrunt, quae commodiorem interpretationem habent, si diuersis annis istas res gestas esse ponas. Nolo in exponenda difficultate otium consumere, quam iam veteres versauere. v. Seruium ad lib. V, 626. cuius nota tandem in his verbis subsistit: „Ergo constat, quaestionem hanc „vnam esse de indissolubilibus; quas „non dubium est emendaturum „fuisse Virgilium. Si quis itaque poëtam in tempore Aeneidi suae constituendo sui parum memorem fuisse dicat, non multum habeo quod reponam. Certe illud male habet, quod poëta temporis notas disertis verbis apposuit, quas si abfuissent, nemo desideraturus aut in hanc quaestionem descensurus fuisset. Etsi vero expediri illa nequit, et in vtraque sententia magna difficultas manet, alterutrum tamen sumendum est, aut sub finem anni autumno exeunte Aeneam ad Africam accessisse, et altero anno primo vere discessu facto in Siciliam reuersum esse; aut vere demum sequentis anni soluisse Aeneam ex Sicilia, Carthaginem appulisse et eadem aestate in Siciliam rediisse. Hoc si sequare, saltem versuum istorum ratio ac sententia constat. Igitur, dum meliorem rationem aliquis

Vere, vt e sequentibus probabile fit; quando nauigandi tempus aderat, classis Aeneae e Sicilia soluit versus Tyrrheniam et Latium. Ab hoc demum tempore res Aeneide comprehensae exordium habent: v. lib. I, 34 sqq. Vix illa altum tenet, cum subito grauissima tempestas orta, quam poëta ab Aeolo Iunonis rogatu immissam prodit, versus Africam naues reiicit, sex circa Aegimuri Aras, ex aduerso Carthaginis, partim scopulis partim arenarum vadis illisae, vna a mari hausta, omnes a ventis fluctibusque admodum vexatae, subsidente tandem tempestate vix in Africae litus sed diuersis partibus eiiciuntur. (I, 34 — 158.) Aeneas quidem cum septem nauibus (I, 170 et 383.) inter Apollinis et Mercurii promontoria, qui nunc Tunitanus sinus est, portum subit, ad Aquilariam, obiectu insulae, quae altera ex Aegimuri Aris esse videtur, a ventis tutum (v. Excurs. ad I, 159 sq.) Altero die ad exploranda loca digressus et a matre Venere, sub Nymphae specie ipsi obuia facta, confirmatus animo nouam vrbem Carthaginem de colle vrbi imminente prospicit. Degressus inde dum in nouo Iunonis templo opera singula contemplatur, Dido regina eo procedit, a qua benigne Aeneas excipitur moxque socios cum parte classis, quam desiderauerat, recuperat, (I, 159 — ad f. libri) casus suos mox narratione exponit (lib. II et III.)

Gesta haec anni huius vere; quod constat, si cum lib. V, 626 sq. compares illa: *Nam te iam* septima *portat Omnibus errantem terris ac fluctibus* aestas, I, 755. 756. Itaque I, 31 — multosque per annos *Errabant acti fatis maria omnia circum.*

Desidet aliquot menses apud Didonem Aeneas, tandem deorum monitu hac ipsa aestate ex Africae litore soluit, ingruente tamen illo tempore, quo turbari ventis mare solet. Versus sunt hi: IV, 52. *caussasque innecte morandi, Dum pelago desaeuit hyems, et aquosus Orion, Quassataeque rates dum non tractabile coelum.* Mox 193: *Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fouere* etc. tandem v. 309: *Quin etiam hyberno moliris sidere classem, Et mediis properas aquilonibus ire per altum.* Facile ex his colligat aliquis, hiemem apud Didonem fuisse exactam, nec nisi sequente vere hinc discessisse Troianos. In adstruenda hac re multus est Bargaeus. v. Io. Mich. Bruti Epp. Cl. Viror. p. 75 sqq. Possis etiam, quod alii, v. c. Catroeus, faciunt, ita statuere, sub anni superioris exitum Aeneam ad Carthaginem accessisse ibique hiemem exegisse. Sed neutra

aliquis docuerit, teneamus hoc. Certe Catroeum, quem ad lib. V. pr. de his disputasse videmus, omnia ad lubitum fingentem audire piget.

neutra harum opinionum difficultatibus caret. Nam sic poëta sibi ipsi aduersaretur, qui *septima aestate* Africam adiisse, et *septima aestate* item Siciliam repetiisse diceret eos, qui diuersis tamen annis hoc et illud fecissent. Nec loca, quibus ***hiems*** memoratur, necessario ad brumale tempus ducunt. Sed primo loco de tempestate agitur, qua Aeneas ad Carthaginem fuerat appulsus; est enim dies ab aduentu secundus; neque altero loco hiems aliter accipienda, quam de tempore procelloso, quod quale fuerit, tertio loco apparet, ***hyberno sidere*** et ***aquilonibus;*** qui esse possunt illi ipsi stati venti, etesiae dicti, quos medio Iulio et Augusto flare alio loco diximus. v. Not. ad I, 535. Etiam lib. IV, 429, 430. *extremum hoc miserae det munus amanti*, *Exspectet facilemque fugam ventosque ferentes.* Nec *Orion* lib. I, 535. IV, 52. aliam quam tempestatis ortae significationem habet. cf. Seru. ad V, 626. et Cerdam ad e. l.

Soluit igitur Aeneas Carthagine; vento tamen aduersante cursum versus Italiam non tenet, sed ad Siciliae litora delatus apud Erycem iterum in terram escendit. Lib. V, 1—34. Hic anniuersarias patris Anchisae Manibus inferias facit et ludos funebres instituit V, 35—603. Tempora ex his colligas v. 46. *Annuus exactis completur mensibus orbis*, et 626. *Septima post Troiae excidium iam vertitur aestas* etc. Interea Troianae mulieres longi erroris taedio victae, vt tandem in Sicilia considendum esset, classem incendunt; quatuor naues combustae, reliquae reparatae. Tum Aeneas relicta apud Acesten comitum parte, qui Aegestam, seu Segestam incolant, cum meliore parte naues soluit versus Italiam et hac ipsa aestate Tiberina ostia subuectus in agrum Laurentem escendit. Sed de his alio loco videbimus. Ad hunc autem annum sub aestatis exitum haec esse referenda, ex his patet: Ludis apud Erycem altero ab escensione die (V, 42.) indictis inferias (V, 42—103.) dieque nono ludos faciunt: (104 sqq.) hoc eodem die classis cremata. Ad eam reficiendam et nouam vrbem designandam nouem dies dati v. 762. Proximo die discedunt v. 763 sqq.

Quae poëtam impulerint, vt in plures annos dispesceret Aeneae errores, qui secundum historiae fidem altero vel tertio anno absoluti fuerunt, meo qualicunque iudicio videntur fuisse plura. Primum quidem, quod maiorem facit admirationem et ipsum hoc, quod non vno alteroue anno, sed per septem annos continuos heros Aeneas fatis aduersis fuit iactatus; aemulatus porro est poëta errores Vlyssis; et poterat omnino maiorem rerum casuumque varietatem intra tale tempus congerere et includere; multa contra ex historia τῶν Νόστων, de casibus Achiuorum,

rum, feriore nonnullorum in patriam reditu, infelici Agamemnonis fato, Pyrrhi caede et Heleni regno Epirotico, (III, 295 fqq.) de coloniis Achiuorum in Italiae litore, memorare non potuiffet, nifi Aeneae errores in aliquot annos dispertitus effet. Tandem hoc ipfo inuento cauit poëta, ne rem parum probabilem narrare videretur, qui factum effet, quo minus Troiani in Achiuos domum reduces inciderent, qui tamen et ipfi a Troia foluentes Thraciam petierant, aut ne Vlyffis nauibus occurrerent, quae tamen eodem mari, iisdem erroribus, ad eadem fere litora, ferebantur.

EXCVRSVS III.

III, 49. De Polydoro narratio haec Tragicis forte debetur. Certe variis modis ab iis fuit ornata, vt vel ex Seruio ad h. l. et Hygino fab. 109. intelligitur. Homerus vtique aliter, apud quem Polydorus ab Achille occiditur Il. *υ*, 407 fqq. Virgilius ante oculos habuit Hecubam Euripideam, in ipfis adeo verbis, ftatim a principio.

EXCVRSVS IV.

III, 73—77. De Delo. — *gratiffima tellus Nereidum matri et Neptuno Aegaeo.* Appellatur ita non fimpliciter, quatenus infula; ita enim locus langueret; fed refpectu ad antiquiorem fabulam, quae nunc quidem fatis expediri non poteft. Seruius tamen: — *Poftea*, inquit, *fupplicante Ioui Latona, leuata fuperferri aquis coepit. Haec primo Neptuno et Doridi fuit confecrata, poftea — Latona — litoribus fufcepta eft.* Similiter Strabo VIII, p. 574. A. Delum primo Neptuno facram, mox Latonae pro Calauria ceffam, ex antiquis poëtis narrat. Quem locum cum aliis coniecturis iam occupatum video a Viro doctiff. in Exerc. de Delo Mifc. Obff. Vol. VII p. 79. Omnino mihi videor Graeci poëtae veftigia et ipfa verba in hoc verfu 74. animaduertere: Νηρῆός τε δάμαρτι Ποσειδάωνί τ' ἄνακτι, vel Ποσειδάων' Αἰγαίῳ, in hunc vel fimilem modum. Multorum autem carminum argumentum olim fuit Delus. v. laud. Exercit. p. 3, et nofter fupra Georg. III, 6. *Cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos?*

In iisdem verfibus Apollo Delon — *Errantem Gyaro celfa Myconoque reuinxit*, fi elegantiam poëtarum fequaris, *celfa Mycono*, epitheto pofteriori voci adiecto, iungenda videntur. Sane Ouidio quidem Met. VII, 463. *humilis Myconos* dicta. Scilicet infula omnis *alta*, quatenus mari eminet, et *humilis* aliarum infularum refpectu; etfi interdum ifta ipfa epitheta modo

ad litorum alta promontoria et ſcopulos montesque vel laeue et leniter accliue litus, modo ad interiora (v. e. χθαμαλή Odyſſ. κ, 196.) ſpectant, modo, quatenus e longinquo vel e propinquo ſpectatur terra nauigantibus. Sic inf. III, 522. *cum procul obſcuros colles* humilemque *videmus Italiam.* — *Gyaro celſa* iunxit auctor Epigrammatis, inter Petronii fragmenta, repetiti nuper in Anthol. Lat. p. 460. quod totum ex h. l. expreſſum, quem cum eo docte comparauit Cl. Editor. Sed forte is antiquum verborum ordinem in ſuo libro habuerat: *Gyaro celſa Myconoque*, v. Var. Lect. Aliam loci imitationem dabit Statius Theb. III, 438. Delum ceteris inſulis *humiliorem* eſſe, Whelerus docuit *Journey into Greece* p. 58.

EXCVRSVS V.

III, 102 ſqq. Vt Apollinis Oraculum ad Italiam ſpectans de Creta interpretaretur, facile induci poterat ſenex Anchiſes. Nam et omnino inter Cretam et Phrygiam origines fuerunt communes, et Prygiae minoris, ſeu Troadis, conditores, Teucri (ſecundum alios etiam Dardanii) e Creta ortum habuere; accedit, quod aut in Cretam ſacra et religiones Dactyli Idaei transtulerunt ex Phrygia, aut Phryges accepere religiones a Curetibus ſeu Corybantibus ex Creta. Nam vtrumque traditur. Locus claſſicus ap. Strabon. lib. X p. 466 ſqq. Diodor. V, c. 64 ſqq. Repetiti autem communi opinione Teucri natales ex Creta; etſi Attici ſcriptores, Phanodemum Dionyſ. Hal. I, 61 excitat, ſuae Atticae eos vindicabant. Multo ſapientius illi, qui, Scamandri fluuii et Nymphae Idaeae filium eum prodentes, (v. Apollodor. III, 11.) indigetem et ignotae originis ſignificare voluerunt.

EXCVRSVS VI.

III, 167—171. — *hinc Dardanus ortus, Iaſiusque pater, genus a quo principe noſtrum — Corythum terrasque requirat Auſonias.* Traduntur de Dardano tam diuerſa, vt in quo adquieſcendum ſit, non facile inuenias. Inueſtigemus paullisper fabulae veſtigia, ac diuerſitatem ad cauſſas et genera certa reuocemus.

Homerus Il. υ, 215. ſimpliciter *Dardanum, Iouis filium, Dardaniam ante Ilium condidiſſe* tradiderat.

Electram matrem addidere alii, Atlantis filiam, vt Lycophron (v. 1302 ſqq.) apud Schol. ad e. l. et Apollod. III, 11, 1. Vterque rem ita exponit, vt Dardanus, cum in Samothrace vixiſſet, in obiectam continentem, Troadem, traiecerit, et a Teucro hos-

pitio

pitio filiaeque Bateae, (Arisben Lycophron appellat l. c. cum aliis v. Steph. Byz. h. v.) matrimonio exceptus, Dardaniam vel Dardanum (de nomine v. Munk. ad Hygin. f. 275.) condiderit. Traiectum ratibus, σχεδίᾳ, factum caussamque modo fratris Iasionis, nam sic alii scribunt pro Iasio, mortem, modo diluuium factum memorant cum iidem tum alii; v. Conon Narrat. 21. cf. Schol. Lycophr. v. 73. Eustath. ad Il. *υ*, p. 1204, 1252. qui sua ex isto petiit, et p. 351.

Quae hactenus perstrinximus magis quam exposuimus, *Samothracum* fuere *fabulae*; hoc intelliges ex Diodor. V, 48. 49. et IV, 75. Strab. VII, p. 331. Dionys. I, 68. 69.

Quandoquidem Dardanus ex Electra, Atlantis f. fuit susceptus, cuius natales ad Cyllenem, Arcadiae montem referuntur, totaque fabula Arcadiam tanquam sedem habet; (v. Apollod. III, 10.) accidit, vt etiam Dardani origo ad Arcadiam referretur. *Graeci et Varro Humanarum Rerum Dardanum — de Arcadiae vrbe Pheneo oriundum dicunt*, ait Seru. ad III, 167. et *secundum Arcades* totam fabulam exponit disertissime Dionys. Halic. I, 61.

Ex Arcadia Pelasgos Italiam incoluisse satis constat; translatus cum iisdem mythus Arcadum et origo Dardani *in Italiam*. Nunc Corythus aliquis excitatur; cuius vestigium in Arcadia non reperi, nisi in Tegeatarum demo Corythensium ap. Pausan. VIII, 45. Atque hac in eum modum exornata fabula Virgilius egregie est vsus ad argumentum suum summae vetustatis auctoritate ornandum. Dardanus scilicet et Iasius frater ex Tyrrhenia et quidem a Corytho, vel Corythi sede, oriundi. Dardanus quidem Samothraciam et mox Phrygiam adiit, Dardaniamque condidit. Hactenus Virgilius III, 167 sqq. VII, 207 sqq. VIII, 134. Copiosius fabulam exponit Seru. ad e. l. et Pompon. Sab. qui Diodorum exscripsit. De Iasio v. Muncker. ad Hygin. f. 270. et Astronom. II, 4.

Corythum Etruriae quae vrbs sit, in controuersiam venit, sed satis iam Cluuer. Ital. ant. p. 590 sqq. et nuper Gorius a Burmanno iam laudatus Inscr. Etrur. Tom. II. p. 364. qui tamen Cluuerium fere sequitur, argumentis idoneis euicerunt, esse eam Cortonam. Quae cum varie olim scriberetur, habereturque vrbs Etruscorum antiquissima: v. Dionys. I, 20. 26. (at in Herodoto I, 57. Cortonae nullus locus esse potest) nominis similitudo facile ad Corythum, Dardani patrem, ducere potuit, quasi is vrbem condiderit eique imperauerit. Hinc inter reges et conditores Tyrrhenorum censeri coepit Corythus; vnde poëta *Corythi vrbes* pro Tyrrhenia lib. IX, 10. X, 719. et eo, quem supra posuimus, loco: *Corythum terrasque requirat Ausonias.*

In recentioribus passim interpp. v. c. ad III, 167. multa perperam traduntur, quae ex Anianis fabulis petita deprehendi. Ad Graeculorum commenta pertinet, quod de galea Dardani (κόρυς) perstrepunt, et quod Corythum Tyrrheniae ad Paridis ex Oenone filium referunt, quodque Dardanum ex Creta, vnde Teucer profectus erat, repetunt, vel ad Idam et circa Scamandrum natum affirmant, et plura alia. Quam vellem, multas fabulas in hunc modum detexi liceret!

Vt autem iis adolescentibus, quibus libri, vnde haec peti possunt, non ad manus sunt, ad intelligendum haec omnia satis sint obuia, progeniem Dardani et hic secundum Homer. Il. υ, 214 sqq. Dionys. Halic. I, 62. et Apollodor. III, 11. repetere non pigebit. cf. Diodor. IV, 75. In iis tamen, quae ab aliis diuerse traduntur, v. c. a Dicty lib. I. c. 9. hic non morabimur.

Dardanus ex Batea, Teucri f. *Ilum* et *Erichthonium* suscipit. Ilus sine prole moritur

Erichthonius ex Callirrhoë Scamandri, vt Dionys. vel ex Astyoche Simoëntis f. creat *Troëm*; a quo *Troës* dicti.

Tros ex Callirrhoë Scamandri, vt Apollod. ex Acallaride, Eumedis f. vt Dionys. *Ilum*, *Assaracum*, *Ganymedem*, cum *Cleopatra* generat. Iam:

Assaracus Hieromneme Simoëntis f. vel Clytodora Laomedontis f.

Capys Themis Ili f. vel Nais nympha.

Anchises — Venus

Aeneas

Ili autem, a quo *Ilium* conditum, progenies *Laomedon*; *Laomedontis Priamus*, cum *Tithono*, Helione et aliis; *Priami Helenus*, *Deiphobus*, *Paris*, *Hector*, *Troilus*, *Polites* etc. *Ilione*, *Creüsa*, *Laodice*, *Cassandra*, *Polyxena* etc.

EXCVRSVS VII.

III, 209 sqq. De Harpyiis fabula antiquissima, quippe iam Hesiodo Theogon. 267. memorata, qua meteori vel procellosi venti genus aliquod dearum specie induisse videntur primi homines: data hinc in coniugium Zephyri ap. Homer. Il. π, 150. et Vlyssem mari iactatum ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο Odyss. α, 241. vt alias ἀνηρπάξασα θύελλα ᾤχετο φέρειν. Sed manifesta res ex Odyss. υ, 77. comparato v. 63. 66. cf. Eust. ad illa loca. In sequioribus poëtis mira fabulae varietas; hoc est, saepe et a multis fabula tractata et pro cuiusque ingenio vel argumento ornata et variata. Primum Argonauticorum scriptores, quorum magnus fuit nume-

numerus, de Harpyiis narrationem, post Orphicorum auctorem, nam is nondum ea vsus est, intexuerunt, et quidem in Phinei historia. Itaque adhuc in Apollon. II, 178 sqq. copiose tractatam videas, nec non in Valer. Fl. IV, 425 sqq. adde Apollodor. I, 9, 21 sqq. et h. l. Seru. cum Pompon. Sab. Hinc alii poëtae aliis argumentis, vt h. l. Virgilius Aeneidi, eam fabulam inseruere, et ex iis quidam ita, vt iniuste factorum vltrices, tanquam Diras ac Furias, exhiberent; quo factum vt confusas passim cum his ipsis videas. Hoc vnum recte traditum in extrema parte notae Seruianae et in nota Cerdana. Iecimus fundamenta fabulae accuratius forte in Comment. ad Apollon. Rhod. dispescendae et dilucidandae. Vanis etymologiis implicitam rem nuper vidimus a Martorello super Colon. Euboic. Neapolim deducta p. 49 sqq. Ceterum mireris forte, tam casto, h. e. tam exquisiti circa τὸ καλὸν καὶ πρέπον sensus et subtilis iudicii poëtae fabulam tam parum iucundam potuisse probari. Cui enim non mouet nauseam *foedissima ventris proluuies* et *contactuque omnia foedant Immundo* et *teter odor?* Enimuero talium rerum iudicia diuersis in populis, diuerso aeuo, admodum diuersa esse solent; quod Homius meminisse debebat, et a Lessingio V. Cl. monitum est. Tum ea, quae vetustatis auctoritatem habent, in talem censuram vix veniunt. Et habuit Virgilius, quem sequeretur, Apollonium II, 187 sqq. cf. mox ad 250—52. et 632.

EXCVRSVS VIII.

III, 255—58. *Sed non ante datam cingetis moenibus vrbem, Quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis Ambesas subigat malis absumere mensas.* Vaticinium hoc fuit inter veteres Graecos et Romanos celebratissimum, quod iam in Disquis. de inuentis a poëta rebus attigimus; etsi diuersum apud alios auctorem habet. Nam Anchisae iam olim a Venere datum esse, e L. Iulio Caesare et Q. Lutatio tradit Victor O. G. R. 11. Aeneae autem siue a Ioue Dodonaeo (Varro Rer. Diu. lib. II. ap. Seru. ad III, 256. et alii ap. Dionys. Halic. I, 55.) siue a Sibylla Erythraea (v. Dionys. ibid.) praedictam rem, narrauerant alii. Poëtae inuentum esse videtur, quod Harpyiarum vni oraculum illud tribuit. Exitum sortis datae v. lib. VII, 107 sqq.

Ceterum summa ista vaticinii celebritas mouisse videtur poëtam, vt fabulam amplecteretur, per se ineptam et epici carminis maiestate indignam, quippe quae ex vocabulorum lusu pendet; saltem illud ad poëtam excusandum valere debet. Nam, vt narrationem suam faciat probabilem ac verisimilem, quoniam in rebus absurdis delectationis fructus intercipitur, poëtae epici prima cura est. Itaque in laude ipsi ducendum, si fabulas pris-

cas popularium suorum vel veterum poëtarum tam commode argumento suo intexere et ita accommodare nouerit, vt, dum eodem quasi stamine tota tela detexta est, videantur parem fidem habere et illa, quae ipse noua erat commentus. Cum autem in illarum fabularum natura ac ratione nihil mutare possit, nisi sibi ipsi fidem velit detrahere, ferendum est id, quod minus incommodum est, vt interdum in tali fabula insit aliquid, quod iudicii subtilitatem non ferat; inprimis cum multa alia plerumque adsint, quae hoc fabularum vitium eleuent. Nam vetustatis sanctitate consecrata quodammodo earum est auctoritas, inprimis si cum religione aliqua coniunctae sunt, multo magis in oraculis ac vaticiniis, vt de leuitate earum vel monstrosa natura cogitare ne audeamus quidem. Cum porro etiam doctiores multa lectione a prima aetate istis fabulis adsueuerint, narrationis suauitate ducti ac deliniti non facile in animum inducunt, vt subtili iudicio vti velint. Haec et talia obuersata videntur poëtae animo, cum similes fabulas in suam Aeneidem reciperet, etiam inf. IX, 79 sqq. de nauibus in Nymphas conuersis. Saltem ea iudicium nostrum a temeritate reuocare debent, etsi id interdum recte se habere potest, si ad nostra tempora nostrosque sensus rem referimus, aut si illas fabulas, quod verum tamen non est, a poeta inuentas et excogitatas ponimus. A fabularum antiquarum auctoritate excusationem poëtae iam Voltarius petiit *de Poësi epica* aduersus eos, qui poëtam reprehenderant.

EXCVRSVS IX.

III, 286. *clypeum, magni gestamen Abantis.* Quis Abas ille sit, cuius gestamen, φόρημα, clipeus erat, inter interpretes non constat, et per se parum refert scire, nisi de inuento ac doctrina poëtae etiam in hoc quaeras; quae vtique honesta est quaestio. Seruiana commenta parum se probant. Abas ille, qui vnus e sociis fuit, (sup. I, 121) huc vocari nequit; nam de spoliis, quae *vni ex Achiuis caesis detraxerat* Aeneas, nunc agitur. Apud Homerum tamen nullus hoc nomine inter Achiuos occurrit. Itaque e poëtis cyclicis duxisse videri potest poëta. Quandoquidem tamen ab Homero Abantum ex Euboea virtus celebratur, Il. β, 536 sqq. quorum Abas, Neptuni filius, conditor fuit, reconditam aliquam narrationem in animo habuisse videtur Virgilius. Nam illi ipsi Abantes a Troia reduces ad Epiri litora tempestate delati circa Ceraunios montes consederunt. v. Pausan. V, 22, vnde Apollon. IV, 1214 Κεραύνια Ἀβάντων οὔρεα. Satis itaque animose sub illorum quasi oculis tropaeum

paeum de Abantibus ſtatuit, fixo clipeo, forte Abantis, in pugna alicui ex Abantum ducibus caeſis inter reliqua ſpolia erepto. In clipei autem dedicatione Holdsworthus dedicatas ab Auguſto poſt pugnam Actiacam X naues a poëta reſpici putabat.

EXCVRSVS X.

III, 294 ſqq. In his poëtae artem ex hoc aeſtima. Antiqua erat fabula de Aeneae ad Epiri litora appulſu. v. Excurſ. de Aeneae Error. qui primus eſt ad h. lib. Erat porro narratio in Νόστοις, et multo magis in tragoediis, celebrata (relicto Homero, ſecundum quem Pyrrhus inter eos erat, qui incolumes in patriam redierant, Odyſſ. γ, 188. 189.) de Pyrrhi, Achillis f. regno in Epiro conſtituto, quam adeo hiſtorici frequentarunt, v. Pauſan. I, 11. Iuſtin. XVII, 3. cf. *de Nicolay diſſ. in Mem. de l'Acad. des Inſcr. To. XVIII. p.* 529 ſqq. etſi Moloſſi Epiri ad ſe traduxiſſe videntur, quae Moloſſis Theſſaliae debebantur. cf. Dictys VI, 7—9. quem locum ex veteri poëta deſcriptum eſſe apparet; adde c. 12. ex Euripidis Andromacha excerptum. Alia erat narratio de Andromacha Pyrrho ducta, et de ſuperinductá Hermione, Pyrrhoque ab Oreſte caeſo; de quibus inprimis v. Euripidis Andromache. Ouid. Epiſt. VIII. Tandem de Heleni in Epirum aduentu, ſiue in captiuitatem a Pyrrho abducti; (quod poëta ſequitur inf. 329. *famulo — Heleno;* adde Polygnoti tabulam ap. Pauſan X, 25. p. 860. et Tabulam Iliacam et Fabrett. p. 378.) ſiue claſſe aduecti (cf. Steph. Byzant. et Etymol. M. in Βυϑρωτός) alia paſſim in poëtis erant memorata. De Heleno enim fabulam varie condiderunt poëtae. cf. inter alia Sophocl. Philoct. 601 ſqq. Ouid. Met. VIII, 99. et 335. 336. Adde Quint. Cal. X, 346 ſqq. Dictyn IV, 18. V, 9. Virgilius his commode (etſi aduerſus temporis rationem, nam anno demum nono a Troia euerſa Hermione nubit Pyrrho Odyſſ. δ, pr. ſed v. inf. ad 613 ſqq.) vſus eſt ad episodium ſuauiſſimum, cui inprimis, neſcio quid ad affectum faciens, eo conciliat quod in ipſo eſcenſu Aeneae Andromachen Hectori inferias facientem inducit. Notum eſt, quemadmodum in tragoedia ſimili modo Choephorae fuerint exhibitae cum ab Aeſchylo, tum Chryſothemis Electrae ſoror a Sophocle. Etiam Andromachae mirus in Aſcanium affectus, ex Aſtyanactis ſcilicet recordatione, porro adumbrata in noua colonia vetus Troia, Heleni tandem vatis reſponſa, haec omnia magnam vim ad animum habent ſuauiter afficiendum. Ceterum ad noſtrorum hominum ſenſus et mores fabulam hanc traductam eſſe a Racinio, cuius Andromacha exſtat, vix monere neceſſe eſt.

EXCVRSVS XI.

III, 321—24. Fundus sententiae in Eurip. Troad. 626 sqq. Varietas tamen et in huius fabulae tractatione. Nam cum Euripide in Hecuba alii in Thracia demum Polyxenam immolari faciunt, quos sequitur Ouidius Met. XIII, 442 sqq. De sortitione, κληρώσει, hac captiuarum ducibus Graecis in praedae parte assignandarum loc. class. Eurip. Troad. 235 sqq. cf. Quint. Cal. XIV, 382 sqq. et Tabula Iliaca n. 111 sqq. et Fabrett. p. 378. cf. sup. ad II, 766.

EXCVRSVS XII.

III, 327 sqq. Poëta rem ita tradit, vt Pyrrhus Hermiones amore captus fastiditam Andromachen Heleno nuptum dederit, vtque postea Pyrrhum Orestes, cui eadem Hermione, Helenae *Lacaenae* filia, *Ledaeque* adeo *neptis*, iam olim promissa fuerat, (nota res vel ex Ouidii Epist. VIII.) interemerit; quo facto pars Epiri, Chaonia, Heleno regnanda fuit tradita. Alii aliter; nam varie res a poëtis tractata. v. Eurip. in Andromacha, Seru. sup. ad v. 297. De Hermiones et Pyrrhi nuptiis fundus est ap. Homer. Odyss. δ, 5 sqq. Mox 330. *ereptae coniugis* est speratae; nam desponsata ei erat. cf. Eurip. Androm. 966 sqq. Callide autem Furiae, μητροκτονίας vltrices, Orestem exagitantes, adeoque eius insania, ad hoc facinus transferuntur. Respexit h. l. Auson. Epitaph. IX. — Sed occiditur Pyrrhus *patrias ad aras.* Varie iam olim interpretes acceperunt; v. Seru. et Pompon. Sab. Si ex vsu loquendi res diiudicanda, simplicissima ratio est, vt reuersum in patriam Pyrrhum, rem sacram facientem, ante aram Orestes occiderit. Phthiae igitur factum id poëta ponit, in quo hactenus Euripidem Androm. 1243 sqq. sequitur, vt post caedem Pyrrhi Andromache cum Heleno in Epirum dimissa fuerit. Eo etiam ducere videntur v. 333. 334. *Morte N.* Vulgaris tamen narratio Delphis occisum Pyrrhum tradit; hanc si adoptare necesse sit, sequar illam rationem, quae inter alias in Seruianis allatas occurrit, vt Delphis aram patri constituerit Pyrrhus, ad quam sacra faceret. Non enim id sine exemplo factum, ex Pausania, vbi de Delphis agit, declarari facile possit. Nam *aras patrias* pro ara Apollinis πατρῴου dici, durum esset. Sed forte poëta in toto hoc loco poëtam aliquem antiquum ante oculos habuit, qui nunc intercidit; et varie hoc argumentum fuisse tractatum, ex Euripidis *Andromacha*, quam Ennius in *Andromacha*, vel *Andromachemolosso* latine verterat, porro ex Pindari, Strabonis, Pausaniae aliorumque locis apparet.

EXCVRSVS XIII.

III, 500—5. Ingeniose haec poëta e suis temporibus intulit. Nam ad Nicopolin ab Augusto conditam respici, dubitari nequit. Seruius: Cognatas *vero* vrbes *quidam in honorem Augusti dictum accipiunt; is enim cum in Epiro Nicopolin conderet, cauit in foedere ciuitatis ipsius, vt cognati obseruarentur a Romanis.* Certe *liberam ciuitatem* esse iussit, v. Plin. IV, 3. plerasque Acarnaniae vrbes in eam contraxit aut ei accensuit. v. Strab. X, p. 450. C. VII, p. 325. D. Pauf. V, 23. VII, 18. p. 569. Dio Caff. LI. pr. Omnino in his oris multi ciues Romani videntur consedisse, nauigationis et negotiorum caussa. Buthrotum ipsum Romanorum colonia facta est, v. Plin. IV, 1. Atque intra haec subsistendum. Nam aliis temporibus Romani summam in Epirotas crudelitatem exercuerunt; vt notum vel ex Liuio XLV, 34. Alii, quibus Nannius VII. Miscell. c. 12. praeiuit, locum Dionysii Halic. huc trahunt ex lib. I, 51. (41.) vbi Troianis ab Epiro soluentibus comites se ac viae duces adiunxisse narrat nonnullos ex incolis; *Romani,* inquit, *cognationis et beneficii memores Acarnanibus* (qui saltem Epirotis vicini sunt) *Leucadem et Anactorium Corinthiis ademtum addixerunt, atque Oeniadas in pristinam sedem reducere permiserunt, ex Echinadibus autem insulis vectigalia cum Aetolis communia habere iusserunt.* Haec Dionysius. Grauiores caussas alias huius liberalitatis Romanis fuisse, facile intelligitur. Facta scilicet illa, quae enarrat, partim bello cum Aetolis confecto, partim bello Achaico profligato, partim etiam ducta ab Augusto Actium colonia et Nicopoli condita. *Leucas* quidem Aetolis ademta a Romanis, hinc Acarnanibus restituta, paullo post Acarnanum concilio eximitur ap. Liu. XLV, 31. *Anactorium* vero colonia fuit Corinthiorum; (v. Steph. Byz. h. v. et Strabo X. p. 452.) iis itaque ademtum a Romanis, Dionysius narrat. Iidem Corinthii Leucadem tenuerant (v. Strabo p. ead. B.) cum toto hoc Acarnaniae tractu litorali, etiam Ambraciam, de qua vide mythum antiquioris aeui ap. Antonin. Liber. c. 4. Schol. Apollon. IV, 1212. et 1216. Oeniadae tandem Acarnanum captae a Laeuino et Aetolis contributae (v. Liu. XXVI, 24.) mox pace cum Aetolis victis facta Acarnanibus sunt restitutae. v. Liu. XXXVIII, 11. quo facto forte iterum veteres incolae fuere reducti. Inter haec tamen omnia ad ea, quae Augustus fecit, maxime respexisse videri debet poëta.

EXCVRSVS XIV.

III, 551. *Herculei Tarenti.* Quae de Tarante heroë et Phalantho, Partheniarum ductore (v. Strab. VI. p. 278 sqq. cf. sup.

ſup. ad IV. Georg. 125.) Seruius et alii hic memorant, aliena ſunt. Nam Taras, Tarenti conditor, notiſſimus ille vel e Tarentinorum numis, (adde poſt Golzium et alios Pellerinum V. Cl. *Suppl. IV. au Recueil des Medailles ad pl.* II, 10.) Neptuni fuit filius, nihilque habet commune cum Hercule. Phalanthus autem, quem Seruius octauum ab Hercule facit, vltra trecentos annos poſt Troiana tempora vixit. vide vel Simſon. Chronic. Neque per prolepſin loqui poëtam admodum velim, quod Mazochius amplexus eſt de *Tabb. Heracleenſ. Prodr.* c. 4. vbi multis de Tarento vetere agit. Nam *Io. Iuuenis*, qui de *Antiqu. et var. fortuna Tarent.* ſcripſit, nihil de ſuo attulit. Ceteris Grammaticorum apud Seruium nugis praeferendum hoc, quod Pompon. Sab. habet: *Tarentum ſub Herculis tutela fuit. in ea ſeruabatur Herculis aenea imago a Lyſippo facta, quam Fabius Max. ſecundo bello Punico victor in Capitolium tranſtulit.* (v. Plin. XXXIV, 7, ſ. 18.) Sed Pomponius e Strabone ſumſit lib. VI p. 378 B. vnde tamen poſterius tantum firmatur. Et prius illud, quod Tarentum ſub Herculis tutela fuit, etſi id ex eo probabile facere poſſis, quod ducta poſtmodum eo ex Lacedaemone colonia Herculem, vtpote Heraclidarum ſuorum auctorem, inprimis religioſe colere debuit; et reperitur apud Golzium in Numis Sicil. et Graec. M. 33, 4. numus aureus Tarentinorum cum Hercule clauigero leonem occidente; tamen de eo poëta cogitare non potuit, quoniam addit: *ſi vera eſt fama.* De fabula vetere agi itaque neceſſe eſt. Erythraeus in Indice Virg. Iunius I Animaduerſſ. 9, et qui iis praeiuit, Parrhaſius in docto Comment. ad Claudian. ex Ariſtotele de mirab. Auſcult. locum afferunt, quo probent, ab Hercule aliquando captum vel inſeſſum Tarentum; quin poëtam verba: *ſi fama eſt vera*, hoc propter ipſum adieciſſe, vt Ariſtotelis fide non plane ſe ſtare oſtenderet; id quod plane inſolens videtur. Neque in Ariſtoteleo loco (v. T. II. ed. du Val. p. 729.) vllum eorum, quae inde ducunt, eſt veſtigium. Male etiam locum interpretantur, de quo docte egit Mazoch. *ad Tabb. Heracl.* p. 72 ſqq. — Ex Pauſan. X, 10. qui quae alii de Myſcelo tradiderant, ad Phalanthum transfert, apparet, narrationes de Tarenti et Crotonis originibus fuiſſe inter ſe permutatas a nonnullis. Fac Virgilium in talem ſcriptorem incidiſſe; ita Herculi debita origo Crotonis traducta ad Tarentum. Sane tota haec Italiae ora, vt paſſim aliae Italiae partes, fabuloſa Herculis monumenta oſtendebat. vid. praeter Seru. ad v. 552. Diodorum IV, 20. 21 ſqq. Strabon. VI. p. 281 C. Ouid. Met. XV, 9 ſqq. cf. Dionyſ. Halic. I, 39—44. Et erat in extrema Italia Herculis Portus, promonto-

rium

rium Herculeum; erat etiam *Heraclea* vrbs, de qua Mazochius copiose egit, quamquam ea ab initio Ἡρακλεῖον dicta (Schol. Lycophr. ad v. 978.) templo potius Herculis, quod ibi fuit, nomen debuisse videtur. Igitur manet hoc, antiquam aliquam fabulam, quae nunc nota non est, de Tarenti originibus Herculi adscriptis poëtae h. l. in animo fuisse.

EXCVRSVS XV.

III, 571—77. In hunc de Aetna locum comparatum cum loco Pindarico (Pyth. I, in pr. Epodo) iam apud Gell. XVII, 10. grauem censuram exercuit Fauorinus philosophus, sed vt philosophum magis, quam criticum poëtica elegantia imbutum agnoscas. Nam neque Pindarum exprimere, multo minus ad verbum transferre voluit aut debuit Virgilius, neque lyrico et epico poëtae idem rerum verborumque dilectus esse potest. Refutarunt Gellium a Macrobio exscriptum V Sat. 17. multi, (v. ad Gell. et ad h. l. Virgilii) inter quos Ios. Scaliger Poet. V, 4. inprimis et Cerda, quos vide; sed cupide magis, saepe inaniter et frigide, quam ad epicae poëseos naturam et poëtae consilium, qui congerere in vnum voluit omnia, quae nobis de Troianis rei locique ignaris in Aetnae vicinia noctem exigentibus sollicitudinem facere possint. Etsi illud mihi quidem satis apparere videtur, poëtam plus in verborum ornatu laborasse quam in physica subtilitate. Quamobrem mireris forte, Senecae visum esse Virgilium argumentum hoc impleuisse Epist. LXXIX. Ceterum ad v. 587. quod operarum culpa ad e. l. excidit, vel alieno loco monere liceat, poëtae animo obuersatum esse Ennianum: *Quom superum lumen nox intempesta tenebat* v. Macrob. VI, 1. qui etiam c. 4. *aethram* ex Ennio illustrat: cf. Fragm. Ennii ex Annal. XIV. p. 113.

EXCVRSVS XVI.

III, 623 sqq. *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro — Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent Limina; vidi atro cum membra fluentia tabo Manderet et tepidi tremerent sub dentibus artus.*

Haec et quae inf. 632. leguntur, post alios Homio, Viro Ill. sunt reprehensione digna visa, quod non modo horrorem, sed et nauseam foeditate sua et auersationem facerent. Faciunt vtique nostro sensu; sed faciunt simul horrorem; et hominum belli caedibus rapinisque adsuetorum sensus potuit esse obtusior, stomachusque minus fastidiens. Nam quod haec inter conuiuium, coram femina regina, narrantur, id

poëta

poëta nos ab initio ſtatim animo retinere noluit, ſed totam narrationem ad ſui carminis lectores magis, quam ad Didonis et Poenorum auditionem attemperauit. Sed omnino in fabulis antiquis tam laute ac ſuperbe poëtae nec verſantur nec verſari iis neceſſe eſt; nec nobis legentibus magis licet philoſophica aliqua ſubtilitate vti; alioqui frigeret tota de Polyphemo et quot non Homericae Virgilianaeque fabulae! In Polyphemi forma ac robore, verbi cauſſa, ſunt multa, quae ſibi repugnant, multa abſurda, ſi ſubtilius iudicium adhibeas; ſed phantaſiae ſenſusque voluptati iſta ſcripta, non philoſophico acumini. cf. ſup. ad v. 250—52. Homerus multo atrocius ſpectaculum, et carnificinam verius, exhibuerat; ſed alios homines, aliud ſeculum, quod reſpiceret, habebat. Ouidius ab omni atrocitate alieniſſimus non tamen horrendum hoc Polyphemi ſpectaculum Metamorphoſεων lib. XIV, iterum exhibere dubitauit. Euripides autem in Cyclope Satyrici dramatis natura tueri ſe poteſt. Vide v. 380 ſqq. Sane Theocriteus Cyclops paullo humaniore cultu exhibetur Idyll. XI.

EXCVRSVS XVII.

III, 710. *Anchiſae obitum* non ad hiſtoriae magis fidem quam, quod commodum eſſet, ante Aeneae ad Didonem aduentum commemorat. Quas enim Anchiſae partes ſatis decore inter Aeneam et Didonem tribuere potuiſſet? Anchiſae ſepulcrale monimentum etiamnum iuxta Drepanum oſtenditur, ſed v. Dorvill. p. 49. et inf. lib. V, 75 ſqq. Mortem eius veteres ſcriptores tam diuerſe tradiderant, vt nihil magis. In Pallene Theon, in Sinu Thermaico Conon, (v. ſup. Excurſ. I. ad pr. v.) in Arcadia Arcades (ibid.) ſepultum eſſe contendebant. Pauſanias VIII, 12. Arcadum narrationi ſubiungit, conſtare ſaltem hoc, *quod Aeolenſes, qui tum Ilium incolebant, nullum Anchiſae tumulum oſtendebant;* vt adeo, extra patriam certe eum obiiſſe, inde probabile fieret. In Italiam tamen Anchiſen adduxerant alii, et ipſe Cato, vt Seru. ad Aen. I, 570. et alibi. Victor de Orig. G. R. c. 10. et ibi Artzen. cum Munker. ad Hygin. f. 260. qui plura dabunt. Nos, vt ſaepe diximus, non, vt vanam eruditionem oſtentemus; nec vt, quid veri inſit, nunc disquiramus, ſed ea de cauſſa haec commemoramus, vt, quam felicem, facilem ac copioſam materiam poëta tractandam ſibi ſumſerit, appareat.

P. VIRGI-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

Dido amore Aeneae insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusque consilium secuta, ad nuptias animum adiicit. Iuno quoque, vt Aeneam facilius ab Italia auerteret, agit cum Venere, vt eius bona cum venia liceat Aeneae Elisam vxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Aeneas et Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus iam praedae intentis Iuno subitam immittit tempestatem: comites alius alio diffugiunt: Aeneas et Dido in idem antrum conueniunt, ibique infaustis ominibus coniunguntur. Interim Iupiter, Iarbae Getulorum regis (qui aduenam sibi praeferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Aeneam, mandatque, vt relicta Africa in Italiam nauiget. Ille Iouis imperio morem gerens, quaecunque ad nauigationem erant necessaria, clam per socios parari iubet. Ceterum Dido, vbi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, grauiter cum ipso expostulat, precibusque et lacrimis tum per se ipsam, tum per sororem, eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte ancoras soluit. Illa doloris impatiens, in editissima aedium parte, simulatione sacrorum, ingentem pyram exstruit, ablegataque Barce, Sichaei nutrice, ne quid destinatae morti impedimenti adferret, necem sibi consciscit.

Libri huius praestantiam quis non sensit? quis non laudibus praedicauit? Est enim ad communem hominum affectum comparata res, amor infaustus et successu carens. Si de iis partibus carminis quaeritur, quae Virgilio propriae sunt, et ex quibus eius ingenium et ars inprimis spectari simulque illud intelligi possit, quantum ad cuiusque poëtae indolem aetas et temporum, in quae incidit eius vita, genius faciat, librum hunc primo loco excitandum esse arbitror. Nihil enim, in Homero certe, habuit, quod sequeretur; nam alienissima res ab Homeri seculo et moribus, delicias in amore facere aut exquisitiorem aliquem affectum suscipere. Euripidis Alcesten in nonnullis ante oculos habere potuit. Etiam ex Naeuii bello Punico eum nonnulla retinuisse suspicor; v. Macrob. VI, 5. et Seru. ad IV, 9. Sed communi opinione Apollonium Rhod. sequutus esse fertur iam in Seruianis ad lib. IV. pr. Scilicet

Medeae amorem ad Didonem transtulit. Quae tamen alia inde tollere potuerit, praeter pauca, quae ad primos libri versus et passim alibi notauimus, vix quicquam occurrit; et Medeae amor admodum diuersus ab amore Didonis; in qua secundarum nuptiarum pudor, et regia dignitas, imperiumque in nouo regno, inprimis reginae animum superbia et ira exstimulant. Ceterum hunc Didonis amorem a tot aliis muliercularum amoribus, et a recentiorum studiis, quae toties in tali argumento occupata fuere, admodum diuersum esse facile intelligas. Quod qua potissimum ratione a poëta effectum sit, si forte quaeras, quaeri autem hoc potest, caussae rei mihi ex eo potissimum ducendae esse videntur, quod amor a Didone et Aenea non leuiter suscipitur, sed quod partim nouae vrbis incrementum, partim aerumnosae nauigationis finis ex eo captatur; quod is amoris adfectus cum aliis, iisque grauissimis, affectibus coniunctus est; quod Didonis non modo decus ac fama, sed salus ac vita in eo agitur; quodque miserationi terror ipse est admixtus. Aeneas quidem nostris moribus idonei amatoris personam male sustinere videri potest; nec potest negari, vix te ad libri quarti finem legendo peruenire, quin Aeneae feritatem et immanitatem exsecreris. Subsidit tamen ira, si fatorum necessitatem, vaticiniis et oraculis Aeneae fatis declaratam, cogitas. Sed omnino res nostris moribus ac sensibus non est iudicanda, et ex veteribus vitae institutis multas excusationes habebat, si amicam desereres. Quid? quod maiorem ex ipsa Aeneae truculentia et asperitate dignitatem carmen duxit; et deorum voluntate, fatorum ordine, ipsa in Didone amoris impotentia, et facta in eum finem Aeneae oratione v. 332 sqq. culpa eius eleuatur. Dignitati herois sui poëta prouidit etiam in hoc, quod, quo amoris aestu ille arserit, nusquam memorat, etsi is tantus esse debuit, vt Aeneas omnem de monstrata a fatis in Italia sede cogitationem animo dimitteret. Dolorem vero ac sollicitudinem super discessu suo ac discidio paullo liberius manifestat. Vide v. 279 sqq. 393 sqq. 448 sqq. Et ipse discessus non nimis acceleratus, nec nisi nouo Mercurii monitu factus v. 554 sqq. tacitam reluctantis affectus habet significationem. In quo vero summam artem declarauit poëta, est, quod episodium hoc, per se alienum a re, vt multi adeo conquesti sint, illud ad animum ab Aeneae persona ac rebus gerendis auocandum valere, cum consilio suo et cum ipso argumento tam arcte coagmentauit, vt Iunonis fraudes ac consilia actionis epicae, quod aiunt, nouum nodum faciant, vtque, ne interruptus

omnino

At regina graui iam dudum faucia cura
Volnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recurfat
Gentis honos. Haerent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poftera Phoebea luftrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram;

Quum

1 *Ad* multi, vt fere alias variatur. v. Pier. h. l. et Burm. *iamdudum* Medic. 3 *recufat* vel *reuerfat* codd. Pierii. v. fup. I, 662. Miratur Burm. nullum librarium refcripfiffe *Magna viri virtus*. Videtur adeo vir doctus non vidiffe: *Multa recurfat* effe pro *multum* pofitum. 5 *dat membris* Menag. pr. 6 *luftrabat Phoebea* Doruill.

omnino Aeneae in Italiam aduentus fit, iam metuere incipias. Mox vero, fublato eo quidem metu, Didonis dirae, quae vaticinii fpeciem habent fuper odiis perpetuis, quae inter Romanos et Carthaginienfes interceffura erant, nouam et inexfpectatam ac fummam fuauitatem habent.

1 — 5. Splendida libri frons, et eximia grauiffimi amoris declaratio: *cura*, *vulnus*, quod alitur *venis* propter fanguinem amoris aeftu concitatum, et occultus *ignis*, (quem ne alienum putes a vulnere, Cupidinis ἰὸς πυρφόρος cogites neceffe eft, et Apollonius in oculis fuit lib. III, 286. 287.) et *quod multum animo recurfat* Aeneae virtus et Troianorum clarum nomen, amoris fcilicet et cauffae et excufationes, ne contra dignitatem fusceptus effe videretur. Ad v. 4. 5. cf. Apollon. III, 453 fqq. Amor autem hic, vt in memoriam reuoces, is eft, quo Venus et falfus Afcanius Didonem incenderant fup. I, 672. 712 fq.

6. 7. *Auroram* pro die, vt Homero ἠῶς, propter reliqua accipio. Verfus alter iam lib. III, 589. occurrebat. *luftrare* in his et fimilibus eft obire. Male Seru. cum aliis. *Lampadem* pro face iam Lucretius dixit. *Humentem vmbram*, v. fup. II, 8. Duo hos verfus reprehendebat, tanquam alieni et nimii ornatus, Ill. Homius P. III, c. 21. Principior. Crit. Videntur tamen eiusmodi temporis declarationes, quandoquidem apud Homerum et Virgilium toties recurrunt, in propriae et fimplicis orationis loco effe habendae, et probandae etiam hactenus, quod narrationis ieiunitatem vel tenorem variant et ornant.

 8. *male*

Quum ſic vnanimam adloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quae me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hospes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille
Iactatus fatis! quae bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum inmotumque ſederet,

Ne

8 *Tum* aliquot Pier. *vnanimam* Heinſ. repoſuit ex Medic. et aliis, etiam Pier. alii *vnanimem* ſono minus grato. 9 *ſuſpenſo* Medic. a pr. m. et Goth. tert. *ſuſpenſum me* Menag. pr. *terret* a nonnullis lectum, e Seruio et e Pierio patet; et ſic Franc. defendente etiam Pomponio Sabino, vt vigilia ſit attonita Dido. Ex eodem diſco, alteram lectionem *terrent* eſſe Aproniani, quae haud dubie melior eſt: *inſomnia terrent*. Nam ſomnia poſſunt terrere, non vigilia. 10 *moenibus hospes* Franc. At Catulli imitationem cum Vrſino agnoſcit Burm. 11 *Quam ſeſe* Parrh. male. *quem f. p. et armis* emendabat Markland. V. Cl. poſt Valeſ. notante Burmanno, et ſic a m. pr. fuit in Fragm. Vatic. ap. Bottar. p. 175. Videtur quidem illud ipſum *quem* h. e. qualem, paullo diſertius exponi in illo: *quam forti pectore et armis*. Tamen vel ſic elegantius legeretur, quam in codd. Leid. Rottend. pr. Hamb. pr. et Reg. a m. pr. cum Goth. ſec. a m. pr. *quam fortis pectore et armis*. 12 *Crede* Gud. a pr. m. vide lib. VI, 849. 14 *bella exacta* Oudart. Sprot. et Goth. tert. ſollemni variatione. *tenebat* Goth. pr. 15 *innatum* Wall. a m. pr. male.

8. *male ſana*, inſana, μαινομένη. Etiam *amantiſſimam ſororem* exquiſito vocabulo *vnanimam* dixit. In oratione, quae ſequitur, obſerua amoris et pudoris pugnam, et inanem peruicaciae oſtentationem victamque iamdudum ab affectu mentem. Quod Annam ſororem Didonis inducit, non nutricem, vt fere Graeci in tali re ſolent, admodum placet. Sed debet id Virgilius Apollonio Rhodio, qui Chalciopae, Medeae ſorori, ſimile officium tribuerat; a quo et inſomnia habet Didonis et amorem ſorori reuelatum. v. Apollon. III, 616 ſqq. 645 ſqq. Nam Homeri Nauſicaam Virgilius vix ante oculos habere potuit, quod Cerda volebat. *Annam* iam Naeuius memorauerat, teſte Seruio ad v. 9. in bello, puta, Punico.

9. *ſuſpenſam* ornate adiectum, ad metum pertinet.

13. Inuertit orationem: credo eum prolem deae eſſe, quandoquidem fortitudo ac conſtantia in ferendis laboribus ac periculis generoſam ac diuinam originem arguit.

15—19. Eximio cum artificio ſingula poſita. — *deceptam*

fefellit

Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte feſellit:
Si non pertaeſum thalami taedaeque fuiſſet;
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpae.
Anna, fatebor enim; miſeri poſt fata Sichaei
Coniugis, et ſparſos fraterna caede Penatis,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Inpulit. Adgnoſco veteris veſtigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentis vmbras Erebi, noctemque profundam,

16 *Nec* duo editi. *vellem vinclo* Venet. *vellem lecto ſ. i.* Wall. 17 *decepta morte* tres ap. Heinſ. quod ipſi elegantiae quid, parum intellectae, habere viſum; ſed quae aliena eſſet ab h. l. vide Burm. 18 *fuiſſent* Medic. cum ſeptem vett. libris; temere tamen *fuiſſem* a pr. m. fragm. Vatic. 19 *Forſitan huic vni* ex Auguſtino laudatur, et ſic Goth. ſec. *ſubcumbere* duo. 20 *Sychaei* et hic cum Medic. erat ſcribendum vt ſup. I, 348. 22 *hicc'* Terentian. Maurus legit, vt ſit Creticus; grammaticae ineptiae, de quibus v. Heinſ. ad lib. II, 664. *libantem* Goth. ſec. a m. ſec. ceteri *labentem* vitioſe cum aliis. 23 *Et noſco* Zulich. ſit ſaltem *En n.* — *formae* Menag. pr. a m. pr. 24 *Sed me* alter Hamb. *me vt* Goth. ſec. *opto* Rottend. ſec. 25 *abigat* aliquot Pierii et tres Burm. male. 26 *Pallantes* qu Moret. aberratione ſollemni. *Erebo* Gud. cum binis Burm. His Romanum adde et fragm. Vatic. et ſic etiam Seruianus commentator legit, id eſt, *in Erebo*. Poteſt adeo hoc doctius dictum videri, pro *vmbras Erebi*; vt ſolet pro caſu ſecundo tertius poni. Duri tamen quid ineſſe non neges. Vulgatam praefert quoque Schraderus V. Cl. ad Muſaeum p. 101.

feſellit poetica venuſtate plenius pro, morte mariti me feſellit, ſpem deſtituit cf. Burm. h. l. *potui* exquiſite pro poſſem, poſt, *ſi non pertaeſum fuiſſet* — *culpae* cum dilectu h. l. pro amore.

20 ſq. cf. ſup. I, 349 ſq.

23. Agnoſco amoris, qualem olim expertus ſum, ſigna.

24. τότε μοὶ χάνοι εὐρεῖα χθών. Il. δ, 182. et al. cf. Il. ζ, 464. ε, 416. — *prius* — *ante quam*, vt Homer. πρὶν — πρὶν ἤ. Egregie ad maiorem vim v. 26. adiicitur. mox *iura pudoris* int. vim et poteſtatem in ſe. *ſinum* v. 30 male Seru. de oculis, cum manifeſte pectoris ſit ſinus. δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι. Il. ι, 566. Hae autem *lacrimae* magnum facile poetam arguunt. Dum vult conſtans et aſpera et ab amore intacta videri, ecce obortae lacrimae laborantem occulto

Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura resoluo.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetque sepulcro.
Sic effata sinum lacrimis inpleuit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta, sorori,
Solane perpetua maerens carpere iuuenta?
Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem aut manis credis curare sepultos?
Esto: aegram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyae, non ante Tyro: despectus Iarbas,

Ducto-

27 *Sancte pudor* elegans Marklandi coni. apud Spencium; nec tamen illud *prius — ante — quam* exemplo caret ne apud poëtas quidem. *violo — resoluo* vetustissimi Pier. et Heinf. cum Grammaticis ap. Heinf. Etiam sic fragm. Vatic. et ex Aproniani recensione esse et hanc lectionem Pompon. Sab. docet. At Priscian. edd. vett. et codd. aliquot recentiores *violem — resoluam*. v. Burm. 28 *primos* Sprot. et Hamb. pr. a m. pr. *primum* Leid. *vinxit* aliquot Pier. Parrh. ed. Ven. 29 *Sustulit* Sprot. *seruatque* Hamb. alter. 30 *sinus* Montalb. et Ven. *abortis* multi. 34 *et manes* alii male. *sentire* quidam. v. Burm. 35 *aegram te n.* Doruill. ex glossa inter lineas. 36 *Libyes* malebat Heinf. *Libye* in multis; sed hoc est pro *Libyae* v. Burm. *dispectus* duo Burm. *Hyarbas* Franc.

occulto affectu animum produnt. cf. Horat. IV, 1, 33 sqq.

31 sqq. Egregium suasoriae orationis exemplum in poeta. *Anna refert* verba, respondet. v. Burm.

32. Proprie *carpitur*, consumitur, *aetas*, *iuuenta*, *vita*, φθίνεται, κατείβεται αἰών. Simplex oratio esset: *consumesne aetatem vidua*; at ornatior; *consumerisne ipsa exigens aetatem perpetuo vidua?* Iam melius dictum, *iuuenta* et *perpetua*, h. e. perpetuo sine amore exacta. Imitationem Virgilii in Seneca Hippol. 446 sqq. *Aetate fruere* etc. agnoscit Cerda.

33. *Veneris praemia* malim ad ipsos natos referre, tanquam matrimonii munera. Sed voluptates fere et oblectamenta coniugum intelligunt. Δῶρα Ἀφροδίτης Il. γ, 54. comparant, sed ibi sunt illecebrae, quibus Venus Paridem instruit.

34 — 36. *manes sepultos* ex opinione, puto, de Manibus compositis et placatis, vbi iusta persoluta essent. Mox *mariti* pro procis. De *Iarba* v. inf. 196. et Iustin. XVIII, 6. Mox in *aegram* latet caussa spreti adhuc amoris, quod recenti dolore erat adflicta, qui nunc resedit. *mariti Tyro*, a Tyro, Tyrii, vt saepe alibi.

37. Multa

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Diues alit; Placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis aruis?
Hinc Gaetulae vrbes, genus insuperabile bello:
Et Numidae infreni cingunt, et inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
DIs equidem auspicibus reor et Iunone secunda

37 *alios* Rottend. sec. *Affrica* multi; hinc *Attica* Moret. sec. *triumphos* Rom. male. *triumphi dines* malebat et hic Heinsius. 38 *Placidone* quatuor ap. Burm. cum aliis ap. Pierium, sed et is recte praefert *placito*, quod et Burman. ex v. 22. vindicat. *oppugnabis* sec. Moret. In Goth. tert. hic versus post v. 41. erat reiectus. 39 *non venit* Parrh. et Goth. pr. *consideris* multi, vt fere alias. 40 *Getulae* in plerisque scribitur. v. Pier. sed Gr. Γαιτῦλοι. *genus intractabile bello* Romanus, forte ex lib. I, 339. *insuperabile ferro* vnus Leid. 41 *En N.* alter Hamb. *Hinc N.* Seru. ad X, 750. *effreni* Hamb. pr. pro var. lect. *inferni* Vratisl. 42 *situ* Wall. et Hamb. pr. a m. sec. — *furentis* tres Heins. vt iungatur, *lateque furentis Barcaei quid bella*, sed minus bene. *lateque vagantes* quatuor Burmann. et sic laudat Hieronymus. 43 *Brachaei, Burchaei, Barchei, Bachei,* scribitur. 45 *auspiciis* Doruill.

37. Multa igitur bella ab Afris feliciter gesta fuere. Declarat simpliciter gentem bellicosam. — *terra Africa* antique, vt saepe Ennius, Cato, alii.

40—44. *Gaetulae vrbes*, ad terrorem *vrbes* posuit, nam in mapalibus habitabant. Ita Seru. cf. Sallust. B. I. 21. sed videtur Homericum πόλεις expressisse, quod simpliciter sedem et habitationem designat. Homericum quoque illud *vrbes — genus*; nam is saepe πόλεις pro incolis vel populis, et vice versa populos pro insula, vel terra et vrbe. cf. sup. lib. I, 339. *fines Libyci, genus* etc. — *Numidae infreni*, equis sine frenis. res nota. cf. Cerda. — *Syrtis* int. Afros accolas. v. sup. I, 539. 540. — *deserta siti*, inhabitabilis raritate aquae. Seru. Significat autem Anna, a nulla parte quicquam auxilii ac praesidii Poenis posse sperari. — *Barcaei* a Barce, Cyrenaicae vrbe, per prolepsin hic nominati; nam seriores vrbis origines quippe a Batti demum nepotibus conditae. v. Herodot. IV, 160. et ibi VV. DD. cf. h. l. Seruium, qui Titiani Chorographiam laudat, quae Iulii Honorii Oratoris est. — *Germani minas* cf. I, 361 sq.

49—53.

Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu vrbem, ſoror, hanc cernes! quae ſurgere regna
Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica ſe quantis adtollet gloria rebus!
Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſſasque innecte morandi:
Dum pelago deſaeuit hiems, et aquoſus Orion,
Quaſſataeque rates, dum non tractabile coelum.
His dictis incenſum animum inflammauit amore,
Spemque dedit dubiae menti, ſoluitque pudorem.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exqui-

46 *Hunc* Medic. cum potioribus, nec non ſic Romanus cum aliis Pier. et fragment. Vatic. Et codicum auctoritati putem in talibus eſſe ſtandum, etſi et alterum recte dicitur, vt lib. I, 534. *Huc curſus fuit. Huc* etiam Seruius interpretatur. 47 *Quantam vrbem* pr. Hamb. a m. ſec. et a pr. Leid. 48 *et T.* Doruill. 49 *attollit* vel *adtollit* tres. 50 *deum* plures Pieriani; ſed omnes Burmann. *deos.* 51 *cauſſamque* Hamb. pr. et ed. Iunt. 52 *deſueuit* Exc. Burm. *Orio* Medic. a m. pr. vt *Agamemno, Iaſo*, et ſimilia. 53 *dum non* Heinſ. cum vetuſtioribus, etiam fragm. Vatic. Vulgo *et non.* 54 *impenſe* olim lectum Seruius notat; et ſane fragm. Vatic. *impenſo*^m^. *flammauit* plures Pier. Heinſ. et Burm. cum eodem fragm. Vatic. 55 *mentis* Gud. cum Rom. 56 *a delubra* Leid. pro *ad.* v. Burm.

49—53. *quantis rebus*, opibus, potentia. Mox *deos placare* ac propitios reddere iubet; cauſſam in illis quaere: *quae me inſomnia terrent;* ad expianda ſcilicet inſomniorum omina. *ſacris litatis*, noue hoc dictum, quod Seruius etiam notat, ſed Virgilii exemplo et alii dixere *litare victimas.* — *indulge hoſpitio*, da operam hoſpiti beneuole habendo. — Verſus 52. 53. ad tempeſtatem ſpectare, monitum ſub f. Excurſus II. ad lib. III. *deſaeuit*, [illegible] *aquoſus Orion*, qui imbres et nimbos affert ortu ſuo. Sic *Piſcis aquoſus* Georg. IV, 234. *Orion* bene memoratur, cf. I, 535. dum *rates quaſſatae* (v. I, 551.) et nondum refectae ſunt. dum *non tractabile coelum*, aſperum, procelloſum.

55. *ſoluitque pudorem* male accipitur, quaſi ad impudentiam ſit prolapſa. Sed effecit, quo amori iam minus puderet ſuccumbere. Ad ſqq. ſuper Didonis pietate mox in impietatem verſa multa argutatur *Boſſu* du Poeme *Epique* V, 3. p. 417.

56 — 59. *pacem*, veniam deorum,

Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaeo,
Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.
Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido,
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pinguis spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis; pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

57 *Exposcunt* Ven. ex interpretatione. *bidentis* rescripsit Heinsium codd. et Prisciano, pro *bidentes*. — *mactat* apud Macrob. III, 12. *mactat laetas* ap. Arusian. Messium. *laetas* etiam Menag. pr. *lentas* Goth. pr. 58 *Frugiferae* Romanus et alii Pierii ac Heinsii, cum fragm. Vatic. a pr. m. et nostro Goth. tert. minus bene. cf. Heins. *et P.* alter Hamb. *Phoebo patrique* Ven. 59 *ante alios* Puget. v. ad II, 40. *legalia* Goth. tert. pessime. *vincla iugalia* f [illegible] coniugialia. 61 *fudit* quatuor Burm. cum plerisque Pierian. 62 *Atqui* quatuor Burm. *autque* Exc. Burm. 64 *spumanti* [illegible] prot. *sperantia* fragm. Vatic.

deorum, beneuolentiam, v. 50. — *Legiferae Cereri*, θεσμοφόρῳ. Vitae cultu meliore inuento iura ac leges sunt natae, legitimaque cum his connubia.' Seruauit Seruius ad v. 58. versus Calui: *Et leges sanctas docuit, et cara iugauit Corpora connubiis et magnas condidit vrbes.* Cur *Phoebo* et *Baccho* nunc sacra fiant, tantum coniectando caussa reddi potest; forte tanquam diis Carthagine olim cultis; etsi inter coniugales deos referri solent ex hoc loco; vt nuper factum a Passerio Vas. Etrusc. To. I. p. 40. De Baccho iam lib. I, 734. vidimus. Phoebum, vt Solem, patrium Poenorum numen esse puto, quod idem Saturno assimilabant Romani; Etsi Apollinem etiam Carthagine cultum tradunt. v. Hendereich Carthag. p. 217. cf. h. l. Seruius, qui parum constanter disputat, et Donatus. De Iunone cf. ad lib. I, 15. Accommodauit Deae Coelesti, quod Romani ac Graeci Iunoni suae tribuebant, quae ζυγία et γαμηλία erat. 62—64. incedit ad *pingues aras*, pinguibus victimis, τὰ πίονα μηρία Homeri. — *Instaurat diem donis*, h. e. sacrificiis. proprie *instaurantur sacra*; sed h. l. *dies*, h. e. dies festus, quo sacra erant facta; noua subinde sacra in alterum diem indicuntur. Hinc *diem instaurare* Virgilii exemplo dixit etiam Statius et alii. At locus lib. I, 632. frustra huc vocatur, — *spirantia exta*, palpitantia, vt Seru.

Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? Eſt mollis flamma medullas
Interea, et tacitum viuit ſub pectore volnus.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. Illa fuga ſiluas ſaltusque peragrat
Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.

Nunc

65 *fatûm* coni. Cuning. cf. inf. VIII, 627. *ignotae m.* Witt. *quid vota furorem* Burm. ex Seruio. *ferentem* Rom. 66 *molles* alii. ſed *mollis flamma* Burmannus tuetur. v. ſup. II, 683. 67 *et* deeſt binis. *venit ſub* Hamb. pr. a m. ſec. male. v. Burm. 69 *ferens* tert. Mentel. *confecta* pr. Hamb. pro var. lect. 70 *Creſia* Heinſ. cum melioribus; etiam fragm. Vatic. quippe Κρὴς, Κρήσιος. Vulgo *Creſſia*. — *n. inter frondea* Hamb. ſec. 71 *linquit* multi, iam apud Pierium, item, *volatile telum* ex interpretatione. Sic quoque Goth. tert. a m. pr. 72 *pererrat* Hugen. et pr. Hamb. cum Goth. tert. v. ſup. I, 384. *ſaltus ſiluasque p. Dicteas* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. 73 *Dictaeos* Sprot. *fatalis a* Hamb. pr.

65—67. *vatum* ad extiſpicium v. ſup. refer. *ignarae mentes!* cuiusnam rei? infelicis puta exitus et euentus conſiliorum et amoris Didonis. Commentarii loco ſunt verſus Silii VIII, 100 ſqq. Vt autem omnia haec inter ſe conſtent, nec de amoris medela deos aditos eſſe exiſtimes, vates memineris conſultos eſſe ſuper pace deorum expoſcenda, malis ominibus ſomniorum auerruncandis et mentis curis ac terroribus placandis. cf. Silius ibid. v. 124 ſq. *delubra*, aditus delubrorum ſup. v. 56. Exclamationem hanc ex poëtae perſona iam olim nonnulli reprehenderunt. Quod tamen in epico poeta reprehendi poſſit, non tam illud eſt, ſi ex ſua perſona affectum interponat, quam ſi *de ſua perſona* quicquam intertexat, quippe quae a carmine epico, quod enthuſiasmum ſpirare debet, aliena ſit neceſſe eſt; niſi forte poëtae perſona ad augendam carminis vim et ipſa valere poſſit, aut ille noua Muſae inuocatione animum lectoris aduertat; vt aliquoties etiam in Meſſiade factum videas, v. c. lib. III. pr. —*viuit* pr. de vulnere crudo. Seruius acceptum hoc ait pro *veſcitur*, quod ad vlcus potius ſpectaret.

68 — 73. Egregia perdite amantis comparatio, in qua ornanda recentiores paſſim poëtae laborarunt. Ex Il. λ, 475 ſqq. ductam eſſe volunt, Macrobii

Nunc media Aenean ſecum per moenia ducit,
Sidoniasque oſtentat opes, vrbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, conuiuia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, vbi digreſſi, lumenque obscura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo maeret vacua, ſtratisque relictis
Incubat. Illum abſens abſentem auditque videtque,

75 *que* abeſt a binis. *opis* Gud. a m. pr. 76 *ecfari* Gud. a m. ſec. antique. *affari* Zulich. *in v. receſſit* Menag. alter aberratione et alibi notata v. Burm. 78 *que* abeſt a Doruill. 80 *digreſſum* alt. Mentel. 81 *c. lumina* Menag. pr. 82 Burm. coni. *relicta* vel *r. Excubat.* ſed v. not.

bii forte auctoritate V, 6. Sed Homero poëtam hic nihil debere, iam Cerda monuit. — *agens telis*, agitans, vrgens, ornate, vt alias v. c. Georg. III, 412. *Neſcius*, ſc. non viderat telum vere in ceruam deſcendiſſe; ſed, fruſtra emiſſum credens, reliquerat. v. Burm. Capra forte melius a poëta fuiſſet memorata, quandoquidem ex Solino c. 17. conſtat, *agrum Creticum ſilueſtrium caprarum copioſum fuiſſe, ceruo eguiſſe*. Adde Plin. VIII, 58. I, 83. Excuſanda tamen talia in poëta, etſi non commendanda. Totus locus qui ſequitur ad v. 89. ſuper amoris aeſtu, inter conſummatiſſimos eſt et vnicus, etiam poſt Apollonii inſignem ſententiarum copiam et Valerii Flacci acumen, libro VII. ac poſt innumeras recentiorum poëtarum in hoc argumento contentiones. *Breuitatem* in ſumma rerum copia et *dignitatem* vix quisquam alius eſt aſſequutus, ſi forte affectum mouere et aliis contigit.

75. *Sidonias*, Tyro aduectas, v. I, 363. *vrbem paratam*, egregie, vt non opus eſſet, nouam quaerere per longos errores, vt et Burm. poſt Seru. *conuiuia quaerit*, deſiderii nota ineſt, pro petit, parat.

80—83. De nocte fera agi, qua a conuiuio ſub noctem, *labente die*, inſtructo, ſunt digreſſi, dubitari nequit: hinc et *cadentia ſidera*, occidentia exeunte nocte, v. ad lib. II, 9. Excurſ. Itaque *lumen obscura viciſſim Luna premit*, nec ad viciſſitudinem diei et noctis, nec, cum Burmanno, ad obscurata lunae nitore minora ſidera (cf. Horat. I. Od. 12, 46—48.) referri poteſt, ſed de occaſu lunae

Aut gremio Afcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum fi fallere poffit amorem.
Non coeptae adfurgunt turres; non arma iuuentus
Exercet; portusue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina coelo.

Quam

85 *fi pellere* Goth. fec. *fi vellere* tert. Goth. *poffet* Franc. *amantem* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. *fi f. p. imago* Romanus e gloffa inter lin. 86 *inceptae* Witt. fed in litura. *exfurgunt* Leid. vn. pro var. lect. *arces* Puget. *arua* Zulich. pro var. lect. 87. 88 *Exercent* alii et mox *parat.* Medic. *parent. portusque — pendent — que* etiam nonnulli. *haut prop.* Goth. pr. 89 Trappius et Cuninghamus malebant *aequanda*; fed nil neceffe. Etfi imperfecti muri, tamen iam aequabant coelum.

lunae fub exeuntem noctem accipiendum effe manifeftum fit. Recte is, quisquis inter cetera Seruiana adfcripfit: *an ipfa Luna fuum lumen reprimit, occidens et fe obscurans? — viciffim,* poftquam per totam noctem illuxerat. Decet autem poetam, certum ac defcriptum tempus ponere, pro indefinito, et pro quacunque nocte, quae et illunis et illuftris effe poteft, noctem ferenam nominare. — *ftratisque relictis Incubat* vulgo accipitur, vt *modo* ftrata reliquerit, *modo* repetierit et iis gemebunda incubuerit. Obscuritatis et afperitatis vitio haec breuitas vix careret. Contra *relictis* ab Aenea, accipit Seruius. Burmannus tamen vel *relicta* vel *relictis Excubat* malit legere: neutrum fatis feliciter, nec magis, fi quis *ftratisque relectis* coniectet. Enimuero non iam de Didonis lecto agitur; fed illa, quae antecedunt: *Sola domo moeret vacua* eam per thalamos ac triclinia difcurfitantem indicant; adeoque illa in eo triclinio, quo antea erant coenati, lectum, quo cum Aenea adcubuerat, agnofcit, iterumque ei incubat: quod amantes facere folent, et quod toties amantibus a poetis tribuitur. v. Ouid. Epift. X, 51 fqq. *Saepe torum repeto, qui nos acceperat ambo — Et tua, qua poffum pro te veftigia tango,* Strataque, *quae membris intepuere tuis.* cf. Ep. XV, 149. Itaque illud fubiicitur: *illum abfens abfentem auditque videtque.* cf. Apollon. III, 453 fq.

84. *gremio.* accubantium menfae habitum animo reputa. cf. Burm.

86—89. *arma exercet* exquifitius quam, fe in armis. — et mox *pendent* pro funt, et *minae murorum,* muri alti, quafi altitudine fua minantes, hoc fimpli-

Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Iouis coniux, nec famam obſtare furori;
Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et ſpolia ampla refertis

Tuque

90 *a tali* Reg. et tert. Mentel. *in tali* Gud. *perſentit* aliquot ap. Pier. et ſic ap. Diomed. II. *praeſenſit* Ven. et Witt. v. inf. 297 et 448. 91 *furenti* Hugen. *pudori* pr. Hamb. et Ven. cum Romano, facili lapſu. 92 *alloquitur* alter Menag. 93 *ac ſp.* Wall. *alta* Ven. *feretis* Leid. vn. a m. ſec.

ſimpliciſſimum et vſu poetae frequentatum. ſup. I, 162. *Hinc atque hinc vaſtae rupes geminique* minantur *In coelum ſcopuli.* De eminentiis murorum ac pinnis, ἐπάλξεσιν, acceperunt iam veteres. v. Seru. ſed hoc ſenſu *minae* technicum, adeoque vix poeticum, et ſeriorum quidem ſcriptorum vocabulum fuiſſe videtur. Burm. de initiis operis, quae egregios muros promittebant et minabantur; vix bene — *machina* ſimpl. moles, aedificium: ſic melius puto, quam de tignis ſtatutis et colligatis, quibus inſiſtunt, qui muros conficiunt (nobis *Gerüſte.*)

90 ſqq. Habuit poeta Apollonium Rhod. quem ſequeretur in conſiliis Iunonis et Veneris conferendis. v. lib. III. pr. ſed ſuo argumento ac conſilio praeclare accommodauit ſingula. Iuno tantum abeſſe videt, vt ex tempeſtate commota Troianisque in Africae litora eiectis quicquam ſibi res procedant, vt potius Troianis hoc ipſum hoſpitium ſaluti ſit. Mutatis igitur ex re conſiliis, ſeruatos hos ſe inuita Troianos arcere ſaltem ſtudet ab Italia, idque agit, vt Troiani cum Poenis vna ciuitate iungantur. Hoc ſe effecturam ſperat, Aeneae cum Didone coniugio inito. Approbare hoc conſilium parat Veneri; quae, cum ſatis teneret, fatale eſſe Aeneae, vt in Italia conſidat, diſſimulat tamen et dubitationis tantum loco hunc fatalem rerum ordinem memorat; ceterum rem Iunonis arbitrio permittit, vtque Aeneas cum Didone congrediatur, facile patitur, cum ad ſummam cauſſae nihil inde mali timendum eſſet.

90 — 92. *peſte* cf. I, 712. *famam*, h. e. famae curam; non illam iam malae famae metu reuocari. cf. v. 170.

93 — 98. *ſpolia* ornate pro victoria. *puer*, παῖς, filius, res nota vel ex Horatio. — *numen*, v. var. Lect. 96. *Nec plane ignara ſum veritam te.* cf. I, 671. — *certamine tanto?* v. var. Lect. 100.

Tuque puerque tuus: magnum et memorabile numen,
Vna dolo diuum ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te moenia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem aeternam pactosque Hymenaeos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito,

Dotalis-

94 *numen* ſane habent vetertimi et praeſtantiſſimi Pierii, Heinſii et Burm. qui illud adeo tuentur. Accipiendum: *magnum vero et memorabile erit numen veſtrum*, h. e. vos, dii, ſi circumueneritis duo vnam feminam. Paullo tamen contortius ita dictum videtur; Contra ſollennis formula, *memorabile nomen*, (cf. ſup. II, 583.) et hoc Ge. Fabricius praeferebat, et eſt in aliquot Pierianis et in vno et altero ſcripto Heinſ. et Burm. nonnullisque editis. Exempla iam Burm. congeſſit in alium vſum. Ouid. Met. X, 608. *ſeu vincar, habebis Hippomene victo magnum et memorabile nomen*; praeferremque adeo ſine haeſitatione, niſi *Bacchi memorabile Thebis Numen erat* apud eundem Met. IV, 416. occurreret. *venerabile nomen* Hugen. *mirabile nomen* Leid. vn. 95 *ſi f. capta* Leid. quod egregie *dolo* conuenit. ſed v. Burm. *eſt* deeſt tribus. 96 *te numina noſtra* Zulich. a m. pr. Hamb. pr. 97 *Suſpectasque* Ven. male. 98 *erat* Medic. a m. pr. v. Burm. ad Lucan. IX, 706. *quo nunc certamine tanto*, mirus codicum conſenſus in lectione vitioſa. Etſi enim bene ſupplere poſſis *vteris?* vel *opus eſt?* tamen ea forma eſſet proſaica, et perpetuus loquendi vſus elegantior fert *quo nunc certamina tanta?* Lapſus quoque librariorum manifeſtus fit ex antec. *quo*, h. e. quorſum, quod pro ſexto caſu acceperant; itaque emendarunt ita iam Heinſ. Marklandus poſt Harium et Burmannus. Inter Seruianas interpretationes etiam eſt, *quo nunc certamen tantum*, et in Reg. gloſſa, *habere*, vt hoc aliquando in codd. fuiſſe vel hinc colligere poſſis. — *et quo* Witt. Reg. *discrimine tanto* Parrhaſ. 99 *que* abeſt a tribus. 100 *quod tota* tres alii cum Goth. pr. 102 *ergo hunc* duo. *populum hunc ergo* duo alii.

100. v. ſup. I, 675 ſqq.

102. *paribus auſpiciis*, bene Seru. *aequali poteſtate*. Non enim nunc nuptiarum auſpicia intelligenda, ſed a comitiis petitum et ab imperio militari; Nunc par et aequale tutelae ius Veneri et Iunoni in Tyrios et Troianos fore.

103. 104. Magno cum ſpiritu ac faſtidio connubium Didonis et Aeneae expreſſit Iuno: *liceat*

Didonem

Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas auerteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter vnam
Eſſe velit Tyriis vrbem Troiaque profectis,
Misceriue probet populos, aut foedera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: ſequar. Tum ſic excepit regia Iuno:

Mecum

104 *Dotales Tyriosque tuae* Witt. 105 *ſ. voce* Vratisl. et Hugen. 106 *auerteret* vetuſtiores ſatis conſtanter; et is poëtarum vſus loquendi. alii Pierii et Heinſ. *aduerteret*. cf. Burm. Praetulit alteram lectionem iam Seruius. — *Libycis oris* pr. Rottend. a m. ſec. et Zulich. 107 *aggreſſa* Sprot. et alter Hamburg. 108 *Abnegat* Ven. 109 *fatum* tres Burm. a m. pr. *pactum* malebat Vonk. Lect. Lat. p. 152. ſed *factum*, vbi hoc factum, effectum fuerit, quod vis. 110 *factis* Gud. a m. pr. 112 *Miscerique* tres Burm. *iubet* p. aliquot Pier. male. *foedere iungi* Ven. et Franc. ſed alterum videtur doctius. 113 *mollire* Leid. vn. pro var. lect. τῦ *tentare.* 114 *Perge modo* Witt. ſed in marg. al. *ſequar*.

Didonem ſeruire, in poteſtatem venire, nubere, *marito Phrygio*, externo et exſuli; de Phrygum contemtu ex gentis mollitie nunc nolim cogitari; et liceat eam *permittere dotales*, in dotem afferre, *Tyrios*, Carthaginis regnum, *dextrae tuae*, tibi tanquam ſocrui a nuru. Seruius omnia ad coëmtionem refert, qua Dido in mariti Phrygii poteſtatem quaſi emtione per aes et libram veniret; ſed in altero verſu rem parum expedit.

105—7. *ſimulata mente*, δολοφρονέουσαν, vt Homerus aliquoties. — *auerteret* ſignantius quam transferret ad Libyam et Carthaginem — *ingreſſa* ſimpl. orationem. Seruius hanc vocem inſidiarum ſignificationem habere vult. Etiam ſic mox *excepit*.

109. *Si modo — factum fortuna ſequatur*, ſi modo, facto hoc quod vis, euentus optatus ſequetur, ἐὰν παραδραμεῖται vel συνδραμεῖται ἡ τύχη, adeoque ſi res ipſa votis tuis reſpondebit.

110 — 13. *Sed incerta ſum ſuper fatis*, dubito, an I. — Cum ceteris comparare ſolent Il. ξ, 211 ſqq.

115. *Me-*

Mecum erit iſte labor. Nunc qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, aduerte, docebo.
Venatum Aeneas vnaque miſerrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem conmixta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, ſaltusque indagine cingunt,
Deſuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido dux et Troianus eamdem
Deuenient. Adero, et, tua ſi mihi certa voluntas,

Connubio

115 *ille* vn. Leid. 116 *Confieri* in Rom. et Longob. Pierii et quatuor Heinſii, qui copioſe illuſtrat; reliqui fere corrupte *Quod fieri, Quo fieri, Hoc f. Quid f. An f.* forte quod ſcriptum erat *Cōfieri.* Medic. a m. pr. *Quod f.* et a ſec. *Comf.* Sprot. et pro diu. lect. Rottend. pr. *Conferri,* Gud. *Quod f.* in litura. Ed. Ven. *An f. valeat.* Goth. ſec. *Conpleri.* 118 *parent* Leid. *primus* Medic. et emendatum *primum*; etiam Rom. *primus.* Doruill. *primos vbi.* 119 *intexerit* Goth. ſec. 120 *Hic ego* margo Naſcimb. *ingentem* Zulich. a m. pr. *cum mixta* Wall. *permixta* Ven. 121 *ſiluasque* Witt. In Goth. ſec. hic verſus poſt ſequentem eſt collocatus. 122 *mouebo* Gud. et duo alii ex interpr. 123 *Defugient* Sprot. *Dum fugient* Hugen. 125 *Deueniunt* Sprot. *ſit mihi* Hamburg. alter; ſollemni errore.

115. *Mecum erit iſte labor.* Burm. laudat Silium VIII, 330. *Mecum erit haec prorſus pietas.* puto, pro apud me erit, mihi incumbet, curae erit. Mox *miſerrima* Dido, quoniam in magno amore proprie dicitur *miſerum.*

120. Ergo habemus et hic Iunonem κεραυνοβόλον. cf. ſup. I, 42. de Minerua.

121. *alas* iam Seruius de equitibus accipiebat, quem ſequuntur alii viri docti, vt illi *trepident*, feſtinent. De illis, qui indaginem conſtituunt, aut qui ſiluas agitant, vt feras excutiant, alii. v. Burm. Mihi ſemper placuit illa ratio, vt *alae* de pinnis in formidine acciperentur; *hae trepidant*, motu tremulo, *ſaltusque indagine* et plagis *cingunt.* Silii auctoritatem huic interpretationi laudari poſſe puto lib. II, 419, vbi h. l. reſpicit: *it clamor ad auras Latratusque canum, ſubitoque exterrita nimbo Occultant alae venantum corpora ſiluis* h. e. venantes latebant poſt alas indaginum.

128.

Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non aduerſata petenti
Adnuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora relinquit.
It portis iubare exorto delecta iuuentus.
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exſpectant: oſtroque inſignis et auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante cateruа,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Cui

127 *auerſata* olim lectum, teſtante Seruio. et ſic Romanus. 129 *Occaſum i.* Hamb. pr. — *fulgens Aurora* Oudart. ſimilem diuerſitatem apud Ouid. II. Faſt. 500. notat Burm. — *relinquit* Heinſ. praetulit e Medic. et Sprot. et Pierianis nonnullis, quibus adde Romanum. Et ſequitur *It.* 130 *iubare excito* Hamb. alter. *dilecta i.* tres Burm. *turbata i.* Excerpta Burm. 131 *et lato* Cariſ. I. Inſt. Gramm. 132 *Maſſylii, Maſilii, Meſſali, Maſſali, Maſſili*, varie corrumpitur vox in codd. 133 *in thalamo* Goth. ſec. *in limine* Montalb. 135 *Stant* Zulich. *et fr.* Witt. ac Nonius in *ferus.* — *mordet* alter Hamb. 137 *in picto* ſec. Moret.

128. Venus riſit inſidioſa Iunonis oratione, quum ſcilicet eius conſilia euentum non habitura eſſe bene noſſet. v. ad v. 90. *dolis repertis* Seruius compertis vel deprehenſis interpretatur, idque Burm. ſequitur; malim tamen *dolos repertos*, excogitatos a Iunone, inuentos, intelligere, *vt conſilia reperta* et ſimilia. Et ſic ſup. II. 164. *ſcelerum inuentor Vlixes. riſit dolos r.* fuiſſet vulgaris ratio.

129. Homericum Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἀπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων Ὤρνυτο paſſim obuium.

130—32. cf. Gratii Cyneg. 223 et Intpp. *iubare* h. l. ſolis. Nimis ſubtiliter Seruius de lucifero. — *Maſſyli* h. l. ſimpl. de Afris. *odora canum vis*, nota forma Homerica βίη Πριάμοιο; proprie canes robuſti. *fida canum vis* iam Lucretius praeiuerat. cf. Weſſeling. Obſſ. II, 14. *odorus* noue, qui odorem ſequitur, ſagax.

133. *cunctantem*, bene Seru. morabatur ſtudio placendi. Sed hanc elegantiam Homerus non eſſet ſectatus.

137—39. Chlamyde eſt induta purpurea, cuius oras ambit limbus acu vel radio pictus et variegatus. cf. inf. V, 259.

criſtes

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream fubnectit fibula veftem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus,
Incedunt. Ipfe ante alios pulcherrimus omnis
Infert fe focium Aeneas, atque agmina iungit.
Qualis, vbi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deferit; ac Delum maternam inuifit Apollo,
Inftauratque choros: mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrfi:
Ipfe iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela fonant humeris. Haud illo fegnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poftquam altos ventum in montis, atque inuia luftra.

Ecce

138 *ex humero* multi codd. fed meliores et Virgiliana ratio defendunt alterum *ex auro*. Sic Rom. et alii ap. Pier. quem vide, et Medic. et alii Heinfiani. — *nodantur et auro* Sprot. ex interpolatione. v. not. 140 *Tyrii c.* Rom. et nonnulli Pierii; forte ex v. 162. *et pulcher Iulus* Sprot. et pro var. lect. pr. Hamb. fed *laetus* accommodatius h. l. vt bene Burm. obferuat. 144 *Delon* alii. fed Virgilius enuntiationes latinas in his amat, vt Heinf. docuit. 145 *Inftaurantque* Leid. vn. ita res transferretur ad *Cretes et Dr.* — *Inftruxitque* Hugen. *que* poft *mixti* deeft alteri Menag. 146 *Curetes Dryopesque* pr. Hamb. memorabilis lectio; nifi quod ab interpolatore effe poteft, qui metrum laborare putabat. *Curetesque Driopesque* Regius. *Cretes Dr.* alii. *Agatirfi* fcribunt fere librarii. 147 *Inde* Exc. Burm. a pr. m. 148 *Fronte* Medic. et Menag. pr. *fluentes crines* Parrh. *fugiens* Exc. Burm. a pr. m. *cingens* pr. Moret. *furgens aut* Goth. fec. 150 *emicat* pr. Hamb. pro var. lect. *auro* Leid. et Ven. 151 *i. faxa* Parrh.

crines nodantur in aurum doctius quam *auro*, aurea fafcia, vel vt Seru. aureo retiolo, quod colligit comas, quae Graecis κρωβύλη (vfitatius κρώβυλος) dicitur.

141 — 42. *pulcherrimus*, Veneris munere puta. lib. I, 589 fqq. *agmina iungit*, Troianorum cum Tyriis. cf. inf. XI, 145. v. Burm.

143 — 49. v. Excurf. II. ad hos verff.

149 — 50. Duplex igitur comparationis momentum et concitatioris inceffus et pulchritudinis.

151 — 55. In v. 152. 53. poteft Homerus obuerfatus effe Il. δ, 106 — 8. *deiectae* h. l. quae fe deiecerant, quae defilierant. — Ceruos alia parte

ex

Ecce ferae, ſaxi deiectae vertice, caprae
Decurrere iugis: alia de parte patentis
Transmittunt curſu campos atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montisque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: iamque hos curſu, iam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure coelum
Incipit. Inſequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, et Troiana iuuentus,

Darda-

152 *a vertice* Goth. tert. 153 *de rupe* Hugen. 154 *Transmutant* Zulich. *campos curſu* Menag. ſec. 159 *discedere* Sprot. 160 *fulmine* a pr. m. Wall. *turbari m.* Goth. ſec. 161 *comitata g.* aliquot Pier. male. *nimbis* Ven. 162 *At T.* pr. Hamb.

ex montibus decurrentes per campos agminatim fugere ait. De ceruis in Africa cf. ſup. I, 184.

156—59. Iuuenilem exſultationem facile quisque ſentit. Sed ſimul expendendus verborum dilectus — quam contemtim, *pecora inertia!* Importunum eſt, illud in memoriam reuocare, quod Aſcanius Paphum a Venere auectus erat lib. I, 691 ſqq. neque nunc eum rediiſſe poetae erat monendum, in re, quae miniſterio diuino non amplius indigebat. cf. Burm.

160 ſqq. In copia et ornatu breuitatem et vim agnoſce. *Tecta* omnino loca, quibus tegantur, arbores, cauernae etc. vt Cerda. Concubitum ipſum ſileri quis miretur, aut poëtae pudorem in eo multis verbis praedicet? quaſi vero in epico carmine conſuetudinis cum muliere deſcriptio accurata dari debuerit. Quod in ceteris honeſtati ſtudet poëta, ad temporum magis quam ad poëtae indolem referendum videtur, diuerſum ſcilicet ab Homerico aeuo. Quod denique honeſto nuptiarum ac coniugii nomine furtum hoc amantum praetendit, id ad ſeruandam perſonae dignitatem in Aenea et Didone pertinet. Putant Intpp. Calypſus ſpeluncam Virgilio obuerſatam. Quod v. 165. ſub ingreſſum ſpeluncae non *pius Aeneas*, ſed *dux Troianus* adpellatur, eximio poetae iudicio factum, Steelius poſt Addiſonum obſeruaſſe fertur; nimis argute vtique. Nam epicis poëtis talia pro ſimplici et proprio ſunt nomine; quippe quae tantum ad ornatum et varietatem valere debent.

 166

Dardaniusque nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiere. Ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eamdem
Deueniunt. Prima et Tellus et pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius aether
Connubiis: summoque vlularunt vertice Nymphae.
Ille dies primus leti primusque malorum
Caussa fuit. Neque enim specie famaue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat: hoc praetexit nomine culpam.
Extemplo Libyae magnas it Fama per vrbis:

Fama

164 *Testa* pr. Motet. an *tesqua* rogat Burm. 166 *et* ante *Tellus* a multis abest; itaque eleganter coni. Heins. *Primae Tellus et p. I.* 167 *Dat* Franc. Goth. pr. *ignis* Exc. Burm. 168 *Connubiis* Heins. e melioribus post Pierium, assentiente poëtarum vsu; alii *Connubii.* Rottend. *Coniugii* a m. pr. *Conubio* vn. Pier. 169 *laborum* pro diu. lect. pr. Rottend. et pr. Hamb. et sic Iul. Philarg. ad II. Georg. 168. Verum potest illa lectio ex Aen. VII, 481. huc reuocata videri. 170 *famaque* duo. *fama speme* Goth. tert. *moretur*, Sprot. *moratur* Doruill. 172 *protexit* tres Burm. male. 173 *Libyes* aliquot Pier. et ed. Ven. *fit* Goth. sec. *magna fit* Gud. cum trinis aliis Burm.

166—68. Mala nuptiarum omina enarrare debet poëta et videtur: motum terrae, aëris fragorem vento concitati, fulmina et per montium iuga auditos clamores vel vlulatus, quae omnia, cum tempestate et procella magna interdum coniuncta, praeclare ad deas pronubas, Tellurem et Iunonem, et ad Nymphas, tanquam carmen nuptiale canentes, referuntur. cf. Ouid. Epist. VII, 95. 96. *Prima* malim pro *primum* accipere; argutari videtur Burm. Ad vlulatum Nympharum cf. Apollon. III, 1217. Tellus inter deas nuptiarum auspices, ex disciplina Etrusca. v. Seru. ad h. l. et Passer. Vas. Etrusc. To. I, p. 4. nec mirum, si Tellurem genetricem et altricem omnium rerum cogites. cf. Orphicos Hymnos XXV.

169. dies ἀρχέκακος Homerico voc. Il. ε, 63. Mox *species*, pro decoro positum videtur. Non iam dedecoris vel infamiae metu mouetur.

171. 172. Nec iam clam exercet, non iam celat amorem. *praetexit culpam nomine* exquisitius quam vulgare *nomen culpae*, obtendere, ad excusationem. v. inf. 500.

Vid. Excurs. ad v. 173 et seqq.

173—188. Nobilissimus de

Fama

Fama malum, quo non aliud velocius vllum:
Mobilitate viget, viresque adquirit eundo;
Parua metu primo; mox sese adtollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, vt perhibent, Coeo Enceladoque sororem
Progenuit, pedibus celerem, et pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore
Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu, [plumae,

174 *qua non* Romanus et Medic. adeoque libri vetustissimi; acc. Rottend. pr. a m. pr. et sic Gudianum habere in Cortii Exc. notatum video. Etiam Seruius ita legi testatur. Nec tamen Heins. recipere ausus, etsi impense placeret. — *violentius vllum* Hamburg. sec. 175 *adquirit* ex antiqua scriptura post Pier. emendauit Heins. Vulgo *acquirit*. Gud. a m. sec. *anquirit*. 177 *Ingrediturque solum* Macrob. V. Sat. 13. at c. 3. vulgata lectio. cf. inf. X, 763. 178 *inritata* Heins. e Medic. et aliis scripsit. *iritata* volebat Pier. pro vulg. *irritata*. cf. Burm. 179 *Caeo* al. male. Nam Κοῖος. cf. ad Georg. I, 279. *Ceo Celeoque* Exc. Burm. *Anceludoque* Menag. pr. vt al. *Enchelado*. *sorores* Parrh. *sorore* tert. Mentel. 181 *quod* Rom. Mentel. pr. *sunt quot* Hugen. *pectore* Oudart. et Wall. 182 *Peruigiles s.* pr. Hamb. *subsunt* Franc. Parrh. et plerique Pier. *subeunt* Ven. Wall. cum Goth. tert. *oculos subtus* Schol. Lucani lib. I, 472. *oculis subsunt* ed. Ven. *mirabile visu* Exc. Burm. a m. pr. sed aliunde repetitum.

Fama locus. In nonnullis Homericam Eridem ante oculos habuit Il. δ, 440—43. forte cum Cerere Callimachi H. in Cer. 59. ex eadem Eride adumbrata, inprimis in versibus 176, 177. *mox sese attollit* etc. Virgilium aemulatus est Ouid. XII Met. 39 sqq. et felicius Statius Theb. III, 426 sqq. vbi illa in comitatu Martis. Valer. Fl. II, 116 sq. et Ouidium et Virgilium expressit.

173. Odyss. ω, 412. Ὄσσα δ' ἄρ' ἄγγελος ὦκα κατὰ πτόλιν ᾤχετο πάντη.

175. ornate pro, mobilis, celeris, est. Verba ex Lucretio petita VI, 340.

176. Primum *parua metu*, metuens scilicet redargui, vt bene Cerda, cohibet se, *quod initio cautius loquatur*. — Seru. mox sumta licentia altius exsurgit.

178 — 180. Genealogia antiqua, Hesiodeae similis. Coeum Terra ex Coelo, v. Theog. 133. 134. vel ex Tartaro peperit. cf. Hygin. praefat. ibique Munker. Propter corporis magnitudinem Gigantum familiae facile eam adnumerare potuit. —

Tot linguae, totidem ora fonant, tot fubrigit auris.
Nocte volat coeli medio terraeque, per vmbram
Stridens, nec dulci declinat lumina fomno.
Luce fedet cuftos aut fummi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat vrbis;
Tam ficti prauique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos fermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat:
Veniffe Aenean, Troiano a fanguine cretum,
Cui fe pulchra viro dignetur iungere Dido:
Nunc hiemem inter fe luxu, quam longa, fouere
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Haec paffim dea foeda virum diffundit in ora.
Protinus ad regem curfus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Hammone fatus, rapta Garamantide Nympha,
Templa

183 *ore* alter Menag. *auras* Gud. a m. pr. 184 *in medio* Goth. tert. *per vmbras* aliquot Pier. et Burm. 185 *ftridet* oblongus Vatic. Pierii et fec. Rottend. — *declinant* Leid. vt int. *fe.* — *limina* multi ap. Pier. et Burm. *lumine* pr. Moret. *coelo* alter Hamb. a m. pr. 186 *Et nec* pro *Luce* Goth. fec. *fummo* Hugen. et tert. Mentel. a m. pr. *vertice* pr. Hamb. pro var. lect. 188 *paruique* Goth. pr. 189 *dum, cum, tunc* in libb. 191 *a* deeft Medic. et pluribus aliis vt et alibi. v. ad I, 19. cf. Burm. 192 *munere D.* Menag. pr. 195 *diffudit* aliquot Pier. et Burm. 196 *curfu detorquet* Gud. a m. pr. fc. *fe*, non male, inquit Heinf. Sed cf. Burm. *Iarban* Heinf. e Medic. et aliis; vulgo *Iarbam*, etiam *Hiarbam*, *Hiarban*, *Hiarba*.
198 *Ammone* duo Goth. puto et alii. *Agaramantide* Doruill.

ira deorum, irata diis propter Titanas in Tartarum coniectos.

183. ornate pro, tot ora ei funt et aures.

193. *hiemem* v. Exc. ad lib. III. de annis errorr. Aen. *quam longa*, vt Graeci h. e. hiemem totam, cf. inf. VIII, 86. et faepe al. *hiemem fouere* exquifite, hiemale tempus luxui dare, vt bene Pompon. Proprie fouentur amores per hiemem.

194. *Regnorum*, Carthaginis illa, hic Italiae. *turpi c.* inhonefto amore. v. Seru. Mox *adgerat iras* exquifite pro auget.

198 — 202. Iarbas itaque Ioui Ammoni patri nouas in his terris Numidicis religiones et facra inftituerat. Nam oraculum Iouis Ammonis in Marmarica huc referri non debebat; fed ad eius exemplum Iarbas in Numidicas fupra Carthaginem

Templa Ioui centum latis inmania regnis,
Centum aras posuit, vigilemque sacrauerat ignem,
Excubias diuum aeternas, pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
Isque amens animi, et rumore adcensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina diuom,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis:
Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis

199 *Iouis* Montalb. et Wall. 201 *Excubiasque deum* aliquot ap. Pier. *externas* Hugen. — *pecurumque* Leid. 203 *incensus* Exc. Burm. *amore* Gud. a m. pr. 204 *munera* olim lectum Seruio teste. 205 *sopinis* scrib. in binis ap. Burm. 206 *Iuppiter* mss. et viri docti. Antiquiorem tamen scripturam vna *p* fuisse non dubito; nam, vt scriptura pronuntiationem metri respectu in his sequeretur, serius factum. *Maurisia* al. ap. Pier.

ginem oras putandus est noua sacra inuexisse. cf. 206. 207. Potuit Virgilius Graecum aliquem, forte Alexandrinum, poetam sequi; nam multa in his olim super Libya fabulose tradita esse debuere, vti ex Apollonio Rhodio eiusque Schol. intelligere in promtu est. Et Cyrenaeorum domesticum aliquod fuit mythologiae systema. — *Garamantis Nympha* simpl. pro Libyca. cf. ad Ecl. VIII, 44. *rapta* v. sup. ad I, 28. — *posuit et sacrauerat* pro posuerat; sed v. Seru. ad h. l. — *centum* vt I, 416. — *vigilem ignem*, *Excubias diuum aeternas*, egregie de igni perenni, ad quem alendum sacerdoti peruigilandum et excubandum est. Ignis hic aeternus ex Iouis Ammonis religione petitus putandus. nota illa ex miraculo ap. Plutarch. de Orac. defect. p. 410. B. Ceterum Callimachum ante oculos habuisse videri potest in Apoll. v. 80 sqq. vt etiam ad illum locum monitum. — *et v. f. limina sertis* simpl. ad religionem ornandi templorum fores corollis referendum.

206 — 210. Tales preces saepius occurrunt; primo loco Il. *a*, 446 sq. et al. sed quod tam impiam vecordiam Iarbae tribuit, hoc calidissimis et ferocissimis Afrorum ingeniis adcommodate fecisse videtur. Vide modo Herodot. IV, 173. et 184. — *Maurusia gens*, Mauri, vel Mauretani, quibus h. l. Iarbas imperare traditur, apud Iustinum XVIII, 6. *Maxitani* sunt, iidem forte, qui *Mazyes* vel *Maxyes*, Nomadum genus, siue improprie Mauri a poëta dicti, (inf. 320. *Nomades.*) siue vt illi ab initio illas terras tenue-

Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Adſpicis haec? An te, genitor, quum fulmina torques,
Nequidquam horremus? caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miſcent?
Femina, quae noſtris errans in finibus vrbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiuiro comitatu,

Maeonia

207 *choris* Leid. *odorem* Doruill. *amorem* alter Hamb. perperam. *Honor* de libatione in deorum honorem facta, frequens ap. poëtas. 208 *Reſpicis h.* Franc. *Aſpicis hoc* Doruill. — *haec genitor, an cum tua* Venet. *an nae* vel *ne* mſſ. Pier. *torquens* Medic. et Leid. 209 *oremus* Doruill. 210 *immania m.* Doruill. 212 *Exiguum* Medic. a m pr. *poſuit pretio* pr. Hamb. 213 *Cui leges dedimusque loci* Leid. et Hugen. *locis* Wall. 214 *Depulit* Leid. pro var. lect. ſed alterum voc. p.oprium. v. Burm. *at* Steph. *et* codd. Seruii. *Aeneam* aliquot, hinc Pa:rhaſ. *Aeneam in ſua regna r.* 215 *At nunc* Hamb. pr. male. v. Burm.

tenuerint, quas temporum ſucceſſu Numidae occuparunt; quamquam et hi origine Mauri eſſe potuere. Nam Numidarum nomen non tam ſtirpem quam vitae genus deſignat, pluribus diuerſae ſtirpis populis commune. — *libationem* epulis factis (v. I, 728.) omnino pro cultu ſacro ac religione dixit, vt poeta — *toris pictis* v. ſup. I, 708. vbi tamen melius locum ſuum tueri videntur quam inter Mauros. — *Adſpicis haec?* formulam illuſtrant ex Il. ν, 448. et ex Euripide. v. Guell. — *caeci ignes* h. l. plus quam occulti, inuiſi; ſed, vel qui vani, inanes ſunt, vel qui temere et fortuito feruntur, quaſi caeco impetu. Male Seru. et al. — *miſcent*, h. l. turbant, animos, vt et alibi.

211. v. lib. I, 365 ſqq. 212. 214. *litus arandum* Argutantur intpp. Eſt litoralis plaga et ager in terra mari vicina. — *loci leges dedimus*, h. e. locum poſſidendum; ita malim, quam locum ſub certa lege. *dominum*, non maritum, vt alibi ſaepe, ſed participem regni, immo ſolum regem et dominum interpretatur Burm.

215 — 18. *Paris ille;* doctius forte quam pro Iarbae Mauri perſona; mollis ille Troianus, qualis Paris apud Homer. Il. γ, 391 ſq. aut potius h. l. quatenus Aeneas, vt alter Paris, alii quaſi pactam coniugem eripuit. Sic et Seru. —

ſemiuiro

Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. Nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit
Regia, et oblitos famae melioris amantis.

216 *M. m. barba* Nonius in *subnixus. Moeonia* male vulgo scribitur. 217 *Subnexus* Leid. vn. et sic iam Geuart. et Salmas. maluerant. Adde Ruaeum, Cuninghamum. Pugnant contra Heins. h. l. et Gronou. Diatr. in Stat. c. 54. *Subnexus* in Statio etiam Marklandus probabat, Silu. V. 3, 115. et multa pro hac lectione afferri possunt. cf. inf. X, 137 et 138. aliaque loca in Indice. Potest tamen *Subnixus* exquisitius dictum videri. v. Not. — *raptu* ms. Georg. Fabric. et pr. Rottend. a m. sec. Certe *raptum* hoc sensu accipiendum. *rapta* Zulich. id est, stuprata. cf. Burm. 218 *flammam* coni. Voss. sed v. Burm. *mouemus* pr. Hamb. 219 Hic versus deerat alteri Menag. et poterat, Burmanno iudice, abesse; sed tuetur eum Macrob. III. Sat. 2. et inf. VI, 124. idem fere versus. — *aramque* Witt. et ed. Ven. cum Goth. sec. 220 *audit* Franc. vt inf. 672. — *vultusque* pr. Hamb. pro var. Lect. — *ad deuia* sec. Hamb. 221 *ouantes* Leid.

semiuiro c. cf. inf. IX, 617. *Maeonia — Subnixus* respicit Phrygiam mitram, h. e. *pileum incuruum*, vt Seru. habet, *de quo pendebat etiam buccarum tegimen*, binis vel ternis fimbriis seu fasciis descendentibus quae subter mentum colligari solebant; adeoque *subnixus*, mento ac crine subnixo mitra; scilicet mitra suppositum, subligatum habens *mentum crinemque madentem* vnguentis. *redimicula* sunt inf. IX, 616. Res in veteribus monumentis satis obuia et notata a Winkelm. (*Gesch. d. Kunst* p. 308.) Monum. ant. ined. p. 155. et a Raspio V. Cl. in descriptione Musei Walmodiani (*Neue Biblioth. d. sch. Wiss.* IV. T. I. P. p. 218 sq.) — *Maeoniam* pro Phrygia dixit, vt poëta, a vicina gente. Nam proprie Maeones diuersi a Phrygibus. *rapto potitur*, grauiter pro stupro fruitur, vt Seru. *famamque fouemus inanem*, opinionem de potentia dei. Haec multo magis inuidiosa in religione noua, nuper demum inducta, vide v. 198 sq. Fundus in nobiliss. loco Hecubae Euripideae v. 488 sqq. Ὦ Ζεῦ, τί λέξω; πότερα σ' ἀνθρώπους ὁρᾶν etc.

219 — 221. *aras tenentem*, ex ritu precantum. — *oblitos famae melioris amantes*, egregie dictum, et ad sensum animi praeclare. cf. sup. 170.

222 sqq.

Tum ſic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis:
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatisque datas non reſpicit vrbis,
Adloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui grauidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.

Si

222 *Tum* Heinſ. e codd. poſt Pier. alii *Tunc.* — *cui talia* ſec. Moret. 223 *Zephyros, elabere* Franc. *pinnis* Medic. et Gud. 225 *datis* pr. Rottend. vide lib. I, 382. porro *perſpicit*, *proſpicit*, *aſpicit* paſſim in codd. Pier. Heinſ. et Burm. et noſtris. cf. mox v. 236. 226 *refer* alter Hamb. — *mea iuſſa* Ven. *mandata* cdd. aliquot vulgg. 227 *genetrix nobis* Wall. Goth. ſec. 229 *bellisque* Parrh. *furentem* Wall. 230 deeſt *a* in multis Pier. et Heinſ. v. ſup. v. 191. *ab ſ.* Nonius. cf. Heinſ.

222 ſqq. Ex Odyſſ. ε, 28 ſqq. 43 ſqq. vbi Mercurius ad Calypſo mittitur, vt Vlyſſem illa dimittat, (non ex Il. ω, 333 ſqq.) haec expreſſa, iam ab aliis notatum. Non tamen ibi copioſa illa Mercurii ad iter ſe accingentis deſcriptio aeque diſplicet, vti ea, quam Virgilius ſubiungit v. 238 ſqq. forte, quoniam hic maiore cum feſtinatione omnia aguntur atque adeo omnis mora interpoſita legenti grauis eſt et moleſta.

223. *voca Zephyros.* Vt *venti vocantur*, naui parata velisque expanſis, (v. ſup. III, 253. V, 211. VIII, 707. cf. ad Georg. III, 193.) ſic h. l. *Zephyri* (omnino pro ventis) pennis ſiue alis aptatis pedibus. cf. inf. v. 339. Heinſius et hic exponit, *prouoca.*

225. *fatisque datas* (v. I, 382. et al. pro monſtratas) *vrbes.* v. I, 258. inf. v. 234. *Romanas arces* vt II Georg. 172.

227 — 31. Summa δεινότης horum verſuum, inprimis 229 ſqq. *bis*, ſemel a Diomede Venus ipſa, Il. ε, 311 ſqq. tum ab Achille Neptuni opera Il. υ, 291 ſqq. Alii ad Veneris in ipſo Troiae excidio monitum referunt ſup. II, 589 ſqq. et 632. *promiſit* — *vindicat* quandoquidem haec tempora aliquid commune habent; cf. Seru. h. l. — *grauidam imperiis Italiam*, quae multos imperatores eſt paritura, explicat Seru. probante Cerda et ipſo Burmanno. Tenue

tamen

Si nulla adcendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas inuidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, et Lauinia reſpicit arua?
Nauiget. Haec ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. Ille patris magni parere parabat

232 *Quod ſi nulla monet* Witt. ex v. 272. 233 *ille* Wall. *ſua* deeſt Doruill. *ſuum* Aruſian. Meſſ. ſed mendoſe. — *laborum* Medic. a m. pr. et Gud. et v. 273. Parrhaſ. *dolorem* Goth. tert. 234 *indicet arces* — Goth. tert. 235 *in* abeſt in nonnullis. v. Burm. in tert. Goth. expunctum a m. ſec. 236 *Haec pr.* Goth. ſec. *conſpicit* Hugen. vide ad v. 225. — *Lauinaque* Sprot. et Exc. Burm. v. ad I, 2. *et* pro *nec.* v. Burm. ad Ouid. Met. III, 492. 237 *hoc ſumma eſt* emendabat Heumannus, docte quidem, ſed fruſtra. v. Burm. idem, *hic noſtri nuntius eſto* vt ab alia manu adiecta recidebat, aduerſante et hic Burmanno. Sed neuter videt, *nuntium* h. l. eſſe non narrantem, ſed id quod nuntiatur. — *haec ſummaque* Doruill. — *heic* Commelin. *hinc n.* Oudart. et Zulich. 238 *volebat* ſec. Moret. v. inf. 390.

tamen hoc, etſi verum. cf. II Georg. 169 ſq. Melius alii *populum late regem* lib. I, 21. huc vocant; ſed verba non expediunt. Scilicet poëtice *imperiis* dictum pro *imperio*, quo terrarum orbem complexura erat Roma. Non tamen video, quidni Auſonii exemplo Epigr. V. intelligas Italiam, quae multos potentes et late imperantes populos protulit. — *proderet*, protenderet, propagaret, vt bene Seru.

232—237. Omnia cum dignitate efferuntur. *Si nulla*, ſi non — nec ipſe labores ſuscipere vult pro ſua laude ac gloria. Burmanni ratio, vt *ſuper* ſit, inſuper, admodum dura eſt. *inuidet*, cf. inf. 264. 274. 355. *prolem Auſoniam*, cf. 230. inf. 274. 275. VI, 756.

238 ſqq. Ex Il. ω, 339 ſqq. vbi Mercurius ad Priamum, et Odyſſ. ε, 43 ſqq. vbi ad Calypſo mittitur, haec adumbrata eſſe, iam ante monitum. Adde Odyſſ. ω, pr. Virgilium ſequuti ſunt alii, vt Statius, I. Theb. 303 ſqq. Ouidius etc. Sed claſſicus de Mercurii officiis locus hic — *euocat* v. c. Proteſilaum. v. Hygin. f. 103. cf. Orphic. Hymn. 56. Aeſchylus Perſ. 642 ſqq. — *mittit*, ducit, Gr. τὰς ψυχὰς πέμπει, ψυχόπομπος. — *lumina morte reſignat.* Quis verbi ſenſus ſit, dubitatur. Excuſſis tamen omnibus rationibus, nihil eſt, quod magis ferri poſſit, quam Seruiana ratio, primo

Imperio: et primum pedibus talaria nectit
Aurea: quae ſublimem alis, ſiue aequora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. Hac animas ille euocat Orco
Pallentis; alias ſub Tartara triſtia mittit;
Dat ſomnos adimitque, et lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida tranat
Nubila: iamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum adſidue cui nubibus atris
Piniferum caput, et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento

Praeci-

239 *et* abeſt ab Hamb. ſec. *primo* Goth. tert. *Imperiis, primum* Hamb. pr. Leid. a m. ſec. 240 *aequora iuxta* mſſ. ap. Macrob. V, 6. ex v. 255. puto. 241 *flumine* tert. Rottend. *fulmine* alter Hamb. *portent* Medic. a m. pr. et alii duo Heinſ. 242 *rapit* Menag. pr. *ille vocat* vna vocali eliſa Longob. Pierii, et Mentel. pr. 243 *ſub Tartara triſtia.* Ordinem Burm. e codd. Pier. Heinſ. et ſuis reſtituit. Adde fragm. Vatic. Alii *ſub triſtia T.* 244 *limina* Gud. et Rottend. pr. quod Burm. arripit et probat, vt Mercurius defunctorum animabus reſignet et aperiat limina inferorum. Verum ita nec diuerſum hoc ab illis: *ſub Tartara triſtia mittit*; nec *limina* abſolute ita de inferis locis dici poſſe videntur. cf. not. In fragm. Vatic. totus verſus ad calcem pagellae erat adſcriptus. 245 *transnat* Zulich. et Wall. cum nonnullis Pier. 247 *fulſit* aliquot Burm. 248 *Atlanti* Ven. et Goth. tert. a m. ſec. *qui n.* Montalb. ſed *cui* Prudentii quoque imitatione firmat Heinſ. *cum n.* Beda ap. eund. 249 *Pinniferum* Gud. et duo Leid. *Penniferum* tert. Rottend. *et coelo* Parrhaſ. a m. pr. *quaſſatur* apud Bedam et in binis Moret. ac Donato. Hinc et emendatio Heinſiana in Silio I, 206. loco hinc expreſſo firmari poterat, aut ſi firmata ſatis eſſet, eandem lectionem in Virgilio ſtabilire. *imbre* Beda et Goth. ſec. *igni* Goth. pr. 250 *flamina* Goth. pr.

primo loco poſita, qua per *claudit* redditum videas. Noue ſcilicet pro obſignare, occludere, dixit *reſignare*; Etſi non ignorem, nec exemplum memorari, in quo ſimplex *ſignare* eo ſenſu adhibitum ſit, nec alibi facile hoc Mercurii officium laudari, vt morte oculos claudat. Sed variat in talibus ſuperſtitio vel maxime.

245. *Illa fretus* vt toties Homerus πεποιθώς, pro, *cum illa.* — *agit* ante ſe, quis dubitet?

246—51. Famoſum Atlantis nomen iam in vetere Graecia, nauigantum, puto, fabulis, vt ceterae fabulae Libycae.

Obuia

Praecipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto praeceps ſe corpore ad vndas
Miſit; aui ſimilis, quae circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat aequora iuxta.
Haud aliter terras inter coelumque volabat;
Litus arenoſum Libyae ventosque ſecabat

Materno

251 *regit* Gud. *rigat* tert. Rottend. 252 *Sic* et *Cyllenius heros* Wall. *Nec paribus primum* Doruill. *quamuis hic vertice coeli* Lucat. ad Statium, ſed ex lib. I, 225. vti Burm. vidit. 253 *hic t.* duo Burm. *tanto* Goth. pr. *pectore* Ven. 254 *circum quae* Parrh. et ſic Cuningh. e codd. Markl. 255 *contra iuxta* Doruill. et omiſſum *humilis*. v. Burm. 256. 257 Ingrati verſus, et ſono in voce extrema eodem bis redeunte, et impedita verborum ſtructura. De hac v. not. — In codd. Medic. et multis aliis Heinſii et Burm. *ac Libyae*, vel *et L.* at Gud. a m. pr. cum aliis *ad L.* — *ventoque* Ven. Sed haec parum iuuant. Heinſ. coni. *coelumque volatu*, vel *volando*. Elegantior

Obuia vel rudi hominum generi imago montis in viri effigiem conuerſi; hinc ducta frequens illa Atlantis tanquam vaſti gigantis deſcriptio, cumque coelum inniti videatur altiſſimorum montium vertici, hinc Atlas coelum ferre creditus. Apud Pindar. Pyth. I, 36. Aetna οὐρανία κίων. et Homer. Od. α, 52—54. de ipſo Atlante, ἔχει δέ τε κίονας αὐτός etc. et hinc alii, quos vide partim ap. Cerdam h. l. Reliqua de Atlante firmat Leo Africanus Deſcript. Afric. p. 25. 26. — *duri* recte Seru. laborioſi, propter aerumnas, quas tolerat v. 249 ſqq. — *Piniferum* vix proprie a poëta dici potuit; et dubites, an Libyae iuga pinus alant. cf. Plin. V, 1. Solin. c. 37. Virgilium aemulatus eſt Silius I, 202 ſq. ſed ſuo more, vt in ſingulis partibus variandis vel transferendis operam ludat.

252 *nitens* h. l. de volatu. *paribus alis*, leni volatu, vt Seru. cf. IX, 14. Cogita de eo temporis momento, cum inhibetur volatus, vt ſubſidat ales.

253 — 55. Ante oculos Odyſſ. ε, 50 — 54. vbi auis λάρος expreſſa, quae fulica eſſe putatur. — *ad vndas*, verſus mare mediterraneum, quod Carthaginem attingit, ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ. — In eo non argutandum, quod tam parum itineris compendium fecit Mercurius, dum Atlantem prius adit, quam Carthaginem; Spectatur tantum Atlantis altum iugum, cui deus ex coelo deſcendens primo loco inſiſtit, hinc ad humiliora loca procedit.

256 — 58. Si lectio ſana eſt, diſtinguere malim cum viris doctis

Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces ac tecta nouantem
Conspicit: atque illi stellatus Iaspide fulua
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris: diues quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreuerat auro.

Conti-

tior est Bentleii emendatio ad Horat. I, Od. 34. *legebat.* Tan. Faber totum versum iugulabat, qui et Zulich. deest; abesse eum malim et ipse; sed sententia repugnat. Hoc enim agit poëta, vt Mercurii volatum iuxta mare ac litus declaret. Sunt tandem codd. Pierii et Heinsii et bini Gothani, in quibus versus *Materno veniens* praeponitur alteri: *Litus arenosum*; hoc arridebat Heinsio, cum sic ingratus sonus tollatur. At Burm. qui docte de hoc loco egit, vulgatum ordinem (cuius etiam in fragm. Varic. vestigia visuntur) tuetur similium versuum exemplo, inprimis lib. X, 213. 214. Ita manet saltem hoc: esse versus a Virgilio; nec tamen tollitur eorum asperitas. 258 In nonnullis desiderari hunc versum, notauit Ge. Fabric. 259 *allatis* duo Burm. item *mapalia.* 260 *tela n.* ed. D. Heins. operarum vitio. 261 *ac illi* Goth. tert. an *ecce illi?* 262 *lana, luna, leua* aberrant in *laena.* 263 *Dimissa* multi, vt solent. cf. Burm.

doctis post *Libyae,* vt sit: *M. volabat inter terras coelumque* (Μεσσηγὺς γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος Il. ε, 769. de Iunonis equis) ad, vel versus, *Litus a. Libyae;* vt v. 253. *ad vndas.* Omissio praepositionis satis frequens poëtae; et sic aurium etiam fastidio occurritur. Burmannus in vulgata distinctione acquiescit, et ad scriptorum morem refert, quo verbum ad alterum tantum subiectorum proprie spectat; vt deficiat aliud verbum simile post *Litus a. Libyae.* — *Materno ab auo,* per Maiam, Atlantis f. Seru.

259—61. *magalia* v. sup. I, 421. *arces* pro munimentis vrbis et pro ipsa omnino vrbe: v. sup. I, 424. 425. *fundantem,* fundamenta ponentem, vt Burm. quem vide; proprie, fundamentis iactis inaedificantem. *tecta nouantem,* priuatas aedes nouas educentem. cf. Burm.

261—64. *Conspicit; atque illi.* Offendit haec oratio tanquam paullo ieiunior pro tali carmine, nec accurata illa vestitus descriptio in medio rerum cursu exspectabatur. Vt saltem *atque* abesset! Sed libri nil mutant. *stellatus* exquisite pro distinctus ac fulgens, sc. in capulo et vagina. *iaspide fulua,* epitheton non vrgendum. Non enim inter praestantiores sui generis fuluae numerantur. v. Plin. XXXVII,

37. quem

Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque vxorius vrbem
Exſtruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
Ipſe deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, coelum et terras qui numine torquet;
Ipſe haec ferre iubet celeris mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, et ſpes heredis Iuli
Reſpice; cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus

Morta-

265 *vadit* tert. Rottend. a m. pr. 267 *Conſtruis* Zulich. 268 *claro tibi me* Menag. pr. *dimittit* multi et hic. 269 *ac terram, et terram* alii ap. Heinſ. *qui fulmine* Parrh. 270 *celſas* ſec. Rottend. 271 *Quis* Gud. *t. omnia* ed. Ven. male. 273 *Ne ſ.* Exc. Burm. *ſua* Mentel. pr. Totus verſus abeſt a Medic. et Goth. tert. in nonnullis manu ſecunda inſertus aut margini adſcriptus. Apud Pompon. Sab. legitur: „*Nec ſuper* ſecundum Apronianum.„ Videtur aliquid excidiſſe. Nam corrector ille Virgiliani operis (v. Tom. I. p. XXVI.) verſum hunc reſciderat, vt ex Medicei codicis lectione apparet. 274 *ſpes ſurgentis* pr. Hamb. Doruill. ex lib. X, 524. aut potius ex anteced. verbis. 276 *Debetur* Hugen. et pr. Rottend. a m. pr. v. IX, 619. *voce locutus* Doruill.

37. quem tamen *fuluas* iaſpides omnino memorare non video, quod tamen Seruius affirmat, niſi *fulua* pro viridi accipienda, vt inf. V, 309. *fulua oliua.* — *ardebat* ornate pro erat. — *telas* int. ſtamina. Erat igitur veſtis haec craſſa, χλαῖνα, ipſius Didonis manibus texta. cf. inf. XI, 73. et III, 483.

265. *inuadit.* Habitum futurae orationis oſtendit. *Seru.*

266. *vxorius* cum dilectu dictum, ad Didonis arbitrium.

268 ſq. Verſus ex Il. λ, 201. — *claro Olympo.* Ὀλύμπου αἰγλήεντος. — *torquet* exquiſitius quam mouet, cf. XII, 180. *numine* h. l. vi ſua. — *teris otia*, exquiſite vt *conſumitur*, *teritur tempus*. Exemplis rem firmauit Marklandus ad Stat. III. Silu. 5, 60. Liu. I, 57. cf. Burm. — *ſurgentem* mauult dicere poeta, quam creſcentem. cf. I, 366.

276—278. *tali ore*, oratione. Seru. Diſceſſum hunc dei non exſpectata Aeneae excuſatione aliquantum artis habere, etiam Cerda vidit. cf. inf. 388 ſqq. quamquam hoc in deorum allo-

Mortalis visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,
Adrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,
Adtonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat adfatu? quae prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia versat.
Haec alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum
Classem

277 *C. o. l. Mortalis*, Ge. Fabric. in ms. iunctum viderat. *in sermone* aliquot Burm. *relinquit* Exc. Burm. 278 *inuanuit* Hugen. *vmbram* Ven. 279 *obm. vno* alter Menag. 280 *Erectaeque* pr. Hamb. pro var. lect. v. inf. V, 138. 282 *imperio monituque* ap. Priscian. lib. XI. 283 *agit* sec. Rottend. *quonam* tres Burm. et ita Nonius. *quonum* Leid. 284 *affatum* Exc. Burm. *et quae* alii, sed sustulit τὸ *et* Heins. Pierianorum et suorum librorum auctoritate. 285 *Atque* omnes codd. et Schol. Cruqu. Horatii II. Od. 16. Importunum tamen et forte ex lib. VIII, 20. illatum, vbi duo hi versus repetuntur. Placet Heinsii coni. *Vtque animum.* 286 deest Gud. a m. pr. item fragm. Vatic. a m. pr. 288 *fortemque Serestum* optimi libri Medic. Gud. et alii ap. Pier. et Heins. et fragm. Vatic. ac duo Goth. et potest vulgata ex lib. I, 510. repetita videri. vnde etiam *Anthea* in nonnullos venit. *Mestea, Cloanta* al.

alloquiis frequentissimum esse solet. cf. inf. IX, 656. 657. cf. sup. Excurs. ad lib. I, 402. p. 123.

278. 280. Homerica: Στῆ δὲ ταφών. — Ὀρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν — θαλερὴ δέ οἱ ἔσχετο φωνή. cf. Il. ω, 358 sqq.

281—84. Egregii versus rerum veritate et verborum dilectu. *Heu? quid agat*, vt IX, 399. et al. — *ambire*, cum dilectu pro adire.

285. 86. putant expressum Homericum διάνδιχα μερμήριξεν. et v. 287. Ὧδε δέ οἱ φρονέοντι δοάσσατο κέρδιον εἶναι. vt Il. ξ, 23. π, 647 — 652. et saepe alibi. cf. Od. λ, 228. 229. *diuidit* efficacius quam vertit, voluit, vt V, 701. 702. *alternanti*, varia mente tractanti *Seru.* immo alternis animo versanti haec.

288 sq. Forma orationis poëtam decet, pro, Haec — vt vocaret Mnestheum — eosque iuberet naues clam instruere, socios nauales conuocare, (cf. Odyss.

Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant;
Arma parent, et, quae ſit rebus cauſſa nouandis,
Diſſimulent. Seſe interea, quando optima Dido
Neſciat, et tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, et quae molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac iuſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem!)
Praeſenſit, motusque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. Eadem inpia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Saeuit inops animi, totamque incenſa per vrbem
Bacchatur. Qualis commotis excita ſacris
Thyas,

289 *aptant — parant* Goth. ſec. et tert. *ſociosque* vulgg. ſed τὸ *que* ſuſtulit Heinſ. poſt Pier. ſecundum codd. *ad limina* Exc. Burm. 290 *parant* alter Hamb. *et* abeſt ab ed. Iunt. *et quae rebus ſit* Gud. cum fragm. Vatic. et binis aliis. Totum verſum omittit alter Gudianus. 294 *quis* Heinſ. e libris, vt Virgilii mos fert. vulg. *qui.* 295 *et i.* fragm. Vatic. *faceſcunt* Franc. *capeſſunt* pr. Hamb. pro var. lect. 296 *dolo* Ven. a m. ſec. ſcilicet vt iungatur *dolo fallere*; *qui* Mentel. tert. vt ſit *quomodo*. Verum ſic ſententia iugulatur. — *poſſet* aliquot Burm. 297 *accepit* aliquot Pier. 298 *fata* Goth. tert. a m. pr. et Menag. pr. *furentis* Medic. a m. pr. et hoc illuſtrat Pompon. Sab. „Apronianus ait, *furentis*, ſicque intelligit: „eadem fama furentis Didonis detulit armari claſſem.„ Etſi hic Apronianus illam lectionem non probaſſe, ſed damnaſſe, videtur.

Odyſſ. ξ, 332.) expedire armamenta naualia, et diſſimulare, qua de cauſſa haec praeter exſpectationem faciant.

293. 94. pro tentaturum aditus — tempora — et modum, qui ſit rebus agendis et conſiliis accommodatus. *Aditus* cf. inf. 423 de alloquio. *molliſſima*, quando de diſceſſu conſilium ei exponi poſſet molliſſime, cum minimo eius dolore.

296 ſqq. Egregie omnia haec ad affectus amoris veritatem, multoque magis in Didonis a v. 305 ſqq. oratione. Obuium tamen in talibus, ſingulorum dictorum vim, ac verborum delectum, percipere et aeſtuantis animi ſigna agnoſcere.

297 — 301. *excepit* auribus, ſenſu, animaduertit. — *furenti* pro ei. *impia fama* h. l. ſaeua. — *Bacchatur* ſumma cum vi dictum pro diſcurſitat.

301 — 3. Haec ſunt vetuſtiora illa Bacchi orgia ac ſacra τριετηρικὰ, tertio quoque anno

Thyas, vbi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his Aenean conpellat vocibus vltro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? tacitusque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,

Crude-

302 *Thyias* Medic. Pierii, fragm. Vatic. a m. pr. Gud. et Mentel. pr. et ſic ex Velio Grammatico reponere volebat Pierius, recte puto;. etſi prior in θύω natura longa eſt. cf. Burm. h. l. et Bentl. ad Horat. II. Od. 19, 9. *Theias*, *Thias* alii vitioſe, vti mox *triaterica*, *triatericha*. — *ſtimulat* Doruill. a m. ſec. *trepidant tr.* Velius Longius ap. Heinſ. *Bacchi* fragm. Vatic. ſed *o* adſcripta. 303 *nocturnisque* Burm. e Lutatio. *nocturnosque* Gud. *Cithero* Wall. 306 *discedere* multi ap. Burm. et duo Goth. 308 *vulnere* Exc. Burm. 309 *moliri* Medic. cum aliis Heinſ. vt iungatur cum *properas*; non male. 310 *In mediis* pr. Hamb. *per Auſtrum* Goth. ſec.

no a Thebanis celebrata, a Thracibus in Graeciam illata, diuerſa ab Athenienſium Dionyſiis, et inter ſacra veterum hominum enthuſiaſtica primo loco numeranda. Extra vrbem in monte Cithaerone nocturnis diſcurſibus religio haec arcana a mulieribus quoque frequentabatur. Hinc ſingula in his verſibus illuſtranda — *commouere ſacra* voc. proprium in ſacris de initio caerimoniae facto. — Bene Seru. „Verbo antiquo vſum tradunt. Moueri enim ſacra dicebantur, cum ſolennibus diebus aperiebantur templa inſtaurandi ſacrificii cauſſa. „ — *Baccho audito*, dum clamatur, Io Bacche! — *orgia ſtimulant* Baccham, incenditur eius animus inter ſacras caerimonias, quas parari videt et audit. cf. loc. Tryphiod. 357 ſqq.

305. v. ad 296. Potuit in hac Didonis expoſtulatione ante oculos habere alteram illam Medeae ap. Apollon. IV. 356 ſqq. diuerſa tamen Medeae et Didonis conditio ac fortuna, niſi quod vtraque pudorem violauerat. Comparat cum iisdem Ariadnes querelas Vrſin. ap. Catull. LXI, 133 ſqq.

309. v. ſup. 52. cf. Exc. ad lib. II. de temp. Errorr. Aen. *hiberno ſidere* vt Georg. I, 1. *quo ſ.* quoniam ad ſiderum ortus et occaſus nauigatio fiebat.

311—13.

Crudelis? Quid ſi non arua aliena domosque
Ignotas peteres, et Troia antiqua maneret;
Troia per vndoſum peteretur claſſibus aequor?
Mene fugis? Per ego has lacrimas, dextramque tuam te,
(Quando aliud mihi iam miſerae nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenaeos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, et iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
Odere; infenſi Tyrii: te propter eumdem
Exſtinctus pudor, et qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. Cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de coniuge reſtat.

Quid

311 *arma* Goth. ſec. a m. pr. cf. ad I, 550. *domusque* aliquot Pier. 312 *ſi Troia* Goth. tert. ſatis bene. 314 *tuamque* multi ap. Burm. ſed haud dubie vitioſe. *te* Aproniani lectionem eſſe, Pompon. Sab. monuit. 315 *relinqui* Franc. Verſus deerat Parrh. at Venetus ei praeponit alterum: *Per connubia n.* 316 *inceptosque* aliquot Burm. 320 *Libyae* pr. Moret. et ſic Aruſian. Meſſius ap. Heinſ. *Libie* Doruill. — *Numadumque* multi et *Numidumque.* Hoc iam Pierius praeferebat. Sed Graecum poëtae haud dubie placuit. *Numidaeque* ſec. Moret. cf. inf. 535. et al. 321 *et te* pr. Hamb. 323 *Cur me* duo Burm. male. *morituram* legitur ap. Priſcian. lib. XIII. aliter ſcripti.

311—13. Atqui hoc, mari procellis turbato nauigare, ne tum quidem faceres, ſi reditus in patriam pateret.

315. *aliud nihil* ſc. quod ſperare de me poſſis. Comparant Eurip. locum (in Iphig. in Aul. 909 ſqq.) et v. 316 ſq. Il. *o*, 39. *incepti H.* ſunt recentes, nihil aliud, adeoque ipſa nouitate dulces, vt Seru. Mox *Libycae g.* v. ſup. 196 ſqq.

320—24. „Dicitur ingenti affectu hos verſus pronuntiaſſe (Virgilius), cum priuatim paucis praeſentibus recitaret Auguſto; nam recitauit primum libros tertium et quartum.„ Haec Seru. et ex eo Pompon. Sab. cf. Vita Virg. §. 46. et ſunt ſine dubio verſus tales, vt vel legentis vel audientis animum commoueant. Profecit ex iis Ouid. Epiſt. Didus v. 121 ſqq. — *Fama prior*, quam habui ante tuum aduentum. v. Burm. *de coniuge*, hoc ſolum nomen (ſc. *hospes*) mihi reſtat de te, qui fueras antea coniux. v. Burm.

Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
Destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam suboles; si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deserta viderer.
Dixerat. Ille Iouis monitis inmota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales; numquam, Regina, negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elissae;
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere furto
Speraui, ne finge, fugam; nec coniugis vmquam
Prae-

326 *Destruit* pr. Moret. et Exc. Burm. *an captam* sec. Moret. 328 *paruus in aula* tres Heins. sed vulgatam tuetur Iuuenalis imitatio Sat. V, 138. *nullus tibi paruulus aula Luserit Aeneas*; et Catulli exemplum LVIII, 216. 329 *qui te tamen* e Medic. et aliis praestantioribus etiam Pierianis, et Arusiano Messio. Heinsius. Vulgo: *qui te tantum*, alii *qui tantum te*. 330 *aut* alii codd. et edd. ante Heins. *ac destructa* Puget. *videret* Menag. alter. 331 *inuicta* Goth. tert. non inficete. 332 *tenebat* alter Hamb. sed v. lib. I. 211. 335 *nec te* Seru. ad I. Aen. 74. *Elissae* Heins. cum Mediceo et melioribus; et sic Graecis Ἔλισσα. vulgg. *Elisa*. 336 *Dum meminisse* Wall. — *regit* Heins. e Medic. et aliis. Vulgo *reget*, alii *regat*. tert. Moret. *regis*. 337 *Pro te* ed. Dan. Heinsii male. v. Burm. *loquor* sec. Rottend. et tres Burm. *ego* deest ibidem in nonnullis. *furtim* pr. Moret. vt alibi. cf. Burm. 338 *nec finge* tres Burm. cum Goth. tert. *ne coni*. Exc. Burm.

325 — 30. *Quid moror?* quin statim moriar. *Pygmalion dum* — propter illa v. 360 sqq. — *Luderet* ornate et suauiter pro esset. *capta ac deserta* grauiter pro relicta a te. Ceterum qui v. 328. reprehendunt, nostris moribus rem aestimant; quod in vetere poeta parum recte fit.

331 sqq. *immota*, vt nec adspiceret et miserationem Didonis vultu argueret. cf. 369. — *curam*, h. l. dolorem. *tandem*, ὀψὲ δὲ δὴ Homericum.

335. Comparant Il. χ, 387, 8.

336. εἰσόκ' ἀϋτμὴ Ἐν στήθεσσι μένῃ Homericum, vt Il. ι, 605 et alibi.

338 sq. *Praetendi* accipiunt, praetuli. Sane nota res est τὸ δᾳδουχεῖν in nuptiis. Sed non ipse

Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, et sponte mea conponere curas;
Vrbem Troianam primum dulcisque meorum
Reliquias colerem: Priami tecta alta manerent;
Et recidiua manu posuissem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciae iussere capessere sortes.

339 *haud haec* Goth. pr. 340 *voluissent d.* vnus Pierii. 341 *aut sponte* Hamb. alt. *meas* idem cum aliquot aliis. *deponere* Vratisl. 343 *et* ante *Priami* secundum codd. Pierii et suos sustulit Heins. 344 *rediuiua* aliquot Pier. sollenni varietate. 345 *Grineus, Crineus, Crynaeus,* passim scribitur vitiose. *Cirrhaeus* pr. Hamb. pro var. lect. quod per se non malum esset, a Cirrha prope Delphos ductum. *crinitus* vn. Guelpherb. in Exc. Sax. 346 *visere c.* Goth. sec. inscitia librarii.

ipse sponsus faces fert. Malim eo sensu positum, quo v. 172. *praetexere;* vt se nunquam *taedas,* iustas nuptias, *praetendisse,* prae se tulisse, suae cum Didone consuetudini nomen iusti matrimonii tribuisse dicat; nec *haec in foedera* h. e. in has leges consensi, vt coniux essem. Et sic iam Guellium accepisse video.

340—44. Comparant Odyss. *ε*, 148 sq. *meis auspiciis* idem quod *sponte mea,* sed ornatius, meo lubitu ac voluntate. *componere curas,* exquisite, vel res ordinare vel finire aerumnas, cf. sup. I, 249. Si mihi viuere liceret, vbi vellem, tamen vel sic ceteris omnibus praeferrem hoc, vt locum veteris Troiae incolerem vrbemque euersam reficerem; tantum abest, vt Carthagine vitam exigere malim. Argutantur interpretes. — *recidiua Pergama;* delectatur hac voce Virgilius et alibi, siue a surculis siue a semine repullulascente petita; *recidiua posuissem,* restituissem, iterum excitassem. Tribus autem modis eandem rem declarauit; ne forte in animum veniat legere *Aut recidiua,* vel cum Burm. *colerem* pro *coluissem* positum putare; Dicendum potius, *posuissem* pro *ponerem* dictum. Sed et alterum recte.

345. 46. Omnino Apollinis oraculum Deli (sup. III, 94 sqq.) acceptum significari, Seruius volebat, et cum eo alii, quos vidi. Ita tamen vix locum haberet, frigeret vtique, repetitio illa: *Gryneus Apollo* (cf. ad Ecl. VI, 72.) et *Lyciae sortes* (sup. 143.): malim itaque ad responsa Apollinis referre in vtroque templo, et

Hic amor, haec patria eſt. Si te Carthaginis arces
Phoeniſſam, Libycaeque adſpectus detinet vrbis;
Quae tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Inuidia eſt? Et nos fas extera quaerere regna.
Me patris Anchiſae, quoties humentibus vmbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis et turbida terret imago.
Me puer Aſcanius, capitisque iniuria cari,
Quem regno Heſperiae fraudo, et fatalibus aruis.
Nunc etiam Interpres diuum, Ioue miſſus ab ipſo,
(Teſtor vtrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. Ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.

Deſine

347 *hic patria eſt* tres Heinſ. — *Carth. altae* Ven. et Gud. pro var. lect. 348 *Libyae* Doruill. *affectus* Hamb. alt. *demeret* Seruius *in nouis et emendatis libris* legi teſtatur; quod I. Fr. Gronouio et Heinſio arridebat. Sed bene illud refellit Burm. et *detinet* tuetur tanquam quod proprium hac in re ſit. 349 *Teucro* Hugen. *Troas* Ven. *conſiſtere* duo Burm. perpetua variet. v. ad VI, 67. 353 *inſomnis* vna voce Franc. et Reg. v. ad II, 220. *noctis imago* Hugen. lapſu librarii. 354 *capitisque ini. ſacri* Ven. et Vratiſl. 355 *et* deeſt Zulich. non male. 356 *Huc* etiam Hugen. — *rurſus* ab Goth. tert. imperitia librarii. *ab alto* aliquot codd. ap. Heinſ. et Burmannus, quem vide. 357 *vtrimque* Goth. pr. 358 *in* deeſt Witt. et Wall. *limine* tres, vt al.

illo apud Myrinam Aeolidis, et hoc ad Patara, accepto. Plura autem huiusmodi vaticinia ac ſortes Aeneae in Italiam aduentum praedixiſſe, ſupra vidimus in Disquiſ. de *Aen. Inuent.* Ex iisdem priſcis hiſtoriis ducta ſomnia v. 350 ſq. vt ibidem notauimus.

347. *amor* cf. ſup. III, 134.

350. *Quae inuidia eſt?* quid vetat, quominus fiat? vt paſſim φθονεῖν et inuidere. v. Burm.

351. Comparant Il. ψ, 105 ſq. *ſurgunt* v. I. Georg. 539.

353. *turbida imago*, turbata, triſtis, vt V, 695. ita verius Seru.

356 ſqq. Adornata verba, vt Il. ω, 223. *vtrumque caput*, meum ac tuum. Nec tamen male Aeneae et Aſcanii intelligas. Formula iurandi ipſa ſatis eſt nota, nec de ea quaeritur. Mox, *manifeſto in lumine* v. Exc. ad I, 402. ἐςέδρακον ἄντην, Il. ω, 223.

360. Il.

Desine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem iamdudum auersa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic adcensa profatur:
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt vbera tigres.

360 *Dum sine* Goth. tert. *meque teque* v. Burm. ad Lucan. IX, 985. *incessere* pr. Hamb. pro var. lect. *querellis* vetustiores libri Pier. et Heins. 361 *quero* Doruill. cf. Burm. 362 multi *aduersa*, pessime; etsi Burmanno non displiceat. *versa* Doruill. 364 *precatur* ed. Cerdae. nescio an et aliae, obuio lapsu. 366 *seu d.* Schol. Horat. 4. Od. 21. *durus* Oud. *cotibus* Wall. 367 *Hyrcaniaeque* Goth. tert. vt ap. Dionys. Perieg. 690. 699. sed est librarii vitium.

360. Il. ι, 608. Μή μοι σύγχει θυμὸν ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων Ἀτρεΐδῃ ἥρωϊ φέρων χάριν. — *incendere*, quam opportune positum! commouere, luctu, dolore et ira exasperare. Cerda laudat Catulli: *Nostros vt luctus, nostraeque incendia mentis* (LXI, 226.) Addunt Val. Fl. VII, 243.

362—64. Egregia animi tumidi repraesentatio. — *auersa*, adeoque oblique, torue. v. Cerda. *Luminibus tacitis*, h. e. ipsa tacens, vt v. c. VII, 343. Non audiendus Burm.

365 sqq. Orationis huius, cum vehementissimis ac grauissimis affectibus insurgat, vim ac virtutem omnes satis animaduertunt, et vnusquisque facile percipiat. Primae lineae in Patrocli ad Achillem verbis sunt: Νηλεές. οὐκ ἄρα σοίγε etc. Il. π, 33 sqq. vnde quis poetarum idem non expressit. cf. Cerda et sup. Ecl. VII, 43 sqq. *Caucasus* et *Hyrcanae tigres* poeticae tantum Didoni, non verae, conueniunt; nec Homerus ad talia deflexit. Multo tamen magis naturae rerum ac veritati consentanea sunt, quam Andromachae verba ap. Euripid. Troad. v. 761 sqq. De aliis Hyrcanis, quam de Caspiis, vix quisquam hic cogitaret, nisi Seruius Hyrcanos Arabiae (de quibus Freretus inter alios apud Burm. ad h. l. videndus) huc aduocasset; quod si auctoritate interpretum priorum fecit, tenendum est. Nam habet Arabia tigres, et Bacchum inde reducem tigribus vectum exhibet poetarum ratio.

Nam quid diſſimulo, aut quae me ad maiora reſerue?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quae quibus anteferam? iam iam nec maxuma Iuno,
Nec Saturnius haec oculis pater adſpicit aequis.
Nusquam tuta fides. Eiectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locaui.
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
Heu Furiis incenſa feror! nunc augur Apollo,

Nunc

368 *quod* Rottend. tert. vnde Heinſ. *quo d. aut quo me.* Porro quatuor Burm. *aut quid me*, quod Burmanno non diſplicebat. *qui me* Doruill. 369 *Non f. i. n. non l. f. Non.* aliquot ap. Burm. Alii modo *num* modo *non*, ex more. — *Nunc fluctu* a m. pr. — *l. traxit* Hamb. pr. a m. pr. *texit* Mentel. pr. an pro *tinxit?* 370 *haud miſ.* duo Burm. *miſeretur* duo alii. *eſt* omittunt multi, male hoc quidem loco. 371 *ante feram* diuiſim multi. *non* et *neque* tres Burm. 372 *inſpicit* Menag. pr. etiam bene. 373 *Nusquam eſt t.* aliquot Pier. male ad ſententiae breuitatem. — *litore egentem* olim iunxerunt Seru. et Priſc. merito improbatum a viris doctis. *litore*, eſt, in litore. v. Burm. vel in litus. 374 *Suscepi* Priſcian. et Codex ap. Pier. ſed vulgatam etiam Seneca habet lib. VII. de Beneff. 24. — *et regem in p.* Goth. ſec. 375 *Eiectam cl.* Priſc. lib. VII. et ſup. verſu. *claſſim* duo Heinſ. v. ſup. ad III, 5. *ſociosque* vel, *et ſ.* multi, vt ſolet copula male intrudi. 376 *auctor A.* Hugen.

368. Nam quorſum me contineo? quaſi verendum ſit, ne eum ira exaſperem? an maiorem vllam iniuriam ac contumeliam accipere, grauius quicquam et durius ex hoc homine audire poſſum? In ſeqq. etiam hoc obſerua, quam egregie hoc ad dolorem et animi aeſtum valeat, quod repente tertia perſona vtitur!

371. *Quae quibus anteferam?* Annon haec extrema ſunt? duriſſima et grauiſſima, quibus contumelioſius quicquam ne cogitari quidem poſſit? vt adeo illud locum habere nequeat, ferenda eſſe haec tanquam modica, ne grauiora experiar. Hanc ſententiam mihi quidem locus, verba et ipſe affectus poſtulare videntur. Vulgo accipiunt vel, quae prius, quae poſterius dicam? Ita et Seruius; vel, quae aliis maiora dicam?

373 — 76. Diuina plane haec, ſententiarum et verborum grauitate! Et omnino magna ſuauitas ad amantis deceptae ſenſum in his querelis de perfidia et ingrato animo. — Ceterum ante oculos fuiſſe videtur primum Calypſo Odyſſ.

ε, 130

Nunc Lyciae fortes, nunc et Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuom fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet is Superis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per vndas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, et nomine Dido
Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:

377 *et* abeſt a Franc. *ab alto* alt. Hamb. cum Exc. Burm. v. ſup. 356. 378 *durum fert* Goth. ſec. *h. dicta* Medic. et Colot. Vrſini. Eadem varietas ſup. v. 226. 379 *bis S.* vulg. ante Pier. et ſic aliquot codd. ap. Heinſ. *hic* Probus et Schol. Statii ap. eumd. 380 *Sollicitet* alter Hamb. 381 Poſt *Italiam* diſtinguunt codd. multi, at alii cum Lutatio et Rufiniano ap. Burm. alteram rationem ſeruant. *Inſequere* Zulich. et Leid. vn. a m. pr. cum binis Goth. — *per auras* Wall. ex 378. cum Goth. tert. a m. pr. 382 *in mediis* Parrh. *poſſint* alter Hamb. *poſcunt* Medic. a m. pr. 383 *Supplicio haeſurum* fuere olim, qui emendarent, propter inſolentiam voc. *hauſurus.* In Witt. erat *hauſturum*, vulgatiore ratione. *haurire poenas*, eſt pro accipere, adeoque luere, dare poenas: modo v. 359. *vocem haurire* vidimus, h. e. accipere, audire; vti alias eſt excipere, recipere, vti et *bibere*. Haeſere in verbi vſu viri docti. — *nomina* Wall. *numine* al. ap. Burm. — *Didum* alicubi lectum Pierius narrat. 384 *Sequor* alter Hamb. *a. i. ardens* Sprot.

v. 130 ſq. tum Euripidis Medea v. 476 ſqq. forte et Ariadne Catulli in Epithal. 149 ſqq. — *regni in parte* cf. ſup. 214. *amiſſam claſſem* ſc. renouaui et reduxi. *Seru.* Cum haec enumeraſſet in Aeneam merita ac beneficia ſua, dolore et furiis tantae viri perfidiae amens ſubiicit: *Heu Furiis incenſa feror!* Nunc aliquamdiu oratione ſubſiſtere putanda; ſicut omnino per interualla ſingulae ſententiae pronuntiandae. Inprimis hoc tenendum v. 380. et poſt 381.

378. 379. *horrida iuſſa*, quibus parere aliquis horreat adeoque hactenus terribilia. *quietos* pro *eos;* at quanta cum vi! Conſentit Epicureum dogma, nec tamen ad hoc reſpexiſſe dici debet Dido.

381. Comparant illa Agamemnonis: φεῦγε μάλ' etc. Il. α, 173.

382. *mediis ſcopulis* vel in medio mari, vel potius poetica ratione, inter ſcopulos, in ſcopulis omnino. — te *ſupplicia* eſſe hauſurum, daturum poenas. v. Var. Lect.

384. *Sequar atris ignibus*, multa argutantur paſſim interpretes.

Et, quum frigida mors anima feduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. Dabis, inprobe, poenas.
Audiam: et haec manis veniet mihi fama fub imos.
His medium dictis fermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, feque ex oculis auertit et aufert;
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. Sufcipiunt famulae, conlapfaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ftratisque reponunt.
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis auertere curas;

Multa

385 *fubduxerit* aliquot Pier. alter Voff. Leid. et Wall. cum Goth. pr. Sed *feducere*, pro abducere, feparare, amant paffim poëtae, vt vel Indices doceant. *feclufferit* Leid. et ed. Ven. quae varietas et fup. I, 562. occurrebat. *eduxerit* Seruius legiffe videri poteft. *animae* Pierius perperam Seruio obtrudebat. 388 *abrupit* aliquot Burm. et Goth. tert. *obrumpit* Sprot. 390 *cuncta metu* Exc. Burm. *feftantem* Wall. a m. pr. — *volentem* Medic. cum Heinf. et Pierianis multis aliis, folita variatione. Qui apud Seru. *Linquens* pro delinquens, deficiens, accepere, in feqq. debuere iungere: *multa — dicere fuscipiunt f.* 392 *Marmoreum thalamum* pro in, nec hoc indocte, Moret. pr. et Exc. Burm. 393 *dolorem* tres Burm.

pretes. cf. Seru. Praeftat Furiarum faces huc reuocare, vt Seruius primo loco: *Inuocatas tibi immittam Diras*, et Cerda. Vocabis moribundus Didonem; tunc Furiae fceleris in me commiffi tibi obuerfabuntur; fiue: ego, etfi abfens, tibi occurram tanquam ex Furiis vna et faces intentabo oculis. cf. Sueton. Ner. 34. et inf. v. 472. Forte Apollonium ante oculos habuit IV, 386 fq. Nunc Ouidii leuitatem compara Epift. VII, 65 fqq.

385 — 87. *anima feduxerit artus*, exquifite, feiunxerit. Vulgare eft, animam ab artubus. — *Anima*, — *Vmbra* — *Manes* cf. ad Tibull. III, 2, 15. — *Audiam* apud inferos, te dediffe poenas. Qui loquendi modus et alibi occurrit. cf. Vrfin.

388 — 92. Abrupto vtique hoc fermone nihil difertius, nihil eloquentius dici poterat. — *auras fugis*, in thalamum fe recipere putanda. — *aegra* praeclare, quippe mox deliquium animi paffura; fed adhuc vires fumit ab irae aeftu. Reliquorum vide ornatum pro, fufcipiunt eam et reportant in thalamum.

393 — 95. ornate, quamquam eam folari cupiebat. — multum dolens (πολλὰ γ' ὀδυρόμενος) et amore ardens.

397.

Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Iussa tamen diuom exsequitur, classemque reuisit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celsas
Deducunt toto nauis. Natat vncta carina:
Frondentisque ferunt remos, et robora siluis
Infabricata, fugae studio.
Migrantis cernas, totaque ex vrbe ruentis:
Ac veluti ingentem formicae farris aceruum
Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Conuectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita feruet,

395 Deerat versus Parrhas. 396 *sequitur* tres Burm. *classimque* Sprot. 398 *tuto* Vratisl. 399 *ramos* multi Heins. et Burm. facili lapsu. Sed et *Frondentes remi* exquisitius quid, quam *f. ramus*; etsi alias *ramus*, *truncus*, *trabs*, eleganter pro *remo* dici possit. 400 *fugae studio.* Desunt haec pr. Rottend. a m. sec. 402 *velut* Medic. cum aliis. Sic et inf. v. 441. *aceruom* Gud. ex more suo. 403 *Comportant* Lactant. de Ira Dei c. 7. memoriae vitio. 404 *Et* Sprot. *nigris campum* Exc. Burm. a m. pr. *per herbam* Nonius, et sic Leid. vn. et Goth. tert. 405 *Conuectat* Witt. *collo* Leid. 406 *Obnixe* al. 407 *moras operae: omnis* Heins. laudat ex Medic. et Iunt. ed. Sed in illis vt et in aliis edd. est: *moras: operae omnis*; et est correctum *opere* in Medic.

397. cf. inf. IX, 72. Comparant Il. δ, 223 sq. de Agamemnone. Malim illa memorare, Il. ρ, 149 sqq. vbi Achaei de discessu cogitant. — Mox *vncta*, pice delibuta, *Seru. fugae* celeris profectionis, *idem;* vt poetae solent.

402 — 7. Accepit ab Apollonio, IV, 1452. de Minyis ad aquam repertam conuolantibus, sed egregie ornauit. Dignitate comparationem carere, consuerunt multi. cf. Burm. forte quod cardinem comparationis non viderent in festinationis notione verti, non autem in ipso animantis genere. Bene Seru. *ad studium respicit comparatio h. l. non ad personas.* A paruis rebus et animalibus exempla passim petuntur, non modo Homero, sed etiam castigatioribus, vt ap. Apollon. l. c. a formicis et muscis, IV, 1298. a pullis, et sic porro. Noster autem etiam oratione et delectu verborum rei dignationem fecit: *populant*, *tecto*, pro cauerna, *it campis agmen, praedam conue-*

Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia fensus?
Quosue dabas gemitus, quum litora feruere late
Profpiceres arce ex fumma, totumque videres
Mifceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
Cogitur: et fupplex animos fubmittere amori:
Ne quid inexpertum fruftra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:

Vndi-

408 *Quis tibi nunc* Burmanni emendationi deberi videtur, fecundum poëticae orationis vfum. Heinfius ediderat: *tunc*; et vulgo libri habent: *tunc* vel *tum*, vel *dum*. D. Heinfii editio habebat: *Quae tibi.* 410 *Afpiceres* Parrh. *et* pro *ex* a pr. m. Medic. *vaftumque v.* Wall. 411 *vaftis clamoribus* Wall. 412 *corpora* Wall. a m. pr. 414 *animum* multi paffim ap. Pier. et Burm. fed magis poëticus pluralis numerus. 415 *Nec quid* Wall. 416 *litore: circum Vndique conu.* vtique diftinguendum cum Marklando V. Cl. ad Stat. II. Silu. 5, 13. De interpunctione codices fruftra confulas. *litore curfu* Parrh.

ftant, humeris obnixae etc. *Ac* fupple, tales videas, ita incedentes, veluti etc. — *hiemis memores.* Notus Horatii locus I Sat. 1, 35. — *It nigrum campis agmen*, „Hemiftichium Ennii „de elephantis dictum, quo an„te Accius eft vfus de Indis.„ *Seru.* — *calle angufto*, proprie ex formicarum natura, ἀεὶ μίαν ἀτραπὸν πάντες βαδίζουσι, Ariftot. H. A. IX, 38. *trudunt*, quae portare non poffunt, *Seru.* — *moras* exquifite pro tardos, morantes, et ftatim *opere* pro *iis*, quae opus faciunt, formicis. Locum etiam Plinius in animo habuit lib. XI, 31. f. 36.

408. Oratoria apoftrophe quam vim h. l. habeat, facile intelligitur. — *litora feruere* (quod inf. 416. *properari*) doctius quam, Troianos in litore; fic et v. 411. *mifceri aequor* pro clamores m. in aequore.

412. Color ex Apollon. IV, 446, quando Medea Abfyrtum iugulat — *ire in lacrimas*, quod vulgari ratione procedere, defcendere ad lacrimas. — *animos* non male pro *iras* accipiunt nonnulli apud Seru.

415. Seruius ita accipit, vt *fruftra* ex poëtae iudicio dictum fit: vt omnia experiatur; fed fruftra! Scilicet turbabat illa vox, cum quaereretur de verborum ordine. Malim cum aliis iungere: *fruftra moritura,* fc. fi quicquam intentatum reliquiffet.

416—18. *conuenere* v. fup. 289. — *vocat auras* v. fup. ad v. 223. — *coronas* ex more in

re

Vndique conuenere: vocat iam carbasus auras:
Puppibus et laeti nautae inposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen vnum
Exsequere, Anna, mihi. Solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
Non ego cum Danais Troianam exscindere gentem
Aulide iuraui, classemue ad Pergama misi:
Nec patris Anchisae cinerem manisue reuelli.

Cur

418 *posuere* Wall. v. sup. I. Georg. 304. 419 *tantum potui* aliquot ap. Burm. *spectare d.* emendabat Stephan. de Latin. Lipsii p. 469. quod Burmannus Secundus V. Cl. ad Anthol. p. 721 extr. probare videtur. Sed v. Not. 421 *Nam solam* Doruill. *s. iam* Goth. pr. 422 *arcanas — mentes* Parrh. 423 *vt t.* Witt. 425 *excidere* aliquot ap. Heins. et Burm. perpetua variatione. *ascindere*, *incendere*, *excingere*, aberrant alii. 426 *classemue* e codd. edidit Heins. Vulgo *que. classimue* Sprot. et h. l. v. ad III, 5. 427 *reuulsi* obl.

re laeta et h. l. in discessu optato, vti alias ex victo hoste, vel saluo reditu, vel festo die, et in re sacra. Quod non agnoscere voluisse videntur veteres Grammatici, qui versum reprehendebant, forte tanquam ex Georg. I, 304. repetitum. Apud Seruium: *Probus sane sic adnotauit: si hunc versum omitteret, melius fecisset.*

419. *si potui;* clarior sententia esset, si dixisset, *si debui.* Quandoquidem dolor hic mihi ab initio exspectandus, metuendus, erat; (nam praeuidere hunc Aeneae discessum poteram ae debebam, quippe qui in Italiam tenderet;) itaque pectus puto satis me esse firmaturam ad eum perferendum.

423. *aditus.* cf. sup. v. 293. Mox *hostem* egregie, ex affectu; infestum, odiosum virum. Male de hoste pro hospite dicto cogitant.

425 sqq. Color orationis frequens: Quid tantum in eum commisi, vt me fugiat? tamquam poëta, grauissima scelera, quae committi possint, memorat. v. Cerda h. l. et Tibull. I, 2, 79 sq. Ceterum tota oratione, qua ad infimas preces delabitur, nihil magis oratorium. Pleraque argutiis infirmauit Ouid. Epist. Didus v. 165 sq. dum haec exprimit.

425. cf. Il. β, 303 sq. cf. sup. III, 602.

427. *cinerem manesue reuelli,* docte pro laesi, violaui. Proprie reuel-

Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventosque ferentis.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro vt Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: (miſerere ſororis:)
Quam mihi quum dederis cumulatam, morte remittam.
Talibus

obl. Vatic. ap. Pierium; ſed damnat hanc formam Seruius. *cinerem* Heinſ. cum melioribus; vulgo *cineres*. 428 *neget* Medic. a m. pr. et tert. Rottend. Ita legiſſe debent ii, qui apud Seruium iungebant: *reuelli, cur* (vt propterea) *mea dicta n.* — *dimittere* alii, ex more. *immittere* Wall. cum gloſſa. *admittere ad aures* alter Hamb. 429 *Quo ſtruit* alter Hamb. 431 *Non ego c.* Rottend. a m. ſec. cf. inf. V, 194. *connubium* tert. Rottend. — *quod perdidit* Sprot. et Puget. vt iam apud Seruium interpretati ſunt nonnulli. 432 *aut L.* duo Burm. *regnumue* Gud. a m. ſec. 433 *furoris* alter Mentel. a m. pr. 434 *dolore* Medic. cum maiore fere codd. parte. Male tamen. 435 *ora* alicubi legi video in vulgg. 436 Virorum doctorum in hoc loco interpungendo, interpretando et, etſi nihil ſanius eſſe poteſt, (v. not.) emendando, aeſtum vide apud Burm. nam ſingula repetere longum et inutile eſſet. Diſcrepantias codicum primo loco videamus. *mihi tu d.* Zulich. a m. ſec. *cum dederit cumulata morte r.* Medic. quod Heinſ. praeſtare putabat, etſi, ſenſus qui ſit verborum commodus, non ſubiecit. Eadem lectio in Parrhaſ. et Puget. et, *cumulata*, etiam alter Menag et Moret. tert. In pr. Moret. *cumulatim* cum gloſſa, *quod mihi cum dederis cumulatum*. Porro *remittam* Heinſ. repoſuit e melioribus ſuis et Pierianis; vulgo *relinquam*;

reuelluntur ſepulcra. Mox *dicta* ſunt preces, vt al. — *ventos ferentes* paſſim poëtae pro ſecundis. Res nota. v. Burmannum, quem mireris, tam inanem operam in Harduini ſomniis refellendis paſſim ponere.

433. 434. Docte pro tempus ad leniendam amoris vim primumque impetum frangendum, donec ille cum tempore in dolorem ſubſidat; cf. Ouid. l. c. v. 177 ſqq. quod facere graues affectus ſolent; et ipſa mora diſcimus et adſueſcimus, aduerſa perferre.

433. Non iam coniugii, cuius ſpem et opinionem *ab initio* mihi oſtendebas, fidem vt ferues, oro, quandoquidem illam fefelliſti iam.

436. Quam gratiam, quod beneficium, ſi mihi praeſtiteris,

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
Fertque refertque soror: sed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.
Ac velut, annoso validam quum robore quercum
Alpini

linquam; sed est prius illud exquisite pro *referam* dictum. *remissum* Parrh. et Puget. Iam olim super huius versus lectione dubitatum fuisse, ex Seruio et Pomponio Sab. patet; Lectionem quidem *dederis* Tuccam et Varium probasse, vterque tradit; at Medicei codicis scripturam *dederit* Aproniano deberi, ex Pomponio discitur, cuius tamen verba si recte intelligo, *cumulatam* Apronianus et ipse tenuisse videtur, non *cumulata*; etsi interpretatio ad ipsum refertur: *cumulando morte.* Adscribam Pomponii locum: *extremam hanc veniam, oro, vt impetres ab Aenea, id est beneficium. id est, vt protrahat discessum suum, donec discam dolere. Si concesserit, nunquam ero immemor talis beneficii. Sic legit Apronianus. Tucca et Varius, referente Sergio,* (Seruio) dederis *legunt:* cum dederis veniam, cumulatam morte remittam, (l. relinquam) *id est, relinquam acceptum ab eo beneficium, morte cumulando. ita intelligit Apronianus. hanc opinionem Sergius* (Seruius) *damnat*; et recte vtique, nam interpretatio ista nullum bonum sensum exhibet; etsi Seruius nihil melioris notae afferat. Manet igitur hoc: Tuccam et Varium probasse *dederis* et ad Annam retulisse; quod vnice verum propter illa: *miserere sororis*; quae verba tollenda erant, si alterum locum habere debebat, vt *dederis* legeretur, oratione de Aenea instituta; quamquam ne sic quidem aeque commode illa Aeneae, in longinquas terras profecto, per totam vitam gratiam referre velle videretur. 438 *ipse m.* Doruill. 439 *haud v.* Goth. pr. *nullas* Goth. tert. *illas* Menag. pr. *vllas voces* Parrh. 440 *obruit* Goth. sec. et subiicit versum inficetum: *Ne sint ammotae neque sistant gaudia mente* (f. menti). 441 *veluti* nonnulli et hic. cf. ad v. 402. *annoso validam* Heins. cum melioribus, etiam Pierianis; vulgo *annosam valido*; et *cum corpore* Exc. Burm. vulgari lapsu.

ris, vsque ad mortem grata ero; Haec est sententia nude enuntiata, et ornatius, cumulatissime vsque ad mortem gratiam referam. Hoc, vt poëta, extulit: *cumulatam remittam* pro cumulate referam, et *morte*, in morte, antequam moriar. Ita, puto, interpunctione post *dederis* facta, res satis expedita. v. Var. Lect.

437—39. *fletus*, preces cum lacrimis fert ad Aeneam plus vice simplici. Hoc, puto, est *fertque refertque.* — *placidas*, translato epitheto a viro.

441 — 46. Comparationem hanc ex Il, π, 765 sqq. adumbratam esse, iam Macrob. volebat, vt et locum sup. lib. II, 416 sqq. vix tamen tenuissimas lineas

Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor; et alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa haeret ſcopulis: et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus adſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno perſentit pectore curas.
Mens inmota manet: lacrimae voluuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido

Mortem

442 *huc* et *illuc* Sprot. 443 *et altae* Medic. cum praeſtantiore quoque, etiam fragm. Vatic. et Pier. parum referre, ait Burm. recte vtique, quoad ſenſum; ſed altera proſaica forma eſt, altera, quis dubitet? poëtica. Igitur, qui textum nouat, *altae* reponet. 444 *terras* Goth. pr. cum ed. Hortenſii; quod praeferrem, ſi idonea auctoritas eſſet; eſt enim magis poëticum et maius aliquid ſonat. — *percuſſo* Hamb. pr. *vertice* Menag. pr. *frondes* ſec. Rottend. 446 duplex lectio et hic, vt Georg. II, 292. vbi idem verſus: *radice*, quam codicum ſectam fragm. Vatic. ducit, et *radicem* Mediceus cum multis aliis Heinſ. et Pier. — *radicem in t. tendit* oblong. Pier. cum Puget. et Exc. Burm. 448 *perſenſit* multi Pier. et Heinſ. ac Burm. cum binis Goth. alii *praeſentit*. v. ſup. v. 297. 450 *Cum* Wall. Mox *fatis exercita Dido* emendabat Marklandus V. Cl. in Epiſt.

lineas ibi reperias; vt vana plane opera in comparationem et Homeri obtrectationem impendatur. Melius poſſis forte huc referre Il. μ. 131 ſqq. ſed imago rei ipſa et in rerum natura et in poëtis paſſim eſt obuia; at ornatus verborum notabilis ineſt: *velut cum Alpini Boreae*, ex Alpibus ſpirantes, potentius quam venti omnino, *certant e.* — *quercum validam annoſo robore*, h. e. trunco — *it ſt.* pro fit. De vv. 445. 446 vide ſup. II Georg. 291. ſunt Homeri ῥίζαι διηνεκεῖς. — *lacrimae* Didonis et Annae. v. Burm.

450—73. Hunc locum facile inter feliciſſimos et elaboratiſſimos referendum eſſe arbitror. Praeſagia illa et oſtenta, ſuperſtitio ad animos graui moerore perculſos tam accommodata, egregie hic commemorantur, temperanter tamen ac pudenter, cum alias poëtae in iis luxuriari ſoleant; multo magis ſomnia v. 465—68. quae ex recondita hominum graui aerumna afflictorum obſeruatione ſunt depromta. Nil diuinius illis: *ſemperque relinqui Sola ſibi, ſemper* etc. Inter aduerſae fortunae beneficia referre forte poſſis et hoc, quod talium

rerum

Mortem orat: taedet coeli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis quum dona inponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscaenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Praeterea fuit in tectis de marmore templum

Coniugis

Epist. crit. p. 117. *Fatis* aliquem *exerceri* eleganter dici non neges; et bene aliquis aduersis casibus vexatus et exercitus *vitae* capiat *taedia tot mala perpessae*, vt apud Tibullum est, III, 2, 7. Enimuero nec tam diutina mala experta erat Dido, et *exterrita* imaginem rei affert multo aptiorem ad faciendam mirationem et ἔκπληξιν. Dicuntur scilicet et illi *exterriti*, qui consternati subito metu vel quouis casu mente deiecti et alienati insaniunt, vel qui, dum insaniunt, monstris ac furiis terrentur. Proprie de armentis vidimus Georg. III, 149. adde ibid. v. 434. et not. ad e. l. De Medea furente Valer. Fl. VIII, 450. *fugit ardentes exterrita tauros*, quos videre sibi videbatur. Etiam proxime ad praesentem Virgil. locum inf. XII, 660. Amata — *dextra Occidit ipsa sua lucemque* exterrita *fugit*. 451 *connexa* Franc. 452 *lumenque* tert. Rottend. quod et ipsum de *coelo* ac *die* tandemque de *vita* dici solet. 454 *dicto* Gud. a m. pr. v. Burm. *dictum* fragm. Vatic. 455 *vergere* Zulich. a m. pr. 456 *non ipsa* Wall. *ipse* Franc. *affata* Ven. *fata* Moret. pr. a m. pr. *sorori est* fragm. Vatic. aliquot Pier. et Doruill. quod et ipse h. l. desiderem, aure iudice.

rerum ac locorum sensum et dulciorem habeas et maiorem.

450. 451. *fatis exterrita*, consternata et mente deiecta malis suis. cf. inf. 474. v. Var. Lect. *orat* exquisitius quam optat, desiderat. *coeli conuexa*, v. sup. Ecl. IV, 50. Primus Cicero in Arateis v. 314. vsum hunc inuexisse videtur; mox placuit Virgilio, Ouidio et aliis.

453 — 55. Inter sacrificandum vidit vinum, in ignem libatum, in sanguinem verti. at quam ornate singula, etiam propriis verbis! *obscoenum* de re mali ominis et alibi notatum. *thuricremas aras* iam Lucretius dixit II, 743.

456. Ad maiorem horrorem faciendum egregie hic versus comparatus. Nunc demum de Didonis salute desperes. Nam ita humana natura fert, vt in extrema ruens animus et iam deliberata morte defixus silentio pertinaciter omnia intra se premat. Vidit iam Trappius, si bene memini.

457 — 61. Hunc locum ante oculos habere debuit Popius in plenissima affectus summi epistola Eloisae v. 307 sqq. *Templum*, intellige sacellum Sichaei

Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis et festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri; nox quum terras obscura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multaque praeterea vatum praedicta piorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, et duplicis se ostendere Thebas:
Aut

458 *misero quod* fragm. Vatic. a m. pr. *multo quod* pr. Hamb. sollenni variatione. v. Burm. ad Ouid. II. Am. 15, 14. 459 *niueis vel nigris* pr. Hamb. cf. Burm. 460 *gemitus et verba* Seru. ad XII. Aen. 638. sed *voces et verba* vsus fert. Illustrat Burm. ad h. l. 462 *Seraque* Nonius in *bubo*. quod epitheton alias in simili re occurrit. *feralia carmina* Gud. a m. pr. 463 *fundere voces* Goth. alter. 464 *piorum* e Medic. aliisque suis et Pier. praetulit Heins. et Aproniani illam lectionem esse, testatur Pompon. Sab. Alteram codd. familiam, qui *priorum* habent, ducit fragm. Vatic. Equidem non perpetuum aliquod et ornans h. l. epitheton requirerem, sed *priorum*; misera regina in animum reuocabat prisca vaticinia, de rerum suarum ac vitae decursu iam olim accepta, quae nunc quidem exitum suum habere videbat. 467 *longam sola i.* pr. Hamb. 468 *Tyriam — Tyrios — desertas q. terras*, aberrationes librarr. ap. Heins. et Burm. 469 *demens veluti* lectum ex Pier. patet. Apud Pompon. Sab. nota est: „*Vrbanus legit* anguina serpentum.„ Sectatus est Grammaticus antiquam formam, *anguen* pro anguis et legerat: *Eumenidum — videt anguina.* 470 *Per solem* pr. Moret. *se* abest ab edd. Ald. Iunt. *et* deest Goth. tert.

chaei Manibus dicatum, forte cum eius signo, vt Ouidius expressit Ep. VII, 99. Simile Elissae templum memorat Silius I, 81 sqq. — *antiqui*, prioris. v. Seru. et Burm. — *Velleribus niueis*, infulis ac vittis laneis, quae etiam in monumentis passim occurrunt. v. Passer. Paralip. Dempst. p. 126. *fronde*, sertis. v. Cerda.

465. cf. sup. ad v. 450 — 73. Non male Vrsinus comparat Ennii versus ap. Cicer. de Diu. I, 20. *Excita cum tremulis* etc.

469. 70. Ex Euripide ductum Bacch. v. 916 sqq. loco sublimi

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes;
Armatam facibus matrem et ſerpentibus atris
Quum fugit, vltricesque ſedent in limine Dirae.

Ergo

471 *Agamemnoneis* Wall. *Furiis agitatus* aliquot codd. ap. Pier. quod ex interpretatione profectum et ex lib. III, 331. repetitum facile intelligas. cf. Burmann. Sec. V. Cl. ad Anthol Lat. p. 170. Nobiliſſima in h. l. eſt emendatio Marklandi V. Cl. ad Statium et in Ep. Crit. p. 127. propoſita et ornata: *Poenis agitatus*, id eſt, a Furiis. Amplectar eam, certe tanquam elegantiorem lectionem, et ipſe, ſi declaratum videro, omnium librorum lectionem habere, quod poëta indignum ſit: *Aut veluti in ſcena Oreſtes furit a Furiis exagitatus, cum etc.* Nam *ſcenis agitatus* iungere, et *omnibus tragoediis notus* accipere quid tandem cogit? Nouum hoc fateor, quod ad fabulam tragicam in ſcena exhibitam prouocat. Quidni tamen poëta hoc vel ad variandam rerum faciem auſit, qui toties comparationes in hunc modum inſtituit, vt ex vita communi et vſu hominum aliquid repetat et hac formula vtatur: *vt ſaepe videmus* etc. Nec hoc adeo idem plane cum eo, quod toties oratores habent: *quemadmodum ille in ſcena, in fabula etc.* Cic. pro Roſc. Amer. c. 67. *Nolite enim putare*, quemadmodum in fabulis ſaepenumero videtis, *eos qui aliquid impie ſcelerateque commiſerint, agitari et perterreri Furiarum taedis ardentibus.* cf. Aeſchin. in Timarch. ſub f. vnde haec adumbrata. Adde Cic. de Legg. I, 14. Scilicet orator excitat locum e tragoedia; at poëta ſcenico apparatu ac theatrali ſpectaculo ad comparationem vtitur. Equidem nihil definire videri volo, ſed tantum dubitare, annon Virgilius oratoriam formam retinere maluerit? tum alterum eſt, recte ne in hoc fecerit, quod nec ipſe probem? Valerii Fl. locum VII, 147 ſqq. ex Euripide, non ex noſtro, eſſe expresſum manifeſtum eſt. — *agitatur* Rottend. alter. Donatum in his conſulere non licet, eſt enim in lib. IV. lacuna in eius Commentariis.

473 *Cum videt* Patrh. *Confugit* Hamb. pr. et Rottend. alter. *diuae* Gud. a m. pr. quod non diſplicebat Heinſio.

ſublimi et terroris pleno, vbi contemtor Bacchi Pentheus in veſaniam actus καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίυς δοκῶ, Δισσὰς δὲ Θήβας, καὶ πόλισμ᾽ ἑπτάστομον. Servius ad h. v. *Pentheus autem, ſecundum tragoediam Pacuuii etiam ipſe furuit.* Et Pompon. Sab. *apud Pacuuium inducitur Pentheus furens, qui videt duos Soles et duas Thebas.* Pacuuii quidem fabula tali argumento ac nomine alias nota non eſt, ſed *L. Attii Bacchas* memoratas videas, ex Graeco haud dubie illas conuerſas. Virgilium exſcripſit Seneca Agam. 728 ſqq. *agmina E.* dixit vt poëta, agmen E.

471—73. Oreſtes Agamemnonis f. Clytaemneſtrae matris Furiis agitatus, dum matrem faces ſibi et ſerpentes intentantem fugiens tecto proſilit, in foribus

Ergo vbi concepit Furias euicta dolore,
Decreuitque mori; tempus fecum ipfa modumque
Exigit: et maeftam dictis adgreffa fororem,
Confilium vultu tegit, ac fpem fronte ferenat:
Inueni, germana, viam, (gratare forori)
Quae mihi reddat eum, vel eo me foluat amantem.
Oceani finem iuxta, folemque cadentem,
Vltimus

476 *ac m.* Medic. *fictis aggreffa* Gud. a m. pr. et Menag. pr. pro var. lect. cum Exc. Burm. *d. affata* alter Menag. et pr. Hamb. a m. fec. 477 *et fpem* Parrh. *fronte ferena* coni. Heinf. Sed v. notam. 479 *reddet — foluet* oblongus Vatic. Pierii; *reddat — foluet* Longob. eiusdem. *foluit* Wall. a m. pr. *reddet* et *abfoluet* alter Menag. et Witt. *vel quae me foluat* Franc. et Goth. tert. Sed vulgatam etiam Donatus et Lutatius agnofcunt. v. Burm.

foribus tecti Furias fibi occurrere, feque adeo vndique terroribus mentis, parricidii in matrem commiffi confciae, exagitari videt. Tragoediam poetae ante oculos fuiffe per fe patet, et bene Seruius: *A Pacuuio* (puto in *Dulorefte*) *Oreftes inducitur, Pyladis admonitu, propter vitandas Furias, ingreffus* (Delphis id factum intellige) *Apollinis templum; vnde cum vellet exire, inuadebatur a Furiis. Hinc ergo eft:* Sedent in limine Dirae. Pacuuius igitur (quod et Ennius in Eumenidibus fecit. v. Columna ad Enn. Fragm. p. 251.) Aefchyli Eumenides, quodammodo faltem, expreflerat. Nam aliter rem ornauit, dum Oreftem furentem exhibet, Euripides in Oreft. v. 255 fqq. Iphig. in Taur. 283. et al. aliter poft iftas Racinius fub fin. Andromachae. De ceteris cf. Var. Lect.

474 — 77. Exquifita cum arte etiam hoc ex indole ac more hominum, qui extrema animo agitant, vt confilium fuum diffimulent. — *euicta*, vt poëta, pro fimplici *victa* dixit — *exigit* bene pro conftituit, quod fit re exacta ac deliberata. — *fpem fronte ferenat*, exquifitius quam frontem ferenat, et explicat fpe noua, ac meliore concepta vel oftenfa; hoc transfertur ad ipfam fpem, quae fereenior et laetior affulgere poteft; adeoque Dido fpem ferenat, fereniorem ac laetiorem oftendit vultu. Vt *fpem vultu fimulat*, lib. I, 209. Propius ad vulgarem modum Silius: *triftia fronte ferenat*, XI, 369. *fpem fronte ferenans* ex Virgilio fumfit Nemefian. Ecl. IV, 17.

480 fqq. In toto hoc commento tam operofe adornando et inftruendo haec refpexiffe videri debet Dido, vt facrificio arcano

Vltimus Aethiopum locus est, vbi maximus Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi

482 *actum* volebat Vossius; at v. Burm. h. l. et v. notam. 483 *Hic* Montalb. et ed. Ven. Mox *Massyliae*, *Massilio*, *Massiliae*, *Massaliae*, *Massillae*, *Massile*, aberrant librarii ap. Burm. et Pier.

arcano parando, quo arbitris remotis sola operaretur, ad mortem sibi inferendam opportunitatem, silentium et solitudinem haberet. Sed et illud furorem misere amantis arguit, quod vestes Aeneae et torum coniugalem secum comburi vult, (inf. 495 sq.) quodque Aeneae gladio in se iugulando vtitur. Quae a v. 504 sqq. — 521. narrantur, ad praeparandum et auspicandum sacrum pertinere puta. Namque ipsum sacrum non nisi a v. 630 sqq. peragitur; trahebat ac differebat illud sacrum suamque mortem regina, quamdiu Aeneas praesens erat. Tenenda haec, vt de summa et libri et narrationis constet. Quod sacerdotem arcani sacri ab Hesperidum hortis aduocat, mirum videri potest, nisi forte Apollonii Medea, ad cuius amorem Didonis amor in Aeneam accommodatus est a poeta, etiam hunc hortum cum dracone sacrisque magicis lib. IV, 109 sqq. accurate descriptis in poetae ingenio seuit et instruxit. Certe v. 484 — 86. a Medeae exemplo petiti sunt, Apollon. III, 530 sqq.

480 — 84. Comparant Homericum *ἐπ' Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας*, Il. α, 423. nec tamen id nisi ad hoc vnum valet, quod ad extremum occidentale Africae litus Aethiopiam nominat, quae proprie Mauretania est. De Atlante v. sup. ad I, 745. cf. sup. 247. *torquet* ornatius quam coelum sustinet; motu simul coeli diurno expresso; praeeunte Ennio ap. Macrob. VI, 1. *Qui coelum versat stelleis fulgentibus aptum.* cf. Columnam ad Ennii fragm. p. 45. *aptum stellis*, exquisite; vulgari loquendi modo stellae coelo aptae, h. e. affixae sunt; tum et ipsum coelum adfixum et aptum, alligatum stellis, h. e. distinctum. Quod vero ex Mauretania excitatam anum tamen *Massylae gentis* facit, eamque *Hesperidum hortis* praeficit custodem, ne in eo poëta licenter in minus noti situs populis versatus dicendus sit, ita potius videtur accipiendum, vt *Massylam* solito more poëta omnino pro Libya dixerit, certo nomine pro indefinito posito. *Massylam Euantem* ex nostro petiit Silius I, 101. *Hesperidum* autem *hortos* communi

Quae dabat, et ſacros ſeruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella ſoporiferumque papauer.
Haec ſe carminibus promittit ſoluere mentis,
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas:
Siſtere aquam fluuiis, et vertere ſidera retro;
Nocturnosque ciet manis. Mugire videbis
Sub pedibus terram, et deſcendere montibus ornos.
Teſtor,

485 *in ſacros* alter Menag. *ſacra ſ. in arbore* tert. Rottend. a m. pr. 486 Waddel. iam Burm. laudatus coni. *arcens*. Idem cum aliis de interpretatione laborabat, et ipſe Burmannus. at v. notam. *ſoporiferumue* multi ap. Burm. 488 *Quis* Goth. alter, an vt ſit pro *Quibus?* Cuningh. coni. *innectere*, cum praecedat *ſoluere*. Temere. 489 *conuertere ſ.* alter Hamb. 490 *mouet manes* multi ap. Pier. et Burm. ex gloſſemate. *vetet* Exc. Burm. a pr. m. *mouit* cum altera lectione, a correctrice manu Fragm. Vatic.

muni poëtarum opinione intra Cyrenaicae fines poſitos in Mauretaniam ad Atlantis montis radices remouit, quandoquidem antiquiores diuerſe de eorum ſitu tradiderant, Heſiodus quidem πέρην κλυτοῦ Ὠκεανοῖο eos collocauerat Theog. 215. Alii aliter. v. ap. Plin. VI, 31. ſ. 36. qui alio loco lib. V. pr. et XIX, 4. ſ. 22. apud Lixum, Mauretaniae ea in Atlantici maris ora vrbs eſt, Heſperidum hortos collocat; ad *montem Atlantem* etiam Hygin. f. XXX. f. vbi v. Intpp. inprimis Salmaſ. in Solin. p. 264. ſqq. *ſacros in arbore ramos*, ſc. cum pomis aureis ramos, quos Veneri ſacros fuiſſe Seruius narrat. Certe violari eos nefas erat.

486. „*Incongrue*, iam Seruius monuit, „*videtur poſitum*, „*vt ſoporifera ſpecies* (papa„uer) *peruigili detur Draconi*.„ Multa ad defendendum poëtam et ibi et paſſim alibi afferunt Intpp. v. Cerda. Excidiſſe hoc poetae, vt credam facile adducor; quippe qui non meminiſſet offas papauere aliisue ſoporiferis ſuccis conditas draconibus apud veteres obiici tum, cum ſomno illi opprimendi ſunt. Nec tamen adeo abſurdum, cum melle antiquitas in quotidiano victu vteretur, et papauer certe poſterior Graecia in deliciis haberet, cibum ſerpenti lautiorem et dulciorem inde paratum dici. cf. inf. VI, 420. vt *ſoporiferum* tantum ornet. —*ſpargens*, miſcens, *Seru*. potius, obiiciens, praebens, apponens. Nihil amplius, niſi quod vt poeta docte loqui maluit.

487 — 491. v. ad Ecl. VIII, 69. Similem locum v. in Tibullo I, 2, 59. 60 et 43 ſqq. *curas* et hic de amore. *ſoluere animos*, proprium hac in re, vt defigere.

Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam adcingier artis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
Inpius, exuuiasque omnis, lectumque iugalem,
Quo perii, superinponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monumenta iuuat, monstratque sacerdos.
Haec effata silet. Pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis praetexere funera sacris

 Germa-

493 *accingere* alter Hamb. 494 *Tunc — locuuit* Carisius laudat. *Tu, Germana,* Doruill. 495 *in thalamo* Leid. 496 *que* abest ab aliquot Pier. et binis Burm. *exuuiisque* Sprot. 497 *superimpones* Franc. *superimponant* Fragm. Vatic. Medic. a m. pr. cum aliis Pier. *superimpone* alii Pier. *nefanda* ed. Ven. 498 *momenta* Ven. *monimenta* plerique. *iuuat* magnus codd. numerus ap. Pier. et Heins. quibus adde fragm. Vatic. itaque Burmannus recepit. Alii *iubet*, quae Aproniana lectio esse videtur; nam in Mediceo in litura scriptum videas; quamquam ex pronuntiatione *iubat* orta esse videri potest. Dignitatem tamen maiorem habet *iubet monstratque*. Vtrumque de diis et vatibus sollenne. Itaque equidem cum Pierio *iubet* retinerem; si poëta quidem ita scripsisse videri potest, vt scribere debuit. 499 *inficit ora* nonnulli ap. Pierium, ex Horat. Epod. 7. putat Burm. 500 *Nec tamen* Zulich. *Haec* Hugen. *protexere* Medic. a m. pr. *munera* alter Menag.

defigere. *vertere sidera retro*, cursum astrorum mutare, errantium inprimis, v. Seru. Tum illa euocat Manes sacris *noctu* ex more factis — *videbis*, vulgo videas; vt sup. v. 401. *Migrantes cernas.*

492. 493. Sui aeui rationem in hoc habet poëta, quod Dido excusationem quaerit, dum magicis artibus vtitur. Bene Seruius: cum multa sacra susciperent Romani, *magica* semper damnarunt. A Didonis tempore ac more ista cura ac cautio aliena; nec Homerus ea excusatione vteretur.

494 — 98. *secreta*, secreto. Hoc iam notum esse debet. — *tecto interiore*, Romanus impluuium diceret; *sub auras*, sub diuo. cf. Burm. Penetralia haec domus Didonis in templum Elissae mutauit Silius I, 81 sqq. vbi plura ex h. l. adumbrata. *arma relicta* idem Burm. de munere Aeneae Didoni dato accipere iubet: non male. *exuuias* cf. Ecl. VIII, 91. v. inf. 648. 651.

499. Ex intima arte et humanae mentis recessibus huius versus sententia depromta. *Pallor* ex conscientia cogitatae mortis. *Seru.*

500 — 3. Annae omnino fidem et beneuolentiam maiorem

Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet, quam morte Sichaei.
Ergo iussa parat.
At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, taedis, atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea: super exuuias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos

Ter

501 *Concipere* Vir doctus coni. ap. Burm. sed v. hunc. *haud* vel *haut* aliquot ap. Pier. et Burm. et Goth. alter. 503 *iussa implet* vnus Guelph. *facit* alter in Exc. Sax. 505 *tectis atque* Goth. sec. 507 *funesta* labens memoria citat Lutat. ad Stat. IV. Theb. 460. 509 *crinis passa* pr. Hamb. e glossa.

rem tribuit, quam ingenii sagacitatem. Itaque et haec recte. — *nouis praetexere funera sacris*, exquisitior ratio prae communi: *noua sacra*, insolitam religionem ac sacrificium, praetexere *funeribus*, h. e. morti obtendere, sacrum per simulationem instruere, eoque consilium mortis occultare. cf. sup. 172. — nec illa mente concipit, Didonem in animo habere tam insanum mortis sibi consciscendae consilium. v. Burm.

504 — 8. Ergo scrobem intellige in sacris magicis fieri solitum, quo lignorum strues cumulabatur. vide v. c. Orphei Argonaut. 948. 968 sqq. In eandem foueam victimarum caesarum sanguis demittebatur. Erat illa pro ara, ἐσχάρα. De hac accipe *pyram* h. l. cf. Statium Theb. IV, 451. 455 sqq. qui ex parte hunc locum ante oculos habuit. — *intendit locum sertis*, exquisitius et hoc quam vulgare, *intendit serta per locum*, quod sup. II, 236. occurrebat: *vincula collo Intendunt*. Quam non inutile sit, talia monere, discas, si Burmanni notam compares. Nolim autem ex h. l. probare, rogos sertis ornari solitos fuisse. Nam h. l. pyra, tanquam ara, corollis cingitur. cf. sup. Ecl. VIII, 64. *fronde funerea*, cupresso, inquit Seruius, aut potius arborum frondes intellige, quarum in sacris magicis vsus erat. Nam de funere poëta tantum rem interpretatur. — *effigiem* v. c. ceream, quae in talibus sacris igne liquefacta efficere debebat, vt ipse Aeneas simili modo amore liquesceret ac contabesceret. cf. Ecl. VIII, 80.

509 — 11. *sacerdos* (cf. v. 483.) *tonat*, inuocat (*vocat* Silius I, 94. vbi hunc locum transtulit) deos inferos, longo

ordine

Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparserat et latices simulatos fontis Auerni:
Falcibus et messae ad Lunam quaeruntur aënis
Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni:
Quaeritur et nascentis equi de fronte reuolsus,
Et matri praereptus amor.

510 *Ter centum*, diuisim, vt sit *ter tonat centum deos*, scribunt alii codd. et edd. ap. Burm. *sonat* Hamb. pr. Praeferas facile vulgatum in vtroque loco. 511 *que* abest a tribus Burm. *ter virginis* sec. Rottend. male. 513 *F. ad lunam et messe* Franc. *aheneis* scribunt codd. ap. Pier. male; nam et altera forma vsitata: *aenus*. 516 *praeruptus* aliquot libri ap. Burm. cum Schol. Lucani et Grammatico, auctore Medeae in Anthol. Lat. p. 180. vbi v. Burm. Sec. V. Cl. *praeceptus* vel *perruptus* Hugen. Sed damnat eam lectionem ratio et Plinii locus in nota laudatus.

ordine eorum nomina recitans, qui in his sacris (exemplum in ipsa Medea v. in Ouid. Met. VII, 192 sqq.) mos erat, omninoque in hymnis veterum et formulis sacris. — Etiam hoc ex more, quod eiusdem numinis plura nomina recitantur, ad vires et potestates numinis diuersas declarandas, vt eadem *Hecate triceps* τρισσοκέφαλος in Orph. Argon. 974. (vbi facile apparet leg. τρισσοκάρηνος) etiam *Diana* est τριπρόσωπος *triplex*, *triformis*, τρίμορφος. cf. Cerda et Vrsin. Pro *Diana virgo tria ora habens* doctius posuit alterum poeta. Quod autem Maura anus nomina deorum graeca pronuntiat, id communi Romanorum more apud poetas et historicos receptum, qui aut barbarorum religiones suis nominibus interpretantur, aut barbaris suas religiones tribuere solent, vitio verti poetae nequit. Minus bene Burm. rem expedire videtur.

512 — 16. *simulatos*, proprie h. l. cf. III. 302. 349. quos fingebat *auernales* (vt Horat. Epod. V, 26.) esse. — Superstitiones magicas diserte enarrare nihil attinet; vide vel Cerdam. Aeris proprius in re magica vsus. Aeneam falcem ab Sophocle habere Virgilium, volebat Macrob. V, 19. quem vide. — *pubentes herbae*. v. Georg. III, 126. in Var. L. χνοάζουσαι. *nigri cum lacte veneni*, int. succos venenatos herbarum vel seminum. — *et n. equi* etc. Hippomanes. Nota res. v. Aristot. VI. H. Anim. 22. VIII, 24. Aelian. XIV. H. Anim. 18. et plura ap. Cerdam, et sup. nota ad Georg. III, 280. Sed ad illustrandum poetam Plinii locus sufficit VIII, 42 s. 66.

Ipsa mola, manibusque piis, altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, et conscia fati
Sidera: tum, si quod non aequo foedere amantis
Curae numen habet, iustumque memorque precatur.
Nox erat; et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, siluaeque et saeua quierant
Aequora: quum medio voluuntur sidera lapsu,
Quum tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quae-

517 *molam* Medic. sed expuncta litera, et Montalb. 518 *et v. r.* aliquot Pier. Goth. pr. cum Hugen. cf. Burm. 520 *si quid* Leid. vn. a m. pr. et duo Goth. male. 521 *sanctumque m.* Parrh. 522 *placitum* alter Hamb. *placidam — quietem* alter Menag. *placidam c. membra quietem* ap. Seru. ad I. Aen. 388. cf. ibid. 691. 523 *quierunt* tres ap. Burm.

Et sane equis amoris innasci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricae magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu deuorat feta, aut partum ad vbera non admittit. Si quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Vides poetae verba: *et matri praereptus amor,* h. e. quod amorem conciliat, philtrum, caruncula, quae in philtrum adhiberi potest, praereptum, antequam equa feta deuorauerit.

517 — 21. *mola manibusque piis*, Seruius: farre et sale — *et manibus puris.* Propter sequentia malim manus precantis ad coelum sublatas intelligere. — *Vnum exuta pedem vinclis*, vnum pedem habens nudum, ad religionem pertinere debuit. Inter plura, quae Intpp. afferunt, vnus Artemidori locus huc facit lib. IV, 67. Sed occurrit eadem res in signis veterum; et nuper in Etruscis simile quid obseruare memini Passerium Paralip. Dempst. p. 102. cf. eund. ad Vasa Etrusca Tom. I. p. 67. — *veste recincta*, soluta zona; nota res. cf. Ouidii locum ex Virgilio expressum Met. VII, 179 sq. 182 sqq. — *conscia fati Sidera* obtestatur, cf. sup. 167. quae se morti imminentem adspicerent. — *tum numen precatur, si quod habet curae amantes non aequo foedere* h. e. qui mutuo amore non amantur.

522 — 28. Suauissima noctis descriptio, quae ipsam rerum quietem spirare videtur; hoc tamen inprimis laudanda, quod cum saepe in ea et alii poëtae laborauerint, huic inprimis loco illa conuenientissima est, vt post illos in superiore

Quaeque lacus late liquidos, quaeque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitae ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoeniſſa, neque vmquam
Soluitur in ſomnos, oculisue aut pectore noctem
Adcipit. Ingeminant curae: rurſusque reſurgens
Saeuit amor, magnoque irarum fluctuat aeſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:

526 *dumos* Montalb. vnde Heinſ. *dumo* Goth. ſec. *dumi.* vtrumque vitium ſcribentis. 527 *Rura tacent* Sprot. 528 Deficit verſus in Medic. aliisque praeſtantioribus exemplaribus; et ſane melius eo careat ſententia. Conflatus videri poteſt ex lib. IX, 224. 225. Adnotauit quoque Pompon. Sab. hunc verſum non legi ab Aproniano. Eſt autem ex eius recenſione lectio Codicis Medicei. 529 *Phoenixa, vel* Doruill. 530 *ve* abeſt a Ven. *que* duo Burm. 532 *magno curarum* qu. Moret. ex lib. VIII, 19. at v. inf. 564. 533 *voluptat* Doruill. etiam alibi.

re loco prodigiorum et ſacri magici terrores nunc animum diuerſo modo afficiat, vtque delenitum hac ſuauitate animum legentis miſerae Didonis ſummus, mox a v. 529. amoris aeſtus animique cruciatus tanto magis percellant. Iam Ioſ. Wartonus, V. Cl. hoc obſeruauit; et hoc monere voluit Seruius ad v. 522: *Protenditur iſta deſcriptio ad exaggerationem vigiliarum Didonis.* Nec tamen hac in re inuenti laudem habet Virgilius, ſed iudicii tantum et elocutionis in exprimendo Apollonio Rhodio III, 743 ſqq. Νὺξ μὲν ἔπειτ᾽ etc. cf. et IV, 1058 ſqq. quem iam ante Virgilium conuerterat Varro Atacinus; cuius verſus v. ap. Senecam Controuerſ. XVI extr. Vix me teneo, quin loca adſcriberem; ſed breuitati ſtudendum eſt. — *ſiluae et aequora quierant,* ceſſante ſub noctem vento. Non aliter. cf. Trapp. — *feſſa corpora*, docte, homines, niſi omnino animantia malis. —*medio voluuntur ſidera lapſu*, curſu. *medium curſum tenent*, bene Seru. v. Excurſ. ad II, 9. — *poſitae*, pulchre, quieſcentes, ſopitae.

529 ſqq. Eadem antitheſis ex Il. β, pr. κ, pr. ω, 677. notata a viris doctis, et hinc paſſim alii. *At non* ſc. carpit ſoporem, ἀωτεῖ. — *Soluitur in ſ.* exquiſite pro ſolui ſomno, quiete. *noctem* pro quiete noctis ac ſomno dixit. *Ingeminant curae*, vtpote in noctis ſolitudine.

533 ſqq. cf. Eurip Medea 502 ſqq. *inſiſtit* vel mente et cogitatione, vt ſit: ita apud ſe cogitat; vel propoſito moriendi. Oratorie pathos in his Didonis verbis

En, quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sim toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classis, atque vltima Teucrum
Iussa sequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos,
Aut bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) sinet; ratibusue superbis
Inuisam adcipiet? nescis heu, perdita; necdum
Laomedonteae sentis periuria gentis?

Quid

534 *Heu quid agam* Donatus videtur agnoscere ad Terent. v. Heins. et Burm. — *quid ego* Oudart. *agam* Seruius cum codicum parte et edd. Iunt. aliisque. 535 *Nomadum* v. sup. ad 320. *sequar e.* Doruill. et plerique libri Pier. 536 *sim* Heins. post Pier. ex melioribus et meliori loquendi ratione. Est enim pro, *cum ego sim.* Vulgo *sum.* 537 *iterum cl.* sec. Rottend. *et ego cl.* pr. Hamb. 538 *auxilium iuuat* coni. Heumanni, quam refellit Burm. ad h. l. *exsilio* aliquot ap. Pier. 539 *Aut bene* nonnulli Heins. et Burm. cum Goth. tert. *at* Sprot. et Doruill. hoc non male — *sit gratia* Menag. pr. vnde *fit* fecerat Heinsius. 540 *finat* alter Hamb. ex Exc. Burm. a pr. m. *ratibusque* Goth. pr. et sic Medic. cum plerisque Heins. et Burm. *ratibusne* Parthas. *superbus* ed. Ven. non male. Sed alterum magis poëticum. 541 *Inuisam* post Pierium Heins. reuocauit e melioribus codd. et ratione idonea. Vulgo *Irrisa*, quod praecesserat v. 534. Vtrumque etiam Seruius agnoscit. 542 *Laum.* vel *Laomedunteae*, *Laomedontiadae* aberratio Codd. — *gentis p. sentis* Doruill.

bis tractatum, facile quisque per se intelligit. Confer, si vis, Scalig. in Poetic. et Cerd. ad h. l. — *irrisa*, vt irridear; epitheton ab effectu rei ex more poetarum. cf. Ernesti V. V. ad Callim. in Del. 117. — *procos et Nomadum* v. sup. v. 36. 37. — *vltima Teucrum Iussa*, explicant suprema; minus bene, puto. Malim, vt altero loco Seruius, deterrima; accommodatissimo epitheto ad indignationem et odium, quasi exspectandum sibi sit, vt infimo loco habeatur, vtque sibi tanquam caloni alicui indignissima quaeque imperentur. Bene Pompon. Sab. „puta quod loquatur „ad miserationem, quasi quod, „si nauiget cum Troianis, fit „futura serua.„ v. 538. *quasi vero hoc iuuet*, et quicquam eo profecerim, quod ipsis ante auxilio fuerim, sc. e naufragio eos excipiendo. — *sinet* sc. me sequi classem; in sqq. 540 — 43. verborum delectum obserua. Troianos quasi perfidia et periurio infames a Laomedon-

erit

te

Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ouantis?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inferar? et quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rurſus agam pelago, et ventis dare vela iubebo?
Quin morere, vt merita es: ferroque auerte dolorem.
Tu lacrimis euicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque obiicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more ferae, talis nec tangere curas?
Non ſeruata fides, cineri promiſſa Sichaeo.

Tantos

543 *Quid cum* Doruill. *comitabar* tert. Rottend. *comitata* pr. Hamb. *euntes* nonnulli Pier. ſed *ouantes* eſt ornatius haud dubie. cf. ſup. v. 418. 545 *Inferar* poſt Pier. e Codd. praetulit Heinſ. recte ſane tanquam quod exquiſitius dictum eſſet. cf. inf. X, 576. I, 439. Vulgo *Inſequar*. Seruius vtrumque laudat. *Inferor* pr. Hamb. —*vix S. ab vrbe* Parrh. *reuulſi* Wall. 546 *in ventis* Sprot. *videbo* duo Burm. cum Goth. ſec. ex more aberrantes. 547 *abrumpe d.* pro diu. lect. tert. Rottend. quod ſane vſitatius, ſed alterum a vulgari remotius. 548 Diuerſam hic Vrbani Grammatici interpunctionem narrat Seruius et ex eo Pompon. Sab. quae talis fuiſſe videtur, vt *Tu lacrimis euicta meis* ſc. *es*, ſententiam finiret. 549 *obiicit* Reg. 550 *expertam* aliquot Pier. et Burm. ſollenni errore. 551 *fere* in multis; ſenſum probabilem inde elicere ſtudet Burmannus; Idem coni. *more meo*. Waddel. apud eund. *more fero*; ſed omnia fruſtra. v. Not. *ferae* Aproniani lectionem eſſe obſeruat Pompon. Sab. *non tales* alter Mentel. 552 *Non cineri ſ. fides* Seru. ſup. ad v. 52. *Sichaei* Medic. (hoc eſt, quod Pompon. Sab. habet: *Sic legit Apronianus*) cum aliis Pier. Heinſ. et vno Burm. *Sed Sichaeo* eſt pro *Sichaeio*. Sic *Lenaeum honorem* ſup. v. 207.

te denominat, cuius periuria in Neptunum et Apollinem mox in Herculem nota ſunt. Locus claſſ. Il. φ, 442 ſqq. — 543. *ouantes*, laetantes; inuidioſe et hoc. cf. ſup. 294, 95. 545. *Inferar*, ſequar? v. Var. L. quos paullo ante a Tyro excitaui, iterum nauibus conſcenſis maritimis curſibus errare faciam? 548. 549. Quod ipſam ſororem amantiſſimam accuſat, ſummum affectum arguit: tu, o ſoror, permota lacrimis meis (v. ſup. v. 30.) tu prima me in haec mala impuliſti et Aeneae obieciſti, homini in meum exitium facto. — 551. *more ferae*, at quam paruum hoc, vt ſaltem ferino more ſecluſam a iucunda ſocietatis coniunctione ſolam et hominum adeoque et virorum commercia fugientem viuere licuiſſet!

Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Aeneas celſa in puppi, iam certus eundi.
Carpebat ſomnos, rebus iam rite paratis.
Huic ſe forma dei voltu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſusque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crinis flauos, et membra decora iuuentae:

Nate

553 *fundebat* pr. Hamb. pro var. lect. at recte *rumpebat* vt ſup. II, 129. h. e. emittebat; proprie cum vi et impetu. Poſt hunc verſum in Vratisl. legebatur: *Thuraque magnorum longe dat iuſſa deorum. Huic ſe forma viri v.* Idem verſus inſertus eſt Goth. ſec. ſed poſt v. 557. —*rurſusque ita viſa monere eſt; Duraque m.* 554 *Aeneas iam c. in p. c. e.* Wall. 556 *Hinc* Ven. 557 *iuſſa m.* Franc. ex more librariorum. *eſt* deeſt binis Burm. et Goth. tert. a m. pr. *'ſt* Gud. vt ſolent veteriores codd. 558 *Mercurii* tert. Mentel. a m. pr. *que* poſt *colorem* abeſt a tribus Burm. 559 *iuuenta* nonnulli Pieriani, Medic. cum duobus aliis Heinſ. Adde fragm. Vatic. Sane *membra decora iuuenta* communiorem formam habent.

ſet! Nihil amplius in ſententiam eſt aſſumendum, quam abhorrens ab humaniore cum aliis conſuetudine ac conſortio natura. Seruius ad Lynces referebat, et ex Plinii H. N. locum laudabat: *Lyncas poſt amiſſas coniuges aliis non iungi.* —*nec tangere*, attingere, ſentire, *tales curas*, dolores animi! Non ſeruare licuit fidem etc. *cineri Sichaeo.* v. Var. Lect.

554 ſqq. Non tam Homeri imitatione, apud quem bis a Ioue Mercurius mandata accipit, vt Calypſo Vlyſſem dimittere iuberetur; nec ea de cauſſa, vt inuitum diſcedere Aeneam ſignificaret, denuo Mercurii nuntium induxiſſe videtur poeta, quam vt ex propiore hac cauſſa et noua hac Numinis monitione ipſe diſceſſus aliquam dignitatem momentumque ac diuerſitatem a vulgari quoque diſceſſu haberet. Vulgaris narratio ita inſtituenda fuiſſet: Et iam Aeneae claſſis ſatis erat inſtructa, vt vento ſecundo ſub noctem exorto illa litore ſolueret. At quam tenue hoc! Sin vero metus a Carthaginienſium incurſu erat memorandus, Mercurii monitu multo magis res egebat apud poetam.

556—59. Comparant Il. β, 20 ſqq. 57 ſq. Odyſſ. β, 268. Il. ψ, 69 ſq. ſed primo loco erat commemorandum Odyſſ. κ, 277 ſq. Ad 558. cf. inf. IX, 650. —*colorem* oris, qualis eſt pulchrae iuuentae ex palaeſtrae ſole et puluere. Mercurium e pulcher-

Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quae te circum ſtent deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat aeſtu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare poteſtas?
Iam mare turbari trabibus, ſaeuasque videbis
Conlucere faces, iam feruere litora flammis;
Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile ſemper
Femina.

560 *potis eſt ſub c.* Oudart. *caſu ſub* alter Hamb. 561 *quae te circum ſtent* Heinſ. e Medic. aliisque poſt Pierianos. Adde fragm. Vatic. At vulgg. *quae circumſtant* vel *ſtent te*. A multis abeſt *te — cernas* Leid. a m. pr. 563 *deos* tert. Mentel. a m. pr. *in pectora* alter Menag. *ſub pectore* Pieriani aliquot. 564 Lectio haec Medicei aliorumque eſt codd. elegantior haud dubie illa et poëtae frequentata, cf. v. 532. quam altera, quam alii codd. ap. Heinſ. et Burm. (cuius Menag. alt. *ſuscitat* habet) cum vno Pier. et fragm. Vatic. *variosque irarum concitat aeſtus*. Forte ipſe poëta meliorem lectionem alteri adſcripſerat. 565 *Num* tres Burm. *in praeceps* fragm. Vatic. a m. pr. 567 *litora feruere* Doruill. 569 *Heia* in fragm. Vatic. et in multis. *Ergo age* Pier. aliquot codd. *— ac mut.* Wall.

pulcherrimis diis eſſe, nota res, inprimis ex operibus veterum.

560 — 69. *hoc ſub caſu*, exquiſite pro periculo ac diſcrimine. — *ducere ſomnos*, Burm. vult eſſe h. l. producere per totam noctem. Sed in tanto periculo omnino dormire Aeneam, inſolens et mirum erat. — *deinde* videtur otioſum eſſe; ſed lubenter eo vtitur poeta pro porro, aut pro in poſterum, ab hoc inde tempore. v. c. inf. V, 14. — *te circumſtent*, iam Hom. περὶ γὰρ κακὰ πάντοθεν ἔστη. Odyſſ. ξ, 270. — *Zephyros* ſimpliciter pro ventis dicit; vt ſolet in ventorum nominibus parum accurate verſari Virgilius. Haerebat hic Holdsworthus. — 564. *Certa mori*, vide v. 475 — 566. 67. ornati verſus! *turbari trabibus*, impleri nauibus ſc. Carthaginienſ. cf. inf. 592 — 94. male Cerda *turbari* tempeſtate. — 568. *Si te his*. Comparant Il. σ, 268, 69. — 569. *Varium et m.* h. l. tantum eo pertinet, quod in muliebri animo ſummus amor in ſummam ſaeuitiam et immanitatem verti poteſt, vt adeo Aeneae de ſalute cogitandum ſit.

570.

Femina. Sic fatus nocti se inmiscuit atrae.
Tum vero Aeneas, subitis exterritus vmbris,
Conripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et considite transtris:
Soluite vela citi. Deus, aethere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funis,
Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
Quisquis es, imperioque iterum paremus ouantes.
Adsis o, placidusque iuues, et sidera coelo
Dextra feras. Dixit: vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque, ruuntque:
Litora

570 *fatis* Gud. a m. pr. *iam misc.* fragm. Vatic. a m. pr. *noctique imm.* Wall. *se miscuit* Leid. et Goth. tert. 571 *subitus* alter Menag. 572 *a somno* duo Burm. *e somnis* Leid. *e strato* aliquot Pier. et sup. III, 176. *socios corpusque* Wall. 573 *Praeuigilate viri, moneo* sec. Rottend. ludibrium, puto, librarii. *et* deest alteri Hamb. non male. 574 *iussus* Oudart. pro Var. Lect. 575 *F. iubet* Venet. Mox *que* abest a duobus Burm. 576 *instimulat* aliquot Heinsiani; quod numerosius videri potest. sed v. Heins. et Burm. 377 *imperioque tuo* Parrh. cum plerisque Pierianis. 578 *Adsis en* Ven. *Assis* Menag. alt. cum codd. Pierii quem vide. *coeli* Doruill. 579 *Inquit*, v. Parrh. *liberat ensem* pr. Hamb. v. ad Ouid. VI. Met. 551. et al.

570. *nocti se i. a.* euanuit. cf. sup. v. 278.

571—75. *subitis vmbris*, potest forte accipi pro imagine, viso. Melius tamen in poeta pro caligine subito exorta abeunte deo, qui, vt mos est, in multa luce apparuerat. cf. sup. v. 358. *Fulsit ab inuita numen procul*, ait Valer. Fl. VI, 480. — *Corripit e s. corpus*, Lucretiana oratio, lib. III, 164. h. e. leuat, mouet. — *sociosque fatigat*, hortatibus h. l. vt omnino de saepius tentato motu dicitur poetis. *funes*, retinacula, v. 580. cf. III, 639. 640. 667.

576. 577. Iam Seruius: secundum Ennium dixit: *Respondit Iuno Saturnia sancta dearum*, δῖα θεάων. — In *quisquis es* argutatur Seruius et cum ipso alii. Atqui *forma dei — Mercurio similis* supra erat; ipsum Mercurium esse, nihil erat, quod Aeneam certum redderet.

578. *sidera dextra*, proprie quorum exortu venti secundi flant ac prospera nauigatio fit.

580. v. Odyss. κ, 127. cf. Cerda.

581—83. Vt in toto loco, ita inprimis in his versibus, vel verbo-

Litora deferuere: latet fub claffibus aequor.
Adnixi torquent fpumas, et caerula verrunt.
Et iam prima nouo fpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina e fpeculis, vt primum albefcere lucem
Vidit, et aequatis claffem procedere velis,
Litoraque, et vacuos fenfit fine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuffa decorum,
Flauentisque abfciffa comas, Pro Iuppiter! ibit
Hic, ait: et noftris inluferit aduena regnis?

Non

582 *Litore* Mentel. pr. *fub claufibus* Reg. 583 *Annexi* et *vertunt* Goth. fec. vulgari lapfu. 585 *fpargebant* Sprot. 586 *et fp.* fec. Rottend. *tum primum* Ven. *cum pr.* aliquot codd. ap. Burm. et Goth. tert. — *primam* Gud. a m. pr. et Mentel. eleganter, iudice Heinfio. 587 *producere* fec. Moreti, folita varietate. 590 *abscifa* multi praeftantiores. v. Heinf. et cf. II Georg. 23. *flauentis abscifa* Reg. *fl. que comas abfciffa* Wall. *adfciffa* aliquot ap. Pier. — *pro I. inquit* Montalb. 591 *Hinc, ait* Menag. et Hamb. pr. — *i. a. terris* Leid. vn.

verborum delectu, vel afyndetis, vel ipfis verborum temporibus ipfoque numero feftinatio exprimitur, vt facile obferues. — *latet fub cl. aequor.* Bona rei imago, qua et alii poetae paffim vtuntur. Vide Cerdam. Repraefentantur fc. naues aequatis proris procedentes. *fpumas*, mare fpumans, *et c. verrunt*, remis.

584. 585. Homerici verfus Il. λ, 1. ω, 695. et alibi, verbis fere Lucretii lib. II, 143. Ceterum locum hunc de Didonis nouiffimis fatis variare voluit Silius VIII, 84 fqq. quae comparet, qui Virgilianum πάθος adcuratius cognofcere vult.

586—588. Seruius: et bene hanc primum inducit vidiffe crepufculum, quae, quafi amatrix, tota vigilauerat nocte. cf. Ecl. VIII, 17. Forte ante oculos fuit Apollon. Rh. III. 818 fqq. — *e fpeculis*, ex edita aedium parte. — *albefcere.* Creditur ex antiquo poeta Ennio forte adumbratum effe: *Vt primum tenebreis abiecteis inalbebat.* — *dies.* Vrfin. ac Cerda h. l. Columna ad Enn. p. 65. — *aequatis velis*, aequaliter plenis, leni ac fecundo vento a tergo impellente. cf. inf. V, 844. et 232. Male Homeri νῆες ἐῖσαι huc trahuntur.

590—94. Magna eft legentis exfpectatio, quae defperata iam falute omnique meliore fpe fublata futura fit miferae reginae oratio. Et pathos verbis

Non arma expedient, totaque ex vrbe sequentur,
Diripientque rates alii naualibus? Ite,
Ferte citi flammas, date vela, inpellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? Quae mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te facta inpia tangunt?
Tum decuit, quum sceptra dabas. En dextra fidesque!
Quem

592 *Nunc a.* Montalb. *Nonne* Zulich. *expediam* ed. Ven. 593 *Diripiantque* Witt. Voss. alt. et Donat. de Schemat. Sed vsus et ratio postulat *Deripientque*, vti iam Heins. emendabat, quem miror hoc non reposuisse. cf. sup. I, 211. Porro codd. distinguunt post *rates*, male. 594 *F. c. ferrum* Gud. pro diu. lect. *date tela* Medic. cum aliis plerisque Heins. et duobus ex Goth. Variant quoque Grammatici v. Heins. qui recte nil mouit. *impendite remos* Leid. 595 *loquar* Leid. vn. *vbi sunt* Zulich. non inuenuste, iudice Burm. Nihil tamen ad vulgatam: *vbi sum? — quae m. i. versat* tres ap. Burm. non male; ex glossa tamen. 596 *Nunc te* Heins. tuetur e Medic. aliisque cum Pier. alii *num te*; etiam Grammatici ap. Heins. *nam* Clidonius. *iam te f.* Reg. et Parrh. — Porro *facta i.* e Medic. aliisque praestantioribus recepit: Vulgo *fata* cf. Not. Variant etiam Grammatici ap. Heins. item Gothani. 597 *Tunc* Gud. cum al. Heins. *Tunc licuit* Parrhas. sed in eo interpolationes plurimas obserues.

bis inest summum; furit, minatur, se accusat, imprecatur. *abscissa* simpl. euulsa, h. e. euellens. — *illuserit* post *ibit*. cf. I Georg. 157. *Falce premes — vocaueris*. cf. Burm. — *nostris regnis*, mihi, tanquam reginae. — *arma*, instrumenta naualia et h. l. alii *expedient* — alii *diripient*. v. Var. L.

596. 597. Variis modis haec accipi possunt et vario cum adfectu, siue *fata* siue *facta* legas; quoniam haec et Aeneae et Didonis esse possunt, et quia *Tum decuit* suppleri potest vel: facere haec sc. quae v. 592 — 94. memorauerat, vel: *facta impia tangere te*. *Tangunt* porro, *καθικνῦνται σε*, cum ea, quae attingunt, vrgent, adsunt, tum, quae animum mouent, percellunt vel concitant. Ex pluribus hanc rationem probem: Exhorruerat illa modo ac damnauerat v. 595 atrocitatem consilii; silet, et mox: quasi vero nunc demum nefas ac scelus exhorrescendum mihi sit! tum debebam exhorrescere, cum defuncti mariti memoria animo expulsa in thalami ac regni societatem perfidum hospitem reciperem. Sic v. 214. ac *dominum Aeneam in regna recepit*. adde Ouid. Epist. VII, 12.90. — Ad sententiam comparare licet Medeae conditionem ap. Apollon. IV, 1080 sqq.

597 — 99. cf. sup. 307. *En dextra*

Quem ſecum patrios aiunt portare Penatis:
Quem ſubiiſſe humeris confectum aetate parentem!
Non potui abreptum diuellere corpus, et vndis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriisque epulandum ponere menſis?
Verum anceps pugnae fuerat fortuna. Fuiſſet,
Quem metui moritura? Faces in caſtra tuliſſem,
Inpleſſemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exſtinxem, memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,

Tuque

598 *Qui* hoc et ſeq. v. pro *quem* olim fuit lectum, teſte Seruio. *portaſſe* Medic. et Doruill. 600 *arreptum*, *areptum*, *abruptum*, *deuellere*, librariorum ludibria. — *auulſum* ap. Donat. in Terent. Andr. IV, 3, 3. memoriae lapſu. *corpus diuellere* Menag. pr. 602 *patrisque* ed. Iunt. Doruill. et Lutat. ap. Burm. *ponere* Burmannus primus recepit, vt ſcripti fere omnes, etiam duo Goth. habent, etiam Pierii, praeter vnum eius Mediceum, qui diuerſus a Fogginiano eſt. In hoc vt in vulgg. edd. legebatur *apponere*; duo ap. Burm. *opponere*, alter Hamb. *imponere*. Sed *ponere*, pro *apponere*, frequens poëtis. 603 *fuerat pugnae* Menag. pr. 604 *Quem timui* Goth. tert. Heinſ. coni. *in tranſtra*. Sed v. Not. 605 *foras*, *fores*, *feros*, aberrationes librariorum. 606 *extinctum* pr. Moret. *extinguam* Lutat. ad Stat. V. Theb. 128. *exſtinxiſſem*, quod eſt interpretis. Burm. *extinſem* duo Goth. — *et memet* quaedam edd. Seruii ſup. ad v. 508.

dextra fidesque ſc. eius, *quem*, h. e Ita fidem ſeruat is, *quem aiunt portare* (pro portaſſe) *ſecum P.* Non male Vrſinus laudat Il. β, 341.

600 — 2. *abreptum diuellere corpus*, ornate, dilaniare eum. — *patriisque e. p. m.* reſpicit Thyeſtae vel Terei coenam.

603 — 6. En affectum, qui altius adſurgere aut procedere nequit. Itaque bene ad diras conuertit ſe, at quanta cum arte illas ad religioſum ac ſacrum aliquem horrorem attemperauit! — *Quem metui m.* praeclare, pro vulgari: quid mihi metuendum fuiſſet, cum mori decreuerim. — *in caſtra*, h. l. claſſem. cf. III, 519. — *foros*, tabulatum pro ipſis nauibus. *Cum genere*, int. Troianos — *dediſſem* in ignem. cf. furorem Medeae ap. Apollon. IV, 392 — 94.

607 — 12. Solis, tanquam dei πανδερκοῦς, adeoque et iniuriae inſpectoris, vt in foederibus (v. Il. γ, 277. et inf. XII, 176.) ita in diris ſollemnis mentio. Cerda laudat Sophoclis locum Aiac. 860 ſqq. cf. ibid. 839 ſq. 850 ſqq. — Adde Ennii locum ex Medea Euripi-

dea

Tuque harum interpres curarum, et conſcia Iuno,
Nocturnisque Hecate triuiis vlulata per vrbis,
Et Dirae vltrices, et DI morientis Eliſſae,
Adcipite haec, meritumque malis aduertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infan-

608 *et* abeſt a pr. Hamb. 609 *per vmbras* Leid. vn. pro var. lect. 611 *auertite* multi; nec tamen probari poteſt, quippe alienum a loci ſententia. *Accipite haec: animumque malis excludite tantis* ed. Ven. ab interpolatore.

dea in Fragm. p. 208. — *luſtras* v. ſup. ad v. 6. Burmannus pro *illuſtras* accipere malebat. *Iuno* (v. ſup. v. 59.) γαμήλιος, (*pronuba* v. 166.) h. l. eſt *interpres et conſcia curarum harum*, huius amoris aut coniugii, adeoque teſtis periurii et iniuriae. *Interpres* etiam alias, cuius interuentu aliquid efficitur, h. l. nuptiae, quibus dea praeeſt. — 609. *Hecate*, cui noctu ſacra celebrantur cum vlulatu, h. e. carmine, precibus, in triuiis. Sic *bacchata Naxos* ſup. II, 125. — *Dirae*, h. l. Furiae, vt XII, 845 ſq. vnde patet, ab Etruſcis potius, quam a Graecis illas arceſſitas eſſe a poeta; quandoquidem omnino ab Etruſcis eaedem erant receptae; et in Etruſcis monumentis binae fere occurrunt Dirae. Ex Etruſcorum religionibus putem illuſtrandos quoque *Deos morientis Eliſſae*, h. e. Genios Didonis et mox Manes. cf. XII, 646. et ſic fere Seruius primo loco. At Pompon. Sab. *Manes Sichaei vocat*. Ex patria religione multa, quae in eam ab Etruſcis illata erant, poetam non ſpreuiſſe, videbimus inf. Aen. VI. — 611. *Accipite, aduertite, audite* de eadem re. *numen* veſtrum, h. e. vim ac poteſtatem deorum inferorum vlciſcendi malos, *aduertite malis*, contra improbos et impios Troianos, *meritum*, quippe qui meruerunt veſtrum numen, h. e. poenam, a diis mali vltoribus infligendam. Exquiſitior ratio quam illa, *aduertere vultus, aures, animos*, vt Ouid. VIII Met. 482.

612 ſqq. Eximiam poetae artem in ſubiungendis diris his, quibus Aeneae fata poſt aduentum in Italiam, mox temporum ſeriorum euentus bellaque inter Poenos et Romanos geſta ingenioſe intexuit, vt tanto magis popularium ſuorum animos aduerteret et delectaret, iam alii viderunt. Dirarum vero et imprecationum omnino inuentum et vſum a poetis Graecis accepit, in quibus frequens eſt, vtpote vehementibus affectibus bene inſeruiens. Exempla vide apud Cerdam.

612 — 14. Ante oculos fuere

Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Iouis poscunt; hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, conplexu auolsus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, quum se sub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.

613 *I. corpus* Menag. pr. e glossa. *et t.* Parrh. 614 *Et sic* bene Heins. reposuit, optimis codd. etiam Pierianis auctoribus, etiam Nonio et Macrobio: Vulgo *Et si.* Heins. coni. *Id si.* In pr. Rottend. pro var. lect. erat: *Et si fata petunt Iouis: hic et t.* 615 *Et b.* Medic. a m. pr. 616 *externis* Hugen. *conspectu a.* codd. ap. Nonium Marcellum. *que* post *complexu* duo Burm. *auolsus* scriptum cum Medic. et Gud. 617 *que* abest a Mentel. pr. et sic bona codd. pars ap. Pierium eo caret. 618 *leges sub p.* Hamb. pr. 619 *fruetur* Goth. sec.

re ex Odyss. ι, 532 sqq. dirae Polyphemi in Vlyssem: Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ etc. — Grauitatem orationis nota in verbis singulis, vt, *Infandum caput* pro eum, *terris adnare*, pro peruenire ad Italiam. cf. sup. I, 538. — *hic terminus haeret*, Seru. *Si hoc est immutabile*; quoniam agrorum termini moueri nequeunt. Malim tamen: et si eo, h. e. in Italiam, peruenire tandem Aeneam fatale est. Is scilicet fatorum et errorum Aeneae fuit terminus ac finis. *haeret*, fixum et destinatum est. Saltem hoc ab agrorum terminis petitum; verbo Lucretiano lib. VI, 65.

615—20. Reuocata sunt ad has diras, quae lib. VII sqq. memorantur, bellum cum Latinis, et sociis Rutulis, Aeneae profectio ad Euandrum, auxilii petendi caussa, relicto in castris Ascanio, quem interea oppugnat Turnus cum magna Troianorum strage. Reliqua a v. 618. ad mortem Aeneae spectant; namque is quarto, vt plerique tradunt, a foedere cum Latinis anno, pugna cum Tyrrhenis facta, in Numicio flumine periit. cf. sup. I, 261. — 66 — *audacis populi*, Seruius: id est, Rutulorum, sicut semper inducuntur. Sic VII, 409. *Audax* poetis est bellicosus, fortis. *Finibus extorris*, profectus ex castris in Latio positis — *suorum Funera* inprimis Pallantis Lib. X. — *pacis iniquae* v. lib. XII, 823 sqq. cf. Seru. Sed res in maius aucta. — *ante diem.* non obstat lib. IV, 764. *inhumatus*, quoniam eius corpus nusquam inuentum est, vt adeo inter deos receptus diceretur, vt ex Liuii I. pr. notum.

Haec precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, o Tyrii, ſtirpem et genus omne futurum
Exercete odiis: cinerique haec mittite noſtro
Munera. Nullus amor populis, nec foedera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus vndas
Inprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotesque.
Haec ait, et partis animum verſabat in omnis;
Inuiſam quaerens quam primum abrumpere lucem.

Tum

622 *et* deeſt Zulich. a m. pr. 626 *ſequere* alter Hamb. 627 *quaecunque* Parrh. 629 *Iam precor* duo Burm. *arma viris* pr. Hamb. — *p. ipſique nepotesque* Heinſ. repoſuit e Medic. aliisque potioribus codd. Vulgo leg. *ipſique nepotes*; et ſic Grammatici paſſim laudant; ſic quoque omnes Goth. In quo facile intelligi poſſit, alterum *que* librarii culpa extritum eſſe. *ipſi pugnentque nepotes* Moret. qu. Videtur tamen mihi *que* illud in clauſula totius ſententiae et orationis redundans vix locum tueri poſſe, vel aurium iudicio. Heumannus et Trappius totum hemiſtichium reſcindendum eſſe iudicabant, tanquam aſſutum; ſcilicet viris doctis non ſuccurrebat, qui illi Carthaginienſium nepotes eſſe poſſent. Holdsworthus Iubam huc vocabat, et laudabat Lucani locum lib. VIII, 283 ſqq. Sed potuit poëta latius ipſum Bocchum ac Iugurtham, Afros certe, etſi non proprie Carthaginienſi ſtirpe oriundos, intelligere. 632 *Cum br.* Wall. *Hinc B. breuiter* Hamb. alter. Porro *Barcem*, *Bachem*, *Bachen*, *Braccen*, *Barchen* aberrationes. *Sichei eſt* duo Burm. cum Goth. ſec.

621. *cum ſanguine*, cum vita, ſed multo maiore cum vi. Seruius: quaſi imprecationes ipſas ſuo conſecraret ſanguine. 622 — 29. Odia inter Poenos et Romanos, et bella perpetua de imperio. — *ſtirpem exercete odiis*, exquiſitior ratio pro vulgari, exercere odia in poſteros. Nihil amplius. — *Munera* int. inferias, quae proprie *mitti* dicuntur. — *nec foedera ſunto*, quippe tertio rupta, vt Seru. — 625. *vltor*, Hannibalem oſtendit, vt Seru. qui Italiam ferro igniqne vaſtauit. *ex oſſibus* pro vulgari, ex cinere meo, h. e. poſt me veniat aliquis, qui etc. *dabunt ſe*, exquiſitius quam, erunt. Occurrit et alibi. Bella ſcilicet ominatur ſaepius renouata. — 628. 29. Seruius ad foederis conditiones ſuper limitibus inter Poenos et Romanos ſubtiliter ſatis refert. Malim pro poetica amplificatione odii et inimicitiae habere.

633.

Tum breuiter Barcen nutricem adfata Sichaei:
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum et monſtrata piacula ducat:
Sic veniat. Tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quae rite incepta paraui,
Perficere eſt animus, finemque inponere curis;
Dardaniique rogum capitis permittere flammae.
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat anilem.
At trepida, et coeptis inmanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculisque trementis

633 Hunc verſum ſuſpectum Britanno docto ac vindicatum vide in Miſcell. Obſſ. Vol. I. p. 13. 635 *aſpergere* Ven. quod eſt commune. *mergere* alter Menag. 636 *ducet* Mentel. pr. 637 *Sic veniet* nonnulli e Pierianis. *tuaque* ſec. Rott. a m. pr. *tege corpora* Sprot. 638 *parabam* vet. cod. ap. Macrob. III. Sat. 3. 640 *Dardanidique* Wall. pro *Dardanidae*, ſubiicit Burm. *praemittere* Ven. *flammis* Medic. 641 *Dixerat, illa* Parrh. *celebrabat* a pr. m. Medic. cum aliis, frequenti lapſu. *accelerabat* Goth. ſec. — *anilem* Burmanno inuito in contextum veniſſe ſuſpicor. Nam Heinſianae edd. *anili* retinent, et Burmannus ita rectius legi pronuntiat. Atque ita Mediceus cum praeſtantiſſimis aliis; item Goth. pr. et ſec. a m. ſec. 642 *Et tr.* Montalb. *et* ante *coeptis* abeſt a pr. Moret. *At rapidi c.* Exc. Burm. 643 *inuoluens* alter Voſſ.

633. Suam propriam nutricem Dido iam olim apud Tyrum ſepeliuerat. Vt alias tumulo, ſepulcro, vrna, haberi, teneri dicuntur defuncti.

636. *monſtrata* a ſacerdote, puto, *piacula*, piamina, h. l. purgamina, quibus in ſacris magicis vtebatur ſuperſtitio h. l. ad mentem amore exſoluendam. cf. Ecl. VIII, 73. et 80 ſq.

639. 40. *incepta* ſup. 504 ſqq. et notam ad v. 480 ſq. cf. ad ſqq. Silium VIII, 116 ſqq. qui ſua ex h. l. duxit: *Nigro forte Ioui* etc. ſc. Plutoni. — *flammae capitis Dardanii*, qua effigiem Aeneae (ſup. 508.) abſumtura eſt, quaſi caput ac vitam eius cum ea ipſa deuotura; ei flammae *permittere rogum*, lignorum ſtruem; pyram incendere.

642—47. Notas extremi furoris obſerua. — *morte futura*, iamiam cummaxime imminente; male enim Seruius aliter. *Et ſanguineam aciem*, ὄμμα ὕφαιμον. *interiora domus limina*, limen interioris aedium partis, cf. ſup. 504—494 — *quaeſitum*, paratum, acceptum, adeoque

Interfuſa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus inrumpit limina, et altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quaeſitum munus in vſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtis notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrimis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque nouiſſima verba:
Dulces exuuiae, dum fata deusque ſinebant,
Adcipite hanc animam, meque his exſoluite curis.
Vixi, et, quem dederat curſum fortuna, peregi:

Et

645 *irrupit, perrumpit, prorumpit, abrumpit,* aberrant codd. ap. Burm. 646 *moribunda* Ven. *thoros* Parrh. *recluſit* Gud. a m. pr. Doruill. et Donatus ad Terent. Adelph. II, 1. *reſtringit* vn. Heinſ. 647 *non hosce relictum* ex v. 507. emend. Tan. Faber. Sed v. Burm. et not. 649 *parum* duo e gloſſa. *lacrimas* Goth. pr. *mente remota* Sprot. 650 *ſi fata* alter Hamb. *ſinebat* Medic. cum codd. parte, etiam Pierianorum, forte doctius. At *ſinebant* tuetur inter alios fragm. Vatic. 652 *abſoluite* tres cum Seruio ap. Burm. *his* deeſt Zulich. *exſ. poenis* ed. Ven.

adeoque etiam datum; ſup. 507. *enſemque relictum*, ſc. dono ac munere. cf. Burm. Adde ſup. 495.

648 — 50. cf. ſup. 507. 508. et lib. I, 647 ſqq. Magnum ac nouum πάθος in conſpectu earum rerum, quae magnopere animum percellere debuere; magnum quoque artificium in dilectu rerum ac verborum. Expende ſingula. — *mente*, defixa in priſtini amoris ac conſuetudinis cogitatione. — *Incubuit toro*. Comparant intpp. loca Sophoclis (Trachin. v. 916 ſqq.) et Euripidis (Alceſt. 173 — 186. vbi Alceſtis moribunda in torum coniugalem ſe proiicit; at in altero Deianira ſe ipſam ſuper Herculis toro interficit; qui locus maiorem cum noſtro ſimilitudinem habet. Saltem praeiuerunt illi aut alii tragici poëtae in hoc ad mouendum affectum egregie comparato ſpectaculo. At oratione, quae modo ſequitur, nihil puto dici poſſe aut perſonae ac tempori accommodatius aut ad animum mouendum potentius; illa vero v. 653 — 56. quam ſublimia ſententiis! Et tamen Silius ſe putauit cum poeta in certamen deſcendere poſſe, lib. VIII, 141 ſqq.

653 ſq. Male argutantur in *fortuna* et ante in *fata deusque*, iam inde a Seruio. Magni animi hoc eſſe puta, vt in nouiſſimis rebus ſeſe erigat, et ſuae laudis conſcientia ac rerum ge-

ſtarum

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Vrbem praeclaram ſtatui: mea moenia vidi:
Vlta virum, poenas inimico a fratre recepi:
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniae tetigiſſent noſtra carinae!
Dixit: et, os impreſſa toro, Moriemur inultae,

654 *mea* tert. Rottend. Quod vulgare eſſet, etiamſi metrum ferret. 656 *a* abeſt a multis Pier. et Heinſ. male. *e fratre* Hugen. Porro Burm. coni. *Poenos inimico a fratre recepi,* ingenioſe quidem; ſed v. Not. Tandem tres ap. Burm. v. 656. antecedenti praeponunt.

ſtarum claritate fato ac diis inuidiam faciat. Ingloria morior; at non vixi ingloria. — *fortuna, peregi:* cf. ſup. lib. III, 493. — *imago;* εἴδωλον, vmbra, magna rerum geſtarum nomine ac fama. Male aliter Intpp. — Splendidum et illud: *ſub terras ibit*, moriar; petitum ab Ennio et Lucretio. — *vlta virum*, v. ſup. I, 360—64. — *poenas recepi*, noue ſorte, nec tamen inſolenter pro, cepi, ſumſi. Bene Pompon. Sab. *recepi*, ad debitum refertur. — *Felix heu!* Comparat Seruius Catull. 64, 171 ſqq. et de imitatione Statii III Silu. 3, 25. vide Burm. Perlato ad nos, dum haec in manibus ſunt, grauiſſimo nuntio de morte *Munchhuſii*, immortalis Viri, cum perculſus ingenti luctu animus vix vlterius progredi in opere poteſt, dolori noſtro vel alieno loco paullum indulgere liceat. *Vixit* et Is, *vixit* et *curſum*, at quam glorioſum! quam ad omnem poſteritatis memoriam memorabilem! *peregit!* Poterat et *Munchhuſius* ſuo iure Didonis verbis vti: *Et nunc magna mei ſub terras ibit imago*; quam enim maiorem vmbram inueniat inter eos — *qui vitam excoluere per artes, Quique ſui memores alios fecere merendo?* (VI, 663. 64.) *Vrbem praeclaram ſtatui: mea moenia vidi.* Quid enim? vidit Georgiam Auguſtam ſuam.

659 — 62. Iterum animi magni et ſuperbi hoc; vt, ingloriam et inultam ſe mori, vel maxime pungat. Tandem pro vltione habetur et hoc, quod conſpectum ſuae mortis, et cum hoc ſpectaculo perfidiae poenitentiam, obiectum iri Aeneae cogitat. — *os impreſſa toro*, ſc. perciti furoris, ſalute deſperata, rabie et morte vicina. Non enim is erat iam mentis habitus, vt exoſculari illas exuuias velle videri poſſet, neque verba, quae effatur, tale quid arguunt. 660 — 61. modo moriar, vel ſic inulta moriar, vt ille hauriat etc. cf.

Sed moriamur, ait. Sic, ſic iuuat ire ſub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et noſtrae ſecum ferat omina mortis.
Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
Conlapſam adſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſasque manus. It clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis, gemituque, et femineo vlulatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus aether:
Non aliter, quam ſi inmiſſis ruat hoſtibus omnis
Cartha-

660 *Sed moriemur* quatuor ap. Burm. *Si ſic* Gud. a m. pr. *Sic? ſic i.* Fabric. legebat. Sed recte Burm. docet eſſe, *vel ſic quoque.* 661 *ignem oculis* alter Hamb. 662 *et miſerae* Leid. vn. *omnia* male multi. 663 *medio* Doruill. a m. ſec. *mediam* legi teſtatur Taubm. ex Pompon. Sab. puto. Nam is: *mediam* legit Apronianus. nam qui ſe transfodit, medius videtur eſſe gladii. Silius I. 307. *Concidit exacti medius per viſcera teli.* *media inter ilia* ed. Ven. 664 *accipiunt* duo Burm. *cruorem* Doruill. cum aliquot Pier. 665 *et alta* alter Menag. 668 *tremunt* fragm. Vatic. *clangoribus* pr. Menag. et Montalb. *clamoribus* Witt. et Wall. cum parte codd. Pierianorum et Goth. duobus. Aberrationes ſollennes. 669 *miſſis* aliquot Pier. et ed. Mediol. Sed bene *immiſſis* defendit Pierius.

cf. Burm. Inter haec verba enſem ab illa pectori applicari puta. — *Dardanus* paullo inſolentius pro Dardanius, ſed et Homerus: Δάρδανος ἀνήρ. et ſic alia.—662. ſplendide: ex meae mortis indicio ac nuntio infauſtum omen nauigans ille ſecum auferat! Sit illi ferale hoc ſpectaculum pro ſiniſtro viae omine.

663—65. Vide facinus declaratum ab iis rebus, quae maxime legentis animum impellant, et verbis ornatiſſimis. Non vident illam ſe transadigentem ferro, ſed *ferro collapſam*, et hoc quanto plus quam *transfixam!* et *ſpumantem* plus, quam *tinctum cruore enſem.* Bene etiam Seruius: *Non induxit occidentem ſe, ſed oſtendit occiſam:* addit ille: *et hoc tragico fecit exemplo* etc.

666. *bacchatur* grauiſſimum pro diſcurrit, differtur. Mox *Tecta fremunt*, vt iam alias monitum, pro vulgari, lamenta fremunt in tectis.

669—71. Comparatio haec et alibi obuia, accommodata tamen, et h. l. bene ornata, primo loco apud Homer. occurrit Il. χ, 410. 411. vt iam Macrobio notatum IV Sat. 6. Euripidem laudat Cerda (Phoeniſſ.

1046

Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes
Culmina perque hominum voluantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Vnguibus ora soror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
Quid primum deserta querar? comitemne sororem
Spreuisti moriens? Eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosque vocaui
Voce deos, sic te vt posita crudelis abessem?
Exstinxsti me teque, soror, populumque, patresque

670 *Tyrus* multi Pier. et Heins. et amat latinas enuntiationes Maro. Vid. Heins. *flammaeque ruentes* Zulich. 671 *voluuntur* duo Burm. *volitantur* Exc. Burm. *voluentur* Goth. sec. 672 *casu* eadem Exc. 673 *ac p.* alter Hamb. 675 *quod fr. p.* Bigot. 676 *haec ignes* Parrh. *ignesque* Leid. vn. *ignis* Exc. Burm. 677 *Quod pr.* Hugen. *germana querar* Menag. pr. *comitemque* Gud. a m. pr. *ve* Menag. pr. 678 *facta* Mentel. pr. a m. pr. *eadem me fata vocassent* alt. Hamb. 679 *ferret* Oudart. *eadem* abest a Witt. *ora* Gud. ed. Iunt. *fuisset* aliquot Pier. 680 *manibus struxi* Parrh. *exstruxi* Goth. tert. 681 *positam* Medic. a m. pr. *abissem* Wall. 682 *Exstinxsti*

1046—49.) Ad v. 671, quo ciuium aedes priuatae ac publicae deorum incendio correptae narrantur, Burm. confert Val. Fl. II, 178. 179. ex h. l. expressum, apud quem ordo verborum hic est: *vel vidisse, patriae per culmen ignes agi.*

672 sqq. Egregie affectus veritas seruata in Annae luctu et verbis. Praeiuisse creditur Briseis Homeri in Patrocli funere Il. τ, 282 sqq. Haec autem omnia, ne a tempore et loco aliena sint, inter incedendum prolata esse cogita. Vnde v. 685. *sic fata gradus euaserat omnes.*

679. *Idem dolor:* vulgare erat, vulnus.

680. 681. *struxi*, rogum, iussu Didonis, sup. 494 sq. — *patriosque vocaui Voce deos*, h. e. ipsa sacrum iussu tuo paraui et rite auspicata sum, sollenni sc. precum carmine decantato. — *sic vt abessem*, seiungerer a te, auellerer ac te carerem, *te posita*, mortua, vt II, 644. et saepe.

688. Non

Sidonios, vrbemque tuam. Date volnera lymphis,
Abluam, et, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata gradus euaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa, grauis oculos conata adtollere, rurſus
Deficit. Infixum ſtridit ſub pectore volnus.
Ter ſeſe adtollens cubitoque adnixa leuauit:
Ter reuoluta toro eſt, oculisque errantibus alto
Quaeſiuit coelo lucem, ingemuitque reperta.

Tum

ſtinxſti ſcripturam ex Pieriano exemplari retinuiſſe videtur Heinſius; vulgaris ſcribendi ratio eſt *exſtinxti*. Hoc etiam Probus Art. Grammat. producit ex Marone et Diomedes Grammat. pro *exſtinxiſti*, vt *exſtinxem* ſup. v. 606. pro *exſtinxiſſem*. *Exſtinꝟti*, *exſtixi*, eo alludunt, illud in Witt. hoc in binis Heinſ. cum gloſſa *exſtinxiſti*. *Exſtinxti* etiam in fragm. Vatic. diſerte legitur, item in Donato. At eſt altera lectio: *exſtinxi*, quam in omnibus fere exemplaribus repererat Pierius, et ſic Moret. Doruill. Puget. cum tribus Goth. Difficile eſt alterutram lectionem praeferre. Quomodo in Mediceo legatur, ex Fogginiano exemplari vix aſſequare. Videtur tamen *extinxſti* in *extinxi* eſſe refictum. *te meque* quatuor apud Burmann. Sed amant Veteres ſe priori loco memorare. Burm. 683 *data* Menag. pr. 684 *erret* quatuor Heinſ. *eſſet* duo alii. *exſtat* Wall. 686 *S. ſuam* ed. Ven. *germana* Wall. 687 *ſ. v. furores* Menag. pr. *colores* Goth. pr. 688 *rurſum* Doruill. 689 *ſtridit* Heinſ. e Medic. et melioribus, etiam Pierianis, forma exquiſitiore. Vulgo *ſtridet*. *ſtridens* pr. Rottend. 690 *cubituque* multi ap. Pier. et Burm. *adnixa* caſtigationi Heinſianae debetur, e codd. etiam Pier. Vulgo *innixa*. Sed *innititur*, etiam qui iacet, *annititur*, qui tentat exſurgere. v. Heinſ. 691 *eſt* deeſt Gud. *que* abeſt ab ed. Ven. 692 *Quaerebat* alter Hamb. — *repertam* multi codd. ap. Pier. et Burm. cum Seruio. In Medic. *reperta* in litura eſt, vt adeo haec Aproniana lectio videri debeat; doctior vtique illa et commodior.

688. Non iniucundum fuerit comparare, vt faciunt Intpp. Eurip. Phoeniſſ. 1438 ſqq. inpr. 1446 ſq. de Eteocle; et de Pyramo Ouid. Met. IV, 137 ſqq. 145. 6. Adde de Alceſtide Eurip. 203 — 6.

689. *ſtridit vulnus*, ſanguis ex vulnere erumpens. cf. Ouid. Met. IV, 120. 4.

691. 192. Oculi iam morte natantes et caligine obſcurati diem recipere laborant, ſed aegre colligunt ſolis radios.

—*inge-*

Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem,
Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
Quae luctantem animam nexosque resolueret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque adcensa furore,
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem

Abs-

693 *l. m. laborem* Montalb. alter Hamb. et tert. Rottend. pro var. lect. voce magis poëtica et h. l. accommodatiore. 694 *Difficilemque obitum* Zulich. *dimisit* vulgo scriptum. *dimittit* Franc. *remittit* Parrh. *ab alto* quinque ap. Burm. 695 *animum* tert. Rottend. — *resoluerat* Sprot. et Wall. *absolueret* Leid. *dissolueret* Franc. 698 *Necdum* Gud. cum quatuor aliis Heins. et Goth. sec.

— *ingemiscis*, vt moribunda. Male Intpp. — et nunc puta oculos iterum claudi.

693 sqq. Noua haec et insolens videri potest religio, quod Iris mittitur, ad expediendam miserae Didonis animam. Sed Iridi tribuit poeta, quod Mercurio supra tributum vidimus v. 244, quandoquidem a Iunone illa mandata fert, et eius ministerio plerumque Iuno vtitur, vt inf. V, 606. IX, 2. Il. σ, 166. Communiter tamen, ex poetae religione, v. 698. 9. Proserpinae eae partes esse debent. Sequuti sunt Virgilium alii, a Cerda iam laudati, Statius II. Silu. I, 147. Martial. III epigr. 43. Adde Horat. I. Carm. 28. 19. 20. Orco (Θάνατον appellat) iam ante idem tribuerat Euripides in loco iam a Macrobio VI, 19 notato, Alcest. 74—77. (ex qua fabula plura ad Mortis imaginem illustrandam peti possunt. Vide v. 261. 438. 844. 1140. 1.) Iunonem hac de re sollicitam esse, nil mirum, cum ea Didonis et Poenorum caussam suscepisset. Quod *crinis abscinditur*, e re sacra puto ductum; nam victima consecratur deo, pilis in fronte euulsis et in ignem iniectis; (cf. v. c. inf. VI, 245. est id proprie κατάρχεσθαι. Res nota.) ab hoc momento victima deo dicta et sacra. Itaque et is, qui moritur, crine absciso, diis inferis, tanquam victima, consecratur, Iouique infero sacer est.

693—95. *dolorem*, ἀγωνίαν. — *artus nexos*, corporis cum anima nexum, bene Cerda vidit, a palaestra et lucta esse petitum. Corpus quasi implicuit et circumstringit animam, ne elabi illa possit.

696—99. v. ad v. 693. *merita nec morte*, nullo immani crimine commisso. Seru. opp. *subito accensa furore*; vti *non fato* et *ante diem*, — ὑπέρμορα Il. β, 155. cf. Guell. — *caput damnauerat orco*, h. e. vitam eius, vel

Abſtulerat, Stygioque caput damnauerat Orco:
Ergo Iris croceis per coelum roſcida pennis,
Mille trahens varios aduerſo ſole colores,
Deuolat; et ſupra caput adſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, teque iſto corpore ſoluo.
Sic ait, et dextra crinem ſecat. Omnis et vna
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

700 *ad roſcida* Bigot. *roſida* Franc. *pinnis* Medic. et Gud. 701 *auerſa* Bigot. vt ſemper variatur in his vocibus. *aduerſa luce* multi Pieriani, tres Burm. cum Hamb. rec. qui a m. ſec. habet: *percuſſo ſole.* 702 *Aduolat* Bigot. *atque ſuper* alter Hamb. *Huic* et *Hinc* aberratt. librarr. *Hunc ego Orco* Exc. Burm. 704 *crinem tulit* Longob. Pierii. 705 *Delapſus* duo Burm. *color* Sprot.

vel ipſam, morti deuouerat. cf. ad v. 693.

700—3. Στῆ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς. Il. β,20. (adde Odyſſ. ζ,21.)

omnes laudant. Sed talia delectant forte, at nihil illuſtrant.

704. 705. v. Georg. IV, 223—25.

EXCVRSVS

EXCVRSVS I.

Cum, si historicam fidem sequaris, Didonis aetas plus quam CCC annis a Troiae excidio Aeneaeque erroribus abfuisse vulgo narretur, (quod iam a Seruio obseruatum videas ad v. 459.) modo in accusando modo in excusando poeta, qui Didonis amoribus Aeneam implicuit, multi docti viri passim operam suam posuerunt. Sed hanc disputationem antequam attingamus, alia, eaque nostro quidem iudicio grauior, quaestio est expedienda, quam intactam fere relinqui videas, quid tandem poetam ad hanc cogitationem ac consilium adduxisse videri possit, vt Didonis amores in carmen suum inferret? casune an ratione an exemplo hoc potissimum episodio vsus sit, cum alia forte cum temporum ratione magis consentanea ad manum essent?

Iam quid poeta in tota hac ratione sequutus sit, dum Aeneam ad Africae litus tempestate atrocissima actum admouit, et supra est expositum, et iis, qui Odysseam animo tenent, obscurum esse nequit. Cum enim Vlyssis errores cum ex aliis periculis ac casibus, tum ex naufragio maxime et eiectione Vlyssis in ignotam terram, multum habere suauitatis variarique narrationem videret, cum is alia loca tantum strictim attigisse, aliis aliquamdiu immoratus esse diceretur; nisi ieiunam et parum suauem suam vellet esse narrationem de Aeneae nauigatione, hoc idem sibi vidit esse sequendum, vt Aeneam ventis ac procellis a cursu deiectum in remotam terram, de qua noua ac mira quaedam narrari possent, expelleret. Cum autem in mari mediterraneo, a Troade versus Italiam, nauigatio fieret, si omnes animo litorales plagas percenseas, nulla facile opportunior terra cogitari potest, quam qua vsus est poeta, Carthaginiensis. Nam primum quod australe potissimum litus adire tempestas coegit Aeneam, factum partim poetarum exemplo partim ventorum natura. Nam in maris huius plagis austrinis, infra Cycladas saltem ac Cretam, grauissimae ab aquilone vento excitantur tempestates, durantque certo anni tempore flatus eius continui per plures dies, ob hoc ipsum dicti etesiae. Videntur hi iidem fuisse, qui Menelaum XX dies ad Pharum retinebant Odyss. δ, 360. His ventis quis miretur eos, qui a Troade Graeciam vel Italiam peterent, versus Africae litora propelli! Itaque Graecos a Troia reduces, cum Maleas circumuecti tempestate a cursu deiecti essent, omnes fere ad has partes actos esse videas. Menelaus quidem Aegyptum adiit, l. c. et Odyss. γ, 300.. Paris et hanc et Phoenicen, Vlysses

ſes Lotophagorum inſulam in Libyae litore, Meningem, v. Odyſſ. ι, 80 ſqq. Apud Apollonium etiam Argo ex Ionio mari verſus Africae litora proripitur. Si itaque Virgilius ventorum naturas, poetarum exemplum ceteraſque rationes ſequi volebat, ad Africae litus claſſis Troiana erat deferenda. Cum vero reliquae paſſim partes, Aegyptus ac Libya, eſſent ab Homero et Apollonio occupatae, feliciter poeta in Carthaginienſem oram incidit. Quae enim opportunior terra commemorari poterat, quam Carthago, cum Romanis ſuis Aeneidem ſcriberet, quibus iucundiſſimum auditu eſſe debuit, ſi belli grauiſſimi, quo primum populus Rom. aditum ac viam ad terrarum imperium ſibi parauerat, ſemina ac cauſſas in ipſis olim Aeneae fatis ac caſibus iacta eſſe videret.

Vt autem Didonis potiſſimum amore vteretur, cum Calypſus vel Circes aut Medeae amores exempli auctoritate adducere poetam poterant, tum feminae huius claritas ac fama, tum ipſa rei ratio ac neceſſitas. Quodſi enim ſemel appulſum Troianorum ad Carthaginienſe litus praeferendum eſſe videbat, in tam antiqua de Aeneae erroribus hiſtoria, quae Carthaginis incunabula anteuertebat, quid de hac vrbe aliud memorari poterat, quam ipſa eius primordia? Quam opportunum autem ad poeticam tractationem vel in epico carmine argumentum eſſet amor, Apollonii exemplo intelligere poterat, qui hunc quidem locum in Medeae et Iaſonis amoribus egregie tractaſſe videri debet. Sed Virgilius et illum et ipſum Homerum longe poſt ſe reliquiſſe dicendus; quod quidem, ſi recte iudico, duobus potiſſimum modis aſſequutus eſt, partim quod Tragicorum grauitatem ac vehementiam ſequi, partim quod ab heroici moris ſimplicitate ad elaboratiorem ac cultiorem vitam deflectere maluit, qua decoris et honeſtatis alicuius exquiſitioris famaeque laudem propoſitam ſibi habent feminae. In toto enim Homero et ex Homerici temporis ſenſu amor parum idoneus eſt ad pathos inferendum.

Quae a nobis commemorata ſi quis animo conſideret, nae is, puto, Segraeſii aliorumque rationes ad poëtam, tanquam qui tempora confuderit, turbaritque, defendendum allatas, vanas fere aut infirmas, non magnopere deſiderabit. Delectationis ſane potior habenda eſt poetae ratio quam hiſtoricae veritatis; et ſi doctrinae laus poëtam decet, non tamen illa ex temporum ſubtili ratione eſt exſpectanda, nec in poëta vllum peccatum habet reprehenſionem, niſi quod aduerſus praeſcripta artis ſuae eſt commiſſum.

Si

Si tamen in ipsas Carthaginis origines variasque super iis veterum narrationes accuratius inquirere voluissent viri docti, totum hoc poetae peccatum et accusatione et defensione vacare omninoque esse nullum facile intellexissent. Tam diuerse enim de condita Carthagine traditur et in tam diuersa tempora eius incunabula reiiciuntur, vt vel historico minus subtili liberum fuisset eligere, quod maxime sequi vellet. Quamquam ea narrationis varietas facile ad certam rationem reuocari potest, si memineris condi vrbes dici non vno sensu, nec modo primis iactis fundamentis, sed et moenibus ductis, colonia noua adscripta, aucta denique et amplificata quocunque modo ciuitate. Certis quoque temporum interuallis a Phoenicibus Africam occupatam, a Sallustio quoque proditum, bello Iug. 221 Saepius itaque haud dubie condita est Carthago, et possunt varie traditae eius origines commode ad certas epochas reuocari. Iam primum L. ante Troiam captam annis Carthago condita esse dicitur a *Tzoro* et *Carchedone*, apud Appian. Punic. pr. quod idem ex Philisto repetit Hieronymus in Eusebio latine facto ad Num. 805. in ed. Scalig. p. 91. et ad Num. 798. in ed. Pontani et Vallars. h. e. ante Chr. 1198. (ad Euseb. computum 1217.) et ante Troiae excidium, ex eadem Euseb. computatione, a. 37. Graeca Eusebii seruata sunt a Syncello p. 172. ed. Par. vnde Scaliger transtulit in Graeca Eusebii p. 33. l. 31. Adde Chronicon lib. I. p. 18. et p. 126. Tzori quidem et Carchedonis nomina imperite, ex antiquo tamen more, ad virorum personas designandas esse traducta, ab aliis Didonis nomen temere in hoc tempus referri, facile apparet; manet tamen illud, paullo ante belli Troiani tempora L. vel adeo XXXVII annos, Carthaginis prima exordia in veteri historia collocari solita fuisse. Altera Carthaginis conditae epocha est CLXXIII. a. post priorem illam, paullo ante Coloniam Ionicam, secundum Chron. Euseb. Hieronymi ad Num. 971. aut, (vt verius apud Syncellum legitur, qui Graeca Eusebii seruauit p. 181 A) CXXXIII. annis post Troiam captam, h. e. a. C. 1025. (sec. Euseb. 1044.) Hac quoque epocha Didonis opera celebratur, quae amplificanda ac munienda vrbe Cartha, et Byrsa arce condenda maxime fuit conspecta. Ἐπεκτίσθη Καρχηδὼν ait Syncellus: accepit etiam illo tempore suum nomen, cum antea Origo esset dicta; si modo vera tradit Syncellus. (XXXI annis serius ab aliis hanc epocham definitam fuisse, ex Eusebio Hieronymi discas ad Num. 1002. (sec. Scalig. 1000.) quod in ipsa Salomonis tempora incidit.) Tandem CXC annos vbi descenderis, tertio loco Carthaginis conditae memoriam fieri videas a

Iosepho

Iosepho in Apion. lib. I, 18. p. 1042. et ex eo ap. Syncell. p. 182. post Salomonis templum conditum anno CXXXXIII mense octauo; qui est a. C. N. 861. a Troia capta CCCXXIII. Et ad has fere epochas alludunt ceteri numeri, qui passim apud alios leguntur, vel ex annis, quibus Carthago stetisse dicitur, eliciuntur, quos sigillatim h. l. repetere vel excutere, a consilio alienum est. Vid. VV. DD. inprimis Scalig. ad Euseb. et in App. de Emend. Tempp. p. 31. Ioseph. l. c. Vellei. I, 6, 4. Iustin. XVIII, 4. Salmas. ad Solin. c. 27. p. 228. et si ad manum est, vel Guthrium consulas To. III. p. 253. vel Simson. A. M. 3132. cum Wesseling. Nott. Est sane tertia haec epocha, paullo maturius forte et illa constituenda, vera Didonis aetas, siquidem illa Pygmalionis fuit soror. Fuisse tamen communem veterum errorem, vt ad Didonem prima Carthaginis exordia referrent, non modo ex iis, qui vetustiores exscripsere, Cedreno p. 140. et Io. Malala p. 68, verum etiam ex Appiano Punic. pr. constat. In tanto itaque scriptorum optimorum dissensu tantaque rei obscuritate, quis hoc a poeta postulet vel exspectet, vt temporum rationes subtilius, quam ipsi historici nonnulli fecerunt, subducere sustineat? Vltimo loco et illud monendum, iam ante Virgilium amores Didonis et Aeneae videri celebratos fuisse ab historicis Rom. Nam ad lib. IV, 682. Seruius: Varro ait non Didonem, sed Annam, amore Aeneae impulsam se super rogum interemisse. Cf. eund. ad V, 4. Nullam igitur in Didone ad Aeneae aetatem reuocanda reprehensionis materiam subesse, ex iis, quae disputata sunt, satis intelligi puto.

EXCVRSVS II.

IV, 143—49. *Qualis vbi hibernam Lyciam Xanthique fluenta etc. —Tela sonant humeris.* Insignis phantasmatum et verborum dignitate locus, cuius pars ex Apollonio, sed multum ornatius, adumbrata, lib. I, 307—9. (confer etiam versus lib. I, 536—39. et lib. II, 677 sqq. item Callim. in Dian. 241 sqq.) reliqua forte ex alio Graeco poeta. Sicut Dido cum Diana lib. I, 498 sqq. ita Aeneas comparatur cum Apolline festo die prodeunte, ad choros ex vetere religione ducendos. *hibernam Lyciam*, quoniam hiemem Apollo Pataris Lyciae exigit. male vel δυσχείμερον vel εὐχείμερον explicant viri docti. Non videtur alienum a re esse, quod Seruius narrat; grauior enim auctoritas non occurrit; *nam constat Apollinem sex mensibus hiemalibus apud Pataram, Lyciae ciuitatem, dare responsa — et sex aestiuis apud Delum.* Certe et Herodot. I, 182. de Pataraeo oraculo: οὐ γὰρ ὦν αἰεί ἐστι χρηστήριον αὐτόθι. ἀποδημίαι et ἐπιδημίαι deorum res notissima inprimis post Spanhem. in Callim. — *Delum maternam,* matri

matri Latonae facram, vt Cerda. — *inftaurat*, cum dilectu, quandoquidem eft voc. facrum; habet autem plus dignitatis, quod ipfe deus parat choros, quam choros in eius honorem duci. — Chori inter rem facram inftituuntur ab iis, qui facra curant, partim qui primitias frugum in infulam apportant; v. Callim. in Del. v. 279 fqq. hos defignat poeta per *Cretes*, *Dryopes* et *Agathyrfos*. Facit etiam nominum antiquitas ad maiorem carminis dignitatem. *Cretes* memorati videntur fecundum Hymnum Homericum in Apoll. v. 388 fqq. 535 fqq. vbi Apollo apud Delphos facrorum miniftros fibi adfcifcit Cretenfes naui Pylum petentes; quem locum etiam Tibullus refpicit IV, 1, 8 et 9. *Dryopes* Troianis temporibus Theffaliae circa Spercheum habitatores, inde Parnaffi accolae, qua ille verfus Oetam procurrit, ea regione, quae Doris appellata eft. Ab Hercule fuere victi, cum ille Trachine verfaretur. Res copiofe ac diuerfe tractata effe videtur ab iis, qui Heracleas condiderunt; diuerfa enim inter fe narrantur apud Herodot. VIII, 31. 73. Apollodor. II, 7. 7. Strab. VIII. p. 373 C. Apollon. I, 1213 fqq. et Schol. et alios. Sed ex iis vnum eft, quod Virgilius ex parte fequitur, ap. Paufan. IV, 34. Dryopas victos ab Hercule Delphos abductos et Apollini deuotos fuiffe, τῷ Ἀπόλλωνι ἀνάθημα ἤχθησαν ἐς Δελφούς. Hoc et Seruius habet: *Hi populi ab Hercule victi, Apollini donati effe dicuntur.* Ex dei tamen refponfo ab Hercule in Peloponnefum deducti primum Afinen Argolidis, mox Afinen Meffeniae occuparunt, et Apollini ac Dryopi Apollinis f. templa dicarunt infigni religione. Videtur igitur ab aliquo poeta traditum forte et hoc, manfiffe apud Delphos Dryopes nonnullos inter eos, qui facra curarent, vt modo de Cretenfibus vidimus. Traduxit autem et hos et illos ad Delum fuam poeta paullo licentius. At *Agathyrfi* proprie Delum fpectant. Nam vti Callimachus Arimafpos, ita Maro Agathyrfos pro Hyperboreis pofuit, quorum θεωρία feu legatio facra ad Delios res eft fatis nota. Vide vel Gesneri Praelect. II. de nauigat. extra column. Herc. et loc. claff. Callimach. in Del. 281 fqq. Ad Scythicum nomen retulit adeo Hyperboreos Virgilius cum Callimacho et aliis, etfi a Graecorum ad Boryfthenem et Tanaim coloniis θεωρίας iftas veniffe probabile fit. *altaria circum* funt chori κύκλιοι, de quibus v. Inttp. ad Callim. l. c. v. 313. περὶ βωμὸν etiam Apollon. l. c. lib. I, 538. — *picti A.* vt *picti Geloni* Georg. II, 114. Quos Seruius ex Meliffo Grammatico *Achabas* memorat, Ἀβίους emenda. *iugis Cynthi*, quippe quae templo imminebant. Verfus 147. 48. 49. inprimis ornati de corona laurea, vitta aurea et pharetra. *fluentem crinem*, effufum intellige, qualis eft Apollinis. Argutatur et in h. l. Spencius Dial. VIII. et poetam

modo ad Apollinis Vaticanum signum modo ad Augustum respicere vult. Quod Quintil. VIII, 3, 73. circa hanc comparationem monet, a poeticae visionis genio alienum est. *Tela sonant humeris* vim adiunctam non habent, quae erat in Il. α, 46. pertinere tamen ad concitatum et celerem ingressum videntur propter v. 149: *haud illo segnior ibat Aeneas.* Sic de pyrrhicha Amazonum Callim. in Dian. 247. ἐπεψόφεον δὲ φαρέτραι.

EXCVRSVS III.

IV, 173 sqq. *Fama malum quo non aliud velocius vllum* etc. Etiam episodium hoc de Fama, nec si absit, desiderari, et aliis locis aeque bene interponi posse statuebat Ill. Homius. Videtur tamen Famae h. l. memorabile esse momentum ad rerum euentum luctuosiorem. Excitatus enim ea Iarbas Iouem precibus mouet, vt Aeneam ille Carthagine euocet. Paullo longius, quam par erat, poetam huic loco esse immoratum, iudicabat Addisonus cum aliis. In his tamen taedium vix suboritur, nisi talibus descriptionibus nimis saepe et alieno loco inculcatis. Poeta vero non in specie Famae declaranda ad fastidium vsque substitit, sed et facta eius et mores et originem adeo narrando descriptionis taedium temperauit. Ceterum in Famae specie monstrosa exemplum habemus satis manifestum diuersae poeseos et picturae indolis. In comparatione Homericae Eridos cum Virgiliana Fama admodum argutari videtur Macrobius V, 13. Incrementa rumoris ex ipso progressu melius exprimi vix poterant; et vs. 177. praestantissimus secundum illud iam a Longino s. 9. laudatum: Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει. Deam fecerat Famam iam Hesiod. Ἐργ. sub f. cf. Cerda inf. ad 195.

EXCVRSVS IV.

IV, 483—85. *Hinc mihi Massylae gentis monstrata Sacerdos, Hesperidum templi custos, epulasque draconi Quae dabat et sacros seruabat in arbore ramos.* Iure suo ab interprete Virgilii exspectet lector, vt clariorem huius loci notionem animo suo informet. Potest itaque poeta videri fingere, hortos Hesperidum, quos per *templum H.* designet, quosque ab Hercule spoliatos communis ratio ferebat, adhuc Didonis tempore superesse. Non facile tamen poetae mythicam veritatem ita deserunt, nec veteres notasque fabulas vltra mythicum aeuum in verae historiae tempora demittunt. Malim itaque statuere id, quod cum multorum populorum multarumque Graeciae vrbium religionibus consentaneum est, vt Virgilius ponat, templum Hesperidibus sacrum in his terris fuisse, in quo antiqua fabula repraesentabatur, arbore aurea et dracone in ea constituto, cuius aeditua vel sacerdos anus erat ex indigenis loci.

P. VIRGI-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM.

Aeneas, relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste benigne exceptus, manibus Anchisae patris, quem superiori anno eodem die apud Drepanum sepeliuerat, anniuersarium sacrum facit, ludosque apud tumulum eius instituit: suaque victoribus praemia decernit. Nauali certamine vincit Cloanthus. Euryalus Nisi dolo cursu superat. Entellus senex Daretem iuueniliter se iactantem caestu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen praemia, aetatis dignitatisque habita ratione, Acestae decernuntur, cuius sagitta in aërem emissa subito exarserat. Ascanius in honorem Anchisae aui, cum primae nobilitatis pueris equestres ludos pugnamque imaginariam exhibet. Interea Troianae mulieres hortatu Iridis, longaeque nauigationis taedio, ignem in classem coniiciunt, quatuorque naues exurunt: ceterae subita a Ioue immissa pluuia incendio sunt ereptae. Nocte sequenti Anchises Aeneae filio in somnis apparens, Iouis verbis admonet, vt Nautae consilium sequutus, mulieres imbellesque senes in Sicilia relinquat: ipse cum iuuentutis robore integraeque aetatis flore in Italiam nauiget: Sibyllaeque inprimis antrum adeat: illius enim ductu se in campos Elysios esse venturum, vbi et posteritatis suae seriem omniumque instantium bellorum discat euentum. Monitis itaque paternis morem gerens Aeneas, oppidum in Sicilia condit nomine Acestam: eo et matrum et senum bello inutilium coloniam transscribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, nauiganti Aeneae mare tutum praestat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, vna cum gubernaculo in mare excutitur: eiusque vicem supplet Aeneas.

Pro episodio habendam esse maiorem libri partem, negari nequit, nec tamen ab argumento epico illud seiunctum et, quae a multis frequentata est reprehensio, alienum habendum. Primo libro iter ex Sicilia in Italiam faciebat Aeneas; reiectus a cursu suo in Africam nunc eandem nauigationem repetit, et iamiam ad Italiae litora appulsurum eum esse sperabas. Ecce tibi noua rei mora iniicitur! iterum ventis contrariis a cursu depulsus in Siciliam defertur. Multa omnino in Sicilia erant Troianorum et Aeneae vestigia, vt in Excursu monitum. Classis a Troianis mulieribus incensa, fabula erat vulgari narratione trita. Non igitur otiose desidere in Sicilia

poterat

poterat Aeneas, nec incensa classis memorari nisi probabili aliqua de ratione. Itaque poeta praeclare eo rem adducit, vt Aeneas patri inferias faciat, ludos funebres instituat, classe incensa partem comitum deponat in insula, et vrbe noua condita cum reliquis discedat. Agnosce poetae siue ingenium siue iudicium et in hoc: Dum ludorum festiuitas viros detinet, nauium incendendarum tempus ac facultas, quae alias vix occurrere poterat, feminis, quae solae relictae sunt, obiecta ac data est. Aeneam autem cum pietate tam insignem esse velit poeta, quid magis consentaneum, quam vt is patris Manibus sacras caerimonias persoluat. In ludorum descriptione, quod rerum genus omnino multum ornatus admittit, facile est ad intelligendum, maiorem veteribus, quibus poeta suum epos pangebat, suauitatem, quam nunc nobis inde prouenire potest, fuisse obiectam. Inprimis vero ludus Troiae Romanos lectores delectare debuit. Alia huius descriptionis suauitas, quae tamen etiam nobis parata et cognitu facilis est, ex Homerica imitatione proficiscitur, qui Il. ψ Patrocli funus et ludos simili copia descripsit. Tantum autem abest, vt Romanis, quibus, non nobis, scribebat poeta, aut infringere delectationem, aut carminis dignitatem eleuare videri debuerit talis imitatio, vt potius, ingenio ac sensu illorum temporum ac hominum, id quod totus Virgilius et Horatius docent, nihil magnificentius ac splendidius fuerit visum in poeta, quam si Graecorum poetarum loca et inuenta commode et ingeniose in sua carmina transferret.

Sed vt delectationi in hoc libro per certaminum descriptionem tantopere studeret, poetam mouere etiam poterat argumenti sterilitas, in ea tamen narrationis parte, qua ad exitum festinabat illa, hoc est, ad Italiam procedebat Troianorum classis. Iudicium poetae in hoc quoque agnouit Segraisius, quod grauissimis affectibus, quibus libro quarto legentis animus agitabatur, nunc succedit hilarior rerum facies, ludorum festiuitas, certaminum euentus ac praemiorum varietas.

Vt autem in ludorum omnino cogitationem incideret poetae ingenium, facere forte potuit Erycis, herois indigetis, recordatio, qui in iis locis, ad quae Troiani appulerant, clarum pugilatu nomen habebat. Catroeus quidem valde acutus sibi videbatur in hoc, quod primus vidisset, ad ludos in Caesaris honorem ab Augusto habitos Virgilium respexisse. Verum et idem illud commentum iam a veteribus commentatoribus fuit allatum, et seu affirmandi seu negandi caussas idoneas habet nullas. Enumero

Interea medium Aeneas iam claſſe tenebat
Certus iter, fluctusque atros aquilone ſecabat,
Moenia reſpiciens, quae iam infelicis Eliſſae
Conlucent flammis. Quae tantum adcenderit ignem
Cauſſa latet: duri magno ſed amore dolores

1 *Aeneas medium* vett. ap. Pier. et Doruill. 2 *Laetus iter* alter Voſſ. Burmannum mireris ferre nolle, *tenebat iter* et iungere: *Certus iter.* 3 *iam felicis* aliquot Pier. male. 4 *accenderat* Leid. *incenderit* alius Leid. 5 *diri* Montalb. *ſub amore* Wall. et Zulich. deleta priore ſcriptura: imperite. *doloris* Medic.

ro ab Homero inde nullus facile fuit poeta, qui non argumentum hoc ad iſtorum hominum, Graecorum inprimis, animos ac ſenſus iucundiſſimum, attingeret. In Graecis quidem poetis deperditis plura huiusmodi certamina, ludis praecipue funebribus, fuiſſe tractata, vel ex Hygino diſcas, f. CCLXXIII. Inprimis ludi funebres in Achillis honorem a Thetide inſtituti nobile fuerunt argumentum, v. Odyſſ. ω, 85 ſqq. quod repetitum videas a Quinto Cal. IV, 110 ſqq. Hinc Graecorum poetarum exemplo Romani quoque hunc certaminum locum paſſim carminibus ſuis intexuerunt, Virgilii maxime iudicio; inprimis Silius XVI, 249 ſqq. et Statius Theb. lib. VI, quos cum Virgilio Homeroque comparaſſe non poenitebit, ſimul vt intelligas, quam parum in poeta ars ſine ingenio valeat, et quam iniqua eius ſors ſit, qui in anguſtum imitationis orbem ſemel ſe immiſerit. In ſumma rerum copia pauper et ieiunus eſt Statius. Spiritum poeticum atterit in exilibus ornamentis; quae etſi et ipſa voluptatem afferunt, tamen carminis ſumma parum delectat.

1 — 4. *Interea.* v. ſup. IV, 584 ſqq. Seruius: *circa primum ortum lucis nauigauit — ergo tota die, dum ſe Dido interimit, dum fletur, paullulum prouectus eſt, leniter ſpirantibus ventis: et flammas rogi circa veſperam vidit: quo tempore et per naturam ignem videre potuit, et per priſtinum morem, quo per diem cadauera non incendebantur.* Noctis fere tempus datum rogo igni conſumendo, et altero mane lecta oſſa. Sic in Patrocli funere Il. ψ, 226. Stat. Theb. VI, 236. et al. — *medium* (v. ſup. III, 664) *iter* (vt curſum, fugam), vulgarius eſſet, *mare altum.* At *certus*; recte Seru. itineris ſui certus, perſiſtens in conſilio proficiſcendi. *aquilone* ſimpl. pro vento. cf. ſup. IV, 562. et 310. Nam auſtro tum vti debuit.

5 — 7. *ſed duri dolores magno*

Polluto, notumque, furens quid femina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus; maria vndique, et vndique coelum;
Olli caeruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememque ferens: et inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
Quidue, pater Neptune, paras? Sic deinde locutus
Conligere arma iubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, ſi mihi Iuppiter auctor
Spon-

6 *poſſet* Moret. ſec. et Goth. tert. 8 *iam* deeſt Moret. 9 *Apparet* vn. Guelpherb. in Exc. Cort. Lectio eſt ex Pier. et Heinſ. libris potioribus ab Heinſio repoſita. Vulgaris lectio erat: *coelum v. et v. pontus.* traducta forte ex lib. III, 193. vnde et Quinctil. XII. prooem. petiiſſe videtur. *et* abeſt a Zulich. 10 *Illi* multi. *exſtitit* Ven. et Montalb. 11 *horruit* Mentel. pr. 13 *Heu quo nam* aliquot Pier. *Heu quiduam* quidam ex iis alius et tres ap. Burm. Iou. Pontanus malebat *quinam*; nec male. Sed *quianam* codicum et Grammaticorum auctoritate firmat Pierius. Antiquum vocabulum ſectatus eſt poëta. cf. Cerda. — *aequora nimbi* alter Hamb. 16 *ſinum* Longob.

gno amore polluto, quod cogitant, quo erumpere poſſit vel ſoleat dolor animi intolerabilis magno amore laeſo, *notumque*, et quod non ignorant, *furens quid femina poſſit*, haec *ducunt* Teucros, *Teucrorum pectora, per augurium triſte*, h. e. facile adducunt eos ad augurandum ac ſuſpicandum, id quod erat, mali quid eueniſſe. *per* vt VI, 743. *per amplum Mittimur Elyſium.*

8 — 11. Iidem verſus ſup. III, 192 — 95. vbi vide. cf. Odyſſ. μ, 403. ξ, 303 ſq. — *ſupra caput*, deſuper, κατακρῆθεν vel ὕψοθεν, vt ap. Arat. Phaen. 422. 423.

15. 16. *arma* h. l. vela contrahere iubet. Sic ὅπλα de vno ὅπλων hoc genere ap. Homer. v. Cerda. — *Obliquat ſinus* velorum *in ventum*, noſtrorum nautarum *Laviren*, vento aduerſo non totis velis accepto, ſed tantum ex obliquo, ne ille magna vi irruens nauem nimium de curſu deflectat. Mox 17. *auctor* ornatus cauſſa adiectum; quatenus aliquid ſpondet ac promittit.

19—25

Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere coelo.
Mutati transuerſa fremunt, et veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. Superat quoniam Fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos,
Si modo rite memor ſeruata remetior aſtra.
Tum pius Aeneas: Equidem ſic poſcere ventos
Iamdudum, et fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior vlla,
Quoue magis feſſas optem demittere nauis,

18 *coniungere* Franc. *hoc poſſim I. e. vento* Parrh. Doruill. interpolate. 19 *ab alto* Medic. a m. ſec. Colot. alter Voſſ. et Rottend. ſec. Sed vulgatum ornantius. 20 *aër* Sprot. ſed v. Burm. 21 *obnixi* plerique Pier. et Doruill. *neque t.* aliquot Pier. 22 *quo iam* pr. Rottend. *quoniam ſuperat* Ven. 23 *Quaque* Parrh. *Quoue* Goth. tert. *vacat* Medic. *vertamur* Parrh. *vertemus* Goth. alter. *Non l.* Ven. 24 *fraterni* coni. Heinſ. duo ſcilicet epitheta offendebant. 26 *Cum p.* pr. Moret. *te poſcere* Wall. voce e ſequ. verſu praerepta. 27 *te cerno* duo Burm. *credo* pr. Moret. 28 *tibi* Bigot. *carior* alter Hamb. 29 *Quoue* Heinſ. cum potioribus etiam Pier. it. Goth. Vulgo *Quoque*. *Quaue* Oudart. *optem feſſas* Leid. vn. *demittere* Burm. ex ſeptem libris recepit, ſuffragante ratione grammatica. Mare enim *altum* proprie dicitur et *deſcenditur*, *decurritur* in litus. Vulgo *dimittere*, quod eſſet a ſe ablegare et alio mittere.

19 — 25. Aduerſum igitur nauigationi in Italiam ventum ab occidente habebant. transuerſim ille ſpirans curſum retardabat. Ita malim accipere, quam ad aquilonem nunc ventum ab occaſu acceſſiſſe putare; etſi v. 16. *Obliquat ſinus*, eo ducere poteſt. — *tendere tantum*, quantum aduerſa tempeſtas valet. *Seru.* — 24. ad Drepanum v. ſup. III, 707 ſqq. I, 550. 195. *Fida* propter Aceſtam, cf. Excurſ. I. ad h. lib. *litora fraterna Erycis*, qui Erycem condidit; erat is filius Veneris et Butae. cf. Apollon. IV, 914 ſqq. cf. Excurſ. II. ad h. lib. *portusque Sicanos*, proprie. Nam Sicani reliquis Siciliae partibus depulſi occidentale tamen litus tenuere. cf. Thucyd. VI, 2. atque inter Sicanos hos, Troiani conſediſſe memorantur. *remetior* animo *aſtra ſeruata* ante tempeſtatem, adeoque cum aſtris ipſum curſum ac nauigationem hactenus factam.

28. *Flecte viam*, vt ſup. iter, h. e.

Quam quae Dardanium tellus mihi seruat Acesten,
Et patris Anchisae gremio conplectitur ossa?
Haec vbi dicta, petunt portus, et vela secundi
Intendunt Zephyri. Fertur cita gurgite classis:
Et tandem laeti notae aduertuntur arenae.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus in iaculis et pelle Libystidis vrsae:
Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non inmemor ille parentum
Gratatur reduces, et gaza laetus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera

30 *Acestem* vulgo et *Achestem.* 32 *vt vela* malebat Heins. 35 *Et procul* aliquot Pier. et *ex celso* distinctis inter se dictionibus. *e celso* Wall. *miratur* Zulich. Franc. Goth. pr. 37 *in maculis* Hamb. pr. *et iaculis* alter Hamb. *Libystidis* defensum vide a Pierio contra eos, qui *Libyssidis* malebant: *Libysticis* et *Libystinis* vitia librariorum. 38 *Crinisso, Crimiso* in codd. scribitur; vitiose quoque *Crinoso.* De diuersitate scripturae passim VV. DD. ad Stephan. Byzant. Diodor. et al. Si Seruio ad I, 550. fides habenda, *Criniso* Virgilius scribere maluit. *Troica* Doruill. 39 *gemuit* Goth. pr. *verum non* ed. Nic. Heins. operarum vitio. 40 *Gratatus* Goth. sec. 41 *et f.* aliquot Pier. *fessos—amicos* it. Parrh. aliquot ap. eund. et tres Burm. sed *opibus amicis* haud dubie elegantius, inprimis in carmine, h. e. gratis et optatis, vt iam Pierius praetulit.

h. e. cursum, nauem. Male turbat Seru. et al.

31. Versus ad Lucretianam formam lib. IV, 738. I, 136. Mox *secundi Zephyri,* cursu iam versus ortum solstitialem inflexo.

35—41. cf. Excurs. I. ad h. lib. *montis*, Erycem designare videtur. —*in iaculis*, modus loquendi antiquior, nec tamen infrequens, et a VV. DD. satis declaratus, vt et ap. Graecos. Seruius laudat Ennium: *leuesque sequuntur in hastis*, h. e. hastati. —*pelle Libystidis*, Libycae, *vrsae;* atqui Plinius lib. VIII. sub f. *vrsos* in Africa esse negat. Sed Herodoti aliorumque auctoritate Cerda euincit saltem creditum hoc a veteribus fuisse, vrsos in Libya gigni. Nec vltra laborandum est poetae. cf. sup. ad I, 184. de ceruis. Habitum autem venatorium h. l. descriptum puta. cf. inf. 300. 301.

39. *Veterum parentum*, quandoquidem a Troianis originem ducebat. — *gaza agresti*, h. e. penu rusticano, explicatur per *opes;* ornant *laetus* et *fessos*.

44. *tu-*

Poſtera quum primo ſtellas Oriente fugarat
Clara dies; ſocios in coetum litore ab omni
Aduocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, genus alto a ſanguine diuom;
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo reliquias diuinique oſſa parentis
Condidimus terra, maeſtasque ſacrauimus aras.
Iamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic di voluiſtis) habebo.
Hunc ego Gaetulis agerem ſi Syrtibus exſul,

 Argo-

44 *Auocat* Ven. ſed v. Burm. *cumulique* Menag. *ab aggere* Witt. 45 *a* deeſt multis Burm. *ab ſ.* duo Heinſ. *ex ſ.* duo alii. *a ſ. ductum* Wall. pro var. lect. *a ſ. Teucri* aliquot ap. Pier. Sed vulgatum generoſius. 48 *terrae* tres Burm. cum Goth. pr. Sane *condi terra* et *terrae* dici ſolet, vt Burm. ad Lucan. I, 607. et alii alibi docuerunt; hoc tamen exquiſitius eſſe videtur. 49 *niſi f.* multi Pier. Heinſ. 51 *Nunc ego* refellitur a Burm. *agerer* Hugen.

44. *tumuli ex aggere*, (ornate, pro ex tumulo) ſocios alloquitur; more militari, vt toties ap. Liu. et Tac. de ſuggeſtu et aggere in caſtris allocutio facta legitur.

45 ſq. Etſi et inferiae hae et ludi funebres plane ad Homeri inprimis, tum et aliorum veterum poetarum exemplum a Virgilio inſtituuntur, tamen eius ingenium in eo agnoſcas moneo, quod iis rebus ad pietatem maxime Aeneae ſui declarandam vſus eſt.

45. *alto a ſ. diuum*, propter Dardanum Iouis f. v. III, 167. Solet autem eius, qui gentis auctor ac regni vel vrbis conditor fuit, nobilitas toti genti ac populo tribui. Sic Romani *Martis genus*, *Romulidae* etc. Hoc Burmannus vnice tenere debebat.

48. *aras.* funus a ſacrificio funebri deſignat, quod ad rogum, et cinerem vrna condendum, Manibus fiebat. cf. v. 86. Mox *ni fallor* male ad anni confuſionem, quae erat apud maiores, refert Seruius. Heroicis temporibus non niſi ad ſolis ſiderumque conuerſiones, quales cuiusque oculis occurrebant, computabantur anni et dies. Atqui in his non ſemper ſumma ſubtilitas, niſi ex arte, eſt. Ceterum vv. 49 ſqq. ornatiſſimi ſunt et pathos habent.

51 — 54. *Gaetulae Syrtes* paullo latius dictae, ex more poetarum. Nam Gaetuli verſus occidentem Africae et in meridiem habitarunt. — *deprehenſus,*

Argolicoue mari deprensus, et vrbe Mycenae;
Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
Exsequerer; strueremque suis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres ipsius et ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine numine diuum
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et laetum cuncti celebremus honorem:
Poscamus ventos: atque haec me sacra quot annis

Vrbe

52 *Argolicoque* Franc. *depressus* Leid. vn. et Goth. sec. ex more. cf. IV. Georg. 421. — *Mycenae* Medic. Gud. cum aliis praestantioribus ap. Pier. et Heins. item Seruius, vt *vrbem Pataui* sup. I, 247. Alii, sed recentioris notae, teste Heins. *Mycene*. Romanus et a pr. m. alii *Mycenis*, quod placebat Pierio, sed est vulgare. Tandem aliquot Pier. et Heins. cum Parrh. et Ven. Goth. sec. *Mycena*, quod Heinsio probabatur, tamquam numerosius et ad poëtae morem Graeca latina terminatione efferendi propius. Sic inf. 718. *vrbem Acestam*. 53 *que* abest a binis Burm. *que ex ordine* Ven. 54 *struеremue* edd. ap. Burm. 57 *dilati* Sprot. *aënos* Goth. tert. a m. pr. 58 *et cuncti laetum* vulgg. codd. et edd. praeter Pier. et Heins. *laetum cunctis* coni. Heins. sed v. not. Non iucundum sed gratum sacrum significare vult. 59 *Poscamus veniam* emend. Waddel. sed v. Burm. *haec mea s.* aliquot Pier. et Heins. et sic Lactant. I. perperam. Neminem coniicere video: *Poscamus v. vtque h.*

sus v. Georg. IV, 421. — *pompas*, inferias et parentalia ab apparatu sacrificii sollenni designat. — 54. exquisite *altaria struimus*, exstruimus, *donis*. Vulgo *dona* h. e. sacrae res, quae offeruntur, *exstruuntur in ara*. — *suis* cf. Ecl. III, 62.

55 sq. Quanto magis nunc, cum etc. *sine mente, sine n.* sine consilio ac voluntate d. — *honorem*, easdem inferias in honorem Anchisae faciendas, *laetum*, alacriter, lubenti ac parato animo celebrandas. Factis inferiis deos *poscamus ventos* secundos: *atque*, vbi in terram monstratam peruenerimus, quotannis ipsi has inferias instauremus; hoc minus vulgariter extulit: *vrbe posita velit ille* (Anchises) *me ferre sibi* (adeoque lubens ac propitius accipiat) *haec sacra quotannis templis dicatis*. Verba, *Poscamus ventos*, v. 59 sic satis commode exposuisse videmur; Habent tamen *venti* aliquid a loco alienum; nam Anchisae fiunt inferiae, non sacra diis secundae nauigationi expetendae. Nec succedit res satis, si *poscere ventos* intelligas de repetenda nauigatione, vt, quemadmodum *venti vocantur* velis, sic et *poscantur*, velis expansis. cf. III, 253.

Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in nauis. Adhibete Penatis,
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
Praeterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina classis.
Quique pedum cursu valet, et qui, viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibusque sagittis,

Seu

60 *velint* edd. aliquot. *velim* ap. Nonium. Sed *velit* sc. pater, constanter codd. et Lactant. 62 *Adhibere* sec. Moret. 63 *Et pateras epulis* Parrh. *colet* sec. Rottend. 64 *almam* Parrh. 66 *Prima ecce T.* Goth. sec. *P. c. classis p. c. Teucris* Goth. tert. cum Schol. Statii VI. Theb. 296. 68 Fateor *τὸ incedit* me h. l. offendere; etsi pro *esse* positum accipiam. *excedit* Wall. *incendit* Gud. *intendit* Doruill. a m. sec. notanda, inquit Burm. lectio. An forte dictum pro *Contendit iaculo?* — *leuibusque* recte restituit Heins. e codd. Vulgo *ve*.

253. Waddelii coni. *Poscamus veniam* non mala est, reuocat tamen me, quod infra v. 639. 40. *aras Neptuno* factas memorari video; nam sic vota quoque ipsi facta esse debent.

61. *βοῶν τ' ἴφθιμα κάρηνα* Il. ψ, 260. binos boues in naues singulas. cf. I, 194.

62. 63. Ad lectisternium Anchisae factum post Turnebum referunt intpp. perperam, arbitror. Ferales epulas celebrandas indicit, quod religionis genus erat, vti alias post rem sacram, ita nunc inferiis peractis; cf. inf. 102. 3. in iis libatio fit Diis Penatibus et Troianorum et Siculorum, communi epularum more. Horat. IV, 5, 31. *Hinc ad vina redit laetus, et alteris* Te *mensis* adhibet *deum*.

64. *si* pro cum, vt et alibi. v. Horat. I. Ep. 7, 10. et quos laudat Burm. h. l. *nona*, ex more. Notum *nouendiale sacrum*, nono a sepultura die. Aduocare solent Il. ω, 784. Alias ipsae caeremoniae sunt nouendiales.

65 sqq. *Prima*, primo loco. *ponam c.* *θήσω ἄεθλον, ἀγῶνα*, instituam certamen nauale, cf. II Georg. 530. tum *qui pedum c. v.* h. e. porro certamina cursus, sagittandi ac caestus. Nam haec infra exhibita videbis. Iam poeticam orationem aduerte. — *incedit* v. Var. L. *iaculo* et *sagittis*, h. l. de eadem re, vt infra apparet. *crudo caestu*, e corio bubulo crudo. v. inf. 404. — *palmae*, Seru. virtutis; malim victoriae. — *fauete*, *εὐφημεῖτε*. — *ramis* ap. poetam pro corollis frondeis.

72. ve-

Seu crudo fidit pugnam committere caeſtu:
Cuncti adſint, meritaeque exſpectent praemia palmae.
Ore fauete omnes, et tempora cingite ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc aeui maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cetera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro:
Purpureosque iacit flores, ac talia fatur;
Salue, ſancte parens, iterum; ſaluete recepti

Nequid

69 *Seu pugnam crudo fidit* in nonnullis Pier. 70 *adſunt* et *exſpectant* alter Hamb. Alterum hoc et in aliis. *meritique* Gud. a m. pr. *multaeque* Bigot. 71 *tempora cingite* tacitus recepiſſe videtur Burm. vt Pier. e Romano et aliis notauit; modis ſuauioribus. Vulgo *cingite tempora.* — *c. t. mirto* Goth. tert. 72 *cingit* ſec. Moret. *materno* Parrh. Totus verſus aberat a Goth. tert. 73 *Elimus, Elinus, Elenus, Helimus, Holimus, Helenus* paſſim in ſcriptis. Sed eſt ap. Dionyſ. Halic. Ἔλυμος. 75 *conſilio* tres Burm. 76 *ſecum comitante* Witt. male. 77 *meri* alter Hamb. male. v. Burm. 78 *fudit* Aruſianus Meſſius. et ſic Moret. pr. 79 *et t.* Witt. 80 *magne p.* Parrh. *ſancte pater* alter Hamb. *ſancta* ed. N. Heinſ. vitioſe; ita tamen quoque duo Gothani. *parens: iterum ſ.* diſtinguunt Zulich. et Leid. vn. *receptae* Leid. alius.

72. *velat* voc. ſacrum de corollis, infulis ac vittis. cf. XI, 101. VII, 154. VIII, 276. 277. *materna myrto* v. ſup. Ecl. V,62.

73. *Helymum* bene h. l. memorat; nam is cum Aegeſto vel Aceſta Troia capta Siciliam petiiſſe ferebatur. v. Dionyſ. Halic. I, 47 et 52, et cf. Excurſ. III. ad h. v. *aeui maturus* exquiſite pro *m. aeuo*, vel aeuo et aetate matura. cf. Burm.

77. cf. Il. ψ, 170 ſq. 219 ſq. et ſup. III, 66, 67. *Carcheſia* v. ad Georg. IV, 380. *mero Baccho*, puri vini plena, ex more, aquam miſcere nefas erat. *ſ. ſacro*, victimarum. *flores* inf. VI, 885.

80 ſqq. cf. Il. ψ, 179 ſqq. *animaeque vmbraeque p.* pro anima et vmbra; ne dubita. ſed an hunc receperat Aeneas? Atqui anima et manes in inferis, v. inf. 98. 99. Scilicet proprie *patris cineres* receperat; iam idem ille *patrem recepiſſe* bene dicitur; hoc autem idem poeta per *cineres*, *animam et vmbram* declarauit. Nec tamen

hoc

Nequidquam cineres, animaeque, vmbraeque paternae.
Non licuit finis Italos, fataliaque arua,
Nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thybrim.
Dixerat haec: adytis quum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
Caeruleae cui terga notae, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.

Obstu-

81 *vmbraeque penates* Menag. 83 *est* deest binis Heinsii, qui coni. *quicunque is, q.* 84 *hoc* Witt. 88 *Squamea* Sprot. 89 *Mille iacit* Medic. Colot. et alii praestantiores, quod diserte adstruit Heins. auctoritate et ratione. *trahit* Romanus tenuisse videtur, vt adeo altera codd. familia ab hoc ducta sit. Debet tamen huc reuocatum videri alterum ex IV, 701. *Mille trahens* etc.

hoc necesse; sed distingue: *saluete recepti N. cineres:* saluete *animaeque v. p.* Hoc voluisse videtur Pompon. Sab. *ac si diceret, saluete o manes paterni.*

84 sqq. Comparant inductionem portenti similem ap. Homer. Il. β, 308 sq. de dracone in Aulide Graecis obiecto. Sed serpentis portentum egregie ad h. l. accommodatum; Genios enim siue locorum siue hominum, tota antiquitas, inprimis Etrusci et Romani, per serpentes exhibuerunt; non vna, puto, de caussa. Plurium enim rerum symbolum ac nota habitus est serpens, v. c. vt τὸ ἐγχώριον, vitam, immortalitatem etc. innueret. Perperam Seru. Cerda et alii de serpente h. l. agunt ex iis, quae v. c. ap. Ouid. XV Met. 389. 390 leguntur. — *adytis;* Splendide ornat patris tumulum, tamquam locum sacrum ac templum, et mox etiam, inf. v. 760. 761. fani religione consecratum. — *amplexus*, gyris ambiens. — *septem gyros*, Seruius: — *Aeneae omen sui erroris ostenditur septem gyris; nam septimus ei annus est finis erroris; et est* (addit ille; quae tamen praestare nolim poetam animo tenuisse) *optimum figmentum. Annus enim secundum Aegyptios indicabatur ante inuentas literas picto dracone, caudam suam mordente, quae in se recurrit.* — Sed et septenarius numerus tamquam impar et sacer poni potuit. — 87. 88. *cui terga notae caeruleae* (pingebant, adsume ex sequ. *incendebat*) *et squamam incendebat fulgor maculosus auro*, h. e. maculae aureae fulgentes. (*with burnish'd*

Obſtupuit viſu Aeneas. Ille agmine longo
Tandem inter pateras, et laeuia pocula ſerpens,
Libauitque dapes, rurſusque innoxius imo
Succeſſit tumulo, et depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus, Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet: caedit quinas de more bidentis,
Totque ſues, totidem nigrantis terga iuuencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſae magni, manisque Acheronte remiſſos.

Nec

91 *lenia* duo Burm. *repens* Parrhaſ. ex gloſſa. 93 *ſeceſſit* Exc. Burm. *Succedit* et *linquit* alter Hamb. *Succeſſit* et *linquit* Medic. cum quatuor aliis. 95 *Geniumue* et *famulumue* quinque Burm. *famuloſne* Oudart. 96 *mactat b.* Seru. ad IV. Aen. 200. *binas* Medic. et Rom. graues adeo auctoritates! in aliis Pierii *ceditque binas*, quod ex *quinas* natum videtur. *bidentum* alter Goth. 97 *totidemque* duo Burm. 98—101 aberant a Doruill.

burniſh'd Neck of verdant Gold, vt Miltonus lib. IX, 501.) Has etiam ſic efferas: *fulgor macularum aurearum* vel *m. auri*, et *auro;* et hinc exquiſitius poëta: *maculoſus auro fulgor.* Habuit ante oculos illud: δεάκων ἐπὶ νῶτα δαφοινος. l. c. Il. β, 308. — *incendebat* ornate pro, inerat ſquamis. — Silius, qui totum locum imitatus eſt, lib. II, 585. *Excitus ſede, horrendum! prorupit ab ima* Caeruleis maculis auro ſqualentibus *anguis.*

90—93. *agmine* de ſpiris ac voluminibus longoque eorum tractu. cf. II, 212. vbi paullo aliter de binis ſerpentibus. *laeuia pocula*, puta ex aere eſſe. — *altaria*, pro dapibus appoſitis dixit.

94—99. *inſtaurat* h. l. ſimpl. peragit. *famulum parentis*, quod parum expediunt intpp., puto dictum pro Genio Anchiſae. Nam Genii miniſterium praeſtant, quatenus genitos ſuſcipiunt, tuentur, iis adſunt perpetui comites ac cuſtodes. Vide Diſſ. Paſſerii de Genio domeſtico To. III. Muſei Etruſci, eundemque paſſim ad Vaſa Etruſca. Ab Etruſcis enim inprimis religionem illam acceperunt Romani. Alio modo in locis a Burmanno ad Valer. Fl. IV, 520. excitatis dicuntur *famuli* ac *famulae deorum* dii ſeu deae minores vel aliae naturae, quarum miniſterio dii vtuntur. — *caedit*, cf. Il. ψ, 166 ſqq. — *fundebat* ibid. v. 220. — *vocabat* v. ſup. III, 62. — *Manes*, qui ex locis inferis adeſſe inferiis credebantur.

100—8.

Nec non et ſocii, quae cuique eſt copia, laeti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque iuuencos.
Ordine aëna locant alii, fuſique per herbam
Subiiciunt veribus prunas, et viſcera torrent.
  Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaëthontis equi iam luce vehebant:
Famaque finitimos et clari nomen Aceſtae
Excierat. Laeto conplerant litora coetu,
Viſuri Aeneadas: pars et certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: ſacri tripodes, viridesque coronae,
Et palmae, pretium victoribus, armaque, et oſtro
Perfuſae veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba conmiſſos medio canit aggere ludos.

Prima

100 *quaecunque eſt* Gud. a m. pr. et Hugen. *eſt* abeſt ab ſec. Rottend. 101 item *que* poſt *onerant* a plurimis Pier. (inter quos Romanus eſt) et Heinſ. binisque Gud. Igitur omittendum erat. *auras* Sprot. *arasque onerant* Wall. 103 *veribus* Heinſ. cum plerisque etiam Pier. Vulgo *verubus*. cf. II. Georg. 396. I. Aen. 242. 107 *Excierant* Ald. fortaſſe verius. *Exierat* Rom. vt duo Goth. *Lato* ſec. Rottend. a m. pr. *Laetoque implerant l. curſu* Sprot. *complerunt* tres Heinſ. *complebant* Medic. cum duobus aliis. 111 *pretium palmae* Parrh. 112 *auri argentique* aliquot ap. Pier. quem vide. *auroque t.* Rom. *talentum* Medic. Gud. et alii, quod placet Heinſio; non enim plura erant talenta, ſed auri vnum, vnum itidem argenti. cf. inf. 248.

100—3. *quae cuique eſt copia.* Vulgare: pro cuiusque copiis. Seru. *pro ſua quiſque facultate.* — *onerant* cf. Georg. IV, 378. — *iuuencos* ſc. ex v. 61. 62. — *aëna* cf. ſup. I, 216. 217.

105. *Phaëthon* h. l. ipſe ſol, vt ap. Hom. ſaepe Ἠέλιος φαέθων.

107. pars viſuri Troianos pugnantes, pars parati et ipſi ad certandum.

109 ſqq. Ex Il. Ψ, 259 ſqq. ſed ornatiora. Mox *pretium victoribus*, pro vulgari, victorum praemium; *ſacri tripodes*, quorum vſus fuerat vel futurus erat in ſacris. *auri talenta*, ex eodem loco, ſed definite, v. 269. δύο χρυσοῖο τάλαντα, ſcilicet et h. l. auri vnum et argenti alterum talentum.

113. *Et tuba.* Seru. *Romano more.* et recte. Nam heroicis temporibus tubam nondum inuentam,

Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectae classe, carinae.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin:
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine MemmI:
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Inpellunt, terno consurgunt ordine remi.

Serge-

114 *paris* Gud. a m. pr. *Primaque pars* Montalb. 115 *dilectae* Goth. duo, vt al. 116 *Pristim* Nonius et pars codd. recte, inquit Heins. nam Maroni sollennis enuntiatio latina in nominibus Graecis. *Pistrin* et *Pistrim* alii et hic et in seqq. cf. ad III, 427. 117 Exspectabam mox, post aduentum in Italiam, nomen Mnesthei aliter fuisse inflexum. Nunc, vt est, accipiendum: Mnestheus, mox Italus futurus, et gentem sui nominis constituturus. *Halos* Goth. sec. *a quo sanguine* Parth. *Memmi* doctius pro nominatiuo plurali habetur, pro vulgari Memmiorum, quam vt sit *genus Memmii*, h. e. Mnesthei. *Memmum* Zulich. vnde Heins. faciebat *Memmium*. 118 *Gias* scribunt alii. 119 *quem* Menag. pr. *quam pubes* Ven. 120 *Impellit* codex ap. Pier. et tres ap. Burm. quod vulgare esset.

inuentam, nec Homero frequentatam esse, satis constat.

114 sqq. Cum Homerus in certamine curuli describendo et ornando paullo disertior fuisset, Il. ψ, 270 sqq. Virgilius nauale certamen bene substituit, vt rem variaret. Quatuor sunt naues. Varietatem et ornatum poëta ab eorum insignibus et a ducibus petiuit. Mnestheus belluam marinam, Pristin, Gyas Chimaeram, Sergestus Centaurum, et Cloanthus Scyllam regit. Sagaciter poëta his ducibus nobilium Troianorum nomina dedit, a quibus Memmia, Sergia et Cluentia gens originem ducere videri volebat; quae fere opinio inter Romanas gentes obtinuit. cf. Seru. h. l. Mireris Gyam praetermissum, a quo iam Cerda vidit Geganios ab aliis deduci. —*pares*, puta, magnitudine et bonitate. Fluctuant Seru. et Cerda inter plura commenta. *grauibus remis*, fortibus, vt Seru. Omnino ad verborum ornatum ac miram varietatem copiamque in his certaminibus animus est intendendus. Nos quidem potiora tantum notabimus.

117. Dicas, quomodo ex *Mnestheus Memmii* nomen confici potuit? Scilicet ex μνῆσις latine versum. Mox *Sergius* ex *Sergesto* non minus dura est etymologia. *Cluentii* ex Cloanthus, Cloanthii. Apud Pompon. Sab. etiam hoc legitur: *Probus vult hunc locum sumtum a primo bello Punico.* (Naeuii.) *Gyas* v. sup. I, 612.

118—20. Chimaera, *vrbis opus.* Seruius: *ita magna, vt*

vrbem

Sergeſtusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Caerulea, genus vnde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt vbi ſidera cori:
Tranquillo ſilet, inmotaque adtollitur vnda
Campus, et apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater: vnde reuerti
Scirent, et longos vbi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ducto-

122 *vehitur* duo Burm. *magno* eſt apud Nonium, et ſic aliquot ap. Pier. 123 *Cloanthi, Chloanthi, Choanti, Cloenti, Cloonti, Cloante* alii aberrant. 124 *Aſt* Wall. *Et* Ven. 125 *tonditur* tres Burm. *conditur* Ven. ſed id verbum ſequitur. 126 *vbi nubila* Bigot. *chori* Gothani aberrant. 128 *ſtatio eſt* Goth. ſec. 131 *ibi* Hamb. ſec. *ſic* Goth. pr. 132 *Cum* pr. Moret.

vrbem putares. Diuerſa igitur ratione dictum ac ſi: Pyramides regum opus. — v. 119 et 20. claſſici ſunt in *triremis* declaranda forma et *triplici ordine remorum remigumque* per gradus aſſerendo. Adde Lucan. III, 534. et Phot. Cod. CCXXIV, c. 14. v. Antichità d'Ercol. To. V. append. — *verſus*, vt ϛίχος, per *ordinem* explicantur. v. Ind. Liuian. — Etſi triremes ſerius inuentae, vt ex Thucydide ſatis conſtat, tamen Virgilius in his Homericam ſubtilitatem veritatemque non ſequitur.

124 — 28. Scopulus hiberno tempore (quod exquiſite per coelum nubibus obductum deſignat: *condunt vbi ſidera cori)* fluctibus ſaeuientibus latet, vndis ſubmerſus; contra cum mare eſt placidum, tunc ipſe attollitur, vt bene Cerda, et planities ſoli in mari eminet. Simili modo curriculi metam deſcripſerat Homerus Il. ψ, 326 ſqq. — *olim*, interdum, (vt et alibi occurrit) vel alio tempore, alio vero tempore *Tranquillo ſilet*, h. e. nullo fluctuum alliſu reſonat. Facta autem nauium decurſio putanda in ſinu Longuri ſub Erycem. v. Cluuer. Sicil. p. 246 ſq.

132 — 38. *ſorte*, etſi in eadem linea. v. Cerda. — *populea fronde*. Seruius: quia ludi funebres ſunt et haec arbor ab Hercule ab inferis allata eſt, cum canem Cerberum extraheret.

Duſtores longe effulgent, oſtroque decori.
Cetera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatosque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti exſpeſtant ſignum, exſultantiaque haurit
Corda pauor pulſans, laudumque adreſta cupido.
Inde, vbi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit aethera clamor
Nauticus: adduſtis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Conuolſum remis roſtrisque tridentibus aequor.

Non

133 *fulgent* Leid. 136. 137 Offendit *intenta brachia remis* et ſtatim *Intenti exſpeſtant*. Nec v. 118. *Ingentem ingens* et ſimilia a Burmanno huc vocari debebant. Vtroque tamen loco propria vox; (*remis intenti* Heinſ. iunxerat; quod tamen ipſi mox diſplicuit) et agnoſcunt leſtionem Seruius ac Priſcianus cum antiquiſſ. codd. Medic. Rom. et fragm. Vatic. Itaque poëta proprietatem orationis quam elegantiam ſeruare maluiſſe videtur. Alias *inieſta*, *immiſſa* ac ſimile quid dicere potuiſſet. 136 *Conſiſtunt* Hamb. ſec. cf. ſup. III, 289. *nudataque brachia* aliquot Pier. quod parum iuuat. *intextaque* et a m. ſec. *extenta* in Leid. vno erat. Heumannus olim *intentaque b. remis* recidi malebat; ſed hiantes verſus vix occurrunt in media propoſitione. 137 *Attenti* Exc. Burm. a gloſſatore. *exſpeſtent* Menag. alter. 138 *ereſta* Hugen. et multi *arrepta*, ſolita variatione. 139 *Vnde* pr. Moret. 141 *abduſtis* tres Burm. *adiunſtis* Oudart. 142 *Infundunt* multi vitioſe. *ſulcos pariter* pr. Hamb. *dehiſcunt* Ven. 143 *roſtrisque tridentibus* Heinſius reſte repoſuit. Laudat ille Rottend. ſec. Adde ipſum Medic. (certe in exemplari Foggin. etſi Pierius Aproniani leſtionem dicat eſſe *ſtridentibus*; ſed falſo. Nam et Pompon. Sab. tridentibus, *id eſt, acutis, legit Apronianus, ab Ennio traſtum eſt*). cum fragm. Vatic. a pr. m. Etiam ſic mſſ.

heret. — 136. *intenta brachia* ſunt *remis*, h. e. ipſi intendunt, intenta habent, quaſi in ſtatione manentes, vt ſigno dato ſtatim incumbant remis. Sed cf. Var. L. Ennii locum ex Nonio Marcello laudant: — *tonſas ante tenenteis Parerent, exſpeſtarent, portiſculu' ſignum Quom dare coepiſſet.* — 137. 38. v. ſup. Georg. III, 105. 6. *κάτασσε δὲ θυμὸς ἑκάστω Νίκης ἱεμένων.*

139. *finibus*, quae v. 132. *loca* ſortiti erant. — 141. *adduſtis lacertis*, ſimul cum adduſtis remis. — 143. *tridentibus roſtris*, trifidis. cf. var. Leſt.

144

Non tam praecipites biiugo certamine campum
Conripuere, ruuntque effusi carcere currus:
Nec sic inmissis aurigae vndantia lora
Concussere iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virum, studiisque fauentum
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
Litora: pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primisque elabitur vndis

mss. Palatini ap. Gruter. Firmatur Valerii Fl. imitatione lib. I, 688. *volat immissis caua pinus habenis Infinditque solum et spumas vomit aere tridenti*, et *rostro trifido* ap. Silium VI, 358. et talia rostra saepe in numis et aliis vett. monumm. occurrunt. Frequentata tamen olim a Grammaticis, nec non a scriptis et editis lectio erat: *rostrisque stridentibus*, etsi in metrum peccans. Sed in aliis modo *que* omissum modo *s* in *stridentibus* erasum. Hinc interpolatum, ab aliis ap. Pier. *r. sonantibus*, ab aliis, *ruentibus*, in Oblongo *rudentibus*, vt et in Sprot. erat pro var. lect. Ab academia Neapolitana profectam lectionem *tridentibus* Ang. Colotii fide narrat Pierius. 144 *certamine currus*, versu sequ. intercepto, Goth. tert. 145 *a carcere* Bigot. 146 *Non sic* edd. vett. et Goth. pr. cum codd. Pier. 147 *iubis* coni. Heins. sed iuga pro equis. v. Burm. *que* abest a Franc. 148 *Cum p.* Moret. pr. *plausus* alter Mentel. *gemituque* Hugen. 149 *inclusa* erasum in Exc. Burm. et in marg. *per ampla* ex Aen. I, 725. 151 *alias* alter Menag. *primisque* Heins. cum melioribus; adde fragm. Vatic. et codd. Pier. Vulgo *primusque*, quod vulgarius. *illabitur* Wall. *vndas* Gud. a m. pr.

144 — 47. Sumta, vt iam Macrobio V, 11. notatum, comparatio ab Homero Odyss. ν, 81 sqq. Sed cf. Il. ψ, 362 sqq. et Georg. III, 103 sqq. Omnia hic ornate. *biiugo certamine* pro bigarum. *campum Corripuere;* corripiunt; vt carpere, corripere viam, spatium. — *immissis iugis*, equis iugalibus admissis, dum freni laxantur. — *vndantia lora*, exquisite pro effusis frenis. — *proni in v. p.* quod egregiam rei imaginem habet, ipsi Virgilio deberi videtur, etsi res expressa l. c. 362 — 64. Contra de equis praeclare Homerus: Πάντες ἅμ᾽ ὁρμηθέντες, ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης, Ὑψόσ᾽ ἀειρόμενοι, ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθον. Homeri laudibus etiam hic male obtrectant VV. DD.

149. 50. *Consonat* exquisitius quam, *resonat*. — *inclusa* collibus his nemorosis. — *colles resultant clamore*, doctius, quam vt vulgo, si clamor resilit a collibus.

151 — 58. *elabitur* egregie pro, praecurrit celeriter, vt Seru.

primo

Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Consequitur, melior remis: sed pondere pinus
Tarda tenet. Post hos aequo discrimine Pristis
Centaurusque locum tendunt superare priorem.
Et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens
Centaurus: nunc vna ambae iunctisque feruntur
Frontibus, et longa sulcant vada salsa carina.
Iamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis conpellat voce Menoeten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige gressum.
Litus ama, et laeuas stringat sine palmula cautes;
Altum alii teneant. Dixit. Sed caeca Menoetes

Saxa

152 *strepitumque* Doruill. *gemitumque* Zulich. 153 *Insequitur* Parrh. *sub pondere* Schol. Stat. ap. Heinf. cf. ad v. 5. 154 post *tarda* distinguebat pr. Moret. *tardo discrimine* Menag. pr. 156 *habet* Heinf. secundum potiores, et Heinf. et Pier. adde fragm. Vatic. supple, *priorem locum*, quod praecesserat. Alii *abit.* — *habet metam, nunc praeterit* Wall. male. 158 *longa carina* Heinf. secundum plures et meliores, inter quos et Romanus, fragm. Vatic. cum Medic. Vulgg. *longae carinae*, vel *longe c.* 159 *propinquabat* Medic. a m. pr. *metasque* sec. Rottend. vt v. 171. 160 *Tum* aliquot Pier. 162 *dexter mihi tantus abis* Ven. *gressum* Heinf. omnium meliorum auctoritate post Pierium. Vulgo *cursum*, ex interpretatione, forte Aproniano emendante. Num in Medic. *gressum* in *cursum* est mutatum. *cursu* Ven. 163 *amet* ex *am'* et Longob. — *laeua* Medic. Hamb. pr. et Gud. a m. pr. cum Goth. sec. a m. pr. Sed *laeuas cautes* doctius dictum puta. hoc nomine lectionem tuere. 164 *tendant* Doruill. *Menoetis* Medic. *Menoetas* pr. Rottend. a m. pr. In Goth. tert. *Menetes*, modo *Monete*, modo *Menestheus*, modo *Monestem* peccatum.

primo ante ceteros loco. — 154. *tenet*, moratur cursum, vel Cloanthum; pro tarda *est. aequo discrimine*, pari momento, vt linea eadem incederent. — *locum superare priorem*, assequi, tenere, altero superato locum primum sc. inter se, post Gyam et Cloanthum: qui inf. 183. *extremi duo.*

159—71. *princeps Gyas* et *victor*, h. l. qui omnes anteuerterat cursu. — *dexter.* Cogita modo metam fuisse ita circumflectendam, vt eam a sinistra haberent. — 163. tene scopulum, seu cursum propius ad scopulum, nec vereare, ne remi a sinistra parte eum attingant. — *palmula*,

ταρσὸς

Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quo diuersus abis? iterum: pete saxa, Menoete,
Cum clamore Gyas reuocabat: et ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gyae scopulosque sonantis
Radit iter laeuum interior, subitoque priorem
Praeterit, et metis tenet aequora tuta relictis.
Tum vero exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lacrimis caruere genae. Segnemque Menoeten,
Oblitus decorisque sui sociumque salutis,
In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister:
Hortaturque viros, clauumque ad litora torquet.

166 *iterum* sc. *reuocabat*. Distinctio ab aliis varie fit. 167 *reuocabat* Montalb. *et* in multis, Romano quoque, abest, et deletum a vett. editoribus. v. Muson. et Pier. Versus sane similes, producta in quarta regione vltima syllaba, quae breuis erat, occurrunt plures. Sed quid de iis statuendum sit, mihi nondum satis liquet. 168 *terga* Menag. pr. et Doruill. a m. sec. cf. Heins. ad lib. XII, 748. *a tergo* Gud. a m. pr. 170 *subitoque* videtur a Burm. receptum, vt sane praestantissimus quisque exhibet Heins. et Pier. adde Cort. ad Plin. IV, Ep. 15. Magis tamen poëticum *subitusque*. 172 *iuuenis* alter Menag. 173 *Non l.* Hamb. sec. 174 *Oblitusque sui decoris* Bigot. 175 *detrudit* duo Burm. ex interpr. *detraxit* aliquot Pier. simili a caussa. 176 *gubernando* alter Hamb. *inde magister* idem a m. sec.

ταρσὸς κώπης. — *pelagi* sc. dextrorsum in altum euectus adeoque *diuersus*, in diuersam partem, cum deberet laeuam versus scopulum tenere. — 170. *radit iter*, (radit mare remis, vt alibi). *laeuum*, a laeua parte, *interior*, versus scopulum, dum Gyae Chimaera esset exterior, versus patentiora loca maris. Petita omnia a circo et cursu circensi. cf. Cerda et al. *priorem* Gyam, qui modo prior fuerat, et *metis relictis*, (de h. v. vide Burm. ad lib. VIII, 216.) quas circumuectus erat, *tenet aequora*, cursum a meta versus litus repetens. In tota hac increpatione ante oculos Menelai obiurgatio ap. Homer. l. c. Il. ψ, 420 sqq. quem totum locum cum nauali hoc certamine comparent literarum studiosi.

172 — 182. cf. Il. ψ, 385 sqq. — *decoris sui*. Seruius: *inhonestum enim est irasci, duci praesertim*. et *salutis sociorum*,

At grauis, vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaque fluens in veste, Menoetes,
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum et labentem Teucri, et risere natantem:
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic laeta extremis spes est adcensa duobus,
Sergesto Mnestheoque, Gyan superare morantem.
Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior praeeunte carina:
Parte prior: partem rostro premit aemula Pristis.

At

178 *Ast* qu. Moret. *e fondo* Oudart. *infando* alter Hamb. *redit ab imo* pr. Moret. 180 *scopulis* Rom. *summaque in r.* duo Burm. 181 *et* deest Franc. 182 *remouentem* in multis aberratum. *risere vomentem* malebat Vossius; sed *risere* et *rident*, vt toties praeteritum perfectum et praesens tempus iuncta videas. 184 *Mnestheique* Heins. reposuerat, cum Pierianis et cum Medic. ac Gud. a m. pr. in quibus quidem erat *Mnesthi*. ex Μνηϑεῖ. Tuetur hoc quoque Pompon. Sab. *Sergestum Mnestique* Rom. Sed tacite reuocata est a Burm. Vulg. lectio *Mnestheo*. 185 *scopulosque p.* Menag. pr. *scopulumque* sec. Moret. quam structuram, vt exquisitiorem, illustrat Heinsius. 186 *Nec tamen ille prior tota pr.* plerique codd. ap. Pier. ex interpolatione, cum in vulgata syllabarum similium concursus offenderet. *Ille prius* Gud. *pereunte* duo Burm. *caterua* Sprot. 187 *partem.* iterum discessum video ab Heinsio, qui cum maiore codd. parte etiam Pierianorum legebat, *partim*, quae antiquior forma pro, *partem*.

rum, sc. erepto gubernatore nauis. *ad litora*, ad scopulum. — 178. *grauis*, grauatus adeoque tardus ad natandum, partim senio, partim aqua, quam vestis imbiberat, (*fluens in veste* antique pro fluens veste, et hoc pro, veste fluente aqua, vel aqua fl. e veste) difficulter emergit, *vix tandem redditus est.* — *salsos reuomentem fluctus* verbis Homericis Odyss. ε, 322. 23.

183—87. *extremis duobus* v. sup. 154 sqq. — 187. Pristin Mnesthei puta exteriore versus dextram parte decurrere; at Sergesti Centaurum propius ad scopulum interiore adeoque breuiore spatio, (quod in re circensi sinistrum erat, vnde h. l. ad nauale certamen traductum. vid. v. 116.) succedere. Cum tamen Pristis remigio valeret, non modo illa Centaurum est assequuta, verum etiam cursu eum anteuertere Sergestus in animum induxit.

188-97.

At media socios incedens naue per ipsos
Hortatur Mnestheus: nunc, nunc insurgite remis,
Hectorei socii; Troiae quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus vsi,
Ionioque mari, Maleaeque sequacibus vndis.
Non iam prima peto Mnestheus, neque vincere certo.
Quamquam o! sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti.
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, ciues,
Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt: vastis tremit ictibus aerea puppis,

188 *incendens* aliquot Heins. vnde ille coni. *intendens* perperam. 189 *incumbite* Seru. ad VIII, 108. sed hoc petitum ex lib. X, 294. 190 *Hortor vos socii* Rufinian. de figg. p. 29. *forte* Menag. pr. 191 *Dilegi* Hugen. *vestras* Parth. *promittite* Doruill. *promitte*, *promittere* Goth. alt. et tert. 192 *animas* Zulich. 194 *Non iam* Heins. ex scriptis. Vulgo *Non tam*. 195 *Quemquam*, sed interpolate, aliquot Pier. et *Quamquam vtinam* Doruill. et hoc ex interpretatione. *Q. ab* Goth. tert. *sed vincant* sec. Moret. *si superant* alter Hamb. *quibus haec* Ven. 196 *Extremas* alter Hamb. *ho v.* Leid. vnde Heins. malebat *o vincite*. Sed *hoc*, hactenus saltem. 197 *c. primo* Montalb. a m. pr. 198 *aurea* Medic. a m. pr. *puppes* Romanus: vt olim scribi mos erat. cf. Pier. *classis* Bigot.

188 — 97. Factam orationem pulcherrimam ad Homeri imitationem, vbi Antilochus equos suos increpat, Il. ψ, 402 sqq. omnes obseruarunt intpp. — *insurgite remis* v. III, 560. — *socii* nauales, qui iidem heroicis temporibus remiges sunt et milites, *Hectorei* simpl. Troiani, — *sorte suprema Troiae*, excidio; haud dubie. 191. *nunc illas*. similis adhortatio Patrocli ad Aiaces facta Il. π, 556 sq. — *Syrtibus*, v. sup. I, 111. *Gaetulis* sup. V, 51. *Ionio in mari*, cum ex Creta soluissent sup. III, 192 sqq. 211 sq. tum etiam Maloae in extrema Laconica promontorium, etsi paullo latiore flexu, circumuecti sunt. *sequacibus vndis*, dum fluctus fluctum vrget, quoniam in hac plaga paullo tumidius mare est: κύματά τε τροφόεντα, πελώρια, ἶσα ὄρεσσιν, vt Odyss. γ, 290. Alioqui et ista bona rei imago, si fluctus carina et remis impulsi, sulco facto, iterum concitate coeunt, et in puppim irruunt. *Quamquam o*, vtinam vincerem! Pompon. — 196. *rediisse*, ornate pro esse, et *nefas* magna cum vi, pro opprobrio, vt et Seru. notauit.

198 — 200. cf. Il. ψ, 417 sq. *Procumbunt*, quod alias, incumbunt.

Subtrahiturque ſolum. Tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: ſudor fluit vndique riuis.
Adtulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburguet
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus haeſit.
Concuſſae cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, inliſaque prora pependit.
Conſurgunt nautae, et magno clamore morantur:
Ferratasque trudes, et acuta cuſpide contos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
At laetus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.

Qualis

200 *oſſa* Leid. vn. *ſudor ruit* duo, ſed vide Burm. *ruit v. membris* Doruill. 201 *optatus* Wall. 202 *furens animis* aliquot Pier. Sic inf. lib. VIII, 228. Sed *animi* codd. agnoſcunt et Aruſian. Meſſ. et ſermonis elegantia. *animo* Gud. a m. pr. — *dum prora ad ſ. ſuburguet Interior* legerat Pompon. Sab. h. e. ſuburguet ſe, ſuburguetur, impellitur. Quod doctius dictum eſt. *perurget* ſec. Rottend. 204 *procumbentibus* Leid. et Goth. ſec. nec diſplicet Burmanno. Mihi tamen paullo coactius et temere a librario erratum eſſe videtur. 205 *in* abeſt a Zulich. et Goth. ſec. 208 *trudes* Heinſ. ſec. ſuos et Pierianos; Sunt *trudes* conti acuta cuſpide, a trudendo, etſi ſic ſyllaba longa in breuem abierit neceſſe eſt. At *ſudes* ſeruat Medic. Hamb. ſec. et a m. ſec. Montalb. 210 *Et* Medic. a m. pr. *Aut* alter Hamb. *illo* Leid. et alter Goth.

cumbunt. — *ſolum* h. l. mare. *Subtrahitur* vide v. 142. 43. — 199. 200. verba ex Il. π, 109. 110. ſed ornatius. *ora* int. fauces.

201 — 6. multum ἐναργείας in h. l. — *honorem*, victoriam, vt anteuerterent Centaurum. *interior* v. ad v. 187. ſpatio anguſto. cf. Stat. Theb. VI, 440 — 42. — *murex*, Seruius: *ſaxi acumen eminens per tranquillitatem.* (hoc ex v. 127.) *pependit.* Pompon. Sab. nutauit, librauit ſeſe. cf. inf. X, 303, 304. Sumſit ab Virgilio haec eadem Silius XVII, 281 ſqq.

207 — 12. *morantur*, haerent; quippe dum nauem retro agunt; opp. v. 210 — 13. *trudes* v. var. L. *agmine remorum*, ornate, totis remis. 211. *ventis vocatis* v. ſup. III, 253. *prona maria*, in quibus curſus pronus ac celer ſine impedimento fit; idem *apertum pelagus.*

213--17.

Qualis ſpelunca ſubito conmota columba,
Cui domus et dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arua volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque conmouet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Aequora: ſic illam fert inpetus ipſe volantem,
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, breuibusque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimaeram
Conſequitur. Cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.

214 *in* deeſt alteri Hamb. *in gurgite* a m. ſec. Zulich. 215 *pulſumque* ed. Commel. *pinnis* Rom. Medic. et Gud. 216 *Dat tergo* aliquot Pier. Vulgatam habet Non. et Schol. Statii ap. Burm. 217 *liquidum et c.* Rom. *nec* Doruill. 219 *volentem* Montalb. *ire volentem* Sprot. Elegantem vſum verbi illuſtrat Heinſ. h. l. cf. ad II. Georg. 41. Nec hoc tamen loco alienum *volare.* 220 *At* et *Ac* variat ſcriptura in Pier. et Heinſ. *in* abeſt a Medic. 221 *et fruſtra* multi ap. Burm. vitioſe. 222 *Auxilium* Bigot. *incurrere* Gud. a m. pr. 224 *cedunt* Sprot. a m. ſec. *eſt* deeſt Wall.

213—17. κοίλην πέτρην χηραμὸν, Il. Φ, 494, 95. expreſſiſſe putatur; At quanto ornatius! *domus et dulces nidi* — et *tectum.* — *exterrita tecto dat pennis plauſum ingentem*, cum inde volatu abire parat. Bene Pompon. Sab. cum incipit volare columba, dat ingentem ſtrepitum; inde ita quieta volat, vt non videatur mouere alas. — *iter liquidum*, aërem, *radit*, vt ψαύειν, et ψαύρειν v. c. ap. Aeſchyl. Prom. v. 394. cf. Valken. V. Cl. ad Eurip. Phoen. p. 471. Vulgarius *ſecare;* niſi alterum illud eam vim habet, vt quaſi aëris aliqua ſuperficie leuiter tantum perſtricta inceſſum denotet. Columbarum motu placido et leni, alis expanſis, ſed ſine agitatione, Homerus dearum inceſſum declarari poſſe putauit Il. ε, 778. At hic aequabilem et liberum et tranquillum curſum per apertum mare egregie repraeſentat.

218—228. *vltima aequora* circa metam. *breuibus vadis*, v. I, 111. 112. — 224. *cedit* h. e. praeteriri ſe ſinit. — *in fine*, totius curſus int. ſub reditum ad litus. cf. inf. v. 327, 28. — 228. *ſtudiis* h. l. proprie, vt in conſeſſu ludorum circenſium de fauore ſpectantium.

Solus iamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adnixus viribus vrguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis, reſonatque fragoribus aether.
Hi proprium decus et partum, indignantur, honorem
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors aequatis cepiſſent praemia roſtris:
Ni, palmas ponto tendens vtrasque, Cloanthus,
Fudiſſetque preces, diuosque in vota vocaſſet:
DI, quibus imperium eſt pelagi, quorum aequora curro,
Vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras, voti reus, extaque ſalſos

Porri-

225 *namque* Doruill. *ſuper ipſo eſt* Franc. 226 *petat* alter Hamb. 227 *cunctisque* Goth. tert. cum alt. Mentel. 228 *reſonatque fragoribus.* Ita Heinſ. cum praeſtantiore quoque. Vulgo *clamoribus,* nonnulli ſublato *que.* Voſſ. *clangoribus.* 231 *agit* pr. Hamb. *quia poſſunt, p.* Sprot. *poſſunt quae p.* alter Hamb. *videtur* Medic. a m. pr. 233 *ponto palmas* duo Burm. 234 *Effunditque p.* ſec. Rottend. 235 *imperium eſt p.* cum Medic. et aliis Heinſ. Alii cum Rom. *pelagi eſt.* In aliis *eſt* plane abeſt, quod Pier. ſequebatur. *aequore* Rom. aliquot Pier. et Burm. quod ieiunum eſſet. *aequora curae* laudat Burm. e Medic. ſed in hoc nihil varietatis. 236 *hoc* ex vno Medic. Pierius laudauit. abeſt tantum ab duobus Heinſianis. *in* deeſt Rom. Goth. ſec. 237 *votis* Montalb.

tium. cf. Il. ψ, v. 448 ſqq. et 767. 8. Silius XVI, 319—32. *fragoribus* h. l. pro clamore et plauſu.

229—31. *proprium decus* h. l. vt alias, pro parta iam et parata victoria. — *paciſci* exquiſite pro, reddere, impendere; ex vulgariore formula: redimere famam ſempiternam morte. Sic *emere* inf. IX, 206. Imitatus Stat. I Theb. 319. *hoc aeuum cupiat pro luce paciſci.* Locus a Burm. iam laudatus. 231. *poſſunt, quia p. v.* ad fiduciam certantum referre malim; efficiunt id, quod facere ſtudent, ſeu in eo ſunt, vt id efficiant, quoniam ſibi videntur id efficere poſſe. Multa argutantur intpp. inprimis Trappius.

232—43. Lineas ap. Hom. ductas vide l. c. Il. φ, 769 ſq. vbi Vlyſſes in curſus certamine ſimiliter vota facit. *palmas vtrasque* antique, inquit Seru. quem vide. — *diuos in vota vocare* vi ſane et ſenſu idem eſſe debet ac *deos votis vocare* h. e. inuocare: quod aliquoties apud

Virgi-

Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Inpulit. Illa noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Tum

238 *Porriciam* defendit Macrob. III Sat. 2. qui locus est classicus de hoc sacrorum verbo; etsi in nonnullis argutatur, vt et Seru. h. l. Omnes tamen codd. Pier. et Heins. *Proiiciam* vel *Proiciam*, nisi quod in Medic. a m. sec. emendatum, *Poriciam*, vt et Parrh. At Franc. *Prociam*. Fuere quoque qui *Prosiciam* mallent. v. Guell. Etiam Vrsinus *Porriciam* in omnibus, quae viderat, exemplaribus fuisse testatur. — *liquantia* alter Hamb. et pr. Rottend. a m. pr. forte vt metro consuleretur. Sed duo fuerunt verba, alterum, *liqueo, es*, alterum, *liquo, is*; huius prior longa, illius breuis esse debuit; fere vt in Graecis: φίλω, φιλέω. μαρτύρω, μαρτυρέω et sic porro. 239 *in fl.* Sprot. 240 *Sporciq.* Rom. Dubito an *Nerei Phorcique chorus* ab initio scriptum fuerit; siquidem inde lapsus in alterum pronus fuit, et ista melius iungi videntur. Sed et vestigia graeci versus subsunt: Νηρῆος Φόρκυ τε χορὸς Πανόπειά τε κούρη. *Panopeia virgo* tres ap. Burm. cum binis Goth. nec male. cf. sup. Georg. I, 437. Ceterum vide an opportunius distinguas: *eumque i. s. f. audiit omnis N. P. chorus; Panopeaque virgo, Et pater ipse manu magna Portunus, euntem Impulit.* Sic sup. lib. I, 144. *Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto Detrudunt naues scopulo.* 241 *Neptunus* tres ap. Burm. ex interpretatione. v. not. *Portumnus* alii scribunt. Male. Sed *Portunus*, vt Neptunus; etiam Vertunus malunt quam Vertumnus. Videtur tamen altera esse antiquior, altera mollior pronuntiandi ratio. *eundem* ed. Ven.

Virgilium, et eius imitatione apud Silium et Senecam Tragicum occurrit, sed dictum exquisite, vt *in partem praedamque v.* III, 222. et ap. Ouid. Fast. V, 527. *iuratus vobis in verba vocatis:* Nam *votis* est idem ac vocare ad vota, ad ea, quae vouentur. Guellius laudat versum Lycophronis (v. 288.) καλῶν ἐπ' εὐχαῖς πλεῖστα φύξιον Δία, sed ibi ἐπικαλῶν Δία est iungendum. 237. *voti reus*, vti Ecl. V, 80. *damnari votis*, quoniam *vota deberi, solui*, dicuntur. — *liquentia* ornat, vt saepe *liquidum* in *aqua, humor, fons.* — 240. Et hunc versum e Graeco poëta, qui periit, latine conuersum suspicor. *Phorcum* (Φόρκος et Φόρκυς) Ponti et Terrae f. (v. Hesiod. Theog. 237. Apollod. I, 2, 6.) Nerei fratrem, posuisse videtur poëta, cum omnino deus marinus esset nominandus, cui subesset deorum marinorum ac Tritonum chorus et agmen. cf. inf. 823.

Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna praeconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro:
Muneraque in nauis ternos optare iuuencos,
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis praecipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpu-

244 *At ſ.* Bigot. *Anchiſe* alter Menag. *et cunctis* Wall. *e more* ſec. Rottend. 247 *ternosque* ed. Ven. *optare* cum Medic. Rom. aliisque optimis ſuis et Pierianis Heinſius legi maluit. Vulgo (et ſic vnus Goth.) *aptare*. cf. ſup. ad lib. I, 552. 249 *praecipue* Colot. et pr. Hamb. cum Medic. *auctoribus* Sprot. *victoribus* duo Burm. et *vctoribus*, eraſa *d*, Exc. Burm. Omnia temere.

823. 24. *Numen aquis ſecundum* Phorcynem vocat Lucan. IX, 646. *Panopen* vel *Panopeam*, (cf. I Georg. 437.) vnam ex Nereidibus, (Heſiod. Theog. 250.) ſigillatim poſuit, forte tamquam ex praecipuis vnam, vt ſup. I, 144. *Cymothoën.* ſed cf. Var. L. *Portunum* bene memorat, tamquam poëta Romanus, qui Graecis eſt Palaemon, olim Melicerta. cf. Georg. I, 437. v. Hygin. f. 2. Ouid. Faſt. VI, 547. Cum claue eum fuiſſe exhibitum legitur ap. Feſtum in *claudere*, et in gloſſa Seru. ad Georg. I, 437. dubito tamen, an *clauus* potius in eius manu fuerit. Cum h. l. *Portunus pater* dictus ſit, Palaemon autem puer deus factus narretur, Neptunum hoc nomine deſignari putauit Grot. ad Martian. Capellam lib. I. p. 2. et Cerda ad h. l. *Pater* tamen commune deorum nomen, etiam qui iuuenili aetate exhiberi ſolent, *vt Bacchus pater.* — *Impulit nauem* cf. ſup. lib. I, 144. 45. Eſt autem Portunus inter deos σωτῆρας nautarum. v. Orph. H. 74, 6 — 8. — *manu magna*, ſignificanter in numine; et memorabilis effectio: *illa noto c.* — *portu ſe condidit alto*, ornate pro, intrauit.

244 — 48. *ex more*, certe ludorum gymnicorum. *aduelat*, vt exquiſitior eſſet oratio pro *velat*, ἐπικαλύπτει. — *optare* cf. ſup. I, 425. III, 109. eligere ac diuidere. — *magnum talentum*, non comparatiue, quoniam maius et minus t. fuit, nam hoc et ſerius et ſubtilius quam pro poëta; ſed per ſe, quod multas minas intra ſe continet; vt *magnus annus, menſis* etc.

248 — 257. *Victori* Cloantho; at v. 258. altero loco, Mneſtheus, et v. 266. tertio, Gyas. Veſtis auro intexta; igitur et figurae aureae erant; praetexta (περι-

Purpura Maeandro duplici Meliboea cucurrit:
Intextusque puer frondosa regius Ida
Velocis iaculo ceruos, cursuque fatigat
Acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longaeui palmas nequidquam ad sidera tendunt
Custodes: saeuitque canum latratus in auras.

At

251 *Purpurea* Doruill. *Meleboea* duo ap. Burm. *Melibeïa currit* Hugen. 253 *Veloci* Witt. *iugulo* alter Hamb. qui et *cursusque.* 254 Non indocta est P. Burmanni Secundi V. Cl. emendatio *ab alto.* Nam offendit *Ida* bis in fine versus positum. Vide V. D. ad Anthol. Lat. poët. p. 272. 256 *tollunt* Sprot. et alter Hamb. cum Goth. sec. perpetua variat. 257 *ad auras* duo Burm. vt alibi quoque.

(*περιπόρφυρος*) limbo purpureo duplici; nos *falbalam* dicere videmur; quem, quandoquidem cinctu et ipso amictu rugatur vestis et alia parte defluit, alia adtollitur, ornatissime descripsit. *Maeander* enim *flexuosa et in se remeabilis purpura in modum Maeandri*, ait Seru. fluuii, qui inter Cariam et Lydiam defluit, notissimi tum flexibus suis, tum poëtarum in eo ornando arte. Vide Ouid. Met. VIII, 162 sqq. et al. Confer vulgatas nuper *Antiqq. Ionicas* c. 3. Virgilii exemplo Maeandrum etiam alii poëtae ad texturam transtulere. cf. Cerda et Vrsin. Etrusco sigillo rem illustrat Bonarrotius Osservaz. sopra alc. Medagl. p. 93. *Meliboea purpura*, Meliboeensis, si, quod verisimile est, Virgilio ex Lucretio II, 499. in animum venit: *Meliboeaque fulgens Purpura Thessalico concharum tincta colore*, ab alia, quam Thessaliae vrbe (v. Liu. XLIV, 13.) appellata ipsi videri vix potuit. Ad insulam tamen Meliboeam, in Orontis, Syriae fluuii ostiis sitam purpurae huius laudem referre maluit Voss. ad Melam II, 3. a Burm. laudatus, quoniam scilicet in illo litore muricum frequentia aliunde nota est; nam in ceteris argutatur Vossius. Imitationem Statii (Theb. VI, 540. 1. sq.) agnoscit Pompon. Sab. *cucurrit*, vt Il. ζ, 320. *περὶ δὲ χρύσεος θέε πόρκης.* cf. Guell. — 252 sq. Non alienum texturae argumentum, cum Ganymedes ad Aeneae genus spectaret (cf. Winckelm. de imitat. Graecc. opp. p. 169. et 88.) — *armiger Iouis praepes* iungendum, suppleto, si placet, ales; de aquila; (ex nostro hoc adoptauit Valer. Fl. I, 156. II, 416.) nec tamen necesse. — *tendunt palmas*, non mirantes, vt Heins. ac Burm. cum Seru. contendebant, etsi nemo neget

esse

At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Laeuibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris. Indutus at olim
Demoleos cursu palantis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex aere lebetas;

Cymbia-

259 *hinc* Franc. 260 *detraxerit* Gud. 261 *Simeonta*, *Simounta* aberrant. *alta* tres Heinf. non ineleganter. v. Heinf. ad Ouid. Epist. I, 48. *sub Ilion alto* quatuor ap. Burm. *sub Ilion altom* Wall. *sub Ilion altum* Parrh. *sub Ilion alta* Goth. sec. Sed vulgatam Grammaticorum auctoritate firmauit Heinsius. 263 *Mox illam* Hamb. alter. *Phygeus*, *Flegeus*. *Sagiris*, *Sacaris* aberrant. 265 *Demoleos* Burmann. praetulit codicum et Quintiliani auctoritate, grati soni caussa; vulgo *Demoleus*. *pallentes* Oudart. cum Goth. sec.
266 *lebetes* duo Burm.

esse etiam mirantium eum gestum, sed grauiter ferentes ac deorum fidem implorantes, vt et res postulat et Hymn. in Vener. 208, vbi copiose de Trois patris luctu agitur. Nec tamen aquilam Homerus meminit, nec ibi, nec Il. υ, 233 — 35. et ε, 266. 67. *custodes* v. inf. ad 546. — *saeuit latratus in auras*, ornate; tamen iam antea sic Varius ap. Macrob. VI Sat. 2. p. 380. Ed. Lond. 1694. Locum etiam Guellius laudat. cf. Excurs. ad h. v.

258 — 265. Lorica pro praemio etiam in ludis Achillis occurrit l. c. Il. ψ, 560, vt et lebes v. 613. quem respexit noster. — *hamis c. a. trilicem* v. sup. ad lib. III, 467. est ἁλυσιδωτὸς triplici annulorum serie. Demolei illam spolium facit more ornandi et commendandi Homerico, quem in Homeri lectione saepissime obseruabis; in lorica quidem ipsa Il. ο, 529 sqq. — *decus et tutamen*, versu Apollonii lib. II, 1076. illustrat Doruill. sed Virgilius Homericum expressit l. c. δηΐων ἀνδρῶν ἀλεωρήν. — *in armis*, vel inter pugnam, vel eius armati. Sed illud praestat. *donat habere*, δῶκεν ἄγειν l. c. Il. ψ, 612. 613. — *multiplicem*, quod multis annulorum nexibus pondus magnum habebat. In verbis: *Vix illam — indutus at olim*, color ductus ex Homero, Il. ε, 303. 304. *palantes agebat* est Homericum κλονεῖν ὀρινομένους.

267. *aspera*

Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant euincti tempora taeniis:
Quum saeuo e scopulo multa vix arte reuolsus,
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis saepe viae deprensus in aggere serpens,
Aerea quem obliquum rota transiit; aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator,

Nequid-

269 *et vincti* Hamb. pr. *euictis* Gud. *tenis* plerique Pier. et tres Goth. hinc *tegnis, temis, thenis, theniis* aberratum. In Zulich. superscr. *galeis.* Vratisl. *ramis.* Hugen. *remis* et a m. sec. *ramis.* Vnus Pierii *vittis*, ex interpolatione. 270 *e* abest ab aliquot Burm. *ex sc.* Rom. et Witt. *reuulsam* Rom. et Oblongus Pierii et duo Burm. sed alienum hoc; nam sequitur, *debilis.* 272 *inrisam* iam Pierius e codd. induxit in contextum. Alii, *illisam* vel *inlisam* ex v. 206. quam lectionem etiam Pompon. Sab. interpretatur. *habebat* Menag. Sed *inrisam* et *agebat* codd. et Donatus ad Terent. Andr. IV, 2. agnoscunt. v. Burm. 273 *saepe* Heinsium a *saepes* duxisse Burmannus narrat. *depressus* multi etiam hic, vt semper alias. *ab aggere* Seru. ap. Burm. 274 *Aenea* duo cum Seruio ap. Burm. *transit* Sprot. *transiit rota* Doruill. 275 *saxi*, vt ab *ictu* pendeat, pr. Moret. *linquit* duo Burm. *saxo liquit* Wall.

267. *aspera signis*, (etiam inf. IX. 263, et hinc Ouidius, Silius aliique) anaglypha, vt bene Seruius exponit, figuris eminentibus caelata. Nota res; et praeiuerunt Graeci. Eo refer Arat. Phaenom. 276. *τὰ δέ οἱ* (sc. Cygno sideri) *πλευρὰ τελεήχυνται ἀστράσιν.* ita restituendus locus ex Schol.

268 — 272. Ornati versus 268. 69. *puniceis taeniis*, atqui v. 110. *virides coronae?* et inf. 494. *viridi Mnestheus euinctus oliua.* At bene Seru. *significat lemniscatas coronas, quae sunt de frondibus et discoloribus fasciis.* cf. Cerdam, qui inter alia recte laudat Theocr. Idyll. II, 121. 122. Plin. XXI, 3. — *ordine debilis vno* proprie efficit vno remorum ordine e ternis sup. v. 119. 20. nisi h. l. paullo latius ab vno latere omnino remi detersi fuerunt. cf. sup. ad lib. I, 104. 5. Cur Sergestum tali dedecore affecerit poëta, frustra, puto, quaeritur; vnum saltem ex omnibus extremum esse necesse erat. De Catilina cogitat Cerda, qui e gente Sergia erat.

273 — 79. Ornatus locus, in quo poëta profecisse videtur e Lucretio III, 657. 663. Eamdem comparationem a Quinto

Smyr-

Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardensque oculis, et ſibila colla
A͏rduus adtollens; pars volnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio nauis ſe tarda mouebat:
Vela facit tamen, et velis ſubit oſtia plenis.
Sergeſtum Aeneas promiſſo munere donat,
Seruatam ob nauem laetus, ſociosque reductos.
Olli ſerua datur, operum haud ignara Mineruae,

Creſſa

276 *N. fugiens longos dat pectore* Goth. tert. *dat c. tractus* Oudart. 277 *pars ſibila* Rom. male. *collo* ex *collem* Rottend. tert. 278 *Arduos* Rom. v. Pier. *v. tarda* Ven. *vulnera clauſa* Gud. a m. pr. *retorquet* pr. Hamb. 279 *Nexantem nodos* vulgg. edd. habent, pars codd. Pier. et recentiores Venetus Heinſii et Doruill. haud dubie ab indocto interpolatore. *Nixantem nodis* verbo Lucretiano alii iique veterrimi Medic. a m. pr. (nam emendatum in *nitentem*; et hoc interpretatur Pompon. Sab. quem vide) Gud. et Mentel. pr. cum parte codd. Pier. inter quos Romanus fuiſſe videtur, vt ſit quaſi ſubnixus nodis ſuis ſerpens. Tandem legitur: *Nexantem nodis* h. e. n. ſe in nodos, docte et rei conuenienter, ſed in pauciſſimis libris; Mediceum ſuum laudat Pierius. Heinſius tantum de *nodis* affirmat, de altero ſilet; ſed firmant lectionem Grammatici, Priſcianus et Euryches. Itaque hoc tuitus eſt Heinſius. 280 *ſic tarda* Franc. *ſe t. ferebat* Gud. a m. pr. et Bigot. v. lib. III, 268. 281 Ordo verborum ſecundum Pier. et Heinſ. codd. Alii *plenis ſ. o. velis.* Ven. *velis ſ. o. portus*, ex gloſſa. 282 *permiſſo* Hugen. *p. donat bonore* Doruill. 283 *nauim* aliquot Pier. et pr. Moret. ſed v. Pier. *ſ. que receptos* Sprot. vt lib. I, 583. 284 *ſ. operum datur baut* nonnulli Pier. ex interpolatione indocta, metri cauſſa.

Smyrnaeo ornatam (lib. XI, 374—76.) excitauit Guellius. *viae agger*, proprie editior viae pars, h. l. ſimpl. pro via. — *ictu* et ad *grauis* (vt ſit moleſtus, infeſtus, pro, qui grauem ictum infert) et ad *ſeminecem* referri poteſt; ſed prius puto melius. — *colla arduus extollens*, *αὐχέν' ἀνασχὼν* Callimachus in fragm. CCCXXXVIII egregie a Ruhnkenio, Viro Praeſtantiſſ. reſtituto. — *pars v. c.* pars vulnerata, obtrita ac fracta, moratur ac retinet, ne poſſit procedere, ſerpentem, nectentem ſe in nodos et replicantem ſe in orbes. v. Var. Lect.

280—85. Quod Sergeſto etſi inferiori munus dat, et quod ſeruam dat, ab Homero habet l. c. Il. ψ, 536. 37. 38. et 261. 63. Quod autem Pholoën Cretenſem nominat, hoc vt poëta facit, a quo nihil facile indefinite ponendum. —

oſtia

Creſſa genus Pholoë, geminique ſub vbere nati.
Hoc pius Aeneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus vndique curuis
Cingebant ſiluae: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Inuitat pretiis animos, et praemia ponit.
Vndique conueniunt Teucri, mixtique Sicani,
Niſus et Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique iuuenta:
Niſus amore pio pueri. Quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul et Patron: quorum alter Acarnan,
Alter

285 *Threſſa* Schol. Horatii Cruqu. ad III. Od. 9. quod defendit Burmannus, hactenus non male, quod Thraciae commercia cum Troianis interceſſere. At in Pholoë argutatur. Enimuero ex lib. III, 131 ſqq. facile memineris, Troianos in Creta inſula plus quam annuum ſpatium exegiſſe. *Creſa* ſcribitur et h. l. ſed eſt Κρῆσσα. *ſub vbera* Rom. et Gud. minus bene. 290 *Conſceſſu, conceſſu, conſenſu*, aberrant nonnulli hic et inf. v. 340. et 577. *in medium* duo Burm. 291 *Huc* pr. Moret. a m. ſec. et *Hac* Hugen. itidem a m. ſec. *velit* ed. Ven. 292 *ponunt* Goth. pr. 293 *concurrunt* Leid. 296 *Quem* Gud. a m. pr. *Et quos* duo Burm. 297 *Driones* Goth. pr. 298 *alius* Rom. et Mentel. pr. a m. pr. *quorum vnus* Doruill. *Acarna* tres Burm. recentes. *Acharnia* Witt. *Acharnem* Goth. tert.

oſtia h. l. portus. — *promiſſo*, vulgare fuiſſet *ſperato*. — *operum haud i. M.*, ſaepe ap. Hom. ἔργ' εἰδυῖαν, de lanificio et textura, vt notum.

286—290. Totum hoc curſus certamen ex Homero adumbratum l. c. Il. ψ, 740 ſqq. ſed traducti in illud alii ex reliquis agonibus. Locum ſpectaculi tantum non exſcripſit ex noſtro Statius VI, Theb. 255 ſq. — *ſiluae* in collibus —qui iidem *theatrum* — vnde infra v. 340. *cauea*. *Circus* h. l. pro ſtadio. — *ſe tulit et conſeſſu exſtructo reſedit.* cf. ſupr. v. 44. *pretia* explicantur per *praemia*. Hendiadyoin melius careas, quae inepta eſt figura.

296. In *pueri* argutantur Seruius, Pompon. Sab. et alii. *amore pio pueri* exponunt, caſto, non infami. Mihi ſimpliciter omnis amor et amicitia pietatem continere videtur. Super nominibus *Diores*, *Salius*, *Patron* v. Excurſ. III. ad h. lib.

Alter ab Arcadio Tegeaeae sanguine gentis.
Tum duo Trinacrii iuuenes, Helymus Panopesque,
Adsueti siluis, comites senioris Acestae.
Multi praeterea, quos fama obscura recondit.
Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:
Adcipite haec animis, laetasque aduertite mentis.
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnossia bina dabo laeuato lucida ferro
Spicula, caelatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos. Tres praemia primi
Adcipient, flauaque caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris insignem victor habeto:

Alter

299 *ab Arcadia* multi codd. et edd. quod mireris Pierio castius visum. *Arcadio* Rom. Medic. et al. — *Tegeaeae sanguine gentis* Heins. praerulit ex nonnullis Pierianis et binis suis, in quibus, *Tegeae sanguine*, quo alludunt duo alii. Manifestum fit, omissionem syllabae locum dedisse interpolationi *Tegeae de sanguine*, quae Romanum, Mediceum et maiorem partem codicum insedit. Alias *Tegeus* vt *Nemeus*, adiectiua forma dictum esse posset. v. Heins. cf. sup. I Georg. 18. vbi operae male expresserunt: *Tegaee* pro *Tegeaee*. Burmannus quidem ibi et ad Ouidium satis sibi non constat, et modo Tegeaeus, modo Tegeeus scribit: Enimuero Τεγεαῖος, vt Νεμεαῖος, rationem et vsum habet: At Νεμέειος nondum inueni, nec Τεγέειος. 300 *Helemus, Helenus, Helimus, Helinus* corrupte al. *Helymusque P.* Rom. 301 *Acesti* pr. Voss. v. ad lib. I, 120. *Achestes* Wall. 304 *que* abest a Wall. 306 *Gnosia* et *Cnosia* variant et hic libri. Mox pro *laeuato* Sprot. *limato*, Ven. *polito*, pr. Moret. *leugato* pro *laeuigato*, *lunato* Vratisl. Omnia ex interpretamentis. 307 *fronde* pro *ferre* Medic. a pr. m. 308 *is erit* Ven. *prima* Goth. tert. 309 *Accipiunt* Hamb. sec. *fuluaq.* est ap. Seru. ad IV, 261. *nectuntur* Rufinian. et Seru. ap. Burm. *nectantur* Goth. tert. *nectetur* Goth. sec. 310 *equam* Medic. a m. pr.

Ibidem mox de *Helymo.* — *Tegeaeae* v. Georg. I, 18.

302—7. Ex Ennio comparat Macrob. VI, 1. *multei aliei aduentant, paupertas quorum obscurat Nomina.* 303. Vulgare: in quorum medio. 305. ἀγέραστος Homericum. Mox *Cnossia* (sup. III, 115. 104.) *spicula* v. sup. Ecl X, 59. Callim. in Apol. 33. Et *bipennem* malim intelligere ferream argento caelatam, quam argenteam signis caelatis. Mox *vnus*, hic idem et communis inter omnes.

310 — 14. *Amazonia* et *Threiciae*, epitheta ornantia, a prae-

Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis, lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Haec vbi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt,
Effuſi nimbo ſimiles: ſimul vltima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo ſed proximus interuallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit iam calce Diores,

312 *Thraiciis, Traicis*, male al. *qua* alter Menag. *circumplectitur*, quod Mediceus, bini Moret. et Ven. binique Goth. firmant, illuſtrat Heinſ. Maior pars et omnes Pieriani tuentur vulg. *circumamplectitur*. 315 *accipiunt* duo Burm. *ſpatio* Gud. a m. pr. vt et in proletaria editione Gottingae excuſa expreſſum video. 317 *Et fuſi* Medic. *nimbi* alter Hamb. 320 *huic longe, ſed* Walſ. 321 *ſp. eſt deinde* Goth. tert. *inde* duo Burm. 322 Deeſt hemiſtichium Goth. tertio. 323 *quem* Parrh. *quod* Medic. *qui* tert. Rottend. a m. ſec. Sed eſt: *ſub quo ipſo volat* h. e. eum ſubit, ſuccedit. 324 *Ipſe volat* ap. Diomedem Grammat.

praeſtantiſſimo genere, vt mos poëtis. Sed *Argolica galea*, peculiare genus. cf. ſup. II, 389. 391. 92. 412. — Ex pharetra aptus balteus latus auratus, ad cuius oram fibula gemmata. Omnia ornate; vt et v. 315 — 17. h. e. Curritur. cf. Il. ψ, 753 ſqq. *limen*, νύσσην, vt ibid. v. 758. Odyſſ. θ, 121. *ſimul vltima ſignant* notant, oculis animoque deſignant metam, vt fere Seruius. ſubnatum forte poëtae ex illo: σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεὺς τηλόθεν.

324. Expreſſa ex Il. ψ, 764. 65. ne dubita. Diores ita curſu aequat Helymum, vt vno tantum ille paſſu praeuertat. Itaque Diores ſic inſtat, vt immineat eius humeris et veſtigia premat, altero pede anteriore occupans eius pedem citeriorem. Ita ad verbum calcem calce premit. Etſi nec hoc neceſſe. Eſt enim dictum exquiſitius pro, *pedem pede*. Aliam rationem Burm. ſequitur. Argutatur Ioſ. Scaliger. — 325. 26. et, ſi plus ſpatii ſupereſſet, nec

Incumbens humero: ſpatia et ſi plura ſuperſint,
Transeat elabſus prior, ambiguumque relinquat.
Iamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſam
Finem aduentabant; laeui cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: caeſis vt forte iuuencis
Fuſus humum viridisque ſuper madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo; ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.

Non

325 *humeris* pars codd. ſed et ſingularis minus vulgaris, et alteri tantum humero imminebat. 326 *ambiguumque* Heinſ. conſenſu librorum recepit, quod et pars Pierianorum habebat; ratio tamen ac res reſpuit. Nam ſi transiiſſet ſocium, res non ambigua iam fuiſſet, vter prior eſſet. Verius alii editi et ſcripti: *ambiguumue:* ductum enim eſt ex v. 382. Il. ψ. Καὶ νύ κεν ἢ παρέλασσ' ἢ ἀμφήριστον ἔθηκεν (ſc. αὐτὸν, non πρᾶγμα, quod vulgare eſſet, et Virgilii imitatione refellitur; *ambiguum* ſc. ſocium *reliquiſſet.*) Eſt alter locus ſimilis l. c. v. 526. 527. ſed eius ſententia minus accommodata eſt noſtro poëtae. — *relinquit* Zulich. 327 *ipſam* tuentur Pier. et Heinſ. e codd. cf. ad lib. III, 145. *ipſum* Medic. a m. ſec. tres alii et Goth. vnus. Sed ea vulgarior eſt ratio. 328 *leni* et *tum* aberrat. 329 *humi* duo Pier. et alii recentiores. 333 *craſſoq.* Parrh. male ex v. 469.

nec curriculi metae iamiam adpropinquarent, aut illum curſu praeuertiſſet, aut ſaltem aequasſet. Hoc eſt *ambiguum relinquat* eum, h. e. ambigentem de curſus palma, vt cum Turnebo Cerda, vel de quo ambigerent alii. cf. Var. L.

327 ſqq. Ad Homeri ductum l. c. 773 ſqq. et 539 ſqq. An dignitati epici carminis verſu maxime 333 et 357. 58. ſatis conſultum ſit, quaeſitum eſt cum alias, tum nuper iterum, a viris doctis. Saltem hoc tenendum, non ex noſtro decori ſenſu diiudicandam rem eſſe; quale autem Auguſtei ſeculi de tali re iudicium fuerit, ignoramus. Noſtra quidem aetas facetias tales recte, puto, reſpueret. Tanto manifeſtior ad cuiusque ſenſum ſuauitas eſt in Euryali repentino conſilio v. 334 ſqq. *ſpatio extremo*, extrema ſtadii parte; non enim plura, quod ap. Homerum fit, ſpatia confeciſſe videntur. *Finem* exquiſitius pro meta dixit. *laeui ſanguine* pro ſolo laeui propter ſ. 330. ſanguis ſuperfuſus (vt Seru.) madefecerat humum viridesque herbas. — *veſtigia titubata*, audacius, vt a poëta, pro pedibus titubantibus. — 334. *amores* male modo ad turpem

Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese obposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueae consessum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus inplet,
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrimaeque decorae,
Gratior et pulcro veniens in corpore virtus.

334 *amorum est* Witt. et sic plerique Pier. Alii *amoris*. at v. notam. 335 *Et sese* ap. Seru. *obiecit* Parrh. 336 *tenui iacuit* Seruius legit, et sic pr. Rottend. a m. sec. et Regius pro glossa, quam forte aliquis decori male prouidus intulerat. *resolutus* Ven. *resupinus* alter Voss. 337 *munera* alter Menag. *amico* Medic. a m. pr. quod Heins. adstruere laborat. 339 *et tunc* aliquot Burm. *subiit et t.* Parrh. 340 *consensum* et *concessum* multi Pier. Heins. et nostri. v. sup. v. 290. 344 Plerique codd. post *virtus Adiuuat* distinguunt, quomodo et Nonius agnoscit; sed male. v. Heins. G. *et populo v.* Witt. *pectore* Bigot. et Exc. Burm.

pem modo ad magnum amorem trahunt. Nihil aliud est, quam poëtica ratio pro vulgari, amor sing. numero. — 338. *Prima tenet*, τὰ πρῶτα, victoriam obtinet primo loco. 339. *tertia palma*, tertio loco victor, ratione poëtica, quam ipsa illa exempla illustrant, quae Burmannus laudat ad h. l. et Drakenb. ad Silium XVI, 504. Reuocat hic locus in memoriam alterum Georg. I, 59. quem male interpretatus sum, vt pro beneuolentia sua me monuit Ruhnkenius, V. Cl. *palmas Eliadum equarum* vel ex h. l. apparet esse dictas equas victrices in decursibus Olympicis. *Palma*, vt *victoria*, et saepe alia abstracta, pro victore.

340 — 47. Simile iurgium ap. Homer. Il. ψ, 543 sqq. *ora Prima p.* et primo loco, ante alios, priores ordines, quibus seniores et honoratiores sedebant. — *lacrimaeque decorae* pueri supplicantis, ne sibi victoriae honos eriperetur. — *veniens* simpl. pro, quae est. Nam *venire* plenius voc. poëtis pro esse, vt iam Heinsius notauit ad Ouid. V. Fast. 648. et al. loc. Veteres Grammatici *ueniens* h. l. prouenïens, nascens interpretabantur, vt I. Georg. 54. *Hic segetes, illic veniunt felicius vuae.* — 345. Adiuuat

Adiuuat, et magna proclamat voce Diores,
Qui fubiit palmae, fruftraque ad praemia venit
Vltima, fi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Veftra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; et palmam mouet ordine nemo:
Me liceat cafus miferari infontis amici.
Sic fatus, tergum Gaetuli inmane leonis
Dat Salio, villis onerofum atque vnguibus aureis.
Hic Nifus, Si tanta, inquit, funt praemia victis,
Et te labforum miferet; quae munera Nifo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quae et Salium, fortuna inimica tuliffet.
Et fimul his dictis faciem oftentabat, et vdo
Turpia membra fimo. Rifit pater optimus olli,
Et clipeum efferri iuffit, Didymaonis artes,
Neptu-

346 *palmae fubiit* Doruill. *pugnare fubiit* Parrh. 347 *redduntur* Heinf. praetulit, ex codicum parte, et ex Pierii emendatioribus. Vulgo *reddantur*, quod tamen et Romanus et Medic. habent, nam in hoc *u* a recenti manu fuperfcriptum. Nil refert; hoc tamen malim. 348 *Cum* pr. Moret. *pius A.* Ven. et Goth. pr. 349 *Certa mouent* Wall. *p. vouet* tert. Rottend. a m. pr. 350 *Mi* Goth. pr. *cafus* Heinf. reuocauit, cum nullus codex *cafum*, quod vulgg. edd. obfidet, et vulgarius eft, exhibeat, fi primum ex Gothanis excipias cum Doruill. *mifereri* etiam nonnulli; inter quos Rom. Omnino *cafus miferari* plenius fonat. 354 *quae praemia* Medic. Moret. fec. et Colot. ex verfu antec. 355 *meruit* duo ap. Burm. perpetuo fere lapfu in fimili verborum pofitu. 356 *et S.* nonnullae edd. et codd. 357 *oftendebat* nonnulli ap. Burm. et Goth. fec. *monftrabat* Moret. fec. 359 *offerri* aliquot Pier. et duo Burm. *afferri* ed. Geneu. *ferri* Leid. perperam. *Didamonis*, *Didamaonis*, *Didiomonis*, et apud Pier. *Didumaeonis* corruptelae; nam eft Διδυμάονος. — *arte* tres Burm. *artem* Romanus, et ap. Burm. Doruill. fed exquifitius *artes* h. e. opus.

Euryalum, eiusque cauffam, et clamat D. qui in victoriae tertium nunc locum fuccefferat, et, fi — iterum ea excidiffet.

348 — 361. Delectat mire Aeneae ingenium, vel Euryali refpectu. Praeiuerat tamen et hic Homerus Il. ψ,558 fq. — 349. ad verba cf. fup. I, 257. 58. — *palmam*, debitum cuique ordine fuo praemium. Obferua etiam copiam dictionis: *munera, praemia, palma, corona, honores, dona.* — 356. *Ni me* — *for-*

Neptuni *sacro* Danais de poste refixum.
Hoc iuuenem egregium praestanti munere donat.
Post, vbi confecti cursus, et dona peregit:
Nunc, si cui virtus, animusque in pectore praesens,
Adsit, et euinctis adtollat brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnae proponit honorem:
Victori velatum auro vittisque iuuencum;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:

363 *Huc, si* cod. Ge. Fabric. *animisque* Sprot. Post *praesens* interpungendum ex Burmanni quoque sententia. Si tamen iungas: *praesens Adsit*, nec id importune fieri videtur. 365 *praeponit* aliquot ap. Burm. male. 368 *cum* erasum in Doruill. *affert* Hugen. *offert* Oudart. Vide modo v. 359. 369 *se munere t.* bini Goth.

— *fortuna tulisset*, me a primo praemio abstulisset; abduxisset, exquisitius quam vulgare: ni f. mihi eripuisset praemium pro *laude* h. e. virtute in cursu. — v. 357. v. ad v. 327. cf. Il. ψ, 551. 781. — 359. clipeus ab artifice, qui fecit, commendatur, (cf. III Ecl. 37.) et a loco, quo fuerat suspensus, in Neptuni templo pro donario. Seruius: *Danais*, a *Danais; et intelligimus hoc ad Aeneam transisse per Helenum* (sup. III, 465 sqq.) Nil refert, sed et Aeneas ex templo aliquo Graecorum inter praedam auferre potuit, vt color sit similis ac lib. III, 286 — 88.

362 sqq. Etiam ap. Homerum πυγμαχία fit Il. ψ, 651 — 699. Certauit cum poëtarum patre Virgilius fere in singulis, vt comparando facile intelligent, quibus haec cognoscere lubitum est, modo varietate modo ornatu. Omnino placuisse sibi videtur poëta in hoc loco, etiam ab Apollonio lib. III. pr. et Theocrit. Idyll. XXII. tractato. Virgilium vnice sequitur Statius Theb. VI, 249 sqq. — *animus praesens* proprie in discrimine, qui sine perturbatione, quomodo periculo occurrat, aut hostem sustineat, videt. Debet igitur mox omnino dictus esse pro fortis, vt h. l. sed cf. Var. L. — *euinctis palmis*, caestu, *attollat*, vt ἀείρειν voc. propr. hac in re. — *velatum auro*, aurea corona ornatum, (cf. sup. ad v. 72.) h. e. vitta lamellis aureis distincta; cf. Seru. et inf. IX, 627.

368 — 77. Homer. l. c. 664 sq. — 370. Paris nec apud Homerum

Solus qui Paridem solitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maxumus occubat Hector,
Victorem Buten inmani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulua moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quaeritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere caestus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,
Aeneae stetit ante pedes, nec plura moratus,

Tum

370 *extendere* Montalb. 371 *accubat* Parrh. et aliquot Pier. 372 *Butem* tres Burm. et vnus *Butan.* Hamb. sec. *i. qui c. sese.* 374 *Percutit* vnus Pier. qui est Romanus: *Pertulit* duo, vitiose vt saepe. 375 *in praemia* Vratisl. 377 *praetendens* duo Burm. vnus *portendens.* 378 *hinc* tres Burm. *hic* Medic. a m. pr. *agmine toto* pr. Rottend. 379 *que* abest a binis Burm. *ve* Zulich. 380 *alacer* Bigot. *cunctisque* pr. Menag. *palma* post Pierium Heinsius tuetur omnium vetustiorum codd. et Grammaticorum auctoritate. Adde Markland. ad Stat. Silu. p. 305. Recentiores et edd. *pugna*, quod vulgare esset. Ante alios victoriam obtinere, est poëtae, *excedere eos palma.* Aliquot *pugnae* et *pugnam* frustra. 381 *moratur* Goth. sec. sed mox: *fatur.*

merum omni virtute caret, vt Il. γ. in certamine cum Menelao, γ, 765 sqq. λ, 580 et al. a poëtis tamen post Homerum multo maiore virtute insignitus fuisse videtur, vt ex Hygino intelligas fab. 91. et fab. 273. p. 322. vbi omnes vicit, quotquot in ludis funebribus pugnabant. — 371. Ludi funebres in Hectoris honorem habiti, num ab iisdem poëtis memorati fuerint, an Virgilii ingenio debeantur, non habeo dicere. At Buten suauiter ab Amyco e Bebrycum gente deduxit, qui Pollucem prouocauerat, cum is cum Argonautis ad Bithyniae litus accessisset. v. Apollon. l. c. Dares et Entellus etiam epigrammate ornantur Antholog. gr. lib. V. p. 526. — v. 373. Butes ex Bebrycia, quae erat *gens Amyci*, id est, sub regno A. venerat Troiam. *ferebat se*, incedebat, veniebat. cf. Burm. Apud Homer. l. c. Il. ψ, 679. 680. Euryali virtus simili modo commendatur, atque hic Dares. v. 375 — 77. stolide ferox homo egregie repraesentatus. cf.

Apollon.

Tum laeua taurum cornu tenet; atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
Quae finis standi? quo me decet vsque teneri?
Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidae, reddique viro promissa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proxumus vt viridante toro consederat herbae:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis deus ille, magister
Nequidquam memoratus Eryx? vbi fama per omnem
Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?

382 *Iam* equidem malim; et sic pr. Hamb. *tauri cornu* Goth. sec. quod communius esset. 384 *Qui f.* tres, et *Quis* totidem alii ap. Burm. cf. sup. ad II, 554. *stanti* Mentel. pr. *stando* tert. a m. pr. *quo me tedet ante t.* Goth. tert. corrupte. *vsque morari* aliquot Pier. et Ven. ex interpr. 385 *ferebant* Zulich. 386 *iubebat* ex Donato ad Terent. Burm. 387 *Hentellus* et *Antellus* hic et in sqq. vitiose scribunt Gothani, vti mox *Herix* pro *Eryx*. 388 *considerat* tres ap. Burm. *berba* vnus Pier. 390 *discrimine* Doruill. 391 *finis* vn. Burm. cum binis Heinsii, quod huic quidem elegantius videtur.

Apollon. l. c. 45 sqq. vt nec minus in oratione, quae sequitur; in qua cum Homero contendit, l. c. 666 sqq. — v. 380. cf. Var. L.

385 sqq. Primae lineae in Homero v. 676. — 682. at quam egregie coloribus suis a poëta inductae! — Acestes *grauiter* castigat. Ita malim. Nec male tamen *grauis* omnino, quoniam senex erat, quippe senes aetate et auctoritate graues habentur. Similis increpatio Pandari ab Aenea Il. ε, 171 sqq. Omnino obiurgationes eiusmodi in Homero occurrunt plures, v. c. Mineruae Odyss. χ, 224. Hectoris Il. ο, 440 sq. — 389. frustra fortissime q. inter heroes, sc. quandoquidem nunc iners desides, cf. II, 348. 49. — 391. 92. grauissima obiurgatio: *magister E.* h. e. gloria haec, quod Erycem heroem (sed maius, *deus ille*) magistrum pugilatus habuisti. — Erycis autem nomen fuit magnum pugilatu, quippe quo Herculem adeo prouocauit v. 412 sqq. v. Diodor. IV, 83. cf. post alios Burmann. sec. V. Cl. ad Numism. Sicil. in Doruill. Siculis p. 399 sq. Adde Excurs. II. et de *Entello* Excurs. III. — *nobis* habere μιμητικὸν aliquid ex vita hominum notum est. — *spolia*. Auxit haec Val. Fl. IV, 181 sqq.

Ille sub haec: Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu; sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effoetae in corpore vires.
Si mihi, quae quondam fuerat, quaque inprobus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa Iuuentas:
Haud equidem pretio inductus pulchroque iuuenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos inmani pondere caestus
Proiecit; quibus acer Eryx in proelia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi. Tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferroque rigebant.
Ante omnis stupet ipse Dares, longeque recusat:

Magna-

394 *Nec l. a.* aliquot Pier. *non gloria* duo Burm. *laudis honor* duo ibidem. *cessat* vitium edd. H.B. 396 *habet* vitiose, etiam vetustissimi. v. Pier. *effoeto* Bigot. et Parrh. quod est vulgare. *effractae* Hamb. sec. à m. sec. *effectae* Doruill. saltem deberet esse *affectae*. 398 *Iuuentas* Heins. post Pier. ex Rom. Medic. et optimis aliis. Vulgo alii *iuuenta*, nonnulli etiam *iuuentus*, prosaica forma. Nam deam Heben, s. Iuuentatem, poëta pro ipsa aetate exquisitius ponit. 399 *inductus pretiis* Montalb. *pulchroue* idem cum aliis Burm. et Pier. male. 400 *nil d. m.* aliquot ap. Burm. 403 *manu* Parrh. et Rom. 404 In *Tantorum* haerent intpp. Faber coni. *Totorum i. s.* Burmannus et emendationem et Seruii explicationem, *tantorum, hoc est, virorum fortium*, recte reiicit; at idem amplecti mauult interpolatam Hamb. sec. et ed. Venetae lectionem: *O. animi Teucrorum. I. s. Terga b.* Parua est obseruatio grammatica, quam tamen tenere non pigebit. *Tantus* et *talis*, vt τοῖος vel τόσος, ita ponuntur, vt caussalem particulam intra se complectantur reddendaque sint per: *nam magnus, nam multus.* Ita h. l. pro: *nam septem ingentia magnorum boum terga* (coria) *rigebant* (ornate pro erant). cf. ad Callim. in Del. 27.

394—99. Talis excusatio frequens in Homero, inprimis Nestoris. Vide Il. η, 132 sqq. ψ, 669 sq. ψ, 629 sq. et Laertae Odyss. ω, 375 sq. sed ornatu et orationis vi Virgilius superior. cf. inf. lib. VIII, 560 sq. Quod autem cum verbis grandes illos, quibus olim vsus erat, caestus in medium proiicit, magno poëta dignum est. — *Nec dona moror*, non curo. v. Burm.

403. 404. *ferre manum in p.* exquisite pro manus conserere; et *intendere br. t.* pro induere caestum.

404—8. v. Var. L. Res vero ad miraculum fere aucta in his Erycis caestibus. v. 404. 5. —

vinclorum

Magnanimusque Anchiſiades et pondus et ipſa
Huc illuc vinclorum inmenſa volumina verſat.
Tum ſenior talis referebat pectore voces:
Quid, ſi quis caeſtus ipſius et Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc fractoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus;
Dum melior vires ſanguis dabat, aemula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares haec Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Aeneae, probat auctor Aceſtes;
Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto:

Solue

407 *que* ante *Anchiſ.* deeſt Parrh. *et ipſam* duo Burm. 413 *fractoque* quod Heinſio forte rectius legi viſum erat, et Burmannus, quantum video, in contextum intulit, decem quidem codd. auctoritate defenditur. Vetuſtiſſimi tamen, vt ipſe Rom. et Mediceus, in altera lectione conſentiunt: *ſparſoque*, in quo nihil reprehendas; nam, quod verſu quarto *ſparſa ſ.* recurrit, nil obeſt. At ſi in vno loco codicum auctoritatem vel aduerſus rationem ſequimur, aliis certe locis non ſine ratione eam deſerere debebamus. *fractoque inſperſa* Regius. 414 *His* praeclare Heinſ. reſtituit e codd. et Priſciano. Vulgo male *hic*. *Alcidem* Doruill. 416 *cana ſ.* Hamb. pr. 417 *recuſet* Exc. Burm. 418 *hoc probat* aliquot Pier. ab interpolatore.

vinclorum v. int. lora, quibus caeſtus circa brachium religaretur. — *longeque*, valde, vt Seru. Scilicet in *recuſat* latet notio τοῦ *refugit*.

410 — 19. *arma* non poſſunt eſſe alia quam ipſe caeſtus. Sic et mox v. 424. 425. Nec Hercules aliter, quam pugilatu, cum Eryce pugnauit, vel numis teſtibus. — 412. *germanus* Aeneae, eadem ſaltem matre genitus, (cf. Weſſeling. Obſſ. I, 13.) quippe Veneris ex Buta, (ſed alio quam is, de quo v. 372.) filius. 413. Etiam hic verſus noſtris ſenſibus faſtidium faciat neceſſe eſt. Sed v. ſup. ad v. 324 ſqq. — 415. *aemula* intellige, quomodo alias poëtis *inuida*, ſenectus nondum *canebat ſparſa* z. g. nondum cani erant ſparſi per tempora. Ornatiſſime. 418. *ſedet* v. ſup. lib. II. 660. *auctor Aceſtes*, qui primus me ad hanc pugnam excitauit. — *remitto*, cedo ac renuntio caeſtibus Erycis, vt bene Cerda. Sic et alias, v. c. inf. XI, 359. *pugnas* Seruius per *arma* reddit.

421 - 23.

Solue metus, et tu Troianos exue caeſtus.
Haec fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa lacertosque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa caeſtus pater extulit aequos,
Et paribus palmas amborum intexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus vterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Inmiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretusque iuuenta:
Hic

421 *triplicem* Vratisl. *deiecit* aliquot Pier. et Witt. ab indocto Grammatico, qui primam in *reiecit*, geminata tacite *j* litera, produci ignorabat. 422 *artus magnosque lacertos* vnus Pier. et Doruill. ac Witt. ab interpolatore, qui hypermetrum verſum non ferebat; cui alii ſic mederi voluere, vt *que* in fine tollerent; quamquam et caſu excidere potuit. *magna ora l.* codex Pontani, *magna arma l.* Sprot. Sed *oſſa* in athletico corpore inprimis notabilia erant; quis dubitet? 423 *Extulit* ap. Macrob. VI, 1. ſed Nonius et ſcripti ſeruant vulgatam, et recurrit iſtud verſu ſtatim ſequente. Scilicet *exuit artus* venuſte dictum pro vulgari, *exuit veſtem* (ſc. de *artubus*). 424 *Cum* pr. Moret. vt ſaepe al. 425 *intexuit* Medic. a m. pr. *nexuit* Sprot. 426 *arreptus* Rom. ſolito errore. 428 *Adduxere* tres Heinſ. *Redduxere* Victorinus Art. Gramm. lib. I. ap. Heinſ. non male. Sed *Abduxere retro* eodem redit. *longo* Doruill. 429 *pugnasq.* aliquot Pier. et hoc decebat poëtam. 430 *pedum curſu melior* Sprot. *p. motu m.* Rottend. tert.

421—23. Manifeſta imitatio loci nobiliſſimi Odyſſ. σ, 65.—74. cf. Apollon. II, 30 ſqq. Verſus 422 ex Ennianis fluxit ap. Macrob. VI, 1.—*magna oſſa lacertique Apparent hominei.* — *duplicem*, Homer. διπλῆν, duplicato panno, vt alibi docuere viri docti. In v. 424 iterum conuenit cum Apollon. II, 51 ſqq.

426 ſqq. Comparanda hic inprimis loca Homeri, Apollonii et Theocriti ſupra ad v. 362 memorata. Adde Val. Fl. IV, 261 ſqq. et Silium XVI, 295 ſqq. ſed comparare talia, ſatis expedita res eſt. Nos Virgiliana ſaltem illuſtrabimus. — *arrectus in digitos*, ἐπ' ἀκροτάτοισιν ἀερθεὶς — πόδεσσι, Apollon. II, 90, 91. — *pugnam laceſſunt* pro ineunt, exquiſite, proprie praeludendo: *immiſcent m. m.* pro conſerunt manus. Male Seru. — *pedum m. m.* Sunt enim haud dubie etiam pedum partes in pugilatu, euitandis

Hic membris et mole valens; ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit aeger anhelitus artus.
Multa viri nequidquam inter ſe volnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, et pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratque auris et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub volnere malae.
Stat grauis Entellus, niſuque inmotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus vrbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum; et variis adſultibus inritus vrguet.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Praeuidit, celerique elabſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit; et vltro

Ipſe

431 *Is membris* Ven. 432 *acer anhelitus* Probum olim cum aliis hic maluiſſe, ex Scholio Seruii P. Danielis monet Heinſius. Quantum tamen ipſe video, non h. l. ſed ſub f. libri noni ita illi legere maluerunt. *Aeger anhelitus*, qui aegre trahitur. 434 *pectora* alter Hamb. non male. *pectore vaſto* ed. P. Danielis. 435 *Dant gemitus* ſec. Rottend. — *errantque crebra manus* Ven. quod Heinſio placuiſſe facile ſuſpiceris. 436 *durae* Zulich. a m. ſec. 437 *nixuque* Ven. *niſusq.* Rom. 438 *Vulnera, tela, ictus, o. v.* Goth. alter, interpolate. 439 *qui m. arcem* Sprot. 441 *Nunc illos, nunc hos* Rom. *nunc hos, nunc alios* pr. Hamb. 442 *aſſaltibus* tert. Rottend. 446 *effundit* aliquot Pier.

tandis ictibus. v. Stat. Theb. VI, 794 ſq. — 433. *vulnera* pro vulgari, *ictus*. hos v. 434 — 36. per partes enumerat. cf. Apollon. II, 82 ſq. Aures pugilum fractae ac tumidae notae nunc ſunt ex nupera Winckelmanni optimi olim viri obſeruatione.

437. 38. *grauis* aetate et mole corporis, vt primo loco Cerda recte. cf. inf. 447. Nam alter contra agilior corpore. *tela exit*, pro vulgari, ictus canet, declinat, euitat, eludit. Vocabulum in re gladiatoria proprium, vt multi monuere. Vidd. Cerda et Burm. cf. inf. XI, 750. Stat. VI. Theb. 802.

443 — 49. *a vertice* v. ad II Georg. 310. *elapſus ceſſit*, elabitur; quod ſup. *exit*. — *grauis*, *grauiter*, vt Homericum: μέγας μεγαλωστί. — 448. 49. Com-

Ipſe grauis, grauiterque ad terram pondere vaſto
Concidit: vt quondam caua concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri et Trinacria pubes:
It clamor coelo, primusque adcurrit Aceſtes,
Aequaeuumque ab humo miſerans adtollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, et conſcia virtus:
Praecipitemque Daren ardens agit aequore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. Quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber vtraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Aeneas procedere longius iras,

Et

449 *radicitus* Rom. et aliquot alii Pieriani, cum parte codd. Heinſ. et Priſciano. Ornat hoc Heinſius. Sed *radicibus* haud dubie recte. Nec id tam Silii imitatione ſatis obſcura lib. VI, 196. quam potius ratione poëtica defenderem. *Radicitus* pedeſtri orationi eſt frequentatum, *radicibus* non aeque. — *r. e. quercus* a pr. m. Oudart. 450 *Teucri ſtudiis Trinacria* Exc. Burm. 451 *que* abeſt a Medic. quod praefert Heinſius. Eiusdem multi cum Oblongo Pierii, Goth. tec. *occurrit.* Witt. *primus concurrit.* 452 *Et* duo Hamb. 454 *ac vim* Heinſ. cum ſcriptis. Al. *et v.* — *inde ſ. iras* Goth. ſec. 455 *intendit* Hugen. ex pedeſtri ratione. 457 *geminans* Vratiſl. *nunc deinde* Medic. Sprot. cum Colot. *nunc atque* Bigot. Notam illam elegantiam in repetito *ille* ſperni potuiſſe mireris. 459 *crepitent* Sprot. *nimbus crepitet* tert. Rottend. *trepidant* pr. Hamb. *ſic denſis* poëta exquiſitius pro *tam* denſis. 461 *Cum* Moret. pr. *producere* fuerunt qui legerent ap. Guellium, ſed idem alterum illuſtrat per graeca: προβαίνειν περαιτέρω τὰς ὀργάς.

49. Comparationem ſatis obuiam vel apud Homerum Il. ν, 178 ſqq. ξ, 414 ſqq. π, 482 ſqq. et alibi (Aliorum poetarum loca v. ap. Cerdam.) ornauit montium nominibus; quae et ipſa rebus dignitatem adiiciendi ars eſt.

450 ſqq. Similiter Il. ψ, 694 ſq. Sed reliqua, quod Entellus nouas vires ſumit, de ſuo Virgilius addidiſſe videtur; ductu forte Theocriti Idyll. XXII, 107 ſqq. *ſtudiis*, Seru. in ſtudia. Malim: prae ſt. per ſtudium ac fauorem, qualis ſpectantium in ludis eſt. 455. *conſcia virtus*, in proſa, virtutis conſcientia.

461 ſqq. Aeneas idem facit,

quod

Et saeuire animis Entellum haud passus acerbis;
Sed finem inposuit pugnae, fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quae tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conuersaque numina sentis?
Cede deo. Dixitque, et proelia voce diremit.
Ast illum fidi aequales, genua aegra trahentem,
Iactantemque vtroque caput, crassumque cruorem
Ore eiectantem, mixtosque in sanguine dentes,
Ducunt ad nauis; galeamque ensemque vocati
Adcipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, superans animis, tauroque superbus:
Nate dea, vosque haec, inquit, cognoscite, Teucri;

Et

463 *imponit* Zulich. 464 *Corripuit, miscens* Sprot. 465 *animi* Parrh. 466 *Non* Oudart. *Num* qu. Moret. et Goth. tert. *commissaq.* Ger. Vossius e codd. notauit. v. Burm. 469 *vltroque* Goth. tert. *vtraque* Parrh. *Quassantemq: vtroque* Macrob. IV. Sat. 1. vt Ecl. X, 25. Siluanus *Florentes ferulas et grandia lilia quassans*; sed diuersa in re, et de irato *quassanti capite* ex Plauto Asin. II, 3, 23. laudat Burm. *Nutantemq. vtroque caput* coni. Heins. cui displicebat in binis verss. *Iactantem — eiectantem.* 470 *Ore eiectantem* Heinsius tuetur Macrobii auctoritate, lib. IV, 1. quam pars codd. firmat. Vulgo *reiectantem*, quod praeferebat Pierius, quo alludit in tribus Burm. nonnullis Pierianis et Goth. sec. *reiactantem.* Orta haec scriptura ex syllabae continuatione, qualis in Mediceo est, *Oreiactantem*, in Rom. *Ore iactantem*; Parrh. vero interpolate, *Ore reluctantem — mixtoque in s.* Medic. a m. pr. quod etiam Heinsio arridebat. 471 *ad nauem* Doruill. 473 *Sic v.* pr. Moret. *taurisque superbis* Hugen. 474 *vos quoque haec* Parrh. *haec vos inquit* Doruill.

quod Achilles l. c. Il. ψ, 734. — 465. cf. Il. υ, 332 sq. *infelix*, ἆ δειλε. — *vires alias*, simpl. quam putauerat huius hominis esse, h. e. tuis maiores. — *conuersa n.* quod frequentius: auerso numine.

468 sq. cf. Il. ψ, 695 sq. vbi φίλοι δ' ἀμφέσταν ἑταῖροι, Οἵ μιν ἄγον δι' ἀγῶνος, ἐφελκομένοισι πόδεσσι, Αἷμα παχὺ πτύοντα, κάρη βάλλονθ' ἑτέρωσε etc. Mox v. 471. *vocati* non vacare putandum. Seruius recte: *Bene eorum ostendit pudorem.*

473 — 484. Nouum hoc Entelli facinus et praeter opinionem, adeoque iucundum cognitu. — 476. quam mors destinata Dareti fuerit: ornate. sed multo magis v. 477 — 80. — 483. *meliorem a.* aptiorem; nam

Et mihi quae fuerint iuuenali in corpore vires:
Et qua feruetis reuocatum a morte Dareta.
Dixit, et aduerfi contra ftetit ora iuuenci,
Qui donum adftabat pugnae: durosque reducta
Librauit dextra media inter cornua caeftus
Arduus, effractoque inlifit in offa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille fuper talis effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Perfoluo: hic victor caeftus artemque repono.
 Protenus Aeneas celeri certare fagitta
Inuitat, qui forte velint; et praemia ponit:
Ingentique manu malum de naue Serefti
Erigit; et volucrem traiecto in fune columbam,

Quo

475 *fuerant* duo Burm. *fuerunt* Doruill. *iuuenali* Heinf. poft Pier. e codd. et Grammaticis. cf. fup. ad lib. II, 518. Etiam *in* abeft a Witt. 476 *Daretam* Gud. 477 *auerfi* Gud. *aduerfa* Montalb. 478 *pugnae adftabat* Parrh. 480 *immifit* nonnulli Pier. *in* eiicit Erythr. in *reuocabat:* et aberat a codd. Giphanii, Ind. Lucret. p. 468. cf. Pier. qui tamen non vidit abeffe *in* etiam a Romano. *in ora* Parrh. et Hugen. fed *in offa* eft exquifitius dictum pro *offibus*, vulgari; vt ap. Horat. *fragili quaerens illidere dentem.* 482 *effundit* ex codd. ab Heinfio repofitum. Vulgo *effudit.* 484 *reponit* Rom. cum aliis; manifefto mendofe. Nam formula confecrationis follemnis multo melius ex Entelli perfona effertur. 486 *praemia dicit* Gud. quod copiofe adftruit Heinfius. Mihi potius aut cafu aut interpolandi ftudio illatum effe videtur. Variandam effe orationem ratus poëta praemia non hic ante certamen, fed fub finem demum, v. 535 fqq. enumerat; ab initio tamen dixit: *praemia ponit*; quae cum nulla fubiicerentur, repofuit aliquis, *dicit*, deftinat, conftituit.
488 *in* deeft Sprot. *traiectum in* Hugen.

nam animalem hoftiam dat, ait Seru. cf. Macrob. III Sat. 5. Ductum ab hoftia fuccidanea. cf. inf. XII. 296. *haec melior magnis data victima Diuis.* Guellius laudat Ouid. VI Faft. 162. — 484. a noto more. v. c. Horat. III Od. 26.

485 fqq. Idem certamen ap. Homer. Il. ψ, 850 fq. fed variauit multa Virgilius, quae facile quisque comparatione facta animaduertat. — 487. *manu*, h. l. magna multitudine Seru. Nam accipere dictum, vt *magna manu*, de heroibus ac fortibus viris, vix placet. *Serefti* fup. I, 611. ne de Sergefto

cogites

Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Conuenere viri, deiectamque aerea sortem
Accepit galea; et primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis:
Quem modo nauali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater
Pandare: qui quondam, iussus confundere foedus,
In medios telum torsisti primus Achiuos.
Extremus, galeaque ima subsedit Acestes;
Ausus et ipse manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus
Pro

489 *tendat* sc. ferrum, aliquot Pier. *tendant* alter Menag. *ferrum tendant* Parrhas. 490 *deiectas — sortes* malit Trappius. Non videbat alterum eodem sensu esse magis poëticum. 491 *primum* Rom. vulgari ratione. 492 *Hyrtacidae iuuenis* Bigot. Ὑρτακίδης, Hyrtaci filius, Asius, ap. Homerum occurrebat Il. β, 837 sqq. *exiit* Parrh. *Hippocoonti, Hippocoantis, Ipsocoontis, Oppocoontis*, librariorum fraudes. 493 *Postmodo* Parrh. fere vt apud Iul. Pompon. Sab. Vrbanus *modo* pro propemodum exponit. 495 *carissime* Montalb. 496 *iussus quondam* Parrh. *suasus* male coniecerat vir doctus, v. ap. Burm. 498 *galea atque ima* Parrh. *succedit* Wall. *subcidit* Menag. pr. *consedit* Exc. Burm. *subsedit* edd. vulgg. 500 *Cum v.* pr. Moret. *Tum summis flexos* Priscian. et Alcuin. ap. Heins.

cogites ex v. 121 sup. — *traiecto in fune c.* funis traiicitur, transuerse circumplicatur columbae. — 490. ex l. c. Il. ψ, 861. sed ornate. cf. Il. γ, 316 sq. et Guell. — *primus locus* eleganter pro sorte, et acclamatio fauentium, *clamor secundus*, et *exit*, ἐξέθορε, ἐξόρουσε, vt notum ex Homero. — 493. *victor*, secundo loco, v. sup. v. 258. Turbas tamen faciunt intpp. v. Burm. atqui simili modo *tertia palma* v. 339. vnde hoc idem habet Silius XVI, 462. 503. — 496. *Pandare, qui* — v. Il. δ, 104 sq. *confundere foedus* vocab. propr. συγχέειν, vt ipse Homer. l. c. v. 269. ἐπεὶ σύν γ' ὅρκι' ἔχευσαν. — *telum torsisti* hastam videntur innuere. At Pandarus emissa sagitta Menelaum vulnerauit. cf. Pompon. — 499. *manu* h. l. sagitta certa manu emissa. cf. Cerda.

500 — 6. *Pro se quisque*, καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος, h. e. εἰς δύναμιν. Sic Il. α, 272. — 505. *timuit* alis, h. e. plausit, trepidauit prae metu; vt Seruius: *terrorem suum pinnis significans.*

Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris.
Primaque per coelum neruo stridente sagitta
Hyrtacidae iuuenis volucris diuerberat auras:
Et venit, aduersique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens: pariterque oculos telumque tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos et vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocauit,

Iam

501 *et* abest apud Priscian. p. 1187. 503 *deuerberat* aliquot ap. Burm. *alas* (sc. columbae) Donatus legit, et sic ed. Iunt. Minus suauiter, et sic plane otiosum: *Et venit*; nisi cum Bigot. legas: *Vt venit.* 504 *aduersaeque — mali* apud Probum, sub f. lib. I. Art. Grammat. sed v. Heins. *insingitur* Franc. *infringitur* Doruill. errore non infelici. 505 *Infremuit m.* Bigot. nec hoc male. *malos* tert. Rottend. In *timuitq.* nulla variatio occurrit. *pinnis* Medic. Gud. cum al. vt alibi. 508 *que* post *pariter* abest a qu. Moret. 509 *auim* Exc. Burm. et 547. *aurim.* 510 *Qui primus nodos* Priscian. fallente memoria. *linea vincula* tres ap. Burm. *rumpit* aliquot Pier. et duo Heins. 511 *pedem nodo* Parrh. 512 *alta volans* tert. Rottend. cum aliquot Pier. sed quae *alta*, eadem exquisitius *atra*, *nigra*. *atraque volans* Ven.

cans. Dictum adeo esset, vt, *increpare verbere: obiurgare brachio, flagris*. Tenuius dictum fuisset, *tremuitque e. pennis*. — *timuit pennis*, tertio casu, plane foret ieiunum. — *i. plausu*, columbae debet intelligi. sup. 215. 16. *plausumque exterrita pennis Dat nido ingentem.*

507 — 519. *acer* Cerda ad oculorum aciem referre mauult. At est epitheton ornans a virtute omnino petitum. cf. sup. ad lib. I, 14 et 99. — *miserandus*, σχέτλιος. — *nodos et vinc.* v. l. c. Il. ψ, 865 sq. — 512. Ἡ μὲν ἔπειτ' ἤϊξε πρὸς οὐρανόν, *fugit in notos et nubila*, h. e. in nubes ac coelum euolauit; mox 517 idem: *in astris aetheriis* ornatius; etsi in eo argutantur Macrob. III. Sat. 8. et alii. Et v. 525 *liquidis in nubibus*, h. e. aëre. Cerda, *fugit notos*, expl. volatu anteit notos; quod durum. Sed *in ventos recessit*,

abiit

Iam vacuo laetam coelo ſpeculatus; et alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aetheriis, fixamque refert delabſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen aërias telum contendit in auras,
Oſtentans artemque pater arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubitum obiicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum. Docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signauitque viam flammis, tenuisque receſſit

515 *Tam* Franc. *telo ſpec.* Menag. pr. 516 *nigram* Parrh. *fixit* duo Burm. *figit nigra* Gud. 517 *relinquit* tres ap. Burm. *finiuit* Wall. addito illo. 518 *Aëriis* alii paſſim. v. Pier. et Heinſ. 520 *aërias* poſt Pier. hoc loco reduxit Heinſ. ex vetuſtiſſ. — *telum contendit* Pierianorum ſuorumque optimorum auctoritate recepit Heinſius. Vulgo alii *contorſit*; quod et Mediceo ſuperſcriptum. 521 *Oſtendens* Hugen. *artemque pater arcumque* ex Medic. aliisque praeſtantioribus repoſuit Heinſius, vt iam Pierius ex Romano aliisque ſuis. Idem Aſpri Grammarici auctoritatem memorat, Heinſius vero Marii Victorini. At alii, ſiue de metro male ſolliciti, ſiue librarii errore, vel *artem pariter arcumque* vel *artem pariterque a.* ed. Ven. *Oſtendens pariter artemque arcumque.* Bigot. et Franc. *artem paterque.* Sprot. a m. pr. *artemque patris.* Goth. tert. *artemque paternam a.* 522 *Hinc* duo Burm. *ſubitum* Heinſ. maluit ac repoſuit conſentiente Montalb. tert. Rottend. Scheffer. et Hamb. pr. a m. ſec. 524 *fatidici* Parrh. *omnia* et hic corrupte libri. *carmina* tres ap. Burm. ſed *omina* etiam de interpretatione oraculorum et auguriorum. 526 *lamnis* Medic. a m. pr.

abiit et ſimilia, nota ſunt. — 513. *rapidus* Hom. l. c. v. 870. Σπερχόμενος. — *in vota vocauit* v. ſup. ad v. 234. Quod Eurytion hic facit, Merionae ars eſt ap. Homer. l. c. v. 870 ſqq.

519 — 531. Aceſtes artem ſuam in eo declarat, quod longiſſime in altum euolat ſagitta. Hoc Seruius quoque voluiſſe videtur, dum ad v. 521. poëtam aduerſus eos, qui eumdem reprehenderent, defendit. — *arcumque ſ.* h. e. arcus tractandi peritiam. — *monſtrum magno augurio futurum.* Non ſatis liquido apparet, quid tandem *monſtrum* hoc, mirus hic caſus, portendere debuerit. Sunt in eo nonnulla, quae ad laetum, alia quae ad triſtem euentum ducant. Plerumque tamen incenſas

Consumta in ventos: coelo ceu saepe refixa
Transcurrunt, crinemque volantia sidera ducunt.
Attonitis haesere animis, Superosque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maxumus omen
Abnuit Aeneas; sed laetum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspiciis exsortem ducere honores.
Ipsius Anchisae longaeui hoc munus habebis,

Cratera

528 *Concurrunt* alter Hamb. Sed et ap. Aristotelem *ἀστέρων διαδρομαί*. v. Guell. Locum respicit Seneca I. N. Qu. 2. *cineremque v. s.* Witt. pro var. lect. 531 *et laetum* Rom. *laetus* Longob. 532 *magnis cumulat* Witt. 533 *Summe* multi vitiose. v. Burm. qui etiam τὸ *sumere* illustrat. 534 *auspicibus* Wall. *honores* Heins. reposuit tamquam concinnius et sonorius. Sic Rom. et Mediceus Pierii. At in Mediceo Heinsio inspecto et a Fogginio typis excuso *honores* secunda manus in *honorem* mutauit, vt adeo haec Aproniana forte habenda sit lectio. Gudianus a m. pr. *honore* seu *honorē* lectionem Apronianam habuit, sed iterum mutata est in *honores* a m. sec. At Hamburg. alter a m. pr. *honores*, quod et Montalb. et Goth. sec. habet. 535 *hoc* deest Exc. Burm.

incensas mox Troianorum naues respicere creditur. Conferri meretur imitatio Statii VI. Theb. 938 sqq. et alia Silii XVI, 586—594. Quod sagitta exardescit, haud dubie melius ad portentum poëta retulit, quam ex hyperbolica celeritatis designatione repetiit. Portentum autem ignis aërii simile illi, quod lib. II, 693. 94. quod laetum erat, viamque Troianis signabat, vt suspicari possis, forte et hic aditum ad Italiam designari. Obscurum tamen manet, quid poëta spectauerit, nec eum a Popii reprehensione liberem, qui consilium poëtae in hoc prodigio desiderat. v. eum ad Il. XXIII. u. 45. Ad *Iulium sidus* haec referre velle, hoc est ingeniose ludere. — 523. Etiam vates, etsi serius et iam post euentum, quem res habuit, casum ita interpretati sunt. *Exitus ingens* praeclare de euento magno ac mirabili. — 527. 28. stellae cadentes v. Georg. I, 365—67. — 530. *nec m. omen Abnuit Aeneas.* igitur accipit tamquam laetum? certe quod ille putabat. cf. Seru. ad 524. 530.

531—40. Imitatur Hom. l. c. Il. ψ, 616 sqq. vbi Nestor simili modo praemium extra ordinem fert. Ad *craterem* saltem cf. craterem Sidonium Odyss. o, 115. — *impressum signis*, anaglyphum. Luxuriat in eo Statius l. c.

Theb.

Cratera inpressum signis: quem Thracius olim
Anchisae genitori in magno munere Cisseus
Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnis victorem adpellat Acesten.
Nec bonus Eurytion praelato inuidit honori;
Quamuis solus auem coelo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.

At pater Aeneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese comitemque inpubis Iuli
Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem:

536 *Crateram* Medic. a m. pr. et Bigot. sed Virgilius eo genere non est vsus. v. Burm. *quam* Hugen. a m. pr. 537 *Ciseus* al. 538 *Esse sui* Parrh. ex v. 572. δῶκε φέρειν, δῶκε δ' ἄγειν, δῶκε φορῆναι, ὄπασσε κομίζειν, saepe Homer. 539 *cinxit* alter Hamb. *velat* Parrh. *t. myrto* Wall. 540 *At p.* Leid. vn. 541 *praelato inuidit honoris* emend. Marklandus V. Cl. Epist. crit. p. 106. h. e. Acestae praelato sibi non inuidit honorem seu praemium primo loco datum. Nescio tamen an alterum exquisitius sit dictum, vt transferatur a persona attributum ad ipsum honorem; et si *quis* est *praelatus*, etiam *honos* eius dicatur *praelatus*. Sic *cedere alteri in honore*, et *cedere alterius honori*. 542 *coelo ab alto*. Mireris ter ita versum clausum, hic et v. 489. et 511. *demisit* ed. Ven. vulgari varietate. 546 *Custodemque ad se c.* Witt. *comitem impubentis* ed. Ven. 547 *Aepytidem* Rom. et alii libri Pier. *Epitiden*, *Ephitidem* al. vitiose. Est ap. Homer. Ἠπυτίδης. cf. Heins. — *ad aurim* Gud. *in aurem* aliquot Heinsii libri, quod ipse monet comicis esse familiare; quod tamen si est, epico sermone minus dignum videri debet. Bene etiam Burm. monet, *in aurem* esse alicuius auri arcani quid insusurrare, *ad aurem* vero *fidam* Epytidae idem esse ac, ad fidum hominem.

Theb. VI, 531 — 539. *Cisseus*, Thracum rex, cuius filia Hecuba. cf. inf. lib. X, 705. v. Munker. ad Hygin. f. 91. De eodem Homerus Il. λ, 223. Locum hunc Virgilii eleganter expressit Ouidius in munere Anii Met. XIII, 681 sqq.

541 — 44. *praelato honori*, v. Var. L. *bonus* cum dilectu h. l. positum. — *Proximus donis* (vt *proximus laude*) *ingreditur*, (pro est) h. e. qui proximo loco praemio donatur. Haec mea ratio. At Seru. *donis* h. e. ad dona; et Cerda: *ingreditur donis*, incedit gloriabundus cum donis. Ita esset, quod sup. 268. 69. *omnes donati ibant*.

545 — 47. v. Excurs. ad h. l.

certamine

Vade age, et, Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
Ducat auo turmas, et sese ostendat in armis,
Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos iubet esse patentis.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriae mirata fremit Troiaeque iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona.

Cornea

549 *cursumque* Ven. 550 *ostentet* Seru. ad XI, 42. 551 *Dic, ait*, ex codd. et ratione firmarunt Pier. et Ge. Fabric. Alii *Sic.* — *In se omnem* Menag. pr. *longe* duo Burm. *largo* Oudart. *descendere, deducere, discedere*, sollenni modo variatur et hic. *discedere coetu* quatuor ap. Burm. 552 *et* abest a Franc. 553 *que* deest Parrh. 555 *Trinacria emirata* Montalb. qua lectione, seu vitio potius, Burmannus aduersus Bentleii emendationem vtitur I. Carm. 5, 8. ap. Horat.

certamine misso, vt ἀγών, pro certantum ac spectantum turba dimissa. Sed et pedestri sermone fere sic: vt apud Cic. *ante ludorum missionem* lib. V. ad Diu. 12. — *Custodem comitemque*, infra v. 562. *magistros*, ex suo aeuo adsciuit Virgilius, quo nobilibus iuuenibus addebantur tales magistri vel custodes, (Horatio *reges*, vt I. Od. 36, 8.) Minus bene Seruius locum ex Cicerone laudat, melius sup. v. 257. et infr. VIII, 515. compares. Multis de iis egit Martorell. Theca calam. p. 169 sqq. — *Epytidem* ex Homerico Periphante, Epyti filio, adumbrasse videtur Il. ρ, 323 sq.

554 — 56. Ornatum verborum vide in *lucent* pro vehuntur, et *mirata fremit* pro miratur, et sic porro in aliis; vt infra: *fulgent*, *vagantur* etc. — *tonsa coma pressa corona*, coronati, et quidem, vt inf. v. 673 intelligitur, vbi Ascanius *galeam ante pedes proiecit inanem*, corona super galeam imposita; qualis inf. VII, 751. *Fronde super galeam et felici comtus oliua.* cf. Cerda. Coma tamen vel sic *a corona* (non a galea) *pressa* dici potuit, quatenus haec caput ambiebat. *tonsa corona*, h. e. ex arbore tonsa, cui frondes decerptae. (Male ad Horat. I. Carm. 7, 7. hic locus excitatur.) — *in morem*, ex more huius ludicri. Docta quidem, sed importuna nota est Seruii ad h. l. qui etiam *coronam* de galea accipere vult, quippe quae Homero στέφανος sit Il. η, 12. (scilicet

στεφάνην

Cornea bina ferunt praefixo hastilia ferro:
Pars laeuis humero pharetras: it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tris equitum numero turmae, ternique vagantur
Ductores: pueri bis seni quemque secuti
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis

557 *gerunt* duo Heins. — *praefixa h. ferro* Medic. Rom. et quicquid antiquiorum est codicum ap. Pier. et Heins. Sic quoque nostri Goth. nisi quod tert. *pressa*. Tamen *praefixo* ex vulgg. edd. Hamb. pr. a m. pr. et Hugen. seruarunt Heins. ac Burmannus, qui vtramque lectionem ait habere, quo se tueatur. Recte quidem, sed *praefixa h. f.* est magis poëticum, auri vero magis consulitur, si *praefixo* legis. 558 *Parsque leues* aliquot ap. Burm. non male. sed praefert ille codd. auctoritatem. *humeris* duo Burm. *pharetras humero* Goth. tert. 558. 559 Vulgata lectio h. l. sanior est omnium codicum varietate nata ex deprauato *it* in *in* vel *et*, vnde mox *it* in sequ. versu insertum vel post *obtorti* vel post *collum* vel *Fl. it torti*. v. Pier. Heins. et Burm. 560 *turmae numero* Rom. et Menag. pr. inconcinne. *trinique* Witt. 562 *Agmina* Rottend. pr. a m. sec. 563 *Vana* Menag. alt. *paruos* Rom. vt et 569. 564 *Nomen qui* Franc. *Polites* Medic. a m. pr. cum tribus aliis Heins. et parte Pierianorum. 565 *actura* aliquot Burm.

στεφάνην dicere voluit, quae et alibi apud Homerum occurrit, et galeae proprie pars est frontem ambiens eminentior, qualis v. c. in Winkelm. Monumm. inedd. n. 108.) In iisdem Seruianis subiectum paullo post: *Sed alii dicunt, potuisse eos galeas habere coronatas. Baebius tamen Macer* (eius mentionem facit Seruius etiam ad Ecl. IX, 47.) *dixit: a Caesare Augusto pueris, qui luserunt Troiam, donatas esse galeas et bina hastilia; ad quod Virgilium constat alludere.* Poëtae igitur iudicium in his ad suam aetatem accommodandis declarant haec Macri verba. cf. Sueton. Octau. 43. vnde inprimis *torquem* v. 559. non absque consilio memoratum videas.

558. 59. Ornate pro, torquem collo gestabant aureum. cf. inf. X, 137. 38. *auri obtorti*, torti; vt στρεπτός.

560 — 574. Ternarium numerum ad tres P. R. tribus a Romulo institutas refert Seruius; saltem Centurias tres

Portat equus bicolor maculis; vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus vnde Atii duxere Latini:
Paruus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnis pulcher Iulus,
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
Cetera Trinacriis pubes senioris Acestae
Fertur equis.

Exci-

566 *bicolos* Goth. tert. *primis Alba pedes* Medic. a m. pr. 567 *arduos* antiqui et hic ap. Pier. 568 In *Atys*, Ἄτυς, aberratur *Atis*, *Attis*, et in Gud. *Atus*; et in altero *Atii*, variatur, in Rom. Medic. a m. sec. ac Reg. *Atyi*, in al. *Attii*, *Atti*, *Ati*, *Aci*, et in Goth. sec. *Alii*. Pro *Atti* h. e. *Attii*, pugnat Pierius, codicum et marmorum auctoritate. At de gente Atia, ex qua Caesaris Augusti mater oriunda, nequaquam dubitandum. Vide doctam Heinsii h. l. notam. *dixere* emendatum in Medic. vt alibi. 569 *puero multum d.* Bigot. *delectus* et hic pr. Rottend. ac Medic. 570 *formam* Medic. a m. pr. graeca forma, quae placet Heinsio et Burm. *forma ante omnes est* Menag. pr. *ante o. formaque* Exc. Burm. 571 *Sidonioque inuectus* ap. Burm. *Sidoneo* scribunt nonnulli, vt *aethereus* pro *aetherius*. v. Pier. 573 *Trinacriae pubes* plerique Pier. et sic Medic. cum al. Heins. ac Burm. binisque Goth. *Trinacrii* Rom. cum Menag. pr. et pr. Rottend. Sed *equis* deberi epitheton, non est quod dubites.

equitum respici dicere debebat. cf. Liu. I, 13. Sed ornauit poëta locum egregie eorum, qui turmas ducebant, nominibus et equis declarandis. — *p. magistris* v. sup. v. 546. Forte ad turmas *maiorum puerorum* respexit. v. Sueton. Iul. 39. Octau. 33. — paruus hic Priamus Politae filius, Priami regis nepos. cf. Il. β, 791. et sup. lib. II, 526 sq. — *auctura Italos* Seruius: *Polites — de quo Cato in Originibus dicit, quod ad Italiam venerit et segregatus ab Aenea condiderit oppidum* Politorium *a suo nomine*. Paullo post in *equis* v. 565 — 67. argutantur Intpp. *albas maculas* mox in aliqua praecipua parte declarari puta, in pedibus, quos poëtica ratione, *primi vestigia pedis*, dixit, et in fronte. Sunt qui putent, Homerum poëtae ante oculos fuisse Il. ψ, 453. — 568. Atiam gentem memorauit propter Atiam, Augusti matrem. v. Seru. et ad eum Burm. it. Heins. ad h. l. cf. vel Suet. Octau. 4. — *Latini* simpl. pro Romanis, vt saepe al. Heinsius eo refert, quod Atii Aricia erant oriundi. — 571. *Sidonium equum* dicere

potuit

Excipiunt plausu pauidos, gaudentque tuentes
Dardanidae; veterumque adgnoscunt ora parentum.
Postquam omnem laeti consessum oculosque suorum
Lustrauere in equis; signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
Diductis soluere choris, rursusque vocati
Conuertere vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus aliosque recursus
Aduersis spatiis, alternisque orbibus orbes
Inpediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis:

575 *ruentes* vitium ed. Dan. Heins. v. Burm. 576 *corda p.* tres Burm. 577 *omnes* alter Menag. *concessum, consensum* et hic aberratur. *oculique* alter Hamb. a m. pr. 578 *parentis* Medic. a m. pr. 580. 581 *Deductis* scriptum in Rom. Medic. et al. forte doctius pro *ductis* simpliciter. Sed de aberratione satis constat. Vide modo v. 569. *delectus* in eodem Mediceo. Porro *ternis* codd. Pier. cum quatuor Heins. et vno Burm. ac Goth. sec. quod malebat Pierius. Sed bene monet Heinsius, legendum tunc esse: *agmina ternis Diducti s. choris*; nec vidit Pierius *terni* etiam exquisitiorem orationem efficere. 582 *instructaque* Medic. Pierii. *dedere* Witt. a m. pr. cf. Burm. 583 *cursus ineunt* Ven. a m. pr. *aliosque reuersus* Wall. a m. pr. 584 *Auersis* Zulich. *Aduersi* post Pierianos nonnullos Exc. Burm. quod probat vir doctissimus. Enimuero v. not. *alternisq.* Heins. recepit Pierio, puto, obsequutus et parti codicum, quorum princeps Romanus. At Mediceus cum ceteris *alternosq.*

potuit etiam qui ex Africa esset. Nam Phoenicios equos non memini narrari.

575. *pauidos.* Seruius: gloriae cupiditate sollicitos, vt III Georg. 106. *Corda pauor pulsans.* cf. Silius XVI, 431. 514. 479. Nec tamen iniucunda res, si puerilis aetatis ingenuam verecundiam exprimi putes. Mox eos cogita longo ordine incedentes campum in orbem obiisse.

580 sq. Hunc locum cum subiuncta comparatione e pulcherrimis esse puto viuida rei ad eloquium difficilis repraesentatione. — *pares* loco, ordine eodem, vt sup. v. 114. ternis tamen diuersis turmis, quas *choros* appellat. *infesta tela tulere*, vt alias *ferre signa infesta*, inferre vel tenere, habere, gerere. cf. etiam Burm. — mox v. 584. *Aduersis spatiis*, h. e. quibus ipsi aduersi h. e. obuii inuicem sibi facti iterum deflectunt se et in nouos gyros discurrunt. *alternis orbibus orbes Impediunt* praeclare, cum variis flexibus subeunt se inuicem

Et nunc terga fuga nudant; nunc fpicula vertunt
Infenfi: facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum caecis iter, ancipitemque
Mille viis habuiffe dolum, qua figna fequendi
Falleret indeprenfus et inremeabilis error.

Haud

586 *fuga* recte fecundum rationem et praeftantiores codd. Rom. Medic. aliosque praetulit Heinf. Vulgo *fugae*, quod non bene relictum Silio in fimili loco XVII, 445. *verfant* Gud. pro diu. lect. et pr. Rottend. *verrunt*, at Rom. *torquent*, cum Goth. fec. tamen lapfu potius, etfi nec infelici, quam confilio. 587 *pariter facta* Parrh. *fruuntur* tres ap. Burm. cum edd. Ald. Iunt. 588 *Crete* Wall. a m. pr. *Cretae altae* Seru. ap. Burm. 589 *Abietibus* cod. Thuan. Macrobii V. Sat. 14. *textis* Parrh. *textus* Ven. 590 *Millenis h. d.* Goth. fec. praue. *domum* tres ap. Burm. Sed *dolus* eleganter. v. not. *Mille dolis h. viam, quae f. f.* Parrh. *quo figna* Bigot. 591 Agnofcas et hic duplicem codd. fectam: Rom. cum codd. inter quos Goth. alter, parte, *Frangeret*, forte tamen illud primum ex librarii lapfu natum. Etiam Donatus interpretatur: *fregerint flexus*. Sed melius Medic. cum aliis: *Falleret* — quippe, *error*. Seruius vtrumque prodit. *indeprehenfus* al. vt folet.

cem faltantum ordines, feque mifcent et implicant. v. 585. dictio Lucretiana facile agnofcitur ex eius lib. II, 41. et 324. *belli fimulacra ciere.* — *fub armis*, vt faepe apud poëtam pro, *armati.*

588—91. Non poterat Virgilius fuperare vel affequi locum Homeri, quem inter pulcherrimos primum excitandum credo, Il. σ, 590 fqq. ad 605. de Daedali choro. Rem itaque fapienter traduxit ad fimilem rem, Labyrinthum, quem ea cum arte effinxit, vt inter eius flexus legendos ipfe quafi errore ferri videaris; ita implexa ipfa verba, quae Plinii animo obuerfata puto in Labyrintho lib. XXXVI, 12. f. 192. vti ipfe Virgilius Catulli memor fuiffe videtur n. LXI, 112 — 115. *Creta in alta*, cf. mox lib. VI, 23. propter Idam et alios montes, quamquam et omnis infula *alta* eft, quippe mari altior. — *Parietibus caecis* h. l. qui vifum ac profpectum intercipiunt, vt totum iter, qua pateat, aeftimare nequeas. Ouid. in loco cum hoc comparando VIII. Met. 158 fqq. *caeca tecta* dixit. Cuiacius Obff. I, 30. a Burm. laudatus *caecos parietes* effe fine feneftris docuit; fed hoc eft ICtum interpretari, non poëtam. — *dolum* h. e. iter dolofum, fallens. — *figna fequendi*, procedendi, vt poëtis *fequi* pro *ire*, h. e. notas viae et itineris, qua erat incedendum

redi-

Haud alio Teucrum nati vestigia cursu
Inpediunt, texuntque fugas et proelia ludo,
Delphinum similes: qui per maria humida nando
CarpathiumLibycumque secant,luduntque per vndas.
Hunc morem, hos cursus, atque haec certamina primus
Ascanius, Longam muris quum cingeret Albam,
Retulit, et priscos docuit celebrare Latinos.

Quo

592 *Haud alio* elegantius ex Medic. et pr. Moret. reposuit Heins. At alii cum Romano *aliter*. *nati Teucrum* Gud. 595 Malim aliquem codicem habere: *Libycumue*. Etsi non ignoro ista maria, quippe contermina, passim iungi; v. c. Iuuenal. XIV, 278. vel permutari v. c. Georg. IV, 387. et in vtroque delphinas vagari. Mox *luduntque per vndas* deerat Oblongo Vatic. et aliquot aliis Pier. Mediceo a pr. m. Gud. et aliis Heins. et Goth. tert. Laciniam inepti esse Grammatici per se patet. 596 *Hunc morem cursus* vulgo codd. ap. Pier. Heins. et Burm. et sic tres Goth. et primo loco Romanus, *Hunc m. hos c.* elegantius iam olim a Rob. Stephano inde editum; necdum satis constat vnde, nisi forte ex recensione Egnatiana, Pro ea lectione codicem suum laudat Ge. Fabric. at Heinsius sec. ac tert. Moretanos cum Mediceo, qui tamen, vt a Fogginio editus est, alterum exhibet. 597 *quum conderet* Gud. pro var. lect. 598 *Retulit* h. l. Burmannus reuocauit, laudato cod. Gudiano. Desidero constantiam in his ac similibus, v. c. *Iupiter*. Equidem literam male geminari puto scriptura; etsi pronuntiatione id fieri necesse est, Si tamen gemines, semper et vbique ista ratio est sequenda. — *in priscos* Goth. pr.

redituro. Ouid. l. c. Daedalus *turbatque notas, et lumina flexum Ducit in errorem variarum errore viarum*. cf. inf. VI, 27 sq.

592 — 95. *vestigia impediunt*, cursus flexus implicant. — *per maria humida* (ὑγρὰ κέλευθα θαλάσσης ap. Homer. huc vocat Seruius) *nando Carpathium Libycumque* (cf. Var. L.) *secant luduntque per vndas*, videtur aliquid otiosi esse in hac verborum copia, etsi bene video marium denominatione rei dignitatem increscere. *luduntque per vndas*, haud dubie melius esset sublatum. v. Var. L. Ouid. de delphinis III. Met. 685. *Inque chori ludunt speciem, lasciuaque iactant Corpora, et acceptum patulis mare naribus efflant*; et qui anteiuit Apollon. Rh. IV, 933 sqq.

596 — 603. *Hunc morem — Retulit*, innouauit, vt Seru. repetiuit. — *priscos Latinos* h. l. vt *antiqua Italia*, et sic *Latium antiquum* inf. VII, 38. Aliter *prisci Latini* in historicis et geographicis, dum antiquum Latium et nouum iuxta ponitur. — 601. *honorem*, ludum

Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos: hinc maxuma porro
Adcepit Roma, et patrium ſeruauit honorem:
Troiaque nunc, pueri, Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
 Hic primum Fortuna fidem mutata nouauit.
Dum variis tumulo referunt ſollemnia ludis,
Irim de coelo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem, ventosque adſpirat eunti,

Multa

599 *ille* Wall. non male. *ſecum cum T.* pr. Hamb. Ceterum diſtinctio dupliciter poteſt inſtitui; vel ſic, vt factum vides; vt ſit: *Quo puer—pubes* ſc. celebrauerant haec certamina, *docuere Albani ſuos* illa celebrari. Fortaſſe tamen melius ſic interpungas: *Retulit et p. docuit celebrare Latinos, Quo puer ipſe modo, ſ. q. T. pubes.* (ſc. celebrauerant. Hinc) *Albani docuere ſuos* etc. 600 *hunc* Oudart. a m. ſec. Goth. tert. 602 *pueri et Tr.* ed. Ven. *dicimus* Doruill. *ducitur* Leid. 603 *ſacro* Bigot. 604 *Hinc* multi Pier. et Heinſ. ac Burm.—*vocauit* Goth. tert. a m. pr. 607 *inſpirat* pr. Hamb. a m. ſec. et Sprot.

dum ab origine ſua in Anchiſae honorem inſtitutum. — 602. Pro vulgari, quod ex Suetonio de puerorum luſibus Seruius laudat: *Luſus ipſe, quem vulgo Pyrrhicham appellant, Troia vocatur*, poëta dixiſſe videtur exquiſitius vel ita, vt accipias: et nunc honor ille, ſeu ludicrum, *Troia*, *agmen* autem *Troianum* appellantur pueri; vel ſic: *pueri*, Troianum hoc puerorum agmen, *Troia* adpellatur. Hoc alii ſequuntur; at alterum lenius.

604 ſqq. Nouum auertendi Troianos ab Italia conſilium Iunonis, incenſis nauibus; ad ductum hiſtoriae etiam hoc, v. Excurſ. VI. ad h. l. Sed poëtam decebat haec ad deae Troianis infeſtae machinationes referre. Quod Iridis miniſterio vtitur Iuno, Homeri exemplo fit. v. ſup. ad IV, 694. Cui argutari lubet, rationem quaerere poteſt in iridis natura et ratione ad ventorum vim; idem Homeri exemplum Il. ψ, 198 ſq. excitet. Argutatur quoque Seruius. Transitum a laetis ad triſtia, adeoque delectationem ex rerum varietate, facile quisque obſeruet. cf. Trapp. ad h. l.

604—10. *mutata nouauit*, pro mutauit, ornate. cf. Manil. IV, 580. Fortunae autem *perfidia* ac *fides* proprio aliquo modo tribuitur, quatenus fallit ſpem vel ſuſtentat conſtantia aut leuitate ſua.—*ventos adſpirat eunti*, praeclare pro, volantem incitat,

citat,

Multa mouens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, et litora luſtrat,
Deſertosque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretae Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctaeque profundum
Pontum adſpectabant flentes. Heu tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! Vox omnibus vna.
Vrbem orant: taedet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Coniicit,

608 *monens* Montalb. et ed. Iunt. ſolito lapſu: *ſaturata* codd. Pier. et ſuorum ac Aruſiani Meſſii auctoritate ſonique ſuauitate recepit Heinſ. Vulgo *exſaturata*. 609 *celebrans* Medic. et Zulich. noto ſphalmate. 610 *orto* pro *cito* Sprot. 611 *confeſſum* Medic. a m. pr. et Moret. ſec. *curſum* Franc. et Sprot. *occurſum* Wall. Mox neſcio an melius legas *vt*; nam *et litora luſtrat* inter reliqua otioſum eſſe videtur. Igitur coni. *decurrit virgo: conſpicit i. concurſum, Vt* (vbi) *litora luſtrat, Deſertosque — claſſemque r.* 612 *claſſimque* Sprot. v. ſup. ad III, 5. 613 *Et* vel *Haud* nonnulli; item *Trocades* vel *Troiades.* ac Medic. *ſecreta T. actae.* 615 *Portum* Goth. ſec. *ſpectabant* Medic. *exſpectabant* Voſſ. pr. ac Ven. quod Heinſ. interpretatur: ſecunda nauigationi tempora. Alii ap. Seru. *flentes heu t.* iunxere. 617 *pelagi conuexa tueri* Ven. ex ſup. IV, 451. 618 *medios* Goth. ſec.

citat, properare facit; quod optime fit vento ſecundo alis immiſſo. cf. ſup. IV, 223. — *multa mouens* v. ſup. III, 34. X, 890. *necdum a. ſ. d.* vt ſup. I, 25. inf. 781. — 610. Laudat Cerda locum Ouidii: *et remeat per quos modo venerat arcus.* Met. XI, 632. *cito tramite*, exquiſitius quam curſu, volatu. Comparant Homericum: βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρήνων ἀΐξασα.

611 — 17. *concurſum* vide ſup. 106. 107. *deſertos portus* v. ſup. 286. 87. — Quod ludis non interſunt mulieres, ſed ſolitario in litore deſident, ex antiqua decori ratione et moris ſeueritate fit, quam tamen inter Graecos quoque ſerior vſus temperauit. Sed et illae *Anchiſen flebant*, inferiis igitur adhuc operantes. cf. inf. 652. — Bene ad miſerationem: *Pontum adſpectabant flentes*; et quod ſtatim querelas ſubiungit; *heu tantum viae ſibi Et tantum ſupereſſe maris.* — 617. *Vrbem*, ſimpl. ſedem.

618 — 22. *veſtem*, verſicolorem, qualis alias Iridi tribuitur. Vide tamen ſupra quoque de Venere

Coniicit, et faciemque deae vestemque reponit.
Fit Beroë, Tmarii coniux longaeua Dorycli;
Cui genus, et quondam nomen, natique fuissent:
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
O miserae, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit

619 *Miscuit et f.* Goth. sec. *Coniecit f.* duo Burm. *vultumque r.* Doruill. 620 *Fit decor et varii* Wall. a m. pr. *Veroë* passim scribitur. *Ismarii* vulgata lectio ante Heins. e recentioribus, (etsi et Seruius agnoscere videtur) petita erat libris, ab interpolatore profecta, cum esset *Marii* pro *Tmarii* scriptum, quod Heinsius. restituit etiam librorum auctoritate, in quibus vel *Tmarii* diserte, vt etiam in Rom. fuit, vel *Marii*, *Tinarii*, *Timarii*, *Tarii*, *Thiari*. v. Heins. ad h. l. et cf. ad Ecl. VIII, 44. vbi similis error insederat edd. Etiam Pompon. Sab. ad h. l. „*Marii* forte *Ismarii Dorycli*, Thracii, ab „Ismaro monte Thraciae. Mihi non placet. nam antiqui codices „*Marii* habent, et haec Beroë in Sicilia manebat. In Bucolicis Apro„nianus ait: Maros mons Thraciae, vbi Maro vinum dedit Vlyssi, „et Probus in commentariolo Georgicorum facit mentionem.„ Vides vera falsis mixta esse. Manet tamen *Tmarium* esse verum. Sed velim Heinsium docuisse, quomodo inter Troianas mulieres esse potuerit vxor Dorycli Tmarii, a monte Dodones appellati. At *Ismarii* alicuius e Thracia oriundi vxor interesse facile potuit. Sunt tamen, quae et his reponas. Aeneam etiam Dodonam adiisse, a nonnullis fuit traditum. v. Excurs. de Aeneae Errorr. et ipse poëta noster, qui escensionem ad Buthrotum factam sup. III, 293 sqq. narrauerat, sub discessum ab Epiri litore v. 470. 471. inter Heleni munera hospitalia: *Addit equos, additque duces. Remigium supplet, socios simul instruit armis.* Quod infra v. 646. eadem Beroë *Rhoeteïa* appellata, nil repugnat; est docte dictum pro *Troiana*. Doryclus nothus Priami filius memoratur Homero Il. λ, 489. 621 *Quoi etiam quondam nati nomenque f.* ed. Ven. male. 622 *Dardanium* aliquot Pier. cum Wall. et Goth. tert. *manibus* Goth. pr. *offert* alter Hamb. at v. Burm. 623 *Achaïa* tres Heins. cf. ad II, 462.

Venere I, 404. *pedes vestis defluxit ad imos Et v.* — Iris *fit Beroë*, vt Laodice ap. Hom. fit, Il. γ, 121. *Cui* siue ad Doryclum, siue ad Beroën referas, parum interest. Hoc tamen melius; *genus*, nobilitas h. l. v. Burm. quem indigneris operam et chartam in Harduino refellendo perdere. cf. sup. Georg. II, 240. *fuissent* pro, *Cui fuerant.*

623 — 40. Artem agnosce, quod miseratione animis se insinuat, antequam ad consilium suum proferendum descendit. In v. 623 sq. sententia fere qualis sup. I, 94 sq. et III, 321. — 626. cf. Excurs. II. ad lib. III. p. 352. 54. — 628. *Sidera* aut

Traxerit ad letum patriae ſub moenibus! o gens
Infelix, cui te exitio Fortuna reſeruat?
Septima poſt Troiae excidium iam vertitur aeſtas,
Cum freta, cum terras omnis, tot inhoſpita ſaxa
Sideraque emenſae ferimur: dum per mare magnum,
Italiam ſequimur fugientem, et voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.
Quid prohibet muros iacere, et dare ciuibus vrbem?
O patria, et rapti nequidquam ex hoſte Penates;
Nullane iam Troiae dicentur moenia? nusquam
Hectoreos amnis, Xanthum et Simoënta, videbo?
Quin agite, et mecum infauſtas exurite puppes.

Nam

624 *Traxerat* Sprot. *Troiae ſub* Goth. ſec. 626 *exitium* Gud. a m. pr. Witt. *voluitur* Menag. pr. 627 *iam terras* Rottend. tert. *terras* aberat a Voſſ. et mox erat *ſaxis.* 628 *ferimus* nonnulli. Sed v. Heinſ. ad III, 268. *tulimus* Rom. et Menag. pr. non improbante Burmanno. Sed alterum ex poëtica conſuetudine. 629 *voluimus* Doruill. fraude librariis ſollenni. 630 *Hic fr. E. fines* Parrh. 631 *Quis* paſſim in libris. Sed *quid* e melioribus praeferunt Pier. Heinſ. Adde Romanum. At Medic. *Qui* et *muro*; et a m. ſec. *Quis* et *muros.* In Goth. tert. verſus imperfectus erat relictus. *Quis prohibet muros?* 632 *et* abeſt a nonnullis; vt extrudendum eſſe videatur; multo magis, cum Macrob. VI. Sat. 6. *O p. o rapti* habeat. Duo Heinſ. *O patrii.* Apparet adeo ab initio *O* excidiſſe, mox diuerſimode ſuppletum. 633 *ducentur* alter Hamb. quod placet Burmanno V. Cl. Scilicet ſi ea communis librorum lectio fuiſſet, vnusque contra *dicentur* exhibuiſſet, praetuliſſet ille viciſſim hoc. *dicentur* eſt exquiſite dictum pro *erit*, vt Homericum: *σύντε κεκλῆσθαι ἄκοιτιν.* *nunquam* Rom. 634 *H. Manes* Rom. et Sprot. a m. ſec. *et* abeſt a Montalb. 635 *infauſtas et mecum* tert. Rottend.

aut tempeſtates ait, quae ortu vel occaſu ſiderum ſaepe naſcuntur, aut prouincias, quae ſideribus ſubiacent, vt Ecl. X, 68. *Aethiopum verſemus oues ſub ſidere cancri.* Haec Seruius. Exemplum quidem parum idoneum, ſed de acceptione vocis h. l. in hunc ſenſum non dubito, vt terras diuerſis coeli plagis ſubiectas intellexerit, poſt *freta*, *terras*, *ſaxa*, et quod *emenſae ferimur*, plenius quam emenſae ſumus. — Mox *mare magnum* ſimpl. vaſtum, immenſum, nil amplius. — *voluimur vndis*, grauiter pro, nauigamus. — Ad v. 629. et 627. 28. cf. inf. VI, 59 — 61. — 630. v. ſup. v. 24. — *iacere muros*, exquiſite pro ponere, ducere; vt vulgo *fundamenta iaci* dicuntur.

Nam mihi Caſſandrae per ſomnum vatis imago
Ardentis dare viſa faces. Hic quaerite Troiam;
Hic domus eſt, inquit, vobis. Iam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. En quatuor arae
Neptuno. Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Haec memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et iacit. Adrectae mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic vna e multis, quae maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:

Non

636 *per ſomnum Caſſ.* Goth. tert. et Lutatius ad Stat. IV. Theb. 133. *noctis imago* Montalb. 638 *nobis* tres Burm. *nunc* ante Heinſ. cum vno Pier. *agit res* Rom. cum aliis Pier. et Statii Schol. *agit rem.* praue. *tempus agi*, eſt agendae rei. Alii diſtinguunt: *Hic d. eſt, inquit; vobis iam t.* Doruill. *inquit, vbi t. agi res.* 640 *ipſe ſacer* Parrh. *flammamque miniſtrat* Ven. a m. ſec. et Rom. *animamque m.* male. *animum* eſt conſilium, inuentum hoc. At Pierius de audacia accipit; nec id male. 641 *ſubito inf.* Doruill. *infeſtum* Medic. Pierii cum aliquot Burm. *incenſum* Wall. et Witt. 642 *ſubnixa* pr. Hamb. *connexa* alter a m. ſec. *conniſa* Goth. ſec. 643 *abrectae, arreptae* duo Burm. 645 *Pirgo, Phirgo* ſcribitur. *n. maxima nutrix* Goth. tert.

tur. — 634. *Hectoreo's amnis*, exquiſitius quam, Troianos, vt et alias. Ad ſenſum verſus cf. lib. III, 349 ſqq. ſcilicet, non continget, vt noua Troia alicubi nobis condatur? cf. Excurſ. I. ad h. lib. — 635. Somnium hoc praeclarum poëtae et adcommodatum commentum. — 639. *tantis prodigiis*, rei per ſomnum tam manifeſte monſtratae. — *arae Neptuno.* Forte Anchiſae aras potius exſpectabas. Sed, vt nunc eſt, ante ludos funebres commiſſos ſacra debent eſſe facta Neptuno, vnde arae adhuc titiones ardentes ſuppetebant; dicas, quorſum? forte ad placandum deum et ſecundam nauigationem expetendam. Quorſum autem quatuor? Seruius: *quatuor, quia ſinguli duces nauium*, (v. ſup. 115.) *qui certauerant, ſingulas poſuerant — alii tamen dicunt a Cloantho eſſe poſitas, qui promiſerat ſe daturum.* (ſup. v. 233. ſqq.) Adde Pompon. Sab. Non expedio equidem numeri cauſſam, nec refert.

641 — 652. *connixa coruſcat*, ornate pro connititur. — 647 ſq. cf. ſup. Excurſ. ad I, 402. Memorabile eſt, quod Seruius ad h. l. habet: *Non eſt disſuaſio, vt quidam putant, ſed ma-*

gis

Non Beroë vobis, non haec Rhoeteïa, matres,
Eſt Dorycli coniux. Diuini ſigna decoris,
Ardentisque notate oculos; qui ſpiritus illi,
Qui voltus, vocisue ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſae inferret honores.
Haec effata.
At matres, primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguae, ſpectare ratis, miſerum inter amorem
Praeſentis terrae, fatisque vocantia regna:
Quum dea ſe paribus per coelum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.

Tum

646 *nobis* ſex ap. Burm. *nobis, nobis Rb.* duo ibidem. *Rhoeteïa mater* duo alii vitioſe. 648. 649 *Splendentesque n.* Goth. ſec. *quis* et *quis* vel *qui* et hic multi codd. et edd. vt paſſim alibi. v. Burm. *vocisque* etiam multi cum Medic. item *et greſſus* aliquot, (v. Pier.) *vt g.* Goth. pr. et maior pars *euntis.* 650 *degreſſa* tres ap. Burm. 651 *quo* aliquot Pier. *quae* alii non ineleganter. 652 *ferret* Exc. Burm. ſed *inferre* vocab. proprium. 653 *Eſt effata* Puget. *Haec eſt fata* Doruill. vt codd. ap. Pier. Totum hemiſtichium exciderat Goth. tert. 654 *primum* Goth. ſec. *malignae* Rom. 655 *Ambiguas* Wall. *Ambiguae* Witt. 656 *terras* Rom. cum aliis Pier. *factisque* alter Hamb. *vacantia* Zulich. a m. ſec. 657 *Tum* Leid. et ed. Ven. cum Medic. Pierii.

gis hortatur perſuadendo, numinis auctoritate. Sed idem *ſpiritum* male de odore accipit. Nam ad dignitatem ſpectat. — 651. *tali munere*, ſacrificio et inferiarum caerimoniis tam ſollemnibus, vt ipſe poëta interpretatur: *nec meritos Anchiſae inferret* (voc. proprio) *honores.*

654 — 58. *oculis malignis*, h. l. ſimpl. toruis, transuerſis, quales alias maligni animi ſignum eſſe ſolent. — *fatis vocantia regna*, vt *fata vocant*, *terrae vocant* ſup. I, 610. ita nunc exquiſitius *regna vocant fatis*, oraculis, vel ex fatorum ordine. — *paribus*, pariter libratis, *alis* v. ſup. IV, 252. cf. Il. ε, 778. — *ſecuit arcum*, ſecando aërem fecit arcum, aut, quod malim, ductum ex τέμνειν ὁδὸν, θάλασσαν, ἀέρα, petitum ab agrorum ſulcis; vt ſit, *inceſſit per arcum.* Nam per arcum, tamquam tramitem, euolare debuit. cf. ſup. 609. 610.

Tum vero adtonitae monſtris, actaeque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
Coniiciunt. Furit inmiſſis Volcanus habenis
Tranſtra per et remos, et pictas abiete puppis.
Nuntius Anchiſae ad tumulum, cuneosque theatri,
Incenſas perfert nauis Eumelus: et ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus et Aſcanius, curſus vt laetus equeſtris
Ducebat; ſic acer equo turbata petiuit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte nouus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miſerae ciues? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argiuum; veſtras ſpes vritis. En, ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes proiecit inanem;
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.

Adco-

659 *monſtrisque* Parrh. 660 *locis* alter Hamb. *ſocios* aberrat Goth. pr. 661 *frondesque* Hamb. pr. 662 *inuiſis* ſec. Moret. 664 *cumulum* alter Hamb. 666 *Perſpiciunt* Goth. alt. *in nubem* Bigot. a m. ſec. ex interpretatione. Forte *in* elegantius abſit; ſed in talibus nihil nouandum. 669 *exanimis* Medic. a m. pr. mutatum rubro in *—es*. 671 *O m.* Ven. *Huc m.* Goth. pr. *miſeri* Wall. 672 *ſpes veſtras* Rottend. ſec. *at v. ſpes* Goth. ſec. 674 *inductus* duo Burm. cum Goth. tert. *gerebat* Witt. *ciebant* Macrob. VI, 1.

659 — 63. *focis penetralibus.* recte Donatus: ex interioribus partibus (domorum proximarum) incendia rapiebant. opp. *arae* quatuor v. 639. — 662. Praeiuerat iam Lucret. V, 784. 85. *Arboribusque datum eſt Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis;* imitatus hoc Silius IV, 682. 3. adde XVII, 96. — (ex) *abiete puppes,* (ἐξ ἐλάτης pro νῆες ἐλάτιναι) *pictae,* vel colore inductae, vt ap. Homer. μιλτοπάρῃοι, vel propter tutelam puppis aut paraſemon in prora pictum. cf. Cerda et Heinſ.

664 — 69. *cuneos theatri* v. ſup. 287 ſqq. — 667. Aſcanius, vt erat, curſum ad nauale conuertit. *turbata caſtra*, claſſem v. ſup. III, 519. *magiſtri* 546. 562. Aſcanio autem egregie aliquae partes hac in re tribuuntur, cum ex perſonae dignitate tum ex aetatis alacritate.

Adcelerat ſimul Aeneas, ſimul agmina Teucrum.
Aſt illae diuerſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſiluasque, et ſicubi concaua furtim
Saxa, petunt. Piget incepti, lucisque, ſuosque
Mutatae adgnoſcunt, excuſſaque pectore Iuno eſt.
Sed non idcirco flammae atque incendia vires
Indomitas poſuere: vdo ſub robore viuit
Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
Eſt vapor, et toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, et tendere palmas;
Iuppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad vnum
Troianos, ſi quid pietas antiqua labores

675 *Accelerant* Montalb. et a m. pr. Gud. *Accidit ſ.* Franc. pro *Accedit*. Mox *agmine* Medic. a m. pr. 677 *Defugiunt* Sprot. *ſicubi concaua ſurgunt* Witt. non infelici errore. 678 *pudet* Sprot. ex interpretamento. 679 *Multatae* Rom. *Agnoſcunt mutatae* Sprot. *eſt* abeſt a tribus Burm. et Goth. tert. 680 *flammam* a m. pr. Medic. et Gud. *impendia* Rom. 681 *vdo ſub pectore* aliquot Pier. et ſic pr. Hamb. *ſub cortice* Parrh. *duro ſub robore* vulgg. ap. Macrob. VI, 6. ſed et ibi Thuan. vet. *vdo*. 682 *Stuppa* Medic. aliique vetuſtiores ſcribunt; et eſt στύππη. *mouens* Hugen. *lentasque c.* duo Burm. male. *lentusque carinis* Hamb. pr. 685 *Tum pater* Sprot. *humerisque* pr. Hamb. *excindere* Medic. *abscidere* Menag. pr. Voſſ. pr. et Franc. (adde Romanum) ex perpetua variatione. cf. Heinſ. h. l. et v. ſup. IV, 425. 590. Georg. II, 23.

tate. Mox 674. *belli ſimulacra ciebat* Lucretianum eſt, ex II, 42. 324.

676 — 79. *diuerſa litora*, diuerſas litoris partes, vt toties alibi. *Piget lucis*, vt IV, 451. *taedet coeli conuexa tueri*. *excuſſa p. Iuno*, praeclare, furor a Iunone iniectus; vt *deus pectore accipi* dicitur.

680 — 84. *vires indomitas* ex Homerico ἀκάματον πῦρ. — *vdo ſub robore*, ſub materia deſuper aquis iniectis irrigata, *viuit* (pulchre pro durat, ignem alit) *ſtuppa*, qua coaſſatorum tignorum iuncturae ſtipatae ſunt. *vapor* pro flamma et igne, Lucretii exemplo, vt ἀϋτμή ap. Homer. cf. Guell.

688. *pietas* h. l. miſeratio, qua miſerias humanas numen reſpicit. Mox *letum* docte pro excidio et interitu; et ſimili modo paullo poſt *morti*. Burmann. nimis argute: quia debebant

Reſpicit humanos; da flammam euadere claſſi
Nunc, Pater, et tenuis Teucrum res eripe leto.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, quum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, et campi: ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, denſisque nigerrimus auſtris:
Inplenturque ſuper puppes; ſemiuſta madeſcunt
Robora. Reſtinctus donec vapor omnis, et omnes,
Quatuor amiſſis, ſeruatae a peſte carinae.
  At pater Aeneas, caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas

Muta-

689 *claſſes* Zulich. et codd. aliquot Pier. *claſſis* alii duo Burm. cum Goth. tert. *claſſem* Wall. a m. ſec. v. ad lib. VI, 67. 690 *Iam p.* Parrh. *Teucrum tenues* Wall. *tenuis nunc res Teucrum* Ven. 692 *Si merui* Rottend. ſec. *dimitte* multi vitioſe. *tuaque h. o. d.* deerat hemiſtichium ſec. Hamb. a m. pr. *tua meque o. d.* Vratisl. 693 *e. nubibus* Goth. ſec. 694 *tremeſcunt* fere omnes codd. vt alibi. v. ad III, 648. *fremeſcunt* Hugen. 695 Mediceus cum aliis, etiam binis Goth. distinguunt et legunt: *A. terrarum; et campis* (Hugen. *et campo*) *ruit.* Male. Saltem, ſi ſic distinguas, legendum: *et campi ruit aequore toto T. imber.* In Goth. alt. *aëre.* 696 *T. imber aquis* Hamb. alter. *aquam* Reg. vt *ruit* actiue capiatur. cf. inf. ad VIII, 63. et hoc Maſuic. exhibuit, obſeruante Burm. qui codd. auctoritati obtemperare maluit. Ita *imber turbidus aqua* et *nigerrimus d. auſtris* numerum ſuauiorem efficiunt. In Witt. distinctum erat: *terrarum, et campi ruit — imber, aqua denſisque n. A.* 697 *Impleturque* Wall. *Impleuitque* duo Burm. *ſemiuſta* Heinſ. et hic praetulit; et ſic Medic. aliique. v. ſup. ad III, 578. 700 *Et* Medic. et Reg.

bebant verſi in nymphas, quae mori non debebant. Atqui de hoc prodigio Aeneas cogitare non poterat.

693 — 99. *ſine more*, immodice. Satis illuſtrarunt VV. DD. v. c. Drakenb. ad Silium XII, 449. Mihi videtur ita reddidiſſe poëta obuium illud apud Aratum aliosque: *οὐ κατὰ κόσμον*, h. e. *ἀμέτρως*. At Seruius: *ſine exemplo* interpretatur, quem fere ſequuntur alii. Mox *denſis auſtris* pro nimbis, quos auſtri agunt.

701. 2. Homericum: *διάνδιχα μερμήριξε*. Mox *capeſſeres* de conſilio ac conatu.

704—8.

Mutabat versans; Siculisne resideret aruis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his Aenean solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur;

702 *Motabat* duo Burm. hic vt alibi. v. III, 581. *iactans* tert. Rottend. *dubius* codex Pierian. propius ad vulgarem rationem. *versas* Goth. tert. *Siculis resideret in aruis* ed. Ven. Ceterum distinctionem inter *Mutabat, versans* sustuli, ne ad orationem pedestrem res rediret. *Mutabat versans* est pleniore ore pro *versabat*. 703 *Italisne* Reg. *Italasue* Sprot. Sed *Italasne* pro *an I.* studiose dixit. *capesceret* aliquot ap. Burm. *posceret* Ven. 704 *Cum* aliquot et hic ap. Heins. *Nautis* Gud. *vates* Goth. tert. 706 *Haec r. dabat.* Salebrosa videtur esse oratio, sequente inprimis *Isque his A.* Malim: *Hic* (Nautes) *responsa dabat*, dare solebat, super iis, *quae vel — vel. — Isque* — vt iungatur: *Tum senior Nautes infit:* sed interiecta alia ratione, *Isque*, Is inquam, subiectum est. Ita facile careas interpretum argutiis. Et est *hic* in qu. Moret. — *pertenderet* Sprot. *praetenderet* alter Hamb. 708 *Atque his* video in vulgg. *Hisque is* Bigot. *Iamque his* pr. Hamb. *Hisque Aenean* Wall. *inquit* duo Burm. Totus versus deerat Hugen. a m. pr.

704 — 8. Magni poëtae vim et indolem agnosce in hoc, quod rem, quam factam alius nude sine auctoritate et apparatione exposuisset, a consilio prudentis alicuius amici proficisci et ab Anchisae vmbra per somnum oblata Aeneae approbari facit; multo vero magis in eo, quod Nautae persona vtitur, cuius nomen non obscurum inter eos Troianos fuit, a quibus Romanae gentes originem repetebant. Fuit enim Nautia gens, apud quam Palladii cura remanserat, ortum ducens a Naute, vel Nautio, qui Mineruae Poliadis sacerdos Palladium secum Troia absportasse narrabatur. Res nota ex Dionys. Halic. VI, 69. (p. 393.) et Seruio ad h. l. qui Varronis de Familiis Troianis libros excitat. Hinc *Pallas* Nauten h. l. *docuit*, vt saepe ap. Homerum a diis artes edocti inducuntur. Nec nouum hoc, quod Pallas vaticinandi artem impertitur. Habes exemplum in Tiresia ap. Callim. H. in Lau. P. 123 sqq. De v. 706. 7. v. Var. L.

709 — 18. *superanda omnis fortuna ferendo* plenius quam *ferenda est o. f.* — *diuinae stirpis*,

Quidquid erit: ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius diuinae ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, et coniunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui nauibus, et quos
Pertaeſum magni incepti rerumque tuarum eſt:
Longaeuosque ſenes, ac feſſas aequore matres,
Et quidquid tecum inualidum metuensque pericli eſt,
Delige: et his habeant terris, ſine, moenia feſſi:
Vrbem adpellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici.
Tum vero in curas animum diducitur omnis:
Et Nox atra polum bigis ſubuecta tenebat.
Viſa dehinc coelo facies delapſa parentis

Anchi-

710 *ferenda eſt* Wall. *eſt* deeſt duobus Burm. et binis Goth. Sed talia notare infinita res eſt. 711 *Eſt mihi* Goth. tert. 712 *conſilii ſocium* pars codd. Pier. et Burm. Doctius tamen dictum *ſocius conſiliis* videtur. *conſiliis comitem* Oudart. 714 *eſt* abeſt a multis. v. Burm. 716 *eſt* abeſt et hic a tribus. 717 *Dilige* ſcribitur in multis etiam hic. *Delege* Wall. *et* deeſt Ven. *et his t. habeant* ſec. Rottend. *feſſis* pr. Hamb. 718 *adpellabant* Gud. a m. pr. cum binis Goth. *promiſſo nomine* Rom. cum plerisque Pier. ſed paucis ex Heinſianis. *praemiſſo* tert. Rottend. Sed *permiſſo* Medic. cum ceteris, quatenus permiſſum eſſe debuit Aceſtae de ſuo nomine appellare nouam vrbem; qui inuidendus olim in coloniis deducendis habebatur honos. Mox *Aceſten* nonnulli vel vt Rom. *Aceſtem* minus bene. *Aceſta*, vnde Segeſta facta, vt ſup. v. 52. *Mycena* occurrebat. 719 *accenſus* aliquot Pier. et duo Heinſ. *incenſis* Menag. *ſenioris Aceſte* Parrh. 720 *animum d.* graeca ratione poſt Ge. Fabricium reſtituit Heinſ. ex ſuorum codd. parte, et Probo Grammat. Vulgo *animus*. Rom. Medic. cum vetuſtioribus aliis *animo*. Porro idem Rom. cum plerisque Pier. Heinſ. et Burm. *deducitur*, quod hic ferri posſit; ſed alterum τὸ: διάνδιχα μερμήριξε melius repraeſentat. *animum d. omnem* Hamb. alter pro var. lect. quod Heinſio arridet, non mihi. 721 *aduecta* alter Hamb. a m. pr. Male. cf. Burm. 722 *facies coelo* duo Burm. et Rom. cum vno Goth.

ſtirpis, nam Dardanus ex Ioue natus et Electra Atlantis f. cf. ſup. III Excurſ. ad v. 167. — *ſuperant qui amiſſis nauibus* ſunt quatuor crematarum nauium copiae. — Ad v. 718. v. Excurſ. I. ad h. lib. ad v. 719, 20. cf. ſup. 701. 2. De v. 721. ſup. Excurſ. ad lib. II, 8. 9. 722 — 30. Quod non niſi Anchiſae auctoritate inclinatur ad Nautae ſuaſionem amplectendam,

Anchiſae ſubito talis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate, Iliacis exercite fatis:
Imperio Iouis huc venio: qui claſſibus ignem
Depulit, et coelo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos iuuenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam. Gens dura atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas adcede domos, et Auerna per alta
Congreſſus pete, nate, meos. Non me inpia namque
Tartara habent, triſtes vmbrae; ſed amoena piorum
Concilia, Elyſiumque colo. Huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum, et, quae dentur moenia, diſces.

723 *A. et ſubito* Parrh. *voces e. tales* aliquot Pier. 724 *quondam vita* alter Goth. *vitae* Rom. 726 *hic* Mentel. pr. *veni* pr. Rottend. 727 *tandem coelo* aliquot Pier. et pr. Hamb. 728 *nunc quae* et mox *p. Nantes* alter Hamb. *vates* Montalb. quod ferri posſit; ſed idem librarii lapſus ſupra notatus v. 704. 729 *laetos i.* Gud. a m. pr. cum binis aliis, perpetuo lapſu. *Dat ſ. lectis iuuenum* Wall. 730 *Difer* Franc. *horrida cultu* Parrh. 731 *eſt* abeſt a Ven. et Goth. ſec. *Dictis* Doruill. *tamen antea Ditis* alter Hamb. 732 *accende* Medic. a m. pr. 733 *Amplexus* plerique Pier. et duo Heinſ. *Complexus* vn. Goth. ſex Heinſ. vnus Burm. Duo alii *Compleſſus*. 734 *triſtes vmbrae* bene Heinſ. cum antiquiſſimis Pier. et ſuis. In Medic. a m. ſec. *ve* inſertum; et ſic plures: *triſtesue*. Ita *vmbrae* de locorum inferorum altera parte cum Spencio V. C. accipienda eſſet. Vulgg. *triſtesque*. — *ſed a. colorum* pr. Hamb. a m. ſec. an *locorum* voluit? 736 *Nigrantum* ed. Iunt. *pecudum cum* Ven. 737 *Tu g.* Goth. tert.

ctendam, id toti conſilio condendae coloniae Troianae auctoritatem ac dignitatem magnam conciliat. *facies* eſt εἴδωλον, ſimulacrum. — 726. Διὸς δέ τοι ἄγγελός εἰμι. Il. β, 27. ω, 173. cf. ſup. IV, 268. — 730. *Gens dura*, vide inf. IX, 603 — 613.

731 — 737. Huius ad inferos aditus prima ſemina iam lib. III, 441 ſqq. in Heleni vaticinio iecerat; nunc paullo maiore exſpectatione lectoris animum erigit. — *Auerna* iam ibidem vidimus v. 442 pro lacu Auerno; vt *Tartarus* et *Tartara*. cf. Seru. — 735. v. inf.

Iamque vale. Torquet medios nox humida cursus:
Et me saeuus equis Oriens adflauit anhelis.
Dixerat: et tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Haec memorans cinerem et sopitos suscitat ignis;
Pergameumque Larem, et canae penetralia Vestae,
Farre pio, et plena supplex veneratur acerra.
Extemplo socios primumque arcessit Acesten,

Et

738 *currus* Seru. ad Aen. I, 108. 740 *tenuis* dubitat Burm. vtrum ad *fumus* an ad *auras* referendum sit. Melius *auras tenues* accipere, tamquam magis poëticum. Sic Georg. IV, 499. vbi res liquida. 741 Ordo est, ait Seru. *Aeneas deinde, quo ruis?* cf. I, 195, III, 609. IV, 561. 742 *Quo* Parrh. *Quid* multi Pier. et Burm. *te a nostris* duo Burm. et ed. Ven. *aut quisnam mihi te c.* Parrh. *c. aufert* Bigot. 743 *cineres* tres Burm. *excitat* Ven. 745 *supplex plena* Wall. 746 *accersit* male edd. ante Heins. *accessit* ed. D. Heins. cum binis Goth.

VI, 243 sq. — 737. v. ibid. 756 sqq. *moenia* ibid. 782.

738 — 45. Nox ad altissimum mediumque coeli culmen euecta iam decliui via fertur. cf. v. 721. De v. 739. v. ad Georg. I, 250. — *saeuus*, qui lucis vsum eripit vmbris, quas sub ortum diei ad inferos redire fas est. — 740, vt sup. II, 791 sq. In 743. rem exilem ornate efferri obserua: interea ignem accendit. — 744. 45. Etiam haec ornate: Penatibus ac Vestae mola salsa ac thure supplicat. *Larem* nonnulli de Anchisae vmbra accipiunt, quandoquidem patrum animae pro Laribus habitae sunt; sed hoc argute magis quam vere, et obstat: *Pergameum L.* Alii ipsam Vestam intelligunt; quod durum esse videtur. Malim de Penatibus accipere, qui pro Lare Troiae omnino habere, atque ita poëtae appellari poterant. cf. similem locum sup. III, 148 sq. 176. 77. Adde II, 293 sq. et ibi Excurs. — *penetralia Vestae* pro Vesta dixit, quae intima aedium parte velata et ab hominum adspectu intacta seruabatur. Aeneam itaque cogita ad hoc aedium penetrale conuersum sacra fecisse. *cana Vesta*, vel propter antiquam religionem, vt I, 292. *cana Fides* vel quod e senioribus diis, qui iam ante Iouis pueri regnum coelum tenuerunt, vna est. Res ex theogoniis nota. Quod poëta thuris vsum heroicis temporibus tribuit,

Et Iouis imperium, et cari praecepta parentis
Edocet, et quae nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis, nec iuſſa recuſat Aceſtes.
Transſcribunt vrbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipſi tranſtra nouant, flammisque ambeſa reponunt
Robora nauigiis: aptant remosque rudentisque,
Exigui numero, ſed bello viuida virtus.
Interea Aeneas vrbem deſignat aratro,
Sortitusque domos, hoc Ilium, et haec loca Troiam
Eſſe iubet. Gaudet regno Troianus Aceſtes,
Indicitque forum, et patribus dat iura vocatis.

747 *clari* Bigot. 748 *ſ. ſurgat* pr. Moret. ſed v. Heinſ. ſup. ad v. 486. 749 *Nec m. c. n. iura* Wall. 751 *nec magnae* Doruill. *agentes* Parrh. probante Heumanno; atqui hoc vulgare ſatis eſſet. Neque *laus* h. l. virtus eſt; ſed gloria ex magna virtute et rebus geſtis. cf. Burm. 752 *I. t. vocant* Goth. pr. *ambeſſa* multi Pier. *ambuſta* Rottend. tert. ex gloſſ. *que* abeſt in Voſſ. alt. et Wall. 753 *R. remigiis* Sprot. Diſtinctionem poſt *nauigiis* probat Seruius. Alii Codd. haud dubie melius cum Heinſio: *Robora: nauigiis aptant r.* Nam *reponere* eſt inſtaurare. *que* in fine abeſt a binis et a duob. Goth. 754 *numeri* pr. Moret. a m. pr. 756 *Sortitur* alii. *hoc* exciderat Doruill. et Parrh. *hic Ilio et* Franc. *hoc Ilion, haec* vel *hoc Ilium, haec* alii, etiam ap. Pier. *Troiam* Heinſ. ex melioribus, elegantius, quam vulgo alii: *Troiae*.

buit, in eo ſuis magis temporibus quam rei veritati obtemperat. *Iliacis temporibus*, notum eſt ex Plinio, *nec thure ſupplicabatur*. cf. Cerda.

750. 51. Ornati verſus dilectu verborum. *Transſcribere Romani*, ait Seruius, *moris verbum eſt: transſcripti enim in colonias ducebantur*. Potius ita dicendum: qui deducendi, ex vetere in nouam ciuitatem transſcribuntur. Iidem *in coloniam adſcribi* dicti ſunt. *Deponunt* ſignate, vt inutile onus. Illa vero egregia plane: *animos nil magnae laudis egentes*, non deſiderantes, non appetentes, cupidos.

752 — 54. *reponunt* h. l. renouant, cum integris permutant. — *ſed bello v. v.* vim orationi addit inuerſio, *ſed tales, quibus ſit v. v. ad bellum.*

755. 56. cf. I, 425. Aeneas ſortito diſtribuit locum aedibus futuris. *hoc Ilium et haec loca Troiam* v. Excurſ. I. ad hunc librum.

757. 58. *regno*, noua regni ſui

Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque ſacerdos
Ac lucus late ſacer additur Anchiſaeo.
Iamque dies epulata nouem gens omnis, et aris
Factus honos; placidi ſtrauerunt aequora venti:
Creber et adſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurua ingens per litora fletus:
Conplexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſae iam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, et non tolerabile numen,

Iro

759 *Tum* vindicauit Pier. *vicino* Wall. *Erycina* Menag. pr. *in litore* Comment. Cruqu. ad Horat. I. Od. 2. 760 *Fundantur* Doruill. *Iliadae* Parrh. 761 *Ac* ab Heinſio reuocatum e codd. alii *Et.* tres *At.* Parrh. *late lucus ſ.* 763 *tenuerunt* Vratisl. 766 *Complexique* Franc. 767 *Ipſae i. m. ipſae, q.* quatuor Burm. et ſic ap. Nonium. 768 *numen* reuocauit Burm. vt tamen nec explicet. Heinſius repoſuerat *nomen*, vt Medic. a pr. m. habebat et Nonius. Vereor tamèn, vt haec lectio ad epicam dignitatem adſpiret. In vtroque

que

ſui acceſſione, noua vrbe. *indicit forum.* Seruius: *tempus et locum deſignat agendorum negotiorum, qui conuentus vocatur.* Cerda minus bene de conuocato nouo ſenatu; ſed *forum* cum ſenatu iunctum haud dubie ad iudicia ſpectat. Aeneas iudicia conſtituit, rem iudiciariam deſcribit, et *patribus vocatis*, ſenatu lecto atque conuocato, *dat iura*, ad Senatum fert de nouis legibus ſcribendis. ſup. I, 426. *Iura magiſtratumque legunt ſanctumque ſenatum;* qui verſus forte ex hoc noſtro coaluit. Minus bene Seruius.

759 — 61. Veneris in Eryce monte ſupra Drepanum templum nobiliſſimum ad Troianos conditores refertur. cf. Excurſ. II. ad h. l. Anchiſae autem, tamquam heroi, Flaminem cum ſacro luco conſtituit. Nec male Ge. Fabricius ad templum et Flaminem D. Caeſaris reſpici a poëta ſuſpicatur. *Idaliae* v. I, 693.

762 — 64. Intellige, conſecrando templo et Anchiſae ſepulcro, aut potius de hoc ſolo cogitandum, per nouem dies fuiſſe ſacra facta: *aris factus honos.* Similiter nouendiales ferias celebratas vidimus ſupra v. 104. — *creber* primitiua vi, increſcens. *Crebreſcunt optatae aurae* ſup. III, 530. Ad totum locum confert Valer. Flaccum lib. I, 312 ſqq. Pomponius.

767 — 69. Egregie ad humani animi leuitatem et inconſtantiam!

Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.
Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
Tris Eryci vitulos, et Tempestatibus agnam,
Caedere deinde iubet, soluique ex ordine funem.
Ipse, caput tonsae foliis euinctus oliuae,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis.

Certa-

que Hamb. adscriptum pro var. lect. vel *lumen*. Perperam. Romanus: *non t. coelum*; non male, nisi lectio: *numen*, aliquid reconditi habere videretur; non tamen vt ad Neptunum ac deos marinos trahi velim, verum vt ad fata, vaticiniis et auguriis monstrata, referam; vti v. c. III, 363. *cuncti suaserunt numine diui*; iam autem supra fata accusant, tamquam dura et crudelia. 769 *omnesque* Ven. *proferre* Sprot. 770 *affatus a.* tert. Rott. a m. sec. 771 *lacrimis* Menag. pr. *Acesti* sec. Rott. 772 *agnos* Medic. 773 *Caedi* Parrh. sed v. Burm. *soluitque* Bigot. cum Goth. tert. *funem* bene cum Pier. recepit Heins. ex codd. Vulgo *funes*, minus docte. 774 *tonsat* Franc. 775 *Trans procul* Longobard. Pierii. *in proram* alii ap. eumdem, et Sprot. Tandem codicum pars ap. Pier. Heins. Burm. cum pr. Goth. *Stans celsa in puppi.* Hoc defendas ex Apollonii loco, in notis laudato, vbi *κατὰ πρύμνης* victima mactatur; et in puppi alias tutela erat; et similiter sacrum diis marinis fit sup. III, 527. Sed Burmannus ex hoc aliisque locis repetitum id ipsum esse censet; secundum Heinsianam obseruationem de studio Virgiliano talia variandi. v. ad Ecl. V, 37. sup. ad V, 486. — *pateras* ed. Ven. 776 *Proïicit* vel *Proicit* fere codd. *iam vina* Wall. *liquantia* Hamb. sec. 777 Hunc versum sequenti subiiciunt Mentel. et Gud.

stantiam! — *numen* v. Var. L. Mox *lacrimans* egregie ex persona pii Aeneae. *Consanguineus* autem est eiusdem gentis. cf. Burm.

772. *Eryci* v. sup. 392. 402. 412 sqq. *Tempestatibus.* Nota res vel ex Horat. Epod. 10. extr. cf. Cerda h. l. et sup. III, 120. — 773. *ἀπολύσασθαι τὰ πείσματα* v. c. Orphic. 1239. et al. cf. sup. III, 639. 667. *ex ordine*, simpliciter pro deinceps *καθεξῆς*, *ἐφεξῆς*, Georg. III, 341. *Saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem Pascitur* cf. Georg. IV, 507. et inf. VII, 139. vt priore re expedita continuo ad alteram progressi sint. Certe viri docti subtilitate in *ἐπισχερὼ* interpretando hic nil profeceris. Etiam Seruiana ratio nimis docta, *Iubet caedere ex ordine, id est, rite peragi sacrificium.*

774 — 78. Sollennis sacrificandi

Certatim focii feriunt mare, et aequora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Adloquitur, talisque effundit pectore queftus:
Iunonis grauis ira, nec exfaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces defcendere in omnis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla;
Nec Iouis imperio, fatisue infracta quiefcit.
Non media de gente Phrygum exediffe nefandis
Vrbem odiis fatis eft, nec poenam traxe per omnem
Reli-

778 *aequore* Exc. Burm. *vertunt* Rottend. fec. Goth. fec. vt alibi quoque. 780 *effudit* tres Burm. *p. voces* Zulich. cum Goth. fec. facili lapfu. 781 *nec exfaturabile* Heinf. repofuit ex Medic. ceterisque omnibus, etiam Pierianis, qui vel *nec* vel *neque exf.* vno Montalb. excepto, exhibent. *nec infaturabile* Ven. 782 *ad omnes* expreffum in Seruio. 784 *fatisque* Rom. Medic. cum aliis, et fic maiorem vim ineffe Pierius cenfebat. *fatisque inuicta* pr. Mentel. pro var. lect. 785 *excidiffe* fragm. Vatic. cum pr. Moret. a m. fec. et pr. Rottend. ac Parrhaf. 786 *nec p. traxe per o.* Hanc ex Rom. et aliquot aliis codd. firmatam a Pierio et a Ge. Fabricio lectionem Heinfius merito continuit. Vulgo *traxiffe*, vt in Mediceo quoque a pr. m. Cumque ita verfus laboraret, alii *nec* omiferunt, alii in

candi mos pro fecunda nauigatione. cf. Cerda. Praeiuit Apollon. IV, 1595 fqq. — *tonfae oliuae* cf. fup. 556. ornat epitheton; nam, dum corona fit, oliuae frondes decerpi, eamque tonderi neceffe eft. Seruius et hic nimia cum fubtilitate *comtam, minutiis frondibus*, interpretatur. Salmafius diuerfos vocis vfus mifcet, vt folet. — *Porricit* cf. fup. v. 238. vocab. facrum ac proprium.

779 fqq. Quod in hiftorica narratione fimpliciter extuleris: fecundo vento Cumas deferuntur Troiani, id nunc poëta ornat deorum interuentibus ac confiliis; quibus tempus hoc tanto magis nunc indigebat, quo minus alias intelligi potuiffet, cur Iuno nullam nouam nunc moram acceffui in Italiam iniiceret.

780—84. *effundit p. q.* Enniana formula. cf. Cerda. Ad 781. comparant Callim. in Del. 106 fq. 221. nefcio quam bene. 783. *pietas* fc. Aeneae in illa placanda, v. c. fup. III, 547. — *fatisue infracta quiefcit*, ornate pro, infringitur, flectitur, cum videat, fata a fe interuerti non poffe. cf. XII, 793 fqq.

785—88. *vrbem media de gente*

Reliquias: Troiae cineres atque ossa peremtae
Insequitur. Caussas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in vndis,
Quam molem subito excierit. Maria omnia coelo
Miscuit, Aeoliis nequidquam freta procellis,
In regnis hoc ausa tuis.
Per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
Exussit foede puppis; et classe subegit
Amissa socios ignotae linquere terrae.

Quod

in alium locum adscripserunt; Parrh. omisit *est.* duo etiam *transisse*, noua corruptela. *nec p. exiisse* Sprot. *rexisse* Puget. Ceterum scribitur *traxe, traxse, trasse*, quod et Aldina habet; fragm. Vatic. *traxere*, et obducto *re* superscr. *isse.* Porro *per omnes R.* Gud. et Menag. pr. 787 *peremta* duo Burm. *parentum* qu. Moret. 788 *ciet* Zulich. pro var. lect. *sit an* Hugen. *furores* Medic. a m. pr. 789 *testis L. tu nuper* Ven. 790 *Quam subito molem exc.* Oblong. Pier. *Quam m. exc. subito* alii Pier. *exierit* Rom. *excierint subito* Ven. 791 *nequiquam* fragm. Vatic. 792 *haec* tres Burm. cum Goth. sec. *hoc caussa* alter Menag. Forte, ait Burm. pro *hocc' ausa.* Quid tamen sollennius, quam librarios tali sonorum geminatione peccare? 793 *Per scelus* Pier. et Heins. e melioribus. adde fragm. Vatic. Vulgo: *Proh scelus!* variatione et alibi obuia. v. Heins. ad Ouid. Ep. X, 6. Sed *Per scelus Exussit* qui iungunt, non vident duriter dici: *matribus actis* simpliciter, pro *in furorem actis.* Malim: *Per scelus actis,* vti *per omne nefas* aliquis *ruere* dicitur. In Goth. sec. *In scelus.* 794 *Excussit* aliquot Burm. cum Medic. a m. pr. et Gud. a m. pr. *f. naues* Sprot. *peregit* alter Menag. 795 *A. hos socios* Sprot. a m. sec. *ignota l. terra* Medic. Gud. a m. pr. et Mentel. pr. cum Rom. et parte Pier. librorum. Minus bene.

gente Phrygum, media ex Troade, *exedisse*, confecisse, perdidisse, excidisse; nihil amplius. Argutantur Seru. et Cerda. Cur vero *mediam gentem*, vulgus h. l. ac vilem plebem interpretetur Burm. non assequor. *Reliquias*, Troianos vrbe capta superstites, *traxe per omnes poenas*, omnibus calamitatibus ac malis versasse, iactasse. — *Troiae cineres a. v. p. I.* grauiter dictum; classis vero conflagrationem maxime respicit. — 788. *caussas* cf. sup. I, 8 sqq. X, 62 sqq. 89 sq. XII, 791 sqq.

789—92. v. sup. I, 50 sqq. *molem* h. e. tempestatem, et, *miscuit* v. ibid. v. 153. 154. *Iam coelum terramque* etc. — *in regnis tuis* v. ibid. 138 sq.

793—95. *Per scelus* v. Var. L. *ignotae* simpl. in aliena terra

Quod ſupereſt; oro, liceat dare tuta per vndas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea moenia Parcae.
Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis: merui quoque. Saepe furores
Conpreſſi et rabiem tantam coelique marisque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque teſtor)
Aeneae mihi cura tui. Quum Troia Achilles
Exanimata ſequens inpingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque euoluere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidae tunc ego forti

Congres-

797 *ſibi* alter Hamb. nullus *tuas. Laurentum* Wall. *tingere,* eraſa *ad,* Doruill. et ſic a m. pr. fragm. Vatic. 798 *dent haec* Ven. *dent mihi* Hugen. et Zulich. *numina* Bigot. *m. fata* Wall. a m. pr. v. Burm. 799 *Cum* pr. Moret. *hoc* Witt. *addidit* Ven. *e. atque* alter Hamb. 801 *metui* Hortenſ. legebat. v. Burm. 803 *minus* Sprot. *Sancthum* fragm. Vatic. at mox *Xantus.* 804 *Troica* al. et hic. 805 *immitteret* fragm. Vatic. et aliquot Pier. ex interpret. *muro* ed. Ven. 806 *darent* Rom. male. 807 *reuoluere* duo Burm. cum Medic. Pierii. *viam qua eu. p.* Auguſtin. de Grammat. ap. Burm. *poſſit* multi, vitioſe. *paſſim* Ven. 808 *In m. iam X.* Montalb.

terra, reſpectu Italiae, quo tendebant. Mox *Laurens T.* docte, qui Laurentinos agros, adeoque veteres Laurentes attingit; et 797. *dare vela tibi per vndas*, nouum hoc; *dantur* proprie *vela ventis*; nunc ea Neptuno quaſi creduntur; aut *vela* ſunt dicta pro nauibus mari creditis.

800—2. Fas omnino eſt, te confidere, mare iri placatum ac tranquillum. Venerem Ποντίαν, Ἀναδυομένην, quis neſcit? Fabula eſt ex coſmogoniis veterum ſeruata, ſed a ſequioribus miros in modos interpretatione variata. — *ſaepe.* Atqui ſemel, inquis, tantum lib. I, 125 ſqq. Recte, reponit Burmannus, ſaepe hoc fieri, a poëta tamen praetermitti potuiſſe. Quid vero? exciditne locus lib. III, 192 ſqq. et V, 10 ſqq.

803—11. Reſpicit Il. *v.* pugnam Achillis cum Aenea v. 79 ſqq. 158 ſqq. quem ſubducit victoris manibus Neptunus v. 290 ſqq. Mox et Hectore ab Apolline e pugna euocato caedes et fuga Troianorum fit verſus vrbem, parte fugientum

in

Congressum Aenean, nec Dis nec viribus aequis,
Nube caua rapui: cuperem quum vertere ab imo
Structa meis manibus periurae moenia Troiae.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
Tutus, quos optas, portus adcedet Auerni.
Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quaeret:
Vnum pro multis dabitur caput.

His

810 *rapui* lectio est Medic. et alior. Heins. et Pier. At *eripui* Rom. cum altera familia; et *ripui* superaddita *e* fragm. Vatic. Sed alterum doctius pro poëta. *c. cum euertere* Gud. et Wall. *cuperem conuertere* Franc. *cuperent cum* fragm. Vatic. *ab vno* Menag. pr. 811 *periturae* fragm. Vatic. Medic. a m. pr. et Doruill. procliui lapsu. Sed alterum sollenne. Laudat Burm. ad Ouid. XI. Met. 215. 812 *restat* aliquot Pier. *praestat* tres Burm. vt alibi eadem varietas. *mihi persta* Goth. pr. *timorem* inuexit Heins. ex Medic. et binis aliis; accedunt Franc. recens et ieiunus codex, ed. Ven. et, vt nunc video, fragm. Vatic. At Romanus et ceteri, cum tribus Goth. et edd. vulgg. *timores*, quod mireris loco deiectum. 813 *Tutos* sec. Rottend. *Tutus equos* Doruill. *accedit* Rottend. pr. a m. pr. Atque hoc idem in Medic. exstare, Spencius testatur et firmat. Ceterum mirum Seruii acumen: „*Portus accedet*. Hic distinguendum, ne sit „contrarium Veneris petitioni, quae ait: *liceat L. accedere Tybrim*.„ Argutatur quoque Spencius, qui Veneris precibus, vt ad Latium accedat (v. 797.) non satis conuenire queritur accessum ad Cumas. 814 *V. e. tamen, a.* Ven. et ed. Ven. 1472. non male, meo iudicio. Heins. coni. *Vnus erit, tanto a. q. g. quaeres*, parum feliciter. *quaeret* iam dudum ante Pier. et Henricopetri a Venetis, forte inde a Iuntis, editum est, nec tamen apparet, vnde bona lectio fluxerit. Vulgo praeter Menag. alt. et Ven. quos Burm. laudat, omnes codd. *quaeres*, vt non ad Aeneam, sed ad Venerem referatur, et sic edd. Ven. Mediol. Ald.

in Scamandrum seu Xanthum acta; vnde pugna Achillis cum ipso Scamandro Il. φ. — *impingeret a. m.* forte ex ἐμπλήσσειν. Imitatur locum Stat. VII, 28. cf. Il. φ, 294. 295. — *gementque repleti Amnes etc.* v. Il. φ, 7 sqq. 218 — 220. *amnes*, nam Xantho auxilia aquarum tulit Simois ibid. v. 307 sqq. *nube caua* v. Il. υ, 320 sqq. — *cuperem cum* etc. vt fuit Neptunus inter infesta Troiae numina. v. ibid. 34 et 313 sqq. (cf. Aen. II, 610 sq.) Caussam irae enarrat idem φ, 446 sqq. vnde h. l. *periurae*, a periuro Laomedonte.

812 — 15. *portus Auerni*, Cumas. — *Vnus*, Palinurus; cf. mox v. 833 sq. quod episodium nunc praestruit; idem

vnum

His vbi laeta deae permulſit pectora dictis,
Iungit equos auro genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibusque omnis effundit habenas.
Caeruleo per ſumma leuis volat aequora curru.
Subſidunt vndae, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur aequor aquis: fugiunt vaſto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies; inmania cete,

Et

817 *auro* omnes ſcripti Pier. et Heinſ. niſi quod in Hamb. pr. vulgatum voc. *curru* pro diu. lect. adſcriptum et in Ven. recentiſſimo legebatur, *I. e. genitor curru.* Laudat quoque *curru* Burm. ex Witt. et nos ex Goth. pr. Sed facile intelligitur *currum* eſſe interpretamentum *auri*, h. e. currus aurei. *Aurum* pro eo dici, quod ex auro factum eſt, Heinſ. copioſius quam velis adſtruit; deſiderat tamen Burm. exemplum, quo *iungere auro* recte dici probetur. Nihil vidi ſubtilius; quaſi *iungi auro* eum offendere debeat, qui *tegi auro* VII, 279. *nodari in aurum* IV, 138. *armari auro* III, 517. Χρυσὸν δ' αὐτὸς ἔδυνε περὶ χροὶ et ſimilia probauerit. Idem vir doctiſſ. *Fingit equos auro*, (quod non Latinum eſt; nam equum fingit magiſter domando ac docendo) vel *equos auro*, vt *abiete puppes* accipit. Sed et ipſe Heinſius, cum a Beda *I. e. auri* laudatum ſit, in hoc inclinabat, vt *auris equi* intelligeretur. Nemo noſtrum eſt, qui non interdum in tales tricas incidat, quas ſibi ipſe induit. 818 *loris* pro *feris* Exc. Burm. *que* aberat a Reg. *perfundit* Parrh. 819 *Caeruleum* Medic. ſed a m. pr. *aequore* Goth. pr. *curſu* Hugen. 820 *tumulumque* Menag. pr. *ſonanti* quatuor Burm. cum Goth. ſec. at hoc minus poëticum. *tonantis* Hugen. 821 *equis* Sprot. et Medic. a pr. m. Idem a m. ſec. *fugiuntque ex aethere n.*

vnum caput v. ſq. Male Seru. hoc ad Miſenum refert; qui nec in nauigatione periit, ſed acceſſu iam ad Cumanum litus facto.

816 ſqq. Qui ſequitur locus, exornatiſſimus eſt, exemplo haud dubie in priore parte Homeri Il. ν, 123 ſqq. qui tamen plus ſublimitatis habet, in ceteris alterius Graeci poëtae expreſſus. *auro* v. Var. L. *feris* v. II, 51. — ad v. 819 ſq. cf. ſup. I, 147. 154—56. — v. 822. *Tum variae comitum facies*, exquiſitius quam comites varia facie et adſpectu; nam *cete*, belluae marinae, in comitatu Neptuni aliorumque deorum marinorum; Proteo quidem pro armentis ea paſcente Odyſſ. γ, 448 ſqq. Georg. IV, 430 ſq. —823. 24. Deos marinos omnino deſignat, quorum principes Glaucus ac Phorcus cum Melicerta. cf. ſup. v. 240. et Georg. I, 437. *Glauci chorus* vt *Phorci chorus* ſup. v. 240. et ap. Plin. H. N. XXXVI, c. 4, 7. qui hunc

locum

Et fenior Glauci chorus, Inousque Palaemon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Laeua tenent Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
Nefaee, Spioque, Thaliaque Cymodoceque.
Hic patris Aeneae fufpenfam blanda viciffim
Gaudia pertentant mentem: iubet ocius omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem; pariterque finiftros,
Nunc dextros foluere finus: vna ardua torquent
Cornua, detorquentque. Ferunt fua flamina claffem.

Prin-

823 *Glaucique* alter Hamb. *Ionius* Rom. male. al. *Inoius.* 825 *tenet* Medic. cum multis al. At melius *tenent* Roman. *Milite* Rom. et Medic. male; eft Μελίτη. *Panopeïa* v. duo Burm. et hic cf. fup. 240. 826 *Nifeeque, Niffeaeque, Nifeque, Nifie, Nifeo, Nifeae, Nifeis, Nisfeae Efpioque, Nifae Efpioque — Thologue — Chimoeque,* aberratt. Νησαίη Σπειώ τε, Θάλειά τε Κυμοδόκη τε. 828 *praetentant* alter Hamb. 829 *intendi in b.* Medic. a m. pr. quod Heinfius non effe de nihilo putabat: ita enim folere *in* abundare. Laudat: *meditari in praelia, inferri in hoftem* etc. Sed vt haec locum haberent, deberet a poëta fcriptum effe: *vela intendi in brachia.* Porro Doru. *extendi br.* Romanus: *br. remis,* cum Oudart. Sed manifefto librarii errore. forte ex v. 136. 830 *omnis* Rom. 831 *f. manus* Goth. tert. a m. pr. 832 *flumina* ambo Menag. cf. mox v. 843.

locum animo habuiffe videtur. *fenior,* vt omnes omnino dii marini, quod docent theogoniae, a philofophicis primum rationibus ductae, quibus rerum origo ab aqua petebatur. *Inous Palaemon,* Melicerta Inus f. v. Georg. I, 437. *Phorci exercitus.* deos marinos intelligo, propter laudatum modo v. 240 huius libri. Alioqui ad phocas et belluas marinas referam. v. Val. Fl. III, 727. — 825. 26. cf. Georg. IV, 338 fqq. vnde v. 826. huc translatus. *Melite,* ap. Homer. Il. σ, 42. et Hefiod. Theog. 246. inter Nereides occurrit. De *Panope* cf. fup. ad v. 240.

827 — 32. Poteft obfcurum effe, cum v. 777. 78. iam vento fecundo nauigauerint, quid nunc nouae rei confequutum fit, inprimis cum Neptuni per mare inuectio tranquillum mare et ferenum coelum effeciffe narrata fit v. 820. 21. Nihil puto aliud v. 829 fqq. declarari, quam in fumma maris coelique tranquillitate ventum iam ante fecundum increbruiffe, eoque facto nunc folis velis nauigaffe Troianos, remisque otium feciffe. — *intendi brachia velis,*

Princeps ante omnis denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere iuſſi.
Iamque fere mediam coeli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautae:
Quum leuis aetheriis delabſus Somnus ab aſtris
Aëra dimouit tenebroſum, et diſpulit vmbras,
Te,

834 *adbuc* Goth. pr. et Hamb. pr. a m. ſec. *curſu c.* Oudart. et ed. pr. *curſum deducere* Hugen. et Zulich. 836 *laxarant* Heinſ. cum melioribus poſt Pier. retinuit, al. *laxabant.* Doru. *laxabat* ed. Ven. *laſſarant* Zulich. *rex laxat.* Porro alter Hamb. a m. ſec. *placidi l. m. quieti* et Bigot. *placidae — quieti.* 837 *feſſi* Doruill. *dira* Ven. 838 *dilapſus* et hic aliquot. *demiſſas* Wall. 839 *demouit* Zulich. *dimoſit* Sprot. Mox *d. auras* pr. Hamb. pro var. lect.

lis, de antennis agi vel ex Val. Flacci imitatione lib. I, 126. conſtat; et duplicem poëtae eſſe in his verbis ſtructuram: *vela intendere antennis*, et, *antennas intendere velis*, ſatis notum eſt; vt nolim hic turbas factas. — 830. *Vna omnes fecere pedem.* Copioſis VV. DD. ad h. l. inprimis Guellii, et ad Catullum, Lucianum et al. diſputationibus agitata dictio. Nunc ſatis conſtat, *pedes* nautis dictos funes, quibus inferiores veli anguli, forte et ipſi interdum *pedum* nomine declarati, puppim verſus adducuntur; et vento quidem ſecundo a puppi ſpirante, ad vtrumque latus adducti, vela ad ventum excipiendum expandunt, vt *vtroque pede* currere diceretur nauis; ſin ventus, etſi ſecundus, obliquus tamen eſſet, vel modo a dextra modo a ſiniſtra ſpiraret, *vno pede* ſeu fune intento, angulum veli inferiorem modo ab hac modo ab illa parte explicant. v. Catull. IV, 21. Plin. II, 47. ſ. 48. *Facere* autem *pedem*, vt *facere vela*, expedire, parare. Fundus rei in Homero Odyſſ. κ, 32: Αἰεὶ γὰρ πόδα νηὸς ἐνώμων· quem de velis accipiendum eſſe vix dubites, cum Aeoli beneficio nauiget. Vide v. 25 ſqq. Hoc loco ventum variante impetu oblique incidiſſe, illa declarant, quae declarandi cauſſa adiecta: *pariterque*, nunc *ſiniſtros nunc dextros ſoluere*, et intenderunt, *ſinus* velorum; quod dum faciunt, etiam antennas inflecti neceſſe eſt: *vna a. t. Cornu d.* Sic venti ſui, h. e. ſecundi, ferunt claſſem; donec ſub noctem recta a puppi flare incipiunt, ſec. v. 844: *Aequatae ſpirant aurae.* Mox v. 835. v. Exc. ad lib. II, 8. 9. *meta*, pro ſumma, celſiſſima parte, in vertice coeli.

840—42.

Te, Palinure, petens, tibi ſomnia triſtia portans
Inſonti; puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis; funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa aequora claſſem;
Aequatae ſpirant aurae: datur hora quieti.
Pone caput, feſſosque oculos furare labori.
Ipſe ego paulliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix adtollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi voltum fluctusque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monſtro?
Aeneam credam quid enim fallacibus auſtris,
Et coeli toties deceptus fraude ſereni?

840 *triſtia ſomnia* alii cum praeſtantiſſ. Mediceo. quod ab Heinſio in *ſomnia triſtia* mutatum nolim, cum et minus ſuaue ſit auri et codicis Romani lectio ea ſit; Heinſius vero Mediceum exemplar ſequi maluerit. 842 *Forbantis* aliquot Pier. *fundit* Heinſ. poſt Pier. cum melioribus. Alii *fudit*. Tum *querelas* Bigot. *voce querelas* Doruill. et Goth. tert. 843 *f. ſua flamina* Colot. et Medic. hic quidem iam correctoris manu notatus. Repetitum ex v. 832. *puppem* Ven. 845 *ſopori* Zulich. pro var. lect. 846 *tua munia* Goth. ſec. 848 *Mene maris* Goth. ſec. *placidum voltum* aliquot Pier. *vultus* alter Hamb. et Exc. Burm. 849 *I. velis* Zulich. pro diu. lect. Hunc et ſeqq. duo verſus Acron Ge. Fabricii ad Horat. I, 5. contraxit in vnum, memoriae vitio: *Mene huic concredere monſtro Aeneam toties deceptus* (*deceptum* et ante, *confidere*, Schol. Cruqu.) *fraude ſereni*. 850 Donatus legit: *quid enim fallacius auſtris Et coelo?* Debebat ſaltem diſtinguere: *Aeneam credam* (*quid enim fallacius?*) *Auſtris Et coelo?* Pro *auſtris auris* Roman. Medic. cum aliis Pier. et Heinſ. ac Burm. Idem et Seruius in interpretatione exhibet, et Pompon. Sab. Sed alterum Donatus. Ge. Fabricius h. l. inter obſcuriſſimos habebat. 851 *Et coelo* codd. Pier. et Giſan. item Donat. cum Seru. v. ad v. praec. Ita *fraude ſereni* iungendum, vt *ſerenum* pro *ſerenitate* dictum ſit. v. Burm. *ſereno* aliquot Pier. et Gud. a m. pr. ſed cf. inf. v. 870.

840 — 42. *triſtia ſomnia*, manifeſte pro ſomno; quod notandum propter alia loca. *Phorbantem* forte ex Il. ξ, 490. petiit poëta. De ceteris v. Exc. VIII. ad h. l.

844. 45. *Aequatae aurae*, opp. *vento obliquo*. v. ſup. ad v. 830. et IV, 587. *furari* exquiſitius quam ſubtrahere, ſubducere.

848 — 57. Comparant Lucret. II, 556 — 59. *vix attollens lumina*. Bona Seruii nota: „*numinis*

Talia dicta dabat, clauumque adfixus et haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super vtraque quassat
Tempora; cunctantique natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus
Et super incumbens, quum puppis parte reuolsa,
Cumque gubernaclo liquidas proiecit in vndas

Praeci-

852 *Talia dictabat* Mentel. pr. *clauoque* Medic. a m. pr. dum librarius ad proximum *adfixus* referret; sed *clauumque* ad *amittebat* retrahendum. *adnixus* Wall. et pr. Hamb. *clauumque ac sidera inhaerens* Zulich. *adfixus, adhaerens* Goth. sec. 653 *Numquam* pr. Hamb. a m. sec. *admittebat* alter Hamb. *sub a. ferebat* Goth. sec. 855 *Vtque* Rom. *quassant* Medic. a m. pr. 856 pro *cunctanti* Burm. coni. *luctanti.* sed quidni et illud bene dictum sit et exquisite? *Cunctatur*, qui resistit, non vult cedere, reluctatur. v. c. Ge. II, 236. *Spissus ager: glebas* cunctantes *crassaque terga Exspecta.* cf. inf. VI, 211. vt contra alias de eo, qui sensim sensimque inflectitur v. c. XII, 940. Pro *natantia, lactantia* Doruill. Debebat saltim: *cunctanti luctantia l. s.* Goth. sec. *nutantia*, cum metri iniuria. Haeret iterum Burm. in *soluit*: quid est, *lumina soluere?* et coniicit: *condit* vel *claudit.* Sed vigilantis *oculi* sunt *intenti*, inprimis h. l. Palinuri, qui in coelum sublatos oculos habebat v. 853. Igitur remissi illi, et a somno allabente relaxati *solui* dicuntur; vt de somno perpetuum hoc, *membra, corpus, lumina ab eo solui.* Etsi idem alio rem contemplandi modo *deuincire, alligare corpus* non minus recte dicitur.

„*numinis praesentia praegrauatus. nam et sequens eius oratio* „*turbata est; quod et semiplenae* „*indicant elocutiones.*„ Recte vtique. *Mene iubes ignorare.* (pro vulgari: nosco illud, satis notum mihi est) mare placidum h. e. quam facile illud turbetur. *mene huic confidere monstro?* mari, quod, inquit Donatus, decipit multos, infido ingenio, et repente mobili. Sane hunc vocis vsum ita paullo insolentiorem videri non nego. Possit aliquis ipsam hanc maris insolitam tranquillitatem, subdolam tamen et insidiosam, per *monstrum* declaratam putare. — *quid enim* male Seru. quidni? cur non? sed est *quomodo vero:* vt toties *enim.* — *et c.* h. e. et quidem, qui toties deceptus sim. etc. Mox 852 ex Odyss. γ, 281 translatus est, vnde de Phrontide Palinurus adumbratus est.

854 — 56. cf. sup. ad 837 — 842. *ramum* proprie accipito. cf. Apollon. IV, 156. Ducta res ab aqua lustrali. Imitatus

Praecipitem, ac ſocios nequidquam ſaepe vocantem.
Ipſe volans tenuis ſe ſuſtulit ales ad auras.
Currit iter tutum non ſecius aequore claſſis,
Promiſſisque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo ſcopulos Sirenum aduecta ſubibat;
Difficilis quondam, multorumque oſſibus albos.
Tum rauca adſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Quum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, et ipſe ratem nocturnis rexit in vndis
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium coelo et pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena.

860 *voce vocantem* Colot. Medic. et Moret. ſec. eadem varietas alibi et ſupra hoc ipſo libro. 861 *ad auras* Heinſ. cum melioribus. Alii *in a.* 862 *ſetius* ſcribunt Medic. et alii vetuſtiores. v. Heinſ. *ſaetius* Rom. *non ſegnius* aliquot ap. Burm. cum Goth. tert. perpetua varietate. *non ſerius* Bigot. — *aequora* alter Hamb. cum Witt. non indocte, per aequora. *ae. nauis* Sprot. 864 *ſcopulis* bini a m. pr. cum ed. Geneu. facili lapſu. *auecta* bini alii Burm. *adducta* Ven. 866 *tonabant* Zulich. a m. pr. ſed *ſonabant*, Burm. inquit, requiritur, *vt ſibilans litera repetita exhibeat maris ſtridorem.* Argute ſatis. Malim hanc cauſſam reddere: *Sonare* eſt vocab. poëtis ſollenne de fluctibus, etiam ſi ſcopulis alliſi fragorem edunt grauiſſimum: quidni igitur poëtae eam vocem et hic relinquamus; etſi alias non minus recte *mare, fluctus, ſcopuli* tonare dicuntur. 867 *fluitantem* vett. ap. Pier. *fluctantem* Doruill. 868 *nocturnus* Ven. 869 *commotus* Vratisl. *confuſus* Hugen. pro var. lect. 871 *Nudus et* edd. vulgg.

tus eſt locum Silius X, 355 — 57. cf. ſup. ad I, 691. 92. III, 511.

857 — 61. *Vix laxauerat — et proiecit*, poëtica ſtructura, ab Homero petita, pro *cum* proiecit (ſcil. Somnus Palinurum.) *Cum puppis parte*, bene Seruius: pro oeconomia, vt triduo natare potuerit. v. VI, 349 ſqq. Mox *interrita*, ſine offenſione, nullo aduerſo caſu exterriti, nauigant.

864 — 66. Notus Homeri locus Odyſſ. μ, 39 ſqq. 166 ſq. quem Virgilius ante oculos habuit. Adde Apollon. IV, 891 ſqq. et Orph. Arg. 1268 ſqq. Teneant adoleſcentes, non longe a Capreis tres eſſe Sirenum petras aduerſus promontorium Surrentinum fluctuum alliſione olim et naufragiis infames, forte aliquando humanae formae ſpeciem referentes.

870. 71. Aeneae verba ſunt. v. lib.

vulgg. ante Pier. et Goth. pr. *in ignara* pr. Hamb. cf. ad Ecl. VI, 40. Ceterum notabilis ad v. extr. Seruii nota: Sciendum sane, „Tuccam et Varium hunc finem quinti esse voluisse: nam a Virgi- „lio duo versus sequentes (lib. VI, 1. 2. *Sic fatur lacrimans classique* „*immittit habenas Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris*) huic „iuncti fuerunt: vnde in nonnullis antiquis codicibus sexti initium „est: *Obuertunt pelago proras*.„ Vt appareat, cui debeamus hanc obseruationem criticam, e Pompon. Sab. locum subiungam: „*Sic* „*fatur lacrimans. Et tandem.* Probus his duobus versibus, inquit, „finitur hic liber in Tuccae et Cornelianis commentariis. (hos equidem ignoro qui sint. Seruius quidem ad Aen. IV, 127. Cornelium Balbum Grammaticum memorare videtur) „et Virgilium ita etiam „finisse manifestum est, et inchoasse sextum librum: *Obuertunt pe-* „*lago proras.* Nescio tamen, cur factum sit, vt Phici (in marg. *forte Ticianus.* Non tamen intelligas facile, quomodo vel in Chorographia, vel in Thematibus Virgilii (v. Seru. ad Aen. X, 18.) occurrere simile quid potuerit; nisi alia scripsit eaque grammatica. Sic et paullo post Pompon. ad vocab. *habenas* Ticianus dicit, ex vero locutum, quia vela apud veteres loris ligabantur) „aliter habue- „rit. Apronianus autem principium esse docet: *Sic fatur lacri-* „*mans.*„ (Et sane sic expressum in Mediceo) Ceterum neutra ratio difficultate caret. Omnino vitiosa videri potest haec libri quinti in media sententia clausula; etsi res ipsa nouum sequenti libro narrandi ordinem suppeditat, accessu Troianorum ad litus Italiae.

v. lib. VI. v. 1. et cf. Var. L. *serenum* h. l. etiam de pelago; nisi ex nota forma interpretari velis, vt sit: *coelo sereno pelagoque placido.* cf. Burm.

EXCVRSVS

EXCVRSVS I.

Super Aeneae acceſſu ad Siciliam.

Bis Aeneam ad Siciliam acceſſiſſe narrat poëta, primum cum litora Italiae inferioris et Siciliae praeteruectus Drepani portum intraſſet, lib. III, 707. et iterum, cum Carthagine et ab Africae litore euectus, vt Italiam peteret, ventis aduerſis ad idem Siciliae litus occidentale eſſet reiectus. Tenebat tum illa loca *Aceſtes*, vt Virgilius ſcribit, vel Egeſtes, Egeſtus, a quo vrbs *Egeſta, Aegeſta* vel *Segeſta* appellari coepit; (v. poſt alios Burmann. Sec. V. Cl. ad Numiſm. Sic. p. 394.) Virgilio *Aceſta* V, 718. quod tamen nomen et Stephanus Byz. habet in Ἀκέςη. Ab hoc Aceſte Aeneas benigne hoſpitio exceptus ſocios et naues refecit; Erat enim ille Troiano ſanguine oriundus, quippe e Troiana femina, de qua varie traditur, in Siciliam delata et a Crimiſo fluuio compreſſa ſusceptus: v. V, 38. 39. *Troia Criniſo conceptum flumine mater Quem genuit.* quae antiquiſſima ignotae ſtirpis deducendae ratio eſt. Fabulas de eo plures, ad quas numi quoque apud Parutam et Doruillium alludunt, vide apud Seru. ad I, 546. V, 30. Alia congeſſit Cluuer. Sicil. ant. II, 2. Sed in ſumma diuerſitate conſenſus fit in hoc, vrbis Segeſtae conditorem creditum fuiſſe Troianum, et Troianos colonos veteribus Sicanis in his locis fuiſſe admixtos. Nota res vel ex Cicer. Verr. IV, 33. Recte Silius XIV, 45. *Miſcuerunt Phrygiam prolem Troianus Aceſtes Troianusque Helymus* etc. Proxime ad poëtae verba Strabo XIII p. 608 B. οἱ δὲ (φασὶ τὸν Αἰνείαν) εἰς Αἰγέςαν καταῤῥαι τῆς Σικελίας, σὺν Ἐλύμῳ Τρωὶ, καὶ Ἔρυκα καὶ Λιλύβαιον κατασχεῖν, καὶ ποταμοὺς περὶ Αἰγέςαν προσαγορεῦσαι Σκάμανδρον καὶ Σιμόεντα. Dionyſius vero, tanquam communiorem narrationem, his non diſſimilia exponit lib. I, 52. ſecundum quae Elymus et Aegeſtus iam ante Troiae excidium vrbe profugerant et vento ſecundo vſi in Siciliam peruenerant. Hic circa Crimiſum fl. in Sicanorum agro conſederunt, parte agri ab his accepta, propter Aegeſti cognationem, qui in Sicilia natus et educatus fuerat. Quod quomodo factum ſit, mox a Dionyſio c. l. narratur. Tum porro: hos ſuos populares cum in his locis offendiſſet Aeneas, amanter cum iis aliquod tempus exegit, vrbesque iis condidit, καὶ κατασκευάζεται αὐτοῖς πόλεις Αἴγεςαν καὶ Ἔλυμα, partemque comitum ibi relinquit. De *Elymis* infra videbimus. Sed *Segeſtam*, apparet, quam ingenioſe poëta arripuerit, vt ab Aenea conditam nunc perhiberet, cum traiectus in Italiam fieret, vt adeo eius comites longi erroris taedio capti, parte etiam nauium incendio conſumta, in nouam coloniam tranſcriberentur: De his inf. 711 ſqq. 749 ſqq. Et v. 718. *vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.* Quo

 apparet,

apparet, v. 756: *hoc Ilium, et haec loca Troiam Esse iubet*, non ad vrbis nomen, sed ad originis Troianae recordationem et repraesentationem esse referendum. Nescio, an ita Burmannus e. l. acceperit, vbi Ruaeum recte refellit. Etiam fluuii fuerunt Simois et Scamander in agro vrbis. v. Strabo XIII p. 608 B. quo forte respexit poëta V, 634. *Nullane iam Troiae dicentur moenia? nusquam Hectoreos amnes Xanthum et Simoënta videbo?*

Dicat tamen aliquis, et eandem difficultatem mouit Cluuer. p. 260 Sicil. ant. *vrbes Acestae* poëta iam lib. I, 549. 550. memorauerat: *Sunt et Siculis regionibus vrbes, Aruaque Troianoque a sanguine clarus Acestes*, adeoque se *vehementer obliuiosum* prodidit, dum hoc demum libro quinto vrbem Acestae exstruendam narrat. Enimuero primum historia plures vrbes, non vnam, ab Aegesta conditas perhibet; tres quidem Lycophron v. 964, quas Scholiastes *Aegestam, Entellam, Erycem*, recitat. cf. Cluuer. eod. cap. Dionysius Αἰγέσταν καὶ Ἔλυμα memorat in Aegesti gratiam ab Aenea conditas. Elyma in Erycem, Ἔρυκα, mutat Cluuerius. Quidni tamen, si Elymi, populus, fuerunt, vt infra videbimus Exc. III ad v. 73, vicus vel oppidum esse vel tradi potuerit τὰ Ἔλυμα? et si nulla eius alia memoria occurrit. Sequitur tamen mox Elymi voc. manifeste corruptum c. 53. (p. 42.) Veneris Erycinae templum conditum ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ Ἐλύμου, vbi non dubito cum viris doctis esse scribendum, ἐπὶ τῇ κορυφῇ τοῦ Ἔρυκος. Nam Bocharti argutiis equidem non multum tribuere soleo, qui et hic vt *Erycem* ab hebraica origine ducere possit, in *Elymum* illud mutat, vt ad *Elim* tandem res deducatur. Ferrem montem Elymum ab Elymis habitatoribus dictum. Si tamen historica fide vti nolis, quandoquidem Acestes venatu inter siluas vitam egisse traditur V, 37. *occurrit Acestes Horridus in iaculis et pelle Libystidos vrsae*, et 301. *Adsueti siluis, comites senioris Acestae*, eoque ducunt alia loca, V, 617. 631. 717. vt nunc demum ab Aenea vrbem Acestae paratam esse velit poëta; tamen vel sic recte *vrbes* iam ante dicere potuit, quae eodem loco, I, 557. *sedes*, pro quocunque omnino habitationis genere. *At freta Sicaniae saltem sedesque paratas Vnde huc aduecti, regemque petamus Acestem.*

EXCVRSVS II.

V, 23. 24. *Nec litora longe Esse reor fraterna Erycis portusque Sicanos.* Adde v. 391. 92. 403. 412. sq. et 759 — 761. *Tum vicina astris Erycino in vertice sedes Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos Ac lucus late sacer additur Anchisaeo.*

Mela II, 7. *Montium Eryx maxime memoratur, ob delubrum Veneris ab Aenea conditum.* Ex vulgari opinione nomen ab Eryce ductum, quem adeo poëta docte et ipsum in carmine memora-

memorauit, v. 391 sq. Eryx hic pugilatu nobilis, Veneris e Buta filius (v. Hygin. f. 260. alios ap. Cluuer. Sicil. ant. p. 269 sqq.) etiam in numis Segestanorum obuius v. Burmann. Sec. V. Cl. ad Numism. Sic. p. 396 sqq. In Erycinorum numis apud Parutam et Pelerinum ipse Hercules occurrere videtur. Quod in monte Eryce fuit templum Veneris antiquissimum, vt ad Phoenicum Astartes religionem non tam male, vt multa alia, a Bocharto referatur Canaan. II, 1. vulgari tamen fama Troianos conditores habere ferebatur. Hinc nihil suauius versibus 759 sqq. quibus Aeneam suum poëta auctorem templi facit; etsi de hoc scriptorum fides omnium non conuenit. Potest tamen teneri, quod et Diodorus lib. IV sub f. qui classicus de Eryce locus est, prodit, nouis saltem decoribus templum ab Aenea fuisse ornatum; et inter manifestissima Aeneae in Siciliam aduentus indicia a Dionys. I, 53. memoratur τῆς Αἰνειάδος Ἀφροδίτης ὁ βωμὸς, Veneris Aeneadis ara in Eryce monte. Quod vero mireris, non defuere, qui Aeneam Veneris Erycinae signum secum asportasse comminiscerentur; si vera sunt, quae Solinus habet c. 2. p. 13 E. *agro Laurenti — vbi, dum simulacrum, quod secum ex Sicilia aduexerat, dedicat Veneri matri, quae Frutis dicitur.* Salmasius, *quae Erycis dicitur* legit. Male. v. Ios. Scaliger ad Festum in *Frutinal. templum Veneris Frutis.* scil. a *Frus*, vnde *fruor*.

Bene etiam Acestae, hoc est, Segestae, primordiis huius templi origo subiungitur; nam mansit in Segestanorum ditione etiam ad seriora tempora hoc templum, vt satis ex Cicer. Verrinis et Tac. Ann. IV, 43. constat.

Quod de *Anchisaeo* subiungitur, habet et ipsum historicam rationem. Hygin. f. 260: *in hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus.* Fanum Aeneae Segestae memorat Dionys. I, 53.

EXCVRSVS III.

V, 73. *Hoc Helymus facit; hoc aeui maturus Acestes.* Magna poëtae etiam in hoc libro laus est, quod historicae fidei fabulas suas superstruendo eruditam aliquam voluptatem lectoribus apponit. *Helymi* enim vel *Elymi* clarum nomen in Siciliae originibus Troianis. Troia ille iam ante excidium vrbis exierat cum Aegesto. v. Dionys. I, 52. et sup. Exc. I. ad h. lib. etsi alii apud Strabon. XIII p. 608 B. eum Aeneae comitibus adscripserunt. Verum etiam Lycophron v. 965 Anchisae nothum eum perhibet, et ab Aegesto in Siciliam adductum. cf. ib. Schol. et Seru. ad V, 73. Itaque Virgilius docte Elymum Acestae comitem adiunxit v. 73. et inf. 300. 301. cf. Silium XIV, 45. 46.

Ab hoc Elymo populum Elymos in iisdem circa Erycem et Segestam locis Thucyd. VI, 2. et Dionys. I, 53. ductum esse

tradiderunt. Antiquioris tamen ille fuisse originis videtur; vt vel loca docent a Bocharto Can. I, 30. p. 569 sqq. congesta.

Ceterum Virgilius etiam in hoc libro nomina virorum non indiligenter partim ex Homero transtulit, partim ex historiis. Ita v. 298. *Salius* et *Patron* cursu certant. Salius autem Arcas cum Aenea in Italiam venisse Polemone auctore ap. Festum in *Salios* traditur. Patron Thurius in Aluntinis agris consedit. v. Dionys. I, 51. *Euryali* (v. 294 et al.) nomen ex Homero satis notum, inter pugiles in ludis funebribus Patrocli; Vt autem ei pulchritudinis laudem attribueret, suspicor Virgilio in mentem venisse ex eo, quod Ibyci carmine olim fuit celebratissimum nomen Euryali, pueri formosi, vt ex fragmentis intelligitur apud Athen. XIII p. 564 F.

Entellum autem v. 387 sqq. inter heroes Siciliae habitum fuisse, vel ex vrbis Entellae nomine coniectes. Nam mos perpetuus antiquitatis est, ex vrbium nominibus conditores fingere. Seruius ad V, 389: *Sane sciendum, hunc* (Entellum) *secundum Hyginum, qui de* Familiis Troianis *scripsit, vnum Troianorum fuisse, de quo Virgilius mutat historiam.* A Schol. Lycophr. ad v. 953. vrbs Entella inter vrbes ab Aegesto conditas memoratur. cf. Cluuer. Sicil. ant. p. 377 sqq. qui in Silii versibus XIV, 204. 5. dilucidandis laborat: *Entella Hectoreo dilectum nomen Acestae.* Sed sequitur Silius nostri poëtae fidem, secundum quam Entellus inter ceteros Acestae comites ante Aeneae tempora in Siciliam venerat, eique amicitia iunctus fuerat. Saepius iam monuimus, diuersitates has fabularum docere, a poëtis pluribus eandem fabulam fuisse tractatam, adeoque Virgilio, doctissimo poëtae, non defuisse, vnde materiam carminis sumeret.

EXCVRSVS IV.

V. 250—57. Talium vestium cum ζώοις ἐνυφασμένοις, intextis figuris ac signis, vsus olim frequens esse debuit, cum poëtae toties in earum argumentis enarrandis desudent. Nostro poëtae praeiuit Apollonius I, 721 sqq. in Iasonis laena. Ex eodem et hoc Virgilii loco sua adumbrauit Val. Fl. II, 409 sqq. Omnibus dux factus est Homerus, in Laodices tela Il. γ, 125 sqq. Ad paterae caelaturam Virgilii locum transtulit Statius I. Theb. 548 sqq. Etiam licet videre argumentum hoc expressum in gemma ap. Masseum P. II, 28. Eandem cum duabus aliis reperies ap. Montfauc. Ant. Expl. T. I. t. 19. Virgilium in pictura aemulatus esse fertur Michael Angelus Bonarrota.

EXCVRSVS V.

V, 545 sqq. Ex elaboratissimis poëtae locis esse arbitror locum hunc de Ludo Troiae, quo Romanis suis inprimis probare debuit hunc librum, cum ludicrum hoc per nobiles pueros (εὐπατρίδας) celebrari solitum summo haberetur honore, saepiusque

piusque ab Augusto esset exhibitum. cf. Suet. Aug. 43. Dio XLVIII, 20. XLIX, 43. et VV. DD. ad illa aliaque loca. Ductum vtique illud ab antiqua saltatione armata, cuius originem ex Creta petere solent scriptores; etsi illa omnino priscae hominum vitae in Graecia communis fuisse videtur. Quod si a Troianis temporibus ductum illud est, debuit profecto ab initio curule esse. Equis enim aliter illa aetate vti nesciuerunt, vt satis ex Homero liquet. Debuit etiam ex eius temporis more cum auriga insistere currui παραβάτης, vt per totum Homerum fieri solet; vnde hoc aurigandi genus Τρωϊκὴν διφρείαν adpellasse putandus Xenophon Cyrop. VI. p. 322 ed. Lond. Vt autem poëtae in inueniendo artificium recte teneas, monendum est, Virgilium non attigisse decursum armatorum circa tumulum, quem antiquus funeris celebrandi mos et Homeri exemplum, Odyss. ω, 68 sqq. cf. Il, ψ, 13 sqq. postulabat. cf. inf. XI, 188 sq. Stat. VI. Theb. 213 sqq. (adde, quae Vignolius ad Columnam Antonini Pii disputauit c. 9. super anaglypho stylobatae, quo militaris decursatio equestris exhibita, cuius partem in Edit. Iustic. lib. III Aen. translatam video; ad quod v. Sax. V. Cl.) Hunc itaque sollerti animo melius ad nouum et intactum ab aliis poëtis ludi genus transtulit.

EXCVRSVS VI.

V, 604 sqq. *Hic primum Fortuna fidem mutata nouauit.* Sequitur locus de incensa classis Troianae parte; quae res et ipsa historica fide superstructa iucunditatem Romanis lectoribus magnam afferre debuit; quo magis ita ψεύδεα ἐτύμοισιν ὁμοῖα sibi apponi viderent. Nam fuisse scriptores, qui traderent, (ὥς λέγουσί τινες) naues aliquot Troianas a mulieribus combustas, etiam Dionysius meminit lib. I, 52. Alii scriptores facinus hoc mulierum Troianarum, dum captiuae ab Achiuis ducerentur, in Italia perpetratum tradiderant; quae narrationis diuersitas vnde orta sit, facile doceri potest. Scilicet primum rem nonnulli (v. Strabo VI. p. 262 B. adde Schol. Lycophr. ad v. 921.) ad Neaethum fl. supra Crotonem transtulerant, quasi ab initio Ναύαιθον dictum, etiam propterea, puto, quoniam non longe abest Crimisus fluuius cum altero illo Siciliae iuxta Entellam, nec longe ab Aegesta, confusus. At alii simili lusu in nominis origine *Caietae* naues incensas tradiderant. Aurel. Vict. O. G. R. 10: ***At vero Caesar et Sempronius aiunt, Caietae cognomen fuisse***, (nutrici Aeneae) ***non nomen, ex eo scilicet inditum, quod eius consilio impulsuque matres Troianae taedio longi nauigii*** (h. e. nauigationis) ***classem ibidem incenderint; Graeca scilicet appellatione, ἀπὸ τοῦ καίειν, quod est incendere.*** Tandem fuere multi, qui in Tiberis ostiis naues Troianas aliqua

Roma

Roma auctore combustas narrarent, quae ipsa vrbi Romae nomen dedisset. Ita tradiderat auctor rerum Argiuarum secundum sacerdotum, quae Argis erant, annos, Damastes Sigensis aliique; et, quamquam in ceteris diuersus, Aristoteles ap. Dionys. I, 72. Hos scriptores sequutus est Plutarchus de Mulierum Virtut. non longe a pr. et inter eosdem fuit Heraclides Lembus. v. Solin. c. 1. Festus in *Romam* p. 455. vbi cf. Dac.

EXCVRSVS VII.

V, 833 sqq. Si quaeras, quid poëta episodio hoc de Palinuro, quod a rei summa alienum videri potest, spectauerit, a doctrina poëtae tale consilium repetendum esse videtur, quod Palinuri memoria in Italiae Troianorumque ad eam accessus originibus et historiis non erat obscura; promontorio etiam, ab eius nomine insignito, ad sinum Veliensem, celebris; rem itaque satis memorabilem omittere noluit; eamque lib. VI, 337 sqq. inseruit, nunc praestruxit. Sed eadem narratione nunc commode poëta vsus est ad rerum varietatem, ne extrema nauigationis pars et traiectus e Sicilia in Italiam omni casu vacaret. Tandem nouam rei suauitatem Homerica imitatione affudit, nam Odyss. γ, 278 sqq. Phrontis Menelai gubernator in medio cursu occidit.

EXCVRSVS VIII.

V, 838 sq. *Cum leuis aetheriis delapsus Somnus ab astris Aëra dimouit tenebrosum et dispulit vmbras, Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans.* Operose satis pro, Somnus deuolat aëre. Antiquior haec Somni aduocandi ratio, quandoquidem apud Homerum Iupiter de Olympo Somnum mittit Il. β, 6 sq. Quamquam *ab astris* simpliciter accipi potest etiam de aduolante; quo Burm. spectare videtur. Ornatior illa ratio apud Tibullum II, 1 extr. vt in Noctis comitatu ille incedat per aërem. At alii poëtae variandae rei et maioris delectationis caussa modo in inferis modo in specu ad litus occidentale, modo in Cimmeriis sedem Somno assignauere, vt ipse Homerus in Lemno eum collocauerat Il. ξ, 230 sq. Similiter mox v. 854—56. Somnus Lethaea aqua adspergit oculos Palinuri, vt eum sopiat, noua rei imagine, cuius lineae in Apollon. IV, 156 sqq. exstant. Apud alios poëtas adflatu alarum suarum consopit, quos vult, Somnus; vt iam Orph. Argon. 1009. Callim. in Del. 239, nec hoc insuaue; vt nec ratio vulgaris, cum Somnus cornu suo soporem effundit. Potest tamen Somnus nimis opiparo apparatu h. l. inductus videri in re satis tenui et ad summum nullius momenti. Grauiores Somni partes sunt apud Homerum Il. ξ, cum Iupiter esset sopiendus. Igitur ornatum locum hunc esse dicemus, et suauem, sed poëtae magis ingenio, quam epicae πραγματείᾳ debitum.

P. VIRGI-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM.

Cumas aduectus Aeneas, antrum Sibyllae petit: peractoque de more sacrificio, Phoebi oraculum consulit. Ibi et instantia pericula, et futuri belli euentum discit. Miseni cadauer in litore inuentum comburit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatisque hostiis deos inferos veneratus, Sibylla duce per Auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod sepulcri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem inuenit, eumque vna in vlteriorem ripam traiicere cupientem Sibylla probibet, cenotaphiique et exsequiarum spe consolatur. Post haec Stygem traiectus Aeneas, Cerberoque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorumque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciuerant. Ibi Elissam conspicatus cum ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit: inde progressus Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad laeuam Tartaro, sceleratorumque poenas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius moenia contendit, aureumque ramum in ipso regiae limine defigit. Post haec ad fortunatorum sedes iter instituit, et a Musaeo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Aeneae filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Iulii Caesaris et Augusti laudes descendit: Marcellumque Octauiae filium, immatura morte praereptum, miris in coelum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad Superos egressus, socios reuisit, relictisque Cumis Caietam petit.

Etiam hoc episodium libri sexti ab argumenti Aeneidis summa alienum, paullo longius petitum et in magna suauitate tamen narrationis et, quam illa habet, delectationis cursum sistere, impetum inhibere, Homius censet Vir Ill. Hoc vero est poetam in ordinem cogere, ad annalium formulam reuocare, et omnes ingenii vires frangere. Est enim hoc inter poëtae epici artificia, cum in vna actione detexenda carmen epicum coërceatur, vt ad alia ornamenta, etiam ad seriores historias, descendere possit; vaticinia, somnia, etiam mortuorum responsa, futurae sobolis recensum in subsidium adhi-

Sic fatur lacrimans, claſſique inmittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum adlabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci

Ancora

1. 2 Super his verſſ. quos alii libri ſuperioris fini ſubiiciunt, v. ad e. l. et hic Seru. 2 *Cymarum* paſſim vetuſtiſſima exemplaria. v. Heinſ. cf. Pier. ad v. 98. 3 *Obtendunt* alter Menag. *cum d.* ſec. Hamb.

adhibere. Nec videtur animaduertere Vir ſagaciſſimus, primum Aeneae ad Italiam aditum hac narratione dignitatis et maieſtatis religioſae vim et honorem accipere; nec alienum ab Aeneidis argumento poſteritatis recenſum haberi poſſe; inprimisque ex Romanorum, quibus ſuam Aeneidem condebat poëta, animis et indiciis, hunc apud Cumas ad inferos deſcenſum partem carminis eſſe debuiſſe, qua aegre caruiſſent, cum poëtae propoſitum eſſe ſcirent, vt Aeneis partim Odyſſeae aemula, partim Romanis originibus et hiſtoriis ornata eſſet. Necyiam igitur exſpectabat ingenioſiſſimus quisque lector, et recenſum poſteritatis Aeneae vsque ad Auguſtum deductum laetus agnoſcebat. Vt igitur reliqua narratione ciuium ſuorum animi tanto magis tenerentur, hoc episodio effectum eſſe voluit. Neque vero, quod Homio viſum, nihil, quod ad hunc deſcenſum ad inferos duceret, aut eius exſpectationem faceret, anteceſſit. Annon meminimus ab Anchiſae vmbra hunc deſcenſum filio fuiſſe mandato et monitu iniunctum? (lib. V, 731 ſqq.) et multo ante iam Heleni monitu lib. III, 441 ſqq. Cum autem totum poëma et dignitatis epicae plurimum et gratiae ac delectationis ex vaticiniis habeat, quae, vt alio loco (Disquiſ. de rer. in Aen. tract. inuentione) obſeruatum, ab obſcurioribus ambagibus progreſſa mox ad diſertiora et clariora effata procedunt, praeparatur etiam hoc libro legentis animus ad caſus et res mox in Latio euentum habituras primum Sibyllae reſponſo, v. 84 — 97. tum Anchiſae oratione et recenſu animarum, quae mox progenies Aeneae eſſet futura.

1 — 8. Ὣς φάτο δακρυχέων Homericum — Nouum clauum ei, quem Palinurus in mare praeceps ſecum auellerat, (ſup. V, 588, 89.) ſubſtitutum fuiſſe non dubito; ſed hoc non eſt *claſſi immiſit habenas*; Verum ſimpliciter excepto velis expanſis vento, curſum vrgebat claſſis. Nota metaphora ab aurigatione. cf. ſup. V, 662. — *Euboicis Cumarum oris.* Liu. VIII, 22. *Cumani ab Chalcide Euboica originem trahunt.* v. Cluuer. Ital. ant. lib. IV. p. 1102. et qui nuper nimis operoſe rem proſequutus eſt ſingulari volumine

Ancora fundabat nauis, et litora curuae
Praetexunt puppes. Iuuenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium: quaerit pars semina flammae
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum
Tecta rapit, siluas: inuentaque flumina monstrat.
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
Praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae,
Antrum inmane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates, aperitque futura.

Iam

4 *fundebat* tres Burm. 5 *Protexunt* Zulich. et Exc. Burm. *eminet* pr. Moret. 7 *Obstrusa* aliquot Pier. et Burmann. ex more. *Abstrusum ignem* Georg. I, 135 vidimus. *in* abest ab Exc. Burm. 8 *siluas inuentaque fl. m.* ante Heinsium iungebatur; itaque distinxit ille post *siluas*. — *monstrant* Gud. a m. sec. 11 *A. i subit* Parrh.

ne Martorellus Neap. (*Gli Euboici secondi Abitatori della Città di Napoli.*) De conditoribus locus classicus ap. Strabon. V. p. 243. Antecedere debuere vrbis origines colonias Ionicas et Aeolicas. v. Vellei. Paterc. I, 4. Habet res difficultates, quae tamen ad poëtae lectionem nihil faciunt. Conf. Simsoni Chronic. ad A. M. 2954. A feriore certe tempore Cumas a Chalcidensibus conditas ad Aeneae aetatem retraxit Virgilius. cf. Gell. X, 16. — *dente tenaci.* sup. I, 169. *vnco non alligat ancora morsu.* — *fundabat* exquisitius quam, firmabat, tenebat. — v. 6. 7. cf. Aen. I, 174 sqq. et Ge. I, 135. σπέρμα φλογός ap. Homer. notum. — *pars densa ferarum Tecta rapit siluas.* Quid est *rapit?* si, corripit, colligit, comportat; nihil potest ieiunius dici grandibus istis verbis: *densa ferarum tecta.* Igitur poëta necessario debuit ita accipere: *rapit* cursu, rapido cursu perlustrant siluas, vt vel fontem aquae inuestigent, vel ferarum praedam ad epulas exquirant, vt lib. I, 192 sq. Sic *campum rapere* dicitur equus, et *aequora rapere* nauis. Ita eadem sententia, quae infra v. 179: Itur *in antiquam siluam*, stabula alta ferarum. Trappius *rapit*, rapide occupat siluas; *they greedily seized upon the woods.* Nescio, an ita vitium tollatur.

9—12. Ad templum Apollinis et Sibyllae antrum tendit Aeneas. De vtroque v. Excurs. III. Facit autem id ex Heleni (III, 441 sqq.) et vmbrae Anchisae monitu V, 731 sqq. — *arces;* erat templum in montium iugis; hinc *Apollo altus.* Porro *Sibylla horrenda*, epitheto translato; erant *secreta* (h. e. secretum) horrenda. cf. VII,

172,

Iam fubeunt Triuiae lucos, atque aurea tecta.
Daedalus, vt fama eft, fugiens Minoïa regna,
Praepetibus pennis aufus fe credere coelo,
Infuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaque leuis tandem fuper adftitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phoebe, facrauit
Remigium alarum, pofuitque inmania templa.
In

14 *eft* a multis Pier. aberat. *M. tecta* Ven. follenni permutatione cf. Burm. 15 *pinnis* Medic. 16 *pariter* Franc. *errauit* Witt. 17 *Chalcidicam — arcem* Medic. *Chalcidicas arces* Marius Plotius lib. de metris. Apud Gell. X, 16. fcriptura exftat vulgata. Quartum cafum praefert Heinfius. *Calchidica, Calcidia, Calcidica, Chalchidica,* aberrationes codd. v. ad Ecl. X, 50. 18 *hic* Zulich. non male. v. Burm.

172. — *mentem animumque* Homerico more κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν. cf. Cerda.

13. Iter ad Apollinis templum (*aurea tecta*) erat per lucum, quo illud ambiebatur; ex more vetere. Hecatae autem ille lucus cum toto Auerno facer, vel, vt loquuntur alii, Proferpinae. cf. Excurf. II.

14 — 19. Videntur Siculi et Itali, quicquid apud fe mirae vel praeclarae artis haberent, ad Daedalum retuliffe. Colligas hoc vel ex Diodori lib. IV, 78. Habuitque adeo forte horum populorum ars aedificandi et fculpendi originem fuam e Creta. Communis narratio eft, Daedalum ex Creta profugum in Sicilia a Minoe fuiffe oppreffum. At poëta Daedalum ex Sicilia quoque fuga euafiffe ftatuit. Praeclare Seruius: *Daedalus vero primum Sardiniam, vt dicit Salluftius lib. II. Hiftoriarum, poft delatus eft Cumas: et templo Apollini condito facratisque ei alis in foribus haec vniuerfa pinxit.* Ceterum totum, qui fequitur, locum copiofius perfequutus eft Silius XII, 89 — 103. Ornamenta faltem comparent ftudiofi. — v. 15. Horat. I Od. 3, 34: *Expertus vacuum Daedalus aera Pennis non homini datis.* Verba ex antiquiore fermone poëtico feruata. Cic. de Diuin. I, 47 ex Mario fuo: *Hanc vbi praepetibus pennis lapfuque volantem Confpexit.* cf. fup. V, 254. In voc. *praepes* argutantur veteres Grammatici. v. Gell. VI, 6. et Seru. Nihil aliud eft quam, celer, velox. — 16. fiue ex Creta, fiue ex Sicilia fiue ex Sardinia, vt modo e Salluftio traditum vidimus, profugus Daedalus volatu verfus feptentrionalem plagam contendit, dum Cumas aduolauit. Non vero pruden-

In foribus letum Androgei: tum pendere poenas
Cecropidae iussi (miserum!) septena quot annis
Corpora natorum; stat ductis sortibus vrna:
Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasi-

20 *Androgei* Heins. e codd. consensu recepit. Grammatici veteres, Carisius, Probus, Seruius et Priscianus agnoscunt et tuentur *Androgeo* (Ἀνδρόγεω) quod in recentioribus tantum codd. occurrit, etiam in binis Goth. 21 *miserûm*, pro *miserorum* accipiebat Heins. *miserum iussi* sec. Goth. 22 *dictis* Goth. tert. 23 *Gnosia* Rom. vt al. Burm. coni. *resplendet*. Sed recte impetum repressit vir doctus.

prudentia id fecisse dicendus, ne alae ceratae sole liquescerent; aut septentrionis obseruatione; vt Seruius et alii argutantur. — *ad Arctos*. cf. Ge. I, 245, 46. *enauit*, (respexit ad hoc Quinctil. VIII, 6, 18.) vsitata illa metaphora inter volatum et nauigationem. cf. Ge. V, 59. Sic mox *remigium alarum*, vt sup. I, 301. cf. Guell. *Chalcidica arce*, Cumis v. ad v. 2. *leuis*, ornat epitheton volantem. — *sacrauit* tanquam donarium ex voto. Cogita notum morem eorum, qui ex mari erant seruati. Etiam *templum* ex voto factum videtur Cerdae.

20 sqq. Possunt haec, si paullo seuerius agas, a re aliena videri, et videtur poëta argumenti, quod a multis Graecis poëtis tractatum fuit, quorum et fuere *Theseides*, dulcedine et copia abreptus esse. Sed obserua, quam callide narrationem in sculpturae argumentum mutauit, et ad hoc cognoscendum otium fecit Aeneae, praemisso Achate ad arcessendam Sibyllam. Talia autem anaglypha in templorum foribus ex metallo pretiosiore, h. l. ex auro (v. inf. v. 32.) antiquitas probare solebat. cf. Ge. III, 26. et Excurs. XV. ad Aen. I. Imitationem loci vide apud Silium lib. III, 32. Fabulam cognoscant, quibus opus est, ex Ouid. Met. VII, 456 sqq. et VIII, 153 sqq. aut ex Catulli Epithal. Pelei v. 73 sqq. — *septena corpora natorum*, pro, nati, elegantius, vt saepe. Argutantur in numero Interpretes. Cum pueri septem septemque puellae mitterentur, quidni alterutrum tantum poni potuit? — *stat*, adstat, *vrna*, graphice hoc. — A v. 20—22. in vnis forium valuis expressas puta Athenas, Androgeo necem et sortitionem puerorum; a v. 23 sqq. autem in alteris valuis Cretam, taurum, Pasiphaen, Minotaurum, Labyrinthum, Ariadnen, Daedalum.

24—33. *Gnosia tellus*, v. III,

Pasiphaë, mixtumque genus, prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae:
Hic labor ille domus, et inextricabilis error.
Magnum reginae sed enim miseratus amorem
Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque resoluit,
Caeca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriae cecidere manus. Quin protenus omnia
Perlegerent oculis; ni iam praemissus Achates
Adforet, atque vna Phoebi Triuiaeque sacerdos,
Deiphobe

25 *Phasiphe*, *Pasiphe* in codd. 27 *illa domus* Goth. tert. 30 *legens* Sprot. et Vratisl. sed fila *legit* Theseus, *fila* et iter *rexit* Daedalus. cf. Burm. 31 *operum* Goth. pr. *in* abest ab altero Hamb. *labor* Ven. pro var. lect. et ed. Ven. Verba *Icare haberes* a nonnullis codd. inter quos Romanus est, abesse vidit Pierius. 32 *omnia* Grammaticorum et optimorum codd. quibus fragm. Vatic. adde, est lectio. v. Pier. et Heins. vt per synizesin scilicet efferendum sit *omnja*. Librariorum inscitia mutauit in *omne*, quod ipse Romanus habet, *omnem*, *omnes*, *omnî*. 34 *Pellegerent* a Virgilio fuisse exaratum, contendit Terentius Scaurus de Orthographia. Ne vero *perlegeret* scribendum putes, vt, Achate praemisso, solus Aeneas ad templum restiterit, recordandum, Aeneam pluribus comitibus exiisse. Mox v. 40. *Nec sacra morantur Iussa viri.*

III, 115. *elata mari*, perpetuum insularum epithoton, *alta*, quod alibi vidimus. (cf. sup. V, 588.) *respondet*, in alteris valuis ex aduersa, opposita, parte expressa est. — *supposta furto P.* pro supposita tauro adultero, furto. κρυφίοις γάμοις μιγεῖσα, ex nota Musaei formula. Nolim tamen putare ipsam vaccam ligneam ipsumque flagitium expressum fuisse; sed Pasiphae v. c. demulcens taurum — *inest*, tamquam pars argumenti expressa. — *Veneris m. nefandae*, nefandi amoris. Non aliter. Nota est de Minotauro fabula, in cuius interpretatione argutantur passim veteres, etiam ad h. l. Videtur fabula simpliciter ex noto Cretae, Siciliae et Italiae emblemate ducta, quod figuram tauri cum capite viri barbati exhibet; siue id patrii fluuii symbolum sit, siue, quod magis probem, Ebonis, h. e. Solis. — 27. Labyrinthus Daedali opus. Apud Homerum Daedalus in Ariadnae gratiam chorum seu saltationem Labyrintho similem instituisse narratur Il. σ. 591 sqq. quem locum respicit Virgilius h. l. et sup. V,

588

Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Praeſtiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata Aenean (nec ſacra morantur
Iuſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicae latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllae.

Mm 2 Ventum

36 *Deiphoebe, Deiphebe,* aberrant librarii. At eſt Δηιφόβη. *quae fatur* Menag. pr. totum hemiſtichium nonnullis deeſſe notat Cerda. Forte ſuſtulerat aliquis, voce *regis* offenſus. Sed idem Aeneas rex inf. 55. ſup. I, 544. et al. cf. Burm. 37 *haec iſta* Parrh. *poſcunt* Rom. et Medic. nec male. Eandem lectionem reſpicit Seruii nota: *poſſit* Franc. *poſci* etiam legi poſſe Heinſius aiebat. 38 *Hunc* Franc. *grege de niueo* edd. Macrobii IV. Sat. 2. male; cum diis inferis ſacra parentur. v. Heinſ. 39 *ex more* Ven. et fragm. Vatic. 40 *moratur* Goth. pr. 41 *in templa alta* pr. Hamb. 42 *exciſſum* pr. Rottend. 43 *Qua* pr. Moret. perpetua varietate.

588 ſqq. quem confer. — 28. *reginae*, regis Minois filiae, Ariadnae, in cuius gratiam Daedalus Theſeo iter per Labyrinthum filo monſtrauit; quod inuentum alii poëtae ſimpliciter ad Ariadnae ſollertiam referunt. *doli* et *ambages*, flexus viae et errores Labyrinthi. cf. Cerda. hos *reſoluit*, reditu et egreſſu monſtrato. *caeca*, etiam h. l. obſcura, ambigua, δυσνοητά. regit ille glomere iter incertum. Verſuum 30 — 33. de Icaro ſuauitatem et vim facile ſentis ex affectu et ex apoſtrophe ad Icarum proficiſci. Verba Auſonius imitatus eſt in Moſella v. 300 ſq. Mox v. 38. *grege de intacto*, boum iugo intactorum Ge. IV, 540. *intacta totidem ceruice iuuencas*. Deiphobe autem Glauci filia non male editur, quoniam ille inter deos fatidicos habebatur; vt bene Guell. monuit.

40 ſqq. Locorum ſitum et faciem plane legentis animo eripiunt interpretes, dum hic antrum in adyto templi in Cumani collis latere poſitum eſſe putant. Templum Apollinis extra vrbem in montibus vicinis fuiſſe neceſſe eſt. Quod nunc memoratur *antrum Sibyllae*, non longe ab eo loco abeſt. v. Excurſ. III. Ad hoc nunc abducit Aeneam Sibylla. Fallunt viros doctos *alta templa*, quae nunc non ſunt Apollinis aedes, ſed antrum Sibyllae.

42 — 44. *Euboicae rupis*. Montium Cumanorum, ad Cumas v. ad v. 2. *aditus*, puta, ſubter-

Ventum erat ad limen, quum virgo, Poſcere fata
Tempus, ait. Deus, ecce, deus. Cui talia fanti
Ante fores, ſubito non voltus, non color vnus,
Non comtae manſere comae; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorque videri,
Nec mortale ſonans, adflata eſt numine quando
Iam propiore dei. Ceſſas in vota precesque,
Tros, ait, Aenea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Adtonitae magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit

Oſſa

45 *Tum virgo* quidam ap. Seru. III. Aen. 370. 46 *plurima fanti* Schol. Star. Theb. X, 164. 49 *Et r. f. c. domat* Lutat. ad Stat. VIII. Theb. 202. 50 *Non* Parrh. *afflataque n.* Goth. ſec. Mox, vt nunc interpungitur, *quando* eſt pro quandoquidem, ſiquidem, vti et Seruius interpretatur. Mihi oratio maiorem vim habere videtur, ſi diſtinxeris: *Nec m. ſonans. Adflata eſt n. quando Iam propiore dei: ceſſas in vota precesque, Tros, ait, Aenea?* 51 *deo* pauci codd. et plerique a m. pr. vel ſec. *et propiore* Doruill. *ceſſes* pr. Menag. 52 *Aeneas* Sprot. et Goth. alt. *neque enim* Heinſ. ex ſcriptis pro *nec enim — dehiſcunt* Leid. vn. 53 *magnae* Ven. *domos* tert. Rottend. Mox *Vt t. f. Conticuit, g.* coni. Heinſ. 54 *dira* praefert Vptonus ad Spencerum *Faery Queen* p. 538. vt ſint horroris plena.

ſubterranei meatus, σύριγγες, vt in Aegypto appellabantur. Vbi itaque in interiore antro, adyto, Sibylla vaticinia eſſaretur, remeabat vox per infinitos hos canaliculos ſeu ſpiramina et exitus; quae res ad religioſum horrorem valde accommodata eſſe debuit. Paolum V. D. deſero in his interpretandis. v. Antiqq. Puteol. fol. 29.

45 — 54. Tempus ad oraculum precibus poſcendum, vt ex v. 51 apparet. *Ceſſas in vota* exquiſitius dictum puta pro, ceſſas facere vota, vel ad vota facienda. Sentit Sibylla ſtatim in aditu templi dei afflatum. Locus de furore vatum egregius. *Nec comtae manſere comae* ſeu reſolutae, vt in ſacris mos erat ſeu horrentes. cf. Seneca Agam. 712. 3. ſeu iactatae, vt Tibull. II, 5, 66. quod malim ex Val. Fl. I, 208. 9. imitatione; etſi etiam euulſas de Pythia comas memorari videas. v. loca a Cerda ad v. 48. laudata. — *nec m. ſonans.* v. V, 649. I, 328. et Exc. XIII. ad lib. I. p. 122. Quae Spencius V. Cl. Polym. Dial. XVI. comparat de Fama Aen. IV, 176. de Alecto VII, 448. de Tiſiphone Ge. III, 553.

paullo

Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phoebe, grauis Troiae ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Aeacidae; magnas obeuntia terras
Tot maria intraui, duce te, penitusque repoſtas
Maſſylum gentis, praetentaque Syrtibus arua;
Iam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit Fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameae iam fas eſt parcere genti,
Dique deaeque omnes, quibus obſtitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniae. Tuque, o ſanctiſſima vates,

 Praeſcia

55 *funditque* Heinſ. ex ſcriptis. Vulgo *fuditque*. at pr. Moret. a m. pr. *fundensque*. 57 *direxit* Sprot. a m. pr. *diresti* Parrh. *directi* Goth. tert. cum Rom. 59 *penisque r.* Rom. quod Pierius explicat: ad Poenos vsque. Sed eſt librarii lapſus. 60 *Maſſylium* multi librarii peccant; vt et al. 61 *fugientes* octo codd. ap. Burm. Sed etiam V, 629. *Italiam ſequimur fugientem.* 62 *fuerat* Montalb. 64 *Ilion et* Doruill. *Ilion ingens* alii Pierii, lapſu quem alias quoque vidimus. 65 *Dardanidum* ed. Ven. *parcite* aliquot Pier.

paullo diuerſa ſunt. — 52. *enim*, vt alias pro, vero. *attonitae magna ora domus*, ad interioris maioris antri, tamquam adyti, fores. *attonitae;* vt rei inanimatae tribuatur ſenſus. Nec tamen male Serui. facientis attonitos, ſtupendae; vt, *mors pallida*, *triſtis ſenectus.* Videtur autem antiqua religio templorum fores nonnunquam ita machinis inſtruxiſſe, vt diuinitus, nulla hominum opera aperiri viderentur: inprimis in oraculis. Eo ſpectabat nota Seruiana, cuius fragmentum habemus: *Trahit hoc de Matris Deum templo, quod non manu, ſed precibus, aperiebatur.*

56 — 62. Semper a Troianorum partibus ſtat Apollo in Homero. — 57. Fundus Il. χ, 359. 58 — 60. omnia in maius aucta. pro Poenis *Maſſylos* tamquam vicinos, et *Syrtes*, tamquam Africae adiacentem oram. cf. Excurſ. IV. ad lib. I. *praetenta* cf. III, 692. — *Italiae fugientis* v. ſup. V, 629. *Troiana Fortuna*, aduerſa ſc. Mox *obſtitit*. quae conſiliis noſtris obſiſtunt, inuiſa ſunt.

65 — 68. Vide v. 84 ſqq. *Da*, Seruius: *dic, vtrum poſſimus conſidere.* Sed recte Burmannus alteram interpretationem tuetur: *da*, fac, effice, vt paſſim, v. c. XII, 97. — *promos conſidere*, quam grauiter iſta v. 67. 68!

69—74.

Praescia venturi, da, non indebita posco
Regna meis fatis, Latio considere Teucros,
Errantisque deos, agitataque numina Troiae.
Tum Phoebo et Triuiae solido de marmore templum
Instituam, festosque dies de nomine Phoebi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortis, arcanaque fata,
Dicta meae genti, ponam, lectosque sacrabo,
Alma, viros. Foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Ipsa

66 Bene Burmannus distinxit post *fatis.* Alii sic: *da (non i. posco) Regna m. f.* 67 *consistere* Rom. et aliquot codd. quos Vrsinus viderat, Goth. sec. cum tribus ap. Burm. perpetua varietate. cf. I, 572. III, 162. et al. 69 *templa* vulgg. edd. ante Heins. et codd. sed fere recentiores, vt tres Goth. Et poterat illud placere, quoniam de vno templo Dianae cum Apolline dicato Romae non constabat. Sed Spanhemius, iam Burmanno laudatus, de vsu et praest. Num. T. II. p. 129 ex Varrone LL. VI. affert locum, vnde Noctilucae templum in Palatio fuisse, h. e. Dianae, constat. 70 *Constituam* Rom. Vrsin. et Seru. ad III, 274. Sed poëta exquisitius verbum h. l. sequi maluit. 70 *diis* Witt. 71 *nostris p. regnis* Hamb. pr. et Diomedes lib. I. 72 *tuis* alter Hamb. *Achaica fata* idem. 73 *imponam* Parrh. *ponam genti* Mentel. alter. 74 *tantum foliis* Parrh. *nec c.* tres ap. Burm. porro *nomina* Ald. Iunt. Goth. pr. et Nonius in *ludibria.* cf. sup. III, 445.

69—74. Ad templum in Palatio ab Augusto factum respici, vt Aeneas ex posterorum persona vota faciat, iam Seruius notauit. cf. Sueton. Octau. 29. *festos dies*, ludos Apollinares ab eodem institutos. 71—73. libros Sibyllinos et XVuiros iis inspiciendis. Seruati autem illi libri primum in Capitolio, ab Augusto vero sub Apollinis Palatini basi conditi; vt ex Suetonio notum Octau. 31. et Tibullo II, 5, 1. *Phoebe faue, nouus ingreditur tua templa sacerdos*, Quindecemuir Messala, haec igitur sunt *penetralia.* Neque Ouidius intelligendus aliter, etsi rem ita effert, quasi templum et sacra habuerit, Met. XIV, 128. *Templa tibi statuam, tribuam tibi thuris honorem.*

74—76. Exsequitur Aeneas Heleni praeceptum, sup. III, 443. 457. *Ipsa canat.* Tota de Sibylla fabula ad antiquissima pertinet tempora; ex iisdem etiam petita esse puta folia arborum, quibus illo aeuo scribebatur, nondum alia meliore materia inuenta.

77—80.

Ipſa canas oro. Finem dedit ore loquendi.
At, Phoebi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. Tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatisque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terra grauiora manent. In regna Lauini
Dardanidae venient; mitte hanc de pectore curam:
Sed non et veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Thybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra

76 *finem dedit ore loquendi.* Fuiſſe videntur iam ante Cerdam, quibus haec ab aliena manu aſſuta eſſe viderentur, offenſi forte et illi vocis *ore* pleonaſmo, ſatis et alibi obuio v. Burm. tamen Seruius quoque in eo arguratur. Sed bene laudant Intpp. Lucilii verſum: *Haec vbi dicta dedit, pauſam facit ore loquendi*, ap. Nonium in *pauſa*. 78 *poſſet* Rom. et Hamb. alt. 79 *excuſiſſe* Doruill. vt ſolent recent. librarii. *excuſſura* Barthius ex ſuo codice. 80 *rapidum* multi ap. Burm. 81 *namque* alter Hamb. 82 *vatisque ruunt* idem *ſub auras* Sprot. et Goth. ſec. vt alibi. 83 Duae codicum ſectae: altera, duce Romano, *terra*; et hoc ſonantius; altera, Mediceo duce, *terrae*; quod non, vt *humi, terrae,* interpretari malim, ſed *terrae pericula*, vt Pierius quoque facit. *terris* Parrh. *maiora manent*, Sprot. — *et regna* nonnulli Pierii; quod Heinſ. ad II, 781. illuſtrat. cf. IV, 236. et ad I, 2. — *regna Latini* alios legere narrat. Sed nec prolepſis nec metri ratio quemquam tenere debuit v. ſup. I, 2. et v. 258. 270. Sunt *regna Lauinii.* 85 *pone hanc* Vratisl. *dimitte hanc p.* Leid. et pr. Moret. 86 In *et* turbant librarii; et vel omittunt, vel ſcribunt: *Sed non eueniſſe, ſed non adueniſſe.* Etiam *volunt* Mentel. pr. 87 *cernam* Moret. ſec. male. 88 *Nec S.* Doruill.

77 — 80. Ornate omnia; a domandis equis translata verba (cf. v. 100. 1.) ad vatem, quae nollet deum recipere, ἐνθουσιάζειν, cum diuina vis crederetur corpus mortale, tamquam ſui non capax, grauiter vexare. *bacchatur* pro ſimplici diſcurrit, v. ſup. IV, 301. *Fingitur* equus a magiſtro *premendo*, h. e. preſſus frenis, compreſſius, coercitus. cf. ſup. I, 63. Non h. l. *os* fingitur; vt fere Intpp. volunt.

81. 82. v. ſup. ad 45 — 54. cf. Callim. in Apoll. 3. 6. 7.

83 — 89. ſecundum Heleni praedictionem ſup. III, 458 — 460. cf. praeclarum locum Tibulli

Defuerint. Alius Latio iam partus Achilles,
Natus et ipse dea. Nec Teucris addita Iuno
Vsquam

89 *Defuerunt* alter Hamb. cum glossa, *in labore.* 90 *addita* multi ap. Pier. ex more. Heumannus olim coni. *nec Teucris* (*addit*) *Iuno*; sed repressus ab Burmanno ad h. l.

bulli II, 5, 39 sqq. vbi Sibyllae oraculum latius expositum est. *in regna Lauini.* ad Lauinium. hoc tandem manifestum de aditus ad Italiam loco vaticinium (cf. Disquis. *de rer. in Aen. tract. inuentione.*) Reliqua egregie ad horrorem partim rerum exemplis et verborum ornatu, partim comparatione cum rebus Troianis, quarum quanta vis ad Aeneae animum recordatione esse debebat! — 87. iam Homero frequentata rei imago Il. η, 329. *Dorica castra*, sup. II, 27 — 86 sqq. Eadem calamitatum series renascetur. cf. inf. X, 60, 61, 62. *Alius L. i. p. Achilles*, Turnus Veniliae f. v. inf. X, 76. Nec hoc sine veterum exemplo. v. c. Eurip. Troad. 614. 615. φεῦ φεῦ· Ἄλλος τις Αἴας, ὡς ἔοικε, δεύτερος παιδὸς πέφυκε σῆς. cf. Ecl. IV, 36.

90. *Nec Teucris addita Iuno Vsquam aberit.* Interpretatio loci e veteribus nobis seruata est. Macrob. VI. Sat. 4. vnum ex iis locis esse docet, in quibus vetustum verbum seruauerit poëta. *addita, id est, affixa, et per hoc, infesta. Hoc iam dixerat Lucilius lib. XIV. his versibus: Si mihi non praetor siet additus atque agitet me, Non male sic ille, vt dico, me extenderat vnus*; Etiam Seruius: *addita Iuno, inimica. Est autem verbum Lucilii et antiquorum: vt Plautus Aul. III, 6, 16. Argus, quem quondam Ioui Iuno custodem addidit.* Sed alterum hoc Plauti ex iis potius exemplis est, quae doceant, quomodo voc. *additus* in hunc significatum transire potuerit. Scilicet *custodem dari, addi*, voc. proprium est; v. c. inf. IX, 649. *Tum comitem Ascanio pater addidit;* et Horat. III, 4, 79. *nequitiae additus Custos*, vultur, qui Tityi iecur obseruat. Iam autem qui *custodes additi* sunt, inprimis peccare volentibus, iidem molesti sunt, difficiles, odiosi, infesti. Notares iam ex VV. DD. disputationibus. Adi vel Gesneri Thesaur. LL. h. v. Virgilium imitatus est in vocis vsu Silius II, 595. *agit addita Erynnis.* Paullo aliter comparata sunt exempla, in quibus *addi* vel *additi esse* dicuntur, qui non sine molestia aliqua accedunt ad nos, vel quae nobis contingunt ingrata. v. c. ap. Stat. II Theb. 320. *Et, qua non grauior mortalibus addita cura, Spes.* Ad hoc genus referenda loca, quae afferunt Drakenb. ad Silium l. c.

Gronou.

Vsquam aberit: Quum tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentis Italum, aut quas non oraueris vrbis!
Cauſſa mali tanti coniux, iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: ſed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,

91 *Vsque* Ven. *Nusquam a. tum tu* Parrh. *tunc tu* pr. Hamb. pro var. lect. *vt rebus* Leid. vnus. 92 *erraueris* Wall. 93 *Teucri* pr. Moret. Ceterum male, vt fit, diſtingui videtur, etſi Seruii exemplo. Melius: *Cauſſa mali tanti coniux iterum, h. T.* Sic et mox *iterum thalami.* 94 *Extremique* Moret. ſec. 95 *crede* Goth. tert. *et* a pr. m. Medic. *audacior* alter Hamb. et bini Goth. *audatior* Wall. *ardentior* Leid. et Hug. a m. pr. 96 Vt plus audeat, quam fata permittant, vix videtur bonum conſilium eſſe; multo minus Aeneae datum, cuius omnia conſilia ad fatorum ordinem a poëta attemperata ſunt. *Quam* pro *quantum* vt cum Heinſio et Burmanno accipias, durum eſſe puto. Accedo igitur viris doctis, vt legendum exiſtimem, *Qua*, ea via, qua; nec tamen adeo longe in malis propulſandis progredi fata te ſinent, ſed paratum eſt auxilium: *Via prima ſ.* Atque fuit haec lectio etiam in libris pleriſque Pierii; forte recentibus. Nam veteres omnes in *quam* conſpirant. In his tamen particulis, inprimis cum comparatiuus in errorem tam facile inducere debuerit, nolim librariorum fidei tam multum tribuere. Alii legunt *Quum*, quod vix probes. Toupius V. Cl. Epiſt. Crit. p. 171. *Lego, vt mihi quidem videtur, certiſſime: Quo* tua te fortuna *feret.* Hoc eſt, poëtae dictionem per luſum variare, non, corrupra emendare. —*ſinat* Oudart. 98 *Cumana* Doruill.

Gronou. ad Senec. Herc. fur. 1237. et al. non ad prius. Adde Val. Fl. VI, 181. Aliter rem expedire voluiſſe videtur Burmannus, qui ita ordinat verba: „*nec Iuno aberit Teucris, addita* ſcilicet aliis hoſtibus, Turno et reliquis.„ hoc vero multo durius; etiam ſi iungere velles: *nec aberit addita*, h. e. addetur, accedet ſc. noua hoſtis. Si quis nondum vllo interprete inſpecto locum legat, is haud dubio ita accipiet: *nec deerit* in Italia *Iuno, addita Teucris*, quae ſemper Troianis adeſſe, iis inſtare, eos vrgere, perſequi, ſolet. — Eas res infeſti animi eſſe, quis dubitet?

91 — 97. *oraueris* v. lib. VIII. Euandrum et Agyllinos Etruſcos. *in rebus egenis*, anguſtis, periculoſis. Noli cum Seruio et aliis de fame accipere.

Obscuris vera inuoluens. Ea frena furenti
Concutit, et ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum ceſſit furor, et rabida ora quierunt;
Incipit Aeneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinaue ſurgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro: quando hic inferni ianua regis
Dicitur, et tenebroſa palus Acheronte refuſo:
Ire ad conſpectum cari genitoris et ora
Contingat: doceas iter, et ſacra oſtia pandas.

Illum

101 *Incutit* pr. Hamb. pro var. lect. *Quatere frena* proprie de aurigantibus. *verſat* aliquot Pier. cum Goth. ſec. Sed hoc ad orationem vulgarem propius accederet. 102 *Vt tandem* Parrh. *rapida* multi et hic. v. ſup. 80 et 49. 104 *noua non f.* Exc. Burm. *mihi* Rom. hic et alibi. Scilicet eodem res redit, ſi ſyllabas contractas ſcriptura quoque, an tantum pronuntiatione, tollas. Sed conſtantia in his ſeruanda eſt. *ſurget* Zulich. 105 *percepi* multi ſcripti et editi. Sed *praecepi* Rom. Medic. et alii vetuſtiores cum Seruio. Et hoc eruditius. cf. inf. X, 278. — *ipſe peregi* Seneca Epiſt. 76. et Eugraph. in Terent. 106 *i. i. Ditis* Leid. vnus, et Franc. in margine; ex interpret. 109 *Contingit* aliquot Pier. at Romanus: *Vnum oro — Ire* ad *c. c. genitoris, et ora Contingam.*

— *coniux* Lauinia, vt olim Helena. 96. v. Var. L. *Graia ab vrbe*, Pallanteo Euandri.

100. Euenta rerum obſcuris verbis prodit. Imitatur locum Lucanus I, v. 637. 8. Pompon. Sab. „vera, *quae vera futura* „*erant*. Probus ait, *vera*, *luci-* „*da*. Alexander (Grammaticus, vnus ex vetuſtis poëtae interpretibus) „*a quo accepit Ser-* „*gius*, (leg. Seruius) pro, *veris* „*obscura miſcens*, male haec.„ — 100. 1. cf. v. 79. 80. *ſtimulos ſub p. vertit*, h. e. in pectore figit. Sed plus ineſt alteri verbo; continuato ſc. ictu. *Frena et ſtimulos*, ad furorem declarandum a Tragicis habet poëta; forte ex οἶστρος natos. Inter loca, quae Interpr. laudant, vnus eſt accommodatus Euripidis (Iphig. in Taur. 935.) de furiis: ἠλάστρουν θεαί. Ὥστ' αἱματηρὰ στόμι' ἐπεμβαλεῖν ἐμοί. Mox *facies* eſt ſpecies, genus; *ſurgit*, exquiſite, euenit, occurrit. Scilicet audierat Aeneas omnia a patre V, 730. 1. et Heleno III, 458. *praecepi*. Non male Aeſchylus comparatur Prometh. 101 — 3. *peregi* pro vulgari, exegi, perpendi.

106 — 9. *ianua regis* h. e. palatii vel regni aditus. *tenebroſa palus Acheronte refuſo*. Cum Ache-

Illum ego per flammas, et mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnis pelagique minas coelique ferebat
Inualidus, vires vltra ſortemque ſenectae.
Quin, vt te ſupplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Gnatique patriſque,
Alma

111 *reuelli* Bigot. In *recepi* argutati ſunt veteres Grammatici. v. Seru. et Pompon. Sab. Sed *recipimus* et recuperamus non modo amiſſa, ſed ea quoque, quae ne amitteremus metuendum erat. 113 *coelique minas pelagique* Medic. et Wall. 115 *et* abeſt a pleriſque Pier. et Heinſ. comparet tamen in Medic. et Rom. Sed abeſſe poſſe nemo dubitet. *lumina, numina* etiam hic in libris. 116 *Ille o.* pr. Hamb. *ipſe o.* Hugen. Ex Pier. alii *Id me orans*, alii *Id memorans*. Tertius Rottend. *Dememorans*. — *gnati, nati* et in nonnullis *geniti* legitur ap. Pier.

Acherontem mox in inferis locis poni a poëta videamus, recte Seruius, et ex eo Pomponius, pronuntiant: *Auernum ſignificat, quem vult naſci de Acherontis aeſtuariis.* Vt Auernus adeo ſit Acherontis (cui *aeſtus* tribuitur inf. v. 296. 7.) ex inferis partibus exundantis et ſupra crateris ſui labra exuberantis (refuſi) aqua; ductum ex Platone; in cuius Phaedone p. 83. B. Frf. Tartarus omnes amnes recipit, aqua autem αἰωρεῖται δὴ καὶ κυμαίνει ἄνω etc. paullo aliter quam apud Homerum Odyſſ. κ, 514. Cocytus Stygis ἀποῤῥώξ eſt. At Valer. Fl. IV, 594. Illis (iuxta Heracleam Paphlagoniae) *Acheron— vaſtoque exundat hiatu Fumeus* et de eodem Apollon. II, 747 κοίλη δὲ φάραγξ κατάγει μιν ἄνωθεν. Ipſe enim Acheron in imis terrae radicibus: Κυάνεον δ' Ἀχέρονθ', ὃς ἔχει ῥιζώματα γαίης. Orph. Hymn. XVII, 10. De his ipſis autem locis Vlyſſis aditu celebratis agens Lycoph. v. 695. καὶ Ἀχερουσίαν Ῥόχθοισι κυμαίνουσαν οἴδματος χύσιν, et eundem in ſenſum Silius *eructare* dixit in loco ex Marone expreſſo X, 425. *ſpecus - eructat acerbam Cocyti laxo ſuſpirans ore paludem.* Eſt itaque *refuſum* paullo aliter dictum atque ex communi vſu ἀνάχυσις, vt in illo Geographi: Ἀχερουσία λίμνη, ἀνάχυσίς τις τεναγώδης θαλάσσης Strabo V, p. 243. D. — Mox *ſacra oſtia*, vt Homericum θεῖα, et inf. 573. (non vt Seru.) cuius voc. ſignificatus latiſſime patet, vt in noſtris linguis nihil ſit, quod ſatis reſpondeat.

116. *mandata dabat* ſup. V, 735. *Hecate:* nam ſup. v. 35 *Phoebi Triuiaeque ſacerdos.*

119.

Alma, precor, miserere. Potes namque omnia: nec te
Nequidquam lucis Hecate praefecit Auernis.
Si potuit manis arcessere coniugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. Quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? et mi genus ab Ioue summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat.
Quum sic orsa loqui vates: Sate sanguine diuom,
Tros

119 *accersere* male et hic multi. 121 *Sic f.* Schol. Statii v. Heins. 122 *Quid Thesea, magnum Q. Alciden* distinxit Heins. ex Mentel. Addit Burmannus Witt. et alios. Librariis equidem tantum non tribuam. Sed iam veteres Grammatici super interpunctione disceptauere. v. Seru. et Pompon. Sab. Male eos haber, quod *Thesea* dicat *magnum*, qui sacrilegus fuerit, et qui *sedet aeternumque sedebit Infelix Theseus* inf. 617. 618. quasi vero *magnus* semper philosophicam aliquam virtutem designet. Ratio petenda erat ex elegantia poëtica optimorum poëtarum vsu frequentata, et ad animum et ad auditum iucunda, vt epitheton potius ad posterius, quam ad prius referatur: *Quid Thesea, magnum Quid m. Alciden!* 123 *Alcidemque, mihi genus* tres ap. Burm. *a Io*[illegible]uo cum binis Goth. et *summo est* sec. Moret. 124 *tenebant* pr. Moret. 125 *Cum sic* Heins. ex Medic. et aliis; alii *tum* et *tunc.*

119. 120. Statii imitationem notarunt VV. DD. Silu. V, 3, 271 sqq. — *fretus.* Homericum πίσυνος, et in hac ipsa re Orph. Arg. 42. Ἡμετέρῃ πίσυνος κιθάρῃ. simpl. pro, ope citharae.

121. 2. Vt cum Castore, qui mortali patre, Tyndareo, natus erat, immortalitatem communicaret Pollux Ioue patre natus, hoc a diis consequutus est, vt, quoties ipse ad inferos se contulisset, fratri apud deos interim versari liceret. Hinc alternis sedes mutatae. Fabula varie a poëtis tractata et ornata. Fundus Odyss. λ, 302. 3. — Etiam Theseus et Hercules memorantur, quatenus inferos adiere. v. inf. 392 sqq. Aliter v. 618.

124. *aras tenebat.* Notissimus precantum mos. Si tamen teneas animo, Aeneam in ipso limine templi vel antri substitisse (cf. mox v. 151. et is perpetuus veterum mos, si deum consulerent) dum vates penetraret ad adytum, v. 98. ara difficultatem habere potest, quo loco sita fuerit. Sed si ad limen substiterunt consulentes deum, de tota ea parte intelligendum, quae vsque ad adytum patebat, adeoque πρόναος et ipse ναὸς intelligendus.

125 — 132. *Auernus* h. l. simpl. pro locis inferis; non vt inf.

Tros Anchisiade, facilis descensus Auerno.
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos aequus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad aethera virtus,
Dis geniti potuere. Tenent media omnia siluae,
Cocytusque sinu labens circumuenit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; et insano iuuat indulgere labori;
Adcipe,

126 *Anchisiada* Medic. a m. pr. et tert. Moret. eleganter, Heinsio iudice. Alii *Anchisiadae*, *Anchisiades*. — *discensus* tres ap. Burm. — *Auerno* nota elegantia pro *ad Auernum* reposuit Heinsius cum melioribus, nisi quod fere habent: *Auerno est*. Vulgo *Auerni*, quod vulgare esset. *Auerni est* Gud. a m. sec. Scilicet etiam h. l. duas codicum familias agnoscas: Romanus ducit alteram, *Auerni*, alteram Mediceus, vel is, vnde exscriptus ille est, *Auerno*. Pompon. Sab. „*Auerno*, ad *Auernum*. Sic legit Apronianus." 128 *gradus* sec. Moret. sed v. Burm. 130 *audens* alter Hamb. *auexit* Leid. vn. *in aethera* aliquot ap. Burm. 132 *Cocytos* Medic. et alii. *circumuenit* post Pierium et Gifan. ap. Guell. Heinsius e melioribus omnibus reposuit lateque adstruxit exemplis. Adde Wass. ad Sallust. Iug. 71. et alios. Vulgg. *circumfluit*. Scilicet *circumuenire* exquisita et docta ratione dictum pro, *circumire*, *circumdare*, *circumfluere*; quae vulgaria verba sunt. 133 *Quin si* coni. Heins. et Goth. sec. *Quid*; sed cf. II, 10. — *t. amor, menti si* duo interpungunt. *mentis* alter Hamb. *est* deest Menag. pr. Goth. sec.

inf. 237 sq. sed vt in Ἀχέρων δυσέξοδος vel ἀνέξοδος. v. Vrsin. et rel. — 129. Pauci ἥρωες διογενεῖς, si fuerint θεοφιλεῖς et καλοκἀγαθοί. Sententiam v. 126—8. interpretatur Seneca Herc. f. 675 sq. *aequus*, propitius h. l.

132. *siluae* memoratae tenebrarum et caliginis significandae caussa; ducta imagine ab Auerni situ v. Exc. II. *Cocytum*, *Stygem*, *Acherontem*, promiscue ponit poëta. — *sinu* praeclare, de cursu fluuii, qui ambit locum.

133 — 135. *Bis*. nata rei perceptio haec ex Homericis Odyss. μ, 22. Σχέτλιοι — Διςθανέες etc. Sed „Pollio admiratur, „cum Aeneas esset futurus deus, „cur dicat bis. Soluitur hoc, „quia apud Homerum (Odyss. „μ, 600 sq.) Vlysses vidit vm„bram Herculis apud *inferos*." Recte hoc. Ceterorum Grammaticorum argutias vide ap. Pompon.

Adcipe, quae peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,
Iunoni infernae dictus sacer. Hunc tegit omnis
Lucus, et obscuris claudunt conuallibus vmbrae.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore foetus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. Primo auolso non deficit alter
Aureus; et simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum
Carpe manu. Namque ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Praeterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamque incestat funere classem;
Dum

136 *opaco* Medic. a m. pr. 139 *plaudunt* Rom. 140 *opaca* Doruill. a m. pr. 141 *quam qui* Medic. alter Mentel. et Colot. quod exquisitius putem, pro *quam si quis*. — *discerpserit* multi ap. Pier. et Burm. male. *decerpit ab arbore* notaui ex Io. Sarisber. lib. VIII. p. 690. ed. Amst. 143 *defuit* Oudart. 144 *similis* Medic. *f. vena m.* Menag. pr. 145 *inuestiga* Doru. a m. sec. *oculis, ramumque r.* Goth. tert. a m. sec. 146 *sequatur* Bigot. 147 *nec v.* Rom. 148 *poteris duro* pr. Hamb. 150 *totusque i. f. classe* pr. Rottend.

pon. Sab. et Seruium. *insanus labor* pro vulgari, magnum ausum, coeptum, ardua res.

136—149. Locum respexit Claudian. de R. Prof. II, 290 sqq. —137 ornate, pro, ramus aureus cum foliis aureis. *vimen* est ipsius rami, virga. Male alii aliter. De ramo aureo v. Excurs. ad h. v. *Iuno inferna*, Proserpina, alias Stygia, vt *Iupiter infernus*, καταχθόνιος, de Plutone. cf. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 372. *Auernam Iunonem* Ouidius dixit hac ipsa in narratione Met. XIV, 114—140 *telluris operta*, simpl. loca infera, quatenus sub terra. Male argutantur. — 143. 4 ornate; in rami auulsi locum alius succrescit. Mox *rite carpe* — si fatale tibi est, inferos adire.

149 — 155. ante oculos Iliad. χ, 386. Κεῖται παρ' νήεσσι νέκυς ἄκλαυστος, ἄθαπτος Πάτροκλος. Obserua verborum proprietatem — *pendes* pro vulgari haeres — *sedes* de sepulcro alii, alii de terra admodum dure accipiunt. v. Burm. Cur non locum

Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, et conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis,
Adspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.
Aeneas maesto defixus lumina voltu
Ingreditur, linquens antrum; caecosque volutat
Euentus animo secum. Cui fidus Achates
It comes, et paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant:
Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret. Atque illi Misenum in litore sicco,
Vt venere, vident indigna morte peremtum;
Misenum Aeoliden: quo non praestantior alter
Aere ciere viros, Martemque adcendere cantu.

Hecto-

151 *pendis* Witt. *pendens* Rom. et Oudart. 152 *Sedibus ante suis refer et conde* Doruill. 153 *haec p.* Parrh. *sumto, sumpto* aberratt. librariorum ap. Burm. 154 *lucos Stygiis et r.* ita Medic. a m. pr. et Romanus, quod mireris, in idem vitium conspirat. Alii ap. Pier. et Heins. *Stygis et r.* alii *Stygios et r.* inuito metro. Sed *Stygios, regna i. v.* per appositionem bene firmat Heins. 155 *immutuit* Doruill. *orbe* Medic. a m. pr. 156 *maestoque affixus* Gud. a m. pr. 157 *Progreditur* Medic. in marg. *Egreditur* multi ap. Pier. et Burm. male. Non videbant *ingredi* esse, incedere. 159 *pariter* Goth. tert. *fixit* Medic. a m. pr. *firmat* Doru. *figit v. curis* Parrh. 160 *serebant* post Pier. defendit Heins. Alii *ferebant*. 161 *exanimum* plerique, sed alterum ex Medic. aliisque adsciuit Heinsius, auri vt consuleret. Mox *atque*, statim, esse vult Burm. vt Georg. I, 203. vbi v. Puto exprimi *εἶτα*. 165 de Hemistichio a poëta inter recitandum adiecto fabulam v. ap. Seru.

cum comparant inf. v. 371. *Sedibus vt s.* et v. 328. *quam sedibus ossa quierunt*. Errant Manes insepulti vel circa corpus vel circa Stygem. Notissima res v. Obs. ad Tibull. III, 2, 15. Piaculare autem sacrum v. 153. non tam ad purgandam classem a contactu insepulti cadaueris valere debet, quam ad placandos inferos, quos est accessurus; omnino enim ad inferos nonnisi expiati et placatis Manibus accedunt heroes apud ceteros quoque poëtas cf. Cerda— *prima* v. 153. est pro, prius, ante.

160. 1. pro vulgari: sermones serebant super variis rebus. Ceterum miror, cur non in Palinuri insepultum corpus incidat

cidat

Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
Postquam illum vita victor spoliauit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
Sed tum, forte caua dum personat aequora concha,
Demens, et cantu vocat in certamina diuos,
Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa inmerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Praecipue pius Aeneas. Tum iussa Sibyllae,
Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri

Cons

168 *victor vita* aliquot ap. Burm. *sp. et armis* Doru. 170 *haud i.* Parrh. *interiora* alter Hamb. 171 *Sed dum, cum, tunc* aberratt. 172 *Veniens et c.* Goth. sec. *certamine* Gud. et Goth. duo. 173 *si c. fas est* duo Leid. Burm. laudat III. Georg. 391. 174 *immerserit* Goth. sec. 175 *circum magno* Montalb. 177 *festinent* Rom. *arasque* ed. Ven. *sepulcro* Gud. a m. pr. Franc. a m. sec.

cidat Aeneae cogitatio; qua tamen nulla prior esse debebat. Nisi quod Miseni cadauer in proximo littore iacet.

162 sqq. vide Exc. VII.

170. *non inferiora s.* docte et Graecorum more, pro, inferiorem, τὰ ἥττω pro τὸν ἥττονα. Aeneam Hectori aequiparat, vt inf. XI, 289. et al. cf. Seru. Mox 171. *concham* paullo durius pro tuba vel lituo posuit. Nam nec in *litui* (v. 167) proprietate est haerendum. Sic *lituum* et *tubam* paucos intra versus memorat Statius VI. Theb. 120. 128. *Tubicinem* Misenum vocat Propert. III, 18, 3. *Liticinem* Stat. IV, Silu. 7, 19. cf. Cerda — *demens* Homericum Νήπιος! Il. β, 38 et saepe al. — *exceptum* cf. sup. III, 332. ex ὑποδέχεσθαι, insidiis.

177. *aram sepulcri* exquisite, quod v. 215. *ingentem pyram* a formae similitudine. Sic et Seruius; qui tamen addit: *Probus tamen et Donatus de hoc loco requirendum adhuc esse dixerunt.* In Donati fragmentis interpolatis, quae habemus, nihil occurrit. At de altero Pompon. Sab. *Dicit aram, quia rogus, id est pyra, non fiebat sine aris, vt ait Probus.* Perperam. In seqq. ante oculos Odyss. μ, 11 sq. Il. ψ, 114 sqq. Adde Il. η, 417. 428 sq. ω, 662 sq. 787 sq. et locum inf. XI, 182 sqq. *Congerere* ex νηεῖν. Apollonium (lib. I, 403.) Νήεον αὐτόθι βωμὸν laudat Guellius.

Iterum

Congerere arboribus, coeloque educere certant.
Itur in antiquam ſiluam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceae: ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineaeque trabes, cuneis et fiſſile robur
Scinditur: aduoluunt ingentis montibus ornos.
Necnon Aeneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribusque adcingitur armis.
Atque haec ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Adſpectans ſiluam inmenſam, et ſic voce precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.

Vix

178 *adducere* Vratisl. ſed alterum et alibi. Burm. laudat II, 186. 461. XII, 674. 180 *acta* Goth. ſec. *ilix* Witt. 182 *ac voluunt* multi ap. Pier. et Burm. ac duo Goth. *et voluunt* Zulich. *auellunt* alter Hamb. Supra Georg. III, 378. *Aduoluere focis vt mos ignique dedere.* 183 *Aeneas nec non* Witt. *operi* Parrh. 184 *que* abeſt a tribus Burm. 185 *hoc* Montalb. *triſtis* Witt. *cum c.* Heinſ. e libb. Vulgg. *tum.* 186 *voce, ore, forte* legitur. *forte* Seruius interpretatur; vt tamen verſum inter tibicines (*cheville*) referat. Et hoc habet Medic. cum al. *ore* Longob. Pierii et pr. Hamb. ex v. 76. *voce* Romani codicis lectio eſt, quam et alii codd. exhibent, quamque bene retinuit Heinſ. 187 *aureis a. ramis* Montalb. 188 *in alto* alter Hamb. *o. vera* Ven. et Doru. non male. inprimis pro poëta. 189 *Heu n. vates de te* Montalb

Iterum poëta multum ornatus, (expende ſingula) in re tenui cumulauit; hoc quidem iam Ennii exemplo; Locum ſeruauit Macrob. VI, 2. Ad horum ductum ſequiores poëtae pigmenta ſua in ſimili re profuderunt Silius X, 526 ſqq. Statius VI, 88 ſqq. hic quidem ea cum copia, quae faſtidium faciat. cf. Columna ad Ennium p. 67 — Mox *piceae* proprie in rogis locum habent cf. Plin. XVI, 10. ſ. 18. 182. *de* montibus int. et v. 184. *accingitur*, ὁπλίζεται accingit ſe.

187 — 9. Vtinam nunc vt Gr. εἰ, εἰ γάρ. v. c. qui locus in manibus eſt, Hymn. Homer. in Apoll. 51 Δῆλ' εἰ γάρ κ' ἐθέλεις. quem ſi ita acceperis, emendatione non egere videbis; niſi forte ἐθέλοις. — *ſe oſtendat*, adpareat etc. nec tamen dubitandum, etiam hac arbore inuenta alteram vaticinii partem euentum eſſe habituram, quando etc.

Vix ea fatus erat, geminae quum forte columbae
Ipſa ſub ora viri coelo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo. Tum maxumus heros
Maternas adgnoſcit auis, laetusque precatur:
Eſte duces, o, ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum. Tuque, o, dubiis ne deſice rebus,
Diua parens. Sic effatus veſtigia preſſit;
Obſeruans quae ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illae tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſeruare ſequentum.

Inde,

191 *e coelo* Parrh. 192 *inſedere* Montalb. *ſ. loco* Exc. Burm. a m. pr. Mirum acumen e vett. ſeruauit Pompon. et ad v. 198. Seruius, vt *ſolum* ſit pro aëre, et *ſedere*, librarunt ſeſe; forte, quoniam *curſum* ſequitur pro volatu dictum, et v. 199. *paſcentes*, quod tamen per interualla fieri putandum. — *cum m. b.* Sprot. 193 *agnoſcat* Medic. cum al. *agnouit* alter Goth. *precantur* Gud. a m. pr. 195 *derigite* Gud. et Rom. In *opacat* haerebat Trappius; quid enim an exiguus ramus vmbra locum obscurare poterat? Addere forte voluit: et an auri fulgor vmbram loco inducere potuit? vide v. 204. Itaque coni. *inaurat.* Sed primum ramus cum frondibus et foliis cogitandus; et quidni huic, etſi ex auro, tribuat poëta id quod commune eſt omni frondi, vt vmbra obducat eam ſoli partem, cui reſpondet ſuo ad ſolem poſitu. Atqui hoc eſt *opacare humum* ſc. quantam eius partem frondis vmbra attingit; non totum loci ambitum. 196 *tuque in d.* Menag. pr. 197 Duplex iterum codd. familia. Rom. cum aliis, *Alma p.* Mediceus cum al. *Diua p.* hoc recepit Heinſ. 198 *quo ſ. ferant* coni. Voſſius. ſed columbae ferunt ſignum et oſtentum, pergunt paſcentes: *illae* multi ap. Burm. 200 *poſſunt* pr. Rottend. et Ven. non male. *acies* Medic. a m. pr. *ſpectare* Vratisl. *ſequendo* qu. Moret.

190—6. Dignus tali vindice nodus. Oſtento vel augurio aliquo res profecto nunc cummaxime erat expedienda. Quale autem aliud accommodatius quam Veneris matris aues? etſi omnino fauſtum et laetum hoc auſpicium v. Cerda. Sed poëta haud dubie in animo habuit Apollonium ſuum lib. III, 540 ſqq. cf. 926 ſqq. Etſi nec Dodonaeum oraculum ex columbis obſcurum eſt. Hoc augurio conſpecto ſubſtitit et precatur, ex more. Praeiuit Homerus Il. *x*, 275. 278 ſq. 195. *vbi — humum* ornate, vbi aureus ramus eſt.

201—4.

Inde, vbi venere ad fauces graueolentis Auerni,
Tollunt se celeres; liquidumque per aëra labsae
Sedibus optatis geminae super arbore sidunt:
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet siluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo foetu teretis circumdare truncos.
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento.

203 *geminae* Burm. recepit, vt tamen mallet praeterea legi: *geminaeque sub arbore sidunt*, „quia raro columbas videmus arbori „insidentes, sed vel in tectis aedium vel humo.„ Sed de siluestribus columbis seu palumbis erat cogitandum. *gemina super arbore* Heinsius reuocauerat, librorum, puto, auctoritate, inter quos Medic. et Rom. Ita arbor duplicis trunci in commune coëuntis fastigium est intelligenda; quae hac ipsa sui specie notabilis et insignis fieri poterat. Hoc voluisse videtur Cuninghamus, qui ad l. 10. D. arbor. furtim caes. prouocat. Si tamen ad aliorum librorum vt Longob. et nonnullorum ap. Burm. item ed. Ven. lectionem *geminae s. a.* respicias, manifesta res est, eius deprauationem esse alteram illam, ex librariorum sollenni in similibus incuria. 204 *auro* Rom. et pr. Rottend. male. *aura auri* et res (v. not.) et Grammatici tuentur ap. Burm. 206 *remina arbos* indoctus librarius Goth. pr. 207 *veteres c.* pr. Rottend. a m. sec. male. *c. ramos* aliquot Pier. ex interpretamento. *truncorum* etiam Ouid. Met. XIV, 115. *iussitque suo diuellere trunco*, ex hoc ipso loco. 209 *leui* sec. Moret. Goth. sec. *Ilice sub leui* Parrh. *sub leni* Witt. et Ven. *crepitabant* Heins. ex codd. protulit, vt exquisitiore et doctiore ratione dictum sit, dum plures essent bracteae. Adstruit idem multis exemplis, quae tamen pleraque diuersi generis sunt, elegantiam hanc, cuius suauitatem fateor me satis percipere non posse. Ex altera parte librariorum ludibriis plures huius generis deliciae imputandae videntur. Etiam h. l. *crepitabat*

201 — 4. Arbor stabat in ipsa valle. Vide v. 139 — *Sedibus optatis* eleganter, quas volatu petierant. *auri aura*, splendor. *Aura* de luminis reuerberatione exquisite v. V. L. ad Ge. II, 47. vbi *luminis aurae*. cf. h. l. Seru. Sic φάεος ἀϋτμὴ Callim. in Dian. 117. de vapore ignis, qui etiam longius dissita adurit. Proprie in odore locum habet.

205 — 9. De visco, frutice glutinoso in querno arborum genere ramis enasci solito, vnde glutinum paratur, ex historia naturali notio petenda. Ex antiquis v. Plin. XVI, 44. s. 93. et

Conripit Aeneas extemplo, auidusque refringit
Cunctantem, et vatis portat ſub tecta Sibyllae.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem taedis et robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, et feralis ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices et aëna vndantia flammis

Expo-

bat eſt in praeſtantioribus Medic. et Rom, qui diuerſae ſectae codices ſi in eandem lectionem conſpirant, ſatis grauem auctoritatem habent. Porro *brattea, bratea, brathea, brachtea*, ſcribunt librarii. A tam indoctis hominibus quidni exſpectes, pro plurali nomine hoc habitum fuiſſe? 210 *extemplo Aeneas* vulgg. ante Heinſ. *refugit* Goth. tert. 211 *Sectantem* ex Waddel. Animadu. crit. p. 22. memorat Burm. inutilem ſane emendationem, *votis* Montalb. 213 *ſup-prema* Rom. et Zulich. ex pronuntiatione an ex falſo timore, ne metrum rueret. 214 *r. ſicco* pr. Hamb. ex gloſſa. 215 *tum f. a.* aliquot Pier. 216 *cupreſſus* Schol. Cruqu. Horat. ap. Heinſ.

et XXIV, 4. ſ. 6. *quod non ſua ſ. a.* ex vetere opinione, falſa tamen. Plin. l. c. *Omnino autem ſatum* (viſcum) *nullo modo naſcitur, nec niſi per aluum auium redditum maxime palumbis ac turdis.* Male habet, quod Heinſ. et Burm. ad aucupium delabi potuere. — *brumali f.* tunc enim maturum eſt. *Seru.* — *croceo foetu.* ex natura viſci. Plin. XXIV, 4. ſ. 6. *Optimum eſt — extra fuluum, intus porraceum. cunctantem* ornat; ex v. 137. *lento vimine ramus*, quippe ex auro cf. II Ge. 236.

212 — 17. *ingrato*, malim vt Seruius altero loco ponit, gratiam nec ſentienti nec referenti. — 215. cf. Il. ψ, 164 ſqq. *frondibus atris Intexunt latera* ornate, faciunt latera ex ramis et lignis arborum nigricantium; vt triſtis adſpectus eſſet; *et f. a cupreſſos conſtituunt.* Volunt arbores ante rogum poſitas fuiſſe, et ad Romanorum morem alludi, quo cupreſſi ante domum funeſtam ſtatuebantur. Quantum equidem video, parte ſui et facie exteriore rogus ſtructus erat truncis cupreſſinis prominentibus in tropaeorum vel ferculorum morem, quibus affixa eſſent arma. Habet etiam ſic Varronis apud Seruium interpretatio locum: *Varro dicit pyras ideo cupreſſo circumdari, propter grauem vſtrinae odorem.* Imitationes loci notarunt ex Statio IV Theb. 449. 460.

218. cf. Il. σ, 349 ſqq. Odyſſ. θ, 44 ſq. *expediunt* cf. I, 177.

Ad

Expediunt, corpusque lauant frigentis et vnguunt.
Fit gemitus. Tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque super vestis, velamina nota,
Coniiciunt. Pars ingenti subiere feretro,
Triste ministerium, et subiectam more parentum
Auersi tenuere facem. Congesta cremantur
Turea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam conlapsi cineres, et flamma quieuit;
Reliquias vino et bibulam lauere fauillam:
Ossaque lecta cado texit Corynaeus aëno.

220 *cum m.* alter Hamb. cum aliquot Pier. 221 *P. vestesque super* alter Hamb. 222 *ingentes* Gud. a m. pr. vitio calami. At Burm. forte *lugentes*. Porro *periere phereto* alter Hamb. Dixit autem docte *s. feretro* pro *feretrum*, vt supra *subire muris*; et *triste ministerium* interiectum pro exclamatione. 223 *et* deest binis ap. Burm. *subiecti m. p. Auersam t. f.* Parrh. 224 *Coniecta* Bigot. 225 *Aurea d.* alter Menag. *crateris* Ald. et Iunt. et sic fragm. Vatic. p. 181. 228 *leta* Franc. *lapsa* Zulich. *cauo* sec. Moret. *Corineus, Coryneus, Chorineus, Corneus*, ex librariorum stupore multi. Est Κορυναῖος a κορύνη.

Ad v. 219 Seruius laudat versum Ennianum: *Tarquinii corpus bona femina lauit et vnxit.*

220—25. ex Il. ω, 794. 796. *Velamina nota*, ex loqu. vsu, (cf. inf. XI, 195. 96.) aliter vix accipias, quam, quibus ipse, dum viueret, vsus erat. Etsi ad suorum popularium morem respicere potuit, de quo laudant Intpp. nota loca Cic. de Legg. II, 23. Liu. XXXIV, 7. tamen magis probabile fit, Homerum ante oculos fuisse Il. ω, 796. — *subiectam tenuere*, h. e. subiiciunt, subdunt; *more parentum* Seruius: „propinquioribus enim virilis sexus hoc dabatur officium.„ Sed dictum puto pro, more patrum, maiorum. Mox in ignem coniici puta thus, oleum; sed quid *dapes*? verbo, puto, sacrificali corpora boum, suum, ouium (v. inf. IX, 197 sq.) tamquam victimarum caesa et in ignem iniecta, significat. cf. Il. ψ, 166 sq. Odyss. ω, 65.

226 sq. cf. Il. ψ, 250 sqq. ω, 792 sq. Odyss. μ, 13 sq. ω, 71 sq. Verba ex Il. ι, 212: Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ πῦρ ἐκάη καὶ φλὸξ ἐμαράνθη. — 227. rogum et cineres conspergunt vino ex more, quem nidor et calor suadere debuit. — *cadum* dixit pro vrna; φιάλην memorauerat Homerus Il. ψ, 253. et λάρνακα ω, 795. *Corynaeum* vero, quoniam poëtae omnia definite etiam per personas efferenda sunt. Nota vrnam h. l. ex aere.

229—31.

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui et ramo felicis oliuae:
Luſtrauitque viros, dixitque nouiſſima verba.
At pius Aeneas ingenti mole ſepulcrum
Inponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,
Monte ſub aërio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, aeternumque tenet per ſecula nomen.
His actis propere exſequitur praecepta Sibyllae.
Spelunca alta fuit, vaſtoque inmanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:

Quam

229 *puram aquam* Zulich. vt Heinſ. olim coniecerat. Sed alterum (vide not.) doctius, adeoque poëta dignius. Itaque nec *circumluit* amplectendum, quod codd. Macrobii habent, quodque coniecerat Maſerius. *circumuenit* Goth. ſec. 231 *L. domos* Rom. cum pr. Voſſ. et vtroque Hamb. In Montalb. *viros* in litura. At Menag. pr. *Luſtrauitque choros*, quod impenſe placebat Heinſio, copioſeque ab ipſo illuſtratum eſt. Mihi quidem poëta, ſi ita dixiſſet, affectatae et putidae elegantiae crimen vix effugere poſſe videretur. *Chorus* poëtis non pro quacunque turba hominum poni poteſt, ſed iis tantum locis, vbi ad chori naturam, ordinem, vel ritum reſpectus aliquis ſubeſt. In luſtratione nihil tale memini. 233 *Impoſuit* Donat. in Terent. et ed. Iunt. ap. Heinſ. cum Goth. pr. 234 *Monte ſub excelſo* Goth. ſec. ex interpret. 236 *mandata* Leid. vnus. 238 *Scropea* duo indocti librarii ap. Burm. Eſt Homericum: *παιπαλόεσσα*. *magna lacu* Leid.

229 — 31. exquiſitius *circumferre ſocios vnda*, quam, *vndam circa ſocios*. Luſtratio haec facto funere ſollennis. — *felix oliua*; quia etiam *infelix oleaſter*. Ge. II, 314. *nouiſſima verba* nota res. Vale. Aue.

232 — 35. *Imponit*, pro, ponit, facit in illo loco; forte heroico more, iuxta rogum ἀμφὶ πυρήν, vt videtur res apud Homerum animo repraeſentanda. v. c. Il. Ψ, 255. 6. γ, 434. Niſi *imponit* ſc. cado cum cinere. — *ſua arma*, *remumque tubamque*, ſollemni more a multis illuſtrato, etiam ex ſepulcris. cf. Fabrett. ad Columm. Trai. p. 374: *Iliacoque iugum memorabile remo*, de Miſeno Statius III Silu. 5, 98. et de Elpenore ſuo Homer. Odyſſ. μ, 14. 15.

236 ſqq. Nunc ad ſacrum Manibus faciendum ſe accingit ex praecepto v. 153. *ſpelunca*, Auerno imminens (hinc *tuta lacu*) et alia quam quae ſupra memorata eſt. v. Excurſ. III. — *volantes*, volucres. Sic III Ge. 147. *Plurimus volitans*. De v. 242. Var. L. Sacrum parat ſub ipſum ſpeluncae ingreſſum.

242 ſqq.

Quam fuper haud vllae poterant inpune volantes
Tendere iter pennis: talis fefe halitus atris
Faucibus effundens fupera ad conuexa ferebat:
[Vnde locum Graii dixerunt nomine Aornon.]
Quatuor hic primum nigrantis terga iuuencos
Conftituit, frontique inuergit vina facerdos;
Et, fummas carpens media inter cornua faetas,
Ignibus inponit facris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten, Coeloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Sufcipiunt pateris. Ipfe atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum magnaeque forori
Enfe ferit, fterilemque tibi, Proferpina, vaccam.

239 *volucres* Doruill. et Goth. tert. ex gloffa. 241 *infundens* Goth. tert. *connexa* vitiofe Nonius in *Auernus*. *ferebant* Gud. a m. pr. 242 Totum verfum ab alia manu infertum credere fas eft, certe ab epica ratione alienum. In Mediceo aliisque praeftantioribus a recenti manu adfcriptus erat. A fragm. Vatic. plane abeft; etiam a Goth. tert. Pierius tamen in fuis codd. non defiderauit verfum, nec in Romano videtur ab alia manu adfcriptus, fed a prima ftatim manu profectus. Satis vetus itaque eius auctoritas, vt forte e Prifciano Dionyfii Periegefin interpretante confictus ille videri poffit. v. ap. Heinf. — *lacum* duo Heinfiani. Pro *Aornon* alii *Aornum* et *Auernum*, et Voff. *Auerna*. 243 *primus* Medic. a pr. m. 244 *immergit* ed. Ven. 245 *fumma* Rom. 248 *trepidum* pr. Hamb. 249 *Succipiunt* Seruius legerat, cum Gud. et fragm. Vatic. 251 *fterilemque ferit* Zulich. a m. pr.

242. fqq. Totus hic facrificii diis inferis facti apparatus apud plures poëtas occurrit, ductus ex Homero pluribus locis: inprimis Odyff. κ, 517. λ, 25. *inuergit*, elegantius, quam, infundit, nihil amplius. *Et f. carpens.* pertinet ad Homericum: Ἀλλ' ὅ, τ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλε. Iam inter victimae confecrationem, quae fit vino in caput libato, et pilo euulfo et cremato, concipiuntur preces, v. c. Od. γ, 445. 46. Itaque h. l. fubiicitur: *Voce vocans H.* *Supponunt cultros* ex religione in facris inferis notiffima, vt prona et cernua mactaretur victima diis inferis. Mox *fuscipiunt* Pompon. Sab. „antiquum verbum eft,„ fcilicet pro excipiunt vulgari. cf. I, 175.

249—251. *Mater Eumenidum*, (inf. XII, 846. Aefchyl. Eumen. 322.) Nox, et Noctis *foror*,

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida inponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lumina solis et ortus,
Sub pedibus mugire solum, et iuga coepta moueri
Siluarum, visaeque canes vlulare per vmbram,

Aduen-

252 *regni* Rom. 253 *solita* malebat Heins. at v. notam. 254 *que* abest a nonnullis Pier. et Scheffer. Heinsii, trinisque Goth. et bene abesse videtur. *infundens* Heins. ex Mediceo intulit. Vulgo *fundens*, etiam in fragm. Vatic. Sed amant poëtae talia iungere: *super iniicere*, *super incumbere* et al. v. Heins. 255 *sub limina* Medic. cum aliis ap. Heins. sed recte Burm. monet, *limen solis* memorari, cum de loco ac regione agitur, vnde sol oritur; de tempore vero ortus, lumen. 256 *nigra coepta* Goth. tert. *iuga celsa* ap. Senec. VI. N. Qu. 13. 257 *visique* multi ap. Pier. et Burm. aduersus poëtarum morem. *per* vmbras duo Heins.

soror, Terra, vt Seruius notauit; adeoque ex Chao. Ipsis Eumenidibus sacrum facit Scipio loco hinc expresso Silius X, 429 sqq. — *sterilem vaccam*, ex religionis praescripto στεῖραν βοῦν. Od. λ, 30.

252 — 54. *nocturnas aras* simpliciter, quia sacrum noctu fit; vt diis inferis fieri fas erat. cf. Cerda. *Incboare*, verbum sacrorum esse Seruius tradit. Saltem exquisite positum pro facit. *Aram* autem puta in scrobe excisam, vt in sacris inferis; v. sup. I, 211. cf. Seru. hinc *humiles aras* dixit Valer. Fl. III, 426. — *solida viscera*, totam victimam. *Viscera* pro carnibus et crudis partibus et alias occurrunt; mox pro iisdem *exta*; (Trappius in hoc haerebat et *corpora* substituebat.) Diis enim inferis fiunt *holocausta*. Itaque ad flammam alendam oleum infunditur. cf. Apollon. III, 1030 sq. 1190 sq.

255 — 58. Tempus a media nocte intelligendum esse, et res et sacri huius mos docet. Vide Seru. et loca ap. Cerdam ad v. 252. cf. inf. ad 535. Quae autem sequuntur, terrae motus et inferarum canum latratus, alias signa esse solent Hecates aduentus in sacris, quae ad Manes euocandos fiunt. Hic omne hoc rei miraculum non alio pertinere videtur, quam, placatam esse sacro Hecaten, Aeneamque adeo ad loca infera admitti; vti ap. Orpheum ad soluenda claustra luci, quo aureum vellus seruatur. v. 983. sq. et omnino ad placandam Hecaten ap. Apollon. III, l. c. Neque aliter, quam de deorum infernorum venia acceptum esse locum a Fenelonio, docet suauissima imitatio

in

Aduentante dea. Procul o, procul este, profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco:
Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se inmisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.

Di, quibus imperium est animarum, Vmbraeque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia late;
Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
Pandere res alta terra et caligine mersas.

258 *Aduenìente* Oudart. 259 *Conclamant* Sprot. 262 *Tandem* Leid. 263 *tumidis* Doru. Super *vadere* etiam hic obseruationem suam repetit Burm. poni illud de impetu et praecipitato cursu. Enimuero fit hoc non verbi natura, sed exquisitiore vsu, cum pro, impetuose ferri, ponitur simplex, ire, gradi, vadere, adiuncta sc. vi, quam rei ratio et contextus adiicit. Ad hoc genus plures VV. DD. super singulis verbis obseruatiunculae possunt reuocari. 264 *est* deest Goth. tert. et tribus Burm. *silentum* Bigot. 265 *tacentia* reuocauit Heins. ex Rom. Medic. et al. Vulgo *silentia*; quod et Seruius interpretatur. ed. Ven. *loca muta silentia*. 267 *altas* Medic. a m. pr. ed. Ven. cum aliquot Pierianis. *et* abest a Witt.

in Telemacho lib. XVIII p. 123. Imitatus quoque locum est Dantes Infern. Cant. III, 130 sq. — *aduentante dea*, de Hecate esse intelligendum, nihil est quod dubites; si modo cetera de his sacris loca poëtarum consulas v. c. Apollon. III, 1211 sqq. Theocrit. Id. II, 35. 36. 10—13. Quod *canes* nonnunquam de Furiis dictae sunt, huc non vocandum erat ab Intpp. Ad *iuga siluarum* offendunt intpp. sed sunt iuga montium siluis consita; nihil amplius. Sic *dorsum nemorum* ap. Horat. *siluas iugosas* dixit Ouid. Am. I, 1. 9.

258. *Procul o, p.* An formula hac initiorum satis solerter hic poëta vsus sit, dubito. Nemo enim aderat, qui amoueri posset, praeter socios Aeneae. De monstris infernis intelligit Cerda. At quis ea per *profanos* designata credat! Warburtono quidem res erat satis expedita, dum initia Eleusinia hic expressa volebat. — Quae sequuntur, ex Homero mutuata sunt Odyss. λ, 48 sq.

265—7. Habet insignem vim ad animos excitandos et horrore quodam sacro imbuendos subita haec deorum inferorum et Manium appellatio; vt recte ab Interpp. notatum. Ad sententiam cf. Senec. Herc. fur. 658—61.

Ibant obscuri sola sub nocte per vmbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.
Quale per incertam Lunam sub luce maligna
Est iter in siluis: vbi coelum condidit vmbra
Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
Luctus et vltrices posuere cubilia Curae:
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, et malesuada Fames, ac turpis Egestas;
Terribiles visu formae; Letumque, Labosque:

Tum

268 *obscura soli* Gud. a m. pr. vt quidam ap. Pier. *obscura sola* Goth. alter. *per vmbram* Heins. e melioribus suis et Pier. Vulgo *per vmbras.* 270 *incertam Lunam* et ratio et optimus quisque codd. agnoscit. Alii tamen ap. Pier. et Heins. ac Burm. *incoeptam* quod et Seruius agnoscit, et, quod mirum est, non improbat. 273 *que* abest a multis Pier. a Gud. et al. sed agnoscitur a Gell. et Macrob. ap. Burm. 276 *mala* duo ap. Burm. *ac male* Ven. *ac turpis* reposuit Heins. e libb. pro *et t.* 277 *Labosque* Heins. e codd. pro *Laborque.*

658—61. Ceterum in Seruianis ad h. v. „Ex maiore autem parte Syronem, id est, magistrum suum Epicureum, sequitur,„ (cf. Vit. Virg. p. CXXXVI.) Indocte hoc. Nam Epicurei alienissimi ab his fabulis. cf. Lucret. III, 951 sqq. — *Chaos* bene inuocatur, ex quo Nox et Erebus natus. *Phlegethon* omnino pro locis inferis, sed ad terrorem nominatus prae ceteris. cf. inf. 550 sqq. *Sit numine v. h.* liceat per numen vestrum; quantum ad vos attinet, h. e. cum venia vestra.

268—272. *obscuri* poëtico ornatu translatum epitheton ab vmbra vel nocte. *domos* simpl. pro locis. — *incertam Lunam*, nubilo coelo, vnde *lux maligna*, parca, infirma ac tenuis. Vide sup. III, 263. 204. (locum, quod monere obliti sumus, ad Apollonii ductum, expressum IV, 1694 sqq.) cf. Cerda et Burm.

273—287. Ingeniose in faucibus et aditu locorum inferorum constituta ea, quae vel morti sunt vicina vel in morte sunt. cf. Seru. Imitatores loci iam excitauit Cerda Silium (XIII, 579 sqq.) Senecam Herc. fur. (689 sqq.) Claudian. in Ruf. (I, 29 sqq.) at e recentioribus Spencerum, vbi Mammonae antrum describit; (*Faery Queen II. B. Canto VII. XXI.*) et Miltonum (*Paradise lost* B. I, 624) Spencius. Ingeniosa quoque Fenelonii est ratio, qui Plutonis throno assidentia haec monstra exhibet. Obseruent tirones

ex

Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerso in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Vlmus

279 *monstriferumque* alter Hamb. v. Burm. *in* deest Hamb. pr. *in l. telum* Goth. tert. 280 *et* abest a binis Burm. 281 *innexa* cf. sup. ad Georg. IV, 482. ad Tib. I, 3, 69. *innixa* Rom. 282 *In medium* alter

ex eodem Seruio ad h. l. *Orcum*, h. e. Plutonem, pro loco poni sic, vt Iouem pro aëre. *Curae* conscientiae, vt bene Seru. laudato noto loco Iuuen. XIII, 193 sq. 276. *malesuada Fames*, quae suadet rapinas, scelera. v. Cerda. Eurip. Electra 375. ἀλλ' ἔχει νόσον πενία· διδάσκει δ' ἄνδρα τῇ χρείᾳ κακόν. Et huius generis plura ap. Euripidem. Silius in l. c. XIII, 585. *Et deforme malum ac* (quod melius abest) *sceleri procliuis Egestas*. Praeiuit Homerus Od. ρ, 286. 7. et σ, 53. 4. turpis *Egestas*, deformis, sordida, vt bene olim Heumannus; vnde *Terribiles visu formae* adiectum. Imitator loci Seneca Herc. fur. 691. *Famesque rabido rictu.* Comparant Intpp. Lucret. (III, 65 sq.) — *consanguineus Leti Sopor* ex Il. ξ, 231. Ὕπνος κασίγνητος Θανάτου. Etiam Hesiodus Theog. 756 sqq. *Somnum* et *Mortem* ante Tartarum suum constituit; sed cum Die et Nocte, hac quidem Somni et Mortis matre. — *mala mentis Gaudia* adeoque mentis, quae et ipsa *mala*, et scelesta, esse debet. Argutatur in epitheto Seneca Ep. 59. vt in versu 277. in Ep. 104. — *aduerso in limine*. Bellum in ipso limine, (cum Furiis et Eride) quoniam nulla maior mortis est caussa, ait Seru. — *thalami*, vt apud Homerum, θάλαμοι, cubicula, ferreis claustris seu foribus. Ita Νυκτὸς παῖδες ἐρεμνῆς οἰκί' ἔχουσιν in foribus Tartari, ap. Hesiod. loco modo laud. v. 758. Enimvero Tisiphone cum Sororibus infra v. 570 sq. in aditu Tartari collocata memoratur. Non habeo, quid satis commode ad hanc difficultatem respondeam, nisi poëtam sui parum memorem fuisse. Nam dicere, eos hic habere suas sedes et per alia loca discursitare ieiunum est. An Eumenides alias esse voluit quam Furias? Expeditior ratio apud Ouidium est IV. Met. 452 sq. vbi illae etiam *ante fores*, sed Tartari sedent. Tertia aliqua ratio occurrit, inf. XII, 849. 850. in limine regiae Iouis eaedem satellitum loco excubare dicuntur, aliorum poëtarum more.

282 — 4. Mirum phantasma,

Vlmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque ſub omnibus haerent.
Multaque praeterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllaeque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae
Horrendum ſtridens, flammisque armata Chimaera:
Gorgones, Harpyiaeque, et forma tricorporis vmbrae.
Conripit

alter Menag. *In medios* Montalb. Porro *tendit* Parrh. *tendens* Proba Faltonia. *pandens* Schol. Statii. v. ſup. ad Georg. II, 296. 283 pro *vulgo* Parrh. *paſſim* ex interpr. Mox poëtae non diſplicuit ſtructura: *quam — tenere ferunt f. que haerent:* 285 *Monſtraque p. v. multa* Sprot. 286 *pabulant* Exc. Burm. a m. ſec. *ſtabant* cod. Voſſ. Seruii. *Sirenesque bif.* alter Hamb. a m. ſec. *Syluaeque* Goth. ſec. 288 *que* abeſt a binis Burm. Porro apud Seruium dubitari videtur ad Excetramne *Horrendum ſtridens* an ad Chimaeram referendum ſit. Sed habet haec epitheton, *flammis armata*, flammiuoma: etſi flammae *ſtrident* proprie. Sed et *ſtridere* de ſerpente proprie v. c. Claudian. de R. P. I, 12. *angues Triptolemi ſtridunt.* cf. Drakenb. ad Silium II, 537. 289 Seruius ad h. v. „Sane quidam dicunt, verſus „alios hos a poëta hoc loco relictos, qui ab eius emendatoribus ſub„lati ſint: *Gorgonis in medio portentum immane Meduſae. Vipereae „circum ora comae cui ſibila torquent: Infamesque rigent oculi: men„toque ſub imo Serpentum extremis nodantur vincula caudis.*„ Sed inepti interpolatoris verſus eſſe, facile deprehendas. Γοργείην κεφαλὴν, ex Orco ſibi ne immittatur, veretur quoque Vlyſſes Odyſſ. λ, 633.

ma, quod Somnii ſedem aſſignat in vlmo. Sed ſubnatum poëtae ſuſpicor ex Homero Il. ξ, 286 — 291. vbi Somnus a Iunone adductus in arbore conſidet, donec Iouem poſſit opprimere. — *vulgo*, paſſim, cateruatim, vt bene Seru. — Eandem arborem ſatis commode in taxum et ſedem bubonum, ſtrigum et Harpyiarum mutauit Silius XIII, 595 — 600. item Seneca Herc. fur. 690.

285 — 9. A Somniorum ludibriis facilis fuit poëtae ingenio progreſſus ad phantasmata et monſtra. Sed ea iam antiquiores in his locis collocaſſe ex Ariſtophane colligo in Ranis 143. Μετὰ ταῦτ' (Charontem narrauerat) ὄφεις καὶ θηρί' ὄψει μυρία δεινότατα. Eſt locus de Bacchi deſcenſu ad inferos. adde v. 280 ſqq. 475 ſq. Neque abludit Etruſca religio, quam monſtra talia in locis inferis collocaſſe ex magno ſarcophagorum et vaſorum numero conſtare videtur. cf. Gorius Muſ. Etruſc. T. II. p. 148. 182. Paſſer. Paralip. in Dempſt. p. 10. et al. — *in foribus ſtabulant*,

Conripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Aeneas, ſtrictamque aciem venientibus obfert,
Et, ni docta comes tenuis ſine corpore vitas
Admoneat volitare caua ſub imagine formae,
Inruat, et fruſtra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis ad vndas:
Turbidus hic coeno vaſtaque voragine gurges
Aeſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina ſeruat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento

Canities

290 *trepida* Doru. 291 *effert* Montalb. cf. Burm. 293 *cauae* tres ap. Burm. non male. *caua vmbra* ſup. II. Aen. 360. 294 *et ferro fruſtra* Goth. alter. Non male. *deuerberat* duo ap. Burm. cum Goth. tert. 295 *Hic via* Montalb. *qua fert* Spror. *ad vndam* Non. Marc. *in Ferre. ad vmbras* Hugen. 297 *Cocyti* multi Pier. et Heinſ. cum edd. ant. *omnis Cocyti* ſec. Moret. ſed *Cocyto* bene Seru. explicat, in *Cocytum* v. Exc. ad h. l. 299 *Terribilis* Montalb. ſollenni aberratione.

lant, accommodate ad feras, pro, ſunt in primo aditu; *Scyllae biformes*, v. ad Ecl. VI, 74. Ergo h. l. plures Scyllae ponuntur? recte; plura monſtra Scyllaea, vt Statius eloquitur Silu. V, 3, 280. Nec aſſumenda eſt altera, Niſi f. Praeiuit Lucret. V, 890. I. IV, 737. Locum videbis expreſſum a Taſſo Gieruſal. lib. IV, ſt. 5. *Briareus*; Notiſſ. locus Il. α, 402 — 4. cf. inf. X, 565 — 8. — *forma tric. vmbrae* ornate, pro tricorpore Geryone: τρισώματος ap. Aeſchylum. Imitatorem etiam hoc in loco habuit Virgilius Silium XIII, 587 ſq. Harpyiis fugandis Arioſtus ad Orci ingreſſum adduxit Aſtolphum ſuum. (Orlando furioſo Canto XXXIII et IV.)

290 — 4. ad ductum Homeri l. c. Od. κ, 535 ſq. λ, 48 ſq. cf. ibid. 218 — 221. *offert*, exquiſite pro intentat, et *tenues vitas*, idola vita vtentia, animas. Non admodum diuerſe *tenues vitas* dixit in ortu animarum Ge. IV, 224. *ſine corpore* vero; habebant tamen corporum ſpeciem, corpora tenuia, vmbratica, εἴδωλα, hinc mox v. 303. *corpora*; cf. Burm. ſed non *corpora viua* v. 391.

295 — 7. v. Excurſ. IX. *coeno*, mox *arena*; non diuerſum. *Aeſtuat* v. ſup. ad v. 107. *Cocyto eructat*, in C. v. Exc. laud. Seruius: „Scilicet per Stygem„ ex verſu nempe 323. Ex h. l. Statius IV, Theb. 522. *liuentes Acheron eiectat arenas.*

298 — 304. Ornate ſingula; et ex h. l. alii Charontem exhibuerunt; vt Seneca Herc. fur.

Canities inculta iacet: ſtant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, velisque miniſtrat,
Et ferruginea ſubuectat corpora cymba,
Iam ſenior; ſed cruda deo viridisque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,
Inpoſitique rogis iuuenes ante ora parentum.
Quam multa in ſiluis autumni frigore primo

Labſa

300 *ſtant lumina flamma*, poſt Pierium Heinſius et Burmannus tuentur; Heinſius etiam illuſtrar v. c. inf. XII, 417. *Iam puluere coelum Stare vides* — er Horatianum: *Vides vt alta ſtet niue candidum Soracte*. Sed, quomodo haec ita dici poſſint, forte rogas? Scilicet, vulgari oratione, *puluis ſtat in coelo*, erigitur in aëre; hinc ad noram elegantiam reuocatum eſt. Similirer *flamma* proprie *ſtat*, eſt, micat, *in oculis*, (imagine rei iam Homero frequentata Il. τ, 365. α, 104. ο, 607. 608. Odyſſ. δ, 662. cf. inf. XII, 102.) hinc *lumina ſtant flamma*; h. e. ſunt flammea. Cererum maior codd. et quidem praeſtantiorum pars, *flammae*, exhiber, eriam Rom. cum Mediceo; ſed in hoc ab emendarrice manu refictum, *flamma*. Antiqua aliquor exemplaria Pierii er Zulich. a m. ſec. *flammea* exhibebant; hoc arridebat Heinſio, vt VII, 448. nec mihi diſplicet. *ſtat* tres ap. Burm. duoque alii: *ſtant lumine flammae*. 301 *Horridus* Schol. Statii Theb. I, 110. *nudo* nonnullos legiſſe Pierius air. 303 *ſubuectit* Gud. *ſubnectit* Ven. *ſubuertit* Zulich. a m. ſec. 304 *viro v. ſ.* ſec. Moret. 305 *emiſſa* Hugen. pro var. lect. *tenebat* Menag. pr. 306—8 Iidem verſus Georg. IV, 475—8. 309 *in frigore* Montalb.

fur. 764—9. *ſtant lumina f.* v. Var. L. Veſtitum naucleri v. 301. ex Plautino loco illuſtrat Cerda, in Milite (Act. IV. Sc. 4, 41—5.) — *Subigit* cf. Ge. I, 201. 2. *velis miniſtrat* etiam inf. X, 218. h. e. miniſterium praeſtat, operatur, velis; vela curat. *Miniſterium* omnino voc. nauticum, vt notum. Heinſius mauult iungere: *miniſtrat ratem velis*, vt ap. Valer. Fl. III, 38. cf. Burm. — *cruda ſenectus* frequentatum iam Gracis ὠμὸν γῆρας· ὠμογέρων.

305—8. Iucunda enumeratio, inprimis v. 308. adumbrata ex Odyſſ λ, 38—41. in quo ſuauiores παρθενικαί τ' ἀταλαί, νεοπενθέα θυμὸν ἔχουσαι. Occurrit eadem Ge. IV, 475—7. ſed ornata ibi noua comparatione v. 473. 474. *Quam multa in foliis* etc.

309—312. Comparatio duplex multis poſt Virgilium frequentata,

Labsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multae glomerantur aues, vbi frigidus amnis
Trans pontum fugat, et terris inmittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripae vlterioris amore.
Nauita sed tristis nunc hos, nunc adcipit illos:
Ast alios longe submotos arcet arena.
Aeneas, miratus enim, motusque tumultu,
Dic, ait, o virgo, quid volt concursus ad amnem?
Quidue petunt animae? vel quo discrimine ripas
Hae linquunt, illae remis vada liuida verrunt?
Olli

310 *Ipsa cadunt* idem. *folia ad terram* Parrh. 311 *amnis* debetur Burmanni elegantiae, ex sec. Moret. tribus aliis et Hamb. sec. a m. sec. vt *Strymon* intelligatur, quo scilicet poëtae frequenter in hac gruum memoratione vtuntur v. c. inf. X, 264—66. vti *Nilus*, quoties de coelo agitur, quod volatu petunt. Vid. Claudian. de b. Gild. 474—78. adde Lucan. V, 711 seqq. Capio, atque etiam hoc bene video, *amnem frigidum* in tali contextu absolute sic satis bene poni posse. Sed an *amnis* dici potest *fugare aues trans pontum?* Hoc vero facit ex communi lectione *annus*, χειμὼν, quam vocem expressisse videri debet ex Il. γ, 4. Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον. Possit Burm. pro se laudare Lucan. III, 199. *Strymon, tepido committere Nilo Bistonias consuetus aues*; sed hic accommodatiora esse attributa videntur. — *glomerentur* Mentel. pr. 312 *portum* Leid. vn. *et campis* Leid. vn. *atque oris* Barthii liber. 314 *manu* Goth. pr. 316 *illos* pr. Hamb. *semotos* idem cum Bigot. et aliquot Pier. male. *late* sec. Moret. 317 *miseratus* Goth. sec. 318 *conuersus* Zulich. a m. pr. 319 *quo vel* Ven. *quoue* Parrh. 320 *liquida* Rom. *vertunt* aliquot Pier. et Parrh. *linquunt* Rott. tert.

quentata, veteribus et recentibus, (cf. Cerda) fluxit ex Homero, altera Odyss. ι, 51. 52. Il. β, 491. 2 et 800. cf. Apollon. IV. 216. 7. altera ex Il. γ, 3 sqq. et Il. β, 459 sqq. — *ad terram* v. 310. de calidiore plaga accipe, quam volatu petierant.

313—16. *transmittere cursum* h. e. transire. De hoc nemo dubitet. Sed quomodo dictum hoc? Figura Graeca est, ait Seruius. Scilicet vulgari more, *transmittimus amnem cursu* h. e. nauigatione, πορείᾳ, tum vero doctius, ipse *cursus transmittitur*. Ita πορθμεύειν τὸν πλοῦν. *summotos arcet* plenius pro summouet. 320. Etsi necesse non est, vt ipsae animae remigent; nam simpl. dictum esse potest pro, nauigant trans fluuium: Tamen et inf. 411 *per iuga longa sedebant animae* — *lon-*

Olli ſic breuiter fata eſt longaeua ſacerdos:
Anchiſa generate, deum certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Di cuius iurare timent et fallere numen.
Haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit vnda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque haec litora circum.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, et veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.

Cernit

322 *Anchiſe* Vratisl. 323 *ſtanna* Zulich. et Goth. tert. 325 *cernit* Parrh. *eſt* abeſt a binis Burm. 326 *Caron* paſſim ſcribitur. 327 *Non ripas* Bigot. *et rauca* Heinſ. e Pierianis et ſuis; et ſic mos eſt poëtae; *nec — et.* v. c. inf. XI, 137. 328 *Tr. ſuis quam ſ.* Leid. *quierint* aliquot Heinſ. et Pier. 329 *v. ac l.* Zulich. 331 *Anchiſae ſ.* Medic. a m. pr. 332 *animi m.* Medic. *miſeratur* Gud.

— *longaeua* nota fabula. v. Seru. 322 *certiſſima.* ſup. 130. 1. *pauci — dis geniti.* De v. 323 v. Excurſ. IX. v. 324 *Di cuius.* ex Od. ε, 185. 6. *iurare et fallere,* peierare.

325 — 330. Bona religio ex Orphica diſciplina, ad inflectendos ferorum hominum animos inuenta, vt humanitatis ſenſum iuſtorum perſoluendorum neceſſitate conſecrata excitarent; qui primus humanioris cultus gradus eſt. — *inops* cui nemo opem tulit, iuſta perſoluit. Nam videtur argutari Seruius, qui, ab Ops terra ductum, inſepultum apud veteres ſignificaſſe narrat. — *ripas et fluenta transportare,* vt vulgare, traiicere. De re v. Il. ψ, 71 — 74. — *Centum errant annos.* Neſcio an de ſuo poſuerit Virgilius. Cerda ad Seruii ductum, errore ex *reuiſunt* v. 330. nato, laudat locum Platonis, de Rep. X. at is ſpectat inf. ad v. 748. Sed ex Seneca de ritu et ſacris Aegyptiorum Seruius ſup. ad v. 154 narrat rem, quae huc reuocari poſſit; Si cadauer in fluuio merſum periiſſet, nec inueniretur, *poſt centum ei annos vltima perſolui.* — *ſtagna reuiſunt:* cum ante reiecti, ſummoti, receſſiſſent, nunc admiſſi et recepti viſunt ſtagna, traiiciuntur. Mox ad v. 332 miro acumine Seruius: Bene animo, quaſi rei praeſago; ipſe enim Aeneas inſepultus iacebit, vt IV, 620. *mediaque inhumatus arena.* 333 — 6. v. ſup. I, 113 ſqq.

337 ſqq.

Cernit ibi maeſtos et mortis honore carentis,
Leucaſpim, et Lyciae ductorem claſſis Orontem:
Quos, ſimul a Troia ventoſa per aequora vectos,
Obruit auſter, aqua inuoluens nauemque virosque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in vndis.
Hunc vbi vix multa maeſtum cognouit in vmbra;
Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque ſub aequore merſit?
Dic age. Namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc vno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finisque canebat
Venturum Auſonios. En haec promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus aequore merſit.

Namque

333 *vbi* Probus in Grammat. 334 *Leucapſim*, *Leucaſpin*, — *Orontem* et in Goth. pr. *bonorem* aberrant. 335 *ab Troia* pr. Mentel. *vento ſuper aeq.* Goth. tert. 338 *ſeruans* alter Hamb. 339 *puppe* idem. 340 *maeſtum multa* Hamb. pr. 341 *te o P.* Montalb. 342 *Excipiunt* Franc. cum altero in marg. 344 *Hoc mihi* Exc. Burm. *diluſit* pr. Rott. *deriſit* duo Heinſ. 345 *Qui forte p.* Rom. 346 *Auſonias* duo Burm. *an haec* duo alii. *fidesque* aliquot Pier. et pr. Hamb. cum Goth. tert. *fidesque eſt* Ven. ſed v. Burm. 348 *nec me*. Hic distinguendum, ait Seruius, ne ſit contrarium, nam eum

Somnus

337 ſqq. Palinurus manifeſte ex Homerico Elpenore adumbratus Od. λ, 51 ſqq. *Libyco curſu*, nauigatione de Carthagine v. ſup. V, ſub f. — 340. *in vmbra*, quod v. 452. *agnouitque per vmbram Obscuram*. — 344. Ἀπόλλων ἀψευδὴς τὸ πρὶν ex Aeſchylo laudant; cf. Il. μ, 164 — 346. *promiſſa fides*, euentus. *Fides* apud poëtas de certo euentu oraculorum, quibus deus fidem ſuam obſtrinxit; quae praeſtita in veritatem et euentum certum abit.

346 — 359. *deus* v. Var. L. De reliquis cf. V, 857 ſq. — 353. *armis* pro gubernaculo h. l. *excuſſa magiſtro* exquiſitior ratio pro vulgari, *magiſtro excuſſo*, translato verbo ad locum, vnde motio fit. — 355 Comparant locum de Vlyſſe Od. ε, 388 ſqq. *ſumma ſublimis ab vnda*, ibid. 393. μεγάλου ἀπὸ κύματος

Namque gubernaclum multa vi forte reuolſum,
Cui datus haerebam cuſtos, curſusque regebam,
Praecipitans traxi mecum. Maria aſpera iuro,
Non vllum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis nauis ſurgentibus vndis.
Tris notus hibernas inmenſa per aequora noctis
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab vnda.
Paullatim adnabam terrae: iam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte grauatum,
Prenſantemque vncis manibus capita aſpera montis
Ferro inuaſiſſet, praedamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.

Quod

Somnus deiecit. (v. V, 853.) Sed ignorare potuit hoc Palinurus. Poteſt etiam *deus* de ipſo Apolline accipi. Sed ſiue Apollo, ſiue, quod malim, deus aliquis omnino (ex 341. 342.) intelligatur, reſpectu tamen verſuum 341. 342. explicanda verba ſunt: *nec me deus aequore merſit*, vt neget ſe aquis merſum eſſe; quin potius ad Italiae litus enataſſe adeoque oraculo Phoebi fidem feciſſe. 349 *repulſum* alter Hamb. 350 *curſumque* duo Burm. cum Goth. ſec. *gerebam* Gud. a m. pr. cum Goth. tert. vulgari vitio. 351 *maria omnia* ſec. Moret. et Donat. ad Terent. 352 *illum* Medic. a m. pr. *Nonnullum tantum pro me* Sprot. 353 *tua ni* Rufinian. de ſchem. Lex. p. 251. *tune* Rom. a m. pr. et *te ne* ed. Iunt. ex ſollenni vitio. *exſpoliata* Leid. *magiſtri* alius Leid. 354 *nauis tantis* pars codd. et edd. *vrgentibus* Medic. ſiue vt Fogginius expreſſit: *naui ſurgentibus*; vulgari librariorum lapſu. 355 *T. n. arreptas* Goth. tert. miro vitio. 357 *in vnda* Parrh. cf. Burm. Sed deterius hoc. 358 *et* inferunt multi ſcripti et editi, recte ab Heinſ. ſublatum. *terra* Medic. Heinſio teſte; ſed Fogginius communem lectionem exhibet, mutata tantum diſtinctione, quam etiam Seruius memorat: *P. adnabam: terrae iam tuta tenebam.* 359 An *madida me v.* Sed ne in *cum* haereas cogita, *grauatum* eſſe et ipſum et veſtem aqua hauſta. cf. V, 447. 360 *Preſſantemque* Leid. *praeſentemque* Donatus legit, qui miſere totum locum vexat. 361 *que* deeſt ed. Iunt. *petiſſet* Oudart. quod valde arridet. 362 *habent* Medic. quod et h. l. cum ratione exaratum

ματος κεδεὶς. — 359 ſqq. v. Excurſ. IV. ad h. lib.

360—371. 360. ab Homerico Vlyſſe Odyſſ. ε, 428. 434. Quod autem hic Lucani faciunt, idem Laeſtrygonibus circa Formias tribuerat Homerus Odyſſ. κ, 118—362. *me* corpus eſſe facile quisque

Quod te per coeli iocundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per ſpes ſurgentis Iuli;
Eripe me his, inuicte, malis: aut tu mihi terram
Iniice, namque potes; portusque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diua creatrix
Oſtendit, (neque enim, credo, ſine numine diuom
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, et tecum me tolle per vndas;
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, coepit quum talia vates:
Vnde haec, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeuerum
Eumenidum adſpicies, ripamue iniuſſus abibis?

eum putabat Heinſ. cf. ad v. 109. Sed manifeſtum eſt vitium, quod et Goth. pr. vitioſiſſime ſcriptus liber, habet, fraude ex ſeqq. librario facta, — *in litora* aliquot Pier. et duo Heinſ. elegantius vtique. Etſi communis lectio eodem redit; et, qui argutiora ſectatur, poteſt ex Hecuba Eurip. verba laudare v. 28. κεῖμαι δ' ἐπ' ἀκταῖς' ἄλλοτ' ἐν πόντε σάλῳ. 363 *At te* Parrh. *iocundum per coeli l.* duo Heinſ. *limen* alter Hamb. 364 *Per ſpes* ex Macrob. V. Sat. 7. et codd. ſuis ac Pier. repoſuit Heinſ. Vulgo *Per ſpem.* Sed alteri plus dignitatis et grauitatis ineſt. 365 *At tu* duo ap. Burm. *terras* alter Hamb. a m. ſec. 366 *relinque V.* Montalb. 367 *Si qua tibi D.* Gud. a m. pr. Rottend. ſec. 368 *crede* aliquot Pier. 369 *pares* tres ap. Burm. *intrare* Bigot. 370 *et me tecum* Witt. *vmbras* Bigot. 372 *Vix ea fatus e. c. c. t. virgo* Priſcian. p. 1186. 374 *Tum* Franc. 375 *ripaue* malebat Cerda. *inuiſus* tres ap. Burm. et hoc Pompon. Sab. interpretatur. — *adibis* Rom. cum codd. parte. quod mihi quidem multo magis probatur cf. ſup. 313. 314. *abibis* tamen Seru. Medic. cum multis Pier. et Heinſ. ac Burm.

quisque videt. Notiſſimum αὐτὰς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσι — 363 ſqq. adumbrati ex Il. λ, 66 ſqq. de Elpenore. — *portus Velinos* per prolepſin v. Exc. l. c. — 367. *Diua creatrix* etiam VIII, 534 mater Aeneae, Venus; vt *creare* pro parere cf. Burm. — 371. *De ſedibus* v. ad v. 152. *ſaltem* quia nautae ſemper vagantur, vt Seruius bene monet. Verſus 370 ex Il. ψ, 75 ſubnatus: καί μοι δὸς τὴν χεῖρ', ὀλοφύρομαι, Patrocli vmbra.

372 — 383. *amnem ſeuerum* (h. e. triſtem, horrendum) *Eumenidum* docte dixit, eodem modo ac ſi deorum inferorum, Proſerpinae vel Hecatae, appellares.

Desine fata deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor, duri solatia casus.
Nam tua finitimi, longe lateque per vrbes,
Prodigiis acti coeleſtibus, oſſa piabunt;
Et ſtatuent tumulum, et tumulo ſollemnia mittent;
Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curae emotae, pulſusque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuioque propinquant.
Nauita quos iam inde vt Stygia proſpexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemque aduertere ripae,
Sic prior adgreditur dictis, atque increpat vltro:
Quisquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: iam iſtinc et conprime greſſum.
Vmbrarum hic locus eſt, Somni Noctisque ſoporae:
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.

Nec

378 Recte aduerſus Marklandum locum tuetur vir doctus ordine verborum ita inſtituto: *finitimi acti p. c. longe lateque per vrbes.* v. Burm. *per vrbem* Witt. 380 *Inſtatuent* pr. Moret. pro *Inſtituent.* *ſolatia* Bigot. ex v. 377. 381 *Palinurum nomen* tert. Mentel. a m. pr. adeoque calami vitio, etſi ſatis felici. cf. Burm. 382 *amotae* aliquot Heinſ. ſolenni varietate. 383 *pauor* pr. Rottend. pro var. lect. ad *dolor.* Cerda mauult interpungere: *C. dolor: triſti g. c. t.* vt in Witt. a prima manu fuit; non video quam bene. *terrae* multi ap. Pier. et Heinſ. vt et bini Goth. Sed eſt, χαίρει ὁμωνύμῳ γῇ. 385 *vt* deeſt Medic. et Parrh. *quos poſtquam St.* Bigot. *conſpexit* Medic. 387 *adloquitur* Rom. 388 *ad limina* Sprot. *ad litora* pr. Menag. pr. Rottend. *tendens* Gud. a m. pr. 389 *iſtic* aliquot ap. Burm. *iſtic iam comprime* ed. Ven. *greſſus* Voſſ. pr. et Witt. Burmannus Sec. V. Cl. in Anthol. Lat. p. 162. ex corrupta ibi ſchedarum Salmaſ. et Cod. Leid. ſcriptura: *iam ſtinget comprome reſſum,* effingit: *iam ſtringe et comprime g.* Sed quantum equidem video, *ſtringit* h. e. attingit, vrget, *greſſum* eius, qui antecedit, is, qui ſequitur vel comitatur. 390 *hic l. et ſ.* Rom. et pr. Mentel.

praeclare.

lares. Nec Seruius tamen male: circa quem habitant Eumenides. De v. 375. v. Var. L. — 377. *cape memor,* tene memoria. — 378. *Nam* vt γὰρ ab initio orationis. — *ſollennia mittent* πέμψουσι χοάς, ἱερά, et ſimilia.

392 ſq.

Nec vero Alciden me fum laetatus euntem
Adcepiffe lacu, nec Thefea Pirithoumque:
Dis quamquam geniti, atque inuicti viribus effent.
Tartareum ille manu cuftodem in vincla petiuit;
Ipfius a folio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quae contra breuiter fata eft Amphryfia vates:
Nullae hic infidiae tales; abfifte moueri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens ianitor antro

392 *Nec non A.* ed. Ven. *Aeacidem* vitiofe Donat. ad Ter. *nec fum l.* aliquot Pier. male. Ad verbum ita Homerus in α. Il. οὐδ' ἄρα τοί γε ἰδὼν γήθησεν Ἀχιλλεύς. 395 Poft *petiuit* diftinxit Heinf. cum codd. 393 *Pieritumque* corrupte Rom. 396 *e folio* Parrh. *a folo* Witt. 397 *thalamos* Goth. tert. *adorfi* plerique Pier. et quinque Heinf. Saepe de hac variatione egere Viri docti. Adde v. c. Drakenb. ad Liu. XXXV, 51, 8. 398 *quem* multi edd. et fcripti. 399 *hinc* Ven. et aliquot Pier. *Non vllae hic* Parrh. 400 *ianitor orci* apud Prifcian. lib. VII.

392 fq. Seruius: „Lectum „eft et in Orpheo, quod, quan„do Hercules ad Inferos de„fcendit, Charon territus eum „ftatim fufcepit. Ob quam rem „anno integro in compedibus „fuit. Ideo ergo *non laetatus*, „fcilicet propter fupplicium „fuum.„ Bona nota. Similitudinem habet aliquam excufatio Somni cum fubiuncta narratione ap. Homer. Iliad. ξ, 249 fqq.

392—97. *euntem*, ἰόντα pro ἐλθόντα. — *Dis geniti.* Thefeus a Neptuno, Pirithous a Ioue; etfi Burmannus de hoc dubitabat. Vide v. c. Il. ξ, 317. 18 et al. — 395. 6. Fundus fabulae Il. ϑ, 367 fqq. Nomen Cerberi poft Homerum auditum eft. cf. Paufan. III, 25. occurrit tamen fabula iam apud Hefiod. Theog. 310—12. adde 769 fqq. Varie autem a poëtis tractatus fuit Herculis ad inferos defcenfus. Cf. v. c. Il. ε, 395 fqq. — 397. *dominam*, δέσποιναν, proprie de Proferpina. Alias dictum effet, vt apud Homerum paffim ἄλοχος δέσποινα.

398. *Amphryfia vates.* Longe petitum epitheton cum Seruio vocat Burmannus. Enimuero cur tam longe petunt, ab Amphryfo, Theffaliae fl. ad quem Apollo pauit greges, (v. Callim. H. in Ap. 48. et fup. Ge. III, 2.) cum alia effet Amphryfus (v. Steph. Byz. h. v.) vel Ambryfus, in Phocide in Delphorum vicinia, vt adeo idem fit ac, Delphica vates, Cirrhaea vates. Mox

Aeternum latrans exſanguis terreat vmbras:
Caſta licet patrui ſeruet Proſerpina limen.
Troïus Aeneas, pietate inſignis et armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Adgnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgae, longo poſt tempore viſum,
Caeruleam aduertit puppim, ripaeque propinquat.
Inde alias animas, quae per iuga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul adcipit alueo
Ingentem Aenean. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, et multam adcepit rimoſa paludem.

Tandem

402 *patruum — limen* pr. Hamb. quod affectatae eſſet elegantiae in epico poëta narrante. *patruis* Rom. 404 *Herebo* maxima pars librorum Heinſ. *deſcendet* Leid. vn. *in vmbras* pr. Menag. *in vndas* Goth. tert. 405 *tantarum gloria rerum* ap. Macrob. VI. Sat. 6. ſed ex alio loco, ſup. IV, 272. vt Burm. docet. 406 *nudat r.* Ven. ex gloſſ. *qui in v.* Parrh. 407 *agnoſcis* vet. Cod. ap. Macrob. VI, 6. *cum c.* alter Hamb. *quieſcunt* Bigot. 410 *puppem* Medic. et al. 411 *per giga* pr. Hamb. et Sprot. cum gloſſa: *id eſt ſedilia nauis.* 412 *aluo* tres Burm. 414 *multum* Medic. *futilis* ed. Ven. *ſubtilis* Doruill. natum ex *ſuptilis*, quod Rom. habet.

402. *ſeruet limen.* Mira comminiſcitur Cerda. Seruat domum, limen, thalamum, ex veteri viuendi ratione, mulier caſta, frugi, quatenus conſpectum virorum fugit, intra domum ſe continet, in publicum non prodit. cf. inf. VII, 52. 53. *licet ſeruet*, noto more poëtarum pro vulgari, *licet ſeruare.* v. Burm. — 405. *pietatis imago*, cogitatio.

408. *fatalis*, v. ſup. 146. 47. *longo poſt tempore.* igitur Hercules et Theſeus cum ramo aureo venerant. — 411. *iuga longa*, ζυγὰ, tranſtra. *laxatque foros*, tabulata vacuat. Seru. Egregie autem Charontis ferox ac durum ingenium declaratum. — *Ingentem Aeneam*, quis dubitari poſſe putet, an ad corporis magnitudinem referendum ſit! Ita de heroibus vbique Homerus et poëtae, vt ipſa exempla a Cerda allata ſatis declarant. — 414. *cymba ſutilis* ſiue ex coriis ſiue vitilis et iuncea. v. Cerda. Si Charontem Aegyptiorum animo habuit,

Tandem trans fluuium incolumis vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in vlua.
Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
Melle soporatam et medicatis frugibus offam
Obiicit. Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atque immania terga resoluit
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum custode sepulto,
Euaditque celer ripam inremeabilis vndae.

417 *hic* tres ap. Burm. *trisulci* Goth. tert. Sed *trisulcam* aliter dictum. v. Georg. III, 439. Aen. II, 475. 418 *auerso* duo ap. Burm. *resonans* Witt. 419 *colobris* Mentel. pr. *colla comasque* Lutat. ad Stat. II. Theb. 27. 420 *saporatam* alter Menag. et pro diu. lect. alter Hamb. et olim Turnebus e Codice, qui cum Alardo illud probabat. v. Heins. et Cerda, qui recte vindicant vulgatam lectionem vel ex IV. Aen. 486. V, 855. Vide not. — *medicatam f. offam* nonnulli vet. ap. Pierium. 421 *rapida* multi ap. Burm. 423 *rigens* coni. Burm. sed ipse damnat, et recte. In toto loco ante oculos Apollon. IV, 149 sqq. vbi etiam *δολιχὴν ἀνελύετ' ἄκανθαν.* 424 *e remoto* Bigot. et Hugen. pro var. lect. cf. II, 265.

buit, de papyracea cymba, barin Aegyptii vocant, cogitare potuit.

417 — 425. Ex multis, quae parum ad rem facientia Cerda cumulauit, haec bene obseruata sunt: diuerse hanc Cerberi placationem esse tractatam post Hesiodum Theog. 769 sqq. a Statio II Theb. 26 — 31. Mercurii virga; et comparari posse Senecae Herc. fur. 783 sqq. Offam 420 intellige globulum ex pulte factum, sed admixto melle et papauere aliisue seminibus et succis ita temperatum, vt vim soporificam haberet; hinc *soporata* ipsa offa, melle et *frugibus medicatis:* has de papauere plerumque videas exponi. Sunt tamen omnino grana et semina, succis herbarum, qui vim aliquam, v. c. in magicis rebus, habent, perfusa. Μελιττοῦτα Cerbero obiici solita, nota res. cf. Cerda et sup. IV, 486. Hinc *resoluitur* somno corpus, et v. 424. *custode sepulto*, sc. somno. Ad v. 423 cf. sup. III, 631. *iacuitque per antrum Immensus*, de Polyphemo. Vltimum versum eo referunt interpretes, quod non eadem via erat rediturus Aeneas. cf. inf. 899. Argutius hoc quam necesse. Naturam Stygis communem exprimit epitheton.

Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo:
Quos dulcis vitae exsortis, et ab vbere raptos,
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes.
Quaesitor Minos vrnam mouet: ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.

Proxima

428 *rapto* aliquot Pier. *ab v. natos* Doru. m. pr. in marg. *raptos ab v. primo* Rottend. sec. ex sup. versu. 429 *vna dies* aliquot Pier. 430 *falsae* alter Hamb. *falso d. tempore m.* coni. Warburtonus (Diuine Legat. of Moses T. I. B. 2. S. 4.) parum feliciter. 431 *sine forte* Franc. male. *Nec vero bis* coni. Iortinus Diss. VI. p. 275. 433 *Consilium* Gud. a m. pr. et sic pr. et tert. Goth. Leuis haec esset auctoritas; sed Asconius in Argum. in Verr. de Praet. vrb. „*Ad hanc similitudinem*, inquit, *poëta Virgilius Minoëm, iudicem apud inferos, tamquam si praetor sit rerum capitalium*, Quaesitorem *appellat: dat ibi sortitionem, vbi* vrnam *nominat: dat electionem iudicum*, cum *dicit:* Consiliumque vocat; *dat cognitionem facinorum, cum dicit:* vitasque et crimina discit.„ Cetera bene; verum in *Consilium vocat* argutatur Pedianus; nam etiamsi ad editicios iudices, quos certae caussae admittebant, (cf. Sigon. de Iudic. II, 12.) referre velis, tamen nec poëta in eodem iudicio sortitionem et electionem memorare potuit, et, cum *silentum c.* illud sit, iudices intelligendi essent ex vmbris lecti; quod vix poëtae in animum venire potuit. Quin potius *silentum concilia* sunt turba forensis, inprimisque eorum, de quibus cognitio habebitur; vnde adiectum: *vitasque et crimina discit.* — *que* post *vitas* abest a binis Burm.

426 sq. Hinc ad 540 de prima locorum inferorum regione, de qua v. Exc. VIII. 426—29 versuum magna dulcedo est.

430—33 Quid in sedibus his assignandis sequutus sit poëta, non liquet. Hoc vnum inter infantes et iniquo iudicio aut sua manu interemtos commune intercedere videtur, quod mortem fatalem anteuerterunt, et immatura morte obierunt. Warburtonus multa satis argute super caussis harum sedium datarum comminiscitur. Add. Iortin. p. 269. 272. Si eos haberemus, quos poëta in h. l. sequutus est, melius nobis de toto hoc philosophemate constaret. De infantibus nonnulla οὐκ ἄξια μνήμης in mytho suo praetermittere se dicit Plato de Rep. XI. sub fin. Hoc grauiter subiicitur, iudicia horum insontium damnatorum retractari a Minoë. De ceteris v. Exc. XI. ad h. v. Locus haud dubie inter eos numerandus, quibus

poëta

Proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Proiecere animas. Quam vellent aethere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fas obstat, tristique palus inamabilis vnda
Adligat, et nouies Styx interfusa coërcet:
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem

Oo 5 Lugen-

435 *reperere* pr. Moret. et Zulich. a m. sec. felici lapsu Nam sic et alibi. cf. Burm. Sic sup. II, 645. *ipse manu mortem inueniam.* 436 *Quas* Medic. et quidem, quod notandum, a manu emendatoris Aproniani. Et habet id sane acutum quid; quod tamen non sequar. 438 Quinque voces notatae sunt rubro in Medic. *Fas obstat trisque p. inamabilis vndae.* Sed videamus de singulis. *Fas obstat* haud dubie bene, h. e. naturae, inferorumque, iura. *Fas* et *ius* ad iura diuina et humana referri notum est, et copiose illustrat h. l. Heins. Sic legit Seru. sicque Rom. Gud. a m. pr. Voss. alter, cum binis e Goth. item ed. Iunt. Ceteri *fata obstant*, ex IV. Aen. 440. Porro *tristisque palus*, quod Seruius improbat, ne duo sint epitheta, exhibet Doruill et cum Rom. pars codd. Pierii, qui bene monet, accipiendum esse: *tristisque palus, inamabilis vnda.* Sic quoque Gud. a m. pr. et pr. Rottend. a m. sec. Alii etiam: *tristisque p. i. vndae.* Sic Gud. a m. sec. Tandem *innabilis* sunt qui legant ap. Pier. item Schol. Horat. et pr. Hamb. pro var. lect. et tres ap. Burm. minus bene, vt Heins. docet. Eadem varietas Georg. IV, 479. 480. vbi hi duo versus occurrunt. Omnino recepta lectio haud dubie elegantior est. 440 *hic* Rom. et alii Pier. *infusi* alter Menag.

poëta Homerum (v. Od. λ, 567.) eo vicit, quod suorum temporum morem carmini intulit. Claudiani, Statii et Senecae Herc. fur. obuiae sunt imitationes et a Cerda notatae.

434 — 39. Magnam ad miserationem extulit sortem miserorum, qui sibi ipsi violentas manus intulere, sed *insontes* et vitae tantum taedio; forte ex v. 437. propter aerumnarum molem, qua oppressos se videbant. Grauius illi puniuntur in Dantis Inferno. v. Caut. XIII. — *proiecere animam*, cum dilectu, quasi rem vilem, vt bene Seru. Ex iis, quae laudant Cerda et Guellius, vnum conuenit notum illud Ouidii: *Sanguinis atque animae prodige Galle tuae.* At illa: *Quam vellent — in alto*, ex nota illa et a Luciano exagitata sententia Achillis dicta sunt Odyss. λ, 488 — 90. — 438. *Fas* v. Var. L. *Styx nouies i.* v. Excurs. IX.

440 sqq. Vti *camporum lugentium* inuentum per se multum habet suauitatis, ita in feminis, quas in iis collocauit, maiorem dilectum facile desideres.

Lugentes campi. Sic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Silua tegit. Curae non ipsa in morte relinquunt.
His Phaedram Procrinque locis, maestamque Eriphylen,
Crudelis

441 *ducunt* duo ap. Burm. 442 *Hic* Heinf. e Medic. et al. Vulgo: *Hinc*. At *Ili* Rottend. et Witt. *quas* quod Heinf. probat, quoniam feminae mox memorantur, Zulich. habet, et pronus esse solet in talibus error. Tamen infra Sichaeus quoque in iisdem locis occurrit. *dirus a.* duo ap. Burm. *peregit* Doruill. *peremit* nonnulli Pier. et Burm. cum Goth. tert. sed *tabi peredit* proprie adiectum. 443 *colles* Sprot. et Vratisl. cum Goth. sec. At tert. *caules*. — *seruant colles* ed. Ven. 444 *ipsae* alter Hamb. *in* deest binis Burm. 445 *Procnin*, *Procrim*, *Prochrim* corruptelae; item *Eriphylem*.

deres. Nam et amores memorauit; quibus vix ignoscas; nec satis apparet, quomodo inter miseras amantes Eriphyle et Caeneus memorari potuerint. Sed forte in deperditis poetis fuere de eorum amoribus fabulae, quas nunc ignoramus; et quantum intelligo, frustra ab Intpp. hoc ponitur, locum hunc amantes tantum feminas capere. v. Excurs. VIII. Tum ante oculos habuit et expressit locum Homeri Il. λ, 320 sq. consilii tamen sui ab Homero dissimilis parum memor. Claras mulieres etiam Polygnotus in tabula sua Νεκυίαν exhibente pinxerat, ap. Pausan. X, 28. 29. etiam Phaedran, Procrin, Eriphylen. Talem vtique locum recentiorum poetarum optimus quisque melius tractasset, et vero etiam tractauit. Praestant quoque versus Tibulli I. El. 3, 57. *Sed me quod f.* Virgilianum locum disertius exornauit Ausonius in Cupid. crucif. sed desideres, vt alibi, in eo iudicii subtilitatem. Cf. quoque Propert. IV, 7, 59 sqq. Obserua et illud, ex veteris vitae instituto declarandum, quod nullas nisi feminas misere amantes recitat; nisi quod Sichaeum infert, etsi nec satis commode, suauiter tamen. Operose difficultates loci persequuntur Intpp. etiam Schraderus ad Musaeum p. 283 sqq. Sed ad excusationem poetae si quid afferri potest, hoc afferendum erat, quod delectationis potiorem rationem habuit Maro hoc saltem loco. At Fenolonium quomodo defendas, qui in Elysio suo Achilles, Aiaces, Agamemnones non maluit silere.

440 — 44. Late patentes campos facit, non, vt Intpp. volunt, multitudinis caussa, quam excepturi sunt, sed vt solitudinem in iis, quam quaerunt, habeant amantes.

445 — 49. Odyss. λ, 320. Φαίδρην τε Πρόκριν τε ἴδον, et v. 325:

Crudelis nati monſtrantem volnera cernit,
Euadnenque, et Paſiphaën: his Laodamia
It comes, et iuuenis quondam, nunc femina, Caeneus,
Rurſus et in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phoeniſſa recens a volnere Dido
Errabat ſilua in magna: quam Troïus heros,
Vt primum iuxta ſtetit, adgnouitque per vmbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila Lunam,
Demiſit lacrimas, dulcique adfatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo

Venerat

446 *funera* Parrh. *vidit* Goth. tert. 447 *Euchadem, Euchandem, Heubadnenq. Paſipbem* aberratt. item: *Laodomia.* 448 *Eſt c.* Goth. tert. Dubitari plane nequit, *Caenis* a poëta ſcriptum fuiſſe; quod et Heinſius coniecit. Firmat id quoque Auſonii imitatio in Cupid. crucif. 20. *Irrita dona querens, ſexu gauiſa virili, Moeret in antiquam Caenis reuocata figuram.* etſi et ibi in multis *Caeneus.* 449 *fati* Mentel. pr. *reuocata* Rom. 450 *ab vulnere* Leid. vnus. 451 *in* deeſt Exc. Burm. 452 *Vt iuxta primum* Doruill. *per vmbras* quinque ap. Heinſ. ita non ineleganter *Obſcuram* ſc. Didonem acciperes; vt iam Seruium feciſſe video. 453 *quis* alii et ed. Iunt. ſed iam Pier. alteram praetulit. *qui primo* ſec. Hamb. 455 *Dimiſit* Medic. cum al. Heinſ. *demit* Mentel. pr. *lacrimans* Rom. *eſt* deeſt vtrique Menag. et Goth. ſec.

325: συγερήν τ' Ἐριφύλην, Ἣ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα. de his omnibus Apollodor. Hygin. Diodor. Sic. Ouidii Metamorph. praeter Seruium ad h. l. conſulendos eſſe vt moneam, neceſſe non eſt. Praeter illos tamen apponemus loca ſaltem claſſica. De Procride v. Met. VII. ſub f. De Eriphyle v. Odyſſ. ο, 244 ſq. Stat. II. Theb. 299 ſqq. IV, 187 ſqq. occiſa ab Alcmaeone filio; et de Euadne, Capanei vxore, Eurip. Suppl. 990 ſqq. Laodamia, Proteſilai vxor, vel ex Luciani DD. Mort. et ex Ouid. Ep. XIII. nota eſt; et de Caeneo v. Met. XII Ouid. v. 171 ſqq. — 445. *moeſtam.* vt Hom. συγερήν, h. e. μισητήν, exprimere voluerit, neceſſe non eſt; etſi συγερὸν eo ſenſu poni nemo facile dubitet.

450 ſqq. Episodium de Didone merito ſuo laudatiſſimum, ad Homeri ductum de Aiace Il. λ, 542 ſqq effinxit. — 452 — 54. Suauis comparatio Didonis aegre per vmbram viſae cum noua luna; petita ab Apollon. IV, 1479. 80. vt iam alii notarunt:

Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam;
Funeris heu tibi cauſſa fui? Per ſidera iuro,
Per ſuperos, et ſi qua fides tellure ſub ima eſt;
Inuitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me iuſſa deum, quae nunc has ire per vmbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quiui
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque adſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te adloquor, hoc eſt.
Talibus Aeneas ardentem et torua tuentem
Lenibat dictis animum, lacrimasque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat:
Nec magis incepto voltum ſermone mouetur,
Quam

459 *eſt* abeſt ab pr. Menag. et eodem Goth. ſec. 461 *qui* Franc. et ab alia manu *que*. 465 *nec ſ.* Sprot. *adſpectui* codd. ap. Pier. 466 *fator* Menag. pr. *fatum* Exc. Burm. *te* abeſt a binis Burm. et Goth. tert. indocte. 468 *Leneibat* vett. ap. Pier. *lacrimisq.* Franc. Ceterum Burm. difficultatem recte percipiebat in eo, quod *torua tuentem animum* in vmbra exhibere videtur poëta. Nec ſatis eſt accipere dictum pro, *animum tuentis*. Sed triplex expediendae rei adeſt modus: primum vt distinguas poſt *dictis*, vt ſit: *animum lacrimasque ciebat*, mouebat, vt θυμὸν ὄρινε toties apud Hom. etiam de miſeratione. Altera, vt *ardentem et t. tuentem* quartos caſus abſolute poſitos eſſe iubeas; tertia tandem, eaque ceteris ſimplicior et melior, vt *animum* Homerico exemplo accipias pro κατὰ θυμὸν, φρένας. Sic pro vulgari forma: *leniebat eius ardentis et t. t. animum*, non inſolens eſt dicere, *leniebat eam animum, animo*. Alterum *lacrimas ciebat* haud dubie ad Aeneam ſpectat, *lacrimas mouebat*, voluebat, fundebat. 469 *aduerſa* nonnulli ap. Pier. et Burm. etiam *diuerſa* ap. Petron. c. 132. in codd. et ap. Schol. Cruqu. Horatii. 470 *in capto* Cod. Barthii ap. Burm. Mox multi apud Pier. et Heinſ. *vultus* vel *vultu*. male. Et vulgata apud Macrob. IV. Sat. 1.

runt: Viſus eſt Lynceus Herculem procul videre, ὥς τίς τε νέῳ ἐνὶ ἤματι (noſter, *primo menſe*, noua luna) μήνην Ἠ ἴδεν ἢ ἐδόκησεν ἐπαχλύουσαν ἰδέσθαι. — 456. *nuntius* ex flammis lucentibus. ſup. V, pr. — 459. ſi quid apud inferos aliud, quod fidem facere iuranti poteſt (id enim et ipſum *fides* dici ſolet. cf. ſup. II, 142. Male Seru. et al.) — 460. Vrſinus comparat Catulli verbum de Cóma Berenices: *Inuita, o regina, tuo de* vertice

Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem conripuit sese, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum: coniunx vbi pristinus illi
Respondet curis, aequatque Sichaeus amorem.
Nec minus Aeneas, casu percussus iniquo,
Prosequitur lacrimans longe, et miseratur euntem.
Inde datum molitur iter. Iamque arua tenebant
Vltima,

471 *Mopesia*, *Marsepia*, et in Goth. *in Arpeia*, aberrationes indoctorum librariorum. Steph. Byz. *Μάρπησσα, ὄρος Πάρου, ἀφ' οὗ οἱ λίθοι ἐξαίρονται. ὁ οἰκήτωρ Μαρπήσσιος.* Alia montis pars *Lygdus*. v. Plin. XXXVI, s. 13. 472 *corripuit* Heins. reuocauit, quod habet praestantissimus quisque codex. Alii *proripuit*; quod vulgare est adeoque alterius interpretamentum. cf. inf. XI, 462. 473 *postumus* Hugen. a m. pr. Scilicet haesisse veteres Grammaticos in hac vocis *pristinus* significatione, vt *prior* sit, e Seruio et Pomponio Sab. (apud quem: Probus de hoc vocabulo dubitat) apparet, cum tamen de ea nunc satis constet. vide ap. Burm. Omnino haec notissimarum rerum ignoratio vel dubitatio, et in tenuibus subtilitas vel frigus, difficiliorum vero vocum vel locorum omissio, admodum alienum a veterum Grammaticorum vsu aliquem paullo calidiorem faciat. 474 *amores* sec. Rottend. 475 Duplex codd. familia: Rom. cum aliis *percussus*, Medic. cum sua secta *concussus*, quem h. l. Heins. deseruit. Vulgo, *perculsus*. — *percusus* Doruill. a m. pr. *p. acerbo* Doruill. 476 *Persequitur* Doruill. *longe lacrimans et m.* Parrh. inscite. Memorabilior Rom. lectio: *P. lacrimis longe et m.* ita et tres Heins. Sed vulgarior haec est et cum prosaica communis ratio: *prosequi aliquem lacrimis*. Medic. Pierii: *P. lacrimas l. et m.* ex *lacrimans*. — *miseratur* Heins. e Medic. aliisque, item Rom. adstruit; vulgo *miseratus*. — *amantem* Ven. *amantem est* Parrh. — *est* in fine vulgg. edd. habebant. 477 *tenebat* aliquot Heinsiani, et defendit Mark-

vertice cessi. — 462. *situs* est incultae telluris horror; itaque h. l. *αὐχμηρὰν χώραν* int. exprimit enim Homericum *'Αΐδεω δόμον εὐρώεντα*. — 465. Hoc vero praeclare ex Od. λ, 560. et omni oratione disertius mox silentium ex v. 562. quem iam Longini §. 9. iudicium nobilitauit. Ad v. 466. facile in mentem veniat Sophocleum illud: *σὺ δ' ὦ φ. — προσεννέπω Πανύστατον δή, κοὔποτ' αὖθις ὕστερον* (Aiac. 871 sq.) — 467. *torua tuentem ὑπόδρα ἰδοῦσαν*. — 468. *animum*, *l. ciebat*, v. Var. L. In 469. Euripidis Medea v. 27. *Οὔτ' ὄμμ' ἐπαίρουσ' οὔτ' ἀπαλλάσσουσα γῆς πρόσωπον* obuersata Virgilii animo videbatur Valkenario, V. Cl. ad Hippol. p. 197. — 473. *coniux vbi*. an ei de Aenea multa narrauerit, nolim affirmare.

477. *datum*; a fato concessum

Vltima, quae bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus, et Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidae: quos ille omnis longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Thersilochumque,
Tris Antenoridas, Cererique sacrum Polypoeten,
Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.

Circum-

Marklandus V. Cl. ad Stat. p. 264. Possit sane et hoc ferri de solo Aenea, inprimis propter *illi* in v. 479. Sed quidni et ipsa Sibylla accenseatur, vt toties alibi: vt v. 384. 415. 479 *hinc inclytus* Medic. *inclitus*, *inclutus* et hic codd. 481 *Hi* Medic. cum al. *Hii* Witt. 482 *ipse* pr. Hamb. *o. circum* Parrh. 483 *Meduntaq. Torsilocumq. Tersiloconque* praue codd. *Medontaque* vitiosum videri, Cerda monet; nam *Medontis* apud Homerum plurium ex Achiuis nomen esse, nusquam Troiani; in versu autem, quem Virgilius ante oculos habuerit, (Il. φ, 209.) legi: Ἔνθ' ἕλε Θερσίλοχόν τε Μύδωνά τε. Sed in alienum versum incidit vir optimus. Nam Il. ρ, 216. Hector appellat Μέσθλην τε, Γλαῦκόν τε, Μέδοντά τε, Θερσίλοχόν τε. 484 Il. λ, 59. Τρεῖς δ' Ἀντηνορίδας, Πόλυβον καὶ Ἀγήνορα δῖον, Ἠΐθεόν τ' Ἀκάμαντ' ἐπιείκελον ἀθανάτοισιν. *Polypoeten* aduersus Homeri auctoritatem recepit Burm. etsi ex Heinsii emendatione. Sed Homero Πολυποίτης est insignis inter Achiuos principes, non inter Troianos. Antea *Polyboeten* legebatur, et variis corruptelis *Polyboten*, *Polybetem*, *Poliboetem*, *Polipotem*, *Polybuten*, *Polybotem*, et interpolate *C. s. que Pobyten* Goth. tert. *C. s. que Politen*, porro *Poliphetem*, *Poliphetem*. Vltima haec ad veram lectionem ducunt: *Polyphoeten*. Il. ν, 791. inter Troianos, καὶ ἀντίθεον Πολυφοίτην. Quod *Cereri sacrum*, h. e. Cereris sacerdotem edit, Homerica imitatione facit. Eleusinia initia frustra huc vocat Warburtonus. 485 Ἰδαῖος, siue Daretis f. v. Il. ε, 11. 20. siue auriga Priami Il. ω, 325. — *que* abest a tert. Rott. — *etiam* — *et iam* diuisim nonnulli scribunt. Sed *etiam* Cledonius demonstrandi

sum, *molitur iter*, peragit, ait Seru. Scilicet vt ap. poëtas *moliri*, mouere, et agere, facere, est primum de re magnae molis, tum de quacunque re. — *arua vltima*, in his locis, quae citra Plutonis regiam, Elysium et Tartarum sunt. cf. 540. — 479. 80. ex numero τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις. — *pallentis*, tamquam vmbrae. Nihil amplius. Male cum hoc Adrasto confundunt inertem illum Troianum. Il. ζ, 37 sqq.

481. *fleti ad superos*, apud viuos, inter homines. *caduci*, pro πεσόντες. nescio, an primus nouauerit Virgilius; eius exemplo certe multi. Etiam *longo*

Circumſtant animae dextra laeuaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: iuuat vsque morari,
Et conferre gradum, et veniendi diſcere cauſſas.
At Danaum proceres, Agamemnoniaeque phalanges,
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu. Pars vertere terga,
Ceu quondam petiere ratis: pars tollere vocem
Exiguam. Inceptus clamor fruſtratur hiantis.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhoneſto volnere naris.

Vix

ſtrandi vim h. l. habere, Seruius autem cum Donato per *adhuc* interpretandum eſſe monet. Enimuero *etiam* eſt pro, etiamnum — *currum* Rom. cum aliis a m. pr. ap. Pier. *currus atque* Ven. *c. iamque* Goth. tert. — *tenentes* ap. Seru. ad XI, 373. 486 *frementes* Gud. a m. pr. *frequentant* Doruill. a m. ſec. 487 *ſatis ſemel eſt* pr. Hamb. 488 *poſcere* Rom. et alii Pier. cum ed. Ven. ex lib. I, 414. *dicere* ed. Iunt. 489 *Et D.* aliquot cum ed. Iunt. *Danai* Zulich. v. ad VIII, 161. Burm. 490 *vmbram* alter Hamb. v. ſup. 452. et alibi. 493 *Incertus* Nonius in *biare*. Similis varietas ſup. v. 270. *Inceptum* Menag. pr. *fruſtrauit* Goth. pr. tertio deeſt vox vltima. 494 *Atque ibi* Witt. *totum* pr. Hamb. 495 *videt et* Medic. cum aliis, quo alludunt alii ap. Burm. 496 *manus a.* ſine *que* alter Hamb.

go ordine pro vulgari, ingenti multitudine, vt II, 766. Seru. — 483 — 85. vide Var. L. 487. 88. ad animas referenda eſſe quis dubitet?

489 — 93. Inter feliciſſimos huius libri locos numerare ſoleo hunc. Opinionem profecto de Aeneae virtute facit ſummam. Nec tamen Virgilius aliter quam Homeri imitatione in praeclarum hoc φάντασμα incidit. v. Odyſſ. λ, 604. vbi de Hercule inter Manes. — *Ceu quondam* v. Il. ϑ, 75. vel ο, 320. ſqq. — *exiguam vocem*, τρισμὸν intellige. v. Odyſſ. ω, 5 ſqq.

494. Sequitur episodium de Deiphobo, in quo argumenti dilectum, noſtro ſaltem ſenſu, deſideres, inſigniter tamen a poëta ornatum. Sed imitator Homeri Virgilius et hic deprehenditur, ſi locum de Agamemnonis vmbra conferas Od. λ, 386 ſqq. Deiphobum in Helenae thalamo a Menelao oppreſſum etiam videas ap. Quintum XIII, 354 ſq. Adde Dictyn lib. V. p. 116.

498. Sup-

Vix adeo adgnouit pauitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis conpellat vocibus vltro:
Deïphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudelis optauit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama suprema
Nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum
Procubuisse super confusae stragis aceruom.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem
Constitui, et magna Manis ter voce vocaui.
Nomen et arma locum seruant. Te, amice, nequiui
Conspicere et patria decedens ponere terra.
Ad quae haec Priamides: nihil o tibi, amice, relictum:
Omnia

498 *et vulnera d. tegentem* laudat Seru. ad I, 157. ex interpretatione. 500 *a* deest quatuor Heins. vnus *ab.* — *Teucrum* duo Leid. *Teucro* tert. a m. pr. v. I, 18. 501 *aptauit* fragm. Vatic. a m. sec. 503 *fusum* Zulich. a m. sec. *v. de caede* vulgg. ante Pier. *de sede* ed. Ven. *vastata caede* Leid. 504 *confossae* Gud. *caedis a.* quatuor ap. Burm. 505 *Hunc* Seru. ap. Burm. *tibimet* Oudart. *in* deest Rom. fragm. Vatic. et binis Burm. 507 *locus* Longob. Pierii. Sed altera ratio exquisitior cf. inf. VII, 3. *feruet* Rom. 508 *discedens* tres Burm. cum Goth. tert. vnus *descendens.* 509 *Ad quae haec P.* Heins. reposuit ex binis Ruttend. altero Mentel. et pr. Menag. adde binos Burmanni, cum ed. Mediol. At alii: *Ad quae P.* et haec concinnior et vera lectio, nam sic et fragm. Vatic. Eodem

499 sqq. *Supplicia*, int. illum ipsum ἀκρωτηριασμὸν, vulnera. *vix agnouit et compellat*, noto narrandi more Homerico, qui ex prisci aeui neglectu orationis ducendus est: pro, cum compellaret. *notis*, ornans epitheton; quales familiarium esse solent. *genus*, γένος, oriundus, vt et supra. — 501. *optauit*, ex προείλετο, puto, h. e. statuit, induxit in animum, ausus est.

503. 4. quam ornate, pro, te occubuisse pugnando.

505 — 8. Sane consentaneum hoc Aeneae pietati. Nec tamen vlterius inquirendum, vnde Aeneae tempus et locus suppetere ad hoc cenotaphium potuerit, si lib. II. fin. et III. princ. animo repetas. — 507. *Nomen* loco inditum, *et arma* in tumulo constituta et fixa ex more (v. sup. 233.) *locum seruant*, monumentum faciunt. — 507. *Te* vt sup. 362. *ponere*, h. l. humare.

509 — 2. *funeris*, cadaueris, (sic inf. IX, 491.) vmbrae, non ipsi cadaueri. Viderunt iam

Omnia Deïphobo soluisti, et funeris vmbris.
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae
His mersere malis: illa haec monumenta reliquit.
Namque, vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est:
Quum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem grauis adtulit aluo:
Illa chorum simulans, euantis orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat.

Tum

dem ducit Rom. *Ad que* et Medic. a m. pr. *Atquae* antiquo more scribendi. Hoc in aliis corruptum in *atque*. Hinc interpolatum ab emendatoribus in *Atque haec*, vt vulgo legitur, vel, vt in aliis, *Atque hic*, *Ad que*, *Ad quem*, vt in Longob. sec. Moret. Goth. alt. — *est* multi attexunt. 510 *et* deest Doruill. 511 *fata deum* Doruill. vt toties alibi. 512 *misere* Hugen. male. *mergi malis* saepius poëtae ex Gr. καταχλυσθῆναι κακῶν. *relinquit* Franc. 513 *vt* deest Medic. sed a m. pr. idem *falsam*. 514 *Degimus vt nosti* ed. Ven. *est* abest a Menag. pr. 516 *aluus* cod. Georg. Fabricii. minus docte. *alueo* Rom. et Medic. *error* alter Hamb. a m. sec. 517 *ouantes* in nonnullis lectum, ex Seruio colligas. *et ouantes* Zulich. *eubantis* fragm. Vatic. et Rom. *bacchantes* sec. Moret. indocta interpolatione. 519 *Ardentem* Donat. non bene. *medio* Ven.

iam alii. Ceterum locum respicit Auson. in noto epitaphio n. XIII. *Lacaenae* v. sup. II, 601. De Helenae in excidio Troiae fatis omnino II, 567 sq. et Exc. XII. ad e. l. — *monumenta*, δείγματα, indicia, in me, sceleris sui.

513 — 19. *Namque vt s.* v. sup. II, 25. 248 sq. — 514. 5. *saltu venit super*, h. e. supergressus est, parte murorum deiecta, ὑπερέθορεν, ὑπερέβαινε. *grauis* vt *foeta armis*. v. sup. II, 234 sqq. cf. Exc. III. ad e. l. et VII. In h. l. ante oculos poëtae locus ex Ennio a Macrob. VI, 2. seruatus: *Nam maximo saltu superauit Grauidus armateis equus, Qui suo partu ardua perdat Pergama* (aut vt scriptum fuisse coniectes: *Nam maximo saltu superat grauidus armateis Equus, qui s.* vt *grauid' armatis* eloquaris) cf. Lucretii locum passim memoratum ab Intpp. lib. I, 477. 8. — Illa v. 516 sqq. ingeniosum poëtam decent. Flamma seu face ab Helena sublata Achiuis signum datum esse narrauerant iam alii; cf. Exc. VIII. ad lib. II. at h. l. quomodo fraus ea fieri potuerit, probabilitas adfertur maior, institu-

Tum me, confectum curis somnoque grauatum
Infelix habuit thalamus, pressitque iacentem
Dulcis et alta quies, placidaeque simillima morti.
Egregia interea coniunx arma omnia tectis
Emouet, et fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? inrumpunt thalamo. Comes additus vna
Hortator scelerum Aeolides. Di, talia Graiis
Instau-

520 *Cum me* duo Heins. 522 *patriaeque* Zulich. pro var. lect. 523—25 Locum hunc pugnare cum versl. 567 sqq. lib. II. multi VV. DD. crediderunt, fuitque hoc inter caussas, cur istos versus sublatos esse vellent. Sed fuit Deiphobi domus in ipsa arce (v. Exc. XII. f. ad e. lib.) et potuit Helena scelere in maritum commisso tamen latebras quaerere. 524 *Amouet* Medic. cum duobus Heins. et fragm. Vatic. cf. sup. ad 382. *capitis* Medic. a m. pr. sed *capiti* est pro parte lecti, vbi caput ponimus, vt Burm. annotat. *summouerat* Ven. 525 *Inter* Parrh. 527 *veterem* Sprot. Haud dubie elegantius *vetus fama malorum* pro, *fama veterum malorum* diceretur; et *vetus* ac *pristinus* pro priori iam apud poëtam vidimus. Sed felix aliquis librarii lapsus lectionem librorum consensu firmatam labefactare nequit, et in talibus lectionibus ornandis otium consumere, ingeniosi lusus laudem habere potest, non studii recte collocati. 528 *i. thalamos* Rom. cum parte Heins. et Burm. et Goth. sec. quam equidem Virgilii scripturam esse censeo. v. sup. IV, 645. XI, 879. cf. Burm. *thalamo* tamen etiam fragm. Vatic. — *additus* bene Heins. ex suis et Pier. recepit. Alii *additur*. 529 *Oelides* Medic. cum binis Heins. Sic in Seruianis nonnulli. *Eoliades* fragm. Vatic. *Elides* ap. Pomp. Sab. *Aeolides scelerum hortatur* Goth. tert. *Grais* vett.

institutis in publica laetitia sacris Bacchicis, thiaso bacchantum ducto. Cf. sup. IV, 302 sq. inf. VII, 376. 385. 580. Etsi ad chori phantasma facile deduci potuit Euripideo loco Troad. 542 — 554. quem loc. vide. Helena igitur circumducebat Troianas matronas *euantes orgia*, ex orgiorum more, εὐάζουσας τὰ ὄργια, euando celebrantes, h. e. ὀργιαζούσας, inter faces iactatas. Locus Odyss. δ, 277 sq. frustra huc vocatur a VV. DD. — *summa ex arce*, ad Helenam refer.

520 — 530. *c. curis somnoque grauatum*. Comparant Intpp. Odyss. ζ, 2. Ὕπνῳ καὶ καμάτῳ ἀρημένος, quod ex ἀρᾶσθαι deducendum videtur idque ex ἀρά, quod noxam et malum ap. Homer.

Instaurate; pio si poenas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Adtulerint. Pelagine venis erroribus actus,
An monitu diuum? an quae te Fortuna fatigat,
Vt tristis sine sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Iam medium aetherio cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:

530 *pios* Rom. 531 *qui te* Diomedes. 532 *Attulerit* Medic. sed a m. pr. *Attulerunt* duo Heins. cum aliquot Pier. 533 *Admonitu* tert. Rott. *te* abest a binis Burm. *aut quae te* pr. Hamb. *an quia te* nonnulli libri Donati ad Terent. *quae* quod omnes scripti et editi habent, Burmannus ita explicat, *an fortuna, quae te fatigat*, h. e. fatigando adigit, cogit) sc. huc attulit. Durum hoc; nec tamen melior ratio suppetit. Equidem non dubito *quae* ab aliena manu grammatici male seduli esse, qui hiatum ita explendum esse putabat. 535 *Ac* Reg. 536 *transegerat* pro diu. lect. pr. Hamb. 537 *traheret* Franc.

Homer. significat. Aliis locis καμάτῳ ἀδδηκότες ἠδὲ καὶ ὕπνῳ. Il. κ, 98. — *placidaeque f. m.* ὕπνος — Νήγρετος, ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς. Mox 524. *Emouet* et *subduxerat*, etsi non grammatice, tamen ad sententiam saltem vi pollent aequali. 528. 29. Suaue hoc et Homericum, vel in hac ipsa re, (v. Odyss. θ, 517. 18.) quod nec ab hoc facinore Vlysses abest. — *instaurate*, docte, retribuite, rependite. — *pio ore*, si poenas iustas peto.

531—33. Adumbrati ex Homerica ratione Od. λ, 154 sq. vbi Vlyssem mater simili modo alloquitur. Mira autem videri potest appellatio: num errore maritimo ad loca infera delatus sit? Sed cogitandum est de aditu, qualis Aeneae fuit, per Auernum, postquam ad Cumanum litus appulerat. De v. 533. v. Var. L. — *sine sole domos*, ἀνηλίους δόμους vel μυχοὺς Euripidis ap. Guell. et Cerdam. *loca turbida*. Cogitandum est Chaos ad loca infera referri solitum.

535—39. *Hac vice f.* Guellius illustrat per Homericum Νῶϊ μεν ὣς ἐπέεσσιν ἀμειβόμεθα. — Ex altero versu se non expedit Burmannus. Videtur offendisse ad *medium axem*. *Axis* haud dubie poëtis pro coelo omnino dictus, vt et alibi. Facit autem Aurora quadrigis suis ab oriente euecta decursum per coeli conuexum versus occidentem eodem modo atque is, qui subsequitur illam, Sol. Puta hoc fieri intra tempus diluculi et orti Solis. Noctu factum erat sacrum. Ingressi

Sed comes admonuit, breuiterque adfata Sibylla est:
Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partis vbi se via findit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit:
Hac iter Elysium nobis: at laeua malorum
Exercet poenas, et ad inpia Tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne saeui, magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, nostrum; melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.

Respicit

539 *non fl.* ed. D. Heins. 540 *portis* vitiose edd. obolares. *scindit* Ven. *fundit* tres alii ap. Burm. 541 *magni ditis* Goth. pr. *ducit* Goth. tert. 542 *Hic iter* Rom. *Haec* fragm. Vatic. *et l.* alter Menag. *hac* Ven. *ac* Hugen. et ed. Ven. 543 *T. mittet* Leid. vel *tendit* Bigot. Nondum satis expeditus ab hoc loco ad alia pergo. *at laeua malorum Exercet poenas*, bene intelligo accipiendum esse, pro, laeua parte exercentur poenae in malos; sed tum non bene adiicitur: *et ad impia Tartara mittit*. Nam sic *laeua* primo loco per figuram, altero loco proprie est accipiendum. Aut igitur hemistichium ab alia manu succreuit, aut hoc inter emendanda a poëta sepositum fuit. Friget quoque τὸ *nobis* v. 542. Burmannus illustrat, quid sit *exercere poenas*. Sed de hoc vix quaeras. 544 *D. que coram* ed. Ven. *nae* Medic. 545 *reddamq.* Oudart. 546 *Ique decus n.* ed. Ven. 547 *affatus* Menag. sec. *v. pressit* Rom. Medic. grauis profecto auctoritas, vbi conspirant! ir. Gud. pro var. lect. Puget. ed. Ven. Goth. sec. h. e. substitit Deiphobi vmbra, Aenea vlterius pergente.

gressi erant iter ad infera loca iam sub diluculi tempus, *primi sub lumina Solis et ortus* v. 255. Igitur Aurora iam coeli partem aliquam (nam et id *medium coelum* poëtae dici potest) cursu exegerat, atque adeo extrema noctis pars cum maxime agebatur. — *Nox ruit, Aenea.* Argutias captat Seruius cum aliis. Saniora affert Cerda. De reditus ad superos tempore nil memorat poeta. Itaque nec de eo laborandum. Sed ex sacrorum Manibus factorum more, orto die Aeneas infera loca relinquere debuit; vt vicissim cum ortu Solis Manes ad infera loca redire solent; v. c. sup. V, 738. 39. — 537. Homericos versus compara Odyss. π, 220. φ, 226.

540 — 47. cf. Exc. VIII. *ambas*, simpl. pro, duas. Plutonis regiam intellige per *Ditis moenia*. cf. inf. 630 sq. *at laeua m. Exercet p.* locus pro illis, qui exercent, exsequuntur poenas, vt bene Burm. Durissima tamen

ratio;

Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra
Moenia lata videt, triplici circumdata muro:
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta aduersa, ingens, solidoque adamante columnae:
Vis vt nulla virum, non ipsi exscindere ferro
Coelicolae valeant. Stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum exsomnis seruat noctesque diesque.

548 *et sub* edd. ante Pier. *sub r. cauata* pr. Hamb. pro var. lect. ex lib. III, 229. 551 *sonantia* Rom. cf. sup. ad V, 866. 552 *solidaeq.* emendasse Vossium ex Burm. disco; scilicet, vt in vulgarem orationem deflecteretur poëtica vis. *que* deest alteri Hamb. *auersa et columbae* Goth. tert. miro librarii stupore. Et horum hominum barbariem excutere non piget! 553 *excindere* cum fragm. Vatic. Witt. et ed. Ven. vt plerumque librarii scribunt. *excidere* Montalb. cf. ad IV, 425. In fine versus iterum duplex codd. familia: Medic. cum al. *ferro,* quod recte praefertur; Rom. fragm. Vatic. Gud. a m. pr. (nam is ad Apronianum exemplar emendatus est) cum al. et Goth. sec. *bello.* 555 *sedet* sec. Moret. 556 *exsomnis* vel *exomnis* Medic. cum plerisque Heins. Burm. et Pier. item fragm. Vatic. Ergo recte receptum ab Heinsio et illustratum exemplis. Altera lectio *insomnis* e Rom. fluxit aliisque, sed paucioribus; et sic ed. Mediol. Ald. Iunt. aliaeque vett. *e somnis* ed. Ven.

ratio; vt de veritate lectionis dubitem. — 544. *Ne saeui* pro vulgari: ne irascere. — *explebo numerum.* Piget Seruianarum nugarum. Haud dubie de reditu ad vmbras, a quibus discesserat, est intelligendum. *reddar tenebris*, puta eos confabulando processisse via versus Elysium. Caliginosa autem haec citeriora loca esse satis vidimus.

548 sqq. v. Excurs. VIII. — *sub rupe s.* rupem ex Homero traxit, vbi inter Stygem et Cocytum Πέτρη τε ξύνεσίς τε δύω ποταμῶν ἐριδούπων Od. κ, 515. *Moenia* h. l. de loco, qui includitur muris, vt alias pro vrbe. *triplicem murum* suppeditauit Hesiodus Theog. 726. sed ibi sublimior rei imago, χάλκεον ἕρκος, et ἀμφὶ δέ μιν νὺξ τριστοιχεὶ κέχυται περὶ δειρήν h. e. fauces Tartari. Ex vtroque profecit Miltonus *Parad. lost* B. II, 642 sqq. — 552. *columnas* de postibus accipio. Imitatur Homericum Il. θ, 15. Ἔνθα σιδήρειαί τε πύλαι, καὶ χάλκεος οὐδός. *stat ad auras*, educta est. in *auras* hic et v. 561. argutati sunt veteres iam inde a Pollione. Poetico sermoni hoc ita proprium putandum, vt illa subtilitas plane locum non habeat.

Hinc exaudiri gemitus, et saeua sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractaeque catenae.
Constitit Aeneas, strepitumque exterritus hausit.
Quae scelerum facies? o virgo, effare: quibusue
Vrguentur poenis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclute Teucrum,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen:
Sed me quum lucis Hecate praefecit Auernis,
Ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit.
Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima regna,
Casti-

557 *sonore* aliquot Pier. 558 *cum* pr. Hamb. *tortaeque* ed. Ven. 559 *strepituque e. baesit* Medic. at in Rom. *strepitumque e. baesit* item in Longob. et fragm. Vatic. sed *u.* superscripto. Videtur tamen alterum *hausit* poëta dignius. *que* deest Montalb. 561 *qui* secundum Rom. aliosque Pier. tresque suos Heinsius refinxit. Accedunt plures ap. Burm. Vulgo *quis*, quod tamen h. l. Mediceus seruat. *clamor* alter Menag. *clangor* Gud. et Leid. cum binis Goth. *qui clangor tantus* Vratisl. — *ad aures* aliquot Pier. et Burm. 562 *hinc o.* Rom. *v. exorsa* Montalb. 563 *scelerato* Goth. sec. 564 *Et me* Seru. sup. ad v. 134. *quam* nusquam exhibetur. 565 *Illa d.* Oud. *Illa mihi* Ven. *loci poenas* duo Heins. et duo alii pro diu. lect. *loqui p.* Voss. sec. *reum p.* coniecisse se testatur Heins. cf. Burm. et notam.
566 *hic* Ven.

habeat, an *aura* in locis inferis sit. — 555. Tisiphones vestem cruentam ex Homero petiit Il. σ, 538. cf. Stat. I. Theb. 109. 110. — 556. *vestibulum* simpl. pro aditu. — 557. 58. numerosissimi versus; sed et mirus dilectus rerum, quae auditu mentem percellunt, factus est. Miltonum hos versus expressisse lib. VIII, 240 sqq. iam alii notarunt.

562 — 69. *insistere*, exquisite pro ingredi; et *limen* pro limini vel in limine. *sceleratum* v. Ouid. Met. IV, 455. et ad Tibull. I, 3, 67. 565. *deum poenas*, quas dii nocentibus statuerunt. Hoc ex Seruio tenendum. *me per omnia duxit*, narrando et percensendo singula. Vt ipsi *percurrimus*, *perlustramus* singula, ita alii nos ducunt per partes. Male Cerda. — 567. *dolos*, scelera dolo malo commissa. Porro cogit fateri *piacula*, crimina, *commissa apud superos*, in vita, *quae quis distulit*, ne in iudicium adduceretur et puniretur, (vt caussa, iudicium, poena differri dicitur in vulgari sermone) *in seram mortem*, h. e. poenam eorum non persoluit, dum viueret, *furto laetatus inani*, quod latere deos et impune sibi abire putabat commissa; Sed temere.

Castigatque auditque dolos; subigitque fateri,
Quae quis apud superos, furto laetatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontis vltrix adcincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistra
Intentans anguis, vocat agmina saeua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacrae
Panduntur portae. Cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quae limina seruet?
Quinquaginta atris inmanis hiatibus Hydra
Saeuior intus habet sedem. Tum Tartarus ipse
Bis patet in praeceps tantum, tenditque sub vmbras,
Quantus ad aetherium coeli suspectus Olympum.

568 *laxatus* Goth. tert. 570 *vltrice a. f.* Heinsium in ora codicis coniecisse narrat Burm. Sed talia quorsum quaeso enotantur? *succincta* Schol. Stat. ap. eund. ex interpretatione. *accita* Goth. tert. 571 *toruasq.* Gud. a m. pr. v. Heins. ad VIII, 289. *tortosque* facile quisque malit, et sic Pier. aliquot, ex Heinsianis autem solus Hamb. et Goth. sec. 573 *horrifico* Bigot. cum Goth. sec. *ordine* Witt. c. *sacra* Gud. a m. pr. *serae P. portae* sec. Rottend. 575 *quae et* pr. Rottend. et Zulich. a m. pr. 577 *Senior* Franc. 578 *sub auras* Goth. tert. 579 *coelum* Fulgent. de Continent. Virgil. mendose, monente Heinsio. Idem P. Petiti Obss. misc. III, 2. emendationem narrat: *Q. ad a. terra s. Coeli* enim reiicit infra in v. 580. in locum τοῦ *Terrae*. Sed vide not. Vulgatam adstruit Heins. Nonii, Prisc. et Macrobii auctoritate. At Tibull. IV, 131. nihil ad rem facit. Burmannus post Vrsinum, Lucretium IV, 418. 419. imitatione expressum monet. Saltem similitudo aliqua intercedit: aquae collectio — *Despectum praebet sub terras impete tanto, A terris quantum coeli patet altus hiatus.*

mere. Ita puto haec expedienda esse. Seneca Herc. fur. 729. addidit nouum auctarium: *oblitos sui sceleris nocentes debitas poenas dare.* Propius ad Maronem Statius IV, 531. Minos — *adigitque expromere vitas vsque retro et tandem* poenarum lucra *fateri.*

570—72. *quatit sontes flagello*, docte. Proprie *quatitur flagellum*, quo sontes percutiuntur. *agmina s.* sollenne de Furiis, vt sup. IV, 469. Imitatur locum Statius I. Theb. 112. 3.

573—79. Dum loquitur Sibylla, porta Tartari aperiri putatur. In hoc iam Seruius praeiuit. Si tamen rerum ac sententiarum ordinem accuratius conside-

Hic genus antiquum Terrae, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
Hic et Aloïdas geminos, inmania vidi
Corpora: qui manibus magnum rescindere coelum
Adgressi, superisque Iouem detrudere regnis.
Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas,
Dum

580 *proles* Rom. Ven. Parrh. Goth. sec. et pro var. lect. in Gud. sollenni varietate. 581 *deiectum* ed. Ven. *deiecit* Rom.

consideres, rationem vulgarem non satisfacere sentias. Pergit quoque narrare Sibylla de se. Sed alia incedendum est via. Tisiphone seruat vestibulum, aditum Tartari v. 555. Ea damnatis a Rhadamantho statim manus iniicit et ad Tartari portam, quae semper clausa habetur, eos agit, (ἄγονται πρὸς Ἐριννύων ἐπ' Ἔρεβος καὶ Χάος διὰ Ταρτάρου, sunt verba Socratis in Axiocho,) inclamatque sorores. Tum demum (v. 573.) aperitur porta. *Cernis*, pergit Sibylla, *custodia qualis*, quae custos, scil. Tisiphone, *vestibulo*, ad aditum, *sedeat; facies quae limina seruet;* Nam *intus*, intra portam, saeuior facies Hydra sedem habet etc. Haec haud dubie melior ratio, in quam iam incidisse Trappium video. Nunc v. 584. *custodia* quae sit, satis expeditum est. Seruius Megaeram, alii Hydram, alii aliter accipiunt. Sed est ipsa illa Tisiphone, de qua adhuc egit poeta. — 576. At *Hydra* in vestibulo orci v. 287. inter cetera monstra fuit recensita. Iam Seruius monuit hoc. Expeditur varie. Equidem hydram simpliciter pro serpente monstroso dictam accipio. — 577 — 79. ex Il. Θ, 16. et Hesiod. Θ, 720 — 25. cf. ib. 740 — 45. notissimis locis; sed in maius aucta re. *coeli suspectus*, h. e. prospectus per aërem, (male enim iungunt *coeli Olympum*) a terra; nam ex Tartaro prospectus ad coelum esse nequit; quippe cum infera loca sint sub terra, et subter iis demum Tartarus depressus iaceat. Talis etiam Tartarus sub Hade ap. Homer. Il. Θ, 13 — 16. cf. Iortinus Diss. VI. p. 224 sqq.

580 — 81. v. Hesiod. Theog. 129 — 31. Titanas γηγενεῖς designat. *f. voluuntur in i.* praeclare, vt ad imum Tartarum detrusos exhiberet.

582 — 84. De Oto et Ephialte Aloei f. videndus Homer. Od. λ, 304 — 19. Expressus is est h. l. a Marone, nec tamen, vt sublimitate cum Homero contendere vellet. Spectat autem haec et sequens fabula ad mythos stirpis Aeolicae, quos genus mythorum peculiare et antiquius constituere deprehendo.

585 — 94. De Salmoneo v. Excurs. ad h. v. — *sonitus* O. toni-

Dum flammas Iouis et sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, et lampada quassans,
Per Graium populos, mediaeque per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuumque sibi poscebat honorem,
Demens! qui nimbos, et non imitabile fulmen
Aere et cornipedum pulsu simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit; non ille faces, nec fumea taedis
Lumina; praecipitemque inmani turbine adegit.
Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,

586 *flammam* Gud. et Mentel. *tonitrus* aliquot Heinſ. ex interpret. *tonitus* Goth. tert. 588 *mediamq.* Menag. pr. bene, ſed alterum doctius. *medioq.* Franc. *vrbem* miror a nemine eſſe ſollicitatam. Quidni enim *per vrbes mediae Elidis* potius iuiſſet Salmoneus? et quae illa vrbs *Elidis*, quae heroicis temporibus nec vrbem eo nomine, nec vrbes omnino habuit, ſed vicos, multo poſt in Elidem vrbem contractos; (v. Strabo VIII. p. 336 D.) etſi poſthaec vrbes habuit multas. Scilicet Elidis vrbs *Salmonia* vel *Salmone* ad Alpheum intelligenda, quam Salmoneus ſiue condidit, ſiue inhabitauit. v. Strabo l. c. p. 856 D. Diodor. IV, 68. *Piſae nemora et Elidis agros* ſuo more memorat imitator loci Valer. Fl. I, 662 ſq. 589 *honores* multi codd. et edd. Sed id pedeſtris quoque oratio frequentat. 590 *et ineuitabile* Parrh. 591 *aere cornupedum* duo ap. Burm. *pulſu* Heinſ. recepit ex Medic. a m. pr. et Gud. praeter alios ap. Burm. et maiorem partem Pier. inter quos Rom. adde fragm. Vatic. a m. pr. Haud dubie elegantius. Alii interpretamentum habent: *curſu.* alii *curru.* Rottend. pr. a m. ſec. *curſus.* — *ſimularet* aliquot Pier. et quinque Burm. cum fragm. Vatic. a m. pr. alii *ſimulabat.* 592 *omnipudens* Leid. *media i. n.* Goth. ſec. 593 *nec f.* aliquot Pier. et Burm. *fumida* pr. Hamb. pro var. lect. et Goth. ſec. idem et, *tectis.* 594 *corpore* Parrh. *abegit* ed. Ven. 595 *omnipotentis* Aruſianus et Nonius, librique nonnulli Pierii a m. ſec. inter quos Rom. et Heinſiani aliquot recentiores; ſed cum iis tamen Medic. a m. pr. it. fragm.

O. tonitrua. — 590. *Demens.* ex Σχέτλιος, ὃς etc. Il. ε, 403. de Hercule, qui Plutonem ſagitta percuſſerat. — 593. *non ille f.* hoc valde ſuaue ad deprimendum Salmoneum. Tres erant dicendi formulae, ex quibus exquiſitiorem praelatam vides: *taedas lumine fumeo: lumen fumeum taedarum*, et *lumen fumeum taedis.* — *turbine* pro fulmine, vt ſolent nimbi, turbines, procellae cum eo eſſe coniunctae.

595 — 600. Omnium, qui vsquam facti ſunt, verſuum pulcherrimos

Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroque inmanis voltur obunco
Inmortale iecur tondens, fecundaque poenis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra silex iam iam labsura, cadentique
Inminet

fragm. Vatic. a m. pr. cum binis Goth. Vincitur hic codd. consensus et auctoritas iudicio elegantiae. Et Παμμήτειρα expressum videri potest. *omnipatentis* Leid. et Medic. a m. sec. 596 *cui t. n. per* Parrh. 597 *obunco* Heins. reuocauit ex Medic. aliisque; sic et habebant edd. ante Pier. vt Ald. Alii *adunco*. At Rom. fragm. Vatic. et alii, *abunco*. cf. inf. XI, 755. Αἰγυπιοὶ ἀγκυλοχεῖλαι ap. Hesiod. Sc. H. 405. vocem illustrant; nihil amplius. 598 *iecor* Gud. *tondens* bene tuetur Heins. Sic Medic. et alii, omnesque Pieriani etiam tres Goth. cum fragm. Vatic. Alii *tundens*; quod tuetur Cerda. Sed exquisitius alterum, etiam Homeri respectu, in quo Γῦπε — ἧπαρ ἔκειρον. Et sic saepe. 599 *que* deest ed. Ven. *epulis* Heins. e melioribus elegantius. Vulgo *epulas*. *R. que oculis* Nonius in *rimari*. 600 *requies fibris* pr. Hamb. 602 *Quo super* Rom. *silix* Leid. *cadente* tres ap. Burm. *que* a multis abest, etiam a Rom. Male; inest enim vis ad reddendam auribus soni imaginem.

cherrimos esse hos sex, pronuntiat Vir doctus. Sunt sane ornatissimi, sed nec inuenti vlla in iis laus, (nam praeiuit Homerus loco nobili, Od. λ, 575 — 80. et in verbis Lucret. III, 997 sqq. et Attius in Prometheo ap. Cic. Tusc. Qu. II, 10. quae loca comparanda sunt in singulis, sed aequiore et meliore iudicio, quam Scaliger, Cerda et alii in Homero et Virgilio fecerunt,) nec res exponitur, quae aliqua cum suauitate cognosci possit. Non enim horret animus legentis, sed auersatur. — *alumnum* accipiam pro filio, vt Homer. γαίης ἐρικύδεος υἱόν. Volunt tamen Intpp. poetam alteram narrationem sequi, qua ex Elara susceptus a Tellure vtero fuit gestatus. Praeter Apollodorum v. Apollon. I, 761 sqq. — *voltur*; in Homero duo vultures, ad terrorem maiorem. In 598 — 600. laborauit poeta forte, vt Homericum Δέρτρον ἔσω δύνοντες exprimeret. — *immortale iecur* Hesiodi de Prometheo, ἧπαρ ἀθάνατον est Theog. 523. — *fecunda poenis viscera*, praeclare, iecur, quod renascitur ad nouum supplicium, vt iterum erui possit. *r. epulis*, ad epulas. *rimantur* cf. Georg. I, 384.

601 — 7. Duo Homeri loca ante oculos habuit, Od. λ, 581. de

Inminet adſimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulaeque ante ora paratae
Regifico luxu. Furiarum maxuma iuxta
Adcubat, et manibus prohibet contingere menſas:
Exſurgitque facem adtollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inuiſi fratres, dum vita manebat,

Pulſa-

604 *pulchra* Rom. idem *epulae — paternae* miro lapſu. 606 *menſam* aliquot Heinſ. et Burm. Scilicet id ſolutae orationi conueniret. 607 *faces* Zulich. *increpat* Leid. ed. Mediol. cum aliquot Pier. et Goth. tert. 608 *Hi* ed. Ven.

de Tantalo, et 592 de Siſypho; fabulam tamen affert a vulgari narratione diuerſam: Ixionem et Pirithoum ex Lapitharum gente oriundos, aſſidere epulis, ſaxo ſupra caput minante ruinam. Ad Phlegyam Statius I. Theb. 713. et ad Phlegyam et Theſea Valer. Fl. II, 192 — 95. hoc idem ſupplicium transtulere. Tantali capiti imminere ſaxum, iam alii commenti erant, interque eos Pindarus et Euripides. Cf. Cerda et Guell. Adde Lucret. III, 953 ſqq. Sed lacum Tantali apud Homerum eleganter in menſam opiparam mutauit Maro. Aſſidet *Furiarum maxima*, (quae et ap. Val. Fl. I, 817. occurrit, dicta vt *maxima natarum*, v. ſup. ad I, 521.) ſeu Megaera ſeu Alecto, (nam Famem vix bene huc aduocat Seruius, laudato loco lib. III, 252.) et vetat epulis frui; hoc plus dignitatis habet, quam fuga pomorum et aquae in Tantalo. Atrocius rem extulit Aeſchylus Eumen. 264 ſqq. — *genialibus* v. ad Ge. I, 302. — De *fulcris* quaeritur. Forte rem ſic expedias: Lectus ſubſtructus eſt aut pedibus aut fulcris, h. e. quocunque alio baſis genere. — Quod autem fabulam de Ixione Ge. III, 38, 39. IV, 484. allatam nunc deſerit, id poëtae haud dubie licet facere, quippe qui nullum doctrinae ſyſtema condat.

608 — 14. Hos verſus equidem ſententiarum et verborum grauitate commendatiſſimos eſſe velim. Fuere nonnulla in Platonis locis in Excurſſ. laudatis, quae ſequi poſſet; ſed alia ſibi ipſi debere videtur; etſi de hoc nihil affirmari poteſt. A multis enim paſſim poëtis antiquioribus argumentum idem fuiſſe tractatum videtur. Confer quoque ſcurram Ariſtophanem, qui exagitat ſeu philoſophos ſeu initiatos, in Ran. 145 — 51. Homerus etſi Tantalum, Tityum ac Siſyphum poenas ſcelerum luere in locis inferis monuit, nec tamen loca poenarum diſcreta nec ſcelera

Pulſatusue parens, et fraus innexa clienti;
Aut qui diuitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis, quae maxima turba eſt:
Quique ob adulterium caeſi: quique arma ſecuti
Inpia

609 *aut f.* Nonius in *pulſare*. Moret. pr. et Parrh. vt iam emendauit Markland. ad Statii III. Silu. 3, 15. vbi praeclare Statium reſtituit loco hinc adumbrato: *ſi quis pulſatae conſcius vmbram* (vulgo *vnquam*) *Matris et inferna rigidum timet Aeacon vrna* — *inuexa* Goth. ſec. 610 *paratis* ſec. Moret. 611 *eſt* deeſt Menag. pr.

lera definit, quorum poenae exigantur, praeter vnum periurium, Il. γ, 279. τ, 258. 59. cf. Iortin. Diſſ. VI. p. 230. Scilicet temporum, quibus viuebat, ſimplicitas erat tanta, vt ſuper moribus ac virtute nondum ſubtiles initae eſſent rationes. De grauioribus ſceleribus monere ſatis tum erat. Nec aliter in decalogo a Moſe prodito factum. Ex vitae philoſophia profecit Auctor Telemachi lib. XVIII. p. 130. egregio loco! Ingratos ille, mendaces, adulatores nominat. Filium impium (vt v. 609.) etiam Polygnotus in ſua tabula expreſſerat. v. Pauſan. X, 28. — *Pulſatusque parens*, ante oculos erat Plato de LL. IX ſub f. p. 940. C. ed. Frf. — *et fraus innexa clienti*, vti *fraude* aliquis *illaqueari* dicitur. Comparata iam ab Intpp. Lex XII Tabb. *Patronus ſi clienti fraudem faxit, ſacer eſto*, et Horat. II Carm. 18, 23 ſqq. — *incubuere* v. Ge. II, 507. *repertis*, pro partis, paratis accipe; nec *ſuis*, cognatis et affinibus, *poſuere partem*, ex ἔθεντο, ſtatuerunt, tribuerunt, niſi mauis eſſe pro, ſeponere. Ad ſententiam praeclaros Horatii verſus laudat Seruius II Serm. 2, 103. adde eundem I Serm. I, 75 ſqq. 84 ſq. — *ob a. caeſi* grauius poſuit pro adulteris ſimpliciter. De Lege Iulia (anni 737.) cogitare nondum potuit Virgilius. Potuit tamen iam tum, cum viuebat, res conſiliis agitari. — *arma impia*, haud dubie bellorum ciuilium; ſed de iis accipiendum, qui patriae bellum inferunt, non qui pulſant. Concidunt itaque Seruii aliorumque metus, ne in Auguſtum peccet poëta. — *nec veriti dominorum fallere dextras*. Argutantur Intpp. et hic, Seruii exemplo. *Domini* non modo de ſeruis, ſed et de libertorum patronis bene dixerit poëta. Seruorum autem poenas hic commemorare, indignum eſſet poëtae epici grauitate, multo magis Romani. Tum qui fidem fallit, is et *ſuam*, et *alterius dextram* fallere dici poteſt. Itaque neceſſario accipiendum de libertorum impietate et fraude in patronos ſuos. An Pompeium Menam, Cn.
Pompeii

Inpia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi poenam exspectant. Ne quaere doceri,
Quam poenam; aut quae forma viros, fortunaue mersit.
Saxum ingens voluunt alii, radiisque rotarum
Districti pendent: sedet, aeternumque sedebit,
Infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnis
Admonet, et magna testatur voce per vmbras:
Discite iustitiam moniti, et non temnere diuos.

Vendidit

613 *dextram* aliquot Pier. 614 *Suspensi* Schol. Statii I. Theb. 431. Sed in toto loco Tartarus carceris notionem habet adiunctam. — *expendunt* Vir doctus in Miscell. Obss. ap. Burm. Sed recte hic subiicit, *exspectare* hanc vim habere, vt eos poenas certo daturos esse constet. Scilicet *exspectare* h.l. est metuere.—*nec* Doru. 615 *mersset* duo Heins. non male. *mergat* Franc. 617 *Destricti* Medic. cum fragm. Vatic. multisque aliis. Temere. 618 *Tereus* olim fuit Brodaei emendatio admodum inscita. Male habuit VV. DD. quod Theseus inter impios habitus; (sed v. Not.) et quod idem sup. v. 393. inter eos, qui viui Orcum ingressi sunt, memoratus erat. Hoc nomine notarunt locum iam vett. Grammatici ap. Gell. X, 16. Sed nec de regressu ibi meminerat poëta, et potuit hic aliam fabulam sequi. Cf. l. l. ab Heins. et Burm. — *Phlegeas, Flegeas, Phleguas*, male librarii.

Pompeii libertum, qui Sextum prodidit, animo designauerit poëta, affirmare quis ausit? Nec tamen sic in Augustum peccasset, nam et is, vt ceteri homines, proditionis fructum amplecti, proditorem abhorrere debuit.

614. 15. Noli quaerere, quam poenam exspectandam habeant; aut quae poenae forma, *fortunaue*, quod miseriae genus, *viros mersit*, (v. sup. v. 512.) illos excipit, manet. Ductum hoc ex vulgari: *mergi miseriis*.

616. Non necesse est, vt solum Sisyphum et Ixionem respexerit; adeoque enallage, quam inferunt viri docti, carere possumus. *r. r. districti pendent*, ornate; rotae illigatis membris distinentur, ἐπὶ τροχῷ κατατείνονται, petitum a tormenti genere, quod ipsum pro supplicio interdum fuit; de quo copiose Cerda, sic tamen, vt plura genera tormentorum confundat.

617—25. Multis modis fabula de Theseo fuit tractata et ornata; nec mirum, fuere enim plures, qui adeo Theseides conderent. Actum etiam de Thesei et Pirithoi descensu in Minyade. v. Pausan. X, 28. Poëta hoc sequitur, vt Theseus, ob raptum Proserpinae, *sedeat*.

Hoc

Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Inposuit, fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum inuasit natae vetitosque hymenaeos.
Ausi omnes inmane nefas, ausoque potiti.

Non,

622 *pretioque* ed. Ven. 623 *thalamos natae inuasit* alter Goth. et tert. *th. i. natae inconcessosque h.* male ex lib. I, 659. 624 *ausuque* Vratisl. et Zulich. a m. sec. forma non inusitata.

Hoc habitu poenitentiae et summi moeroris sensum prodi puta. Ita sedebant Theseus et Pirithous in tabula Polygnoti ap. Pausan. X, 29. Et talem Theseum sedentem in Sarda expressum vides ap. Winckelm. n. CI. At Στρωτοῖς ἐν λεχέεσσι iacentes in Tartaro ap. Hesiodum Theog. 797. 98. ad periurii per Stygem poenam pertinent. Sed miraculum rei additum est, vt Theseus saxo insideat, nec inde leuare corpus possit. cf. Schol. Apollonii I, 101. Inter auctores huius narrationis fuit Panyasis. v. Pausan. l. c. προσφυὲς δὲ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς ἀντὶ δεσμῶν σφίσιν ἔφη τὴν πέτραν. — *Phlegyas*, de Phlegyarum gente alii acceperant, quae Minyadem Boeotiae inhabitauit et propter impietatem a deo abolita fuit. (v. Pausan. IX, 36. Adde H. in Apoll. 278. 79. Nam Phlegyas Thessaliae, de quibus Strabo videndus IX, p. 442. B. huc aduocare non licet.) Verum non de Phlegyis Maronem, sed de Phlegya, Ixionis et Coronidis, e qua Aesculapium Apollo suscepit, patre, qui Apollinis templum Delphis incendit, (v. Seru.) accipiendum esse, iam docuerunt Intpp. ex Statii imitatione Theb. I, 712 — 15. et Val. Fl. II, 193 sqq. Phlegyas igitur deorum contemtor, apud inferos ad iustitiam et pietatem colendam exhortatur omnes, nobilissimo illo versu: *Discite i.* qui magnis viris multis in ore habitus fuit, et Munchhusio, immortali viro, frequenter. Nota quoque fabula de daemone interrogato, quis ex omnibus Virgilii versibus esset praestantissimus. Non male autem augurantur VV. DD. ductum colorem ex Pindari illustri loco Pyth. II. Θεῶν δ' ἐφετμαῖσιν Ἰξίονά φαντι ταῦτα βροτοῖς λέγειν, ἐν πτερόεντι τροχῷ Παντᾷ κυλινδόμενον· Τὸν εὐεργέταν ἀγαναῖς ἀμοιβαῖς Ἐποιχομένους τίνεσθαι. — *moniti*, h. e. exemplo meo, quod pro monitu est. Nec importunum et inutile monitum putandum hoc inter eos, quibus nullus poenitentiae locus est. Poenae enim loco haberi potest haec ipsa admonitio. v. Iortin; p. 288. V. 621. 22. ex L. Vario paene integros traductos esse, Macrob. VI, 1. testatur. *Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum Eripuit, fixit*

Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina possim.
Haec vbi dicta dedit Phoebi longaeua sacerdos:
Sed iam age, carpe viam, et susceptum perfice munus:
Adceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Moenia conspicio, atque aduerso fornice portas,
Haec vbi nos praecepta iubent deponere dona.
Dixerat, et pariter, gressi per opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
Occupat Aeneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua, ramumque aduerso in limine figit.

His

627 *possim* ex melioribus et ratione grammatica recte restituit Heinsius. Vulgo *possem*. 629 *Et iam* Medic. *age* abest a Puget. *Eia age c.* coni. Heins. 630 *Hac c.* aliquot Pier. *A. iter* Ven. Mox *ducta* alii ap. Pier. et Heins. alii *obducta*, et quatuor Wassii ap. Burm. *virecta*, forte pro *erecta*. Pro *ducta* etiam laudari possunt Rom. et fragm. Vatic. cum Gud. 631 *respicio* Gud. pro var. lect. *suspicio* Exc. Burm. *in f.* vulgg. ante Pier. et Heins. qui secundum codd. sustulit. 632 *Hic* aliquot Pier. sed *haec — dona* iungendum. — *monent* Ven. 633 *per o. locorum* Gud. pro var. lect. 636 *Sparsit* duo Burm. *in* deest Rott. pr. vt sup. v. 631. cf. III, 287. *ponit* pr. Hamb. a m. sec.

fixit leges pretio atque refixit. Quod adiecit: *dominumque p. Imposuit*, eo pertinet, quod tyrannum liberae ciuitati induxit. *potentem* ornat. *leges fixit pretio* corruptus, *atque refixit*, recte Seruius, *quia incisae in aereis tabulis* leges affigebantur parietibus. Minus bene Cerda et alii, esse, in aes incidere. Iidem bene laudant legem Venuleii, quae est l. 8. D. ad L. Iuliam peculatus: *qui tabulam aeream legis — refixerit*, vel quid inde immutauerit, Lege Iulia peculatus tenetur. — Sequitur §. 1. *Eadem lege tenetur, qui quid in tabulis publicis* deleuerit vel induxerit; quod adeo diuersum ab illo esse necesse est. Laudant quoque Intpp. Ciceronis locum, qui est Philipp. XII, 5. f. Ceterum inanis est eorum opera, qui post Seruium haec omnia ad certos homines ex antiquitate referre voluerunt.

625 sqq. Ex Il. β, 488. notissimo loco. *ferrea vox*, nulla clamoris intentione fracta.

630 — 37. Plutonis regiam non intrat Aeneas cum comite, sed tantum a limine salutat, aureo ramo in foribus deposito.

Quid

His demum exactis, perfecto munere diuae,
Deuenere locos laetos, et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Largior

637 *perfectis* Goth. tert. *numine* alter Hamb. sed est haec perpetua aberratio; et v. Not. ad v. 629. 638 *Aduenere* aliquis ap. Guell. qui ignorabat, praepositum fere poëtis omitti, Graecorum exemplo. *virecta* scribunt fere librarii hic et alibi.

Quid in his sequutus sit poëta, non liquet. Regia ista habet muros aereos vel ferreos. Solent poëtae hac munitionis notione vti, ducta a ferreis et ferratis portis, et translato fere opere ad Vulcanum vel Cyclopes. Sic Argorum moenia ap. Statium I Theb. 630. quem locum Seruius laudat, et Mycenarum ap. Senec. Thyest. 406. v. Wass. ad Thucyd. VIII, 26. et Schol. Eurip. Orest. 964. Multo magis itaque in inferis h.l. sunt *moenia educta Cyclopum caminis*, h.e. ferro fabricato et ferruminato in C. fabricis. (Male Cerda.) *aduerso fornice portas*, ornate. porta proprie ipsis erat aduersa, et ea quidem in fornicem ducta, arcuata. — 629. *perfice munus*, sic poëticus sermo fert; proprie doni deportatio perficiebatur. Etiam sic mox 637. — 632. v. Var. L. — 635. Videtur Aeneas hoc ipso ramo aureo se aspersisse. Adumbratum haud dubie ex eo ritu, quo qui templa intrant, se lustrant, περιῤῥαίνονται; quod purgationis symbolum fuisse, facile intelligitur. Adeundum autem Aeneae nunc erat Elysium, locus, si quis alius, sanctus et castus. — *ramumque a. in l. figit*. In templorum aditu περιῤῥαντήρια, aqua lustralis et rami lustrales notae res sunt. Ceterum Warburtoni hypothesis si qua alia parte, hac vtique placere potest, cum lustrationem in adeundis maioribus Eleusiniis h. l. inuenit.

637 sqq. Traducta sunt ad Elysium siue sub terra, vt hic, siue in Insulis Fortunatis (vt ab Homero et Hesiodo factum) collocatum, omnia, quae sub mitiore coelo amoenitatem loci facere poterant, iam ab Homero Odyss. δ, sqq. et ab Hesiodo Ἐργ. 170 sqq. Ex hoc ipso, quod omnis felicitas Elysii talis est, qualem heroum vita subiicere sensibus poterat, vetustas huius mythi intelligitur. Doctior vita, et philosophicis studiis exculta Graecia, serenae et placidae mentis gaudia ex purae et constantis virtutis conscientia mox adiecit: quo melioris sapientiae placito egregie vsum videas inter alios Glouerum in Leonida X, 156 sqq. *in those happier fields — Where never gloom of trouble shades the mind, Nor gust of passion heaves the quiet breast, Nor dews of*

Largior hic campos aether et lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaeſtris;
Con-

640 *campus* (vt ſit: *L. h. campus, aether et l. v. P.*) Pieriani aliquot Rom. et Gud. a m. ſec. Mentel. pr. a m. pr. et Fragm. Vatic. a m. pr. et mutatum videri poteſt, ex malo metri ruentis metu; ſed veriſimilius librario hoc deberi, qui ad. *Largior* retulerat. *hic aether campos* Goth. ſec. et Parrh. metri cauſſa. et, *aër campos*, aliquot Pier. *de lumine* Reg. a m. pr. In *et* neminem haeſiſſe miror. Scilicet ordo verborum, aut: *Largior hic aether eſt, et campos l. v. P.* aut: *Aether largior, et lumine purpureo, veſtit campos*, h. e. circumdat. Hoc malim. Sic iam Cicero in Phaenom. v. 60. *Quem* (Capricornum) *cum perpetuo veſtiuit lumine Titan.* 642 *exercet* multi Heinſ. et Burm.

of grief are ſprinkled. et vno verbo Statius V. Silu. 3, 286. *Et monſtrate nemus, quo nulla irrupit Erinnys;* ſed philoſophicas rationes Maro in alium locum v. 724 ſqq. ſeruauit, et h. l. inprimis Homerum ante oculos habuit, et Axiochum Aeſchinis ſub f. multoque magis Pindarum pulcherrimo loco Olymp. II, 109 — 149. et in fragm. apud Plutarch. Conſolat. ad Apoll. p. 120, C. et de *occulte viuendo* ſub f. p. 1130. vnde alteruter locus emendandus eſt. Adde locum de Olympo Odyſſ. ζ, 42 ſqq. Communia etiam ſunt nonnulla Elyſio cum aurea hominum aetate. Iam ab his tamquam elementis profectus ad quantam amplitudinem paradiſum ſuum extulit Miltonus IV, 132 ſqq.

640. *Largior aether*, egregie, patentior, liberior, nullis nubibus, nulla caligine inductus. Silius hinc lib. XIII, 550. *laxata lucida nocte Clauſtra nitens*, dixit de Elyſio. Ὄψει δὲ φῶς κάλλιστον ὥσπερ ἐνθάδε. Ariſtoph. Ran. 155. 457. *lumen purpureum*, pulchrum, vt ſup. I, 591. *ſolemque ſ.* in Pindari loco altero eſt Sol, qui in noſtro orbe occidens, ad infera loca progreditur, in altero Sol perpetuus noctu aeque ac die; (fere vt ap. Val. Fl. I, 844. *vbi Sol* etc.) Sed poëta ſuauius Solem Elyſio ſuum, praeſtantiorem puta noſtro Sole, vt cetera, aſſignat. Pro commentario haberi poteſt Telemachus lib. XIX. Inter alia: *c'eſt plûtôt une gloire céleſte, qu'une lumiere.* Imitatur Claudianus de R. P. lib. II, 282 ſqq. cf. Cerda *norunt*, vident, qui in Elyſiis ſunt, habent. Male aliter VV. DD.

642 — 44. Haec iterum ad Pindari ductum l. l. καὶ τοὶ μὲν ἱππείοις γυμνασίοις, τοὶ δὲ φορμίγγεσι τέρπονται. Expreſſa ſcilicet vita antiqua heroum Graeciae; vt quaelibet gens Elyſii beatam ſortem ad ſuos mores deſcri-

Contendunt ludo, et fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iamque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,

Ilusque

644 *fidibus plaudunt* Hugen. pro var. lect. *pedibus claudunt* Medic. a m. pr. ridiculo lapsu. *c. ducunt* Rottend. pr. a m. pr. et Exc. Burm. a m. sec. *dicant* Gud. 647 *Iamque fidem* emendatio est Marklandi ad Statium p. 181. elegantissima, quam et ipse veram esse arbitror, etsi vulgata sic satis expediri potest. 649 *M. proceres* Vratisl.

describsit eaque, quae beatam vitam suo sensu constituebant, eo transtulit. *pedibus plaudunt choreas*, elegantius quam ducunt, sc. cum pedum plausu; Odyss. ϑ, 264. πέπληγον δὲ χορὸν ϑεῖον ποσίν· quod Maro adeo accepit κατὰ χορὸν, non vt χορὸς pro loco dictum sit, vt alibi apud Homerum occurrit.

645—47. Dandus erat choreis saltantum et cantantum suus ἀοιδὸς, lyricen. Quis vero magis conueniens Orpheo, qui de locis inferis plurima erat fabulatus, h. e. vetere philosophorum more ac sermone per poëtica phantasmata exposuerat, *longa cum veste*, citharoedorum aliquando, antiquiore autem aeuo ἀοιδῶν, vatum, habitus ποδήρης palla, vt nota res est. v. Cerda.. Adi vel Tibull. III, 4, 35. 6. *Sacerdos* autem h. l. vates, propter instituta orgia et teletas. Male itaque Barthius contendit sacerdotalem habitum respici; etsi verum est, sacerdotes etiam palla vsos, vt ipsi dii ea veste occurrunt, sed et reges. Orpheus illis saltantibus et cantantibus *obloquitur*, (transitiue h. l. dictum, facit loqui, φϑέγγεσϑαι, sonare, pulsat) *numeris*, numerose, *septem discrimina vocum*, fides, lyram ἑπτάχορδον, (Iortinus p. 292. septem sonos musicos Orpheum accinere voce volebat) *eademque* modo digitis modo pectine pulsat; quod ab doctiore iam arte petiisse videtur, dum temperatur cantus modo plectro, modo digito. Illa, *nunc nunc*, excludunt interpretationes aliorum. Neque adeo de cantu ipsius Orphei hic quaeritur; sed si quaeratur, nemo facile, qui Homerum legit, dubitet, fueritne alius, qui Orpheo, lyram pulsanti, accinuit. Heroico aeuo vtrumque facit vates.

648 sqq. partim Hesiodi ductu Ἔργ. 159. 167 sqq. *pulcherrima*

Ilusque, Affaracusque, et Troiae Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virum miratur inanis.
Stant terra defixae haftae, paffimque foluti
Per campos pafcuntur equi. Quae gratia currum
Armorumque fuit viuis, quae cura nitentis
Pafcere equos, eadem fequitur tellure repoftos.
Confpicit, ecce, alios dextra laeuaque per herbam
Vefcentis, laetumque choro Paeana canentis,
Inter odoratum lauri nemus: vnde fuperne
Plurimus Eridani per filuam voluitur amnis.

651 *mirantur* multi ap. Heinf. et Burm. et edd. ante Pier. cum Fragm. Vatic. cf. 477. 678. 652 *terra* Heinf. e Codd. poft Pierium, non modo ad fonum fuauius, fed et exquifitius; Vulgo *terrae*; quod et Fragm. Vatic. habet. 653 *campum* aliquot. Pier. et Heinf. duo Goth. cum Fragm. Vatic. Mox fiue *curruum* fiue *currum* fcribas, parum referre puto. In Codd. vtrumque occurrit. 654 *quae cauffa* Goth. fec. lapfu et alibi obuio. *ruentis* Goth. tert. temere. 656 *C. ante alios* Gud. pro diu. lect. *per herbam* Gud. et Montalb. 657 *choros* coni. Heinf. fed *choro* abfolute dictum pro, in choro, chorum ducendo. *choro paenentis* Fragm. Vatic. a m. pr.

rima p. h. l. de corporis dignitate. Sed infederat Virgilio hoc epitheton ex loço Hom. quem expreffit Il. υ, 231 fqq. Ἶλός τ' Ἀσσάρακός τε καὶ ἀντίθεος Γανυμήδης, Ὃς δὴ κάλλιστος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων etc. *nati melioribus annis*, fecundum Hefiodum hoc, l. c. et fic alii de heroum, atque etiam de aurea aetate. Laudatur Catull. LXI, 22: *O nimis optato feclorum tempore nati, Heroes, faluete, deum genus.*

651—55. Iterum ad Pindari ductum l. c. Paullo aliter haec tractata a Platone fub f. lib. X. de Rep. — Tractant animae artes prioris vitae. cf. Cerda. Eandem rem in antiquis quoque monumentis occurrere, docuit nuper Leffing, V. Cl. Ad fui temporis negotia haec reuocauit Ouid. Met. IV, 444 fqq. Melius Maro heroicam vitam feruauit. Defcribit autem otia caftrenfia v. c. Il. γ, 135. Heroibus Homericis magna gratia, adeoque amor, eft militiae curulis. Ad meliorem noftri aeui philofophiam Elyfii voluptates accommodatae funt in Telemacho lib. XIX. — *currus inanis*, fimpl. quoniam adftant vacui dominis. *t. repoftos*, vt alibi, conditi, mortui.

656—59. Hoc ex Axiocho l. c. ductum. *Vefcentis*, quis hoc putet fatis digne dici poffe pro, epulas celebrantes; iidem ἀείδοντες Παιήονα, vt Il. χ, 391.

Achiui,

Hic manus, ob patriam pugnando volnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phoebo digna locuti,
Inuentas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.

Quos

660 *paſſa*. Bigot. ex interpret. 661 *maneret* Nonius bis; et Zulich. a m. pr. 662 *et cedro d*. Seru. ad VII, 178. 663 *coluere* ſec. Moret. 664 Alii *aliquos*. Mirum in hanc vitioſam lectionem conſpirare vetuſtiſſimum et optimum quemque, etiam Rom. Medic. Fragm. Vatic. hoc tamen a m. pr. 665 *bis vna* Doruill.

Achiui „ et quidem in grato nemore, per quod, vt amoenitas loci maior eſſet, deſcendit amnis. Amnes ſub terra ferri vidimus iam Georg. 366. 67. *Eridanum* autem quod potiſſimum appellat, ſuſpicor fabulis poëtarum, qui Argonautica ſcripſerunt, deberi, a quibus plura videntur fabuloſe de Eridano tradita eſſe, forte etiam hoc, quod ad loca ille infera defertur. cf. Apollon. IV, 627 ſq. Nam hoc, quod ad inferum mare tendit, aut, quod non longe a fontibus ſuis cuniculum ſubter terram per duo millia ſubit; poëtam adducere vix potuit, vt ad inferos eum relegaret. Sed is *E. ſuperne*, h. e. ex editiore loco, *voluitur*, venit, *plurimus;* dictum eleganter ad magnam aquarum copiam deſignandam. cf. I. Ge. 187. Apud Seruium ſup. ad v. 603. Tantalus *in Eridano Inferorum ſtare* narratur; quo liquere videtur etiam ab aliis poëtis Eridanum ſimili ratione fuiſſe celebratum. An quod Eridanus alterius hemiſphaerii ſidus eſt, poëtas ad hanc rei narrationem forte adduxit? Sin hac ſubtilitate omnino vis carere, ſequendum eſt, quod inter Seruiana occurrit: „Alii Eridanum pro quocunque accipiunt, et dicunt κατ' ἐξοχὴν dictum, nam legimus I. Ge. 482. *Fluuiorum Rex Eridanus.* Et amant poëtae pro appellatione ponere magnae rei proprietatem, vt I Ge. 9: *pocula Acheloïa.*„

660—65. Locus de piorum turba e nobilioribus, et, quem a generoſiore animo vix puto legi poſſe, quin incaleſcat et magnae virtutis ſtudio inflammetur: imitatione expreſſus a Silio XIII, 533 ſqq. Mox *vates* ſintne poëtae an coniectores dubitari poteſt. Sed Silius ibid. v. 538. *qui — nec dedignanda parenti Carmina fuderunt Phoebo;* itaque et is de poëtis accepit. 664. ornate: magnae illae et diuinae animae, quae bene de genere humano meritae ſunt. *merendo*, idem, quod

in

Quos circumfusos sic est adfata Sibylla;
Musaeum ante omnis: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optime vates;
Quae regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranauimus amnis.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus. Lucis habitamus opacis,
Riparumque toros et prata recentia riuis
Incolimus. Sed vos, si fert ita corde voluntas,
Hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.
Dixit, et ante tulit gressum, camposque nitentis
Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquont.

667 *Museum, Musenum,* male librarii. *medium iam* duo Goth. 668 *oculis exst.* Parrh. male. *suscipit* nonnulli ap. Burm. 669 *Discite* tres Burm. ex more. *optima* Gud. 671 *transnauimus* Nonius in *ergo,* et Goth. sec. 672 *hic* Oudart. 673 *Nulli est* Menag. pr. 674 *virentia* Parrh. et in marg. Doruill. ex interpr. cf. Burm. *r. siluis* Rom. et Bigot. 675 *voluptas* Franc. et ed. Iunt. vt et Pier. aliquot. 676 *superare* Goth. tert. et Franc. *f. vos t.* aliquot Pier. *ducam* Ven. 677 *gressus* Menag. sec. 678 *Et super* Doru. *ostentant* Fragm. Vatic. a m. pr. et Goth. tert. *ostendit* duo Burm. Goth. sec. et ed. Ven. *linquit* Ven. *linquent* Franc. *linquont* ex Gud.

in vulgari sermone, demerendo, promerendo, bene merendo de aliis. — 665. *Omnibus his,* Seruius: „per quod eos ostendit meruisse diuinos honores.„ Certe declarat hoc insigne, esse eos viros sacros et sanctos. Nam vittatos fuisse sacerdotes, vates, deos, satis notum est. cf. imitationem Val. Fl. lib. I, 836. 840.

666 sqq. Quod Musaeum potissimum nominat poëta, mirantur Intpp. Enimuero Homerus sane Aeneae in inferis occurrere non potuit. Cum autem de antiquioribus aliquis esset laudandus, Orpheus autem iam sup. 119. memoratus esset, vix alius praeter Linum vel Musaeum surrogari potuit. Magna autem Musaei auctoritas propter religiones et teletas institutas. Ceterum ad Homerum in simili loco rem transtulit praeclare Silius XIII, 780 sqq.

667. 68. Bene hoc ex heroum aetate et opinione. Nam ad Platonem eum respexisse, apud Seruium leuis coniectura est. Ad verba cf. Il. γ, 226. 27. Mox 674. ornate, pro ripis; *recentia* sunt *riuis,* h. e. virentia propter vicinas aquas; vt Seru.

At pater Anchiſes penitus conualle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
Fataque, fortunasque virum, moresque, manusque.
Isque vbi tendentem aduerſum per gramina vidit
Aenean, alacris palmas vtrasque tetendit:
Effuſaeque genis lacrimae; et vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Nate,

679 *in valle* Parrh. et Ven. *cum valle* duo alii. *nitenti* pr. Hamb. Male h. l. *Nitere* enim refertur ad cultum locorum. Sic Georg. I, 153. *nitentia culta*. Male etiam Seruius iungit *penitus virenti*, cum ſit, *penitus in valle*. 680 *Incluſasque* pr. Hamb. *illuſtres* Parrh. *ad limen* duo Heinſ. ac duo Burm. cum trinis Goth. quod ornari poſſit. Sed cf. inf. 829. 682 *numeros* Exc. Burm. *clarosque* ed. Dan. 683 *Factaque* Franc. *genusque* alios legere Pierius ad marginem notauerat. 687 *exſpectata* antiquiorem quemque codicem exhibere omnes fatentur; adde Rom. et Vatic. fragm. et, licet recentiores, tres Goth. Necdum mihi conſtat, vnde vulgata *ſpectata* venerit. Paſſeratii codicem pro ea laudat Guellius. Tuentur tamen eam VV. DD. nec iniuria, cum grammaticorum et librariorum fraus in ſimilibus locis, vbi de metri ratione ſolliciti erant, frequens ſit. Interpretatur quoque eam Seruius. — *exoptata* Ven. *tandemque tuae exſpectata p.* Comment. Cruqu. ad Horat. I. Od. 23. — *parentis* Medic.

Seru. cf. Burm. et v. 676. *ſiſtam*, vos ad eum deducam facili et expedita via, quales in Elyſio omnino eſſe vias credere fas eſt. Anteit tum Muſaeus ipſe; vbi ex ſummo collis vertice locum oſtendiſſet, tum Aeneas et Sibylla altera parte collis deſcendunt, diſceſſu ſcilicet a Muſaeo facto.

679. ſqq. De occurſu matris Vlyſſis nonnulla in ſimilem rationem ſunt ap. Homerum, Od. λ, 151 ſqq. ſed locus hic de Anchiſa praeclare a Virgilio eſt tractatus. Artificium poëtae egregium in hoc, quod Anchiſes hoc ipſo tempore in recenſu animarum in hanc vitam tranſiturarum occupatus ab Aenea deprehenditur. 680. *incluſas*, collectas in hunc locum. v. inf. 705 ſqq. *Recolimus*, animo proprie praeterita, hic v. 681. ſimpl. recenſere, retractare facta et res fortiter geſtas.

687—94. Ad 687. v. Var. L. 690. *Sic equidem d.* Aeneam viuum ad loca infera deſcenſurum eſſe, Anchiſes iam ante praeuidiſſe

Nate, tua; et notas audire et reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, et quanta per aequora vectum
Adcipio! quantis iactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago,
Saepius occurrens, haec limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes: da iungere dextram,
Da, genitor; teque amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.
Interea videt Aeneas in valle reducta

690 *animum* Leid. a m. pr. *dicebam animo* coni. Heumannus pro praedicebam. Sed v. Burm. qui *ducere* ad calculos et rationes refert. Simpliciter *ducimus animo*, vt *agimus, agitamus.* 691 *denumerans* pr. Moret. *Temporaque numerans* alter. *annumerans* Menag. pr. — *tua cura* Sprot. Sed Seru. *mea cura*, id est, o tu. 692 *Quas e. per t.* Rom. cum aliis Pier. vel *Quas te ego per t.* Sed sollenne est pronomen primo loco non poni. v. Bentl. ad Horat. III. Carm. 25, 2. 696 *adire coëgit*, vulgaris ratio, occurrit in Goth. tert. et aliis ap. Pier. Heins. et Burm. *cogit adire* vnus Moret. *adire adegit* Franc. 699 *Dic* Franc. *rigabant* aliquot Pier. 700 *dare collo* Montalb. 701 *conata* alter Hamb. a m. pr. *compressa* multi Burm. v. II, 792. vbi iidem tres versus: cf. Georg. IV, 499. 702 *somnio* coni. Tan. Faber. Male. cf. ibid. 703 *Praeterea* Witt. *Aeneas vidit* pr. Hamb. *vidit* etiam in aliis. *v. recepta* Menag. pr. v. inf. VIII, 609.

disse putandus; nam idem nocturnis monitis filii pietatem permouerat, vt ad se videndum descenderet. cf. VI, 115. *Libyae regna.* iustus de Didonis amoribus metus, ne iis ab Italia retineretur filius. Ceterum colorem orationis similem offert Il. κ, 538. 39.

696. *Saepius o.* v. c. sup. V, 731 sq. Nam semel memorari satis erat, cf. IV, 351.

701 — 3. Nota imitatio ex Od. λ, 303 sq. Il. ψ, 100. Confer, si tanti est, Iensii Obss. in Stilo Homer. p. 289.

703 sqq. Haec iam manifeste ex Platonicis mythis. Etsi enim opinio de reditu animarum in vitam communis antiquitati

Seclusum nemus, et virgulta sonantia siluis,
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
Hunc circum innumerae gentes, populique volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes aestate serena

Flori-

704 *Et clusum* Doru. *Reclusum* Rom. Mox *siluis* Aproniana videtur esse lectio, doctior vtique illa altera, sed arcessita forte ex lib. III, 442. *Auerna sonantia siluis.* etsi similiter XII, 522. *Arentem in siluam et virgulta sonantia lauro.* Sed libris optimis et vetustissimis insidet lectio *siluae*, vti Medic. a m. pr. Gud. Rom. et aliis. Possis itaque coniectare, lectionem antiquiorem fuisse siue illam, siue *silua.* Sed *siluis* auctoritatem facit Mediceus Pierii et Fragm. Vatic. adde binos e Goth. Cum autem *virgulta sonantia siluis* nihil aliud sint, quam *virgulta siluarum s.* adeoque simpliciter, *siluae sonantes* sc. venti flatu; (nisi forte melius constituas *v. s. siluis*, h. e. siluarum, arborum strepitu, vt *riuis sonantes siluae*, resonantes riui strepitu) necesse est, Elysium auras suas et Zephyros habere; de quo dubitari nequit; praeiuerat iam Homerus: Ἀλλ' *αἰεὶ Ζεφύροιο* etc. Od. δ, 567. 568. Ad amnis strepitum minus bene referunt haec alii cum Seruio: „*v. s. siluae*, quae est iuxta praerupta fluminis„ atqui Lethe quietus et placidus amnis est. Itaque nec Catroei emendatio admittenda: *v s. ripis*; saltem *riuis* coniectare debebat. 705 *domus* sec. Hamb. 706 *populique frequentes* Goth. tert. sed *volabant* adhaeserat superiori versui. 707 *velut* Gud. et al.

quitati fuit, non ab vna hypothesi, vt putatur, sed a variis illa argumentis et indiciis docte indocteque petita, (v. c. a mutuo interitu ortuque omnium rerum) aut in subsidium adsumta aliis doctrinis fulciendis: peculiaris tamen videtur Platoni fuisse, si non doctrina de subeundis ante transitum in nouum corpus inferis, quam et Aegyptii tenuere, ac de purgatione, quae initiis ac τελεταῖς frequentata fuisse videtur, illa tamen doctrina de bibenda ante reditum Lethe v. de Rep. X. p. 765. Frf. Ed. Ingeniosum vtique commentum, cum noua vita, noua infantia, ineunda sit. Anterotem cum inuersa facula nonnulli ad hoc ipsum dogma non male traduxerunt, etsi is proprie ad amoris obliuionem spectabat. v. Oud. A. Remed. 551 sqq.

705 Lethe in finibus Elysii, *praenatat*, praeterfluit. Seruius: „Ennium secutus est, qui ait: *fluctusque natantes.*„ Paullo aliter: *campi natantes*, Ge. III, 198.

707 — 9. Aut illa: *strepit omnis m. campus*, apodosin faciunt, aut quod Homerico more malim: *Ac* campus murmure ita strepebat, *veluti in pr.* etc. Ornata vero et suauis comparatio, ex Apollonio ducta loco

cum

Floribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, caussasque requirit
Inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
Quiue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animae, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethaei ad fluminis vndam
Securos latices et longa obliuia potant.
Has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia mecum laetere reperta.

708 *circa* Goth. tert. male. Nam *circumfunduntur*. 710 *visus* alter Hamb. *subito visu* Doru. 711 *sunt* aliquot Burm. sed recentiores. 712 *Quidue* aliquot Pieriani, alii *quique viri*, vt et in Hamb. pr. et Doruill. lectum — *complerint* Pierius in nullo suo inuenerat, sed *complerunt*, vel *complerent*. Eadem varietas apud Burm. Sed *complerint* Fragm. Vatic. Medic. 714 *Letheique* Zulich. 715 *portant* Rom. 717 *prolem hanc* sec. Rottend. *cupio prolem hanc* Goth. tert. *memorare* prior. *numerare* Menag. pr. *tuorum* Ven. et pro Var. L. pr. Rott. Ceterum iuncturae asperitas aliqua in v. 716. 717. inesse videtur. Puto a poëta scriptum fuisse: *Has — ostendere coram Iampridem*, ac *prolem cupio enumerare tuorum*. 718 *mecum* omnes; olim tamen vulgatum erat *tandem*; Zulich. *nec non laetare*. Sane *laetare* potiorem librorum habet auctoritatem, Medicei quoque a pr. m. cum aliis Pier. et Burm. Romanus autem: *Quo magis Italiam mecum laetare repertam*. Erat is forte audiendus; sed retinere potest impetum Fragm. Vatic. *Italiam mecum laetere reperta*, a pr. m. mox emendatum: *Italia* et *laetare*.

cum hoc omnino comparando lib. I, 879 sqq. etsi et hoc adumbrato ex Homerico Il. β, 87 sqq. Cf. sup. I, 430. Ge. IV, 188 sqq. 51 sqq. *strepit murmure campus* doctius quam vulgare, apes strepunt per campum. Mox 711. *porro* simpliciter potest iungi: *caussasque requirit porro*, vel *porro*, sc. rogat, quae sint etc. Sed doctior ratio est: *quae sint ea flumina porro*, πόῤῥω, h. e. πόῤῥω, πόῤῥωθεν παραῤῥέοντα, longo inde cursu praetexentia campum. Minus bene Seru. et Cerda. — 715. *securos*, ab effectu, vt *morbos pallidos* dicunt. Seru. — 716. cf. sup. V, 737. *Tum genus omne tuum* etc. — *Italia reperta* h. e. ad Italiam accessu; post longos sc. errores.

719 sqq.

O pater, anne aliquas ad coelum hinc ire putandum est
Sublimes animas, iterumque in tarda reuerti
Corpora? quae lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem; nec te suspensum, nate, tenebo:
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio coelum ac terras, camposque liquentis,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Inde

719 *aliquos* Rott. a m. pr. *hinc ad coelum* Menag. pr. *est* abest a binis Burm. 720 *in tarda* retraxit Burmannus ratione et Pier. libb. auctoritate. Vulgo *ad t.* quod Vatic. cum Fragm. Vatic. et Medic. tuentur. 721 *miserae* Menag. pr. *quae miseris lucis* Witt. *est* addunt in fine nonnulli Pier. et Burm. et Fragm. Vatic. a m. pr. 722 *suspectum* Goth. tert. 723 *suspicis* multi vitiose, ex more. Est ὑπολαμβάνει. 724 *ac* deest binis Burmann. *et* Goth. tert. *terram* Rom. et Gud. cum Goth. sec. et fragm. Vatic. a m. pr. at cf. Georg. IV, 221. *Terrasque tractusque maris.* *terras coelumque profundum* Donat. ad Terent. memoriter. v. Burm. *limentes* Doru. 725 *Ingentemque g.* Medic. a m. pr. et Colot. *Tithonia* Goth. tert. Aut Solem in *Titaniis* astris latere aut *Titanaque et astra* legendum, contendit Trappius. 726 *tutamque in fuca* Fragm. Vatic. a m. pr. *effusa* Leid. vn. *infusa partus* Goth. tert. 727 *miscet se corpore* nihil aliud est quam forma loquendi doctior pro vulgari, *miscet se corpori.*

719 sqq. Inest nescio quae vis et δεινότης eximia in hac Aeneae oratione cum indignatione aliqua rogantis; suauitas autem tanto maior, si Homerici Achillis (Odyss. λ, 487.) indignum vitae amorem memineris. *ire sublimes*, redire, *ad coelum*, h. e. ad vitam. Sic iam supra: *ad auras superas*, et alibi.

724 sqq. De toto hoc illustri loco, in quo fere Intpp. subtilitatem desideres, Seruius vero neoplatonicas argutias affert, partim et grammaticas nugas; v. Excurs. XII. Hic verba interpretanda sunt. *Spiritus* et *mens.* vt ψυχὴ et Νοῦς, cumque vniuersum semel sub *corporis* specie repraesentasset, recte pro partibus *artus* posuit; Sic de Terra Ge. II, 325—27. Commentarii loco esse possunt Ciceronis versus ex Consulatu, lib. II, in de Diu. I, 11. Comparant alii Il. ε, 483—85. — *coelum* pro aëre dictum vix dubites, et *campos liquentes*, vt, aequor aquarum. In quarto tamen elemento extundendo laborarunt

Gramma-

Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum,
Et quae marmoreo fert monſtra ſub aequore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, et coeleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque: neque
Diſpiciunt clauſae tenebris et carcere caeco. [auras

Quin

728 *Hinc* ap. Seru. *volucrum* Goth. ſec. cum Rom. 730 *olli* ed. Commelin. *illis* duo ap. Burm. cum ed. Ven. *c. imago* Goth. ſec. 731 *corpora noxia* plurimi Burm. *tardent* qu. Moret. 732 *Terrbenique* Fragm. Vatic. 733 *Hinc m. cupiunt gaudentque dolentque* Macrob. in So. Sc. 8. et ſec. Rottend. *neque* Heinſ. e codd. Vulgo *nec*, quod tamen Rom. tuetur. *neque miras* Medic. a m. pr. 734 *Diſpiciunt* praeclare Heinſ. reſtituit e Gud. a m. pr. Voſſ. binisque Rottend. (v. ſup. II. Georg. 187. Alius dixiſſet, *Proſpiciunt*.) Eodem ducunt Medic. cum aliis Heinſ. Romanus cum aliis Pier. adde Fragm. Vatic. et binos Goth. qui omnes *Deſpiciunt* exhibent. *Reſpiciunt* ceteri cum edd. antiquioribus, vt Ald. Commel. *Suſpiciunt* ed. Mediol. — Mox *cluſae* Fragm. Vatic. quod aliis locis Heinſius ſequutus eſt.

Grammatici. Docta ex vett. comment. ſeruata nota eſt apud Pomponium, vbi inter alia: „Ridiculum eſt intelligere coelum pro duplici elemento, id eſt aëre et aethere. Aemilius Aſper cum hunc locum annotaret, ſic ait: Membra naturae ſic ſolet iungere Virgilius, vt in tria diuidat, nam et alibi: *maria ac terras coelumque profundum*. Ennium ſecutus, qui ait: Qui tuo lumine mare, terram, coelum, contines." *Titania aſtra*. Ex iis, quae apud Diodorum exponuntur, (altero loco V, 66. fabula Cretica, altero III, 57. Libyca) nihil facile huc reuocari poteſt; nec, ſidera ad Titanes referri, ſcriptorum vſu eſt cognitum. Igitur Seruius ſequendus, qui altero loco *Solem* interpretatur. Dictum ſcilicet poëtico more pro, *aſtrum Titanium*, h. e. Titan, Hyperion ſeu Sol, vt IV, 119. Titania Luna vel Diana ſaepius occurrit, Apollonii exemplo: Τιτηνὶς lib. IV, 54. vbi v. Schol.

728 ſq. Inde ex hac Mente Mundi omnia *ſunt*, h. e. animam et vitam habent. cf. Ge. IV, 218 — 226. *His quidam ſignis* etc. *Deum namque ire per omnes Terrasque tractusque maris coelumque profundum, Hinc — Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas*.

730—34 *Illis ſeminibus*, h. e. his animabus ex anima mundi, tamquam ex igni ſcintillae, petitis, et in humanum corpus traductis,

Quin et ſupremo quum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeae excedunt peſtes: penitusque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Suppli-

735 *ſupremum cum lumen* Montalb. et tert. Rottend. non male. *limine* pr. Hamb. pro Var. L. item Seruius. *relinquit* aliquot Burm. et Fragm. Vatic. a m. pr. 736 *Nec tamen* Menag. pr. 737 *excidunt* Ald. *eſt* deeſt Sprot. 738 *diu coniuncta* Oudart.

traductis, ineſt ignea vis (qualis aetheris eſt) et aetherea natura. Verba ex Stoica fere diſciplina petita, a qua paſſim frequentantur. cf. Bruckeri Hiſt. crit. Philoſ. T. I. p. 948 ſq. Ornatus valde locus. *noxia corpora*, praeclare, quatenus vim diuinae flammae obtundit terreſtris natura corporis. *moribunda*, pro vulgari, mortalia. Porro corporis tamquam carcere *incluſae lucem non diſpiciunt*, ornate pro, carcere includuntur. Nam corpus vinculis animi tenebrisque aſſimulatur, quibus ille offuſcatur, et a libera rerum contemplatione retrahitur. Cic. So. Scip. ſub f. *Sunt optimae curae de ſalute patriae; quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc ſedem et domum ſuam peruolabit, idque ocius faciet, ſi iam tum, cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, et ea, quae extra erunt, contemplans*, quam maxime ſe a corpore abſtrahet. Tandem v. 733. enumerat mentis perturbationes ex bonis malisque opinatis. cf. Seru.

735 — 39. Adeo materiae ſordes inoleſcunt animae, vt ei ne diſſolutae quidem a corpore elui facile poſſint. Itaque purgationes fiunt operoſae aqua, aëre, igni, in locis inferis. Ornate autem omnia. Contagium corporis dictum, *malum, corporeae peſtes, vetera mala, ſcelus*; intelligendae autem perturbationes et cupiditates, (v. 733.) irae, metus, triſtitiae et ſic porro. Secundum ſemel inſtitutam rei adumbrationem iidem *animorum* dicuntur eſſe *morbi*, ſeu *labes, ſordes, maculae*, κηλῖδες, *vlcera*, *cicatrices*, μώλωπες, οὐλαὶ, ςίγματα; hinc ſuauis ille mythus ſeu inuolutum fabuloſa narratione philoſophema apud Platon. Gorg. p. 356. 57. de animabus coram Rhadamantho nudandis; quo in mytho ſuo Plutarch. de his, qui ſero a num. pun. T. II. p. 564. 65. et Lucianus aliquoties feliciſſime vſus eſt. Noſter autem poëta cum ſemel per *ſordes* et *maculas* animorum vitia et cupiditates animales deſignaſſet, emendationem earum per *purgationis* emblema bene

Supplicia expendunt. Aliae panduntur inanis
Suspensae ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur Manis: exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci laeta arua tenemus:
Donec

740 *penduntur* Dorv. 742 *infestum* Serv. ad II. Georg. 389. 743 *patitur* et *mittitur* tres ap. Burm. Vt nunc versus se ordine excipiunt, aut noua in Elysio fit aut inchoata ante animarum purgatio in Elysio absoluitur; quod omnino nouum est et insolens. Itaque suspicari licet versus esse transpositos; et retrahendos vss. 745—47. ante 743. vt a Virgilio versus hoc ordine profecti sint: *aut exuritur igni: Donec longa dies — ignem. Quisque suos p.* Difficultatem in oratione poëtae vidit quoque doctissimus Iortinus; sed vix expediisse videri potest p. 266 sqq. In ipsam autem transponendi rationem incidisse quoque Trappium nunc deprehendo; vt tamen nec efficiat, in quo conficiendo laborat.

bene exhibuit, cui iam in sacris et initiis adsueti erant veterum hominum animi. Eadem purgatio mox designatur per *poenas*, *supplicia*, vel Platonis auctoritate in Gorgia p. 357. Ed. Frf. quod non obseruatum misere vexauit Intpp. 738. inuersa est oratio. Debebat sequi: *nec excedunt.* — sed penitus inoluerunt, intus creuerunt. Hoc ita extulit: nec mirum est, seu, *necesse est*, *multa*, multum vitii, *diu*, per tam longum vitae tempus, *concreta inolescere penitus modis miris.*

740 — 43. A solemnibus purgationum et lustrationum ritibus. Fiebat enim lustratio aere, aqua, igni. Nec aliter sermone humano efferri animarum purgatio poterat, ne a philosophis quidem subtilioribus, si fuerunt forte, qui animo corpusculum suum detractum esse vellent; quod dubito. Purgationem animarum in sole et sideribus fieri, statuisse Aegyptios, VV. DD. passim aiunt; vide Moshem. ad Cudworth. p. 366. Sed ex loco Porphyrii de abstin. IV, 10. nisi talem opinionem iam animo attuleris, id non facile elicias.

743. 44. *Quisque suos patimur Manes.* Vexatus locus. Simplicissima tamen est ratio: patimur supplicia haec omnes, non quidem quales nunc sumus, animae corpori inclusae, sed *quoad* (κατὰ) *suos quisque Manes*. Soli ad inferos perueniunt Manes; hi sunt, qui purgantur; qui *patiuntur*, h. e. subeunt, pro sua cuiusque parte, purgationes illas tormentorum similes. Firmat quoque hanc rationem, id quod non viderunt, qui eundem locum laudant,

Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium sensum, atque auraï simplicis ignem.

Has

746 *tabem* Rom. nec hoc male. *relinquit* Fragm. Vatic. Medic. cum aliis. 747 *aurae* omnes fere codd. Heins. et Pier. et Fragm. Vatic. Sed Valer. Probus inter quatuor locos refert, in quibus antiqua illa forma Virgilio placuerit. *ignes* Goth. tert.

dant, Apuleius Florid. lib. II, p. 231. Colu. de Pythagora: *Brachmanae autem pleraque philosophiae eius contulerunt: quae mentium documenta corporumque exercitamenta, quot partes animi, quot vices vitae*; quae diis Manibus pro merito suo cuique *tormenta vel praemia*. Quo loco nihil ad rem disertius esse potest. Manes pro suppliciis accipi posse, vt vulgo faciunt, nullo loquendi more vel ratione mihi quidem constat; etsi sic Ausonius (quamquam mihi non satis exploratum hoc) videri potest et ipse interpretatus esse, imitatus versum hunc in Ephemer. 57: *si poenitet, altaque sensus Formido excruciat, tormentaque sera gehennae Anticipat, patiturque suos mens saucia Manes*. Sanctii interpretatio in Minerua p. 825. 26. vt quemadmodum mali patiuntur Lemures et Laruas eorum, quos laeserunt vel necarunt, sic boni patiantur proprios Manes, contorta est. Cerda *pati Manes* dictum vult, vt, *pati Furias*. Sed hoc nihil expedit, nec si deos inferos omnino esse h. l. dixeris Manes, vt Ge. IV, 489. et alibi. Ad duos Genios, qui homini adsunt, referebat altero loco Seruius; sed alienum id ab h. l. Melius Ruaeus daemonas huc vocat ex Platone; (v. c. in Phaedone p. 80. B. Frf.) sed nusquam ab hoc memorari video, cruciatum animabus inferri ab vllo daemone. Valer. Fl. III, 389. qui hunc locum ante oculos habuit, interpretationem in neutram partem inflectit; nam aliam plane ille rationem iniit: Animae violenta morte vita expulsae apud Plutonem de iniuria conqueruntur; tum illae vna Furiarum comite addita redeunt, vt a fontibus poenas expetant: *Quisque suos sontes inimicaque pectora poenis Implicat; et varia meritos formidine pulsant.* — 744. *per Elysium*, h. e. ad. Alii, et sic iam Cerda, distinguunt *laeta arua* ab *Elysio;* sed perpetuo vsu loquendi de eodem loco haec dicta inueniuntur. Itaque nec Iortino accedere possum p. 262 sq.

745 — 47. Igitur aut noua in Elysio fit aut inchoata ante purgatio animarum in Elysio absoluitur. cf. Var. L. — *perfecto*

Has omnis, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethaeum ad fluuium deus euocat agmine magno:
Scilicet inmemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus et incipiant in corpora velle reuerti.

Dixerat

748 *rotas* Menag. pr. *rotam euoluere* Parrh. 749 *Lethenm* Rom. *flumen* duo Burm. 750 *superum* ed. Ven. et Doruill. eo alludunt aliquot Pier. *supera in c.* 751 *incipiunt* ed. Ven. *incipient* Lutat. ad Stat. VII. Theb. 92.

ēto temporis orbe, definitum post tempus, h. e. mille annos. — *purumque r. Aetherium sensum*, mentem illam (*sensus* pro perceptione et iudicio animi et hinc pro animo) ex aethere deductam, cumque idem aether sit ignis purissimus, explicatiue subiicit: *atque aurai simplicis ignem*. De igni *auram* proprie dici, vt de luce, supra vidimus. Itaque anima tandem ad pristinam puritatem aetheream restituitur.

748 — 51. *vbi mille rotam voluere per annos.* De sensu constat ex v. 745. *perfecto temporis orbe*. Verba ex vulgari ratione sic constituerentur: vbi mille annorum rota voluta, h. e. circumactus orbis est. *Rotam* dixit absolute pro orbis, κύκλος. Annorum *volubilitatem* interpretatur Seruius, et Ennianum esse monet. *voluere rotam*, est, exegerunt tempus in orbem rediens. Non minus ornate in similem modum Cic. in So. Scip. 2. *cum aetas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit. Mille annos* a Platone sumsit de Rep. X. p. 761. Ed. Frf. vbi πορεία χιλιετὴς animarum iniustarum subter terram, quasi in poenam decupli; it. in Phaedro p. 1223 D. In *lustra* annos mutauit Silius XIII, 558. *Hac* (decima *porta*) *animae coelum repetunt, ac mille peractis, Oblitae Ditem, redeunt in corpora lustris.* Omnino *multa secula* memorauit Cic. in So. Scip. sub f. loco iam a Cerda excitato. Pindarus *nouem annos* finierat in praeclaro fragm. ap. Platonem Menon. p. 415. B. Frf. Animam non interire, sed tantum mori ac reuiuiscere; sancte itaque esse viuendum: οἷσι γὰρ ἂν (h. e. ἀφ᾽ ὧν) Φερσεφόνα ποινὰν παλαιοῦ πένθεος (h. e. κακοῦ, idem est *vetus malum* Maronis, *corporea pestis* seu, morbus) δέξεται, εἰς τὸν ὕπερθεν ἅλιον (ad *superas auras, ad coelum*, h. e. in vitam) κείνων ἐνάτῳ ἔτει ἀνδιδοῖ ψυχὰν πάλιν· — ἐκ τᾶν βασιλῆες ἀγαυοὶ καὶ σθένει κραιπνοὶ σοφίᾳ τε μέγιστοι ἄνδρες αὔξονται· ἐς δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον ἥρωες ἁγνοὶ πρὸς ἀνθρώπων καλεῦνται. *Ter mille* annis circuitum animarum fieri per animalium corpora, statuerant Aegyptii ex Herodoti fide lib. II, 123. quod tamen

Dixerat Anchiſes: natumque vnaque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, vnde omnis longo ordine poſſit
Aduerſos legere, et venientum diſcere voltus.
Nunc age, Dardaniam prolem quae deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Inluſtris animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.

Ille,

754 *poſſet* multi Pier. etiam Rom. et Heinſ. cum Medic. ſed Fragm. Vatic. *poſſit*. Apud Nonium *poſſent*. Parrhaſ. *poſſet ordine circum.* 755 *Aduerſas* Montalb. dum interpolato, *animas* cogitabat. *aduerſus* Fragm. Vatic. *poſcere v.* ed. Ven. male. *diſcere* eſt cognoſcere. *vultum* Zulich. 758 *et noſtrum nomen* ſec. Moret. *ituros* alter Hamb.

men dogma tantum ad animas ſpectare potuit, ſceleribus ac vitiis inquinatas et contaminatas. Ceterum inter haec meminerint lectores, quam praeclariore arte in Meſſiade animarum iamiam in vitam proditurarum fors, ſedes, facta, dicta ad puriorem de anima humana ſapientiam attemperata ſint ſub fin. lib. I. et al. vt VIII. — *deus euocat*, non hic de Mercurio agitur; quod putant Intpp. ſed eſt δαίμων. v. Plato de Rep. X. p. 765. E.

752 ſqq. De hoc animarum, quae in noua corpora transiturae ſunt, recenſu v. Excurſ. ad h. l. — 752 — 55. ornate ſingula. *conuentus in m.* in mediam turbam. *ſonantem*, ex Od. ω, 5. ταὶ δὲ τρίζουσαι ἕποντο. cf. Horat. I. Serm. 8, 41. et ſup. v. 707 ſq. *aduerſos* ornat epitheton. Scilicet ex aduerſo incedentes animas *legit*, recenſet, cognoſcit.

756 — 59. *Gloria Dardaniae prolis*, h. e. clara facta et fata poſterorum tuorum. — *nepotes* — *animas* — enarrabo. *qui maneant*, exſpectandi ſint, *nepotes Itala de gente*, de noua ſtirpe in Latio ex Lauinia ſuſcipienda. — *noſtrum in nomen ituras*, pro vulgari, futuras ex noſtra gente. Sic *ire* ſaepe et ἔρχεσθαι. Quod autem Anchiſes haec exponere et futuras res praedicere poteſt, ad diuinandi munus pertinet, quod ille a Venere acceperat. v. ſup. ad lib. II. Exc. XVI. p. 256. 57. Ceterum ex Seruiana nota haec apponemus: „*Cetera, quae hic* „*intermiſſa ſunt, in ἀσπιδοποιΐᾳ* „*commemorat.*„ (lib. VIII, 628 ſqq. et hac de cauſſa multa vtique poëtae in hoc recenſu praetermittenda fuere, ne bis eadem

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
Aetherias Italo commixtus sanguine surget
Siluius, Albanum nomen, tua postuma proles:
Quem tibi longaeuo serum Lauinia coniux
Educet siluis regem, regumque parentem:
Vnde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianae gloria gentis,

Et

760 *iuuenis pura* Doruill. 761 *luci* Heins. malebat; vt sit, vitae mox ipsi reddendae: non video quid intersit. 762 *Italo mixtus de s.* antiqui codd. ap. Pier. *surgit* Medic. 763 *posthuma* male scriptum et hic in Gothanis. *postumia* Franc. inepte. Piget in his morari. 764 *seruam* Rom. 765 *Educit* Medic. *Educet in s.* alter Hamb. et Goth. tert. idem cum pr. *parentum*. 766 *nostrum longa* tres Heins. 767 *Procax* aliquot apud Burm. indocte.

eadem afferret) *vnde etiam in antiquis inuenimus, opus hoc appellatum esse non* Aeneidem; *sed* Gesta populi Romani; *quod ideo mutatum est, quia nomen non a parte, sed a toto debet dari.*

760 — 66. Gens Iulia ab Ascanio seu Iulo ducta, qui patri successit et Albam Longam condidit. cf. sup. Aen. I, 267 sq. sed reges Albani a Siluio, qui ex Lauinia postumus Aeneae natus erat. Haec est fama, quam h. l. poëta sequitur. Alii Ascanii filium et successorem Siluium faciunt. Alii aliter tradunt. v. Liu. I, 3. Victor O. G. R. 16. 17. Dionys. Halic. I, 70. Ouid. IV. Fast. 40. et Seru. ad h. l. Fabulae de Siluio in siluis educto locum fecisse videtur nomen ipsum, vti fabulis de Romulo et Remo ficus Ruminalis et similitudo vocis *ruminis*, hoc est, mammae. *hastam puram*, δόρυ ἀσίδηρον, idem quod antiquioribus sceptrum, regum et heroum insigne vel ex Homero notum. cf. Cerda. *Albanum nomen*, h. e. Albanus, Albae Longae rex. Nec male tamen sic accipias: nomine inter Albanos domestico appellatus Siluius. Quo ducere potest Liuius ibid. *mansit Siluius postea omnibus cognomen, qui Albae regnarunt.* — Argutias vett. Grammaticorum super *postuma proles* v. apud Gell. II, 16. et Cerdam. Alia est subtilitas Seruii et ceterorum in *longaeuo*, quia Aeneas annis fatalibus nondum expletis periit, esse debere dictum pro *deo*, cuius aeuum h. e. aeternitas proprium sit. Enimuero potest aliquis senex esse et iam senex factus liberos suscipere, et senex violenta morte perire.

767 — 72. Nec omnes Albanorum reges, nec ordine suo reci-

Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
Siluius Aeneas, pariter pietate vel armis
Egregius, si vmquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas ostentant, adspice, vires!
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, et Gabios, vrbemque Fidenam,

Hi

768 *reddat* Rom. pr. Moret. et pr. Hamb. 769 Versus in altero Mentelii a pr. m. aberat: et cum supra v. 403. idem fere occurrat: *Troïus Aeneas pietate insignis et armis*, suspicari aliquem posse ait Burm. an hic versus h. l. ab aliena manu accesserit; et saluo sensu eum abesse posse. Mihi abesse non posse videtur; quorsum enim *Egregius* referatur? *vel* h. l. coniunctiuum est, vt et alibi, et ne fraus fiat lectori, *pariter* additum. *vt armis* Goth. sec. sed ex *vel* saepe *vt* factum. 771 *iuuenis* Medic. *ostentent* Ven. *ostendant* Priscianus et Zulich. a m. pr. 772 *Atqui* Reg. et sic legendum monet Fabric. *At qui* diuulsis syllabis vett. edd. quas Pier. et Cerda sequuntur cum D. Heins. vt iungatur versus cum seqq. *At qui gerunt — quercu, Hi tibi.* Omnes tamen Codd. Pier. et Heins. *Atque.* quod pari modo ieiune positum offendebat nos supra IV, 261. an *Vtque?* Porro *gerit* a pr. m. Medic. *gerant* Moret. sec. et Parrh. *tegunt* Bigot. 773 *Numentum* duo apud Burm. vnus *Numantum*. Porro primam in *Fidena*, quam exquisite dixit pro Fidenis ex Gr. φιδήνη, a Virgilio corripi, quae ab Horatio aliisque producatur, notatum a Grammaticis est.

recitat. v. Auctt. laudd. *proximus* ergo, qui adstat. Bene Cerda. Meminit Capyos, quod Capys Assaraci f. Aeneae fuerat auus. Itaque Anchises refricat in hoc gratam patris sui memoriam. — *Procat T. gloria g.* vt Homero μέγα κῦδος Ἀχαιῶν. —770. *si vnquam.* Seruauit illustrationem ex antiquioribus Seruius: *Recepit autem a tutore, qui eiu· inuasit imperium: quod ei vix anno quinquagesimo tertio restituit. Et rem plenam historiae per transitum tetigit.* — 772. coronam ciuicam, hoc est, querceam, gestant, scil. ob ciues seruatos, et de rep. bene meriti. *vmbrata.* praeiuerat Lucret. II, 628. *ninguntque rosarum Floribus*, vmbrantes *Matrem comitumque cateruas.* — *ostentant vires*, sunt viri fortes.

773 — 77. Ab Alba Longa XXX colonias in Latio et extra Latium deductas esse ex Dionysio nouimus lib. III, 31. p. 172. plerasque tantum nouis colonis frequentatas, vt Ryckium quoque monuisse video in Diss. de pr. Ital. col. p. 455. quem vide. Liu. I, 3. *Ab eo* (Latino Siluio) *coloniae aliquot deductae, Prisci Latini appellati.* Et Victor O. G. R. c. 17. *Igitur regnante*

Hi Collatinas inponent montibus arces,
[Laude pudicitiae celebres, addentque superbos]
Pometios, Castrumque Inüi, Bolamque, Coramque.
Haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.

774 *mentibus* Goth. tert. *moenibus* Rottend. tert. et Exc. Burm. *imponunt* pr. Moret. 775 Cur hic versus non eiectus sit ab Heinsio, mirari licet. Occurrit in nullo codice nec in edd. vett. et illatus esse dicitur a D. L. Fabricio Lampugnano I. C. V. Mediolanensi. 776 *Pometios* correxerunt iam Pier. et Fabric. Vulgo vitiose *Pomerios*. In Goth. tert. *Pometicos*. Mox aberratur varie: *castrumque Nini. Borumque. Volamq. Bulamq. Coramq. Corasq.* 777 *neo sunt* alter Menag. male. *s. n. gentes* Medic. a m. pr. et sic Colot. quod probat Heins. equidem improbandum censeo vel maxime. Nam primum *terrae* docte poëtis ponuntur, vbi vulgaris oratio gentes postulat; tum ne *gentes* quidem recte h. l. dicerentur; non enim populi sed vrbes enarratae fuerunt; et his bene respondent *terrae*, quibus aliquando imponentur.

gnante *Latino Siluio coloniae deductae sunt Praeneste, Tibur, Gabii, Tusculum, Cora, Pometia, Locri*, (vitiosum, f Corioli. v. Dionys. V, 61. Plin. III, 5. s. 9.) *Crustumium, Cameria, Bouillae, ceteraque oppida circumquaque. Nomentum* quidem, et *Fidenae* cum *Crustumerio* tres fratres conditores habuere. Dionys. II, 53. p. 116. et quidem multis annis ante Romam conditam; ibid. lib. II, 36. (p. 104.) Gabii inter Latinos, ibid. V, 61. et Albae Longae colonia IV, 53. — *Collatia* in iis *collibus* sita, qui inter viam Praenestinam et laeuam Anienis ripam visuntur. v. Cluuer. Ital. ant. p. 663. *Pometii*, s. Pomentini, eorumque vrbs Suessa Pometia; communi scriptorum consensu Volscorum, non Latinorum nomini accensentur. Itaque Cluuerius p. 1018. p. 1024. lib. III, 1 et 8. aliique Virgilium poëtica licentia in hoc vsum esse omninoque vetus Latium finibus latioribus ad Circeios vsque ex sequiore aeuo definiisse. Liuio sane lib. II, 16. *duae coloniae Latinae* (iure Latii Roma deductae) *Pometia et Cora.* — Enimuero etsi Volscorum facta est vrbs Suessa vna cum Cora, tamen vrbes inter Latinas eam fuisse dubitari nequit. v. Plin. III, 5. s. 9. Latet inter nomina populorum foederi adscriptorum ap. Dionys. V, 61. Βυβεντάνων· sunt Πωμεντῖνοι, Κόρνων pro Κοράνων. *Castrum Inüi*, qui antiquis Italis inter Faunos et Panes erat, etsi in Rutulis situm, tamen Latinorum fuit colonia vel Virgilio teste; vt etiam *Bolae*, Aequorum oppidum. Sunt Bolani etiam foederi Latinorum modo memorato adscripti apud Dionys.

Quin et auo comitem ſeſe Mauortius addet
Romulus; Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden' vt geminae ſtant vertice criſtae,
Et pater ipſe ſuo ſuperum iam ſignat honore?
En, huius, nate, auſpiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo,

Septem-

778 *Mauertius* Witt. *ſeſe addet*, vt nunc legitur, erit: vna cum ipſo in vitam prodibit, ſuo ſcilicet tempore. Sed melius puto legi: *addit*; vna cum patre incedebat anima Romuli cf. 754. 755. et inf. 864. Et eſt ed. Ven. quae hoc exhibeat. Transpoſiti porro verſus 778. et 777. in Goth. pr. et tert. 780. 781 *ſtent* multi codd. et edd. quod recte deſeruit Pier. et mox *ſignet*. *honorem* Menag. pr. *inſignat* Rom. 782 *nata* ſc. Roma, a Romulo condita, malit Burmannus; ſcilicet vt vulgari orationi propior ſit poëta? 783 *annos* coni. Heumannus; nempe quia aeterna Roma dicta. Sed parum ſuaue eſt illud: *annos aequare Olympo*, vt ne niſi cum ipſo coelo pereat. At animos celſos et diis virtute pares habere, qua ad coelum educant nomen, generoſa res eſt. *animosque* Witt. *aequabit* Meutel. a m. pr. In Seruii nota ſubiungitur ad hunc verſum: *De boc autem loco et Trogus et Probus quaerunt*. Quid illud fuerit, quod quaererent, non aſſequor. *Trogus* autem eſſe videtur Pompeius hiſtoriarum Philippicarum conditor, quem in Virgilium, cuius fere aequalis fuiſſe debet,

Dionyſ. l. c. Adde locum Victoris ſupra laudatum.

778—81. *auo comitem ſeſe addet*. ſecundum Seruium: *auito ſeſe iunget imperio*, h. e. vna cum auo regnabit, donec Romam condet. Sed vix hoc loquendi vſus fert. v. Var. L. 778. quem Rhea Siluia Troiana ſtirpe oriunda partu edet. *Aſſaraci* v. ſup. I, 284. *educet* v. modo v. 765—780. En bellicoſum viri ingenium iam nunc militaris viri habitus (galea duplici criſta, δίφαλον vel δίλοφον diceres) declarat. *ſtent*, ſint, vt alibi quoque. — 781. Quis ex variis ordinis verborum ac ſenſus faciendi modis verus ſit, vix definias. Seruius accepit: *ſuperum*, deum, vt Mars *pater* ſit Romuli. Cerda mauult: Iupiter *pater ſuperum* Romulum iam hinc deſtinat in numerum immortalium. Poſſit etiam *ſuo ſuperum honore*, h. e. diuino, eum ſignare pater Mars. *Honorem* tamen vtrobique de dignitate viri et corpore virtutem animi arguente accipiam. An duplex criſta in galea Martis aliquod peculiare inſigne ſit, dubito, nec ex Val. Max. I, 8, 6. doceri poſſe puto. Ornant vna, binae, trinae, quaternae criſtae.

782—88. Verſus ornatiſſimi. Primus 782. ex Ennio

trans-

Septemque vna ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virum. Qualis Berecyntia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbis,
Laeta deum partu, centum conplexa nepotes,
Omnis coelicolas, omnis ſupera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc adſpice gentem,
Romanosque tuos. Hic Caeſar, et omnis Iüli
Progenies, magnum coeli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſaepius audis,

bet, commentatum eſſe, nulla aliunde eſt ſuſpicio. Laudatur quidem Trogus a Seruio ad Aen. III, 108. IV, 37. ſed ex hiſtoriis. F. *Hyginus.* 784 *circumdedit* alter Hamb. 786 *P. itura* Zulich. 789 *huc flecte* Ge. Fabricius malebat et Cerda, vt repetitione excitetur animus. Sed conſtantem librorum lectionem reuocauit Heinſius; niſi quod *modo fl.* qu. Moret. mox *reſpice* Hugen. 792 *ibi* Menag. pr. *quem pr. ſibi* sec. Moret.

translatus ap. Iſidor. XVIII, 1. — 783. quam magnifice pro, condetur Roma. Imperium ad terrarum fines proferet, virtute et magnanimitate ſuperabit omnes mortales. Obuium hoc, et ſimilia Romae praeconia apud veteres congeſſit multa Cerda; etiam de ſeptem collibus. (Doctiſſima Pomponii Sab. ad v. 784. nota ex Dionyſ. Halic. Plutarcho in Romulo et Feſto in *Roma* deſcripta eſt.) — 785 — 88. Auguſta imago Cybeles per Phrygiam inuectae (ex ritu ſacrorum) quae eſt Deum Mater. Aſſimulatur Roma, quae tot magnos ac diuinos viros tulit. Nam de diuinis honoribus in Caeſares delatis non agitur. *ſupera alta tenentes*, Homericum: ὑπέρτατα δώματ' ἔχοντες.

789 — 91. Etiam ordinem rerum facit admirabilem: quod primo loco gentem Iuliam memorat, cum in Marcello oratio ſummi affectus plena ſubſtitura ſit. — *Huc conuerte oculos*, etc. omnia cum verborum dignitate extulit. — *ventura ſub axem*, in vitam, vt iam toties vidimus in hoc libro.

792 ſqq. In Auguſto vero repraeſentando ſe ipſum ſuperauit poëta. Pacem terrarum orbi redditam, prolatos imperii fines, vaticinia, quibus terris promiſſus fuit, expeditiones in terras longinquas, et itinera ad conſtituendas prouincias in iis ipſis annis, quibus haec ſcripſit Maro, (V. C. 732 ſqq. v. Vita Virgilii h. a.) ſuſcepta; quam grauia haec omnia laudum argumenta, et quam ſplendide verbis et rerum phantasmatibus declarata!

Augustus Caesar, Diui genus: aurea condet
Secula qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam; super et Garamantas et Indos
Proferet imperium. Iacet extra sidera tellus,
Extra anni Solisque vias, vbi coelifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Huius

793 *Diui g.* ex librorum consensu, ex numis et marmoribus copiose firmarunt Ge. Fabric. Pier. et Heins. Quid sollennius illo: *Caesar Augustus Diui f.* Nonnulli vulgg. edd. et codd. *Diuum genus — condit* duo ap. Burm. 794 *quae* ap. Lactant. I, 13. *r. per annos* Rom. *regnataque paruo* Goth. tert. vtrumque lapsu, qui lusum habet. 795 *Garamentes* male scribitur. *Garamantidas Indos* pr. Hamb. item male. 796 *Profert* alter Hamb. a m. pr. *Perferet* duo Burm. 797 *extra annos* Franc. non male. *Lucifer* Montalb. a m. pr. *Altans* Rom. 798 *humeris* pr. Hamb.

793 — 95. *Diui genus*, v. Var.L. *Latio*, (debebat sequi per appositum: *aruis*) *per arua regnata quondam Saturno.* v. inf. VIII, 319 sqq.

795 — 98. Fines imperii in Africa et Asia dilatatos intellige; etsi rebus in maius auctis. *super* (vltra) *Garamantas.* victi hi sunt a L. Cornelio Balbo, cuius triumphum Fasti Capitolini VI. Kal. April. a. 735. memorant. cf. Plin. V, 5. Solin. c. 31. In extrema igitur vitae Virgilii et haec incidunt. *super Indos*, spectat partim ad signa a Phraate reddita V. C. 734. partim ad Indorum legationem ad Augustum missam, cum in Syria versaretur. v. Strabo XV. p. 719. C. D. adde Dion. LIV, 9. sup. Vit. Virg. ad a. 734. Loci imitationem iam intpp. notarunt in Silio VIII, 409 sqq. de Ciceronis laude. — Iam debebat sequi: *proferet imperium — et super eam terram, quae iacet extra s.* Sed inuersio facta enthusiasmum adiuuat. In sqq. australes Africae plagas designari manifestum est; sed res ad τερατῶδες deflexa. Solis viae proprie sunt intra Tropicos Cancri et Capricorni per eclipticam. Sic apud Aratum ἠελίοιο κέλευθοι et ἅλησις, Phaenom. 319. 321. Seruius laudat Lucani locum III, 253 — 55. in quo Aethiopes extra Zodiacum positi esse dicuntur. Iam Romani quidem vix ad Tropicum Cancri peruenerunt, multo minus arma vltra aequatorem protulerunt et alterum tropicum; sed poëtae licuit haec amplificare et loca vltra tropicos memorare, adeoque vltra sidera, hoc est, Zodiacum, vltra Solis vias et anni, qui illo solis decursu conficitur, ad eas Africae plagas designandas, quae vltra notas terras vsque ad

Atlantem,

Huius in aduentum iam nunc et Caſpia regna
Reſponſis horrent Diuum, et Maeotia tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.

799 *in aduentum* ex Rom. et aliis iam Pierius approbauit lectori, et ſecundum eum Heinſ. e Medic. et aliis. vulgg. *in aduentu*. *Cuius in aduentu* ed. Ven. 800 *Maeotia* bene Heinſ. poſt Pier. ex caſtigatioribus. Vulgo *Maeotica*. 801 *tumida* legerunt nonnulli apud Cerdam: perperam.

Atlantem, et lineam ab hoc per Africam ductam, procurrentes, verſus auſtrum tum erant repertae. Similiter ex altera parte verſus arcticum polum nauigantes *diem poſt terga ſolemque reliquiſſe* dicti ſunt ab Albinouano in fragm. de nauigatione a Germanico in Oceano tentata ex Amiſiae oſtio. Reſpici autem a Marone Candacen victam et Aethiopiam ſupra Aegyptum a C. Petronio copiis peragratam probabile ſit; qua de re v. Strabo XVII. p. 820 ſq. et Vita Virgilii ad a. 732. — *vbi c. Atlas axem*, coelum, *humero torquet*, ſuſtinet torquentem ſe et vertentem, *ſtellis ardentibus aptum*, ex quo axe ſeu coelo ſtellae aptae ſunt, in eo fixae. Sed v. ſup. IV, 481. 82. (Ex Gronouio ad Senec. Med. 10. fruſtra interpretationem loci exſpectes.)

799 — 801. Splendide et hoc enuntiauit, quod futura Auguſti magnitudo multis ſignis ac praeſagiis fuit oſtenſa; quaſi in remotiſſimis quoque terris eiusmodi ſigna animaduerſa fuerint; nimirum populi circa mare Caſpium, inprimis Hyrcani et Bactriani ſub Parthis degentes, Scythae ad paludem Maeotidem et Aegyptii — *turbant*, trepidant; nam et ipſi turbas faciunt, qui perturbantur, vt ſaepe alibi. Fundum rei videbis ap. Sueton. Octau. 94. vbi ex Iulio quoque Marathi fabula affertur de prodigio ante paucos, quam Auguſtus naſceretur, menſes Romae facto, *quo denuntiabatur*, *regem populi Romani Naturam parturire*. Scilicet ſtultiſſima ſuperſtitione laborabat Auguſtus. v. Sueton. c. 92. vbi autem ſunt, qui tali ſuperſtitione ducantur, ibi nec deſunt, qui fraudem animis faciant, et praedictiones egregie inuentas in medium proferant. Quod nunquam frequentius quam a bellis inde ciuilibus factum. v. argum. Ecl. IV. Adulationis genus iſto tempore non obſcurum erat, venditare imperatoribus vaticinia ac praeſagia, quibus ipſis iam olim imperium aut inſignis aliqua felicitas fuiſſet oſtenſa. Ipſe bonus Ioſephus Veſpaſiani voluntatem tali commento captabat. Si quod aliud melioris philoſophiae bonum noſtra ae-

Nec vero Alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit aeripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celso Nysae de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

Aut

802 *obibat* duo Heinf. *obibit* Rom. 803 *Fixerat* Rom. et alii Pier. etiam Carisius Item Goth. tert. male. *atque E.* emendabat Marklandus V. C. ad Statii Silu. p. 261. haud dubie eleganter, nec tamen necesse. At alterum quod proponit, vt, si *aut* retineatur, mox etiam *aut Lernam* scribendum sit, multo minus sequar. 804 *Pacarit*, quod res exigebat, e libris Pier. et suis reposuit Heins. quem vide. Vulgo *placarit*. ed. Ven. *placaret*. Rom. *pacaret*. Mox *tremefecerat* aliquot Pi... cum Rom. 807 *dubitemus* Goth. tert. In altero hemistichio magna lectionis varietas. Receptam tuetur Medic. Sed quaeritur, quid sit, *virtutem extendere factis*. *vitam, aeuum, extendere*, et *nomen, memoriam, famam, extendere*, sollennes loquendi modi sunt; sed non *virtutem*. In Rom. legitur: *virtute extendere vires*; item in tribus Moret. pr. Rott. Montalb. altero Mentel. a m. pr. et in edit. Iunt. Etiam Pierius plerosque alios codd. id a m. pr.

tas videt, hoc inprimis memorandum esse arbitror, quod diuinationum vanitate liberati sunt hominum animi.

802—6. Tandem expeditiones et itinera Augusti commemorat. v. sup. ad v. 792. comparatione facta cum *vago* (apud Horat. III, Od. 3, 9.) Hercule et Baccho. In Herculem paullo iniquior esse videtur poëta, quod ex eius erroribus tantum laudat eos, qui per Arcadiam facti sunt; Augusti comparati magnitudo eo ipso attenuata esse videtur. Hoc idem video Schraderum obseruasse ad Musaeum p. 315. *Cerynitis cerua* etiam Graecis χαλκόπους, qua voce pedum robur et velocitatem prisci homines declarabant; sed melius poëtae rei miraculum retinuerunt. Ad Arcadiam illa spectat, vti etiam Erymanthius aper et Hydra Lernaea. *Fixerit* haud dubie ad telum pertinet; potest tamen vel sic cerua viua capta esse. v. Apollodor. II, 5, 3. — 805. 6. De Bacchi ex India triumpho agit, in ea Nysa vrbs cum monte Mero, qui et ipse Nisa dictus. Infinitae de his fabulae, collectae a Nonno in Dionys. Praeter Diodor. II, 38. cf. Strab. XV. p. 687 — *qui flectit iuga*, biiuges tigres, ex v. sq. *pampineis habenis*, pampino circumuolutis et implexis.

807. 8. Bona Seruii nota: *dubitamus pro dubitas. Miscuit personam suam. Est autem sensus:*

Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuae
Sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus vrbem

pr. exhibuisse obseruauit, sed erasa scriptura fere superscriptum *virtutem* et *factis*. Ex Heinsianis pr. Mentel. *virtute e. factis.* Gudianus: *virtutem e. vires*, vel *factis*. tert. Rottend. *virtutem e. factis* vel *viribus*. alter Hamb. *factis e. vires*. Heinsio inter haec omnia se ea lectio probabat: *virtute extendere vires.* Nec tamen insolentem, et meo sensu exilem, loquendi modum illustrare satis potuit. Meo qualicunque iudicio *vires* ex glossemate vocis *virtutem* subnatae sunt, easque equidem omnino respuam. Alio loco inf. X, 461. occurrit: *sed famam extendere factis, Hoc virtutis opus*, vnde facilis suspicio; vt et h. l. *virtute extendere famam* fuisse coniicias; et sic iam coniecerat Burmannus, vel *vitam*. Bona haec sententia et sollenni mori loquendi accommodata. Enimuero eadem ex vulgari lectione non minus exit: *virtutem*, adeoque gloriam, virtute partam, *extendere factis*; nec vidit vir doctus consilio loquentis et toti sententiarum complexui eam non satis conuenire. Nam obiurgatio est tacita et increpatio Aeneae: cum tam clara tibi, ô fili, subnascitura sit posteritas, quin tu fortiter labores toleras et ad occupandam Italiam strenue pergis! Eodem iterum recurrit infra 889. *Quae postquam Anchises natum per singula duxit Incenditque animum famae venientis amore Exin bella viro memorat* etc. Itaque mihi *virtutem extendere* dictum videtur pro intendere, cum contentione noua in futuros casus, *factis* vero per facta clara et fortia, vel in facta. Hic vero succurrit alia lectio, quam equidem praeferendam esse arbitror: *v. e. fatis*, ex Goth. sec. Sprot. Doruill. Ven. et Reg. a m. sec. vt sit *virtutem extendere*, ad ea, quae restant, discrimina et labores, *fatis*, ad fata explenda, vt sit tertius casus, in cuius gratiam. 808 *terras* Goth. sec. 811 *Romani Regis* alii ap. Pier. *primam qui* Rom. Medic. et potiores reliqui Pier. et Heinf. itaque Heinsius receperat; sententia tamen vix idonea. Pierius videtur accipere, vt sit *primam*, nuper conditam, recentem; sed hoc latinum non est; Heinsius vero sic, vt sit positum eleganter pro, primum; ita vero *primis* dicendum erat, et cum *legibus* iungendum. *Primum*, id est, *in principio*, Medic. Pierii; at Seru. ed. Mediol. et aliae vett. *primus*, quod recte reuocauit Burmannus. Sic quoque Goth. pr.

fus: cum tibi tanta sit praeparata posteritas, dubitas virtutem factis extendere? id est gloriam. Bene porro firmatur Aeneae animus ad sedem in Latio figendam. Sed cf. Var. L.

809 — 13. Numa Rex, pacis tutela religionumque cura insignis. *Quis procul.* Seruius: mira autem vtitur phantasia; vt quasi ostendat, se non agnoscere eum, qui de gente Roma-

na

Fundabit, Curibus paruis et paupere terra
Miſſus in imperium magnum. Cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriae, reſidesque mouebit
Tullus in arma viros, et iam deſueta triumphis
Agmina. Quem iuxta ſequitur iactantior Ancus,
Nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris

812 *Coribus* Gud. *prauis* Sprot. *p. regno* apud Priſcian. lib. VII. 813 *quoi* libri Pier. *qui* Medic. 814 *rumpit* Menag. pr. 815 *diſ-ſueta* duo ap. Burm. cum ed. Ven. *deuicta* Hugen. At Romanus: *et magnum deinde triumphum*, aut, vt a Bottario exhibitum: *virum magnis deinde triumphis*. 817 *Hunc q.* Franc. *gaudet* Hamb. pr. *arxis* Medic. a m. pr. *armis* ſec. Moret. Seruium Tullium deſiderat Burm. nec bene omitti potuiſſe cenſet; itaque Franciani, leuiſſimi codicis, lectionem probat: *Hunc quoque* ſc. ſequitur *iam nimium gaudens popularibus auris*; vt deſignetur Seru. Tullius, quem populo ſtuduiſſe traditum vtique eſt a Dionyſ. IV, 8. At enim durum hoc eſt, vt nomen ita ſubintelligendum ſit; tum vox *iactantior* ſuperiore verſu ſatis arguit verſum hunc nec minus ad Ancum ſpectare: Seruium omittere licebat poëtae; poſſit quoque cauſſa, ſi neceſſe ſit, ſatis ſpecioſa afferri, quod is alienigena et in ſeruitute natus erat, nec adeo ad Anchiſae poſteritatem referendus. Pompon. Sab. inter Tarquinios bene numerari potuiſſe Seruium putabat. 818 *Vin'* Doru. *Tarquinos* male legi obſeruat Pier. et Doruillius ap. Burm. *animam ſuperbam* Seruius ad Tarquinium refert; hoc quoque male.

na non fuerat. *ſacra ferens*, proprie de ſacerdotibus v. ad Ge. II, 476. h. l. bene de ſacrorum et religionum conditore. — *crines incanaque menta.* Talis eius imago occurrit in nummis. v. Vrſini Imagg. n. 97. et Dionyſ. II, 58: ἀξιώσει μορφῆς βασιλικὸν fuiſſe narrat. — *in imperium magnum*, certe fatorum decreto tale futurum aliquando.

813—15. Liu. I, 22. Tullus Hoſtilius: *Hic non ſolum proximo regi diſſimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit.* — *deſueta triumphis*, ornatius, quam, bellis.

816. 17. De Anco Marcio quaſi is fauorem populi captauerit, adeoque ſuperbior in patres fuerit, alios auctores habuiſſe Maronem neceſſe eſt, quam quos Liuius et Dionyſius ceterique ſequuntur, qui ad nos peruenerunt. cf. Var. L. Ex Seruio ſeruatum videtur, quod Pomponius Sabinus adſcripſit: Ancus Martius — *viuente Tullo aegre ferebat, cum e ſtirpe regia ſe iactaret,* (erat Numae nepos ex filia) *praelatum ſibi Tullum. Itaque ſtatuerat fauore populari, Tullum regem cum tota familia occidere.*

818. 19. *Vltor Brutus*, qui Tarquinii

Vltoris Bruti, fascisque videre receptos?
Consulis imperium hic primus saeuasque securis
Adcipiet: natosque pater, noua bella mouentis,
Ad poenam pulchra pro libertate vocabit.
Infelix! Vtcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriae, laudumque inmensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, saeuumque securi
Adspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concor-

820 *primum* tres ap. Burm. 821 *gnatosq.* plerique Pier. *patri* Vratisl. *b. gerentes* Zulich. a m. pr. 823 *ferant* Goth. sec. *ea fata* erat vulgata lectio quam Pierius prae oculis habebat: sed in *facta* omnes eius et Heinsii libri consentiunt, binis exceptis, cum Doruill. et ed. Ven. — *nepotes* Goth. sec. et sic Macrob. IV, 6. vbi et *facta* leguntur. Porro versu hoc aliquis sententiam absolutam habere possit: *Infelix, vtcumque ferent ea f. nepotes*; sc. quantumuis posteri id facinus laudibus summis praedicent; (et videndum, an *ferre* simpliciter sit, laudibus efferre) Verum *vincet amor p.* Et in hunc sensum interpretari videtur locum Augustinus de C. D. III. a Pierio in medium productus. Nec tamen vulgari potiorem duxerim hanc rationem. 824 *Vincit* Witt. 825 *Quin Decios Brutosque* Rom. 826 *et* deest Hamb. pr. et Goth. sec. 827 *Illi quos* sec. Moret. *fulgere* v. Seneca N. Q. II, 56. *in auris* pr. Hamb.

Tarquinii superbiam et Sexti libidinem vltus est. *fasces receptos*, regiam dignitatem et imperium a Regibus in Coss. translatum.

820 — 24. v. Liu. II, 3 — 5. Bruti factum qui reprehenderent, iam Virgilii tempore fuisse credendum est; itaque ab Anchise adiectum: in quamcunque partem hoc factum interpretaturi sint posteri, ipse in sumendo a filiis supplicio sequetur id, quod patriae amor et gloriae cupiditas (quae tamen non satis bene hic memorari videtur) suadebunt.

825. 26. *Decii*, pater et filius, qui se pro patria deuouerunt, alter bello Latino, alter Gallico. *Drusi*, Liuiae caussa laudati; ex iis M. Liuius Salinator b. Punico II. clarus, et M. Liuius Drusus Trib. pl. At Drusum Liuiae f. eiusque victorias de Germanis male in tempora Virgilii aduocant Intpp. De T. Manlio Torquato Imperioso v. Liu. VIII, 7. *referentem signa Camillum;* retulit, recepit signa a Gallis capta in pugna Alliensi. cf. Liu. V, 37. et 49.

827 — 36. De Caesare et Pompeio. *paribus armis*, vtpote vterque Romanus. v. Ge. I, 489.

Concordes animae nunc, et dum nocte prementur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitae
Adtigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis atque arce Monoeci
Deſcendens; gener aduerſis inſtructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis adſueſcite bella:
Neu patriae validas in viſcera vertite vires.

Tuque

828 *et nunc dum* ed. Ven. *prementur* e Pier. et binis ſuis Heinſius recepit. Accedit Zulich. Vulgo, *premuntur.* 829 *limina* ſec. Rott. et Witt. perpetua varietate. v. h. l. Heinſ. et Burm. ac Cerda. Sed h. l. *lumina* vnice vera; nam et plus dignitatis epicae ineſt, et praeceſſerat: *nocte.* 830 *Attigerunt* Goth. tert. *quantis* tert. Rottend. *ſtragesque* quinque Burm. 831. *Menoeci, Menoeti, Moneti, Moneci, Minoeci, Monete*, aberratt. codd. At eſt Μονοίκυ λιμήν. 832 *Diſcedens* Puget. *auerſis* Medic. a m. pr. et Leid. in quo mireris Heinſium otium perdere. 833 *adnectite* Puget. 834 *Heu* Goth. pr. et *inualidas* idem. *vertere* Montalb.

489. Lucan I,7. — *nocte*, ante ingreſſum vitae, quae ſupra *lux* erat, v. 761. et mox v. 829. *lumina vitae.* — 831. Iulius Caeſar in Pompeium arma mouebat e Galliis. Etſi vero Rauennae tum ſubſiſtebat cum vna legione, tamen, cum ceterae legiones ex hibernis, (v. de B. Ciu. I, 7.) adeoque maior copiarum pars ex Gallia Transalpina eſſet arceſſenda, auguſta rerum ſpecie ab Alpibus deſcendere eum narrat. Alpes declarat per *aggeres Alpinos* et *arcem Monoeci*, h. e. promontorium cum templo et portu Herculis Monoeci, ſub Alpibus maritimis non longe a Nicaea ſitis, qui nunc *Monaco* eſt. Alienum itaque eſt non magis ab hiſtoriae veritate, quam a poëtae conſilio, aut cogitare, Caeſarem ipſum per haec loca in Italiam deſcendiſſe, aut ad reditum Caeſaris ex Hiſpania haec referre. Nec melius rem expedit Burmannus. Videas tamen audacter haec in deſcriptionibus et hiſtoriis Italiae repeti, (v. c. Obſſ. ſur l'Italie T. III. p. 282.) et monſtrari turrim ſuper monte Turbia, qua tranſitu facto Caeſar iter in Italiam clauſerit; quam Tropaeorum Auguſti ruinas alii eſſe pronuntiant, vt ex Holdsworthο didici. Pompeium copias ex Oriente contraxiſſe quis neſcit? 833. Ante oculos Il. η, 279. de Hectore et Aiace ſingulari certamine pugnantibus: Μηκέτι, παῖδε φίλω, πολεμίζετε, μηδὲ μάχεσθον. — 834. Imitatio Lucani eſt I, pr. *populumque potentem In ſua victrici conuerſum viſcera ferro.* et v. 835. Statii Theb. III, 239. *vos, o ſuperi, meus ordine*

Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Proiice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, caesis insignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsum-

836 *sanguis pius* ex Rufiniano de Schem. Dian. p. 36. (ed. Ruhnk. p. 267.) iam Ge. Fabricius laudauit; nec dubito vi ac potestate sententiae esse praeferendum; etsi Rufinianus in interpretatione argutias captat, quasi poëta tecte Caesarem vituperare voluerit, cum dicere manifeste parum tutum esset: *Nam simul caussam belli ciuilis ostendit in Caesare fuisse, dum dicit,* priorem *illum debere parcere; simul dolorem confessa* (an *re confessa?* nam sensus: vt ipsi Caesari talis confessio exprimatur) *et in iudicio suo quaerit, tanquam ideo parcere* prior *debeat, quia sit Anchisae* pius sanguis *et ab Olympo genus ducat.* 838 *currus* multi ap. Heins. et Burm. minus bene. *currum* Medic. quoque agnoscit, nec non Rom. cum Arusiano Messo.

dine sanguis, Ne pugnate odiis. v. Cerda. Argutum autem magis quam verum esse arbitror, quod ad clementiam Caesaris v. 835. et 36. referunt. Cur Caesarem potissimum appellet, caussa allata est in hoc ipso: *genus qui ducis Olympo,* sc. per Iulum seu Ascanium.

837—41. Duo versus 837. 38. ad L. Mummium Achaicum pertinere, dubitari nequit; neque probari posse puto Harduini ad Plinium T. II. p. 646. sententiam, qui totum locum v. 837—41 ad Caesarem retrahebat. Repugnat *ille ille,* et *triumphata Corinthus,* et reliqua. At qui vss. sequuntur, ad quem ex Romanis ducibus referendi sint, obscurum videtur. Ad eundem Mummium ne referas, vel *τὸ Ille* intercedit, quod diuersum aliquem designat. Veteres Pyrrhum Epiri R. respici crediderunt, a Curio et Fabricio victum, qui in noto Ennii versu *Aeacides* dictus, nam genus ille ab Achille et Aeaco ducebat; sed reliqua in his verss. memorata in eum non cadunt; vnde vana Virgilii reprehensio nata apud Gell. X, 16. Iniquior est Grammaticorum structura apud Pompon. Sab. *Hoc carmen putant e textu delendum esse; nam Virgilius proculdubio si correxisset, fuisset exempturus; nisi aliquid adspexerit nobis incognitum.* Minimae difficultates sunt, si cum VV. DD. apud Cerdam et ad Gell. l. c. L. Aemilium Paullum Persei victorem Aeneae ab Anchise ostendi putes. Cogitandum autem, nos in vaticinio versari; neque adeo, quod in sacris Iudaeorum vatibus fere interpretes faciunt, ad proprietatem orationis et historiae subtiliter

Ipſumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli;
Vltus auos Troiae, templa et temerata Mineruae.

Quis

tiliter omnia eſſe reuocanda. Quin poëta vaticiniorum ambiguitatem et obscuritatem ſtudio affectaſſe videtur. Graeciae opes iam ante Corinthum excisam fractas, Macedonia deuicta, indicaturus *Argos* ac *Mycenas* nominat, in veterum hiſtoriarum memoriam iucundam ſimul et auguſtam: vt iam lib. I, 283 — 85. factum vidimus; quem locum cf. item Ouid. Faſt. VI, 47. Quantopere autem victoria de Macedonum Rege Perſeo afflixerit Graeciam, ex Liuio intelligas XLV, 31 ſq. Ad eadem tempora belli Troiani a poëta accommodata ſunt reliqua, praeclare vtique, ſi haec Aeneae repraeſentata memineris: itaque Perſeum victum appellauit *Aeacidem*, ab Achille oriundum; quid enim ad Troianorum ſenſum laetius cogitari poterat, quam Achillis poſteros aliquando Troianis eſſe poenas daturos calamitatis Troianis illatae et euerſae vrbis adeoque templorum Troiae violatorum et direptorum; ſed ingenioſe vnum aliquod facinus, vt poëta, et inprimis Aiacis impietatem in Caſſandram memorat, tamquam nefandum inprimis ſcelus, quo Achiui deorum irae et vindictae ſeſe obſtrinxerint. cf. ſup. I, 39 ſqq. Auguſtior adeo rerum ſpecies redditur etiam hic religione illata. Quod autem Perſei genus ad Achillem referri ſit ſolitum, ex Propertio illuſtratum eſt IV extr. 39: *Et Perſen, proaui ſimulantem pectus Achillis Quique tuas proauus fregit, Achille, domos*, h. e. proauum Paullum teſtor, qui etc. et ex Silio XV, 291. 2. de Philippo Perſei patre: *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni Aeacidum ſceptris proauoque tumebat Achilles.* In tanta commentariorum in vtrumque locum mole nemo docet, quomodo Macedonum reges ab Achille genus ducere potuerint, qui Heraclidae erant. Videtur ad maternam ſtirpem ab Olympiade eſſe redeundum, quae erat Neoptolemi, Epiri R. filia. v. Iuſtin. VII, 6. Hac ratione vniuerſe ſeruata de v. 840. et Perſe adhuc quaeri poteſt. Cum multo magis obuium ſit, Ennii exemplo, *Aeaciden* de Pyrrho Epiri R. aut eius progenie accipere, quid ſi Regem pro regno, adeoque pro Epiro dictum habeas; *Eruet ille*, Paullus Aemilius *Argos A. M. ipſamque Epirum;* vt Paulli incredibilis immanitas reſpiciatur, qua vna die tota Epirus direpta et LXX oppidorum muri fuerunt diruti. v. Liu. XLV, 34. Strabo VII. p. 496. Plutarch. in Paullo p. 271. Si tamen ſemel eo deſcendas, vt *Aeaciden* pro terra et regno

dictum

Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyae, paruoque potentem
Fabricium: vel te sulco, Serrane, ferentem?
Quo

842 *aut* deest Medic. a m. pr. *Conse* Rom. *Quosse* Zulich. *Colse* Goth. tert. Quam lectionem huius versus Ge. Fabricius in Donato inuenerit, non assequi licet. 843 *bello* Gud. a m. pr. 844 *paruoque nepotem* Goth. tert. ridiculo stupore. 845 *et te* Zulich. *nec te* Schol. Pers. *sulcos* emendabat Turnebus. sed *sulco* plus poëticae rationis habet pro, *sulcis*. — *Serane* Mentel. Franc. Witt. Sed numi et marmora *Sarannus* vel *Serranus*. v. Heins. et Perizon. Animadu. p. 24.

dictum esse velis, haud paullo accommodatius esse arbitrer, Thessaliam, tamquam Graeciae, iam per Argos et Mycenas designatae, partem tertiam, intelligere, cuius fortuna cum Macedoniae calamitate fuit satis coniuncta. In ea erat *Phthia*, Achillis patria, qua cum Mycenis et Argis iunctim memorata Graeciam declarari iam lib. I, 284. 85. vidimus. Et huic interpretationi egregie fauet locus ex Propertio paullo ante laudatus, vbi cum Perseo victo *Achillis domus* iungitur: et in quo verborum ordo hic faciendus: *Testor maiorum cineres, et proauum, qui fregit Persen — et tuas domos, Achille*, h. e. et Achillis domos. Igitur per solitas vaticinii ambages vss. 839. — 41. hoc vnum declaratur: Ille alter, Paullus Aemilius, Graeciae opes iam ante priorem illum, Mummium, franget.

842 — 45. Notissimi in rebus Romanis viri. *Cato* est maior, M. Porcius, qui et ab aliis inter magnos viros memoratus est: Vticensis non aeque. In Augusti gratiam hunc omisisse videri non debet. v. Horat. I Carm. 12, 35. et inf. VIII, 670. De A. Cornelio *Cosso* spoliis opimis claro v. Liu. IV, 19. 20. *Gracchi genus*. respicit maxime Ti. Sempronium Gracchum, b. Punico II clarum. — *Scipiadas*, int. Africanum maiorem et minorem; nam adiectum: *clades Libyae*, Carthaginis alter victor, alter euersor. *fulmen belli* de Scipionibus proprio aliquo modo dictum fuisse, ex locis apparet a Cerda aliisque laudatis. Praeiuit Lucret. III, 1047. *Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror, Ossa dedit terrae proinde ac famul' infimus esset*. Spencius V. Cl. bene comparat locum de Caesare ap. Lucan. I, 157 sqq. Ad versum hunc referri debet Silii locus XIII, 499. Fulmini assimulauit bellatorem iam Homerus Il. ν, 242. — *paruo potentem F.* in parua re domestica diuitem; vti *contentus paruo* aliquis dicitur. De C. Atilio *Serrano* v. Plin.

Quo feſſum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius aera:
Credo equidem, viuos ducent de marmore voltus:
Orabunt cauſſas melius, coelique meatus
Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
Hae tibi erunt artes; pacisque inponere morem,
Parcere ſubiectis, et debellare ſuperbos.

Sic

846 *Quo greſſum r.* Rom. *capitis* Vratisl. *es* abeſt a Franc. 847 duplex Codd. familia: *reſtituis* Medic. cum al. *reſtitues* Rom. cum ceteris. non video cur hoc praeferam. *reſtituet* Leid. et ed. Ven. 848 *molibus* Witt. 849 *cedo* emendauit Markl. V. Cl. ad Stat. p. 5. ſine idonea cauſſa. cf. Burm. *et viuos* aliquot ap. Burm. *viuos alicent* Menag. pr. librarii ſtupore. 850 *Orabant* Gud. 851 *Deſcribunt* ſec. Moret. *radios* Goth. tert. *lumina* Menag. pr. *ducent* Parrh. cum Goth. tert. perpetuo lapſu. 853 *Haec* tres Burm. *pacique* multi ſcripti et editi cum Rom. et Medic. Sed bene Burm. praetulit *pacisque* ex codicum parte Pier. Heinſ. et ſuorum non contemnenda; nam eſt, *morem pacis imponere*, h. e. leges pacis ponere, ferre, vt lib. I, 264. verba tamen vir doctiſſimus minus bene interpretatur. —*pacisque i. amorem* Zulich. *paciq. i. curam* pr. Hamb. *mores* Doru.

Plin. XVIII, 3, ſ. 4. Perizon. Animadu. Hiſt. c. 1.

846. 47. *feſſum*, longa oratione, cum de Fabiis tot dicenda reſtent. De Fabio *Maximo* Cunctatore verſus debetur Ennio.

848 — 54. Locus haud dubie e nobiliſſimis, quo Romanorum ingenia et laudes cum Graecis, nam ad hos potiſſimum reſpicere videri debet, comparantur. Graeci praeſtabant artium elegantia; ex iis poëta aeris fundendi marmorisque ſculpendi artem memorat; felix idem eſt in verborum dilectu: *aera ſpirantia* ſtatuae, quae viuos viros reddere videntur; et *mollius*, nam proprium in ſignis hoc. v. Quinctil. XII, 10, 7. Adde Cerdam ad h. l. Non male autem Vrſin. praeclarum Pindari de Rhodiis locum comparat Olymp. VII, 91 — 99. Graeci porro praeſtabant eloquentia, et quidem forenſi, *Orabunt cauſſas melius*, et philoſophicis mathematicisque ſtudiis; at enim, id quod poëtam decebat, eorum genus poſuit Maro, aſtrorum ſcientiam: *coeli meatus*, h. e. ſiderum curſus, *deſcribent* definient in ſphaera coeleſti, *radio*, virga, petitum a geometricis

Sic pater Anchiſes, atque haec mirantibus addit:
Adſpice, vt inſignis ſpoliis Marcellus opimis

Ingre-

855 *hoc* Ven. *his* alter Hamb.

cis figuris, quae in puluere ducebantur. v. Ecl. III, 41. At Romanis proprias artes eſſe contendit, vt imperent terrarum orbi, et aut in foederum aequas leges recipiant, qui ſe ad eorum amicitiam applicant, aut eos, qui arma ſumant, debellent. Tantum verba ſubiiciunt, *pacis morem*, h. e. legem, foederum leges et conditiones; *parcere ſubiectis*; nam volebant Romani videri clementes et moderati erga victos, et erga ſocios benigni et liberales; ſcilicet ſi nihil ab iis metuerent et ab opibus eorum auctis vtilitatem ſibi ipſis promittere poſſent. — At VV.DD. in his verſſ. ſcientiam ciuilem, ſeu politicam, legum ferendarum et militarem expreſſam a poëta, verbo, ſtudia pacis et belli Romanis tributa tamquam propria, volunt; ſatis argute, ſi modo vere. Saltem ſic *pacis imponere morem* erit leges ponere, ſcribere, per pacem, in pace; fere vt Aen. I, 264. *populosque feroces Contundet moresque viris et moenia ponet.*

855 ſqq. Sequitur locus ſumma cum arte et ingenii venuſtate elaboratus de Marcello, Octauiae f. ad quem vt deduceceretur oratio, M. Claudium Marcellum bello Punico II clarum induxit. Narrationem de loco hoc coram Octauia lecto vide in Vita Virgilii p. CXXIX. et Seru. ad v. 862. Videri poteſt totus locus reliquo iam carmine abſoluto inſertus eſſe; nec tamen video, vnde Viri docti hoc tamquam exploratum ſatis tradere poſſint.

856 — 66. *Spoliis opimis*, occiſo Inſubrium Gallorum duce Virdomaro. Liu. Epit. XX. v. Perizon. Animadu. c. VII. Eadem ſunt v. 860. *tertia arma capta*, h. e. tertia ſpolia opima poſt Romulum et Coſſum, *ſuſpendet Quirino*, h. e. Romulo. Atqui ex Romuli inſtituto Ioui Feretrio ferebantur ſpolia opima. v. Liu. I, 10. Sed potuit ſerioris aeui religio Romulum Ioui adiungere. Rem alio modo expedit Seruius: *Poſſumus, et quod eſt melius, ſecundum legem Numae hunc locum accipere, qui praecepit, prima opima ſpolia Ioui Feretrio debere ſuſpendi, quod iam Romulus fecerat; ſecunda Marti, quod Coſſus fecit; tertia Quirino, quod fecit Marcellus.* Tota Burmanni ad h. l. Seruii nota concidit, ſi Plutarchum euolueris in Marcello p. 302. C. et locum Feſti apud Perizon. l. c. p. 255 ſq. vnde conſtat vulgarem eam Romanorum opinionem fuiſſe et interpretationem Legis Numae, quae de tribus diuerſis ſpoliorum generibus erat lata. *tumultu* poteſt proprie dictum videri, imminente bello Gallico in Italia. v. Cic. Phil. VIII, 1. Seru.

Ingreditur, victorque viros supereminet omnis!
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet, eques sternet Poenos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic Aeneas; vna namque ire videbat
Egregium forma iuuenem et fulgentibus armis,
Sed frons laeta parum, et deiecto lumina voltu:
Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso est!
Sed Nox atra caput tristi circumuolat vmbra.

Tum

857 *viris* alter Hamb. 859 Alii distinguunt post *Sistet eques*; nil refert. *equis* Rom. quod male probat Pierius; est enim vulgare pro altero poëtico. 860 *Tristia* Rom. *patris* fragm. Vatic. a m. pr. *suspendent* Franc. *rapta* malebat Markland. ad Stat. p. 277. vt iam Passeratius apud Guellium; sic Ge. III, 32. Sed cur minus alterum ferendum sit, non video. 862 *Egregiam formam* fragm. Vatic. felici lapsu. *et* deest binis Burm. 263 *fraus* fragm. Vatic. a pr. m. *d. lumine vultus* sec. Moret. *lumine vultu* tert. Rott. 865 *an* ed. Iunt. 866 *Qui* Heins. recepit tamquam elegantius ex Gud. a m. pr. nonnullisque aliis. In fragm. Vatic. *Quistrepidus. est* abest a Medic. Rom. et plerisque vetust. itaque Heins. expunxerat. 867 *Seu* Goth. tert. *volat tristi circum caput vmbra* Bigot.

1. Seru. inf. ad VIII, 4. — *eques*, ex poëtico sermone ad maiorem dignitatem pro, bellator, dux. Occurrit et alibi.

861 — 67. Imitationem vide ap. Silium XIII. p. 778 sqq. vbi de Homeri vmbra. Comparari quoque potest recensus similis ap. Eurip. Phoeniss. 120 sqq. 147 sq. Summa populi R. de M. Marcelli, Augusto ex sorore nepotis, virtutibus suscepta erat exspectatio v. Dio Cass. L. III, 30. et Vita Virgilii ad a. 731. Est idem de quo Horatius: *Crescit occulto velut arbor aeuo Fama Marcelli:* Elogia de eo Intpp. notarunt ex Velleio II, 93. et Seneca Consol. ad Marciam c. 2. *frons laeta parum*, omen mortis immaturae. Volebant tamen VV. DD. frontem Marcelli tristem agnoscere in gemma per artificis errorem Epitynchani nomine inscripta apud Vrsini Imagg. n. 87. cum Io. Fabri Comment. nec non in Achate Tiberiana et in numo etiam a Spanhemio repetito de Vsu Numism. Tom. II. p. 316. — *quantum instar in ipso est:* verisimile sit, si id cogites, quod sententiae vis postulare videtur, noue h. l. *instar* positum esse pro exemplo magnae dignitatis, specie augusta corporis. Nam etsi non ignorem, quae disputata sint a VV. DD. et

nuper

Tum pater Anchiſes, lacrimis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quaere tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent. Nimium vobis Romana propago
Viſa potens, ſuperi, propria haec ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virum magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
Funera, quum tumulum praeterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos: nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.

868 *abortis* et hic eſſe lectum e Pierio apparet. 869 *O gnate* Medic. et al. *ſuorum* Oudart. pro Var. L. 870 *Oſtendunt* et *ſinunt* Schol. Statii, Theb. I, 586. prius etiam Gud. a m. pr. et Leid. et arridebat Heinſio. *hunc natum* Goth. ſec. ſed perperam; nam ad virilem aetatem peruenerat, vt vel ex diſputationibus VV. DD. ad Propertium notum. *neque* reuocauit Burm. Heinſius ſecundum poriores: *nec.* 871 *nobis* vnus c. Exc. Burm. 872 *Superis* Rom. et Doru. a m. pr. *haec* abeſt ab Oudart. 874 *vel quot T. videres* ed. Ven. 875 *praeterlabare* Medic. a m. pr. cum aliquot aliis Heinſ. 877 *in tantam ſpem* ed. Ven. *in tanta ſpe* Witt. *in tantum ſpes* Rom.

nuper repetita a Doruillio ad Charit. p. 333. tamen non ſatis acquieſcit legentis animus, ſi nihil aliud aſſumas quam: quanta ſimilitudo eius eſt ſc. cum patre; inprimis cum praeceſſerit: *Qui ſtrepitus circa comitum!* quod ſine dubio ad popularem fauorem referendum; exſpectas nunc aliquid quod dignitatem oris et maieſtatem corporis commendet. Vs. 867. haud dubie pulcherrimi phantasmatis. Grauiter dictum erat ab Homero Od. υ, 351. Ἆ δειλοί, τί κακὸν τόδε πάσχετε; νυκτὶ μὲν ὑμέων εἰλύαται κεφαλαί τε, πρόσωπά τε νέρθε τε γυῖα. At ornatius Nox (pro Morte) circumuolat caput. Nocti, Somno, Morti, alas tribui, nunc nota res eſt. cf. Guell. Cerda.

868 — 87. Quantopere omnia haec ad affectum accommodata et dicta ſint, monere neceſſe non eſt. Sed fatendum eſt, feliciſſime haec a Voltario translata eſſe ad Burgundiae Ducem in Henriade Cant. VII. *Quel eſt ce jeune Prince, en qui la majeſté* etc. — *propria*, perpetua; vt iam alibi vidimus. cf. Cerda. 873. *ingreſſus*, infit. *Campus aget g.* nota more pro, in campo agetur, erit gemitus; vt ἄγεσθαι pro ἔχεσθαι, εἶναι. De publico hoc in Marcelli funere luctu v. Dio l. c. et Seru. ad v. 862. funus autem in Campo Martio factum

Heu pietas, heu prisca fides, inuictaque bello
Dextera! non illi se quisquam inpune tulisset
Obuius armato, seu quum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem adcumulem donis, et fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.

Quae

880 *quisquam se* alii; et sic ante Heins. lectum. 886 *Hic s.* alii. Sed Heins. e codd. *His* reposuit. *donis effungar* Mentel. pr. *inanis* Medic. et fragm. Vatic. vterque. a m. pr. 887 *Munera* Menag. sec. 888 *Aëriis* Rom. et Mentel. duo, alter etiam sine *in*. *Aëreis* Regius. Vulgatam etiam ap. Schol. Lucani legi notat Burm. Malim Virum doctum docuisse, quomodo *Aëris campi* accipiendi sint.

factum est ingenti cum apparatu. v. ibid. *tumulum recentem*, Mausoleum Augusti in Campo Martio ad ripam Tiberis, quod sexto suo Consulatu (V. C. 726.) exstruxerat. Sueton. c. 100. cf. Strabo V. p. 236 — 876. 7. pro vulgari: in tantam spem tollet eos; tantam de se spem faciet. Sed et Gr. ἐλπίσιν ἐπαίρειν. — 879. 80. egregia inuersio, dum post illa, neminem Romanorum cum ipso posse comparari, pergendum erat: *non iactabit se tantum vllo alio alumno Roma* nec pietate, nec fide nec virtute. — 881. 82. Comparari solet Odyss. ι, 49. 50. sed ornatior Virgilius. — 883. *Si qua* via ac ratione, *fata rumpas*, fatorum ordinem dissoluere, tam durum fatum effugere tibi liceat, tu ad M. Marcelli, b. Punico II. clari, nomen ac gloriam es peruenturus. Nomen autem ad finem demum memoratum, pleno iam erumpente animi affectu. Illa 884. — 86. *Manibus date lilia* etc. molliora forte sunt, quam pro Anchisae herois persona et temporibus; Virgiliani potius aeui habenda talis luctus testandi elegantia. Sunt tamen per se pulcherrima. — 885. *animam accumulem donis* nota elegantia pro vulgari dona in animam c. — *inani munere*, eo sensu, quo lib. XI, 51. 52.

887 — 93. *Aëris in campis*, spretis Grammaticorum argutiis puto graece dictum, pro locis caliginosis h. e. inferis. Sic ἀήρ, ἠερόεις saepe. *viro* pro, ei. *Laurentesque docet p.* nota inuersam orationem, pro, quae bella gerenda cum Laurentibus h. e. Latinis ad Latini vrbem.

894—902.

Quae poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famae venientis amore:
Exin bella viro memorat quae deinde gerenda,
Laurentisque docet populos, vrbemque Latini:
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminae Somni portae: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falſa ad coelum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum natum Anchiſes vnaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad nauis, ſociosque reuiſit.
Tum ſe ad Caietae recto fert litore portum.
Ancora de prora iacitur: ſtant litore puppes.

889 *Quem* Montalb. 890 *famae melioris* Medic. ex Colot. quod ex aliis locis translatum eſſe bene monet Heinſ. 891 *Exhinc* multi hic, vt et alibi ſolent. *Bella exinde* Franc. 893 *quocunque* ed. Ven. et Goth. pr. 894 *Somni* pro *Somnii* dictum eſſe cum aliis contendit Burm. quaſi non elegantius poëta Somnum ſubſtituat Somniis, vt toties alibi. *gemini* Goth. pr. 895 *Cornua* Rom. et Doruill. *datus* alter Hamb. Totus verſus Goth. tertio deerat. 897 Inſolens videtur Trappio voc. *Sed*, et coni. *Quae*. Scilicet: altera meliore materia quidem et *candenti perfecta n. e.* Sed *falſa* etc. 898 *ibi* irrepſiſſe videtur in Burm. edit. Nam Heinſ. praetulit *vbi* cum Medic. et al. 901 *recto limite* Ven. Montalb. pro Var. L. Bigot. et Witt. h. e. recta via, quod cur Heinſ. et Burm. non receperint miror, cum alibi minus graui auctoritate vulgatam mutauerint. Lapſus librarii in promtu eſt, in vulgata, *litore*.

894 — 902. Ad h. l. v. Excurſ. XV. Fundus Odyſſ. τ, 562 ſqq. Somnia ſedem habere in Orci veſtibulo, ſupra vidimus v. 274. 282 ſq. *veris vmbris*, pro ſomniis; vi oppoſiti; ſcilicet ſomniorum genus eſt, quo mortuorum vmbrae ſomniantibus offerunt ſe, interdum vt Furiarum loco poenas expetant. v. ad Propert. IV, 7, 87. et al. — *nitens*, ornat; *perfecta*; τετυγμένη, vel vt Hom. αἱ δ' ἐλέφαντι τετεύχαται. *Manes*, h. e. inferi mittunt; ex inferis ad homines (nam id eſt, *ad coelum*) procedunt non ipſae vmbrae ſed phantasmata vmbrarum ſeu Laruarum; haec, vi oppoſiti, eſſe debent: *falſa inſomnia;* non, ſomnia, quae falſa rerum ſpecie illudunt. — *viam ſecat*, τέμνειν ὁδὸν, nota res; quaſi ſulco pedum ducto. — *recto litore*, vt recta via, ſed v. Var. L. Tandem Pompon. Sab. *Sic finit Homerus lib. XI.* (Odyſſ. λ.) *et Silius XIV.*

EXCVRSVS I.

Consentiunt in hoc, quos vidimus, omnes, rerum argumentis ornamentisque nullum facile alium Aeneidis librum tantopere tenere legentis animum, quam hunc sextum. Quanto magis ille delectare debuit Romanorum animos, qui extrema libri parte annales quodammodo suae gentis conditos, clarissimorumque virorum recensum factum agnoscerent? Iidem porro loca circa Cumas frequentabant, et iisdem religionibus, quae hic expositae sunt, inbutos habebant animos. Sane quidem cum Homerus Necyomantiam suam in his ipsis locis Italiae exponeret, quandoquidem illa tum Graeciae inter ignotas, saltem parum cognitas, terras erat, maior vtique rerum narratarum nouitas et insolentia, maiorque ad Graecorum animos admiratione mouendos vis esse debuit; habet etiam maiorem auctoritatem narratio ex Vlyssis persona instituta; Virgilius tamen non minimum auxilii et praesidii ad suauitatem et delectationem hac ipsa recordatione, amplificatione et exornatione veterum fabularum, ex Homero aliisque notarum, habuisse videtur. Nec Homeri modo mythica sollertia in his se exercuerat; sed Νεκύιας condere, res videtur fuisse veteribus poëtis pluribus frequentata; vti plura etiam per Graeciam fuere Necromantia, antiquiore certe aeuo; nam talem superstitionem melior vitae cultura statim tollere debuit. In Minyade et in Νόστοις res inferas, Orcique terrores fuisse tractatos, testatur Pausanias X, 28. et inter Hesiodea Thesei fuit cum Pirithoo ad inferos descensus, ibid. IX, 31. Nec Platonis de inferis mythi aliunde forte petiti, quam ex poëtis antiquioribus Orphicis. Nec improbabile est, a Tragicis Graecis Romanisque in fabulis, quae de Hercule Theseoque agerent, passim de rebus inferis intextas fuisse narrationes, cum descensum ad inferos exponerent. Ita a veterum imitatore, Seneca, factum vides in Hercule furente. Plura eius generis occurrisse videntur in Theseo Euripidis, si compares Schol. Aristoph. ad Ran. 476 et al. qua ipsa in fabula Bacchi ad inferos descensus exhibetur. Rerum inferarum frequens quoque mentio in euocationibus vmbrarum, vti Tiresiae, et in Manium apparitionibus, vt in Euripidis Hecuba; vnde latine conuersum ab Ennio de Acheronte locum seruauit Cicero Tusc. Qu. I, 16. Vide Ennii fragm. Columbn. p. 242. *Adsum atque aduenio Acherunte vix via alta atque ardua, Per speluncas saxeis structas aspereis pendentibus Maxumeis; vbi rigida constat et crassa caligo inferum; Vnde animae excitantur obscura vmbra, aperto ostio Alti Acheruntis, salso sanguine imagines mortuorum.*

Non

Non igitur rem nouam et inauditam commentus videri debet poëta, cum descensum Aeneae ad inferos carmini intexeret; enimuero ingenii sui diuini felicitatem declarauit in hoc, quod, cum eo aeuo viueret, quo Graeciae doctrina et sapientia satis iam vulgata erat, non in fabulis Homericae aetatis acquieuit, sed nouum suae Necyiae ornatum, eumque eximium, parauit ex philosophiae inprimis Platonicae placitis; ex quibus, etsi omnino inter magnorum poëtarum inuenta etiam hoc est, vt vulgares et indoctas opiniones ad philosophicam aliquam doctrinam accommodent: hoc tamen inprimis consequutus est, vt non modo, Homeri exemplo, eos, qui iam ante Aeneam obiissent, verum posteritatem quoque in Aeneidem inferre, reique nouitate tantorumque virorum nominibus auctoritatem carmini et suauitatem comparare posset. Sequuti idem inuentum sunt recentiores poëtae epici; de quibus infra suo loco videbimus. Intellectu itaque facile est, varia et multa eruditione hunc librum esse refertum, Bene Seruius ad v. 1. *Totus quidem Virgilius scientia plenus est, in qua hic liber possidet principatum, cuius ex Homero pars maior sumta est. Et dicuntur aliqua simpliciter, multa de historia, multa per altam scientiam Philosophorum Theologicorum Aegyptiorum, adeo vt plerique de his singulis huius libri integras scripserint πραγματείας.* Forte ex his nonnulla inter grammaticas quisquilias Seruii sunt seruata, etsi ex iis pleraque poëtae et sententiam et elegantiam offuscant potius, quam illustrant. Ad poëtae artem et ingenium referendum mihi videtur et hoc, quod primum Troianorum ad Italiam accessum sacrorum et oraculorum religione quasi consecrauit, reique adeo summae miram dignitatem, et fatis ad exitum iam spectantibus nouam tamen ex nouis Sibyllae responsis exspectationem parauit.

Ceterum libri huius vix satis magna esse potest suauitas, nisi locorum descriptionem oculis animoque subiectam habeas. Quam cum multi dederint, nuper tamen diligentius ea litteris caeloque expressa est a Paullo Ant. *Paoli* V. Cl. in *Puteolanis Antiqq.* Nam illam chorographiam, quae in Mazzella et hinc apud alios conspicitur, nonnulla parum accurate delineata habere vsu facile deprehenditur.

EXCVRSVS II.

Procurrit inter Puteolos et Cumas angustus ager in promontorium Misenum desinens. Puteolano vel Baiano sinui imminet lacus Auernus, adeoque Cumis ille a tergo situs. Facies lacus nunc quidem talis est, vt colle leuiter accliui et, praeter eam

partem, qua ad mare (ſinus Baiani) proſpectus patet, fere perpetuo ambiente in orbem ille rotundetur. Stadiorum quinque ambitum iam olim Diodorus edidit lib. IV, c. 22. Altitudine eſt ad CCXXXVIII. et CCLIII. paſſus, (ſecundum Mazzellam l. c. c. 15.) aucta olim in immenſum. v. Diodor. l. c. Colles, qui ambiunt, ſilua olim inacceſſa conſiti erant ad conualles decurrentes, et hi ſunt *luci Auerni*, (VI, 118. 138. 201,) in quibus aureae frondis arbor. (v. 138. ſqq. 186.) Siluam immenſam, Ὀμβριμοῦς ἄλσος οὐδαίας Κόρης, Lycophron 698. quoque memorat, et multo diſertius Homerus: ἔνθ' ἀκτή τε λάχεια καὶ ἄλσεα Περσεφονείης, Μακραί τ' αἴγειροι καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι· Cupreſſos altiſſimas etiamnum lacum Auernum cingentes triſtiſſimam loco faciem adiicere narrari video a Flachato (*Obſervations ſur le Commerce et ſur les Arts* T. I. p. 111.) etſi ab Italis nihil tale prodi memini. Ita tamen Petronius naturae veritatem expreſſiſſe videri debet, qui ſaxa — *ferali circumtumulata cupreſſu* narrat. Sacer autem lucus ille Hecatae (v. 13.) ſeu Proſerpinae, vt Homerus ait. Promiſcue autem in rebus inferis Hecate, Proſerpina, Diana, Luna nominari ſolet. Proſerpinae ſacram paludem Auernam videas apud Diodor. IV, 22. et templi Hecatae ruinas eſſe eas, quas vulgo Apollinis aiunt, ad Auernum lacum, non male coniectat Paolus fol. XXVIII. Sed ſiluae iſtae incluſum aëris lacum peſtilentia infecerant; etſi ipſi antro exhalationem tribuit Virgilius; (VI, 237 — 41.) et imitator loci Petronius; quod et ipſum accedere potuit ad alterum, cum eandem naturam ſulphuraria aliaeque in iis locis ſpeluncae habeant. Contagium tetri aëris fama olim in miraculum auxerat, vt aues adeo ſuperuolitantes foetore enectas decidere affirmarent. v. Strabo V. p. 244. B. Colles, quos diximus, variis perfoſſi ſpecubus vias habuerunt ſubterraneas, caliginoſas et tetras hoſpitibusque imperuias, quarum binae, ſed et hae fere obſtructae, ſuperſunt, de quibus infra videbimus. Locus igitur apprime idoneus ad hominum animos religionum terroribus ſollicitandos.

Specus olim fuiſſe in his locis plures, modo diximus, etſi terrae motibus ipſaque aetate multi corruerunt, vt adiri nequeant. Habet etiam litus circa Miſenum cautes paſſim excauatas, quas a Lycophrone vſſ. 1278 — 80. Ζωστηρίου τε κλιτὺν etc. innui puto. Admodum itaque probabile eſt, et opinioni fidem facit apud Strabonem lib. V. p. 244. D. Ephorus, cuius magna hac in re auctoritas eſt, cum ipſe Cumanus diligensque ſcriptor fuerit, priſca aetate eas cauernas hominibus pro domibus fuiſſe, donec ad meliorem vitae cultum procederent, natamque hinc eſſe de

Cimme-

Cimmeriis fabulam; Odyſſ. λ, 13 ſqq. etſi tenebris illis perpetuis ſiluae quoque continuae, quibus conualles montium obſitae erant, maiorem horrorem addere debuerunt.

Succedentibus temporibus locorum naturam ſuperſtitio ſuis vſibus accommodauit, et necyomantion ibi inſtitutum eſt, vt Manes euocati ſciſcitantibus fata praedicere crederentur, idque Homeri adhuc aetate auctoritatem habuit, qui Vlyſſem ea loca adiiſſe narrat. Erant ſacerdotes, qui ſacra monſtrarent, quibus Manes eſſent placandi, (v. Strabo V. p. 244. C. vbi *εἰκέπλεον* parum accurate ex ſua aetate dixiſſe videtur, vt Maximum Tyr. Diſſ. XIV. aliosque omittam). Ex maiorum vita ſeruauerant ſacerdotes morem, vt religioni ducerent ſolem videre, nec niſi noctu ſpeluncis prodirent, vt Ephorus apud Strabonem l. c. D. auctor eſt.

Tandem Manium ſedes et ipſi inferi, quibus euocandis ſacra in his locis fiebant, hic eſſe vel crediti ſunt vel a poëtis narrati. Cf. Strabon. l. c. et Euſtath. ad Odyſſ. κ. pr. qui eum exſcripſit. Habebat autem locorum ſitus et natura multa, quae ad fabulam hanc ſeu fidem accommodari poſſent, quae vnum in locum congeſta videbis apud Lycophr. 695 ſqq. Silium XII, 120 ſqq. ſicut omnino vetuſtiorum fabularum maxima pars ad inſolita aliqua naturae phaenomena, ad motus inprimis hiatusque terrae, ignesque montium continuos, aliaque naturae miracula ſpectant. Cogitandum porro, loca haec antiquiore aeuo a paucis Graecorum fuiſſe adita, rerumque adeo miracula nauigantum ſermonibus inſigniter fuiſſe aucta. Quis ferat adhuc in Lycophrone l. c. ad Acherontem montis iugum memorari, vnde omnes Italiae fluuii prodeant? Scatet autem totus ager inter Cumas et Baias bitumine, ſulphure et calidis aquis (v. Strabo l. c. p. 245. C. quod bene Silius expreſſit verſſ. ſuis lib. X, 134 ſqq.) Super Puteolos campus eſt ſulphure abundans, collibus incluſus, quibus paſſim ſoli ſpiraculis fumus et calor prodit. Notum eſt nomen inter veteres *forum* et *olla Vulcani*, nunc *Solfatara* ſeu Sulphuraria. Vide vel Mazzellam *Antichità di Pozzuolo* c. 7. Itaque mirum non eſt, modo Cyclopas modo Gigantas fulminibus percuſſos paſſim ad haec loca referri, inprimisque campos Phlegraeos, Gigantumque in iis pugnam. Non longe a Cumis *palus* eſt *Acheruſia*, (Plin. III, 6. *Acheruſia palus Cumis vicina*) quam Silius X, 126—29. et XIII, 397. aditum ad inferos eſſe prodidit, aquas habens ferrugineas, in ſolo ſterili populis paſſim conſito. Omnino *loca feta paluſtribus vluis*, *Litora Cumarum* pronuntiat Ouidius Met. XIV, 103. Phlegethontis et Cocyti notionem animis attulere

calidi passim fontes. cf. Strabo l. c. p. 244. C. qui Stygis quoque aquam, ad quam oraculum conditum erat, (καὶ τὸ μαντεῖον ἐνταῦθά που ἵδρυται) ibi fuisse ex Ephoro tradit. cf. Odyss. κ, 513. 4. 5. Accedebat specus ab Auerno per collem demissus, quem qui emensus erat, in vallem prodibat, in qua lacus erat, nunc Mare mortuum, olim Acheron, dictus; ex hoc iter ducebat ad Campos Elysios, amoenissimum locum, sepulcris passim consitum.

Tota loci facies nunc quidem quam maxime est mutata. cf. *Addison's Remarks* p. 167. Nam primum cum Agrippa portum Iulium efficere vellet, vt Auernum Lucrino lacui iungeret, siluam excidere iussit. cf. Strab. V. p. 245. A. Tum MDXXXVIII. motu terrae medio fere inter Lucrinum et Auernum spatio exstitit nouus mons cineritius, de quo v. Capacc. *Antich. di Pozzuolo* c. 20. Olim, vt ex Strabone cognoscitur lib. V. p. 244. A. ora maritima ita his lacubus erat intercepta, vt Misenum in peninsulae formam esset redactum. Plures cauernae oppletae; aliae vlterius ductae, inter quas nobilissima a Cocceio. v. ibidem.

EXCVRSVS III.

Videamus nunc locorum situm, qualis a poëta proditus et exhibitus est, in quo ab Interpp. passim multae magnaeque turbae fiunt.

Infra Cumas, sub promontorium Misenum appellunt Troiani. Eo enim ducunt omnia, vt non in Baiano, quod vulgo creditur, quodque alias narratum ex Aurelio Victor. O. G. A. c. 9. intelligitur, sed in Cumano litore Troianorum classis stationem habuerit. Nec aliter Ouidius Met. XIV, 107 sq. tradit, vbi Virgilii vestigiis insistit. Procedit inde Aeneas ad Apollinis templum et Sibyllae antrum.

Templum in monte esse debuit; (v. 9. ARCES, *quibus* ALTVS *Apollo praesidet*) nec longe a Cumis; itaque falsa est vulgaris opinio, dum ruinas templi Apollinis ad lacum Auernum ostentant hospitibus loci accolae. Sed si in monte Cumano fuit templum, iterum dubitari potest, an Cumarum colli impositum fuerit, et in ipsa vrbe, quod Seruius putauit. Silii quidem auctoritas parum me mouet, lib. XII, 86. vbi Annibal Cumas oppugnans, adeoque vrbe nondum receptus, dum perlustrat aditus, *fulgentia cernit Arcis templa iugo;* nam nihil impedit, quo minus templum in summo arcis vertice positum etiam extra moenia conspici potuerit. At grauiorem dubitationem facit, quod in vrbe media lucus et secreta religio Sibyllae,

lae, quae contigua erat templo, vix eſſe potuit, et quod, ſi id ponas, ceterorum locorum, inprimiſque ſpeluncarum, ſitus parum conuenit. Itaque Paolo, Viro doctiſſimo, aſſentiendum eſſe videtur, qui in *Puteol. Antiqq.* fol. XXIX. templi locum in montium iugo ad Cumas, adeoque in *ſumma arce*, inque ipſis *montibus Euboicis*, *Chalcidicaque arce* (v. 17.) quaerendum arbitratur eiusque ruinas *arcum felicem*, quem vocant, eſſe contendit. Ita *lucus Triuiae*, per quem via ad eum erat, in ſiluis, quarum reliquias ille locus habet, et ſpeluncae in propinquo ſunt.

Ceterum ex antiquiſſimis hoc Apollinis templum, Daedalique opus habitum (v. 14. ſqq.) ſtatuaque dei coloſſali nobilitatum. Seruius ad v. 9. h. libri: *Caelius* enim (L. Caelius Antipater, qui belli Punici II. hiſtoriam ſcripſit) *de Cumano Apolline ait: Eſt in fano ſignum Apollinis ligneum, altum non minus pedes XV. cuius meminiſſe putatur Virgilius.* (v. 9. *altus Apollo;* ſed hoc a ſitu templi petitum. Altitudinem tamen non vulgarem habuiſſe templum neceſſe eſt, cum v. 19. *immania templa* appellentur.) cf. Cic. de Diu. I, 43.

In aſcenſu ad templum *lucus Triuiae* fuit (v. 13.) in quo ipſo templum videtur fuiſſe conditum. Dum Aeneas argumentum in foribus ſculptum contemplatur, arceſſita ab Achate Deiphobe, Phoebi Triuiaeque ſacerdos (v. 35.) Teucros vocat *alta in templa*, v. 40. Haec de Apollinis templo ſi accipias, totus rerum ordo turbatur; ſed Sibyllae antrum, μαντεῖον, intelligendum eſſe, manifeſtum fit; et ſubiicitur ſtatim: *Exciſum Euboicae latus ingens, rupis* (h. e. montis, cui templum impoſitum erat) *in antrum.* cf. v. 9. 10. et ſup. III, 443. Abeſt autem palmis CCXX. ab arcu felici, quas Apollinis templi ruinas eſſe diximus, crypta, communi opinione pro Sibyllae antro habita. v. Mazzella de Situ Puteol. et Cum. c. 29. In interiore antri parte adytum, in quo Deiphobe dei afflatum excipiebat.

Iam ſi Strabonis locum ex Ephoro, lib. V. p. 244. C. conferas, non vno loco olim τὸ μαντεῖον fuiſſe intelligas. Erat primum non longe a Styge ſitum, et διά τινων ὀρυγμάτων — τὺς ξένυς εἰς τὸ μαντεῖον δέχεσθαι narrat ſacerdotes, πολὺ ὑπὸ γῆς ἱδρυμένον. Mox a rege aliquo interfectos ſacerdotes, τὸ δὲ μαντεῖον ἔτι (Ephori tempore, qui Philippi Macedonis tempore vixit) συμμένειν μεθεστηκὸς εἰς ἕτερον τόπον. Poëta noſter itaque ad antiquius illud oraculum reſpicere putandus.

Edoctus a Sibylla Aeneas, aureo ramo opus eſſe, ſi loca infera ingredi velit, ſiluam verſus Auernum pererrat, inuentoque ramo apportatoque ad Sibyllam, illa duce ad ſpeluncam accedit,

accedit, diuersam a priore illa; circa Auernum aditus ad eam v. 238. In huius speluncae aditu sacrum faciunt v. 242 sqq. a media nocte iter per eam ad inferos instituunt. 255. 262.

Mihi quidem postrema haec ad vnam eandemque speluncam spectare videntur, quae est *Baiana*, quam nunc appellant, quoniam versus Baias spectat. Nec probo Paolum, qui descensum quidem per hanc, sacra autem ad tertiam speluncam, *Cumanam*, facta esse (v. 237.) contendit. Baiana illa superiore adhuc seculo multo profundius et latius iter praebuisse videtur, si Mazzella (l. c. c. 15.) et Mormile (*Antich. di Pozzuolo c.* 17.) vera narrant.

EXCVRSVS IV.

De Aeneae accessu ad Italiam.

Aeneas ex Sicilia per Tyrrhenum mare profectus, primo ad Italiam appulsu portum Palinurum subiit, qui a quodam Aeneae gubernatore ibi defuncto nomen accepisse fertur. Haec Dionysius ex communi scriptorum narratione tradit lib. I, 53. Virgilius, nec hanc famae veteris fidem praetermisit, ne tamen frequentiore appulsus commemoratione molestus esset lectori, alterum ad Cumas accessum attigit, Palinurum vero naui excussum ad litus Lucaniae enatasse, sed a barbaris occisum piaculo finitimos obligasse narrat. *Mox vero Lucanis pestilentia laborantibus* (verba Seruii sunt ad VI, 378.) *respondit oraculum, manes Palinuri esse placandos: ob quam rem non longe a Velia et lucum et cenotaphium ei dederunt.* Vide ipsum poëtam v. 378 — 381. qui etiam oraculi fidem in fabulam assumsit de Palinuri accessu ad Italiam olim datam. Veliam (Ἐλέαν) illo tempore nondum fuisse, bene obseruat Seruius ad v. 359. *portusque Velinos;* nam condita ea fuit a Phocaeensibus sub Cyro profugis, vt ex Strabone lib. VI. pr. satis constat; nec tamen prolepsis talis tam insolens erat, vt VV. DD. post grammaticos apud Gellium l. c. X, 16. in defendendo vel accusando poëta tantum operae ponere deberent. Verum ne Lucani quidem illo tempore in his locis fuisse videntur. Fuerunt enim Lucani a Samnitibus, qui Sabinorum progenies erant, oriundi, neque in haec loca venerunt, nisi postquam Graecorum coloniae Italiam inferiorem occupare coeperunt, id quod post Troiana demum tempora contigit; temporibus vero Troianis Chonas et Oenotros, h. e. Pelasgos e Graecia cum Ausonibus priscis Italiae colonis permixtos coluisse, ex iis manifestum est, quae Strabo lib. VI. pr. exponit. Circa has enim partes a Lao inde fl. primo accessu Oenotros habitasse, hancque primam Italiam fuisse appellatam, alio loco vidimus.

Pergit

Pergit Dionyſius l. c. in vulgari, quam proponere volebat, narratione: *Troianos, a Palinuro prouectos, ad inſulam appuliſſe, cui a quadam Aeneae conſobrina, quae ibi obierat, Leucaſiae, ſeu*, vt fere ſcribi ſolet, Leucoſiae *nomen impoſitum ſit*. Communior ratio ab vna Sirenum, Leucoſia, nomen repetit. Sed famam nauigationis Troianorum in mari Tyrrheno ſequi maluerunt alii. Itaque etiam fuere, qui Troianos ad Sardiniam adhaeſiſſe traderent. v. Pauſan. X, 17.

Hinc euecti Troiani (Dionyſ. ib.) *in pulchrum ac profundum portum in Opicis* (qui Auſonum in his locis populus erat) *delati ſunt; extinctoque ibi Miſeno, nobili quodam viro, portum ab eo Miſenum denominarunt.*

De Miſeno fabulam Virgilius magna cum arte intexuit carmini ſuo, ſed ornatam et variatam, lib. VI, 149 ſqq. — 235. Diſceſſit ab aliorum, inter quos Caeſar fuit Pontificalium primo ap. Victor. O. G. R. 9. fide etiam in hoc, quod non in ſinu Baiano, ſed vltra Miſenum verſus Cumas claſſem appulſam eſſe voluit. Gubernatorem fuiſſe Aeneae Miſenum tradidiſſe videntur nonnulli apud Victorem, falſa remi tumulo infixi interpretatione, qui tamen nautae tantum ſignificationem haberet. Monumentum autem vetus tumuli, infixo remo cum tuba, ad iſtud promontorium eſſe debuit; etſi video hoc quoque a nonnullis tradi, ipſum promontorium nauigantibus in alto ſpeciem ſepulcri praebere.

Cum Aeneas ad loca haec ſemel adductus eſſet a poëta, ingenii ad conuertendas in rem ſuam veterum poëtarum fabulas praeclari, Necyae Homericae in his ipſis locis tractatae memor, vt narrationem tamen variaret, non Manium euocationem, ſed ad eos deſcenſum Aeneae comminiſci maluit; Homerico tamen exemplo praelucente quodam modo etiam in his Odyſſ. λ. Atque hic commode in Platonicam doctrinam incidit; de quo alio Excurſu expoſitum eſt.

Quod autem ad Sibyllam ſpectat, hanc poëta ex antiquioribus, quae tum vigebant, fabulis petiit, non primus excogitauit. En locum ex Victore de O. G. R. c. 10. *Addunt praeterea quidam Aeneam in eo litore* (Baiano) *Euxini cuiusdam comitis matrem vltimo aetatis affectam, circa ſtagnum, quod eſt inter Miſenon Auernumque, extuliſſe, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius ſinus dicitur:* (nomen hoc a quopiam alio memorari nondum vidi; forte ab aliquo auctore proditum, qui Cimmerios, quorum ſedem in his locis traditam viderat, a Boſporo et mari Euxino huc vocauerat) *cumque comperiſſet, ibidem Sibyllam mortalibus futura praecinere in oppido, quod vocatur Cimba-*

Cimbarionis (*Cumarum* non male emendat Arnzenius; an latet *Cimmerion?* Ita apud Tibull. IV, 1, 64. multi: *Cimmerion etiam obscuras accessit ad arces*) *venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: auditisque fatis, vetitum, ne is cognitam* (vltimas duas voces, quae in seqq. pro interpretamento adscriptae erant, ex margine irrepsisse puto) *in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi coniunctam, quam incolumem reliquerat; et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insula proxima sepelisse, quae nunc quoque eodem est nomine; vt scribunt Vulcatius et Acilius Piso.* Sed episodium hoc de Sibylla, vt reliqua, ex priscis fabulis sumtum esse, multo magis declarat narratio ap. Dionys. I, 55. de Sibylla Erythris ab Aenea conuenta.

Quod modo de Prochyta contra Misenum insula ex Victore memorauimus, etiam a Dionysio Halic. I, 53. in medium prolatum est. *A Miseno,* inquit, *vlterius nauigantes ad insulam Prochytam et ad promontorium* (recte enim emendata sunt Graeca a Casaubono) *Caietam appulerunt iisque locis simili modo ac superioribus nomina imposuerunt, quod mulierum defunctarum seruari per ea vellent memoriam. Harum vero alteram Aeneae cognatam fuisse ferunt, alteram nutricem.* Et Prochytam *de cognata Aeneae nomen accepisse* etiam *Naeuius in primo belli Punici dixerat.* Seru. ad IX, 715. A Plinio Prochytam *non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat* dictam lib. III, 13. recte moneri putamus; sequi videtur id ipsum Virgilius IX, 715. Adde Strab. I. p. 60 A. et alia loca ap. Cluuer. Ital. ant. IV, 4. sed hic tantum de fama quaerimus, quae de Aeneae erroribus in his locis fuerit; materia tam copiosa, vt etiam omittere nonnulla poëtae necesse fuerit, vti hoc de Prochyta; nam alterum de *Caieta* sub f. lib. VI. et pr. VII. meminit. De qua quae varie a veteribus tradita erant, diligenter congesta video a Cluuer. III, 10. p. 1065.

EXCVRSVS V.

VI, 35. 36. *Phoebi Triuiaeque sacerdos Deiphobe Glauci.* Sibyllam ab hac sacerdote diuersam esse habendam, monent Holdsworthus et Spencius VV. Cll. nam vsque ad v. 55. de Deiphobe sacerdote agi; tum Sibyllam, esse enim hanc *Phoebi vatem* v. 77. vaticinari v. 82—155. hinc iterum succedere sacerdotem v. 244. eamque excipi a Sibylla a v. 258 sqq. ad f. Ad tam incommodam rationem deducti esse videntur viri docti inter alia maxime v. 258. *aduentante dea*, quod de Sibylla acceperant. Quod si nonnulla satis commode in istam VV. DD. sententiam accipi possunt, tamen alia in multo duriorem, quam vulgaris

vulgaris eſt, rationem deflectuntur, vt vix ita videatur poëta obſcuritatis reprehenſione liberari poſſe Nam v. 45 ſqq. ſatis manifeſtum fit, ipſam ſacerdotem a deo afflari et agitari: *cum* VIRGO, P.— CVI *talia fanti Ante fores ſubito non vultus non color idem.* Continuatur de ea narratio; neceſſeque adeo eſt v. 77. nullam aliam intelligi poſſe quam illam ipſam a deo furore percitam Deiphoben. Quis itaque dubitet eius eſſe vaticinium v. 83 ſqq. neque aliam et diuerſam ab ipſa Sibyllam Cumanam eſſe v. 98. Nec in ſeqq. quicquam occurrit, quod noſtris rationibus aduerſetur. v. 102 ſqq. 115 ſqq. 125. Editur a ſacerdote Sibylla reſponſum vt Delphis a Pythia furore correpta, poſtquam adytum ingreſſa eſt. Etiam apud Ouidium Met. XIV, 104. 6 ſqq. qui locum hunc Virgilii expreſſit, ad vnam feminam omnia referuntur. Quod autem inter Sibyllas ex Varronis recenſu apud Lactant. Inſt. Diu. I, 6. Deiphobes nomen non legitur, nolim aduerſus poëtam vrgere, qui alios auctores quam quos Varro legerat, habere potuit, quos ſequeretur; vt ſaepe factum vidimus in aliis, vt reconditam aliquam expromeret doctrinam Maro. Summa quoque omnino in nominibus Sibyllarum recitandis inter veteres eſt diuerſitas, vt ex iis ipſis, quae ab Holdsworthо congeſta ſunt, ſatis apparet; et in Sibylla Cumana parum ſibi veterum hiſtoriarum fides conſtat. Videtur illa Cumis potius Aeolidis fuiſſe oriunda, vnde etiam Erythraea eſt appellata. cf. Ariſtot. de admir. §. 90. Quod ſi tamen cum iis, qui in coloniam exierant, ad Italiam acceſſit, tamen vel ſic multo vtique ſerior illa Troianis eſt temporibus; vt recte Liuius I, 7. dixerit *fatiloquam Carmentam ante Sibyllae in Italiam aduentum.* Poëtae tamen omnia haec, temporibus adeo remota, in vnum cogere licuit et relicta omnino defunctorum euocatione ad Delphici oraculi exemplum Sibyllam templi ſacerdotem et vatem conſtituere. Aliter rem tractat Tibull. II, 5.

EXCVRSVS VI.

VI, 136 ſqq. Rami huius aurei cauſſas varias, myſticas quoque, veteres et recentiores excogitarunt. v. Seruianam notam ad h. l. Metalli mutandi rationes hic quaeſiuere nonnulli, Borrichius et alii, inter quos Wedelius a Burmanno laudatur. χρυσῦ ὄζος -- ἀδάμας, qui in Timaeo Platonis (p. 1066 B. ed. Frf.) memoratur, poëtae ad talem rei imaginem nihil prodeſſe potuit. Ex aqua condenſata metalla et primo loco aurum, tum adamantem, porro aes, tum cetera genera enaſci narrat philoſophus. A Dianae Aricinae ſacris res repetitur apud Seruium, ante cuius templum fuiſſe arbor narratur, vnde ſi fugitiuus

potuiſſet

potuiſſet arborem decerpere, ſacerdoti cum homine pugnare neceſſe eſſet. Ritus pugnae notiſſimus, vel ex Ouidii Faſt. III. 263 ſqq. At de arbore ſolum Seruium tradere memini. Nec tamen id quidquam commune cum Auernalibus locis et ramo aureo Proſerpinae habere videtur. Latere aliquid occultae religionis ex initiis Eleuſiniis, ſi cum Warburtono coniectare velis, ſaltem ad ſacrum ramum, quem myſta praefert, non ad myrteam coronam referri res debet. Sed mihi ſatis expedita rei ratio eſſe videtur, ſi ramum ἱκετείας ſollenne inſigne ad animum reuoces, (vide v. c. inf. XI, 101.) vt adeo aureum ramum praeferens Aeneas ad Proſerpinam ſupplex accedat; aut ſi Mercurii virgam auream memineris, qua alii poëtae ad inferos animas deduci narrant, v. c. Odyſſ. ε. ἔχε δὲ ῥάβδον μετὰ χερσὶν. Καλὴν, χρυσείην. Cum Mercurium adhibere huius deſcenſus ducem non poſſet, auream virgam Aeneae aſſignare maluit. Ita facile intelligas, quomodo poëta ad hanc rei φαντασίαν deuenerit. Vt *aureum* ramum in ſiluis inuentum eſſe proderet, facile in mentem venire potuit ex Apollonii Rhodii lectione de vellere aureo in ſilua media lib. IV, 122 ſqq. nam et is ſacer Hecates lucus erat. Deorum autem omnia ſunt aurea, etiam in Delo χρύσειον - γενέθλιον ἔρνος ἐλαίης. Callim. in Del. 262. Sed eſt adhuc alia res, quae ſiue Virgilium ſiue vetuſtiorem aliquem poëtam ad aureum ramum deducere potuit: mali Punici comeſtio, qua Proſerpina commiſit, vt in Plutonis contubernio ſibi manendum eſſet. Vide v. c. Ouid. Met. V, 535 ſq. Cum mox dicatur: *Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus Inſtituit;* admodum probabile ſit, rem illam vel ſimilem poëtae animo eſſe obuerſatam. Ceterum hoc inuento bene vſus eſt Claudianus ad arborem auream in inferis locis floreſcentem, quae inter alia inferorum bona Proſerpinae a Plutone oſtenditur de R. Prof. II, 290. Exornauit hoc arboris aureae, quae Proſerpinae ſacra eſt, phantasma Spencerus ***Fairy Queen*** **B. II.** Cant. VII. LIII. ſqq.

EXCVRSVS VII.

VI, 162 ſqq. De Miſeno narrationem intexuit propter fabulae apud Italos auctoritatem. v. Excurſ. ad h. v. et habuit etiam Elpenoris exemplum, quod ſequeretur, ap. Hom. Odyſſ. λ, 51 ſqq. Quod cum tubicinem nobilem fuiſſe tradit, in hoc Homeri ſui auctoritatem deſerit; cum Troianis temporibus nec tubam nec lituum inuentum fuiſſe ſatis conſtet. Maluit itaque et hic Tragicos ſequi. v. c. Aeſchylum Eumen. v. 570. Sophocl. Ai. 17. et al. Mox v. 172. Tritonem cantu prouocat. Hoc elegan-

elegantissimo poëtae ingenio deberi videtur, adumbratum ex similibus narrationibus apud veteres poëtas, inprimis Homerum; cum in vulgari quoque priscorum hominum sermone, vt quisque in arte sua excelleret, ita modo artem a diis accepisse, modo ea arte cum diis contendere diceretur. Sic Thamyris cum Musis Il. β, 595 sqq. sic Pierides cum Musis, Marsyas cum Apolline, Eurytus arcu cum eodem Odyss. ϑ, 224 sqq. certarunt.

EXCVRSVS VIII.

Chorographia locorum inferorum ex poëtae mente.

Non iniucundum esse potest, vno loco propositam habere animo totam locorum inferorum descriptionem, qualis illa a Virgilio hoc libro est exposita. Tentauit iam idem Spencius V. Cl. et Iortinus Diss. VI. p. 258. praeter alios Intpp. Res cum per se non inutilis esse potest ad poëtae interpretationem, tum vero etiam iis grata esse debet, qui Dantis Infernum, partim ex Marone, quo is duce vtitur, expressum, tum etiam aliorum poëtarum loca comparare volunt. Ita Silius XIII, 526 sqq. totam inferorum descriptionem variauit, decem portis, et septis, puto, in iis constitutis; vt Platonis circuli ante oculos fuisse videantur; vnde etiam Seruius ad v. 426. suos nouem circulos duxisse videtur, etsi alieno a Virgilii mente commento. Certe nouem Dantis anfractus ad Platonis Virgiliique ductum iunctim adumbrati sunt. Nam Silium ab eo lectum esse dubito.

Viam quidem per speluncam, mox inter siluas, caliginoso coelo, patere iam supra vidimus.

In *primo Orci aditu*, citraque Acherontem, *Luctus*, *Curae*, *Morbi*, *Senectus*, *Metus*, *Fames*, *Egestas*, *Letum*, *Labor*, *Sopor*, *mala Gaudia*, *Bellum*, *Eumenides*, *Discordiae* sedem habere dicuntur v. 273 — 81. elegante mytho; quis enim non intelligat esse haec mala, quibus Mors arcessitur, quaeque illam vel antecedunt vel comitantur.

In medio *Somnia* in vlmo nidulantia, ad Homeri ductum v. Not. ad 282 — 84. Porro hinc inde haec loca tenent *Centauri*, *Scyllae*, *Briareus*, *Lerna*, *Chimaera*, *Gorgones*, *Harpyiae*, *Geryon*, v. 282 — 89. vbi v. Not. ad 285. Omnino hoc procliue fuit, poëtarum seu sapientum animos in hoc phantasma incurrere, vt in aditu ad Vmbrarum loca phantasmata ista et monstra collocarent.

Via hinc *ad Acherontem*. De hoc mox sigillatim dispiciemus. Praetermittimus de Charonte monere nondum ab Homero memorato, et de insepultorum vmbris ab amnis traiectu prohibitis.

Trans amnem, aduerso litore Cerberi antrum est 415 sqq. quod praetergressus Aeneas ad *prima loca* deuenit; Inhabitant haec loca *infantes* v. 426—29. et qui insontes aut mortem illatam accepere aut sibi ipsi intulere 430—39. Quid in his sequutus sit poëta, v. Not. ad v. 430.

Non procul hinc *Campi Lugentes*, *misere amantium* sedes 430—476. Cf. Not. ad v. 440. Ita quidem vulgo ab Intpp. traditur. Enimuero sic magna difficultas oritur, quomodo Eriphyle, Caenis, et aliae inter misere amantes referri possint. Tum displicet totus dilectus feminarum. Sed iniqui in poëtam videntur esse VV. DD. Nam Campi Lugentes *heroinas omnino et feminas claras veteris aeui* habent incolas, interque eas etiam misere amantes. Ita scilicet dispescenda est oratio v. 439 sqq. *Hic — Lugentes Campi — Hic* primum, *quos durus amor* etc. Tum *his Phaedram Procrinque locis* etc.

Vbi haec loca transieris, peruenitur in extrema parte ad sedem *virorum bello clarorum* et inter pugnandum caesorum. *Arua vltima* v. 477—539.

Hinc duae viae, (natae forte ex τριόδοις Platonis in Gorgia p. 357 A. Frf.) altera ad Plutonis regiam, eamque praetergressos ad Elysium, ducit, sinistra vero ad Tartarum. 540—43.

Itaque trina illa loca citeriora omnino eorum animas continent, qui immatura morte obierunt, etsi poëta non satis subtiliter haec tractauit, nec adiecit, sintne illi aliquando, expletis fatalibus annis, quos anteuerterunt, ad Elysium peruenturi; sed in hoc tantum laborauit, vt, quae passim apud Graecos poëtas de locis inferis memorata videbat, in haec loca conferret, inprimisque Homeri exemplo heroum heroinarumque clara nomina intexeret. Hactenus igitur Haden vidimus mythicum ac poëticum. Ad statum aliquem medium inter poenas et praemia haec redigere allaborat Trappius cum aliis; nec tamen rem ad Virgilii quidem mentem expediunt.

Dum ad Plutonis regiam procedunt, a sinistra *Tartarum* ostentat et describit Deiphobe, 548—627. In hunc transtulit omnia poëta, quae veteres de Tartaro, in quem Titanes fuerant detrusi, fabulati erant. v. Hesiod. Theog. 720 sqq. cf Il. 9, 14 sqq. porro nonnulla ex Platonica Tartari descriptione, in Phaed. p. 83. atque etiam ex sulphurariis circa Cumas, quas latius ornauit Petron. c. 67. v. 120. Fatendum tamen multo inferiora esse haec omnia terroribus Tartari, quem Miltonus descripsit lib. I. et II. et Teutonum Miltonus, immortalis Messiadis conditor, lib. II. varietate autem rerum ac specie haud dubie Dantes admirabilis in Inferno suo. Cant. III sqq. In vestibulo

bulo Tartari Tiſiphone ſedet v. ad 573—79. Subiecit haec Miltoni ingenio praeclarum phantaſma de cuſtodibus Orci, Peccato ac Morte, lib. II, 650. ſqq.

Iam ad Plutonis regiam peruentum eſt. Sapienter hanc omnino praetermiſit poëta, nec in illam ſiue ornatus ſiue narrationis quicquam conſumſit praeter paucos verſus v. 630 ſq. Nam rem a conſilio alienam tractaſſet et in ſummas anguſtias ſeſe immiſiſſet poëta, ſi Iouem inferum exhibere voluiſſet; nec maieſtatem dei quomodo ſatis tueretur, in promptu habuiſſet. Integrum itaque reliquit hoc argumentum Claudiano, Taſſo, Miltono Meſſiadisque auctori. Intrat tamen Aeneas veſtibulum regiae, luſtrat ſe et ramum aureum in foribus figit v. 634 — 36. vbi cf. Not.

Praeter regiam Plutonis via ad Elyſium ducit. Apud Ariſtophanem Ran. 162. 163. de initiatis: *Οὗτοι γὰρ ἐγγύτατα παρ' αὐτὴν τὴν ὁδὸν Ἐπὶ ταῖσι τοῦ Πλούτωνος οἰκοῦσιν θύραις.* Sunt autem initiatorum ſedes nullae aliae quam Elyſium. Hoc itaque non longe a Plutonis regia abeſſe traditum forte in Eleuſiniis, vt colligere licet ex ſcurrili Ariſtophanis inſectatione initiorum. Heſiodus Plutonis regiam in vicinia Tartari collocauerat. Nam ante Tartarum Atlas ſtat coelum ſuſtentans; ibidem Diei et Noctis aedes, circa quam Noctis liberi habitant, Somnus et Mors. *Ἔνθα*, pergit, *θεοῦ χθονίου πρόσθεν δόμοι ἠχήεντες Ἰφθίμου τ' Ἀίδεω καὶ ἐπαινῆς Περσεφονείης Ἑστᾶσιν.* Theogon. 767 ſqq.

De Elyſio ſatis dictum eſt ad ipſum poëtam v. 637 ſqq. In eius conualle Lethe eſt, ad quam conuocantur animae nouum corpus ingreſſurae v. 675. 679 ſqq.

Secundum ea, quae poëta v. 739 ſqq. de purgatione animarum narrat, locum aliquem in inferis requiras, quo illa purgatio inſtituatur. Sed de hoc nihil commemorauit Maro.

Aditum ad inferos ſupra vidimus. Exitum per Somni portas monſtrat Aeneae Sibylla ſub f. lib. vbi de eo vide.

EXCVRSVS IX.

De fluminibus inferorum.

VI, 295. 98. *Hinc via Tartarei quae fert Acherontis ad undas; Turbidus hic coeno vaſtaque voragine gurges Aeſtuat atque omnem Cocyto eructat arenam.* Mire ſeu turbant ſeu variant in fluminibus inferis poëtae. Etſi non facile quis ad hiſtoricam veritatem haec exigat, de Virgilio tamen videndum, temerene ille fluminum nomina poſuerit; quod, ſi quis ſtatuat, equidem feram; an certam rationem ſequutus ſit. Iam Cerdae aliqua hanc in rem nota eſt non indocta, ad v. 295; ſed in pleriſque argutias captat.

Duo omnino duces hoc in loco habuit Virgilius, Homerum et Platonem. Alter Od. κ, 513 — 15. Phlegethontem cum Cocyto, quorum huic quidem Stygis facit partem, in Acherontem deferri narrat, et eſſe petram eo loco, quo duo fluuii committantur. Platoni autem in Phaedone veruſtiorum Theologorum exemplo (v. Heſiod. Theog. 740. ſqq. 807 ſqq.) Tartarus vorago eſt, in quam omnia flumina aquarum confluunt et inde rurſus effluunt. Sed tamen quatuor inprimis orbem terrarum circumfluunt, *Oceanus* vnus in extima parte; huic ex aduerſo *Acheron*, qui in paludem Acheruſiam defertur, interque duo illos interfluit *Pyriphlegethon*, qui paludem igneam emenſus poſt multos flexus, vbi Acheruſiam paludem et ipſe ambiit, infra Tartarum demittitur; et alter, huic ex aduerſo fluens, *Cocytus*, qui primum in Stygiam paludem ingreſſus, mox, vbi poſt multos flexus ad Acheruſiam paludem peruenit, hanc et ipſe ambit et in Tartarum ſe praecipitat. Ita Acheruſia palus, quam Acheron facit, in medio eſt, in quam impii deſeruntur, et ſic porro. Commentum a Socrate expoſitum ab antiquioribus haud dubie acceptum fuit; nam in initiis ſimile dogma ſeu mythus frequentatus eſſe debuit. Nempe quod non initiatorum animae ἐν βορβόρῳ κεῖσθαι apud Platonem et alios (cf. Menag. ad Diog. Laërt. VI, 39.) dicuntur, ad hanc ipſam paludem, cui innatant animae, erat referendum a Moshemio ad Cudworth. p. 1049. Ex Platonicis autem iſtis fluminum anfractibus natum videtur, vt loca infera, etiam in regni et prouinciae formam redacta, fluuiis ambita et incluſa eſſe vellent poëtae pluribus; etſi Homerus id non habet.

In altero Socratico dialogo, Axiocho, qui Aeſchini tribui ſolet, ſub f. Plutonis regnum adeunti primo loco obiicitur fluuius Acheron, tum Cocytus, quibus traiectis ad Minoem et Rhadamanthum via ducit.

Videtur itaque ad hoc exemplum poëta, etſi alias nomina ab eo temere poni non negem, hac tamen in narratione, in qua deſcriptionem locorum edit, primo loco *Acherontem* ponere adeundum, vorticoſum fluuium, qui ex imo fundo erutam aeſtu ſuo *arenam omnem Cocyto eructat*, ſiue vt in Cocytum inferatur, ſiue vt is influat; (quod ex Homerico loco adumbraſſe videtur. Verba Virgilii imitatur Silius XIII, 571. 72. *Triſtior his Acheron ſanie nigroque veneno Aeſtuat et gelidam eructans cum murmure arenam Deſcendit;* ſed in ſumma rei a Virgilio diſcedens) alter igitur *Cocytus* eſt, qui et ipſe ambit regna infera, vide v. 132; tertia et interior *Styx* eſt, tarda et paludi ſimilis; vnde paſſim *palus, lacus.* vide VI, 134. 369. item 416. etſi omnes illi amnes, quatenus multos errores faciunt, et in orbem

regna infera circumfluunt, etiam hactenus stagna et lacus facere videri possunt. Styx autem *nouies* h. e. saepius flexus suos repetere dicitur VI, 438. 39. Georg. IV, 478—480.

Ternos hos fluuiorum anfractus traiectu opus, antequam ad vlteriora peruenias; etsi, vbi de Charontis transuectione agitur, non facile poëtae de triplici amni terras inferas ambiente cogitant, et melius vnum tantum fluuium nominant. Sic et vnus in Polygnoti tabula Acheron ap. Pausan. X, 28. Vectorem autem Charontem, etsi post Homerum, facile commenta est antiquitas, cum semel hoc probasset, vt flumina traiicienda essent adeuntibus loca infera. Neque adeo ex Aegyptia religione et lacu Moeride illum adumbratum esse necesse est; quin potius Graeculi seriores Aegyptiam priscam religionem in hanc partem interpretati esse videntur.

Ceterum in Acheronte ad loca circa Cumas respexisse poëtam existimant VV. DD. et speluncam Cumanam duxisse aiunt ad paludem Acherusiam sub Miseni promontorii extrema ora. Eius paludis vulgo vestigia habere creditur *Lacus Coluccius*, sed probabilior est Paoli sententia, qui ad *Mare mortuum* refert paludem Acherusiam fol. 28. Alii poëtae Virgilium auctorem in his inferorum amnibus deseruerunt. Confer v. c. Senecam Herc. fur. 680. 686. 709 sqq. Silium X, 116—121. qui Cocytum in Lucrino et Stygem in Auerno quaerit, viam autem ad inferos per Acherusiam paludem.

De fluuiis inferorum locus etiam praeclarus est Miltoni lib. II, 574 sqq. dignus qui comparetur.

EXCVRSVS X.

Dum in loco hoc nobilissimo de descensu Aeneae ad inferos versamur, etsi, vnde poëta materiam eius ornatumque petierit, satis declaratum esse videtur; tamen Warburtoni, Viri Summi, Gleui seu Glocestriae nunc Episcopi, sententia praetermittenda a nobis non est, quae in Commentariis de Mosis diuina legatione (Tom. I. lib. II. S. 4.) olim exposita, praefixa quoque est Tom. III. Virgilii Wartoniani. Redit autem illa huc, nihil vt aliud hoc ad inferos descensu repraesentari a poëta contendat, quam initia Aeneae et descriptionem pompae (θεᾶς) Eleusiniae eorum, qui initiarentur, oculis exhiberi solitae. Placere poterat doctrina haec vel nouitate sua, vel ingeniosa Viri doctissimi exornatione, vel ipsa veri fiducia, cum qua ab eo exposita est. Neque id negari a quoquam velim, nihil omnino narrationi Virgilianae cum Eleusiniis initiis esse commune. Illud enim ex multis passim veterum locis, maxime ex Aristophanis Ranis, loco, quo Bacchi ad inferos descensus exhibitus

hibitus est, Claudiano de R. Proserp. lib. I. 619. Pausania lib. X. p. 876. Luciano in Cataplo, Themistio apud Io. Stobaeum et al. satis constare videtur, iis, qui initiarentur, symbolica aliqua repraesentatione piorum impiorumque praemia ac poenas post hanc vitam fuisse propositas, resque inferas, Tartarum cum Elysio, monstratas, eadem fere specie, qua in sexto Aeneidis libro exhibentur. Etsi vero hoc manifestum est, cum tamen repraesentatio illa Eleusinia, vt ex iisdem locis intelligas, ad vulgares fabulas, philosophorum vetustiorum doctrina primum in Graeciam illatas, attemperata fuerit; non minus demonstrari posse velis quoque hoc, Virgilium non aliunde suam inferorum locorum descriptionem petiisse, eumque Eleusinias ceremonias vulgare aut voluisse aut potuisse, cum nec ipsum iisdem sacris initiatum esse constet, nec, si hoc constaret, talis impietas in castissimum poëtam cadat, vt arcana, quod nefas erat, ad profanos efferre voluerit. Sed ne in ingeniosa hac Summi Viri hypothesi retexenda immorandum sit, otium fecit nuper vir doctus, qui eam in singulari libello (*Critical Observations on the sixth Book of the Aeneid*, Lond. 1770.) paullo acrius quam velis perstrinxit. Hoc equidem inter cetera doctissimum Praesulem posuisse nolim, quandoquidem id alienissimum est ab Aeneidis natura et consilio, poëtam, Platonis ac Ciceronis exemplo, rempublicam carmine epico condere, Aeneamque legumlatoris perfecti exemplar proponere voluisse; quoque modo Homerus ethicum, ac Miltonus religiosum ediderint, ita a Virgilio ciuile seu politicum epos conditum esse. Nec minus leue et infirmum est, quod altero loco posuit, nullum legibus ferendis idoneum virum olim fuisse, quin arcanis sacris initiatus esset. Quotus enim quisque inter Minoës, Charondas, Zaleucos est, quem Eleusiniis initiis imbutum esse quisquam tradiderit. Quae omnia cum sine auctore prodita sint, tum Eleusinia initia ab Aeneae temporibus et aetate aliquantum sunt remota, et ad Auernum Necyomantium quidem aliquando inclaruisse narratum est, initia autem vlla in his locis fuisse, nec traditur, nec probabile sit. Perit tandem omnis epica vis et poëtica suauitas, si res a poëta narrata ad allegoriam reuocetur.

EXCVRSVS XI.

VI, 431 — 33. *Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes. Quaesitor Minos vrnam mouet: ille silentum Conciliumque vocat vitasque et crimina discit.* In iudicibus seu quaesitoribus locorum inferorum poëta peculiarem rationem sequitur, quod non omnes in vno loco constituit, sed singulos in diuersis partibus: in primo septo Minoem v. 432. at Rhadamanthum in Tartaro

Tartaro v. 566. Mythus hic omnino aliter poſt Homerum tractari coepit, aliter ab ipſo Homero. Nam is Minoem obiter inter ceteras ab inferis excitatas animas nominat; θεμιστεύοντα tamen νεκύεσσιν ἥμενον, adeoque iudicem; eo ſcilicet, vt id agat apud inferos, quod in hac vita perſequi erat ſolitus. At Rhadamanthus in Elyſio verſatur, tamquam pius heros Odyſſ. δ, 564. Apud Pindarum autem idem eſt Κρόνου πάρεδρος Olymp. II, 137 ſq. et quidem vt ex loco apparet, aſſeſſor iuris dicundi cauſſa; ſcilicet heroico aeuo ipſi reges ius dicebant. Itaque Homerus in locis inferis vnum Plutonem exhibuit, cum Proſerpina, vt Iouem et Iunonem e ſuperis aemularetur. Poenas infligunt regis iuſſu Erinnyes. v. c. Il. ι, 565 — 67. Igitur fabula de trinis iudicibus inferorum poſt Homerum demum, forte et poſt Pindarum inuenta eſt; eo aeuo adoptata, cum reges non amplius ipſi ius dicerent, ſed darent iudices; aut cum in ciuitatibus Graeciae iudices ſelecti conſtituerentur. Si Minoem et Rhadamanthum Creta eſſe oriundos repures, a Cretenſibus vel a poëta aliquo, qui Creticas fabulas ſectatus erat, primum eos in Plutonis regno iudices conſtitutos eſſe ſuſpicari licet. Aeacus vero vltimus acceſſit, forte ab Homerico aliquo poëta ſurrogatus, in Achillis honorem, cuius auus erat Aeacus. In Axiocho duo tantum in Campo Veritatis ſedent iudices, Minos et Rhadamanthus; at in Gorgia (p. 357. A. Frf.) tres: Aſianos quidem iudicant Minos et Rhadamanthus, Europaeos Aeacus. Iudices autem omnino, ad iudicii ſpeciem inter Athenienſes conſtitui ſoliti, nominat Plato de Rep. X. p. 761. C. et in Apolog. Socr. ſub f. cum tribus illis Triptolemus et alii heroes, qui iuſte vixerunt, iudicia inter animas exercent.

Poſt hos omnes noua ratione Virgilius iudicium hoc ex Romano more iudiciorum ordinat. In cauſſa capitali quaeſtionis iudex ſedet ſeu praetor, quaeſitor, cui ea quaeſtio forte obtigit, (nam de quaeſtione extra ordinem mandata hic non agitur) ſiue is, cui ille delegauit quaeſtionem. Adſident ei iudices ſelecti, qui, ſortitione nominum ex decuriis a iudice quaeſtionis facta, cauſſae cuique contigerunt. Fit iudicium et de cauſſa cognoſcitur. Audit Quaeſitor dicentes cauſſam, interrogantur teſtes; (*vitasque et crimina diſcit;* nam *docere, diſcere, noſſe cauſſas*, vocabula propria ſunt) mittuntur iudices in conſilium, feruntque ſententiam.

Hoc eſt: *Nec vero hae ſine ſorte datae, ſine iudice, ſedes*, ſed potius iudicum ſortito datorum ſententiis. Male hoc ad cauſſarum ſortitionem referunt Seruius, Pompon. Sab. et alii. Poterat vel Senecae imitatio errantes reuocare Herc. fur. 731. *Non vnus alta ſede quaeſitor ſedens* Iudicia *trepidis ſera* ſortitur

 reis.

reis. Porro Quaesitor Minos *vrnam mouet*, sortitur iudices; *ille silentum Concilium vocat*, die dicto citat reos ad iudicium, (cf. Var. L.) *vitasque et crimina discit*, audita vtriusque partis oratione.

Iisdem iudicibus apud inferos alii aliter vsi sunt; nemo liberius Luciano in Cataplo et alibi.

EXCVRSVS XII.

VI, 585—594. De Salmoneo consulendi Apollodorus et Hyginus. Etiam haec fabula, dum a multis tractata est, a tenuibus initiis latiora deinceps incrementa accepit. Homerus quidem Od. λ, 235. Salmoneum *ἀμύμονα*, *clarum*, simpliciter memorat, tamquam heroem. Secundum alios ille superbia elatus quadrigis, tamquam deus aliquis, inuectus per Elidem honores diuinos affectabat. Pro ferro prisci homines aere vtebantur; itaque currum eius aereum exhibuisse debet antiquus poëta. Cum aeris strepitu fulminis et tonitruum imitationem affinxerunt alii; quod sequutus est Virgilius. Aliter rem tractarant alii. v. Apollodor. I, 9, 7. vbi pelles induratas, *βύρσας ἐξηραμμένας*, cum lebetibus ex curru suspensas per solum tractat. Agnoscis luxurians poëtae alicuius veteres fabulas ornantis ingenium. Aliter ornatur fabula apud Seruium ad h. l. Adde Diodor. in Exc. Virt. p. 546.

Ceterum diuinis honoribus, quos imperatoribus adulandi studium detulit, obtrectare his versibus poëtam *sine dubio* pronuntiat Ios. Wartonus, V. Cl. Infinitum esset, si similes Interpretum argutias enumerare vellem omnes; itaque praetermittere plerumque soleo. Sed si semel ad haec descendere velis, non tam hoc, quod a Maronis aetate adhuc alienum erat, quam potius illud monendum erat: vel ex hoc loco satis patere, diuini honoris conferendi morem nihil commune habuisse cum opinionibus de diuina natura, deorumque numine; quod vulgo putant. Ciuilis seu politica erat institutio, de cuius vi et significatu nemo facile dubitare aut philosophicas et theologicas notiones cum eo honore coniungere potuit. Iidem illi, qui honores diuinos magnis viris vel potentibus deferebant, agnouerunt impietatem in eo, qui Ioui se assimulare vellet.

EXCVRSVS XIII.

VI, 724—751. Hic iam manifeste poëta veterum philosophorum, inprimis Pythagoreorum et Platonicorum doctrinam, sed suo ingenio et ad poëtices naturam accommodate, exponit. Sed ne Maroni inferamus aliena, ante omnia eius mentem exquiramus, quamquam id interpretatione maxime factum iam est.

In

In vſſ. 724—27. *animam mundi* omnia permeantem deſcribit; quam aethereae et igneae naturae credidiſſe videtur (certe τὸ νοητὸν aethereo corpore tamquam vehiculo indutum alienum a Maronis mente eſt) cum Stoicorum parte; nam v. 730 ſubiicit: *Igneus eſt illis vigor et coeleſtis origo.* (Eadem opinio expoſita in So. Scip. ap. Cicer. c. 3: *hisque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quae ſidera et ſtellas vocatis — quae diuinis animatae mentibus* etc.) *Ductae* ex hac mundi anima *vitae animantum hominumque.* v. 728. 29. (tamquam particulae decerptae; vt adeo per hanc ipſam ex diuina natura *emanaſſe* videri debeant.) *Ab hac origine animae vitales* (multoque adeo magis animae hominum ratione praeditae; quibus purioris aetheris pars ineſſe debet) *habent naturam aetheream,* (cf. Ge. IV, 218 ſqq. vbi idem dogma, ſed aliter deflexum in illam ſententiam, vt animae corpore ſeiunctae heroum, puta, ſapientum et bonorum virorum, tamquam ex huius vitae ſanctitate iam ſatis purae, in ſidera ac coelum recipiantur; quae iam Aegyptiorum fuit doctrina de puris animabus, ſecundum ſollennia verba ex Euphanto apud Porphyr. de Abstin. IV, 10. ea enim in hanc ſententiam accipi debent, vt iam Iablonſkium docuiſſe video Panth. p. 32 ſqq.) *ſed corporis contubernio aetherea vis obtunditur* ac debilitatur v. 720. 22. *vnde animorum perturbationes et cupiditates* v. 733. 34. *Vitia* vero haec a corporis contagio contracta *animae ſeſe tam alte inſinuant, vt ne tum quidem, cum a corpore morte ſeiuncta eſt,* (et hoc genuinum Platonis dogma v. Phaedon. p. 61. C. D.) *ex anima excedant;* (nam illud poëta non attingit, quod iam in hac vita purgatio expleri, ſaltem inchoari poteſt, cum per philoſophiam tum per teletas) v. 735—38. *Itaque in inferis locis purgatione opus eſt, qua vitia iſta* (animorum cupiditates et perturbationes, curae, irae, libidines) *eluantur* et eximantur. 739. 740. (neque enim parti rationali plenam et perfectam felicitatem contingere poſſe videbant, niſi ab iſtis morbis ac vitiis liberatae cf. Brucker. T. I. p. 713—19.) *Fit purgatio aere, aqua, igni* v. 740. 41. 42. et ibi v. Not. (nec definit poëta, qua in inferorum parte. Scilicet is *Hades* eſt, Aegyptiis iam olim *Amenthes* v. Plutarch. de Iſ. et Oſir. p. 362. D. vbi interpretatio, eſſe eum τὸν λαβόντα καὶ διδόντα, referenda videtur ad deſcenſum animarum et reditum in noua corpora) *Purgatio porro ſubeunda eſt omnibus* v. 743. (nam de heroum, philoſophorum et bonorum animabus quae Plato addit, poëta tacet, nec addit, quid de iis fiat, quibus tam alte labes iſta inſidet, vt elui nequeat, et qui plures numero eſſe debent; ſcilicet hi iam ante in Tartarum erant detruſi.) Hoc vero addit: a craſſioribus ſordibus liberati, ad Elyſium mittuntur, ſed *pauci,* ii ſci-

ii ſcilicet, quibus inuſta vitia elui poſſunt, *eo perueniunt.* 743. 744. *Abſoluitur, hic purgatio animaque in priſtinam puritatem aethereae naturae reſtituuntur.* 745. 46. 47. *Poſt mille annos* (non definitur, purgationisne, an ea peracta, mille annis inter Elyſii delicias exactis) *animabus his omnibus* (v. 748.) *noua corpora ſunt ingredienda; quod antequam fiat, Lethe bibenda eſt,* 748—751. qui amnis Elyſii fines praeterlabitur (v. 705.) Illud igitur non declarat poëta, ſi poſt reditum hunc in corpora iterum in infera loca deſcenderint, iterumque purgatae fuerint, ſemperne idem rerum orbis, eaedem vices ſubeundae ſint, an quod commune fuit Platoni (v. in Phaedro p. 1222. Phaedon. p. 84. D. de Rep. p. 761 D. E.) cum Aegyptiis et Pythagoreis placitum, etſi variis modis paſſim illuſtratum, animae illae poſt ſatis multas migrationes in corpora, et repetitas purgationes, tandem ita omni labe absterſa niteant, vt diuinae naturae iterum aſſimulentur, in hanc reuoluantur, aut, vt alii exprimunt, in ſolem, in ſidera, in coelum, in beatam ſedem traducantur, h. e. ad animam mundi cognatam, tamquam ad fontem ſuum, redeant. Hoc idem Pindarus dixit Olymp. II, 123 ſqq. poſt trinas migrationes eum, qui iuſte vixerit, in Elyſium peruenire.

Totum hunc locum non tam ex philoſophis quam ex vulgaribus opinionibus eſſe concinnatum, contendebat Moshemius ad Cudworth. p. 1043. §. 9. Illud quidem ſatis liquere puto, ex vulgari vetuſtiorum theologia, ab Aegyptiis, vt probabile ſit, primo petita, et ſymbolice, vt priſco aeuo fieri neceſſe erat, expreſſa, Pythagoricorum, Platonicorumque non minus quam myſteriorum Eleuſiniorum placita de inferis eſſe ducta; nec tamen intelligo, quomodo *mille anni* et *Lethe pota* eodem referri poſſint, quae quidem manifeſte ſunt Platonica commenta. Sed omnino vir ille ſummus, in ſubtilibus quaeſtionibus ſoluendis ſagaciſſimus, poëtarum interpres erat parum idoneus, vt ex tota illa disputatione Homerica ſatis intelligas; item in quaeſtione de ſtigmatibus animorum. (v. Not. ad v. 735—39.) Hoc ſibi omnino perſuaſum habeant, neceſſe eſt, vetuſtiores philoſophiae interpretes, fieri plane non poſſe, vt quidquam proficiant in antiquiſſimorum et eorum, qui eos ſequuntur, philoſophorum dogmatibus intelligendis et eruendis, niſi vim et rationem poëticam antiquiſſimam, mythica et ſymbolica eorum, quae excogitauerant, ad ſenſum expoſitione et repraeſentatione omnia enuntiantem, familiarem ſibi reddiderint. Cum ea aetate ſermonis nondum eſſet ſubtilitas ea, vt proprie efferre poſſent res intelligibiles, vtque adeo ne cogitarent quidem ſine ſymbolica aliqua repraeſentatione, fieri aliter non poterat, quam vt mythicis inuolucris non *arcanae doctrinae ſtudio*, quod vanum eſt credere,

credere, ſed neceſſitate coacti, philoſophemata ſua obſcurarent. Habuit profecto ea res plurimum moleſtiae et incommodi; accurate ſatis, ſubtiliter et definite potuit vix tradi quicquam; verum, ſi ad intelligentiae ſubtilitatem parum accommodata fuit illa ratio, tanto potentior et efficacior ea credenda eſt fuiſſe ad animos mouendos, ad phantasmata praeclara mentibus obiicienda, ad voluntates tenendas et inclinandas, adeoque ad imbuenda religionis et pietatis ſenſu pectora. Illa tamen philoſophemata accipere velle proprie et ſubtiliter et ad ſequioris Graeciae vſum, forte adeo ad noſtri ſermonis genium, id vero eſt, Pythagorae, Empedoclis, Heracliti, Platonis Manibus iniuriam facere.

Saepe ad hanc cogitationem deductus eſt animus, cum in hoc libro interpretando Cudworthum, cum doctiſſ. commentatore, Bruckerumque inſpicerem. Ita Cudworthus, qui praeter craſſius aliud tenuius corpus animae indui a Platonicis viderat, hoc interius aerium et ſpirituale corpus in Virgilium inferebat, vt craſſius illud integumentum eſſet id, quod admiſſorum ſcelerum poenas poſt mortem luat, purgata vero anima defluat, vt anima nunc corpus aethereum illud et *αὐγοειδὲς* oſtentet. Subtilitatem hanc recte retudit Moshemius, p. 1031. 1045. At idem alia non minus ſubtiliter ſuper *εἰδώλῳ* in inferis locis argutatur ad v. 292. h. l. dum corpus illud ſubtile et tenue, quod animae manet implicitum, etiam a corpore ſeiunctae, per *animum ſentientem* interpretatur. Atqui vltra corpus tenue, in vetere et poetica ratione nihil eſt cogitandum; quoties *εἴδωλον*, vmbram, audias. Multo melius haec Iortinus expoſuit (*Six Diſſertations upon different Subjects* p. 216 ſqq.) qui nihil ipſe ab initio ſtatim ponit, ſed annumeratis locis Homericis, quid inde efficiatur, docet. Animum incorporeum aut corpus, quod animis pro vehiculo ſit, cogitare, eorum temporum hominumque inuentum eſt, qui de animorum naturis iam ab aliquo inde tempore ſubtilius diſputare, et ad maiorem verborum ſubtilitatem orationem acuere didicerant. At veteres iſti contenti erant, res ad ſenſum reuocare, ſenſui oculorum et animorum ſubiicere, mythis pro dogmatibus vti. Multo minus, per ſermonis, quo vtebantur, rationem et naturam, in illam doctrinam incidere potuit vetere aeuo quisquam, vt animum incorporeum cogitatione conciperet. Expeditior et facilior fuit via poſt ideas Platonicas illatas. Quandoquidem autem ii, qui poſt principes illos ſapientes philoſophabantur, etiam cum ſubtiliore et ſermone et cogitatione vterentur, tamen vel ſecundum antiquos illos vel aduerſus eos diſputabant, mirum non eſt in Socratis ſermone, in Platonicis et reliquis libris philoſophicis tot ſuper-

eſſe

esse poëtici alicuius sermonis aut mythicae vel allegoricae narrationis pro demonstratione vel illustratione vestigia ac fragmenta *). Quod multo magis in loco de rebus inferis accidere debuit, cum a sequioribus philosophis de sede, sorte ac conditione animorum post mortem, nihil subtilius, exploratius ac disertius afferri posset.

Exemplum huius rei esse poterat ipse Plato in hoc de inferis rebus loco. Ter vel quater hunc sermonem instituit, diuersis quidem modis, at vbique mythum se afferre profitetur. Mirationem sane haec res facere poterat ac debebat. Non modo hoc ita fit in notissimo Phaedonis loco p. 80 sqq. de mundo aethereo, bonorum sede, et terrae voragine, Tartaro; vbi sub f. adiicit: „haec ita se habere, nemo sanus asserat, ta„men vt vel sic vel alio modo res se habitura sit cum nostris „animis eorumque sedibus, cum ille immortalis sit, hoc di„gnum et consentaneum est, ita sentire.„ Verum hoc idem prae se ferre videas philosophum, vt mythos ac veteres fabulas apponat, de Rep. X, sub f. vbi de animarum accessu ac discessu, ascensu ac descensu, praemiis ac poenis decuplis, Eri Armenii fabulam afferre se fatetur, et in Gorgia sub fin. de tribus iudicibus a Ioue constitutis, deque animis nudis inspiciendis, veterem fabulam se memorare velle monet. Quo etiam mythus de animarum alis pertinet in Phaedro p. 1223. Frf. Sic et in Axiocho sub f. ex Hyperboreorum tabulis in Delo seruatis petita dicitur afferri narratio.

Etsi vero Virgilii Platonica placita animum insedisse supra affirmauimus, nolumus tamen committere, quo minus moneamus, philosophemata illum poëtica lege tractasse, et ad vulgares opiniones et popularem philosophiam deflexisse, tum alia ex superstitione vulgari immiscuisse, quod poëtam epicum facere fas erat. Eo purgationum modos, quos supplicia appellat, refero, v. 739 — 42. vbi v. Not. Eosdem in Etruscis vasis expressos esse suspicio est non vana VV.DD. Gorii Mus. Etrusc. T. II. p. 148. 132 sqq. Passerii Paralip. p. 139. Vas. Etrusc. T. I. p. 50. Aliter de his suppliciis disputatum a Platone in Gorgia p. 357. E. qui sedes doctrinae est. Adde Plutarch. de sera num. vind. T. II. p. 564. De millenario annorum numero v. Not.

EXCVRSVS XIV.

VI, 752 sqq. Ita fere hominum ingenium fert, vt futurarum rerum obscuritate multo magis moueantur, quam praesentis

*) Ab hoc principio vbi profecta fuerit oratio, tum illa deduci tandem potest ad ea quoque, quae Garnerius V. Cl. exsequutus est (Memoires de Litterat. Tom. XXXI. p. 164.) cum ostendere vellet, quo consilio Plato fabula vsus sit.

tis ſtatus perſpicacitate et euidentia; vti ea, quae praeter naturae morem fiunt, vulgus hominum multo magis percellunt, quam quae ex praeclaro naturae ordine procedunt, qui tamen animis noſtris multo clariores ac potiores admirandae et adorandae diuinae naturae ac prouidentiae cauſſas ſuppeditare poterat ac debebat. Sed caecutire malumus in incertis quam in certis perſpiciendis acquieſcere. Itaque poetae, qui humanae naturae morem et indolem in ſuos vſus trahunt, rem viderunt eſſe accommodatiſſimam ad animos tenendos et delectandos, vt ex rerum geſtarum memoria ea, quae argumenti epici tempore eſſent ſeriora, per vaticinii modum intexerent; quo artificio ipſi tragici copias dramaticas amplificare non dedignati ſunt. Vt enim taceam vmbras euocatas, vatumque effata, vel oracula, quae paſſim in tragicis occurrunt, Aeſchyli Prometheus vinctus ſua fata diſerto et ornato vaticinio exponit; fata vero Troiae reſque poſt Troiam expugnatam doctiſſimo dramate Lycophronis Caſſandra; maiore vtique cum vi, quam ſi eaedem res iam geſtae et ad euentum perductae narratae eſſent. Sed epicae narrationi variandae et locupletandae talis vaticinii expoſitio inprimis accommodata ſit neceſſe eſt, cum ex futurarum rerum praedictione tantum voluptatis cum admiratione capiant mortales. Quo magis tale epiſodium optandum fuit Virgilio, cuius tota Aeneis ex oraculis, ſomniis et vaticiniis pendet.

Praedicendi autem res futuras modi non adeo multi ſunt, et niſi a vatibus, aut a viſo ſeu vigilantibus ſeu ſomniantibus, modo a daemonibus ſeu geniis, modo magicis hominum artibus, obiecto, aut ab ipſa diuina natura proficiſci vix poſſe videtur vlla praedictio. Nullum ex his genus eſt, quod intactum a poëtis relictum ſit. Omnium primus *Homerus* euocandis Tireſiae Manibus Vlyſſis reditum et fata declarauit. Phinei vaticinio rerum ſucceſſum Argonauticorum ſcriptores exponunt omnes. Quam inſigne *Maronis* inuentum ſit, recenſu animarum in corpora tranſiturarum ſubſtituto, mox videbimus. Homericam Manium euocationem retinere maluit *Silius* XIII, 400 ſqq. qui tamen idem Iouem Veneri futuram Romanorum fortunam interpretantem inducit lib. III, 570 ſqq. (Virgilii fere exemplo Aen. I, 257 ſqq.) Manibus Tireſiae euocatis vtitur *Statius* in Theb. IV, 406 ſqq. *Lucanus* ſagae Theſſalae veneficio, in membra reuocato ſpiritu cadauer animat et pugnae Pharſalicae euentum praenuntiat lib. VI, 750 ſqq.

Nihil in his occurrit, quod magnopere mireris. In vno vel altero genere ſubſtiterunt veteres omnes. At recentiores poetae epici, quorum incredibilis eſt numerus, varietati et nouitati

nouitati primo loco ſtudendum eſſe arbitrati ſunt. Itaque omnes rationes ac vias circumſpexerunt, quibus futurae res poſſent praedici, iisque exponendis carmina ſuaui episodio ornari. Cum vero rationes illae ac modi ſint pauci admodum numero, nouique adeo inuenti laus non omnibus eſſet parata, plerisque in ornamentis et pigmentis opera fuit conſumenda. Itaque in varietate quamuis magna, ſi plures contuleris, taedium tamen facit idem vbique reuertens rerum ordo, eadem phantasmatum ſpecies, et in rerum parum probabilium et abſurdarum operoſa conquiſitione confeſſa ingeniorum infecunditas.

Ea quidem carmina, quibus ex priſca *re equeſtri* petitum eſt argumentum, qualia Italorum inprimis ſunt et Britannorum, communes fere inter ſe futurarum rerum exponendarum habent rationes; nam dum magorum et daemonum partes in iis tam praecipuae ſunt, facile per eorum miniſteria etiam haec carminis pars expeditur. Eadem argumenti indoles magnam comminiſcendi licentiam affert, vt adeo inſolentia etiam et abſurda rerum miracula tamen, quomodo improbes, non habeas; nam in iſto rerum genere ea probabilitate ſua non deſtituuntur. Simpliciſſima eſt *Spenceri* (*Fairy Queen* Cant. III, VI, XXV ſqq.) ratio; exponitur Britomarti puellae a Merlino mago ac vate non modo amoris ſucceſſus, verum etiam domus et poſteritatis fortuna; et *Arioſti*; (*Orlando furioſo* Canto III.) nam caſu ad Merlini ſepulcrum et ſarcophagum delata Bradamantis partim ex Merlini ore, partim Meliſſae magae arte euocatis vmbris, ſtirpis Ateſtinae ex ſe et Rogerio oriturae feriem cognoſcit. Apud *Taſſum* (*Gieruſal. liber.* Cant. XVII. LXVI ſqq.) Rinaldo progenies fortunaque domus Ateſtinae clypeo inſculpta ab eremita exhibetur; quod adumbratum forte eſt ex Aeneae clypeo lib. VIII. Aen. Nec multum abludit *Arioſti* alio in loco (*Orlando furioſo* Cant. XXXIII.) ratio, nam bella a Gallis in Italia gerenda in pariete Merlini arte magica depicta Bradamantis heroina adſpicit; eiusdem Merlini arte in Fontis marmorei ſculptura (Canto XXVI, XXX.) Franciſci I. Galliarum Regis in Italiam expeditio efficta eſt; et alio loco (ſub f. Cant. XXXIV. et Cant. XXXV.) dum Parcarum manibus tractata vellera in Lethen ſparguntur, de Hippolyto Ateſtino praedictio ſatis ingenioſe ſubiungitur. *Triſſinus* (*Italia liberata da' Goti*) etiam binis locis hiſtorias ſequentium temporum intexuit carmini; primum (lib. IX.) Beliſarius eremitam in Monte Caſinenſi adit, a quo ſpeluncae incluſus nouo viſi genere in collem rapi ſibi videtur, in quo vtrinque ſpeculum ſole malus, a laeua res praeteritas, a dextra futuras oculis ſubiicit; Angelo Herminio

ac

ac patris vmbra interpretibus. Exornata sunt omnia per *personas symbolicas;* quarum studium summum erat seculis superioribus, inprimis inter Italos, Platonicae philosophiae amore et Dantis exemplo; Itaque sub vitae futurae ingressum Error, Ignorantia, Veritas, Ratio, aliaeque multae Virtutes et Vitia, Bona et Mala, excubant. Ad res praeteritas aditum faciunt tres portae, quarum vnam Cadmi filii tenent cum Poesi et Historia, alteram Fabula, tertiam Sculptura et Pictura. Ad res futuras autem patent portae sex, quas custodiunt Prophetia, Somnium, Mania, Astrologia, Necromantia et Sortes. Alio loco (lib. XXIV.) Narses dum Nursiae moratur, quae in Sabinis fuit, nunc Ducatus Spoletani vrbs est, Sibyllam adit. Est vero in vicinis vrbis locis inter Montis Victoris iuga Lacus Sibyllae dictus cum specu. Viam, quae ad Sibyllam ducit, ornauit poeta symbolica vitae humanae repraesentatione secundum planetarum circulos et signorum coelestium XII. rationem. Habitat Sibylla sub Capricorno et Aquario; in eius palatio plures sunt oeci seu coenacula satis spatiosa; quorum parietes depictas exhibent res futuras per periodum CMLX. annorum certis rationibus astrologicis exactam; succedentibus nouis figuris prioribus, quae iam euentum rerum habuerunt.

Cum Italorum vetustiorum inuentis figmenta, quae in epicis poetis Hispanis et Lusitanis occurrunt, admodum conspirare, ex Ceruante (in *D. Quixote*) suspicari licuit, et vero etiam a Diezio, Viro doctissimo et amicissimo, accepi. Inter alios nobilissimi e recentioribus Lusitanis poetae, *Comitis de Ericeira*, in *Henriqueide*, qua Regni Lusitani per Henricum primum Comitem Lusitaniae exordia exponuntur, episodium meo rogatu interpretatus est, quod lib. I. et II. continetur: Henricus ingressus antrum fatidicum, cuius aditum obsident monstra ad visum et auditum horrenda, prospicit vestibulum templi seu palatii, cuius porta variis hieroglyphis et emblematibus exsculpta est, quorum argumentum faciunt res futurae. Interiora aedis exornant primum statuae ex aere XXIV regum, qui in Lusitanis regnaturi sunt, vsque ad Ioannem quintum, subiecto cuique titulo et carmine, tum aliarum statuarum magnus numerus, tabulae pictae aliaque multa, quibus regum Lusitanorum futura soboles, viri illustres et facta praeclara repraesentantur. Sub egressum ex spelunca in Sibyllam incidit Henricus, quae, vbi preces eum facere iussit, tripodi aureo insidens, tribus voluminibus, quae scilicet ex nouem Tarquinio olim oblatis supererant, explicitis, lyraque triangulari tacta, suos casus narrat, tum res exponit deinceps a Lusitanis gerendas, Indiam inprimis vtramque nauigatione

nigatione patefaciendam. Sub discessum tria talenta a Tarquinio olim pro libris accepta Henrico in manus tradit, vt inde B. Virgini sacram aedem exstruat.

Nec minus mirum et a solita rerum natura recedens est *Camoësii* inuentum. Nam Vasco da Gama (*Cant. X.*) a Thetide in altum montem euectus omnia terrarum regna, inprimis Indiae, in globo descripta prospicit, et Lusitanorum fata a dea monitus addiscit. Idem paullo ante (*Cant. V.*) ex Adamastore, genio Promontorium Bonae Spei obsidente, calamitates nauigationis audierat, et Cantu II. ad Virgilii exemplum Aen. I, 223 sqq. Iupiter Veneri Lusitanorum res secundas praedixerat.

Quod primo loco e Camoësio narraui, commentum comparari aliquo modo potest cum *Miltoni* notissimo episodio, (lib. XI.) etsi hoc ad probabiliorem rationem attemperatum est. Deductus in cliuum a Michaele Adamus prospectum habet orbis terrarum et a comite rerum futurarum expositionem discit. Vestigiis eius satis obsequiose institit *Noachidis* auctor.

A magicis praestigiis et incantamentis retraxit et ad veterum vestigia legenda reuocauit alios ipsa argumenti, in quo versabantur, interdum temporum quoque et hominum, inter quos viuebant, natura. Hi fere ad visa ac somnia delapsi sunt, quibus futuros casus praedictos exhiberent, aut Palatium Fatorum commenti sunt, rem ad exornandum satis obuiam. Intra idem commune multorum inuentum substitit auctor *Henriadis*. Nam emota a S. Ludouico mente Henricus abreptus peragrat coelum ac sidera, regiam dei, Tartarum et Elysium, tandem, vbi ad Fatorum palatium peruenit, eorum, qui nascentur, simulacra et εἴδωλα dispicit; omnia tractata sunt arte satis vulgari, et argutius multo repetita in Aurelianensi puella; nisi quod praeclarus locus sequitur, vbi Henrici posteritatem enarrare orditur. Inuenti nouitatem vt in reliquis carminis partibus ita et in hac desideres in Columbiade (*Colombiade de Mme du Boccage* Chant IX.) Zamae anima ad Columbum de coelo delapsa non modo futuros Columbi casus, sed totius Europae fata satis ab argumento aliena exponit. *Puella Aurelianensis Capellani* non minus laborat in eo episodio, (Lib. VIII.) quo in antro Marculphi eremitae, per visum precibus et nouendiali sacro efflagitatum, Regi Carolo cum sociis futura fata angeli voce enarrantur. Miris modis Veritatis seu Fatorum verius Templum descripsit explosus a plerisque poeta Gallus (*Desmarets, Clovis* Chant. IV.) Clotildis a S. Virgine eo deducta in crystallinis parietibus futura diserte satis cognoscit.

scit. Necromantia vti bonus *Ronsardus* (in *Franciade* Liu. IV.) non refugit; et ad Silii fere exemplum Alarico, dum per ea loca copias ducit, antrum Cumanum ingresso Sibylla in conspectum prodiens futura fata aperit (*Alaric ou Rome vaincue* Liu. X.)

Est *Melita*, carmen epicum, auctore Gallo (*Privas de Fontanilles, Malthe*, ou *L' Isle-Adam* etc. Par. 1749.) qui sibi egregie in eo placet, quod in Pandaemonio aliquo Equitum Rhodiorum fata a Satana aperiuntur, qui Insuladamium se arbitrum orationis habere ignorat. Neminem tamen vidi inter Gallos ingenio magis luxuriante, quam, quem nunc commemorabo, (*Le Moine, S. Louis*, ou *la Ste Couronne reconquise*) apud hunc primo (lib. V.) Necromantes Aegyptius Manes euocat, vt Sultano praedicant belli exitum; quod vero in eo nouitate sua placet, est, quod circa Memphim ad Pyramides et inter Regum sepulcra ista sacra parantur; tum (lib. VIII.) S. Ludouico visum obiicitur, quo in coelum abreptus munitiones coelestes, non male versibus aliquot descriptas, intrat, per plures sphaeras ac coelum crystallinum tandem ad sedem beatam peruenit, cuius (secundum Dantis exemplum) diuersa septa sunt; primo infantes, altero viri sancti, tertio heroes belli pacisque artibus et generosiore aliqua virtute insignes versantur. Subter dei throno vox exit, quae Ludouici fata praemonet; alia eius fata throno insculpta sunt, qui eum aliquando in coelo excepturus est; tandem posteritatis series ac fortuna in lumine, intra caliginem explicito, elucet. An quis Platonis ἰδέαν et exemplar rerum aeternum ad futura adumbranda adhibuerit, ignoro; nec hoc nunc succurrit, num praeter Messiadis auctorem alius poeta propheticas et mysticas futurae vitae repraesentationes in suum carmen intulerit, aut aeones et alia in certis Christianorum libris ac sectis ad hanc rem obuia ad poeticum ornatum adhibuerit; nam ita aberrare nolim quemquam, vt pro doctrinarum placitis haec aut similia nobis impertiat. Brachmanum quoque et Indorum somnia, etsi vana et absurda, multa tamen habent, quibus magnus aliquis poeta egregie vti possit.

Sed video me paullo longius processisse. Reuocanda igitur disputatio in viam. Scilicet si commenta haec omnia cum Virgiliana ratione compares, hanc facile omnium felicissimam esse deprehendas. Transmigratione animarum in noua corpora semel posita, quid opportunius, quam earum ante ingressum in vitam nouam recensus; sed recensus hic sub Lethen iamiam potandam, vel inter potandum; et posteritatis tam clarae; et factus a progonitore stirpis; et expositus filio ac stirpis eiusdem auctori; et vulgari de Iulia gente opinioni consenta-

neus Auguſtoque adeo populoque Romano tam commendabilis; deſcenſu quoque ad inferos facto in loco tam accommodato ex vulgari opinione de Auerno; omnia tam praeclare conſpirant ad probabilem aliquam rerum rationem, vt quid in ceteris poetis cum hoc comparandum eſſe putem, habeam nihil. Virgilio ſane omnino maior laus inuenta aliorum ornandi, quam noua excogitandi conuenit; inuentis tamen alienis tam ſollerter interdum vſus eſt, vt aequalem cum primo inuentore laudem mereatur. Inter haec ponemus deſcenſum Aeneae ad inferos. Homerum haud dubie ante oculos habuit; at ab Homerica Necyia quantus artis et ingenii progreſſus ad Aeneidis librum ſextum!

EXCVRSVS XV.

VI, 894. *Sunt geminae Somni portae* etc. Cum non facile eadem via, qua ad inferos deduxerat, reducere Aeneam poeta poſſet, ingenioſe ſatis exitum reperit per *portas Somni*, hoc eſt, *Somniorum* in noto loco Homeri Odyſſ. τ, 562 ſqq. Penelope ibi ſomnia admodum diuerſae naturae eſſe pronuntiat, alia vera exire per portam corneam, alia falſa per eburneam: Δοιαὶ γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν (leuium) εἰσὶν ὀνείρων· Αἱ μὲν γὰρ κεράεσσι τετεύχαται, αἱ δ' ἐλέφαντι. Τῶν οἵ μέν κ' ἔλθωσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος (per fores ex ſectili ebore factas) οἵ ῥ' ἐλεφαίρονται, ἔπε' (res; male reddunt *verba*, vt innumeris Homeri locis) ἀκράαντα φέροντες· (ita declaratur, quid ſint *falſa ſomnia*) Οἳ δὲ διὰ ξεστῶν κεράων (h. e. fores ex ſectili cornu factas) ἔλθωσι θύραζε, Οἵ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι (h. e. ferunt, nuntiant res, quae vere euentum erunt habiturae) βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδηται. Phantasma hoc forium eburnearum et cornearum ductum haud dubie ex priſca vita et hominum ſermone per rerum adumbrationes explicato, quo etiam ſapientibus erat vtendum, vt ſymbolicis rerum aſſimulationibus animorum ſenſa exponerent, rerum ſimilitudine aliqua vel animaduerſa vel excogitata. In eadem illa priſca vita eboris et cornu vſus erat celebrior quam ſequentibus temporibus; itaque fores quoque ebore vel cornu induebant. De ratione eiuſdem eboris et cornu ad portas Somni tranſlati varia ſunt veterum et recentiorum interpretum ad Homericum et Virgilianum locum ſomnia. Veriſimilior ex iis forte eſt haec, quod ebur, etſi candore ſuo lucem promittit, tamen non tranſmittit viſum adeoque fallit, cornu contra pellucidum eſt.

Vſus eſt his Somniorum portis Virgilius ad dimittendum ex inferis heroem ſuum, quatenus Somniis in iisdem inferis locis ſedes ſua aſſignata eſt. v. Not. ad h. v. et ſupra VI, 282. Quod inuentum, ſi ex animi ſententia dicendum eſt, omnino parum felix et idoneum eſſe videtur, cum ne ad mythicam

quidem

quidem veri probabilitatem quidquam in eo sit, vt Aeneas cum Sibylla eadem via exeat ex inferis, qua Somnia euolant. Ferrem tamen, si satis habuisset, per Somni portas emittere. Enimuero, dum exornauit commentum suum, ea adiecit, quibus sua vineta ipse cecidisse dicendus est. Postquam enim eburnea porta falsa exire somnia dixit, subiicit: Aeneam cum Sibylla ab Anchise eadem *porta eburnea* esse emissum; quo necessario in eam sententiam adducere debet lectorem, quam iam a Seruio expositam videas: *velle eum intelligi, falsa esse omnia quae dixit.* Quae si poetae vere mens fuit, nihil vnquam a quopiam poeta magis sinistrum profectum esse arbitror, cum omnis ex praestantissimo episodio percepta voluptas hoc vno versu perimatur et iuguletur. Nec quidquam excogitari poterat absurdius. Quorsum enim pertinere potest, nos moneri, haec, quae adhuc tam egregie fuerant exposita, popularibus opinionibus ad philosophicas rationes attemperatis, omnia ea esse inania somnia, quibus lectoris hiantis animo illudere voluerit.

Nec tamen defuere, qui, cum consilium hoc poetae propositum fuisse putarent, eum non modo defenderent et interpretarentur, inter quos nemo ingeniosior Aurato in elegis ad Guellium, verum adeo laudarent et egregie commendarent, quippe qui tam perspicacis animi fuerit, vt Manes et Orcum fabulas esse videret. Alii vulgarem de poetae studio philosophiae Epicureae opinionem in partes vocarunt, vt post alios vir alioqui sagacissimus, Iortinus Diss. VI. p. 305 sqq. Nolo in refellendis aliis otium consumere; sed tota ista opinio Grammaticorum commentum est inane et fundamento idoneo destituitur. v. Argument. Ecl. VI. Si poeta Ge. II, 490 sq. versus ex Lucretio adumbrauit, non propterea Epicuri sectae adscriptus haberi potest. Exordium autem Ciris v. 3. nullam habet probandi vim et auctoritatem. Iisdem rationibus probare aliquis possit per plures huius libri sexti versus, Virgilium fuisse philosophum Platonicum.

Warburtonus, Vir doctissimus, in Diss. supra laudata ex hypothesi sua de mysteriis Eleusiniis a poeta expressis rem non male expedire videri poterat, cum initiatos, post ista rerum inferarum mythica spectacula, porta emissos esse asseueraret affabre effictâ adeoque *eburna;* sed vnde istud probari possit, monere insuper habuit.

Multis aliorum auctorum locis hae eaedem Somni portae memorantur; quippe quae in prouerbii tandem formam abierunt, praeeunte Platone in Charmide p. 475. E. nec tamen in iis locis quicquam animaduertere potui, quod ad poetam illustrandum lucis quicquam afferret. Ausonius in Cupid. cru-

cif. ſub f. et in Ephemer. ſub f. vulgatam interpretationem ſecutus videri poteſt. Nec Statius quidquam iuuat lib. V. Silu. 3, 289. vbi, vt Vmbra patris ex inferis redeat, precatur: *Inde tamen venias, melior qua porta malignum Vincit ebur, ſomnique in imagine monſtra, Quae ſolitus.*

Nolim equidem poetae cauſſam defendendam ſuſcipere; hoc tamen mihi ſic ſatis intelligere videor, acumen illud, quod Virgilio nimis liberaliter de ſuo tribuunt Viri docti, vt callide monere voluerit, iſta omnia de inferis narrata pro ſomniis et fabulis ſe habere, ab eo eſſe alieniſſimum. Nec in verbis quidquam eſt, quod eo nos adigat, nec in ſententiis nec in poetae conſilio. Sed ipſa res deduxit eum in talem locum, vnde pedem referre non tam facile erat. Educendus erat Aeneas ex locis inferis per aliam portam, quam qua ſubierat. Incidit poeta in portas Somni. Iam eae duplices ſunt, altera, per quam *veris vmbris* exitus datur; per hanc Aeneas et Sibylla, quae non erant *verae vmbrae*, emitti nequibant; reſtabat itaque, vt per alteram portam dimitterentur. Atque hoc poeta poſuit, aut parum memor, quid inde ſequeretur, ſi eadem illi porta cum Somniis vanis et falſis educerentur, aut fuit hoc inter ea, quae Maro emendaturus erat, ſi licuiſſet *).

Non quidem aliquis in numerato habere poteſt ea, quae Maronis, dum haec ſcriberet, animo ſunt obuerſata; ſed tamen hoc ſummis nonnunquam ingeniis euenire ſolet, vt cum ſemel ſe laqueis certis induerint, et caliginem ſibi offundi paſſi ſint, ita caecutiant, (interdum ὅλας κολοκύντας λημᾷν dixeris cum Comico) vt etiam id, quod aliis minus acutis aut ingenioſis in oculos incurrat, animaduertere nequeant. Quidni enim poeta Aeneam educebat eadem porta, qua purae animae in corpora noua ſunt exiturae? Atqui Plato ea in re figmentis ſuis praeire poterat. Aut ſi duas portas commemoraſſe opus erat, quidni illas piorum vel impiorum Manium exitui deſtinabat; fere vt *pia* et *impia ſomnia*, h. e. vmbras, memorat Propert. IV, 7, 87 ſqq. Ita quoque Valer. Fl. I, 833 ſq. duas portas Orci facit, quarum vna vulgus animarum, altera pii ad inferos deſcendunt. Homeri quoque duae portae in Nympharum antro Odyſſ. ν, 109 ſqq. altera ad boream verſa, et hominibus frequentata, altera ad auſtrum, et diis tantum adeunda, nouas rerum imagines ſubiicere potuiſſe videntur. Sed ſatis de his, ne et ipſi ὄναρ δι' ἐλέφαντος ἐληλυθὸς narrare videamur.

*) Hoc aut ſimile quid obuerſatum eſſe video animo elegantiſſimi Britanni, qui nuper Warburtoni ſententiam excuſſit (*Critical Obſſ. on the Sixth Book of the Aeneid.* p. 55.)